

CAII
PLINII SECVNDI

HISTORIA NATVRALIS

EX RECENSIONE I. HARDVINI

ET

RECENTIORVM ADNOTATIONIBVS

TOMVS QVINTVS.

AVGVSTAE TAVRINORVM

EX TYPIS IOSEPHI POMBA

ANNO MDCCCXXXI.

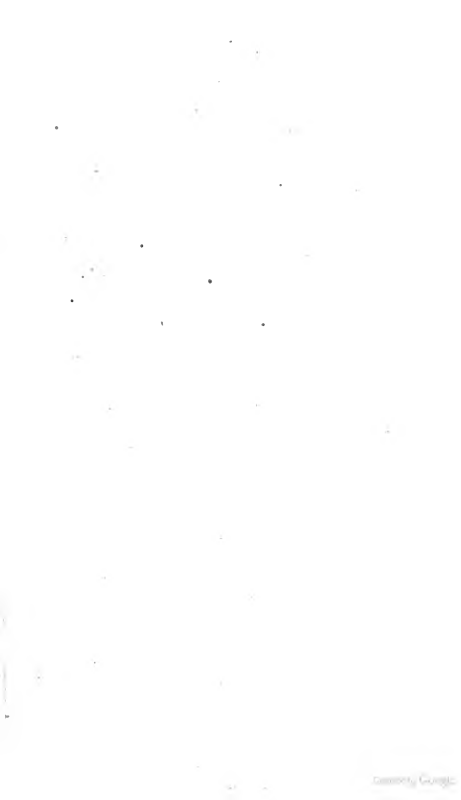
PARS QVARTA

CONTINENS .

REM HERBARIAM

CVRANTE L. DESFONTAINES

REGIAE SCIENTIARVM ACADEMIAE SOCIO, NECNON IN HORTO REGIO
PARISIENSI BOTANICES PROFESSORE

PRAEMONITIO

Quum nos ad quartam hanc naturalis Historiae partem edendam accingeremus, neque rerum difficultas ita deterruit, ut nos suscepti laboris poeniteret, tot nempe doctorum virorum auxiliis fretos; neque tanta nos cepit virium fiducia, ut omnibus numeris opus feliciter absolutum ad finem perducere posse putaremus. Dum vero menti succurreret nemini magis, quam cui diutius phytographiae antiquae studio insudandum fuerit, innotescere, quam contumacem tractaremus materiam, nostro iure speravimus fore, ut peritiores conatibus nostris faverent; aut ignoscerent certe, si quaedam ipsis minus adprobarentur. Quam ad rationem nostrum hoc, qualecumque est, opus exegerimus, vix necesse arbitramur lectori fusius edocere, qui affixam primo nostro volumini praefationem pervolverit. Quod pertinet ad repraesentandum dilucidandumque Plinianae orationis contextum, Harduinum nostratem sequi, optimum omnium interpretem, iamiam tot abhinc annis doctorum testimonio comprobatum, nulli dubitavimus; nec tamen a Cl. viri sententia recedere nobis religio fuit, si quid et novum dictu, et cognitu dignum apud novissimos editores, Rezzonicum scil. et Broterium, deprehenderimus. Nec fontes negleximus antiquos, Pintiani, Scaligeri, Salmasii, etc. commentarios et exercitationes; sed doctissimorum virorum sententias, notis quam brevissimis comprehensas volumus, ne volumen nimiam in molem excresceret, aut ea, quae videbantur optima, prorsus omitterentur. Quae

autem adiuncta de nostro, aut ex fontibus hactenus ignotis deprompta, in lucem primum prodeunt, paucis edisserendum est. Dalecampii, Clusii, Bodaeique notas de plantis illustrandis, proprioque nomine definiendis, consulimus semper, sed caute et raro admisimus; quia scilicet nimium incertae, nimium obscurae plerumque visae fuerint, quam ut iis tuto adhaerere potuerimus. Salebrosam igitur, et fere inextricabilem, phytographiae antiquae viam tentare ausis, dux nobis potissimum eligendus fuit Cl. Sprengelius, quem nostris temporibus, et consummata scriptorum antiquorum notitia, et indefesso botanices augendae studio, prae caeteris de hac nobili scientia optime meritum nemo non fatebitur. Plerasque eruditiss. viri notas, ex *Historia rei herbariae* decerptas, luculentissimosque eiusdem Excursus ex *Antiquitatum Botanicarum Specimine*, in usum nostrum convertimus. Nec mediocris adiumenti fuere Cl. Gerardi (*la Flore de la Provence*) observationes in Plinium hactenus ineditae, quarum nobis liberaliter copiam fecit Gerardus filius, doctissimo patre non indignus, qui nonnullas ipse in Plinium aliquot locis illustrandum symbolas contulit. Nec sine piaculo tacendum fuerit maxime verendum apud viros rei herbariae peritos illustrissimi et amicissimi L. Desfontaines nomen, qui, quoad per valetudinem licuit, nostrum opus revisere dignatus est, notisque criticis locupletare, quas summo viro acceptas referre grato ac memori animo gaudemus. Iis copiis instructi, talibus freti auxiliis, incoepto incubuimus operi, quod ut nobis arduum, sic lectoribus utile visum iri, speramus vere magis quam confidimus.

N. E. LEMAIRE.

C. PLINII SECUNDI NATURALIS HISTORIAE

LIBER XII.

I.

Animalium omnium, quae nosci potuere, naturae, generatim membratimque ita se habent. Restant neque ipsa anima carentia (quandoquidem nihil sine ea vivit) terra edita, ut inde eruta dicantur, ac nulum sileatur Naturae opus. Diu fuere occulta eius beneficia: summumque munus homini datum, arbores silvaeque intelligebantur. Hinc primum alimenta, harum fronde mollior specus, libro vestis. Etiamquam

I. *Vt inde eruta.* Vt deinde metalla dicantur, quae sunt e terra eruta. II.

Occulta. Elzev. *occultata*, manifestatio operarum errore. — *Occulta eius beneficia.* Rudioribus hominibus incomperta, qui diu summi muneris loco habuerunt arbores et silvas, ex quibus vestes et alimenta suppcebant. Vid. nott. 5 et 6 infra. Eo. P.

Alimenta. Sic Chiff. cod. Lib. ante Hard. editi, *alimentum*. Eo. P.

Mollior specus. Tum scilicet, uti Naso cecinit, Met. I, 424 et 422: *Quum primum subire domus, domus antea fuerunt, Et deusi frutices, et inunctae cortice virgae.* II. — Vetus liber apud Dal. *melior*. Eo. P.

Libro vestis. Et arborum libro, inquit, mollior hominum in his rerum primordiis vestis fuit. II. — Nec nos Plinio fidem abrogamus: etenim insulae, quam vulgo *Isle* vocant, incolis agrestibus adhuc et semiferis, librum tiliae, sive interiorem arboris cuiusdam similis corticem, panni vice intertextam, pro veste etiam nunc esse testatur Broughton, *Voy. de découvertes dans l'Océan pacifique boréal*, 1795-93. Eo. P.

• *Etiamnum gentes.* Ad rationem maxime aedium hic gentium mos spectat. Eximius est Vitruvii locus lib. II, cap. 4, ubi multa eleganter de praeseorum hominum vita, et de initiis humanitatis atque tectorum et incre-

gentes sic degunt. Quo magis ac magis admirari subit, ab iis principiis caedi montes in marmora, vestes ad Seras peti: unionem in Rubri maris profundo, smaragdum in ima tellure quaeri. Ad hoc excogitata sunt aurium vulnera: nimirum quoniam parum erat collo crinibusque gestari, nisi infoderentur etiam corpori. Quamobrem sequi par est ordinem vitae, et arbores ante alia dicere, ac moribus primordia ingerere.

- II. (1.) Haec fuere numinum templa, priscoque ritu simplicia rura etiam nunc Deo praecellentem arborem dicant. Nec magis auro fulgentia atque ebore simulacra, quam lucos, et in iis silentia ipsa adoramus. Arborum genera numinibus suis dicata perpetuo servantur: ut Iovi esculus, Apollini laurus, Minervae

mentis eorum. Nam ut aliqua ex iis delibemus: *Ad hunc diem, inquit, nationibus exteris, ex his rebus aedificia constituuntur: ut in Gallia, Hispania, Lusitania, Aquitania, scandulus robustis, aut stramentis, etc.* II.—Antis pro aedibus etiamnum utuntur nonnullae Arabum gentes, et in insulis, quas Oceaniae vulgo dicimus, tecta sibi plerumque parant incolae ex ramis arborum. Eo. P.

Ab iis principiis. A cultu corporis tam simplice, ad tam luxuriosam in vestitu aedibusque lautitiam delapsos esse mores. II.

Ad Seras peti. Vel. apud Dalec. a Seribus, quod quidem videtur magis congruere cum seq. in mari profundo; nihil tamen mutemus, nam simili procerus locutione Noster usus est infra cap. 38: *Pergruius ipsa (Arabia) mire odores et ad externos peti, hoc est, ab esteris.* De Sericis vestibus vide quae iam dicta sunt lib. VI, cap. 20, et lib. XI, c. 26. Eo. P.

Ac moribus. Atque inculcare animis legentium, qui prisci hominum mores fuerint, quibus initiis mores nostri ad hanc luxuriam venerint. II.—Libri quidam apud Dalec. ac orbis, vel ac moribus, non satis liquido sensu. Eo. P.

II. *Arborem dicant.* Huc hodieque morem, ruri praesertim, obtinere, iamdudum Dalecampius animadvertit: procerissimas nempe arbores in vestibulis sacrarum aedium; sepulcretisque vicinis positas videmus. Eo. P.

Vt Iovi esculus, Apollini laurus, etc. Lepide in eam rem Phaedrus, Fab. III, 47: *Olim, quas vellent esse in tutela sua, Divi legerunt arbores. Quercus Iovi, Et myrtus Veneri placuit, Phoebe laurea, Pius Cybebae, populus celsa Herculi. Minerva admirans, quare steriles sumarent, Interrogavit; causam dixit Iupiter; Honorem fructu ne vidamur vendere. At me Hercules narrabit, quod quis vo-*

olea, Veneri myrtus, Herculi populus. Quin et Silvanos, Faunosque, et Dearum genera silvis, ac sua numina, tamquam et caelo, attributa credimus. Arbores postea blandioribus fruge succis hominem mitigavere. Ex iis recreans membra olei liquor, viresque potus vini: tot denique saporcs annui sponte venientes: et mensae (depugnetur licet earum causa cum feris, et pasti naufragorum corporibus pisces expectantur) etiamnum tamen secundae. Mille praeterea sunt usus earum, sine quis vita degi non possit. Arbore sulcamus maria, terrasque admovemus: arbore exaedificamus tecta. Ex arbore et simulacra numinum

lucrit, *Oliva nobis propter fructum est gratior. Tunc sic Deorum genitor atque hominum sator: O Nata, merito sapiens dicere omnibus! Nisi utile est, quod facimus, stulta est gloria.* II. — Conf. Phaed. tom. II, pag. 92 sqq. nost. edit. et ibi nott. Eo P.

Quin et Silvanos Faunosque et Dearum genera silvis, ac sua numina, etc. Locum esse suspicior non solum corruptum, sed verbis etiam aliquot diminutum. Vtcumque melior erit lectiu: Quin et Silvanis Faunisque et Nympharum generibus, e silvis sua nomina tanquam e caelo attributa credimus. Nam et eod. Tolet. nomina praefert, non nutina. PIER. — Ne mireris in doct. viro emendandi pruriginem; sed nisi coërceatur in tempore, quid integri demum vetustioribus in libris tanta audacia reliquerit? En. P. — Et Dearum. Dryadas, Hamadryadasque intelligit, quas Semideas appellat Ovid. Heroid. epist. IV, 49: *Aut quas Semideae Dryades, Faunisque bioernes*, etc. II.

Blandioribus fruge mucis, Posterioribus, inquit, saeculis, homines a fe-

ris moribus ad meliorem vitam traduxere arborum succi (oleum et vinum) blandiores hordeo, tritico, etc. quibus principio vescebantur, teste Ovidio, Metam. I, 423 seq. *Semina tum primum longis Cerealia sulcis Obruta sunt, pressique iugo gemuere iuvenet.* Cf. Cie. de Nat. Deor. II, 63. En. P.

Anni. Cod. Chiff. anni. En. P.

Secundae. Arbores, inquit, mensas etiamnunc secundas subministrant: poma nimirum, quae mensis, ut vocat Horat. Od. IV, 5, alteris ponebantur. Hinc illud eiusdem valis, Serm. I, sat. 3, 7, ab ovo, quod erat coenae initium, usque ad mala, qui coenae finis. HAZO. — Conf. et Vitruv. II, 4. Eo. P.

Ex arbore et simulacra. E eodd. Reg. Lang. et edit. principe, *arbore et simulacra* edidit Broterius, qui mox atque ut, pro *antequam*, ut, ex Ambros. eodd. Reg. et edit. prin. legere iubet. Nos, praemonito lectore, vulgat. retinimus. Eo. P.

fuere, nondum pretio excogitato belluarum cadaveri: antequam, ut a Diis nato iure luxuriae, eodem ebore numinum ora spectarentur, et mensarum pedes. Pro-
dunt Alpibus coërcitas, et tum inexsuperabili muni-
mento Gallias, hanc primum habuisse causam super-
fundendi se Italiae, quod Helico ex Helvetiis civis
earum, fabrillem ob artem Romae commoratus, ficum
siccā et uvam, oleique ac vini praemissa remeans
secum tulisset. Quapropter haec vel bello quaesisse
venia sit.

III. Sed quis non iure miretur, arborem umbrae
gratia tantum ex alieno petitam orbe? Platanus haec

Belluarum cadaveri. Elephantorum
ebori. H.

Numinum. Proponebat Dalecamp.
hominum, mera et inani coniectura.
Eo. P.

Helico. Edit. ante Harduin. *Elico*.
Eo. P. — *Eorum.* Helvetiorum scilicet. H.

Praemissa. Ita libri omnes. Dili-
gentem exquisiti olei ac vini dele-
ctum ea vox significare mihi vide-
tur, etsi aliter forte Rhodigino visum
lib. VI, cap. 6. Livius V, 33, Gallo-
rum gentem ex vulgi fama tradit,
dulcedine frugum, maximeque vini
nova tum voluptate exptam, Alpes
transisse, agrosque ab Etruscis ante
cultos possedisse. H. — Conf. et ad
hunc locum Plutarchi, in Camillo pag.
435, qui in vectum in Galliam vinum,
illicendae gentis causa, ab Aruote,
claro in Etruria viro, memoriae pro-
dit. Eius rei fortassis exemplo, impe-
ratores Valentinianus et Gratianus in
Codice prohibent, ad barbaros vinum,
oleum et liquamen transferre, ne gu-
stus quidem eausd ant commercii.
Magius apud Dalec. lib. III, cap. 12.
Ed. P.

III. *Umbrae gratia.* Ex qua fru-
ctus alius, praeterquam umbrae, per-
cipi nullus possit. H.

Platanus haec est, mare, etc. Ita
codd. Hard. Vetus apud Dalec. *ea est*.
Hare per mare. Dalec. Elzev. et al.
ante Hard. *haec est, per mare.* —
Platanus, etc. Haec est *Platanus*
orientalis Lin. (*Monoc. polyand.*
gen. 2109, Pers. *Amentac. luss.*),
magna et proceera arbor, multis vali-
disque radicibus nixa, ramos prae-
longos, patulos et frondibus luxurian-
tes late spargens; et inde nomen
illi a graeco πλάτος, latitudo, sive a
πλάττω, dilato, in latum diduco.
Antiquos inter scriptores vix reperias
ullum, qui eius non meminere. Nul-
lam enim ex peregrinis arborem tan-
topere in deliciis Romani procures
habuere, qui platanos in villis, hor-
tis, ambulacris summa cura consitas,
diligentia incredibili colebant, um-
brae dumtaxat gratia. Quippe nec ar-
bori fructus edulis, quare *sterilis*
Virgilio dicitur Georg. II, 70; nec
illius ad sustentandas vites, ulmi in-
star, utilitas; unde *caeli domum* eamele-
ganter Horatius appellat Carm. II,

est, mare Ionium in Diomedis insulam eiusdem tumuli gratia primum invecta, inde in Siciliam transgressa, atque inlen primas donata Italiae, et iam ad Morinos usque pervecta, ac tributarium etiam detinens solum ut gentes vectigal et pro umbra pendant. Dionysius prior, Siciliae tyrannus, regiam in urbem transtulit eas, domus suae miraculam, ubi postea

45, 4. *Vuica* eius commendatio, unicum decus, et id quidem brevissimum, acil. opacae frondis amoenitas, qua per aestatem potantes genioque suo indulgentes recreabat, *genialis* inde nuncupata Ovid. Met. lib. X, v. 95. *Platanus* fontes amittit ac fluvios: sponte nascitur in Oriente; colitur in Europae meridiania, ubi in magnam et excelsam arborem frequenter excrescit; etenim ex crassis eius truncis naviculas integrae confici a Graecis, qui Atho montem incolunt, auctor est Bellonius. Quod ai Bodaco credamus, hiemem non adeo pertinet; in regionibus tamen, ubi asperior caeli temperies, ita est frigoris impatiens, ut paene fruticosa maneat, foliaque emittat tantum triloba, quorum laciniae minus sinuatae sunt, quod iam pridem observavit Clar. Willdenowius. Conf. Duhamel, *Traité des Arbres*, etc. tom. II, pag. 470. De malis platano inserendis vide quae dicturi sumus lib. XV, cap. 47. Cf. etiam lib. X, cap. 61. En. P.

Mare Ionium. Ionium appellat, ut lib. III, cap. 14, quod Italiam ab Apulia usque in Pachynum, Siciliae promontorium, circumcingit. De hoc mari Ionio Virg. Georgic. II, 403: *Nosce quot Ionii veniant ad littora fluctus.* Non ab Ionibus tamen nomen habet, quippe qui hinc procul abant, et sui nominis penultimam prodit-

cunt, *Ionis*. H. — *Diomedis insulam.* De Diomede insula (*ile Tremiti*) vid. quae dicta sunt lib. III, cap. 30. Cf. etiam lib. X, 61. En. P.

Ad tributarium detinens solum. Harmenopolis suo saeculo non tantum pro solo, sed etiam pro caelo et aëre, vectigal exactum fuisse tradit a Michaële Paphlagone imperatore. Dat. — *Detinens solum.* Ita MSS. non *pertinens*. Inter silvas suas Morini platanonas habebant, pro quibus vectigal populo romano pendebant. *Solarium* id vectigalis genus Pandectae vocant, quod pro solo penditur. H.

Et pro umbra. Pro arboribus alioqui infrugiferis, ac solius umbrae beneficio commendandis, pro qua etiam vectigal pendere gentes cogebantur. Hunc locum Cuiacius in Observat. praepostera interpretatione corrumpit. H.

Dionysius prior. Hoc est, antiquior, *ὁ πρῶτος*. Haec totidem fere verbis Theophrastus, *Histor. Plant. lib. IV, cap. 7. II.*

Regiam in urbem. Ita bene codex Reg. 2 et edit. princeps. In codice Reg. 4 *regium*; inde, et ex prava Theophrasti IV, 7, interpretatione latina, male emendatum *Rhegium in urbem*. Regia Dionysii domus fuit Syracusis. Enor.

Domus suae miraculam. Ita libri omnes, Nec cod. ullus fivet, nec ra-

factum gymnasium: nec potuisse in amplitudinem adolescere; et alias fuisse in Italia, ac nominatim Hispania, apud auctores invenitur.

IV. Hoc actum circa captae Urbis aetatem: tantumque postea honoris increvit, ut mero infuso enutrian- tur: compertum id maxime prodesse radicibus: do- cuimusque etiam arbores vina potare.

V. Celebratae sunt primum in ambulatione Acade-

tin ipsa, Pintiani conjecturae, qui substituit, domui suae umbraculum. H. — *Gymnasium*. Sic Theophrast. loc. cit. ἐν τῷ παραδείσῳ, αἱ αἰεὶ νῦν ἐν τῷ γυμνασίῳ. Successit igitur hortis gymnasium, sive palæstra, ubi de more athletae exercebantur. H.

Et alias fuisse. Theophrast. libro IV, capite 7: ἐν μὲν γὰρ τῷ Ἀδριακῷ πλάτανον οὐ φασὶν εἶναι, πλὴν περὶ τὸ Διομήδους ἱερὸς σπασίαν δὲ καὶ ἐν Ἰταλίᾳ πάσῃ. Alios acutius auctores Plinius legit: ἐν Ἰσπανίᾳ δὲ καὶ ἐν Ἰταλίᾳ, aut certe recitantem ita liber- tum audiit. Atque adeo genuina vi- detur codicis Pliniani lectio, quam et codices omnes tuentur: quum alioqui sic mutanda foret, ex vero Theophras- teae orationis intellectu: et raras fuisse in Italia, ac nominatim in Adria, apud auctores invenitur. H. — Codd. Regg. et Laug. ut alias. Alias autem intelligo alius generis. Nempe platanus, gallice le platane, non erat in Italia et Hispania, sed Acer platanol- des, l'éérable plaine. Nec aliter Cere- rem Atticam ab alia Cerere in Sicilia disjinxit Plinius VII, 56. Brot. — Hallucinari videtur Broterius. Noster enim non alius generis platanos, sed alias similiter esse in Italia, raras quidem Dionysii temporibus, signifi- care voluit. En. P.

IV. *Captae Urbis*. Romae a Gallis

captae, anno V. C. 364. Dalec. cod. circa Capuae urbis aetatem. Msle; adeone enim insignes huius urbis or- tus, et Romanis commendabiles visi sunt, ut signandos inde fastos, et de- notanda tempora Plinius putaverit? HARD.

Vt mero infuso. Macrobi. Saturn. II, 9: Hortensius platanos suas vino irrigare consuevit: adeo ut in actione quondam, quam habuit cum Cicerone susceptam, precario a Tullio postulas- set, ut locum dicendi permutteret se- cum: abire enim in villam necessario se velle, ut vinum platano, quæ in Tusculano posuerat, ipse mitteret. Martial. Epig. IX, 62: Crevit et effuso laetior umbra mero. Elegans de eo- dem epigramma Philippi, in Anthol. Graec. I, 59, quod Grotius ita trans- tulit: Frondiferam platanum me de- ,adicæ revulsam Straverat insani vis truculenta Noti. Lota renurrexi bro- mio; mihi scilicet aestu Imber is, et bruma gratior imbre Iovis. Sic mihi vita redux: aliorum corpora flectit Evis, et nostrum rectius esse dedit. HARD.

V. *Academiae*. Villa fuit Athenis imposita littori, cum porticu et ne- more, ut Plin. docet lib. XXXI, cap. 3. Cicero Question. academicar. lib. I, cap. 17: Qui erant cum Aristotele Peripatetici dicti sunt quia disputabant

maie Athenis cubitorum xxxiii a radice ramos antecedente. Nunc est clara in Lycia gelidi fontis socia amoenitate, itineri apposita, domicilii modo, cava lxxx atque unius pedum specu, nemorosa vertice, et se vastis protegens ramis, arborum instar, agros longis obtinet umbris: ac ne quid desit speluncae imagini, saxae intus crepidinis corona muscosos complexa putices: tam digna miraculo, ut Licinius Mucianus ter consul, et nuper provinciae eius legatus, prodendum etiam posteris putarit, epulatum intra eam se cum duodevicesimo comite: large ipsa toros praebente fronde, ab omni afflatu securum, optantem

inambulantes in Lyceo. Illi autem qui Platonis instituto, in Academia, quod est alterum gymnasium, etc. Tamen et ipsum Lyceum, institutumque Aristotelis Academiae nomine fruebatur; unde et idem Tullius de Finib. V, 7: Aristoteles, inquit, in Academia veteri numeratur. Horat. Ep. II, 2: Atque inter silvas Academi quaerere verum. H.

Cubitorum. XXXIII. Arborum amplitudinem XXXIII, non ut est hactenus editum, XXXVI, ex Varrone et Theophrasto didicimus. Sic enim ille de Re rustic. I, 37: Aliae enim, inquit, radices angustius diffunduntur, ut cupressi; aliae latius, ut platani, usque eo Theophrastus scribit, Athenis, in Lyceo, quum etiamnum platani novella esset, radices trium et triginta cubitorum egisse. Theophrasti verba sunt ista, Histor. Plant. I, 2: Ὥτι οὖν ἐν τῷ Λυκαίου ἢ Πλάτανος, ἢ κατὰ τὸν ὕψος, ἔτι νῦν οὕτως, περὶ τρεῖς καὶ τριάκοντα πῶγας ἀρῶν, κ. τ. λ. II.

A radice ramos antecedente. Ita codd. omnes Reg. Coll. Paris. etc.

Sententia est, non tam patulis hanc platani diffusam ramis, quam radicibus fuisse. H. — Editi omnes ante Hard. *unius radice.* Ed. P.

In Lycia. Ita libri omnes. H. — Quidam, teste Dalec. in *Lydia.* Frustra; nam diversa haec a Lydisca platano, quam aureo monili a Xerae donatam ob pulchritudinem, custodinaeque unius ex *Immortalibus* mandata Herodotus scribit. De his cf. et Aelian. Var. Hist. II, 44. Ed. P.

Nemorosa vertice. Sic Hard. codices; mox obtinet *saxae*; quum antea legeretur, *obscureus ... saxae.* Ed. P.

Licinius Mucianus. Ex gente Licinia; ex qua fuere Licinius Crassus, Licinius Nerva Augustus, Licinii Valerianus et Gallienus, Licinianus Licinius Augustus, cum filio Caesare, etc. Hard.

Ipsa toros praebente fronde. Marg. Var. *ipsa toris praebente frondes.* Ed. P. — *Optantem.* Cave credas Pintiano legenti captantem. Captatur ille crepitus auribus, siquidem adsit; si non adsit, optatur. H.

imbrium per folia crepitus, laetiolem, quam marmorum nitore, picturae varietate, laquearium auro, cubuisse in eadem. Aliud exemplum Caii principis, in Veliterno rure mirati unius tabulata, laxeqne ramorum trabibus scamna patula, et in ea epulati, quum ipse pars esset umbrae, xv convivarum ac ministerii capace triclinio, quam coenam appellavit ille nidum. Est Gortynae in insula Creta iuxta fontem platanus una, insignis utriusque linguae monumentis, numquam folia dimittens: statimque ei Graeciae fabulositas superfuit, Iovem sub ea cum Europa concubuisse: ceu vero non alia eiusdem generis esset in Cypro. Sed ex ea primum in ipsa Creta (ut est natura

Laetiolem quam, etc. Chifflet. cod. *latioremqne.* En. P.

Caii principis. Quem Caligulam vocat. HARO.

Vnius tabulata. Vnius platani ramos late diffusos, tabulatorum instar, et scamnorum. II. — Mox Harduinus c. Chifflet. *laxeqne* reposuit; Dalec. Elzevir. Gronov. *laxisque.* En. P.

Pars esset umbrae. Sic libri omnes; etsi Pintianus malit, *quum imparis esset umbrae.* Sententia est, Caium principem obesitate corporis maximam umbrae, quam platanus efficeret, partem occupasse: nihilominus xv convivas, cum miolistris ac servis, sub eadem umbra latuisse. II. — Dalecamp. nimium codicibus derogando fidem, proponebat, *circum sparsa ipsius umbra;* sed nihil mutare opus est. En. P.

Nidum. Quam festiva translatione Virg. Georg. II, 209, arbores appellat antiquam avium domos; tam lepide Caius hominum nidum istud, quod platanus praebuit, triclinium vocat. HARO.

Vtriusque linguae. Nam de ea graece Theophrastus Histor. Plant. I, 45; ex eoque latine Varro de Rust. 4, 7. HARO.

Graeciae fabulositas. Plinius ipse lib. IV initio, de tertio Europae sinus *Omnis Graeciae fabulositas, sicut et litterarum claritas ex hoc primum simul effulsit.* HARO.

Iovem sub ea. Theophrast. loc. cit. ἐν τῷ τῷ, ubi ἐν αὐτῇ τοῦ ὄντος dictum: etsi arbori insidere ipsi Europa videtur in nummo TOPTYNION, apud Anton. August. dial. 3, pag. 85. H.

Eundem. Sic Chiffletii cod. Antea, eius. En. P.

In Cypro. Varro et Theophrast. locis laudatis, similem existitis et in Cypro platanum pariter prodiderunt. II. — De prodigiosa platano, quae in insula Co hodieque visitur, circuitu trunci xxxv pedes superante, multa legenda sunt, quae in Ephemeride quadam, vulgo *F Hygie*, recens prodierunt, 21 ian. 1827. En. P.

Sed ex ea. Ex Gortynensi platano aliae deinceps saetae, non eandem

hominum novitatis avida) platani satae regeneravere vitium: quandoquidem commendatio arboris eius non alia maior est, quam solem aestate arcere, hieme admittere. Inde in Italiam quoque ac suburbana sua, Claudio principe, Marcelli Aesernini libertus, sed qui se potentiae causa Caesaris libertis adoptasset, spado Thessalicus praedives, ut merito dici posset is quoque Dionysius, transtulit id genus. Durantque etiam in Italia portenta terrarum, praeter illa scilicet, quae ipsa excogitavit Italia.

VI. (II.) Namque et chamaeplatani vocantur coactae

retinere dotem, ut numquam folia dimitterent; quae laus illius propria et peculiaris fuit; sed nativum retulere arboris eius seu vitium, seu ingenium: ut quemadmodum opacitate frondium aestate solem arcerent, sic hieme, foliorum amissione, totum admitterent. HARD.

Marcelli Aesernini. Is est Marc. Aeserninus, quem Cn. Piso caedis Germanici accusatus, patronum petiit, ut scribit Tacitus, Annal. III, 2. Tiberii principatu vixit: filius fuit Claudii Marcelli Aesernini, qui cum L. Arruntio consulatum gessit, anno V. C. 732. II. — Male in omnibus libris editis, *Aesernini*. BERT.

Sed qui... spadio Thessalicus praedives, etc. Haec tam sollicita disquisitio fortunarum ac morum hominis libertinae conditionis nec praesenti instituto congruit, et indigna est Pliniana gravitate. Itaque verba haec non Plinii, sed aliena censemus. PIET. — Quis porro praeter doctiss. virum, interpolationem hoc in loco suspicari fas esse dixisset, omnibus libris, tum editis, tum manu exaratis, de vulgata lectione consentientibus? En. P. — Et merito... *Dionysius*. Cuius factum ini-

tatus esset, de quo supra dictum est, c. 3. Forte satius, ut merito. H. — Propositam emendationem (sc. ut pro et), quam firmant Reg. codices et edit. princeps, post Broterium recipere nulli dubitavimus. Eo. P.

Id genus. Platani scilicet Gortynensis. HARD.

Etiam in Italia. Chiff. codex, et in Italia. Eo. P.

VI. *Chamaeplatani*, etc. Non diversa a Platanis orientalibus species. Ex hoc Nostri loco patet platanos certo serendi ac recidendi genere, ad pumilionum (*nains*) breviterem redigi solitas; quemadmodum apud nos superior. saecul. ridiculus mos invaluit in hortis regum aut optimatum (*pares*), taxos, huxos, carpinos, etc. ita tondendi, ut mutilae truncataeque arbores multimodas rerum et animalium figuras repraesentare viderentur. Nec prius istorum ornamentorum taedium, quam reperto novo quodam hortorum genere, quod Anglicum vocant, ad naturam quidem magis accommodato, sed in quo multi non minus insaniunt. Arborum porro coactae breviteris ea est praecipua utilitas, ut hortulorum floralium om-

brevitatis: quoniam arborum etiam abortus invenimus. Hoc quoque ergo in genere, pumilionum infelicitas dicta erit. Fit autem et serendi genere, et recidendi. Primus C. Matus ex equestri ordine, Divi Augusti amicus, invenit inemora tonsilia intra hos LXXX annos.

VII. (III.) Peregrinae et cerasi, Persicaeque, et omnes quarum Graeca nomina aut aliena: sed quae ex his incolarum numero esse coepere, dicentur inter frugiferas. In praesentia externas persequemur, a salutare maxime orsi. Malus Assyria, quam alii vo-

bulacra, agrorum limites, fossarum proclivia, perpetus et contexta virgultorum aerie (*palissade*) valent ac muniant. Ed. P.

Arborum etiam abortus invenimus. » Abortus dicitur, inquit Festus, quod non sit tempestive ortus. » Nunc Plinius abortum vocat, quod infelicitate, nec iusta mensura ortum est; sed pumilionum brevitate. H.

C. Matus. Augusta earum hunc fuisse Tacitus innuit, Annal. XII, 60. Libros tres edidisse, quos inscripsit nominibus Cnei, Cetarii, et Salsgamarii, auctor est Columella XII, 44. Alius videtur a C. Matto, quem inter Iulii Caesaris dictatoris amicos refert Suetonius in eius vita cap. 12. H. — Lib. ante Hard. editi, Cn. Matus. Ed. P.

Intra hos LXXX annos. Circa annum V. C. 750, qui ante Christum natum fere quartus. H.

VII. *Peregrinae et cerasi*, etc. E. peregrinis scil. terris primum adventae. In cod. Reg. 4, 2, *cerasae*; In Collb. 2, *cerasae*, forte pro *cerasias*; nam Graecis et ἡ ξερσός, et ἡ ξερσών arbor vocatur. De cerasis dicitur XV, 30; de Persicis eodem lib. cap. 43. Nam

et eae caeli iam sunt huius incolae, solique nostri. Hard.

Malus Assyria, quam alii vocant Medicam, etc. Μηδον Μηδικήν, Theophrasto IV, 4, et Dioscoridi I, 466; Galeno de Fac. simp. med. πηλὴν Μηδικήν. Ed. P. — *Malus Assyria, quam alii vocant*, etc. *Citrus medica* Linn. (*C. acida* P. *Polyadelph. iconod.* gen. 4310, *Pers. Aurant.* Juss.) Plinii aevo nusquam, nisi apud Medos et Persas, proveniebat. Palladius quem quinto saeculo vixisse putant, praecipuam in ea culenda curam adhibuit, ipso teste. Cf. not. 7 inf. Velerum testimonio constat malum medicum pro antidoto habitum esse, nec iniuria; saltem in certis venenorum generibus, quae ξερσώτις vocant. Item illud prodiderunt non parum febricitantibus prodesse, ventris lumbricus necare et expellere, bilem reprimere, adversus omnes morbos pestilentes ac venenosos valere, etc. Estat quoque apud Athenaeum lib. III, facinorosorum quorundam hominum historia, qui ad serpentes damnati, esu citrii mali liberi ac salvi evaserunt. Quae si usu et experientia probarentur, nulli dubium esset,

cant Medicam, venenis medetur. Folium eius est unedonis, intercurrentibus spinis. Pomum ipsum alias non manditur: odore praecellit foliorum quoque, qui transit in vestes una conditus, arcetque anima-

quin citrus inter optima naturae munera adnumeranda foret. Habitat in Oriente meridionali Europa quasi sponte crescit. De varietatibus eius conf. *Encyclopéd. Botani.* tom. IV, pag. 579. Commentatores nonnulli in loco Virgilii sup. cit. malum medicum pro *Citro aurantio* (vulgo *orange*) perperam habuerunt. Sed vitrorum rei herbariae peritissimorum iudicio *Hesperidum mala*, *mala aurea* apud Virgilium nihil aliud esse existat, quam *Pyrum cydonium* Linn. (*Cydoniana*, *cognassier*, Pers. *Jeon-tand. pentag.* gen. 1232, *Rosae* Juss.) *Citrus* vero *aurantium* nonnisi sexto vel septimo post Virgilium saeculo ex India in Europam Arabes advexere. Vid. Excurs. I ad calem huius libri. Eo. P.

Foenicis. Vide quae dicturi sumus lib. XXIII, cap. 55. Harn.

Phelousis. Id arboris genus est, quod nostri vocant *ardousier*; cui folia lauro simillima. Vnde et ipsius Assyriae mali folia eum laurinis confert ex Theophrasto Athenaeus lib. III, pag. 83: *ἔχει δὲ τὸ δένδρον τοῦτο φύλλον μὲν ὁμοίαν, καὶ σχιδὸν ἴσον τῷ τῆς δάφνης*, x. t. λ. Virgilius quoque, Georg. II, 131 sqq. *Ipsa ingens arbor, fucique sinuillina lauri*: Et si non alium late iactaret odorem, *Laurus erit*. Apud Theophrast. IV, 4, non δάφνης, sed ἀδράχνης, *lihrariorum incuria* legitur. Solinus Plinium transcribit, cap. XLVI. Harn. — De unedone cf. lib. XV, cap. 28. Eo. P.

Pomum ipsum. Quod *λίτρον* Graecis dicitur, teste Galeno loco cit. *citruum malum* ipsi Plinio; nostris, *citron*. Harn. — Quod dicit Noster *pomum alias non manditur*, id accepit a Theophr. Hist. Plant. IV, 4; accepit et Athenaeus lib. III, p. 83: *Καὶ μηδαὶς ἡμῶν θαυμαζέτω εἰ φησι μὴ ἐσθίσθαι αὐτό. Ὅποτε γὰρ καὶ μέγχοι τῶν κατὰ τοὺς πάππους ἡμῶν χρέων, οὐδαὶς ἔσθιεν· ἀλλ' ὥς τι μέγα καμῆλιον ἀπετίθεντο ἐν τοῖς κίβωτοις μετὰ τῶν ἱματίων*. Plutarchus etiam tradit suis temporibus parum adhuc id fuisse usu receptum, additque plerosque seniorum, insolentes eius cibi, prorsus abstinuisse: *πολλὰ γάρ, inquit, τῶν ἀγύστων καὶ ἀβρώτων πρότερον, ἤδιστα νῦν γέγονεν*. Et adest exempli loco, oenomei, sicyoneponem, piper et hoc ipsum citrium malum. Eo. P. — Citrus bene describitur a Theophrasto; sed optime provenisse in Graecia haud videtur, quum fructus non haberentur edules, sed ob solam spiritus evocantem in ore servarentur. Serebatur in basis fistilibus perforatis, ut radice agere tutius posset. *Σπασσού.* — *Noxia*. Hoc est, ut recte Oppius apud Maer. Sat. II, 15, interiectum vesti tinvas necat. Theophrastus et Athenaeus loc. supra cit. *ἱμάτια ἀροπα διατρίβει, vestes arvat illasas*; Diosc. loc. cit. *ἀβροπα, ab erasionis vitio vindicat*. Hinc apud Naevium poetam, teste Macrobio, *citrosa vestis*. Harn.

lium noxia. Arbor ipsa omnibus horis pomifera est, aliis cadentibus, aliis maturescentibus, aliis vero subnascentibus. Tentavere gentes transferre ad sese propter remedii praestantiam fictilibus in vasis, dato per cavernas radicibus spiramento: qualiter omnia transitura longius seri arctissime transferrique meminisse conveniet, ut semel quaeque dicantur. Sed nisi apud Medos, et in Perside, nasci noluit. Haec est autem, cuius grana Partorum procures incoquere diximus esculentis, commendandi halitus gratia. Nec alia arbor laudatur in Medis.

VIII. Lanigeras Serum in mentione gentis eius narravimus. (IV.) Item Indiae arborum magnitudinem.

Arbor ipsa. Solinus, alique modo citati. HARO.

Omnibus horis. Hoc est, quocumque anni tempore; Theophrastus: πᾶσι τοῖς αἰσιν. Dioscorides: δι' ὅλου τοῦ έτους. Eleganter Palladius, lib. IV in Martino, tit. 40, cap. de citreo: *Ascrit Gargilius Martialis*, inquit, *apud Assyrios pomis hanc arborem non parere; quod ego in Sardinia, et in territorio Neapolitano in fundis meis comperi, quibus solum et caelum tepidum est, et humor exundans: per gradus quosdam sibi semper pomis succedere, quam maturis se acerba substituant; acerborum vero aetatem florentia consequantur, orbem quemdam continuæ fecunditatis sibi ministrante natura.* Plinius omnes horas more graeco dixit: *nam annalia tempora* (inquit Cael. Aurelius lib. III, c. 8), *hoc est, ver, aestatem, autumnum atque hiemem, Graeci horas appellant.* Plinius ipse lib. IX, cap. 54, *genitalis anni horam*, pro verna tempore dixit. HARO.

Per cavernas. Per vasorum foramina. Breviter Theophrastus sic

ὄστρακα διατρεφνύτω, in vasis perforatis. HARO.

Nisi apud Medos. Solinus loc. cit. At Palladii postmodum diligentia in Italia arbor ea convaluit, atque alio inde propagata. Conf. sup. not. 7. HARO.

Incoquere diximus. Haec a Theophrasto lib. IV, c. 4, mutuatus est Noster, et Athenaeus libro III, cap. 26. Virg. quoque Georg. II, vs. 434 et 435: *animas et olentia Medi Ora fovet illo, et senibus medicantur anhelis.* HARO. — Cuius grana, etc. Margo Var. ex Dalecampio, corticem; consentiente Theophrast. loc. proxime laud. ubi vulgo legunt, τὸ ἔξωθεν, exteriorem scil. fructus partem, sive corticem: Plinius tamen de Parthis, lib. super. cap. 445: *sed sibi procures medentur grano Assyrii mali, cuius est suavitas praecipua*, etc. Eo. P.

VIII. *Lanigeras Serum...* narravimus. Libro VI, cap. 20. HARO. — De lanigeris Serum arboribus vide Exc. II ad finem hui. lib. Eo. P.

Item Indiae arborum magnitudinem. Vide lib. VII, cap. 2. HARO. ●

Vnam e peculiaribus Indiae Virgilius celebravit ebum, nusquam alibi nasci professus. Herodotus eam Aethiopiae intelligi maluit, in tributi vicem regibus Persidis e materie eius centenas phalangas tertio quoque anno pensitasse Aethiopas, cum auro et ebore, prodendo. Non omittendum id quoque, vicanos dentes elephantorum grandes, quoniam ita significavit, Aethiopas eadem causa pendere solitos. Tanta ebori auctoritas erat, urbis nostrae trecentesimo decimo anno: tunc enim auctor ille historiam eam con-

Vnam... Virgilius celebravit. Georg. II, 416 et 447: *Divisae arboribus patriae: sola India nigrum Fert ebum.* Adde Solin. cap. 121. HARO. — *E peculiaribus.* Dalec. cod. *unamque peculiaris.* Ed. P. — *Ebum.* Vide Excursum III ad finem hui. libri. Ed. P.

Herodotus, lib. III, s. Thalia, num. 97. Subscribit Dioscorides, lib. I, c. 429, ubi Aethiopiam nigramque ebum in primis commendat: *Εβνός παρ' Ἰνδοὺς καὶ Αἰθιοπικὴ καὶ μελαίνω.* Lucanus quoque lib. X, vs. 417 et 448: *Ebenu Meroë vastos non operit postes.* Vbi Marroica in libris vulgatis perperam legitur; nam idem posita lib. X, vs. 303 et 304: *Ambit nigris Meroë freunda colonis, Lacta comis eburni.* Sed ab iis propterea Virgilius non discedit, qui omnem Aethiopiae plagam Indiae nomine complectitur. HARO.

Centenas. Herodotus loc. cit. ducentas ait, *δύκασα; φάλαγγας ἑβίνου*, id est, fasces eburni ducentos. De hac voce *phalangas* egimus lib. VII, cap. 57. HARO. — Paulo ante Dalec. cod. tribui vice. Ed. P.

Vicanos. Herodot. pariter loc. cit. *ἑλεφαντος ὀδόντας μεγάλους εἰκασα.*

Eadem causa. Harduinum sequimur, quamquam Broter. e cod. Reg. et edit. princ. ea de c. legit. Ed. P.

Urbis nostrae trecentesimo decimo anno. De tempore conditae ab Herodoto historiae dissentit a Plinio Lucianus in Herodoto; ab utroque Suidas et Eusebius in Chronic. HARO. — Plinium hoc loco *erraria* arguit vir doctrinae laud ignobilis, Le Vayer, cuius haec fere verba sunt: *Ioniam dialectum didicit Herodotus in insula Samo, historicosque libros ibidem conscripsit, multo ante quam in Italiam migraret. Et ita certe Suidas; cui libentius assentior quam Plinio, asseveranti videlicet historicum nostrum tum denuum operi manum admovisse, quam in uno ex civitatibus Magnae Graeciae, Thurii in Italia sponte exularet, ut qui e nobilium numero, cum pluribus de patria a servitute liberanda conjurasset. Plinium autem, dum alia aliorum scripta compilaret, cepitasse, humanum ut fert ingenium, et a vero prorsus deflexisse facile deprehendet, qui meminerit iam multis ante annis historias suas publice ludis Olympiis Herodotum recitasse, quod vel tironibus notum e Veterum testimonio Eusebii quoque in primis in Chronic.* Ed. P.

didit Thuriis in Italia. Quo magis mirum est, quod eidem credimus, qui Padum annem vidisset, neminem ad id tempus Asiae Graeciaeque, aut sibi cognitum. Aethiopiae forma, ut diximus, nuper allata Neroni principi, raram arborem Meroën usque a Syene sine imperii, per DCCCXVI M. passuum, nullamque aliam nisi palmarum generis esse docuit. Ideo fortassis in tributi auctoritate tertia res fuerit ebenus.

IX. Romae eam Magnus Pompeius in triumpho Mithridatico ostendit. Accendi Fabianus negat: uritur

Eidem credimus. Lib. III, sive Thalia num. 115: Τοῦτο μὲν γὰρ, ὃ Περσῶν αὐτὸ κατηγορεῖ τὸ εὐνεμα, ὡς ἐστὶ ἐλληνικόν, καὶ οὐ βαρβαρικόν· ὑπὸ ποιητῶν δὲ τινος ποιηθέν τοῦτο δὲ, οὐδὲν· αὐτόπτεον γενομένου οὐ δύναμαι ἀκούσαι τοῦτο μετέωρον, ὅπως ὁλόκληρά ἐστι τὰ ἐπικείμενα τῆς Εὐρώπης. HARD. — *Qui Padum annem vidisset.* Cod. apud Laet. non vidisset; et idem mox nemini, non nemini legebatur. Ed. P.

Aethiopiae forma. Quam nos graeco nomine geographicam, sive chorographicam delineationem vocamus: et historicam narrationem rerum in ea regione singularium. HARD. — *Vt nunc vernacula lingua dicimus, tableau géographique et statistique.* Ed. P.

Vt diximus. Lib. VI, cap. 35. II. — *Rarum arborem ebenam Meroën usque a Syene sine imperii, per nonaginta xxi m. passuum nullamque aliam nisi, etc.* Sic editt. veteres; ego autem scribo: *rarum arborem* (expuncto verbo *ebenam*, quod aequae ignorant Harduini codices) a *Syene sine imperii, per nonaginta m. passuum nullamque nisi palmarum generis, etc.* Et quod sequitur, sic emendo: *fortassis in tributi auctoritate tertia*

res fuerit ebenus, hoc est, in tributis quae pensabant Aethiopes regibus Persidis, tertius ebeno locus fuit. SALM. pag. 357.

Per DCCCXVI M. pass. Sic manuscripti Reg. Colb. et Paris. Tamen lib. VI, cap. 35, apertum id ex ipso Neronis exploratorum relatu 873 m. pass. esse pronuntiavit. HARD.

Nullamque aliam nisi palmarum, etc. Nec fuit igitur e palmarum genere ebenus, neque ex eo verius quod apud uos pro ebena venditur, sed gaiaci potius Indorum genus, quale Dalecampio describitur Histor. Plant. lib. II, capite 20. HARD. — *Bruterius ex edit. principe et cod. Chiffli. Saluatio praecedente, aliam deleuit.* Ed. P.

In tributi... tertia res fuerit. Quoniam, ut dictum est, cum auro et ebore, Persidis regibus ebenum Aethiopes pensarent. HARD. — *Lib. ante Harduin. edit. in tributorum auctoritate.* Ed. P.

IX. Romae eam M. Pompeius... ostendit. Solin. cap. LII, HARD. — *Eam.* Dalec. cod. etiam. Ed. P.

Accendi Fabianus negat. Afirmat Dioscorid. I, 429: τριτὴν ἐν' ἀνθρώποις μετ' εὐωδίας καὶ δίχα καπνοῦ ἐκδυμμένη· ἢ δὲ πρόσφατος διὰ τὴν

tamen odore iucundo. Duo genera eius: rarum id, quod melius, arboreum, trunco enodi, materie nigri splendoris, ac vel sine arte protinus iucundi: alterum fruticosum cytisi modo, et tota India dispersum.

X. (v.) Est ibi et spina similis, sed deprehensa vel lucernis, igni protinus transiliente. Nunc eas exponam quas mirata est Alexandri Magni victoria, orbe eo patefacto.

XI. Ficus ibi exilia poma habet. Ipsa se semper se-

λίπαράν ἀνάπτειται, κατὰ προσχρησίσιν. ΗΛΙΟΔ. — *Accendi... argat; writur tamen*, etc. Plinius ex Dioscoridis loco sensus: Scilleet veterem ebenum prunis impositam, ignem quidem sentire, non vern accendi, id est, citra flammam ambulet; quod in aliis quibundam lignis fieri iam pridem experientia nos docuit. Quid autem discriminis esset duas inter eas voces, uri et accendi, si novisset probe Poin-sinet de Sivry, ad huius loci interpretationem graviter non offendiisset. Ex notis MSS. Cl. Gerardi. Ed. P.

Duo genera eius. Haec pariter Theophrastus *Histor. Plantarum* lib. IV, cap. 5. ΗΛΙΟΔ.

Trunco enodi. Et qui sit venarum pectusumque espers, ac laevore similis cornui elaborato: μή ἔχουσιν κτηθόνας, ἐμπροσθεν καρπὶ ἀργαυμένω τῇ λαύρῃ, ait Diosc. l. cit. II.

Vel sine arte. Theophrast. sine *artate*. Commendat eam in primis, quae quem habet colorem, eum non decursu temporis, οὐ μεταβαλλομένη, sed statim sua natura expessit, ἀλλ' εὐθὺς τῇ φύσει. ΗΛΙΟΔ.

Alterum fruticosum. Rectius id Plinius quam Theophrastus, qui de utroque ebeni genere pronuntiat,

ἔστι δὲ τὸ δένδρον θαυμαδίαις, ὥσπερ ὁ κύτις. Fruticosum autem dicitur, quod multos habet a radice fruticantes ramos. ΗΛΙΟΔ.

X. *Est ibi et spina*, etc. In Indis. Huius libri ac loci Index, *Spina Indiae*. Hanc similem ebeno, atque ad lucernarum lumen translucentem Plinius facit. II. — Tò est quod omittit Gronov. nec disiungendum a verbo superiora *dispersum* pronuntiat Broterius, hic nos e Chifflet. Harduino adstipulante, reposuimus. — De *Spina Indiae* vid. Exc. III ad finem huius lib. Ed. P.

XI. *Ficus ibi exilia poma habet.* In cod. Chifflet. *eximia*; quum et pauca et exilia ficum eam ferre constet, ex Theophrasto quem Plinius hoc loco transcribit. Sic enim ille lib. IV, cap. 5: ὁλίγον δὲ θαυμαστῶς τὸν καρπὸν, οὐχ ὅτι κατὰ τὸ τοῦ δένδρου μέγεθος, εἰ paulo post: καρπὸν δὲ σφόδρα μικρὸν, ἢ λίαν ἐφέλιθος, pomum fert esiguum valde, ciceris magnitudine, ὅμοιον δὲ σύκῳ, similitudine fici. ΗΛΙΟΔ. — *Ficus ibi*, etc. *Ficus religiosa* Linn. (*Diosc. triand.* gen. 2193, Pers. *Vrtia*. Juas.) Totum hunc locum Noster mutatus est a Theophrasto, qui om-

rens, vastis diffunditur ramis: quorum imi adeo in terram curvantur, ut annuo spatio infigantur, novamque sibi propaginem faciant circa parentem in orbem, quodam opere topiario. Intra sepem eam aestivant pastores, opacam pariter et munitam vallo arboris, decora specie subter intuenti, proculve, fornicato ambitu. Superiores eiusdem rami in excelsum emicant, silvosa multitudine, vasto matris corpore, ut LX passus plerique orbe colligant, umbra vero bina stadia operiant. Foliorum latitudo peltae effigiem

nium diligentissime arborem descripsit: his fere similia ap. Strab. Geograph. lib. V: *India multas quidem admirabiles fert arbores, e quibus est, cuius rami ad terram propendent, foliis non minoribus clypeo. Onoseritis curiosius ea persequens, quae sunt in Musicana, terra Indiae australissima, refert arbores quasdam ingentes esse quarum rami, quum ad duodenos cubitos excreverint, reliquum incrementum primum faciant, deflexi quousque terram contingant; deinde terram subeant ac radices agunt, veluti traduces; mox rursus exeant in truncum, quo postquam aucti fuerint, eodem modo flectantur, et aliam propaginem efficiant, rursusque aliam, ut ab una arbore longum umbraculum fiat, tabernaculo multis columnis innitenti simile. Ficum indicam licet obscuriori modo, item significasse videtur Curtius lib. IX, cap. 4: *Hinc Poro amneque (Hydaspe) superato, ad interiora Indiae processit. Silvae erant prope in immensum spatium diffusae, procerisque et in proximam altitudinem editis arboribus umbrosae: plerique rami, instar ingentium stipitem, flexi in humum, rursus, quae se curvaverant, erigebantur atro (scil.**

ex nova radice), ut species esset non rami resurgentis, sed arboris ex sua radice generatae. Vid. Curt. IX, 4, lom. II, pag. 277 et 278 edit. nostrae. Eo. P.

Ipsa se semper serens, etc. Quae hoc capite continentur, totidem verbis exstant apud Theophrast. I, 42; maxime vero IV, 5. Hano.—Margo Varior. poma semper ficiens vastis diffundit, ram. quorum pondera adeo, etc. Eo. P.

*Matris corpore. Stirpis, truncive. Sic Virg. Georg. II, 23: *Ille plantas tenero abscindens de corpore matrum Deposuit sulcis; hic stirpes obruit, etc. Hano.**

Vt LX pass. plerique orbe colligant. Rami scilicet in orbem fusi. Ita MSS. omnes Reg. Colbert. etc. Credibilis id nimirum, quam quod Theophrast. ait loco cit. vel unius caudicis crassitudinem LX saepe, et crebrius passus aequare: καὶ τὸ πᾶχος τοῦ στύλιντος ἑκατ. πλεόνων ἢ ἑξήκοντα βραμάτων, τὰ δὲ πολλὰ τετρακόντα. Quanquam non sum nescius et pedem βήμα significare: unde apud Hesych. βηματίων, τὸ τοῖς ποσὶ μετρεῖν. II.

Peltae effigiem. Et magnitudinem;

Amazonicae habet: hac causa fructum integens, crescere prohibet. Rarusque est, nec fabae magnitudinem excedens: sed per folia solibus coctus praedulci sapore, dignus miraculo arboris: gignitur circa Acesinem maxime amnem.

XII. (vi.) Maior alia: pomo et suavitate praecellentior, quo sapientes Indorum vivunt. Folium alas avium

Theophrastus loc. cit. τὰ δὲ γὰρ φύλλον οὐκ ἴλαπτον ἔχει πλάτης, addit Plinius, Ἀμαζονικῆς. Pella porro Thracum propria fuit; amazonica peculiarem formam habuit, qualem diximus III, 6; scutum id erat, lunae aequa portione divisae, sive iam semiplenae, ut aiunt, imaginem referens. Pelta, proprie clypeus, scutum umbone carens. Hesych. et Suidas: Πέλτη, ἀσπίς ἔστιν οὐκ ἔχουσα. HAAK.

Nec fabae magnitudinem excedens. Theophrast. loco supra laud. Καρπὸν δὲ σφόδρα μικρόν, ἤλεκτον ἐπὶ τοῦ θύσου, fructum fert admodum exiguum, magnitudine eicris; Plinius vero, fabae. Si vulgarem fabam intelligit, digna sane transformativum, ut ait Pin-tianus, quae inter Ovidianas reponatur. At graecae fabae magnitudine esse vult, quae, ut cicer, rotunda est, nec magna. I. BOO. & STAPEL.

Circa Acesinem. Theophrastus περὶ τῶν Ἀριστέων, quo de amne dictum est VI, 23. H.

XII. Maior alia, etc. Quidam musam esse putant. Thevetus cap. xxxiii, arborem vocari ait, pagoverre, fructum, pacona; Ovidius, platanos: utrumque nomen ad palani accedit. Aliam huic similem, et usus frequentissimi Thevetus ibid. scribit vocari Hoyriri; Ovidius jajama. DALC. — Haec rursus totidem verbis Theo-

phrast. Histor. Plantar. lib. IV? cap. 5. H. — Maior alia, etc. Significari hoc loco Musam Paradisiacam (Hexand. monogyn. gen. 761, Pers. Musae. Juss.) testatur Cl. Sprengel, praecuntibus Chusio, Dalecampio, Bodaeco, quorum virorum auctoritati minime refragamur; negligentius hic Noster Theophrastum videtur exscripsisse, duasque diversas arbores ab auctore graeco delineatas confudisse (vid. not. 3 infr.). Arbor tata, cuius mentio fit ab Arriano de Reb. Ind. non eadem esse videtur atque Plinii pala, et potius ad eam referenda quae lanifera ab alii dicta, describitur Theophrast. IV, 9. Conf. Bod. & Stapel in Theophrast. IV, 4. En. P.

Sapientes Indorum. Gymnosoplistae scilicet. H.

Alas avium imitatur. Theophrastus hanc arborem, cuius folium alas avium imitatur, ab ea qua sapientes Indorum vivunt, diversam facit. Verba scriptoris graeci sunt ista: Καὶ χρῶνται τροφή τῶν ἰνδῶν αἱ σαρκοὶ... ἵερον δὲ οὐ τὸ φύλλον τῆν μὲν μορφὴν προίμηνες, τοῖς τῶν στρουθῶν πτεροῖς ὅμοιον δὲ παρατίθενται παρὰ τὰ κρήνη. Et Graecis quidem στρουθῶς, avis quaelibet dicitur: sed Attici τῶν στρουθῶν Struthiocamelum solent appellare, ut ex Hesychio liquet. Et sic accepisse Theophrastum apposita

imitatur, longitudine trium cubitorum, latitudine duum. Fructum cortice mittit, admirabilem succi dulcedine, ut uno quaternos satiet. Arbori nomen palae, pomo arianae. Plurima est in Sydracis expeditionum Alexandri termino. Est et alia similis huic, dulcior pomo, sed interaneorum valetudini infesta. Edixerat Alexander, ne quis agminis sui id pomum attingeret.

2 XIII. Genera arborum Macedones narrare, maiore ex parte sine nominibus. Est et terebintho si-

nota "demonstrat, quum ait huius arboris folia galeis imponi. H.

Trium cubitorum. Theophrast. duorum tantum, πῶτος δὲ ὡς δινναίων. At videtur mutilus Theophrasti locus, ex loco Plinii integro supplendus. H.

Fructum cortice mittit. Ex ipso caulis cortice fructus enascitur. H. — Edit, ante Hard. emittit. En. P. — *Arbori nomen palae, pomo arianae.* Non habet haec nomina Theophrast. Arbori nomen esse *tala* ait Arrianus in Indic. p. 522. H. — An *ariana*? Certe in Indice huius libri ac loci, *ariana* legitur. Eo. P.

In Sydracis. Scribo in *Oxydracis*, ex Strabon. lib. XVI, et Stephano, et reliquis. PINT. — *Sydracis.* Ita lib. omnes; hos *Syndracos* Noster appellat VI, 25. H.

Est et alia. Ex Theophrasto iterum, Hist. Plant. lib. IV, c. 5, H. — *Dulcior pomo.* Fructu longo; contorto, non recto; in citio suavi. Theophrast. loco cit. Hanc *Tamarindum* nostrum esse putant. DAL. — *Tamarindus indica* Linn. (*Monadelph. triand.* gen. 4581, Pers. *Leguminos.* Juss.) Eo. P.

Interaneorum valetudini, etc. Ventris et intestinorum: ἐν τῇ κοιλίᾳ

δυσκοῦν νοσή, καὶ δυσστεγίαν, inquit Theophrastus, morbus in alvo facit, et dysenteriam. Haud frustra sunt qui tamarindorum arborem hanc esse augurantur: nam et huius dactyli alvum cient, teste Matthiolo, in lib. I Dioscorid. pag. 220. H.

Interaneorum valetudini infesta. Censeo scripsisse Plinium *valetudine infesto*, hoc est, morbo, ut passim ea voce optimi quique utuntur. Infestum est id pomum eo, quod interaneorum valetudinem, vel dolores gignat. GROS. — Sic lib. omnes, non *infesto*, ut vult Gron. Eodem pomo dulcis arbor, eodem *Infesta* valetudini. HARR.

Alexander edixerat ne quis agminis, etc. Theophrastus pariter loco citato. HARR.

XIII. Genera arborum Macedones narrare, etc. Conf. Theophr. lib. IV, cap. 5. H.

Est et terebintho similis, etc. Arborem hanc pistaciam nostram esse volunt. DAL. — *Pistacia terebinthus* Linn. (*Dioec. pentand.* gen. 2212, Pers. *Terebinthae.* Juss.) Habitat in Europa australi, Barbaria, India. En. P. — *Minore.* Veteres apud Dalecamp. sed *minor*; mox *magnitudinis* in uno

milis caetera, pomo amygdalis, minore tantum magnitudine, praecipuae suavitatis. In Bactris utique hanc aliqui terebinthum esse proprii generis potius, quam similem ei, putaverunt. Sed unde vestes lineas faciunt, foliis moro similis, calyce pomi, cynorrhodo.

cod. deest. Ed. P. — In Bactris utique. Haec verba, ni fallor, ad praecedentia pertinent. Theophrastus IV, 5: *Ferunt et terebinthum haberi, ut alii similem terebintho, cui folia et rami, et reliqua omnia terebintho similia, fructus autem diversus: similis enim amygdalis. Nam et in Bactris terebinthum hanc esse, ferreque nuces amygdalium magnitudine: quoniam non magnae sint, sed visu similes, et suavitatis amygdalis praestantiores. Ex quibus colligitur, verba quae statim ante praecedunt, aliter legenda esse. Scribendum est enim: Pomo amygdalae magnitudine; ut superfluant duae illae voces, minore tantum: nisi quis velit erroris notam Plinio iungere, qui verba illa Theophr. quoniam maguae non sint, male verterit: minore tantum magnitudine. Nam graecus scriptor non minora amygdala, sed pari cum amygdala magnitudine, poma ferri ab ea arbore prodit. PERR. — In Bactris utique, etc. Liber vet. exhibet uno tenore: suavitatis in Bactris utique. DAL.*

Sed unde, etc. Genus hoc arboris alterum, unde vestes conficiunt, εἴς οὗ τὰ ἱμάτια ποιοῦσιν, inquit Theophrast. *Lucas* Plinius posuit: sic enim libri omnes; unde hoc lini genus esse quoddam intelligas, quod ut subiungit idem statim, scribitur in campis. II. — Foliis moro similis. Indos veste linea vestitos quondam fuisse Arrianus in lib. de Indic. Reb.

docet: Εσθῆτι δὲ Ἰνδοὶ λινὴ χρῶνται, καθάπερ λέγει Νέαρχος, λίνου τοῦ ἀπὸ τῶν δένδρων, ὅπῃ οὗτοι μοι εἶπεν λίσσεται: τὸ δὲ λίνον τοῦτο ἡ λαμπρότερον τῆν χροίην ἐστὶ ἄλλου λίνου παντός: ἡ μάλιστα αὐτοὶ ἱόντες, λαμπρότερον τὸ λίνον φαίνεσθαι ποιεῖται. Supra arborem describit quae lanam fert, et quae a Theophr. IV, 9, describitur. An igitur planta ex qua linum et lana eadem? Ita certe ex loco Arriani nonnulli colligunt. De utraque tamen Theophrastus tanquam diversa egit. Ceterum vereor Theophrastum (quem Plinius ibi fere ad verbum transcribit) deceptum, arboremque moro similem morum ipsam esse, nec esse linum, sed sericum, quod ex hac colligunt arbore. Sericum autem in moro generatur hombycum beneficio, qui foliis mori vescuntur. BOB. A. STAPEL. — De gossypio et serico vid. quae dicenda sunt Excurs. II ad caulem huius lib. Ed. P.

Cal. pomi cynorrhodo. Publica ante Herimol. lectio ed. lib. erat: calyce bombycinorrhodo. PERR. — Calyx est folliculus, quo dehiscente, in sua folia primum se flores pandunt, ut in rosis: mox pomum fructusve emergit. Theophrast. folium moro simile pariter esse tradit, totam stirpem cynorrhodo: τὸ μὲν φύλλον ὁμοίον τῇ συκκμίνῃ· τὸ καὶ ὅλον φυτόν (rectius Plinium legisse arbutor, τὸ μῆλον κύτινον) τοῖς κυνορόδοις ὁμοίον. H.

Serunt eam in campis, nec est gratior villarum prospectus.

XIV. Oliva Indiae sterilis, praeterquam oleastri fructu. (VII.) Passim vero quae piper gignunt, iuniperis nostris similes: quamquam in fronte Caucasi solibus opposita gigni tantum eas aliqui tradidere. Semina a iunipero distant parvulis siliquis, quales in faseolis videmus. Hae, priusquam dehiscant, decerptae, tostaeque sole, faciunt quod vocatur piper longum: paulatim vero dehiscentes maturitate, ostendunt candidum piper: quod deinde tostum solibus, colore rugisque mutatur. Verum et iis sua iniuria est,

Villarum prospectus. Sic emendavimus ex Reg. 4, 2, et Paris. codicum auctoritate. Prius *villarum* legebatur; Plinius *vinearum* malebat. Villam pro vinea diminutive dictum a Plinio suspicamur, quod ita exigere Theophrasti locus videtur. Sic enim ille, Hist. Plant. IV, cap. 5: *Φυττώσεις δὲ ἐν τοῖς πεδίοις αὐτὸ κατ' ὄρχους διὸ καὶ πόρρωθεν ἀπορώσιν ἀγκαλοὶ φερόντας*. Seruntur in campis ordinatim: quoniam brevis eminens cernentibus vineae esse existimantur. II.

XIV. *P. vero quae p. gignunt*, etc. Plinium transcribit Solinus cap. LII, II. — *Quamquam in fronte Caucasi*, etc. Eorum porro opinio, qui tradidere piper in ea parte Caucasi quae solibus opposita est, tantum gigni, prorsus hodie falsa deprehenditur. SALM. — De piperibus, zingiberi, et de planta ea, quae Plinio piper italicum fuit, Dalecampio autem *Ison nigrum*, descriptum ab eo in Hist. plantarum, vide Esc. IV ad calcem huius libri. Eo. P.

Hae, priusquam dehiscant, etc. Siliquae nimirum, quibus piper continetur. Fuit haec Veterum opinio,

piper ante maturitatem collectum, candidum esse: idem maturitate nigrescere. Ita non Plinius modo, eiusque scriptor Solinus loc. cit. sed et Diosc. lib. II, cap. 189; auctor libri de Simplic. medic. ad Patern. inter opera Galeni tom. XIII, pag. 997; Galenus ipse lib. VIII, Simplicium medic. pag. 217, aliique. E recentioribus contra Clusius, Arom. lib. I, c. 22, p. 182, et alii bene multi, quibus Salmasius favet, Nott. in Solin. p. 4026, ubi Clusium transcribit, diversas albi ac nigri piperis plantas esse censuerunt, uti vitis albae ac nigrae. Vtrique Saracenus in notis ad Diosc. experientiaeque ipsa adversatur: constat enim piper album, quod ad nos convelitur, ipsum piper nigrum esse, cortice suo nigro rugosoque spoliatum: quo cortice nudatur tum, quam solis obiectum torretur. Longum vero piper a rotundo diversum in Bengala nasci, auctor est idem Clusius loc. cit. a quo recte pingitur, quale nos vidimus. II.

Maturitate. Vet. apud Dalec. cod. *per maturitatem*; et paulo post: *car-*

atque caeli intemperie carbunculantur: suntque semina cassa et inania, quod vocant brechma, sic Indorum lingua significante abortum. Hoc ex omni genere asperrimum est, levissimumque, et pallidum. Gratius nigrum: lenius utroque candidum. Non est huius arboris radix, ut aliqui existimavere, quod vocant zimpiberi, alii vero zingiberi, quanquam sapore simile. Id enim in Arabia atque Troglodytica in villis nascitur, parvae herbae, radice candida. Celestiter ea cariem sentit, quamvis in tanta amaritudine. Pretium eius in libras, VI. Piper longum facillime

carbunculant, suntque semine cassa. Eo. Paa.

Fiuntque semina cassa. Diosc. loc. cit. ἀσπορον κενόν, καὶ κοῦρον, nutrimento defectum, cassum, seu inane ac leve. H.

Brechma. In Indice huius libri, breema. In MSS. brioma. Diosc. loc. cit. ὁ καλεῖται βράσμα. H. — Vet. apud Dalec. brioma. Dalec. Elzev. Gronov. brechmasius. Mos sic, in uno ex Dalec. codd. deest. Eo. P.

Significante abortum. MSS. Reg. Lang. et edit. princeps, significante mortuum. Baor.

Gratius nigrum. Suavius, ori iucundius, et magis aromaticum: ἥδιον εὐστομώτερον, καὶ μᾶλλον ἀρωματίζον. Dioscor. loc. cit. H.

Lenius utroque candidum. Subintellige, piper. Ita Reg. 2. At in Reg. 1, levius. In Chiff. lentius. VI ut est, imbecillius ac minus efficax noluit dicere ἀσθενέστερον, ut Diosc. lib. II, p. 189; sed minus acre, mitius, benignius; quale nos quoque gustu experti sumus. H.

Non est huius arboris radix, etc. Sic Dioscor. lib. II, cap. 189, de pipere, Ἡ δὲ βίβλα αὐτοῦ οὐκ ἔστι ζεγγίβερ,

καὶ βίβερ ἐνίοτε ὑπερλαβόν. — Vt aliqui existimavere. Quos inter Dioscorides Alexandrinus fuit, alii que, quos errasse Galenus recte admonet tom. II, in explic. vocum Hippocr. pag. 92. Haro.

Quod. Cod. Dalec. quam. Eo. P. Zingiberi. Et Galeno, Τρυγγίβερ lib. VI, de Facultat. simp. med. cap. 475. Nostris, gingembre. H. — Vide Exc. IV ad calc. huius libri. Eo. P.

Id enim... nascitur, etc. Haec pariter Dioscor. lib. II, cap. 490; Oribas. lib. XI, pag. 196, et auctor libri de simpl. Medic. ad Patern. inter opera Galeni tom. XIII, pag. 999. Scimus et ex Americanis insulis ad nos advehi. H.

Amaritudine. Hoc est, acrimonia. Sic voces illas, acre, asperum, acerbum, amarum, Plinius saepe permutat. H. — Recte Harduinus; nec est quod Dalecampio assentiamur, qui paulo supra, de pipere pallido, acerrimum non asperrimum, contra omnium codd. fidem, legebat. Eo. P.

Pretium eius in libras, VI. Hoc est, sex denariis librae singulae zingiberis permulantur. H. — Ita MSS. et editi omnes libri; sed certe vel ex

adulteratur Alexandrino sinapi. Emitur in libras, x, xv. Album, x, vii; nigrum, x, iv. Vsum eius adeo placuisse mirum est. In aliis quippe suavitas cepit, in aliis species invitavit: huic nec pomi, nec baccae commendatio est aliqua: sola placere amaritudine, et hanc in Indos peti. Quis illa primus experiri cibis voluit? aut cui in appetendâ aviditate esurire non fuit satis? Vtrumque silvestre gentibus suis est, et tamen pondere emitur, ut aurum, vel argentum. Piperis arborem iam et Italia habet, maiorem myrto, nec absimilem. Amaritudo grano eadem, quae piperi mu-

eidit, vel corrupta denarii nota. Itaque lege, in libras X. VI. Ni forte legendum, in libras X. I. Zingiberi, le gingembre, est et fuit semper piperis vilius. Mox piper nigrum aestimatur tantum x. iv, id est, denariis quatuor Boor. — Denarius autem ratione temporis habita quo Noster scribebat, efficit gallicae monetae asses quatuordecim, sive, ut nunc dicimus, 70 centesimas. Denarii quatuor, sunt 2 fr. 83 cent. Sex denarii, 4 fr. 24 cent. Eo. P.

Piper longum, etc. Auctor libri mox citati inter Galeni opera, pag. 997: *Adulteratur*, inquit, *longum piper, sinapi et gummi formatis in speciem piperis longi*, etc. Et pag. 1001: *Est autem effronissimum sinapi Alexandrinum*, etc. Vide etiam Galenum lib. de Theriaca. ad Pison. c. 42. H.

In libras, X, XV. Hoc est, denariis xv, quae gallicae monetae, sunt 10 fr. 60 c. Sic album denarii vii, seu 4 fr. 95 c. Nigrum denique denarii iv, seu 2 fr. 83 c. Itaque, Harduinus ait, longum albo, album nigro, fere dimidio carius aestimatum. Eo. P.

Placere. Tolet. cod. *placere*. Mox

Chiff. et ex Dalec. unus ille *primus*, et paulo post *expleuda*, pro *appetenda*. Eo. P.

Esurire. Sic omnes lib. ante Harduinum, apud quem non ita bene legitur *curie*, mera forsitan operarum incuria, quum vir doct. nullam auctoritatem adducit. Nos eodum fidem secuti, pristinam lectionem revocare cum Broterio, nulli dubitavimus. — *Satis.* Lib. quid. apud Dalec. *satius*. Eo. P.

Vtrumque. Tria piperis genera indicata sunt, non duo, longum, album, nigrum: non est igitur locus verbo illi *utrumque*, quare *utrumque* lego, non *utrumque*. DALEC. — *Vtrumque.* Piper et zingiberi. H.

Piperis arborem... Italia habet. Credo Italici piperis arbusculam esse, quam adhuc officinae et olitores piper vocant, quidam Isen nigrum, descriptum in Historia nostra plantarum. DALEC. — Italici piperis arbores non unius tantum generis vidiisse se Matthiolum testatur in lib. II Dioscor. p. 578. II. — De pipere hoc Italico vid. Escurs. IV ad calcem huius libri. Eo. P.

Piperi musto. Recentissime lecto,

steo creditur esse. Deest tota illa maturitas, ideoque et rugarum colorisque similitudo. Adulteratur iuniperi baccis mire vim trahentibus. In pondere quidem multis modis.

XV. Est etiamnum in India piperis grani simile, quod vocatur garyophyllon, grandius fragiliusque. Tradunt in Indico luco id gigni. Advehitur odoris gratia. Fert et in spinis piperis similitudinem, prae-

deceptoque ex arbore, *σποδόντιον*. Haec.

Vim trahentibus. Hoc est, excipientibus, concipientibus. Sic infra Noster cap. 27: *celeriter situm trahens*, id est, contrahens; et XIV, 27: *Vinum odorem trahit*. Plura reperies in Indice. En. P.

XV. *Est etiamnum in India... garyophyllon.* Hoc quidam esse putant Comacum Theophrast. memoratum lib. IX, cap. 7. DAL. — *Caryophylli nostri*, quibus utimur ex Indicis Moluccarum commerciis ad condituras, diversi omnino sunt ab hoc aromate quod Plinius eo nomine agnoscit. Nam naque ii grana sunt, neque ulla in re piperi similes, praeter colorem. Fortasse potius *cubeba* sit hoc Plinii granum, ut recte coniciat Scaligero puto, Exere. 147, in Cordan. p. 496, et Exerc. 148, p. 499. H. — *Garyophyllon*, seu *caryophyllum*, nos dicimus *le giroflin*. At eius fructus valde dissimilis est fructui piperis. Iode videtur *caryophyllon* Plinii esse *cubebas*, *les cubebes*, quae in insula Borbonia dicuntur *le poivre à quene*. BAOT. — *Piper cubeba* Linn. (*Dianad. trig.* gen. 74, Pers. *Vrtic. Jus*) Conf. etiam de *garyophyllo* Bod. a Stapel not. in Theophr. IX, 5, pag. 992 seqq. ubi fusius de eo disscribit. Eo. P.

Fert et in spinis piperis similitudinem, etc. Hallucinatur Plinius. Haec est lycii descriptio in Cappadocia, Lycia, et ut ait, in Pelio nascentis, Indica spina lycii, quam lonchitla vocant, ramos rectos mittit, tricubitales maioresve, rubro crassiores, a radice multos: folia oleae; fractus cortex rubet. Diosc. qui de Aromatibus Indicis scripsit, narrat lycium ab India vocari *cate*; leri e ramis arboris *haechie*, minutim concisis, elixis, contusis, cum farina, Nactiani auceo mixto, et in pastillos, tabellaeve formato. Arborum esse magnitudine fraxini, folio minuto, ericae, vel tamaricis, semper virente, multis spinis horridam: florere, sed fructum non ferre: lignum durum et densum ubi vis incorruptum manere. DAL. — *Fert*, etc. — Plinius hic lycium Indicum describit, nec ab eo diversum quod a Dioscoride proponitur lib. I, c. 132, ut Dalecampio visum: nam Indicum quoque illud est, etsi in Cappadocia Lyciaque pariter gignitur. Ait esse arborem spinosam, fructu piperis instar nigro, amaro, denso, levi: folia basi similibus, densisque, ramis trium cubitorum, aut paulo longioribus: cortice pallido: radicibus numerosis, latis, lignosis Quae omnia cum Pliniana descriptione congruunt. H. — *In spinis*. Sic Hard. a

cupua amaritudine, foliis parvis densisque, cypri modo, ramis trium cubitorum, cortice pallido, radice lata lignosaque, buxei coloris. Hac in aqua cum semine excepta in aereo vase medicamentum fit, quod vocatur Lycion. Ea spina et in Pelio monte nascitur, adulteratque medicamentum. Item asphodeli radix, aut fel bubulum, aut absinthium, vel rhus, vel amurca. Lycion aptissimum medicinae, quod est spumosum. Indi in utribus camelorum, aut rhinocerotum id mittunt. Spinam ipsam in Graecia quidam pyxacanthum Chironium vocant.

MSS. Dalec et Elzev. et *spina*. Gronov. et in *spina*. — De lycio vid. Excursum V ad calcem huius libri. Ed. PAs.

Cypri modo. De Cypro dicemus cap. 52. H. — Dioscor. *buxi modo*, non cypri: τὰ φύλλα πύξου ὀμαίη. Ed. P.

Hac in aqua cum semine excepta, etc. Radice nimirum expressa cum semine. Sic Oribasius lib. XI, pag. 205: *Succus ex lycio exprimitur tuis una cum frutier radicibus*, etc. Vnde apparet.

Dioscoridem lib. I, c. 132, non uti Isodis legitur, χυλίζεται ἐκ τῶν φύλλων, sed ἐκ τῶν βιζῶν, quod Plinius ipse confirmat lib. XXIV, cap. 77: *Coquantur in aqua tui rami, radicesque*, etc. Idem Oribasius paulo post, ex semine quoque expresso, et in sole siccato, confici succum tradit. H. — *Hac*, etc. Libri omnes ante Harduinum editi haec. Ed. P.

Ea spina et in Pelio nascitur. Eiusdem quidem nominis, sed generis omnino disparis, perinde tamen ignoti: ex quo villius medicamentum fiebat, quod adulterinum vocabant lycium. H.

Fel bubulum. Inter coquendum lycium admixto felle bubulo, vel absinthii succo, vel annurea, inquit Discor. loc. cit. H.

Fel rhus. Prius in libris editis, vel *elhus*, legebatur. At MSS. Reg. Colb. Chiff. Paris. vel *rhus*: quod Pliniana menti sane congruentius est: nam lib. XXIV, cap. 77, ubi haec eadem fere de lycio repetuntur: *Adulteratur*, inquit, *amaris succis, etiam amurca, ac felle bubulo*. At inter succos amaros nemo sane thus censuerit. Ex rboe vero succum elici, qui lycii similitudinem se vim referat, auctor est Diosc. lib. I, p. 147. H.

Spumosum. Quod igni accensum, dum restinguitur, rubeantem spumam mittit, inquit Diosc. loc. cit et post eum Oribasius lib. XI, pag. 205, Plinius ipse lib. XXIV, 77, de lycio: *Spuma eius ac flos quidam oculorum medicamentis additur*. Vide quae ibi dicturi sumus. HAsO.

Pyxacanthum Chironium. Scribe feminina terminatione, *pyxacanthum chironiam*. Dioscorides praecallegato loco: *Lycion quod pyxacanthum aliqui vocant, spinosa arbor est*, et Plinius XXIV, 77: *Lycion praestantius*

XVI. Et macir ex India advehitur, cortex rubens radicis magnae, nomine arboris suae: qualis sit ea, incertum habeo. Corticis melle decocti usus in medicina ad dysentericos praecipuus habetur.

XVII. Saccharon et Arabia fert, sed laudatius In-

e spina fieri tradunt, quam et pyxantham Chironiam vocant. (Nos *pyxanthos* ibi scripsimus, ut in omnib. lib. legitur.) *ΠΥΞΑΝΘΟΝ* Diosc. quia spina est buxi folio. H. — *Chironium Chironiam* Vet. apud Dalec. qui hanc vocem supervacuum hoc loco arbitrahatur. Eo. P.

XVI. *Et macir ex India*, etc. Dioscor. lib. I, cap. 120, Oribas. loc. supra cit. Galen. lib. VIII de Fac. simpl. med. pag. 205: *Μάξιρ φλοιός ἐστιν ἐκ τῆς Ἰνδίας κομζόμενος*, etc. Sic et Aëtius, tum in cod. nostro graeco, tum in edit. lat. lib. I, de Re Medic. pag. 23. H. — Propon. Dalecam. ex Arabia, auctoremque adducit Dioscoridem; verumtamen in Diosc. legitur: *ἐκ τῆς βραβέρου*, quibus verbis unum id significat, nempe τὸ Μάξιρ e peregrina terra advehi, quamquam hic insulam Gangetis fluvii, nomine *Barbariam*, Saracenus Strabonis auctoritate fretus, innui existimat. Eo. P.

Corticis melle. Hoc est cum melle; ita Galen. et Aëtius quoque loc. cit. Ab ea vi nomen arbori a Lusitanis inditum refert. Acosta lib. Arom. c. 12: *urbore de las Camanis*, hoc est, arbor dysenteriae: a Brachmanis medicis, *maere*. In provincia Malabarica et Cocini regno nasci, ibique viam a se idem testatur. H. — De macere vid. Excursum VI ad calcem huiusmodi libri. Eo. P.

XVII. *Saccharon.* Dioscoridis apud quem haec totidem verbis exstant lib.

II, 164, Pliniique *σάκχαρον*, ros ille matutinus fuit, quem apes mellia fingendi gratia colligunt; quare in arundinibus collectum Plinio dicitur: non, uti saccharum nostrum ex iisdem expressum, ac deinde coctum, coactumque in pyramidales formas. Num ros caeli ipse foret, num arundinis ipsius humor dulcis, Seneca subdubitatur, epist. 85. Ipsum rorem esse, quem sol in arundinibus cogat, ad similitudinem solis, mellisque dulcedinem, affirmant Galenus, de Fac. simpl. med. lib. VII, p. 207; Oribas. lib. XI, fol. 205, ubi Marcoron vocat; Alex. Aphrod. in Problem. et Isidor. Orig. XX, 2. Ex iisdem arundinibus, quibus et nostrum excipitur, senio confectis, lacrymae seu gummi modo effluere, ac concrescere, unus credidit Saracenus in notis ad Diosc. H. — *Saccharon et Arabia fert*, etc. Diosc. lib. II, cap. 104: *Καλεῖται δὲ τι καὶ σάκχαρον ἰδὸς ὃν μέλιτος ἐν Ἰνδίᾳ πεπηγότες, καὶ τῇ εὐδαίμονι Ἀραβίᾳ, εὐρισκόμενον ἐπὶ τῶν καλάμων τῇ συστάσει ἀλσὶ.* Nearchus apud Strabonem lib. XV: *Εἰρηκε δὲ καὶ περὶ τῶν καλάμων ὅτι ποιοῦσι μέλι, μέλισσων μὴ οὐσῶν.* Hicce e testimoniis cl. Sprengel, Bodaeco aliisque praecedentibus, nihil aliud esse saccharum Veterum pronuntiavit quam *Bamban arundinaceam* (Hex. monog. Pers. gen. 871. *Bambusam arundinaceam*, Willd. *Gramin. Juss.*). Sed ipsa viri verba exscribere satius fuerit: *Liquet inde, quantum opere differat*

PLIN. N. H. Tom. V

G

dia: est autem mel in arundinibus collectum, gummi-
um modo candidum, dentibus fragile, amplissi-
mum nucis avellanae magnitudine, ad medicinae
tantum usum.

XVIII. Contermina Indis gens Ariana appellatur,

saccharum Veterum a nostro. Id sensit
primus fere Marardus, contradicenti-
bus Matthiolo, Mundella aliisque.
Bene illustravit hanc rem Salmasius,
Homon. hyl. iatr. pag. 409. Garcias
autem, Hist. Arom. I, 42, primus
fere docuit bambusam vera mellis
concreti speciem per genicula transu-
dare, quae saccharum verum Vete-
rum fuerit. Confer. Christ. a Costa,
Hist. Arom. 6. Nostri sacchari, e
conquassatis sacchari culmis expressi,
vestigium primum invenisse mihi vi-
deor in Moysi Chorenensis geograph.
Armen. p. 364, qui ad Gaudisaporam,
Euphrati adjacentem, optimum coli
saccharum affirmat. Quum is scriptor
saeculo quinto medio vixerit, ante haec
tempora solo melle illo bambusae con-
creto utebantur. Saraceni id ab Eu-
phrate denum Cyprum et Graeciam
transportarunt (Bongars. gesta Dei
per Francos II, 270.) Conf. de melle
bambusae Phil. Russel in Phil. Trans-
act. LXXX, 273. Conf. etiam Bod. a
Stapel. not. in Theophr. IV, 42, ubi
de hac re fusissime disserit. Ea. P.

Est autem mel arundinibus colle-
ctum. Non dixit, ex arundinibus. Aliud
tamen sacchari genus fuit, apud An-
tiquos, ex ipsis arundinum radicibus
expressum, ut ait Solinus, III; et
Lucanus III, vers. 237: Quique bi-
bunt tenera dulces ab arundine succos.
Et Isidor. Orig. XVII, 7: In Indicis,
inquit, nasci arundines calanque di-
cuntur, ex quarum radiis expressum
purissimum suorum bibunt. Vade et
Varro ait; Indica non magna nimis

arbore crescit arundo: Illius e lentis
premitur radicibus humor, Dulcia cui
nequeant succo concedere mella. Sed
et sacchari genus istud a nostro di-
spare est ac diversum: arundines quo-
que ipsae forte dissimiles: quanquam
et sacchari nostri feraces apud Indos
sunt plurimae: aut si sunt eadem,
diversus humoris eliciendi modus.
Exprimebatur olim ab Indis ipsis ad
potum dumtaxat: a nostris hodie
coquitur, densaturque in saccharum.
Ac nihil est quidem unde plus iam
delectatis et deliciarum gulae acce-
dat. Solvitur in embammatis, cogitur
in arculos, digeritur in panes,
pinsitur in placentas, tornatur in
crustula, singitur in castella, in avi-
culas et in omnium rerum simulacra,
coquitur, aspergitur, duratur, incru-
stat. II.

XVIII. Gens Ariana... cuius spina,
etc. Simile quiddam de Ariana spina
recitat Theophrast. Hist. Plant. IV, 5,
sed codice ibi valde mendoso. II. —
Spina lacrymarum. Dalec. lacryma;
mox apud eundem Vet. et Chifflet.
myrrhae simili. Ea. P. — Spina la-
crymarum pretiosa. Theophrast. lib.
IV, cap. 5: Εν δὲ τῇ Ἀρίᾳ χώρᾳ κα-
λουμένη ἀκανθὴ ἴσται, ἐξ ἧς γίνεται
δακρυον ὁμοιον τῇ ἑλκυστὶ καὶ τῇ
ὄφει, καὶ τῇ ὀσμῇ τοῦτο δὲ ὅταν ἐπι-
λάμψῃ ὁ ἥλιος, καταρρέει. Haec corru-
pta; quae sit Illyrica spina ignoro.
Plinius ibi legit *myrron*, myrrhae;
an apud Theophrastum scribendum
τῇ Γαβριεῖ *myrron*, vel sine ἐπι-
θέτῳ τῇ *myrron*; donec planior

cuius spina lacrymarum pretiosa, myrrhae similis, accessu propter aculeos anxio. Ibi et frutex pestilens raphani, folio lauri, odore equos invitante, qui paene equitatu orbavit Alexandrum primo introitu: quod et in Gedrosia accidit. Item laurino folio et ibi spina

videro, haereo. Coeterum saepius dubitavi an haec ἀκανθός non sit qua adulterari tradunt Veteres ebenum, sed certi quid in hac brevitate statuere nequeo. Haec Bodaeus. Spinam illam Sprengelius, Hist. rei herb. t. I, pag. 206, nihil aliud quam *Mimosa latronum* (*Monadelph. polyand.* gen. 1655, Pers. *Legumin.* Juss.) pronuntiat; et est tamen quod rem adhuc in auncipiti relictam putemus. Arionem enim spinam Plinii, qui Theophrastum hic transcripsit, ad *Acaciam catechu* referendam iudicat (ibid. pag. 107); quod si verum esset, deberet sibi semper constare vir eruditissimus, qui *Acaciam catechu* eandem esse cum τῷ λυγέῳ Dioscoridis assermat (ibid. pag. 191), quanquam τὸ λύκειον iam Lycium Europaeum esse contendit (ibid. p. 162). Nos in tanta rerum obscuritate coccutire fas ducimus; viderint peritiores. Ed. P.

Accessu propter aculeos anxio. In festo, molesto, difficili. Harb.

Raphani. Subintellige magnitudine, ex Theophrast. loc. citato, ubi his similia: Ἄλλο δὲ ὄλημα, μέγεθος μὲν ἡλίκον ῥάφανος· τὸ καὶ ὅλλιον ὁμοίον δάφνη, καὶ τῷ μεγέθει, καὶ τῇ μορφῇ. Cur raphanum, non brassicam, ῥάφανον verterit, alibi dicturi sumus, ubi de brassica et raphano agemus. Harb. — Plinius raphanum et brassicam saepius confudit, quippe quod ignoraret antiquis Graecis ῥάφανον, *brassicam* ἀγροθίασιν, recentioribus

et medii sevi, *raphanum*. Boe. — *Quod et in Gedrosia accidit.* Theophrast. loco laud. Εὐ δὲ τῇ Γεδρωσίᾳ χώρα πεφυκέναι φασίν, ἐν μὲν ὁμοίον τῇ δάφνῃ φύλλον ἔχον, οὐ τὰ ὑποζύγια καὶ ὅτιοις αἱ φάγοι, μικρὸν ἐκτείνοντα διεφθίρετο, παραπλησίως διατεθιμένα καὶ σπόμενα ὁμοίως τοῖς ἐπιλήπτοις. Huius plantae meminit quoque Strabo lib. XV: Ἦν δὲ τι ὁμοίον τῇ δάφνῃ φυτὸν, οὗ τὸ γεωσμένον τῶν ὑποζυγίων ἀπέθνησκε μετ' ἐπιλήψιας καὶ ἀγροῦ. De hoc frutice nihil certi comperimus. Ed. P. — Ne id intelligas de raphano, *le raifort*, sed de brassica, *le chou*: quae plerumque misere confudit Plinius. Boet. — Vid. quod supra dictum est. Ed. P. *Equitatu orbavit.* Quod praesentis noxae venenum id foret: τοῦτο δὲ αἱ τὰς φάγοι, ἐντοποθέσκει. Theophrast. ibid. Harb.

Laurino folio. In antiquissimis MSS. et probatae fidel. Reg. 1, 2; Paris. etc. *item lario folio.* Si Theophrastum audimus, *item nullo folio* scribendum fuit: sic enim ille Hist. Plant. IV, 5: Ἐτέραν καὶ ἀκανθάν τινα εἶναι· ταύτην φύλλον μὲν οὐδὲν ἔχον· πεφυκέναι δὲ ἐκ μᾶς ῥίζης... ὅπῃ ἐκτείν πολλὴ δὲ ἀποτυροῖα τὰ ἄλλα ζῶα πάντα. *Aliam autem esse spinam, folio nullo, radice singulari... succum ex ea multum effluere, qui caecitatem reliquis animalibus inferat*, etc. H. — Hanc paulo aliter describit Strabo, loc. sup. laud. Ἀκανθὰ δὲ τοὺς κερπύς ἐκί τῆς γῆς ἐστρωμένη (al. κί-

tradita est, cuius liquor aspersus oculis, caecitatem inferret omnibus animalibus. Necnon et herba praecipui odoris referta minutis serpentibus, quarum ictu protinus moriendum esset. Onesicritus tradit in Hyrcaniae convallibus ficis similes esse arbores, quae vocentur occhi, ex quibus defluat mel horis matutinis duabus.

XIX. (ix.) Vicina est Bactriana, in qua bdellium nominatissimum. Arbor nigra est magnitudine oleae,

χυμένη), καθάπερ οἱ κύβοι, πλήρης ἢν ὁποῦ· τοῦτον δὲ βασιδὲς ἐς ὀφθαλμὸν ἐμπαροῦσαι, πᾶν ἀπετύρῃον ζῶον. Fructum humi iacere, et cucumeri similem esse, tacet Theophrast. Hic veru duas plantas confudit. Plinimum recte Bodaeus animadvertit; unam foliis lauri, quam epilepticum morbum facere tradit Theophrastus; et spinam sine lullis, cuius ex nodis aculeatis, fractis tritisque, lacteus emanat liquor qui caecitatem infert. Ed. PAR. — Emendari nullo folio iubet quoque Broterius, nec tamen in contextu emendationem recipere audeat; nec nos in hac rerum obscuritate, tanti esse credimus a vulgata lectione discedere. Mox pro inferret, ex codd. Reg. et edit. principe, infert, Chiff. rejuvante Broterius edidit. Ed. P. — Cuius liquor. Lacteus, e nodis aculeatis, fractis tritisve expressus: Theoph. Idem refert Strabo lib. XV; sed spinam, cuius liquor excaecat, fructum humi iacere, et cucumeri similem esse trahit, quod tacet Theophrastus. DAL.

Necnon et herba praecipui odoris, etc. In maritimis arenae tumulis Gedrosiae nascens. Strabo. DALSC. — Herba praecipui odoris referta, etc. Theophrastus lib. IV, cap. 5: Εἰς οὗ τόποις τρεῖς περὶ τὴν αὐτὴν ἐστὶν

ἐπ' ἣ συνσπειραμένους (leg. Scalig. συσπειρομένους) ὄφεις εἶναι μικροῦς σφόδρα· τοῦτοις δὲ εἴ τις ἐμβῇς πληγὴν, θνήσκειν. Harum serpentum item meministi Strabo, loco proxime citato: Ἦν δὲ κίνδυνος καὶ ἀπὸ τῶν ὄφειων· ἐν γὰρ τοῖς θυσίαις ἐπερὶ αὐτῶν βοτάνη· ταύτην δὲ ὑποδιδυκότες, ἐλάνθανον, τοὺς δὲ πληγόντας ἀπέκτανον. De praecipuo herbae odore nihil Theophrastus, nihil Strabo. Ed. P.

Defluat mel horis matutinis, etc. *Hedysarum alhagi* (Diadelp. decand. gen. 1740, Pers. Legumin. Juss.) frutex est in Khorasan, et regione transoxana (Osuni inter et laxarten) frequens, in quo mellea substantia invenitur, quam Arabes *terendachabin* vocant. Forte *Occhi* illud Onesicriti est, e quo mel defluat; sed apud Plinium ficis similis frutex appellatur. SPRENGEL.

XIX. *Bdellium*. Graecis βδέλλα et βδέλλιον. — *Boraxus strobiliformis* (Dioc. Hexand. gen. 2241, Pers. *Lontarus*, Palm. Juss.) Ex hac palma paratur, testibus Kaempfer. (Amoen. 668) et Rumphio (Amboin. I, 50) bdellium, quod *mahol* Avicenna dicit; distinguit autem in Mechense, et Iudaicum. Rumphius *punatum* dicit id assumigium, et totam parandi rationem indicat. Accedit quod pro-

folio roboris, fructu caprifici naturae. Gummi alii brochon appellant, alii malacham, alii maldachon. Nigrum vero et in ossas convolutum, hadrobolon. Esse autem debet translucidum, simile cerae, odoratum, et quum fricatur, pingue, gustu amarum citra aco-rem. In sacris vino perfusum, odoratius. Nascitur et in Arabia, Indiaque, et Media, ac Babylone. Aliqui peraticum vocant ex Media advectum. Facilius hoc et

habilitatem auget, Abulfedam *makal* palmam appellare humilem Tuneti frequentem: quo sine dubio *Chamaerops humilis* intelligitur, cum Borasso flabelliformi facillime confu- denda. Ipse Matthiolus pag. 92, testatur se Neapoli palmam hanc humilem bdelliferam vidisse. *SENEGAL.* — Conf. not. sequent. fin. En. P.

Gummi. Quod ex arbore bdellio manat, et ipsum quoque bdellium nominatum. Sed quod sub eo nomine prostat in officinis, adulteratum est; sincerum est, quod vocant *Lasitai* aume, quale a *Mouarto* describitur de *Simpl. Med.* cap. 4. Bactrianum tamen indicumque bdellium, Benjuinum officinarum est, *benjoin*, sive *benzoin*. Haan. — Sunt autem viri herbariae rei peritissimi, qui *benjuinum* censeant a *Terminalia benzoe* (*Dreud. monog. gen.* 1103, *Pers. Elaeagn. Juss.*) desluere. Quum vero arboris eius cum Borasso flabelliformi, quae *βδέννα* arbor Sprengelio, nulla sit affinitas, sequitur inde τὸ *βδέννα* Veterum non idem esse cum benjuino officinarum, ut ait Hardinius. Item accedit quod *Hymenaea courbaril* (*Dec. monog. gen.* 1011, *Pers. Legum. Juss.*), quae resinam aume largitur, non in Bactriana, sed in America intertropicali nascatur. Cf. Sprengel, *Ant. bot. sp.* I, pag. 85.

Perperam credidisse videtur Adansonius, benjuinum a quadam specie lauri provenire; laurum enim benzoin stillare quemdam benzoico odore succum, sed resinam ipsam minime proferre constat. En. P.

Maldaceon. In *Iudice*, *malodacon* Haan.

Nigrum. Alterum hoc bdellii genus est: alterum enim subalbidum, quod praestantissimum. *Dioscor.* I. cit. ἔστι δὲ καὶ ἑτερον ῥύπαρόν καὶ μέλαν, ἐνδρόμιον, παλαιῶδες κομίζομενον ἀπὸ τῆς Ἰνδίας. Haan.

Translucidum. Gummi videlicet. *Isidor. Orig.* XVII, 8: *Bdella Indiae et Arabiae arbor, etius lacryma melior arabica. Est enim lucida, subalbida, levis, pinguis, aequaliter cerrea, et quae facile molliatur, neque ligno, vel terrae commixta, amara, odoris boni. Nam ex India sordida est, et nigra, et maiori glaba.* Haan.

Fricatur. Ita lib. omnes. Alii *fricatur*, male. Haan.

Nascitur et in Arabia. Quare et *Soracena* arbor a *Dioscor.* appellatur. Haan.

Peraticum. Quaedam exemplaria *pyraticum*; vetus lectio *Parthicum*, quod magis probō; nam, ut supra ostendit *Plinius* VI, 25, duodeviginti erant Parthorum regna; ut mirum non sit si ex Media advectum

crustosius, amariusque: at Indicum humidius et gumminosum. Adulteratur amygdala nuce. Caetera eius genera cortice et scordasti. Ita vocatur arbor aemulo gummi. Sed deprehenduntur (quod semel dixisse et in caeteros odores satis sit) odore, colore, pondere, gustu, igne. Bactriano nitor siccus, multi-que candidi unguis. Praeterea suum pondus, quod gravius esse, aut levius non debeat. Pretium sincere in libras x terni.

XX. Gentes supra dictas Persis attingit, Rubro mari, quod ibi Persicum vocavimus, longe in terra

Parthicum appellaretur. *Pist.* — Sic lib. omnes. Πιστινόν ex πεπάρων γῆς, quod ab extremo terrarum sine praeitur. *Hard.* — *Peraticum.* Hoc est, Euphraticum; nam *Perath*, hebraicum est Euphratis fluvii nomen. *POISSINET DE SIVAT.*

Facilius. Tractabilius, nec aequae tactu adhaerescens, atque illud quod humidius est. *Hard.* — *Dalec.* In margine fragilius. *En. P.*

Gumminosum. Ita hic et alibi passim codd. Sine auctoritate in libris editis *gummosum*. *DROT.* — *Ch. cumminosum.* Editt. ante *Brot.* *gummosum.* *En. P.*

Amygdala. Hoc Benjuinum illud est, quod amygdaloides vocant, propterea quod unguis, seu maculas candidas admixtas habet, amygdalarum instar, ut recte observat *Clusius*, *Aromat.* I, 5. *Hard.*

Caetera. Sive Benjuini, sive *Anima* genera reliqua, etiam scordasti cortice admixto, vel gummi eius arboris, adulterantur; δολοῦνται δὲ πύρρονον xόμμι, inquit *Dioscorides*, II.

Scordasti. In indice huius libri *scordasti*. *MSS.* *Reg.* 4, 2, et *Colb.* 2, ac *Chiff.* hoc loco, *scorti.* Simile

bdello gummi fundere ac paene par aemulumque, dicitur. *Hard.*

Bactriano nitorisus. Its *MS.* omnes, non ut editi, *nidor.* Et forte rectius, *nitor aus*, cum *Pindiano* scripseris, hoc est, peculiaris ac proprius, ut statim sequitur, *praeterea suum pondus.* Sed siccum, ξηρόν, *Dioscorides* commendat in primis, lib. I, cap. 80. *Hard.*

Unguis. Lucentes ac laeves, instar unguium, maculae; quales in Benjuino amygdalina deprehenduntur. *Dioscoridi* bdellium, quod et a Bactriano diversum, et *anine* a Lusitanis appellari superius diximus, laevorem coloremque unguis aequaliter praefert in tota gleba, ὁμοῦ καὶ τοῦτός; quae verba *Serapion* male accepit. *Hard.*

X terni. Denarii terni; monetae gallicae, 2 fr. 12 c. *En. P.*

XX. *Gentes*, etc. Quae hoc capite continentur, ea totidem verbis habet *Theophrastus Hist. Plant.* IV, 8. II.

Quod ibi Persicum vocavimus. Lib. VI, cap. 28. *Hard.*

In terra. *Dalec.* codd. *terram.* vel *terras.* *En. P.*

aestus agente, mira arborum natura. Namque erosae sale, invectis derelictisque similes, sicco litore radicibus nudis polyporum modo amplexae steriles arenas spectantur. Eaedem mari adveniente fluctibus pulsatae, resistunt immobiles. Quin et pleno aestu operiuntur totae: apparetque rerum argumentis asperitate aquarum illas ali. Magnitudo miranda est, species similis unedoni, pomuni amygdalis extra, intus contortis nucleis.

XXI. (x.) Tylos insula in eodem sinu est, repleta silvis, qua spectat Orientem, quaque et ipsa aestu

Namque erosae sale, etc. Theophrastus arborum harum tria genera memorat. Primum in insulis quas aestus operit, magnitudine ingentis platani populive, folio lauri, perpetuo: flore violae, odore, et colore: fructu suaviter olente, magnitudine olivae. Secundum in eo mari, semper foliosum, fructu lupini. Tertium in maritimis Carmoniae, andrachnae simile, nuda radice polypi modo adhaerens, fructu extrorsum amygdalae, intus in cohaerentes veluti flexuosas spiras convolutis. Haec Plinius suo more confundit. Dalec. — *Mira arborum natura. Namque erosae sale, etc.* Theophrastus lib. IV, cap. 8: Περὶ δὲ τὴν Παροῖδα τὴν κατὰ Καρμανίαν, καθ' ἣν ἡ πλημμυρίς γίνεται, δένδρα ἔστιν εὐμεγέθη, ὅμοια τῇ ἀνδράκχνῃ, καὶ τῇ μορρῇ, καὶ τοῖς φύλλοις. Καρπὸν δὲ ἔχει πολὺν, ὅμοιον τῷ χρώματι ταῖς ἀμυγδαλαῖς ἔχουσιν· τὸ δὲ ἐντὸς συνελίσσεται καθ' ἑπὶ συνηρημένον πᾶν. Υποβιβρῶνται δὲ ταῦτα τὰ δένδρα πάντα κατὰ μέτρον ὑπὸ τῆς θαλάττης· καὶ ἔσθλιν ὑπὸ τῶν βίξων, ὥσπερ πολύπους· ὅταν γὰρ ἡ ἀμπωτὴς γένηται, θεωρεῖν ἐστὶ. Hie, ait Sprengelius, *Rhizophora mangle*

(*Dodecand. monog. gen.* 4156, Pers. *Caprifoliae*. Juss.), sed fide peregrinatorum describi videtur. De ea narrat item Onesierilus apud Strabonem libro XV. *Rhizophorae* (Juss. Gener. pl. pag. 213) *arbusculae sunt maritimae, ramis multoties radicanibus late protensae: rami saepe oppositi; folia in plurimis opposita, integra et coriacea, iuniora revoluta et more ficus bracteata, bracteis caducis; pedunculis axillares aut terminales, saepe dichotomi et biflori; in dichotomis articulati et 2-bracteati; fructus cernui. Quae descriptio nescio an satis Theophrastae descriptioni conveniat; nec est tamen quod in re parum certa Cl. Sprengelio denegemus fidem. En. P.*

Asperitate. Salsitudine. HARD.
Unedoni. L'arbusier. Theophr. ὅμοια τῇ ἀνδράκχνῃ distt, hoc est, *portulacae*, quam folio similem unedoni esse dicemus XIII, 40. HARD.

XXI. *Tylos insula.* Et haec rursum expressa fidelissime ex Theophrast. Hist. Plant IV, 9: Ἐν Τύλῳ δὲ τῇ νήσῳ (καίτοι δ' αὐτὴ ἐν τῷ Αραβικῷ κόλπῳ) τὰ μὲν πρὸς τῷ τοσεύτον πληθεὺς εἶναι φασὶ δένδρων, ὅτ' ἐνθαλναι ἢ πλημμυρίς, ὥστ' ἀποχωρεῖσθαι

maris perfunditur. Magnitudo singulis arboribus fici, flos suavitate inenarrabili, pomum lupino simile, propter asperitatem intactum omnibus animalibus. Eiusdem insulae excelsiore suggestu lanigerae arbores alio modo, quam Serum. His folia infecunda: quae, ni minora essent, vitium poterant videri. Ferunt cotonei mali amplitudine cucurbitas, quae maturitate ruptae ostendunt lanuginis pilas, ex quibus vestes pretioso linteo faciunt. (XI.) Arbores vocant

(Scalig. ἀποχωνυῖσθαι). Πάντα δὲ ταῦτα μεγέθη μὲν ἔχουσιν, ἥλικα συνκλῶν τὸ δὲ ἄνθος ὑπερεβάλλον τῇ εἰσόδῳ· καρπὸν δὲ ἄδρωτον, ὁμοίον τῇ ἐϋκλίῳ τῷ θέρμῳ. De Tylo Plinius libro VI, cap. 32. Ed. P.

Perfunditur. Chiffel. *profunditur*; mox idem *magnitudo similis*. Ed. P.

Lupino. De quo lib. XVIII, cap. 36. Haro.

Lanigerae arbores. Quas gossypinos, sive gossypinos mox appellabit. Haro.

Infecunda. Hoc est, lanæ minime ferscia, qualia Serum esse diximus, VI, 20. Haro.

Vitium. Vitis foliis similia, ταῦτα δὲ φύλλον μὲν ἔχουσιν ὁμοίον τῇ ἀμπέλῳ, πλὴν μικρόν, inquit Theophrast. loc. sup. cit. Haro.

Ferunt cotonei mali amplitudine cucurbitas. Fructus cucurbitae similes, id quod lanam continet, vere compressum, maturitate se recludens, unde lanas trahunt: ex quibus telas nunc pretiosas texunt, nunc viliores, inquit Theophrastus. Dalec. — Eadem refert Herod. Thal. III, 106. Fructum describit eleganter Iulius Pollux VII, 17. Haro. — Pollux loc. cit. τῷ δένδρῳ καρπὸς ἐπιπόρεται, κερύω μάλιστα προτοικός, τριπλῶ

τὴν διάφυσιν, ἧς διαστάσεως ἐπιπόρεται πεπαισθῆ τὸ κάρονον, ἐνδοθεν ἐκκαίρεται τι ὡσπερ ἔριον, ἀπ' οὗ πρόκη γίνεται, τὸν δὲ στήμωνα ὑριστάτην αὐτῷ λισσύν. Recte, quosd interpretationem Bodaeus, qui τριπλοῦς ἐστὶ τὴν διάφυσιν, vertit, quae trifariam divisa, habet trifariam putaminis carinam; sed re vera gossypii capsula, vel ut alii perperam volunt, bombacis, quinquelocularis est, teste Lusitico, Gener. plantar. pag. 274 et 275; quanquam Willdenowius capsulam hanc quadrilocularem dicit, Gen. plant. 1296. Ed. P.

Lanuginis pilas. Velut apud Dalec. pilos; male. Haro.

Arbores. Quas proxime attigit, et lanigeras vocavit. Haec enim a superioribus hactenus perperam divulgata. In indice libri huius, gossypinon. In MSS. hoc loco gossypinos. Theophrastus et Herodotus loc. cit. δένδρα ἐπιπόρεα, arbores pariter lanigeras vocant: arbores, inquam, ut intellegas ab ea planta, seu frutice differre, unde legitur gossypium nostrum. *le coton*, de quo XIX, 2; et si nihil discrepare visum est Dalecampin, Hist. Plin. II, 221; sed errore falso. Haro.

gossypinos: fertiliore etiam Tylo minore, quae distat x m. pass.

XXII. Iuba circa fruticem lanugines esse tradit, linteaeque ea Indicis praestantiora. Arabiae autem arbores, ex quibus vestes faciant, cynas vocari, folio

Gossypinos. Theophrast. lib. IV, cap. 9: Φέρειν δὲ τὴν νύκτα (Τύλον) καὶ τὰ θένδρα καὶ τὰ ἐριφύρα πολλά. Ταῦτα δὲ φύλλον μὲν ἔχειν ὅμοιον τῷ ἀμπέλω, πλὴν μικρόν. Καρπὸν δὲ οὐδένα φέρειν· ἐν ᾧ δὲ τὰ ἔριον, ἡλίον μῆλον ἐπρινόν συμμαμυκός. Οταν δὲ ὠμαῖον ᾖ, ἐκπετάσσονται καὶ ἐξαίρειν τὸ ἔριον, ἐξ οὗ τὰς συνδόνας ὑφαίνουσι, τὰς μὲν εὐτελεῖς, τὰς δὲ πολυτελεστέας. *Gossypii* haec (tria) genera referunt recentiores: *Gossyp. frutescens*, semine albo (Bauh. Pio. 430. *G. herbaceum* Willd.); *Gossyp. arborescens*, caule laevi (Bauh. ibid. *G. arborescens* Willd.); *Gossyp. arborescens*, caule spinoso (Bauh. ibid. *Bombax eriba* Willd.); in Brasilia hoc genus reperitur... Vulgare *gossypium* pro soli caelique ratione arborescit, vel humile manet (nec ab hac sententia videtur discedere Cl. Fontanesius; vid. ad fin. huiusce notae). In Aegypto arboreus frutex est, ut scribit Alpius, pluribus annis vivens, dissimilis ab herbaceo tantum proceritate caudicis, ramorum atque foliorum figura. Crescit autem ad decem cubitorum altitudinem, stipite, ramisque duris, ligneis. Contra in Syria et Creta herbacea est planta, et anoua... Lanigeræ ergo arbores Theophrasti (quem Plinius hoc loco fere ad verbum transcripsit), nihil aliud sunt quam *gossypium*, quod in Arabia et Aegypto arborescit, et multos annos durat, sed in Creta hieme perit, etc. Bodaeus a Stapel not. in Theoph. pag. 427 s. l.

— *Bombax gossypium* et *Gossypium arborum* (Monad. polyanth. gen. 4286 et 4539, Pers. *Malvac.* Juss.) ex antiquis inde temporibus in Aegypto culta, lanam *xylinam* (nempe a graeco ξύλον, quod idem atque *gossypium*) largiuntur, e qua pretiosam *bysum* Aegyptii texuerunt (conf. Forster. de *bysso* Veterum VIII, Lond. 1776). Herodotus lib. III, cap. 406, eandem arborem describit. Male fabulosus Philostratus, Vit. Apollon. II, 20, folia salicis similia facit. Sprengel. — *Gossypii* meminit aequè Virgilius, Georgic. II, 120: Quid nemostra Aethiopum molli cunctantia lana? Conf. Flor. Virgil. in tom. VIII, edit. not. pag. XVIII. Clar. nostras Desfontaines *xylon*, sive *gossypion* Plinii, lib. XIX, c. 4, ad *Gossyp. herbaceum* Linn. referendum indicat. Ipse enim in his desertis Barbariae regionibus, quas vulgo *Bidulgerid* vocant, plantam eam vidit ad senos et ultra pedes altitudinis excrecentem, brachii crassitudine; item in Aegypto *Gossyp. herbaceum* lignosum Cl. Delille, qui aliam *Gossypii* speciem ibi reperit, *G. vitifolium* Cavanill. Non est igitur quod dubitemus, quin *gossypinae* arbores Plinii eadem sint cum nostris *gossypii*, ut ceoset Sprengelius. Conf. etiam quae dicturi sumus de bombace et *gossypio* ad Excursum II ad calcem huius libri. Ed. PAR.

XXII. Linteaeque ea. Vet. apud Dal. adicit fieri. Ed. P.

Cynas. In Indice huius libri, Chy.

palmae simili. Sic indos suae arbores vestiunt. In Ty-
lis autem et alia arbor floret albae violae specie,
sed magnitudine quadruplici, sine odore, quod mi-
remur in eo tractu.

XXIII. Est et alia similis, foliosior tamen, rosei-
que floris: quem noctu comprimens, aperire incipit
Solis exortu, meridie expandit. Incolae dormire eum.

nas. HAND. — *Arabiae autem arbores...*
cynas, etc. Theophrast. loco supra
citato: *Εἶναι δὲ τοῦτο καὶ ἐν Ἰνδοῖς.*
ὡς περ ἐν Ἰνδοῖς, καὶ ἐν Ἀραβίᾳ, apud
Indos et Arabes etiam provenit haec
arbor; quod recentiorum observatio-
ne verissimum repertum est, et ipse
Plinius fatetur lib. XIX, cap. 4: Su-
perior pars Aegypti in Arabiam ver-
gens gignit fruticem. Cyprus et Syria
gossypii plantis scatent; sed ab Ara-
bico differt ἑλὼς, quod Arabicum
arboris frutex, herbaceum vero Cy-
prum et Syriacum. Arbores cynas
iampriorem ad Bombacem ceidam male
retulit Adanson, Famill. des plant.
tom. II, pag. 534. Vid. super. cap.
not. 10. Ed. P.

In Tyliis autem et alia arbor, etc.
Theophr. lib. IV, cap. 9: *Εἶναι δὲ καὶ*
ἄλλα δένδρα τὸ αὐτὸς ἔχοντα ὅμοιον
τῷ λευκοῖς, πλὴν αὐτῶν, τῷ μεγέ-
θει, τετραπλάσιον τῶν ἰσῶν. Quae qua-
lisque sit arbor ista florens violae al-
bae specie, sed magnitudine quadri-
plici, quum mancam nimium descri-
ptionem auctor nobis exhibeat, dicere
non habemus. Ed. P.

Tractu. In quo sunt fere omnia,
quae ibi gignuntur, odorata. H.

XXIII. *Est et alia similis, etc.*
Theophrast. l. cit. Contrariae indolis
est *Parisataco*, Malabaricae Goanae-
que regionis arbor, quae flores ape-
rire incipit solis occasu, amittit exor-
tu: idcirco *arborem tristem* vocant.

H. — *Parisataco arbor, de qua lo-*
quitur Harduinus, est Nyctanthes
arbor tristis (Diand. monog. gen. 32,
Pars. Jasmin. Juss.). Plinii plantam
ignoramus. Non dicit Theophrastus
haec rosei esse floris, sed similem
arbori, quae rosam fert, folio scilicet
et frutice; τὸ αὐτὸς ἔχοντα ὅμοιον
τὸ ῥόδον frutex est, non flos. Fallitur
Constantinus, quum rosam Hiero-
chuntinam existimat a Theophrasto
delineari. Nec πολύφυλλος; rosa haec,
id est, multis foliis praedita; nec
folia fert rosae similia, nec noctu
clausum habet florem, qui mane
aperitur, meridie expansus est, ves-
peri clauditur. Conf. Bod. not. in
Theophr. lib. IV, c. 9. Ed. P.

Incolae dormire eum dicunt. Scilli-
cet florem. Certis diei horis flores
aperiri, expandi, claudi, nunc om-
nibus notum et pervulgatum. Hinc
vigilinae plantarum metaphorice Lin-
naeo dictae, qui eas sagacissima in-
dagatione observavit ita, ut horolo-
gium, quod Florae appellant, ad tem-
periem Vpsaliae urbis appime accom-
modatum composuerit, quam in rem
multi post illum ingenium suum
exerere. Flores, quatenus de ex-
plicationis tempore, a botanicis Phy-
siologis dicuntur: 1° Ephemeris, nempe
qui certa diei hora aperiuntur,
certa clauduntur, aut decidunt; inter
quos distinguuntur diurni, ut risti;
nocturni, ut Oenothera grandiflora

dicunt. Fert eadem insula et palmas, oleasque ac vitas, et cum reliquo pomorum genere ficos. Nulli arborum folia ibi decidunt; rigaturque gelidis fontibus, et imbres accipit.

XXIV. Vicina his Arabia flagitat quamdam generum distinctionem: quoniam fructus iis^o constat radice, frutice, cortice, succo, lacryma, ligno, surculo, flore, folio, pomo.

(*Oenothera suaveolens* Persoon. ?); *lucinoctes*, interdiu aperti, noctu clausi, ut plerique; *noctiluces*, interdiu clausi, noctu aperti, ut convolvulus purpureus, cactus peruvianus, nyctanthes arbor tristis. 2° *Aequinoctiales*, qui certa diei hora aperiuntur, certa clauduntur, rursum et multoties item sese expansuri clausurique, eadem servata lege, ut ornithogalum unihellatum, etc. *Aequinoctiales* autem, ut Ephemeris, in varietates quatuor dividi subinde possunt. *Tropicos* speciali nomine Linnaeus appellavit, qui per aliquot dies continuos, mane quidem expanduntur, aut vesperam vero clauduntur; hi sunt *Aequinoctiales* diurni. 3° *Meteoricos* dixit, qui minus accurate sese explicandi horam observant, sed prius seriusve aperiuntur pro ratione umbrae aut lucis, aeris humidi vel siccis, atmosphaerae maiori aut minori pressione, quales sunt cichoracearum pleraeque, calendula pluvialis, etc. Dormire item folia dicuntur; is autem *somnus* nihil aliud significare vult, quam certam ac peculiarem, pro diversis plantarum generibus, foliorum dispositionem, quae nimirum noctu mutant, flaccescunt, connivent, reflectuntur, dependent, invertuntur,

imbricantur, conduplicantur, etc. De his plura Linn. Philos. botan. Decand. II, *Théorie élémentaire de Bot.* p. 408 seqq. Eo. P.

Fert eadem, etc. Theophr. loc. cit. et Aug. de Civit. libro XXI, cap. 5. II. — Graeci auctoris mentem non satis bene retulisse Noster videtur. Theophrastus ficos tantum in ea insula folia non demittere dixit, *οὐκ ἀνθίζει, ἀλλ' μὴ φύλλορροοῦσι*. Sed ibi codicem mendosum docti suspicantur. Ed. P.

XXIV. *Generum distinctionem*. *Aromatum* quae gignit Arabia. Odorum genera his fere versibus complexus est Plaut. in Curcul. I, 2, 5: *Nam omnis odor unguentum prae tuo, nausca est. Tu mihi stacte, tu cinnamomum, tu rosa, Tu evocinum et casia es, tu bdellium*, etc. DAL.

Constat. Salmos. constant. — Fructus, sive utilitas iis sc. generibus aromatum constat, 1° radice, ut costo, cypero; 2° frutice, ut cinnamomo, casiae; 3° cortice, ut nuciis; 4° succo, ut styraci, sylphio; 5° surculo, ut caryophylo; 6° ligno, ut agallocho; 7° lacryma, ut myrrhae, balsamo; 8° flore, ut nardo, rosae, etc. 9° folio, ut malobathro; 10° pomo, ut malo Medicae, etc. Et illa fere cuncta quae Veteribus maximo pretio fuisse; verum enimvero

- XXV. (XII.) Radix et folium Indis est maximo pretio. Radix costi gustu servens, odore eximio, fruticeo alias inutili. Primo statim introitu amnis Indi in Patiale insula, duo sunt eius genera; nigrum, et quod melius, candicans. Pretium in libras x. vi.
- XXVI. De folio nardi plura dici par est, ut principali in unguentis. Frutex est gravi et crassa radice, sed brevi ac nigra, fragilique, quamvis pingui, situm redolente, ut cyperi, aspero sapore, folio parvo den-

quot, quam varia, quam multo magis exquisita odorum, et aromatum, et unguentorum genera lusus apud nos invenerit, quis non stupeat? Ed. P.

XXV. *Rad. et folium.* Radix ea costi est: folium, nardi. Haec $\alpha\alpha\tau'$ $\epsilon\dot{\iota}\phi\omicron\chi\alpha\nu$, et radix, et folium, appellantur. A malobathro, quod folium Indicum pariter vocant, et in paludibus Indicis gignitur, longe istud diversum, ut recte admonet Dioscor. I, 41; quanquam id nardo similem vim habet, ut docet Galen, de Fac. simp. med. lib. VII, p. 205. II.

Radix costi. Haec quoque Dioscor. I, 45. Nomen etiamnum retinet in officinis, *costus*. Haro. — *Costus*. Est ille *Costus speciosus* Smith. (*Monand. monogyn.* gen. 7, *Scitamin.* Pers. *Amomum hirsutum?* Lamarck. *Eneye*. p. 134, t. III. *Cann.* Juss.). Diosc. I, 45, tres facit species, quarum una *Arabica* est, laevis, alba, odorata; *Indica* altera, crassa, laevis, nigra, ferulacea; *Syriaca* tertia buxæ, nigra, graveolens. Primus animadvertit Auton. Musa Brasavolus, Exam. simp. 238, nullam costi speciem recentioribus cognitum esse. Sperabat Alphonsus, Ferrariae ducem, verum costum apportari iussurum; at spes eum adeo fefellit, ut ei nostrae etiamnum officinae nullum omnino verum

costum possideant; costum ducem enim, quem venditant, eundem esse cum *canella* alba iamdiu comperi. Indicus costus forte est radix Amomi silvestris, quae etsi atra non sit, tamen obscuri et fuscæ est coloris, et nodosa (Rumph. *Amh.* 6, 1'63). Quae Syriaca sit species, plane ignoro. Cf. Lamarck. *Eneye*. I, 136. Zedoariae radicem eandem esse cum costo perhibet Anguillara, p. 34. *Speragel.*

Quod melius. Dioscor. loc. cit. et Oribas. lib. XI, p. 202. II.

Pretium in libras, X. VI. Ita esse scribendum pronuntiat Harduinus, non *XVI*; hoc est, denarii sex, qui monetae nostrae efficiunt 4 f. 24 c. Ed. P.

XXVI. *De folio nardi.* De Indica nardo haec sunt accipienda. — Malobathrum, sive $\mu\alpha\lambda\omicron\beta\alpha\theta\rho\nu$, nardi folium esse, deceptus Plinius iudicavit, quo errore lapsos quoque multos alios fuisse Dioscorides tradit. DAL. — De Nardo iudico (qui nobis est Andropogon nardus), malobathro, et nardi speciebus apud Veteres, vide Excursum VII ad finem huius libri. Ed. P.

Frutex est. Diversi igitur generis a Syriaca nardo, Celtica, Creticaque; quae genera omnia, non frutices, sed herbae sunt, ut mox dicetur. II.

Ut cyperi. Sic Dioscor. I, 6: $\kappa\alpha\iota$

soque. Cacumina in aristas se spargunt: ideo gemina dote nardi spicas ac folia celebrant. Alterum eius genus apud Gangem nascens, damnatur in totum, ozaenitidis nomine, virus redolens. Adulteratur et pseudonardo herba, quae ubique nascitur crassiore atque laxiore folio, et colore languido in candidum vergente. Item sua radice permixta ponderis causa, et gummi, spumaque argenti, aut stibio, ac cypero, cyperive cortice. Sincerum quidem levitate deprehenditur, et colore rufo, odorisque suavitate, et gustu

μυτὰ τοῦ κυπρίστου ἐν τῇ ὀσμῇ, et odore cyperum imitatur. De cypero cui odor est qui nardum imitetur, dicemus XXI, 70. At in MSS. Reg. Colb. Chiff. et Paris. Hoc loco aut cyperum legitur. II.

Cacumina in aristas se spargunt. Auctor libri de Simp. Med. ad Paterian. inter Galeni opera, tom. XIII, pag. 999: *Spica nardi*, inquit, *ad similitudinem cognominata est: similis est enim spicae frumenti, et plurimas habet velut aristas*, etc. Statius, Silv. V, 3, 43: *oloratas nec Arabs decerpit aristas*. Spicae, seu aristae, folio parvo densoque constant. Nardus idcirco Indica gemina nomine commendatur, spicae, et foliorum. Quamquam nardi spica a Galeno de Antid. I, 44, pro radice accipitur, quoniam quae pars spicae nomen habet, radici est proxima. Hoc nardum est pisticum (Ioan. XII, 3), fidele, prolum, non adulteratum; sed (ut mox Plinius dicit), sincerum. In Batavia, Indiae agro, nascitur. Ilmo. — Salmasius emendat: *cacumine aristas se spargunt*: Dalec. legit: *in spicas*. Eo. P.

Alterum eius genus. Ilacc pariter Dioscor. I, 6. Ilmo.

Ozaenitidis. Legendum videtur

Gangitidis, non *ozaenitidis*. Dioscorides I, 6, unde hoc mutuatus videtur Plinius: *Ex Iudicis*, inquit, *nardum quoddam Gangitis vocatur, a fluvio Gange apud quem enascitur*. Nec me fugit Hermolaeum in Corollario aliter sensit; sed ille coniectura ducatur; nos Dioscor. auctoritate nitimur. PIST. — *Ozaenitidis*, ab ὄζαυα, quod nempe odore foedo nares feriat. H. — ὄζαυα ulcus est sordidum, in naribus latens. Baor.

Adulteratur et pseudonardo. Item luto siccæ radici permixto, ex Dioscoride. Dalec. — Lectam a se pseudonardum in Genebra monte Delphinatus, testatur Charasius, in Pharmacop. Galen. cap. xx, pag. 292. Quamobrem hallucinantur ii qui putant esse lavandulam. H.

Item sua radice, etc. Radiculis, seu fibris tenuibus. II.

De cypero. Has voces ex MSS. Reg. et Culb. addidimus. De cypero, cui candor odorque vicinus nardo, dicemus XXI, 69: de stibio, XXXIII, 33. Habet his paria Diosc. lib. I, c. 6. II. — *Cypero* ex libris manuscriptis, pro *cypero*, post Broter. restituiimus. Eo. P.

Sincerum. Diosc. loc. cit. II.

maxime siccante os, sapore iucundo. Pretium spicae in libras x. c. Folii divisere annonam: ab amplitudine hadrosphaerum vocatur maioribus foliis, x. l. Quod minore folio est, mesosphaerum appellatur: emitur x. lx. Laudatissimum microsphaerum e minimis folium: pretium eius x. lxxv. Odoris gratia omnibus: maior recentibus. Nardo color qui inveteraverit, nigriori melior. In nostro orbe proxime laudatur Syriacum, mox

Pretium spicae in libras, X. C. Denarii centum. Nunc vilius emitur, multo expeditione commercio apud Indos, quem olim fuit. II. — Denarii centum sunt nostrae monetae, 63 f. 70 c. De monetis, mensuris, cf. Char. Letronne, in tabulis tom. XII Tit. Liv. p. 412, edit. nost. annexis. En. P.

Folii praemonente Salmasio, cum Harduino rescripsimus: edit. vet. folia. En. P.

Folii divisere annonam. Hoc est, pretium aliud alii nardi folio mercatores fecere: maiori minus; minimo, maximum. Quod potro de foliis nardi Plinius, hoc de malobathro quoque, quod Indicum folium xxi' ἰζοχὴν vocant, prodidit auctor Peripli maris Erythraei: qui tria malobathri genera facit: primum quod maiore folio, hadrosphaerum; forte quod in sphaeras, seu pilulas folia ea convolverentur: quod ex minore, mesosphaerum; quod ex minimo denique, microsphaerum. Γίνεται δὲ γένη τρία: ἐκ μὲν τοῦ μείζονος φύλλον, τὸ ἁδρόσφαιρον· μετὰ δὲ τούτου λεγόμενον ἐκ δὲ τοῦ ὑπομείνου, τὸ μεσόςφαιρον· ἐκ δὲ τοῦ μικροτέρου, τὸ μικρόσφαιρον. Nota locutio, *impendere annonam*, vel ut Varro loquitur, *excaudescere annonam*: Gellii dicitur, *excaudescere*. II.

Maioribus foliis. Sic auctor Peripli mox laudatus. At in MSS. Reg. et Colb. *pipulis* legitur, forte pro *pilulis* (ut iam placebat Salmasio), seu sphaerulis. HARR.

X. L. Ita MSS. omnes. II. — Denarii quinquaginta, sunt monetae gallicae 35 fr. 58 c. Denarii lx, 42 fr. 46 c. Denique lxxv, 53 fr. 9 c. En. P.

Nardo color. Rufus. II. — *Qui invet.* Cod. Dal. *si inveteraverit.* En. P.

In nostro orbe. In romano imperio. Nam quare Syriaca nardus diceretur, quam tamen India mitteret, perridiculam rationem Diosc. I, 6, excogitavit, vel ab aliis proditam probavit; quod nempe montis Indici, in quo nardus nasceretur, pars una Syriam, altera Indos spectaret: quod ante nos risit Dalecampius, Histor. Plant. VIII, 21. Syriaca dicitur, quae in Syria oritur, ut gallica et cretica, quae in Gallis Cretaque provenit. II.

Proxime. Post Indicum. HARR.

Syriacum. Spicam nardi Syriacae ad torminosos commendat Scribonius Largus, Compos. cxxx; gallicam, χιλιετην νάρδον, Dioscor. I, 7. In officinis *spica cethica* dicitur; recte pingitur a Clusio, Hist. pl. IV, 39, et a Matthiolo in Diosc. I, 7; in Pyrenaeis montibus frequens. HARR.

Gallicum, tertio loco Creticum, quod aliqui agrium vocant, alii phu, folio olusatri, caule cubitali, geniculato, in purpura albicante, radice obliqua villosaque, et imitante avium pedes. Baccharis vocatur nardum rusticum, de quo dicemus inter flores. Sunt autem ea omnia herbae praeter Indicum. Ex iis Gallicum et cum radice vellitur, abluiturque vino. Siccatur in umbra, alligatur fasciculis in charta, non multum ab indicodifferens, Syriaco tamen levius. Pretium, x. iii. In his probatio una, ne sint fragilia et arida

Creticum. Et cretiae nardi meminit Galen. de Antid. I, 14. HARO. — Si Dioscoridi credas, in Ponto nascitur. Ed. P.

Aliqui agrium vocant, alii Phu. Hoc est, silvestre. Dioscor. lib. I, c. 10: φῦ, οἱ δὲ καὶ τοῦτο ἀγρίαν νάρδον καλοῦσι. Ex hac parte Dioscoridis ac Plin'i descriptione, sunt enim ambae geminae ac plane pares, nardum creticum liquet esse eam, quam et Herbarii, et officinae vocant Valerianam maiorem, quae in Gallia frequens, locis montuosis. HARO. — Valeriana maior officinarum eadem est atque *Valeriana Phu* Linn. (Triand. monogyn. gen. 77, Pers. Dipsac. Juss.). Vid. Excurs. VII ad ealcem huius libri. Ed. P.

Folio olusatri. Ἰπποσίδου, de quo XIX, 48. HARO.

In purpura albicante. Caulis, inquit, in purpura albicat. Diosc. ait caulem purpurascere, flores in purpura albicare: Καυλὸν ὑπόρρυθρον, ἄλθῃ ἐν τῇ λευκῇ διαπόρρυθρον. II.

Villosaque. Fibrosa. HARO. — Et imitante avium pedes. Id est, verastrum, nigrum, seu melampodium, ex Dioscoride. Ex ista voce *melampodium* retusiorum exemplarium cor-

ruptores effecerunt τοὺς τῶν ἀοιδῶν πόδας. DALEC.

De quo dicemus inter flores. Lib. XXI, cap. 16. HARO.

Ex iis gallicum. Dioscorid. I, 7: Ἡ δὲ Καλιτικὴ νάρδος γινώσκειται μὲν ἐν τοῖς κατὰ Αἰγυπτίαν Ἀλπεσιν, ἐπιχωρίως ἀνομασμένη Ἀλοῦγγια γινώσκειται δὲ ἐν τῇ Ἰστιά. ἔστι δὲ θαμνίσκος μικρὸς, σὺν ταῖς ῥίζαις εἰς διάστημα ἀναλαμβάνόμενος χειροπληθεὺς ἔχει δὲ φύλλα ὑπομήνη (alii, ἐπιμήνη), ὑπόξανθα, ἄνθος μῆλινον. Μόνων δὲ τῶν καυλῶν ἔσσι, καὶ τῶν ῥιζῶν ἡ χρῆσις, καὶ ἡ εἰσδιά, κ. τ. λ. Idem paulo post adiecit de herba hirculo: *Adulteratur autem herba per simili, quae una cum ea vellitur, quamque propter virosi odorem, hirculum nominant. Facile vero est hanc ab illa internoscere: quandoquidem herba est sine cauliculo, et candidior, minusque oblonga habet folia; quis neque radicem amarā, aut aromaticam, quemadmodum legitima nardus.* De his vide not. 28 fin. Ed. P.

Pretium X. III. Ita scribendum, non cubiunctum, xiii. HARO. — Hoc est, denarii tres, monetas nostrae 2 fr. 12 c. Ed. P.

potius, quam sicca, folia. Cum Gallico nardo semper nascitur herba, quae hirculus vocatur, a gravitate odoris et similitudine, qua maxime adulteratur. Distat, quod sine cauliculo est, et quod minoribus foliis, quodque radice neque amarae, neque odoratae.

XXVII. (XIII.) Nardi vim habet et asarum: quod et

Cum gallico semper nascitur, etc. De suo id Plinius. Dioscorides ea tantum herba nardum adulterari scribit. Dalec. — Inter nardi celticae fasciculos herbam eam, quae hirculus dicitur, deprehendisse se testatur Clusius Arom. I, 33, ubi eius iconem repraesentat. Hand. — *Semper nascitur, etc.* Nec semper, imo raro cum nardo gallico nascitur. Baor. — *Et similitudine.* Cum nardi celtica, ut testis est Clusius, qui censuit. Hand.

XXVII. *Asarum, etc.* *Asarum europaeum* E. (Dodoc. monogyu. gen. 1156, Pers. *Aristoloch. Juss.*) Vulgo *caburet, nard savage*. Humillima est, et perpetuo virens planta, radice tenui, repente, angulosa, nodosa, fibrosa, spadicæ, vel cinerea, acri, amara, condensa, aromatica, Valerianæ odorem redolente; foliis rotundis, oppositis, rigidis, nitidis, obscure virentibus, longis pediculis innatis. Flores prope radicem inter folia reconditi, tenui ac brevi pediculo insident, staminei, purpurei et vix conspicui, si calycem excipias, qui crassior est, et in tria segmenta divisus, acuta et atropurpurea. Huius autem posterior pars, quae hexagona est, abit in fructum in capsulas sex divisum, in quibus semina continentur subrotunda, exigua, acinis uvarum quoad formam externam similia, fusca tunica involuta, quae medullam albam continent acriscu-

lam. Delectatur silvosis, et frequens occurrit in Gallia. Radices et folia in officinis usitata sunt. Conf. Tract. de Mat. med. auct. Geoffroy, tom. III, pag. 130, ex quo luculentam descriptionem exproptinus. Sunt viri et quidem doctissimi, quibus asarum et baccharis, de qua Noster egit c. 26, eadem videntur plantae ita, ut quam Veteres βακχαρις dixerint, eam nos vernacula lingua per μετὰ βακχας cabaret appellaverimus. Nec nos fugit varias fuisse de bacchare opiniones, dum eam alii Valerianam celticam, Digitalem alii purpuream, nonnulli Asarium europaeum esse dicunt; quae fusius ad lib. XXI, esp. 16 exponemus. Nun tamen abs re fuerit Plinii locum hic scribere, ubi baccharin ab asiro diversam indicare ipso videtur, loco supra citat. *Bacchar quoque radice tantum odoratae est, a quibusdam nardum rusticum appellatum...* sed eorum corrigendus error est, qui bacchar rusticum nardum appellavere. Est enim alia herba sic cognominata, quam Graeci asaron vocant, cuius speciem figuramque diximus in nardi generibus. Quia immo asaron inerte vocitari, quoniam in coronis non addatur. Scilicet quasi ἀστερόν, quod vinculum in sertis et corollis non adhiberetur: ut στέφανος (coronarum nexus) οὐκ ἄστέρος. Baccharin autem coronariam fuisse plantam testatur Dioscor. III, 51: Βάκχαρις... βακκωδής, τὸν δὲ στέφανον

ipsum aliqui silvestre nardum appellant. Est autem ederae foliis, rotundioribus tantum mollioribusque, flore purpureo, radice Gallici nardi: semen acinosum, saporis calidi ac vinosi. Montibus in umbrosis bis anno floret. Optimum in Ponto, proximum in Phrygia, tertium in Illyrico. Foditur quum folia mittere incipit, et in Sole siccatur; celeriter situm trahens, ac senescens. Inventa nuper et in Thracia herba est, cuius folia nihil ab Indico nardo distant.

XXVIII. Amomi uva in usu est, Indica vite labru-

φωμπτιχά. Nempe ex hac hære plectebantur corollae, quibus capita vales redimerent, tanquam ἀποτροπήν fascino ex nimia laude. Inde Virgil. Eclog. VII, vs. 27, 28: *Aut, si ultra placitum laularit, buccare frontem Cingite, ne voti noccat mala lingua futuro.* Eo. P.

Silvestre nardum. Ἀναρον, οἱ δὲ νάρδον ἄγριον καλοῦσι, Diosc. I, 9, a quo eisdem fere verbis describitur. In officinis relinquit nomen. Haro.

Semen acinosum. Florem habet purpureum, inquit Oribasius lib. XI, p. 191, in quo semen est acino simile. Haro. — In MSS. Reg. Colb. et Ch. M. *radice gallici nardi simile acinosum*; unde infeliciter nescio rogis an audacter tentabat refingere Salmasius, flore purpureo radice alligato alterei simili, acinoso, etc. «Altereus ait, Latinis ὀστράκτος, quod mentem alteret et alienet. De saluinea minime dubium, quia Latini nardum montanum ita appellarint.» Eo. P.

Montibus. Haec Diosc. I. c. II.

XXVIII. *Amomi uva.* Diosc. lib. I, cap. 14: Ἀμομόν ἐστι θάμνισκος οἰόντι βότρυς, ἐν ἔϋλον ἀντιπροκλήγμυος ἰκνύσθ. Varia quae huic loco ac-

commodari potest interpretatio, efficit haud dubie ut haetenus de amomo vix quisquam recentiorum certi quidquam prodiderit... Equidem in re dubia elan-tipiti non ausus Plinii, gravissimi auctoris, auctoritali fidem derogare, ita converti (*in uvae modum sumpte ligno in seipsum convolutus*), ut Iamnen hoc loco βότρυς, qui proprie racemus est, et Latinorum uvam, pro ipsa vite acciperem, quemadmodum etiam usurpavit Virgil. Georg. II: *Et turpes avibus praedam fert uva racemos.* Quasi voluerit Dioscorides, quemadmodum vitis sarmento suo, ita et amomum suis virgulis ligneis in se ipsum convolvi, aut etiam vitis instar, ligno seu arbori, cui adnascitur, sese circumplicare, atque, ut ne à Plinii dictione diacedam, convolvere. SARACENYA. — Aliter sentit Bodaeus a Stapel, nol. in Theophr. p. 1015: *Sensum verborum Dioscoridis, inquit, salvo meliori iudicio, haec puto: nempe amomum esse fruticalem cuius lignum ita in se ipsum convolutum est et invicem implexum, ut uvae effigiem representet.* Alia tamen videtur Plinii sententia: *Amomi uva in usu est, Indica vite labrusca; ut alii existimare, frutice myrtae*

PLIN. N. H. Tom. IV

P

Duas quidem refert de amomo opinionones, quorum altera uvam esse ex India vite labrusca statuit, altera fruticem myrtuosum: ipse vero priorem paulo infra opinionem amplectitur, quum dicit: *pretium uvae in libras*, etc. Ed. P. — In eodictibus amomi iuba, lectione haud aspernanda. HARD — Amomi, etc. Nul- lam fere in exoticis plantis reperias, de qua virorum, et doctissimorum quidem, opinionones discrepare magis videntur. Nempe superior. sacculis amomum aliis fuit Rhus ingrui, aliis Ceranium columbinum; Sciligeri et Cordi, rosa Hierochuntis (*Anastatic hierochuntina* Linn.) quos multis argumentis refellit Matthioli. ad Diosc. I, 44; Gesnero, Piper hortense (*Solanum bacciferum* Tourn.); Caesalpino, Piper caudatum (*Piper cubeba* L.); Har- duino; ut sup. vidimus, Amomum racemosum, qua in opinione nonnulli recentiorum fuere. Sprengelius denique, praeeunte Pluknetio, amomum Veterum nihil aliud esse contendit, quam Cissum vitigineum (*Tetrand monagn.* gen. 294, Pers. *Vitis*, Juss.), Arabibus autem *hamama* dictam. Cl. viri verba hic transcribere non piget: *In amomo Virgilii, Eclog. IV, 25, quod manifeste assyrium vocat, exponendo denudantur tot tantique viri, ut dissimuleatur fere quavis novus conatus. Et plurimus quidem difficultates gignit Dioscoridis descriptio, qui fruticem esse bryoniae foliis et leucis floribus, crescere autem tum in Armenia, tum in Media tradit. Quod Plinius fere lib. XII, cap. 28, repetit. Possemus quidem cum Salmasio (Exercitt. Pliniani. 284) mutinare *ἄμωμον* esse saepius *aronia* quodvis sincerum et incorruptum. Hoc vero casu certa quaedam ac determinata planta intelligi vide-*

tur. Longissime oerte absuit a veritate Euri. Cordus, qui amomum idem cum Anastatica credit hierochuntina, defensu a filio Vuleria (in Dioscor. I, 44), quod folia conspicui in siccata planta uqueant. Resuarunt hanc opinionem iure sua Amatus Lusitanus (in Dioscor. lib. I, cap. 44), item Aut. Musa Brusavolus (Exom. Simplic. pag. 156). Ad veritatem vera proxime accedere Andr. Caesalpinius pluribus videtur, qui Piper cubebam, quod Garcias ab Orto (Aromat. Hist. I, 23) prius descriperit, pro amoma Veterum habet (Caesalpin. de Plant. II, 23). At ea species piperis nec in Armenia, nec in Media cre- scit, nec faciem eum habet, quam amomo Dioscorides tribuit. Ad primum respondet I. Bauhin (Hist. II, 497), plures fructus et plantas indi- cas a Veteribus nominatas fuisse ab enporiis, e quibus proxime eas habue- rint. Siquidem multis aliis exemplis constat, Armeniam et Pantum delata fuisse aromata indica, unde deuique Rariam transvecta fuerint. Nec a Busbequii (Legat. Turc. I, pag. 34) inde temporibus quisquam in Armenia similem amomo plantam iuvenire potuit. Quod faciem Piperis cubebae a descriptione Dioscoridis plane alienam attinet (nam illud folia cordata inte- gra et flores omnino nullos habet), Ioh. Bauhinus sentit, Dioscoridem hanc nunquam vidisse plantam, sed peregrinatorum fide mancam dedisse descriptionem. Adiangam verba Aloy- sii Anguillarae, e rarissimo libello, Simplicii (Vulg. 1561, 8), p. 34: « Oggi nel regno di Brin ed a Ma- nicaugo si trova una sorte di Pepe, la quale i Portoghesi chiamano Pi- menta del Raba... l'istesso si trova anco in Soria ed è chiamata Pepe salvatico. È questo un sottofrutice con

sca : ut alii existimavere , frutice myrtilloso, palmi al-

foliis di vite et fiori in grapi di color bianco, che dopo il loro disfiore lasciare alcuni grani grandi come un granello di vesica di sapore neutissimo. » Castor Durantes (Herbar. pag. 24) piugit quilem amomum, sed forte ex imaginatione, quae atriplicis potius species est. Tanlem Pluknetius (Mantiss. plant. 27) arborescentem bacciferam circumplectitur, in hac trahit, quae Cissus est vitiginea. Eam autem verum sistere amomum, Arabes secuturus deinde evincam — Supra iam probabilis coniectura assequutus sum, amomum Veterum huc (ad Cissum vitigineam) pertinere. Id vero nunc ad certitudinis speciem quamvis evincendum est, quoniam Arabes uberius nam hamiata describunt, quam Graeci ἀμύμνον. Incipiam autem ab Avicenna qui pag. 173, fruticem nominat, vitis modo arboribus circumplectitur, foliis bryoniae, floribus cheiranthi colore, ligno odorato, hyacinthino. Optimam speciem esse, quae fulvo colore sit, et montibus Armeniae veniat, atque odore suavi pollent: peiorem viridem, odore rutiaco, et hinc humidis provenientem. His addit Nouimus apud Serap. cap. cccxxix, ingredi et lignum, et baccas medicamentis odorifera, atque adeo inebriare. Rubellum autem florem indicat Davidcs Antiochu ap. Hyd. ad Periz. pag. 103, alique, quos idem citat, uerem, aromaticum saporum baccarum praedicant. Summa confusio orta fuit medio aevo ex incuria eius, qui Serapionem interpretatus erat Vertit enim hamiata pedem columbinum, unde septuaginta fere omnes Geranium columbinum, aut molle, pro eo habuerunt. Fere primus refutavit eum errorem Ruellius, Nat. Stirp. I, 232. His

omnibus rite perpensis, Auguillarasque supra loco citat. assumpto, non possum quin huic speciei adiudicem quidquid Arabes de suo hamiata perhibuerunt. Folia enim cordato-subrotunda, lobata, utrinque villosa, semper subula, flores pallidi, baccae acris aromate praegnant, caeruleascentes, lignum odoratum, subrobus, in hac planta conveniunt. Rouwolfius, pag. 128, ipse ex Armenia acceperat. Primus delineavit Pluknetius, Mantiss. t. 337, fig. 4; uberius descripserunt Lamarkius, Encyc. I, 30; et Waltherius, Symb. III, 18. Senaro. — Amomis aut eadem videtur cum amomo species, quae nondum maturuerat, aut certe vi assinalor, ut ex verbis Plinii patet. Ed. P.

In usu. In compositione theriacae. Galen. Pharna. cap. xx. H. — Pite labrusca. Postremam vocem glossemam esse censebat eruditus Petavius. Baur.

Frutice myrtilloso. Scaliger legit frutice myrtillo. nempe coloris myrti, id est, inter nigrum et flavum medii, ut hac appellatione id nos intelligamus, quod Dioscorides dixit ὑπόκισσος. Dalec. — Myrtilloso. Simili myrtis. Sincera haec lectio est librorum omnium, tum MSS. tum etiam editorum: quam dum convellere Salmasius nititur, in Solin. pag. 1069, ut frutice botruoso legat, et ab exemplarium fide temere discedit, et vocem invehit in Latinitatem, non modo Plinii stilo alienam, sed caeteris, quos quidem legi, scriptoribus incognitam, praeter unum Apuleium, hominem Africanum, cap. 66, in descriptione bryoniae. Denique τρυτολύξ Plinio persidiculum assingit, si sit haec huius veri sententia: alios ex Indica vite, alios ex βοτρυόξιν

titudine: carpiturque cum radice, manipulatim leniter componitur, protinus fragile. Laudatur, quam maxime Punici mali foliis simile, nec rugosis, colore rufo. Secunda bonitas pallido. Herbaceum peius, pessimumque candidum, quod et vetustate evenit. Pretium uvae in libras x. lx. friato vero amomo x. xlviii.

² Nascitur et in Armeniae parte, quae vocatur Otene, et in Media, et in Ponto. Adulteratur foliis Punicis, et gummi liquido, ut cohaereat convolvatque se in uvae modum. Est et quae vocatur amomis, minus venosa atque durior, ac minus odorata: quo apparet, aut aliud esse, aut colligi immaturum.

XXIX. Simile his et nomine et frutice cardamo-

frutice, quod plane idem est, amomi uvam nosci dixisse. II.

Carpiturque cum radice, manipulatim, etc. Cod. Dalec. *capitur a. r. manu paulatim et leniter*. Chifflei. *leviter*. Eo. P.

Laudatur, etc. Dioscor. l. c. Virgil. Ecl. III, 89: *Mella fluant illi, ferat et rubus asper amomum*.

Colore rufo. Dioscorid. recens et candidum, vel subrubrum praefert. Armeniacum, optimum, *χρυσίζεν*: Ponticum, secundum, subrufum est: Medicum, deteritimum, *ὀπρόχλωρον*, subviride. Dal.

In libras, X. LX. Denarii sexaginta, hoc est, nostrae monetae, 42 fr. 46 c. Eo. P.

Friato... X. XLVIII. Hoc est, 33 fr. 97 cen. Friatum dicitur amomum, cuius acini a pediculo divulsi. Eo. P.

Nascitur, etc. Non in India solum, inquit, sed et in Armenia. Ad Pontum vero quod attinet, Busbequius, qui eas lustravit oras, sic retulit, ep. 4, p. 34: *Amomum, quod Dioscorides etiam in Ponto nasci scribit, ne-*

quicquam magno studio requisivimus: ut uesciam stirpina ea interierit, an solum verterit. H.

Amomis. *Αμωμίζ* Dioscorid. loc. cit. quae amomum ipsum adulterari scribit, ut et Oribas. lib. XI, pag. 489. Dal.

XXIX. *Simile his*, etc. Amomo, et omonidi. H.

Cardamomum. *Καρδάμωμον*, de quo Diosc. I, 5. In officinis retinet nomen. II. — Quatuor species in hoc capite Nostrum enumerare bene vidit Bodaeus; quibus vero ab auctoribus eas arceperit, se plane ignorare fatebitur, quin unius tantum Graeci meminere, nec non diversae multum ab his quas Arabes describere. Sprengelius, Histor. rei Herh. pag. 37, in Hippocrati, de Morb. mul. I, 603, cardamomum ante Alexandri ἀνδραγίου Graecis prorsus ignotum fuisse animadvertit; libros etiam, in quibus memoratur, Ptolemaeorum oecum asperit. Hippocrateam tamen speciem Amomi cardamomini nomine insignivit; Dioscorideam vero, ibid. p. 457, an sit eadem cum Amomo zedoaria

mum, semine oblongo. Metitur eodem modo et in Arabia. Quatuor eius genera: viridissimum ac pingue, acutis angulis, contumax fricanti, quod maxime laudatur: proximum e rufo candicans: tertium brevius atque nigrius. Peius tamen varium et facile tritu, odorisque parvi: qui verus, costo vicinus esse debet. Hoc et apud Medos nascitur. Pretium optimi in libras x. duodecim.

XXX. Cinnamomo proxima gentilitas erat, ni prius, Arabiae divitias indicari conveniret, causasque, quae cognomen illi felicitis ac beatae dedere. Principalia ergo in illathus, et myrrha: haec et cum Troglodytis communis: (xiv.) thura, praeter Arabiam, nullis, ac ne Arabiae quidem universae. In medio eius fere sunt Atraminatae, pagus Sabaeorum in monte excelso, a quo octo mansionibus distat regio eorum thurifera,

recentiorum, non ausus est pronuntiare. (Arnoui spec. Monand monog. gen. 4. Scitamiu. Pers. Cunn. Juss.). Ed. P.

Et in Arabia. Et in India, inquit, et in Arabia metitur eodem modo: hoc est, carpitur cum radice, manipulatimque componitur. Diosc. loco cit. Haad.

Contumax fricanti. Frangenti Dioscorid. *δυσθραστόν*. Oribas. lib. XI, fol. 200; quod difficulter frangitur. H. — Habent quidem codd. *fricanti*; sed haec saepe confundunt. Sic in MS. Reg. 4, infra XIII, 7, *fricatur pro friatur*; nos *frianti* edidimus. Baor. — Mox Chiffel. *hoc maxime*. Ed. P.

Qui verus. Subintellig. odor. Confidenter nimis emendat Dalecamp. quod verus, costo vicinus esse debet. Haad.

Et apud Medos. Hoc est, non in

India solum, et Arabia. Diosc. l. c.

In libras, X. duodecim. Denarii notum, quae exciderat, adiecimus. II. — Efficiunt duodeni, monetae aellicae 8 fr. 48 c. Ed. P.

XXX. Gentilitas. Nominis affinitas, propter quam proxime post amomum et cardamomum, dici de cinnamomo opportunum videbatur. II.

Thura. Transcribit hic Plinius Solinus, c. xxxiii; Plinius Theophrastum Hist. Pl. IX, 4. II.

Atraminatae. Dalec. *Adramyta*, ex Theophrast. loco cit. Idem mox caput; et paulo post Chiffel. cod. *Scribus appellatur*, hoc. Ed. P.

Pagus. Non *χωρὸν* ea vox, vicumve, sed regionem, praefecturam, toparchiamque significat. Glossae *Pagus, τοπαρχία, χώρα, νομός*. De his egimus VI, 32. II.

Mansionibus. Mansiones camelorum sunt unius diei iter; earum magoi-

Saba appellata, quod significare Graeci mysterium dicunt: spectat ortus Solis aestivi, undique rupibus invia, et a dextra mari scopulis inaccesso. Id solum e rubro lacteum traditur. Silvarum longitudo est, schoeni xx: latitudo dimidium eius. Schoenus patet Eratosthenis ratione, stadia xl, hoc est, passuum quinque millibus: aliqui xxxii stadia singulis schoenis dedere. Attolluntur colles alti, decurruntque et in plana arbores sponte natae. Terram argillosam esse convenit, raris fontibus ac nitrosis. Attingunt et Minaei, pagus alius, per quos evehitur uno tramite angusto. Hi primi commercium thuris fecere, maximeque exercent: a quibus et Minaeum dictum est.

3 Nec praeterea Arabum alii thuris arborem vident, ac ne horum quidem omnes: feruntque mmm. non amplius esse familiarum, quae ins per successiones id sibi vindicent. Sacros vocari ob id, nec ullo congressu feminarum, funerumque, quum incidant eas

ludo intelligitur ex sequenti capite 33. DNOT.

Saba appellata, quod, etc. Lego: *Saba appellatur, quod, etc.* SALU.
 — *Saba, etc.* Paucioribus verbis duo exemplaria: *Saba appellatur, hoc sign. myst. Graeci dicunt: spectat ortus solis aestivi, undique maria scopulis inaccessible.* PINT. — *Αν ἀπό τοῦ αἵμα,* quod in cultu Deorum praecipuus thuris usus est? *Σάβω;* appellatos esse, qui Deo Sabasio, hoc est, Baecho, initia forent, scribit Hirschmann, pag. 265. HARD. — *Quod significare.* MSS. Reg. Lang. et edit. princeps *hoc significare.* DNOT. — *In accesso.* Sic e MSS. restituit HARD. ED. P.

Id solum. Terra, bimus. HARD.

Schoeni XX. De schoenis egimus VI, 30. HARD. — Dalec. Elzev. Gronov. et vet. edd. *schoenorum.* ED. P.

— *Schoenus patet, Eratosthenis ratione, stadia XL.* Herodoti ratione, sexaginta, aliorum, triginta stadia. Vid. supra lib. V, cap. 44. DALEC.

Colles alti. Idemque operti nive, impit Theophrast. IX, 4. HARD.

Terram argillosam. Theoph. loc. cit. Vet. apud Dalec. *arenosam.* ED. P.

Feruntque MMM etc. Deest in libris numerus familiarum, et sane tot familiae urbem vel populosam facere queant, scriptum, ut opinor, fuerat: *ferunt eis non amplius, etc.* SALU. — Deest in Reg. et Coll. 2, familiarum numerus. At in Coll. 3, *Feruntque non amplius esse familiarum quinque, quae ius, etc.* Habet haec quoque Solin. tacito familiarum numero, cap. xxiii. HARD.

Lucilat... metant. Dalec. *incidunt...*

arbores, aut metant, pollui : atque ita religione merces augeri. Quidam promiscuum ius iis populis esse tradunt in silvis: alii per vices annorum dividi.

XXXI. Nec arboris ipsius quae sit facies, constat. Res in Arabia gessimus, et romana arma in magnam partem eius penetravere. Caius etiam Caesar Augusti filius inde gloriam petiit, nec tamen ab ullo (quod equidem sciam) Latino arborum earum tradita est facies. Graecorum exempla variant. Alii folio piri, minore dumtaxat et herbidi coloris prodidere. Alii lentisco similem subrutilo. Quidam terebinthum esse, et hoc visum Antigono regi allato frutice. Iuba rex iis voluminibus quae scripsit ad C. Caesarem Augusti filium ardentem fama Arabiae, tradit contorti esse caudicis, ramis aceris, maxime Pontici succum amygdalae modo emittere: talesque in Carmania apparere, et in Aegypto salas studio Ptolemaeorum

metunt. Idem mox, religionem mercis. Ed. P.

XXXI. Nec arboris ipsius quae sit facies, etc. Commercio facilitas et peregrinationibus nunc nobis notissima thuris facies. Thuri autem non uni concessum est Arabiae. Pars masima et melior advehitur e regio Siam, insulaeque Sumatra, Java, etc. Vid. Cl. Niebuhr, *Description de l'Arabie*, pag. 426. Boor.

Caius etiam Caesar. Vid. quae diximus lib. VI, cap. 32. Hard.

Earum. Sic Elzev. et Hard suffragante Chiffetio; Dalec. et Gr-nov. etiam; male; et mox idem Dalec. exemplaria. Ed. P.

Alii folio piri. Theophrastum signat l. c. sup. cit. Hard.

Prodidere. Vulg. ante Hard. prodire. Ed. P.

Alii lentisco similem. Et arboris specie, et ipso fructu, sed folio subrutilo. Theophr. ibid. quod et Garcias probat, Arom. I, 6. Hard.

Quidam terebinthum esse. Sic Theophrast. loc. cit. Fuit Antigonus, de quo hic sermo, Macedoniae rex, Demetrii Poliorcetae filius. Hard. — De arbore thurifera *Bonwellia thurifera* vid. Exc. VIII ad calc. huius libri.

Iuba rex, etc. Plinius lib. VI, c. 34; et nos in auctorum Iodice. II.

Contorti esse caudicis. Solinus: intorto vimine: male. Nam aliud vimen, aliud caudex est. Viminis sunt virgae thuris, quas minime intortas esse, sed teretes, ex Plinio mox liquabit. Hard.

regnantium. Cortice lauri esse constat: quidam et folium simile dixere. Talis certe fuit arbor Sardibus. Nam et Asiae reges serendi curam habuerunt. Qui mea aetate legati ex Arabia venerunt, omnia incertiora fecerunt, quod iure miremur, virgis etiam thuris ad nos commeantibus; quibus credi potest, matrem quoque terete et enodi fruticare trunco.

XXXII. Meti semel anno solebat, minore occasione vendendi. Iam quaestus alteram vindemiam assert. Prior atque naturalis vindemia circa Canis ortum flagrantissimo aestu, incidentibus qua maxime videatur esse praegnans, tenuissimusque tendi cortex. Laxatur hic plaga, non adimitur. Inde prosilit spuma pinguis. Haec concreta densatur, ubi loci natura poscat, tegete palmea excipiente, aliubi area circumpavita. Purius illo modo, sed hoc ponderosius. Quod in arbore haesit, ferro depectitur, ideo corticosum. Silva divisa certis portionibus mutua innocentia tuta est:

Cortice lauri. Laevi ex omni parte cortice, lauri ritu. Theophr. loc. cit. λαύρολοιον δὲ πᾶν ὡσπερ τὴν θάφνην. HARD.

Quidam et folium simile dixere. Haec pariter habet Theophr. loc. cit. θάφνησιν; καὶ λαύρολλον. Nec certe multum abluat a similitudine cum lauri foliis ramus ille, quem in Traiani nummo mulier dextra tenet, cum epigraphe, ARAB. ADQ. hoc est, Arabia adquirenta. HARD.

Sardibus. Plinius iterum XVI, 59: *Vixit et in Lydia thuris arbor.* Ex Theophr. loc. cit. HARD.

XXXII. *Alteram vindemiam.* MSS. Reg. Colb. et Chiffli. *alteram vinam*, hard poenitenda lectione: subintellig. *metendi*. HARD. *Vindemiam*, etc. *Alteram vinam* proponebat Salmasius,

quem vide hac de re Iulius dixerentem pag. 604 et 602. Ed. P.

Circa canis. Theophr. Hist. Plant. IX, 2. HARD.

Non adimitur. Sic arbor inciditur, ut nihil de cortice detrahatur. H.

Inde prosilit, etc. Quae sequuntur de corpore ad eum usque locum, at herodes Alexandriae, ea totidem verbis Theophr. habet lib. IX, cap. 4. HARD.

Tegete palmea excipiente. Ita ex codd. emendavit Hard. quem secutus sumus. Gronov. et edd. vell. *poscat tegere, palmea*, etc. Ed. P.

Quod in arbore haesit, ferro depectitur, ideo corticosum. Admixtum corticem habet: διὸ καὶ φλοιὸν ἐνὶ τοῖς προσπίπτει. Confer. Theophr. loc. cit. HARD.

neque ullus saucias arbores custodit: nemo furatur alteri. At hercules Alexandriae, ubi thura interponuntur, nulla satis custodit diligentia officinas. Subligaria signantur opifici: persona adicitur capiti, densusve reticulus: nudi emittuntur. Tanto minus fidei apud nos poena, quam apud illos silvae habent. Autumno legitur ab aestivo partu. Hoc purissimum, candidum. Secunda vindemia est vere, ad eam hieme corticibus incisis. Rufum hoc exit, nec comparandum priori. Illud carpheotum, hoc dathiatum vocant. Creditur et novellae arboris candidius, sed veteris odoratius. Quidam et in insulis melius putant gigni. Iuba in insulis negat nasci.

Neque ullus saucias. Incisas ac thus emittentes custodit. HASD. — Dalec. codi. nemo amcias. Mos idem, *densumve reticulum.* EN. P.

Subligaria. Vox Martiali etiam usurpata, Epigr. III, LXXVII, 4; et Iuvenal. Sat. VI, 72. Cicero subligaculum dixit; legumentum quo obscena velantur. Signabantur ea porro opifici, ab hero, impresso annulo, ne partem thuris aliquam opifex in ea conliceret. Eam ob rem persona cultui obducebatur, aut reticulus, ut *mouchoir*, ne videret opifex quoniam thus deferret, aut ubi recondideretur. HASD. — Fallitur Harduius, qui reticulum *mouchoir* interpretatur, qui obducebatur opificis capiti ne videret quoniam thus deferret. Nos credimus hic unice de reticulo agi, *réseau*, cui plagae (*mailles*) erant quasi densissimae, ne quam thuris particulam in os coniecitam furari quis posset. POISSINET DE SIVAT.

Apud nos. In orbe romano, atque in primis Alexandriae. HASD.

Autumno legitur. Nempe quod incisis aestate arboribus manavit; vere

quod incisis hieme corticibus fluxit. HASD.

Illud carpheotum, hoc dathiatum. Legend. *Illud carphioton, hoc dathioton*, ἀπὸ τοῦ ὀξέου, quod simile esset τῷ ὀξέει sive resinae quae ex arboribus πύσσος ὀρεῖ; manat: resina quidem picea candidior est, ideo thus ea adulterabant, τὸ κερματὸν, ἀπὸ τῶν κερπύων, illa vocabant thus quod autumno colligebatur candidissimum et purissimum. SALM. — *Carpheotum.* A festuceae levitate, κάρπος enim Graeci *festucam* dicunt. *Dathiatum.* Ἀπὸ τῆς ὀξέος καὶ τοῦ θύου: quod incensum taedam aut sulphur oleat: aut quod ἐν τῷ θύειν, in sacrificiis odorem taedae imitetur: quo etymo scribendum fuerit dathyaton. DAL. — Illud, quod autumno thus legitur. In MSS. Rrg. Colb. aliisque, *carphiotum*, et *dathiatum*: quae barbara potius, quam graeca vocabula esse reor: etsi aliter Salmasio visum, in Solin. pag. 505, ubi *carphioton* et *dathioton* legi iubet. HASD.

Creditur... et in insulis, etc. Arabiae vicinis. Theophr. loc. c. H.

- ³ Quod ex eo rotunditate guttae pendit, masculum vocamus, quum alias non fere mas vocetur, ubi non sit femina. Religioni tributum, ne sexus alter usurparetur. Masculum aliqui putant a specie testium dictum. Praecipua autem gratia est maumoso, quum haerente lacryma priore consecuta alia miscuit se. Singula haec manum implere solita invenio, quum minore diripiendi aviditate lentius nasci liceret. Graeci stagoniam et atomum tali modo appellant: minorem autem orobiam. Micas concussu elisas mannani vocamus. Etiamnum tamen inveniuntur guttae, quae tertiam partem minae, hoc est, xxviii denariorum pondus

Masculum, etc. *Melato* Arabes hodie vocant. Masculum thus ab iis, qui sacris operando et blandis favore Deorum omni industria et cura cupiebant, et ab iis, qui magico sacro et amatoris carminibus mentem alicuius mutare, aut Deos placare, propensioresque reddere conabantur, potissimum adolebatur. Virg. eclog. VIII, 65: *Verbernasque adole pinguis, et mascula thura*. *Mascula thura* Virgilius adoleri praecipit tanquam excellentia, quoniam ea primam bonitatis gloriam obtinent. DALEC. — Etiamnum in officinis, *Penceps malle*, ou *oliban* HARR.

Singula, etc. Theophr. loc. cit. *Singulae*, inquit, *glebae*, seu *guttae*, mole sua manum implent, et pondere tertiam partem minae aequant. II.

Quum minore. MSS. Reg. Colb. Chiff. Paris. *quam iunpe*. II.

Graeci stagoniam... appellant. *Σταγονία*; Diosc. lib. I, cap. 81, a stila laudo, ἀπό τοῦ στάλιν. Et ἀτομος, sive, ἀτμήτος, indivisus, integer, qui sectionem passus non fuerit. Ἀτμήτου λεβαντος meminit Hesychius; Polemon item apud Athen. lib. XI,

pag. 426. — *Orobiam*. Sic Dioscorides loc. citato, ἀροβία δὲ ὁ ὀροβίαζ, secundas tenet orobias appellatur. Nam ab ὀροβός, hoc est, ab erui magnitudine: quo sensu ὀροβίαζ ἰπλοβόων, cicer erui mole appellat Galenus lib. VI de Fac. simp. med. HARR.

Micas concussu elisas mannani vocamus. Ita Sextus Platon. cap. II de lepore, NUM. 6, thuris mannani vocat quod alii thuris micas, et pollinem. Glossae: *Thuris pollen*, Μάννα. HARR.

Tertiam partem minae, hoc est, XXVIII denariorum. Minae nomen hoc primum loco Plinius ad ramanuae librae pondus accommodat: quam lxxxiij denarium esse disertis verbis adiunget lib. XXXIII, cap. 46. Nam tertia pars lxxxiij denarium, denarii sunt xxviii. — *Tertium*, etc. Sic restituimus ope codicum Reg. Colb. Chiff. Paris. et Rigalt., quem Salmasius vidit, ipso prudente in Sol. p. 508; quoniam in libris vulgatis, XXXIX. Ciacconius lib. de Ponder. p. 42; Agricola lib. IV de Pond. pag. 104, et Mariana lib. de

aequent. Alexandro Magno in pueritia sine parcimonia thura ingerenti aris, paedagogus Leonides dixerat, ut illo modo, quum devicisset thuriferas gentes, supplicaret. At ille Arabia potitus, thure onustam navem misit ei, exhortatus ut large Deos adoraret.

Thus collectum Sabota camelis convehitur, porta 5 ad id una patente. Degredi via capitale leges fecere. Ibi decimas Deo, quem vocant Sabin, mensura, non pondere sacerdotes capiunt. Nec ante mercari licet: inde impensae publicae tolerantur. Nam et benigne certo itinerum numero Deus hospites pascit. Evehi non potest, nisi per Gebanitas: itaque et horum regi penditur vectigal. Caput eorum Thomna abest a Gaza nostri littoris in Iudaea oppido XLIV. XXXVI millia passuum, quod dividitur in mansiones camelorum LXV. Sunt et quae sacerdotibus dantur portiones,

Pond. p. 66, XXIX; Holomannus lib. de Re Nummar. pag. 414, et Pintianus XXXIII reponere nituntur. Sed minae voce hoc loco Plinius, ut in prioribus notis indicavimus, pro libra romana abutiur: nec Atticam intelligit, quae rentum drachmarum fuit: cuius testis pars proinde drachmae XXXIII fuere. Sic idem lib. XIV, cap. 24, quas *melles decem libras*, ad osymeli concinnandum, postulat, has ipse lib. XXIII, cap. 29, *melles minas decem* appellat. HARD.

Alexandro Magno. Hoc totidem verbis Plutarchus in Apophth. pag. 479. HARD.

Sabota. Τὰ Σάβρα, vel, ut auctor Periplus, τὰ Σάβρα, numero multitudinis. Vid. VI, 32. II.

Degredi via. Bene. MS. Reg. 4, et haec est velus scriptura, non *digredi*, ut ferunt Hard. editi. Bior.

Deo. Solem ait esse Theophrast. Hist. Pl. IX, 4. Iovem tamen hunc intelligunt aliqui, et Asabinum vocant, Plinio teste cap. 43. H. — Non decimas, sed tertiam partem Deo sacerdotes capere auctor est Theophrast. ibid. Ed. P.

Itinerum. MSS. omnes, *iterum*. Sententia est, certo dierum numero mercatores, qui thus vehunt, pro hospitio uti aedibus ei Deo sacris, eiusdemque sumptibus ibi ali. H.

Gebanitas. Gabanitae porro sunt, qui aliis Gebalitae dicuntur, ab oppido *Gebala*. Vid. Salm. pag. 494. Ed. P. — De his et de Thomna oppido egimus VI, 32. II.

Abest a Gaza. XLIV XXXVI millia passuum. Ita MSS. omnes. Hoc est, quadragies et quater centena, ac triginta sex millia passuum. H.

scribisque regum certae. Sed praeter hos et custodes, satellitesque, et ostiarii, et ministri populantur. Iam quacumque iter est, aliubi pro aqua, aliubi pro pabulo, aut pro mansionibus, variisque portoriis pendunt, ut sumptus in singulos camelos denarium. DCLXXXVIII ad nostrum litus colligat: iterumque imperii nostri publicanis penditur. Itaque optimi thuris libra x. vi. pretium habet: secunda x. v; tertia x. iii. Apud nos adulteratur resinae candidae gemma perquam simili: sed deprehenditur, quibus dictum est, modis. Probatur candore, amplitudine, fragilitate, carbone, ut statim ardeat. Item ne dentem recipiat potius, quam in micas frietur.

XXXIII. (xv.) Myrrham in iisdem silvis permixta arbore nasci tradidere aliqui, plures separatim: quippe multis in locis Arabiae gignitur, ut apparebit in generibus. Convehitur et ex insulis laudata, petuntque eam etiam ad Troglodytas Sabaei transitu maris. Sa-

Sed praeter hos, etc. Theophrast. loc. cit. II. — *Ostiarii.* Chiff. *hostarii*; Gron. *hostarii*. Eo. P.

Denarium DCLXXXVIII. Monetae nostrae 441 fr. 23 c. Eo. P.

Optimi thuris libra X. VI, etc. Denarii sex, monetae nostrae sunt 4 fr. 24 c. Denarii quinque, 3 fr. 55 c. Denique tres, 2 fr. 42 c. De his pretiis hoc loco variorum codicibus non convenit; nos ab Harduino non discessimus. Eo. P.

Adulteratur, etc. Dioscorid. lib. I, cap. 81: *Δολοῦται δὲ πᾶς λίβανος τῇ περὶνῃ ῥητίνῃ μισθωόμενος, καὶ χόρμῃ.* Adulteratur porro omne thus pinea resina, et gummi artificiose tractatum. — *Gemma.* Gemmam pro mica, sive gutta dixit.

Quibus dictum est, modis. Nempe

odore, colore, pondere, gustu, igne, ut dictum est cap. 49. Ita Diosc. I, 81. Haro.

Probatur, etc. Dioscorid. loco cit. Haro.

In micas. « In miculas minutas, et ut scabulum dissipetur » inquit auctor libri de simpl. Med. ad Paterna. inter opera Galeni tom. XIII, pag. 4002. Haro.

XXXIII. *Permixa arbore.* Ex MS. Reg. 4, et edit. princ. *permixta arborem* recepit Broterius. Eo. P.

In generibus. Quum myrrhae genera plura dicuntur cap. 35. II.

Et ex insulis. Vti de thure dictum est cap. sup. De his insulis odoriferis eginus lib. VI, cap. 32 II. — Chifflet. alique codd. apud Dalec. *ex silvis.* Eo. P.

tiva quoque provenit, multum silvestri praelata. Gaudet rastris atque ablaqueationibus, melior radice refrigerata.

XXXIV. Arbori altitudo ad quinque cubita, nec sine spina, caudice duro et intorto, crassiore, quam thuris, et ab radice etiam, quam reliqua sui parte. Corticem laevem, similemque unedoni: scabrum alii, spinosumque dixere. Folium olivæ, verum crispus, et aculeatum: Iuba olusatri. Aliqui similem iunipero, scabriorem tantum spinisque horridam, folio rotundiore, sed sapore iuniperi. Nec non fuere, qui e thuris arbore utrumque nasci mentirentur.

XXXV. Inciduntur bis et ipsae, iisdemque temporibus, sed a radice usque ad ramos qui valent. Sudent autem sponte prius, quam incidantur, stacten

Gaudet rastris, etc. Solinus cap. xxxiii; Diod. quoque lib. V Bibl. p. 317: Οπλίζεται δὲ περισκαυρίσας τῆς γῆς ἀπὸ τοῦ βύζου. Effusa circum radices terra, quod quidem ablaqueare dicunt, succus emanat. H.

Melior. Solini paraphrasis: Radices nudatae, pinguiore fluunt lacryma. Haud.

XXXIV. *Arbori.* Solin. loc. cit. ex Plinio; Plinius ex Theophr. IX, 4. Haud.

Crassiore quam thuris. Sic libri omnes, etiam MSS. Haud inanis tamen Dalecampii coniectura, *legentis, crassiore, quam aruris.* Sic enim Theophr. loc. sup. laudato: παχύτερον δ' ἢ κρημνόπαχυν, crassiore quam sit sura hominis. H.

Unedoni L'arbonsier: Theophr. loc. cit. τῇ ἀδράγγῃ, lion est, portulacæ, cuius folia unedoni simillima: quam ob causam quoties fere ea vox ἀδράγγη apud Theophrastum

occurrit, unedonem Plinius habet. De unedone dicemus ad lib. XV, c. 27. Haud.

Spinosumque. Spinæ ægyptiacæ similem facit myrrhæ arborem Dioscorides I, 77. H.

Folium olivæ. Solinus, et Theophr. loc. cit. H.

Iunipero. Theophr. *terebintho:* reliqua in utroque scriptore paria æ gemina sunt. H.

Utrumque nasci. Thus scilicet ac myrrham. Theophr. ibid. H.

XXXV. *Bis et ipsae iisdemque.* Dalec. cod. *his et ipsae denique.* Ed. P.

Iisdemque temporibus. Quibus thuris arbor, hoc est, æstate et hieme, ut dictum est capite 33. Vere et æstate dixit Diodor. Sic. Bibl. lib. V, pag. 317. Haud.

Vsq; etc. Vsq; ad ramos qui possunt incidi. H.

Stacten dictum. Duplex est vis

dictam, cui nulla praefertur. Ab hac sativa, et in silvestri quoque melior aestiva. Non dant ex myrrha portiones Deo, quoniam et apud alios nascitur. Regi tamen Gebanitarum quartas partes eius pendunt. Caetero passim a vulgo coemptam in folles conferciunt, nostrique unguentarii digerunt haud difficulter odoris atque pinguedinis argumentis.

(xvi.) Genera complura: Troglodytica silvestrium prima. Sequens Minaea, in qua et Atramitica est, et Ausaritis Gebanitarum regno. Tertia Dianitis. Quarta collatitia. Quinta Sembracena, a civitate regni Sa-

huius vocis στάρη. Nam et myrrham sonat, quae sponte manet ex arbore; et recentis myrrhae pinguedinem, quae per se unguentum facit sine oleo. Priore, significato a Plinio modo accipitur; posteriore l. XIII, c. 2; et a Diosc. lib. I, c. 73 et 77. Ab Athenaeo quoque lib. XV, pag. 688 Denique a Theophr. loc. cit. ubi στάρην myrrham omnem vocat, quae fluit ex arbore, ut distinguitur a πλάτῃ, quae in postillos conformatur. Plinii sententiam de stacte quae ex arboribus sponte manet, secuti sunt Mercurialis, Antiquit. lect. lib. V, c. 21, alique quos citat et sequitur P. Servius lib. de Oleribus p. 57, ubi eam sententiam egregie tuetur. E vetustioribus subscribit Solinus cap. xxxiii: *Sponte manans, inquit, pretiosior ex ea sudor est: elicita corticis vulnere villior indicatur.* Ac si poëtas licet in partes advocare, Ovid. Met. X, 500 et seqq. ubi Myrrhae puellae in arborem describit transformationem: *tepidulae manant ex arbore guttae. Est honor et laetymia: stillatque cortice myrrha. Nomen heuile tenet, nulloque tacellitur aëro.* II. — Chiff. *stacte dicta* Ed. P.

Melior aestiva. Quae aestate incipit, legiturque autumnus. II.

Nostrique. Sic Dalec. cod. et Chifflet. Al. ante Hard. *ipsique.* Ed. P. — *Unguentarii digerunt.* Odore et pinguitudine genera myrrhae diversa discriminant. II.

Genera complura. A regionibus, in quibus nascuntur, pleraque nomen sortita. De his regionibus lib. VI, qui de geographicis agit, dictum est abunde cap. 32. Troglodyticae primas attribuit, et Diosc. l. I, cap. 77, et Galenus, de Antid. I, 14. Haad.

Prima sequens, etc. Vet. apud Dalecamp. *prima: Erythraea sequens et Minaea, in qua stactaea et Atramitica.* Mos al. cod. et Chifflet. *Atramitica est et Gebanitica* Ed. P.

Tertia Dianitis. Ita libri omnes. Forsan ab insula Dia, cuius meminit Strabo lib. XVI, p. 777. II

Collatitia. Ita libri omnes, etiam manu esarati. Collatitia est nempe, quae non uno genere constabat, sed ex permixtis, eorum generibus, quarum portiones a mercatoribus diversarum regionum, sacerdotibus, scribis, custodibus, satellitibusque conferebantur, ut dictum est cap. 33.

baeorum mari proxima. Sexta, quam Dusaritin vocant. Est et candida uno tantum loco, quae in Messallum oppidum confertur. Probatur Troglodytica pinguitudine, et quod aspectu aridior est, sordidaque ac barbara, sed acrior caeteris. Sembracena praedictis caret vitiis, antea alias hilaris, sed viribus tenuis. In plenum, autem probatio est minutis glebis, nec rotundis, in concretu albicantis succi et tabescentis: utque fracta candidos unguis habeat, gustu leniter amar. Secunda bonitas intus varia. Pessima, intus nigra: peior, si etiam foris. Pretia ex occasione eumentium varia. Statuae vero a XIII ad XL. Sativae summum, x. xi. Ery-

At quum nullum hic myrrhae genus enumeretur, quod non a patria, in qua nascitur, nomen oblineat, praeter illud: quid si legas, *Quarta Cavaclitia*? Nam Diosc. lib. I, pag. 77, de myrrhae generibus disserens, ἢ δὲ Κανκλις, inquit, λεγομένη, x. τ. λ. HARR.

Sembracena. De hoc oppido, et de Messallo disimus VI, 32. H.

Dusaritin. Δουσαριτινὸν Arabes Ptolemaeo cogniti lib. VI, cap. 7, in Arabia Felice. Tertull. in Apol. *Vnicuique provinciae et civitati suus est Deus*, ut *Syriae Antarte*, ut *Arabiae Dusares*. Dusaria quoque Arabum Deum Stephanus vocat. Is suten Bacchus ipse est. Nam Hesychius ex Isidoro, Δούσαριον τὸν Διόνυσον Νεκταρίου ὀνομάζουσιν. Igitur vel a Dusarenis populis, apud quos nascebatur, vel a Dusari Deo, cui offerebatur, id ei myrrhae nomen factum. HARR.

Troglodytica. Silvestris nimirum, et quae ἰσχυρίην a Diosc. dicitur I, cap. 77. Nam sativa Troglodytica, quam Diosc. laudat, et Galenus loc. cit. adeo non scdium et squaloris

plena est, ut διαυγής potius dicatur, et pellucida: et haec, ut dictum est, silvestri praefertur. H.

In plenum. Οὕτως δὲ, universe, generatim. H. — Dioscorides de profunda myrrha haec habet lib. I, c. 77: Εὐλέγου δὲ τὴν νέαν, ψαθυράν, κοῦρην, ὁμόχρουσαν πανταχόθεν, καὶ τὴν ἐν τῷ θλασθῆναι ἐνδοθεὶν λευκὰς, ὀνυχοειδεῖς, ἔχουσιν διαφύσεις λεῖπας, μικροβωδύ τε, καὶ πικράν, εὐώδη, θερμώτατον, x. τ. λ. EOP.

In concretu. Dum liquida concre-scit. HARR.

Candidos unguis. Interrurrentes lineas candidas, unguium speciem prae se ferentes, ac laeves: ἐν τῷ θλασθῆναι ἐνδοθεὶν λευκὰς, ὀνυχοειδεῖς, ἔχουσιν διαφύσεις, λεῖπας. Talem probat et Charasius, in Pharm. Galen. pag. 296; talem et ipsi vidimus. HARR.

Varia. Quae intus varii coloris est, secundas tenet. Undequaque concolorem laudat Diosc. loc. cit. H.

A XIII ad XL. Ita MSS. omnes. H. — A denariis tredecim, id est,

thraë, ad xvi. Hanc volunt Arabicam intelligi. Troglodyticae nucleo, xvi; eius vero, quam odorariam vocant, xiii. Adulteratur lentisci glebis, et gummi. Item cucumeris succo amaritudinis causa: sicut ponderis, spuma argenti. Reliqua vitia deprehenduntur sapore gummi, dente lentescentis. Fallacissime autem adulteratur Indica myrrha, quae ibi de quadam spina colligitur. Hoc solum peius India affert, facili distinctione: tanto deterior est.

XXXVI (xvii.) Ergo transit in mastichen, quae et ex alia spina fit in India, itemque in Arabia: lamam vocant. Sed mastiche quoque gemina est: quoniam et in Asia Graeciaque reperitur herba radice folia cinit-

monetae nostrae 9 fr. 48 c. ad quadraginta denarios, sive 28 fr. 34 c. Eo. P.

Sativae sumumum, X. XI. Denarii undecim, h. e. 7 fr. 78 c. — *Ad XVI*. Sedecim denarii, sive 41 fr. 32 c. *Ad* in Chiff. deest. Eo. P.

Hanc. MSS. omnes, *hac*. — *Nucleo*. Subintellige pretium. Quod in ihure micam, manna pollinem, id in myrrha nucleum vocat: nempe grana concussa. H.

Odorariam. Ita MSS. omnes, non *odorarium*. HARD. — *XIV*. Denarii quatuordecim, hoc est, 9 fr. 90 c. Eo. P.

Adulteratur... et gummi Dioscorides lib. I, cap. 77: Δολίζεται δὲ κόμμι βραχύντι (vet. cod. interserit ἐν) σφύρκης ἀποδρέγματι, καὶ μύγνυται Eo. P.

Cucumeris. Cucumeris agrestis succo. Nam, ut inquit Dioscorides, frutex lotus amarus est. Nec amaritudinis tantum causa, sed ut color subvirescat. DAL.

Lentescentij. E MSS. Reg. et edit.

principe, Broterius edidit, *sapore; gummiis, dente lentescentis*. Eo. P.

Peius. Quam quod alibi nascitur: quam indica omnia fere sint reliquis toto orbe nascentibus praestantiora. HARD.

XXXVI. Ergo transit. Igitur ea myrrha, quae ex indica spina colligitur, in mastichen degenerat, et mastiche verius appellanda: quae mastiche et ex alia rursum indica spina legitur: item et in Arabia; utrobique lamam, seu lainam vocant. HARD. — *Lainam* legit Broter. Eo. P.

Herba radice folia emittens, etc. Theophrast. lib. VI, cap. 4: Ἡ ἔξινη δὲ φύεται μὲν οὐ πολλὰ τοῦ βύζονυλον δὲ ἐστὶν ἀπὸ δὲ τῆς ρίζης μίσσης ὁ σπινθηρτικὸς ἀκανθὸς ἐπιπέφυκεν, ὥσπερ μέλον ἐν μάλα ἐπιπεφυμένον ἐπὶ τῶν φύλλων. Οὗτος δὲ ἐπὶ τοῦ ἄκρου φέρει τὸ δάκρυον εὐσήμεον, καὶ τούτο ἐστὶν ἡ ἀκανθική μαστίχη. Eandem herbam *helxinen* appellat Plinius lib. XXI, cap. 56. — *Atractylis gummiifera*, (Syngea, aequal.

tens, et carduum similem malo, seminis plenum: lacrymaque erumpit incisa parte summa, vix ut dignosci possit a mastiche vera. Nec non et tertia in Ponto est, bituminis similior. Laudatissima autem Chia candida, cuius pretium in libras, xx; nigrae vero, xii. Chia e lentisco traditur gigni gummi modo: adulteratur, ut thura, resina.

XXXVII. Arabia etiamnum et ladano gloriatur: forte casuque hoc et iniuria fieri odoris, plures tra-

gen. 1792, Pers. *Attractyl. gummifera* Desfont. Atlanti. flor. II, pag. 252. *Acarna gummifera* Vild. *Ciaaroccephol.* Juss.) Habitat in Hispania, Italia, Creta, Barbaria, etc. Eo. P.

Et tertia. Quae nigra, ut dicitur XIV, 25. II. — Eam vini condituris olim admisceri solitam vide lib. XIV, cap. 20. DAC.

Chia candida. De qua Galen. de Facult. simp. medic. lib. VII, pag. 206; *Μαστίχην ἢ μὲν λευκὴν καὶ γίγα.* Nostris, mastic. II.

In Libras XX. Denarii viginti sunt monetae nostrae, 44 fr. 14 c. nigrae vero pretium duodeni denarii, id est, 8 fr. 48 c. Eo. P.

Chia e lentisco. Dioscorides, lib. I, cap. 90: *Γινώσκται δὲ καὶ ῥητίνη ἐξ αὐτῆς σχινίου καλουμένη, ὅπ' ἐνίων δὲ μαστίχην... γινώσκται δὲ καὶ καλλίστη, καὶ πλείστη ἐν Χίῳ τῇ νήσῳ, κ. τ. λ.* Effluit ex lentisco resina, mastiche dicta. Non cadunt lentisci folia; floret vere, baccas (*drupas*) autumnis maturas reddit. Provenit in plurimis regionibus, Lusitania, Baetica, Italia, Narbonensi Gallia, Syria, Creta, sed in insula Chio praecipue, in qua vel sola diligenter, et mastiche quidem causa colitur, quae ex cultis lentiscis illic ab Indigenis; vulnerato caule, sin-

gulis annis diligenti adhibita cura colligitur, ut refert Bellonius, Observ. II, 8, ubi sit solam insulam Chiam generare masticen, quam Galen. lib. II ad Glauconem, aegyptiam masticen commendat. Lentisci per Galliam Narbonensem, Provinciam et Italiam nascentes, iis quae in Chio crescunt, sunt similes, nullam tamen resinam stillant. Conf. Bod. in Theophr. III, 15. — *Pistacia lentiscus* Linn. (*Dioco. pentand.* gen. 2212, Pers. *Terebinth.* Juss.) Eo. P.

Vt thura. A veterum omnium exemplarium consensu non discedo, quorum haec constans lectio est: quamquam, si Dioscoridem unum in consilium advocem (id quod quidam inconsulte facere ausi sunt, ut Plinium erroris insimularent), legi posse videtur, *adulteratur thure et resina*: sic enim ille, lib. I, c. 90: *Διόσκειται δὲ, λεβάνου καὶ ῥητίνης στροβίλλῳ μινυμένῳ αὐτῇ.* At vero nunc respicit, ut diximus, ad eum locum auctor, in quo similiter adulterari thura scripsit.

XXXVII. *Ladano.* In officinis retinet nomen, quod in Creta sit, teste Belloio Observat. I, 7; sed minime sincerum illud quidem, immo nullarum virium. II.

Odoris. Odoratorum fruticum,

PLIN. H. N. Tom. V

E

didere. Capras maleficum aliàs frondibus animal, odoratorum vero fruticum appetentius, tamquam intelligent pretia, germinum caules praedulci liquore turgentes, distillantemque ab his (casus mixtura) succum improbo barbarum villo abstergere: hunc glomerari pulvere, incoqui Sole: et ideo in ladano caprarum pilos esse: sed hoc non alibi fieri, quam in Nabataeis, qui sunt ex Arabia contermini Syriae.

- 2 Recentiores ex auctoribus strobon hoc vocant, traduntque silvas Arabum pastu caprarum infringi, atque ita succum villis inhaerescere: verum autem ladanum Cypri insulae esse (ut obiter quaeque genera odorum dicantur, quamvis non terrarum ordine): similiter hoc et ibi fieri tradunt, et esse oesypum hircorum barbis genibusque villosis haerens, sed ederae flore deroso, pastibus matutinis, quum est

maleficum animal, caprae rodunt. Vid. not. 13. H.

Capras. Herodot. III, 112: Τὸ δὲ δὴ λῆθανον, τὸ Ἀράβιαι καλλέουσι λῆθανον, ὅτι τούτου θυμωπιώτερον γίνεται ἐν γὰρ δυσσώματάτω γινόμενον, εὐσώματάτων ἐστὶ τῶν γὰρ αἰγῶν τῶν (τς ex conjectura Tidemaoni) τράγων ἐν τοῖσι πύργωσι εὐρίσκειται ἐγγινόμενον, αἶον γλοιὸς ἀπὸ τῆς ὕλης χρήσιμον δ' ἐς πολλὰ τῶν μύρων ἐστὶ, κ. τ. λ. Eo. P.

Germinum caules. Vel germina caulium. Hæro.

Casus mixtura, etc. Habent has voces codices omnes; sed glossema inutile esse, quod ab ora in contactum irrepperit, recte censuit Ptol. (adstipulante Salmasio). H. — Glossema est: τοιούτου tamen eruditus Patavius. casu in terram. Bæro.

Nabataria. De his VI, 32. II.

Strobon. Ita Reg. et Coll. At in Indice libri huius tum his ipsis codi-

cibus, tum aliis consentientibus, stobolon legitur. H.

Similiter, etc. Quemadmodum in Arabia: succo nempe ex germinibus erosus stillante, ac barbis hircorum adhaerescere, etc. II. — Vet. apud Dal. succo villas inhorrescere, haud aspernanda lectione. Eo. P.

Oesypum. Sordes pecudum sudoremque femium et alarum adhaerentes lanis oesypum vocant inquit Plin. lib. XXIX, c. 10, cum Dioscor. II, 85. II. — Genibusque. Vet. apud Dalec. genisque. Eo. P.

Sed ederae flore deroso. Rectene on accus senserint ii, quorum placita de ladano Plinius refert, qui ex ederae saeco, seu flore deroso, atque ex matutino rore qui ex eodem flore decutitur, inhaerescitque barbis hircorum, constare crediderunt, non est nostrum diiudicare quod Plinius ipse reliquit in medio, non indicans lulum, non iudicans. Duo interim

rorulenta Cypros. Deinde nebula sole discussa, pulverem madentibus villis adhaerescere, atque ita ladanum depecti.

Sunt qui herbam in Cypro, ex qua id fiat, ledam³

ausim asserere: primum, minime deceptum Plinium, ut Dalecampio aliisque visum est, nempe *κισσῶ*, hoc est, ederae, pro *κισθῶ*, hoc est, pro cistho frutice, apud scriptorem graecum, unde haec mutuatus sit, temere legisse: quoniam *ἐκ κισθῶ* ferri ladanum Galenus assermet, lib. VII de Fac. simpl. medic. pag. 494; Diosc. lib. I, cap. 428, alique: nam alteram de ladanum sententiam statim huic subiungit Plinius, quae es leda herba, seu verius frutice, nasci ladanum asseverat: est autem leda cisthi genus ut diximus. Et de edera ita veteres aliquos sensitse, testis adhuc est, cuiuscumque damum is fidei est, Auctor libri de simpl. Medic. ad Patern. inter Galehi opera, t. XIII, pag. 996: *Aliquando etiam, inquit, genibus et feginibus caprarum quae edera vescuntur, adhaerens hoc ipsum ladanum invenitur*, etc. Nisi forte Plinium transcribit, quod ab eo scriptore facitatum non semel intellexi. Alterum quod subnotari non pigeat, latud est: multo minus Ios. Scaligerum audiendum, quum lib. I, epist. 47 ad Franc. Vertuotianum, legi praecipit: *sphaerulae flore deroso*: se *sphaerulam σφαῖρος* vocat, cisthi corymbum: nam et MSS. pugnant codices universi, et a Pliniano maxime stilo id abhorret. Nec minus confidenter ab exemplarium omnium fide discedit, dum es his verbis, *quum sit rorulenta Cypros*, postremam hanc vocem *Cypros* espungit: aut quum pro *attractis*, *funiculus tractis* legit, et *funiculus* eradi iubet; etsi

eam vocem sententiamque Dioscorides his verbis prae se ferat, loc. cit. *ἴσται δὲ καὶ τὰ σχοινία ἐπισφραγίζονται τοῖς θάμνοις*, etc. II. — *Ederae flore*. Errat Plinius; et *κισσῶ*, ederae scilicet flore legit, quum esset legendum *κισθῶ*, *cisthi*. Boor.

Sunt qui herbam. Paulo illi latius accepto herbae nomine locuti: etenim fruticem, *θάμνον*, cum Dioscor. I, 428, et *αὐτοφύη* ipsa verius dixissent. Sic Plinio, XXIV, 64, herba sabina dicitur, quae frutex est. Ut ii porro herbam genere muliebri ledam, sic Dioscor. virili fruticem *λῆδον* vocat, atque esse alterum cisthi genus: quod unus omnium recte describit Prosper Alpinus de Pl. exot. p. 40. In Creta hodieque nascitur. Genera eius plura depinguntur. a Clusio Hist. rar. plant. I, 50, quae fere omnia in horto regio vidimus. II. — Ladanum frutes est duorum triumve pedum altitudinis; et dicitur cistus ladanifera, cretica, flore purpureo. Eius descriptionem vide apud Tournefort. *Voyag. du Levant*, tom. I, pag. 89, in-8°. Boor. — Suffruticem hunc, quem eundem esse cum *Cisto ladanifero* Willden. assermat Sprengelius, Hist. rei herbariae, tom. I, pag. 477, retulisse videtur Cl. Lamarek. ad *Cutum Cyprum*: *Encyclop.* tom. II, pag. 45. (*Cistus laurifolius*, var. β, *Polyand. monog.* gen. 4313, Pers. *Cistiu.* Juss.) Ladanum e *Cisto Cretico* Linn. non e *Cisto*, quem Ladaniferum vocavit vir alius omnibus

appellant (etenim illi ledanum vocant): huius pingue insidere itaque attractis funiculis: herbam eam convolvi, atque ita offas fieri. Ergo in utraque gente bina genera, terrenum et factitium. Id quod terrenum est, friabile; factitium, lentum.

4 Necnon et fruticem esse dicunt in Carmania, et super Aegyptum per Ptolemaeos translatis plantis: aut (ut alii) generante et id thuris arbore, colligique, ut gummi, inciso cortice, et caprinis pellibus excipi. Pretia sunt laudatissimo in libras, asses XL. Adulteratur myrti baccis et aliis animalium sordibus. Sinceri odor debet esse ferus, et quodammodo solitudinem redolens: ipsum visu aridum, tactu statim mollescere, accensum fulgere, odore iucundo gratum. Myrtata deprehenduntur, crepitantque in igne. Prae-

botanicis verendus, depicti ex Cl. nostrati Fontanesio constat. Ep. P.

Ledanum. Id medicamentum scilicet, eumve succum quem alii *Ladanum* appellavere. Ἀλδανον Herod. III (n. 3 sup.). HARD.

Huius pingue. Lego: huic pingue insidere. Dioscor. loc. ante dicto: Sicut etiam qui tractis per frutices sumibus inhaerentem illis pinguitudinem deradunt, confirmatamque pariter servant. PINX. — Huius herbae foliis pinguitudinem quandam vernotempore sicut insidere: Φύλλα λεπιδία: τινὰς κατὰ τὸ ἐξ ἐπιστάμενα, inquit Dioscor. I, 128. HARD.

Attractus funiculis. Ita libri omnes. Funiculos, inquit, in fruticem eum, seu folia fruticum, iniiciunt, quibus funiculis pinguitudo ea adhaerescit: hisdem attractis ea exprimitur deraditurque; et in offas cogitur, circa quas herbam ipsam, seu folia convolvunt. Ita fere Dioscor. loc. citat. HARD. — Funiculus, *le fouet*, quo

atrahitur ladanum, depictus est a Tournef. loc. sup. cit. pag. 87. BAOR.

In utraque. Arabica et Cyprina.

Terrenum. Terrenum est, quod lincorum caprarumve villis adhaerens glomeratur pulvere; factitium, quod funiculis ex herba ea legitur. HARD.

Necnon et fruticem, etc. Tertium ladanum genus. HARD.

Generante, etc. Vet. ap. Dalec. generari et id in iis, ut t. arborem Ed. P.

Pretia... in libras, asses XL. Seu denarii quaterni, monetae nostrae 2 fr. 83 cent. Ed. P.

Odore iucundo gratum. In utroque exemplari rectius: odore iucunde gravi. PINX.

Myrtata. Myrti baccis adulterata, ut dictum est. HARD. — *Myrtata.* Sic Dal. Elzev. et omnes ante Gron. qui *myrrata* perperam obdudit. Ed. P.

terea sincero calculi potius e rupibus inhaerent quam pulvis.

XXXVIII. In Arabia et olea dotatur lacryma, qua medicamentum conficitur, Graecis enhaemon dictum, singulari effectum contrahendis vulnerum cicatricibus. In maritimis eae fluctibus aestuque operiuntur. Nec baccae nocetur, quum constet et in foliis salem relinqui. Haec sunt peculiariora Arabiae, et pauca

Sincero. Subintelligend. *Ladano*.
Eo. P.

XXXVIII. In Arabia et olea dotatur lacryma, qua medicamentum conficitur, etc. Haec totidem fere verbis Theophr. Histor. Pl. IV, 8: ἐν δὲ τῇ ὀκλιᾷ τῇ ἐρυθρῇ δένδρα τινὰ ῥύεται, καὶ καλοῦσιν αὐτὰ δάρυνον καὶ ἑλάτα· ἔστι δὲ ἡ μὲν δάρυν ὁμοία τῇ ἀρίᾳ· ἡ δὲ ἑλάτα τῷ φύλλῳ (Const. φύλλῳ)· καρπὸν δὲ ἔχει ἡ ἑλάτα· παραπλήσιον δὲ ταῖς ἑλάταις· ἀρίστα δὲ καὶ δάρυνον· ἐξ οὗ οἱ ἰατροὶ φάρμακον ἑναιμὸν συντιθεῖσιν, ὃ γίνεται σπόδρα ἀγαθόν. Haec graecus auctor. Postremam orationis partem: In maritimis eae fluctibus, aestuque operiuntur; nec baccae nocetur, quum constet et foliis salem relinqui, aliunde quam ex Theophrasto lausisse videtur Plinius. Nec in maritimis Arabiae arbores operiri inquit Ercanius; nec usquam tradidit oleae esse arbores quae aestu operiuntur. Quaeritur utrum oleae huius lacryma a recentioribus cognita sit, et quod nunc elemi vocant, ipsa lacryma sit? Elemi dictum putant quoniam enhaemi, quod apud Graecos ἑναιμὸν sonat. Nomen non male convenit, uti nec natale solum. Elemi ex Arabia et Perside advehitur; vires utrique eadem; pilul ergo impedit quominus credamus, esse eandem lacrymam. Conf. Bod. a

Stapel in Theophrast. lib. IV, cap. 8; et not. seq. Eo. P.

Enhaemon. ἑναιμὸν, Theophr. h. est, sistendo sanguini utile, ut Gaza vertit; vel ut alii, quod eruentis iniicitur vulneribus. Celsus lib. V, e. 49: Ex emplastris, ait, nulla maiorem usum praestant, quam quae eruentis protinus vulneribus iniiciuntur: ἑναιμὸν vocant. Sunt qui hanc lacrymam esse officinarum Elemi putant, quae ex Arabia et Perside affertur. Neque id immerito: quia vires utrique eadem: sanguinem enim fluentem sistit, inflammationesque arceat. H. Sprengelius, Antiquit. botanic. spec. I, p. 86, ex Amyride Zeylanica (Octand. monog. gen. 696, Pers. Terclinthae. Juss.) gummi elemi nautare, ad hanc ibidem esse eandem dicit cum τῷ κρυζίμῳ Dioscor. lib. I, cap. 23; idem postea Hist. rei herb. I, p. 172, ex Amyride kafal Forak. eandem sumi credit. In re adhuc incerta satis certi quid statuere nos non habemus. Eo. P.

Eae fluctibus aestuque operiuntur. Prorsus ut eae oleae pelagiae esse videantur, aut certe iis similes, de quibus rursus lib. XIII, e. 51. De his certe id quoque Theophr. prodidit, loc. citat. Haec. — Non de arabicis oleis Theophrast. loco citato id scribit, sed de oleis Indicarum insu-

praeterea communia, alibi dicenda, quoniam in iis vincitur. Peregrinos ipsa mire odores et ad externos petit. Tanta mortalibus suarum rerum satietas est, alienarumque aviditas.

XXXIX. Petunt igitur in Elymaeos arborem bratum, cupresso fuisse similem, exalbidis ramis, iucundi

lorum. Vide locum eum et confer. DALEC.

In iis vincitur. Praestantiora sunt ea in aliis regionibus, quam in Arabia. HARO.

Mire. Quidam teste Dalecampio myrrhæ; et mox idem ab exteris, sed frustra. Vid. not. infer. Eo. P.

Ad externos. Hoc est, ab exteris. Locutio apud Nostrium haud infrequens, ut constabit ex Indice. Simili ratione dixit huius lib. cap. 33, pag. 60: *Petuntque etiam (myrrham) ad Troglodytas Sabari.* Vid. et cap. 4, not. 8. Eo. P.

Tanta mortalibus. In eam sententiam praeclare Plinius Iun. VIII, 20, tom. II, pag. 40 edit. nost. Eo. P.

XXXIX. Elymaeos. Sic HARO. & MSS. Gronov. et vet. edd. *Helimaecos*. De Elymaide conf. ad lib. VI, cap. 31. Eo. P.

Bratum. Esse quidam volunt arborem Paradisi. DAL. — Arborem bratum. Recentiores bratum, sive brathum Plinii, eandem esse volunt cum sabina cupressi folio, quam Dioscorides I, 404, βαθύν appellat, et Plinius ipse lib. XXIV, cap. 64, Latijnis herbam sabinam esse dicit. Hoc habet perpetuum Secundus, quod rem eandem, ex diversis auctoribus sumptam, diversam quoque putare solent, ut saepe observavimus. Ex Claudio Caesare arborem brathyn lib. VIII, quae Arabes in Elymaeos nascitur, et

eam inde Arabes petebant, putavit esse diversam ab ea brathy, quam caeteri auctores graeci memorarunt, quae Latijnis herbae sabinæ nomine veniebat, quanquam pomila arbor esset, non herba. Haec de brato viri doctissimi et celeberrimi, qui non facile persuadebunt; arborem eam et sabinam eandem esse. Sabina accensa odorem emittit valde ingratum; nec est calidius ramis, sed ramis interius rubentibus, exterius cortice tectis rufis; nemo nisi sanitatis gratia, sabinæ folia libenter insperget potionibus; quae quum ita sint, sabinam et bratum duas omnino diversas fuisse arbores, necesse est ut credamus. BON. & STREL. — Ita MSS. non bratum. Et in Indice libri huius, *Bratus arbor*. Peregrina haec arbor fuit: a sabinæ herba, quae et brathy appellata est, de qua dicitur XXIV, 64, diverso. Hebraeis, ut quidam volunt, brath, cuius mentio in sacris paginis, Cant I, 17. HARO. — Bratum Plinii arborem ad Juniperum referre item videtur Adansonius, *Famill. des Plant. tom. II, pag. 564*, quae species non esset diversa a *Junipero sabinæ* (Dioec. monad. gen. 2286, Pers. *Conifer*. Juss.) Quid de hac planta dicturi sumus, vid. ad lib. XXIV, cap. 64. Eo. P.

Cupresso fusc. Pumilioni, atque in latitudinem magis fusac, quam in sublime elatat. HARO.

odoris accensam, et cum miraculo historiis Claudii Caesaris praedicatam. Folia eius inspergere potionibus Partos tradit. Odorem esse proximum cedro, fumumque eius contra ligna alia remedio. Nascitur ultra Pasitigrin in finibus oppidi Sittacae in monte Zagro.

XL. Petunt et in Carmanos arborem strobum ad suffitus, perfusam vino palmeo accendentes. Huius odor redit a cameris ad solum iucundus, sed aggravans capita, citra dolorem tamen. Hoc somnum aegris quaerunt. His commerciis Carrhas oppidum aperuere, quod est illis nundinarium. Inde Gabbam omnes petere solebant, dierum xx itinere, et Palaestinam Syriam: postea Characem peti coeptum, ac regna Parthorum ex ea causa auctor est Iuba. Mihi ad Persas etiam prius ista portasse, quam in Syriam aut

Historiis. Quas Claudius Caesar scripsit, ut diximus in Auctorum Indice. En. P.

Contra ligna. Quorum gravis exitiosusque fumus: ut sunt ipsius myrrhae sarmenta. HARD.

Pasitigrin. De Pasitigri, Sittacae et Zagro VI, 34. HARD.

XL. *Strobum.* In indice huius lib. ex MSS. omnibus, *Stobrum.* HARD. — Quae sit strobis arbor, non facile dignoscas; quum notam praeter patriae, nullam, ut fere solet in exoticis, arboris nomini Plinius adiungat: nisi, quod ad suffitus faciendos petebatur, inde quoddam ad genus *Coniferarum* eam pertinuisse conicias. Cacterum ubi de plantis exoticis agitur, indicatione patriae nihil apud Veteres incertum. Ne mireris tamen quod in arboribus herbisque describendis tam frequenter botanici *Patres* cepitaverint, quum nostris etiam diebus minime constet unde

usitatissimae res multae, multis ab hinc saeculis in Europam advehantur e. e. kino, bdellium, myrrha, etc. ita, ut quibus ex arboribus proveniant quae in regione crescant, viri rei herbariae peritissimi certo vix indicio demonstrent. De strobo nihil apud Theophrastum, nihil ap. Dioscoridem invenimus. En. P.

Carrhas. Mesopotamiae, sive Arabiae, ut dictum est V, 24. HARD.

Nundinarium. Nundinis frequens ac celebre. DAL. — Et lib. VIII, c. 77, *forum nundinarium* dixit: *epulas nundinarias*, Vlpianus: *Plantus, coquum nundinalem.* HARD.

Inde Gabbam. Ita libri omnes; de ea, V, 16; de Palaestina Syria, cap. 14; de Charace VI, 34. Herodot. I. III, Thalia, p. 202: *Ἀράβιοι δὲ χύμα τάλαντα ἀγέτωσιν λιθάνων τοῦ ἀνὰ πῦρ ἔτος.* Dario nempe Persarum regi id vectigal Arabes pensabant. HARD.

Aegyptum, videntur, Herodoto teste, qui tradit singula millia talentum thuris annua pensitasse Arabas regibus Persarum.

² Ex Syria revehunt styracem, acri odore eius in focis abigentes suorum fastidium. Caetero, non alia ligni generâ sunt in usu, quam odorata; cibosque Sabaei coquunt thuris ligno, alii myrrhe, oppidorum vicorumque non alio, quam ex aris, fumo atque nidore. Ad hunc ergo sanandum urunt styracem in pellibus hircinis, suffiuntque tecta. Adeo nulla est voluptas, quae non assiduitate fastidium pariat. Eundem et ad serpentes fugandas urunt, in odoriferis silvis frequentissimas.

⁴ XLI. (xviii.) Non sunt eorum cinnamomum aut casia: et tamen Felix appellatur Arabia, falsa et ingrata cognominis, quae hoc acceptum superis ferat, quum plus ex eo inferis debeat. Beatam illam fecit hominûm

Styracem. De quo dicemus c. 56.
HARD.

Suorum. Subintellige, odorum, sive lignorum odoratorum. Solini paraphrasis, cap. xxxiii: *Arabes sarmentis myrrhae ignes foveant, quorum fumo satis noxio, nisi odore crenati storacis occurrant, plerumque insaniabiles morbos contrahunt.* H.

Oppidorum. Non alius ibi ex oppidis, vicisque, quam ex aris, nidor convolvitur. HARD.

Ad hunc. Nempe nidorem abigendum, fastidiumque sanandum. Ita libri omnes. H.

In pellibus hircinis. Haec verba suo loco mota existimat Pintianus, ponendaque esse post ea quae non longe ante praecere, *revehunt styracem*; quandoquidem et de ladano excipi asprinis pellibus supra dictum est, et

de myrrha confeciri in foliis promiscue. Sed reclamant omnes libri. Eo. P.

Assiduitate fastidium. Vulgg. ante Harduin. *assiduitate sui.* Mox et Gronov. omittit, quod nos post Hard. e Chiff. restituimus. Eo. P.

XLI. *Non sunt eorum.* Non sunt Arabum propria et peculiaris: sed ab Aethiopia ad eos deferuntur. H. — *Cinnamomum aut casia* (*Lauri species, Eusebiod. monog. gen. 994, Pers. Laurin. Juss.*). De his vide Eae. IX ad calcem huius libri. Eo. P.

Inferis debeat. Quum odores ii magno redempti pretio, in mortuorum busta et rogos insumantur, ibi eremari soliti, et ungendis corporibus adhiberi. Quo Iuvenalis allusit, Satir. IV, vs. 108 et 109: *Et matutino sudans Crispinus amomo, Quantum vix redolent duo funera.* H.

etiam in morte luxuria, quae Diis intellexerat genita, adhibens urendis defunctis. Periti rerum asseverant, non ferre tantum annuo fetu, quantum Nero Princeps novissimo Poppææ suae die concremaverit. Aestimetur postea toto orbe singulis annis tot funera, acervatimque congesta honori cadaverum, quae Diis per singulas micas dantur. Nec minus propitii erant mola salsa supplicantibus, immo vero (ut palam est) placatiores. Verum Arabiae etiamnum felicius mare est: ex illo namque margaritas mittit: minimaque computatione millies centena millia sestertium annis omnibus India et Seres, peninsulaque illa imperio nostro adimunt. Tanto nobis deliciae et feminae constant. Quota enim portio ex illis ad Deos, quaeso, iam, uti ad inferos, pertinet?

XLII. (XIX.) Cinnamomum et casias fabulose narravit antiquitas, princepsve Herodotus, avium nidis,

Etiam in morte luxuria. Persius Satir. III, vs. 103-105: *Ilinc tuba, candelar, tandemque bratulus alto Compositus lecto, crassiusque lutatus amomis In portam rigidos calores extendit.* DALEC.

Adhibens. Haec vox abest a nostris MSS. H.

Asseverant. In MSS. omnibus legitur adstruxerunt. H.

Singulas micas. Minula grana. Tibull. lib. IV, Eleg. 4, vs. 44: *Parvoque caelates placavit mica.* H. — Cf. Tibull. p. 241 ed. nosl. Ed. P.

Mola salsa. Virumque morem complexus est Poëta comicus, in Amphitr. act. II, sc. 2, v. 103: *Prodigiali Iovi, Aut mola salsa hodie, aut thure comprecatum oportuit.* Mola, inquit Festus, a molito ferre, dicitur far iustum ei sole asparsum, quod eo molito hostiae aspergantur. H.

Millies centena millia sest. Mone-lae nostrae, 47,790,000 fr. Ed. P.

Peninsulaque illa. Arabia de qua nunc sermo: quam peninsulam inter duo maria procurentem vocat, Rubrum Persicumque. H.

XLII. *Herodotus.* Lib. III, Thalia, unde haec mutuatus est Noster, pag. 205 et 206: *Τὸ δὲ ὅν κιννάμωμον ἐστὶ τούτων θεωμαστότερον συλλέγουσι ὅπου μὲν γὰρ γίνεται, καὶ ἥτις μιν γῆ ἢ τρίγυρσά ἐστι, οὐκ ἔχουσι εἰπεῖν, πλὴν ὅτι λόγῳ εἰκότι χρωόμενοι, ἐν τοιαύτῃ χωρίῳσι τινες αὐτὸ φύσθαι, ἐν τοιοῖς ὁ Διόνυσος ἐτρέφη ὀρνίθας δὲ λέγουσι μεγάλας φορέειν ταῦτα τὰ κάρρια, τὰ ἡμεῖς ἀπὸ Φοινίκων μαθόντες κιννάμωμον καλούμεν φορέειν δὲ τὰς ὀρνίθας ἐς νεοσιᾶς προσπεπλάσμενας ἐκ πλοῦ πρὸς ἀποχρέμνοισι οὔρου, ἐνθα πρόσθεσιν ἀνθρώπων οὐδεμὴν εἶναι, κ. τ. λ.* Ed. P.

et privatim phoenicis, in quo situ Liber Pater educatus esset, ex ipviis rupibus arboribusque decuti, carnis quam ipse inferrent pondere, aut plumbatis sagittis. Item casiam circa paludes propugnante unguibus diro vespertilionum genere, aligerisque serpentibus: his commentis augentes rerum pretia. Comitata vero fabula est, ad meridiani Solis repercussus innarrabilem quemdam universitatis halitum e tota peninsula existere: tot generum aurae spirante concentu, Magnique Alexandri classibus Arabiam odore primum nunciatam in altum. Omnia falsa, siquidem cinnamomum, idemque cinnamum, nascitur in Aethiopia Troglodytis connubio permixta. Ili, mercatores id a conterminis, vehunt per maria vasta ratibus, quas neque gubernacula regant, neque remi trahant, vel impellant, non vela, non ratio ulla adiuvet, quum omnium instar ibi sint, homo tantum et audacia. Prae-

In quo situ. In quo terrarum tractu. HARR.

Decuti. Nidis per se se sponte dissociis, sive dehiscentibus, quum im-pares essent carniū ponderi ferendo; vel sagittarum iactu delectis. H.

Ipsae inferrent. Dalccampi cod. *ipse inferret.* EN. P.

Item casiam. Herodot. loc. cit. De cinnamomo Theophr. Hist. Pl. IX, 5. HARR.

Comitata vero. Ita MSS. non *commutata*. Simili forma loquendi usus est IX, 58: Comitatur fama unionis eius parem, etc. H.

Universitatis. Omnium simul odorum. HARR.

Halitum e tota peninsula. Ex Arabia scilicet, ut diximus. H.

Tot generum. Tot odorum, quot in

Arabia nascuntur, afflatu suavi simul adspirante. H.

Odore primum. Odore Arabiam prope positam ex alto sensisse. H.

Nascitur in Aethiopia. Insulae Plin. apud Aethiopas nasci tradit, mox subiungens Aethiopas mercari a conterminis. Si enim apud illos nasceretur, ab aliis non emerent. Multo magis etiam oscitat, quum per vasta maria eas merces Aethiopas vehere scribit. Nam si contermini sunt qui vendunt, navigatione tam longa quorum opus est? DAL. — De hac gente Aethiopum dictum est VI, 34. H. — Cinnamomum, *la canelle*, ab insulis *Ceylan*, *Iava*, etc. nunc petitur, semperque petitum videtur. Plinio autem errare satis indicat itineris et ventorum ratio. BAER.

Mercatores a conterminis. Troglodytae ab Aethiopibus. H.

terea hibernum mare exigunt circa brumam, Euris tum maxime flantibus. Hi recto cursu, per sinus impellunt, atque a promontorii ambitu Argeste deferunt in portum Gebanitarum, qui vocatur Ocila. Quamobrem illi maxime id petunt, produntque vix quinto anno reverti negotiatores, et multos interire. Contra revehunt vitrea, et ahepa, vestes, fibulas cum armillis ac monilibus. Ergo negotiatio illa feminarum maxime fide constat.

Ipse frutex duum cubitorum altitudine amplissimus, palmique minimus, iv digitorum crassitudinis, statim a terra sex digitis surculosus, arido similis. Quum viret, non odoratus, folio origani, siccitate gaudens, steriliore imbre, caeduae naturae. Gignitur in planis quidem, sed densissimis in vepribus, rubisque, difficilis collectu. Metitur non nisi permiserit Deus (Iovem hunc intelligunt aliqui: Assabinum illi vocant):

Exigunt. Decurrunt: ita lib. omnes. H. — Dalec. *eligunt.* Eo. P.

Hi recto. Euri rates impellunt per singulos sinus, ita ut a terra vix illae abscedant, sed oram semper legant. HARD.

A promontorii. Arabici nimirum eius promontorii a quo ad continenterem Troglodytarum insula passuum intervallum est, ut dictum est VI, 32. — *Argeste.* Ventus est qui ab occasu solstitiali spirat, ut est dictum II, 46. H.

Ocila. Variant nonnulli codd. Alii, *Ocilia*; alii, *Oechilia*: variant et editi libri; vetustissimi, *Oecilia*; recentiores, *Ocila*. Emendandum *Oculis*, ut patet ex Plinio, VI, 26. BARY.

Fide constat. Ex mutabili feminarum ingenio pendet. Nam si cupidius

affectare illae monilia armillasque desiderint, tum sublata omnis permutatio negotiatioque intelligitur. H.

* *Ipse frutex.* Ita fere Theophr. IX, 5. HARD.

IV digitorum crassitudinis, statim a terra sex digitis surculosus. Haec ita Dalec. Elzev. Gronov. et edd. veteres exhibent; omisit Harduinus in secunda editione, neque causam protulit. Nos omissa reponere, post Broterium, nulli dubitavimus. Eo. P.

Folio origani. De quo dicemus XX, 67. HARD.

Caeduae naturae. Hoc est, quae caeditur. Sic silvam caeduum dicimus. HARD.

Metitur. Haec Solin. a Plinio mutatur, cap. xxx, p. 57. H.

Iovem... intelligunt. Solem alii, ut diximus cap. 33, et Solin. l. c. H.

XLIV boum, caprarumque, et arietum extis impetratur venia caedendi. Non tamen aut ante ortum Solis, aut post occasum licet. Sarmenta hasta dividit sacerdos, Deoque partem ponit: reliquum mercator in massas condit. Est et alia fama cum Sole dividi, ternasque partes fieri: dein sorte gemina discerni: quodque Soli cesserit relinqui, ac sponte conflagrare.

Praecipua bonitas virgultorum tenuissimis partibus, ad longitudinem palmi. Secunda proximis brevior mensura, atque ita ordine. Vilissimum, quod radicibus proximum, quoniam ibi minimum corticis, in quo summa gratiae. Qua de causa praeferuntur cacumina, ubi plurimus cortex. Ipsum vero lignum in fastidio est, propter origani acrimoniam: xylocinnamomum vocatur. Pretium est in libras xx. Quidam cinnami duo genera tradidere, candidius nigrisque.

Massas. Sic Hard. et codd. Elzev. Gronov. *massas.* Dalecamp. legebat *naves.* Ed. P.

Sorte gemina. Ita MSS. omnes Reg. Colb. etc. non *cremia.* — *Sorte.... discerni.* Repetita iterum substitutione discerni, quae cui sit tribuenda pars: quae Soli, quae Iovi, quae mercatori. HARD.

Quodque Soli. Solin. loc. cit. a Plinio; Plinius a Theophr. loc. cit. HARD.

Praecipuas bonitas virgultorum, etc. Et haec a Theophr. accepta Hist. Pl. IX, 5. II.

Summa gratiae. Dalecamp. *gratia.* Ed. P.

Propter origani. Quoniam origani instar, gustui acerbum est. Dioscorides non cinnamomum, ut Dalec. affirmat, sed amomum dixit origanum olere, I, 14. II.

Pretium... XX. Denarii viceni, hoc est, monetae nostrae 14 fr. 14 c.

Quod si ex Harduin Broletique conjectura interpungamus X. X, erunt denarii deni, sive monetae gallicae 7 fr. 8 c. Ed. P.

Quidam cinnami. Theoph. duo, Dioscorides vero quinque genera cinnamomi referi. Ex his duo tantum peculiari nomine vocata, mossyliticum, et montanum, reliqua odore, colore, et aliis huiusmodi notis distincta. Casiae idem Dioscorid. septem genera memorat, achy sive daphnillin, hic daphnoeidem, et isocinnamum, quod bonitate et viribus aequet cinnamomum, aut pretio: nam, quod inquit Galenus, quum cinnamomum abest, eius loco duplum casiae substituitur: Zigir, hic balsamoden: mossyliticum germen, id est, et Zeilan, hic lactam: Aphemon, hic unguentariam: Darca, Persis Dardiml, id est, Chinae lignum: Citto, corrupte pro *Caurdo*, quo nomine Zeilani vocant: et Pseudocasiam. D.

Quondam praeferebatur candidam, nunc contra nigrum laudatur, atque etiam varium praeferunt candido. Certissima tamen aestimatio, ne sit scabrum, atque ut inter sese tritum tarde frietur. Damnatur in primis molle, aut cui labat cortex.

Ius eius a Gebanitarum rege solo proficiscitur: is edicto mercatu vendit. Pretia quondam fuere in libras denarium millia. Auctum id parte dimidia est, incensis, ut ferunt, silvis ira barbarorum. Id acciderit ob iniquitatem praepotentium, an forte, non satis constat. Austros ibi tam ardentis flare, ut aestatibus silvas accendant, invenimus apud auctores. Coronas ex cinnamo interrasili auro inclusas, primus omnium in templis Capitolii atque Pacis dicavit Imperator

Das genera. Candidum et nigrum, λευκὸν καὶ μέλαν, aliaque genera Diosc. affert. I, 43: et idem nigrum candido anteponit. H. — *Nigriusque.* Codd. Dalec. et Cliff. *nigricansque.* Eo. P.

Certissima tamen aestimatio, etc. Similia habet Dioscor. I, 43, a quo et scabra casia reicitur, cap. 42. H.

Aut cui labat cortex. Prius legebatur, aut cui albet cortex. Verum inter cinnamomi genera nullum memoratur, cui cortex sit albidus. In MSS. Reg. Colb. Paris. *cui labat cortex.* In Cliff. teste Dalec. et in Tolet. teste Pottiano, *cui labitur.* Nos propius litterarum ductus et codicum vestigia secuti, cui *labat cortex.* Adiuvat mirum in modum Plinius cap. 44, ubi in casia corticem, contra atque in cinnamo, levare et examinari, pretium esse ait: ubi *labare* cod. Toletanus, Reg. et Colb. *levare* leguol. H. — *Droterius* ex lib. sup. laud. et edit. principe, *labitur* recepit. Eo. P.

Elucto. Vel. apud Dalec. *inlucto.* *Denarium millia.* Vulgg. ante Hard. mille. Sunt monetae nostrae, 637 fr. Eo. P. — Nunc in Sinesi imperio lignum *Calamba* (*Agallochum*, *Excoecaria agallocha* Wild. vid. cap. 44, not. 2), quale Pekino, imperatoria urbe, missum vidi, pari auri poudere rependitur. Tanta semper fuit odorum ambitio. Boer.

Auctum id parte dimidia est. Ita ut foret pretium in libras denarii mille et quingenti, hoc est, 955 fr. 50 c. Eo. P.

Acciderit ob iniquitatem, etc. Elzev. Gronov. et vulgg. ante Hard. id *accideritne.* Eo. P.

Interrasili auro. Partim caelato, partim plano. Sic *interrasa* vasorum latera dixit XXXIII, 49. *Interrassum* marmor lib. XXXV, cap. 4. Papias *Interrasilis, anaglypha, sculpta.* Wild. Brito, in *Vocabul. Interrasile* dicitur *interpolatum caelatura, et plano. Planum enim inter caelaturas, quasi ra-*

Vespasianus Augustus. Radicem eius magni ponderis vidimus in Palatii templo, quod fecerat Divo Augusto coniux Augusta, aureae paterae impositam: ex qua guttae editae annis omnibus in grana durabantur, donec id delubrum incendio consumptum est.

XLIII. Frutex et casia est, iuxtaque cinnami campos nascitur: sed in montibus crassiore sarmento, tenui cute verius, quam cortice, quem contra atque in cinnamo, levare et exinaniri pretium est. Amplitudo frutici trium cubitorum. Color triplex. Quum primum emicat, candidus pedali mensura: dein ru-

rum videtur. Rasili igitur ioterrasile opponitur, quod subinde exelatura et plano variatur ac distinguitur. Alexander: Quod nunc sculptoris, nunc plantitix variatur, Hoc et non aliud opus ioterrasile dicas. Aconymus de gestis Constantini M. Laminam auream iussit ioterrasilem fieri. Anastasius Bibl. in Leone III, Illic idem Praesul fecit... crucem anaglypham ioterrasilem ex argento purissimo. Plura apud V. Clar. Du-Cangium in Glossario vide, unde ista fere omnia decerpimus. HARD.

Vidimus in Palatii templo. Vedit et Galenus in scriinia Traiani, coetereorumque Imp. usque ad Severum, cui coevius fuit, ipso ita prodente lib. I de Antid. cap. 43. Pharmacopolae cionamoni oomine nihil hodie aliud praeter casiam intelligunt, quam canellam vocamus. Et sane casiam optimam in cinnamomum degenerare, auctor est idem Galenus cap. 11, pag. 882. H.

Augusta. Livia. A Tiberio et Livia perfectum id fuisse, tum hic testatur lib. LVI; tum veteres Tiberii nummi, quos habemus, in quibus templum

visitur, cum epigraphe: ROM. ET. AVG. Quahquam alii non templum ibi esse, sed aram, censent. De Augustae eogoomine dicemus XV, 40. HARD.

Ex qua guttae editae. Ex qua radice guttae manantes. II.

XLIII. Frutex et casia est, Graecis κασσία, nos canellam vocamus: quod suo volumine tubos et canales imitatur. Haec eius fruticis descriptio a Theophr. accepta, Hist. Pl. IX, 5. Ab insula Taprobane, vulgo dicta Ceylan, nunc ad nos advehitur. II. — Frutex et casia est. Vet. apud Dalecamp, casiae est.

Tenui cute. Nempe ioteriore libro, ex quo fistularum tubuli parantur. Alioqui crassi corticis sarmentum habet, ἔχει δὲ ῥιζὸν παχύριον, inquit Dioscorides lib. I, cap. 42. HARD.

Levari. Hoc est, a caudice, seu stirpe eximi. II. — Frutici. Vulgg. ante Hard. fruticis; mox deiu pro deinde, et paulo post binum digitorum ex eod. manu exarati, praecunte Piniano, reposuimus, quum prius legeretur δ. cubitorum. — Rubescit,

bescit addito semipede: ultra nigricans. Haec pars maxime laudatur, ac deinde proxima: damnatur vero candida. Consecant surculos longitudine binum digitorum: mox praesuunt recentibus coriis quadrupedum ob id interemptarum, ut iis putrescentibus vermiculi lignum erodant, et excavent corticem tutum amaritudine. Probatur recens maxime, et quae sit odoris mollissimi, gustuque quam maxime fervens potius, quam lento tepore leniter mordens, colore purpurae, quaeque plurima minimum ponderis faciat, brevi tunicarum fistula, et non fragili. Lactam vocant talem barbaro nomine. Alia est balsamodes, ab odore simili appellata, sed amara, ideoque utilior medicis, sicut nigra unguentis. Pretia nulli diversiora. Optimae in libras x. l.; caeteris x. v.

Chiffletii cod. *rufescit*. — *Consecant*. Vet. apud Dalec. *tum secant*. Ed. P.

Haec pars. Sic Dioscorid. lib. I, c. 42. *HAARD*.

Binorum digitorum. In libris editis, *bin. cubitorum*, contra omniū exemplarium fidem; quodque haud paulo est gravius, contra Theophrast. ipsum a quo haec manarunt: sic enim ille Histon. IX, 5: *ὅταν οὖν τέμνουσι τὰς ῥάβδους, κατακόπτειν ὡς ἀνδάκτυλα τὸ μέγος, ἢ μικρὸν μέγος, κ. τ. λ.* II. — Emendationem Pintiano acceptam referre debemus. Ed. P.

Excavent corticem. Fabulosum id est. Dalec. — *Tutum*. A vermiculorum erosione lutum, propter amaritudinem. H. — Vet. apud Dalec. *cortice tuto*, minus bene. Ed. P.

Probatur recens maxime, et quae sit odoris mollissimi, etc. Dioscorid. lib. I, 42, recentem probat, odore vinoso, gustu mordacem, et aromaticam. *HAARD*.

Tunicarum fistula. Tunicae, seu corticis, qui fistulae instar habet, quum vaginae in morem a ligno coniungitur, divelliturque, angusto foramine ac meatu. Sic auctor libri de Simp. Med. ad Patern. t. XIII operum Galeni p. 989. Casiae fistulas appellat quoque Scribonius Largus, Compos. 36. Casiam fistulam, Plin. Valer. lib. II, cap. 37. Sic Galenus lib. I, de Antid. c. 44: *σύριγγα καλούσιν*. *HAARD*.

Balsamodes. Quae Dioscoridi purpurascens, rosae odorem spirans, et ad usus medicos maxime accommodata, *βαλσαμώδης*. H.

Sicut nigra. Quae vilis habetur, *εὐτελής*, Diosc. loc. II.

In libras, X. L. Denarii quinquaginta, id est, monetae nostrae fere 35 fr. 58 c. Denarii quinque, 3 fr. 65 c. Ed. P.

- 3 (xx.) His addidere, mangones, quam daphnoiden vocant, isocinnamon cognominatam: pretiumque ei faciunt x. ccc. Adulteratur styrace, et propter similitudinem corticum, lauri tenuissimis surculis. Quin et in nostro orbe seritur: extremoque in margine imperii, qua Rhenus alluit, vivit in alveariis apum sata. Color abest ille torridus Sole, et ob id simul idem odor.

- 4 XLIV. Ex confinio casiae cinnamique, et canca-

Daphnoiden. Diosc. lib. I, cap. 12: ἔχει δὲ βάθος παχύρριον, φύλλα δὲ ὡς πεπερώως ἐκλέγουσι τὴν ἔγκισσον, εὐχρουν, κοραλλίζουσιν, στενὴν λίαν, μακρὰν καὶ παχύν, τοῖς συργγίαις πλήρη, σπυγγίαις ἐν τῇ γούσει, καὶ στέφουσιν μετὰ πολλῆς πυρώσεως, ἀρωματίζουσιν, οἰνίζουσιν τῇ ὀσμῇ. Ἡ δὲ τοιαύτη ὑπὸ τῶν ἐπιχωρίων ἔχου καλεῖται δαφνίτις δὲ προσκαγορίσεται ὑπὸ τῶν ἐν Ἀλεξανδρείᾳ ἐμπορῶν. Δαφνοειδῆ, a similitudine cum lauri cortice, ut mox dicetur. Ab indigenis ἄχου id genus vocatur: ab Alexandrinis mercatoribus Δαφνίτις, inquit Diosc. loc. cit. Casia daphnitis Seribonio Largo laudata, Compos. xxxix. IIaan.

Isocinnamon. Quasi pari virtute cum cinnamo: ab ἴσων et κίνναμον. IIaan.

Pretiumque ei. Sic e Chifflet. restituit Hærd. antea eius. Mox in cod. Chifflet. aliisque, *Laurus*, quod recepit Broterius. — X. CCC. Denarios trecentos, hoc est monetae nostrae 191 fr. 10 c. Eu. P.

Adulteratur. Casia, styrace adulteratur et lauro. — *Lauri.* MSS. omnes *laurus*, H.

In nostro orbe. Casia nempe aromatica, sed degenerans, caeli solique

natura. De ea rursum idem XVI, 59, ubi de peregrinis arboribus, quae olim nasci fastidiunt. *Vivit tamen,* inquit, ἐν Ἰταλίᾳ piperis arbor: *casiae vero etiam in septentrionali plaga.* Nugantur, qui casiam alteram hic intelligunt, de qua XXI, 29, quum sit ea Italici magis caeli, quam septentrionalis. Quin et in ipsa Italia Arabicam sive aromaticam illam casiam visam esse iam aevo suo Colamella est auctor, de Re Rustic. III, 8: *Isulacum* aiunt, inquit, et *Arabiam* pretiosis odoribus *ilbustrem* haberi: sed nec nostram civitatem praedictis egera stirpibus: quippe quum pluribus locis *Vrbis* iam casiam frondentem conspicimus, iam *thuream* plantam, *florantesque hortos*, *myrrha* et *eroco*. IIaan.

XLIV. *Caucasiam.* Dioscorides lib. I, cap. 23: κάγκασμον δάκρυον ἔστιν Ἀραβικοῦ ἔθνους σμύρνη προσεπικός, βρωμώδες ἐν τῇ γούσει, ὥπερ ὡς θυμιάματι χεῶνται. Ὑποκακνίζουσι δὲ καὶ τὰ ἱμάτια μετὰ σμύρνης καὶ στέφανος, κ. τ. λ. Ex his Dioscoridis verbis, *Κάγκασμον* arboris est *Arabicae* lacryma, *myrrham* quoddam tenus referens, *virosi gustus*. IIaan. — De *cancam*, vide *Excursum* X ad calcem huius libri. Eo. P.

num ac tarum invehitur, sed per Nabataeos Troglodytas, qui consedere ex Nabataeis.

XLV. (xxi.) Eo comportatur et serichatum, et gabalium, quae intra se consumunt Arabes, nostro orbis tantum nominibus cognita, sed cum cinnamo casiaque nascentia. Pervenit tamen aliquando serichatum, et in unguenta additur ab aliquibus. Permutatur in libras x. vi.

XLVI. Myrobalanum Troglodytis, et Thebaidi, et

Tarum invehitur, etc. Tarum hodie Lusitanis *Aquila brava*, id est, Agallochum silvestre: lignum odoratum, Agallocho vero nonnihil simile. Nascitur in promontorio Comorin, quod olim Cori nuncuparunt, et in Zeilam insula. In Malaca Agallochum *Garo* vocant, inde sumptum Tari nomen. Garc. lib. I, cap. 6. DAL.—Aetius XVI, 437, *Tari*, inquit, quod est lignum aloes. In officinis et Agallochi et ligui aloes nomen habet; sed rarum admodum. H. — *Excoecaria agallocha* Willd. (*Dioeg. Monadelph.* gen. 2293 Pers. *Euphorbiac.* Juss.) praestantissimum est lignum agallochum, quod toties ab Arabibus celebratur. Avicenna c. 231, hoc tradit afferri e Sin, et India, et Arabia per Sofalam; optimas species esse mondelliam, kakelliam, kadmiriamque et semanduriam. Conf. commentarium doctissimum Cels. Hierobot. I, 440 seqq. Fructus similia piperi, sed colore subflavo, et odore suavissimo. Avicenna c. 463. E Comaria, insula Iavae propinqua, aut ex ipsa Iava, praecipue venire id lignum, peregrinatores pristini Arabes, scriptoresque testantur. E Sumatra optimam agallochi speciem, *calampot* dictam, evchi; vendi autem omnem fere Chinensibus; et pote ditioribus auro,

refert Lud. Barthema; viliores species bochor appellat et loban. Conf. Garelam apud Clus. *Exotic.* pag. 473. *Srsenc.*

Qui consedere, etc. Qui ex Nabataeis, Syriae vicinis, huc commigrantes, sedes ibi suas posuere. Harn. — Dalecamp. cod. *Troglodytasque confines Nab.* Eo. P.

XLV. *Tantum nominibus.* Neque magis etiamnum cognita. H. — Dalecampius ait quosdam opinari *serichatum*, nostrum esse *benjuinum*, quod a *Terminalia bentoe* defluere diximus (vid. cap. 49, not. 2); *Gabalium* vero, *caphoram* (*Laurum camphoram*, *Enneand. monogyn.* gen. 994 Pers. *Laurin.* Juss.): alios *serichatum* nihil esse aliud quam *santalum* flavum contendere (*Santalum, Tetrand. monog.* gen. 319 Pers. *Onagr.* Juss.), *gabali*um vero, *benjuinum*; mera fortasse et inani conjectura. Eo. P.

In libras, X. VI. Denarii sex, monetae nostrae, 4 fr. 24. c. Eo. P.

XLVI. *Myrobalanum.* Ita Dioscor. lib. IV, cap. 460, a quo *βάλανος μυροβλά*, glans unguentaria nominatur. In officinis priscum retinetur nomen, *Myrobalan*: sed res plaeae diversa. Ibi genera quinque Myrobalanorum, quae ex America advehuntur; sed ea Veteribus prorsus incognita: prae-

Arabiae, quae Iudaeam ab Aegypto determinat commune est, nascens unguento, ut ipso nomine apparet. Quo item indicatur et glandem esse arboris, heliotropio, quam dicemus inter herbas, simili folio. Fructus magnitudine avellanae nucis. Ex his in Arabia nascens Syriaca appellatur, et est candida: contra in Thebaide nigra. Praefertur illa bonitate olei, quod exprimitur: sed copia Thebaica. Inter haec Troglodytica vilissima est. Sunt qui Aethiopicam iis praeferrant, glandem nigram, nec pinguem, nucleoque gracili, sed liquore, qui exprimitur, odoratori, nascentem in campestribus. Aegyptiam pinguiorem esse, et crassiore cortice rubentem: et quanvis in palustribus nascatur, brevior sicciorque. E diverso Arabicam viridem ac tenuiorem, et quoniam sit montuosa, spissior. Longe autem optimam Petraeam, ex quo diximus oppido, nigro cortice, nucleo candido. Unguentarii autem tantum cortices premunt:

napothus, quam glandes, appellanda. Plinii et Dioscoridis myrobalanum officinae *Ben* vocant. H. — *Moringa Zeylanica* et *M. Arabica* (Decand. monogyn. gen. 1023 Pers. *Hyperantherae* species, Willd. *Leguminos.* Juss.) De myrobalanis Graecorum et Arabum, vide Excursum XI ad calcem huius libri, Ed. P.

Vt ipso nomine apparet. Μύρον unguentum, βάλανος glandem sonat. Martialis lib. XIV, Epigr. 57, cui lemma, *Myrobalanum*: « Quod nec Virgilius, nec carmine dixit Hamerus, Hoc ex unguento constat, et ex balano. » Ο βάλανός οὐ Βαργιλίους, καὶ οὐκ ἔπος εἶπεν Ομήρου, Ex τε μύρου συνέβη τοῦτο, καὶ ἐκ βάλανου. H.

Quam dicemus. Lib. XXII, cap. 29. Hæro.

Avellanae nucis. Sic Dioscorid. loc. cit. H.

Praefertur illa, Syriaca, Dioscorid. loc. cit. H.

Nec pinguem. Ita MSS. omnes: ubi perperam exhibent libri hæctenus editi, et pinguem. H.

Nascatur. In MSS. omniibus, nascitur. H.

Montuosa. Ita codd. omnes: Elz. Gronov. montosa. Ed. P.

Oppida Petra, de quo oppido dictum est lib. VI, c. 32. H.

Unguentarii. Sic Theophr. — tum Hist. Pl. IV, 2; tum de Odarib. τοῦ καρποῦ δὲ τοῖς κλέβουσι, inquit ille priore loco, χρώνται οἱ μυρμεκοὶ, κόπτοντες: τῷδε γὰρ τι ἔχου. H.

medici nucleos, tundentes affusa eis paulatim calida aqua.

XLVII. (xxii.) Myrobalano in unguentis similem proximumque usum habet palma in Aegypto, quae vocatur adipso, viridis, odore mali cotonei, nullo intus ligno. Colligitur autem paulo ante, quam inci-

Nucleos, tundentes. Cod. Dalec. *med. nucleos tundunt, affusa, etc.* Ed. P.

XLVII. *Palma in Aegypto.* Palma hoc loco fructus arboris est, ipsa nimirum balanus. Solin. eadem refert cap. xxxii, et Dioscorid. I, 148, ubi palmam aegyptiam Arabicam myrobalano similem pariter ipse prodit. H. — Φοίνιξ ἐν Αἰγύπτῳ γίνεται τρυγᾶται δὲ μεσοπωρούσης τῆς κατὰ ἑπώριον ἀκμῆς, περιμέτρων τῇ Ἀραβικῇ μυροβαλάνῳ, πῶμα δὲ λέγεται, χλωρὸς τὸ χρώμα. ἑμπερις πυθωνίῳ κατὰ τὴν ὁσμὴν· εἰ δὲ ἀριθὴ καταινόμενος, γίνεται φοινικεῶδης, κ. τ. λ. Dioscorid. lib. I, cap. 148. Palmam Aegyptiam adipson vocati ait Dioscorides, quod sitim sedet; humore quippe multo plena, non aliter sitim minuit, quam si bibatur aqua. Non tantum Aegyptiae palmae proprium, ut scribit Plinius, quod viridis et immatura decerpatur ac ἀδιψος sit: sed omnes palmae quae servari non poterant, virides, gulae aliisque sedandae causa, edebantur. Dioscorides palmam immaturam, non ἀδιψον, sed πῶμα vocari scribit; quod in eandem fere significationem recidit; πῶμα enim dicitur, quod potionis vicem praebet. Maluit alii, Plinii fortassis auctoritate decepti, πῶμα dici quod nollum intus lignum habeat. Cui, inquam, lignum ideo intus nollum est, quia viridis et immatura decerpitur, prius quam genitus sit

nucleus. Palmulis enim, ut testatur Plinius XIII, 4, prima nascitur pomi caro, postea lignum intus, hoc est, semen eius. Argumentum, quod parvae sine hoc reperiantur in eodem palmite. Verum quidem est in omnibus palmulis nasci, ac perfici glandis carnem primum, deinde intus nucleum: sed hoc in palmis non tantum, sed in aliis, quibus nucleus est, observatur; quae tamen idcirco ἀδιψοι non dicuntur. Conf. Bod. a Stapel not. in Theophrast. lib. II, c. 8. De variis palmarum generibus, fusius dicemus lib. XIII, cap. 14. — *Phoenix daetylifera.* (Dioc. Hexand. gen. 2218, Pers. *Palm.* Juss.) Habitat in Africa, Oriente et India, loca irriguis. Ed. P.

Adipso. Palmula aegyptiaca medio maturitatis suae tempore, πῶμα, quasi potus sive potio vocatur Dioscor. auctori ἀδιψος, quoniam humore multo plena non aliter sitim minuit, quam si bibatur aqua, nec caput tentat; ac maturitate peracta a puniceo, sive phoeniceo colore Phoenicobalanus dicitur: atque sic caput gravat, ut quod ait Solinus, sensus intercipiatur, gressus praepediatur, lingua retardetur, obsessaeque mentis et corporis officis, imitetur vitium ebrietatis. Had. lun. lib. V, cap. 2. Dat. — Ἀδιψος, a siti quam sedat: Graecis δῖψα, vel δῖψος, sitis. H.

Nullus intus ligno. Hoc est, molli adhuc teneroque nucleo. Colligitur

piat maturescere. Quod si relinquatur, phoenicobalanus vocatur, et nigrescit, vescentesque inebriat. Myrobalano pretium in libras, x. bini. Institores et faccem unguenti hoc nomine appellant.

XLVIII. Calamus quoque odoratus in Arabia nascens, communis Indis atque Syriae est, in qua vincit omnes, a nostro mari centum l. stadiis. Inter Libanum montem, aliumque ignobilem, non (ut quidam existimavere) Antilibanum, in convalle modica iuxta

enim, antequam is gignatur. Dioscor. loc. cit. H.

Phoenicobalanus. Hoc est, palma cum nucleo. Dioscor. *αἱ δὲ ἀπὸ τοῦ περικλυμένου, γίνονται φαινικόβλανος.* Haad.

Inebriat. Si copiosius eo vescare. Diosc. II.

In libras, X. bini. Denarii bini qui fere sunt monetae nostrae, 4 fr. 41 cent. Ed. P.

Institores. Negotiatores. II.

XLVIII. *Calamus quoque odoratus.* Calamus aromaticus, sive odoratus duplex est: alter Syriacus, ad ripas lacus Generaetici, quem alii mare Cahlacae, alii mare Tiberiadis vocant, nascens, a vulgari nihil dissimilis, praeterquam quod, post quadragesimum diem siccatus, nonnihil flagrat: alter Indicus, descriptus a Dioscor. olim, nuper a Garcia *Horto Lusitano*, diversissimus a Syriaco. Dionysius de Situ orbis *ἐρυθρίων* vocat a colore, non ut Eustathius putat, quod eius alitrix India Erythraeo mari contermina sit. Dioscor. *κρόβος* esse tradit. Apud Veget. lib. IV de re veterinaria, Absyrus in confectione pulveris quadrigarii calamum Syriacum et aromaticum, id est, Indicum, memorat. Ea calami genera plurimum inter se discrepantia Plin. ignoranter miscuit

se confudit. GVILL.—*Calamus.* In officinis *Calamus aromaticus* vocatur: sed perratus: sic ut pro eo *Acorum verum*, qui ex Tartaria convehitur, in trochiscis et medicamentis myropolae adhibeant. II. — *In Arabia nascens.* Plin. libro, Quod bruta ratione utuntur, id quoque prodidit, sed errore manifesto. GVILL.—*Acorus calamus*; var. *β.* *A. Asiaticus* (Hexand. monog. 41. 339 Pers. *Arond.* Juss.) De calamo odorato confer. Bod. in Theophr. lib. IX, cap. 7. *Acorus calamus*, variet. indica, quae in Guzarate sponte crescit, post Alexandri denarii expeditionem, Graeciam adlata fuit, teste Sprengelio, Hist. rei herbar. I, pag. 41. Ed. P.

In qua vincit. Quae in Syria qui calamus provenit, ceteris aliarum gentium bonitate antecellit. Haad. — *Vincit omnes.* Vet. apud Dalec. *γίνετ ὁμνίς.* Ed. P.

Centum l. stad. XVIII M. DCCCL. passus. H.

Inter Libanum. Haec ad verbum habet etiam Theophr. Hist. Pl. IX. 7. II. — *Ὁ δὲ κάλαμος γίνετα καὶ ἐσχόλιος ὑπερέχοντα τὸν Λιβάνου, μεταξὺ τοῦ τε Λιβάνου καὶ ἑλλοῦ τινὲς ἔχουσιν μικροῦ ἐν τῷ ἀδωνύστη τοῦτω καὶ οὐχ ὡς τινὲς φασὶ τοῦ Ἀντιλίβανου. Καὶ μεταξὺ τούτων ἔστιν.*

lacum, cuius palustria aestate siccantur, tricenis ab eo stadiis calamus et iuncus odorati gignuntur. Sane enim dicamus et de iunco, quamvis alio herbis dicato volumine, quoniam tamen hic unguentorum materia tractatur. Nihil ergo a caeteris sui generis differunt aspectu: sed calamus praestantior odore, statim e longinquo invitat, mollior tactu, meliorque qui minus fragilis: et qui assulose potius, quam raphani modo frangitur. Inest fistulae araneum, quod vocant florem. Praestantior est, cui numerosius. Reliqua probatio, ut niger sit. Damnatur aliubi. Melior, quo brevior, crassiorque, et lentus in frangendo. Calamo

ἐν αὐλῶνι καλοῦσι, πῶτον πολὺ καὶ πολλόν· ὅπου δὲ ὁ κάλαμος καὶ ὁ σχοῖνος φύεται, λίαν μεγάλη τυγχάνει, καὶ ἐν τῷ ἔλει τῷ ἀντισηραμένῳ παρῴκεισι, κ. τ. λ. H.

Tricenis ab eo. Iuxta eum lacum, ubi siccata pulvis est, spatio stadiorum tricenis, sive mmm. dcccl. pass. HARD.

Et iuncus. In officinis, *Iuncus odoratus*. Nunc ex Nabataea Arabiae regione defertur: et aevo ipso Plinii, ut ipse docet XXI, 72. H. — Dioscorides lib. 4, cap. 16: Ἰχθίνος, ἥ μιν τις γίνεσθαι ἐν Λιβύῃ· ἡ δὲ, ἐν Ἀραβίᾳ. ἰστέρα δὲ ἐν τῇ Αἰθιοπία (forte Nabataea) λεγόμενη· ἥ τις ἐστὶ κρατίστη· δευτέρα δὲ ἡ Ἀραβικὴ, ἣν ἱκανοὶ Βαβυλωνίων καλοῦσιν, τὴν δὲ Τρυχίτην. H δὲ Λιβυκὴ ἄχρηστος. — *Andropogon schoenanthus* (Triand. digyn. g-n. 186 Pers. *Gramin.* Juss.) Habitat in Indiae maritimis; in hortis colitur ob odorem gratum. Eo. P.

Statim e longinquo. Aliena fide Theoph. hoc scripsit, quod minime verum esse Guilandinus testatur, qui eam regionem peragravit. Item scripsit et Vitruvius VIII, 3. Dal.

Assulose. Quā in assulis multas frangitur, inquit interpretes Oribasii lib. XI, pag. 200: εἰς πολλοὺς σπινδαλοὺς θραύόμενος, inquit Dioscor. lib. I, cap. 17, quem Oribasius transcribit. Assulose, vel assulatim fracta dicuntur ea fragmenta, quae in longitudinem dissecantur: cuiusmodi sunt, quae desiliunt, quum franguntur asserculi H.

Iurat fistulae. Serapionis interpretes cap. 205: *Canna eius plena est canisdam rei similis texturae araneae, cuius color est albus et viscosus.* Oribasii interpretes, loco citat. *Fistulis araneorum plenis.* Secutus Diosc. loc. cit. γίμων ἀραχνίως τὴν σύσπγγα. Araneum vocant iunci medullam, quae telae araneae similis est. H.

Vt niger sit. Ille nimirum Syriacus iuncus: nam is color, ut statim subdit, damnatur aliubi: insubridus commendatur in Indico, ὑπόλευκος, ut mox ait Diosc. loc. cit. subcandidus, ut Oribasii interpretes l. e. H. — *Probatio, ut niger sit.* Cod. Dalec. ne niger sit. Eo. P.

In frangendo. Praesertim dum frangitur, dum commanducatur, ἐν τῷ

pretium in libras, xi; iunco, xv: traduntque iuncum odoratum et in Campania inveniri.

XLIX. Discessimus a terris Oceanum spectantibus ad convexas in nostra maria. (xxiii.) Ergo Aethiopiae subiecta Africa Hammoniaca lacrymam stillat in arenis suis (inde nomine etiam Hammonis oraculo, iuxta quod gignitur arbor): quam metopion vocant, resinae modo aut gummi. Genera eius duo: thrauston, ma-

διαμοσίων γλισχρός, inquit Diosc. loco citat. H. — *Crassiorque, et lentus in frangendo*. Sic cum Harduino e MSS. reposuimus. Eo. P.

In libras XI. Denarii scilicet undecim, nonetæ nostræ, 7 fr. 78 c. quindenj, 10 fr. 60 c. Eo. P.

Traduntque. Id quidem ait ab alijs tradi: sed fidem ipse suam non adstringit. Et vero falsum esse Matthiolum asseverat, in Dioscorid. lib. I, cap. 16. H.

XLIX. *Convexas*. Quæ nostro mari prætenduntur. Forte *convexas* sinuatus. Sic libro VI, c. 22, *versa in meridicam plaga*: quæ familiaris ei admodum locutio est. Africae nunc oram intelligit, quæ mediterraneo alluitur: deinde Syriam, Aegyptum, et Asiam Minorem. H. — Quidam apud Dalec. *convexas* Ed. P.

Africa. Pars Africae, quæ iuxta Cyrenem. Diosc. III, 98. H.

Hammoniaca. Adhuc in officinis pharmaceutarum nomen aerrat, *gomme ammoniacque*. H. — Conf. ad lib. XXIV, cap. 14. Dioscorid. lib. III, cap. 98: *Ἀμμωνιακόν, καὶ τοῦτο ὅπως ἐστὶν ἀμύθητος, γιννυμένον ἐν τῇ κατὰ Κυρήνην Αἰθίαν, παλαιοὶ δὲ αὐτοῦ ὄνομα ὁ θάμνος σὺν τῇ βέλῃ, Ἀγασυλλίς, κ. τ. λ.* — *Heracleum gummiferum* Willd. Hort. Berol. I, tom. 53, 54. (An idem cum *Laserpitio gum-*

misero, Desfont. Flor. Atlant. I, tom. 72? Pentand. digyn. gen. 693 Pers. *Umbellifer*. Juss.) Habitat in ea Africae parte quæ Aegypto ad occasum adiacet, et quæ hodie dicitur regnum de Barca, in quo fuit olim templum Iovi Hammoni dicatum, unde gummi nomen. Georr. — Item in Barbaria et Lusitania, in cultis arida. Rami succum glutinosum et graveolentem fundunt. Desr. Ed. P.

Inde nomine etiam Hammonis. Ita MSS. Reg. Colb. etc. Hoc est, Hammonis oraculo ipsi nomen est etiam ab arenis: *ἄμμος* enim arenam sonat. Alii ab arietino Iovis vultu, ut diximus V, 5, nominis originationem petunt. Quamobrem Ovidio Met. V, 17, dicitur *Corniger Ammon*. H. — *Iule* nomine. Vel. apud Dalec. *inde* et nomen. Ed. P.

Arbor Ferulacea illa quidem, *δένδρον ναρθεκιστὶς* Dioscor. loco cit. et Galen. de Fac. Sinap. Med. VI, 17. Arbori nomen *Ἀγασυλλίς*, ex eodem Dioscor. H.

Quam metopion. Quam nempe lacrymam *μετώπιον* vocant. Id quoque nomen lacrymae, sive succo galbani attributum, auctore Diosc. III, 97, quoniam cum Hammoniaco similitudinem habet, ut Plinius docet cap. 57. H.

Genera. Reliqua deinceps totidem

sculi thuris similitudine, quod maxime probatur: alterum pingue et resinosum, quod phýrama appellant. Adulteratur arenis, velut nascendo apprehensis. Igitur quam minimis glebis probatur, et quam purissimis. Pretium optimi in libras, asses XL.

L. Sphagnos infra eos situs in Cyrenaica provincia maxime probatur, alii bryon vocant. Secundum locum obtinet Cyprius, tertium Phoenicius. Fertur et in Aegypto nasci: quin et in Gallia: nec dubitaverim. Sunt enim hoc nomine cani arborum villi, quales in quercu maxime videmus, sed odore praestantes. Laus prima candidissimis, atque altissimis: secunda rutilis, nulla nigris. Et in insulis petrisque nati im-

verbis habet Dioscorid. lib. II, cap. 98, et Oribasius lib. XI, pag. 489. H.

Thrauston. Θραυστόν, sive ut habet Dioscor. Θραύσμα, quasi fragmentum, sive friaturam hammoniaci dixeris. H.

Phýrama. Φύραμα, hoc est, mixtura: quoniam admixta terra calculisve sordidum. H.

Asses XL. Sive densitatem quaterni: monetque Franciae, L. fr. 83 c. Ed. P.

L. *Sphagnos.* Dioscoridi lib. I, cap. 20: Σπάγγον. Hesychie, Σπαρό; et φάσχος. Aliis etiam σπάγγος. H.

Infra eos situs. Infra eas regiones in quibus Hammoniacum legitur: nempe propius a mari, in Cyrenaica provincia. H.

Alii bryon. Βρύον Dioscorid. Galli mouise. Muscum Latini vocant. H. — Bryon, sive splanchnon, teste Dioscoride loco cit. in cedro, populo alba, vel quercu reperiebatur: praestabat cedrinum, proximum huic populeum: quo in genere probatius, quod odoratius esset et candidum; deterius autem nigricans habebatur. Bryon

vero cedrinum, *Parmelia iubata* est Sprengelio, Hist. rei herbar. p. 493 (Cryptogam. Linn. *Musc. Juss.*) Vide quod de bryo populi albae mox dicaturi sumus infra cap. 61. Ed. P.

Sunt enim hoc nomine, etc. Haec deinceps ad verbum Oribasius lib. XI, pag. 493. H.

In quercu. In quercu, cedro, et populo alba. Diosc. loco cit. et Oribas. Galenus item VI, pag. 466, de Fac. Simp. Med. Adde et axilopem, seu fagum Latinorum, cuius villos his similes, quos quercus habet, praeter odorem, nunc Plinius praecipue agnat, ipso teste, XVI, 43. H.

Altissimis. Repte. Nam ut Theophrast. ait, Hist. Pl. III, 9, et similiter Plinius XVI, 43, cubitali longitudine maxime commendantur. H.

Et in insulis. Haec τῶν βρύων genera in insulis nata a superiore diversa sunt: terrestre, saxatile, marinum. Vide Dalec. lib. XI Hist. Plantar. cap. 59. H. — Mox odor est, ex MSS. post Hard. rescriptimus; antea sit, Ed. P.

probantur; omnesque quibus palmarum, atque non suus odor est.

LI. (XXIV.) *Cypros* in Aegypto est arbor ziziphi foliis, semine coriandri, candido, odorato. Coquitur hoc in oleo, premiturque postea, quod cyprus vocatur. Pretium ei in libras, x. v. Optimum habetur e

LI. *Cypros*. Mira in hac arbore describenda Plinium inter ac Dioscoridem? Dissensio est. Illi cyprus est ziziphi foliis: isti oleae: illi semini coriandri simile: isti, sambuci: illi semeni candidum, et odoratum: isti, nigrum. Et arborem tamen esse, et in Canopo atque Asculone nasci, inter utrumque convenit: plane ut licet natale solum ac nomen ipsum utrique arbori idem sit, genus omnino dispar esse constat. II. — *Lawsonia inermis* Linn. (*L. inermis* v. a., alba Desfont. Flor. Atl. I, pag. 321. *Ocotea* Monog. gen. 941 Pers. *Salicaria* Juss.). Habitat in India, Aegypto, et Barbaria. Est cyprus Antiquorum, et tincturae eroceae inseruit, qua cutis et pedum, et manuum phalanges a mulieribus lueantur. *Lawsoniam* autem spinosam et inermem certo docuit loco citato Clar. Fontainesius eandem esse speciem, quae iunior inermis, vetusta vero spinescit ramis induratis. En. P.

Ziziphi. De hac arbore, XV, 14. Haro.

Semine coriandri, candido, odorato. Sic libri omnes tum manuscripti, tum editi ante Hermelaeum, qui flore candido reponuit, ut Dioscoridi, vel ea saltem parte, cum Plinio conveniret. At sequitur statim, coquitur hoc in oleo, quod sane de amio accipiendum est. Itaque quod praetermisit Barbarus, Dalecampius concessit, dum ex eodem Dioscoridi. co-

quitur Molegi iubet. Nos in peregrina ignotaque arbore, invitis exemplaribus omnibus, aut nihil movendum, aut amplius quzerendum, arbitramur. Haro.

Cyprus vocatur. Κύπρος, quod non arbori modo, sed et unguento nomen est: est enim hic cyprus, unguentum cyprinum. Sic τὸν κύπρον dixit Theophr. lib. de Odorib. pag. 487, pro ipso unguento. Sic ἔπιν et σινάλην pro itinno et oenanthino dixit Apollonius apud Athen. lib. XV, p. 688. Sic σάπρον nomine, non herba tantum, sed unguentum ex nardo paratum designari solet, tum a Graecis, praesertim Diosc. lib. I, c. 76, tum a Latinis. Horatius, Carm. lib. II, Od. 12: Dum licet, Assyriaque nardo Potamus uncti. II. — *Cypro* Arabibus dicitur al henna; nobis vulgo alcana. Laudatur in Cantic. Cant. I, 14, botris cypri. De hac arbore vid. P. Sicard, Mémoires des Missions dans le Levant, t. VII, p. 406; et Shaw, Voyages, t. II, p. 404. Bzov.

Pretium ei. Unguento videlicet. II. *In libras X. V.* Ita MSS. omnes. Denarii quinque, nostrae monetae sunt 3 fr. 55 c. Eo. P.

Optimum habetur. In edit. princepe, optimum hoc; inde male emendatum in recentioribus editoribus, optimum habetur. Sed Reg. codd. exhibent tantum, optimum e Can. E Canopica autem, id est, e cypro arbore

Canopica in ripis Nili nata: secundum Ascalone Iudææ: tertium Cypro insula, odoris suavitate. Quidam hanc esse dicunt arborem quæ in Italia ligustrum vocetur.

LII. In eodem tractu aspalathos nascitur, spina candida, magnitudine arboris modicæ, flore rosæ. Radix unguentis expetitur. Tradunt, in quocumque frutice curvetur arcus caelestis, eandem quæ sit aspalathi, suavitatem odoris existere: sed si in aspalatho, inenarrabilem quamdam. Quidam eum erysi-

nata prope Canopum, nunc *Aboukir*, Niliquæ ostia. Boor.

*Quidam hanc esse dicunt arborem quæ in Italia ligustrum vocetur. Errant ii, neque vero Plinius audire se illos ait. Et cyprus quidem peregrina arbor est, non huius caeli solive: ligustrum, quod Gallis troëne, ne arbor quidem est, sed frutex: et in sepibus passim ac fruticetis ubique provenit. Cypro semen coriandri, quod rotundum est, ac subulsum: atrum ligustro, et altera parte latum, modiceque concavum. Cypro Dioscoridis folia oleæ siphilia sunt, flores suavis odoris: quare gemina dos a ligustro abest: quare nec Plinii nec Dioscoridis cypros esse illud potest. H. — Ligustrum, le troëne, de qua sup. Harduinus, est *Lig. vulgare* Linn. (*Diand. Monog. gen. 35, Pers. Jasmin. Juss.*). Habitat in collibus glareosis, ad sepes; in regionibus nostris non infrequens, a cypro Veterum omnino diversum. En. P.*

LII. In eodem tractu. In Aegypto, Vide quæ dicturi sumus XXIV, 69. Harb.

Aspalathos, etc. Sprengelius, de *μυζώα πίζα* apud Hippocrat. Morb. Mul. II, pag. 660: Galenus: *ἀσπάλθος σπυματίνος* explicat: hic autem,

nisi fuerit *Genista canadiensis* (quod negat Valer. Cordus, annot. I, 6) est saltem *Gen. aspalathoides*, species a Poireto in Barbaria inventa. Item Sprengelius de *ἀσπάλθος*, Dioscoridis lib. I, c. 49: eundem esse cum ligno rhodio, fide Constantini Rhodii, rhizotomi cretensis, perhibet Anguillera, p. 36, delineavit Pona; Bald. p. 16. Lignum Rhodinum alii *Convotvulo scopario* tribuunt: huius vero patria Teneriffa Veteribus, ante insantem Henricum, ignota fuit. — *Spartium aspalathoides* Willd. (Desfont. Fl. Atl. II, p. 436; Lam. *Encyc. II*, p. 620 sub *Genista. Diadelph. decand. gen. 1690 Pers. Legumin. Juss.*). Habitat in Barbaria. En. P.

Radix. Et toto etiam alterius aspalathi frutice, sive ligno utuntur unguentarii ad unguenta spissanda, ut recte Diosc. I, 49. H.

Tradunt. Id vero in aspalatho maxime, et rhamno, evenire tradit Aristoteles, c. 42, problem. 3. Vide etiam Theophr. lib. VI, c. 25, eiusque verba sifrenius lib. XXI, c. 48. H.

Quæ sit aspalathi. Gronov. et al. ante Harb. edition. sed in *aspalatho*. En. P.

Inenarrabilem. Perpetuo verum hoc non esse, vide apud Rhodigianum,

sceptrum vocant, alii sceptrum. Probatio eius in colore rufo vel igneo, tactuque spisso, et odore castorei. Permutatur in libras x. v.

LII. In Aegypto nascitur et maron, peius quam Lydium, maioribus foliis ac variis. Illa brevia ac minuta, et odorata.

LIV. (xxv) Sed omnibus odoribus praefertur balsamum; uni terrarum Iudææ concessum, quondam in duobus tantum hortis, utroque regio, altero iugerum xx non amplius; altero pauciorum. Ostendere arbusculam hanc Vrbi Imperatores Vespasiani: clarumque dictu, a Pompeio Magno in triumpho arbores quoque duximus. Servit nunc haec, et tributa

lib XXI, cap. 34. Inde, nec absque ratione quidem, non *ἰρυσίσκηπτρον* vocandum censent, sed ab incubitu et innixu iridis, *ἰρυσίσκηπτρον*. Conf. Plutarch. in Sympos. Quaest. IV, 2. *DALECH.*

Erysisceptrum. Dioscorid. loc. cit. *Ἀσπιδάθος*, *αὶ δὲ ἰρυσίσκηπτρον*, *θάμνος ἐστὶ ξυλόωδης, ἀκάνθας πολλὰς κεντρύλας*. H.

Probatio. Probatum, inquit Diosc. ponderosus, detracta cortice rubens, aut in purpuram vergens, densus, odoratus, gustuque subamersus. H.

Permutatur in libras X. V. Denarii quinque sunt monetae nostrae 3 fr. 55. cent. Ep. P.

LIII. Maron. Retinet in officinis hortisque nomen. H. — *Tuccium marum*. L. (*Didyn. gyn.* gen. 1372 Pers. *Labiol.* Juss.). Id Dioscorides lib. III, c. 49, *maron*, seu *hysobrium*; quum vero caput hoc totum in quibusdam codicibus non exstet, descriptionem forte supposititiam hic referre supersedimus. Ep. P.

LIV. *Balsamum*. Balsamum primum fuit in Iudæa, deinde in Ae-

gypto; nunc est in Arabia, et dicitur *le baume de la Mecque*. Baor. — *Balsamum*, etc. *Amyridis* species; *opobalsamum* scilicet aut *gileadensis* (*Ostend. monog. gen.* 936 Pers. *Terebinthac.* Juss.). Ep. P.

Uni terrarum Iudææ. Et Aegypto; Diosc. *Sirsbo* lib. XVI, silvestre nunci tradit in maritimis Sabæorum. Pausanias in Boeoticis balsami arbores in Arabia describit, myrtorin magnitudine, foliis amaraci. Dale. — *Uni terram*. Theophrast. *Hist. Plant.* IX, 6. Dioscoridis ævo etiam in Aegypto nascebatur, ipso id prodente I, 18. In *Ἰουδαία*, *le baume blanc de Judée*. Sed vix haberi potest, nisi adulterinum. H.

Quondam. Dum regnum Iudææ staret sive usque ad captam a Nabuchodonosore Iudæam: vel et sub Herode. H.

Arbusculum. MSS. *arbores*, Reg. Coll. Paris. Chiff. *arbutum*. H.

Duximus. In MSS. *diximus*. Supra cap. 9, eburnum arborem in Mithridatico triumpho Romæ ostensum a Pompeio dixit. H.

pendit cum sua gente, in totum alia natura, quam nostri externique prodiderant. Quippe viti similior² est, quam myrto. Malleolis seri dicitur, nuper vineta, ut vitis: et implet colles vinearum modo, quae sine adminiculis se ipsae sustinent. Tondetur similiter fruticans, ac rastris nitescit, properatque nasci, intra tertium annum fructifera. Folium proximum rutae, perpetua coma. Saeviere in eam Iudaei, sicut in vitam quoque suam. Contra defendere Romani, et dimicatum pro frutice est: seritque nunc eum fiscus: nec unquam fuit numerosior, aut procerior. Proceritas intra bina cubita subsistit.

Arbori tria genera. Tenui et capillacea coma,³

Malleolis seri dicitur. Ramulia ex stirpe decisis, et in terram defossis. Galli malleolos, *slex marcottes*, malleolis serere, *marcottes*, vulgo dicunt. Habet haec Solinus quoque, cap. xxxv. H.

Nuper vineta. .. implet colles. Dalerampius legit, et nunc implet colles vinearum modo, etc. inepte, quasi non et ante victoriam Romanorum colles impleret balsami frutex. Praeedit: quippe viti similior quam myrto malleolis seri dicitur, nuper vineta, ut vitis: haec falsa: nam sequitur: et implet colles vinearum modo, quae sine adminiculis se ipsae sustinent: si sine adminiculis se ipsae sustinet haec arbuscula, quid opus eam vinciri? frustra vinciatur, quae adminiculatione non eget. SALM. — *Nuper vineta* Io MSS. Reg. nuper dicta. Aotiqua manu emendatum in cod. Reg. 2, *vineta*. In edit. principe, *vineta*; unde male emendatum in recenti. editi. *vineta*. Sine adminiculis, siue vinculis se sustinet balsamum: at nuper a Romanis erat vincitum, ut

malleolis, les marcottes, sereretur, et maior citiorque esset provenius. BROT.

Et implet colles vinearum modo. Et, si non vinciatur, se ipsa in collibus sustinet, nec adminiculatione eget. Iustinus, lib. XXXVI, cap. 3, in vinearum morem excoli prodidit. Solinus: *Item nobis latissimi colles sulant balsama*. H.

Tondetur similiter fruticans. Chiff. cod. fructificans. En. P.

Folium proximum rutae. Theophr. loc. citat: Sic etiam Dioscorid. I, 48. HAN.

Perpetua coma. Perpetuo virens, ἀειπύλλος. Theophr. H.

In eam. Elzev. Gronov. et vett. Hard. eandem. En. P.

Seritque nunc eum fiscus. Fisco principis addictus balsami redditus omnis: arborem is ideo colebat ac serere eam curabat. H.

Intra bina. Simeon Sethi: Μίξρον ἔστι τὸ τοσούτον ἔστων πᾶν ἔλαττον δύο. Tii. de balsamo. H.

Tria genera. Sic Dioscor. loc. cit.

quod vocant eutheriston. Alterum scabro aspectu, incurvum, fruticosum, odoratius: hoc trachy appellant. Tertium eumeces, quia est reliquis procerius, laevi cortice. Huic secunda bonitas, novissima eutheristo. Semen est vino proximum gustu, colore rufum, nec sine pingui: peius in grano, quod levius atque viridius. Ramus crassior, quam myrto. Inciditur vitro, lapide, osseisve cultellis. Ferro laedi vitalia odit. Emoritur protinus, eadem amputari supervacua patiens. Incidentis manus libratur artifice temperamento, ne quid ultra corticem violet.

4 Succus e plaga manat, quem opobalsamum vocant, suavitatis eximiae, sed tenui gutta ploratu, lanis

διὰ πλῆθος αὐτὸ ἐκ τοῦ τραχύου, καὶ ἐχρόου. Quod Salmasius non intellexit, quum Plinium erroris insinuat, in libello, cui titulum fecit praefationis in Plinium, p. 96. H.

Tenui et capillacea coma. Hoc est, quod tenues surculos gerit, et capillaceae gracilitatis virgula, quae ob gracilitatem facile tonderi et amputari possint: τὸ λεπτόν καὶ τραχύδις τοῦ θάμνου θριστέον· ἵσως διὰ τὸ εὐχρηστὸς θριγέσθαι, ἰσχυρόν δὲν. Dioscorid. loc. cit. Cave enim de capillaceis foliis haec accipienda putes, quae Plinius paulo aptes, ut et Theophrast. et Dioscor. rutae similia esse recte dixit. Vnus' elsi Iustinus loc. citat. Plinii verba perperam interpretatus, eiusmodi folia balsamo attribuit, qualia in piceis arboribus ceruere est. Hano.

Trachy. Τραχύ, asperum. Et mox εὐμήκης, procerum. H.

Eutheriston. Εὐθήιστρον, quod facile amputatur. Solent certe surculi, non folia, amputari. H.

Semen. Sive fructus, καρπός,

Dioscor. loc. cit. In officinis Carpopbalsamum: sed sincerum hodie nullum fere. H. — *Seru. et vino.* Sic e codd. Hard. vulg. eius vino. Ed. P.

Inciditur vitro, lapide, etc. Haec Solinus cap. xxxv. H.

Ferro laedi vitalia odit. Tacit. Hist. V, 6: Si vim ferri adhibeas, pavent venas: fragmine lapidis, aut testa, aperiuntur. Vitulia Plinius vocat, interiora, quae cortice, veluti cute, ambiuntur. Theophr. tamen et Dioscor. locis citatis, σιδερωτὶ δουξί, ferreis unguibus scribunt laedi arborem: quod Plinio non advenatur, qui hoc unice velit, sic librandum ictum esse, ut ne quid ultra corticem violetur: tutiusque idcirco ferri acie abstinere. H.

Incidentis manus libratur etc. Solinus loc. cit. Hard.

Suavitatis eximiae. Balsamum bene ac suaviter olere, adversus quosdam recentiores, probat Petr. Scervinus lib. de Odorib. p. 40. H.

Lanis. Lanis colligitur, sive exci-

parva colligitur in cornua. Ex his novo fictili conditur, crassiori similis oleo, et in musto candida. Rubescit deinde, simulque durescit e translucido. Alexandro Magno res ibi gerente, toto die aestivo unam concham impleri iustum erat. Omni vero fecunditate e maiore horto congios senos, minore singulos, cum duplo rependebatur argentum. Nunc etiam singularum arborum largior vena: ter omnibus percutitur aestatibus, postea deputatur.

pitur: mox iisdem expressa lacryma, in cornua parva reconditur. II.

In musto candida. Dum novella, ac recens. H.

Rubescit. Chiff. *Rufescit*; mox vet. apud Dalec. *Durescit et translucida.* Eo. P.

Alexandro. Et haec habet etiam Theophr. Hist. Plant. IX, 6. II.

Omni vero fecunditate. Hoc est, maxima et annua fecunditate: quum maxime secunda lacrymae arbor est. II.

Congios. Congius sextarius sex continet. De sextario dicemus lib. XXI, cap. ult. II. — *Congios senos.* Ergo annuos proventus utriusque horti erat librarum fere gallicae monetae 6, 536 (6,450 fr.). BNOT.

Cum duplo. Alexandri Magni aëro. II.

Toto die aestivo unam concham impleri iustum erat. Omni vero fecunditate e maiore horto congios senos, minore singulos, cum duplo rependebatur argentum. Sic totiplem plane syllabis et apicibus libri tum editi (etiam horum nonnulli argento, male), tum vero etiam MSS. Quae tamen Budæo, de Asse lib. V, Salmasioque non placent. Ille, anni vero fecunditate e maiore horto congios

senos singulis annis, quam et duplo, etc. Salmasius p. 591 in Solin. *Concham impleri iustum erat homini.* Anni vero, etc. At formam hanc loquendi, *impleri iustum erat homini*, quo deum scriptore turbatur? quo codice? Budæum coarguit Theophrastus; sic enim ille Histor. Pl. IX, 6: Γίνεσθαι δὲ ἐκ μὲν τοῦ μέζονος παραχρῆστος ἀγγυία δώδεκα ὅσον ἡμετέρα ἐκ δὲ τοῦ ἐτίον, δύο μόνον. Impleri ex maiore horto vasa semickoea duodecim, hoc est, congios senos; ex altero vero duo tantum, hoc est, congiuum unum. Est enim χοῦς Graecis, qui Romanis congius, ut alibi dicemus. Diosc. quoque lib. I, cap. 18: Πρὶ δὲ εἰλῆγον, ὡς καὶ ἱεραστον ἔτος μὴ πλείον ἢ ἡμῶν ἐπτάχοας, etc. II. — *Argentum.* Elzev. Gron. et al. ante Harl. argento. Eo. P.

Nunc etiam singularum arborum largior vena, etc. Tunc temporis dies, vel singularum arborum venam largius balsamo sudasse, maioremque balsami copiam dedisse, quam duos hortos illos, qui soli erant aetati Alexandri septenos congios hi reddebant; hoc unum est τῶν ἀδυνάτων. Salin. 593. Sequitur quod ita legend. *DCC. HS amputat tya,* etc. hoc est septingentes sestertia. Ibid. SALM.

- 3 Et sarmenta quoque in merce sunt. dcc. Ili. amputatio ipsa surculusque venit intra quintum devictae annum. Xylobalsamum vocatur, et coquitur in unguentis: pro succo ipsum substituere officinae. Corticis etiam ad medicamenta pretium est. Praecipua autem gratia lacrymae, secunda semini, tertia cortici, minima ligno. Ex hoc buxosum est optimum, quod est odoratissimum: e semine autem maximum et ponderosissimum, mordens gustu; fervensque in ore. Adulteratur Petraeo hyperico: quod coarguitur magnitudine, inanitate, longitudine, odoris ignavia, sapore piperis.
- 6 Lacrymae probatio, ut sit pinguis, tenuis, ac modice rufa, et in fricando odorata. Secundus candido color, peior viridis crassusque, pessimus niger: quippe ut oleum senescit. Ex omni incisura maxime probatur, quod ante semen fluxit. Et alias adulteratur seminis succo, vixque maleficium depre-

DCC. Ili. amputatio. Hoc est, sestertii septingentis, ut diximus, VII, 40; non uti Salmasius putat, in Solin. pag. 593, septingentes sestertiorum. Ita porro MSS. omnes. Reg. Colb. Paris. Chifflet. non ut edit. *DCC. amputatio*, etc. H. — Ita MS. Reg. 4; in Reg. 2, Lang. et edit. principe occo. Septingenta autem sestertia sunt monetae nunc nostrae, 124,536 fr. Adeone creverat amputationis et surculi pretium? At si sunt tantum sestertii septingenti, id efficiet monetae nostrae 124 fr. 53 c. Quod quoque minimum est. BAOR.

Intra quintum devictae. Post eam arborem, Iudaeamque devictam. Ita MSS. proxime laudati. Frigide editi, *intra quintum annum annum*. Nummi Vespasiani, et Titi, IVIMEA. CAPTA.

II. — Quintus ille annus a devicta Iudaea fuit Urbis conditae 828; post Christ. nat. 75. BAOR.

Corticis. Valet cortex ad medicamenta, et est in pretio. II.

Secunda semini Sive fructui, sive pomo. Solini paraphrasis, cap. xxxv: *Secundum in pretis locum poma obtinent.* HARO.

Buxosum. Colore buxi. II.

E semine. Dioscor. similiter I, 18. HARO.

Adulteratur Petraeo hyperico. Asportatur ab oppido Arabiae Petra semen hyperico simile, inquit Diosc. quo balsami fructus adulteratur: sed ex eo fraus dignoscitur, quod majus illud sit, insne, ignavum, sapore piperis. De hyperico dicemus XXVI, 53 et 54 HARO.

henditur gustu amariore: esse enim debet lenis, non subacidus, odore tantum austerus. Vitiatum et oleo rosae, cypri, lentisci, balani, terbinthi, myrti; resina, galbano, cera cypria, prout quaeque res fuit. Nequissime autem gummi, quoniam ipsum quoque inhaerescit manu inversa, et in aqua sidit: quae probatio gemina est. Debet sincerum et inhaerescere: sed hoc e gummi arescere addita fragili crusta evenit. Et gustu deprehenditur. Carbone vero, quod cera resinaque adulteratum est, nigriore flamma. Nam melle mutatum statim in manu contrahit

Vitiatur et oleo rosae. Haec similiter Dioscor. loco cit. H. — *Cypri.* In libris editis, *cypri*, male. Nam Dioscor. lib. I, cap. 18: *Δολοῦται δὲ ποικίλως: οἱ μὲν γὰρ χαλάρματα μίσχουσιν αὐτῷ, ὡς τὸ περιβηθινόν, κύπρινον, σχύρινον, σούσινον, βάλανινον*, etc. Ex vero MSS. Reg. Colb. Paris. Chifflet. *cypri* habent. H.

Cera Cypria. Quod *κηρωτὴν* Dioscorides, hoc Plinius ubique *ceram* appellat: alii *ceratum* vertunt. Cave porro credas *ceram cypriam*, quam *κηρωτὴν κυπρίαν* nunc Diosc. vocat, a Cypro insula eognominatam, quae cerae laudem nullam habet. Nomen enim ἀπὸ τοῦ κύπρου, qua de arbore dictum est cap. 52. Ceratumque cyprinum ex cera oleoque cyprino, certa portione paratur, ut ex cera oleoque rosaceo, rosaceum ceratum. Hæd.

Res fuit. Subintellige, in promptu, ad manum, nbia. H.

Nequissime. Nequissime adulteratur, quia difficillime fraus deprehenditur. Hæd.

Inhaerescit. Ita recte: non *inaerescit*, ut Salmasio placet, Exercit. in Sol. pag. 494. H. — *Inhaerescit manu in-*

versa. Sic Elsev. Gronov. Hæd. et libri pleriq. ante Broterium editi. Eo. P. — In editione principe, *quin are-*
scit. Recte monuit Salmasius emen-
dandum inarescit. Audacter emen-
datum in recent. editi, quoniam
ipsum quoque inhaerescit manu inversa.
MSS. et edit. princeps habent, *in*
manu. Bæd. — Mox idem Broter.
inarescere, pro *inhaerescere* e lib. cit.
adstipulante Chifflet. et vet. apud Dal.
cod. reposuit. Eo. P.

Quae probatio. Sinceri balsami. Gemnam hanc notam in sincerissimo balsamo candido, quod ex America ad nos missum est, deprehendimus: nam manu inversa haeret tamen; et in aqua sidit primum, sed mox emergit: Iudae balsamum semper sidit. Hæd.

E gummi arescere. Sed ut inphaerescat gummi addito, id non fit, nisi fragili crusta simul enata arescat. Hæd.

Carbone. Igni impositum, deprehenditur id, quod cera resinave adulteratum est. H.

Contrahit Congregat. Sic XXVIII. 42: *Sanguine cervino contrahi serpentes trahunt.* H.

muscas. Praeterea sinceri densatur in tepida aqua gutta sidens ad ima vasa: adulterata olei modo innatat: et si metopio vitata est, circulo candido cingitur. Summa probatio est, ut lac coagulet, in veste maculas non faciat. Nec manifestior alibi fraus: quippe millibus denarium, sextarii empti vendente fisco trecentis denariis, veneunt. In tantum expedit augere liquorem. Xylobalsamo pretium in libras x. v.

LV. Proxima Iudææ Syria supra Phoeniceo styracem gignit, circa Gabala, et Marathumta, et

Gutta sidens ad ima vasa. Vi cepti ab oculatis et expertis testibus, alia nunc probatio sinceri balsami Constantiopolis et in Oriente viget. Nempe balsami gutta cyathis aquae infunditur; aquae innatat in tensem pelliculam diffusum: si illa pellicula ita secum cohaeret, ut acus acie tota et illaesa possit colligi, sincerum est balsamum. Si disrumpitur pellicula, neopotes tota et illaesa colligi, adulteratum est balsamum. Biber. — De balsamo sincero sic nostras Guzmélet: *La plantation de Beder Hoisseln, l'ancienne Petra dans l'Arabie Pétrée, est le seul endroit bien connu aujourd'hui qui fournisse le baume: Le grand seigneur n'en reçoit pas au que trois livres. On en donne une livre au Pacha du Caire; et une à l'Emirbadji, ou conducteur de la caravane de la Mecque. Un fideon de ce baume est conservé au Jardin des Plantes comme un objet du plus grand prix. Le véritable baume qui découle de l'arbre par incision n'entre pas même dans le commerce. Ce qu'on vend sous ce nom n'est que de l'huile tirée par cuisson des graines, des noix (Amyridis fructus bacca drupacea, monosperma per abortum. Pers.) et des branches de l'arbre, le carpobalsa-*

mun et le xylobalsamum des Anoiens. (Moreaux extraits de Plin., t. I, p. 528, 1809.) Ed. P.

Adulterata olei modo innatat, etc. Dioscor. haec omnia totidem verbis expressit. Cf. lib. I, c. 18. Ed. P.

Si metopio. Et metopio adulterari balsamum, scribit etiam Dioscor. l. 1, c. 18. Est autem metopion Hammuniaci lacryma, ut diximus c. 50. II.

Summa probatio. Haec pariter Dioscor. loc. cit. et auctor libri de Sirap. Medic. ad Patern. inter opera Galei t. xvi, pag. 997. II.

Millibus denarium. Purum balsamum, ἑμπύρον, vendente fisco in singulos sextarios trecentis denariis venibat. Institores qui a fisco emebant, sic liquorem illum augebant, admixtis alienis succis, ut mille deonarii facerent ex ea mensura, pro qua trecentos dedissent. H. — Mille deonarii, hoc est, monetae nostrae, 637 fr. trecenti, 191 fr. 10 c. Ed. P.

In libras X. V. Denarii quinque, 3 fr. 55 c. Ed. P.

LV. *Styracem.* In officiis Storax, gummi, seu lacrymae induratae genus: sed illud perrarum, ac vis unquam adulterationis vitio carens. H. — Dioscor. lib. 1, c. 79: Ἐρπάζειν ἔστιν ἐκ τῶν ἁγίων ἑνὸς ὁμοίου

Casium Seleucia montem. Arbor est eodem nomine, cotoneo malo similis, lacrymae ex austero iucundioris, intus similitudo arundinis, succo praegnans. In hanc circa Canis ortus advolant pennati vermiculi erodentes: ob id in scobe sordescit. Styrax laudatur post supra dicta ex Pisidia, Sidone, Cypro, Cilicia, Creta minime. Ex Amano Syriae medicis, sed unguentariis magis. Colos in quacumque natione praefertur rufus, et pinguis lentus: deterior furfurosus, et cano situ obductus. Adulteratur cedri resina vel gummi, alias melle, aut amygdalis anaris: omniaque ea deprehenduntur gustu. Pretium optimo, x. viii. Exit et in Pamphylia, sed acrior, minusque succosus.

LVI. Dat et galbanum Syria in eodem Amano

καθωνίῳ διαφέρει δὲ αὐτοῦ ὁ ξανθὸς καὶ λευκὸς, ῥητινώδης, θρόμβους ἔχων ὑπολευκούς, ἐπιδιαμένων τῇ εὐωδίᾳ ὡς οὗτοι πλείστον, καὶ ἐν τῷ μαλάσσειναι ἀνέξῃ ὕδατος τινὰ μελιτώδη, κ. τ. λ. Arborem cum Pyrocydonia non immerito comparat: optime crescere ait in Pisidiae montibus et Ciliciae, quod et testatur Strabo lib. XII, et Moses Choreoenais, Geog. Armen pag. 353. Spannc. — Nobis dicitur *Styrax officinale* (Decand. monogyn. gen. 4095 Pers. Guianen. Juss.). Iovenitur in Iudaea, Syria et Italia. Eo. P.

Gabala. Vnde styrax Ἰαβάλτης a Dioscor. laudatur I, 79. De hia oppidis in Geographiis egimus, V. H.

Arbor est eodem nomine, etc. Diosc. loc. cit. HARD.

Ortus. Editi aote Hard. libri *ortum*. Eo. P.

In scobe. Scobe arboris admixta, quae vermiculorum erosione fit, adulteratur ea lacryma, atque adeo vilescit; sordetque Diosc. loc. cit. et au-

cior libri de Simpl. Medic. tom. XIII operum Galeoï p. 1000. HARD.

Pisidia: Pisidiacum; Ciliciūque alyracem commeodat etiam Diosc. I. c. Pamphylium Galeous, lib. I de Aotid. cap. 14, cuius regionis oppidum Side. Sed hic MSS. omnes Sidone habent, praeter Chiff. Et vero de styrace Pamphylio mox dicetur. HARD.

Rufus. Dioscor. ξανθός, καὶ λευκός, ῥητινώδης, rufus, pinguis, resinosus. Idem mox furfurosus improbat, τὸν πετροπώδη. HARD.

Pretium optimo, X. VIII. Octo denarii, seu 8 fr. 66 c. Eo. P.

Sed acrior. Sic MSS. Reg. Colb. Paris. non aridior. HARD.

LVI. Legend. *Dat et Galbanum Syria in eodem Amano monte, e ferulaque eiusdem nominis, resinae modo stagonitin appellant.* Χαλβάνην σταγονίτην maxime laudari dicit, quae ita dicitur, quod guttatim fluit: nam σταγόνης sunt guttae. SALMAS. pag. 352. — *Dat et galbanum Syria.* Vide

monte e ferula, quam eiusdem nominis resinae modo stagonitum appellant. Quod maxime laudant, cartilagosum, purum ad similitudinem Hammoniacy, minimeque lignosum. Sic quoque adulteratur faba, aut sagapeno. Sincerum si uratur, fugat nidore serpentes. Permutatur in libras, x. v. Medicinae hoc tantum.

LVII. (xxvi) Panacem et unguentis eadem gignit,

infra cap. 5, lib. XXIV. Theophr. Hist. cap. 7, lib. IX. ferulam eam *Paco* vocari tradit. Dioscor. vero a quibusdam nominari *Metopion*. Rotundum et masculum thus Dioscor. *Stagonium* vocat. Dalec. — *Galbanum*. Retioet in officinis nomen. H. — Dioscor. III, 97: Χαλβάνη ὅπως ἐστὶν νάρτικος ἐν Συρίῳ γεννωμένου, ἢν ἔναι μετώπιον καλοῦσιν· ἴστα δὲ αὐτῆς ἀρίστη λεβανισθῆς, χονδρῶδης, καθαρὰ, λιπαρὰ, ἀξύνλος, κ. τ. λ. Sprengelio, Hist. rei Herb. I, p. 40, est *Bubon galbanum* (*Pentand. digyn* gen. 702 Pers. *Umbellifer* Juss.). Ed. P.

E ferula. Ex arbore ferulacea. Galenus liber de Fac. Simp. Med. pag. 240: Χαλβάνη ὅπως ἐστὶν νάρθηκώδους φύτου. Haro.

Stagonitum. Ipsa resina, quae galbanum dicitur, etiam stagonitis appellatur, quod guttatim fluit: arbor eodem nomine, quod illam guttatim emittat. Stagonites guttae sunt. H.

Quod maxime, etc. Diosc. lib. III, pag. 97. Haro.

Hammoniacy. Quo ideo permixto galbanum adulterari prodit Diosc. I. c. Haro.

Sagapeno. In MSS. *Sacopenio*. Recte. Nam *Sacopenio*, quod est inferioris notae, adulterari galbanum, simile veri est: quum sagapenum, quod pretii maioris est ac facultatis,

adulterari galbano prodat auctor libri de Simp. Med. ad Paternisium, l. xiii operum Galeni, pag. 999: *Sagapenum*, inquit, est lacrymae genus... Hoc ipsum galbano aliqui adulterant, formati ex eo guttulis eiusdem magnitudinis. De utroque dicemus opportunius XX, 75. Haro. — Broi. *Sacopenio*. An *Ferula Persica* (*Pent. digyn* gen. 692 Pers. *Umbellif.* Juss.), ut vult Sprengelius tom. I, pag. 165? Ed. P.

Sincerum. Nicaoder in Theriac. p. 4, et Diosc. loco citato.

In libras, X. V. id est, 3 fr. 55 cent. Ed. P.

LVII. *Panacem*. Pharmacopolis, *Panaces Heracleum* dicitur: ipsique Dioscor. lib. III, cap. 55: Πάνακας Ἡράκλειον. Succus vero, *Opopanax*. De eo rursus XXV, 44. Haro. — Tria panacis genera distinguit Dioscorides, lib. III, cap. 55 et 57: prima nempe species: Πάνακας Ἡράκλειον, ἐξ οὗ ὁ ὀποπάναξ συλλέγεται... φύλλα δὲ ἔχει τραχέα, χαμαιπαιῶ, χλωρὰ σφόδρα πρὸς τὰ τῆς συκῆς, ἐν τῷ περιφερὲι ἐπισχιζομένα πενταμερῶς· καυλὸν δὲ ὡς περ νάρθηκος ὑψηλότερον, ἔχοντα χυρὸν λευκόν, καὶ φύλλα περὶ αὐτὸν μικρότερα, σπινθιδίον δὲ ἐπ' ἀκροῦ ὡς μακρόν. Adiungit flore esse luteo, semine odorati urendique vi praedito; radicibus denique ab una

nascentem et in Psophide Arcadiae, circaque Erymanthi fontes, et in Africa, et in Macedonia: ferula sui generis quinque cubitorum, foliis primo quaternis, mox senis in terra iacentibus, ampla magnitudine rotundis, in cacumine vero oleagineis, semine in muscariis dependente, ut ferulae. Excipitur succus

origine compluribus, iisque candidis, graveolentibus, crasso et subamari gustus cortice vestitis. Nasci autem in Boeotia, Arcadia, Macedonia et Cyrene Libyae. Secunda panacis species est Panaces Aesculapii: caulem e terra emittit tenuem, cubitalem, geniculatum, circa quem folia visuntur foeniculi, maiora tamen et hirsutiora, odorata; et in cacumine umbella, in qua flores emicant aurei, acres, et odorati; radix est parva, etc. Denique species tertia dicitur: Panaces Chironium, in Pelio monte potissimum proveniens; folia ἀνταρὰ sinilibus, floribus aureis; radice tenui, neque alta, gustu acri. Panaces Heracleum nobis est *Pastinaca opopanax* Linn. (*Petamid. digyn.* gen. 318 Pers. *Umbellifer.* Juss.). Habitat in Italia, Sicilia et Syria. En. P. — Seniores addito ἡρακλῆϊα id genus distinxerunt, ab Ἀσκληπιοῦ παύα (*Laserpitio hirsuto*, gen. 693 Pers.) et a Χαιρώνϊα (*Laserpitio Chironio*, ibid.; sed *Las.* Chironium Linn. valde dubium est. Gouanus enim, Illustr. pag. 20, contendit idem esse cum pastinaca opopanace. Addit etiam se ex hac planta nullum principium elicere potuisse. Quod conceditur, quoniam clima montepeliacum a graeco longe differat. Cf. Savigny in Encycl. IV, pag. 719, 720. *Saxse.*

Fugueris. Maxime irino. Reprehendit hoc loco Plinium Dalecampius:

negat panacem unguentis utilem. At tuetur Plinium Theophrastus, qui ad unguentum irinum panacis radicem utilem esse testatur, propter suavitatem eximiam: lib. IX Hist. Plant. cap. 40: χοήματος δὲ καὶ πρὸς τὸ ἱππὸν μύρον δὲκ τῆς εὐωδίας. H.

Eadem gignit. Syria nimirum. Theophrast. Hist. Pl. IX, 40. Γούανος δὲ περὶ Συρίαν. Haan.

Et in Psophide, etc. Diosc. loco citato. De his regionibus in geographis egimus. Haan.

Ferula. Arbor ferulacea, peculiaris generis. Haec descriptio totidem fere verbis exstat apud Diosc. loc. cit. H.

Rotundis, etc. Ad folia ficulnea proxime accedentibus. Dioscorides. Haan.

In muscariis. Muscarium dicitur ea veluti coma quarundam herbarum, in qua semina dependent, qualis est ferulae, feniculi, anethi, et similia. Σκιάδιον Dioscorid. appellat loco cit. quia umbellam: σκιάδιον, inquit, ἐπ' ἀκρὸς, ὡς ἀκίδιον. H.

Excipitur succus inciso caule meritis, radice in autumnis. Dioscorides loco cit. et Theophrast. Hist. Plant. IX, 40. Galenus opopanacem et ex radice pariter, et ex caule inciso colligi prodit, lib. VIII de Simpl. Med. Fac. Καὶ ὁ καλούμενος ὀπὸπανάξ γίγνεται τῶν ῥιζῶν αὐτοῦ, καὶ τῶν καυλῶν ἐκτερυγμένων. Haan.

inciso caule messibus, radice in autumnō : laudatur candor eius coacti. Sequens pallido statera. Niger color improbat. Pretium optimo in libras, x. bini.

LVIII. Ab hac ferula differt, quae vocatur spondyliōn, foliis tantum, quia sunt minora, platani divisura. Non nisi in opacis gignitur. Semen eodem nomine silis speciem habet medicinae tantum utile.

LIX. Dat et malobathron Syria, arborem folio

Laudatur candor eius coacti. Diosc. loc. cit. Habb.

Sequens pallido statera. Vilius pretium pallido est. Habb.

In libras X. bini. Hoc est monetæ nostræ 4 fr. 41 c. Ed. P.

LVIII. *Ab hac ferula differt*, etc. Dioscorides lib. III, cap. 90: Σπονδύλιον φύλλα μὲν ἔχει κατὰ ποσὸν ἐοικότες πλατάνῳ, πρὸς τὰ τοῦ πάνανθος καυλοῦς δὲ πηχυαίους, ἢ καὶ μείζονας, ἐοικότες μαλάχῳ· σπέρμα δὲ ἢ ἀπ' ἄκρων ὁμοίον σεσέλι, διπλοῦν, πλατύτερον δὲ καὶ λευκότερον, καὶ ἄχυρωδέστερον, βαρύτερον· ἀνθὴ λευκὰ, ῥίζαν λευκὴν, ῥαγάνῳ ἑμμερῇ. Subiungit nasci in palustribus et aquosis. — *Heracleum spondylium* Lino. (*Pentand. digyn.* gen. 696 Pers. *Umbellifer.* Juss.) ; in pratia, ad vias non infrequens. Ed. Paa.

Platani divisura. Divisa sunt spondylii folia exiguis per ambitum incisuris, ut platani. Habb.

Silis speciem. Hoc est, seselis, quod sili Romani veteres appellavere. Dioscor. loco cit. σπέρμα δ' ἢ ἀπ' ἄκρων ὁμοίον σεσέλι. Habb. — *Silis.* Gronov. *silis*, manifestò operarum errore. Ed. Paa.

Medicinae. Ad quod usus adhibetur, dicemus lib. XXIV, cap. 16. H.

LIX. *Dat et malobathron Syria.* Hinc Horatius, lib. II, Ode 7: Co-

ronatus nitentes *Malobathro* *Syrio* capillos. Habb. — Dioscorides lib. I, cap. 21, docet quosdam pro nardi indicæ folio μαλάχθρον habere : esse autem peculiare quoddam genus folii, quod paludibus innatet, nulla radice fultum : id collectum, statim filo traiectum, reconditum servari. Repetit id Plinius XII, 59, novo addito errore, in Syria nempe id gigni malabathrum. Galenus duobus locis, de Facult. simpl. med. 7, 98, 114, μαλάχθρον et φύλλον μαλαθθρου recenset ; congruere virtutem cum v. nardi. Mox usus increbuit, φύλλα cum μαλαθθρων eadem putare, quum Plutarchus, Gryll. 990, dicat νάρδους, καὶ φύλλα, καὶ καλάμους ἀραβικοῦς. At vero in Digest. l. 39, tit. 4, de Public. et Vectig. l. 16, distinguitur malabathrum a folio barbarico. His aliisque argumentis victus primus fere Anguillara, pag. 29, bene distinxit folium barbaricum, quod idem dicit *Piper betle*, malabathrum autem dicit *Tembul*. Idem tembul vero tanquam piperis speciem quoque describit. Falli autem et eum Garcias (Clus. Exotic. 175-177) perhibet, malabathrum enim Cassiae lignæ (*Lauri cassiae, Euneand. monog.* gen. 994 Pers. *Laurin.* Juss.) esse folium, folium vero κατ' ἐξοχὴν esse *betle* Indorum (*Piper betle, Dianth. Trigyn.*

convoluta, arido colore: ex quo exprimitur olenum ad unguenta: fertiliore eiusdem Aegypti. Laudatius tamen ex India venit. In paludibus ibi gigni tradunt lentis modo, odoratius croco, nigricans, scabrumque, quodam salis gustu. Minus probatur candidum. Celerime situm in vetustate sentit. Sapor eius nardo similis esse debet sub lingua. Odor vero in vino suffervefacti antecedit alios. In pretio quidem prodigio simile est a x. singulis ad x. ccc. pervenire libras: oleum autem ipsum in libras, x. lx.

LX. (xxvii) Oleum et omphacium est. Fit duobus generibus, et totidem modis; ex olea et vite: olea adhuc alba expressa: deterius ex druppa: ita vocatur priusquam cibo matura sit, iam tamen colorem mutans. Differentia, quod hoc viride est, illud candidum. E

gen. 74 Pers *Urtic.* Juss.). Conf. Trew. in Nov. Act. nat. cur. vol. II, append. pag. 385. Coram habeo etiam iconem *folii*, quod manifestio *Lauri cassiae* est, et *betle* dicitur, apud Ramusium, Viaggi I, 363. SPRENGEL. De malabathro vide Esc. VII ad calcem huius libri. Eo. P.

Arido colore. In Chiff. colore aridi soli. HARO.

Laudatius. Et iam alterius generis malabathrum. Μαλαβαθρον Dioscor. I, xi. Galenus, de Fac. Simpl. Med. lib. VII, alique Graeci appellant. Etiamque in officinis *Malabathrum*, et *Folium Indum*. H.

Gigni tradunt. Incerta id fama tradi haud obscure innuit: tradidit tamen Diosc. loco cit. et ex recentioribus Dalecampius, Histor. Plant. l. XVIII, cap. 15, alique: quos hallucinatos esse recte evincit Charasius in Pharmac. pag. 294, ubi arboris ingentia folium esse ait in Cambaia regno, aliusque Indiae locis enatae. Ante

eum viderat Saracenus, in notis ad Diosc. scititiam hanc esse malobathri descriptionem, qualis a Dioscoride, et ab his quos Plinius commemorat, nunc affertur. HARO.

Sapor eius nardo similis, etc. Diosc. loc. cit. HARO.

A X. singulis ad CCC. Denarius, est unus Plinianis temporibus circ. 70 c. Trecenti, 194 fr. 10 c. Mox sexaginta, 42 fr. 46 c. En. P.

LX. *Oleum et omphacium est.* Ομπάκιον Dioecridi, I, 29; ita dictum, quia ex acerbis et immaturis uvis oleisve exprimitur. Catoni, nleum viride. HARO.

Fit duobus. Genera sunt, olea et vitis: ex singulis generibus fit oleum duobus modis. HARO.

Druppa. De hoc genere et nomine dicemus lib. XV, cap. 2. HARO.

Hoc viride est, illud candidum. Hoc, quod ex druppa fit: illud, quod ex alba. HARO.

vite fit psythia aut amminea, quum sint acini ciceris magnitudine, ante Canis ortum. In prima lanugine demetitur uva, eiusque melligo. Reliquum corpus Sole coquitur. Nocturni rores caventur. In fictili condita melligo colligitur: subinde Cyprio aere servatur. Optima quae rufa, acriorque et aridior: Pretium omphacio in libras x. vi. Fit et alio modo, quum in mortariis uva immatura teritur: siccataque in Sole, postea degeritur in pastillos.

LXI (xxviii) Eodem et bryon pertinet, uva populi albae. Optima circa Gnidum aut Cariam in sitientibus aut siccis, asperisque: secunda in Lyciae cedro. Eodem et oenanthe pertinet: est autem vitis

E vite. De his vitium nominibus dicemus lib. XIV, cap. 4 et 11. II.

Lanugine. Hoc est, incipientis uvae pubertate, ut dicetur XXIII, 4. II.

Vva. In MSS. Reg. Colb. Chiff. etc. *iuba.* Male. Hano.

Melligo. Quum ex effervescenti succo seu lanugo quaedam, in ambitu lateribus vasis adhaeserit, tum ea pariter demetitur. Decuti in subiectum liquorem Dioscor. iubet, III, 5; Plinius, seponi. Quid melligo esset, nec Ruellius intellexit, libro I de Nol. Stirp. pag. 269, nec ante nos alii. Hano.

Reliquum corpus. Reliquus sucus e vite expressus, sive omphacium ipsum, *le verjus.* Sed hic parandi modus obsolevit. Hano.

Nocturni rores caventur. Obstant enim, quominus spissescant, cogaturque. *Κυλδουσι γάρ αι δρόποι την συστασιν αὐτοῦ,* Diosc. lib. III, pag. 5. Hano.

In libras X. FI. Denar. senii, 4 fr. 24 r. Eo. P.

LXI Eodem. Ad unguenta facienda,

quae ex silvis petuntur. — De bryo vid. Excurs. XII ad calcem hui. lib. Eo. P.

Bryon. Βρύον, quae vox muscum sonat, Gallis *mousse*, ut diximus e. 51. A similitudine aliqua uvam in populo alba vocat, tum hoc loco, tum libro XXIV, 34. II. — *Optima circa Gnidum,* etc. Optimum bryon, deinde populneum, *λευκικον* ex Dioscoride; Plinius legisse videtur *Λύκιον*. Iam antea cap. 50 de sphagno, sive splanchno, quod idem esse puto eum bryo, Plinius disservit. Dal.

Lyciae cedro. De cedro Lycia, lib. seq. cap. 11: *Βρύον τὸ ἐπὶ κεδρίων εὐρισκόμενον ξύλων*, quod in cedrinia lignis reperitur, commendat etiam Galenus, lib. VI, de Fac. Sim. med. pag. 166. Hano.

Oenanthe. Οἰνάθη, inquit Diosc. lib. V, cap. 5, *Καλεῖται ὁ τῆς ἀγρίας ἀμπέλου καρπὸς ὅπως ἀνθαί*, vitis silvestris, sive labruscae fructus, quum floret: qui maturitalem numquam assequitur. Hano.

labruscae uva : colligitur quum floret, id est, quum optime olet: siccatur in umbra substrato linteo, atque in cados conditur. Praecipua ex Parapotamia: secunda ab Antiochia, atque Laodicea Syriae: tertia ex montibus Medicis. Haec utilior medicinae. Quidam omnibus iis praeferunt eam, quae in Cyprio insula nascitur. Nam quae in Africa sit, ad medicos tantum pertinet, vocaturque massaris. Omnibus autem ex alba labrusca praestantior, quam e nigra.

LXII. Est praeterea arbor ad eadem unguenta pertинens, quam alii elaten vocant, quod nos abietem,

Quum floret. In MSS. cum flore. Geopon. auctor lib. V, cap. 49: Ἀντίον τὴν οἰνάνθη... παρὰ τὸν καιρὸν τοῦ ἔλθους. At Galenus VIII, 1, κατὰ τόπους *Oenanthen* appello, inquit, *silvestrium* *germen* *cum floribus*: Οἰνάνθη δ' ὀνομαζέτω τὸ τῶν ἀγρίων ἀντίων ἐκλάστημα σὺν τοῖς ἀνθέσιν, II.

Parapotamia. De his regionibus libro V et VI diximus. II.

Omnibus. Non ad medicos tantum, sed ad omnes usus. Ita MSS. non *omnis*. HARD.

LXII. *Ad eadem unguenta pertinen.* Unde unguentum ἰάτρικον ap. Diosc. I, 54. H.

Est praeterea arbor... elaten vocant, etc. Fallitur Plinius multiplici τῆς ἰάτρης significatione. Est autem elate ad unguenta pertинens, sive σπάθη Archigeni lib. II κατὰ τόπους, φοῖβονος στέβιον, gliscentis palmae floris involucrum, et tegumentum. DALLÉ. *Alii elaten.* Diosc. I, 150: Φόβιζ, ἣν ἱνοὶ ἰάτρην καὶ σπάθη, περικάλυμμά ἐστι τοῦ κρηποῦ τῶν φοινίκων ἀκμὴν ἀνθούτων. *Palma quem nonnulli elaten* (haec vox Latinis et *abietem* sonat), *aut spathen appellant,*

fructus palmarum adhuc florentium involucrum est. Haec in ipsam quoque arborem nomina cadere Plinius putavit: rectene an secus, an errore proprio, an eorum etiam qui ei praeiiverint, statuere hand proclive est. Quin etiam, quum ad unguenta spissanda addi lacrymam, quam haec arbor exsudet, Plinius dicat; Diosc. ad eum usum id involucrum adhiberi vult; non eandem arborem utrumque descripsisse, planum est; etsi vires in medicina utrique quaedam affines. HARN. — Illic aliquid humanitus passus est Plinius; nec de peculiari aliqua arbore, sed de parte arboris agitur. *Abies, le sapin,* dicitur quoque elate. At hic non agitur de elate, quae abies est; sed ut ex Dioscoride I, 150 patet, palma, quam nonnulli elaten, aut spathen appellabant, est fructus palmarum florentium involucrum. Eo involucro, non abiete, teste eodem Dioscoride spissacebant unguenta. In Indice huius libri, Plinius non memoraverat abietem: inde verba illa, *quod nos abietem*, spuria esse puto. Nec abietem, sed Phoenicem elatem memorat infra Noster, XXIX, 43. BA.T.

alii palmam, alii spathen. Laudatur Hammoniaca maxime, mox Aegyptia, dein Syriaca, dumtaxat in locis sitientibus odorata, pingui lacryma, quae in unguenta additur ad domandum oleum.

LXIII. In Syria gignitur et cinnamum, quod camacum appellant. Hic est succus nuci expressus, multum a succo vero cinnami differens, vicina tamen gratia. Pretium in libras, asses quadraginta.

Ad domandum oleum. Ad cogen-
dum, epissandumque. IIAND.

LXIII. *Camacum.* Ita MSS. Reg.
Colbert. Paris. Chiff. etc. ubi *caryo-*
pon substituit Hermolaus. In Indice
huius libri *Comacum*. Libro item XIII,
2, *comacum*. Paulo post, *Multum a*
succo vero cinnami differens: ubi libri

editi: *multum a surculo veri*: MSS.
Multum masculo vero. Salmasius pa-
rum sane apposite, in Solin. *mul-*
tum a masculo viro. II.

Asses quadraginta. Qui denarii
quatuor, hoc est, nostratis monetae
2 fr. 83 c. Ed. P.

EXCVRSVS I

DE CITRO MEDICA.

Ad ea Plinii verba, cap. 7 r

Malus Assyria, quam alii vocant Medicam, etc.

Arboris modus nostratibus in hortis medicus est. Radix ramosa, alte lateque diffusa, lignosa, corticosa, foris lutea, intus albicans. Truncus gracilis, ligno albo duroque, cortice coloris et viridi pallentis. Rami numerosi, prolixi, tenues, ductilique lentitia obsequentes, ex his vetustiores diluto virore flaventes pallidisque aculeis armati; recentiores vero laeta viriditate nitidi; summa ramorum foliorumque teneritas rubento virore fusca. Folium ad inglandis folii magnitudinem accedens, persaepe obtusum, interdum etiam acuminatum, triplumque fere in longitudinem quam in latitudinem porrectius, supina parte quam prona viridius, oris leviter incisus serratum, fibris a medio crassiore nervo excurventibus venosum; nonnunquam corrugatum et veluti bullans, spisso ambitu ramosa convestiens et tota hieme exornata, bene odoratum, gustatu amasum, soli si obiciatur, instar foliorum hyperici, foraminibus, vel potius punctulis translucidis undique perspersum. Spina foliorum plerisque asperae contigua, gemmaeque finitima, acuminata subrubens, caetero viridis, apprimè rigida et satis longa. Flores confertim summis ramulis velut odorarium in fasciculum frequenter cohaerentes, rosacei, petalis carnosae, persaepe quinque per ambitum reaspinatis, foris interfusus rubore, caeterum candidis, in orbem positae; ex calyculo viridi quinquefido emergentibus constantes, albentibus flavo sub apice, staminibus numerosis bene capillati, languide olentes, gustu primo subdulcis, mox amari, partim frugiferi, exstante inter stamina longulo pistillo fructus rudimento, partim citra hoc indicium infecundi, et hi quidem cito decidui, at illi tendacius haerentes. Eructuum figura saepius oblonga, nonnunquam glebosa, fastigio alias mucronato, alias retuso, superficie rugosa tuberosaque, longitudine non raro dodrantali, imò quandoque maiori; magnitudo enim varia, pondusque diversum, siquidem nonnulli ad sex, novem, imò ad triginta usque libras proveniunt. Cortex exterior coriaceus, tenuis, amarus at forvidus, colore primum viridi, in maturitate vero aureo seu citrino, odore fragranti: cortex interior seu caro crassa, veluti cartilaginea, firma, candida, subdulcis, aliquantisper acida et leviter odorata, intus divisa in varia loculamenta succi acidi, versiculis membranaceis contenti, plena. Denique semina cuique pomò complura, alicui quinquagena supra centena in medullae vesicularis sinu inclusa, oblonga, semiuncialia, utrinque fere acuminata; duriuscula et membranacea, amara, foris flava, striataque cute vestita, nucleo duplici, candido, amaricante cum quodam admixta dulcedine referta. In eadem arbore saepe visitur eodem tempore tempestivum, et pulchre

confusum ver cum pomifero autumnino, pomis aliis cadentibus, aliis maturiscentibus, aliis subnascentibus; sed per autumnum proventus uberior. (Conf. ad cap. 7, notam 7 Harduini.)

In Gallo-provinciae hortis colitur haec arbor ab Assyria et Media primum in Graeciam et inde in meridionales Europae regiones translata. Vnde fructus *mala Medica*, *mala Assyria* dicuntur. Fructus partes omnes, cortex exterior, seu flavedo citri (*zeste*), cortex interior seu caro, pulpa seu succus, et seminis eximii usus sunt in medicina, Geoff. Tract. de Mater. med. tom. III, pag. 330 (Cupf. etiam Linn. Mater. med. pag. 210, curante Schrebero).

Iam lectorem admonuimus ad hunc Plinii locum, ne malum Assyriam, quae procul dubio nobis est *Citrus medica* Linn. (*citronnier*) cum *Citro aurantio* Linn. (*oranger*) confunderet. Quem in errorem delapsus esse Veterum nonnullos testantur Athenaei loca, quae breviter hic transcribere non piguerit. Scilicet lib II, ubi disputat an *citrium* Antiquis cognitum: Αἰμυλιανὸς δὲ, inquit, λέγειν ἰσθαι τῶν Μαυροσίων βασιλῆα, ἄνδρα πολυμαθέστατον, ἐν τοῖς περὶ Αἰθίως συγγράμμασι μνημονεύοντα τοῦ κίτριου, καλεῖσθαι φάσκαι αὐτὸ παρὰ τοῖς Αἰθίοσι μῆλον Ἑσπερικόν, ὅρ' ὧν δὲ Ἡρακλῆα κομίσαι εἰς τὴν Εἰλάδα, τὰ χρύστα διὰ τὴν ἰδίαν λεγόμενα μῆλα. Tunc Aemilius Iuba dicit Mauritaniae regem, vicem doctissimum, in suis de Libya commentariis facta citri mentione, scripsisse apud Libyos id vocari Hesperidum malum, inde Herculem in Graeciam translulasse, aureaque vocata fuisse eius arboris mala, ob coloris speciem. Aliud argumentum ex Antiphane in Bhoelio petunt, cuius versus apud eundem reperiuntur Athenaeum: Καὶ περὶ μὲν ὄφον γ' ἠλθὺν τὸ καὶ λέγειν ὡσπερ πρὸς ἀπληστον· ἀλλὰ ταῦτι λήμνα, Παρθένε, τὰ μῆλα. Καὶ γὰρ δὴτ' ὧ θεοί. Νουστή γὰρ τὸ σπέρμα τοῦτ' ἀργιμένον εἰς τὰς Αἰθίας ἴσθι παρὰ τοῦ βασιλέως. Παρ' Ἑσπερίδων ὤκειν γὰρ, καὶ τὸν φουρόρον φασί, τὰ χρύστα μῆλα ταῦτ' εἶναι τρία Μόη'. Estin ὀλίγον τὸ κέλλον; ὅστι πανταχοῦ καὶ τίμων. De oblatione quidem stultum est quidquam apud vos dicere tanquam ad insatiabiles, sed haec accipe, o virgo, mala. — Pulchra quidem dii boni. — Nuper semen hoc pervenit Athenas a magno Persarum rege. — Ab Hesperidibus credidi, sic mihi Lucifera propitia sit: aurea haec mala tria esse inquit tantummodo. — Paucum est quod pulchrum et ubivis in honore. Bodaeus miratur Athenaeum de citrio et Hesperidum malo scionem egisse, si eadem sunt. Iuba auctoritati opponit Democriti indicium apud eundem Athenaeum loco citato: Πρὸς τοὺς ἀποβλέψας ὁ Δημόκριτος, ἔφη, εἰ μὲν τι τοῦτων ἰσθῆας ἴστωραι, χριμένους Λιβυζαῖται βίβλους, εἴ τι τοῖς Ἀννωνος πλάναις· ἐγὼ δὲ τὸ μὲν ὄνομα οὐ σκευαίεσθαι τοῦ κίτριου παρὰ τοῖς Ἡρακλείοις τούτο, τὸ δὲ πράγμα ὑπὸ τοῦ Εἰσιίου Θεοφράστου οὕτως λεγόμενον, ἐν ταῖς περὶ φυτῶν ἱστορίαις, κ. τ. λ. » Hos sic loquentes Democritus commodum intuitus, si quid horum; inquit, Iuba narrat, valet cum libris suis Libycis, praeteraeque Hannonis eruditibus: ego vero perneco citri nomen exstare apud Veteres, at ipsa res descripta prorsus ab Ereao Theophrasto in plantarum historicis, etc. » Iubae igitur auctoritas nulla. Certe, si Medicum malum a Veteribus vocatum fuisset *citrium* vel *Hesperidium*, id prodidisset Theophrastus, qui pagra huius mali nomina recenset. Satis clare Dioscorides a Romanis *citrii* nomen impositum ait. Insuper malum medicum Veterum nemo in Africa nasci, vel inde afferri tradidit, sed in Media et Perside, vel Assyria, ut scribit Plinius. Vnde

arbor Plinio Assyria malus dicitur. Malum Medicum Theophrasti saeculo valde rarum, vile Hesperidum. Quod vel ex lib. VI de Caus. cap. 25, apparet; ubi tamquam in transitu, ac vulgaria, omnibusque notat arboris Hesperidum mali meminit: Ἰλὴν δὲ τινὼς ὄσμα καὶ πεπνυμένη τοῦ ἀέρος σύμμετροι πρὸς τὰς ὄσας (τὴν ὥραν alii) καὶ ἔστιν ἐν τῇ Ἑσπερίῳ καλουμένης, αὐτὴ γὰρ τῆς νέκτος ὄζει μᾶλλον ἢ καὶ ἡμέραν. » Praeterquam si qua aëris odores maturitatesque tempore alio capere solent, aut caeli temperies aliquis ad odores conficiendos accommodata contingat, sicut malus cui nomen *Hesperis*; haec enim noctu plus redolet, quam interdiu. . . Quam itaque Theophrastus medica mala optime depingat; nec Hesperidum, nec aureorum mentionem faciat, nec dicat, Graeciae iam olim ab Hercule illata, non potest sibi persuadere Bodaeus quae luba post commentus est, praesertim quum ab antiquis Graecis *κίτρι* vocata scribat, quod falsum supra demonstratum est.

Versus Antiphanis si quis recte perpenderit, animadvertet puellam flocci pendere aurea mala, ac nullius pretii aestimare, et ea quas de aureis malis ferebantur, ad punica mala, a Venere in Cyprio plantata, detorquere. Versuum Antiphanis hic sensus: Commendat Bocotius rusticum et exile suum donum: quod ut magis faciat, non de vulgari cotoneorum genere (haec enim sunt *aurea mala*, ut mox dicitur), mala se afferre inquit, sed omnium longe pulcherrima; quippe semen a Perside allatum. . . Quod autem a rege magno semen misum dicat, salsam, contumeliosam et amarulentam habet in Athenienses accusationem, eos nimirum qui regis pecuniis, quas per mala aurea indicat, ac sinerent corrumpi. . . Quod si Antiphanis iam saeculo arbor haec familiaris apud Graecos fuisset, ut etiam rusticus inde mala sibi compararet, multo ante Virgilii aevum in Italiam allata fuisset. Medicum autem malum neutrumque hac in regione fuisse, ex his Maronis versiculis cognosci potest: » Quod potui, puero silvestri ex arbore lecta Aurea mala decem misi; eras alteri mittam. » Quid? *sicriant*, sive mala medita decem, ac altera decem pauper Meñalos mitteret, quae ne in ipsius quidem Augusti imperatoris, ac totius terrarum domini, hortis tunc temporis crecebant? Claudii Caesaris temporibus *citra* in Italia neediffa fuisse cultam ex eo probari potest, quod Columella quomodo serenda ac tractanda sit, memoriae non prodiderit. Pastoris non erat *citra* decent, ex Perside magnis sumptibus advecta, aere suo comparare; nec ipse pastor, ut tale quid suspicemur, locum ullum relinquit, dum ait se aurea mala nec amisse, neque ex culta domesticaque arbore legisse, sed ex *silvestri* decerpisse. Querendum ergo pomum aurum, vile et silvestre. Tale est *cydonium*, cuius genus aliquod a Plinio ab aureo colore, *χρυσόμυλον* dicitur, lib. XV, c. 10. Quid autem de *malis aureis* Virgilii senserit Propertius, libet transcribere: » Cedit Romani scriptores, cedit Graeci, Nescio quid maius nascitur illic: Tu canis umbrosi subter pineta Galesi Thyrsin, et ottritis Daphnin arundinibus; Utque decem possint corrumpere mala puellam, Mistas et impressis haedus ab uberibus. Felix qui vilis pomis mercaris amores, etc. » Nemo non videt villa esse mala, quae aurea Virgilius dixit, minime ex Perside, Media aliave Asiatica regione maxima expensis comparata. Cydonia, mala esse aurea, in elegia, qua puellarum cui aevi avaritiam reprehendit, idem Propertius adeo clare docet ut nulla dubitandi videatur superesse occasio: » Felix agre-

stum quondam pacata iuventus, Divitiae quorum measis et arbor erant. Illis pompa fuit decessa *cydonia* ramo, Et dare pusiceis plena canistra rosis. » Confer. Bodaeus a Stapel not. in Theophr. lib. IV, cap. 4.

Fuere olim et sunt hodieque commentatores nonnulli, qui, re attentius perspecta, malum, quam Plinius *Assyriam* nuncupat, *Medicam* Virgilius, a *Citro aurantio* diversam censeant; sed pertinacius contendunt poma, quae dicuntur *oranges*, eadem esse omnino cum iis de quibus Virgilius, Eclog. III, 70, 71: » Quod potni, puero silvestri es arbore lecta Aurea mala decem misi, etc., » et Eclog. VI, 61: » Tum canit Hesperidum miratam mala poellam. »

» Etenim, inquit, quoddam aliud fructuum genus *aurorum* malorum nomine Veteres insignivissent, praeter *Citrum aurantium*? Neque profecto *Citrum medicum* intellexere, *tristis auci*, tardique *apocis* arborem (Virgil. Georg. II, 126, tom. I, pag. 357 (edit. Paris.), cui » *fortunatorum nemorum* locum *inter amena virata* » (Virgil. Aeneid. VI, v. 739) datum fuisse vix quisquam crediderit. Neque Goropius Becanus audiendus est, quem vir doctrinae minime spernendae Gellesius auctorem inducit, Romae videlicet repertam fuisse quendam Marculis statuam, tenentis manu tria mala, cotonea Veteribus dicta, nobis *coings*; unde appareret mala illa aurea Virgilii nihil aliud fuisse quam dona *Pyri cydoniae* L. subalbidi partim, partim subalbidi fructus. Sed mali istiusmodi color quam tristis! quin male aptus ad oculos regiae puellae percellendos nitor! Neque etiam morandi sunt qui *Citrum aurantium* in regionibus illis nasci negant, ubi *beatas sedes* poellae collocaerunt: nam illae ubi essent, aut esse fingerentur, nullo modo Veteribus satis liquet, nedum recentioribus. »

Ex sunt fere argumenta quibus *aurantium* nostrum Antiquis notum pauciores docti probare conantur. Attamen doctissimorum recentioris aevi scriptorum sententiae non adhaerere non possumus. Plurima enim exstant historicorum testimonia, tempus certo definientium, quo primum in Europam malus Assyria transvecta fuit, nempe non sexto aut septimo, ut dictum est not. 2, cap. 7, sed nono fere post Virgilium saeculo. Et in hoc consentiunt viri rei barbariae peritissimi, Murray, Desfontaines, etc. *aurantium* non solum a Veteribus agnoscere potuisse, sed etiam ex iis, quas nobis relinquere, descriptionibus, patere fructum illum longe a variis *citri* speciebus diversum esse. Neque adducendum fuisse putant Virgil. locum sup. cit. » *Aurea mala decem misi, etc.* » Quum enim *Citrum medicum* nemo Latinorum ante Palladium noverit (vid. not. 7, cap. 7), colueritque, nondum ea *silvestris* Italiae arbor esse potuit. Caeterum vide Gellesii Tractat. de *Citro medica*; conf. quoque ad eundem Virgilii locum Martin. qui poma Punica (Punicae *granati* fructus) forsitan ibi significari non temere contendit. Ad hoc minime probabile est Virgilium, qui malum medicum tam diligenter et accurate describit Georg. II, vs. 121, de *Citro aurantio* prorsus tacuisse, aut certe speciem illam a congeneribus non certis quibusdam notis discretasse; idem de aliis apud Romanos Geponicis dicendum. Accedit quod Theocritus, quem Virgilius Eclog. III imitatus est, lib. III, 10, simpliciter *μῆλα* dicit, ut epitheton Maronianum adeo tantum ornatus causi adiectum, et tō aurea idem esse ac tō pulchra videri possit.

Postremo nulli dubitamus ad hunc locum arripere verba, quae litem adhuc ambiguam prorsus dirimunt, Viri in linguarum Orientalium scientia versatissimi, qui luculentissimam (*Relation de l'Égypte, Paris, imprim. impériale, 1810*) Abdollatiphi historiae aegyptiacae compendii interpretationem edidit, notis quum ad sensum auctoris illustrandum, tum ad percipiendam rerum notitiam utilissimis locupletatam: sicutin clariss. Sylvestre de Sacy, ad cap. 4, not. 103, pag. 417: «Macrizii locum de *Citro medica* hic adducere pretium fuerit, qui sic sese habet: Masoudi in historia sua (forte pro قى التامخ, in historia, legendum esset قى التامخ, scilicet

de *Citro auratio* loquendo) prodidit citrum *rotundam*, non nisi post trecentisimum Hegyrae annum ex India advectam, et in hac, quae dicitur *Oman*, regione satam: translata inde *Basram* (*Iraq*) et in Syriam, ita ut non multo post in hortis Tarsi conterminarumque urbium frequentissima fuerit, et Antiochia, et in Syriae littoribus Palaestinaeque et Aegypto; quibus in regionibus nemo prius arborem eam noverat. Quum vero nec eadem esset caeli temperies, nec eadem soli natura, multum nitidi coloris, multum suavis odoris, quem in India, patrio solo, servabat, perdidit. Huc usque Macrizius. *Kitpiz conica* quae Abdollatiphus in Aegypto suis temporibus culta dicit, cum iis quae vulgo recentioribus *bergamottes* vocantur, eadem esse puto. Quos vero in magna sua Aegypti historia fructus recenset Ebn-Ayyas, ii sunt: *Citrus medica*, *cablad*, *Citrus medica*, var. *6*, *C. Limon*, *Citrus aurantium*, *hammadh schouiri* (forte *bigarade*). Ibi etiam reperitur *le limon rouge français*, quem trecentesimo Hegyrae anno in Aegyptum transvectam fuisse dicit. Credo equidem citri speciem, quam *limon rouge* Ebn-Ayyas, Masoudi *citron rond* vocat, nihil aliud esse quam *Citrum aurantium* (*C. dulcem* Polysnd. monog. gen. 1310 Pers. *Aurant.* Juss.) » De varietatibus, vid. *Encyclopéd. Botaniq. tom. IV, pag. 579*.

EXCVRSVS II

DE LANIGEBIS SERVVM ARBORIBVS

Ad ea Plinii verba, esp. 8 :

» *Lanigeras Serum in mentione gentis eius narravimus.* » Eodem lib. cap. 21 : » *Eiusdem insulae (Tyli) excelsiore suggestu lanigeræ arbores, alio modo quam Serum. His folia infecunda; quæ ni minora essent, vitium poterant videri. Ferunt cotonei mali amplitudine cucurbitas, quæ maturitate ruptæ, ostendunt lanuginis pilas, ex quibus vestes pretioso linteo faciunt. Arbores vocant gossypinos, etc.*

Nemini dublum est quin Plin. l. XII, c. 21, plantam designare voluerit, quam recentiores plerique *Gossypium arboreum* appellant (*le coton*), nisi fuerit *Gossypium herbaceum*, quod in Barbariæ desertis ligneum fieri, et altitudine in senos et ultra pedas ex crescere auctores sunt Clar. nostrates Desfontaines et Delille. Iam nos libri huius cap. 21, (pag. 41 Taur.) quas ad species revocanda essent gossypinorum apud Veteres genera, strictim indicavimus; duximus tamen operæ pretium fore, varias auctorum opiniones, quas nostrarum notandarum angustiae non caperent, de *gossypio* ac *serico* disquirere.

Prima de *Gossypio arboreo*, et *Bombæ gossypino* in sacris paginis mentio occurrit, quæ, ut iam diximus, ex antiquis inde temporibus in Aegypto culta, lanam *xylinam* largiebantur, e qua pretiosam *byssum* Aegyptii texebant. Duplici nomine, $\gamma\alpha$ antiquo copiose, $\gamma\beta$ recentiori semel Paral. XV, 23, byssus ea citatur. (Cf. Spreng. Hist. rei herb. I. p. 45.) Byssum apud Indos lini genus ait Pollux, lib. VII, cap. 17 : $\kappa\alpha\iota\ \tau\alpha\ \beta\acute{\upsilon}\sigma\sigma\iota\nu\alpha$, $\kappa\alpha\iota\ \eta\ \beta\upsilon\sigma\sigma\acute{o}\varsigma\ \lambda\acute{\iota}\nu\omicron\nu\ \tau\epsilon\ \epsilon\acute{\iota}\delta\omicron\varsigma\ \pi\alpha\rho'\ \iota\nu\delta\acute{\omicron}\omega\varsigma$. Eandem Philostratus, Vit. Apoll. lib. II, cap. 20, et Pausanias, lib. V, cap. 5, ex arbore colligi tradunt : colore autem esse flavo aureoque Pausanias : $\Theta\upsilon\mu\acute{\alpha}\sigma\tau\alpha\ \delta\acute{\epsilon}\ \alpha\upsilon\ \tau\iota\varsigma\ \epsilon\nu\ \tau\eta\ \gamma\eta\ \eta\lambda\epsilon\acute{\iota}\alpha\ \tau\acute{\alpha}\nu\ \tau\epsilon\ \beta\upsilon\sigma\sigma\acute{o}\nu$, $\delta\tau\iota\ \iota\nu\tau\alpha\chi\theta\epsilon\ \mu\acute{\epsilon}\nu\omicron\nu$, $\epsilon\tau\acute{\epsilon}\rho\omega\theta\iota\ \delta\acute{\epsilon}\ \omicron\upsilon\delta\alpha\mu\omicron\upsilon\ \tau\eta\varsigma\ \epsilon\lambda\lambda\acute{\alpha}\delta\omicron\varsigma\ \phi\acute{\upsilon}\sigma\tau\alpha\iota$... $\eta\ \delta\acute{\epsilon}\ \beta\upsilon\sigma\sigma\acute{o}\varsigma\ \tau\eta\ \eta\lambda\epsilon\iota$, $\lambda\sigma\tau\acute{o}\tau\eta\tau\omicron\varsigma\ \mu\acute{\epsilon}\nu\ \epsilon\acute{\iota}\nu\tau\alpha\ \omicron\upsilon\kappa\ \alpha\pi\omicron\delta\alpha\iota\ \tau\omega\nu\ \epsilon\delta\omicron\rho\acute{\alpha}\mu\epsilon\nu$, $\iota\sigma\tau\iota\ \delta\acute{\epsilon}\ \omicron\upsilon\kappa\ \omicron\mu\omega\acute{\iota}\omega\varsigma\ \xi\alpha\nu\theta\acute{\alpha}$.

Herodotus, Thalio, lib. III, cap. 106, primus apud Graecos de gossypio Indico meminit : $\tau\acute{\alpha}\ \delta\acute{\epsilon}\ \delta\acute{\epsilon}\nu\delta\rho\alpha\ \tau\acute{\alpha}\ \alpha\gamma\rho\iota\alpha\ \alpha\upsilon\tau\acute{o}\theta\iota\ \phi\acute{\epsilon}\rho\tau\epsilon\ \kappa\alpha\rho\pi\acute{o}\nu\ \epsilon\acute{\iota}\rho\iota\alpha\ \kappa\alpha\lambda\omega\nu\eta\ \tau\epsilon\ \pi\rho\sigma\acute{\epsilon}\rho\omicron\nu\tau\alpha$, $\kappa\alpha\iota\ \acute{\alpha}\rho\iota\tau\eta\ \tau\omega\nu\ \alpha\pi\omicron\ \tau\omega\nu\ \omicron\iota\omega\nu\ \kappa\alpha\iota\ \iota\sigma\theta\eta\tau\iota\ \omicron\iota\ \iota\nu\delta\acute{o}\iota\ \alpha\pi\omicron\ \tau\omega\upsilon\tau\omega\nu\ \tau\omega\nu\ \delta\epsilon\nu\delta\rho\acute{\epsilon}\omega\nu\ \chi\rho\acute{\iota}\omega\nu\tau\alpha\iota$. » Agrestes arbores illic pro fructu lanam ferunt, ovillae tum pulchritudine, tum bonitate praecellentem, et ab his arboribus veste Indici utuntur. »

Arrianus in Indicis de eadem hac arbore loqui videtur : $\Sigma\alpha\tau\acute{\epsilon}\rho\theta\alpha\ \delta\acute{\epsilon}\ \tau\omega\nu$

δένδρεων τὸ φλοιὸν καλεσθαι δὲ τὰ δένδρα ταῦτα τῇ ἰνδῶν φωνῇ τὰλα· καὶ φέρεσθαι ἐπ' αὐτῶν, καθάπερ τῶν φοινίκων ἐπὶ τῇσι κορυφαῖσι, ὁμοίως τολύπας. « Arborum corticibus Indi vescuntur: vocantur autem eorum lingus arboreae *tala*. Innascitur his quemadmodum in summitatibus palmarum, glomera, id est, pila lanigera. » Quum ait Arrianus, καθάπερ τῶν φοινίκων ἐπὶ τῇσι κορυφαῖσι, noluit dicere tamquam in summitatibus palmarum, ita in laniferarum arborum vertice τολύπας istas gigni, aut quod magis absurdum, summitates palmae arboris, tales lanicas ferre pilas, aut illas arboreas avimmas nescio quid simile palmarum fructui producere: sed voluit graecus auctor, τολύπας illas, sive lanicae globos, summo vertici earum arborum lanigerarum sic vulgo innasci, ut dactyli proveniunt in summitate palmarum arborum. Neminem botanicorum latet, palmam arborem ἀκρότατον esse, fructumque tantum ferre in summitate. Sed et palmarum fructus nonnihil similitudinis habet cum nucleo, sive nuce lanigerae arboris. Nam apatha tectus est, quae connivit et clausa habetur, priusquam maturescat dacthylus, deinde expanditur maturitate et dehiscit. Ita etiam arborum laniferarum nux, sive calyx in quo lana continetur, ante maturitatem clausus est; demum ubi maturitatem adeptus est, panditur, dehiscit, ac rumpitur.

Theophrasti locum iam laudavimus cap. 22, (pag. 42 Taur.), ubi apud Indos et Arabas gossypium nasci testatur, Plinio suffragante lib. XIX, cap. 4: « Superior pars Aegypti in Arabiam vergens agnit fruticem, etc. » Alpinus de plant. Aegypt. cap. xviii: « Gossypium Aegypti ad ipsorum usum allunde afferunt. Neque enim apud ipsos herbacea illa planta, ex qua Syri, vel Cypri gossypium colligunt, adnascitur. Sed tantum quae arboreus frutex est, quaeque tantum in quibusdam provenit viridariis. » Ergo in ipsa Aegypto non nascitur, sed in Aegyptum affertur, ex Arabia scilicet. Quum alio modo & iam Serum Plinius subiungit, significare videtur eo, quo scribebat, saeculo, sericum a bombycino distinctum fuisse. (Interiorum gossypii lanuginem bombycem vocat Plinius lib. XIX, cap. 4.) Bombycinum vocabatur, quod ex bombyce contexebatur; vestes ex bombycino paratae, promiscuae erant viris et mulieribus. Sericum vero dicebatur, quod a Seribus invehabatur, eratque in multo maiore pretio. Viros vestes sericas gestare non licebat, solis id feminis concessum. Diu, Τιβέριος ἀπέχετο ἰσθῆτι σπινθῇ μηδὲν ἄνδρα χρῆσθαι. « Tiberius Caesar edicto promulgavit, ne quis vir serico vestimento indutus foras prodiret. » Plinius lib. VI, cap. 20: « Tatu multiplici opere, tam longinquo orbe petitur, ut in publico matrona transluceat. » Seneca, epist. cxxii: « Nonne videntur tibi contra naturam vivere qui commutant cum feminis vestem? » et epist. cxiv: « Quod vides istos sequi... qui laernas coloris improbi sumunt, qui perluculentem togam. » Apud Tacit. Annal. lib. III, cap. 63, Tiberius accusat « promiscuas viris et feminis vestes. » Plinius iterum lib. XI, cap. 27: « Nec puduit has vestes (de Cois loquitur) usurpare etiam viros, levitatem propter aestivam. In tantum a lorica gerenda discessere mores, ut oneri sit etiam vestis. » Plura etiam petantur et Clem. Alexand. Paedag. III, 3, cuius index, πρὸς τοὺς καλλωπιζομένους τῶν ἀνδρῶν.

Quod si diligenter ad bombycia Coae et sericei filii a Seribus inventi historiam attendamus, quae Plinius de utroque tradit, animadvertemus et

Coam bombycem, et sericeum filum eandem rem esse. Probat hanc sententiam, quod aetate Solini et Martiani Capellae sericum a bombycino non discernebatur. Nam sericum e bombyce fieri omnibus tunc persuasum fuit; nec bombycini alterius usus. Hinc *sericum* disere Solinus et Martianus pro veste e bombyce, ut ipse Plinius: quum tamen eius tempore magna esset bombycini differentia. Bombycem non solum vocavere quae ex vermibus *bombycibus* dictis texebatur, sed molliorem omnem lanae linique lanuginem, ut supra ex Plinio notavimus: s cuius ex interiore bombyce lana netur. s Bombycem hodie vocant verrem qui sericum net. Huius etiam meminit Pollux, lib. VII, cap. 17: Τὰ δὲ ἐκ βομβύκων σπώλκνεις εἰσιν οἱ βομβύκες ἀπ' ὧν τὰ ἱμάτια νύνεται, ὡς περ ὁ ἀρχηγὸς ἔπει δὲ καὶ τοὺς Σέρας ἀπὸ τοιοῦτων ἱτέρων ζώων ἄλλοί τινες φασὶ τὰ νηάσματα. s Aliud ex bombycibus fit; sunt autem bombyces, qui telas ad modum araneorum texunt vermes; nonnulli Seres ab huiusmodi animalculo, colligere telas volunt. s Servius apud Seres 'vermiculos esse prodit, qui bombyces dicuntur. Alia Strabonis de serico sententia lib. XV: Τοιαῦτα δὲ καὶ τὰ σπρικὰ ἐκ τινων φύλων ξανμένους βύσσου. s Serica etiam eiusdem generis esse, bysso scilicet e corticibus quibusdam excarninata. s Doctissimi autem viri Strabonis codicem corruptum scripsit, et legunt ἀντὶ φύλων, φύλων, foliis videlicet. Huic lectioni favet admodum Virgil. Georg. II, 124: s Velleraque ut foliis depectant tenuia Seres. » (Conf. ad hunc locum Virgil. tom. I, pag. 336 ed. Par. libque notam. Broter. Dias. *Mémoires de l'Acad. des Inscriptions*. tom. XLVI.) Plinius lib. VI, cap. 20: s Seres lanicio silvarum nobiles, perfusam aqua depectentes frondium canitiem, unde geminus feminis nostris labor, redordiendi fila, rursumque texendi, etc. s At idem ubi de arboribus mirae naturae agit: s Ne quis iam sericarum arborum lanata folia niretur, etc. s Ex ipso stipite colligi Chud. canit, I, 179: s Staminae quod molli tondent de stipite Seres. s Caeterum quod vulgo sericum (*la soie*) vocamus, ab animalculo, bombyce (*ver à soie*) dicto, generatur in mori arboribus; quod non satis liquido Veteribus notum fuisse constat. Visa sunt ex Perside allata mori albae folia convoluta, vellere sericeo undique obducta, quod bombyx intus occultatus neverat; Ita ut coniectari possit Plinium, quum liniferam ex Theophrasto describit arborem, ac mori folia ei tribuit, nihil nisi *Morus albam* (*Monoc. tetrand.* gen. 2062, Pers. *Vrtia*. Juss.) describere; Theophrastum autem rem ab Alexandri Magni comitibus non satis fideliter narratam accepisse, vel negligentius observata principio fuisse, quae ad serici pertinent historiam. Conf. sup. lib. XII, cap. 13, not. 3. Bod. s Stapel. not. in Theoph. lib. IV, cap. 9, pag. 426.

Neque hic transcribere piget, quae de serico, nostra quidem sententia, felicissime annotavit vir doctrina iudicioque minime contemnendus: s Les Romains qui n'avaient point de commerce immédiat avec la Chine, et chez qui la soie n'arrivait qu'après avoir passé par bien des mains étrangères, avaient entendu dire qu'on la recueillait sur les arbres, d'où ils concluaient qu'elle était la production des arbres mêmes. Or nous savons aujourd'hui que l'on trouve à la Chine une espèce de ver aussi commune que le sont les chenilles en Europe, qui se nourrit et se métamorphose sur toutes sortes d'arbres, et une autre qui couvre de ses fils les arbres mêmes. Les étouffes de

soie que les Romains achetaient au poids de l'or, n'étaient que des gazes qui laissaient voir ce qu'elles paraissaient couvrir. Outre la raison de bien-être, une sage politique engageait les Romains à interdire la soie. Ils craignaient avec raison que le libre achat de cette précieuse marchandise ne fit passer aux extrémités de l'Orient des sommes immenses qui ne reviendraient pas à l'empire. Il me semble que la nature en donnant la soie au genre humain nous a fait un présent très équivoque. Si d'un côté la soie est une source d'agréments, de commodités et de richesses, de l'autre elle est nuisible aux progrès de l'agriculture. Plus l'usage de la soie est commun, moins on a besoin de laine, moins on nourrit de troupeaux, moins on a d'engrais pour fertiliser les terres. Cette raison, quoique vieille, n'en est pas moins sensée. C'était elle qui avait prévenu le sage Sully contre les manufactures de soie. Peut-être ne devrait-on les admettre que dans des pays stériles, ou dans ceux qui regorgent d'habitants et de cultivateurs, comme la Chine. « LARLETTERUS.

Nonnulli videntur auctores (conf. not. pag. 41 T.) *Gossypium* Plinii arbores, vel *cynus*, ad *Bombacem ceibam*, aut *B. gossypium* retulisse, quod ad hunc locum iam notavimus. Falso: nam ut Clar. nostras Fontanesius animadvertit, setas *ceiba* breviores habet, quam ut ex eis telae confici possint, nec dubium est quin Plinius *gossypium* recentioribus apprime notum his significare voluerit, ut ex eius descriptione patet.

EXCVRSVS. III

DE EBENO

Ad ea Plinii verba, c. 8:

Vnam (arborem) e peculiaribus Indiae Virgilius celebravit ebenum, nusquam alibi nasci professus. Herodotus eam Aethiopiae intelligi maluit, etc.

De ebena sic Herodotus lib. III, Thalia, n. 97: Αἰθίοπες οἱ πρόσθεντοι Αἰγύπτῳ, τοὺς Καμβύσης ἐλάυνον ἐνὶ τοῖς Μακροβίοις Αἰθίοπας κατατρέφοντο· αἱ γὰρ τὴ Νύκτι τὴν ἡμέραν κατοικεῖνται, καὶ τῷ Διονύσῳ ἀνάγουσι τὰς ὀπάδας. οὗτοι οἱ Αἰθίοπες καὶ οἱ Πηλεσιχαιοὶ τοῦτοι... οὗτοι συναμρότεροι διὰ τρίτου ἔτιος ἀγίον, ἀγνίστου δὲ καὶ τὸ μέτρον ἐμὲ, δύο χοίνας ἀνύρου χρυσίου, καὶ διηκοσίας ψαλμαγίας ἰδίου, κ. τ. λ. » Aethiopes Aegypto contermini, quos Cambyses in expeditione contra Macrobios Aethiopes sumpta subegit, quique sacram Nyssam incolunt, et Baccho dies festos agunt, isti Aethiopes eorumque finitimi... Horum utrique tertio quoque anno portabant, portantque ad meam usque memoriam, binos choenicas auri non igniti, et ducenta strabes ebena, etc. » Locum Virgilii extat Georg. II, 446 et 447: Divisae arboribus patriae; sola India nigrum Fert ebenum; solis est thures virga Sabacia. » Male poeta solam Indiam ebenum nigrum ferre cecinit, ut annotavit Plinius, sententiam suam auctoritate Herodoti confirmans. Pro Virgilii dici potest, Indiae nomen ab eo late accipi, ut nomen Aethiopiae plagam eadem denominatione comprehendat.

Theophrastus lib. IV, cap. 5, quem sequi Marq loco citato videtur, unam quoque e peculiaribus Indiae arborem dixit ebenum: ἴδιον δὲ τῆς γῆρας ταύτης. Ταύτης δὲ δύο γίνετο τὸ μὲν, εὐξύλον, καὶ καλόν, τὸ δὲ φαῦλον. σπάνιον δὲ τὸ καλόν, θάραξ δὲ πολλόν, κ. τ. λ. » Ebenus quoque vernacula est eius regionis. Huius duo genera constant, alterum materie laudatum, alterum vile vitiatumque. Rarum quod praestantius, reliquum permultum habetur. »

Plinius quoque duo genera esse testatur, ut supra diximus. Idem facit Dioscorides, lib. I, cap. 129: sed duo haec genera in India reperiri non docet: nec duo Indicae ebena genera tradit, sed alterum Aethiopicum, alterum Indicum. Et de Aethiopum ebena, cuius non mentitur Theophrastus, haec tradit: Ἐβανός χρησιώτερος ἢ Αἰθιοπικὴ καὶ μελαίνα, καὶ μὴ ἔχουσα κτηδόνες, ἑμπερὶς ἀφρατι-εὐρασμένη τῇ λεύκῃ, κ. τ. λ. » Ebenus optimis censor Aethiopica, nigra, venarum pectinumve expers, cornu elaborato similis laevore, etc. » Κτηδόνες maculas exponere videtur Isidorus, quum ait, » Aethiopicum vero quod praestantius accipitur, in nullo est maculatum, sed est nigrum, laeve et corneum. » Κτηδόνες non sunt maculae, sed ve-

narum in arboribus et eorum materia cursus, pectines, per longitudinem recte pectinum modo linese et intervalla, venae lineatim discurrentes pectinum modo. Plinius $\kappa\tau\alpha\delta\acute{o}\nu\alpha\zeta$, *venarum cursus* vertit lib. XVI, cap. 76: « Communis his pinoque, ut quadripartitis, venarum cursus bifidosque habeant. » Haec ex Theophrasto, lib. V, cap. 2. Vulgare ebenum non esse Aethiopicum Dioscoridis vel his argumentis probatur, quod gustu non sit mordax, nullam dum manducatur ostendit asrimoniam, nullum igni iniectionem emittit odorem, nec ullam pinguedinem, si accendatur, fundit. Malunt alii Guaiacum ebenum Aethiopicum esse, quod igni iniectionem odorem spirat bopum et iucundum, multa pinguedine scatet, eamque prunis iniectionem exsudat. Sed quum non sit nigra materia, nec venas discurrentes pectinum modum habeat, nonnen ebenum non meretur. Conf. ad hunc locum Bod. et Stapel not. in Theophr. lib. IV, cap. 5.

Ex Herodoti loco sup. citat. colligi potest, quam pretiosa fuerit in Perside ebeni materia; sed non clarior inde Plinii sententia elucet. Videtur ebenum palmis annumerare; ideoque imperatam Aethiopibus innuere, quod vix aliud quidquam eorum regio ferret quam palmas. Recentiores tamen auctores pro ebeno Veterum accipiant *Diospyron ebenum* sive *D. ebenastrum* (an *D. melanoxylon*? Linn. *Diagn. octand. gen.* 2250. Pers. *Guaiac. Juss. Pat. Flor. Virgil. tom. VIII, pag. 48* edit. Par.), quae a palmis longe distat. Truncus enodis, lignum minime venosum; caeteri qui apud Aethiocos occurrunt characteres, ambigni et parum certi, rem in dubio liquunt. Iudica fortasse ebenus, una et altera species Diospyri fuit; Aethiopica, arbor aliqua nobis ignota forte e palmarum familia. Mithridaticam autem tertiam quandam fuisse necesse est; nam quid Mithridati commune cum Aethiopibus et India? Caeterum niger ligni color facile potuit apud Veteres diversissimis arboribus idem ebeni nomen imponere. Triumphatam illam ebeni speciem *Ebenum ereticum* Linn. fuisse crediderim (*Anthyllis? eretica, Diadelph. decand. gen.* 4695 Pers. *Legum. Juss.*). Alteram vero ebeni speciem de qua Plinius: « Alterum scuticonum cytisi modo, » an revera ad cytisum pertinet, dubito. Nec tamen cogitandum, ut quidam volunt, puto de *Cytiso laburno* (*Diadelph. decand. gen.* 4721 Pers. *Legum. Juss.*), quae apud nos *faux ébénier* vulgo dicta, colitur; in Italia, Sabaudia, Helvetia sponte frequens. *Ebenus eretica* L. etiam Theophrasto cytisus est. Conf. de ebeno Veterum ac Recentiorum WURTELAU AINHE, *Materia medic. Madras*, 4813; FAR, *Flor. Virgil.* p. 46, tom. VIII edit. P. De *« spina »* indica simili, sed deprehensa vel lucernis, igni protinus transigente et nihil adhuc satis certi reperimus, quoquam de cactorum aliqua specie nonnullos perperam cogitavisse arbitramur.

EXCVRSVS IV

DE PIPERE ET ZINGIBERI.

Ad ea Plinii verba, cap. 14:

Pasim vero quae piper gignunt, iuniperis nostris similes, etc.

De pipere sic Theophrastus, lib. IX, cap. 22: Τὸ δὲ πέπερι καρπὸς μὲν ἔστι διττὸν δὲ αὐτοῦ τὸ γένος τὸ μὲν γὰρ στρογγύλον ὡσπερ ὄροθος, κλίνορος ἔχον καὶ σάρκα καθάπερ αἱ δαρνίδες, ὑπὲρ ἄλλον· τὸ δὲ ὑπόμηκτις, μέλαν, σπινθώματα μακρινὰ ἔχον· ἰσχυρόν δὲ πολὺ τοῦτο μᾶλλον βατίρεν. » Piper fructus est eius; genera duo: unum enim rotundum, cervi modo, tegmine carneque constans, sicut laurina bacca: enbrutilum. Alterum oblongum, nigrum, semina parvioris continens: longe hoc validius altero. » De eodem Dioscorides, lib. II, cap. 189: Πέπερι δένδρον ἱσπορεῖται φυτόμενον ἐν Ἰνδίᾳ, βραχύ· καρπὸς δὲ ἀνέστι, καταρχῆς μὲν προμήκη καθάπερ λαβύς, ὅπερ ἐστὶ μακρόν πέπερι· ἔχον τὸ ἐντὸς ἄγχιον παραπλήσιον, τὸ μῆλλον ἰσχυρὸν τέλειον πέπερι· ὅπερ κατὰ τοὺς οἰκείους καιροὺς ἀναπλούμενον, βότρυν ἀνέστι, κόκκους φέροντας οἷους ἴσμεν· τῷ δὲ καὶ ὀμφακώδεες, ὅστιν ἐστὶ τὸ λευκὸν πέπερι, εὐθετοῦν μάλα· εἰς τὰ ὀρθαλμικά καὶ ἀντιδότους, καὶ θηριακὰς δυνάμεις. Ἔστι δὲ τὸ μὲν μακρόν ἐπιτεταμένον τῇ δέξει, καὶ ὑπόπικρον, διὰ τὸ αἶρον, καὶ ἐπιτρίβειον εἰς τὰς ἀντιδότους, καὶ θηριακὰς δυνάμεις. Τὸ δὲ μέλαν, ἥδιον καὶ δριμύτερον τοῦ λευκοῦ, καὶ εὐστομώτερον, καὶ μᾶλλον διὰ τὸ εἶναι ὥριμον ἀρωματίζον, εὐχρηστότερον τε εἰς τὰς ἀρτίους. » Piper brevis arbor esse traditur in India nascent, quae quidem fructum promit infer initia oblongum, siliquarum instar, quod longum piper. Is habet intus siliquid melle simile, quod tandem in perfectum piper evadit. Et ille quidem mis temporibus dehiscens pendensque sese, racemos emittit graeco ferentes, qualis novimus: e quibus nonnulla acerba et immatura piper faciunt candidum, aptissimum remediis oculorum, antidotis et iis medicamentis quae contra venenatas bestias parantur; theriaca vocant. Est porro longum, intensa mordacitate praeditum et subamarum, quoniam immaturum: antidotis itidem et theriacis medicamentis accommodatum. At nigrum albo suavius est, acrius, orique ac magis aromaticum, propterea quod tempestiva maturitate collectum est; quin et ad condimenta utilius est. » Comparat graecus suctor piper longum siliquis, quia est oblongum, siliquae modo, et quod grana intus contineat; sed non addit quibus siliquis sit simile. Plinius Dioscoridem non bene assecutus videtur, quum tradit hoc loco in piperis longi siliquis parvis esse semina quae a Iunipero distant parvulis siliquis, quales in phaseolis videmus. Plin est similior. (Conf. infra descriptionem piperis a doctiss. Gzorr. pag. 144.)

Piper antiquitus notum fuisse constat; Plutarchus tamen in obsoniis apud Veteres usum nullum habuisse scribit Sympos. lib. et Quaest. IX: πολλὰ

γὰρ τῶν ἀγρίων καὶ ἀβρότων πρῶτον, ὅστις νῦν γίνεσθαι, ὡς περ εἰνό-
ματι καὶ μήτρᾳ λέγεται δὲ μηδὲ ἐγκύβητος ἔσθως διὰ τὸ ὀλίγον καὶ ἀπο-
βάλλειν, μυστατομένους πρὸς σιπόντα· σικύου δὲ καὶ πέπωνος καὶ μήλου μηδε-
κοῦ, καὶ πεπρωτος πολλοὺς ἴσμεν ἐπὶ τῶν ἡρεσυντήρων γευσσάσθαι μὴ θνησιμό-
νους. » Quippe multa eorum quae gustari olim et comedi non solabant, nunc
pro suavisimis haberi videmus; quae sunt vino mel et vulva; quin et ce-
rebrum antiquius abominabantur et proieiebant; node factum ut Achilles
ei Agamemnonem compararet. Novimus etiam adhuc multos antiquorum
gustare syciopeponem, insulam medicam, et piper non sustinuisse. » Quod
utrum de pipere verum sit, asserere non ausim. Martialis antiquior Plutarcho
piper oleribus admisceri solere auctor est, lib. XIII, ep. xiii, 1: » Vt sa-
pient satuae fabrorum prandia betae, O quam saepe petet vicia, piperque
coquina. » Notum adagium: » Τὸ ἐν λαχάρεσι πείπει, » in oleribus piperi. »
Ex altero tamen discimus non vulgare fuisse piper addere oleribus, » Qui
multum habet piperis, etiam oleribus admiscet. » Non itaque omnes admi-
scebant, sed in tantum quibus largior erat cōpio, et hoc voluisse videtur
Bibbilitanus betam insipidam esse, nisi vinum piperque addatur, quod fabris
aliisque fortunae tenuioribus, non licebat. Quoad Dioscoridis locum pertinet,
plura hic in considerationem veniunt, quae ex Bojaseo transcribere, ut ase-
pissime solet, nos non piguerit. (Conf. Bod. a Stapel ed. in Theophr. lib.
IX, cap. 22, pag. 1179 seqq.).

Qualis planta sit ex iis quae ex Garcia ipsaque Batavorum experientia di-
ximus, quilibet facile percipere potest. Plin. lib. XII, c. 14: » Passim vero
quae piper gignunt iuniperi nostris similes, quamquam in fronte Caucasi so-
libus opposita gigni tantum eas aliqui tradidere. » Hunc locum, ex mente
Plinii, perhelle expressit Solinus cap. 41: » Idem fronte qua soli adversus
est, arbores piperis ostendit, quas ad iuniperi similitudinem diversos fructus
edere asseverant. » Atqui, inquit viri docti, iuniperus fructus diversos non
habet et clare Plinius semina piperis a iunipero destare testatur: sane iuni-
peris similes idem asseverat arbores, quae piper gignunt. Quod est falsissi-
mum; nihil enim tam dispar se differens. Nec Plinius, nec Solinus piperis
plantam quoad faciem figuramve similem volunt iuniperi, ut inepte Isido-
rus putavit, qui piper ad similitudinem iuniperi folia habere scribit. Sed ea
in re iunipero piper comparat, quod uno eodemque tempore fructus ostendit
mauros et immaturos. Et haec quidem est mens Solini, quum diversos
fructus edere sit. Quod tamen, uti ex Garcia subdivimus, fabulosum est.
» Credunt tamen (et recte, ut diximus cap. 14, not. 2) docti piper album
quod ad nos advehitur, non aliud esse, quam ipsum piper nigrum, cortice
suo nigro et rugoso spoliatum. Eo enim cortice, inquit, spoliari, sit veri
simili dubi soli expositum nimium torretur. »

De pipere nigro sic Doct. Geoffroy, Tract. de Materia med. tom. II, pag.
377: » Piper Latinarum, Πείπει Graecorum, *Fulfil* et *Fulfil* Arabum. Spe-
cies est aromatica, omnibus sacculis et omnibus terris ad ribania condenda
expedito. Graecia veteribus, Arabibus et nentericis cognita fuit, nec minus
usitata, Dioscorides, Galenus, et alii eius tria genera distinguunt, nigrum,
candidum et longum, quae eosam fructuum maturitate tantum inter se di-
versos esse existimaverunt. Verum tres illae species, quae sub iisdem no-
minibus in officinis adhuc reperiuntur, sunt fructus plantarum diversarum.

Quarum unam hoc loco considerabimus. Piper nigrum, Off. (*Piper rotundum*, C. Bauh. Pin. 411; *Piper nigrum*. Willd. *Trigyn.* gen. 74; *Piper nigrum* (*aromaticum*), Pers. gen. 74; *Prtio*. Juss.). Fructus est, seu granum exsiccatum, parvum, pisi minoris magnitudinis, rotundum, cortice rugoso, nigro aut fusco, quo detracto substantia conspicitur duriuscula et compacta; cuius exterior orbita ex viridi flavescit, interior albicat, et acrobiculum in medio vacuum relinquit, sapore acri et servido, totum os et fauces adurente. Ex India orientali affertur. Planta cui fructus illo adnascitur, dicitur *Lada*, aliis *Nolanga*; *Melago codi*, Rheed. *Hort. Mal.* VII, p. 23, t. XII. Nasctur in lava, Sumatra et per totam Malabariam. Collitur per fragmenta ramorum terrae intrusa ad radices arborum, vel appositis perticis, quibus annititur more vitis. Ex pipere nigro decorticato fit album illud piper arte factum, quod solum hodie nobis affertur. Maceratione enim cortex exterior niger tumescendo defiscit, atque ita facillimo negotio album intus inclusum granum eximitur et exsiccatur, quod nigro multo mitius est et praestantius.

Piper (antiquorum) est nobis *Pip. nigrum* (*Piperis nigri* et albi fructus, Linn. *Mat. med.* p. 43), cuius fructus solum, et albidus, cortice externo cincti, et nigri, cortice destituti, distinguuntur. Fabulosus Philostratus plura narrat de piperis cum vitice similitudine et de simiarum cultura, quod credulum vulgus delectare potest. Serap. cap. 367; Avic. 236. Bacui (*Notices et Extraits*, II, 418) in Malabaria crescere piper dicit, fructus foliis obumbrari; alioquin a solis calore corrumpi. Abulfeda (Buschings *Mag.* IV, 270) ibidem arbores eas scandere ait. Sprengel. *Hist. rei herb.* tom. I, pag. 76 et 244.

EXCURSVS V

DE LYCIO VETERVM

Ad ea Plinii verba, cap. 151

Fert (India) et in spinis piperis similitudinem; praecipua amaritudine, foliis parvis densisque. etc.

Lycii Dioscorides duo tradit genera, vulgare et Indicum: sic prius describit: Λάγιον δ' ἐνίοι πυξάκανθον καλοῦσι, δένδρον ἐστὶν ἀκανθώδες, πάλλουτος ἔχον τριπλόχαις ἢ καὶ μαιζύνας· περὶ δὲ τὰ φύλλα πύξω δισοκα, πυκνά... Καρπὸν δὲ ἔχει ὡς πέπτερι μέλατα, πιπρόν, πυκνόν, λεῖον, καὶ τὸ φλοὸν δὲ ὡχρόν, ὅμοιον τῷ διεστέντι λυκίῳ. «Lychum, quod nonnulli Pysacantham vocant, arbor est spinosa, virgis trium cubitorum, aut etiam langioribus, circa quas sunt folia huxo similia, densa... Fructum habet piperis instar nigrum, amarum, densum, laevem; corticem vero pallidum, Lyeio diluto similem.» Addit succum elici e radleibus, cum frutice ipso tuis, et per dies multos maceratis, deinde coctis; liquorem vero adulterari admista inter. coquendum amurca, aut absinthio, aut felle bubulo, etc. Quae omnia fere Plinius totidem verba expressit. Et ea de Lycio vulgari, sive Cappadocio Dioscorides; nunc de Indico: Αἰγύστα δὲ, ἰνquit, τὸ Ἰνδικόν λυκίον γίνεσθαι, ἐκ θάμνου τῆς λεγομένης λογχίτιδος· ἔστι δὲ αἶδος ἀκάνθης, βάλλουτος ἔχουσα ὀρθὰς, τριπλόχαις, ἢ καὶ μαιζούς. πολλὰς ἀπὸ τοῦ πυθμένος, πρυγνέρας βάρου· φλοὶός βαγεῖς ἐνερθεῖς. «Fertur et Lycium Indicum fieri ex frutice loychitide appellato. Est is e spinarum genere, virgas habens rectas, tricubitales, aut etiam maiores, a fodo numerosas, et rubo crassiores; ruptus cortex rubescit.» Ex istis locis patet Indicum Lyeium sive *lonchitidem* non idem esse cum Lycio vulgari, quod in Cappadoeia; Lyeiaque crescere ait Dioscorides; Pliniumque, quod iam pridem Salmasius animadvertit, utriusque plantae, ut saepius sit, historiam confudisse. Conf. Boil. a Stapel, not. in Theophrast. pag. 353 seqq.

Quod si vero naturam et nomen requires plantarum, ex quibus elim Lycium, quondam eliciebatur, nodus erit sane intricatus, nec facile expediendus. Sic Harduinus ad hunc locum: «Lycium porro quid sit ignorari etiam a peritis herbariis pronuntiat Anguillara de Simp. Part. lib. III, pag. 62. Nos arborem in Goana, Iudiae reginne, aliisque, *Hacchie*, succum ipsum *Cate*, vocitari (Ualecampio et) Clusio credimus, lib. I, esp. 40, pag. 163.»

Si vero Garciam audiantus de Aromat. Indicis, *Hacchie* arbor est magnitudine fraxini, folio minuto ericae, aut tamarisci simillimo, perpetuo virente, multis spinis horrida. Ex ramis illius contusis, coctis, etc. succum eliei, quem vocant *cate*, *catechu*, *caetchu*, etc. Nolis vulgo *cachou*. Iacobus Bon-

tius eandem describit arborem creberrimis in trunco et ramis spinis obsitam, foliis fere Sabinae, vel arboris quem vocant *vitar*, sed non tam pinguibus ac crassis. Fabas fert rotundas, punicei coloris, in quibus tres aut ad summum quatuor nuces clausae latent, tanta duritie ut dentibus frangi nequeant. Ex eius radice, cortice et foliis extractum, cate dictum excoqui, etc. Hae descriptiones minime cum Plinii Dioscoridiaque verbis conveniunt; unde concludendum censuerunt viri peritiores nonnulli nos Graecorum Lycio Indico catere. Lycium autem Cappadocium in officinis iam non reperitur. Conf. Geoffroy, Mat. méd. t. II, pag. 722 seqq.

In tanta opinionum diversitate, nos Sprengelii sententiae libenter acquiescimus, qui primam Lycii speciem Dioscoridis, i. e. Cappadociam ad *Lycium Europaeum*, sive *barbarum* (*Pentand. monog. gen. 510 Pers. Solan. Juss.*) retulit, Hist. rei herb. t. I, pag. 462: secunda vero, id est Indica, teste eruditiss. viro (ibid. pag. 491), nihil aliud nobis erit quam *Acacia catechu* (*Mimosa Pers. Monadelph. polyand. gen. 1655. Legumin. Juss.*)

EXCVRSVS. VI.

DE MACIRE, VEL MACERE

Ad ea Plinii verba, cap. 167

*Et macer ex India advehitur, cortex rubens radices magnae,
nomine arboris suae, etc.*

Mira inter doctos de Macère opinionum varietas. Plinii novissimus ad hunc diem, ut opinamur, interpret, pronuntiat hanc plantam eandem esse atque *Rheum palmatum* aut *R. compactum* Linnæi, cuius radix, e Tataria septentrionali Sinarumque finibus advecta, in officinis nostris est usitatissima. Sententiam autem suam sic tueri conatur: Le macir ou maker, comme l'appelle Dioscoride, n'est autre selon moi que la vraie rhubarbe, c'est-à-dire que la racine d'un arbre indien de la contrée de Malabar, nommé encore aujourd'hui *Macre*. Ces grands et gros morceaux de rhubarbe, sujets à cette carie précieuse, appartiennent bien évidemment à une autre racine que les petits bâtons de rhubarbe qui en sont exempts. Le mot oriental *majir* ou *maker*, ou *makro*, paraît avoir sa source dans l'hébreu *makar*, *contabescere*, ou *macha*, *demoliri*, *destruere*: ce serait la vraie rhubarbe définie par sa carie ou par son desséchement. Non abs re fore iulicavimus hoc loco transcribere clarissimi Gerardi notam, nondum praelo commissam, qua gallici Interpretis opinionem reliquum prorsus esse demonstrat: « Selon la note de M. Poinsonet de Sivry, la rhubarbe cariée serait le vrai macir, et les petits bâtons de rhubarbe, exempts de cette carie, appartiendraient à tout autre plante, d'où il s'ensuivrait que mal à propos on confond ces deux racines; mais ces grands et gros morceaux de rhubarbe, sujets à cette carie précieuse, n'ont aucun rapport avec le macir, qui est une écorce selon le témoignage de Dioscoride, de Pline, de Galien et d'Avicenne parmi les anciens, auxquels se joint celui de Christophe Acosta, tandis que la rhubarbe saine ou vermulue est un bois compact dépouillé de son écorce.

« Au surplus, cette carie de la rhubarbe n'est pas un caractère essentiel et distinctif d'après lequel on doit admettre deux sortes de rhubarbe provenant d'espèces différentes. La racine de la rhubarbe n'a pas le privilège d'être absolument exempte de carie. La précaution avec laquelle on la fait sécher, les trous que l'on y fait pour l'enfiler et la suspendre, sont autant de moyens mis en usage dans la vue de la garantir de corruption. Mais s'il restait quelque doute là-dessus, et si la rhubarbe cariée avait une origine différente de celle qui est intacte, on ne verrait jamais des morceaux de rhubarbe à moitié cariés; il n'est cependant pas rare d'en rencontrer dont la partie vermulue devrait appartenir à cette carie précieuse; tandis que

celle qui ne l'est pas encore serait de la nature de ces petits bâtons de rhubarbe qu'on a cru devoir distinguer des gros morceaux sujets à la carie. Toute la différence qui existe entre ces deux rhubarbes, c'est que certains morceaux sont plus sujets à être attaqués par les vers que d'autres. Si elles n'avaient point une origine commune, et si l'une nous venait du Malabar, tandis qu'il est certain que l'autre nous est apportée de Tartarie et de la Chine, nous ne les recevrons pas toutes par la même voie.

C'est donc fort mal à propos qu'on a voulu faire un bois du macir qui n'est qu'une écorce, et c'est avec moins de fondement encore qu'on a prétendu que la rhubarbe cariée est le vrai macir. Sur le premier point, on est désavoué par les anciens naturalistes, et *macir*... *cortex rubens radiceis magnae*. Sur le second, on le serait par l'exemple que je viens de citer, d'un bâton de rhubarbe dont la moitié restée intacte serait de la vraie rhubarbe, tandis que la portion vermoulue serait du macir, suivant l'auteur de cette note. La rhubarbe cariée conserve ses propriétés essentielles, parce que les vers n'attaquent pas sa résine; à dose égale, elle doit être plus active que celle qui est exempte de carie. (Ea ineditis Gerardi notis in Plinium, part. botan.) Quum nullam esse censeamus *Maceris Veterum et Rhei Recentiorum* oppositam, item arbitramur rejiciendam quorundam doctorum coniecturam, qui *Macer* ad *Quassiam simarubam* Linn. referunt. *Guiana* est *Simarubae* natale solum; verum enimvero quomodo fieri potuit ut planta Americae meridionali peculiaris, Plinii Dioscoridiae temporibus, Europae incolis innotuerit? Salius fuerit fateri nihil adhuc certi de *macere Veterum* recentiores compertum habere. Nos Sprengelii auctoritatem ad hunc locum, ut saepe alias, adducere nulli dubitamus. Scilicet postquam meritis laudibus acce Nostri auctoris ingenium, studium incredibile, suamque vigilantiam (1) magnifice ornavit extulitque: Neque tamen rari sunt (in tam vasto opere) errores gravissimi, sit, et cognitione plantarum manet orti. Confundit e. g. *casiam Romanorum* (*Daphnen cneorum*, lib. XII, cap. 20) cum *Lauro casia*; *sabam graecam* appellat *Celtim australem*, lib. XVI, cap. 32; *oryzae* florem tribuit *purpureum*, lib. XVIII, c. 7, etc. *Macer*, sive *Mais*; ipsi *cortex rubens radiceis cultusdam magnae est*, etc. etc.

Es his verbis clare satis apparet Plinii Dioscoridique mater, teste et auctore Sprengelio, nihil aliud esse quam membranam vestientem semen aromaticum nuci *mosechatae*, et seplatiarii vocant (*noix muscade*), sive partem fructus *Myristicis mosechatae* (Dioec. mouadelp. gen. 2298 Pers. *Laurin* Juss.) quae olim ex Molucca insulis in Indiam fortasse transvehit poterat.

(1) Plinii Ion. Epist. III, 5, 8.

EXCVRSVS VII

DE VARIIS NARDI SPECIEBVS, ET DE MALABATHRO

Ad ea Plinii verba, cap. 26:.

De folio nardī plura dici par est, ut principali in unguentis, etc.

Multa etiam nunc docti disputant de Nardi folio et Malabathro, dum alii unam eandemque plantam, alii contra duas esse species contendunt omnino diversas, neque tamen in illis definiendis vel determinandis satis inter se conveniunt. Nonnullas auctorum opiniones strictim disquirere forsitan operae pretium hoc loco fuerit.

Primum de nardo mentionem Sacris in Scripturis deprehendisse sibi videtur Sprengelius (*Historia Rai herbariae*, tom. I, pag. 8), at solummodo Cantic. 4, 14; 4, 13; ubi נָרְד, *nard*, vox occurrit, quae gramin radice fragrantissima significat; et sane τὸ ἄρωμα huic sententiae favet. Non idem forte dixeris de ὄρχις οὐσμοῦ Hippocratis (*Morb. Mulier.* II, 673), quem pro nardo vir doctus habet, fretis argumentis minus, ut opinamur, probabilibus, quum epitheton οὐσμος ad aliam plantam pertinere quoque posse videatur.

Pauca aut fere nulla de nardo Theophrastus, *Histoc. Plant.* lib. IX, cap. 7. Dioscorides contra plures agnoscit species describitque, lib. I, cap. 6: *Νάρδος ἐστὶ δύο γένη· ἡ μὲν γάρ τις καλεῖται Ἰνδική, ἡ δὲ Συριακὴ· αὗτε ὅτι ἐν Συρίᾳ εὐρίσκειται, ἀλλ' ὅτι τοῦ ὄρου ἐν ᾧ γινώσκται, τὸ μὲν πρὸς Συρίαν τέτραπται, τὸ δὲ πρὸς Ἰνδοῦς.* «Nardi sunt duo genera; una scilicet *Indica*, altera *Syriaca* nuncupatur; non quod in Syria inveniatur, sed quod montis in quo nascitur, pars una Syriam, altera Indos spectet. » (Vid. ad hunc locum not. (pag. 46 Taur.), ubi Dioscoridis rationem relictulam censet Harduinus post Dalec.) Et paulo post: «Ex Indicae vero nardi genere est quae *Gangetica* dicitur, a fluvio Gange, qui montem ad cuius radices ea nascitur, praeterfluit. Est et quaedam cui *Samphariticæ* nomen a loco Inditur est. » Mox capito sequenti, de spuris nardi speciebus tractando: «*Celticam nardum* describit, dictam vernaculo sermone *Gallicam*, quam testatur nasci quidem in Liguria Alpibus, sed etiam in Istria provenire. » Cap. 8: «*Nardus montana*, eodem teste, quae a quibusdam *Thylacitis* et *Neris* appellatur, in Cilicia et Syria provenit. » Cap. 10: «*Phu*, quod et ipsum aliqui *silvestre nardum* dicunt, in Ponto nascitur, etc. » (Vide not. pag. 47 T.). His excerptis apparet Dioscoridem duas nardi legitimas species agnovisse, Indicam scilicet et Syriacam, utramque tamen in India proveniente[m], et eas pro naturali solo in varietates quasdam divisisse; caeteras vero species, quas spurias diximus, a praecedentibus iure ac merito distraxisse.

De malabathro quod nonnulli nardi Indicae folium esse arbitrantur, odoris

quadam cognatione decepti : nihil est quod satis compertum apud Dioscoridem habeamus. Etenim : ἰδιον γὰρ ἐστὶ (Μαλαβάθρον) γένος φυόμενον ἐν τοῖς Ἰνδίοις πελάγεσι, φύλλον δὲ ἰπτικόμενον τῷ ὕδατι, ἀσθένει ἢ ἐπὶ τῶν πελάγεων φρεσὶ, ῥέξαν οὐκ ἔχον ὅπερ συλλέγοντες, εὐθὺς διαπύρουσι λένω, καὶ ξηράνουντες ἀποτίθενται. » Etenim peculiare genus est, quod in paludibus Indiciis igitur. Folium id est, quod lentis palustris modo aquae innatat, nullis fultum radice; id ipsum collectum statim lino traiecitur, siccatumque reconditur. » Quae omnia fere ad verbum transcripsit Plinius, cap. 59; patet vero ex allato loco, Anazarbaei sententia, malabathrum a nardo prorsus diversum fuisse. Nunc Sprengelium audiamus (Hist. Rei herb. tom. I, pag. 494), de eo ipso loco disserentem : » Non desunt plura, quae astis obscura manent ab ipso auctore non cognita aut male descripta. Exemplo adducam μαλαβάθρον, quod aliqui pro nardi Indicae folio habeant. Esse autem peculiare quoddam gentis folii quod paludibus innatat, sine ulla radice; id collectum, statim filo traiecitum, siccatumque, reconditum servari. Repetit id Plinius, novo addito errore, in Syria nempe γῆνι id malabathrum. Galenus duobus locis (Facult. Simpl. VII, 93, 114), μαλαβάθρον et φύλλον μαλαβάθρον recenset, congruere virtutem cum vi nardi. Mox usus increbuit, φύλλα cum μαλαβάθροι eadem putare, quum Plutarchus (Gryll. 990) dicat νάρδος καὶ φύλλα, καὶ καλὰ μόνος ἀραβικῶς. At vero Digest. l. 39, tit. 4, de Publican. et vectig. l. 16, distinguit malabathrum a folio barbarico. His aliisque arguantis victus primus ferme Anguillara (pag. 29) bene distinguit folium barbaricum, quod idem cum Piperae bette; Malabathrum autem dici temet; idem vero temet tamquam piperis speciem quoque describit. Falli autem et eum Garcias (Clus. Exotic. 475-477) perhibet, Malabathrum enim Cassiae lignae (Lauri Cassiae) esse folium, folium vero καὶ ἑξαχτὴν esse bette Indorum. Conf. Trew. in Nov. Act. nat. Curios. vol. II, app. pag. 385. Coram habeo etiam iconem folii, quod manifesto Lauri Cassiae est, et bette dicitur apud Ramusium (Viaggi I, 363). » Hactenus de Malabathro Sprengelius; argumentorum vero hinc inde aliorum fide attentius perpena, nihil invenimus; fatebimur ingenue, quo mens huc aut illuc prius inclinaret; item igitur integram peritorum iudicio dirimendam relinquimus.

Nardus antiquorum nobis erit *Andropogon nardus* (Triand. digyn. gen. 486 Pers. Gramin. Juss.). » Ionesius quidem, ait Sprengelius, tom. I, pag. 8, probare studet (Transact. of the Soc. of Bengal. tom. II, pag. 405), *Valerianae spicae* Vahl radicem nardum Veterum exlibere. Perperam autem id fieri, patet e Dioscoridis loc. sup. citat. Avicennae lib. II, pag. 425 : » Maxime vero ex Abu'l Faldi (Cels. Hierobot. II, 3) descriptione, qui gramen esse Nardum, diserte aiunt. Copiosissime autem ea planta provenit in Gedrosiae provincia, hodie *Mikran* dicta, quae Indico Oceano contermina, a septemtrione *Turan* contingit; ubi Alexandri exercitus tanta abundantia eam deprehendit, ut pedibus calcata aërem fragrantia impletet. » Conf. Arrian. Exped. Alexand. lib. VI, cap. 22 : » Naves Punicae, Arriano eodem teste, inde Nardum advehant, quo factum est, ut et Salomonis tempore gens Israelitica eam obtineret. » Νάρδον Καλκιδὴν Diosc. sive Nardum Gallicam Plinii eandem esse puta-

mus cum Valeriana Celtica (*Triand. monog. gen. 77 Pers. Dipsac. Juss.*). Νάρθεν ὀρεῖνν ἢ καὶ θυλακίτιν, i. e. nardum montanum, dictam quoque *Thulacitin*, nihil aliud esse pronuntiat Sprengel. quam *Valerianam tuberosam* Gerard. textu Dioscoridis ea ingenio Matthioli emendatq. Conf. *Histor. Rei herb.* 1, 458. Nardus Cretica Plinii est *Valeriana Italica* Lam. et huius quoque meminit Galenus, *Compos. medic. sec. loca* 2, 4; sed descriptio Plinii ea Dioscoride de *Phu* desumpta, Conf. *Ponac mont. Bald.* pag. 49 et 50.

EXCURSUS VIII

DE THYRIFERA ARBORE.

Ad ea Plinii verba, cap. 31.

Nec arboris ipsius quae sit facies constat... Graecorum exempla variant. Alii folio piri, minbre dumtaxat, et herbidi coloris prodidere. Alii lentisco similem subrutilo. Quidam terebinthum esse, etc.

Thurifera arbor, Theophrasto et Dioscoridi, Ἀθῆναιος; Ἀθῆναϊστὸν, Hippocrati; *Thus* vel *Tus*, Latinis; *Rhondor*, Arabibus; *Olibanum*, *Thus muscadum* Officin. Vulgo *encens*, *oliban*. Non solum Graecis et Arabibus, sed omnibus fere gentibus, et temporibus remotissimis cognitum fuit, celeberrimusque eius usus ac frequentissimus in sacris. Thure enim sacrificabant olim, eoque in templis utebantur ad suffitus, et etiam nunc utuntur; hic mos per omnes aetates, inter omnes fere gentes ac religiones inolevit. De natali thuriferae arboris loco apud auctores non satis constat. Nonnulli Arabiam solam *Thus* gignere scribunt, nec tamen totam, sed illam tantummodo partem quae Sabaea, Panchais dicebatur. Alii Aethiopiam quoque cuius quidam populi Sabael quoque nuncupabantur, hanc odoriferam rasiam proferre tradunt. De arbore thurifera minus adhuc certi sumus; mera Theophrasti verba Plinius retulit: Diodorus Siculus Acaciae Aegyptiacae formam illi attribuit, et salicis folia; Garcias thuris arborem humilem esse et folia habere lentisco similia: e contra Thevetus eam pinus resinifera referre scribit. Gueff. Mat. med. tom. II, pag. 550; conf. etiam Fân, Flor. Virgil. tom. VIII, pag. 172 edit. nostrae.

Frequens occurrit Sacris in Scripturis de Thure mentio. Arborem quae Hebraeis לָבִנָה, resinam *lebonah* dictam largiebatur, Sprengelius eandem esse dicit cum *Amyride kataf* Forsk. (*Octand. monogyn.* gen. 936 Pers. *Terebinth.* Juss.) Addit exemplar illius arboris, quod secum Adansonius nostras advexerat, a Cl. Lamarckio examinatum fuisse. Conf. Hist. Rei herle tom. I, pag. 8.

Primus apud Graecos Thuris meminit Herodotus, Thalia, lib. III, num. 497, sed sine ulla partium descriptione, et multas narrationi fabulas adiecit. Scilicet Thus in Arabia sola nasci creditum, serpentibus subalatis servari, nec posse colligi, nisi styracem Arabes suffiant. Styracem autem ad serpentes fugandas Arabes urere Herodoti exemplo Plinius tradidit, XII, 40. lin. Plura de Thure Theophrastus, lib. XI, cap. 4, pag. 974, et veriora quidem, sed quae dubium non prorsus tollant: Γίστρας μὲν οὖν ὁ Ἀθῆναιος ἐν τῇ τῶν Ἀράβων χώρα μύρον, περὶ τὰ Σαβῆα, καὶ Ἀδραμύττην, καὶ Κυτίονα,

καὶ Μάλα... Εἶναι δὲ τὸ μὲν τοῦ λιθανωτοῦ δένδρον, οὐ μίγα, πεντάπηχυν δέ τι καὶ πολὺ κλάδον· φύλλον δὲ ἔχειν ἑκατέρῃ τῇ ἀκμῇ, πλὴν διαττον πολὺ, καὶ τῷ χρώματι ποῦδες σφόδρα, καθάπερ τὸ πάγων· λειόρριον δὲ πᾶν ὡς περ τὸν δάφνην... Ἄλλος δὲ τινες τὸ μὲν τοῦ λιθανωτοῦ δένδρον ὁμοιον εἶναι φασὶ σάινω... φύλλον δὲ ὑπέρυθρον... Τὸ δὲ παρόμοιον εἶναι τὸ δένδρον τῇ τεραίνῃ, καὶ ἄλλοι τινες ἄγρους· οἳ δὲ καὶ δίκως τέρμανθον εἶναι, κ. τ. λ. Haec omnia ad verbum fere transcripsit Plinius; item ea quae ad thuris colligendi transvehendique modum pertinent; in recensendis vero aestimandisque odoratae resinae speciebus Dioscoridem secutus est. Sic enim Anaxkarbaeus, lib. I, cap. 84: Πρωτίη δὲ ὁ ἄρβην καλούμενος σταγονίας, στρογγύλος φυσικῶς· ἔστι δὲ ὁ τοιοῦτος ἄτομος... Δευτερίη δὲ ὁ ὀροβίας, κ. τ. λ. Myrrham de qua Noster agit cap. sequent. speciem quamdam thuriferæ arbori affinem facile ex Theophrasto crediderimus, sed in re incerta nihil certi pronuntiandum est.

Recentiores rei botanicæ scriptores de Thure etiamnunc non conveniunt. Adansonius videlicet, *Fam. des Plantes*, tom. II, pag. 564; Linnæus, *Master. medic. cur.* Schrebero, pag. 260, thuriferam arborem ad *Juniperum Lyciam* (*Diaeo. monadelph. gen.* 2286 Pers. *Coniferae* Juss.) retulere, et io suam sententiam Botanicos plerumque attraxerunt. (†) Negant alii olibanum e *Junip. Lycia* desumptum, et tantummodo *sandoracum* officinarum collectam subinsistit. Spreng. ex *Amyride Katsf* Thus desumi asseverat (Conf. *Rei herb. Hist.* passim). Tandem Britanni arborem verè thuriferam se in India deprehendisse iactitant, quam *Bosweliam thuriferam* (*Terebinthac. Juss.*) nuncuparunt, et satis probabilibus argumentis eandem esse cum Thure Veterum, ut opinamur, probavere. Adest *Transact. of Soc. of Bengal*, qui plura de hac re noscere velit.

(†) Conf. MÉRAT, *Dictionn. des Sciens. Médic.* tom. XXXVII, voc. *Oliban*.

EXCVRSVS IX

DE CINNAMOMO ET CASSIA.

Ad ea Plinii verba, cap. 461.

*Non sunt eorum Cinnamomum aut Cassia: et tamen felix
appellatur Arabia; etc.*

Cassia et cinnamomum apud praecipuos, si non res una et eadem, maxima saltem cognatione at affinitate coniunguntur. Duo, praecipua cassiae genera distinguunt Graeci scriptores, unum κασίαν σύριγγα, vel συριγγίδα nominant, alterum surculosum quod ξυλικήν κασίαν aut ξυλοκασίαν quidam nuncupaverunt.

Κασία σύριγγα ex cortice solo composita erat in tubulos sive fistulas convoluta, unde nomen ξυλοκασία sive ξυλική κασία. Cassia lignea surculis constabat lignosis, cortice adhuc coopertis, quam etiam Dioscorides βλαστὸν μούλιτον vocat, id est, surculum mosyliticum.

Cassia syriaca, seu cassia fistula vulgaris, erat usus ac notissima, et vilis empti, ut refert Galenus: eademque erat quae ab Andromacho tum seniore, tum iuniore in theriacae compositione expostulabatur. Omnes aliae cassiae, seu xylocassiae species rariores erant, quarum plurimae a Galeno recensentur; scilicet ἀρώγη, μωτώ, γέλευρ, quam quidem dicit cinnamomo simillimam, surculosam aut fistulis plenam, καράβω et θαρνίτις.

Cinnamomi vero plura quoque sunt genera parum inter se discrepantia, μούλον mosyliticum nempe quod praestantissimum est, nigricans seu ex vinoso in cinereum vergens, laeve, tenuibus ramulis ac frequentibus nodis cinctum, acro, mordens, et cum calefactione quadamtenus saluum: deinde ὀπτινὸν montanum, μέλαν nigrum, λευκὸν candidum, ὑπόκροτον subfulvum, quibus addunt xylo-cinnamomum et pseudo-cinnamomum.

Quidquid discrimina cassiam inter et cinnamomum Graeci veteres constituisse voluerint, id in eo tantum positum deprehenditur, quod cinnamomum odore et sapore gratio, suavi et aromatico, cassiam tum fistulosam, tum surculosam longe superet. Et reipsa Galenus observat supremam cassiam ab infimo cinnamomo parum distare, eamque pro cinnamomo substitui, sed duplicato pondere.

Neque ex scriptis Arabum, apud quos Graeci cassiam et cinnamomum nasci arbitrabantur, harum rerum historia magis illustratur. Nam Avicenna cassiam Dioscoridis appellat *Seliha*, quae vox derivatur ab arabico *Selach*, quo significatur cortex; nisi illud a graeco ξυλική derivare malint. Quaecumque vero de cassia Dioscoridis scripta sunt, eadem ferme leguntur sub titulo *Seliha*, quod in cassiam ligneam nostram Arabum interpretes convertunt, fortasse minus bene. Avicenna cinnamomum sub nomine *Dar Sini* tradidit; et quidquid Dioscorides de cinnamomo tradidit, in suum liu-

quam ad verbum convertit et exposuit. Eo autem capite quo omnes cinnamomi differentias verbi Dioscoridis praetexuit, quod xylu-cinnamomum graeco auctori vocatur, ipse arabice *Kerfa* vocatum affirmat et interpretatur, forte derivatum a graeco *καρφη*, surculus, sicut *Dar Sini* significat surculum sinensem.

Nunc vero considerandum est, an cassia Veterum et eorundem cinnamomum una res eademque sit atque cinnamomum nostrum, Canella vulgo dictum; an res diversae? Non levis est ea de re inter auctores controversia.

Auctorum plurimi, inter quos Matthiolus, cassiam Dioscoridis esse nostrum cinnamomum existimant, nec immerito, ut ex ipsa Dioscoridis et Galeni descriptione patet; Veterumque cinnamomum nobis nunc ignotum esse, aut prorsus perditum fuisse. Alii cum Dodonaeo suspicantur eorum cinnamomum fuisse teneros ramulos arboris caryophylli aromatici; quod quidem rationi non est prorsus dissentaneum, quandoquidem mosylitis cinnamomi descriptio ex Dioscoride et Galeno tenuibus ramulis vel virgulis huiusce arboris convenire videatur. Attamen non verisimile est caryophylleos fructus, nempe adeo aromaticos ac praestantes, latuisse viros qui assidue inter has arbores versabantur, et praesertim mercatores lucra avidos qui tanta sollicitudine ramulos colligebant.

Alii credunt cassiam et cinnamomum Veterum esse unum et eandem rem, seu ex eadem arbore oriunda; ea tamen differentia quod Cassia fuerit cortex a ligno separatus, cinnamomum vero tenuiores arboris surculi adhuc integri; quod maxime simile verno mihi videtur. Dioscorides enim cinnamomum aliquantulum retinere similitudinem cassiae, quae mosylitis dicitur, affirmat; et Galenus universam cinnamomi naturam similem esse quodammodo optimae cassiae, quam Barbari *Gizi* vocant. Praeterea refert idem Galenus se vidisse cassiae ad fructus magnitudinem elatae ramos quosdam cinnamomum penitus similes aspectu, corticis tenuitate et hisce signis quae cinnamomum certissimum ostendunt, ac gustu, olfactuque percipiuntur. Insuper quum Theophrastus alique Veteres corticem solummodo in cinnamomo utilem esse scribant, probabilis inde inferri existimo cinnamomum nostrum hodiernum seu cauillam vulgarem, cinnamomum Veterum, eorumque Cassiam, unum et eandem rem esse; nec aliter inter sese differre tot cinnamomi, cassiae et xylu-cassiae species, quam ratione assequendi, aut natali solo. Etenim antiquitus tota planta adoleseens aut iuniores surculi integri (cortex nempe cum ligno) sub cinnamomi nomine afferebantur, et sub Cassiae nomine cortex tantummodo a ligno separatus. At vero quum fuisset animadversum lignum inutile prorsus esse, cortex solus, selecto ligno, allatus fuit: qui mos in hunc usque diem fuit servatus. Nec parvum quoque erat discrimen a caeli, solique differentia oriundum, inter has aromaticum species; siquidem adhuc hodie observatur eandem cinnamomi arboris diversis in regionibus natae speciem corticem cinnamomeum diversum suppeditare. Aliud enim est Zeylanicum, aliud Malabaricum et Iavaense cinnamomum; aliud ex cultum, aliud sylvestre. Quin etiam pro diversa aetate et pro diversis eiusdem arboris partibus ex quibus cortex extrahitur, quaedam exsurgit varietas: cinnamomum novellae arboris a vetu-

aliore, cortex trunci a ramorum cortice, cortex radicis ab utroque differt.

Quidquid de cassiae et cinnamomi origine Veteres tradiderunt, aut subiectum est, aut incertum. Tam longa enim difficilisque via petebantur olim haec aromata, ut perfectam eorum notitiam consequi Veteribus haud facile fuisset. Quoniam vero ingens eorum erat pretium, maiorque in hominibus lucri cupiditas, mercatores de earum mercium origine et colligendi difficultate varias fabulas narrabant, ut his commentis earum mercium pretia adaugerent. Sic enim de cassia et cinnamomo Herodotus, *ad uis discere omnes*: Τὴν δὲ καρὴν, ἃδε (κῶνται Ἀράβιοι). Ἐπὶ τὴν καταδύσονται βύρρασι καὶ δέμασι ἄλλοισι πᾶν τὸ σῶμα καὶ τὸ πρόσωπον, πλὴν αὐτῶν τῶν ὀφθαλμῶν, ἔρχονται ἐπὶ τὴν καρὴν· ἡ δὲ ἐν λίμνῃ φύεται οὐ βαθέει· περὶ δὲ αὐτὴν καὶ ἐν αὐτῇ αὐλλίζονται θέραι πτερυγῶν, τῆσι νυκτερίαι προσιήλκω μάλιστα καὶ τέτταρι δεινῶν, καὶ ἐς ἄλληλ' ἄλληλα· τὰ δὲ ἀπαμυνόμενοι ἀπὸ τῶν ὀφθαλμῶν, ὥπῳ θρόπτειν τὴν καρὴν. Τὸ δὲ δὴ κιννάμωμον ἐστὶ τοῦτω ὀνομαστότερον συνέφυον· ὅσον μὲν γὰρ ἴνεται, καὶ ἥτις μιν γὰρ ἡτέροισι ἴσσι, οὐκ ἔχουσι εἰπεῖν, πλὴν ὅτι λόγῳ εἰκότι χρῶμενοι, ἐν τοιαύτῃ χωρίῳσι φασὶ τινες αὐτὸ φύσθαι, ἐν τοιαύτῳ δὲ ἰόντος ἐτέρας. Οὐκ ἴσθαι δὲ λέγουσι μεγάλας φοβεῖν ταῦτα τὰ χόρρα, τὰ ἡμεῖς ἀπὸ Φοινίκων μαθόντες κιννάμωμον καλεῖσθαι· φοβεῖν δὲ τὰς ὀρνίθας ἐς νοσοῦσας προσηπλισμένας ἐκ πλοῦ πρὸς ἀποκρήμνους εὐρεσι, ἐνθα πρόσθεν ἀνθρώπων οὐδεμῖν εἶναι· πρὸς ὧν δὲ ταῦτα ποῖς Ἀράβιους σφρίζονται τάδε· βοῶν τε καὶ ὄνων τῶν ἀπογινόμενων· καὶ τῶν ἄλλων ὑποζυγῶν τὰ μέλα διατρυμέντας ὡς μέγιστα, κομίζειν ἐς ταῦτα τὰ χωρία, καὶ οὐρα θέστας ἔγχου τῶν νοσοῦσων, ἀπαλλάσσεσθαι ἐκῆς αὐτῶν τὰς δὲ ὀρνίθας κατρυπόμενας, αὐτῶν τὰ μέλα τῶν ὑποζυγῶν ἀναφορεῖν ἐπὶ τὰς νοσοῦσας τὰς δὲ, οὐ θυναμένας ἔχχειν, καταβρέγγυνθαι ἐπὶ γῆν· τοὺς δὲ ἐκόντας, συνέλγειν οὕτω μὲν τὸ κιννάμωμον. (Herodot. Thalia, lib. III, num. 110, 111. Vid. etiam Geoffroy, Tract. de Mater. medic. tom. II, pag. 160 seqq.)

* Cassiam autem sic (comparant Arabes). Postquam et totum corpus, et faciem, praeter oculos oculos, obligaverit coriis aliisque pellibus, ad cassiam pergunt. Ea nascitur in palude non alta, circa quam et in qua degunt serae elotae, vespertilionibus simillimae, stridore dico, et viribus praesalentibus; quas ab oculis arcentes Arabes, sic cassiam metunt. Cinnamomum etiam quam superiora mirabilibus colligunt, nam aut ubi nascatur, aut quae terra nutriet illud, nequeunt dicere: nisi quod, probabili ratione nentes, quidam narrent id gigni in illis regionibus ubi Bacchus educatur; est et ipsas festucas, quas nos a Phoenicibus edocti vocamus cinnamomum, afferri a grandibus quibusdam avibus ad nidos e futo constructos in praeruptis montium et homini inaccessis. Ad ista igitur Arabes haec excogitaverunt: bovum asinorumque mortuorum et aliorum iumentorum membra concisa quam maxime in ea loca portant, et ubi iuxta nidos posuere, procul inde abecedunt. Ad haec frustra delapsae volucres; ad nidos carnem apportant, eui sustinendae impares nidi, disrupti in terram habantur. Tunc Arabes accedentes hac ratione colligere cinnamomum, a Cassiam et cinnamomum Veterum, nihil aliud esse quam *Laurum Cinnamomum* et *Laurum Cassiam* Linnæi ad hunc locum movimus.

EXCVRSVS X

DE CANKAMO:

Ad ea Plinii verba, pag. 73:

Ex confinio casiae cinnamisque et cancamum, etc.

Qui Dioscoridi et Plinio saeculo XVI lucem foenerare attagerent, hanc arboris cuiusdam lacrymam modo pro hac, modo pro illa venditarunt gummi-um specie: neque tamen arbitror prius potuisse veram gummi etus na-turam investigari, quam simplicia, quae felix Arabia profert, curiosius explorata fuerint. Contigit id tandem nostris temporibus, Forskalei maxime studio, licet plurima etiamnum supersint, amplius a posterioris atque uberius illustranda.

Nomen autem ipsum, Cancamum, κάγκαμον, graecae potius quam bar-barae originis esse videtur, quum a καγκαίνω, comburere, ξύλοι καγκαί-ναι apud Homerum obvia, derivandum esse videntur. Suffimenti enim ge-nus fuit κάγκαμον, Graecis Alexandriam et Aegyptum habitantibus prae-primis gratum et acceptum. (1) Transiens autem profusus ad ipsam Dio-scoridis, primi qui gummi illam cognovit, descriptionem.

En itaque Dioscoridis verba: Κάγκαμον δάκρυόν ἐστιν Ἀραβιᾷ ξύλου σμύρνης προσμεικτός, βρωμίδης ἐν τῇ γύστει, φάρμακον ὡς θυμιάματα χρῆνται ὑπεραπλῆσσαι δὲ καὶ τὰ ἰσχυρὰ μετὰ σμύρνης καὶ βρώμακος. Addit deinde corpora obesa epaciandi vim habere, si ternum obolorum pondere ex aqua aut aceto mulso pluresculos dies ebibatur. Dari et lienosis, comitialibus ei suspiriosis. Menses ex aqua mulsa prolicere: oculorum cicatrices confestim exterre, et hebetudini eorum mederi, vino dilutum. Quin et adversus gingivas humore peegnantas (μυδιασὺς οὐλοῶν) et ad dentium dolores esse, si quid aliud, efficax. (2)

Et Plinius cancamum aromatis accenset, quae ex confiniis casiae cinna-momique per Nabataeos Trnglodytas invehantur. (3) Et Paullus Aegineta, Alexandriae artem exercens, repetit de κάγκαμον, quae Dioscorides praece-perat. (4) Hesychius denique, παρ' ἡδοῖς esse ξύλου δάκρυον καὶ θυμιάμα, perhibet. (5)

Haec vero sunt testimonia fere omnia, quae de suffimentorum eo genere apud Graecos occurrunt. Namque Galeni ipsiusque asseclarum κάγκαμον,

(1) Cf. Hesych. vol. II, col. 96.

(2) Dioscorid. lib. I, c. 23, p. 49.

(3) Plin. lib. XII, c. 20.

(4) Paull. lib. VII, p. 239.

(5) Loc. citat.

quum herba sit, radice celebrata, huc haudquaquam pertinere, quivis scilicet. (1) Hinc itaque omnino effici posse videtur, veteres Graecos latuisse eam gummin, neque prius innotuisse, quam Ptolymaeorum commercium insignem, aromatum copiam ex Oriente invexisset. Differentia autem ea, quae collatis Hesychii verbis cum Dioscoridis descriptione elucere videtur: quum alter Indicae, alter Arabicae perhibeat arboris esse lacrymam, postea exponemus. Iam vero videamus, quatenus fuerit Arabum de canticano sententia. •

Interpres Graecorum auctorum inter Arabes, caeteris prior, Masradsch-wahus, Dschaldschalis filius, Iudaeus, natione Bassorensis, qui saeculo septimo floruit, primus fuit, qui *xyxapov* Dioscoridis explicare sibi sumeret. Esse id *laecam*, arboris Indicae lacrymam, perhibuit. (2) Rhazeus ipse vero cadere eam gummin ex caelo in ramos arboris *Gubera* (Sorbi domesticae) maxima frequentia, prope ab urbe *Siraf* (3) hucusque mare Persicum credidit. Obstructiones eam gummin reserare.

Alius auctor, Jzhaek ebn Amram, incertae aetatis, quem Serapion ubique adlegat, manifesto confundit *xyxapov* cum *lacca* Arabum: Esse enim rem rubeam, lignis subtilibus adhaerentem, saporis boni (quem neque vero canticano tribuit Dioscorides, neque in *lacca* nostra deprehendimus), Perri eam ex Armenia (quod iterum alienum plane ab utraque gummin specie), aqua coctum praebere pigmentum, nomine *Kermes* venditum. (4) Quae vero omnia quam erronea sint, postea latius patebit.

Aliam citat Serapion (5) auctorem, Atabarich, qui Galenum interpretatus fuerit, ex quo Pauli verba quum adducat, Brassavolus (6) eundem hinc Atabarich eum Paulo habet. Id quod ratione carere mihi quidem videtur. Etenim existit omnino Taber quidam, statione Indus, qui et Galenum arabice interpretatus fuit, et sua etiam commentaria in lucem edidit, nomine frequenter obvio et apud Rhazeum et apud Serapionem. Quo vero tempore ille vixerit, nondum constat. (7)

Acicenna denique primum, de *lacca* praecipiens, ea reperit, quas Paulus de *xyxapov* docuerat. Esse, qui eandem arbitrentur, ac *Charabe* (succinum?), sed omnino utrumque differre. (8) Deinde aliud describit simplex remedium nomine *Kaukehar*, pro quo legendum arbitror *Kaukehan* (*xyxapov*): (9) Id esse *صمغ* gummin virosi gustus, quae *بال العرب*

(1) Galen. de Facult. Simplic. medic. lib. VII, p. 87; Orribas. lib. XV, f. 267, b; Aet. tetr. I, serm. 1, col. 38.

(2) Rhaz. contin. lib. XXIII, c. 701, f. 467, b.

(3) *Siraf* urbs sita est in provincia Laristan Persici regni. Emporium autem fuit celeberrimum ad saeculum usque decimum (Sprengel's Gesch. d. geograph. Entdeck. S. 331.)

(4) Serapion simplic. aggreg. c. 181, f. 148, a.

(5) Ibidem.

(6) Kaamen omn. Simplic. p. 407 (Lugd. 1537, in-8.)

(7) Haller. biblioth. med. pract. vol. I, p. 363.

(8) Canon. lib. II, tr. 2, p. 199.

(9) lb. p. 247. Invenire eum locum requirit Salmasius, quum interpre-

in regno Pegu provenire, hoc vero Arabiæ arboris esse lacrymam: illam esse fornicatum in arboris ramis nidulantium stercus, hoc vero gummis ex arbore exstillantem. Hinc itaque efficit, aliam gummis esse substituendam, neque dubitat, Brissot sententiam proxime ad veritatem accedere, qui, quum in Lusitania degens resinam *anime* vidisset, statim eam esse Veterum *cancanum* sibi persuasit.

Quæ vero sententia, quamvis confirmata sit à Christophoro à Costa, (1) multo minus mihi rem ipsam tangere videtur. Namque primum ac validissimum contra eam militat argumentum, quod Hymenæa *Cowberil*, quæ resinam *anime* largitur, nequaquam in Arabia, sed in America duntaxat meridionali proveniat. (2) Alterum vero argumentum petendum mihi esse videtur ex virori saporis defectu in *anime* resina, quam multoties mandere memini. Color etiam animæ resinæ longe differt a colore lacæ, quam *Ishak ben Anwar* describit, cui omnino simile esse debuit Græcorum *cancanum*. *Anime* etiam resina pallide flaxet, lacca fusco rubore tingitur. Accedit odoris nulla præstantia in animæ resina, qualis in *cancano* prædicatur. Licet itaque talium doctissimorum virorum testimoniis fulciatur hæc sententia, non possum tamen non, quin ab ea recedam.

Neque infirmare poterit meam opinionem, quicquid quartus testis, Garcias ab Oyto, (3) adduxerit, ut eam stabiliret. Is quidem primum hoc observat, ex ramis *Bay* (*Rhamni Jujube*) arboris, quæ in Angliam magnitudinem crescit, in regnis Pegu et Bengalia colligi laccam: caput Avicennæ merito, quod cum myrrha comparet, a qua tamen odoris suavioris defectu differat. Deinde addit, magnopere eos errasse, qui in Arabia aut in Armenia provenire eam arborem, atque vel mespili vel sorbi speciem præ se ferre arbitrati fuerint. Tunc assentiri se opinioni eorum fatetur, qui *anime* habeant resinam eandem cum *cancano*.

Neque tamen credo, Garciam resinam *anime* solam, quam Hymenæa *Cowberil* largitur, eo nomine comprehendisse, quam tria faciem eius generat: 1.º fulvum, pellucidum, quod succinum cridum referat; 2.º nigricans, velut turinum gluten aut colophonium; 3.º pallidum et resinaceum. Omnia vero statim spirare odorem. Nostorum *anime* ultimo generi tantum congrua est, priora vero videntur ad resnam *elemi* vel orientalem, vel occidentalem referenda esse. Orientalis enim ex *Amyride zeylanica*, (4) occidentalis ex *Amyride elemifera* exstillat. (5) Multo propius autem hanc Garciam resinam, quam ipse *anime*, nos *elemi* vocamus, ad *cancanum* Veterum accedere, deinde luculentius esponam.

Videor autem mihi in Arabum more, quo *cancanum* Veterum lacæ suæ componere semper solerent, veritatem perspicere. Sequenti aptem modo res se habere videtur. Lacca Arabum, id est, *Ritæis* aliorumque, omnino est *cancanum*. Neque tamen ea Lacca cum nostra commutari debet. Illa enim ad littora maris Persici, in provincia *Larissus* occurrebat, hæc in

(1) Aromat. Hist. c. 3, p. 258, ad Clus. exoticor.

(2) Pison. Hist. nat. Brasil. p. 123 (fol. Amst. 1658.)

(3) Aromat. Hist. lib. 1, c. 8, p. 158, ad Clus. exoticor.

(4) Retz. fascicul. observ. bot. IV, p. 25.

(5) Maregrav. Hist. nat. Brasil. p. 98 (fol. Amst. 1648.)

Bengalia provenit: illa virosum habebat gustum, haec nequaquam eo praedita esse mihi quidem videtur: illa myrrhae similis, haec nullo modo cum myrrha componi potest: illa in arbore sorbo simili reperiebatur, haec vel in *Elaeagnis* *Jujubis*, vel in *Ficu religiosa*, quibus nulla est cum sorbo similitudo.

Recentiorum autem laccam, cuius naturalem historiam Kerrius egregie adumbravit, (1) prima fere vestigia in Ishaki, Amrani filii, fragmentis apud Serapionem exipsum deprehendi. Ille enim modum, ea tingendi pannos et lanas, commemorat, quod nequaquam de cancamo aut de lacca libanici valere potest.

Ex toto vero vox *laccas*, vel orientalis, quodvis designat pigmentum; (2) vel graeca rubrum quemvis aut purpureum designat colorem. Siquidem constat; *κόκκος* nomen, ex quo deinde *κόκκινον* mutatum fuisse Salmasius arbitratur (3), non solum *κόκκινος* et *κόκκος* (4), sed *κόκκινον* quodvis *κόκκος*, (5) *βράκινον* maxime *κόκκινον*, (6) quin *Anchusam tinctoriam* (7) significasse. Hinc etiam undecimo saeculo Davidis Kimchi filius *κόκκινον* explicat: *κόκκινον* *κόκκινον* *κόκκινον*, colorem esse qualis lacca. (8) Nihil itaque mirum, si et cancamu, ob purpureum colorem, vel seniores Graeci, vel Arabes, laccae nomine insigniverint: nihil mirum, si, quum vera primum ex India lacca advecta fuisset, eam cancamo obiter compositam pro eodem habuerint, utramque substantiam eodem nomine appellantes.

Iam vero finire audeamus, quid demum fuerit cancamu. Data vero nobis ad cognoscendum id sunt sequentia:

1.º Gummi est virosi gustus, odoris suavis, qua utebantur Vetères ad suffumigia.

2.º Rubri videtur fuisse coloris, quum Arabes laccae nomine id insigniverint.

3.º Myrrhae simile fuit.

4.º Ex arbore stillat arabica, copiosa praecipue ad oras sinus Persici.

5.º Arbor illa sorbum domesticam refertur dicitur.

6.º Gummi elemi maxime affinis cancamo videtur.

(1) *Philos. transact.* vol. LXXI, Y, 1781, p. 374-382.

(2) Persice omnino *لک*, *لک* pigmentum quodvis dicitur. Hinc in ipsa India nomen *Lak* et *Lakscha* non solum Laccam nostram, sed aliud etiam rubrum pigmentum signat, in ramis *Mimosae cinereae* ab animalculo quodam formatum (*Asiatic researches*, vol. III, p. 361), et ipsum translaticium ex *Lavsonia inermi* pigmentum, quod ab *Henna* dicitur (*Sakontala*, S. 415. Cf. *Russel's Naturgesch. von Aleppo*, S. 134.)

(3) *Plin. Exercit.* p. 810.

(4) *Schol. Sophocl. Antig.* v. 20; *Schol. Nicandr. alexipharm.* 393.

(5) *Strabo*, lib. XI, p. 802. Cf. *Suid.* tom. III, p. 281, voc. *κόκκος*.

(6) *Heaych.* vol. II, col. 130.

(7) *Schol. Nicandr. theoric.* v. 640. De echliis enim *Nicander* loquitur, quorum alterum genus, *Anchusam* nostram, scholiastes *κόκκινον* vocat. (Cf. § 120)

(8) *Ad II, Chron.* II, 6, citante *Celsio* in *hierobot.* vol. II, pag. 102.

E quibus efficio, cancamum Dioscoridis nihil aliud esse, quam gummum ex Amyridis quibusdam speciebus, praesertim ex Amyride *Kataf* et *Kasaf* Forskalii (†) promanantem. Vtrique vero species adeo similis sibi, ut, an vere distincta sit, necne, nondum constet. Copiose invenitur haec arbor in regione Arabiae, Abu-Ariach dicta. Procera est, ligno albo vel rubro: foliis ternato-pinnatis, apice serratis, quae omnino sorbi quamdam speciem praeseferunt. Baccas etiam fert sorbis similes, e quibus balsamum stillat fragrantissimum.

Arbor myrrillam ferens huius arbori similis est.

Quovis anno mensibus pluviosis intumescere dicitur arbor, praegnantem evadere pulvere rubro fragrantē, quo mulieres capita adspargere, vel lavare solent.

Lignum *Kasaf* magna commerciorum pars est, et in Aegyptum transferitur, ubi vasa hydrophora fictilia huius fumo impregnantur, ut gustum contrahant huic genti expeditum. Gummi huius arboris assum ducit, adeoque obesos emaciat, menstrua provocat, obstructions viacerum abdominalium reserat. Cancamum itaque Dioscoridis esse videtur.

Elemi autem, ex eisdem arboris alia quadam, et Americana quidam specie, Amyride *elemifera*, stillans, parum differt a vero cancamo, ut Garciae omnino ignoscere possis, utrumque componenti.

Alia denique species, Amyris *seylanica*, orientale elemi proferens, ea forte est, quam Hesychius Indicum vocavit *κίττυρον*.

(†) Forskal. *Flor. Arab.* p. 80.

EXCVRSVS XI

DE MYROBALANIS.

Ad ee Plinii verba, cap. 46:

Myrobalanum Trogloditis, et Thebaidi, et Arabiae, etc.

Plurimum interesse inter eos fructus, quos Graeci μυροβαλάνους appellant, — eosque, quibus Arabes id nomen impertierunt, iamdudum, tum a Matthaeo Silvatico, (1) tum a Valerio Cordo, (2) animadversum est. Neque tamen ad hunc usque diem diserte uberrimeque illustratum est utrumque genus. Utinam meis itaque studiis aliquid lucis tam difficili plantarum generi foenerari posset!

Ordior e fructu, cuius plurima mentio apud antiquos, a Theophrasti inde temporibus, fit. Transcribam eutem ipsius verba, quae deinde amplius exponam. Βάλανος, inquit, ἔχει μὲν τὴν προσήγορίαν ἀπὸ τοῦ καρποῦ φύλλον δὲ αὐτῇ παρακλήσειον τῷ τῆς μυροβάτης, πλὴν προσηκότερον. Ἔστι δὲ τὸ δένδρον ἀπαθὲς μὲν καὶ εὐμέγεθες, οὐκ ἀγυῖς (εὐγυῖς) δὲ, ἀλλὰ παροστραμμένον. Τοῦ καρποῦ δὲ τοῖς κέλοις χρῶνται οἱ μυροφῶι, κόπαντες, εὐώδεις γὰρ τι ἔχει· τὸ δὲ καρπὸς ἀχρῖον. Ἔστι δὲ τῷ μεγέθει καὶ τῇ ὀσμῇ παρακλήσειος τῷ τῆς καππάριος· ἔξωθεν δὲ ἰσχυρόν, καὶ εἰς ἅλλα τε χρήσιμον, καὶ εἰς τὰς καύπηγας. L. c. » Glem e fructu nomen accepit. Folium simile atque myrto, magis vero oblongum. Arbor ad nosa durate est et magna, verum non recta, sed contorte. Fructus putamine confuso unguentarij uti solent: est enim boni odoris. Sed fructus ipse (ad hoc) inutilis, magnitudine visuque capparisi proximus. Materies valida, et tam ad elia quam ad navigie percommoda.» (3)

Alio vero etiam loco praedicat unguenta ex glande Aegyptia etque Syrica confecta, quae σκουδαῖα nominat, putamina enim fructus odorata reddere oleo, in quae conciliantur. Idem oleum dicit διαμυροτάρον, διὰ καὶ πυροῦμαρον, μάκροτα ἀπαθὲς: » maxime durabile, et, igne adfinitum, minime offensum. » (4)

Ante Theophrastum nullum memini eptorem huic fructum commemorare, qui Alexandri tandem expeditionibus in Graeciam adductus fuisse videtur. Iure itaque suo dixit de myrobalano Martialis: (5)

Quod nec Virgilius, nec carmine dixit Homerus,
Hoc ex unguento constat et ex balamo.

(1) Pendectar. c. 548, f. 132, e.

(2) Annotat. in Dioscorid. lib. IV, c. 160, pag. 74.

(3) Hist. Plant. lib. IV, c. 2, p. 286, ed. Bod.

(4) Theophrast. de odoribus, p. 444, sq. ed. Heins.

(5) Lib. XIV, 57.

Ob syllabarum fere omnium, quae hanc vocem construunt, brevitatem, poëtas non potuisse illam adhibere, Cl. de la Cerda addit.

Solet quidem adduci locus de myrobalanis primum ex Aristotele, (1) sed alibi iam probasse mihi videor, *μυροβάλανος* esse, multoque iuniorem eum librum. (2) Auctor ille, more Aristotelis, cuius tamen dicendi genus omnino imitari nequit, exponit dulcem myrobalanorum sorem, qui postmodum austerus evadat et amarus, ex raritate frondium arboris, quae a calore dilatatae atque deductae a frigore deinde contrahantur et stringantur, ut dulcis fructuum sapor in austerum aheat et acerbum.

Quam Dioscorides nobis reliquit, myrobalani descriptio ex toto quidem congruit cum Theophrasti historia, neque tamen differentis vacat. Nasci arborem in Aethiopia, Aegypto et Arabia, et ad Petram in Iudaea confiniis, speciem autem *μυρίαν*, i. e. *tamaricis*, prae se ferre. Fructum similem esse avellanis aut dactylis, eumque caeteris praestare, qui candidus sit ac recens et *αὐδαινός*, cuius cortex facile secedat. Interiorem fructus partem, velut amygdala amara, tritam humorem praebere, quo unguentarii ad unguenta pretiosa conficienda utantur. (3) Considerandum hic quidem venit, Dioscoridem componere hanc arborem cum tamarice, quod alienum omnino tum a Theophrasti descriptione, tum ab ipsa veritate, quum myrti potius folia referre videntur. Mendosus itaque textus Dioscoridis, atque pro *μυρίαν*, *μυρρίαν* legendum esse credibile est, quamvis Orihasius ipse, transcripto hoc loco, *μυρίαν* legerit. (4) Deinde etiam discrepat a Theophrasto, quod interiorem fructus partem tritam oleum unguentarium exhibere contendat, quum Theophrastus potius putamine contuso odoratum reddi illud oleum doceat, sicut et recentiora id probant experimenta. Oleum ipsum odore expers, putaminibus fructus contusis additis, fragrans evadit.

Ex oleo Romani, perinde ac Graeci, frequenter utebantur, ut et Persii locus (5) inde declarari possit, et medici fructum, tamquam album ducentem et vomitum cientem, et adstringentem adhiberent. (6) Neque tamen deunt plura Romanorum auctorum loca, ubi longe alium fructum, dactylos nempe, eo nomine insignitum fuisse patet. Plinius quidem glandem unguentariam myrobalani nomine fere eodem modo describit ac Theophrastus et Dioscorides, praeter folia, quae cum heliotropii foliis comparat, quod a veritate omnino recedit. Optimam glandem esse Petratam, nigro cortice, nucleo candido: praeterea crescere in Aethiopia, Arabia ac Syria: bene quoque addit, cortices tantum ab unguentariis premi, a medicis nucleos, turgentibus affusa paulatim aqua. (7) Vti enim Plinius fere nusquam sibi constare solet, ita et myrobalanum alio loco habet fructum palmarum Aegyptiae, cui ossa

(1) De plantis, lib. II, c. 40, p. 1071.

(2) Gesch. der Arzneyk. Th. I, S. 336.

(3) Lib. IV, c. 160. p. 304. Cf. lib. I, c. 148, p. 75.

(4) Lib. XI, c. 192, b.

(5) Sat. IV, 37: «Quum tu maxillis balanatum geusape pectis.»

(6) Aret. curat. diut. lib. I, c. 14, p. 128, ed. Boërh; Galen. meth. med. lib. XIII, pag. 179; Dioscor. l. c. Galen. apud Aet. tetr. III, serm. 2, cap. 41, col. 524.

(7) Plin. lib. XII, c. 21.

desunt. (1) Ita etiam Celsus ex palmulis unguentum parari dicit, idem *μυροβλάτων* vocatum. (2) Simili plane modo, ubi Veteres *φαινοβλάτωνος*, *ductylos*, posuerant, Theodorus Priscianus *myrobalana* commendat. (3) Antiquus denique Alexandri Tralliani interpretis disertis verbis *φαινοβλάτωνος* auctoris substituendos esse *μυροβλάτωνος* sequivocas, perhibet. (4)

Solus fere Galenus cum illis, qui ipsius verba transcripserunt, pristinum servavit loquendi usum *βλάτων μυροβλάτων* advehit ex Barbaria: uti autem unguentarios carnis eius succo, quod melius potuisset Galenus ex Theophrasto discere: Reliqua vero terrestria et dura adstringente vi pollere et amara esse, hinc incidentem habere facultatem, vomitum autem quoque ciere et alvum ducere (5).

Arabes vero aliud nomen huius fructui impertierunt, *Been* aut *Hababbeon* appellantes. Descriptiones autem eorum ad unguem fere consentiunt cum Dioscoridis historia, nisi Avicenna addit, ciceris formam semina haec habere: quod utique cum veritate congruit. (6) Hinc etiam, qui primi saeculo decimo sexto Arabum plantas cum Graecis componerent, facile perspexerunt, *Been* Arabum nil aliud esse, quam *βλάτων μυροβλάτων* Graecorum. (7) Quin ipsi antoptas, Prosper Alpinus, (8) Petr. Bellonius (9) atque Tobias Aldinus, (10) uberius eam descripserunt arborem, ut, proxime ad veritatem accedere Theophrasti historiam pateret.

Christophorus a Costa tandem nomine Indico *Moringa* similem arborem cum fructu atque radice illustravit, radicem supplere in India unicum et lapidis Bedezabar vices, alexipharmacum itaque loco adhiberi ob acrem vim atque incidentem. (11) Vberius autem descripsit, *Moringae* nomine, non dissimilem plantam Rumphius: folia arboris bipinnata oleribus inservire, copioseque ad eum usum decerpi, unde *ἀραβίς* Theophrasti lumen accipere videtur. Corticem raperum, folia sinapis saporem habere. Florem esse decapetalum, quinque autem petala longissima esse et adeo reflexa, ut pedunculum ipsum tegant: in horum medio alia quatuor locari petala paulo latiora, iidem reflexa; ex albo flavescentia, ad ortum autem virescentia: quintam vero ac infimum petalum longius esse ac instar lingulae explicatum, quinque gerens stamina cum antheris luteis. Flores maris omnes perire, nec

(1) Lib. XXIII, c. 5.

(2) Lib. IV, c. 9.

(3) Theodor. Priscian. logic. lib. II, c. 28, p. 109. (Basii 1532, in-4.)

(4) Alex. Trall. lib. VIII, c. 8, p. 436, ed. Gujnth. Anderm. Salmas. Plinian. Exercit. p. 930.

(5) Galen. facult. simplic. lib. VI, p. 77; Paull. lib. VII, p. 232.

(6) Serapion, c. 278, f. 463, c; Avicenn. lib. II, p. 439.

(7) Brasavol. exat. omn. simplic. p. 300; Amat. Lusit. enarrat. in Dioscor. lib. I, c. 435, p. 137; lib. IV, cap. 460, p. 474; Dodon. pempt. VI, lib. II, c. 17, p. 778.

(8) De plantis Aegypti, c. 46, f. 26, a.

(9) Observ. lib. II, c. 64, p. 126. Ad montem Sinal arborem copiose proveniente reperit.

(10) Apud Bodaeum in Theoph. I. c. p. 301.

(11) Aromat. c. 35, p. 278.

fructus relinquere: seminae autem flores exarescere in ingentem siliquam, duodecim, imo octodecim pollices longam, trigono rotundam, cuius substantia sit alba, herbacea, quaeque in tres dividi partes possit. In hac substantia medullosa contineri instar maiorum pisorum vel lupini semina haud male referentia, quum non sit rotunda, sed fere trigona; tribusque membranis, pelliculis dictis, siliquam distinguuntibus adnecti. Quod superest, per totam fere Indiam cupiosè eam arborem provenire, *Kollarque* atiam vocari. (1)

Quum in hac curatissima descriptione Rumphius exposuit structuram floris, eam Burmannus ita exponit, ut decapetalum non proprie posse vocari florem existimet, sed inferiora petala calyci colorato adnumeranda esse, interiora vero irregularem constituere corollam. (2) Praevius his arboris bistortis fidem hactenus habuit immortalis Linnæus, ut decimae classis adnumeraret *Moringam*, singularique generi, quod *Guilandinae* nomine insigniret. Quum vero fructus forma tantopere differre a caeteris *Guilandinae* speciebus acutissimus historiae naturalis statos videret, polygamamque esse ex Rumphii descriptione coniectaret, monuit eos, quibus vivos obtinere flores contingerit, ut attente eos examinent. (3)

Iisdem motus argumentis Adansonius segregavit *Moringam* aliamque *Guilandinae* speciem, *Bonduc*, quum huius legumen uniloculare, illius multiloculare, huius grana sphaerica sint; illius vero triangularia atque alata. (4)

Nostris tandem temporibus dilucide expositum est *Moringae* genus a triumviris clarissimis, qui eodem fere tempore in hanc plantam diligenter inquisiverunt, Joanne nimirum Loureiro, Josépho Gartner et Olavo Swartzio.

Primus quidem novum constituit genus, cui, ob florum irregularitatem, *Anomae* nomen impertit. Corollam esse monopetalam, profunde decempartitam, lacinias longitudine subaequalibus, oblongis, subtruncatis, partim obtusis, partim acutis, superioribus ascendentibus. Filamenta decem subulata, quorum quinque alterna breviora, corollae basi insistentia, corolla breviora. Germen lineare, superum: stylum longiorem staminibus, stigma simplex. Siliquam longam, rectam, pulposam, unilocularem, multivalvem, polyspermam. Huius generis alteram speciem in Bengala a se observatam, *Moringam* appellat: foliis alternis, bipinnatis; siliquis polygonis, seminibus triquetris-alatis, differre; alteram vero, *Moringam*, per *Cochinchinam* sponte provenire, folia habere opposita, bipinnata, siliquas trigonas, semina triquetris-alata: tertiam vero *Cochinchinensem* dictam, foliis distingui iisdem, quae *Morunga* habeat, seminibus autem subrotundis, nudis. Medicinae virtutes trium fere specierum eodem modo exponit, quo Veteres atque Rumphius. (5)

Insignem differentiam quisvis observabit inter hanc αὐτάνθρωπος et Josephi

(1) Rumph. herbar. Amboin. lib. I, c. 63, p. 194, tab. 74.

(2) Burmann. thesaur. Zeylan. p. 163. Cf. Plukenet. almagest. p. 283.

(3) Linn. spec. plant. vol. II, p. 264, ed. Reichard.

(4) Adanson, famill. des plantes, vol. II, p. 348. (Paris. 1763, in-8.)

(5) Loureir flora Cochinchin. p. 279. (Vlyssip. 1790, in-8.)

Gartneri, meritisissimi auctoris, descriptionem. Hic enim *Moringae* generis petala exteriora calyci, interiora corollae adnumerat; stamina habet decem, inaequalia, discreta: capsulam longissimam, subulatam, trivalvem, nililocularem: semina globosa, triptera aut aptera, exalbuminosa. Legumen non dici vult capsulam, quia semina non marginibus, sed ipsa media valvulis adfixa sint. Triptera semina habere Morungam Rumphii, aptera autem Moringam, quae Been album sit. (1) Quum vero Loureiro Moringae seminibus alas etiam tribuat, nil superest, quam Anomam *cochinchinensem* credere balanum myrepticam Veterum.

Simili fere modo *Moringam* describit Olavus Swartzius. Calicem nempe habet pentaphyllum, foliis tribus superioribus, duobus inferioribus, omnibus aequalibus, reflexis, lanceolatis, obtusis, coloratis, albidis, seu pallide rubris, pubescentibus: corollae petala quinque, quorum quatuor anteriora: aequalia, deflexa, pallida, unum posticum erectum, paulo maius, albidum fundum nectariferum: semina denique trigona et trisulcata, albis membranaeosis. Provenire in Iamaica cultam, seminibus ex India orientali, ut dicatur, olim petitis. Videri itaque diversam a *Gulandinae* genere, fructu, staminibus et habitu. Radicem esse succedaneum praestantissimum Cochleariae *Armo-riacae*, (2)

Hyperantherae peregrinae nomine Forskalkus Iamiam praeponit arborum genus in Arabia provenientium, quod eodem modo describit, ut Anomam Loureiri exprimat. Legumen proferre spithamale, teres, secarinatum, articulatim inctustatum. (3) Coli eam in planities Arabiae, ob odorem fragrantem, praesertim circa Beit-el-Sakib. (4)

Id genus servavit Martinus Vahl, characterem tribuens ei corollam inaequalem, calyci insidentem, legumen trivalve, torulosum. Ena speciem habet *Hyperantheram schultdecantram*, floribus semidecandris, foliis bipinnatis, apice simpliciter pinnatis, quae eadem est ac *Hyperanthera* Forskalei et Anoma *cochinchinensi* Loureiri. (5) Eandem speciem, quam nostram itaque arbitror esse glandem unguentariam, Lapparkius dicit *Gynnocladum arabicum*.

Multo magis salebrosum adgredior disputationis genus, quod ita illustrare, ut nulla amplius indigeat ulteriori expositione, plane despero. Adeo enim abrupta atque obscura apud veteres Arabas myrobalanorum aut heliledesch occurrunt vestigia, ut nequaquam protinus promunciarl possit, quanam arboris species eos fructus tulerit. Neque tamen eo minus experiar, quid meis, utut levisimis, conatibus trinuere possim ad illustrandum id genus.

Quam primum Heliledsch et Emledsch meminerunt, vetustissimi Arabes, Ithnainus, Masawaihus et Serapion, saeculo nono florentes, distinguunt iam quatuor eorum fructuum species:

(1) Gartner de fruct. et sem. plant. vol. II, p. 314, tab. 147.

(2) Swartz, observ. botanic. p. 467, 468. (Erlang. 1791, in-8.)

(3) Forskal. flor. Arab. p. 67.

(4) Ib. p. XCV, CVII.

(5) Vahl, symbol. botan. P. I, p. 30. (Havn. 1790, in-fol.)

4.º *Heliledsch* al asfar, citrinos, viridi propiores, plenos, sine rugis

2.º *Al-ayd al-hindi*, nigros, indicos.

3.º *Kabeli*, quos *kebulos*, *cepulos* vocarunt. Eos quidem nigros esse, differre tamen a secunda specie. Meliorem caeteris habere saporem.

4.º *Sini*, *siuenses*, qui olivis similes, cortice nigro, caeterum citrin. sint. (1)

Ab his demum diversi habentur

Emledsch, *Embleici*, quos tamen *Ithobeischus* componit cum *Heliledsch*, *Kabeli*, ut et *Beliledsch*, *Belliricos*, quos idem componit citrinis. (2)

Saporem *Heliledsch* esse stypticum et amariusculum: virtutem esse frigidam primo et secundo gradu siccam. Purgare flavam bilem et firmare ventriculum, conferre insarctibus abdominalibus et haemorrhoidibus. Maxime vero et *Scharkh Indus*, et *Ithonain* bilem flavam a citrinis, atram a nigris propelli, a *kahelinis* vero abstergeri stomachum et exsiccare perhibent. *Edulia* ex his parari cum saccharo et *terendschabin*, aut cum prunis, *sebesten* et *iulubis*. Eodem modo indicat *Rhazeus*. (3) *Aly*, *Abbatis* filius, ignorat quartam *heliledsch* speciem, *sinensem*, caeterum eadem habet. (4)

Praeter ea, quae Veteres iam monuerunt, *Avicenna* addit, *Heliledsch* componi posse cum *Emledsch* et nucis *avellana*. Inter *Heliledsch* alios esse immaturos fructus, velut *croceos*, alios maturos, velut *nigros*, ideoque diversas haudquaquam esse species, sed eiusdem arboris, vario maturationis gradu. *Sinenses* esse minutos, esse *ساقا* rostratos. *Emledsch* pertinere

ad *heliledsch* familiam; parari inde cum lacte *Sohir-Emledsch*, edulium: aliudque praeparatum vocat *Sach*, quod adulteretur gallia et dactylis. (5) Miror autem, *Dioscoridem* ab *Avicenna* citari, quippe qui nihil plane de *heliledsch* protulerit, quod explicandum arbitror ex Arabum interpretum more, sua addere, his libris, quos verterent.

Quam proposuerat *Avicenna*, opinio de eadem arboris specie, quae quatuor illos fructus proferat, commemoratur etiam a *Meswach*: (6) arborem nempe bis fructus largiri, de prima messe nigros esse et citrinos, *kebalinos* de secunda. Neque tamen negat, se in aliam abire sententiam, quae diversas potius arbores statuat, quum facultas sit adeo diversa. Laudat eum, qui primus atringentes hos fructus cum scammonio iunxerit, ut melius agerent. *Kebalinos* debere esse subnigros et rubedinis paucae et graves pondere et crassos. Optimos autem citrinos vergere debere in virorem, gummosum quid monstrare, ubi contracti sint, atque sub cortice spisso continere ossicula parva.

Post hos tandem Arabes Graeci recentiores *μυροβαλάνων* nomen transulerunt ad hoc fructuum genus, et primum quidem, qui hunc commisit errorem, *Zosimus* fuit *Panopolita*, qui *μυροβαλάνους* interpretatus est

(1) Serapion, c. 407, f. 437, b.

(2) Serapion, c. 95, f. 435, c.

(3) Contin. lib. XXIV, c. 825, f. 476, c.

(4) Pract. lib. II, c. 28, f. 404, a.

(5) Avicenn. canon. lib. II, p. 428, 444, 462, 219.

(6) Simplic. f. 48, d. (Venet. 1546, in-fol.)

ὀλίγῃ ἐν Ἀρχαῖσι, additis glossis, χαλκίην (ἐὐλίγῃ) esse τὰ ξανθὰ μυροβάλανον. (1)

Ioannes deinde Aeturius inter ea, quae perquam modice purgant, fructus esse quosdam lignosos, qui ex Aegypto et Syria advehantur: (2) Eorum alii Iutei, quidam Chebule esse, et qui nigri nuncupentur, omnes comuni nomine *myrobalani* vocati. Non solum eos purgare ventriculum, sed rebus ipsi etiam addere. Eandem obtinere facultatem, quos Barbari *Emphisi* appellant; unde et ex his quinque commistis barbaros sapientes componere *tryphalam* parvam. Porro, quod *Seni* nuncupetur, similem esse fructum, e Syria advectum: drachmae pondo adsumptum sine noxa purgare, pituitam ac bilem educere. (3) Antidotum quoque Nicolaus Myrepsicus praedicat, quod alcanali (ἀγγιόκαλον) nominat, ex myrobalanis citrinis, cepulis, indicis, belliricis, et emblicis paratum. (4)

His substituerunt medii aevi auctores, quamvis cum Matthaeo Sylvatico concederent, emblicas et belliricas ad myrobalanorum genus haudquaquam pertinere (5); Pauca quae adderet Marinus Venetus, (6) magis adhuc implicarent doctrinam de myrobalanis. Refert quidem, emblicas e Syria advehi, belliricas ex Memphi, sed myrobalanos reliquos credit ex Peru et Hispaniola apportari, quum eorum species, quas ex herbario Antonii Michaelis, patricii Veneti, acceperat, apprimè exprimere viderentur Arabum myrobalanos. Hic vero Americani fructus producitur *Spondia Myrobalano*, quae neque in Asia, neque in Africa provenit. (7)

Quum nesciam, quanam iure summus vir Linnaeus Alpin Agialahid (8) credat myrobalanum esse chebulam, (9) quippe cuius leon potius Lycium referat, missum id facere censeo: Christophoro autem a Costa gratiam habeo, quod primus illustraverit horum fructuum cognitionem. (10) Citrinos myrobalanos, a medicis *Antiqui*, a plebe *Arare* vocatos, nasci in arbore mediocri magnitudinis, foliis sorbi. *Embllicas*, *amale* dictas folia minutim incisae, filici fere similia, sed paulo crassiora habere. *Indicortum*, qui *Resanuale* vocentur, folia esse salicis similia. *Belliricos* rotundos, incolis *Gotia* dictos, folia

(1) Du Fresnoy du Cange, glossar. ad scriptor. med. et infim. graecitat. vol. I, p. 375; Sakas. l. c. p. 930.

(2) Manifesto huiusmodi bonus Aeturius, qui inconsideranter undique contradari sua solet. Ea myrobalana, quorum cognitionem ex Agarenis infestissimis mutuat, nequaquam in Syria aut Aegypto, sed in India orientali proveniunt.

(3) Actuar. method. med. lib. V, c. 8, col. 274, coll. Stephan.

(4) Nicol. Myreps. de antidot. sect. I, c. 24, col. 363, coll. Stephan.

(5) Pandectar. f. 77, a.

(6) Comm. in Meusen, simplic. f. 49, a (Venet. 1536, in-fol.)

(7) Eam primus descripsit Sloaneus hist. nat. haenic. tom. II, tab. 219. Errat Adansonius, qui Litchi eam esse autumat. Litchi est Dimocarpus Lichi Loureir. p. 233; Bergius von Leckereyen, Th. I, §. 194.

(8) Alpin. de plant. Aegypt. c. 11, f. 16.

(9) Linn. mat. med. n. 662, ed. Schreber.

(10) Aromat. c. 20, p. 270, ed. calc. Clus. exot.

habere similia laurinis, sed minuliora et tenuiora. Inveniri autem fere per totam Malabariam, Dahul, Cambaya et Bateala. *Chebolorum* arborem se non conspexisse, sed narratum sibi meminisse, folia esse persicorum similis: arbores omnes prunorum magnitudinem habere.

Accessit Garcias ab Horto (1) historicis, contra eos praesertim militantis, qui eiusdem arboris esse fructus contenderint. Quinque enim esse diversa arborum genera, in regionibus istis aut c. leucis a se remotis nasci. Provenire nonnullas in Goa et Bateala, alias in Malabarja et Dahul. In toto regno Cambayae quatuor earum genera invenisi: lebalinam vero in Bistagar, Decan, Guzarate et Bengala. Quatuor illis uti medicos Indos, praeter Emblicam, quae cortis depandis inserviat. Errit Isman Garcias, quum, Avicennam balliricorum non meminisse, atque Delegi dici apud Arabes, contendat.

In eandem quoque sententiam abiit Tournefortius, qui toto caelo differre arbores eas docet. (2)

Tandem Rheedius (3) ac Rumphius (4) eas arbores uberius descripserunt. Ille nomine *Nilliamaram*, hic nomine *Bon Malacca* arborem pingere curavit, quam Phyllanthi speciem esse, veramque *Emblicam*, nemo negaverit. Sponte etiam per Cochinchinam proveniēte Lourieiro testatur, (5) atque Garcias fructus descriptionem exactissimam immortalī suo operi inseruit. (6)

Arbores autem duas alias, quae myrobalanos ferre dicuntur, seu belliricos potius, *Panel* et *Tani* nomine descripsit, pictasque servavit Rheedius. (7) Namque Plukeneti opinio, (8) *Idu-Mulla* (9) magis similem esse belliricae, mihi non aridet, quum ea arbor potius *Sapindus spinosus* habendus esse videatur.

Adansonium quoque adsentientem habeo, arborem *Panel* ferre myrobalanos, qui sequentibus verbis, specie hos fructus haudquaquam differre, fatetur: « Le Myrobalan Indien est ce fruit encore petit, et dans sa jeunesse de figure alongée: le Belliric est le même dans sa maturité, aussi oblong: enfin le Chebul et le Cirina sont que des variétés plus raccourcies et presque sphériques, c'est ce qui s'est vérifié dans les Indes tout récemment par un observateur versé dans la botanique. » (10) Is etiam decem huius arboris floři tribuit stamina et quinque petals.

Tandem Konigli et Gartneri studiis accedit, ut vere ea arbor finiretur. Is enim primus *Terminaliae* generi eam adscripsit, quam *Chebul* nomine insinavit: (11) hic vero ob cotyledonum spiralem convolutionem omnes myro-

(1) Aromat. hist. lib. I, c. 27, p. 194.

(2) Mat. medic. lib. I, cap. 10, p. 91.

(3) Hort. Malab. vol. I, p. 69, tab. 38.

(4) Herbat. Amboin. auct. c. 2, p. 4.

(5) Flor. Cochinch. p. 553.

(6) L. c. lib. II, p. 422, tab. 408.

(7) Hort. Malab. vol. II, p. 9, tab. 9; vol. IV, p. 23, tab. 48.

(8) Mantiss. p. 133.

(9) Hort. Malab. vol. IV, p. 43.

(10) Familles des plantes, vol. II, p. 447.

(11) Retz, observ. bot. fast. V, p. 31.

balanorum species ad Terminaliae genus pertinere egregie probavit: belliricam solam a caeteris differre, *kebulos* vero ac *citrinos* et *indicos* manifesto eiusdem arboris esse fructus. (1)

Iode efficiendum duco, et *kebulos*, et *citrinos*, et *indos* Terminaliae *Chebule* Retz. fructus esse. Belliricos vero tribuere audeo Terminaliae *glabratae* Forsteri, quam, quum varietatem *T. Calappae* habuerit Rumphius, (2) optime ab ea distinxit Forsterus. (3) Differt enim Terminalia *glabrata* tum foliis utrimque glabris, tum fructu nunc sulcato, glabro, ovali, apice acuto, compresso et membranaceo, appendiculato, qui belliricos oistros apprimere refert.

Ex liberalitate amicissimi Forsteri acceptam frondem floriferam huius arboris, omnquam antea pictam, aeri iocidi curavi. Singularem autem illustris amici in me benignitatem, quam officia cuiusvis generis ubique et patefecit et probavit, perire apud me aut evanescere nunquam patiar.

Ex hac locupletissima Sprengelii dissertatione, quam in hoc loco totam expressimus, Myrobalanos Veterum tom *Græcorum*, tum *Romanorum*, *Arabum* item, hoc ordine describere odas censuimus:

Μυροβάλανος Græcorum, id est; *βάλανος μυροεικής*; *Nux bene* Arabom.

Anoma Cochinchinensis Loureir.

Hyperanthera peregrina Forskal.

Hyperanthera semidecandra Vahlb.

Gymnocladus Arabica Lamourck. sive *Moringa Arabica* (Decand. Monogyu. gen. 1203 Pers. Leguminos. Juss.)

Myrobalanus Arabum, *Heliletsch* et *Emledsch*, *Beliletsch*.

Phyllanthus emblica Lino. (Monoc. monad. gen. 2152, Pers. Euphorb. Juss.)

Terminalia chebule, Retz. (Decand. monog. gen. 1103 Pers. Eleagni Juss.)

Terminalia glabrata, Forst. (Antiquit. botanic. spec. prim. sine Sprengel.)

(1) Gartner, vol. II, p. 90.

(2) Herbar. Amboio. vol. I, p. 174, 175.

(3) De plantis escul. insul. Ocean. austr. p. 52, 53.

EXCVRSVS XII

DE BRYO.

Ad ea Plinii verba, lib. XII, cap. 61:

Eodem et bryon pertinet, uva populi albae, etc.

De Bryo sic Cl. Gerardus in notis manuscriptis:

« Nous ne révoquons pas en doute la dénomination de *Bryon* appliquée par Pline dans un autre endroit à une cryptogame parasite, qu'il appelle aussi *Sphagnos*, et qui est une espèce de lichen (*usnea*, ou *Parmelia inbata* des auteurs); mais il nous paraît évident que le *Bryon* du peuplier blanc est d'une nature toute différente.

« *Βρύον* signifie germer, fleurir, pousser, pulluler, etc. Η γῆ φυτόις βρύουσι καὶ ζώοις, *terra plantis et animalibus scatur* Arist. de Mund. Εμβρυον, *embryon*, terme adopté dans notre langue. On pourrait multiplier les exemples propres à constater davantage les différentes significations de *βρύον*.

« Ce nom, généralisé de la sorte, a été adopté à d'autres productions végétales bien différentes des mousses; pour s'en convaincre, il suffit d'alléguer ce passage de Pline: *eodem et bryon pertinet, uva populi albae*. Le mot *uva* est bien expressif; si le *bryum* n'était qu'une mousse du peuplier blanc, le terme *uva* serait très-déplacé, parce qu'une mousse et une grappe ne se ressemblent point; mais ce qui achève de démontrer qu'il s'agit ici d'une grappe, ou de quelque chose d'équivalent, c'est le passage suivant de Pline: *Eodem et oenanthe pertinet; est autem vitis labruscae uva*; car on ne saurait disconvenir qu'il ne soit question dans ce second passage d'une véritable grappe, puisque c'est la vigne qui la fournit: or, si Pline s'est servi du mot *uva* à l'égard de la vigne, n'est-il pas évident qu'en employant le même terme à l'égard du peuplier blanc, ce terme doit avoir une acception analogue à celle de la vigne, lequel doit exclure toute idée de mousse?

« Si le *bryon* de Pline n'était qu'une sorte de mousse qu'on employait à des parfums, cet auteur, en parlant du *sphagnos*, qu'il appelle aussi *bryon*, aurait dû faire mention en même temps du *bryon* du peuplier blanc; ce n'est pourtant que dans un autre chapitre qu'il s'agit de celui-ci. Je conviens que cette induction n'est pas une preuve de la différence de ces *bryons*: mais j'en trouve une bien frappante dans les détails que Pline nous a laissés au sujet de ces deux productions qui portaient le même nom; car, en traitant du *Sphagnos* ou du premier *bryon*, il ajoute *sunt hoc nomine etiam arborum villi*, ce qui caractérise bien cette sorte de végétation, et ne permet pas de la confondre avec celle de l'autre *bryon*, qu'il appelle *uva populi*, *uva labruscae*.

Postquam Gerardi notam legimus, nullum nobis dubium esse potuit, quin *usa populi albae* clar. viro fuerit *amentum*, gallice *chaton*, illius arboris (*Populus alba*; *amentum cylindraceum*, etc. gen. 2249, Pers. *Amentae*. Juss.) Certe vix intelligimus quid amenta populea conferre possint ad rem unguentariam. Non tamen absurdum est fuisse illa in usu (de masculis loquor, non de femineis quae in lanuginem abeunt), propter notabilem, qua referta sunt, copiam pollinis, id est, prolifici pulveris, resinacea praediti natura, et aromate aliquo fortasse non destituti.

C. PLINII SECVNDI NATVRALIS HISTORIAE

LIBER XIII.

I.

Hactenus in odoribus habent pretia silvae: erantque per se mira singula: iuvitque luxuria omnia ea miscere, et e cunctis unum odorem facere: ita reperta sunt unguenta. (1.) Quis primus invenerit non traditur. Iliacis temporibus non erant: nec thure supplicabatur; cedri tantum et citri suorum fruticum in sacris fumo convolutum nidorem noverant, iam rosae succo reperto: nominatur enim id quoque in olei laude. Unguentum Persarum genti se debet. Illi

I. *Luxuria.* Sic emendavit Hard. adstipulante Chiffletio. Ela, iuvit luxuriam. ἀσυνδότης, Gronov. et vet. editt. iuvitque luxuriam. Ed. P.

Iliacis temporibus. Vnguenti meminit Homerus Iliad. Σ, his versibus: ἀλείψατο δὲ λίπ' ἐλαίου, Ἀμβροσίην, ἰδάνην, τό πᾶσι τοῖσι θεοῖσι μύρον ἔειν. Ἐμπης ἐς γαίαν τε καὶ οὐρανὸν ἔειν' ἀσπρή. DALG. — *Iliacis*, etc. Non erant, inquit, iis temporibus ea genera unguentorum ac nomina quae luxuria excogitavit, quum e multis simul permixtis unum odorem fecit. Illic Plinium perperam incusat, quem non intelligit, Hieron. Mercurialis lib. de Decor. c. ult. Vide Athen. l. XV, pag. 688. HAZO.

Cedri tantum, etc. Vide quae dicturi sumus cap. 30. H.

Fumo convoluti nidorem. Plut. in Menaechn. *Sternite lectos, incendite odorem: Munditia illecebra est animo amantum.* DAL. — *Nidorem verius quam odorem noverant* Gron. et editt. vet. Ed. P.

Nominatur. Homer. Iliad. Ψ, vers. 486: ῥοδέοντι δὲ χρίεν ἐλαίου Ἀμβροσίην. H.

In olei laude. Id est, appellatione et vocabolo. Turn. in Theophr. lib. de Odoribus. DAL.

Unguentum Persarum genti se debet, etc. Locum hunc ita relinximus admonitu codd. Reg. Coll. et Paris. quum prius perperam legeretur, Per-

madent eo, et accersita commendatione, ingluvie natum virus extinguunt. Primum, quod equidem inveniam, castris Darii regis expugnatis, in reliquo eius apparatu Alexander cepit scrinium unguentorum. Postea voluptas eius a nostris quoque inter laudatissima atque etiam honestissima vitae bona admissa est; honosque et ad defunctos pertinere coepit. Quapropter plura de eo dicemus. Quae ex his non erunt fruticum, ad praesens nominibus tantum indicabuntur: natura vero eorum suis reddetur locis.

II. Vnguentis cognomina dedere aliis patriae; aliis succi, aliis arbores, aliis causae: primumque id

sarum esse debet gentis unguentum. Salmasium non sudio, qui pag. 947 in Solin. pro *ingluvie*, quae vox paulo post sequitur, *ingluvie* reponit, et *alouvis*, seu balnei et lavationis neglectum ea voce signari hoc loco putat. — *Et accersita.* Et adiscunt, accersuntque unguento commendationem eo nomine, quod eius ope foetorem oris ex ingluvie ortum extinguunt. H. — Gronov. et alii, *Persarum esse debet gentis unguentum.* En. P.

Ingluvie natum. Ex ingluvie natum foetorem oris et animae, unguentorum copia vincere nituntur. Persarum notat intemperantiam, sive Parthorum, qui quanto plus biberint, tanto plus sitiunt, ut dicitur l. XIV, cap. 28. II.

Castris Darii. Plinium transcribit hic Solin. cap. XLVI, p. 74. Egit de hoc scrinio unguentorum iam antea Plin. lib. VII; c. 39. Hard.

Alexander cepit. Postea voluptas eius, ita loquitur, quasi proxime praecessisset unguenti, non unguentorum. Quod praecedit sic legendum:

unguentum Persarum genti se debet. Vnguentum hoc ipsum quod sit in rerum natura et usu, debet ac Persarum genti. Vide Salmas p. 947.

Voluptas eius. Vnguenti scilicet Respiciit enim ad superiorem sententiam, *Vnguentum Persarum genti se debet.* Hard.

Ad defunctos. Lepide Martialis diceretur inde traxit in hominem, qui convivae exterius affatum, interius parcae perfuderat. Lib. III, ep. 42: *Vnguentum fateor, bonum dedisti Convivis, here, sed nihil scidisti. Res salsa est, bene olere, et curare. Qui non coenat, et ungitur, Fabulle, Is vero mihi mortuus videtur.* Haan. — Sic e MSS. Hard. honosque is et ad Gron. et edd. ante Hard.

Quae ex his. Quae unguenta erunt non ex fruticibus, sed ex herbis, arboribusve conflata. H. — *Non erunt fruticum.* Sed vel seminum, vel herbarum. Dal.

II. *Aliis causae.* Vt megalinum, propter gloriam et commendationem: regale, propter Parthorum reges, quorum causa ita temperabatur, H.

scire convenit, mutata auctoritate, et saepius transisse gloriam. Laudatissimum fuit antiquitus in Delo insula: postea Mendesium. Nec mixtura et compositione tantum hoc accidit: sed iidem succi varie alibi ad quaelibet praevaluerunt, aut degeneraverunt: Irinum Corinthi diu maxime placuit, postea Cyzici: simili modo rhodinum Phaselii: quam gloriam abstulerunt Neapolis, Capua, Praeneste. Crocinum in Solis Ciliciae diu maxime laudatum, mox Rhodi. Oenanthinum in Cypro, postea Adramytteio. Amara-cinum in Coo: postea eodem loco praelatum est Melinum. Cyprinum in Cypro, deinde in Aegypto,

Mutatam. Aliud alia aetate unguentum in pretio fuisse. HARO. — *Mutatam auctoritatem.* Dalec. codd. Chiff. *mutata auctoritate.* Ed. P.

Mendesium. Paulus Aegineta, lib. VII, cap. 18. ita vocatum fuisse scribit, quod in Aegypto sit inventum, ubi Mendes colitur. Mendes laicus est. Sic autem Panem Mendesi vocabant, quod illum effigie birici eolarent. DALEC. — Ab Aegypti nomo, seu praefectura, id nomen ei unguento datum. Ea enim genera nunc Plinius enumerat, quibus patriae appellationem dedere. HARO.

Irinum. Quod sit ex iride, de qua dicitur lib. XXI, c. 19. Habet eodem Apollonius Herophili discipulus ac auctor, cuius orationem de eo argumento satis prolixam ex libro de *Viguentia* recitat Athen. lib. XV, p. 688: ἱρίν μιν ἐν Πλωδί χρηστότατον, καὶ ἐν Κυζίκῳ, etc. HARO.

Phaselii. In confinio Lyeiae, Pamphyliaeque, lib. V, cap. 26: tibi rhodinum praevaluit, quod ex rosa. Apollonius: Ρόδινον δὲ πρᾶκτιστον ἐν Φασήλῳ, καὶ τὸ ἐκ Νίαις δὲ πολλῶς, καὶ Κυπρῆς. HARO.

Crocinum. Ex croco. Apollonius totidem iterum verbis: Κρόκινον δ' ἐκ Σόλωνος τοῖς Κιλικίαις, καὶ ἐν Ρώδῳ. HARO.

Oenanthinum. Ex oenanthē, de qua lib. sup. c. 62. In libris vulgatis haec interseruere Plinii interpolatores: deinde in *Aegypto praepositum*: quod nescio unde haustum sit: nam neque ea verba MSS. ulli agnoscunt, neque Apollonius ipse, cuius oratio est simillima Pliniae: Οὐνάνθη δὲ Κυπρία, inquit ille, καὶ Ἀδραμυττήνη Theophr. lib. de Odoribus, pag. 187: Οὐνάνθητον ἐν Κύπρῳ. H.

Amaracinum. Ex ambraco, de quo lib. XXI, cap. 35. Ἀμαράκινον δὲ Κῶν, inquit Apollonius, καὶ μέλιτον. HARO.

Eodem loco. In Coo praeclarum est unguentum melinum quod a malis cotoneis, ex quibus fiebat, nomen invenit, ut dicitur lib. XXIII, cap. 54. An vero Apollonii mens ea fuerit, an Μήλινον intellexerit, amaracinum quod in Melo insula pararetur, alii aestiment. HARO.

Cyprinum. Quod ex cypro Aegyptia arbore, de qua superiore libro, c. 52.

ubi Mendesium et Metopium subito gratius factum est. Mox haec abstulit Phoenice, et Cyprini laudem Aegypto reliquit. Panathenaicon suum Athenae perseveranter obtinere. Fuerat et Pardalium in Tarso: cuius etiam compositio et mixtura oblitterata est. Narcissinum quoque ex flore narcissi desiit componi. Ratio faciendi duplex: succus, et corpus. Ille olei generibus fere constat, hoc odorum. Haec stymmata vocant, illa hedysmata. Tertius inter haec est colos,

Apollonius: Κύπριον δὲ προήχεται τὸ ἐν Αἰγύπτῳ· δεύτερον δὲ ἐστὶ τὸ Κυπριακόν, καὶ τὸ ἐν Φοινίκῃ, καὶ ταύτης τὸ ἀπὸ Σίθωνος. II.

Mendesium, etc. De utroque mox dicitur. Apollonius: Τὸ δὲ Μετώπιον καὶ Μενδῆσιον κάλλιστα ἐν Αἰγύπτῳ σκιάζεται. HARR.

Panathenaicon. Apolloniis: Τὸ δὲ Παναθηναϊκόν λεγόμενον ἐν Αθήναις. HARR.

Pardalium. Neque illud solum, sed et nardionum: nisi sit fortassis idem: nam Apollonius, loc. cit. Νάρδιον δὲ τὸ ἐν Τάρσῳ. HARR.

Ex flore narcissi. Vide lib. XXXI, cap. 75. HARR. — *Narcisso*. Sic ex MSS. emendavit HARD. consentiente Chifflet. *ex flore narcissi* Gronov. et alii. Ed. P.

Ratio faciendi duplex. Duo sunt, inquit, quibus confectio nardi constat: succus, sive oleum: et corpus, sive odores. Oleum, quod et ἔδυσμα, condimentum est, quo veluti condiantur odores. Odores ipsi corpus sunt, qui in oleum adduntur, ut servantur quasi conditi. Sic in calgamis, conditurae vicem muris obtinet; herbae, pira, mela, caeteraque similia, corporis. Hesychiō ἔδυσμα eo sensu ἄρτυμα, condimentum, dicitur. Στύμματα odores, sive

mala vocitantur, quod in oleum additi corpus faciunt, et oleum spissant. Sic Galen. στύμματα accepit, κατὰ τόκον, lib. III, c. 4. Haec aliter Dioscorides: quem qui semper in partes vocat, ut Plinium intelligat, mala calcium ponit. H.

Haec stymmata vocant. Logo, partim stymmata vocant, partim hedysmata. CORNAR. — Stymmata olim nominarunt aromata, quibus scilicet in unguentorum compositione oleum spissabant: ea Dioscorides fere numerat xylobalsamum, iuncum, calamum: hedysmata vero ea, quibus spissatum oleum suavi odore imbuebant et perfundebant. Ea recensere solet Dioscor. anisumum, nardum, myrrham, balsamum, carpobalsamum, costum, amaracum. DALEC.

Tertius inter haec est colos. In unguentis quatuor spectantur: succus qui est oleum quodvis inodorum, tenuissimum, et minime pingue, ut balaninum: corpus quod est partim stymma, sive spissamentum, nempe quod oleum adstringit, odorem ut melius combibat, et pertinacius retineat, quoniam admodum tinctores principio medicamenti quibusdam pannos imbuunt et praeparant: partim hedysma, sive condimentum, cuius odorem unguentum volissimum re-

multis neglectus. Huius causa adduntur cinnabaris et anchusa, Sal aspersus olei naturam coercet. Quibus anchusa adiecta, sal non additur. Resina aut gummi adiiiciuntur ad continendum odorem in corpore. Celerrime is evanescit atque defluit, si non sunt haec addita. Unguentorum expeditissimum fuit, primumque, ut verisimile est, e bryo et balanino oleo. Increvit deinde Mendesium, balanino resina mixta, magisque etiamnum Metopio. Oleum hoc est, amygdalis amaris expressum in Aegypto. Cui addidere omphacium cardamomum, iuncum, calamum, mel, vinum, myrrham, semen balsami, galbanum, resinam terebinthinam. E vilissimis quidem hodieque est, ob id creditum et in vetustissimis esse, quod constat oleo myrteo, calamo, cupresso, cypro, lentisco, malogranati cortice. Sed divulgata maxime unguenta crediderim rosae, quae plurima ubique gignitur.

feri: color de quo multi non valde solliciti sunt: magma, sive *lix*. Dioscor. cap. de fuligine thuris *χρυσή* *μαζα* vocat, et ad id resinam coctam laudat. Dalec.

Cinnabaris, etc. De cinnabari, lib. XXXIII, cap. 39. De anchusa, lib. XXII, cap. 23. Admisceri anchusam (*Anchusa tinctoria* Pers. p. 159) ad unguenti colorem auctor est etiam Theophrast. lib. de Odoribus, pag. 489. Habb.

Coercet. Ne rancescat: *πρό το μὴ φθίσεσθαι*, Diosc. I, 53. Habb.

E bryo. De bryo, lib. sup. cap. 50. De balanino oleo, c. 46. eiusdem libri. Habb.

Mendesium. Cui parando balaninum oleum, resinamque, casiam ac myrrham Diosc. desiderat, lib. I, c. 72. Aliud est Galeni, forte Mendesium, quod ex lilis conficit et aro-

matibus, Explic. voc. Hipp. tom. II, pag. 84. Habb.

Metopio. Id ei unguentum nomen, propter admixtum galbanum. Lignum enim e quo galbanum emanat, *πάρων* Aegyptiis appellatur. Ita Diosc. lib. I, cap. 74. Habb.

Oleum hoc est. Sic Dioscor. loco citato, et Apollonius apud Athenaeum, loco citato. Al Galenus proxime ante laudatus, ex spinæ Argypine flore fieri metopium prodidit. Habb.

Omphacium. De quo lib. sup. cap. 60. Habb.

Oleo myrteo. Isdem ferme verbis oleum myrteum conficit Dioscorides lib. I, cap. 48. Habb.

Cypro, lentisco. Dioscorides, *κυπρίσω, σχέσω*, hoc est, cypero, iunco. Plinius apud eum scriptorem, unde istud hausit, *κύπρω, σχέσω*, legit. Habb.

Itaque simplicissima rhodini mixtura diu fuit, additis omphacio, flore rosae, crocino, cinnabari, calamo, melle, iunco, salis flore aut anchusa, vino. Similis ratio et in crocino, additis cinnabari, anchusa, vino. Similis et in sampsuchino, admixtis omphacio, calamo. ⁶Optimum hoc in Cypro et Mitylenis, ubi plurima sampsuchus. Miscentur et viliora genera olei e myrto, lauro, quibus additur sampsuchinum, liliū, fenum graecum, myrrha, casia, nardum, iuncus, cinnamomum. E malis quoque cotoneis et struthiis fit oleum (ut dicemus) melinum, quod in unguenta transit, admixtis omphacio, cyprino, sesamino, balsamo, iunco, casia, abrotano. Susinum tenuissimum omnium est. Constat ex liliis, balanino, calamo, ⁷melle, cinnamomo, croco, myrrha. Et idem cyprinum ex cypro, et omphacio, et eardamomo, calamo, aspalatho, abrotano. Aliquē et in cyprinum addunt myrrham et panacem. Hoc optimum Sidone, mox Aegyptō, si non addatur sesaminum oleum. Durat et quadriennio. Excitatur cinnamomo. Telinum fit

Rhodini. Rosacei, de quo Dioscorides, lib. I, cap. 53. *L'huile rosat.* HARO.

Aut anchusa. Diosc. loc. cit. utrumque adhibet, anchusam et salem: ἄγχουσαν καὶ ἄλας. At Plinius superior admonuit, quibus anchusa adiecta esset, salem non addi. H.

Sampsuchino. Ex sampsucho, sive amaraco (*Origanum maioranoides*), de quo libro XXI, cap. 35. Vt sampsuchinum paret Dioscor. simili fere ratione, vide lib. I, c. 58. H.

Vt dicemus. Lib. XXIII, cap. 55. De unguento melino Dioscor. lib. I, cap. 55. HARO.

Susinum. Σούσινον, hoc est, liri-

num, sive liliaceum: de quo eadem fere Dioscorides, I, 62. HARO.

Et idem. Hoc est, pariter tenuissimum. De cyprino eadem fere Dioscorides, lib. I, cap. 65, et Theophrast, lib. de Odoribus, p. 187. H.

Panacem. De quo libro sup. cap. 57. Huius succum, qui opopanax dicitur, in cyprinum unguentum aliqui addunt. HARO.

Sidone. Phoeniciae urbe. Apollonius ante appellatus, apud Athen. lib. XV, pag. 688, cyprinum quoque laudat τὸ ἐν Φοινίᾳ, καὶ ταῦτος τὸ ἀπὸ Σίδωνος. Sed eadem praefert Aegyptium: adeo frequenter unguentorum mulata auctoritas est. H.

Telinum. Nomen habet ἀπὸ τῆς τῆ-

ex oleo recenti, cypero, calamo, meliloto, feno graeco, melle, maro, amaraco. Hoc erat celeberrimum Menandri poetae comici aetate. Postea multo successit propter gloriam appellatum megalium, ex oleo balanino, balsamō, calamo, iunco, xylobalsamo, casia, resina. Huius proprietas, ut ventiletur in coquendo, donec desinat olere: rursus refrigeratum odorem suum capit. Singuli quoque succi nobilia^s unguenta faciunt. In primis malobathrum, postea iris Illyrica, et Cyzicena amaracus: herbarum utraque. Pauca his, et alia alii miscent: qui plurima, alterutri

λεως, hoc est, a feno graeco, de quo lib. XXIV, cap. 120 (*Trigonella-fenum graecum*, Linn.) Eadem de telini confectione, Dioscorides, lib. I, cap. 57, ubi accuratius de singularum rerum pondere. HARR.

Maro. De eo diximus, libro superiore cap. 53. Et illud in unguentis adhibet Theophr. lib. de Odoribus. HARR.

Menandri. Vide auctorum Ind. t. I, p. 198 edit. nost. Ed. P.

Megalium. A magnitudine virium nomen habet. Ephesi primum lausatum, mos Alexandriae, unguentum Μεγάλειον, auctor est Athenaeus lib. XV, pag. 689. Eius conficiendi rationem eandem tradit Theophrast. de Odor. pag. 183. A magnitudine virium id ei unguento nomen adscriptum, Plinium secuti diximus. Neque nos tamen praeterit scriptores alios in alias abire partes. Nam a Siculo quodam, cui Megalo nomen fuit, appellationem deductam ait Sosibius apud Athenaeum lib. XV, pag. 690. Et Iul. Pollux lib. VI, cap. 19, pag. 296: Μύρον Μεγάλειον ἀπὸ Μεγάλου Σικελιώτου. Suidas quoque, loc. II, pag. 112, et ante istos Galen. κατὰ

τόπους lib. II, cap. 2, pag. 380. Quin et de nomine discrepant. Nam Heladius in Chrestomathia apud Photium in Bibl. cod. 279, pag. 1585, Μύρον Μετάλειον, inquit, ἐστὶν εἶδος Μετάλος Συρακούσιος. Plesychius quoque: Μετάλλειον μύρον... Μετάλλος γὰρ τις Σικελιώτης τὴν τοῦ Μετάλλειον μύρου κατασκευὴν εἶδεν μέμνεται δὲ καὶ Φερεκράτης H.

Singuli quoque succi, etc. Legend. *Singuli quoque succi nobilia unguenta faciunt, in primis malobathrum, postea iris Illyrica et Cyzicena amaracus, herbarum utraque; pauca his et alia alii miscent.* Malobathrum succus est, id est, oleum quod ex malobathro exprimitur. *Herbae sunt iris et amaracus, quarum succus, id est, oleum per se unguentum faciunt, quibus pauca et alia alii miscent.* SALMAS. p. 468.

Malobathrum. De quo libro sup. cap. 59. H.

Herbarum utraque. E genere herbarum utraque. Ita rescriptissimus admonitu eod. Reg. Colb. et Par. quum prius perperam legerefur, *Herbarii in utraque pauca, sed alia alii, etc.* perinde ac si herbosiorum munus

mel, salis florem, omphacium, agni folia, panacem, externa omnia. Prodigiosa cinnamomino pretia. Adicitur cinnamo balaninum, oleum, xylobalsamum, calamus, iuncus, balsami semina, myrrha, mel odoratum: unguentorum hoc crassissimum. Pretia ei a x. xxv ad x. ccc. Nardinum, sive foliatum, constat omphacio, balanino, iunco, costo, nardo, amomo, myrrha, balsamo. In hoc genere conveniet meminisse, herbarum, quae nardum Indicum imitentur, species novem a nobis esse dictas: tanta materia adulterandi est! Omnia autem acutiora fiunt costo, amomo, quae maxime nares feriunt: crassiora myrrha, suavioraque: medicinae autem utiliora croco: acerrima per se amomo. Hoc et capitis dolores facit. Quidam satis habent aspergere, quae sunt pretiosis-

forei, odores miscere, non myropolarum potius, seu unguentariorum. HARD.

Agni folia. Hoc est, viticis, quem Graeci agnon vocant, ut dicitur lib. XXIV, cap. 38. H.

Externa omnia. Prodigiosa cinnamomino pretia. Ille locus in edd. ante Hard. lib. corruptus; quamquam lectionem sinceram iampridem restituerat Pintiaius, quem sequimur. Legebatur antea: *externa omnia et prodigiosa. Cinnamomino*, etc. Nobiscum facit Brot. Ed. P.

Adicitur cinnamo, etc. Haec totidem verbis Dioscorides lib. I, cap. 71: *Κινναμώμινον δὲ ἐκ τοῦ ἐλάγιου ἐχλαινίου, καὶ στρυμμάτων ξυλοβλάστημον, καλῶμεν, σχοίνου ἡδυσμάτων δὲ κινναμώμου, βλαστῶμεν καρποῦ, σμύρνης τετραπλασίονος παρὰ τὸ κιννάμωμον συνίσταται· μέγνυται δὲ καὶ μετὰ εἰς τὴν φύσιν, κ. τ. λ.* Ed. P.

Crassissimum. Quam quidem crassitudinem a myrrha obtinet, inquit Dioscorides, loc. citat, quod et Plinius post paulo affirmat. H.

A. X. XXV ad X. CCC. A denariis xlv. ad denarios ccc. H. — Sic Hard. ex MSS. Denarii viceni quini, sunt monetae gallicae (7 fr. 79 c. Treceoti, 491 fr. 40 c. Ed. P.

Sive foliatum. A folio nardi, de quo libro super cap. 27. Haec Dioscorides totidem verbis lib. I, cap. 75: *Τὸ καλούμενον ῥωμαῖοι φούλλατον, Γαλενο κατὰ τόπους* lib. III, cap. 4, pag. 391. H.

Species novem. Super. libro, c. 26 et 27. Eae sunt: pseudonardus, nardus Syriaca, Celtica, Cretica, cypyrus, cypitrus, baecharis, hirculus, asarum. H.

Quidam satis habent aspergere. De Mendésio tantum id Dioscorides, cui ex parsipponia cinnamomum additur. DALPC.

sima, caeteris decoctis. Myrrha et per se unguentum facit sine oleo, stacte dumtaxat: alioqui nimiam amaritudinem affert. Cyprino viride fit, susino unguinosum, Mendesio nigrum, rhodino candidum, myrrha pallidum. Haec sunt antiquae inventionis genera, et postea officinarum furta. Nunc dicetur cumulus ipse deliciarum, et summa auctoritas rei. (11) Ergo regale unguentum appellatum, quoniam Parthorum regibus ita temperatur: constat myrobalano, costo, anomo, cinnamo; comaco, cardamomo, nardi spica, maro, myrrha, casia, styrace, ladano, opobalsamo, calamo, iunco, oenanthe, malobathro, serichato, cypro, aspalatho, panace, croco, cypiro, amaraco, loto, melle, vino. Nihilque eius rei causa in Italia

Caeteris decoctis. His verbis subiungunt ista libri vulgati, *impendio parcentes: sed non eadem est vis, nisi una decoctis*, quae nolla omnino MSS. exemplaria agnoscunt, non Reg. 4, 2, aut Colb. 4, 2, 3, aliive: idcirco ea, seu spuria adiectitque erasimus. Hæd.

Myrrha et per se. Hoc est, sola. Dioscorides lib. I, cap. 73, Στάχτη, inquit, vocatur pinguitudo recentis myrrhæ cum aqua exigua contusæ et expressæ: ea perquam odorata ac pretiosa est: quippe quæ unguentum per se faciat, quod stacte nominatur: καὶ καθ' ἑαυτὴν οὖσα, μύρον τὸ χαλούμενον στάχτη, etc. II.

Susino unguinosum. Pinguiusculum. Unguen succus est paulo pinguior, ex quo aliquid ungi potest. Vnus ex voce Plinius iterum lib. XXIII, cap. 77. Hæd.

Ergo regale. Βασιλικὸν μύρον, Cl. Alex. Paedag. lib. II, pag. 177, et Crateti apud Athen. lib. XXV, pag.

790; βασιλικὸν dicitur Galeni κατὰ τέχνας lib. III, cap. 4, pag. 394. II.

Constat myrobalano. Vnguenta ex variis odoribus temperat. Empedocles apud Athenæum pag. 254, v. 37, vocat μύρους θαλασσοδύμους. Γραπτοὶ δὲ ζῶοισι, μύρους τε θαλασσοδύμους. Dal. Haec Theophr. Hist. plantarum lib. IX, capite 7. II.

Cinnamomo, comaco. Legendum, ut supra ostensum est, *comaco*, non *comaro*: sic enim habent et scripta et excusa omnia exemplaria. PINT. — *Comaco.* Ita MSS. omnes, non *comaro*: et Theophr. ipse, loco citato. De cinbami comaco, superiore libro cap. 63. De calamo, iuncoque Syrio cap. 48. De serichato, capite 45 eiusdem libri. II.

Cyprio, amaraco, colato melle, etc. Exemplar Toletanum, *Cypro, amara, colato.* Scribo, *Cypro, amaraco, loto*, ex Theophrasti lib. IX de Stirpibus. PINT.

Loto, melle. Vulgg. ante Hæd. lib.

victrice omnium, in Europa vero tota, praeter irin Illyricam, et nardum Gallicum, gignitur. Nam vinum, et rosa, et myrti folia, oleumque, communia fere omnium terrarum intelliguntur.

III. Siocis odoribus constat, quae diapasmata vocantur. Nam faecem unguenti magma appellant. Inter omnes potentissimus odor, quisquis novissime additur. Unguenta optime servantur in alabastris,

colato melle. Exemplar Toletan. amaraco, coloto, prave, ut saepius fieri solet, ultima praecedent. vocis syllaba eo a librario repetita; unde genuinam lect. refinxit Pintianus, adinvante Theophrasto IX; 7, cuius haec verba sunt: Οἷς μὲν οὖν σὺς τὰ ἀρώματα χρῶνται, σχεδὸν τὰδε ἐστὶ κασιᾶ, κιννάμωμον (καρδάμωμον, νάρδος), κάρων, βάλσαμον, ἀσπάλθος, στύραξ, ἱρις, νάρτη, κόστος, πάνακας, κρόκος, σμύρνα, κύπαιρον, σχύρος, κάλαμος, ἀμάρακον, λωτός, ἄνηθον. Quibus, inquit, ad unguenta utuntur, haec fere sunt casia, cinnamonum, nerwi, balsanium, aspalthus, styrax, consecratix, narta, costus, ligusticum, crocum, myrrha, gladiolus, iuncus, calamus, amaraeus, lotus, anethum, etc. De iis singulis aut iam superiore libro diximus, aut dicemus in posterioribus. Ed. P.

Nihilque eius. Notandum est, quatuor illa verba antecedentis capitis, duodecimo fere a calce versa; externa omnia. et prodigiosa, illic per errorem posita hic inseri debere: ut sic scribendum putem: *Externa omnia et prodigiosa. Nihilque in Italia victricis omnium, in Europa vero praeter irin Illyricam et nardum Gallicum nascitur.* Nam verba illa, eius rei causa, adventitia putamus, et supra verba illa victrice omnium, scripta ab ali-

quo, qui exponere voluit, ideo fuisse Italiam victricem omnium, quod ab huiusmodi deliciis abstinisset. PIST.

Nardum Gallicum. Et cyperum. DALRE.

III. *Diapasmata.* Sunt odores sicci, sive in pulverem triti, ut corporibus inspergantur ad sudores coercendos, ut Plinius docet lib. XXI, cap. 73, sive in pastillis mixti, ad foetorem oris et animae depellendum: quo sensu Martialis lib. I, epigr. 88: *Ne gravis hesterno fragres; Fescemia, vino, Pastillos Cosmi luxuriosa voras. Ita linunt dentes ientacula: sed nihil obstat, Extremo ructus quum venit n barathro. Quid quod olet gravius mixtum diapasmate virus; Atque duplex animae longius exit odor,* etc. Qui diapasmata componunt, inquit Theophrast. lib. de Odoribus pag. 183, sicca siccis: qui unguenta, humida humidis: unguentarii, μυρσφοί, humida siccis admiscunt. II.

Magma. Μάγμα, unde κρημύμα, Diosc. lib. I, c. 26. Gallis, *le mara*, sive, ut vulgo pronuntiant, *le mar*. H.

Inter omnes potentissimus odor. Ἐπικρατεῖ γὰρ τὸ ἰσχυρόν ἐμβαλλόμενον, πᾶν ὕαττον ῥ. Theophr. lib. de Odoribus pag. 185. DAL.

Unguenta optime. Cod. Chiff. *unguenta optima.* Ed. P.

odores in oleo : quod diuturnitati eorum tanto utilius est, quanto pinguius, ut ex amygdalis. Et ipsa unguenta vetustate meliora. Sol inimicus his : quomobrem in umbra coquuntur plumbeis vasis. Experimentum eorum iaversa manu capitur, ne carnosae partis calor vitiet.

IV. (III) Haec est materia luxus e cunctis maxime supervacui. Margaritae enim gemmaeque ad heredem tamen transeunt : vestes prorogant tempus : unguenta illico expirant, ac suis moriuntur horis. Summa commendatio eorum, ut transeunte femina odor

In alabastris. Et plumbeis vasis. Theophrast. lib. de Odoribus. DALLIC. — Vide lib. XXXVI, c. 12. HARD.

Et ex amygdalis. Theophr. loco citato, p. 184: Τοῦτο γὰρ χροσιώτατον... ἐπὶ ρύσει ἥκιστα δεκτικὸν ὁσμῆς διὰ τὴν πικρότητα καὶ τὸ λίπος αὐτῶν δὲ τούτων τὸ λιπαρώτατον, οἷον τὸ ἀμυγδαλίον. *Oleum enim aetatem ferre diutissime potest... alioqui sumptu, natura omnium minime odorem concipit, propter densitatem ac pinguitudinem: eorumque pinguisimum quoddam, ut ex amygdalis.* Qui hunc locum non vidit Dalecampius, dissidere Plinium a Theophrasto credidit. H

Sol inimicus. Theophr. loco citato, p. 19: Διαφθείρει δὲ τὰ μύρα καὶ ὥρα θέρη, καὶ τόπος, καὶ ὁ ἥλιος, etc. *Corrumpit, inquit, unguenta calida tempestas, locus, sol, si in aprico ponantur. Quocirca unguentorum instidiores coenacula quaerunt, et umbras opacissimas. Sol enim et aestus odores aufert... Proinde in vascula plumbea diffundunt, ut ἀγγεῖα μολυβδᾷ ἐγχέουσιν, et alabastris requirunt, quia frigidus ille est lapis, et unguentis utilissimus.*

Coquuntur plumbeis vasis. Quidam

legunt, *coquuntur ac conduntur plumbeis vasis.* Theophr. Διαφθείρει δὲ τὰ μύρα καὶ ὁ ἥλιος, ἂν τιθῶσι. Διὸ καὶ οἱ μυροπῶλαι καὶ ζητοῦσι τὰς εἰκίας ὑπερῶους, καὶ μὴ προηλίους, ἀλλ' ὅτι μέλιστα καλισταίους. Et paulo infr. διὸ καὶ εἰς ἀγγεῖα μολυβδᾷ ἐγχέουσιν, καὶ τοῦ ἀλαβαστρὸς ζητοῦσι τοιοῦτον λίθου. *Plumbeis vasis duplicibus inquit Cornarius, Comment. in lib. V κατὰ τόπους. DALLIC. — Coquuntur. Forte rectius conduntur, ex Theophr. adstipulante Brot. Ed. P.*

Experimentum eorum iaversa manu capitur. Theophr. Τὸ δὲ κοινὸν ἐπὶ πάντων ἀπόρημα, τί δέποτε ὑπὸ (alii ἐπὶ) τοῦ κάρπου τῆς χειρὸς ἤδιστα φαίνεται, δι' ὃ καὶ οἱ μυροπῶλαι τοῦτο μυρίζονται τὸ μέρος. DALLIC. — *De unguentorum, inquit, suavitate ac praestantia experimentum sumitur, prima manus parte, quae volae opponitur: unde unguentarii eam semper partem unguento tangunt: ne si volae, quae pars est manus maxime carnosae, id imponatur, eius calore pereat statim unguentii bonitas.* Theophr. l. c. II.

Et transeunte femina odor invitet etiam aliud agentes. Dictionem femi-

invitet etiam aliud agentes: exceduntque quadragenos denarios librae. Tanti emitur voluptas aliena: etenim odorem qui gerit, ipse non sentit. Sed et haec aliqua differentia signanda sunt. In M. Ciceronis monumentis invenitur, unguenta gratiora esse, quae terram, quam quae crocum sapiant: quando etiam corruptissimino in genere magis tamen iuvat quaedam ipsius vitii severitas. Sed quosdam crassitudo maxime delectat, spissum appellantes: linique iam, non solum

na, expositionis causa additam putamus, legendumque *transcurrentes*, non *transcurrente*. Cur enim feminam transcurrentem potius quam virum probatum unguentum alliceret, promiscuo illis temporibus inter utroque unguenti usu? PINT.

Quadragenos. Sic pro quadringenis e MSS. reposuit Hard. Sunt autem xl denarii, monetae nostrae, 28 fr. 31 c. Ed. P.

In M. Ciceronis, etc. Unguenta quae terram sapiunt, quae oem ille sunt? scribendum puto: *gratiora esse, quae oem quam quae crocum sapiunt*. Vid. SALM. p. 1063. — *Quae terram*. Ex deperditis Tullii libris locus hic depromptus est: sed similis ei alter exstat de Oret. lib. III, num. 69: *Licet hoc videre in reliquis sensibus, unguentis minus diu nos delectari, summa et acerrima suavitate conditis, quam his moderatis; et magis laudari quod terram, quam quod crocum odore videatur*. Colligit hinc Plinius, nec vitium ipsum, hoc est, unguentorum usum, placere posse, nisi severitatis speciem aliquam prae se ferat. Brodaeus Miscell. lib. IV, c. 5 eumque secuti Scaliger et Salmasius in Solin. p. 1033, legunt: *quae oem, quam quae crocum sapiant*. Sic Plinio Tullioque vim faciunt. Nam quid uter-

que scripserit, Plinius sic aperte declarat, lib. XVII, c. 3, ut dici plenius nihil possit. Ibi enim genera terrarum optima investigans, sic ait: *Certe Cicero, lux doctrinarum altera: Meliora, inquit, unguenta sunt, quae terram, quam quae crocum sapiunt. Hoc enim maluit dicere, quam redolent. Ita est profecto: illa terra erit optima, quae unguenta sapiat. Quod si admonendi sumus qualis sit terrae odor, etc. Quid iam argutius opus, ut recepta dudum Plinii Tulliique lectio convelleretur? II.*

Sed quosdam crassitudo maxime delectat, *stypium* appellantes. Sic legendum, id est, *στυψιον*, quae crassitudinem unguenti significat. SALM. p. 465.

Spissum. Vel, ut quidam codd. legunt, *stypium*, *στυψιον*. Sunt enim *στυψια* in unguentis, ut diximus, spissamenta. II.

Linique iam, non solum perfundi ung. gaudent, etc. Plato, Polit. III, Homerum e civitate, quem sibi finigit, pellendum censet, sed ut sanctum virum, mirabilem, suavem decet, capite unguentis delibutum, et lana coronatum: vel, ut ait Cic. apud Nonium, redimitum coronis. Cicer. actione VI in Verrem ait, Segestenes mulieres, quam simulacrum Dianae

perfundi, unguentis gaudent. Vidimus etiam vestigia pedum tingi: quod M. Othonem monstrasse Neroni principi ferebant. Quaeso ut qualiter sentiretur, iuaretque, ab ea parte corporis? Neo non aliquem ex privatis audivimus iussisse, spargi parietes balnearum unguento atque Caium principem, solia temperari: ac ne principale videatur hoc bonum, et postea quemdam ex servis Neronis. Maxime tamen mirum est, hanc gratiam penetrasse et in castra. Aquilae certe ac signa, pulverulenta illa, et custo-

oppido esportaretur, unguentis nati-
vissae complexessene coronis ei floribus.
Themistuli pater Epicurum Philoso-
phorum choro exturbavit, capite un-
guento perfuso, quod toto corpore
voluptatem secutus fuisset. Victor.
lib. IV, c. 43. Legē elegantissimum
locum apud Plautum in Mostell. DAL.

Vidimus etiam vestigia pedum tingi.
Id multo ante Athenis factum fuisse
ostendit hic Cephisodori versus apud
Athenaeum, καὶ τοὺς ποσὶν χυρίσ
πρωὶ καὶ βάρυχατον. Apud eundem
Antiphanes: Αἰγυπτίῳ πρὶν τοὺς πόδας
καὶ τὰς χεῖρας. Φοινικίῳ δὲ τὰς ἡμέ-
θους καὶ τὴν θύλα, Σισυμβρίῳ δὲ τὸν
ἴτερον βραχίονα, Ἀμαρακίῳ δὲ τὰς
ὀφθαλμοὺς καὶ τὸν κόρπον, Ερπυλλίῳ δὲ
τὸ γόνα καὶ τὸν αὐχένα: Praeterea
Diogenes unguentatis pedibus ince-
debat. Tum etiam in Aulularia My-
rodatharti dicuntur, qui muliebres
soleas unguentis linebant. DALC. —
Tingi. Sic Harduinus alique exhibent,
MSS. Reg. 4, 2, et editi. princeps
tingui. Quod semel monuisse sit satis.
BROU.

M. Othonem. Eum qui Neroni suc-
cessit, quem Tacitus, Hist. lib. 1,
p. 9, gratum principi ait fuisse ae-
mulatione luxus: unguentorum pro-
diga effusione, Plutarch. in Galba,

p. 1061. in MSS. tamen nostro Pari-
siensi legitur, *M. Cythonem*, et se-
cunda manu paulo recentiore, in mar-
gina, *Mathonem*. Velutae tamen
editiones habent constantissime, *M.*
Othonem, recte. H.

Quaeso ut qualiter. Convertendū
puto verba, *Quaeso ut sentiretur, qua-*
liter iuaret ab ea parte corporis, nam
particula *que* a nullo exemplari scripto
impresso agnoscitur. PIST.—*Quae-*
so. Qui tandem pervenire potest ad
alios unguenti voluptas ab ea parte
corporis? qui iuvare transeuntes?
HARO.

Caium principem, etc. Suetonius in
Caio, c. xxxvii. Apud Petronium in
Satyra, Trimachio in balneo unguento
perfusus tergitur, non linteis, sed
pallis ex mollissima lana factis. DAL.

Solia. Solium vas est in quo se-
dentes lavantur, un bain de siège.
Frequens Calso locutio: *Desidero in*
solio: descendere in solium.

Principale. Principis proprium.—
Et postea. Etiam postea. H.

Et custodibus. Custodum virtute
horrida, hoc est, metuenda signa-
liae enim signiferorum in acie con-
stantia fuit, ut vitam prius, quam
signa amitterent. Vel horridos inte-
gumento signiferus indicat, quibus et

dibus horrida, inunguntur festis diebus; utinamque dicere possemus, quis primus instituisset! Ita est, nimirum hac mercede corruptae terrarum orbem devicere aquilae. Ista patrocinia quaerimus vitiis, ut per hoc ius sumantur sub casside unguenta.

V. Quando id primum ad Romanos penetraverit, non facile dixerim. Certum est Antiocho rege Asiae devictis, Urbis anno quingentesimo sexagesimo quinto, P. Licinium Crassum, L. Iulium Caesarem censors edixisse, ne quis venderet unguenta exotica: sic enim appellavere. At hercules iam quidam etiam in potus addunt: tantique amaritudo est, ut odore prodigo fruantur ex utraque parte corporis. L. Plotium,

loricalum pectus, et capita pellibus animantium obvoluta, uti ex lapidibus effinguntur a Lipsio, de Milit. R. lib. IV, dial. 9. Sic autem habent MSS. Reg. Coll. Ch. etc. non custoditis: quod ut idem Lipsius interpretetur, de Milit. R. lib. IV, dial. 9, ad castrorum caceres frustra confugit: adeo intutum est sola ingenii coniectura niti. Hæro.

Festis diebus. Rebus laetis, militiaeque prospera, obviamque itionibus. Vetus inscriptio apud Osellum in Thez. Numism. p. 468: CORONIS, INLA-TIA, SIGNISQUE. Nempe sigoa ornari mos fuit laurus florumque coronis, et unguentis.

V. Quando id primum, etc. Iam Tarquinii tempore unguentorum fuit usus. Eonius enim ait, nisi subail poetica πρόληψις, Tarquinii corpus bona femina lavit, et unxit. Dal.

Urbis anno, etc. Ita MSS. omnes et editi. Annus hic est, quo plane devictus Antiochus, domitque Asia est. Hæro.

P. Licinium. Post Asiam domitam

annis centum, quibus unguenti luxuria penetravit ad Romanos, ac legibus primum coercenda fuit. Refert haec quoque Solinus, t. XVI, p. 74. H. — P. Licinius Crassus et L. Iulius Caesar censors fuere anno V. C. 565, ut patet ex hoc loco. Centum ergo annis post Antiochum regem Asiamque domitam, de unguentis non edicere, ut placuit erudito Harduino. Brot.

Exotica. Εξωτικά, peregrina, externa, atque adeo pretii carioris. Plaut. in Mostell. act. I, sc. v, vs. 41: Non omnes possunt olere unguenta exotica; Si tu oles, H.

Quidam etiam, etc. Apud Theoph. lib. πρι τῶν ἑρμῶν. Μόρον καὶ τ' ἄλλα ἵστανται τοὺς μὲν οὖρους ἡδύων, τῶν δὲ σπρωκτικῶν αὐδῶν. Dal.

Ex utraque parte. Intus, potendo; foris, liniendo. Hæro.

L. Plotium. A Vellejo Plancus Plotius dicitur, L. Munatii Planci frater, cuius opera a triumviris proscriptus est: unde dictærium militum, qui Munatii Lepidique, eiusque trium-

L. Planci bis consulis censorisque fratrem, proscrip-
tum a triumviris, in Salernitana latebra unguenti
odore prœditum constat: quo dedecore tota absoluta
proscriptio est. Quis enim non merito iudicet periisse
tales?

VI. Caetero terrarum omnium Aegyptus accommo-
datissima unguentis: ab ea Campania est, copia rosae.
(iv) Iudaea vero inclÿta est vel magis palmarum: quarum
natura nunc dicetur. Sunt quidem et in Europa,
vulgoque Italia, sed steriles. Ferunt in maritimis
Hispaniae fructum, verum immitem: dulcem in
Africa, sed statim evanescentem. Contra in Oriente:
ex his, vina, gentiumque aliquibus panis: plurimis
vero etiam quadrupedum cibus. Quamobrem iure
dicentur externae. Nulla est in Italia sponte genita,

vir fuit, de Gallia triumphantium,
currum sequebantur: *De Germanis*,
non de Gallis, duo triumphant consi-
deres. Praenomen ei Lucius fuit, ut
non modo hic Plinius libens edocet,
sed et nummus antiquus apud Pa-
tin. pag. 212, in Plautia gente. H.

Fuguenti odore. Rem narrat Val.
Max. lib. VI, cap. 8, n. 5, sed Ca-
ium is male praenominat, pro Lucio:
Adiunxit se iis elatibus, inquit, C.
Plotius (lege L. Plotius) Plancus,
Munatii consularis, et censorii frater,
qui quam a triumviris proscriptus in
regione Salernitana lateret, delatione
vitae generis et odore unguenti oculum
salutis custodiam detexit. Refert
id etiam Solin. c. XLVI, p. 74. H.

Absoluta. Liberata a crimine. Quo
sensu Claudianus, Carm. III, 21: *Abs-*
tulit hunc tandem Rufidi poena tumul-
tum, Absolutique deos.

VI. In Europa. In Graecia quidem
sterilesceat docet, Theophr. Hist. lib.
II, cap. 3. HARR.

Sed steriles. Petr. Quiqueranus de
Laudib. Prov. lib. II, fol. 59. *Ne-*
gat, inquit, Plinius palmas in Italia
frugiferas, nec alibi omnino, nisi ser-
vidis plagis. *Vulgaris tamen est apud*
nos hodie palmarum setacea. Insuper
quidem inter caeteras una in Olbiani
agro (Hières, département du Var)
vinitur et specie, et proventus; cœcit
ab hoc agro; ex vetustis domini ra-
tionibus satum constat. *Dactylus* eos
plurimi nostrum libentissime exstant:
me tamen scio, ne in famis quidem
continentia; modo mediocri, gratos
habitum. H. — Constat palmam non
prorsus sterilem in meridionali Eu-
ropa; sed ob caeli temperiem vix
atque ægre maturescunt. Eo P.

Aliquis panis. Aethiopiis. Theo-
phr. Hist. lib. II, cap. 8. H.

nec in alia parte terrarum, nisi in calida: frugifera vero nusquam, nisi in fervida.

VII. Gignitur levi sabulosaque terra: maiore in parte et nitrosa. Gaudet et riguis: totoque anno bibere quum amet, anno sitiendi. A fimo quidem etiam laedi putant: et Assyriorum pars aliqua, si non rivis misceatur. Genera earum plurā: et prima fruticem non excedentia: sterilem hunc, aliubi et ipsum fertilem, brevique ramorum orbe foliosum. Tectorii vicem hic parietibus pleisque in locis praestat contra aspergines. Procerioribus silva, arbore ex ipsa

VII. *Gignitur*. Theophr. Hist. lib. II, cap. 8, ἐν γῇ ἀμυγδαλῶν, in sabulosa terra: auctor Geopon. lib. II, cap. 9, ἐν ἀμυγδαλῶν, in salsuginosa seri lubet. HARR.

Gaudet et riguis, totoque anno bibere quum amet anno sitiendi. Legendum arbitror: *Gaudet et riguis totoque anno bibere: quia etiam non sitiendi*, hoc est, et si annus sit pluvius, gaudet tamen rigari. Favet bule correctioni Theophrastus, lib. II, cap. 8, palmas scribens magis gaudere aquis scaturientibus quam pluvii. PINY. — *Gaudet*. Palladius, lib. XI, in octobri, tit. 12, pag. 131, de palma: *Circumfoliatur assidue, ut rigatione continua aestatis vincat ardores*. HARR. — *Anno sitiendi*. Ita MSS. edique libri. Coeli tores imbrisse bibere detrectat arbor: sola rigatione gaudet. Nec palmae naturam norunt, nec Plinii stylum sapiunt, qui hoc loco reponere satagunt, et non sitiendi. II. — *Anno sitiendi*. Sic codd. et editi libri: Palma gaudet riguis, totoque anno amat bibere. Si sitiens est annus, semper est irriganda. Nec emendandum, ut placuit I. Bodaeo

et Pinliano, *quia etiam non sitiendi*. BAOT.

A fimo quidem. Scribe: *A fimo quidam etiam laedi putant, si non rivis misceatur*: caetera falso inserta sunt. Patet apertissime ex Theophr. lib. II, cap. 8, cuius haec verba sunt. *De fimo diversa sententia est: quidam enim has fimo delectari negant, sed abhortere omnino statuant, alii unum finis concedunt, incrementumque magnum capere cum affirmant, rivis tamen miscere finem oportere affirmant*. PINY.

Misceatur. Si non rivis, sive aquis indicibus, fimo misceatur, quod Rhodii facere solent, inquit Theophr. l. c. HARR.

Tectorii. Vice linimenti, operustationisque parietum, adseri proxime hi frutices solent, contra aspergines imbrium: parietibus applicantur, adrepuntque. Galli dicunt, *en creautier*. HARR.

Procerioribus. Sunt e proceriorum palmarum genere silvae ingentes: cuius folia aculeata, pectinatumque disposita sunt, ex ipso arboris caudice prodeuntia, ita plane ut totam

foliorum aculeo fruticante circa totas pectinatim, quas silvestres intelligi necesse est. Incerta tamen libidine etiam mitioribus se miscent. Reliquae teretes atque procerae, densis gradatisque corticum pollicibus, ut orbibus, faciles se ad scandendum Orientis populis praebent, vitilem sibi arborique indutis cir-

athorem ab imo trunco ad cacumen ambiunt. HAZO.

Incerta. Sic MSS. omnes, et editi. Alii *incestā* malunt, quasi *παρὰ ποταμὸς* sceleratam eam libidinem appellet, qua se mitiori copulet arbor silvestris. HAZO.

Reliquae teretes atque procerae, densis gradatisque corticum pollicibus auctioribus faciem se ad scandendum Orientis populis praebent, etc. Plin. *pollicibus auctiores* vocat, amputatorum vel decidentium ramorum reliquis eminentes et ex cortice protuberantes, ut pollex extertus ex manu. Id gallice dicimus *élicots*. Hunc Plinii locum sane salebrosam et mendosam ita debere legi conteodit Salmasius, *utilem sibi arborique inductis circum.* Quae lectio mihi videtur aliquid habere absurditatis, quae enim utilitate affici potest arbor tali circulo? Ego igitur pridem in margine nostri Plinii codicis emendaveram, *vitilem sibi arborique indutis circum,* et ita censueram legi debere, doctus a quodam nobili navarcho de modo quo incolae palmiferae regionis in Africa celeriter eum suo circulo scandunt excelsas pulmarum arbores: scilicet induunt se una cum arboris ipsa circulo e vitilli ligno facto, et pedibus in arboris pollicibus illis nitentis, et lumbis circulo innixi, manibus vero ambabus circum gradatim et subaltim attollentes, celerissime usque ad arboris summum, ubi sunt rami

et fructus, standunt; id saepe facientes, ut ligeas suas ramis succis appendant, vel eas plenas vino palmeo reportent. PALMER. Exercitat. ad Luciani tom. III, pag. 573.

Gradatisque. Gradatim adscendentibus: iisdem simul arborem circumambientibus. Pollicas vocat ctebros veluti ungues squamatos, qui per corticem caudicis gradatim disponuntur. Vide palmae iconem apud Lobellium, pag. 637, et apud Dodon, pag. 807. HAZO.

Vitilem. Induunt sese, inquit, Orientis populi, una cum ipsa arbore, circum vimineum: tum pede nituntur in arborum pollices, de quibus proxime dictum est: manibus circum, cui insident, gradatim ac subaltim attollunt: sic usque ad partem eam arboris, ubi sunt etiam fructusque, celerissime scandunt. — *Faciles,* etc. Mira hactenus huius loci depravatio fuit: sic enim libri vulgati, *utilem sibi arborique indutis circum.* At Reg. cod. 2 erroris admonuit, in quo diserte legitur, *vitilem sibi arboremque inductis circum.* Reg. 1 et Colb. *praebenti utilem:* unde *praebent, vitilem* legendum quoque conicias. Morem hunc palmas ascendendi Lucianus attigit in *Syria Dea*, pag. 1069, ubi de homine Priapum ligneum consistente: *Ἦδ' αἰ ἄνδρος τοιῶνδ' ἀποτὴν μακρὴν ταυτὴν τὴν ἄνδρα, καὶ τὸν φαλλόν παραβάλλει,* etc. Porro, inquit, adscensus iste in

solum, mira pernecitate tum homine subeunte. Coma omnis in cacumine, et pomum est: non inter folia hoc, ut in caeteris: sed suis inter ramos palmitibus racemosum, utraque natura uvae atque pomi. Folia cultrato mucrone, lateribus in sese bifidatis, bella

hunc modum illi sit. Cateaa longa seipsum pariter ac Priapum circumulat; deinde ascendit in ligna quaedam ex ipso Priapo prominentia. Ascendens autem pariter et cateaam utrimque attollit: perinde modestius, ut hastenas auriga. Quod si vero quispiam id non vidit, vidit autem eos qui palmas conuocant, sive in Arabia, sive in Aegypto, sive alio aliquo loco, intelligit facile quod dico: Ei δὲ τις πόδι μὲν οὐκ ὅπως, ὅπως δὲ φοινίκου-κατόντας, ἢ ἐν Ἀραβίᾳ, ἢ ἐν Αἰγύπτῳ, ἢ ἄλλοθι πού, εἶδε τὸ λίγν. H.

Coma omnis in cacumine. Leg. Coma omnis in cacumine et pomum est, non inter folia hoc, ut in caeteris, etc. Dieit non solum comam omnem in cacumine palmarum arboris esse, sed etiam pomum. Et paulo post lege: femina citra florem germinat statim spicae modis. SALM. pag. 410, 2. — Coma omnis in cacumine. Theophr. Hist. Plant. lib. I, cap. 23. DALEC.

Et pomum est. Etiam in cacumine, inquit, pomum est: nec solum ἀκρόκεμος palma est, sed et ἀκρόκαρπος, ut Theophr. ait, Hist. Plant. lib. I, cap. 23. HASE.

Palmitibus. Palmitem appellat loculum corticosum (ἐλίκην et σπίνην vocat Diosc. lib. I, cap. 150), quod involuorum est floris fructusque palmarum; eo debiscente, flores produnt pendentesque numerosi, instar racemi longissimi. HASE.

Folia cultrato mucrone. Folia in mucronem ita desinunt, ut cultri, seu

vomeris speciem referant, lateribus in longum exporrigentibus sese in canaliculi morem. Eadem folia lateribus in cacumine bifidis, seu divisis, δι-σχυδίῃ, ut gemina simul in bello acie, vel ut gemino pariter unius aciei cornu, seu latere, alave gemina hostem peterent, olim demonstrare: nunc eadem in alios finduntur usus. Duplex seu gemina acies dicta est, quum in cornua duo secta, dexterum ac sinistrum: quo de argumentum plura Lipsius de Milit. Rom. l. IV, dial. 6. Auctor gemini in acie una cornu Pan, teste Polyaeo, Strateg. lib. I: Διούσου στρατηγός ὃν ὁ Πάν. Οὗτος πρώτος τάξιν εὖρον, ἀνόμενος ψάλλῃ, κίρα; ἵταξεν δεξιάν καὶ ἡγόν. Ταύτη τοι ἔρα κεραιφόρον τὸν Πάνα διμυρῶντος Βαακὺ δὴξ ἦν ἐν militia Pan. Is primum reperit ordinem, nominavit phalangem, cornu instituit dextrum et laevum. Ex quo cornutum etiam Pána vulgo fingunt. Vi nempe bifidis palma foliis geminam aciem, seu bella gemina demonstrat, sic et Pan commuta fronte, et e converso. Plinius, lib. XVI, cap. 38, Palmare esse folia duplicia animadvertit, quorum quoniam latera bifidata appellat. HASE. — Bella primum, etc. Torsit mirifice hic locus coniecturam ingenia, quum in libris vulgatis legi cernerent, bellas primum demonstrare gemmas. Alii enim scribendum censuerunt, bullas, quum primum demonstrare gemmas. DALEC. Hist. Plant. lib. III, cap. 19:

primum demonstrare gemina: nunc ad funes, vitiliumque nexus, et capitum levia umbracula finduntur. Arboribus; imo potius omnibus quae terra gignat,³ herbisque etiam, utrumque sexum esse diligentissimi naturae tradunt: quod in plenum satis sit dixisse hoc in loco: nullis tamen arboribus manifestius. Mas in palmite floret, semina citra florem germinat tantum spicae modo. Vtrisque autem prima nasci-

Novellas quam primum demonstrare gemmas; alii, tenellas. At quas, quales, gemmas, gemmantesve bullas demonstrare palmarum folia possunt? Nam delicias Sabellicus facit, qui gemmas interpretatur, pictas luxurioso eo saeculo figuras in divitum pavimentis, quas scopae monstrare, sive retgere idcirco dicantur, quod scopia pavimenta converterentur, e palmarum foliis texti solitia. Ruellii medici alias eruditi sane me piget, qui quum hunc locum non intelligeret, de Nat. stirp. lib. I, pag. 216, exscripsit tamen, bellas primum monstrare gemmas. In MSS. Reg. Colb. etc. geminas legitur. Nostram emendationem ipsa per se orationis series interpretatione defendit: duplicem enim ab hisce foliis ad hominum vitam fructum pervenisse Plinius indicat; alterum, ut ad similitudinem biflorum foliorum, ut diximus, bellandi gemina acie ratio, gemina in bello cornua, geminae acies excogitatae sunt. Alterum; ut ipsa ad funes vitiliumque opera textura prosint: Primum, inquit, gemina demonstrare bulla: nunc ad opera vitilia finduntur. Mos est Plinio scilicet, quae quibus ex rebus quas natura finxerit, artes ingitum ordinem habuerint, indicare obiter. Sic lib. X, cap. 12, de milvis: Idem videntur, inquit,

artem gubernandi docuisse oculus flexibus: in caelo monstrante natura, quod opus erat in profundo. Naan.

Ad funes vitiliumque, etc. Nam quia tunc maxime succo abundant, ideo tractabiliora sunt. Apud Apul. II Asini, Zacharias Aegyptius propheta palmeis baxeis pedes indutus est. Dal.

Et capitum levia umbracula finduntur. Ad ea opera decerpuntur a masse. Vide lib. XVI, cap. 24. Dal.

Umbracula. Subintellige, texenda. Sic galeros hodie stramineos teximus. De usu foliorum palmae dicitur iterum lib. XVI, cap. 37. Et scopas e palmis laudat Martialis in Xenii, l. XIV, ep. LXXXII: In pretio scopas testatur palma fuisse: Otia sed scopis nunc analecta dabunt. Nempe scopis palmeis pavementum verrebatur.

Omnibus quae terra gignat, Theophr. Hist. Plant. lib. V, c. 14. Dal.

Manifestius. Quam palmae. Theophrast. Hist. lib. II, cap. 9. Tcalutium Claudiani germen huc pertinet, in Nupt. Honor. et Mar. vs. 65: Vivunt in venerem froudes, omnisque vicissim Felix arbor amat: mutant ad nutus palmae Foedera. II.

Mas in palm. floret. Theophr. Hist. lib. I, cap. 22, et lib. II, cap. 8. Dalec.

Splens modo. Vel racemi. Tamen

tur pomi caro: postea lignum intus, hoc est, semen eius. Argumentum, quod parvae sine hoc reperiuntur in eodem palmitē. Est autem oblongum: non, ut olivis, orbiculatum. Praeterea caesum a dorso pulvinata fissura, et in alvo media plerisque umbilicatum, unde primum spargitur radix. Seritur autem pronum, et binā iuxta composita semina, superque totidem, quoniam infirma singulis planta est: quaternae coalescunt. Multis candidisque lignum hoc a carnibus discernitur tunicis, aliis corpori adhaerentibus: laxaeque distans, tantum cacumini filo adhaeret. Caro maturescit anno. Quibusdam tamen in locis, ut in Cyp̄ro, quanquam ad maturitatem non perveniat, grato sapore dulcis est: et folium ibi latius, fructus quam reliquis rotundior: nec ut devoretur corpus, verum ut exspuatur, succo modo expresso. Et in Arabia languide dulces traduntur esse palmae: quanquam Iuba apud Scenitas Arabas praefert omnibus saporibus, quam vocant Dablan. Ca-

in MSS. *apinae*. At Theophr. καὶ ἀπὸ σπάρχης, de Causis lib. I, cap. 24, pag. 227. HARD.

Postea lignum intus. Hoc est, nucleus, naturae durioris: quam Plinius ligno; ossiculo Theophr. aliique comparant: ὅστις τῷ ὀστέον vocat Auct. Geop. lib. X. II.

In alvo medio. Ex adverso fissurae, umbilicum illum videre est in nucleo palmeo. BAO.

Pronum. Semen nimitum, seu nucleus, cuius supina pars ὑπὲρ ea est, quam Plinius dorsum appellat; πρηνή, sive prona ea, in qua umbilicus. Haec rursum Theophr. I. cit. II. BAO.

Quat. coalescunt. Theophr. Histor. lib. II, cap. 8. DAL.

Vt in Cyp̄ro. Genus id esse palmarum ei insulae peculiare ac proprium tradit Theophr. I. c. H.

Fructus quam. Sic ex MSS. HARD. non refragante Chiffletio. Gron. et alii fructusque. EO. P.

Vt expuatur. Quemadmodum Punicum mali succum sorbere solemus: nucleus commanducare quidem, sed statim exspuere, nec deglutire. H.—Expuatur. Totidem verbis Theophr. loc. cit. ὥστε μὴ καταποχεῖσθαι, ἀλλὰ διαμασσεσχεῖσθαι ἐκβάλλειν. EO. P.

Dablan. Sic Chiff. HARD. ex MSS. Dabulum Gron. et vulgg. EO. P.

Caetero sine, etc. Guillandinus in Aegypto et Oriente observavit, ne feminae steriles sint, aut immaturum fructum perdant, mares eo intervallo

tero sine maribus non gignere feminas sponte edito nemore confirmant: circaque singulos plures nutare in eum pronas blandioribus comis. Illum erectis hispidum, afflatu visuque ipso et pulvere, etiam reliquas maritare: huius arbore excisa viduas post sterilesce feminas. Adeoque est Veneris intellectus, ut coitus etiam excogitatus sit ab homine, ex maribus flore ac lanugine, interim vero tantum pulvere inperso feminis.

VIII. Seruntur autem palmae et trunco, duum

seri, ut ab iis pulverem ventus in illas perferat. Quod si longius distent, quam ut pulvis, odorve pervenire possit, tum a matre funem religatum ad feminam perducitur, ut maris fecunda, vis per eam copulam ac vinculum irrepat. Refert Pontanus palmas duas, marem Brundisii satum, feminam Hyduntis, steriles diu fuisse: quum vero adultae se invicem asperserint, tum quumvis longo tractu dissitas fructum edidisse. DAL.

Nutare in eum. In mares singulos nutant plures feminae. Hoc multo uberius Leontius explanat in Geop. lib. X, cap. 4, pag. 251. H.

Illum erectis. Subintellige, comis. HAN.

Pulvere. Quem e maris palmae foliis in feminas ventus defert: eo enim pulvere mas illas sibi paritas facit. Theophr. loc. cit. et de Causis plant. lib. II, cap. 13, pag. 248, et lib. III, cap. 23, pag. 287. Tradunt hoc ipsum Prosper Alpinus, et Guilandinus oculati testes. H. — Non ex foliis, sed ex ipsis floribus mas pulverem emittit, quo feminas maritat, ut infra Noster ait: *Ex maribus flore ac lanugine, interim vero tantum pulvere inperso feminis.* Quod etiam apud

Recentiores experientia docuit. *Pour peu qu'on soit versé dans l'étude de l'histoire naturelle, on sait comment cette pratique s'exécute: c'est en secouant les branches du palmier mâle sur le palmier à fruit, à l'époque où la poussière fécondante du mâle est près de sortir de son enveloppe. Cette émanation (pollen) féconde la fleur femelle. De ce concours naît le germe du fruit; autrement l'arbre en serait dépourvu.* Ex Gerardi not. inedit. in Plinium. Nostras Poinsett graviter ad hunc locum, ut Harduinus, offendit. Eo. P.

Adeoque est Veneris intellectus. Theophrast. Histor. lib. II, cap. ult. et de Causis lib. II, cap. 23, quem semel vide ad totum hunc locum. DARE.

VIII. *Ser. autem.* Hanc palmae sectionem, quae trunco illo fit, explicat Theophrast. Histor. lib. II, cap. 8. Truncus autem, seu caudex summa arboris parte, ubi cerebrum est, duum cubitorum longitudine praeciditur: deinde finiditur: deorsumque depangitur, ac defoditur, qua parte cerebri ipsius humor ac teneritudo est, ut defluat, HAN.

cubitorum longitudine, a cerebro ipso arboris, fissuris diviso atque defosso. Et ab radice avulsae vitalis est satus, et ramorum tenerrimis. In Assyria, ipsa quoque arbor strata in solo humido tota radicitur, sed in frutices, non in arborem. Ergo plantaria instituunt, anniculasque transferunt, et iterum bimas. Gaudent enim mutatione sedis, verna alibi, in Assyria autem circa Canis ortus. Nec ferro attingunt ibi novellas: sed religant comas, ut in altitudinem exeant. Robustas deputant crassitudinis gratia, semipedales ramorum relinquentes truncos, qui decisi alibi necant matrem. Diximus salsum ab his solum diligi. Ergo ubi non est tale, salem aspergunt, non radicibus, sed longius paulo. Quaedam in Syria et Aegypto in binos divi-

A cerebro. Cerebrum Latini, et medullam; Gal. de Fac. simpl. medic. lib. IV, cap. 43, *ἐγκέφαλον* vocat τὸ ἀνώτατον μέρος τοῦ φλοιῶτος, hoc est, summam palmarum partem; et alibi: τὴν κορυφὴν τοῦ φλοιῶτος, ἣν ὀνομάζουσιν ἐγκέφαλον. Theophrast. quoque loc. cit. sic appellat. Dioscor. vero, lib. I, pag. 450, *ἐγκάρδιον*, quoniam vis palmae vitalis in ea parte tota est posita. II.

Ab radice. Stolonibus ab radice avulsis, vel ramorum tenerrimis e corpore matris ablatis, atque defossis, ut fusius dicturi sumus lib. XVII, cap. 43. Sic Geopon. Auct. loc. citat. ἡ φλοιὴ ἀπὸ παρασπόμενων φυτεύεται. II.

Ergo plantaria. Plantarum scminaria, des *pepinieres*. Haec Theophr. Hist. lib. II, cap. 8, similiter prodidit. HARD.

Gaudent enim mutatione sedis, etc. Theophr. loc. cit. Χαίρουσι γὰρ σφόδρα τῇ μεταφυτεύσει· μεταφυτεύουσι δὲ, εἰ μὲν τοῦ ἥρους, εἰ δὲ ἐν βαθυλύνῃ περὶ τὸ ἥστυον. Ed. P.

Crassitudinis gratia. VI crassiores evadant. Theophrast. non deputat ramos aut, ut crassiores fiant, sed tum singulari, quum facti sunt crassiores; ὁπότεν ἄλλοτε γίνονται καὶ πάχος ἔχον. An forte legit Plinius apud aliquem, ὡς πάχος ἔχον; II.

Semipedales. Ὅσον ἐπέχουσιν, inquit Theophr. loc. cit. Est autem duodecimum digitorum ἐπέχουσιν, seu pollicunt novem; pedis dodrantem Latini vocant. II. — De ἐπέχουσιν iam fusius egimus lib. VII, cap. 2, t. III, p. 34, not. t. fin. Ed. P.

Diximus. Cap. 7: *Gignitur levi sabulosaque terra: nascosa in parte et nitrosa.* Nam ut ait lib. XXI, c. 45, nili natura non multum a sale distat. Vide et quae dicemus l. XVII, c. 3. H.

Ergo ubi. Sic. Theophrast. l. c. et Geop. Auct. lib. X, cap. 4, pag. 251. Idem apud Bithylios fieri idem Theophrast. prodidit, de Causis lib. III, c. 22, pag. 286. II.

Quaedam. Theophrast. Hist. lib. II, cap. 8. H.

dunt se truncos: in Creta et in ternos, quaedamque et in quipos. Ferunt statim in trimatu. In Typro vero, Syria, Aegypto, quadrimae: aliquae quinquenes, altitudine hominis, nullo intus pomi ligno, quamdiu sunt novellae, ob id spadonum accepto nomine.

IX. Genera earum multa. Sterilibus ad materias, operumque lautiora, utitur Assyria, et tota Persis. Sunt et caeduae palmarum quoque silvae, germinantes rursus ab radice succisae. Dulcis medulla earum in cacumine, quod cerebrum appellant: exemptaque vivunt, quod non aliae. Vocantur autem chamaerepes, folio latiore ac molli, ad vitilia utilissimo. Copiosae in Creta, sed magis in Sicilia. E palmis prunae

Ferunt statim. Hoc de secundiore palmae genere narrat Theophr. Hist. plant. lib. II, cap. 8: *Ετι δὲ χαμαί-μωτοι τῶν ἄλλων, καὶ χαμπο-ροῦντες τῶνδ' τριταίς.* Eo. P.

Spadonum. Ab Aristotele ἐννεύχου spadones, et ἐννεύχου, quasi testibus carentes, et ἀπύρηνου nuclei expertes appellantur, ita referente Athen. lib. XIV, pag. 652: H.

IX. *Sunt et caeduae.* Theophrast. lib. II, c. 11.

Quod cerebrum appellant. Praeter Theophrastum Galenus, Strabo, Plutarchus, Philostratus *ἐγκέφαλον* vocant, Dioscorides *ἐγκάρδιον*. Nam Veteres *ἐγκάρδιον* sive *ἐγκάρδιον*, etiam cerebrum dixerunt. Plut. quidem lib. de tuenda Valetud. id praedulce esse ait, sed *παράλυτον*. Philo lib. I de vita Moisi auctor est, palmae vitalem vim in radicibus delossam non habere ut in reliquis stirpibus, sed in summo trunci vertice vigere, tamquam in corde, ac in ramorum medio, quibus velut satellitibus stipatur. GULLAN-

DIK. — *Exemptaque.* Chiffletii cod. *exemptoque.* Eo. P.

Vocantur autem chamaerepes. Sic quidem antiqua nostra exemplaria praefertunt, sed male: legendum enim *chamaeriphis* ex Theophrasto lib. II, cap. 8, quod vidit et Hermolaus. PIER. — *Vocantur autem chamaerepes.* Petalas quoque dici minutas palmas et *θαμνώδεις* notavit Rhod. lib. XXV, c. 26. *Χαμαίριπες* Theophr. vocat, Dioscor. *χαμαίριπες*. Dalec. — *Chamaerepes.* *Χαμαίριπες* sive ut ap. Theophr. legitur *χαμαίριπες*: Est enim humilis palmae genus, unde nomen. Suidas *χαμαίριπες*, *χαμαίριπες*. Huius palmae ellegem exhibet Dalec. Hist. lib. III, cap. ult. p. 369, ex Matthiolo. *Cefagliani* vocant Itali, Siculi, Sardi, inquit Anguillara, de Simpl. part. IV, p. 71. H. — *Chamaerepes humilis*, nobis *palmer é-en-tail* (*Hexand. trigyn. gen. 892 Pers. Palm. Juss.*) Radices et pars inferior caudicem iuniorum sub terra recondita comeditur, Eo. P.

vivaces, ignisque lentus. Fructiferarum alijs brevius lignum in pomo, alijs longius: his mollius, illis durius: quibusdam osseum lunatumque, dente contra fascinantes religione politum. Aliud pluribus vestitum paucioribusve tunicis: aliud crassioribus tenuioribusve. Ita fiunt undequinquaginta genera, si quis omnium persequi velit nomina etiam barbara, vinorumque ex iis differentias. Clarissimae omnium, quas regias appellavere ab honore, quoniam regibus tantum Persidis servarentur, Babylone natae uno in horto Bagou. Ita enim vocant spadones, qui apud eos etiam regnare. Hortus ille numquam nisi dominantis in aula fuit. At in meridiano orbe praecipuam obtinent nobilitatem syagri, proximamque margarides. Hae breves, candidae, rotundae, acinis, quam balanis, similiores. Quare et nomen a margaritis accipere. Una earum arbor in Chora esse traditur: una et sya-

Brevius lignum. Nucleus, quod alii ossiculum vocant. Haec apud Theophrast. Hist. lib. II, cap. 8. H. — *Dente... politum.* Scil. elephantij, seu ebores. Ex Ger. not. manuscr. Ed. P.

Clarissimae omnium, etc. Theophr. lib. II, cap. 8: Κράτιστον δὲ καὶ τῶν λευκῶν καὶ τῶν μελάνων τὸ βασιλικόν καλούμενον γένος ἐς ἐκτέρον καὶ μαγίδην καὶ ἀρετὴν σπάνια δὲ εἶναι ταῦτα λέγουσι· σχεδὸν γὰρ ἐν μόνῳ τῷ βασιλεὺς κήπων τοῦ παλαίου περὶ Βαβυλῶνος. Ed. P.

Vno in horto Bagou. Bagou eunuchi meminit ex Diodoro Rhod. lib. XIII, c. 39, qui quum veneno sanguinarium ac crudelem regem Ocham sustulisset, eodem mox necatus est, a Dario coactus poculum bibere, quod ei ipsi paraverat. Plutarch. lib. II de fortitud. Alexand.

scribit, interfecto Occho, regnum Arsae (alii, Oarsae) tradidisse, et mox eodem interempto, Dario. Leopardus lib. IV, cap. 25. Dat. — *Bagou.* Βαγῶν. Haec vox lingua Persica eunuchum sonat. Ap. Plut. lib. de fort. Alex. or. 2, pag. 327: Βαγῶς ὁ εὐνοῦχος. Ovid. Am. II, II, 4: *Quem penes est dominam servandi cura, Bagoe.* II.

Syagri. Σύαγροι, vel σπάγροι, quasi oprugnas diseris: quod ferinum saporem referent, ut mox dicetur, qualem in apris novimus. HARD.

Vna earum arbor in Chora esse traditur. Scribendum reor, *Vna earum arbor in Characis traditur.* Notissimum est oppidum Charac in intimo recessu sinus Persici, de quo multa in sexto. FIXT. — *In Chora.* In parte

grorum. Mirumque de ea accepimus, cum phoenice ave, quae putatur ex huius palmae argumento nomen accepisse, iterum mori ac renasci ex seipsa: eratque, quum haec proderem, fertilis. Ipsum pomum grande, durum, horridum, et a caeteris generibus distans sapore ferino, quem ferme in apris novimus: evidentissimeque causa est nominis. Quarta auctoritas sandalidum, a similitudine appellatarum. Iam in Aethiopiae sine quinque earum nec plures arbores tradunt, non raritate magis, quam suavitate mirabiles. Ab his caryotae maxime celebrantur, et cibo quidem, sed et succo uberrimae. Ex quibus praeicipua vina Orienti, iniqua capiti, unde pomo nomen. Sed ut copia ibi atque fertilitas, ita nobilitas

Aegypti, quae Χάρπ vocatur Alexandriae, ut dictum est lib. VI, cap. 39. Eo nomine et in Not. Imperii, cap. 65, laus est haud procul Parisiis positus, urbe Galliarum, sed qui nihil istuc pertinet. II.

Cum phoenice ave. Imposuit; opinor, auctoribus fabulae de phoenice ave vox ambigua φοινίξ, quae et palmam arborem, et phoenicem avem significat. Soli fertilitas fecit interdum, ut ex palma arbore, cadente dactylo, vel palmula, altera arbor in deficientis locum pullulare. Inde ad cognominem avem translata fabula, quam ex seipso renasci dixerunt; ut saepe ex causis levissimis narrationum portenta nascuntur. II.

Sapore ferino. Lago, Sapore quem ferme in apris novimus, quae causa nominis, ex spographo Toletano. PIET.

Quarta. Nam primus locus regis, syagris secundus, tertius margaridibus debetur, postremus sandalidibus, quibus est a soleae similitudine no-

men, quam Graeci σανδάλιον vocant. HARD.

Caryotae. Καρυοτοί φοινίκας, Graecis appellatae, quasi palmae nucleae, seu nuciferae. HARD. — Martialis, lib. XIII, epigr. XXVII: Aurea porrigitur Iani caryota kalendis; Sed tamen hoc munus pauperis esse solet. Quippe kalendis ianuariis mittebantur a pauperibus palmulae inanratae, ut refert J. Scalig. in Tibull. lib. I. Cf. Martialis. l. III, pag. 406 ed. Ross. Ep. P.

Ex quibus praeicipua vina Orienti. E Chydaeis maturis fieri auctor scribit lib. XIV, cap. 46. DALZG. — Orienti. Arabibus scilicet, ut dictum est lib. VI, cap. 32, aliisque, ut dicitur lib. XIV, cap. 49. II.

Iniqua capiti. Diosc. lib. V, cap. 40: Ἐστὶ δὲ ἡδύς μιν, κεφαλῶν δὲ. HARD.

Vnde pomo nomen. Nempe ἀπὸ τοῦ χάρος. DAL. — Vnde pomo nomen. Forse rectius, ἀπὸ τοῦ καρπὸν, quae vox morem sonat, eius appellationis originatorem duxeris, quam a χάρη

in Iudaea, nec in tota, sed Hiericunte maxime. Quamquam laudatae et Archelaide, et Phaselide, atque Liviade, gentis eiusdem convallibus. Dos his praecipua succo pingui lactentibus: quodamque vini sapore in melle praedulci. Sicciores in hoc genere Nicolai, sed amplitudinibus praecipuae, quaterni cubitorum longitudinem efficiunt. Minus speciosae, sed sapore caryotarum sorores, ob hoc Adelpides dictae, pro-

vel *κάρπας*, hoc est, a sapore et gravitudine capitis. Nam si inde nomen quod vina ex harum arborum palmulis expressa, *καρπελάων* gignunt, tentantque cerebrum, iam per *ἰώτρα*, non per *ὀφθαλμὸν* notandae Caryotides videbuntur. Caryotas laudat Petronius Satyr. pag. 440. II.

Hiericunte. Huius agri palmetum ut sibi locaretur, Herodes magna mercede a Cleopatra, cui illud Antonius eximii munera loco dederat, impetravit. Auctor est Iosaph. B. Iud. lib. I, cap. 43. II.

Archelaide. Prope Hiericuntem. —

Archelaide. Dalecamp. h. l. et *Cappadocius*, inquit, *Archelaide*, de qua nimirum lib. VI, cap. 3. Quid? Adeo Plinius stipes fuit, ut Archelaidem Cappadociae, Iudae convallidem esse putaverit? Fuit Archelaus non Cappadociae modo, sed et Iudae oppidum, hand procul Hiericunte: in Tabula Peutingeri *Hiericunte XII, Archelaide XII*. Si famen ei Tabulae fides habenda potius, quam Plinio sit, qui non civitatem, sed convallidem Iudae vocat Archelaide Hsao.

Phaselide. *Φασηλίδος* palmeti laudat Iosaphus; B. Iud. lib. II, cap. 8, pag. 789, quae Liviae Augustae testamenti Salome reliquerat, Stephanus: *Φασηλίδης, πόλις Ἰουδαίας*

ἀπὸ Ἡρώδου χρισθίαν, τοῦ ἀπὸ τοῦ βασιλέως, etc. II.

Liviade. *Λιβιάς* Iosaphus et Ptolemaeo infra Machaeronta ad Iordanem urbs fuit, ab Herode in honorem Liviae Augustae condita. Sed valde veretur, ut id vere uterque scripserit. II.

Quodamque. Et quemdam vini mellisque praedulem saporem refert. Hsao.

Sicciores in hoc genere, etc. De quibusdam tantum palmis id Theophrastus non addita particulatim Nipolarum appellatione. DAL. — *Sicciores in eo genere.* Nempe caryotarum. II.

Nicolai. A Nicolao Damasceno, Peripatetico, Augusti familiarissimo, eas palmas vocatas fuisse scribit Rhod. lib. V, cap. 6, ex Phalarcho in Symposiaco, Quaest. 4, lib. VIII. Dalec. — *Nicolai.* Id eis palmulis nomen inditum ab Augusto Caesare, qui eo genera cibi capiebatur, quod Nicolaus Damascenus, Peripateticus, ei admodum familiaris, id genus dactylorum saepe ad eum mitteret. Ex his et placentae factae et panes, quibus nomen idem Nicolai fuit. Auctor Athenaeus lib. XIV, pag. 652. De hoc Nicolao multa Phot. in Bibl. cod. 489, pag. 469. II.

Quaterni cubitorum. Ita libris omnem plenas diceret: quaterni cubitos

xínam suavitatem habent, non tamen eandem. Tertium ex his genus patetae, nimio liquore abundat: rumpitque se pomi ipsius, etiam in sua matre, ebrietas, calcatis similis. Summ genus e sicciore turba iuncea, praelonga gracilitate curvatis interim. Nam

unum longitudine efficiunt. Sic enim Theophr. Hist. l. II, cap. 8: Καὶ γὰρ σφαιροειδὲς ἐνόν, ὡς τέτταρτος αἰς τὸν πῆχυν ἴσται H.

Tertium... patetae. Nempe ex caryotarum genere. Φαινόμενον πατάτων αὐθεντία apud Alex. Trall. lib. VII, cap. 8; item Galen. Meth. med. lib. X, cap. 9, aliosque. Πατάς; a πατάω, concutere: quod quum eius possum dehiscere, calcata appareat.—*Tertium.* Ita MSS. editique libri, et recte: nam primum caryotarum genus, Nicolai; alterum, Adelphides; patetae, tertium. Quid igitur causae est, cui hic Dalecampius alterum reponat, pro tertium? H.

Patetae. Vide quas adnotata sunt XIV, c. 16. DAL.

Summ genus e sicciore, etc. Lega: *Summ genus e sicciore turba balanis, praelonga gracilitate curvatis interim.* Plinii aetate dactyli inauditi hac notatione. Vulgus Graeciae recentioris hoc nomen usurpavit de balanis palmarum. SALMAS.— *Summ genus, etc.* Proprii, inquit, et peculiaris cuiusdam generis, iidemque siccioris naturae, ut in caryotarum genere Nicolai, lincei sunt, interdum curvati, ob praelongam iunceaemque gracilitatem: propter quam et iunceorum illis est appellatio indita. Prius legebatur: *Summ genus e sicciore turba dactylis.* At in MSS. vocis illius dactylis, nec vox, nec vestigium, ut aiunt. In Reg. 1, 2, Cels. 1, 2, 3, Chiff. teste D-lecampio, Pajis. et in aliis, quos Salmasius vidisse se profitetur,

in Solin. pag. 1322: *Summ genus e sicciore turba iaceus.* Qui Parmensem editionem securavit, dactylis primus adiecit, annexitque cum altera voce iaceus: *Summ genus e sicciore turba iaceus dactylis.* Priorem ex his expungere confidentius deinceps secuti. Salmasius posteriorem immutavit l. cit. ac primum quidem Aegyptiis: diinde se ipse retexens, balanis reposituit pro dactylis: quod vetustiore aeo dactylos nemo scriptorum apud Graecos Latinosve, pro palmulis usurparit: idque verbum medio tantum aeo irreperit, Siadae fere temporibus. Alii plura hoc ipso in loco immutare aggressi sunt: *Summ genus e sicciore herba,* nonnulli: qui quid sicciore turba sit, haud intellexere: quam palmulae sint, quibus minus est succi aut liquoris. Sic lib. XV, c. 13: *Ingens postea turba prunorum, versicolor, nigra, candida.* Prius enim palmas ebrias, ac nimis liquore abundantes commendavit auctor: nunc turbam sicciorem: mox arentes in totum. Alii; *e sicciore turba Idaeis* voluntque iussisse Judaeos similitudine nominis, dum Chydaeos appellare, quos Idaeos alii nuncuparent: at et id longius a vetere scriptura discedit, non minus quam balani dactylis; et de Idaeis dactylis altum est apud Veteres silentium, praeterquam de iis hominibus, qui id habuerunt nomen in Creta, ut diximus l. VII. Alii, *euvotis in terram.* At interim pro *interdum* dici, Plinio familiaris est, quod ex indice nostro in-

quas ex his honori Deorum dicamus, chydaeos appellavit Iudaea, gens contumelia numinum insignis. In totum arentes Thebaidis atque Arabiae, macroque corpore exiles, et assiduo vapore torrentes, crustam verius, quam cutem, obducunt. In ipsa quidem Aethiopia friatur (tanta est siccitas), et farinae modo

telliges. Nemo ex his itaque auctoris mentem est assequutus, nemo priscæ scripturae vestigiis, ut debuit, instituit: nos, ut remur, utrumque feliciter. Nam quid assinius ei vocis iacens, quam *iuncea*? quom praesertim in libris manu exaratis, iuncis superposita li-
neola alteri litterae, pro *iuncea* scribi mos sit: Quid similis veri, quam iuncum id pomi genus, quod e sicciore turba fuit, a *praelonga* gracilitate, et veluti iuncea, qua notâ a caeteris generibus secernitur, oomen accepisse? Quid enim aut iunco siccius, aut in longitudine gracilius? Nam sic et lib. XVII, cap. 35, n. 9, *gracilis atque ciuneida vitis* dicitur, eademque n. 14, *ciuneseere ac mori*. Quid denique vero propius, quam ut superioribus palmarum geeribus sua diligenter a Plinio attributa nomenclatio est, syagrorum, Nicolaurum, patetarum, adelphidum, andalidum, margaridum, aliarumque, ac singularum oomiois causa indicata, id quoque ab eo io his miolme praetermissum? Iunceos itaque nuncupatos significat, causamque statim affert, quia praelonga gracilitate curvantur interim: quo fete modo andalides a simplicitudine nomen habuere. Sic lib. XXV, cap. 74: *Cantabrica dicitur caule iunco pedali nasci*. Et cap. 54: *Aristolochiae genus est, iunco plenioris crassitudine*. Iuncoi porro, ne quid omittam, masculino, ut aiunt,

genere signantur, ut Syaggy, Chydaeii et Nicolai; ut fructus subintelligas balanosve. Vel graeco more locutum scito; nam τοὺς ποσειδῶν virili genere Graeci asseruot, τοὺς πατρυνός, τοὺς καρπυτοὺς, etc. H. — Broter. ex Regg. eodl. 4, 2, et ed. princeps, in terram reposit. En. P.

Chydaeos. Hoc est, plebeias, viles ac vulgares. Suidas, Χυδαῖος, εὐταλὴς, παμπληθὴς. Glossae Graeco-Lat. Χυδαῖος, *Vulgaris*. Χυδαῖος ἄστρος, *Ceparius*. Χυδαῖος ἀνδρῶν, *Gregarium*. Χύδην, *passim, promiscue*. Vide Onomasticon Rosweidi, in Vitas Patrum, verbo *Chydamum vinum*, pag. 402t. Vide et Epiphani. adv. Haer. lib. I, pag. 18. HARR.

Contumelia auminum. Quod caryotas praestantiores raro admodum, et tum quidem ingenti pretio gentilibus divendebant, idololatrias obteotu, ne falsorum numinum mysteriis inservirent: viles tantum et vulgares pretio conmodo distraherent. Vel quod praeter verum numen, numina alia spernereot. HARR.

Thebaidis. Thebaicas palmas laudat Petros. I. c. HARR.

Vopore. Calore. HARR.

Torrentes. Gron. *torridas*. Eo. P.

Friatur. Ea crusta seu cutis. Diversum id genus est palmarum a superioribus, ut Theophr. monet, Hist. lib. II, cap. 8: Ἄλλο δὲ τι γένος ἔστιν, ὃ παρὶ γένους πλείστον παρὶ τῶν

spissatur in panem. Gignitur autem in frutice ramis cubitalibus, folio latiore, pomo rotundo, sed maiore, quam mali, amplitudine: coicas vocant. Triennio maturescant: semperque frutici pomum est subnascente alio. Thebaidis fructus extemplo in cados conditur, cum sui ardoris anima: ni ita fiat, celeriter exspirat: marcescitque non retostus farnis. Ex reliquo genere plebeiae videntur. Syri et Iuba tragemata appellant. Nam in alia parte Phoenices Ciliciaeque, populari etiam nomine a nobis appellantur balani. Eorum quoque plura genera. Differunt figura rotun-

Αἰθιοπίας, ὁ παλαιὸς Κόικας: εὐτοὶ καὶ Ὀμινώδες, οὐχὶ ἐν τῷ πελάγῳ ἔχοντες, ἀλλὰ πάλω, κ. τ. λ. Reliqua hisdem fere verbis quibus Noster exponit. Ed. P.

Coicas. In omnibus Theophrasti libris, Κόικας. At Pliniani MSS. Reg. Colb. etc. rectius, *Coeas*, vel *Coicas*. Nam Hesychius Κόικας, ἐν Αἰθιοπίᾳ ποίνετον εἶδος Quia etiam Theophr. lib. I, cap. 16, κόικας meminit. — *Cycas* Gronov. et vulgg. — *Cycas circinalis* (Dioec. polyand. gen. 2281 Pers. *Filix*. Juss.) Nunc *Cycas* familiam quasi intermediam sistunt palmas inter et filices; ex cycade panem confici testatur quoque Theophrastus. Ed. P.

Triennio. Theophrast. iterum lib. II, §. HARD.

Ardoris anima. Cum eo calore, quo feta est palmula, quom petudet ex arbore. Vnus ea voce Noster iterum, lib. XIV, c. 3. HARD.

Tragemata. Graeci palmulas exsiccatas τραγήματα, hoc est, bellaria, seu levia munuscula nuncupant. Papias in Vocabulario: *Collibia sunt apud Hebraeos, quae nos vocamus Tragemata, vel velius munuscula, ut*

cicer fraxum, uva passa, poma diversi generis. Regula S. Pachemii, cap. 52: Si vero sint tragemata, vel poma, dabit ei ianitor ex his comedere quae voluerit. Inde vox gallica, des dragées, quae secundis inferuntur mensis. HARD.

Nam in alia parte Phoenices, etc. Sic ex MSS. em. HARD. cons. M. et Clt. aliqua. Gron. et al. Legend. Nam in aliqua parte Phoenices, Graeciaeque populari etiam nomine a nobis appellantur Balani. Hic Phoenices sunt ποίνεας, id est, palmulae. Sic enim etiam vocarunt palmas fructus, qui Graecis quoque Βάλανοι dicuntur. Vult ergo Plinius. *Tragemata* a Syris vocari palmulas. In alias partes Phoenices, id est, ποίνεας. Populari etiam Graeciae nomine a Romanis dicti balanos. Vide Salmat. 4322, 4324. — *Balani*, Βάλανοι, πυρές. Quod Phoenices hoc loco palmulas significare, seu ποίνεας putet Salmasius, p. 4322, vix ferri aequo animo potest. Phoenice regio notissima est, quae et Phoenicia. II.

Eorum quoque. Ita MSS. omnes: etiam Graecis ἡ βάλανος feminei generis

ditatis aut proceritatis. Differunt et colore, nigriores ac rubentes. Nec pauciores fico traduntur colores. Maxime tamen placent candidi. Distant et magnitudine: prout multi cubitum effecere. Quidam sunt non ampliores faba. Servantur hi demum, qui nascuntur in salsis atque sabulosis, ut in Iudaea, et Cyrenaica Africa. Non item in Aegypto, Cypro, Syria, et Seleucia Assyriae. Quamobrem sues, et reliqua animalia ex his saginantur. Vitiali aut vetusti eius pomi signum est, cecidisse candidam verrucam, quae racemo adhaeserit. Alexandri milites palmis viridibus strangulati sunt, In Gedrosis id factum est pomi genere, alibi copia evenit. Est enim tanta inusteis suavitas, ut finis mandendi non nisi periculo fiat.

X. (v) Syria praeter hanc peculiare habet arbores. In nucum genere pistacia nota. Prodesse adversus

ris sit. Sic lib. XV, cap. 25, Sardinios balanos vocat. II.

Differunt et colore, nigriores, etc. Theophr. Histor. lib. II, cap. 8: Αὐτῶν δὲ τῶν καρπῶν διαφοραὶ πλείους... καὶ τὰς χροίας, οἱ μὲν λευκοί, οἱ δὲ μέλανες, οἱ δὲ ξανθοί. Τὸ δὲ ὅλον οὐκ ἴσταντο χροιαὶ φανερὰ εἶναι τῶν συνῶν, οὐδὲ ἀπλῶς τὰ γένη διαφέρειν δὲ καὶ κατὰ τὰ μέγεθος, καὶ κατὰ τὰ σχήματα, x. t. λ. Ed. P.

Fico. Ita MSS. hoc est, quam fico Theophr. I. c. Harb.

Prout multi. Vt de Nicolais dictum est proxime, quaternos cubitum longitudine effecere. Hano.

Cecidisse candidam verrucam. Palmae calycem, qui ad basin fructus pedicello summo adhaerelat. Chiff. decidisse. Ed. P.

In Gedrosia. Theophr. Hist. lib. IV, cap. 5. Hano. — Vid. super. lib. cap. 12, vult. 7 et 8. Ed. P.

Est enim. Est enim recentibus palmulis tanta suavitas, ut finis mandendi non nisi vitae periculo fiat. II.

X. Syria praeter hanc, etc. Vide lib. XV, cap. 22, et lib. XXIII, cap. 8. D. Lze.

Pistacia. Haec Indiae Nicander adscribit, in Theriac. pag. 63; Syriae Diosc. lib. I, pag. 177; Galenus de fac. alim. lib. II, cap. 30, pag. 354, tom. VI, Alexandriae Aegypti, sed Beirhoeae Syriae multo uberiore proventus. De his multis Palladius, lib. XI, in Octobr. tit. 12, pag. 152. Πιστία; et Πιστία Graecis, teste Athenaeo, lib. XIV, pag. 649, nobis des pistaches: arbor ipsa, ut pistachier. H. — Pistacia vera. (Diosc. pentand. gen. 2212 Pers. Terebinthac. Jus.) Habitat in Persia, Arabia, India, Syria; colitur in Sicilia, Italia. Linn. Nat. med. pag. 254. Quum flores luctuosque iu distinctis

culos emittentes quaedam animalia, ceu culices, lentoremque resinosum, qui et cortice erumpit.

XIII. Etiam rhus Syriae mascula fert; sterili femina, folio ulmi paulo longiore et piloso, foliosum inter se semper contrariis pediculis, gracili brevique ramo. Pelles candidae conficiuntur iis. Semen leni simile, cum uva rubescit, quod vocatur rhus, medicamentis necessarium.

tempore quosdam folliculos seu vesiculas loliis et ramulis inhaerentes praeferit, quales fere in ulmi foliis nascuntur, sed pallido aut porpureo colore. Quibus apertis lentor quidam in his contineri deprehenditur, cui permixta feliginosa excrementa, alataque bestiolae; cymipes aut gallarum insecta vocant. Horum folliculorum meminere omnes fere qui de hac arbore scripserunt. Nihil autem aliud sunt quam excrescentiae quaedam ab insectis folia et aurculos compungentibus, et ibidem ova sua deponentibus excitatae, ut matricum sive uterorum loco, iis inserviant fovendis et excludendis; fetusque tandem editos alant protegentque, mira naturae providentia. In illis tamen folliculis non colligitur resina, sed ex ligno, ἀπὸ τοῦ ξύλου. Theophr. l. c. Ed. P.

XIII. Etiam rhus Syriae mascula fert, etc. De rhu loquitur, quam perperam mutarunt editores in rhus. Vide SALMAS. pag. 465. — Etiam rhus. Ἰσχυρὸς ῥῶς; Galeno κατὰ τόνους, lib. VI, cap. 7, pag. 507. Rhus Syriacamentum Scythianus Larg. Comp. 141. Marc. Empir. cap. 27, muliebri genere, Rhus Syriae. Apud Columell. et Pallad. pro rose Syriae, lege rhus Syriae, vulgè Rhus et Rous. In officinis Sumach, Arabum

lingua. Pingitur a Dodonaeo, pag. 762. Haeo.

Mascula. Haec habet Theophrast. Hist. lib. III, c. 48. Haao. — Rhus coriaria. (Pentad. trigyna gen. 726, Pers. Terebinthac. Juss.) Habitat in Europa australi, Syria, Palaestina, etc. Egrege apud Theophrastum, quem Noster hic secutus est, describuntur folia villosa, inflorescentia, fructus, et usus ad rem coriariam. Ed. P.

Pelles. Tinguuntur his folia coriariae alba coria, inquit Theophrast. Σάπρονι ὅτ' ῥῶτος καὶ οἱ σκυροδῖψα τὰ λευκὰ δέματ' α. Ita et Dioscorid. lib. I, cap. 147. Quod Graecis Σάπρον, hoc Plinio, caeterisque Latinis scriptoribus conficere est Hinc confectores pro tinctoribus et infectoribus, apud Vopiscum in Aureliano. II.

Semen. Sem fructus, καρπός. Theophrast. Haao.

Medicamentis. Vide Galenum. κατὰ τόνους. lib. VI, cap. 7, quibus adde ea, quae dicenda sunt lib. XXIV, cap. 79. II. — Rhus toxicaria, ex Linnei sententia; planta atro et caute adhibenda: qualitas styptica, subventata: vis adstringens, refrigerans: usus contra diarrhoeam, dysenteriam, etc. Mat. medic. pag. 102, citante Schrebero. Ed. P.

XIV. (vii) Et Aegypto multa genera, quae non alibi. Ante omnia ficus, ob id Aegyptia cognominata. Arbor mora similis folio, magnitudine, adspectu. Pomum fert non ramis, sed caudice ipso. Idque ipsum ficus est praedalcis, sine granis interioribus, perquam secundo proventu, scalpendo tantum ferreis unguibus: aliter non matrescit. Sed quum factum est, quarto die demetitur, alio subnascente: septeno ita numerosa partu, per singulas aestates

XIV. Et Aegyptio. Sic Hard. Perperam Franzius exhibet ex Aegypto. Ed. P. — Vide Theophrast. Hist. Plant. lib. IV, cap. 2, et inf. l. XXIII, cap. 7. Dal.

Quae non alibi. In alias tamen deinde terras peregrinata haec arbor est, quae primo loco tractatur. In Rhodo et Caria nasci Diosc. prodidit, lib. I, pag. 181. Eadem enim est συκώπων et ficus Aegyptia, ut recte observat Maldonatius in Lucam, cap. 19. Quin etiam Syria nasci sycomorus constat ex sacra pagina tum, vetere, tum nova. Hard.

Ficus. Vbi ficus Aegyptia est, quae συκώπων Theophr. συκώπων dicitur Dioscoridi. SALMAS. 459, a. — Ante omnia ficus. Transcribit hic Plinium Solinus, cap. XXIII, p. 61, et Theophrast. Hist. plant. lib. IV, cap. 2: *Ἐν Αἰγύπτῳ γὰρ ἔστιν ἰδέα δένδρον πλεόν ἢ το συκώπων*, etc. Eadem, ut dixerunt συκώπων appellata. Indigenae nunc nomen Pharaonis vocant: Syri, Gileaditae. Iconem Matthiæ accuratam exhibet in Diosc. lib. I, pag. 285. Hard.

Arbor mora. Theophr. loc. cit. et Dioscor. lib. I, cap. 118, τοῖς φύλλοις ἰσούσι μωρίᾳ, unde nomen συκώπων. HARD. — Ficus sycomorus (Diosc. triand. gen. 2193, Pers. *Vrticaceae*,

Jun.) Habitat in Aegypto, ab acere nostro, quod perperam *sycamore* vocamus, proorsu diversissimum. Dicitur item Theophrasto συκώπων, quumquam hoc eodem nomine *Morus nigram* insignivit lib. I, cap. 19. De specie Aegyptiaca conf. Norden, *Voyage en Egypte*, vol. I, tab. 38. Ed. P.

Pomum. Solinus: *Poma non ramis tantum gerunt, sed et caudice*. Porum fideliter Theophr. et Dioscor. ad verbum Plinio suffragantur. Vna sycomorus ex trunco, muciculusque ramis, non ut altae arbores, e tenuibus surrealis, qui in caecuminibus sunt ramorum, plurimos fructus emittit. Jac. de Vitriaco, lib. I, cap. 85: *Sunt ibi praeter ficum antiquissimae, quaedam singulares ficuum species, fructus in ipsis truncis absque ramis et foliis succientes*. — sed ipsi trunco adhaerentes: has autem ficus Pharaonis appellant. Illos.

Scalpendo. Materascere non potest, nisi scalpatur. Theophrast. καὶ πέρ, τῷ οὐ δύναται, ἀν μὴ ἐκτερεθῇ. H.

Ferreis unguibus. Vague autem ferre Dioscor. utroque innuendo, Theophr. de Causis lib. I, cap. 24. Dal.

Id quum Grohev. posuit. Ed. P.

Septeno. Ita Solin. l. c. At Theophr., Tenno, aut ut alii, prodiderunt stans

vivaces, ignisque lentus. Fructiferarum alijs brevius lignum in pomo, alijs longius: his mollius, illis durius: quibusdam osseum lanatumque, dente contra fascinantes religione politum. Aliud pluribus vestitum paucioribusve tunicis: aliud crassioribus tenuioribusve. Ita sunt undequinquaginta genera, si quis omnium persequi velit nomina etiam barbara, vinorumque ex iis differentias. Clarissimae omnium, quas regias appellavere ab honore, quoniam regibus tantum Persidis servarentur, Babylone natae uno in horto Bagou. Ita enim vocant spadones, qui apud eos etiam regnare. Hortus ille numquam nisi dominantis in aula fuit. At in meridiano orbe praecipuam obtinent nobilitatem syagri, proximamque margarides. Hae breves, candidae, rotundae, acinis, quam balanis, similiores. Quare et nomen a margaritis accipere. Una earum arbor in Chora esse traditur: una et sya-

Brevius lignum. Nucleus, quod alii ossiculum vocant. Haec apud Theophrast. Hist. lib. II, cap. 8. H. — *Dente... politum.* Scil. elephantij, seu eboris. Fa. Ger. not. manuscr. Ed. P.

Clarissimae omnium, etc. Theophr. lib. II, cap. 8: Κράτιστον δὲ καὶ τῶν λευκῶν καὶ τῶν μελάνων τὸ βασιλικόν καλοῦμενον γένος ἐς ἑκατέρω καὶ μεγέθει καὶ ἀριτῇ· σπάνια δὲ εἶναι ταῦτα λέγουσι· σχεδόν γὰρ ἐν μόνῳ τῷ βαγίῳ κήπεῳ τοῦ παλαιοῦ περὶ Βαβυλῶνος. Ed. P.

Vno in horto Bagou. Bagou eunuchi meminit ex Diodoro Rhod. lib. XIII, c. 39, qui quum veneno sanguinarium ac crudelem regem Ochum sustulisset, eodem mox necatus est, a Dario coactus poculum bibere, quod et ipsi paraverat. Plutarch. lib. II de fortitud. Alexand.

scribit, intersecto Occho, regnum Arsae (alii, Oarsae) tradidisse, et mox eodem interempto, Dario, Leopardus lib. IV, cap. 25. Dal. — *Bagou.* Βαγῶου. Haec vox lingua Persica eunuchum sonat. Ap. Plut. lib. de fort. Alex. or. 2, pag. 327: Βαγῶας ὁ εὐνοῦχος. Ovid. Am. II, 11, 4: *Quem penes est domusam servandi cura, Bagae.* H.

Syagri. Σῦαγροι, vel σῦάγροι, quasi aprugnas dixeris: quod ferinum saporem referrent, ut mox dicetur, qualem in apris novimus. Hard.

Vna earum arbor in Chora esse traditur. Scribendum reor, *Vna earum arbor in Charax traditur.* Notissimum est oppidum Charax in intimo recessu sinus Persici, de quo multa in sexto. PIST. — *In Chora.* In parte

grorum. Mirumque de ea accepimus, cum phoenice ave, quae putatur ex huius palmae argumento nomen accepisse, iterum mori ac renasci ex seipsa: eratque, quum haec proderem, fertilis. Ipsum pomum grande, durum, horridum, et a caeteris generibus distans sapore ferino, quem ferme in apris novimus: evidentissimeque causa est nominis. Quarta auctoritas sandalidum, a similitudine appellatarum. Iam in Aethiopiae fine quinque earum nec plures arbores tradunt, non raritate magis, quam suavitate mirabiles. Ab his caryotae maxime celebrantur, et cibo quidem, sed et succo uberrimae. Ex quibus praecipua vina Orienti, iniqua capiti, unde pomo nomen. Sed ut copia ibi atque fertilitas, ita nobilitas

Aegypti, quae *Χάρα* vocatur Alexandriae, ut dictum est lib. VI, cap. 39. Eo nomine et in Not. Imperii, cap. 65, locus est haud procul Parisiis positus, urbe Galliarum, sed qui nihil istuc pertineat. H.

Cum pharnice ave. Inprossuit, opinor, auctoribus fabulas de phoenice ave vox ambigua *φοινίξ*, quae et palmam arborem, et phoenicem avem significat. Soli fertilitas fecit interdum, ut ex palma arbore, cadente dactylo, vel palmula, altera arbor in deficientis locum pullularet. Inde ad cognominem avem translata fabula, quam ex seipsa renasci dixerunt; ut saepe ex causis levissimis narrationum portenta nascuntur. H.

Sapore ferino. Lego, Sapore quem ferme in apris novimus, quae causam nominis, ex spographo Toletano. FIST.

Quarta. Nam primus locus regii, syagris secundus, tertius margaridibus debetur, postremus sandalidibus, quibus est a soleae similitudine no-

men, quam Graeci *σανδαλίον* vocant. HART.

Caryotae. *Καρυοτὰι φοινίκας*, Graecis appellatae, quasi palmae nucleae, seu nuciferae. HART. — Martialis, lib. XIII, epigr. XXVII: *Aurea porrigitur Iani caryota kalendis; Sed tamen hoc munus pauperis esse solet*. Quippe kalendis Ianuariis mittebantur a pauperibus palmulae inauratae, ut refert J. Scalig. in Tibull. lib. I. Cf. Martialis, l. III, pag. 406 ed. nost. Ed. P.

Ex quibus praecipua vina Orienti. E Chydaeis maturis fieri auctor scribit lib. XIV, cap. 16. DALC. — Orienti. Arabibus scilicet, ut dictum est lib. VI, cap. 32, aliisque, ut dicetur lib. XIV, cap. 19. H.

Iniqua capiti. Diosc. lib. V, cap. 40: *Ἐστὶ δὲ ἡδύς μιν, κεφαλalύς δὲ*. HART.

Vnde pomo nomen. Nemope *ἀπὸ τοῦ χάρος*. DALC. — Vnde pomo nomen. Forte rectius, *ἀπὸ τοῦ καρύον*, quae vox nucem sonat, eius appellationis originatorem duxeris, quam a *κάρη*

in Iudaea; nec in tota; sed Hiericunte maxime. Quam laudatae et Archelaide, et Phaselide, atque Liviade, gentis eiusdem convallibus. Dos his praecipua succo pingui lactentibus: quodamque vini sapore in melle praedulci. Sicciores in hoc genere Nicolai, sed amplitudinis praecipuae, quaterni cubitorum longitudinem efficiunt. Minus speciosae, sed sapore caryotarum sorores, ob hoc Adelphides dictae, pro-

vel κάρος, hoc est, a sapore et gravitate capitis. Nam si inde nomen quod vina ex harum arborum palmulis expressa, καρπῶδες gignunt, tantumque cerebri, iam per ἰώτα, non per ὑψίον notandae Cariotides videbuntur. Caryotas laudet Petronius Satyr. pag. 440. H.

Hiericunte. Huius agri palmietum ut sibi locaretur, Herodes magna mercede a Cleopatra, cui illud Antonius caesarii munera loco dederat, impetravit. Auctor est Joseph. B. Iud. lib. I, cap. 43. H.

Archelaide. Prope Hiericuntem. — *Archelaide.* Dalecamp. h. l. et *Cappadociae*, inquit, *Archelaide*, de qua nimirum lib. VI, cap. 3. Quid? Adeone Plinius stipem fuit, ut Archelaidem Cappadociae, Iudaeae convallium esse putaverit? Fuit Archelaus non Cappadociae modo, sed et Iudaeae oppidum, haud procul Hiericunte: in Tabula Peutingeri *Hiericunte XII, Archelaide XII*. Si tamen et Tabulae fides habenda potius, quam Plinio sit, qui non civitatem, sed *convallium Iudaeae* vocat Archelajida Πάρο.

Phaselide. Φασηλίδος palmietum laudat Josephus, B. Iud. lib. II, cap. 8, pag. 789, quia Liviae Augustae testamento Salomon reliquerat. Stephanus: Φασηλῆς, πύλος Ιουδαίας;

ὁπὲρ Ηρώδου χριστιανῶν, τοῦ πρώτου βασιλέως, etc. H.

Liviade. Λιβιάς Josephus et Philemaco infra Machaberneta ad Iordanem urbs fuit, ob Herode in honorem Liviae Augustae condita. Sed valde veretur, ut id vere uterque scripserit. H.

Quodamque. Et quemdam vini mellisque praedulcem sorem refert. Hanc.

Sicciores in hoc genere. etc. De quibusdam tantum palmis id Theoph. non addita particula Nicolaeorum appellatione. DAL. — *Sicciores in eo genere.* Nempe caryotarum. H.

Nicolai. A Nicolao Damasceno, Peripatetico, Augusti familiarissimo, eas palmas vocatas fuisse scribit Rhod. lib. V, cap. 6, ex Plutarcho in Symposiaca, Quaest. 4, lib. VIII. DAL. — *Nicolai.* Id eis palmulis nomen inditum ab Augusto Caesare, qui eo genere cibi capiebat, quod Nicolaus Damascenus, Peripateticus, ei admodum familiaris, id genus, dactylorum saepe ad eum mitteret. Ex his et placentae facine et panes, quibus nomen idem Nicolai fuit. Auctor Atheniens lib. XIV, pag. 652. De hoc Nicolao multa Phas. in Bibl. cod. 489; pag. 469. H.

Quaterni cubitorum. Ita libeli omnes plinius diceret: *quaterni cubitum*

ximam suavitatem habent, non tamen eandem. Tertium ex his genus patetae, nimio liquore abundat: rumpitque se pomi ipsius, etiam in sua matre, ebrietas; calcatis similis. Suium genit^{ur} e siccior^e turba iuncea, praelonga gracilitate curvatis interim. Nam

unum longitudine efficiunt. Sic enim Theophr. Hist. l. II, cap. 8: *ἔστι γὰρ σφαιροειδὲς ὄνυχος, ὡς τέτραπτος εἰς τὸν πῆχυν τὴν* H.

Tertium... patetae. Nempe ex caryotarum genere. *Φοινίκων πατάων* mentio apud Alex. Trall. lib. VII, cap. 8; item Galen. Meth. med. lib. X, cap. 9, aliosque. Πατάω a πατάω, conculco: quod quum eius pomum dehiscit, calcata appareat.—*Tertium.* Ita MSS, editique libri, et recte: nam primum caryotarum genus, Nicolai; alterum, Adelpheides; patetae, tertium. Quid igitur causae est, cui hic Dalecampius alterum reponat, pro tertium? H.

Patetae. Vide quae adnotata sunt

XIV, e. 16. DAL.

Suum genus e siccior^e, etc. Lege: *Suum genus e siccior^e turba balanis, praelonga gracilitate curvatis interim.* Plinii aetate dactyli inauditi hac notatione. Vulgus Graeciae recentioris hoc nomen usurpavit de balanis palmarum. SALMAS. — *Suum genus, etc.* Proprii, inquit, et peculiaris cuiusdam generis, idemque siccioris naturae, ut in caryotarum genere Nicolai, iuncea sunt, interdum curvati, ob praelongam iunceaemque gracilitatem: propter quam et iunceorum illis est appellatio indita. Prius legebatur: *Suum genit^{ur} e siccior^e turba dactylis.* At in MSS, vocis illius dactylis, nec vola, nec vestigium, ut niunt. In Reg. 1, 2, Coll. 1, 2, 3, Chiff. teste Dalecampio, Palis. et in aliis, quae Salmasius vidisse se proficitur,

in Solin. pag. 4322: *Suum genus e siccior^e turba iacens.* Qui Parmensem editionem securavit, dactylis primus adiecit, annexuitque cum altera voce iacens: *Suum genus e siccior^e turba iacens dactylis.* Priorem ex his expungere confidentius deinceps seculi. Salmasius posteriorem immutavit l. cit. ac primum quidem *Aegyptiis*: deinde se ipse retexens; balanis reponit pro dactylis: quod vetustiore aeo dactylos nemo scriptorum apud Graecos Latinosve, pro palmulis usurparit: idque verbum medio tantum aeo irreperit, Suidae fere temporibus. Alii plura hoc ipso in loco immutare aggressi sunt: *Suum genit^{ur} e siccior^e herba*, nonnulli: qui quid siccior turba sit, haud intellexerunt: quum palmulae sint, quibus minus est succi aut liquoris. Sic lib. XV, e. 43: *Ingens postea turba prunorum, versicolor, nigra, candida.* Prius enim palmas ebrias, ac nimis liquore abundantes commendavit auctor: nunc turbam siccior^e mox arentes in totum. Alii; e siccior^e turba *Idaeis* voluntque fuisse Iudaeos similitudine nominis, dum Chydaeos appellare, quos Idaeos alii muncuparent: at et id longius a vetere scriptura distet, non minus quam balani dactylis; et de Idaeis dactylis altum est apud Vetere silentium, praeterquam de his hominibus, qui id habere nomen in Creta, ut diximus l. VII. Alii, *curvatis in terram.* At inter pro interdum dici, Plinio familiare est, quod ex indice nostro in-

quas ex his honori Deorum dicamus, chydaeos appellavit Iudaea, gens contumelia numinum insignis. In totum arentes Thebaidis atque Arabiae, macroque corpore exiles, et assiduo vapore torrentes, crustam verius, quam cutem, obducunt. In ipsa quidem Aethiopia friatur (tanta est siccitas), et farinae modo

telliges. Nemo ex iis itaque auctoris mentem est assequutus, nemo priscæ scripturae vestigiis, ut debuit, institit: nos, ut remur, utrumque feliciter. Nam quid affinius ei voci *iaccus*, quam *iuncula*? quum præsertim in libris manu exaratis, *succis* superposita lineola alteri litterae, pro *iuncis* scribi mos sit: Quid similis veri, quam iuncum id pomi genus, quod e sicciore turba fuit, a *praelonga* *gracilitate*, et veluti iunceae, qua nota a caeteris generibus secernitur, nomen accepisse? Quid enim aut iunco siccius, aut in longitudine gracilius? Nam sic et lib. XVII, cap. 35, n. 9, *gracilis atque cinnabida vitis* dicitur, eadēque n. 14, *cinnescere ac mori*. Quid denique vero propius, quam ut superioribus palmarum generibus sua diligenter a Plinio attributa nomenclatio est, syagrorum, Nicolaurum, patetarum, adelphidum, sandalidum, margaridum, aliarumque, ac singularum nominis causa indicata, id quoque ab eo in his nihilne praetermissum? Iunceos itaque nuncupatos significat, causamque statim affert, quia praelonga gracilitate curvantur interim: quo sepe modo sandalides a similitudine nomen habuere. Sic lib. XXV, cap. 74: *Cantabrica dicitur caule iunco pedali nasci*. Et cap. 74: *Aristolochiae genus est, iunci plenioris crassitudine*. Iuncea porro, ne quid omittam, masculo, ut aiunt,

genere signantur, ut Syagx, Chydaei et Nicolai; ut fructus subintelligas balanoave. Vel graeco more locutum scito; nam τοὺς ποίνικας virili genere Graeci efflerunt, τοὺς πατητοὺς, τοὺς καρπωτοὺς, etc. U. — Broter. ex Regg. eodd. 1, 2, et ed. principe, in terram reposuit. Ed. P.

Chydaeos. Hoc est, plebeias, viles ac vulgares. Suidas, *Χυδαῖος*, εὐταλὴς, πομπιλητής. Glossae Graeco-Lat. *Χυδαῖος*; *Vulgaris*. *Χυδαῖος*, ἄρτος, *Ceparius*. *Χυδαῖος* ἀνθρώπος, *Gregarius*. *Χύθη*, *passim*, *promiscue*. Vide Onomasticon Rosweidi, in Vitis Patrum, verbo *Chydæum vinum*, pag. 1021. Vide et Epiphani. adv. Haer. lib. I, pag. 18. Haas.

Contumelia numinum. Quod caryotas praestantioras raro admodum, et tum quidem ingenti pretio gentilibus divendebant, idololatriæ obtentu, ne falsorum numinum mysteriis inservirent: viles tantum et vulgares pretio confmodo distraherent. Vel quod praeter verum numen, numina alia apernerent. Haas.

Thebaidis. Thebaicas palmulas laudat Petron. l. c. Haas.

Vapore. Calore. Haas.

Torrentes. Gron. *torridas*. Ed. P.

Friatur. Ea crusta seu cutis. Diversum id genus est palmulae a superioribus, ut Theophr. monet, Hist. lib. II, cap. 8: Ἄλλο δὲ τι γένος ἐστίν, ὃ παρὶ γένεσθαι πλείστον περὶ τὴν

spissatur in panem. Gignitur autem in frutice ramis cubitalibus, folio latiore, pomo rotundo, sed maiore, quam mali, amplitudine: coicas vocant. Triennio maturescant: semperque frutici pomum est subnascente alio. Thebaidis fructus extemplo in cados conditur, cum sui ardoris anima: ni ita fiat, celeriter exspirat: marcescitque non retostus furnis. Ex reliquo genere plebeiae videntur. Syri et Iuba tragemata appellant. Nam in alia parte Phoenices Ciliciaeque, populari etiam nomine a nobis appellantur balani. Eorum quoque plura genera. Differunt figura rotun-

Αἰθιονίαν, ὃ καλοῦσι Κόκκας οὗτοι καὶ Ὀαρινώσις, οὐχὶ ἐν τῷ ἀπὸ τοῦ ἔχειν, ἀλλὰ πλῆσι, κ. τ. λ. Reliqua hisdem fere verbis quibus Noster exponit. Ed. P.

Coicas. In omnibus Theophrasti libris, Κόκκας. At Pliniani MSS. Reg. Coll. etc. rectius, Coecas, vel Coicas. Nam Hesychius Κόκκας, ἐν Αἰθιονίᾳ φοίνικων σίδος. Quin etiam Theophr. lib. I, cap. 16, κόκκος meminit. — *Cycas Gronov.* et vulgg. — *Cycas circinalis* (Dioc. polyand. gea. 2281 Pers. Filic. Juss.) Nunc *Cycadaceae* familiam quasi intermedium aistuat palmas inter et filices; ex cycade panem confici testatur quoque Theophrastus. Ed. P.

Triennio. Theophrast. iterum lib. II, 9. HARD.

Ardoris anima. Cum eo calore, quo seta est palmas, quom pendet ex arbore. Vnus ea voce Noster iterum, lib. XIV, c. 3. HARD.

Tragemata. Graeci palmulas exsiccatas τραγήματα, hoc est, bellaria, seu levia musculosula nuncupant. Papias in Vocabulario: *Collibia sunt apud Hebraeos, quae nos vocamus Tragemata, vel vilia musculosula, ut*

cicer frizum, uva passa, poma diversi generis. Regula S. Pachemii, cap. 52: Si vero sint *tragemata*, vel *poma*, dabit ei ianitor ex his comedere quae voluerit. Inde vox gallica, *des dragées*, quae secundis inferuntur mensis. HARD.

Nam in alia parte Phoenices, etc. Sic ex MSS. em. HARD. cons. M. et Clt. aliqua. Groo. et al. Legend. Nam in aliqua parte Phoenices, *Grateinaeque* populari etiam nomine a nobis appellantur *Balani*. Hic *Phoenices* sunt φοίνικες, id est, palmulae. Sic enim etiam vocarunt palmas fructus, qui Graecis quoque Βάλανοι dicuntur. Vult ergo Plinius *Tragemata* a Syria vocari palmulas. In alias partes Phoenices, id est, φοίνικας. Populari etiam Graeciae nomine a Romanis dicti *balanos*. Vide Salmas. 4322, 4321. — *Balani.* Βάλανοι, nuculae. Quod Phoenices hoc loco palmulas significare, seu φοίνικας putet Salmasius, p. 4322, vix ferri aequo animo potest. Phoenice regio notissima est, quae et Phoenicia. II.

Eorum quoque. Ita MSS. omnes, et si Graecis ὁ βάλανος feminei generis

ditatis aut proceritatis. Differunt et colore; nigriores ac rubentes. Nec pauciores fico traduntur colores. Maxime tamen placent candidi. Distant et magnitudine; prout multi cubitum effecere. Quidam sunt non ampliores faba. Servantur hi demum, qui nascuntur in salsis atque sabulosis, ut in Iudaea, et Cyrenaica Africa. Non item in Aegypto, Cypro, Syria, et Seleucia Assyriae. Quamobrem sues, et reliqua animalia ex his saginantur. Vitiat aut vetusti eius pomi signum est, cecidisse candidam verrucam, quae racemo adhaeserit. Alexandri milites palnis viridibus strangulati sunt, In Gedrosis id factum est pomi genere, alibi copia evenit. Est enim tanta inusteis suavitas, ut finis mandendi non nisi periculo fiat.

X. (v) Syria praeter hanc peculiare habet arbores. In nucum genere pistacia nota. Prodesse adversus

ris sit. Sic lib. XV, cap. 25, Sardinios balanos vocat. II.

Differunt et colore, nigriores, etc. Theophr. Histor. lib. II, cap. 9: Αὐτὰς δὲ τῶν καρπῶν διαφοράι πλείους... καὶ τὰς χροίας, οἱ μὲν λευκοί, οἱ δὲ μέλανες, οἱ δὲ ξανθοί. Τὸ δὲ ὅλον οὐκ ἔστιν ὅμοιον, ὅτι οἱ μὲν εἰσὶν αἰσθητοὶ τῶν οὐρανῶν, οὐδὲ ἀνθρώποις τὰ γυνεῖα διαφέρουσιν δὲ καὶ κατὰ τὰ μεγέθη, καὶ κατὰ τὰ σχήματα, κ. τ. λ. Ed. P.

Fico. Ita MSS. hoc est, quam fico Theophr. I. c. HARD.

Prout multi, VI de Nicolais dictum est proxime, quaternos cubitum longitudine efficere. HARD.

Cecidisse candidam verrucam. Palmae calycem, qui ad basin fructus pedicello summo adhaerebat. Chiff. decidisse. Ed. P.

In Gedrosis. Theophr. Hist. lib. IV, cap. 5. HARD. — Vid. super. lib. cap. 12, nott. 7 et 8. Ed. P.

Est enim. Est enim recentibus palnis tanta suavitas, ut finis mandendi non nisi vitae periculo fiat. H.

X. Syria praeter hanc, etc. Vide lib. XV, cap. 22, et lib. XXIII, cap. 8. D. LXX.

Pistacia. Haec Indiae Nicander ascribit, in Theriac. pag. 63; Syrlae Diosc. lib. I, pag. 177; Galenus de fac. alim. lib. II, cap. 30, pag. 354, tom. VI, Alexandriae Aegypti, ab Eberhoeae Syria multo uberiore proventus. De his multis Palladius, lib. XI, in Octobr. tit. 12, pag. 152. Burraria, et Iloraria Graecis, teste Athenaeo, lib. XIV, pag. 649, nobis des pistaches: arbor ipsa, ut pistachier. H. — Pistacia vera. (Diosc. pentand. gen. 2212 Pers. Terebinthae. Juss.) Habitat in Persia, Arabia, India, Syria; colitur in Sicilia, Italia. Linn. Mat. med. pag. 254. Quam flores luteosque in distinctis

serpentium traduntur morsus, et potu et cibo. In ficorum autem, caricas, et minores eius generis, quae cottana vocant. Item pruna in Damasco monte nata, et myxa: utramque iam familiarem Italiae. Ex myxis in Aegypto et vina sunt.

XI. Iuniperi similem habent Phoenices et cedrum

et procul sapienter et se invicem dissatis nascantur arboribus, utpote dioecis, impregnatio non accipit in pistacis ac in palmis locum habet. Sic autem in Sicilia succedit: florum amenta e pistacia mare decerpunt; quae, in vas recondunt terra circumdata madida: vas illud ramo pistaciae feminas appendunt, donec flores illi arescant, ut pollen facile ventorum ope per totam arborem dispergatur. Flores alii unasculis colligunt, siccatorumque pulverem procliferum spargunt in feminas, ut impregnatio fiat. De his plura vide apud Geogr. Mat. med. torn. II, pag. 417, Ed. P.

Prodense adversus serpentium mor-
bus. Nicander, l. c. HARD.

Et potu. Sive trita ex vino bibantur, sive edantur, *διδύμευα θή- καί πινόμενα* in *στέν- λεία, ἀπαιροδόντως βονθή*, Diosc. l. c. Dalec. igitur frustra, et feta. HARD.

Caricæ. Mera fuit ficus vulgarissimae varietas, quae siccata advehatur e Caria praeseitem; usurpatur vero et hoc nomen de fici quolibet siccæ. Botanicis est *Ficus carica*, (*Dioec. triand.* gen. 2193, Pers. *Frutic. Juss.*) Habitat in Europa australi, Asia, Africa. Variat culturâ quoad magnitudinem, formam et colorem fructus. Linnaeus ad *Polygamiam* retulerat hoc genus, quod Pers. rectius in monoeciam transpo-

nendum monet. Synops. II, 612. Ed. P.

Qua cottana vocant. Cottana luvenal. Satyr. III: *me prior ille Signabit, fultusque toro quiliore recumbet, Advectus Romam quo pruna et cottana venio.* Pruna scilicet Damascenae Martiæ. *Hæc tibi, quae torta venerunt cottana meta, Si maiora forent cottana; ficus erat.* Metani sortam poeta vocat, e lurtis iuncis testam sportam metæ modo in æquidistantia fatigium desinentem. Talibus canistris Masilienses caricæ suas recondunt se exportant, et *cabus* vocant. Hesychius *κόττανος* legit, non *κόττανος*, inquit, *εἶδος ἀμύων.* Turneb. lib. XXV, cap. 28. Dat. — *Cottana.* Hesychius: *κόττανος εἶδος πυρρῶν.* Sic etiam Athen. lib. IX; luvenal. Satyr. III, 83: *me prior ille Signabit. fultusque toro meliore recumbet Advectus Romam, quo pruna et cottana venio?* II.

Pruna in Damasco monte nata, et myxa. De pruno illa Damascena (*Pruni domesticæ* variet. *icosand. monog.* gen. 4220 Pers. *Ronde. Juss.*), item de myxa (*Cordia myxa, Pentand. monog.* gen. 367 Pers. *Burragiu. Juss.*), dicitur lib. XV, cap. 12, Ed. P.

Utramque. Sc. arboræar. H.

Ex myxis in Aegypto et vina sunt. Theophr. Hist. lib. III, cap. 12. Dat.

XI. *Iuniperi similem habent, etc.*

minorem. Duo eius genera, Lycia et Phoenicia; differunt folio: nam quae durum, acutum, spinosum habet, oxycedròs vocatur, ramosa et nodis infesta: altera odore praestat. Fructum ferunt myrti magnitudine, dulcem sapore. Et maioris cedri duo genera: quae floret, fructum non fert. Frugifera non floret: et in ea antecedentem fructum occupat novus. Semen eius cupresso simile. Quidam cedrelaten vocant. Ex hac resina laudatissima. Materiae vero ipsi aeternitas: itaque et simulacra deorum ex ea factitaverunt. Cedrinus est Romae in delubro Apollo Sosianus, Seleu-

Historiam totam Theophrasti Plin. pervertit, et corrumpit. Phoenicia Cedrus eadem quae et Syriaca sive Cedrelate: Lycia vero, quam et Cedrida vocat Hist. lib. I, cap. 45 et 46, Oxycedrus est. Deceptus Plinius Lyciam et Phoeniciam minoris Cedri species esse putavit, et utramque bacciferam, quum baccas Lycia, comas Phoenicia gignat. Vtrique folium quidem Iuniperi, sed Phoeniciae brevius, firmitus, durius. Dalec. — *Iuniperi*. Theophr. H. Pl. lib. III, cap. 42, et Geopon. Auct. lib. XI, cap. 1, ἔρκευθός ἐστιν ὁμοῖος κέδρου μικροῦ, etc. Haab. — Tres Iuniperi species a Theophrasto describuntur, auctore Sprengelio, Hist. rei herb. t. I, pag. 406: scilicet ἔρκευθος, sive *Iuniperus communis* (Dioec. monad. gen. 2286, Pers. *Conifer. dioicae* Juss.); *νέρσις*, sive *Iunip. nana*, quae non arborescit ἢ κέδρος, sive *Iunip. oxycedrus*, de quo infra. Minus accurate Theophrastum Plinius transcripisse videtur, Dalecamp. iudice. Ed. P.

Duo eius. Nempe cedri minoris. Theophr. l. c. Haab.

Oxycedrus. Oxycedron Theophrasti esse Iuniperum primam Dioscoridis,

ait Lobellus in Not. MSS. ad Angullara, p. 45. II. — *Iuniperus oxycedrus*. (Dioec. monadelp. gen. 2286, Pers. *Conifer. Juss.*). Nominē ἀρκυίδου μεγάλου; describit Dioscor. loc. sup. cit. Ed. P.

Et maioris Haec vero Theophrastus non habet. H. — *Pinus cedrus* Linn. (*Larix cedrus*, monoe. monad. gen. 2430, Pers. *Coniferae monoicae* Juss.). Vid. Fée, *flore de Virgile*, p. cccxv, Virgil. t. VIII edit. not. Ed. P.

Semen eius cupresso simile. Theophr. corticem, non semen dicit habere similem eupresso: τὸν δὲ φλοιὸν ὁμοῖον ἰδόντες καταρίττω, τραχύτατον δὲ. Cortices similes eupresso videbantur, sed scabriore. Ed. P.

Cedrelaten. Από τῆς κέδρου καὶ ὀκτρῆς, quod non humilis, ut cedrus minor, sed in procacitatem crevit, instar abietis. II.

Materiae vero ipsi aeternitas. Ob siccitatem maximam, quae a putredine illam vindicat: quamobrem in Argonauticis ἐξάλειν κέδρον Orpheus vocavit. Dal.

Apollo Sosianus. Causam huius appellationis hactenus incompertam, aperiemus inferius, lib. XXXVI, c. 4, n. 8. II.

cia advectus. Cedro similis in Arcadia est arbor: in Phrygia Frutex vocatur.

XII. (vi) Syria et terebinthum habet. Ex his mascula est sine fructu. Feminarum duo genera. Alteri fructus rubet, lentis magnitudine: alteri pallidus, cum vite maturescit, non grandior faba, odore iucundior, tactu resinosus. Circa Idam Troadis, et in Macedonia brevis arbor haec atque fruticosa, in Damasco Syriae magna. Materies ei admodum lenta, ac fidelis ad vetustatem, nigri splendoris: flos racemosus olivae modo, sed rubens: folia densa. Fert et folli-

Seleucia. Pieria cognominata, in Syria prope Antiochiam. Eginus de ea lib. V, c. 48. H.

Cedro similis in Arcadia est arbor. His verbis Plinius reddere conatur quod Theophr. ait, Idaeos narrare unicum esse Cedri genus Inipero simile, quoniam scilicet apud eos cedrelate non nasceetur: Arcadas vero trium simul annorum fructum gerare. DAL. — *Cedex similis.* Quoniam, opinor, ut in cedro frugifera antecedentem fructum occupat novus, sic in Arcadia arbore, quod mltum magis, et exacti, et praesentis, atque etiam tertii incipientis anni fructus legatur, teste Theophr. Hist. lib. III, c. 42. Atque idcirco in Indice huius libri Auctor sic hunc locum notat: Quae arbores trium annorum fructans pariter habeant. H.

Frutex vocatur. Id vero non fruticis hoc loco, sed arboris proprium ac peculiare nomen videtur. H.

XII. Syria et terebinthum habet. Theophrastus, Histor. lib. III, c. 45. DAL. — *Syria.* Et in Gallia Narbonensi frequens Gallia, *Terebinthe.* H. — *Pentaea terebinthus.* (Dioec. pentand. gen. 2242, Pers. *Terebinthus.*

Juss.) Habitat in Europa australi, Barbaria, India. Ex hac oleum terebinthi. Ed. P.

Ex his mascula. Apud Theophr. Hist. lib. III, esp. 45, eadem proventus exstant. H.

Feminarum, etc. Theophr. l. c.

Cum vite. Altera, inquit, Theophr. fructum protinus rufum promit, magnitudine lentis; altera viridem primum edit, *χλωρόν.* (Plinius *χλωρόν* legit, quod et pallidum et viride sonat), deinde eundem rubore tingit, et cum vite maturiscentem, denique nigrum reddit, fabae magnitudine, resinosum et odoratiorem. H.

Arbor haec. Cui fructus cum vite maturescit. Theophr. l. c. Est δὲ τὸ *χλωρόν*, *πρὶν μὲν τὴν ἰσὴν καὶ Μακεδονίαν βραχὺ*, etc. H.

Materies. Iisdem verbis haec Theophr. l. c. II.

Flos. Theophr. hoc tantum: *ἄρθος δὲ ὁμῶς τὸ τῆς δαλας τὸ χλωρόν δὲ ἰσχυρόν* Hlos, oleae, sed, rubens. Hann.

Folia densa. Ab eodem pediculo numerosa, laevi figura, coniugata ut in sorbo. Theophr. II.

Fert et folliculos. Vindemiaturum

culos emittentes quaedam animalia, seu culices, lentoremque resinosum, qui et cortice erumpit.

XIII. Etiam rhus Syriae mascula fert; sterili femina, folio ulmi paulo longiore et piloso; foliorum inter se semper contrariis pediculis, gracili brevique ramo. Pelles candidae conficiuntur his. Semen lenti simile, cum uva rubescit, quod vocatur rhus, medicamentis necessarium.

tempore quosdam folliculos seu vesiculas foliis et ramulis inhaerentes promit, quales fere in ulmi foliis nascuntur, sed pallido aut purpureante colore. Quibus apertis lentor quidam in his contineri deprehenditur, cui permixta saliginosa excrementa, alataeque bestiolae; *cynipis* aut *gallarum insecta* vocant. Horum folliculorum meminere omnes fere qui de hac arbore scripserunt. Nihil autem aliud sunt quam excrescentiae quaedam ab insectis folia et ameculos compungentibus, et ibidem ova sua deponentibus excitatae; ut matricum sive uterorum loco, his inserviant fovendis et excludendis; fetusque tandem editos alant protegantque, mira naturae providentia. In illis tamen folliculis non colligitur resina, sed ex ligno. *ἀπὸ τοῦ ξύλου*. Theophr. l. c. Ed. P.

XIII. Etiam rhus Syriae mascula fert, etc. De rhu inquitur, quam perpetam mutarunt editores in *rhys*. Vide SALMAS. pag. 365. — *Ἔστιν ρῆος*. *Ἐπεὶ αὐτὸς ποῦς*; Galeno *κατὰ τὸν τοῦ*, lib. VI, cap. 9, pag. 507. Rhos Syriae mentio in Scribonio Laëge Comp. 411. Marc. Empir. cap. 27, muliebri genere, Rhos Syriae. Apud Columell. et Pallad. pro *rope Syriae*, lege *rhos Syriae*, vulgè *Rhus* et *Ross*. In officinis *Sumach*, Arabum

lingua. Pingitur a Dodonaeo, pag. 767. Hagn.

Mascula. Haec habet Theophrast. Hist. lib. III, c. 48. Hagn. — *Rhus coriaria*. (*Pentad. trigyna* gen. 736, Pers. *Terebinthos*. Juss.) Habitat in Europa australi, Syria, Palaestina, etc. Egregie apud Theophrastum, quem Noster hic servatus est, describuntur folia villosa, inflorescentia, fructus, et usus ad rem coriarum. Ed. P.

Pelles. Tinguunt his foliis coria alba coria, inquit Theophrast. *Ἐκ πτερυγῶν δὲ τοῦτο καὶ οἱ αὐτοὶ διὰ τὰ λευκὰ διαφανέει*. Ita et Dioscorid. lib. I, cap. 147. Quod Graecis *ἑλκυστῶν*, hoc Plinio, caeterisque Latinis scriptoribus *conficere* est. Hinc *confectores* pro tinctoribus et insectoribus, apud Vopiscum in Aureliano. II.

Semen. Seu fructus, *καρπὸς*. Theophrast. Hagn.

Medicamentis. Vide Galenum. *κατὰ τὸν*. lib. VI, cap. 4, quibus adde ea, quae dicenda sunt lib. XXIV, cap. 79. II. — *Rhus venenosa*, ex Linnei sententia, planta vitro et caute addiscenda: quoniam styptica, subvenenata: vis adstringens, refrigerans: usus contra diarrhoeam, dysenteriam, etc. Mat. medic. pag. 102, citante Schrebero. Ed. P.

XIV. (vii) Et Aegypto multa genera, quae non alibi. Ante omnia ficus, ob id Aegyptia cognominata. Arbor mora similis folio, magnitudine, adspectu. Pomum fert non ramis, sed caudice ipso. Idque ipsum ficus est praedulcis, sine granis interioribus, perquam fecundo proventu, scalpendo tantum ferreis unguibus: aliter non maturescit. Sed quum factum est, quarto die demetitur, alio subnascente: septeno ita numerosa partu, per singulas aestates

XIV. Et Aegyptio. Sic Hard. Perperam Francius exhibet ex Aegypto. Ed. P. — Vide Theophrast. Hist. Plant. lib. IV, cap. 2, et inf. l. XXIII, cap. 7. Dal.

Quae non alibi. In alias tamen deinde terras peregrinata haec arbor est, quae primo loco tractatur. In Rhodo et Caria nasci Diosc. prodidit, lib. 1, pag. 181. Eadem enim est συζυμνος et ficus Aegyptia, ut recte observat Maldonatus in Lucam, cap. 19. Quin et in Syria nasci sycomorodoti constat ex sacra pagina tum, vetere, tum nova. HARD.

Ficus. Vbi ficus Aegyptia est, quae συζυμνος Theophr. συζυμνος dicitur Dioscoridi. SALMAS. 459, a. — Ante omnia ficus. Transcribit hic Plinium Solinus, cap. XXII, p. 61, et Theophrast. Hist. plant. lib. IV, cap. 2: *Ἐν Αἰγύπτῳ γὰρ ὄντι τὴν δένδρον πλείον ἢ τε συζυμνος*, etc. Eadem, ut diximus συζυμνος appellata. Indigenae nunciatum Pharaonis vocant: Syri, Gilemeis. Iconem Matthioli accuratam exhibet in Diosc. lib. 1, pag. 285. HARD.

Arbor mora. Theophr. loc. cit. et Dioscor. lib. 1, cap. 118, τοῖς φύλλοις ἰσχυρὸς πορρῶ; unde nomen συζυμνος. HARD. — Ficus sycomorus (Diosc. triand. gen. 2193, Pers. *Vriocarpus*.

Jun.) Habitat in Aegypto, ab aere nostro, quod perperam sycomore vocamus, procul diversissima. Dicitur item Theophrasto συζυμνος, quumque hoc eodem nomine Morum nigram insignivit lib. 1, cap. 19. De specie Aegyptiaca conf. Norden, *Voyage en Egypte*, vol. 1, tab. 38. Ed. P.

Pomum. Solinus: *Pennis non ramis tantum gerit, sed et caudice*. Parum fideliter Theophr. et Dioscor. ad verbum Plinio suffragantur. Vna sycomorus ex trunco, maioribusque ramis, non ut aliae arbores, e tenuibus surculis, qui in caecuminihus avetrumorum, plerimae fructus emittit. Jac. de Vitriaco, lib. 1, cap. 85: *Sunt ibi praeter ficum cotinarias, quaedam singulares ficuum species, fructus in ipsis truncis aliqui rami et foliis facientes, sed ipsi trunci adhacrentes: has autem ficus Pharaonis appellant*. HARD.

Scalpendo. Maturescere non potest, nisi scalpatur. Theophrast. καὶ πέτρῃ οὐ δύναται, ἀν μὴ ἐκτενέσθῃ. H.

Ferreis unguibus. Vague aut ferreus Dioscor. ultroque innuendo, Theophr. de Causis lib. 1, cap. 24. DAL.

Id quum Groenov. posuit. Ed. P. Septeno. Ita Solin. l. c. At Theophr. Temo, aut ut alii, prodiderunt stivov

multo lacte abundante. Subnascitur, etiam si non scalpatur, fetus quater aestate, prioremque expellit immaturum. Materies proprii generis inter utilissimas. Caesa statim stagnis mergitur: hoc est eius sicari. Et primo sidit, postea fluitare incipit: certoque sugit eam alienus humor, qui aliam omnem rigat. Quum innatare coeperit, tempestivae habet signum.

inferiore provenit: αὐτὴ τῆς, αὐτὴ δὲ πλὴν ἄλλης. HARD.

Aestates. Primo vere arborem eam lac fundere ait Dioscorid. l. c. Οὐλῆμα δὲ τὸ ἀνδρὸς πρὸς καρπογενεῖν ἔσπος πρῶτον, etc. Theophr. ἰσχυρὸν πολυέστερον vocat, multo lacte abundantem. At non de arbore Plinio sermo est, sed. de partu seu panno, quod aestatibus singulis lacte abundat, ut de Cypria sieu. mox doctetur. Quare hic abundante recte ex MSS. editioque codicibus legitur, non abundans, ut Salmasius velat. H.

Caesa Matin. Theophr. l. c. Τὸν δὲν γὰρ αἰετὶ χλωρὸν, etc. Caetum etiamnum viride lignum, sanctum petis: protinus in stagna iucundat: madefactum porro in profundo sicatur: quumque sicum fuerit, innatat, emergitque. HARD.

Hoc est eius sicari. Sic dictum: ut scire tuum nihil est. Sequitur: certoque sugit eam alienus humor, qui aliam omnem rigat. Lignum eius fungosum non est, nec rarum; nam, quum in aquam mittitur, subsidit: quum in aqua diu desederit, tum arefactum rarefactumque sustollitur. SALM. pag. 463. — *Eius stecari.* Hac arte sicatur. HARD.

Sugit eam. Ita MSS. omnes. Non sicat, uti Guillaudius rapponit, lib. de papyro, membro 161 nec fugit, ut Pintianus. Solini paraphrasis: Fit humor sicca. Huius miraculi causam

investigat Licetus, lib. V. de Quaesitis per epist. pag. 287. et seq. H.

Quia etiam o. rigat. Vtrumque exemplar hanc lectionem praefert, non alium, ut Hermolaus etiam ex Theophrasto et Solino, quorum neuter notu adiuvat. Theophrasti verba sunt lib. IV, cap. 2: *Proprium id praeter cetera habere videtur quod etiam continuo viride est, sicatur autem in profundo aquae: mergitur enim in profundas fodinas stagnaque protinus, atque conditur, madefactumque in profundo sicatur: quumque ideam omnino fuerit, superfluit: atque innatat, itaque probe conditum esse videtur; fit enim leve atque solutum.* Et Solinus, cap. XXXIV: *Materia eius in aquam missa subdit; deinde quum diu desederit in liquore, levior facta sustollitur, et versa vice (quod natura in alio ligni genera non recipit) fit humore sicca.* In his verbis Theophr. atque Solini nulla apparet ulvi intestinorumve mentio: nisi quibz dicat citari ab Hermolaio praedictos auctores quod attinet ad verbum sugit; quod pro fugit substituit, cuius rei debuit lectorem admonere, ne iudicaretur voluisse praestigatorum more legentium oculos praestringere, ut supra etiam in eynorrhodo fecit. PIN.

Tempestivae. Ad opera fabrilis tum tempestiva materies putatur, et bene condita. Theophrast. l. c. καὶ ὁμοῦ καλῶς τότε τετραπύκουσαι, etc. H.

XV. Huic similis quadamtenus, quae vocatur Cypria ficus in Creta. Nam et illa in caudice ipso fert pomum, et ramis, quum in crassitudinem adolevere. Sed haec germina emittit sine ullis foliis: radice similis populo, folium ulmo. Fructus quaternos fundit: toties et germinat. Sed grossus eius non mature-
scit, nisi incisura emisso lacte. Suavitas et interiora, fici: magnitudo, sorbi.

XVI. (vin) Similis et quam Iones ceroniam vocant:

XV. *Cypria ficus*, est. Diosc. lib. II, cap. 182: *ἡ κίτλη εὖστα, συναμ-
νῶ τὰ φύλλα ἵσκει τὸν θεὸν καὶ καὶ τὸν κατὰ
τὸ μέγεθος κοκκυμῆλλον, καὶ γλυκύ-
τερον, κ. τ. λ.* Haec alius est, folio
tamen sycomori, fructu pruni magni-
tudine, dulciore, caetera sycomoro
similis. Dalec.

Sed haec germina, etc. Sic totidem
plana litteris ac syllabis MSS. Reg.
Cob. Par. Chiff. Al Salmas. in So-
lin. pag. 462: Sed haec germen amittit
sine ullis foliis ut radiceam similis
populo, etc. quae nec latina, nec
Pliniana, nec vera sunt. Libri vul-
gati tolerabilis: Sed haec germina
emittit sine ullis foliis radiceam similis.
Caudex arboris similis populo, etc.
Quamquam enim interpolata lectio
videatur, defendi tamen potest ex
Theophrasto, ita scribente, *Histor. l.*
IV, cap. 21. Μὲν ὅτι πλεονέκτιν τινα
ἀφίησι μὲν πρὸς ἄλλους ὡς περὶ ἡλίου
πρὸς ὃν καὶ τὸν. Τὸ δὲ στίλβος μέγα,
καὶ παρόμοιον τῇ λευκῇ φύλλον δὲ
τῇ πτελῇ. Nisi quod germen quod-
dam e caudice nascitur exiguum, ac
sive foliis instar radiceis, cui fructus
adhaeret. Caudex ipse ingens, et po-
pulo albae assimilis: folium ulmo. H.
Praet. Theophr. l. c.

Nisi incisura. Nisi panto ipso im-

mature incisio, emissoque lacte, in-
quit Theophr. Hanc.

Suavitas. Haec ad verbum Theophr.
H. δὲ γλυκύτης προσεγγεῖται τῷ σίκεν;
καὶ ἴσκειν τοῖς ἱπποῖς. Dulcedo fien-
bus non asimilis: interiora plume cum
grossis paria. Hanc.

XVI: Similis et quam Iones ceroniam
vocant, etc. Sic ex MSS. Harl.
consent. Chiff. Similis his aliquid,
quam Iones ceroniam vocant. Gronov.
et alii. Ad vocem aliquid, quae in
Gronoviana legitur, haec adiecti Da-
lecampii: Siliqua haec nostra Ca-
rouge est. Falluntur qui arborentia
dixit esse putant, quoniam arboris
eius ruber flos est, non albus: item
quod Cassiam nostram fistulacem. Est
enim illi flos luteus. Vide Theophr.
lib. IV, cap. 2, et inf. lib. XXIII, c.
8. — Similis et quam Iones, etc.
Sicut Cypriae; Theophr. l. c. Ταύτην
δὲ παραληνία καὶ ἐν ἰωνεῖς μρωνίαν
καλεῖσιν. Gallia carouge: multum
haec Nicæa in Gallia cognita, et
statis Ligustici aecolis: in Apulia
pariter et Campania frequens. Hanc.
— Ceroniam. De ceronia Plinii, re-
povē, vel παρτίον Theophrasti, multa
reperire est a Salmasio, Pintiano,
Hodaeo, aliisque doctis disputata, quae
notularum nostrarum compendio copii

trunco et ipsa fertilis; sed pomo siliquae. Ob id quidam Aegyptiam sicut dixere, errore manifesto. Non enim in Aegypto nascitur, sed in Syria, Ioniaque, et circa Gnidum, atque in Rhodo: semper comantibus foliis: flore candido, cum vehementia odoris: plantigera imis partibus, et ideo superficie flavescens, succum auferente sobole. Pomo antecedentis anni circa Canis ortum detracto, statim alte-

non possint. Satiùs fore duximus, si Linnæi, Jussæi, Gerardi. (not. inedit.) peritissimorumque virorum sententiae acquiescerimus, pœmuntianium videlicet ceratonia. Veterum nihil aliud esse quam Ceratonia siliquam. (Diac. pen. gen. 222, Pers. Leguminos. Juss.), nobis carouger, seu caroubier. Habitat in Europa meridionali, Græcia, etc. Est et alia orientalis arbor, siliquam ceratonia nonnulli frustra retulere, nomine Arabico *Khroub* fortasse in errorem inducti. De Arabum arbore (Cassia fistula Linn. *Cathartocarpus* Pers. Decand. monog. gen. 1015; Leguminos. Juss.) sic Sprengelius t. I. pag. 260, in Avicenn. 271: Serap. 12, Nestoriani tam pulposi legumini in materiam medicam introducti; namque Mesuis senioris descriptio apud Serapionem optima est; leguminum dissipatione transversa, saporam et colorem pulposi egregie indicat. Ex Arabia Felici et ipsa Aegypto advehebatur. Avic. aliam venire e Basrah, aliam e Kabul, sed ex India advehi. Abdollatifus copiose, in Aegypto eam inveniens, florem speciosum, luteum, et similitudinem arboris cum Ceratonia siliqua exprimit. Conf. Gart. apud Clus. Exdt. p. 197, Ed. P.

Trunco et ipsa fertilis, sed pomo

siliquae. Siliqua ipsa mandebatur: semina quae intus habet, amara et esui inutilia: cortex ipse proedulcia et edulis. SALM. p. 459. — Trunos. Hoc est, quae non ramis, sed ipso caudice, ut ficus Aegyptia fert pomum: ἐκ στέλας, Theophr. II.

Sed pomo siliquae. Exemplar Toletan. sed pomum siliqua: lego equidem, sed pomo in siliqua, ut e, sequemur in siliquis. Theophrastus pomum graece *ellou* appellat, hoc est, siliqua contentum. Theodorus: Nam et ipsa caudice maximum fructus partem expellit. ramis autem, ut diximus, pomum fert siliqua. PIST.—Sed pomo: Subintellige, fertilis: nam fructui siliqua nomen est; et est ibi siliquae in gignendi casu. Etiam quod et arbori nomen, idem pomo Galli fecere des carouges. De his rursum dicemus lib. XV, cap. 26. H.

Ob id, Quia nempe est trunco fertilis. Quae sequuntur plae ad verbum existant apud Theophrast. Hist. lib. IV, cap. 2. H.

Plantigera. Theophr. ἐκ τῶν κάτω παραπλαταγίων. Superficies, summa pars arboris est. H.

Flavescens. Theophr. ὑποκίτρινον, arensens. Consequitur nempe siccitatem flavescit. H.

etesiaturum afflatu. Pomum longius piro; inclusum amygdalae putamine, et corio, colore herbido: sed ubi nux illi, huic prunum, differens brevitate ac mollitie: et quamvis blandiatur praedulcis suavitas, innocuum. Materies bonitate, firmitudine, nigritia quoque nihil differens a loto. Simulacra ex ea factitavere. Non eadem gratia, quanquam fideli materie, ex arbore quam balanum appellavimus, magna ex parte contorta: navalis itaque tantum est.

ribus. De etesiaturum statu dicemus l. XVIII, cap. 68. H.

Pomum longius piro, etc. Restitui vult acutum, aut par, aut huiusmodi lectionem Plotian. quippe credit, Persae arbori pomum esse oblongum, sed magnitudine piri, ut liquet ex loco qui sic esse habet. Ἐν Αἰγύπτῳ δ' ἐστὶν ἄριστον, περιστὲς καλούμενον· τῷ μὲν προσοφθαλμῷ μέγα καὶ καλόν, παραπλήθειον δὲ μέλιτι τῷ ἁπλοῦς, καὶ φύλλοις καὶ ἄνθεσι, καὶ ἀκροῦσι, καὶ τῷ δὲ σχήματι.... Καρπὸς δὲ φέρεται πολὺς, καὶ κατὰ πᾶσαν ὥραν πεπαισμένοι περιπαταλὰ μὲν γὰρ ὁ νέος ἀπὸ τῶν ἑσπέρων πέπεισι δὲ ἀπὸ τοῦ ἑσπέρου.... Ἐστὶ δὲ μέγιστος ἡλικὸν ἄριστος· τῷ σχήματι δὲ πρόμακρος, ἀμυγδαλώδης, χροῖα δὲ αὐτοῦ ποικίλη, κ. τ. λ. Conf. Hist. plant. IV, 2; Theophrastum hic Noster, ut sapius solet, totidem verbis expressit. Eo. P.

Amygdalae. Instar amygdalae, inquit, putamen habet; et corium coloris herbidi: sed ubi nux durior in amygdala est, hic tenerior cortex molliorque, praeter pruni instar: is enim cum nucleis marditur, ut dicitur lib. XV, cap. 34. H.

Sed ubi nux. Theophr. loc. cit. Ἐξυ δὲ ἐντέος κάρου, ὡσπερ τὸ κοκκύριον, πλὴν ἰσάτω καὶ μάλα μῆτρον. Nucem habet intus, quemadmodum

prunum: sed longe minorem mollitiemque. HARR.

Materies bonitate. Theophr. eisdem verbis Hist. lib. IV, cap. 2. H.

Simulacra ex ea factitavere. Prima illa verba, simulacra ex ea factitavere, ad antecedentia pertinent: deinde sequitur alius sensus, et ita scribendum: Non eadem gratia, quamquam fideli materia, est arbor quam balanum appellamus. PIR.

Non eadem gratia. Quia non recta, sed contorta ea arbor est, quae balanos appellatur: οὐκ εὐθύς· δὲ ἀλλὰ παρατραμμένη. Theophrast. loc. cit. HARR.

Fideli materie. Ad vetustatem, uti de cerebintho dictum est cap. 7. HARR.

Appellavimus. Libro sup. cap. 47. HARR.

Navalis. Ad navigia compingenda, τίς τῆς ναυπηγίας, inquit Theophr. l. c. H. — Coeos nucifera (Monoc. Hexapl. gen. 2079, Pers. Palm. Juss.) A vulgari phoenice hanc palmam differre Theophrast. significat, quod fruticosa sit, fructum ferat rotundum, mole insignem et lacte gratissimo plenum. Primus Anguillara pag. 70, fructum hunc verum cognovit. Sprenger, t. I, p. 103. — Idem l. II, p. 418, de Hyphane coriacea (Hyp.

XVII. At e diverso cuci in magno honore, palmae similis, quando et eius foliis utuntur ad textilia. Differt quod in brachia ramorum spargitur. Pomò magnitudo, quae manum impleat, color fulvus, commendabilis succo ex austero dulci. Lignum intus grande, firmaeque duritiae; ex quo velares detornant anulos. In eo nucleus dulcis, dum recens est: siecatus durescit ad infinitum, ut mandi non possit, nisi pluribus diebus maceratus. Materies crispioris elegantiae, et ob id Persis gratissima.

XIX. Neo minus spina celebratur in eadem gente

cucifera? Pers. Dioec. octand. gen. 2245. Palm. Jus.) : Prima exstat (apud Pocockium) Hyphaenes coriacea Gaert. descriptio, quae palma fruticosa in Aegypto superiøre habitat; fructum fert Chamaetropi similem, sed enim embryo in vertice situs est. Pocockii descriptionem si cum Theophrasti *κουνιόφυον* componas, ambigendum esse videtur, an intelligatur potius Hyphaene quam Cocos, quum lignum et putamen citrenum quod varia utensilia exhibeantur. Ed. P.

XVIII. Cuci. Theophr. l. c. *κουνιόφυον* arborem vocat, plane ut idem pomò nomen fuisse videatur. H.

Et eius foliis. Meminit auctor Periplus maris Erythraei, *περισπάρτων φύλλων κουνίων*, textilibus ex foliis tucinis. Harp.

Differt. A palma. nimirum. Sic Theophr. l. c. H.

Lignum intus. Sequitur nux, quae nucleus, ut in prunis Persicisque continet. *Πυρήν* vocat Theophrastus, Gasa, nucleus. H.

Velares. Quibus apleax, vela, cortinaeque contrahuntur, aut expanduntur. Theophrast. l. c. Εξ οὗ τούτῳ

κρίτους τερνίσουσι τοὺς ἐπρωπασίς τοὺς διαποικίλους. H.

In eo nucleus. Pars nucis interior, teneriorque. Unde paroemia Plautina apud Macrobi. Saturn. lib. II, cap. 14, pag. 374: Qui e nucis nucleus esse vult, frangit nucem. Nempe e Carcyl. Act. I. a. sc. 1, v. 55. H.

Ob id Persis. Vi suis lectulis pedes inde tornarent. H.

XIX. Nec minus spina. *Ἀκανθός* Theophr. Hist. lib. IV, cap. 3. Haec acacia est, de qua lib. XXIV, c. 67, ut recte vidit Siracenus in Not. ad Dioscor. lib. III, cap. 45. Vide quae dicturi sumus lib. XXIV, cap. 67. H. — Theophrast. loc. cit. H. δὲ ἀκανθὸς καλεῖται μὲν, διὰ τὸ ἀκανθώδες εἶναι τὸ δένδρον εἶναι, πῶς τοῦ στελέχους καὶ γὰρ ἐπὶ τῶν βλαστῶν, καὶ ἐπὶ τῶν φύλλων ἔχειται... διὰ τὸ δὲ τὸ γένος αὐτῆς ἢ μὲν γὰρ εἶναι λευκή, ἢ δὲ μελαίνη καὶ ἢ μὲν ἀσθενὴς τε καὶ εὐσπῆτος ἢ δὲ μελαίνη, ἰσχυροτέρα τε καὶ ἀσπῆτος... οὗ καὶ ἐν ταῖς ναυπηγείαις χρῶνται πρὸς τὴν ἐγκλίαν αὐτῆς... τὸ δὲ ἔνθος καὶ τῇ ὅψει καλὸν ὥστε καὶ στεγάνους ποιεῖν ἐξ αὐτῆς, κ. τ. λ. Candida spinae ad Acaciam Ser-

dumtaxat nigra, quoniam incorrupta etiam in aquis durat, ob id utilissima navium costis. Candida facile putrescit. Aculeus spinarum et in foliis. Semen in siliquis, quo coria perficiuntur gallae vice. Flos et coronis incundus, et medicamentis utilis. Marrat et gummi ex ea. Sed praecipua utilitas, quod caesa anno tertio resurgit. Circa Thebas haec, ubi et quercus, et Persica; et oliva, cae a Nilo stadiis, silvestrique tracin, et suis fontibus riguo. (x) Ibi et prunus Aegyptia, non dissimilis spinæ proximae dictae; pomo mespili, maturescens lruma, nec folia dimittens. Lignum in pomo grande, sed corpus ipsum natura copiaeque, messium instar incolis. Purgatum enim tundant, servantque eius ossas. Silvestris et circa

negel (Mithquam Pers. Monad. polyand, gen. 1655. Leguminos. Juss.) retulit Sprengelius; nigram autem eandem esse censet cum *Acacia* seu *Mimosa Arabica*. Conf. t. I, p. 107. Haec modo colligendi gummi, seu Aegyptiam, seu Arabicam, qui cunctis salis notus; nec non de usu et virtutibus eius apud Recentiores, addi, si libet, Geoffroy, tom. II, pag. 572, caeterosque Mater. medicat. doctores. Ed. P.

Navium costis. Herod. lib. II, Euterpe, n. 96, pag. 124, ubi et huius spinæ faciem aut esse luto Cyrenaeo similem, ex ea gummi manare, etc. HARR.

Marrat et gummi. Quod acanthion Marcellus Empiricus vocat, cap. 14 et 20; in officinis *gomme arabique*. HARR.

Circa Thebas haec; ubi et quercus, et Persica; et oliva. Scribendum, ut admonitum, *Persica*, non *Persica*: Theophrastus, lib. IV, cap. 3: *Et silva ingens circa agrum Thebanum est,*

ubi et robur, et persica et oliva. Theophrastus, quod graece Theophrastus dixit *Thebaicon nomon*; agrum *Thebanum* vertit; ego praefectus non agrum transiissem, cum Plinio, V, 9. PIER.

Ibi et prunus Aegyptia. Circa Thebas. Haec poero prunus Aegyptia inter ignotas referenda arbores. A Theophr. pariter describitur, Hist. lib. IV, c. 3. HARR. — Quibusdam myrobolanis emblica officinarum, ut chrysobalanus Galeni saxe. HARR. — Haec prunum ad *Cordiam subeucum* (*Pentand. monog.* gen. 367, Pers. *Borragia*. Juss.) reducere Sprengelius non dubitat, Hist. rei Herb. tom. I, pag. 82. Ed. P.

Lignum. Quod alii nucem, alii nucleum vocant. HARR.

Corpus ipsum. Pomi caro, quae nucem audit. HARR.

Ossas. Ηαλδης. massae nam tuam illi selectum in globos massisque fingunt. Theophr. Massulas ossasque

Memphim regio tam vastis arboribus, ut terni non quirent circumflecti: unius peculiari miraculo, nec pomum propter, usumve aliquem, sed eventum, Facies enim spinæ folia habet, ceu pennas, quæ tactis ab homine ramis cadunt protinus, ac postea renascuntur.

promiscue Columella quæcupat, lib. XII, cap. 38, HARD.

Silvestris et circa Memphim regio. Sic è manuscript. emend. Harduinus libri ante illum ed. *Silu. fuit.* Rursum hæc Noster à Theophr. lib. IV, cap. 31. Ed. P.

Et terni, etc. Ut complecti cuncti homines via terni possant. Theophr. Prius complecti minus sincere legébatur. In MSS. Reg. Colb. etc. *circumflecti.* HARD. — Nec mirum. Quippe, Adansoniq. teste, summae amplitudinis arbores, (*baobab* vulgo dictæ) in Aegypto et Sinégat diametro scæ 25-pedali repeririunt; ita ut quindecim signaturæ mediocris homines truncum vix complecti possint. (*Adansonia digitata*, monadelph. polyand. gen. 1625, *Malvac. Juss.*) Ed. P.

Vnius. Vnius vero ex his arboribus peculiare miraculum est. HARD.

Sed eventum. Το συμβαίνον ἀμφιέταρ Theophrastus non dicit, sed το συμβαίνον πάθος. Rattius forsitan dixisset, propter affectum frutici peculiarem, et qui ipsi a natura contingit. HARD.

Folia habet ceu pennas. Φύλλα ὅμοια πτερίσιν, simile filicibus, Plin. legit πτερίσιν. Garcias, lib. II, cap. 17, lucum florem esse scribit, foliis vero polypodii, qua in re cum Theophr. convenit. DALEC. — *Ceu pennas.* Sic Theophr. καὶ τὰ φύλλα πτερόμοινα τοῖς πτερίσιν. Gaza vero ὁμοίαν πτε-

ρίσιν, simile filicibus. Sed nihil interest, sive πτερίσιν legas sive πτερίσιν. Est enim πτερίσιν filix ale appellata, teste Diosc. lib. IV, cap. 186, quod ἐντεταμμένα καὶ ἀνιπνυγμένα φύλλα ἔχου ὡς πτερίδας, folia incisa expansaque habet instar pennæ avium. H.

Quæ tactis ab homine ramis cadunt protinus, ac postea renascuntur. Pari-ter Theophrast. loc. supra cit. Ὑλημα δὲ ἴδιόν τι φασὶν παρὶ Μέμφιν ... ἡ μὲν γὰρ πρόσθεν ἀκακθάσας αὐτοῦ, καὶ τὸ φύλλον ἐκτρέφουσιν ταῖς πτερίσιν (alii πτερίσιν): ὅταν δὲ τις ἀφῇ-ται τῷ κλάδῳ, ὥσπερ ἀρξάνον-μενα τὰ φύλλα συμπέττειν φασὶν ἕτα μετὰ τινὰ χρόνον ἀναβλάσκουσιν πάλιν καὶ θάλλειν. Hæc est arbor *Mimosa polyacantha* (*Monadelph. polyand. gen. 1635, Pers. Leguminos. Juss.*) Totus aspectus spinis horridus; folia filicina, quæ si quis tetigerit, collabi, et post aliquod tempus iterum erigi. Nulla, quod sciam, mimosa Africa incolæ ait, quæ sensitiva sit, præter hæc speciem, quam *Brucius ergast el krone* (Reise, V, t. 7) delineavit. Sprengel, Hist. t. I, pag. 407. — Poinsett. de Sixty ad h. l. *See feuilles tombent aussitôt qu'on touche tant soit peu les branches, et reviennent ensuite.* Fædlius fortasse, quam opus fuit, Plinium in hoc secutus est, Theophrasti verbum συμπτειν, id est, collabi, aut conminuere, simile pro cadere acceptatæ. Ed. P.

XX. (x1) Gummi-optimum esse ex Aegyptia spina convenit, vermiculatum, colore glauco, purum, sine cortice, dentibus adhaerens. Pretium eius in libras, x. iii. Deterius ex amygdalīs amarīs, et ceraso, pessimum ex prunis. Fluit et ex vitibus, infantium hūceribus aptissimum: et aliquando ex olea, dentium dolori: ulmo etiam in Corycō monte Ciliciae, ac iunipero, ad nihil utile: ex ulmi vero gummi et culices ibi nascuntur. Fit et ex sarcocolla (ita vocatur arbor) commis utilissima pictoribus ac medicis, similis pol-

XX. *Gummi optimum esse ex, etc.* Vulgo Arabicum. Acanthinum Celcus vocat lib. V, cap. 1, quoniam stillat *ἐκ τῆς Αἰγυπτίας ἀκανθῆς, Ἀραβικῆς*. Sic vocat et Marcellus Empiricus, cap. xiv. Dal.

Ex Aegyptia. De qua diximus sup, cap. Apacia est, ut ex Diosc. liquet, apud quem haec eisdem verbis exstant, lib. I, cap. 133. H.

Colore glauco. Vitro simile, pellucidum, Dioscor. Vide supra cap. 9 huius libri. Dalec. — Gummi nostris temporibus ex Aegypto, Arabia et Africanis oris in Europam advehitur. Gummi nostras ab Arabico discere non videtur. Ex cerasis, prunis, pomis, persicis, aliisque eiusmodi arboribus stillat; iisdem virtutibus cum Arabico donatur; sed ad usum medicum peregrinum anteponi solet, quandoquidem eius vires usu diuturniori cognitae sunt et comprobatae. Geoffroy, Mat. med. tom. II, pag. 372, seqq. Es. P.

In libras, X. iii. Denarii tres, id est, monetae nostrae, 2 franc. 10 c. Es. P.

Ex amygdalis. Diosc. I, 176.

Et ceraso. De gummi, ex ceraso Gal. de Fac. simpl. med. lib. VII,

pag. 189, et Dioscor. lib. I, p. 457. Ex prunis, idem Diosc. cap. 174. Ex vitibus, idem lib. V, cap. 1. Ex olea, idem lib. I, cap. 141: quod ad dentium quoque dolorem commendat. — *F. lmo.* Theophrastū sententia est, Hist. plant. lib. III, cap. 14, *ἐν ταῖς καρπύκῃς τῆς πύλας*, in ulmi folliculis gummi et culices gigni, *θέρει δὲ τὰ καρκινώδη*. Est ibi *καρκινώδης* folliculus, et ut Hesychius ait *θολάκιον, φύση*. Quare eadem cum Theophrasto scribens Dioscorid. I, 111, *φύσης* vocat: ubi de ulmo, *Τὸ δὲ ἐν ταῖς φύσεσι κατὰ τὴν πρώτην ἐκβάσσειν εὐρισκόμενον ὕψος*, etc. Sed de peculiari forte ulmi genere, quod in Coryci monte nascatur, haec Plinius ab incerto nobisque incognito auctore accepit. — Vt hoc loco Corycium montem in *καρκινόν* folliculum; sic lib. XII, cap. 3, *Hispaniam* vidimus mutatum in adiectivum *σπαιόν*. Haro.

Ita vocatur arbor. Diosc. lib. III, cap. 99: *ἡ δὲ σαρκοκόλλα ἐστὶ δάκρυον δένδρου γενομένου ἐν Περσίᾳ, ἐπὶ τῇ λεβανωῇ*, etc. *Sarcocolla* *te-cryma* est arboris in *Peride* nascentis, similis *thui*, etc. De hac iterum dicitur lib. XXIV, cap. 83. Haro. —

lini thuris : et ideo candida, quam rufa, melior. Pro-
tium eius, quod supra.

XXI. Nondum palustria attigimus, nec frutices
amniū. Prius tamen quam digrediamur ab Aegypto,
et papyri natura dicetur, quum chartae usu maxime
humanitas vitae constet et memoria. Et hanc Alexan-
dri Magni victoria repertam, auctor est M. Varró,
condita in Aegypto Alexandria. Antea non fuisse char-
tarum usum : in palmarum foliis primo scriptitatum:

Arboris speciem, quae sarcocollam
largitur, ad *Pencam mucronatam* re-
tulit Linnaeus, Mat. med. pag. 55,
eur. Schreb. (*Tetrand. monog. gen.*
227, Pers. *Incertae sedis* apud Juss.)
Cf. etiam Geoffroy, *Mater. med.* II,
616. Eo. P.

*Commis utilissima ... similis pelli-
ni ... candida, quam rufa, melior.*
Ita constantissime MSS. omnes: non
ut vulgo ediji, *gummi utilissimum ...
simile ... candidum, quam rufum, me-
lius, Commis pro gummi* Veteres di-
xere: quod et alibi saepius observa-
turi sumus. Haab.

XXI. *Hum.* Non à πνεύματι, disci-
plina et eruditio, ut Scaligero in
Guilland. vixum est, sed cultus hu-
manae vitae, quo scilicet homines
hntis antecellunt, qui sermone com-
munionem cum absente per litteras
praecipue continetur. Haab.

*Et hanc Alexandri Magni victo-
ria repertam.* Guillandinus huius loci
diligentissimus, et ingeniosissimus
enarrator ex Anacreonte, Aleen, Ae-
schylo, comicis veteribus, Platone,
Aristotele, probat papyrum, sive hi-
blum cognitum quidem fuisse, ante-
quam nasceretur Alexander, verum
in usu frequenti et publico fuisse,
Alexandri saeculo. Dal.

PLIN. N. H. Tom. V

* *Antea non fuisse.* Lucan. *Lib. III*
v. 222: *Nondum fluminea Memphis
contextere biblos Noverat, etc.* Verum
dissepit a Varrone Cassius Hemina,
ut dicemus cap. 27. Haab.

In palmarum foliis, etc. In mal-
varum foliis, non palmarum, legen-
dum putat Guilland. quoniam olim
in malvarum foliis scribebatur. Cinnā
apud Isidorum: *Hanc tibi Aratais
multum invigilata lucernis Carmina,
quis ignes novimus acrios, Laevis
in aridulo malvae descripta libello,
Prusaea vixi numera navicula.* Dal.

— *In palmarum foliis.* Cultri dorso
primam levigatis. Ita libri omnes,
etiam MSS. et Isidor. *Orig. lib. VI*,
cap. 42: *At vero, inquit, historiae
maioris modulo scribebantur; et non
solum in charta vel membranis, sed
etiam et in omentis elephantinis, tex-
tilibusque malvarum foliis atque pal-
marum.* Suidas quoque: *Αυτοὶ καὶ
Ἰωνεὶ τὰ γράμματα ἀπὸ τοῦ φελύκας
τοῦ Ἀγρίωπος σφύρατος ὄψαντο. Τοῦ-
τοις δὲ ἀντίλογον Κροῖτες, ὡς σφύ-
ρατον ἀπὸ τοῦ γράφειν ἐν φοινίκων
πτερίδας.* De malvis res perinde nota:
Cinnā misit amicus Arata, *Laevis in
aridulo malvae descripta libello.* Sed
in palmarum foliis scripsisse se Pli-
nius ipse admonet cap. 28, extremo.
Haab.

N.

deinde quarundam arborum libris. Postea publica monumenta plumbeis voluminibus, mox et privata linteis confici coepta, aut ceris. Pugillarum enim

Arborum libris: Interiori cortice, ut lagi, fraxini, uliae aliarumque arborum. Venant. Postum. Carmen ad Flacum: *Scribere quo possis, discingunt fagus, fagum, Cortice dicta legi fit mihi dulci tui.* Et mox: *Barbara fraxineis pingatur runa tabellis, Quodque papyrus agit, virgula plana valet. Pagina vel redant perscripta dolatille olarta,* etc. De tilia Suidas, verbo *θηλόξ*. Xiphilius in Domitiano, aliique. Isidorus, lib. VI, cap. 43: *Liber est interior tunica corticeis, quae ligno cohaerens, in qua antiqui scribebant, ante uetus chartae de libris arborum voluquino fidebant.* H.

Plumbei. Laminis nimirum molle tenuis, et, extensis. Nam volumina quum audis, caere plumbeos putes convolvi oportuisse libras: nihil sane magis quam hosce chartaceos, quos exaramus. Hesiodi libet *Ερρα xxi Ηρφαρ*, plumbeis in laminis scriptis aservabatur a Boetis, teste Pansania. Plumbeam chartam pectore sustinuisse Nero dicitur apud Sueton. cap. xx, *vois conservandae gratis.* Laminam plumbeam appellat Plinius, l. XXXIV, c. 50. Et Joseph. A. Ind. l. I, *Νάπτρις πορφυρέα* dixit. H.

Mox et privata linteis, etc. Linteas libras memorat Livius, lib. IX primae Decad. et Vopiscus in Aureliano, Ceras, cera oblitis tabulis vocat, in quibus primum ferreo stylo scribebatur, deinde reses cuspidi, quum vetitum fuisset, ne quis e ferro graphium haberet. Plaut. in Bacchid. senec. Nunc tu abi intro Philoelere ad Bacchidem atque effer cito. Hist.

Quid? cur? Stylum, ceram, tabellam et Linum. Alta in Satyra: «Vertamus vomerem in ceram, mucronemque arematis casso.» Illic scribarum vulgatum diletum. Ceram ferro ne coedito. Præter arborum cortices, ac folia plantarum, ligna, cerata, linteas, plumbum, chartas, membranas, etiam in ligno, ut Solonis leges, ebore, ut romætorum principum edicta, libris elephantinis quorum Vlpianus, Pandect. lib. XXXII, c. 50, meminit, et Vopiscus in Tacito: Epide, ut sepulchrorum elogias, sacras Aegyptiorum litteras, et alia id genus monumenta: aere, ut 12 tabularum, leges, foedera, senatus decreta, animalium intestinis ac gemmis quorundam scriptum fuisse, multis argumentis extendit Guilandinus. Alexand. ab Alex. H, c. 30. Dalae. — *Linteis.* Linteorum libræum frequens apud Livium mentio, ut lib. IV, p. 73, quos in aede Monetæ repositos, Licinius Mæcer anatholium scriptor sæpe citabat auctores. Vopiscus quoque in Aureliano, p. 241: «Inveni nuper», inquit, in Vlpia Bibliotheca inter linteos libros Epistolam Divi Aureliani, etc. At non hæc charta nostra insignis fuit, quæ sit ex linteis contritis et maceratis: quod multo posteriore ævo reperiunt. Linteis digerebantur libri, quod in telam linteam descripti, quoniam modum hæc potest pingere in fideem pictores solent. Catharinos vocat Mart. Capella in proœm. Grammat. Antetertium decretum sacrum a Christo nato, chartæ nostræ receptum usum docet Joinville epistola ad Sanctum

usum fuisse etiam ante Troiana tempora invenimus apud Homerum. Illo vero prodente; ne terra quidem ipsa, quae nunc Aegyptus, intelligitur (quum in

Ludovicum Franciae regem, quae in eiusmodi charta manu exarata, visa a nobis et perfecta est. An priore aevo cognita ea fuerit, incertum. Hain.

Aut ceris. Isidorus, lib. VI, c. 9: « Ceræ litterarum materies, porculorum nutritica. Ipsae dant ingenium pueris, primordia sensus: quorum studium primi Graeci tradidisse produntur. Graeci enim et Tusci primum ferro in ceris scripserunt... Postea in alututem est, ut in cerâ ossibus scriberetur, etc. » Tamen MSS. vgl. *cedis*, vel *scedis* habent, forte pro *schedis*, quae nihil aliud quam pagellae lignae, et *dedolati ligno codicilli*, ut loquitur Hieronymus in epist. ad Nicaeam. Quae sincerior lectio videtur, quum sequatur, *Pugillarium enim*, etc. H.

Pugillarium. Codicillorum, cernitarum, tabellarum. Codicillos vocat infra, lib. XXXIII, esp. 4. Homeri locus est Iliad. Z: πῆπτον δ' ὄγυς σάματτα λυγρὰ Γράψας ἐν πίνακι πτυκτῶ θυμοσφόρα πολλὰ. Pugillares olim dicti fuerunt duplices, triplices, quincuplices, a numero foliorum: citrei, buxci, eburnei, membranei a materia lutei, virides, crocei, purpurei, a colore. GUILLAND. — *Pugillarium.* Codicillos Plinius ipse appellat, lib. XXXIII, c. 4: « Quum Homerus codicillos misistatos epistolarum gratia indicet. » Eo nomine nunc tabellae ceruae vulgo intelliguntur: a Plin'o lignae pugillae simul complicatae, Nam Homeri locum hunc respicit Iliad. Z, v. 60, Guillaudino supra citatum. H.

Ne terra quidem; etc. Herodotus, lib. II, Aegyptum esse γῆν ἐνὶ ἡερῶν, καὶ ὄνομα ἠὲ τῆς γῆς scribit: Heliiodorus, lib. IX Aethiopicarum idem tradit: idem Arist. lib. 1, 41, Meteorolog. idem Strabo, Diodorus, Eratosthenes, Seneca, Natur. Quaest. lib. VI, c. 20, Nilum turbidum defluentem, et limum secum trahentem multum, quem prioribus terris apponat, anquis incrementis semper Aegyptum proferre auctor est. Tot testibus et insignis auctoritatis viris confirmat Blinius idem asserit. At constat omni memoria, in inferiori Aegypto celebres urbes fuisse Canopum, unde ostium Canopicum dictum, quo post excidium Troiae, cum Helena Menelaus appulit, vulgo *Bieheri*; Tanin, vulgo *Damiatum*, unde Taniticum: et in vertice Deltae, *Suin*, hodie, ut volunt, *Sait*, quae chartae Saiticae nomen dedit: tum etiam Heliopolin, quae *Bethsemes* appellatur; et No populosam, quae in Alexandriam postea versa est: Lalopoliu, in cuius ruinis Cambyxes Babylonem aedificavit, *Cairum*: Memphim, Pyramidum miraculis claram; ut inde credendum hodie sit, Aegypti eam partem non adaggeratam fuisse limo fluvii, sed incolis multis semper habitatam, oppidusque frequentissimis cultam. Pro Sebennitica praefectura Guillaudinus *Saiticam* reponit, quoniam, licet Sebenniticus tractus, in quo etiam hodie visitur ampla civitas *Sibut*, ab historicis celebratus fuerit, nulla tamen charta Sebennitica nomen impetor, quum de Saitica multa legantur apud auctores. Homerj versus de Phoro sunt: Νῆρος

Sebennytico saltem eius nomo nonnisi charta nascatur): postea adaggerata Nilo. Siquidem a Pharo insula, quae nunc Alexandriae ponte iungitur, noctis dieique velifico navigii cursu terram fuisse prodidit. Mox aemulatione circa bibliothecas regum Ptolemaei et Eumenis, suppressante chartas Ptolemaeo, idem

ἐπειδὴ τις ἐστὶ πολυκελεύς ἐπὶ πάντας Αἰγύπτου προπάρειθε, Φάρου δὲ ἡ κλέσκειται, Τόσσον ἀνὰ ὅσον τε πλωμαρὴν γλαφυρὴν καὶ Ἥυσαν, ἣ λαγύς οὖρος ἐπιπνεύσαν ὀπισθιν. Continenti adiuncta est oblongo et angusto aggere, quem pontem, γέφυραν, vocant, industria Cleopatrae reginae, quae legatos et publicanos Rhodiorum vectigal, cui obnoxia diu fuerat, superbe petentes, in suburbana quonem duxisset solennis festi specie, septem dierum spatio, milibus in altum iactis, totidem stadia occupavit, et ita continenti admoxit. Adquanto vero post vehiculo in eam profecta, Rhodios ludificata est portorium non ab insula, ut putabant, sed a terra exigentes. Guiland. ex observatione Brodael, III, cap. 5 Miscellaneorum. DAL. — Ne terra quidem, Ne ipsa quidem Aegyptus, sive pars ea quae Delta dicitur, ante Troiana tempora fuisse intelligitur, si Homero credimus: sed postea adaggerata Nilo. Multo igitur minus cognita tum papyrus, praeter quam in Sebennytico saltem Aegypti nomo nihil fere nascitur. H.

In Sebennytico, etc. Varro loco, quem Plinius citat, scripserat in Sebennytico tantum nomen papyrus, unde chartae fiunt, nasci: quum autem nascatur in multis aliis locis Aegypti, probabile est Aegyptum totam terram tum non fuisse. DAL.
Nonnisi charta Ita MSS. Reg. Colh.

etc. Chartam papyrus vocat παρυνμυρῶς, quoniam ex papyro fit. H.

A Pharo. Vide quae diximus lib. II, c. 87. H.

Noctis dieique velifico, etc. Quantum navis plenis lata velis diurno curru meliori poterat Seneca; Plutarchus in Iside et Osiride. DAL.

Aemulatione circa bibliothecas, etc. Aelianus, Hieronymusque ad Chromatium, inter Ptolemaeum et Attalum contentionem eam habitam fuisse tradunt, qua in re nihil disensionis est, quumque suos omnes reges Ptolemaeos Aegyptus vocavit, ita et suos Attalos Pergameni cunctos nuncupaverint. De membranarum initiis statuendum fere idem quod de chartis, Eumenem frequentiore quidem illarum usum vulgasse, quam maximum earum numerum ad bibliothecae suae volumina compararet, quamvis iam annis multis illarum usus fuisset ante Eumenem: quum Hierodotus in Terpsicore scribat ab Ioniibus byblon sive chartam appellari διπλῆραν, nempe membranas; chartaeque penuria, in membranarum capinis et ovillis eos ac plerosque alios barbaros scribere solitos. Scribit praeterea Iosephus lib. XII Ant. a Iudaeorum summo pontifice missos ad Ptolemaeum senes, libros sacrae legis expectantem, membranas suis laboribus extractas ostendisse, aureis litteris perscriptas, tenuitatis admirandas, ac sic compositas, ut visu discerni

Varro membranas Pergami tradidit repertas. Postea promiscue patuit usus rei, qua constat immortalitas hominum.

XXII. Papyrus ergo nascitur in palustribus Aegy-

commisurae non posse. Facit et ad id proverbium notissimum, «*Diphthera vetustiora*», de quo vide Suidam et Erasmus. Aristotelem primum omnium undique colligere libros coepisse, et Aegypti reges *συναγωγὴν* bibliothecas docuisse Strabo affirmat: quod sic intelligendum puto, non quidem vivum et coram locutum id monstrasse, verum exemplo suae bibliothecae, quam instructissimam, copiosissimam, et ordine convenientissimam digestam fuisse cfr. di par est, eos principes incitasse, ut praeclearam illam et incomparabilem suam instituerent. Pisistrati bibliothecam ante Philosophi tempora, urbe positum Xerxem Geliius tradit in Persidem transmississe eamque multis post annis Seleucum Nicanora reportandam Athenas curavisse. Iulianus Imperator ad Ecdicium Aegypti praefectum scripsit, alios quidem feris, avibus, equis delectari, sibi vero ex *παλαιὸν διπλὸν πύλον ἐνταφίσαι τῆς τῶν βιβλίων πύλινω* a puero maximam cupiditatem comparandi libros inolevisse. Capitollnus Serenum Sammonicum, eruditissimum virum, Gordiano Iuniori discipulo bibliothecam suam donasse refert, in qua sexaginta duo volumina selectorum et optimorum librorum numerabantur. Dat. — *Bibliothecae*. De his agemus lib. XXXV, c. 2. H.

Membranae. E pellibus antipantiu. Hieron. ep. ad Chromat. Iovin. et Euseb. ubi de litterarum raritate expostulans: «*Chartam*, inquit, desuisse non puto, Aegypto ministrante

commercio: et si alicubi Ptolemacus maria clusisset, tamen rex Attalus membranas a Pergamo miserat, ut penuria chartae pellibus pensaretur. Unde et pergamenarum nomen ad hunc usque diem, tradente sibi invicem posteritate, servatum est. » Et nunc Pergameas Galli, *parche-mens*: vitulinas pelles exquisitis temperatas, *pellins* appellant. H.

Vna rei. Nempe papyri. H.

XXII. *Papyrus ergo nascitur*, etc. Papyrus duplex est: altera biblos Aegypti, Aegypto peculiaris et Indiae si Straboni fides: in Syria quoque nascens Theophrasto: Plinio, etiam Babylone, cuius flore dii coronantur, philuris charta conficitur, sepe vascuntur, radicibus ignem alunt. Altera Sari Theophrasti, Biblos secunda Eustathii, extra Aegyptum auctor Strabone, in Italiae palustribus cum Typha et Anthela crescit, item in Sicilia, Apulia, Calabria frequens, ubi voce e Papyro sumpta, vulgus etiamnon *Papero* appellat. Radicem habet praeduram, flexuosam, e qua Saria, id est, molles tenellique cauliculi germinant, ad duorum cubitorum altitudinem surgentes, crassitudine pollicis, trianguli, chartis inutiles, coma papyro simili. Hic locus Aristotelem parum certa et vera de plantis iudicasse probat, qui Problemata lib. VI, 8, asseveret nulli plantae caules triangulos, aut quadrangulos produci: quum et papyri scapus tribus angulis distinguatur, et aliarum multarum (ut in *Labiatis* ex. gr. videre est. Ed. P.),

pti, aut quiescentibus Nili aquis, ubi evagatae stagnant, duo cubita non excedente altitudine gurgitum, brachiali radice obliquae crassitudine, triangulis lateribus, decem non amplius cubitorum longitudine in gracilitatem fastigatum, thyrsi modo cacumen includens semine nullo, aut usu eius alio, quam floris

quatuor: quod ex historia Dioscorid. manifestissimum est. GÜLLAND. — *Papyrus*. Erutex ille, ex quo papyrus sive charta fit. Exstat haec papyri descriptio et apud Theophr. *Histor. plant. lib. IV, c. 9*. Iconem exhibet Dal. *Hist. lib. XVIII, pag. 1883, II*. — *Cyperus Papyrus* (*Triand. monog. gen. 122, Pers. Cyperoid. Juss.*) in limo Nili et Euphratis proveniens, saepius laudatur in Socris Scripturis (ΠΙΣΙ). Baldissus apud Iobem, viii, 14, quærit possitne papyrus crescere absque limo? Et obscuro illo loco Esai. xviii, 2, navigia e papyro fabricata citantur, quorum Antiqui omnes, maxime Theophrast. *IV, 9*, meminerunt. Papyrus etiam funes largiebatur, qui τῶν βόλῶν nomine, ad occludendas portas adhibebantur. Vide Homer. *Odys. XXI, 391*. SPRENGEL, tom. 1, pag. 7 et 20.

Duo cubita. Vbi aquae non excedant cubitum duum altitudinem. Theophr. *lib. II*.

Brachiali. Radix et obliqua, et crassitudine brachii est, qua necesse est parte brachium manui committitur, ut auctor est Theophrast. Πάχος μὲν αὐτῆς ὅλης καρπὸς ἀνθρώπου. Καρπὸν Galli vocat le poignet, manus internodium. Theophrast non unam ait esse radicem in papyro obliquam: sed plures e maiore radice prodeuntes, easque tenues et exiles: Θύσται δὲ ὑπὲρ τῆς γῆς αὐτῆς πλεονάζουσιν ἐπὶ τὸν πλὴν καθύπερθε λε-

πῶς καὶ ποταμῶν. Quam lectionem Scaliger frustra sollicitat, et Salus. in *Sohn. p. 536, II*ard.

Triangulis. Triangulari, inquit, caule constat: quod et experientia monstravit, non in papyro solum, sed et in maxima parte herbarum. Triangulo scapo duos e papyro accipiones habuisse se scribit Gorgopius Becanus, *Hierogl. lib. X, pag. 162*. Itaque de caule accipienda haec Theophrast. verba: Ἄνω δὲ τοῦς παπύρους καλουμένους τετραγώνους, μέγιστος ὁς τετραπύχτος. *lib. II*ard.

Decem non amplius. Theophrast. decem et amplius cubitorum longitudinem radicibus attribuit: eauli seu scapo, tantum quaternum. *lib. II*.

Fastigatum, id est, acuminatum. Sic a MSS. *lib. II*ard. emendavit, praecunte Pintiano. *Fastigatum* Gron. et alii. *lib. P*.

Thyrsi modo cacumen includens. Quod Theophr. dixit, κόμην (*Sirabo χαίτην*) ἔχοντα ἀχρῆς, ἀσθενῆ, Plinius his verbis reddidit, quum aptius esset, comam, sive ibam multam habens, atque invalidam. Non parum sane discrepat thyrsus a coma. Haec enim exserta, diffusa se explicata est, in milio et urundine, Plinio: thyrsus vero in spicantem congeriem stipatus, ut in olivatis, et acanthi caule, a similitudine thyrsi Bacchici vocatus, quem Macrobius telum fuisse ait circumplicata hedera obligatum, quae fronde mucronem

ad deos coronandos. Radicibus incolae pro ligno utuntur: nec ignis tantum gratia, sed ad alia quoque utensilia vasorum. Ex ipso quidem papyro navigia

tegebant. DALM. — *Thyrsi modo.* Fert saepe papyrus *χάϊνον*, caesariem; ex capillamentis plurimis constantem, thyrsi modo: nam thyrsus, sive hasta ea aculeata est, quam in Orgiis quatiebant, desinebatque in cornam: unde *κνωτόποσι* Bacchae, eademque *θύρσοποσι* thyrsigerae appellantur. Cassiod. Epl. XI, 38: *paludem pulchram cithariem vocat, virgultis molliorem, herbis duriorum, etc.* II.

Semine nullo. Theophrast. *Ἐκπρόσθε δὲ ὁλοὶ οὐδὲν*. II. — Imo quod squamulae, ut flores, tot semina. Vide notam seq. Ed. P.

Quam floris ad dens coronans. Plutarchus in Agesilaio scribit eum papyro coronaria delectatum fuisse ob curamque simplicitatem, cumque discedentem a rege petiisse et accepisse. Athenaeus verò lib. XV, ridet eoa qui putarunt e papyro et rosa coronas fieri: idque non minus absurdum esse tradit, quam si ex allio et rosa corona necleretur, utpote papyro grave quiddam et coennum olente. DALM. — *Quam floris.* Pro floribus, inquit, papyro dii coronantur. Laudat corqum et papyro Agesilaus apud Plutarch. pag. 617. Ridet Athenaeus, cum male olentem I. XV, pag. 676. Cave autem hic florem e papyro fingas, neque enim ullum papyrus ex se florem fundit. — *Quam flor.* etc. Ita Reg. 2. At Reg. 1, Coll. 3, alique, *quam foris* habent; ut sit fortasse sententia, non Aegyptiis hunc morem fuisse, sed foris, hoc est, externis gentibus, ut papyro Deos coronarent. Florem quidem caris, ut

disimus, nullum papyrus habet. H. — Cave Hardujan credas, qui nescio qua auctoritate deceptus et certe aliud agens, papyro nullum esse florem commotus est, antiquam et exploratam lectionem foris conatus reducere, contra omnium, tum veterum, tum neotericorum humaniorum fidem. Constat in papyro, ut in caeteris congeneribus, flores squamosos esse et bifariam apicatos, apicularum ternarum capitulis numerosis in umbellam longiorem dispositis. Hallucinatque item Poinssinet de Siary, Hordani nimium fidelis assecutor. (Ex Gérardi not. manuscriptis.) Ed. P.

Ex ipso quidem papyro, etc. Herodotus lib. II tradit Aegyptios *paves* fabricare e suis spina, compages intertratum e biblo, facere ex amputatis papyri vertice, ex eodem et vela, et calceos: interiora vero longitudinis cubiti, et coequasse et vendere. Lysanias IV, 436: *Consecrunt bibula Memphis symbola papyro.* Aegyptiis sacerdotibus calceos tantum papyro, ceos gestare licebat, quorum Aristides lib. I Sacrorum sermonum meminit, aculeis in ulceris curatione Aesculapium sibi dedisse calceos Aegyptios, quibus utuntur sacerdotes. Val aut et Veteres prundinum coma ad navium structuram, quo modo et papyro, commissuris interticientes ad textus firmosimandos, ut quam glutino sit tenacior, et explendis rimis pice fidelior lib. XVI, c. 36. DALM. — *Ex ipso quidem.* Ex caule seu ligno, quod papyrus supra vocavit. HAZ.

texunt: et e libro vela, tegetesque, nec non et vestem, etiam stragulam, ac funes. Mandunt quoque crudum, decoctumque, succum tantum devorantes. Nascitur et in Syria, circa quem odoratus ille calamus; lacum. Neque aliis usus est, quam inde, funibus rex Antigonus in navalibus rebus, nondum sparto communicato. Nuper et in Euphrate nascens circa Babylonem papyrus intellectum est eundem usum habere chartae. Et tamen adhuc malunt Parthi vestibus litteras intexere.

E libro vela. Apud Theophr. est: etiam e libro vela, etc. nimirum ex eadem papyro, sive caulis eius taeniis et phyluriis, non autem libro sive extimo cortice, ne funibus quidem, nisi in humore, utili. Plinius negligenter haec vertit. Omitit et idem quod apud Theophrastum mortalibus imprimis necessarium usum: huius plantae declarat, e libro texti biblia, nempe chartae, etiam externis notis: quas Graeci longe plura chartis memoriae tradiderint, quam ipsimet Aegyptii; apud quos papyrus gignitur, memorabilem rerum monumenta saxels obeliscis et pyramidibus insculpere soliti. GENT. — *E libro.* Theophr. loc. cit. ix τῆς βιβλίου. Sic et storea monachorum ex papyro, mattasque confectas legimus in Regula Solitar. c. 47, alibi que passim. HAND.

Mandunt quoque crudum, etc. Dioscorides et eius auctoritate deceptus Pierius in Hieroglyphica falso putaverunt radicem ἴχθυος τρώγλον τι, altitanti nonnihil praebere, ideoque Aegyptios διαμαρτυρούσας ἀπορύθλιζον, manderā, eiusqueque succum, τὸ διαμαρτυρῶν ἀποτρώγλον. Nam et praeter Theophrasti perspicuam hac de re narrationem; Herodotus aper-

tissime refert in Euterpe II, 92, Aegyptios papyri e palustribus collectae annuo mense, partem superiorem praecisam in alios usus quam alimentorum vertere, inferiorem autem culti longitudine, et vendere, et comesse, eximia quadam suavitate, quam in luculentio furno torretur. Ante fruges repertas priscis Aegyptiis usitatissimum et frequentissimum eum cibum fuisse ex Oro cognoscimus. Scribit enim Aegyptios antiquissimam, et omni memoria priorem originam suam significantes, papyri fasciculum pinxisse, quia eo primum vescerentur. DAL.

Succum tantum. Id deinde quod manducatum est, ut in malis Punicis (*granades*) facimus, exsponente Theophrast. l. c. HAND.

Nascitur. Totidem verbis haec Theophr. l. c. De calamo diximus l. sup. cap. 48. HAND.

Neque aliis. Theophrast. De sparto dicemus lib. XIX, cap. 7. HAND.

Textibus litteras. Sic Petrarcha, teste Thomasino, in Petrarcha redi-vivo c. 23, quum deambulet solus ne quae subito eruperant cogitationes evanescerent, pellita quadam in veste qua erat indutus, scriptitare solebat subito quae venerant in mentem. Sic

XXIII. Praeparantur ex eo chartae, diviso acu in praetenues, sed quam latissimas, philuras. (XII.) Principatus medio, atque inde scissurae ordine. Hieratica appellabatur antiquitus, religiosis tantum vo-

Cosmes Eunuchus Abbas apud Sophron. vel Iu. Moschum s. 40, non absooe praecipiebat: *Quum inveneris aliquid ex opusculis S. Athanasii, nec habueris chartas, ad scribendum, in vestimentis tuis scribe illud.* Vide quae de vestibus olim scriptis collegit Phil. Hübner. Elect. lib. II, cap. I. Hase.

XXIII. Ex eo. Ex cause. Sic oculi solemus ceporum tunicas et aliis elias divellere. Hase.

Philuras. Sic tenues eae papyri tunicae, ex quibus chartae fit, appellantur. Graecia *φύλαξ* tilia est, cuius e libro interiora olim chartae parebantur. Hase.

Principatus medio. Scilicet papyro, tunicisque seu philuris inde avulsis: hae inter caeteras habuero principatum, ob tenuitatem. Quo propiores cortici, eo viliores. Hase.

Hieratica appellabatur antiquitus. Guilandinus ex parte Turnebum reprehendit, ex hoc loco tres chartae species inveniendam, Hieraticam, Augustam, Liviam. Advers. lib. VII, cap. 2; quum una eademque sit, Aegyptiis dicta Hieratica, quoniam religiosis, et sacris voluminibus tantum dicata esset, Romanis adulatione prima, Augusta: adulatione secunda, Liviae, ut obscurius, et ignotius, ordineque tantum tertium eius nomen fuerit Hieratica. At quam iuste, videt; nam quum paulo post genera chartarum pro latitudinis differentia recenset auctor, emporeticae digitos sex esse vult: Saiticae, pauciores novem: Pannianae decem: Hieraticae undecim: optimis vero, quam

minimum duabus tredecim, quae esse procul dubio non potuerunt aliae, quam Augusta et Livia, edulcatione Augusti et Liviae, principum locum nactae Augusti saeculo, reiecta in locum tertium bonitatis et nobilitatis Hieratica. Nam Taniticam cortici propiorem, et venalem pondera, non bonitate, in eo sensu praeteritem; nemo reposuerit inter optimas. Ad Guilandini opinionem refellendam, tuendamque Turneli et Ruellii sententiam, hoc argumetum satis fuerit. Varum Livianam et Augustam eandem non fuisse monstrant apertissime, quae ipsae sequuntur, *Augustae in epistolis auctoritatem suam relictam, Livianam vero suam tenuisse, cui nihil primum erat, sed omnia sequenda.* Sic enim in manuscripto legitur. Ordo ergo fuit ille chartarum dum vixit Augustus, mutatus a Claudio, densata charte, quae litteras ob tenuitatem transmittit, addito tertio cortio, et aucta latitudine digitis aliquot. Strabo lib. ult. Hieraticam, non chartam, sed papyrum appellat, abundantem et praecipue cultam inferioris Deltae parte, eamque duplicem, alteram praestantiorem, viliozem alteram. Memphiticam chartam idem Turnebus prodit inauditam, et minime ab aliis scriptoribus notatam, deceptus Lucani versu, quem Isidor. corruptum sic refert, *Conficitur bibula Memphitis charta papyra:* quum legendum sit; ut antea monuimus; *Conseritur bibula Memphitis cymba papyro. Conseri, contexi, mi naves* Veteres dixerunt: unde *Spartea ro-*

luminibus dicata, quae ablutione Augusti nomen accepit: sicut secunda Liviae, a coniuge eius. Ita descendit hieratica in tertium nomen. Proximum amphitheatricae datum fuerat a confecturae loco. Excepit hanc Romae Fannii sagax officina, tenuatamque curiosa interpolatione principalem fecit e plebeia, et nomen ei dedit. Quae non esset ita recurata, in suo mansit amphitheatrica. Post hanc Saitica, ab oppido, ubi maxima fertilitas, ex vilioribus ramentis:

ridis, fimes sparteos ad eum usum destinatos, dixit Paeuvius in Niptris: Nec ulla subsius cohibet compagem alvei, sed suta lino, et sparteis scribibus. Inde et Scyllia Istriae Liburni, eoque navigia olim dixerunt. Nostros enorum funiuli loco Iuliperi vlegis contusis, et musco, navium commissuras explenti, additis subscutibus ferreis, quas vocant happes, Graeci ἀντιπαρα. DALZ.

Quae ablutione. Sic MSS. Reg. Colb. aliique, et quos Turnebus vidit, ipso prodente, Adv. lib. VII, cap. 2, pag. 492, non *adulatione*. Hieratica, inquit, quum officinas Romanas translatas sunt, in Augusti nomen transiit, quando ibi lots diligentis et retractata est. Sic Liviae nomen accepit, quae secundae notae sive bonitatis, quia ex secundis philurys erat contexta. Hieraticae appellatio tertiae attributa, quia ex tertijs sicut amphitheatrica ex quarta, et ita deinceps ordine, Saitica, Taneothes et Emporetles, quae ex postrema philurya, corticisque proximis constabatur. HABO.

Amphitheatricae. Ita libri omnes. Et fuisse nunc amphitheatrum Alexandriae, tota divitiis diffluente, simile veri est. Frustra Guiliandus attributione reponere nititur: H.

Fannii sagax officina. Rhenantius Fannium Palaeionem significat, qui, ut ait Traquillus in Grammaticis illustribus, officinas promeresialium charactum et vestium exercuit, verna mulieris, sed manuminae, principem locum inter grammaticae doctores adeptus, sed libidine et vitijs omnibus tam infamis, ut Tiberius et Claudius palam diclaretur nemini minus puerorum ac iuvenum institutionem commendandam arrogantis tam insolentis, ut Varroem porcum appellaret, secum natus et morituras litteras gloriaretur: quia etiam Istrotes aliquando sibi propter nominis celebritatem peperciat: nomen probiteres sumum a Virgilio non temere posuit in Bucolicis, sed praestigiose posita, fore se aliquando omnium poematum iudicem. DALZ. — *Fannii.* De Rhenutio Fannio-Palsomone, Grammatico Vicetino (is enim hoc loco intelligitur), vide inscriptionem veterem in Orthographia Aldi, pag. 779, et Sueton. lib. de illustribus Grammaticis. HABO.

Principalem. Dignam principe loco. HABO.

Et nomen. Ut Fanniana diceretur, cap. seq. HABO.

In suo. In suo nomine et ordine. H. Ex vilioribus. Ex philuryis postre-

propiorque etiamnum cortici Leneotica, a vicino loco, pondere iam haec, non bonitate, venalis. Nam emporetica inutilis scribendo, involucris chartarum, segestriumque in mercibus usum praebet: ideo a mercatoribus cognominata. Post hanc papyrus est, extremumque eius scirpō simile, ac ne funibus quidem, nisi in humore, utile. Texuntur omnes madente tabula Nili aqua: turbidus liquor vim glutinis,

mis, propioribusque cortici. De Suetica praefectura conf. l. V, c. 9. H.

Leneotica Ita MSS. omnes, Reg. Colbert. Paris. etc. Libri vulgati, *Teneotica*. Isidorus, lib. VI, c. 40, Teneoticam legit: *Teneotica*, inquit, loco *Alexandriae*, qui ita vocatur, ubi fiebat. HARR.

Emporetica. Isidorus loc. cit. *Emporetica*, quod ea merces involvitur, quum sit scripturis minus idonea. H.

Segestriumque in mercibus, etc. Quidam legunt *Segestrum* à το στήν, στήνάζειν, καλύπτειν. Varro tamen *Segestria* dicuntur stramenta e segete, quibus laticas involvebant, ut ab imbre, pulvere, et externis quibusvis iniuriis defenderent. Alii quaevis strūpata involucri sic appellari putant, quod iis segerantur, et seponuntur, ac separentur quae occulant. DAL. — *Segestriumque*. Pro chartis, inquit, et segestribus, mercium involucria adhibetur. *Segestria* vulgus apud nos appellat, des serpillières, quibus merces involvi solent. Vide Vossium in Etymologico. HARR.

A mercatoribus. Quos Graeci ἐμπόροι vocant. HARR.

Papyrus. Nunc demum ventum est ad extremum corticem, quod papyrus vocat. HARR.

Extremumque eius scirpō simile,

Vrnti codices legunt *extimum*, quod proba. *Scirpus* Festo iuncus palustris, procerus, et levis, e quo tegetes fiunt, id quod repetit Isid. Etymol. XVII, 9. Plinio XXI, 19, *Mariacus* ad vitilia et texendas tegetes idoneus, Graecorum holoschoenos. DAL.

Texuntur omnes madente tabula Nili aqua. Ita MSS. Reg. Colb. et Par. in quibus, *madente tabula*, mox glutinis pariet inuicem, legitur: non ut libri vulgati, *Texuntur omnes tabulae madentes*. . . liquor vim glutinis praefert cum primo. Traducit sc. Guilandinus, quum legit postea, *dicantur*; *supra plagulae*: et Scaliger in Guilandinum, dum mavult, *dicantur* *solas plagulae*, existimatque, destructo cratis contextu, qui fuerat operose concinnatus, exemptas schedas seorsim siccari. Guilandinus etiam paulo ante, *Transversa postea cute peragitur*. Sed piget ista sithiliaque commemorare, quae praeter compirantem codicum consensum ipsa orationis Plinianae, quam planissimam esse demonstravimus, textura convellit ac rejicit. — *Texuntur omnes*. Omnia genera chartarum superiora memorata texuntur super tabula, sive asserē ligneo, qui Nili prius aqua madent: haec enim aqua glutinis instar est, quum praecipue est turbida. Texi porro papyrus dicebatur, quod plane in mo-

praebet vicem. Primo supina tabula scheda adlinitur longitudine papyri, quae potuit esse, resëgminibus utrinque amputatis: transversa postea crates peragit. Premitur deinde prelis, et siccantur sole plagulae, atque inter se iunguntur, proximarum semper bonitatis diminutione ad deterrimas. Numquam plures scapo, quam vicensae.

XXIV. Magna in latitudine earum differentia: XIII digitorum optimis: duo detrahuntur hieraticae: Fanniana denos habet: et uno minus amphitheatrica: pauciores Saitica: nec malleo sufficit: nam empore-

rem telaroque peragi soleret, et stamensum, suumque subtemen, haud minus quam tela, haberet. II.

Primo supina. Erecta paululum, supinaque tabula, scheda seu philyra primo adlinitur, quae ex longitudine sit, qua papyri est, unde exsecta philyra est, resëgminibus utrinque amputatis. Mox ab utroque illius latere alia atque alia adiungitur: ut plutilibus tabula sternatur: philyris, quemadmodum in tela stamen filia pluribus constat parallelis. Cassiodorus l. c. de papyro: *Iunctura sine rimis, continuata de minutis, viscera nivea virentium herbarum, scripturabilis facies, quae nigredinem accipit ad decorem, etc.* II.

Transversa. Deinceps, inquit, aliae philyrae transversae superponebantur, quae cratem peragerent: crates enim sic texuntur, ex directis scilicet, transversisque virgis. Sic etiam in tela subtemen stamini transversum inseritur. Quare chartam omnem bilicem fuisse, ut telam, scito. Hoc uno discriminare, quod in conficienda charta subtemen stamini solum imponebatur, et connectebatur idem glutini ope: in tela autem stamini subte-

men inseritur, decurritque per medietatem, mutuo amplexu, veluti nodo constrictum. Hanc.

Plagulae. Vtrique igitur scheda sic contexta, ex duplici serie rectarum, transversarumque philyrarum, plagulae appellabantur: nos papyri folia vulgo vocamus. Ex his plurimae, hoc est, vicensae simul iungebantur, ut seipsum efficerent: proximae, sive extimae, meliores: deinde bonitatis diminutione deterrimae in medio. H.

Quam vicensae. Folia nos hodie quaterna et vicensa in papyri, ut barbari aiunt, mada: ut Latini, scapo ponimus. Hanc.

XXIV. *Optimis.* Augustae, et Livinae: maxime vero Claudiae, de qua inferius. Hanc.

Hieraticae. Quae tertium, ut dictum est supra, nomen obtinuit. Fuit haec undecim digitorum. II.

Nec malleo sufficit. Vel tam angusta est, ut malleum qua parte ferit latiore, non adaequet, vel tam fragilis est, ut malleo percussa dirumpatur. Rugosas chartas malleorum lectu conplanare, ac extendere mos fuit, unde liber XXXII Pandectarum VI. piano, libri mollescenti. GYLLIUS. —

ticae brevitās sex digitos non excedit. Praeterea spectantur in chartis, tenuitas, densitas, candor, laevor. Primatum mutavit Claudius Caesar: nimia quippe Augustae tenuitas tolerandis non sufficiebat calamis. Ad hoc transmittens litteras liturae metum afferebat² ex aversis: et alias indecoro visu pertranslucida. Igitur e secundo corio statumina facta sunt: e primo, subtegmina. Auxit et latitudinem. Pedalis erat men-

Neo malleo. Adgo angusta est, ut malleum latitudine non adaequet: multoque minus Emporetica pax malleo fuit: quum eius brevitās sex digitos non excederet. HARR.

Primatum mutavit Claudius Caesar. Primas Augustae chartae ademittit: de dicit Claudiae a se cognominatae. H.

Liturae metum afferebat ex aversis. Vulgg. ante HARR. ex *adversis*. *Adversa charta*, anterior et nostra peculiaris obiecta, quam scribentes contuemur, in qua calamus properat: *aversa*, posterior, et a tergo posita. Vtriusque vero facie Veteres scripsisse, testantur hī versus Iuvenalis: *Scriptus et a tergo, neodum fuitis Orestes*. Martialis: *Scribit in aversa Picens epigrammata charta: Et dolet, averso quod facit illa Deo.* — Ex *aversis*: Subintellige, litteris. Ita MSS. omnes, non *adversis*. *Aversa littera* est, quae a tergo scripta est: sic charta *aversa*, *ἐπισφραγος*. In translucida charta metus, inquit, liturae fuit ex *aversa* scriptura. *Lituram* intellige, maculam quae funditur ex atramento in chartam bibulam. HARR.

Igitur e secundo corio, etc. Igitur iam non ex tenuissimis primis philyris, quibus Augustae tota constabat, sed partim ex primis, partim ex secundis chartam laudatus proxime Imperator curavit confici, cui primatim

arrogavit: quum antea Augustae chartae stamen subtemenque fieret ex iisdem, hoc est, primis philyris, atque adeo nimia eius tenuitas foret. Liviae stamen subtemenque pariter e secundis: Claudius medium ex utraque genus excogitavit, quod calamos toleraret, nec transmitteret litteras: ex primis philyris (corium *μακροπικνός* vocat), chartae sui nominis fieri stamen, seu statumen, praecipit: ex secundis, subtemen. Locum hunc non MSS. codicum opera sanavimus: quibus Scaligeri, Guilandini, aliorumque interpretum coniecturae pessum eunt. H.

Pedalis erat mensura.... macrocollis. Macrocolla ἀπὸ τῶν μακρῶν καλλῶν dicta Guilandinus censet, tamquam a longo tergo: ego potius ἀπὸ τῶν μακρῶν καλλῶν, a longis velut artibus et membris. Mensura pedalis, et cubitalis, id est, sesquipedis, harum chartarum, an in longitudinem exporrigeretur, an in latitudinem, Plinius non statuit, in latitudinem potius existimo, quandoquidem hic agitur de latitudine, et scapi papyri, unde sedes distrahebantur, nota est longitudo, circiter quatuor pedum, quae ad pedis vel cubiti mensuram contrahi non potuit, quamvis μακροκόλου nomen longitudinem potius indicet, quam latitudinem. Quod autem

sura, et cubitalis macrocollis: sed ratioprehendit vitium, unius schedae revulsione plures infestante paginas. Ob haec praelata omnibus Claudia, Augustae in epistolis auctoritas relicta: Liviana suam tenuit, cui nihil primae erat.

XXV. Scabritia laevigatur dente, conchiave: sed

unius schedae revulsione ampliores, vel plures paginae infestarentur, hoc nos docet plagulas chartae confectae, siccatae, malleatae; laevigatae, plicari solitas in paginas, ut sit et in nostris liisteis, quas quo ampliores essent, magis scriptura conturbaretur; ac laederetur: si quis unam philuram vel improbitate ac malitia, vel corruptam ac vitiosam excisisset. Augustam epistolis laudatam et relictam, Martialis epistolarum libri ultimo *salutariem* vocat: *Marcus amat nostras Antonius, Atticus, Minus, Charta salutari si modo vera refert*. Quod pro Liviana reponit Guiland. Fannianam, ut Augustam, Livianam, Hieraticam eandem esse constanter affirmare non desinat, id contra veterum codicum auctoritatem statui, a nobisque minime probari supra dictum est. Hinc quidem nos pro destinationis ac pretii ordine, et latitudinis varietate, quoniam fere par esset omnium longitudo, chartas numerare, ac suis classibus recensere possumus, Augusti tempore macrocollis primas, pedem aut aequipedem datas: Augustam et Livianam optimas digitos tredecim: Hieraticam undecim, Fannianam decem: Amphitheatricam novem: Saiticam, et quam nunciat auctor, Taniticam, pauciores nequa septem, vel octo: Emporeticam sex: quas omnes antecivit et banitate, et dignatione Claudia, principatu Claudia texta e

duabus staminibus, sive statuminibus et interiecto uno sublegmine, optimis, nempe Augustae et Liviana, aliquanto latior, ut suspicor ad digitos quatuordecim, vel quindecim: *Datus Macrocollis*. Ita MSS. Reg. Colb. etc. non *macrocollis*: hoc est, *μακροκόλλης* non *μακροκόλλης*. Chartae olim inter se lungebantur, et glutinae compingebantur. Maiore modulo compaginatam chartam *μακροκόλλης* vocabant. Hae chartae minores, apud Suetonium in Augustae Et apud Martial. lib. I, epigr. 45; maior charta, minorque: quod fugit omnes adhuc interpretes. Hanc.

Unius schedae. Quia plagula una longior eximebatur a prelo, ut siccaretur sole, abstrahi in totum ea vis poterat, quin scheda aliqua transversa seu philura a una pagina divelleretur, subiectasque paginas (nos folia dicimus) iis adhaerescens, laederet, infestaret, corrumpere. H.

Cui nihil. Quae nullis primae, h. e. Claudiae dotes haberet: haberet autem omnes secundae, hoc est, Augustae. Hanc.

XXV. *Scabritia laevigatur*. Vitia chartarum hic auctor memorat quatuor, scabritiam, rebellem contumaciam, lentiginem, taeniam unam, vel plures. Scabritiae remedium est, dento vel concha, politura, moderata tamen adhibita, nec vehementius exsternatur. Nam quavis ea complausione, ac erigatione splen-

educare litterae fiunt. Minus sorbet politura charta, magis splendet. Rebellat saepe humor incuriosus datus

deat magis, fulgenteque nitore oculis placeat, validiore tamen attritu non sorbet atramentum, sed requirit, et, si quae litterae appictae sint, instabilis et fugax scriptura non permanet. Alterum vitium est rebellin. Rebellant qui acrius subditi et poeati bellum rursus movent. Rebellat humor incuriosus datus, quum artificis erroris ac studii reluctatur pertinacius, nec anone coram spatum ex aequo rigat, et obliquit, sed alieubi insistit expius, alibi parcius affunditur, unde plagularum sit inaequalis et superficies et rosicatio. Nam quum probe rursam, subactam, tractalamque chartam esse putat artifex, nec quidquam operae suae praeterea desiderare, tum contra eius speem vitium id detegitur, et tamquam recedenscit, quod iterum eius diligentiae negotium faciat. Est itaque retenda charta, et eodem labore domanda, atque pervinenda, quo prius. Mollen deprehenditur hoc vitium, aut quod eniuentiora tubera, depressioresque lacunas plagularum, inaequali percussu tundat, et iovenusta deformitate tussu ostendat. Prodi arguitque eam labem stant-odor, charta praesertim negligentius prelo compressa et siccata, mucidus, virosus, foetidus putrescente ac signum olens humore, qui nec prelo est elius, nec insolatu dissipatus. *Lentigo* macula est chartarum plagulis aspersa, colore rufa, vel subrufa, qualis in hominum ore conspicitur. Graecis *παρά*. Ab ea facie trebra *παρά* Dinscorides, auctore Suida, cognominatus est. In charta ergo naevus, sordis, decoloris punctorum notas, et maculas velut aspergines *lentiginem* Plinius vocat

quae fiebant, dum compingerentur coria, si quid illaberetur impurius, quod nativum colorem inquinaret, aut si quid in schedis contortum et conglobatum chartam infuscaret. Oculis id cognoscebatur, vel perfecta statim charta, si maculae in aperta forent, vel ad solem expicata, si altius insiderent. Quarum et postremum vitium *taenia* est, non, ut retur Gaillardinus, plulura, vel scheda, sed oblongus et angustus in plagulis ductus, nullo glutine, aut pingui humore litus, et opertus, in quo sola papyri suagusa et bibula raritas absque ullo tectoris calamis scribentium occurrit, et litteram, sive atramentum picturam dum haurit, diffundit, quod nec tactu millei, nec nolorum conspectu exploratur, sed scriptura tantum, dum picta littera liquescent utraque parte comibitur, et tam aversum, quam adversam faciem inquit. Dazec. — *Dente*. Elephantis scilicet, seu ebone. (Ex Gerardi nonn. man.) Eb. P. — *Conelave*. Veneria, quam Echoelidis nomine Mutianus depingit, Dal.

Conelave litterae fiunt. Fugax est, instabilisque scriptura: moderate tamen polita, attrita, non sorbet atramentum papyris, sed retinet; et nitore tum magis oculis placeat. II.

Rebellat, etc. Humorem vocat liquorem Nili turbidum, qui glitini, ut diximus, vicem praebat in texendis chartis: hic si primo incuriosus et minus temperate datus fuerat, rebellabat interdum, et quod esset humore passim nimio insidula, scriptenti veluti resistebat, atque reluctabatur. Huius.

primo, malleoque deprehenditur, aut etiam odore, quum fuerit indiligentior. Deprehenditur et lentigo oculis: sed inserta mediis glutinamentis taenia, fungo papyri bibula, vix nisi littera fundente se: tantum inest fraudis. Alius igitur iterum texendis labor.

XXVI. Glutinum vulgare e pollinis flore temperatur fervente aqua, minimo aceti aspersu: nam fabrilis, gummisque, fragilia sunt. Diligentior cura: mollia panis fermentati colata aqua fervente: minimum hoc modo intergerii: atque etiam lini lenitas superatur. Omne autem glutinum, nec vetustius esse

Malleoque. Quia exprimitur malleo humor, exsudatque sub ictibus, qui minus probe fuit prelo exactus. II.

Odor. Prodit etiam labem odor, charta praesertim negligentius prelo compressa, siccataque, foetidus ac situm olens: qui nec prelo elius est, nec insolatu dissipatus. II.

Indiligentior. Ita libri omnes. Forte rectius *indulgentior*, hoc est, largior, bundantior, humor scilicet. II.

Lentigo. Macula lentiginosa, chartarum plagulis adpersa, colore sub-rufa, qualis in hominum ore conspicitur. Hae sordes, hi naevi deprehenduntur oculis, obversa ad solis lumen charta. HARR.

Taenia. Taenia, inquit, hoc est, inanis quidam in plagulis ductus, cui vel gluten non adhaesit, vel illitum evanuit, aut corruptum est, iam neque malleo, neque oculis, sed vix aliter, quam scriptura ipsa deprehenditur: nam dum sola papyri fungosa, bibulaque raritas, absque tactorio ullo, calamis scribentium occurrat, litteram sive altamenti scripturam, dum haerit, diffundit: itaque ea combibitur, et utramque chartae fa-

ciem, tam aversam quam adversam, inquinat. HARR.

Alius igitur iterum texendis labor. Toletanus eodex non *texendis* agnoscit, sed *tenendis*, ut putem scribendum *tenendum*. Nam ut paulo ante dixit, *spectatur in chartis tenuitas, densitas*, etc. PINX.

XXVI. *Fragilia.* Nec convolvi et complicari chartam patiuntur.

Intergerii. Quum esse gluten illud tenuissimum, levissimumque, minimum inter singulas schedas spatium occupabat. Intergerium vocat medium glutinamentum, quod inter duas schedas interiectum erat. Ab intergerino pariete ducta metaphora. Vide Voss. in Etymol. II. — Intergerinus proprie paries appellatur, qui a vicinis constructus, veluti intergerit, id est, communiter gerendo est. BYN.

Lini lenitas. Ita MSS. omnes, non *Nili*, ut editi, quod est ineptum. Hoc, inquit, glutine laevior sit charta, ita ut ne lino quidem chartas laevitae cedat. HARR.

Apud Pomponium Secundum. Huius meminit auctor lib. VII, cap. 18, et lib. XIV, cap. 4; Plinius Nepos, lib. III epist. Tacitus. DAL.

debet uno die, nec recentius. Postea malleo tenuatur, et iterum glutino percurritur, iterumque constricta erugatur; atque extenditur malleo. Ita sunt longinqua monumenta Tiberii Caiique Gracchorum manus, quae apud Pomponium Secundum vatem civemque clarissimum vidi annos fere post cc. Iam vero Ciceronis, ac Divi Augusti, Virgiliique saepe-numero videmus.

XXVII. (XIII.) Ingentia exempla contra Varronis sententiam de chartis reperiuntur. Namque Cassius Hemina, vetustissimus auctor Annalium, quarto eorum libro prodidit, Cn. Terentium scribam agrum suum in Ianiculo repastinantem, offendisse arcam, in qua Numa, qui Romae regnavit, situs fuisset. In eadem libros eius repertos, P. Cornelio, L. F. Ce-

XXVII. *Contra Varronis.* Qui ante Alexandriam conditam usum chartae ex papyro Aegyptia confectae, fuisse negabat, ut dictum est cap. 24. H.

Vetustissimus auctor. *Verissimus,* Guilandinus: nam is Augusto et Tiberio coaevus, quibus hystoriam suam dicavit, Plinium vix antecessit annis 70. Dalec. — *C. Hemina.* Negat Guilandinus *vetustissimum* recte dici, qui Plinium annis 133 vix antecessit. Similem sequitur Guilandinus, Dalecampius Guilandinum. *Verissimum* in vitis exemplaribus reponunt. Errorem convellimus in Auctorum Indice, quem tu, lector, consule. HANB.

Cn. Terentium, etc. Lucium Paetillum, Livio, Lactantio, Valerio Maximo. Dalec. — *Cn. Terentium.* Sic Varro eum appellat, apud Augustinum de Civ. Dei, lib. VII, c. 34. Sic etiam Festus, verbo *Numa*, Quamobrem qui L. Paetillum pro Te-

rentie dixerunt, et Val. Max. lib. I, cap. 6, n. 12, alique, ut a Plinio dissident, sic aberrant a veritate: ac praeteris notent, qui libros inventos comburi iussit, pro eius nomine qui invenit, falso supponunt. H.

In qua Numa, qui Romae regnavit. Et non minus recentis aetatis Alexandro superior aetate fuit. Dalec.

Libros eius, etc. Livius lib. X belli Macedon. Plutarchus in Numa, Valerius Max. lib. I, cap. 4; Lactantius lib. I, cap. 22 Institut. D. Augustinus de Civit. Dei, lib. VII, cap. 34, qui ex Varrone duodecim numero libros illos fuisse refert. Dalec.

P. Cornelio, L. F. Cethego, etc. Livius eo anno consules scribit C. Baebium Tamphilum, et M. Aemilium Lepidum. Plutarchus quadringentis tantum annis post regnum Numae id accidisse in eius vita scribit: neque id factum imprudentia bubulci aratoris, qui terra praescissa duas arcas et non

thego, M. Baebio, Q. F. Pamphilo coss: ad quos a regno Numae colliguntur anni DXXXV, et hos fuisse e charta: maiore etiamnum miraculo, quod tot infossi duraverunt annis: quapropter in re tanta ipsius
 2 Heminae verba ponam. Mirabantur alii, quomodo illi libri durare potuissent: ille ita rationem reddebat: lapidem fuisse quadratum circiter in media arca vinctum candelis quoquo versus. In eo lapide insuper libros impositos fuisse: propterea arbitrari eos non computruisse. Et libros citratos fuisse: propterea arbitrari tinea non tetigisse. In his libris scripta erant philosophiae Pythagoricae. Eosque combustos a Q. Petilio praetore, quia philosophiae scripta essent. Hoc idem tradit L. Piso censorius primo commentariorum: sed libros septem iuris pontificii,

solum unam evertit, sed alluvie vehementissimorum imbrium, qui tumulum petrupere. GUILLARD.

Pamphilo. Ita libri omnes, etiam MSS. Gessere hi Consulatum a. V. 573, Livio quidem teste, lib. XL, pag. 50, ubi Corn. Lentulus, et Baebius Pamphilus appellantur. II.

A regno Numae. Ab initio regni: quod ille capessivit a. V. 37: II.

Anno DXXXV. Plut. in Numa, pag. 74, annos numerat fere quadringentis: sed magno errore. II.

E charta. Quae ex papyro Aegyptiae esset confecta. HARD.

Candelis. E scirpis, vel ex coryio, ut ipse monet, lib. XVI, cap. 70. HARD.

Libros citratos. Quibus videlicet interiecta citri folia, quorum haec propria dos, ut arceant animalium noxia, hoc est, tinea, quemadmodum dictum est lib. sup. cap. 7, ubi vide quae in notis edicimus, de ei-

trata veste. In libris hactenus editis, *citratos* legitur: At MSS. Reg. Par. Tol. *citratos*. HARR.

Pythagoricae. Livius, lib. XL, p. 513, hoc ipsum referens: *Adrich Valerius Antias*, inquit, *libros Pythagoricos fuisse: vulgatae opinioni, qua creditum Pythagorae audilem fuisse Numam, mendacio probabili ac commodata fide.* HARR.

A. Q. Petilio. Livius, l. c. Lactant. lib. 1, cap. 22; Plutarch. in Numa, pag. 74; ex Pisone, *ὁς ἱστορεῖται ἱστοῦ.* HARD.

Quia philosophiae scripta essent. Et quod lectis rerum summis animadvertisset, pleraque religionum dissolvendarum esse: LRVVS.

L. Piso. Vide Auctorum Indicem. In libris vulgatis perperam, *C. Piso.* HARD.

Libros septem. Latinos nempe de iure Pontificum, totidemque Graecos

totidemque Pythagoricos fuisse: Tuditanus decimo tertio, Numae decretorum fuisse: ipse Varro Humanarum antiquitatum sexto, Antias secundo, duos pontificales latinos, totidem Graecos praecepta philosophiae continentes. Idem tertio ponit, quo comburi eos placuerit. Inter omnes vero convenit Sibyllam ad Tarquinium Superbum tres libros attulisse: ex quibus igni duo cremati ab ipsa, tertius cum Capitolio Syllanis temporibus. Praeterea Mutianus ter consul prodidit nuper se legisse, cum praesideret

de disciplina sapientiae, ut ait Val. Max. l. c. Hæd.

Totidemque Graecos. PIST. — *Pythagoricos.* Nam eum Pythagoræ auditorem fuisse, fama vulgatum. DALEC.

Idem. Nempe Valerius Antias. De his scriptoribus diximus in Auctorum Indice. *Quo comburi,* hoc est, qua causâ. Hæd.

Sibyllam. Cumanam vocat Solin. rap. 11, p. 44. Varro spud Servium Erythraeam. Et Cumis Erythraeam vaticinia edidisse auctor est Aristoteles. Hæd.

Ad Tarquinium, etc. Lact. ex Varr. lib. I institit. cap. 6, et Suidas Tarquinium eum Priscum fuisse quintum Romanorum regem prodiderunt. Idem eum Dionysio Halicarnasso, lib. IV, et Gellio, cap. 49, scribunt novem libros attulisse, ex quibus sex cremaverit Sibylla, reliquos tres rex speratus sit. Eos libros in Capitolio custoditos quum Dii immortales consulendi essent, adhibant primum duumviri, post autem decemviri, deinde quindecimviri, ac postremo sexaginta, nomine tamen quindecimvirosum, eosque non Sibyllinos tantum, sed

et fatales et fatidicos appellerunt. Livius, Dionysius Halicarnassensis, Valer. Maximus, Macrobius, Fennestella, Alexander ab Alex. lib. III, cap. 16. DALECAM. — *Superbum.* Ita Dion. Halicarn. Antiq. Rom. lib. IV, p. 259, et Gell. lib. I, cap. 49, pag. 83. At Varro spud Lactant. lib. I, c. 6, Suidas, alique, id Tarquinio Prisco factum adjudicant. Quin Solin. ipse quoque, l. c. quævis ex Plin. Superbum vocet, quum tamen rem gestam esse narret Olymp. L, Priscum omnino videtur intelligere. Verum s Plinio tempora accuratissime designari, plurima nobis argumenta sudent. Neque eorum coniecturae subscribimus, qui ut pugnas inter se scriptores concilient, inditum fuisse utrique Tarquinio Superbi cognomen absque ullo auctore aut teste antiquo fugunt. Potuit Sibylla Tarquinium utrumque vidisse, et Priscum, et Superbum. Vide Plin. lib. XXXIV, cap. 41. Hæd.

Tres libros. Hæc paulo aliter Gellius et Dion. Halicarn. ll. ce. quos tu consulis. Hæd.

Syllanis. Vide lib. XXXIII, c. 5. Hæd.

Lyciae, Sarpedonis a Troia scriptam in quodam templo epistolae chartam. Quod eo magis miror, si etiamnum Homero condente Aegyptus non erat: aut cur, si iam hic erat usus, in ipsa illa Lycia Bellerophonti codicillos datos, non epistolas, prodidit. Sterilitatem sentit hoc quoque: factumque iam Tiberio principe inopia chartae, ut e senatu darentur arbitri dispensandae: alias in tumultu vita erat.

XXVIII. (xiv.) Aethiopia, Aegypto contermina, insignes arbores non fere habet, praeter laniferas, quarum natura in descriptione Indorum atque Arabiae dicta est. Propior tamen huic natura lanae, maiorque folliculus granati modo mali: similesque et inter se arbores ipsae. Praeter hanc palmae, quales retulimus.

Aegyptus. Delta Aegyptiacum, ut dictum est cap. 21. II.

In ipsa illa Lycia. Bellerophonti in Lycia existenti. Homericos versus recitavimus supra, cap. 21. II.

Codicillos datos, non epistolas. Tabulae arcanis hieroglyphicisque litteris notatas, non vulgaribus elementorum formis, quibus epistolae conscribuntur. ERSK. — Cuius sententiam non ita laudo. Quod vero putant quidam hic Plinium incuriosae codicillos ab epistolis distinguere, quom codicilli nihil aliud sint quam epistolae Latinis, accusandum hac in re Plinium minime censeo, mirantem si iam tum usus chartae fuit, quod indicat epistola Sarpedonis, eae non potius Proetus mandata sua in charta descripta, quo modo epistolae mittuntur, quam pugillarum ligno consignata Bellerophonti dederit: quo sensu nihil potest esse explicatius. Locus apud Homer. est Iliados Zc. πῶθεν δ' ὅγε σέμειπτε λυγρὰ, Γράψας

ἐν πίνακι πικρὰ θυμοφθορὰ πολλὰ. DAT.

Sterilitatem. Est quandoque, inquit, etiam huiusce rei, hoc est, papyri annua sterilitas, penuria, annonaeque carior. Erat adhuc Cassiodori aevomus ille scribendi in papyro Aegyptia: Eustathii temporibus plane obsoleverat, hoc est, saeculo duodecimo, ut observat Allatius in Animadv. ad Antiq. Etrusc. n. 55, pag. 97. HARD.

Arbitri dispensandae. Scilicet chartae. Sic e MSS. Hard. consentientib. Vel. apud Dalec. Chifflet. *dispensandi* Gron. et alii. Eo. P.

XXVIII. *Dicta est.* Lib. XII, c. 21 et 22. HARD.

Propior tamen huic. Peculiari Aethiopiae arbori, quae lanifera fuit. HARD.

Maiorque. Quam gossypinina arboribus, quarum folliculos cucurbitas appellavit, cotonei mali amplitudine, libro superiore, cap. 21. II.

Retulimus. Ibidem c. 9. II.

Insularum arbores ambitu Aethiopiae, et nemora p̄dorata, in mentione earum dicta sunt.

XXIX. (xv.) Atlas mons peculiari proditur silva, de qua diximus. Confines ei Mauri, quibus plurima arbor citri, et mensarum insania, quas feminae viris

Dicta sunt, Lib. VI, cap. 36 et 37.

HARD.

XXIX. De qua diximus. Lib. V, c.

4. HARD.

Plur. arbor. Gronov. et alii, cedri.

Ed. P. — Cedrus nunc resiniferam arborem significat, et esm duplicem, alteram cedrelalem proceriorem, Asiae fere peculiarem: alteram oxycedrum, multis locis communem: nunc thyam, sive citrum, Mauritaniae alumniam, quamvis et aliud caelum patitur, laudatissimis pretiosissimisque mensis expetitum, cupresso solistura similem et fructu, sed minore. Haec πολυκωνομία, plantarumque varietas, in magnas haesitationes et dubitationes multos coniecit. Cedrum Gallicam apud Velleium Paterculum, ex quo apparatus Gallici triumphi, quem egit Caesar, constituit, quidam exponunt Galaticam a Galatis Asiae; alii Iaricem cedrelatae similem, ideoque vocatam cedrum Gallicam. Strabo lib. IV de Liguriis: Εχεται δ' ὅλην ἑνταῦθα παραλλήλῃ, ναυπηγῆσιμον, καὶ μεγάλῃσδεσρον, ὡς τὸ εἶδος τοῦ πάχους τὴν διαμέτρον ὅλῳ ποδὶν εὐρίσκεισθαι πολλά δι καὶ τῇ ποικιλίᾳ τῶν θύλων εὖκ ὅτι χιτῶν πρὸς τὰς τραχιζομενίας. DAE. — *Arbor citri.* Gemina fuit arbor citri Veteribus cognita: et malus nempe Assyria, de qua sup. libro: et haec citrus Atlantica quam Graeci ὄβον vocabant. — *Arbor citri.* In libris vulgatis perperam, *arbor cedri*, reclamantibus MSS. tum in hoc loco, tum in Indice huius

libri ac loci, in quo sic lemma istud legitur, *De Atlantis arboribus, et citreis mensis.* Adde Plinium ipsum, lib. V, cap. 4, ubi ebori sit citroque Atlantis silvas exquiri. Veterum tamen nonnulli ex similitudine nominum citrum, cedrumque confuderunt. Eudemus in Lexico rhetorico; ζιτῶν, χιτῶν. At exors tanti criminis Plinius noster esto. De mensis ex ea arbore confectis, Mart. Epigr. lib. XIV, epigr. LXXXIX, cui lemma inscriptum, *Mensa citrea: Accipe felices, Atlantica mœvera, silvas; Aurra qui dederit dona, minora dabit.* Et ep. XC, citream mensam, cum Plinio, e Maurorum fieri erboribus scribit: *De mensa acerua: Non sum crispia quidem, nec silvae filia Maurae.* Denique lib. XII, ep. LXVII: *Et Maurusiaci pondera rara citri.* Petron. in Satir. p. 422: *ecce Afris eruta terris Citrea mensa.* Lucanus lib. IX, vs. 426: *temptum Maurusia genti Robora divitiae, quarum non noverat unquam: Sed citri contenta comis vivebat, et umbra.* In nemus ignotum nostrae venere secures, *Extremoque epulas mensarumque petivimus orbe.* II. — Magna doctos inter viros controversia, de arbore ex qua mensae illae citreae fiebant. Nos sententiae peritiorum acquiescere nulli dubitavimus, qui citrum referunt ad *Thuyam articulata* (Mouoc. monadelph. gen. 2132, Pers. Confer. Juss.) Habitat in Atlantae, Barbariaeque collibus. Ed. P.

Quas feminae. Haec citrearum men-

contra margaritas regerunt. Exstat hodie M. Ciceronis in illa paupertate, et quod magis mirum est, illo aevo empta HS X. Memoratur et Galli Asinii, HS XI. Venumdatae sunt et duae a Iuba rege pen-

sarum insaniam feminae viris obiciunt, ut margaritarum luxum viri feminae vicissim exprobrant. H. — *Exstat hodie M. Ciceronis*, etc. Prima, quod sciam, de citreis mensis apud eundem Ciceronem mentio occurrat, in Verrem, II, iv, 7: *Thymazimam et pulcherrimam mensam citream a Q. Lutatio Diodoro... Lilybaei abstulisti*. Conf. Cic. tom. II, p. 224 edit. nost. Ed. P.

HS. X. Hoc est, sestertium decies centena millia Gallicae monetae, ut nunc sunt pretia metallorum, plus quam 204,500 fr. (Gueroni, 225,000 fr.) Ed. P. — *Empta HS. X.* In MSS. sestertiorum numerus, quo venumdata Ciceronis mensa dicitur, plane desideratur. At sequentium mensarum pretium, omnium exemplarium conspirante consensu ita exprimitur, uti fere libri vulgati habent: Asinii quidem, HS. XI, Iubae HS. XII (non XV). Denique Cethegorum HS. XIV, vel ut in Reg. 2, HS. XIII, crescente videlicet pretii aestimationisque numero: plane ut Ciceronis mensa HS. X. tasata fuisse videatur; etsi Tertullianus, lib. de Pallio, sub finem, p. 119, hunc Plinii locum transcribens, aliter statuit: aestimatisque velit Ciceronis quidem, quingentis millibus nummum; Asinii his tantum. Sed vel corruptis haud dubie Plinii exemplaribus est impulsus in fraudem, aut rem Minerva crassiore satis habuit narrare, de pretio tam religiose signando haud admodum sollicitus. Nam illud vide-

tur dicere Plinius, quod et apud Senecam legere me memini, nempe de Benef. lib. VII, cap. 9; pag. 136: *Video istae mensae, et aestimatum lignum senatoris censu*, etc. Porro senatoris censum HS. XII, hoc est, duodecim centena millia nummum fuisse norunt omnes ex Suetonio in Augusto, cap. 21: *Senatorum censum amplavit, ac pro octingentorum millium summa, duodecies sestertium taxavit, suppletisque non habentibus*. HARG.

HS. XI. Hoc est, sestertium undecies centena millia: monetae nostrae, 221,950 fr. Ed. P.

A Iuba rege pendentes. Quia Iuliae demortui cum reliquis bonis mensae illae, duae sub titulo pependerunt, quum sua hasta venirent: is enim in auctionibus mos fuit. — *A Iuba*, etc. Sic restituimus admonitu codicum Reg. Colbert Paris. aliorumque quos Ciacconius vidit, ipso prodente, lib. de triclinio, pag. 11 et 12; non, ut libri vulgo editi, *Iuba rege vendente*. Nec incertum etiam foret aut inelegans, si legeretur, *a Iuba rege pendente*. Pendere enim il dicebantur, quorum nomina delata ad iudices, fere ob aes alienum, publice proposita ac suspensa erant. Suet. in Domit. cap. ix: *Reos qui ante quinquennium proximum apud acriarium pependissent, universos discrimine liberavit*, Et ante in Claudii vita; c. ix, de Ippo, antequam imperium capesseret: *Ad eam, inquit, rei familiaris angustias decedit, ut quam obligatam acriario fidem*

dentes: quarum alteri pretium fuit HS XII, alteri paulo minus. Interiit nuper incendio a Cethegis descendens, HS XIV permutata, latifundii taxatione, si quis praedia tanti mercari malit. Magnitudo amplissima adhuc fuit, unius commissae ex orbibus dimidiatis duobus, a rege Mauretaniae Ptolemaeo, quatuor pedum et semipedis per medium ambitum, crassitudine quadrantali. Maiusque miraculum in ea est artis,

liberare non posset, in vacuum lege praedictoria venditis penderit sub edicto praefectorum. Hoc est, Claudii bona ac praedia, publicis obnoxia edicto praefectorum aersu diu venalia pendere, quum emptorem non invenirent. Sed alio significatione vindemia pendens a Plinio dicitur lib. XIV, cap. 5, nempe pro ea, quae in ipsa adhuc vite pendet. Quo pacto Cato de Re rust. cap. cxxvi: Oleam pendentem hac lege venire oportet. Olea pendens in funda Venafro veniunt. Qui oleam emerit, etc. Et cap. cxxviii: Lex vini pendentis. Hac lege vinum pendens venire oportet. Vinaceas illatos, et faecem relinquo, etc. Plinius ipse lib. XVII, cap. 1, fructus pendentes, circa quos depugnat homo cum alitibus. H.

HS XII. Ita MSS. omnes, non XV, ut editi: crescente nimirum gradatim mensarum pretio. Sestertium duodecies centena millia: 245,400 f. En. P.

A Cethegis. Quae Cethegorum familiae fuerat: ex qua consul Corn. Lentulus Cethegus, de quo cap. 27. — *A Cethegis,* etc. Ita libri omnes, etiam manu exarati, quos confidenter nimis spernit Budaeus, de Asse l. III, fol. 78, quum legit ategius descendens, quae vox Iuvenali nota, Sat. XIV, 196, Maurorum mappalia

sonat. Sed profecto ludii operam, quum nihil aliud Plinius velit, quam eiusmodi supellectilem haud pretio magis et ipsa materie, quam dominorum nobilitate civitati notam fuisse. Vnde quae cuiusque mensa fuerit, quam modo laudat, diligenter expedit. Pertinet huc illud Senecae lib. de tranquill. pag. 677: *Placet, inquit, mensa non varietate macularum complenda, nec per multas elegantium dominorum successiones civitati nota, etc.* HARK.

HS XIV. Sestertium quatuordecies centena millia: 286,300 fr. si ad pretium metallorum, Augusto prince. respicias; 249,060 fr. si ad rationem Plinianorum temporum computes. En. P.

Ex orbibus. Erant enim eae mensae orbiculatae: quare Mauros orbes appellat Martialis lib. IX, ep. 23, elephantinis dentibus, hoc est, pedibus eboreis suffultis: *Vt Mauri Libycis centum stent dentibus orbes.* H.

Ptolemaeo. Inbae filio, de quo in Auctorum Indice diximus, verbo *Inba*. HARK.

Per medium. Itaque totus mensarum ambitus pedum novem fuit. H.

Quadrantali. Quadrantem pedis unius, hoc est, pollicis tres, crassitudine obtinuit, H.

latente iunctura, quam potuisset esse naturae. Solidae autem a Nomio Tiberii Caesaris liberto cognomen trahentis, tribus sicilicis infra quatuor pedes, totidemque infra semipedem crassitudinis. Qua in re non omittendum videtur, Tiberio Principi mensam quatuor pedes sextante sicilico excedentem, tota vero crassitudine sescunciali, operimento laminae vestitam fuisse, quum tam opima Nomio liberto eius esset. Tuber hoc est radicis, maximeque laudatum, quod sub terra totum fuerit: et rarius quam quae superne, quaeque

Cognomen trahentis. Nominis cognominatae: et solida illa quidem fuit, uniusque trunci, non ex dimidiatis duobus, ut superior. II.

Trib. sicilicis. Sicilicus quarta pars pollicis est, sive unciae. Vnlusius: *Dividitur uncia in quatuor sicilicos, id est, in quatuor quartas.* Festus: *Sicilicum dictum, quod semunciam esset.* Pollices duodecim pedem castruunt. Fuit igitur huius mensae amplitudo pedum non omnia quaternum. Deerant solum tres sicilici, hoc est, pollicis unius dodrans, seu partes tres. Sic crassitudo semipedem non aequabat: tantumdem semipedi deerat, ne solidus semipes foret, nempe dodrans pollicis unius. II.

Sextante. Sextans pars est assis sexta, sive unciae duae. Assem appello rem integram quamcumque, seu ponderis, seu mensurae, cuius pars duodecima uncia appellatur. Hanc igitur mensam Plinius ait longitudinis habuisse pedes quaternos, et binos praeterea pollices et pollicis quadrantem, sive sicilicum; crassitudine vero sesquipollicem aequavisse. II.

Tam opima. Tot partibus amplior: quam nempe novenos pedes circuitu liberti mensa contineret: principis,

tantum quaternos. — *Namia, etc.* Sincerissima haec amatum MSS. lectio, Reg. 1, 2, Colb. 1, 2, 3, Paris. etc. quae sic in vulgatis libris interpolata, legitur: *liberto eius esset, cuius materia erat tuber. Hoc est radicis ultimum, maximeque in ea laudatum, etc.* Atqui proxime sequitur, *arborum vitium est.* Sic paula post cap. 30, ubi ex eorumdem codicum admanitu scripsimus: *Past haec amplitudo est: iam tati caudices iurant, pluresque in una. Mensae vitia, lignum, etc.* Plinii corruptores verius quam correctores ita ediderant: *Post haec amplitudo est iam totius caudicis. Iurant plura quoque in una mensa vitia.* Quibus verbis nec elegantia adest ulla, nec probabilis subest sententia: sed Plinianae menti adversa penitus, qui vitia mensarum, quae deinceps enumerat, adeo non laudat, ut damnum potius, impraebetque. II.

Tuber hoc. Id laminae operimentum e radice tubere est, sive noda: cuius laus praecipua est, quod sub terra conditum totum fuit, ubi rarius tuber gignitur, quam superne: nam et in ramis tubera oriuntur. De his arborum nodis Seneca de beneficiis lib. VII, cap. 9: *Video istae mensae,*

gignuntur etiam in ramis: proprieque quod tanti emittur, arborum vitium est, quarum amplitudo ac radices aestimari possunt ex orbibus. Sunt autem cupresso feminae etiamnum silvestri similes folio, odore, caudice. Ancorarius mons vocatur citerioris Mauretaniae, qui laudatissimam dedit citrum, iam exhaustus.

XXX. Mensis praecipua dos in venam crispis, vel in vortices parvos. Illud oblongo evenit discursu, ideoque tigrinum appellatur: hoc intorto, et ideo tales pantherinae vocantur. Sunt et undatim crispae, maiore gratia, si pavonum caudae oculos imitentur. Magna vero post has gratia, extra praedictas, crispis

et aestimatum lignum senatoris censu, eo pretiosius, quo illud in plures nolos arboris infelicitas torat.

Ex orbibus. Ex integris mensis, quae ex tubere quo fiebant. Has mensas, ut diximus, orbes Martialis vocat. HARD.

XXX. *Vel vortices parvos.* Sic MSS. Reg. Colb. etc. non, ut editi, vel in vertice variis, nullo plane sensu. Crispam in vortices parvos mensam vocat, quae ad instar vorticum intorte crispatur: in venam, quae venatim. HARD.

Hoc intorto et ideo tales pantherinae vocantur. Sunt et undatim crispae maiore gratia si pavonum caudae oculos imitentur. Subvereor ne parum recto ordine verba haec scripta sint; nam credibilis est, et rationi magis consonum, in vortices pravos intortasque et ob id pantherinas appellatas, caudae pavonum oculos fere imitatas esse, quam undatim crispas: quae propter considerandum an ita legi debeat: *Hoc intorto et ideo tales pantherinae vocantur, maiore gratia si pavonum oculos imitentur. Sunt et undatim crispae.* PERT.

Si pavonum caudae. Nec in mensis modo, sed et in spondis cubillum lautioribus haec pavonum caudae expetitae. Martial. lib. XIV, ep. 85, cui lemma: *Laetas pavoninus: Nomina dat spondae pictis pulcherrima penus Natio Iunonis avis, sed prius Argus erat.* Hinc et pavonatis pannus nomen accepit, de quo Da Cangijs in Glossario consulendus. H.

Post has. Post undatim crispas, praeter venatim, vorticatimque crispas, quae semper principatum obtinuerunt. Ad huius ligni maturam, venerem, crispatumque, proxime accedit id lignum, quod maiorum memoria eximio fuit in honore: *Madrum* vulgus nominat, non illepitio nitore placens, ambitioso venarum discursu, sese undatim crispante, interveniens multiplici formarum decoro splendentibus, punctorumque acervo exhiistratis. Id potioris vasis et haecibus dicavit avita mundities. Materiae declarat aeternitatem duratio, quando CC annorum fere vasa in sedibus sacris inveniuntur, nullam adhuc eadem sententia. Abiitque mos in vulgus vocandi ligna, quae lepido

denſa veluti grani congerie, quas ob id a ſimilitudine apiatas vocant. Summa vero omnium in colore. Hic maxime mulſi placet, ſuis refulgens venis. Poſt hæc amplitudo eſt: iam toti caudices iuvant: pluresque in una. Menſae vitia: lignum, ita vocatur materia ſurda, et indigeſta ſimplicitas, aut platani foliorum modo digeſta: item ilignae venae ſimilitudo, vel coloris: et quibus maxime obnoxiaſ fecere aeſtus ventique, rimae, aut capillamenta rimas imitata. Poſtea murena nigro tranſcurrens limite: variſque cornicum punctis apprehenſus, papaverum modo, et in totum 3 atro propior colos, maculaeve diſcolores. Virides terra condunt barbari, et illinunt cera. Artiſices vero

undulato criſpato fluctuarent, Madra, *Madré*. Ruellius de nat. Stirp. lib. I, pag. 143, artiſices fabros a æ conſultis ait; quodnam eſſet genus hoc ligni: reſponſumque, eſſe ſilveſtris cupeceſi vel cedri genus: de ferri ex India Syriaque: ſed nunc exoleviſſe. Hæd.

Apiatas. Apiatas, veluti muſcarum et apum ſtercore inquinatas. Alii, *apiculatas*: crebris velut apiculis notatas DAL. — *Apiatas*, Ab apio: quoniſm menſae denſa veluti grani congerie criſpae, apii ſemen et grana denſe congeſta referebant: quo ſenſu guttatas aves dixit Fridericus II Imper. de Venat. lib. II, cap. 20, hoc eſt, guttis diverſi coloris inſperſas. Hæd.

Post hæc. Poſt colorem ac formam, proxime amplitudo laudatur.

Iam toti. Vt ex uno caudice ſolida menſa conſtet. H.

Pluresque. Vt dimidiatis orbibus orbis integer menſae compingatur, quæſis Ptolemaei fuit, ſuperius laudata. Hæd.

Materia ſurda. Non ſplendens, nudumque lignum et linearum criſpo ducta minime virgatum. DAL. *Surda*. Nec criſpa, nec virgata, ſed ſimplex. Res ſurdas, herbas ſurdas, ſurdum colorem, aliaque ſimilia, pro obacuriſ ſcilicet et ignobilibus in Indice Pliniano vide. Hæd.

Murena. Ductus in longum Himæſ trameſſe niger; murenſe ſimilitudine. Hæd.

Cornicum. Nec placet, inquit, menſa variis interſtinctis punctis, eo colore quem in cornicum plumis deprehendimus: nec colos ille cinereis, qui papaverum nodum refert, atque adeo fere atrum umbrino colorem. — *Variſque*, etc. Si vulgatus hæcenus libros conſulta, nihil hic anni: *Variſque corticum punctis apprehenſus papaverum nodo*. In Maſ. nodo legitur: *cornicum*, ex animi coniectura reſcripſimus; etſi in Reg. 1 et Goth. *cornum*, in Reg. 2, *corticum* legitur. Murenſe poriter et cornicis color citreis in menſis damnatur: quid ſint corticum puncta, aut ad

frumenti acervis imponunt septenis diebus, totidem intermissis: mirumque ponderi quantum ita detrahatur. Naufragia docuere nuper, hanc quoque materiam siccata mari, duritie incorrupta spissari, non ullo modo vehementius. Nutriuntur optime, splendescuntque, manu sicca fricatae a balineis maxime: nec a vinis laeduntur, ut his genitae. Inter pauca nitidioris vitae instrumenta haec arbor est: quapropter insistendum ei quoque paulum videtur. (xvi.) Nota etiam Homero fuit: thyon graece vocatur, ab aliis thya. Hanc itaque inter odores uri tradit in deliciis Circes, quam Deam volebat intelligi: magno errore eorum, qui odora menta in eo vocabulo accipiunt, quum prae-

colorem quid praesentent, haud satis compertum. At e converso tigrum macedae in frutice Rubri maris, facilius ex eo baculis commendantur, lib. XVII, esp. 80, uti nunc in mensis cornicum puera damnantur. H.

Mirumque ponderi quantum ita detrahunt. Sic Gronov. alique. Elegantius exemplar Salmuticense per verbum impersonale, *mirumque ponderi quantum ita detrahatur.* PIR.

Vt his genitae. Quod in mensis, quarum gratia maxima est, si e citri arbore fiant, vina potantur. HARD.

Thyon graece. Hesychius: Θύον θύονα θύονα. Pustath. in Odiss. E, v. 1523, Θύον θύονα. Apud Athen. lib. V, pag. 207, θύα. Apud Teophr. Hist. lib. V, esp. 5, τὸ δὲ θύον, αἱ δὲ θύονα καλοῦσιν, etc. Didymus in eum Homeri locum, Θύον τύον; θύονα, ἢ πυροῦ, Ἰλλάν.

Hanc igitur inter odores uri tradit in deliciis Circes. Insignis memoriae lapsus, neque enim Circe inter odores urebat citrum, cedrum et lartem,

ut constat ex decimo Odysseae, sed Calypso, ex quinto eiusdem operis. Ipse emendat incuravit errorem et summus posita septimo Aeneidos, v. 40. Tribuit videlicet Circe, quod erat Calypso. E contrario Aristoteles Calypso dat, quod est Circe; secundo Ethicorum: Quocirca, inquit, oportet; quum quis medium assequi velit, ante omnia longius abire a magis contrario, ut Calypso monebat dicens, *Extra fluctum et fumum uavem adige.* Non hoc, eminentissime philosopho, Calypso monebat, sed Circe, ex duodecimo Odysseae. Pari incuria Pomponius quoque Mela conterraneus noster in secundo libro Calypso pro Circe posuit, ut in eius castigatombus meminimus. PIR. — *Circes.* Tribuit Circae Plinius, quod Calypso Homerus; Od. E, v. 60. Similis ceteri eius delictis Circae attribuitur, Aeneid. lib. VII, vs. 40: *Proxima Circae radantur littora terrae: Divae inaccessos ubi Solis flamma lucos assidue resonat cantu; testisque superbiis Vrit odoratam nocturna in lumina cedrum.* (Cf.

sertim eodem versu cedrum laricemque una tradat : in quo manifestum est de arboribus tantum locutum.

⁵ Theophrastus (qui primus a Magni Alexandri aetate scribit, quae circa urbis Romae quadringentesimum quadragesimum gesta sunt annum); magnum iam huic arbori honorem tribuit, memoratas ex ea referens templorum veterum contignationes, quamdamque immortalitatem materiae in tectis contra vitia omnia in-

Virg. tom. III, pag. 258 edit. Paris.) HAN.

Eodem versu. Versus Homericus sunt. . . ἐνὶ δὲ δ' ὄδῳ, κέδρου τ' ἐλά-
κιστος, θύου τ' ἀνὰ νῆσιν ὀδῶδες,
Διοφάνῳ, etc. In his versibus Nō-
ster vocem Graecam θύου, laricem
interpretatur: quae ad hunc locum
nihil aliud quam *thus*, sive odorife-
rum quid significare nobis videtur.
Ed. — *Eodem versu.* Odysseae, ut
dictum est lib. V, v. 60. Ita omnino
Didymus Homeri scholiastes, ita et
Eustathius legit. At Plinium vidisse
in suis exemplaribus necesse est,
κέδρου τε, πύκνης τε, θύου τ' ἀνὰ νῆ-
σιν ὀδῶδες. Nam vocem πύκνην pi-
num interdum, quaddoque etiam
laricem vertit, ut suis locis dicemus.
Apud Homerum Circe, ipsa rerum
Natura in Tellure est, quae cibos
alendis usque ad delicias hominibus
subministrat. Ha qui intemperantius
abutantur porcis similes sunt. Circe
palatium. Orbis est universus, hoc
est, istud quod a nobis incolitur he-
misphaerium, et ubi quidquid est,
edule gignitur. Neque enim illis
temporibus hemisphaerii alterius sus-
picio vel tenuis fuit. Circe δολέσσεια
appellatur, Od. II, v. 33, quoniam
sensim per sua ipsa moera, cum
quasdam eas, ad utendum illis im-
moderatus homines illicit. Ancillas

habere quatuor dicitur, quae men-
sam apparent; Odys. K, v. 348.
Quatuor illae sunt anni tempestates.
Fercula eae afferunt, panem, carnes,
vinum, Od. M, v. 49 et 30. Ab omni
intemperantia cavet Vlysses. Tum
ventum ei secundum Circe misit ad
profectionem: hoc est, non ante de-
sinit opipare uti mensa, quamvis intra
modum, quam daret operam naviga-
tioni ventus secundus. Caetera de
Circe, in explanatione argumenti
Odysseae exposuimus. HAN.

Theophrasti. Vide Hist. Pl. lib.
V, cap. 5. Primus ab Alexandri M.
aetate, hoc est, ex qua regnare coepit
Alexander; primus, inquam, este-
rorum de Romanis scripsit Theophra-
stus, imprimis ea, quae gesta sunt
circa ann. V. Romae 440, qui paene
tertius ante obitum Alexandri M. An
sint haec ἱστορικά ὑπομνήματα, *Com-
mentarii historici*, quorum meminit
Scholiastes Apollonii, an opus aliud,
quod interierit, considerandum. H.

*Lemontus templorum veteres con-
tignationes.* Verbum illud *templorum*,
suspicio esse solum additum, ductus
auctoritate Theophrasti, lib. V, cap.
5: *Et adhuc, inquit, memorant con-
tignationes quasdam antiquorum.* PIR.
— *Contignationes* Theophrasti ὀρεγός.
Etiam et ianuae ex eadem arbore θύ-

corruptae. Radice nihil crispius, nec aliunde pretiosiora opera. Praecipuam autem esse eam arborem circa Hammonis delubrum: nasci et in inferiore Cyrenaicae parte. De mensis tamen tacuit: et alias nullius ante Ciceronianam vetustior memoria est, quae novitia apparet.

XXXI. Alia est arbor eodem nomine, malum ferens exsecratum aliquibus odore et amaritudine, aliis expetitur, domos etiam decorans, nec dicenda verbosius.

XXXII. (XVII.) Eadem Africa, qua vergit ad nos, insignem arborem loton gignit, quam vocant celtin,

fieri auctor est Athen. lib. V, p. 207. HARR.

Nihil crispius. Sic Theophr. l. c. Quare fallitur Anguillara lib. de Simplic. parte II, p. 47, eumque secutus Salmas. in Sol. p. 953 et 954, qui Homeri Theophrastique ὄσον sabinam esse herbam putant, quae hac dote caret: nec tantae crassitudinis aut radicem aut caulem habet, ut ex ea vel mensurarum orbes pedum novenum, imo ne binum quidem, vel contignationes domorum, aut isnuarum postes fieri potuerint. HARR.

C. Hammonis. Theophr. l. c.

XXXI. *Alia est arbor.* Citrum aureolam intelligit, quam nos Aurantium vocamus, *Foranger*, hortis hodieque et aedibus decorandis, ramorum petulantia et fructuum iucunditate expetitum. HARR. — Immo potius *Citrus* ipsam *Medicam*, cuius fructus notissimi, et de qua nos supra egimus, lib. XII, c. 7. Nihil autem mirum, si Plinius, ut saepe solet, a se iam memorata rursus incogitans tradit. Quod de Aurantio narrat Harduinus, certe hallucinatur: nam inter doctos constat *Citrus aurantium* non nisi octavo, ut minimum, saeculo

post Ch. nat. ab Arabibus in Aegyptum prius, deinde in Europam transvectum fuisse. Conf. quae attulimus in Excursu I ad calc. lib. superior. pag. 402 sqq. Ed. P.

Malum ferens, etc. De *Citrò Medica* egimus lib. XII, cap. 7. Ed. P. — *Malum.* Aurantium nostrum est, *Forange*: Veterum, ut quidem reor, ἰσπερίον μῆλον. HARR. — Falso: vide notam superiorem. Ed. P.

XXXII. *Arborem loton.* Theophr. Hist. lib. IV, cap. 3: Ἐν Αἰθίῳ δὲ ὁ λευκὸς πλεῖστος καὶ ἀλλήτορος. Lotus Africana seu Lotophagica a Matthiolo recte pingitur, in Diosc. lib. I, pag. 257. Florentiae una d'India dicitur: Venetiis pro ligno sancto, sive Guaiaco, divenditur. In Italia nunc frequens: nec tamen ea est lotos Italica Plinii, quam huius baccae cerasorum instar pendeant e ramis, nec sint ut myrta παρὰλλήλα. — *Terra mutatam.* Soli natura, caelique. Hanc solum Graecam vocat, lib. XVI, cap. 53, et lib. XXIV, cap. 2. Non est Gallorum *Miconoulier*, ut Dalecanpius putavit, Hist. lib. III, cap. 21, quum huius arboris fructus foetidus sit et ingrati saporis: Lotus Italica a sua

et ipsam Italiae familiarem, sed terra mutatam. Praecipua est circa Syrtes atque Nasamonas. Magnitudo, quae piro: quanquam Nepos Cornelius brevem tradat. Incisurae folio crebriores, quae ilicis videntur. Differentiae plures, eaeque maxime fructibus fiunt. Magnitudo huic fabae, color croci, sed ante maturitatem aliud atque aliud, sicut in pvis. Nascitur densus in ramis myrti modo, non ut in Italia, cerasi: tam dulci ibi cibo, ut nomen etiam genti terraeque dederit, nimis hospitali advenarum oblivione patriae.

vitae fructus, qualis in Africanae loti fructu notabatur, nomen acceperit. Ea esse potius nobis videtur, quam *Alister* vocant, uti dicemus lib. XVI, cap. 53, HAED. — Non ita male Dal. Harduipo licet refragante: sed mirantur res plane diversas hic Plinium confudisse, dum varias loti species recensere sibi videtur. Scilicet lotum Africanam (*Zizyphum lotum*) Wild. sive, ut alii volunt, *Rhamnum spinosum* Christ. L. Arabibus *Sidr*; *Pentand. digyn.* gen. 532, Pers. sub *Ramno*. *Rhamnoid.* Juss.) ex qua Lotophagorum terrae gentique nomen, cum Celti Italici (*Celti Australi*, *Pentand. digyn.* gen. 634, Pers. *Amuntac*, Juss.) arbore in omnibus fere Europae Meridionalis partibus notissima, eisdem esse putat; characteresque, ut aiunt, alterutri plantae proprios ac peculiare temere imprudenterque miscet. Vide Cl. Suaw, *Voyages*, t. I, pag. 292. De variis loti speciebus apud Veteres, vide Exp. I ad calcem huius libri. Ed. P.

Magnitudo. Haec semineps ferme ad verbum Theophrast. Hist. lib. IV, cap. 4 HAED.

Quae ilicis. Sic, Mss. Reg. etc. Theophr. *φύλλον δὲ ἐντόμας ἔχον, καὶ*

πρωτότε. Illicem intellige, quae spinas non habet, ut ait Columella lib. VI, cap. 3. Vid. Matth. in lib. I Diosc. p. 206 et 207. HAED.

Magnitudo huic. Fructui Africanae loti. Theophr. HAED.

Myrti modo. Theophr. de fructu loti Africanae: Nascitur, inquit, myrtorum modo, densus in ramis, alterna serie positus, ut alter alteri advegens respondet: *φύλλα δὲ καὶ ὅτερον τὰ μέρη παρὰλληλα.* HAED.

Nomen etiam genti. Lotophagorum; a quibus et insula Lotophagitis. De his egimus in Geographicis lib. V, c. 7. H. → Terraeque. Regio tunc dicta *Sereed*. BAOT.

Nimis hospitali, etc. Homerus, Odys. IX, 95-sqq. *Τῶν δ' ὅστις λωταίο φάγοι μαδιάδων καρπὸν, οὗκ ἔτ' ἀπ' ἀγγυέλῃσι πάλιν ἔσθλην, οὐδὲ νίσθησι. Ἀλλ' αὐτῶν βούλοντο μὲν ἀνδράσι λωτῆρας οἶσι λωτὸν ἐρεπτόμενοι μέναι, νοστοῦ τε ληθίσθαι.* DAL.

Oblivione patriae. Nam qui cibum illum gustassent, ibi sedes ponere, securi patriae ac parentum, volebant. Accepta haec ab Homero. (Vide not. sup.) Ed.

Ferunt ventris non sentire morbum, qui eum mandant. Melior sine interiore nucleo, qui in altero genere osseus videtur. Vinum quoque exprimitur illi, simile mulso, quod ultra denos dies negat durare idem Nepos: haccasque concisas cum alica ad cibos doliis condi. Quin et exercitus pastos eo accepimus, ultro citroque commeantes per Africam. Ligno colos niger. Ad tibiaram cantus expetitur. E radice cultellis, capulos, brevesque alios usus excogitant. Haec ibi natura arboris. Est autem eodem nomine, et herba,

Ferunt ventris. Stomachine, an alvi? Theophr. καὶ ἐστὶ πρὸς τὴν κοιλίαν ἀγυθόν. Venter apud Plin. passim pra ventriculo, ut κοιλία apud Graecos ἀντὶ τοῦ στομάχου sumitur. Alias εὐστόμαχα, quae stomacho utilia: σὺκοδαι Medici vocant, quae ut Cato et Celsus aiunt, bonam alvum faciunt, seu leniter ducunt alvum. Sic Diosc. accepit lib. I, cap. 157 de cerasia. HARD.

Melior. Suavior, ἡδίων δὲ ἀπὸ ῥιζος. En quod paulo ante pronunt, loti differentias plures fieri diversitate fructuum. HARD.

Vinum q. expr. illi. Herod. Mel-poin. lib. IV, p. 281, n. 187.

Quod ultra denos dies durare, etc. Lego *binos*, non *denos*. Theophr. lib. IV, cap. 3: *Et vinum*, inquit, *quod ex eo exprimitur, non nisi binos aut ternos dies durare, deinde aescere.* PINT. — *Denos dies:* Polybius in fragm. lib. XH, pag. 1439, οὐ δύναται δὲ πλέον δύναι μέναι ἡμερῶν, de Africana loti agens. Recitat haec Athen. lib. XIV, pag. 654, ex Polybio. HARD. — *Negat durare, idem Nepos.* De fructu loti secundae id Theophr. recitat. DALEC.

Concisas: Ita Mes. Alii *continuas*

malunt. Polyb. loc. cit. κατὰ χρόνον κόψαντες, cum alie tundentes. De alica dicemus lib. XXII, cap. 64.

Quin et exercitus, etc. De fructu prioris loti id Theophr. DAL. — *Et exercitus.* Ophiello duce, quum expeditionem susceperet adversus Charthaginenses. Theophr. loc. cit. de loti Africana. HARD.

Ligno colos niger. De secunda loti idem Theophr. DAL. — *Ligno* Et hanc in Africana loti Theophr. doctem agnoscit, τὸ δὲ ξύλον, μέλαν. HARD.

Ad tibiaram. Hoc ipsam de eadem loti Theophr. Ἐὶ δὲ αἷς τε τοῖς αὐτοῖς χρόνοις. Tibiæ eiusmodi Alexandrinis εὐστρυγες sunt appellatae, teste Athenaeo, lib. IV, pag. 182, et ἰστίνας ἀγροί. Ovid. Fast. lib. IV, vs. 490; et horrendo lotos adunca sono. HARD. — Vide Gronovium, Observat. IV, 45. Ed. P.

Et herba. Quae Dioscor. lib. IV, cap. 111, lotus sativa et trifolium vocatur. ὡτὲς ἡμερῶς, οἱ δὲ τρίφυλλον. Addit in hortis nasci Trifolium odoratum vocant; equis pabulum gratissimum: unde et *equinum* dictum. HARD. — Dura species omnino diversas, hic, ut supra, Noster videtur

et in Aegypto caulis in palustrium genere. Recedentibus enim aquis Nili riguis provenit similis fabae caule, foliisque densa congerie stipatis, brevioribus tantum, gracilioribusque: cui fructus in capite papaveri similis incisuris, omnique alio modo: intus grana, ceu milium. Incolae capita in acervis putrefaciunt: mox separant lavando, et siccata tundunt, eoque pane utuntur. Mirum est, quod praeter haec traditur: sole

confusisse, aut certe notas unicuique plantae peculiares non probe scitis inspexisse. *Herbam autem eiusdem nominis*, de qua etiam Diosc. agit l. c. nihil aliud esse censemus quam *Melilotum officinale* (*Diadelph. Decand. gen.* 1749, Pers. *Legumin. Juss.*), eandem vero Aegyptiacam (an Euphrateam?) in palustrium genere, de qua Herod. Theophr. Diosc. locia inf. allatis, *Nymphaeam Nelumbo* L. (*Nelumbium speciosum* Willd. *Polyand. polyg. gen.* 1343, Pers. sub *Nelumbo. Hydrochar. Juss.*) Habitat in aquis Persinae, Indiae, Aegypti? E.P.

In Aegypto caulis. Hunc eisdem verbis describunt Herodot. Euterpe, lib. II, n. 93, pag. 422; Theophrast. Hist. lib. IV, cap. 10; Diosc. lib. IV, cap. 414. Iconem illius accuratam exhibet Prosper Alpinus, oculata fide, lib. de plant. exot. cap. 46, pag. 243. Haec. — Aegyptiorum monumenta solum mythicam frequentissime habent. Est ea *Nelumbium speciosum* Willd. sive *Cyprus* Smith. Sacra Aegyptiis planta, quod elegantissima foliorum rotundorum forma, pulcherrimus flos et mysticus ortus quotidianus a Nili undis ad divinam naturam spectare videretur. Isis ipsa luti foliis coronata conspicitur (*Pocock's Reise* l. 1. 60, 94). E loco Quirilis ortus, in foliis luti tanquam in

navigiis natare dii veteres dicebantur. Harpocrates loto insidebat: in ipsis numismatibus Ptolemaeorum ea planta occurrit. Fructus (καρπὸς αἰγυπτίος) edebatur, sed sacerdotibus, et Pythagoricis eorum aemulis, interdictum, ne fabis his vescerentur. Conf. Cicero. Divinat. I, 30; Smith. Exotic. bot. n. 7, tab. 31, 32. SENECA.

Recedentibus. Ita etiam Mas. Theophr. ὅτεν ἡ χώρα κατακλυσθῆ, γαῖαν αὖτα inundantur. Quare forte rectius, residens, h. e. stagnantibus, legeris, Callixenos apud Aiheo. lib. XV, pag. 677, ἐν λίμναις, in paludibus. Haec.

Similis fabae, Diosc. et Theophr. καυλὸς ὅτεν τῷ τοῦ καυμοῦ ἀμπερός. Quod de faba Aegyptia intellexisse Theophr. videtur. Haec.

Densa congerie. Theophrast. l. c. caulis folia cum Aegyptiae fabae foliis confert: sed minora aut esse et graciliora: floris vero foliola tenuitate proxima esse liliacis, multa densaque stipata congerie. Vtramque dotem caulis unius foliis temere contulisse Plinio videtur. Haec.

Similis incisuris, etc. Theophrast. ibidem. Dal. — *Intus grana*, Diosc. et Theophr. II. cc. Haec.

Et siccata. Capita nimirum, vel grana potius, quae capitibus continentur, Theophr. et Dioscor. item

occidente papavera ea comprimi, et integri foliis: ad ortum autem aperiri, donec maturescant, flosque qui est candidus, decidat. (XVIII.) Hoc amplius in Euphrate tradunt, et caput ipsum et florem vespera mergi usque in medias noctes, totumque abire in altum, ut ne demissa quidem manu possit inveniri. Verti deinde, paulatimque subrigi, et ad exortum solis emergere extra aquam, ac florem patefacere, atque etiamnum insurgere, ut plane ab aqua absit alte. Radicem lotos haec habet mali cotonei magnitudine, operiam nigro cortice, qualis et castaneas tegit. Interius candidum corpus, gratum cibus, sed crudo gratius decoctum, sive aqua, sive pruna. Nec aliunde magis, quam purgamentis eius, sues crassescunt.

XXXIII. (XIX.) Cyrenaica regio loton suae postpo-

Diod. Sic. Bibl. lib. I, pag. 30, et lib. XXII, cap. 28. HARD.

Sole, etc. Theophr. et Dioscor. II. cc. HARD. — *Ea comprimi.* Flores comprimere et capita contegere. Vide lib. XXII, cap. 21, infra scripta multa de hac l. tū.

Hoc amplius. Reliqua deinceps quae hoc capite narrantur exstant apud Theophrast. Hist. IV, 10, et de Causis, II, 20, p. 262, unde Aegyptiam loton eandem esse cum Euphratica colligas. HARD.

Caput et florem vespera mergi. etc. Theophr. lib. IV, cap. 10: *Εν δὲ τῷ Εὐφράτῃ τὴν κεφαλὴν φάσι καὶ τὰ ἄλλα δύναι, καὶ ὑποκαταβαίνειν τῆς ὕλης δαιτυνῆς μέχρι μέσων νυκτῶν, καὶ τῷ βῆθει πόρρω οὐδὲ γὰρ καθέγγα τὴν χεῖρα λαβεῖν ἵσται μὲν δὲ ταῦτα ὅταν ἄρσρος ᾖ, πάλιν ἐπαναφέρει, καὶ πρὸς ἡμέραν ἐπὶ μέλλον ἀμα τῷ ἡλίῳ φανερόν ὑπὲρ τοῦ ὕδατος. καὶ ἀνελκύει τὸ ἄλσος, ἀνελκόμενος δὲ ἐπὶ ἀναβαί-*

ναι, κ. τ. λ. Quae cuncta ibidem verbis Noster expressit. Harduinus lotum hanc Theophrasteam, in Euphrate nascentem eandem esse iudicat cum loto Aegyptiaca; iure an iniuria vis dicere possum; quoniam duas esse diversas species potius crediderim. Vide Exc. I ad calc. huius libri. Eo. P.

Emergere extra aquam. Idem fere scribitur de flore Arabicae arboris cap. undecimo libri duodecimi. DAT.

Radice lotos, etc. Κάπριον vocat Theophrastus. DALL. — *Radice,* etc. Hare pariter Herodot. Theophr. et Dioscorid. l. c. HARD.

XXXIII. *Cyrenaica.* Et haec totidem verbis leguntur apud Theophr. lib. IV, cap. 4. Huius paliuri meminit apud Athen. lib. XIV, Diphilus Siphnius. HARD. — *Cyrenaica regio.* Chifflet. cod. *Cyrenaica;* ex eodem paulo post HARD. *mandatur;* Gronov. *alique mandatur.* Eo. P.

nit paliuro. Fruticosior haec, fructuque magis rubens, cuius nucleus non simul mandatur, iucundus per se, atque suavior e vino, quin et vina succo suo commendans. Interior Africa ad Garamantas usque, et deserta palmarum magnitudine et suavitate constat, nobilibus maxime circa delubrum Hammonis.

XXXIV. Sed circa Carthaginem Punicum malum cognomine sibi vindicat: aliqui granatum appellant, Divisit et in genera apyrenum vocando, cui lignosus nucleus abest: sed candidior ei natura, et blandiores

-Paliuro. Arborem Theophrastus laus et fudus describit quam Plinius: Ο δὲ παλιούρος θαμνωδέστερος τοῦ λωτοῦ φύλλον δὲ παρόμοιον ἔχει καὶ ἐνταῦθα, τὸν δὲ καρπὸν διάφορον: οὐ γὰρ πλατύν, ἀλλὰ στρογγύλον καὶ ἐρυθρόν· μέγας δὲ ἥλικον τῆς ἀέθρας, ἢ μικροῦ μίλλον· πυρῆνα δὲ ἔχει οὐ συνιστάμενον καθάπερ ταῖς βόαις· ἡδὺν δὲ τὸν καρπὸν καὶ ἅπτε τις εἶπον ἐπιχέει, καὶ αὐτὸν ἡδὺν γίνεσθαι φασι καὶ τὸν αἶνον ἡδὺν ποιεῖν. Hist. Plant. IV. 4. — *Paliurus aculeatus* Lam. (*Pentand. monogyn.* Pers. gen. 532. sub Rhomno. *Frangulae*. Juss.) Spreng. lip *Zizyphus Paliurus* Wild. teste Anguillara, pag. 54. Conf. doct. Fér. *Flore de Virgile*, tom. VIII, p. cxxiv ed. nostr. Ed. P.

Interior, etc. Theophr. l. c. H.

Constat. Dial. cod. præstat Ev. P.

XXXIV. *Punicum*, etc. De eo Empedocles, οὐδέναι ὀφίγεται τε οἶσαι, ὑπερπλοῖα μάλιν. Opsigenos appellat, quod tarde maturescent fructus, aut sensus gignantur: ὑπερπλοῖον vero quod cortice vestiantur, prorsusque, nempe malicorio: vel quod floribus luxuriant: πλοῖον quoniam et ἄγαν ἀνὰ δυν est, et ὀλλύεται. Rhod. XXIX, c. 23. Dalec.

Pun. malum... vindicat. Africa.

Aliqui granatum. Malum granatum Marcell. lib. de Medic. cap. 27, p. 193, aliique: quod nomen hodieque servatur, arbori quidem, ut *grenadier*: pomis, ut *grenade*: ab interiorum granorum multitudine. A Poenis alterum nomen deduci volunt: alii a colore purpureo, quo fructus et flos constant. HARD — *Granatum* etc. *Punica Granatam* (*foosant.* *mano.* *gyn.* gen. 4242, Pers. *Myrt.* *Juss.*) Habitat in Africa, Persia, Europa meridionali: apud nos in hortis colitur: variat flore pleno et albo. Ed. P.

Apyrenum. Ita MSS. Reg. Colbert. Par. Tol. et Salm. Graeci ἀπύρηνον scribunt. Πυρῆν nucleus est: ἀπύρηνον, quod eo caret. Latini tamen ex usu, non apyrenon, sed apysidon dicunt, Mart. lib. XIII. epigr. xxi: *Lecta suburbanis mittuntur apyrina ramis, Et verumque tuberes: quid tibi cum Libycis* Et ep. xxi: *Non tibi de Libycis tuberes, et apyrina ramis, De Nomentanis sed damus arboribus*, Eadem Plinius dulcia vocat, l. XXIII, cap. 57. HARD

Cui lignosus. Hoc est, cui non est durus acinus, seu granum. Non igitur apyrina dicuntur, quae nullum

sunt acini, minusque amaris distincti membranis. Alia structura earum quaedam, ut in favis, communis. Nucleos habentium quinque species: dulcia, acria, mixta, acida, vinosa. Samia et Aegyptia distinguuntur erythrocomis, et leucocomis. Corticis maior usus ex acerbis ad perficienda coria. Flos balaustium vocatur, et medicinis idoneus, et tingendis vestibus, quarum color inde nomen accepit.

XXXV. (xx.) In Asia et Graecia nascuntur frutices: epipactis, quem alii elleborinen vocant, parvis

omnino nucleum habeant, sed quae mollem adeo, ut mandi possit, ac pro nihilo haberi. Seneca, ap. 85, pag. 368: Sic sapiens, inquit, importurbetur dicitur, quo modo apyrina dicuntur, non quibus nulla inest duritia granorum, sed quibus mihi. Falsum est etc.

Quinque species. Diosc. lib. I, c. 151, tres lapsum genitum species enumerat, φλοκίαν, ὄφιον, εὐδωκίαν, dulcem, acidam, vinosam.

Samia. Alia, praeterea inquit, Samia Punica sunt, alia Aegyptia: et quidem utraque bifariam dividuntur: quoniam enim Samia Erythrocoma, sunt et leucocoma: Aegyptia quoque iisdem differentiis distinguuntur. Sic nucleos habentium genera sunt omnino novem, quod verbis expressis ait ipse lib. XV, cap. 11. H.

Erythrocoma. Ita MSS. omnes. Non igitur a granorum colore, sed a fronde totaque rubra vel alba, nomen haec habent. Malant alii a granorum colore, τὴν κόκκυν, erythrocoea et leucocoea dici. H.

Ex acerbis. Viridibus, limaturis. Haas.

Flos balaustium. Scriptis libus Graecis, βαλαστῶν flos est punicae sil-

vestis non domesticae. Officinae tamen Plinium sequuntur, quibus balaustium silvestris domesticaeque florem promiscue significat. Et Marcell. Empir. cap. xvii, pag. 124, balaustium vocat florem mali granati quo coriarii utuntur: quod genus acerbum quidem, non tamen silvestre est. Haas.

Et medicinis. Dioscoridem vide I. I, cap. 151. ipsamque Plinium lib. XXIII, cap. 60. H.

Color. Nimirum puniceus.

XXXV. Epipactis. Επισπᾶτις, In libris haec tena editis, Epipactis quem alii ambolinem. Nos locum sanavimus tum ex Diosc. lib. IV, cap. 169: Επισπᾶτις, inquit, οὐ δὲ Ἰλλυριοῦν, θαμνίσκος μικρὸς, ἐλάστω φύλλῳ ἴσων, πρὸς τὰ θαμνίσκῳ δὲ μίσκῳ, καὶ πρὸς τὰ ἐν ἡμαῖσι παῖθα. Tum ex ipso Plinio lib. XVII, cap. 52, ubi eodem plane cum Dioscoride refert. Haas. — Epipactis, etc. Neottia spiralis (Gynand. digy. gen. 1984, Pers. Orchid. Juss.) Nulli alii Orchidearum elleborinem adiudicare se posse proficitur Sprengelius, ob foliorum exiguam, caeteris deficientibus notis; certe tamen non eundem esse ait cum Elleborine Cava-

foliis, quae pota contra venepa prosunt, sicut erices contra serpentes: (xxi), et in quo nascitur granum Gnidium, quod aliqui linum vocant: fruticem vero thymelaeam, alii chamelaeam, alii pyros achnen, alii cnestron, alii cneoron: est similis oleastro, foliis angustioribus, gummosis si mordeantur, myrti magnitu-

pini, XV, 30, quae Cypripedium Calceolus esse videtur. Quod si vero ad Plinii verba respicias, forte rem in aneipiti relinquendam censueris, quippe qui hoc ipso in loco fruticem epipactin appellat, quod Neottiae spirali minime certe convenit. Al idem l. XXVII, c. 52: *Epipactis ab aliis elleborine vocatur, parva herba, exiguis foliis* etc. Dioscorid. quoque *θαμνίσκος*, vel etiam *θαμνός*, de herbis saepius dixisse testatur Bodaeus notl. in Theophrasti pag. 1066 sqq. E. P.

Sicut erices. Subintellige colla. Nicander in Theriac. pag. 48, adversus serpentium ictus: ita praecipit: *Αἴζης δ' ἀνθιμώσπευ ἄρα τάνυγυλον ἔρκεον, ἢ τι μάλιστα περικτόντα σάλας ἔρπον.* Quin et florentem prompte frondentis erices Tolle comam: hanc pastum vel tantum examina circum. Vbi Scholiastes pag. 28, ait ericem habere folia ederae affinia, longiora tamen et superiora: *Ἐρίκη δὲ, ὡς βοτάνης, ἣτις φύλλα ἔχει τῷ πρὸς παραλήσει, μικρότερα δὲ καὶ τραχύτερα.* In Gallia frequens, *Bruyère*. De ea rursus dicitur lib. XXIV, cap. 39. Haad. — Dioscor. I, 117: *Ἐρίκη δένδρον ἐστὶ θαμνώδες, ὁμοίον μυρίκη, μικρότερον δὲ πολλῶν, κ. τ. λ.* Plinius XXIV, 39, Dioscor. sequitur; foliaque ericae non ederae, sed rosimarino sere affinia dicit. *Ἐρίκη* Veterum nobis erit, ut Sprengelio,

Erica arborea, sive scoparia (Octand. monog. gen. 963, Pers. *Ericin.* Juss.) E. P.

Et in quo. Subintellige, et fruticem alium, in quo, etc. Sic Diosc. l. IV, c. 173, quod ex eodem fonte graeco hausit, ex quo hortum suum Plinius rigavit: *Θυμλάνα, οἱ δὲ χαμυλάνα, οἱ δὲ πυρός ἄχνη, ἢ κνήστρον* (sic enim legendum, ex Galeno in Gloss.), *ἢ κνήστρον καλεῖται.* Describitur accurate, pingiturque a Clusio, Hist. rar. Plant. lib. I, cap. 57, pag. 87. H. — *Granum Gnidium...* fruticem vero thymelaeam etc. *Daphne Cicorun* nobis, *Garcou* (Octand. monog. gen. 967, Pers. *Thymel.* Juss.). Caeterum Dioscorid. loc. cit. hallucinari eos ipse adnotat: qui granum Gaidium pro fructu Chamelaeae (*Daphne Gnidii* nobis) habent, decepti quoddam foliorum similitudine: *Πλεονέχεται δὲ νομίζοντες τὸν κνήστιον κόκκον τῆς χαμυλαίνης εἶναι κνήστιν.* E. P.

Quod aliqui linum. *Οἱ δὲ, λινὸν καλεῖται*, inquit Diosc. l. c. *δεῖ τὸ εἶναι τῷ σκατῷ λινῷ θάμνον τῇ φύσει πρὸς μωσον*, quoniam frutes sativi huius similitudinem refert, Haad.

Gummosis. MSS Reg. Colb. etc. *gumminosis.* Interpres Oribasii lib. XI, fol. 198: *viscosa glutinosaque folia mandendo, quae Diosc. ὑπόγλυττον dixit, ἐν τῷ διαμασάσθῃ, καὶ κολλώδη.* Haad.

dine : semine, colore et specie farris: ad medicinae tantum usum.

XXXVI. Tragion fruticem sola Creta insula gignit, terebintho similem et semine, quod contra sagittarum ictus efficacissimum tradunt. Eadem et tragacanthem; spinæ albae radice, multum praelata apud Medos aut in Achaia nascenti. Pretium eius in libras x. III.

XXXVII. Tragon et Asia fert, sive scorpionem, veprem sine foliis, racemis rubentibus, ad medicinae usum. Myricen et Italia, quam alii tamaricen vocant:

Colore et specie farris. Fructu polido (Χυμῶν Diosc.) principio, tandem rubente. Plinius Χυμῶν herbaei coloris male vertit. Vide lib. XXVII, cap. 9. Dalec. — *Specie farris.* Intus nimirum, ubi eius seminis medulla albet quam maxime. Ita MSS. omnes et edil. H.

Medicinae. Diosc. loc. cit. H.

XXXVI. *Tragion.* Haec totidem verbis Diosc. lib. IV, c. 49: Τράγιον ὑψίστος μὲν ἐν Κρήτῃ πόρην etc. H. — *Hypericum hircinam?* (Polyand. pentag. geb. 1338. Pers. *Hyperic.* Juss.), Sprengel. J. 185. At Noster rursus XXVII, 115: *Tragion nascitur in Cretae tantum insulis maritimis, iuniperi similis* (γξίρῳ, lentisco Diosc.) et semine, et folio, et ramis; succus eius lacteus in gummi spissatus etc. quae, quomodo ad hypericum pertineant haud facile perspicio. Adanson. ad pistaciam tragion refert; recte an male alius viderit. An potius Astragalus incanius, foliorum coniugationibus densissimis, Tournef. (A. densifolius Wild.), ut Broterio placuit? an Tragacanthae varietas, aut certe aliena species? In re incerta, certi quid pronuntiare religio est. Ed. P.

Tragacanthem. Τραγάκανθον. Haec

Theophr. Hist. lib. IX, cap. 1. Haam.

— *Astragalus Creticus* Lam. (*Dia-*
delph. decaud. gen. 1745, Pers. *Le-*
guminos. Juss.). Prius soli Cretae pe-
culiarem crediderunt Veteres, sed
etiam in Achaia repertum fuisse pro-
dit Theophrastus, item in Asia, Mo-
diam versus; invenit in Caucaso super
Marshallius; Sprengelio teste, Hist.
t. I, p. 99. Ex hoc frutice legitur
gummi tragacanthae album (*gomme*
adragant officinar.), ut ex Itinerario
Tournesfortii patet tom. III, pag. 262.
Reliquas species, excepto *A. gummi-*
fero, qui gummi flavescens minoris
pretii fundit, nullo scalere gummoso
succo nit. Cl. Wild. Ed. P.

Praelata. Gron praelatam. Ed. P.

In libras X. III. Denarii terni,
monetae Galliae 2 fr. 10 cent. Ed. P.

XXXVII. *Tragon et Asia.* Sic MSS.
et libri huius index, non *Tragion*.
Plin. ipse quoque rursus, XXVII,
116, ubi de ea uberius H. — *Sol-*
sola Tragus (*Pentand. digyn.* gen.
659, Pers. *Atriplic.* Juss.) Habitat et
in Europa australi. Ed. P.

Myricen et Italia.... Achaia autem
bryam. Cave ne duas hic species di-
versas existimes; brya differt tantum
a tamarice, seu myrica, quod gallas

Achaia autem bryam silvestrem : insignē in ea, quod
 2 saliva tantum ferat gallae similem fructum. In Syria
 et in Aegypto copiosa haec est : cuius infelicia ligna
 appellamus, quae tamen infeliciora sunt Graeciae.
 Gignit enim arborem ostryn, quam et osiryam vocant,
 solitariam circa saxa aquosa, similem fraxino cortice,
 et ramis, folio piri, paulo tamen longioribus crassio-

non ferat; sed hoc vel ex illi tempe-
 raturae, vel naturae soli varietis
 causis tribuendum; et saepe in quercu
 coccifera, chêne à o-chénille, acci-
 dere vidimus. GERARD. — *Tamariz*
Gallica (*Pentand. trigyn* gen 732,
Pers. Portulac. Juss.). Habitat in Gal-
 lia, Italia, Hispania etc. An *Tama-*
riz Africana Desfont. Bot. Atl. tom. I,
 pag. 269, myricae est affinis, quam
 Noëst copiosam in Aegypto-Syriaque
 dicit? Eo. P.

Bryam. Quia fructum fert veluti
 florem compage muscosum. Diosc.
 l. c. χαλκόν ὡμαρ ἄρθος φίλι βρω-
 δος κατὰ τὴν οὐράτω. HARD.

Insigne. Dioscor. loc. cit. H.

Copiosa haec. Saliva nempe, et se-
 cunda Diosc. II.

Culus infelicia, etc. Myricae in Ita-
 lia lignum infelix vocatur, quia ste-
 rile: *Infelices arbores*, inquit Plin.
 lib. XVI, cap. 45, existimantur, da-
 mnatæque religione, quae neque se-
 runtur unquam, neque fructum ferunt:
 qualis est vulgaris myrica, sive Ita-
 lica. Cuius quum Plinius hic dicit,
 Aegyptum intelligit. II.

Infeliciora. Quoniam, ut statim
 additur, ostrys in domum illata mor-
 tes miseris facere proditur. H.

Ostryn. Οστριν et οστρύων Theo-
 phrast. vocat Histor. lib. III, cap. 40,
 ubi Rob. Constant. in Not. ait, ostryn
 esse Syringam Etnuscorum, a se Flo-
 rentiae vitam; a nobis hic in hortis

Regio. HARD. — *Ostrya* et *Ostry*
 Veterum, *Carpinus* est *Ostrya* Linn.
 (*Monoc. Polyand.* gen 2107, *Pers.*
 sub *Ostrya* vulgari *Amentoo*. Juss.)
 Eo. P.

Solitariam. Quid haec voce vellet au-
 ctor, huiusmodi satis compertum. Nam
 μονοτρίβος, quoniam vocabulo utitur Theo-
 phrastus, aliud sonat: nempe unius
 speciei arborem esse, sine ullo maris
 ac feminae discrimine. Quod si *solit-*
ariam nunc idem valet, atque in lo-
 cis solis desertisque nascens, singu-
 laria illa huius vocis acceptio est. H.
 — *Solitariam*. Solam scilicet arborem
 quae circa illa aquosa saxa crescat.
 Ex Gerardi not. MSS. En. P.

Circa saxa aquosa. Addenda vi-
 detur coniectio et, ad vitandam
 amphibologiam, legendumque circa
 saxa et aquosa. Theophrastus eodem
 libro et capite: *Aquae convallesque*
arbor haec gignit; quod enim Theo-
 dorus convalles, Plinius saxa trans-
 tulit, habente utrumque intellectum
 graeca dictione πάπηλ. PARR.

Folio piri. Folii piri maioribus,
 non multo longioribus, in acutum con-
 tractis, fibrosis, rugosis circa fibras,
 tenui per ambium scissura: reliquis
 fibris a media costarum modo in re-
 ctum iuxta magnam porrectis: materie
 dura, decolori, exalbida: fructu par-
 vo, oblongo, hordeo simili. Theophr.
 loc. cit. DALL.

ribusque, ac rugosis incisuris, quæ per tota discurrunt: semine hordeo simili et colore. Materie est dura atque firma: qua in domum illata, difficiles partus fieri produnt, mœstesque miseras.

XXXVIII. (xxn.) Nec auspiciator in Lesbo insula arbor quæ vocatur evonymos, non absimilis Punicæ arbori, inter eam et lanrum folii magnitudine, figura vero et mollitie Punicæ, flore candidiore, statim pestem denunciâns. Fert siliquas sesamæ similes: intus

Rugosis. In fibris ipsis, quæ plurimæ a media seu crassiore fibra instar costarum procurrunt, folio corrugato. Theophr. loc. cit. H. — Vide not. superior.

Qua in domum. Theophr. loc. cit. Ἀγύρας δὲ ὡς οὐκ ἐντὸς οἴκου εἰς αἰχὰς εἰσέρχεται, δυσθύναντος γὰρ φάναι καὶ δυστοκίας ὡς τὰν ῥ. H.

XXXVIII. *In Lesbo.* Orlyino monte; cuius mentio fit Theophr. lib. II, cap. 31. Dalpc.

Evonymos. Εὐώνυμος Theophrast. Histor. lib. III, cap. 48. Gallis *du fusain*; et aliis aliter visum scimus. Anguillara de Simpl. P. IV, pag. 81, affirmare nil dubitat: statuere nihil audet Ruellius, etsi multæ, inquit, delineationes faverit, de Nat. stirp. lib. I, p. 154. In Commentariis Acad. Reg. Scient. anni 1766 describitur a D. Danty d'Lenard pag. 201, planta peregrina, quam Evonymoiden vocat, ob aliquam cum Evonymo similitudinem: tergeminamque distinguit Canadensem, Virginianam, Carolinianam. H. — *Evonymus Europæus* (Pentand. monog. gen. 539, Pers. Frangulac. Juss.) Ed. P.

Inter eam. Maiore folio quam chamedaphne: sed molli, ut Punica. Theophr. loc. cit. καὶ τὸ φύλλον ἔχει

κορδὴς μίτρον δὲ ἢ χαμᾶδᾶν, καὶ μαλακὸν ὥσπερ ἡ ββ. H.

Flore candidiore statim pestem denunciâns. Lego, *Flore candido, odore statim pestem denunciâns.* Theophrast. lib. III, cap. ultimo: *Flos colore albac, violacæ similis; odore infestus, velut cryporem infernus.* Quò in loco transferendo notandum est insigniter errasse et Plinium, et Theodorum; refert enim hæc, arbor evonymos odorem seu virtus atractylidis herbe, quæ teste Theophrasto lib. VI, cap. 4, et Plinio lib. XXI, cap. 16, succum sanguineum effundit: quare et πάρος a quibusdam, eisdem testibus appellatur: est etiam odore tetro atque infesto. Quia igitur πάρος græcæ, *morstem* latine significat, Plinius *pestem*, Theodorus *crudorem* transtulit, neuter bene, transferre enim debuissent: *odorem gravi phoni, vel si ita maluissent, atractylidis.* PINT.

Pestem denunciâns. Quoniam letalis est animalibus cibos. H.

Fert siliquas. Theophrast. loc. cit. Sesama vel sesamum, *la jujescine*. Evonymi siliquas vulgus serota vident sacerdotum, quod intus erui magnitudine grana mollibus involuta membranis testiculorum modo contineantur. H.

granum quadrangula figura, spissum, letale animalibus: nec non et in folio eadem vis. Succurrit aliquando praeceps alvi exinanitio.

XXXIX. Alexander Cornelius arborem eonem appellavit, ex qua facta esset Argo, similem robori viscum ferenti, quae nec aqua, nec igni possit corrumpi, sicuti nec viscum: nulli alii cognitam, quod equidem sciam.

XL. Adrachnen omnes fere Graeci portulacae nomine interpretantur, quum illa sit herba, et andrachne vocetur, unius litterae diversitate. Caeterum andrachne est silvestris arbor, neque in planis nascens, similis unedoni, folio tantum minore, et numquam decidente:

Letale, etc. Pecu enecat, si gustetur; praesertim capras, nisi purgentur. Theophrast. Τοῦτο ἰδιόμεινον ἐνὸ τῶν προβάτων, ἀπεκτείνετο καὶ τὸ φύλλον, καὶ ὁ κάρσις καὶ μέλαινα τὰς αἰγὰς, ἰὰν μὴ καθάρσας τὴν γῆν. H. — *Animalibus.* Sic Chiff. et Hard. codd. Gronqv. et al. *animalibus.* Ep. P.

XXXIX. *Eonem.* Et in indice *Eon* haec arbus vocatur. H.

XL. *Adrachnen.* MSS. R. Colb. et Par. ubique *andracen*, quum de hac arbore silvestri agitur, scribunt: quum de portulaca, *ausdrachnen.* H.

Quum illa. Portulaca nimirum, quae ἀνδράχην Galeno de Fac. simpl. med. lib. VI, cap. 43, pag. 156. Gallis, du pourpier. Graecis recentioribus, ut apud Phavorinum, χοιροβότανον, quae vox portulacam sonat. Vnde et Apuleius cap. 103: *Latini portulacam, alii porcatrum, Graeci andrachnen.* Et andrachnen vocat Columella Hort. lib. X, pag. 358. H. — *Portulaca, oleacea* (Dodecand. monog. gen. 1177, Pers. *Portulac.* Juss.) Ed. P.

Caeterum andrachne est silvestris arbor. Frequens in Creta provenit, et tota Graecia Ἀδράχνη vocatur, teste Chusio, Hist. rar. Plant. cap. 31, pag. 49, ubi accurate pingitur. Apud Theophrast. ἀνδράχην saepe pro ἀδράχην scribitur. Hako. — *Arbutus Andrachne* (Decand. monog. gen. 1091, Pers. *Erioid.* Juss.). Similem mox Noster Vardoni dicit, quae planta eiusdem generis est, *Arbutus unedo.* Ed. P.

Folio tantum minore. Habet similem Theophr. lib. III, c. 16: Παράμβιον δὲ τὸ φύλλον καὶ ἡ ἀδράχην ἔχει τὸ μικρὸν μέγεθος δὲ οὐκ ἄγαν μέγα. *Adrachne folium habet simile arbuti: neque insigni magnitudine est.* Haec ultima verba Theophrastus de tota arbore, non de folio praetulit: qui paulo ante de arbuto disserat: Ἡ δὲ κόμηνος ἢ τὸ μικραὶκλον εἶδοντα τὸ ἰδιόμεινον, ἐστὶ μὲν οὐκ ἄγαν μέγα, non est admodum magna arbor. Maiora sunt certe adrachnos, quam arbuti, latioraque foliis. H.

cortice non scabro quidem, sed qui circumgelatus videri possit; tam tristis aspectus est!

XLi. Similis et coccygia folio, magnitudine minor. Proprietatem habet fructum amittendi lanugine (pappum vocant), quod nulli alii arborum evenit. Similis et aphaece, bifera aeque quam adrachne. Priorem fructum incipiente pubescere uva peragunt, alterum initio hiemis: quales eos, non traditur.

XLII. Et ferulam inter externas dixisse conveniat,

Cortice non scabro quidem. Adrachne, non aliter quam Suber, detractio corticis iuvat. Eadem, ut et Aphaece anno bifera; priorem fructum perficit, quum variat qua περικάρει, Plinio, quum pubescit, alterum, quum floret uva. Plinium fecellit Theophr. littera male distincta, in qua post ἀνθούσθαι, statim subiicitur, ἀρχομένου τοῦ χειμῶνος ὕλην καὶ μέλο; ἀνθούσθαι, μικρὸν πρὸ ἡλίου τροπῶν, initio hiemis, taxus et abies florent paululum ante brumam. Dal.

— *Cortice non scabro quidem, sed qui, etc.* Immo laevi, λείπ, Theophr. loco citato, et Hist. plantar. lib. IX, cap. 4. H.

Circumgelatus. Περιπληγύμενον, Theophrasto. Arbores πηγνυσθαι dicuntur, quae laeduntur gelu, quarum hieme cortex rumpitur. Huius vero non hieme, sed aetate finditur. H.

XLi. *Similis et coccygia folio.* Exemplar Toletanum, *Similis et coccygia folio.* Scribo, *similis et coccygmeleae folio*, id est pruni: sic enim coccygmeleam supra esse scribit, fructumque eius in pappos abire, ut nullus supersit dubitationi locus. Pint.

— *Coccygia.* Sic etiam in indice scribitur, non coccygia. Hes. Κόκυξ, quam pro suo more βεράζει vocat. H. — *Rhus cotinus*, nobis fuerat

(*Pentand. trigyn. geo.* 726, Pers. *Terebinthac. Juss.*). Habitat in Lombordia, Carniola, Helvetia, Austria, Sibiria, etc. Ed. P.

Proprietatem. Theophr. loc. citat. ἰσθὺν δὲ ἔχει καὶ τὸ ἀναπποῦσθαι τὸν καρπὸν. Peculiarē in hac fructum lanugine, quae pappus vocatur, interire. Lanuginem e floribus, fructibusve deriduum, tam Graeci quidem Latini pappum dixere. H. — Coccygia non habet proprietatem amittendi fructum lanugine, nec ulli arborum, quam novitimus, tale quid accidere credas. Rhodis Cotini semina, quosdam maturescant; pedunculorum lanugine magis atque magis oblecta latent, non intereunt. Ἐκπαπποῦσθαι dici posset salix, populus, nerium, etc. quorum fructus lanugine circumvolvuntur, nec tamen in pappos evanescent. Ed. P.

Nulli alii arborum evenit. Hoc salici, populo, nerio similiter contingit. Apud Theophrastum vitiose legitur *Coccygmelea*. Dal. — Quod nulli alii. Sic Theophr. loc. cit. Simile quiddam tamen in salice animadvertimus: fructum scilicet in pappum evanescens. H. — Vid. not. super. Ed. P.

Similis et aphaece. Theophr. Hist. lib. III, cap. 6: Ἀδράχην καὶ ἀφάρεν, etc. Haard. — *Phyllirea angustifolia* (*Diandr. monog. gen.* 36, Pers. *Jas-*

arborumque generi adscripsisse : quoniam quarumdam naturae (sicut distinguimus), lignum omne corticis loco habent, hoc est, forinsecus : ligni autem loco fungosam intus medullam, ut sambuci : quaedam vero inanitatem, ut arundines. Ferula calidis nascitur locis, atque trans maria, geniculatis nodata scapis. Duo eius genera : nartheca Graeci vocant, assurgentem in altitudinem : narthecyan vero semper humilem. A genibus exeuntia folia maxima, ut quaeque terrae proxima. Caetero natura eadem, quae anetho, et fructu similis. Nulli fruticōm levitas maior : ob id gestatu facilior, baculorum usum senectuti praebet.

XLIII. Semen ferulae, thapsiam quidam vocavere : decepti eo, quoniam ferula sine dubio est thapsia,

mis. Juss.) Habitat in Hispania, Italia, Atlantae. Eo. P.

XLII. Arborumque generi adscripsisse. Suffruticibus annumerat Theophrastus. Dalec.

Sicut distinguimus. Ita mss. Reg. Coll. alique, non vero distinguimus. Hard.

Ferula calidis nascitur locis. Copiosior elariorque harum historia petenda e Theophrasto. Dalec. — Ferula Graeci νάρθηξ. In Apulia frequens, inquit Mathioli, a quo recte pingitur, in Diosc. lib. III, pag. 793, qualem in horto Regio videmus. H.

Geniculatis. Scapum seu caulem hic habet, geniculis quibusdam, id est, internodiis articulisque distinctum Hard.

Duo eius. Νάρθηκα et νάρθηκ्यान Theophr. vocat. Hist. lib. VI, cap. 2. Ferulem et ferulagineam Gaza vertit recte. Hard. — Νάρθηξ, νάρθηκιν Graecorum sunt. Ferula communis, et meoides (Pentand. digyn. gen. 692, Pers. Umbellifer, Juss.). Egro-

gie describuntur a Theophr. loc. cit. Vtraque hiemis, foliorum decompositorum capillacearum vaginis laevissimis, floribus luteis et similibus anetho seminibus insignitur. Illa autem maior folia habet longissima, haec, minor folia appendiculata setacea. Addit etiam Spreng. ex Tournef. lūner. I, p. 298, in insulis Archipelagi ferulam glaucam, neoteriis Graecis νάρθηκα dietam crescere. Cf. Etn. flor. de Virgil. t. VIII, pag. 55 ed. nost. Eo. P.

A genibus. A nodis illis, sive articulis, de quibus dictum est. Sic Theophrast. anetho ferulae generi dicit esse γενυτώδες, ἀπ' αὐτῶν τὰ καὶ φύλλα βλαστάνει, et caetera, quae paulo uberius ille, quam Plinius. H.

Caetero. Florem habet, fructumque anetho similem. Theophr. Εὐταύθα δὲ τὸ τὰ ἄνθος, καὶ ἐ καρπῶς... καὶ ἀνὰ τὸ ἀνθόν. Hard.

Facilius In mss. facilius. H.

XLIII. Ferula sine dubio. Ferulagineum, quom Graeci thapsiam

sed sui generis, foliis feniculi, inani caule, nec excedente baculi longitudinem: semen quale ferulae, radix candida. Incisa lacte manat, et contusu succo nec corticem abdicant. Omnia ea venena: quippe etiam fodientibus nocet: si minima adspiret aura, intumescunt corpora; faciemque invadunt ignes sacri: ob id oerato prius illinunt. Quibusdam tamen morbis auxiliari dicunt medici, permixtam aliis: item in alopecias, suggillatisque ac liventibus; ceu vero remedia desint, ut scelera non tractent. Sed ista praetextunt noxio instrumento: tantumque impudentiae est, ut venenum artis esse persuadeant. Thapsia est in Africa

vocant, inquit Coel. Aurel. Chron. lib. II, cap. 1. *Θάψια* Diosc. lib. IV, cap. 157, ubi quae de thapsia hic narrantur, totidem verbis existant. In Sicilia *Turbith* appellatur, teste Anguillara, P. 44, pag. 292, cui et Lobelius asfragator in nott. mas. H.

— *Fertula* vix dubio est *thapsia*, sed sui generis, etc. Id est, species peculiaris, a caeteris omnino diversa. — *Thapsia Asclepium* (Pentand. digyn. gen. 219, Pers. *Embellis* Juss.) Habitat in Apulia (si Pers. fides adhibenda), Oriente, etc. Ed. P.

Inani caule. Hoc est, habens quamdam intus inanitatem, ut arundines: quod Plinius paulo ante dixit, cap. sup. seu medulla etiam fungosa carens. HARD.

Semen, quale. Diosc. *Σέρπυξ*... τὸ τοῦ *υάφου* *καρπός*. HARD.

Nec corticem. Loc, inquit, a medicina incidendo elicitur: tundendo exprimitur succus: nec corticem in medendi usu abiciunt: nam purgandi vim habent ea omnia, *ὅτι πάντες ἔχουσιν κατὰ φύσιν*, etc. Diosc. HARD.

Quippe etiam. Diosc. loc. cit. et Theophr. Hist. lib. III, cap. 9, quod

quidem experimento comprobatum a se Iul. Scaliger in Animadvv. testatur. HARD.

Ob id oerato. Vel ceroto: medicamentum est ex cera rebusque aliis confiatum *Καπέρης* Graecis: Galis, *cerat*. HARD.

Quibusdam tamen morbis, etc. Suppuriosis, diuturnis laterum doloribus, sanguinis reiectionibus. Diosc. DAL.

Item in alopecias, etc. Diosc. loc. cit. Est porro *ἀλωπεκία* defluvium capillorum. Suggillata facies dicitur, quae lividis dehonesta maculis appareat: sic enim sunt fere in facie suggillata, ut vibices in corpore. Thapsiae succum una cum nitro appositum, livores statim existerere, scribit etiam Marcell. Empir. cap. xix, pag. 132. HARD.

Ceu vero. Quasi vero remedia desint, rogandum sint ne venena tractent. HARD.

Sed ista. Deesse remedia illi praetextunt, ut res noxiae medicamentis admisceant, et venenis abutantur: tantumque impudentiae est, ut carere his artem medicam posse negent. H. *Thapsia est.* Vix et etiam caelestis

vehementissima. Quidam caulem incidunt per messes, et in ipsa excavant radice, quo succus confluat, arefactumque tollunt. Alii folia, caulem, radicem tundunt in pila, et succum in sole coactum dividunt in pastillos. Nero Caesar claritatem ei dedit initio imperii, nocturnis grassationibus converberatam faciem illinens sibi cum thure, ceraque, et sequuto die contra famam cutem sinceram circumferens. Ignem ferulis optime servari certum est, easque in Aegypto praecellere.

XLIV. (xxiii.) Ibi et capparis, firmioris ligni frutex, seminisque et cibi vulgati, caule quoque una plerumque decerpto. Cavenda eius genera peregrina: siquidem Arabium pestilens, Africum gingivis inimicum,

ctiorum. Galenus tribuit, lib. de Fac. simpl. med. cap. 8, pag. 177: Θάψιν θριψαίης ἰστίη καὶ ἰαχυρῶς θάψαντινῆς θυράμενος. HARD.

Quidam caulem, incidunt per messes. Facto in ambitu serobe, radice corticem incidunt, aut in ipsa radice. Dioscor. Dalec.

In sole. Dalec. *incidat*, haud aspersionda Eorion lectione. Ed. P.

Nero Caesar. Haec Plinius Valer. a Nostro transcripsit, de Re Med. lib. III, cap. 47. HARD.

Nocturnis. Tacit. Ann. lib. XIII, pag. 205: Nero itinera urbis et lupanaria veste servili in dissimulationem sui compositus pererrabat... adeo ut ipse quoque acciperet ictus... Deinde ubi Caesarem esse, qui grassaretur, pernotuit, etc. Vide et Sveton. in Nerone cap. xxvi. HARD.

Illinens sibi cum thure ceraque. Laudat et id remedium Dioscorides, dum amplius binis horis non dimitatur, postea locus marina aqua calida fovetur, Dalec.

Ceraque. Ita etiam mss. omnes. Tamen Plinius Val. *cera*que videtur legisse: sed male. Nam Dioscor. οὖν λεβανωτῆ καὶ κηρῷ ἴσος; cum thure et cera aequis partibus. HARD.

Ignem ferulis. Et his futatus ignem Prometheus fingitur. HARD.

XLIV. Ibi et capparis. In Aegypto. Diosc. lib. II, cap. 204: κάπταρις θάμνος ἰστίη ἀκανθώδης, etc. Gallis *edpric*; fructus *edpre* HARD. — Capparis spinosa (Polyand. monog. C. sativa. Pers. gen. 1247. Capparid. Juss.) Var. 6 inermis, culta. Habitat in Europa Australi, Africa, Oriente. En. P.

Seminaque. Sive fructus Dioscor. ταριχεύεται δὲ ὁ καυλὸς αὐτῆς καὶ ὁ καρπὸς σὺς βρώσιν, caulis ac fructus cibi gratia sale condiantur. Sic etiam interpres Oribasii, lib. XI, p. 200 HARD.

Cavenda. Haec quoque Diosc. loc. cit. et Galen. de Fac. simpl. med. lib. VII, pag. 185. HARD.

Siquidem Arabium pestilens. Dio-

Marmaricum vulvis, et omnium inflationibus. Apulum vomitus facit: stomachum et alvum movet. Quidam id cynosbaton vocant, alii opheostaphylen.

XLV. Fruticosi est generis et sari, circa Nilum nascens, duorum ferme cubitorum altitudine, pellitari crassitudine, coma papyri, similique manditur modo: radice ferrariis officinis praecipua, carbonis usu, propter duritiam.

XLVI. (xxiv.) Non omittendum est et quod Babylonē seritur in spinis, quoniam non aliubi vivit, sicut et viscum in arboribus: sed illud in spina tantum,

acori Arabicum ē ruben mari ad-
vectum, itemque libycum, in cibis
non admittenda, quia in ore pustulas
excitant, et osse tenem gingivas ex-
dunt. Africanum vero, praesertim
Marmaricum, vehementer inflat.
DILIG.

Inflationibus. Marmaricum vehe-
menter inflat, inquit Diosc. *ἰσχυ-
ρῶς τοὶ λυγρῶς*. Omnia Plinius inflare
sit. HARD.

Cynosbaton. Sic Qrib. loc. cit. quod
hamatas nimirum rubi modo spinas
habet. HARD.

Opheostaphylen. Et in indice bu-
lus libri, *Opheostaphylen*: quasi an-
guinam uvam. In nota Diosc. pag.
148: *Κάνναρις οὐ δὲ κυνόςβατος, οὐ
δὲ κάπρια, οὐ δὲ ὀπιοστάφυλον, οὐ δὲ
ὀπιοστάφυλον*, sic enim legendum,
non *ὀπιοστάφυλον*. HARD.

XLV. *Fruticosi*, etc. Hæc totidem
verbis Theophr. Hist. lib. IV. cap. 9:
*Τὸ δὲ σάρι, etc. Ἡερί. h. Σάριον, ὡ-
ς τὸ πινυμένον ἐν τοῖς κατὰ Αἴγυ-
πτον ὕδασι. Omnes Aegypti peculiatrem
faciunt. In mss. Reg. Coll. Chiff. Par.
Fruticosi est generis et saripa. At-
que ita pariter in indice bulus libri.
HARD. — Sari, etc. *Cyperus fastigiatus**

(Triand. monog. gen. 122, Pers. *Cy-
peroid. Juss.*) Habitat in fluvii (Ca-
labriae, Siciliae?) Syriae, Aegypti.
Culmo triquetro, coma *Cyperum Pa-
pyrum* aequante, stolonibus digiti
crassitie radice enascentibus Theo-
phrast. lib. IV. cap. 9. EO. P.

Coma papyri. Id est, spicis capituli,
ut in papyro, glomeratis. EO. P.

Similique. Plinius de papyro cap.
22 libri huius: *Mandant quoque eru-
dum decoctumque, mucum tantum de-
vorantes. Idem de sari Theophrast.*
HARD.

XLVI. *Non ulinbi.* Quam in spinis:
sic ut viscum non alibi crescit, quam
in arboribus. HARD.

*Sed illud in spina tantum, quae
regia vocatur.* — *Causya filiformis*
(Eneand. monog. gen. 997, Pers.
Incertae sedis apud Juss.) sine dubio
τὸ Σαρικὸν βοτάνιον est, quod *Καδύ-
τα* appellatur, arboribus, vepribus et
aliis plantis innascens (Theophr. de
Caus. II, 23). Miram enim est et
paradoxam qualem *Eriscoleus* (Flor.
Aegyptiaco. Arab. pag. 81) *Volu-
tellae aphyllae* nomine, in Arabia
inventam describit. Sprengel.

quae regia vocatur. Mirum, quod eodem die germinat, quo injectum est. Inicitur autem ipso Canis ortu, et celerrime arborem occupat. Condiunt eo vinum, et ideo serpunt. Spina illa nascitur et Athenis in Longis muris.

XLVII. Frutex est et cyllisus, ab Aristomacho Atheniensi miris laudibus praedicatus pabulo ovium, aridus vero etiam suum; spondetque jugero eius annuus HS. vel mediocri solo redditus. Utilitas, quae eruo, sed ocyor satietas, perquam modico pinguescente quadruple, ita ut iumenta hordeum spernant. Non ex alio pabulo lactis maior copia, aut melior, super omnia pecudum medicina a morbis omni usupraestante. Quin

Mirum. Theophrast. de Caus. Plant. lib. II, cap. 23. Haax.

Longis muris. Μανράτλην ea sunt, de quibus agimus lib. IV, cap. 41. H.

XLVII. *Cytisus.* Κύτισος θάμνος ιστίς, etc. Dioscor. I. IV, c. 131. Quae vera sit cyllisi species disceptant inter se herbarii. Vide Dalec. Hist. lib. II, cap. 64. Genera sex diversa visibilia in horto fragia. H. — *Medicago arborea* (Diad. doleand. gen. 1756, Pers. *Legumin.* Juss.). Multa de *Cytiso* Veterum docti disputavere ita, ut etiam nunc videatur his sub iudicio. Vulgatiorem opinionem secuti, fruticem Plinij et Virgilio celebratum ad *Medicaginem* arboream retulimus. Lecturi si plura noscere libuerit, adeat Excursus II ad calcem huius libri, ubi fusius interpretum sententias Cl. Sprengel discutere nullus dubitavit. Conf. etiam Virgilias Eclog. II, 64, tom. I, pag. 100 edit. not. et ibi not. Eo. P.

Pabulo ovium. Columella lib. V, cap. 12, pag. 205: *Cytisum in agro*

esse quam plurimum maxime refert, quod gallinis, apibus, bulis quoque, et omni generi pecudum utilissimum est: quod ex eo cito pinguescit, et laotis plurimum praebet ovibus: tum etiam quod octo mensibus viridi eo pabulo uti, et postea arido possis etc. Haax.

Utilitas quae eruo, sed ocyor satietas. Ergo habent exemplaria antiqua, non eruo: pro quo libentius haec legem quam eruo: nam haec comparatio cyllisi cum eruo mihi non probatur; etsi Columella tradit erui modoominandum esse: item satias scribendum, non satietas, ex archetypo Tolotano. PIER.

Modico. Modico cyllisi pabulo pinguescit quadrupes. Haax.

Non ex alio. Colum. I. c. et Arist. Hist. II, 46, pag. 392. H.

Pecudum medicina. In pecudum medicina. Haax.

Omni usu. Sive aridum, sive decoctum praebetur, utilissimum.

et nutricibus in defectu lactis aridum, atque in aqua decoctum; potui cum vino dari iubet; firmiores celsioresque infantes fore. Videm etiam gallinis, aut si aruerit, madefactum. Apes quoque numquam defore cytisi pabulo contingente, promittunt Democritus et Aristomachus. Nec aliud minoris impendii est. Seritur cum hordeo; aut vere, semine, ut porrum: vel caule, autumno ante brumam. Si semine, madidum; et si desint imbres, satium spargitur. Plantae cubitales seruntur serbo pedali. Seritur per aequinoctia tenero frutice; perficitur triennio: demeritur verno, aequinoctio, quum florere desinit, vel pueri, vel apus vilissima opera. Canus adspectu: breviterque, si quis exprimere similitudinem velit, angustioris trifolii frutis. Datur animalibus post biduum semper: hieme vero quod inaruit, madidum. Satiant equos de pae librae,

Quin, etc. Colum. loco cit. *Mulieres quidem, si lactis inopis prepuerur, cytison aridum in aqua macerari oportet* etc. Vides et Hipp. de Morb. Mul. lib. I, text. 72, p. 460, HARR.

Apes quoque. Cytison apes elici, idque eam ob causam propter alvearia seri scribit Dioscorid. lib. IV, cap. 113. HARR.

Seritur cum hordeo. Columellae l. IX, cap. 4, sativum est et super spongiis. DAT. — *Cum hordeo.* Eodem tempore, atque hordeum. HARR.

Aut vere, semine. Contra Colum. loco cit. autumno, semine: plantis vere seri iubet. HARR.

Vel caule autumno ante brumam. Vel ramis, autumno instante ante septembrem. Ex Columella hic Plinius (ut pomum) intelligenter verget ex auctore graeco, apud quem scriptum fuit, *τὸ καὶ τὸν περὶ τὸν*

in areolla seri; quemadmodum et Columella reddidit. DAT.

Si desint imbres. Tum spargi, h. e., rigari quindecim proximis diebus Columella praecipit. HARR.

Satium spargitur. Rugatur, quindecim proximis diebus, Columella. DAT.

Seruntur. MSS Reg et Colb perseruntur. HARR.

Seritur per aequin. Colum. loco cit. HARR.

Quum florere desinit. Nam tota hieme floret. DAT.

Angustioris. Folia, inquit, trifolii similis sunt, sed minora. H.

Hieme. Colum. loco citato; *Aridum ad hoc parcius praebeto, quoniam vires maiores habet, priusque aqua macerato, et excerptum paleis permisceto.* HARR.

Madidum. Madefactum et maceratum. Nam aridum maiores vires habet et nimis satiat. Columella. DAT.

et portione minora animalia; obiterque inter ordines allium et caepe seri fertile est. Inventus hic frutex in Cythno insula, inde translatus est in omnes Cycladas, mox in urbes Graecas, magno casei proventus propter quod maxime miror rarum esse in Italia. Non aestuum, non frigorum, non grandinum, aut nivis iniuriam expavescit. Adicit Hyginus, ne hostium quidem, propter nullam gratiam ligni.

XLVIII. (XXV.) Nascuntur et in mari frutices arboresque, minores in nostro. Rubrum enim, et totus Orientis Oceanus refertus est silvis. Non habet lingua alia nomen, quod Graeci vocant phycos, quoniam alga herbarum magis vocabulum intelligitur; hic autem est frutex. Folia lata colore viridi gignit, quod

Satiant equos, Colum. l. c. Equo abunde est viridis pondus XV. bubus pondo vicena; ceterisque pecoribus proportionis virium. In Chiffi, cod. et ad portionem minora animalia. H.

Fertile est. Vile, observa. Vide Columellam lib. IX, cap. 4. Dalec.

XLVIII. *Nascuntur.* Theophr. lib. IV, 7. Negat Plutarch. in Qu. Nat. statim intin, pag. 911, aqua marina arbores ali posse: cuius placiti causa affert. Addit in mari Rubro, quae plantae germinant, eas fructum ferre nullum: ali autem fluvialibus aquis, quae multum coeni ingerant: itaque eas haud procul a terra nasci. HARP.

Arboresque minores in nostro. Theophrast. Hist. lib. IV, cap. 7 et 8. Vide infra lib. XXXI, cap. 7 et 9. Dalec.

Minores. Et plantae vixit quam arbores. Theophrast. HARP.

Quoniam alga herbarum etc. Plinius talis neglegenter hoc statuit. Dalec. — *Quoniam alga.* Φύκος, inquit, Latini algam vocant: verum

algae nomen herbae ei quae in aquis marinis nascitur, verius accommodatur, quam frutici, quem nunc describimus. HARP.

Folia lata colore viridi gignit, quod quidam prason, alii, zostera appellant. Vetus lectio, *Folio lato, colore viridi.* Gignit quod quidam etc. Haec si vera est, deciperunt Plinium Theophrasti verba male, intellecta. Neque enim alga haec gignit quod alii prason alii zostera appellant, sed ipsum algae genus sic vocant, sunt enim multa algarum genera: Theophrastus lib. IV, cap. 6; *Nam algae quoddam genus folio lato, colore herbido est, quod prason quidam appellant, alii zostera, ubi relativum quod, non solum, sed genus algae refert.* Theodorus mortui solito pro prason, porrum, pro zostera ciungulum reddidit. PIRRIAN. — *Folia lata colore viridi gignit.* Ταριονίδῃ Theophrastus sacchis similia, vel ut alii legunt, ταριονίδῃ, distenta Dalec. — *Folia lata.* Totidem verbis haec

quidam prason vocant, alii zostera. Alterum genus eiusdem, capillaceo folio, simile feniculo, in saxis nascitur: superius in vadis haud procul littore; verno utrumque: et interit autumnno. Circa Cretam insulam nato in petris purpuras quoque inficiunt, laudatissimo a parte Aquilonis, aut spongiis. Tertium est graminis simile, radice geniculata et caule, qualiter calami.

Theophrastus loco citator Ταῦ γὰρ φύκους τὸ μὲν ἔσσι πλάτυλλον... χρῶμα ποῦδος ἔχον; ὃ δὲ καὶ πρῶτον καλεῖσθαι τις, οἱ δὲ ζωστήρα. Παράσσον αὖ καὶ τοῦ καλοῦ καὶ ποῦδος, quo porrum refert. Ζωστήρα s. ciuguli forte similitudine. HARO. — *Zosteras marinae species? (monoc. monand. gen. 2015, Pers. Aroid. Inus.).* Eo. P.

Alterum. Theophrast. eisdem verbis, loc. cit. HARO.

Superius in vadis, haud etc. Ζωστήρα. DALC. — *Superius.* Primum nempe genus, quod et prason et zostera vocant. HARO.

Verno utrumque et interit autumnno. Lectio nec integra, nec siocera: videntur enim multa desiderari verba. Theophrast. lib. IV, cap. 6: *Ανναμνῶν ἐστὶν αἰνῶν, καὶ τῶν κατὰ τὴν ἀνοιάν, καὶ τῶν κατὰ τὴν θέριν, καὶ τῶν κατὰ τὴν χειμῶνα.* PINTIAN. — *Verno utrumque.* Vere utrumque. Non de zostera id Theophrastus, sed de feniculacea tantum, quam scribit extremo vere nasci, aestate vigere, autumnno laesguere, hieme mori. DAT.

Et interit. Theophr. loc. cit. neque de zostera hoc tradit, neque de capillaceo genere: sed de tertio quodam, quod ad Herculis columnas gigni ait, cuius nec nomen tradit. HARO.

Circa Cretam insulam. Diversum

PLIN, N. H. Tom. V

hoc algæ tinctorisæ genus a feniculacea Theophrastus memorat, laudatissimamque provenire Aquilonis locis Cretæ sit, ubi spongiæ, et alii id genus maris frutices, marinaeve plantæ præstantiores gignuntur. Vid. lib. XXXII, cap. 6, et lib. XXVII, cap. 7. DALC. — *Circa Cretam.* Et hæc habet Theophr. loc. cit. De secundo seu capillaceo genere intelligenda. HARO.

Purpuras. Hoc est, vestes et lanæ eo colore tingunt, qui purpureum imitantur, ac vincat: καλὴν ἢ χρῶμα τῆς πορφύρας. HARO.

Aut cum spongiis. Sic Hermolans: quum prior lectio tam scripta quam impressa haberet aut spongiis, aptiorem lectionem ducimus, ut spongiæ. Theophrastus: *Γίνεται πρὸς τὴν ἀκρότητα τῆς κορυφῆς, καὶ μετὰ, καὶ ἐν τῇ σπονγίᾳ, καὶ ἐν τῇ ἀκρότητι.* PIRE. — *Aut spongiis.* Theophrasti hæc eo loci sententia est, a qua discrepare paululum Plinius videtur: parte insulæ Aquilonia copiosius ac melius genus hoc faci marini provenire, ut et spongiis, aliaque similia: ὡς πρὸς αἱ σπονγίαι καὶ ἄλλα τοιαῦτα. Sed forte legendum, ut spongiis. HARO.

Tertium Theophr. l. c. H.

Geniculata. Nodis et articulis, seu geniculis distincta, instar graminis.

Q

XLIX. Aliud genus fruticum bryon vocatur, folio lactucae, rugosiore tantum, iam hoc interius nascens. In alto vero abies et quercus cubitali altitudine. Ramis earum adhaerent conchæ. Quercu ei tingi lanas tradunt. Glandem etiam quasdam ferre in alto: naufragis hæc deprehensa urinantibusque. Et aliae traduntur praegrandes circa Sicyonem: vitis enim passim nascitur: sed ficus sine foliis, rubro cortice. Fit et palma fruticum generis. Extra Herculis columnas

πέλα γονιωδέας, ὡς περ τῆς ἀγρω-
ερίδος. Theophr. H.

XLIX. *Aliud genus.* Theophrast. Hist. lib. IV, cap. 4. H. — *Ficus aculeata?* Turn. *Alg. Juss.* Ed. P.

Iam hoc interius nascens. Iam hoc in alto nascens. Terris vero abies vicina et quercus ex Theophr. Histor. pl. lib. IV, cap. 7. DAL. — *Iam hoc interius.* Hoc est, fere intra litus, propius a terrâ: πρὸς τὸν λιμένα dicunt Graeci. Theophr. de his: πόρται, inquit, ἐπὶ τῶν λιμένων τὰ κοινὰ πρὸς τῷ γῆ, καὶ τῶν ὑπεράκτων. H.

In alto vero. Et ἐπὶ τῶν νεκτίων, hoc est, pelagiam sive in alto nascentem Theophrast. agnoscit l. c. quod non satis animadvertere ii qui Plinii fidem hoc loco desiderant. Quercus marinae iconem vide apud P. Lambecium lib. V, pag. 294. H.

Ramis earum. Theophr. l. c.

Quiræ. Theophr. H.

Glandem etiam, etc. Apud Athenæum lib. VII, Polybius narrat in mari Lusitanico gigni quercus, quarum glande thynni vescantur, et pinguescant: itaque a vero minime aberraturum, qui thynnos esse marinos porcos dixerit. DAL. — *Glandem etiam.* Theophr. loc. cit. Polyb. lib.

XXXIV, apud Athen. lib. VII, pag. 302, ait in Lusitanico mari gigni glandiferas quercus, quarum thynni vescuntur, ut glande terrestri oves. HAAS.

Naufragis hæc deprehensa urinantibusque. Scribo, naufragis urinantibusque et alia traduntur praegrandes, caetera adiecta sunt, et falso Plinio attributa ex Theophrasto manifeste lib. IV, cap. 6, quem in hac parte ad verbum fere transfert Plinius. Confer et etatue. PINT.

Et aliae. Theophr. l. c. H.

Vitis enim passim. Hoc est, et perinde in alto: καὶ πρὸς τῇ γῇ, καὶ πρὸς τῶν ὑπεράκτων. Theophrast. loc. cit. HAAS.

Sed ficus. Theophrast. ἡ δὲ συκὴ ἄφυλλος μὲν, τῷ μεγέθει δ' οὐ μεγάλη, χρώμα δὲ τοῦ ῥιζοῦ ποικιλικόν. Ita Plinius, ita et Gaza legit. Vous Dalecamp. legit ὑφυλλος. H.

Sine foliis. Ἐφυλλος, foliis comosa. Ficus similitudo, absque foliis intelligi nequit, nisi fructus illam ostendat. DAL.

Fit et palma. Ita MSS. omnes. Haec uberius Theophr. l. c. H.

Extra Herculis. Theophrast. l. c. HAAS.

porri fronde nascitur frutex, et alius lauri, et thymi; qui ambo eiecti in pumicem transfigurantur.

L. At in Oriente mirum est, statim a Copto per solitudines hibil gigni, praeter spinam, quae sitiens vocatur, et hanc raram admodum: in mari vero Rubro silvas vivere, laurum maxime, et olivam ferentem baccas, et quum pluât, fungos, qui sole tacti mutantur in pumicem. Fruticum ipsorum magnitudo ternum cubitorum est: caniculis referta, vix ut prospicere e navi tutum sit, remos plerumque ipsos invadentibus.

LI. Qui navigavere in Indos Alexandri milites, frondem marinarum arborum tradidere in aqua viridem

Nascitur frutex et alius lauri, et thymi. Sic quidem legunt antiqua exemplaria, sed rectius impressa, nascitur frutex et alius lauro, et thymo similis: convertenda tamen verba: Nascitur frutex thymum, et alius lauro similis. Theophrastus loco ante allegato: In extero autem circa Gaditanum fretum, porrum ut regulimus, nascitur, et ea quae in lapidem transfigurantur, ut thymum, et quae lauriformia sunt. ERY.

L. At in Oriente. Haec eurusque Theophrast. Hist. plant. lib. IV, c. 8. HARD.

Per solitudines. In terra, in τῇ γῇ. Theophrast. Haec spina διψὰς eidem dicitur, hoc est, siticulosa: eaque illa rara, propter fervorem, et aquae penuriam. H.

In mari vero Rubro silvas vivere. Theophr. Hist. plant. lib. IV, cap. 8. DAT. — In mari vero. Theophr. loco proxime cit. H.

Laurum maxime, etc. Agrisae procerus similem: quam vero lolió tantum. Theophr. D13.

Fruticum. Theophr. l. c. H.

Caniculis referta. Crediderim omnesam incuria librarii dictionem *maria*, ex Theophrasto, superiore loco: *Mare*, inquit, hoc belluis referam plurimasque caniculas habet, in tantum ut nare tutum non sit. PINT. — *Caniculis.* Marinis canibus vel inter ramos, vel inter ipsas radices delitescens: his mare tutum illud infestum fuit. Theophrast. Η δὲ θάλαττα θηριώδης πλείους δὲ ἔχει τοὺς κερχαίρας. Hesychio, Κερχαίρας, ὁ θαλάσσιος κύων καὶ ἰχθύος σῆς. De caniculis agimus lib. IX, cap. 70. H.

Vix vix prospicere. De hoc Theophrast. nihil. H.

LI. Qui navigavere in Indos Alexandri milites. Scribo, Qui navigavere in India Alexandri milites. Theophrastus lib. IV, cap. 7: Qui vero ex Indicis missi ab Alexandro navigaverunt: plantas marinas, quod in aqua sunt, colorem algae minutae habere, etc. PINT. — Qui navigaverunt. Theophr. l. c. HARD.

fuisse, exemptam sole protinus in salem arescentem. Iuncos quoque lapideos perquam similes veris per littora; et in alto quasdam arbusculas colore bubuli cornus ramosas, et in cacuminibus rubentes: quum tractarentur, vitri modo fragiles; in igne autem ut ferrum inardescentes, restinctis colore suo redeunte. Eodem tractu insularum silvas operit aestus, quanquam altiores platanis populisque altissimis. Folia iis lauri, flos violae et odore, et calore. Baccae, ut oleis, et ipsae odoris iucundi, autumno nascentes, foliis numquam deciduis. Harum minores totas integit mare. Maximarum cacumina exstant, ad quae naves reliquantur, et quum recessit aestus, ad radices. Alias quoque arbores in alto ab eisdem accepimus eodem in mari visas, semper folia retinentes: fructu earum lupino simili.

LII. Iuba tradit, circa Troglodytarum insulas fruticem in alto vocari, Isidis crinem, corallio similem, sine foliis: praecisum mutato colore in nigrum durescere: quum cadat, frangi. Item, alium qui vocatur charitoblepharon, efficacem in amatoriis: spathalia eo

Iuncos. Reliqua deinceps quae in hoc capite continentur, Theophrastus eodem loco allato refert, II.

Arbusculas colore, etc. In Adriatico, quae arbusculae nascuntur, glauci taurino colore similes sunt. DAL.

Altiores platanis. Magnitudine pares platanis. Theophr. DAL.

Baccae, ut oleis. Fructus, magnitudine olivae. Theophr. *καπνὸν δ' ἡλίανθου ὁμοίη.* II.

Autumno nascentes. Flore et fructu primo autumno nascente, vere dequente. Theophr. DAL.

Numquam deciduis. Immo, vere deciduis, si Theophrasto credimus, τοὺς δὲ ἰαφὸς ἀπορρίπν. II.

LII. *Isidos plocamnon* quidam corallium esse volunt, coloris punicei, non rubri, oculis quidem grati, et ardentis, sed minoris pretii, et auctoritatis, quam quod saturatius et plenius rubet. Horum opinioni non assentior, quoniam Isidos plocamnon praecisus nigrescit, non autem id coralli genus. DAL.

Charitoblepharon. Nigrum esse corallium hinc quidam arbitrantur, quod olim in supercilijis feminarum, color niger pulcherrimus et venustissimus haberetur. Quamobrem medicamenta supercilijis tingendis apta *χαριτοβλέφαρον* prisci vocaverunt. DAL. — *Charitoblepharon.* *χαριτοβλέφαρον*, a venu-

facere et monilia feminas: sentire cum se capi, durarique cornus modo, et hebetare aciem ferri. Quod si sefellerint insidiae, in lapidem transfigurari.

state genarum et palpebrarum, quae eius fruticis, succo tingerentur, traxisse nomen videtur. H. — Quamquam ad species Neoterjicis memoratas certis notis, vel, ut aiunt, characteribus, referri minime queant Isidis πλάκμας et χαρτοβλήτρας; vix tamen cuiquam dubitandum arbitramur quia ad ea genera pertineant, quae in classes ordinesque redacta, fusius descripsit Y. D. Lamarcurus (doctrinae scientiaeque nuper incognita morte praereptus), in opere luculentissimo, cui titulus: *Histoire des Polypters coralligenes flexibles*. Ed. P.

Spathalia eo, etc. *Σπαθάλια*, orna-

mentum mulichre, brachialis et armillae loco. Allusit ad Id Claudianus in epithalamio: *Et gravibus spathale baccis diadema ferebat Intextum, rubro quae legerat ipsa profundo*. DAL. — *Spathalia* Muliebria sunt ornamenta; armillae loco et brachialis. Tertull. lib. de cultu feminar. *Nescio an manus spathalio cucumulari solita, in divitia catenae stupescere sustineat*. H.

Quod si sefellerint. Si praecedatur ex improvviso, ante nimirum quam potuerit sentire se capi, tum quasi ex dolore, transfigurari in lapidem. Hoc loco interpret Gallicus, ut alias saepissime, catespitavit. H.

EXCVRSVS I

DE LOTIS VETERVM.

Ad ea Plinii verba, c. XXXI:

*Eadem Africa, qua vergit ad nos, insignem arborum loton
gignit, etc.*

Nudum profecto plantarum genus remotissimae antiquitati vel gratius, vel ad quemlibet usum ac quodlibet decus acceptius fuit, quam lotus. Etenim, sive ab Hebraeorum vetustissimis monumentis, vel ab iis, quae supersunt, Aegyptiorum numismatibus artificisque ordinaris, sive divina comulas prae-
scorum Graeciae vatum carmina, ubique occurrunt vel arboris, vel fructuum, florumve ac herbarum vestigia, quae ad hoc genus pertinent. Vnde cum Mahudelio (1) facile sentire licet, connubium historiae naturalis et antiquitatum maxime necessarium ac fructuosum ex laquidatione in hanc plantam praecipuis apparere. Namque quot quantique errores circa lotos antiquorum iam conmensi sint, vel quotidie committantur, ex repetitis Scopolii, (2) Panwil, (3) aliorumque celeberrimorum auctorum exemplis elucet.

Neque id mirum, quod et Theophrastus ipse (4) et Hesychius (5) iam monuerint, plurimas plantas, et foliis, et floribus, et fructibus longe differentes, communi loti nomine ab antiquis insigniri, quumque propterea docturus sim, tum Plinium, (6) tum Callixenum Rhodium, tum ipsum Athenaeum, (7) licet Aegyptium, varias loti species acum invicem commutasse. Ardui itaque negotii rem adgreditur, quicumque in his tricis explicandis mioratur. Experiar tamen, quantulum possim lucis foenerare his tenebris: primumque distinguam lotum arborem a loto aquatica, hancque ab herba, armentis et equis pabulum praebente, quae quidem tria genera saepius immerito unum idemque habentur.

Lotus arbor.

Primum fere et antiquissimum huius arboris vestigium, a suavissimo fructu laudatissimae, in sacro reperitur Hebraeae gentis codice, ubi nomine *Dudaim* his praedicatur, tum ob saporis dulcedinem, tum ob odoris suavitatem. (8) Hunc autem fructum, neque mandragoram; ut auctoritate septu-

(1) Hist. de l'Acad. des Inscriptions, vol. II, p. 285.

(2) Delic. Insubr. P. II, p. 97, f.

(3) Recherch. sur les Egypt. et les Chinois, sect. III, p. 197.

(4) Hist. plant. lib. VII, c. 14, p. 150.

(5) Lexic. t. II, pag. 617, Ἱνδὸν ἄρβορ.

(6) Lib. XIII, c. 17.

(7) Lib. XV, p. 677.

(8) Genes. XXX, 14, a. Cant. VII, 13, 14.

ginita interpretum vulgo creditur, neque alium quemlibet fructum esse aut florem, doctissimo, uti solebat, et egregie probavit Olmus Celsius (1) Priacoe sequitur Rabbinos, qui Dudalem arboris *דודל* fructum esse docuerunt, eam vero arborem cum loco Graecorum eandem esse monuit latin Abu'l Fadl; teste eodem Celsio. Loti itaque species, et fere Rhamnus *Lotus* fuit, cuius fructus drupam sistit monopyrensam, et saporis mira suavitate et odoris praestantia celebratam, quae Iacobum patriarcham cum coniuga iterum conciliavit, atque huic eunditatem comparavit.

Ipsa quoque Dudaim aetymologia perbelle cum *λωτός* derivatione congruit. Sicut enim *ΕΡΩΤΗ* a *τις* amor, dilectus, ita *λωτός* a Dorico verbo *λό* q. *βλέω*, unde *λός* frequens satis in Theocrito et Aristophane, unde et *λωφύον*, *λωτός*; *λίστρος*, *λίστρος*; melior, optimus. Euripidi apte amoris vocantur deliciae Ioli, *λωτὸν τὸ ἔρωτα*, *ἄλλο ἀγαθὸν βόας*.

Celtis est australis ea, quam inter varios Ioli arboris species describit Theophrastus; (2) excelsa arbor, piri magnitudine aut paullo minor, foliis incis, serratis, velut ilicis foliis, ligno nigrescente, fructu fabam volumine aequante, varicolore, prout marescit; primum enim viridi, postea flavido, demique nigrescente. Aptè eam arborem distinguit ab aliis, hancem Africæ regionibus Lumbiari, quam Rhamni speciem veramque Homeri lotum esse, postea docebimus. Plinius vero male confundit utrumque genus, dum plura, quæ ad Rhamnum *Lotum* pertinent, e. gr. vinum ex drupis confectum, ad Celtin transfert. Cerasorum more fructus amor omnino proferi, neque velut myrtorum, quod de Rhamni specie valet Excelsam hanc arborem ipso nomine Celtis insignit Plinius, in Italiam translationem indolem suam exuisse arbitratur, ut spinis forte atque aculeis orbata sit, errore eodem seductus. (3) Eandem quoque senectam, adeo miram attingere testatur, ut in Lucinae arca fuerit, quæ octo annos iam steterit. (4)

Hulus arboris materies durissima et fere ossæa; (5) a prius inde temporibus ad varia opificia et instrumenta conficienda usurpata fuit. Fabulantur ipsi Arabes, tabulas, quibus Moysæ leges inscriptæ fuerint, ex hoc ligno confectas esse. (6) Simulacra Deorum ex eodem olim fabricata, tradit Pausanias. (7) Celebratissimæ quoque erant tibiæ ac lyrae Iotinae, quæ Alexandrinis *πώγγης* dictæ, optimæ censebantur. (8) Ex eodem ligno unguis, quo utebatur Hercules, vaginam confectam tradit Thémocritus. (9)

Eam arborem et Romani veteres colebant, (10) et nostris temporibus in-

(1) L. c. vol. I, p. 20.

(2) Lib. IV, c. 4, p. 75.

(3) Plin. lib. XIII, c. 17.

(4) Ib. lib. XVI, c. 44.

(5) Theophr. Hist. plant. lib. I, c. 9, p. 60; Plin. lib. XVI, c. 38.

(6) Herbelot; Biblioth. orient. p. 649, 706.

(7) Lib. VIII, t. II, c. 47, p. 406.

(8) Athen. lib. IV, c. 25, p. 276, ed. Schæfer; Isid. Pollic. Onomast. l. IV, c. 9, s. 74, p. 388, c. 10, s. 74, p. 890; Plin. lib. XIII, c. 47; Herych. t. II, col. 516; Ovid. Fast. lib. IV, v. 190; Eustath. in Il. 3, p. 443.

(9) Id. XXIV, v. 45.

(10) Plin. lib. XIII, c. 47.

colae Siciliae etiamnum colunt. (1) Nomine *Perlaro*, s. *Cacoyno*, s. *Mendi-*
duco eam Italia notam esse, lotumque vere Veterum videri tradit. Dodo-
 naeus, (2) et post eum Lobelius, (3) qui in Gallia Narbonensi *Miosoculier*
 appellari fatebitur. Confirmat id disertis verbis Scopoli, (4) ambigens tamen
 in distinguendis loti aliis speciebus.

In veterum medicorum monumentis cortex praecipuus, ut et fructus huius
 arboris praedicatur ad varios usus. Corticem ad suffumigia commendat Ale-
 xandrinus auctor, ut conceptio promoveatur: (5) stypticam virtutem, quae
 coagulans inserviat muliebres, commendant Dioscorides (6) et Galenus (7)
 cum aequalis: (8) capillos quoque flavido colore imbuti, al laventur decocto
 cortice, testatur idem Dioscorides: quas quidem virtutes Celtis nostrae au-
 strelis confirmat Scopoli.

Quemadmodum autem Virgilius iam asserit, G. II, 83:

..... genus haud unum nec lotibus ulmis,
 Nec salici lotoque, nec Idaei cyparissis,

esse, ita et alia arborum species loti nomine apud Antiquos venit, quae
 certe Rhamni generi adnumeranda est. Eius arboris, Rhamni *Loti*, fuisse
 fructum, cuius suavitate caput Nysis comites patriae obliviscerentur, qui-
 que in Africae regione, a Lotophagia dictis comederetur, (9) exploratum
 habet. Quod ut ordine probetur, ad locum arboris natalem primum respiciamus.
 Eum Herodotus ponit ad maritimam Africae oram, inter Machlyes
 et Gindaues. (10) Meningem praesertim insulam, quae posteris temporibus
 Turcha dicta est, Lotophagitis nomine olim venisse, testatur Polybius, (11)
 Plinius, (12) Strabo (13) et Ptolemaeus. (14) A Syrtis minoris promontorio
 dextro ex passibus remota, oppida dua, Meningem alteram, alterum Thuas
 aut Gerra dictum, continebat. Loti fructus uberrimum in ea proventum suis

(1) Sestini's Briefe aus Sicilien, Th. II, S. 196. Circa Aetnam praecipue
 frequentem esse.

(2) Pempt. VI, lib. IV, c. 25, p. 847.

(3) Stirp. adversar. p. 439.

(4) Delic. Insubr. P. II, p. 97.

(5) Hippocr. de superfoetal. p. 265.

(6) Lib. I, c. 171, p. 82.

(7) De Facult. simplic. medic. lib. VII, p. 98.

(8) Aet. tetr. I, serm. I, col. 41; Paull. Aeginet. lib. VII, p. 240.

(9) Od. I, 83. Ἀνθρώποι σὺν δὲν hunc fructum vocat Homerus: ideoque Celtis
 haudquaquam, esse potest, cuius neque sines, neque fructus bene olent.
 (Sestini, l. c. p. 499). Ipse Sestinius tamen, qui saporem fructuum Celtis
 non modo suavem invenit, Homeri Lotophagos. credit his fructibus usos
 fuisse, in quo, meo quidem arbitrio, vehementer fallitur.

(10) Lib. IV, c. 177, p. 409.

(11) Lib. I, c. 38, p. 55 (ed. Gronov. 1670, in-8).

(12) Lib. V, c. 7.

(13) Lib. XVII, p. 4191.

(14) Lib. IV, c. 3.

quoque temporibus praedicat Strabo. Septemtrionali Africae, praesertim vero Tunicano et Tripolitano, familiarem hunc suavissimum fructum, tanquam delicias earum regionum summas, delibant Danus, (1) Shawius, (2) d'Avity, (3) Poiretus (4) et Desfontaines, (5)

Eandem arborem aculeatam, geminatis nimirum aculeis armatam, quorum alter quisque recurvus est, bene distinguit Theophrastus a priori genere, ita ut baccarum seu druparum adversarum. Inter se aut *μαχαλλών*, myrtorum morte, ramis adnascentium rationem habest, quod cum Celi australi omnino non congruit. Esse hanc arborem *παλὺκαρπας*, fructum autem suaviorem, qui sine nucleo sit. (6) Id ultimum ita explicandum puto, ut ad insignia respiciam discrimen, quod varias intercedit Rhamni species: aliae enim, velut *Napeca*, *Lotus*, *Zizyphus*, *Imba*, *Spina Christi*, *Palinurus*, *Oenoplia*, etc. drupam ferunt nuda vel biloculari praeditam; aliae vero, velut *Frangula*, *Alaternus*, *catharticus*, *infectorius*, *Sarcophalos*, etc. baccam polyspermam. Quumque illarum specierum coralla atque calyx constanter quinque servant lacinias, hae vero, vel quatuor, vel quinque habeant incisuras, egregie Desfontaines et Willdenowius monent separandum esse Rhamni genus in duo genera singularia, quorum alterum Rhamnum, alterum Zizyphum vocant: (7) huic itaque adiudicandus *Lotus* noster videtur, quum Tournefortius Zizypho suo *silvestri*, qui noster est *Lotus*, drupam tribuat nucem instructam. (8) Posse autem drupas, nucleo praeditas, baccasque polyspermas cultu manifestas atque mutatas, amittere semina, patet e varis arborum nostrarum fructiferarum exemplis. Quotidie video in horto nostro botanico Berberes *indgarés asperinas*, quae culta, semina amisisse videntur.

Ex hisdem Zizyphi *Loti* drupis vinum parari, quod vero ultra decem dies non duret, testantur Theophrastus, (9) Plinius, (10) Polybius (11) et Eustathius. (12) Parari id ex fructu in aqua trito ac macerato, saporis esse grati, qualis est optimi moli, addit Polybius. Suavitatem fructus et nutrientem indolem inde praesertim elucere asserit Theophrastus, quod Ophelli exercitus, quum in Carthaginem duceretur, diebus pluribus, defectu comestuum, pastum esse his fructibus feratur. Cum dactylis fructum comparat Herodotus, cum mespilo Eustathius. Optimam autem descriptionem αὐτόντις Polybius affert, ex qua patet, nullam aliam plantam verum lotum Homericum fuisse, quam Rhamni vel Zizyphi speciem. Arborem enim esse

(1) Historie van Barbaryen, p. 248 (Amst. 1646, fol.)

(2) Travels, p. 225 (Oxf. 1697, fol.)

(3) Description de l'Afrique, p. 226 (Paris. 1750, in-8.)

(4) Voyage en Barbarie, P. II, p. 126 (Paris. 1789, in-8.)

(5) Journal de Physique, t. XXXIII, p. 287.

(6) Hist. plant. lib. IV, c. 4, p. 75.

(7) Usteri's Magazin für die Botanik, St. IX, S. 17.

(8) Institut. rei herbar. cl. XXI, gen. 17, p. 627, tab. 403.

(9) L. c.

(10) Lib. XIII, c. 17.

(11) Athen. lib. XIV, p. 651, ed. Casaub.

(12) In Odyss. I, p. 136.

non magnam, rhamno similem, spinosam, foliis parvis, magis ovatis quam rhamni, et profundioris coloris. Fructum similem esse myrti baccae, dum autem maturascit, phoeniceum adipisci colorem, oleas magnitudine aequare, ac nucleo parvo instructum esse. Maturum colligi, atque cum alica tunam ad servorum cibum in vasa conculcari, iugenuorum autem edulii, detractio nucleu, eodem modo reponi, gustu canicis et dactylis non dissimili, odore tamen suaviori.

Arabum monumenta sentent laudibus fructus, qui omnino ad hanc speciem referendus esse videtur, quemque *Nabka* sive *Nabka*, arborem autem *Seder* vocant. De hoc fructu fabulantur, defunctis illic post mortem eandem a feminis caelicolis, quas *Hury* vocant, offerri, unde سفرۃ الہیۃ fructum *fasi* nominant. (1) In paradisum itaque collocant hanc arborem, eam maxime speciem, quae in regno *Adel* proveniat, spinis armata sit, foliisque gaudeat ovato-oblongis. Drupas has esse parvas, rotundas, incredibilis suavitatis et odoris gratissimi, ut et regibus offerantur. (2) Id testimonium ex *Abu Hanifa* et *Dainuri*, scriptore de re rustica, *Sesapion* offert. Na' Ebn Alvan, alius de re rustica auctor, ad zisypum disertè refert hunc fructum, quem rubentem esse baccam testatur; neque insitum aptam esse arborem. (3) Alii vero auctores, velut *Rhazeus* (4) et *Avicenna*, (5) eandem eum Celti *autrôg*, seu loti *Dioscoridis* commutant. Ipse quoque *Forskaleus* confirmat nostram de *Seder Arabum* sententiam, *Rhamni* speciem habet, quam in Arabia *Ollah*, in Aegypto vero *مرۃ* vocari perhibet. (6)

Superest, ut de tertia arbore, quae loti nomine apud Antiquos venit, praecipiamus. Est haec *Diospyros Lotus*, arbor pomi æmulis faciem et magnitudinem habens, cortice vestita per juventutem hadio et laevi, postea incano et scabro, foliis ovato-oblongis integerrimis, palmarem saepe longitudinem excedentibus, paginis discoloribus, subius lanuginosis; calyce quadrifido, corolla urceolata, quadrifida, staminibus octo, stylo quadrifido, bacca octosperma. Fructus hic pomi est figura et volumine, superficie ex incarnato albida, carne pellucida, rufa et pulposa, saporis mellei gratissimi. Praeter Sinam, ubi nomine *Si* vel *Kaki* frequens est, provenit haec arbor in Gallia Narbonensi, Italia, Mauritania et Oriente. (7)

Circa eandem arborem primum notandum, nequaquam congruere cum *diopispe* *Thophrasti*, (8) quippe cuius fructus unicum nucleum osseum continet, sed eam arborem videri nostram, quam *Plinius* (9) famam Graecam,

(1) *Herbelot*, *Biblioth. orient.* p. 796; *Maracci*, *prodrom. ad resyl.* Alcoran P. II; p. 19.

(2) *Sesapion*; aggregat. f. 439, c. (Lugd. 1510, in-4.)

(3) *Casiri*, *Biblioth. Escorial.* vol. I, p. 328.

(4) *Contin.* lib. XXIII, c. 5, f. 474, c.

(5) *Can. lib.* II, p. 217.

(6) *Flor. Aegypt.* p. LXIII, CVI. Miror itaque, *Scopolium* negare, quod huius arboris *Forskaleus* meminerit.

(7) *Kämpfer*, *Amoenit. exotic.* fasc. V, p. 806, 807.

(8) *Hist. plant.* lib. III, c. 13, p. 60.

(9) *Lib.* XVI, c. 30.

seu loton appellat. Eandem est, quam pontiferis silvestribus Columella adnumerat, (1) quamque alteram loti speciem, spinis destitutam, habet Serapion. Matthiolus quoque, dum de loto Dioscoridia loquitur, iconem adiongit huius arboris, quae facile calycibus quadrifidis dignoscitur. (2) Gualteri Itali nomine insignitam fuisse hanc arborem a variis saeculi decimi scriptoribus Bouhnius refert. (3)

Lotus aquaticus.

Ad difficillimum iam transeundum est totius huius disputationis caput, quum Veteres ipsi tres potissimum plantarum Aegyptiacarum species nunc homine comprehendant, Nymphaeam nimirum *Lotum*, Nymphaeam *Nelumbo* et *Azum Colocasiam*, quae omnino communia quaedam habent, neque tamen easdem censendae sunt, licet simili modò in paludibus et ad fluminum ripas proveniant, sancteque a pluribus antiquis nationibus cultae fuerint.

Inter Nymphaeam utramque, quae loti nomine nota fuit, intersunt tum color corollae, qui in *N. Loto* candidus petalis exteñs tantum roseo diluto colore tinetis, in *N. Nelumbo* vero incarnatus aut purpureus est, tum etiam foliorum figura, quae cordato-orbiculata, margine dentata sunt in *N. Loto*, integerrima vero, peltata ac plicata in *N. Nelumbo*. De hac vide *Lercheum*, (4) *Rumphium* (5) et *Rhegium*; (6) de illa vero *Alpinum* (7) et *Rhedium*. (8)

A pristinis inde temporibus Nymphaea praesertim *Nelumbo*, quae in Nilo flumine et in locis ab eo inundatis copiosissime provenit, ob foliorum orbiculatam figuram, quibus valentius, s. perfectio, exprimi videbatur, atque ob germanitatem quamdam cum sole; ad cuius ortum proaviliunt ex aqua pedunculati, florem bellum rosaceum sustinentes, demerguntur vero ad eius occubum, verecundia quadam ac superstitione colebatur; cuius vero cultus altera species, Nymphaea nimirum *Lotus*, particeps fuit, tum ob elegantem florem candorem, tum ob similem lucis affinitatem. Hinc ortum aulis aut Osiridis ex loto pinxerunt Aegyptii, ut ex humidis nasci illum innuerent. (9) Hinc Harpocrates loti folio orbiculato insidere dicebatur, quod Deus per se solus sedens expansus, ac in se ipso penitus quiescat: rotunda enim omnia esse in Nymphaea *Nelumbo* perspexit superstitiosa gens Aegyptiorum. (10)

(1) Lib. VII, c. 9, p. 372, ed. Schneider.

(2) Comment. in Dioscorid. lib. I, c. 434, p. 232, 233.

(3) Illus., p. 447.

(4) Nov. act. nat. cur. vol. V, app. p. 494.

(5) Herbar. Amboio. P. VI, lib. XI, c. 50, p. 468.

(6) Hist. Malab. vol. XI, tab. 30, p. 59.

(7) De plant. Aegypt. c. 34, f. 40, a. Exot. lib. II, c. 44, p. 244, 2, 243.

(8) L. c. tab. 26, p. 51.

(9) Plutarch. de Iside et Osiride, p. 355.

(10) Lamblich. de mystic. Aegypt. sect. VII, c. 2, p. 151 (ed. Gale, fol. Oson. 1678).

Præconum sacrorum capita loto redimita fuisse refert Heliodorus: (1) et Osiridi ipsi familiarem coronam lotinam patet ex fabula de congressu eius cum Nephthy, quem cognovisse Isidem, ex sermo lotino Osiridis apud sororem Nephthyn relicto, narrat Plutarchus. (2) In nummis itaque veterum Aegyptiorum florem hunc cum foliis non solum Canopis impositum, sed et regum ipsorum Ptolemaeorum capitibus appletum conspicimus. (3)

Aequæ sanctæ ac Aegyptiæ, ni sine sor, eA Indis orientalibus Nymphaeae huius forma atque imago, nomine *Tamara*, *Sericha*, *Kanala* in monumentis Inderum antiquissimis obvia. In Tamaræ folio Brahma abyssu innatat Lakshmi, abundantiae dea, in loti flore navigat. Wischnu ipse oculis gaudet hâc similibus. Cultus mirificæ huius plantæ, cuius semen manifesta plantæ futuræ vestigia ostendit, non solum per totam Indiam, sed et per Tibetanum regnum et Nepali regionem viget. (4) Vulgatissima atque fruticosa *Sacotalæ* planta, cuius flos rubicundus a Duschmanta cum ipso amasiæ oculo comparatur, cuius antherae pollen explodunt, tanta copia, ut rivuli, in quibus agathodaemones natant, inde flavido tingantur colore, cuius folia tum ramis sistent aquaria, tum strobili ad ventilandum, tum epistole iis effigim inscribuntur. (5) In eodem dramate pedunculû hirsuti videntur, e quorum fibris armillæ nectebantur. (6) Lex exstat in codice Indico, qua reges obstringuntur, ut dum latitentur variis et virtutibus, quorum mirum favore abundantia loti insidens appareat, quorum ira mortem adferat. (7)

Accedamus autem propius ad ipsam Nymphaeae *Nelumbo* historiam ex Graeciae atque Arabiae veteris scriptoribus depromptam. Theophrastus hanc plantam *καυρου Αιγυπτιακῶ* nomine iis accenset, quæ Nilum decorant, nasci tamen etiam in Syria ac Cilicia et in paludibus Toronae Chalcidienensis. Radicem esse adeo spinosam, ut et crocodilus eam effugiat, metu, ne oculi ipsius offendantur. Hanc vel crudam, vel coctam, vel assam comedi. Folia esse pileo, Thessalico similia. Caulem quatuor cubitorum longitudine proslire, digiti crassitudine, *διὰ πᾶσι* habere intrinsecus per totum caulem tendentes, liliæ modum: florem duplex papaveris volumine conspecti, fructumque fove orbiculato haud abssimilem esse, in cuius capsulis fabae contineantur edules, quarum ope propagetur quoque planta in sabetis, dum limo palea mixto condantur. (8)

Capsulae fructuum multilocularis similitudo cum poculis aut patinis mox nomen *καλῶπιον* introduxit, quo fructum ipsamque plantam cum Nicandro

(1) Aethiop. lib. X, p. 457 (ed. Francf. 1631, in. 8.)

(2) L. c. p. 356.

(3) Spanhem. de praestant. et. us. numism. antiq. dissert. VI, pag. 302; Vaillant, num. Aegypt. p. 303.

(4) Asiatic researches, vol. I, pag. 243, 261, l. maxime vero vol. III, p. 364; Hindu Gesetzbuch, von Hüttner, VII, 1, p. 209.

(5) Kalides Sakontala, von G. Forster, S. 204, 93; 220, 68, 69, etc.

(6) Ibid. p. 68, 87.

(7) Hindu Gesetzbuch, VII, 1, S. 209.

(8) Theophr. Hist. plant. lib. c. IV, 40, p. 87.

Graeci seniores plerique insigniverunt. (1) Aliud vero Nymphaea cognomen *Nelumbae*, quod infra ploribus exponemus, idam Nicander ad hanc speciem non satis accurate tradidit. Κιλόριον idem ad plantas ἀστυνάριας, seu coronarias, refert. Nicander cum Diphilo Siphnio, qui varo itarum cum ipso Athenaeo, licet Aegypto, confundit hanc plantam cum vero loto aquatico, seu Nymphaea *Loto*. Namque loton atiam vocari ait, a Naukratidis verni Melilotum appellari (2) Apud eundem Athenaeum narrat Phylarchus, Alexandri, Pythi filii, temporibus, in palude quadam ad flumen Thyami in Epiro Thesprotiae subito apparuisse habere plantam, at per duos annos fructus tulisse. Quam vero rex Iussisset custodiam ibi teneri, ne planta in Graecia rarissima reperetur, evanuisse.

Ad haec accedit Strabonis notata dignissima narratio de fabis Aegyptiis, quae ciborum ferant. lucundissimum ad aspectum fabeta Aegyptiaca praebere et delectationem convivii agitantibus. Celebrari enim convivia in aethiis thalamis inter fabeta densissima, foliis plantarum, quae petiolis aequali longitudine decem pedes saepe superantibus sustinentur, plumbrari convivas. Folia quaeque laevi esse ambitus, itaque aptae formae, ut poculorum patinarumque vires gerant, unde Alasandinae officinae his plantae sint, atque redditus inde non leves provariant. (3) Eandem fabae ab Herodoto iam praedicatur, liliorum nomine, rosae similitudinem, quorum fructus, spem savis simillimus, mollis et sicus comedatur. (4) Comparatio haec floris cum rosae colore vel maxime niti videtur.

Eandem arbitror esse plantam, Nymphaeam nimirum *Nelumbo*, quam Callixenus Rhodius Antinoias coronas largiri asserit, quum floris colorem rosaceum vel cyaneum habeat, quod in Nymphaeam *Loto* haudquaquam quadrat. Nomen Antinoias coronae inde petit Athenaeus, quod Paneratas, poeta Alexandrinus, quum Hadrianus Maurum leonem vanatus fuisset, reduci imperatori obtulerit ingentem loto florem roseum, quem leonis illius sanguine tinctum esse aiebat, Antinoium dicendum a comite imperatoris Antinoi. (5) Hinc cognomen floris ipse postea Antinoi adeptus est, atque in variis nummis Antinoium conspicimus loto coronatum. (6) Naukratidis foris corona (7) ex his nexa erat floribus, qui et iucundissimo aspectu, et suavissimo cinnamomum aut anisum redolente odore gratissimi arant.

Quamvis Dioscorides iam cum Diphilo-Siphnio, κιλόριον (Nymphaeam *Nelumbo*) et μελόριον (Nymphaeam *Loto*) unam haberi eandemque

(1) Athen. lib. III, c. 4, pag. 416, edit. Schafar. Conf. Hesych. voc. κιλόριον, col. 254; Galen. de theriac. ad Pamphilian. pag. 47; Diodor. Sicul. lib. I, p. 30 (ed. Rhodomann.).

(2) Athen. l. c. Conf. Salmas. Plinign. exercit. p. 679.

(3) Strabo, lib. XVII, p. 4454.

(4) Herodot. lib. II, cap. 92, p. 174.

(5) Athen. lib. XV, p. 677, ad. Cassub.

(6) Spaulhem. l. c. p. 304.

(7) Anacreon, n. 68:

Σταφύλους δ' ἄνθρ' ῥαπὶς ἑκάστος τίχτει,
Ταῖς μὲν ποδίζους, τὴν δὲ Νευκράτιν.

plantam, quam *κίσπος νεφελών* quoque appellari, colusque fructum et radicem styptica quodam genere qualitate contendit: (1) Plinius tamen multo maiores committit errores, dum et ea, quae Theophrastus de spinosa fabae Aegyptiae radice disserat, ad eandem transfert, qui hirtus posius dicendus est, et ea, quae de eduli caule colocasit seu Nymphaeae *Loti*, valent, cum eis coniungit, quae Veteres de usu foliorum fabae Aegyptiae ad porula protulerant (2) Neque enim *N. Nelumbo* caulibus manditur, neque *N. Loti* folia ad *νεφέλαι* adhiberi possunt. Hanc denique etiam suo tempore in Italia seri perhibet, quod iterum de tertio plantarum genere, de *Aro Colocasia*, valet.

Fabae, quae *κίσπος* proferat, Galenus ait a nostris fabis sola magnitudine differre, nutrimentum bonum praehere et plura excrementa; ipsaque ponderis loco etiam adhiberi, quum ob idum nouum cum dimidio ponderē adlescent. (3) Tam ampla plantae huius emolumenta in Mauritania occidentali esse, refert Artemidorus, ut, qui habitent, Lotophagi non solum fabis his vitam protrahant, sed aquam quoque pluvialem in ciboribus collectionem bibant. (4) Multo magis abasinis sunt, quae Stephanus Byzantius ex Claudio Isolan de planta serpentis formam ferente, quae in Euphrate nascatur, ac *κίσπος* proferat, fabulatur: (5) contumelare enim eum Ari variis speciebus cum Nymphaeae postea docehimus.

Arabibus altera haec species Nymphaeae, seu faba Aegyptia, dicitur *Ter-mor*, quod pro *Θερμὸς* Graecorum habere posuit Quum Avicenna praeterea disertis verbis asserat, hunc *ترمس* esse *القاصبي الدقاي* *fabam Aegyptiam*, (6) merito uinceris cum Bodaeo a Stapel, qui *θερμὸς*, a. lapinum eundem credat Arabs cum faba Aegyptia, (7) suspiceris forsitan errorem interpretis, aut eodem modo Avicennam ac nuperum scriptorem errasse/fatare, qui fabas Aegyptias easdem credidit cum nostris. (8) Saluus tamen est Avicennae textus! Experiri enim vindicare eum ita, ut vocem *ترمس* non eandem edisseram cum *Θερμὸς* Graecorum, sed deducendam esse contendam a *ترمس* *pelta*, a. *elypeo*, unde *ترمس* saepius de folio *peltato* dicitur, quales Nymphaeae nostrae *Nelumbo* tribuuntur. Vocatur tamen etiam haec Nymphaea *Nilofar* aut *Nufar*, si purpureus aut rosaceus color additur. (9)

Eorum vero, qui superis temporibus fabam Aegyptiam maiore industria et exactius inquisiverunt, primus fuit Matthiolus, cui Odoardus quidam Polonus hanc plantam 1538 Tridenti monstraverat, Augerius quoque Busbekius iconem largitus erat, unde ad Nymphaeae genus eam pertinere iure

(1) Dioscorid. lib. II, c. 428, p. 434.

(2) Plin. lib. XVIII, c. 42; lib. XXI, c. 45.

(3) Galen. de Aliment. Facult. lib. I, p. 315.

(4) Strabo, lib. III, p. 237; lib. XVII, p. 4185.

(5) Stephan. Byzant. de urbib. voc. *Αρι*, pag. 76 (ed. Berkel. fol. L. B. 1694).

(6) Avicenn. lib. II, p. 263.

(7) Theophrast. Hist. plant. lib. IV, c. 40, p. 439, ed. Bodaeo a Stapel.

(8) Bellon. Observ. lib. II, c. 28, p. 101, ad calc. Clus. Exot.

(9) Ebn'Alwam in Casiri Bibl. Escorial. vol. I, p. 334.

efficit. (1) Idem mos etiam Dodonaeus coniectura probabili consecutus est ex figura foliorum, quam in codice Vindobonensi conspexerat. (2) Clusio quoque quum ciborium mitteretur, protinus videbatur, veram esse solum Aegyptium, atque Nymphaeis accensendam esse. (3) Ex India deinde orientali misit Fluernius hanc plantam cum fructu Heurnio, cuius descriptionem Bodaeus a Stapel commentario suo in Theophrastum inseruit. (4) Tandem etiam Rhedius, Rumphius, Hermannus (5) et Lereheus iconibus mirificam hanc plantam expresserunt, atque, quae Veteres praeciperant de saba Aegyptia, ad hanc Nymphaeae speciem applicarunt.

Ad ipsam autem Nymphaeam Lotum iam transiens, quum lotu nomina primus Herodotus descripsit. (6) Nasci autem in inundatis Nilo locis: ex seminibus, quae capitatus fructus, papaveris capitibus similis continetur, ad ignem assis, Aegyptios panes conficere: radicem quoque bulbosam, quae volumen pomi aequat, comedi. Theophrastus vero praeier haec, quae Herodotus iam narraverat, florem etiam describit candidum, lilii similem. Hunc florem sole occidente sese comprimere atque sub aquae superficiem demergi, oriente vero iterum adsurgere, atque ad plures pedes supra aquam attolli. Baccam aut capsulam, quae semina complectatur, papaveris capitibus admodum similem, huiusmodi locis undique cinctam esse: semina in hac contenta multo minora esse Tablis Aegyptiis, atque nulli magnitudinem plerumque servare. Capita in acervum congesti putredini ab Aegyptiis committi, quumque velamenta externa computruerint, lavando in flumine semina separari, siccataque ac pista condi, ut panis inde conficiatur. Radicem loti hulua κόρετον appellat Theophrastus, quum vocem Hesychius explicat: (7) ad semina ipsa vero capillum Nymphaeae transfert Strabo. (8) Hanc radicem rotundam esse, quasi cydonii amplitudine, cortice nigro, quali nux castanea tegatur, corpus internum candidum. Elixam assamque in speciem albuminis verti, gratum cibum praebentis: mandi etiam crudum, sed gratius esse decoctum. (9)

Quod ex seminibus huius plantae panis confectus sit, testantur Dodonaeus

(1) Comment. in Dioscor. lib. II, c. 99, pag. 383.

(2) Pempt. IV, lib. IV, cap. 6, pag. 573. Figura lotum haec, quae integra folia ostendit, sicut Nymphaeae sunt Nelumbo, ceteroquin magis ad folia Nymphaeae Loti referri poterit.

(3) Hist. lib. II, cap. 13, p. 32.

(4) L. c. p. 445.

(5) Paradis. Batav. p. 205. Conf. Laureiro, flor. Cochinch. p. 340; Galtzer, de fruct. et semin. plant. vol. I, p. 73, t. 19.

(6) Lib. II, c. 92, p. 173.

(7) Lexic. col. 322, Κόρετον ὁμοιον τῷ πέτρῃ τράχημα, μικρὸν αὐτοῦ μεγάλον.

(8) Lib. XVII, p. 4178: Κόρετον ὁμοιον τῷ πέτρῃ τράχημα, μικρὸν αὐτοῦ μεγάλον.

(9) Theophrast. Hist. plant. lib. IV, cap. 10, pag. 87. Repetunt eodem Plinius, lib. XIII, cap. 17; lib. XXII, c. 21 (ubi de lotometra asitiva loquitur), et Diosc. lib. IV, cap. 114, p. 287.

acris sit, comedi tamen posse, ad raparum instar, quod confirmant de colocasia Raywolfius, (1) Rumphius, (2) Forskålæus (3) et Wrightius. (4)

Ari itaque speciem esse colocasiam Romanorum, quam, postquam Aegyptio potiti fuissent, in Italiam advenisse referunt Servius, (5) Plinius (6) et Galenus, (7) exploratum habeo, idque probare videtur tum silentium de flore, qui numquam prodit in aro, dum colitur, lactissime autem atque abundanter prorumpit in nymphæa, quæ nomèn colocasias similiter tulit, tum etiam modus, quo eam plantam propagari docent Columella (8) et Palladius. (9) Bulbis nempe serunt ad ripas stagnorum ac lacuum, sicut et nostris temporibus eundem cultum descripserunt Clavius (10) et Bello-nius. (11) Id itaque est *Niliacum olus* Martialis, ex *capitata* locus Ovidii, ea *colocasia acantho rideuti mixta* Virgilio.

Arabes plerique hanc quoque plantam sedulo distinguunt a Nymphæa Loto, nomine *Koklas*, qui etiamnum in Aegypto valet, licet in Arabia Yemeni nomine *Cherir* veniat. (12) Præter Rhazem, (13) qui radicem hanc nutrientem, stomachoque conferentem laudat, uberrimus est eius plantæ præco Abdollatiphus, additis simul testimoniis Moses Maimonidis, quem *Israelitam* vocare mavult. (14) Hic quidem nullum fructum proferre, sed propagari bulbis radici adhaerentibus, qui fabis similes et rosacei sint coloris, docet. Inde forsan error originem duxisse videtur, quo faba Aegyptia seu Nymphæa *Nelumbo*, eum hac planta, solis radicem bulbis commendata, commutatur. Torrefactam ac asam radicem Moses Maimonides eum zingibere comparat, zingibertque vocari posse Aegyptiacum: sicut Yemenenses his cibis zingiber admisceant, ita Aegyptios colocasia cibos condere. Audivisse in insuper, quod zingiber in Arabia felici eodem plane modo crescat ac colocasia Aegyptia. Abdollatiphus ipse folia eum ungulis cameli comparat, virosæ autem et elegantis eum foliis Musæ sapientum bulbos non coctos medicamentum acre præbere, coctos vero alimentum, parum dyspeptum, interservire tamen in dysenteria.

(1) Aigentliche Beschreib. der Reisse in die Morgenländer, C. VI, pag. 73. Conf. Russel's Naturgesch. von Aleppo, Th. I, S. 117.

(2) Herbar. Arabum. tom. V, lib. VIII, cap. 84, pag. 313. Kaladium astivum, vulgare olus per totam Indiam notum. Satum cultumque non florere.

(3) Flor. Aegypt. Arab. pag. LV, LXXIV, CXX. Solani tuberosi saporem habere radices.

(4) London medical. Journ. vol. III, P. III, pag. 220. Amylum continere bulbus.

(5) Ad Virgil. Ecl. IV, 20.

(6) Lib. XXI, cap. 15.

(7) De Facult. aliment. lib. II, p. 334.

(8) Lib. VIII, c. 15, p. 426.

(9) Lib. III, tit. 24, p. 405; lib. V, tit. 4, p. 162.

(10) Rar. stirp. histor. lib. IV, cap. 50, p. LXXVI.

(11) Observ. lib. II, c. 28, p. 100.

(12) Forskal. flor. Arab. p. CXX.

(13) Contin. lib. XXIII, c. 1, f. 458, c.

(14) Abdollatiph. Memor. Aegypt. lib. I, c. 2, p. 16, f.

PLIN. N. H. Tom. V

R

Lotus trifolius.

Vltimum tandem adgredior plantarum genus, quod loti nomine Antiquis notum, id nomen etiamnum servat. Id optimum indicatur equorum pabulum in Iliade: (B, 276)

Ἰπποὶ δὲ παρ' ἄρμασιν οἷσιν ἔκαστος
 Αὐτὸν ἐσπόμενοι, ἀσέθεντόν τε σέλιον
 ἔστανον.

Solum enim atque cultum fuisse lotum antiquissimis Homeridarum temporibus, patet ex Iliad. M, 283:

Καὶ πῶδα λωτύνει καὶ ἀνδρῶν πένη ἔργα,

quod fulgentissimum interpretis supererimi ingenium ita vertit:

Auch die Gefilde voll Klee und des Landmanns fruchtbare Soaten.

Eadem est herba, quam antiqui Graeciae vates plerumque simul cum cypero (Scirpo *maritimo* aut Schoeno *Marisco*) nominant: e. g. Od. Δ, 602, et Homer. Hymn. v. 407.

Pabulum praebuit la lotus egregium, omnique pecudum generi gratissimum, ut λωτορόποι λιμῶνες Antiquis maxime comendati essent, (4) ut aquarum dulcinen armentisque gratarum signum esset lotus hic iis adnascentis, (2) atque cum cytiso iis plantis a Virgilio adnumeretur, quae lacta copiam maximam largiantur, (3) Coronis atque sertis veterum florem odorum huius herbae praesepimis inservisse, tum ex Theocriti, (4) tum ex aliis Veterum testimoniis elucet.

Hanc vero loti speciem disertis verbis trifoliam facient Dioscorides, (5) Galenus, (6) Paulus Aegineta, (7) et qui eos sequuntur, Melilotumque nostram officinalem, quae Trifolii species est, facit non sine argumentis Matthioli. (8) In eam sententiam quin abeam, nihil prorsus me impedit, licet probe sciam, et nostris temporibus Loti nomen, uni tantum generi diadelphiae adscriptum a Linnaeo, ad longe differentes tractum esse plantas. Ita

Lotus Comelyni (9) est *Oxyria cernua*, aliaque *Isopogon cytisoides*.

(1) Euripid. Phoeniss. vs. 4564; Athen. lib. XV, p. 685.

(2) Pakamus in Geopon. lib. II, cap. 5, p. 86.

(3) Georg. lib. III, v. 394.

(4) Id. XVIII, v. 43:

Πρῶτα τοι στεράνου λωτῷ χαμζὶ αὐξομένον.

Cf. Lobel. stirp. adversar. p. 386.

(5) Lib. IV, cap. 411, p. 286:

(6) De Facult. simpl. medic. lib. VII, p. 98.

(7) Lib. VII, cap. 246.

(8) Comment. in Dioscor. lib. IV, c. 406, p. 505.

(9) Hortus Arnsteld. vol. II, p. 463, 467.

- Plukenetii (1) — *ASPALATHUS indica*, aliasque *ESTRYS Copenis*.
 — Dalecampii (2) est *CONORILLA minima*.
 — Bergii (3) — *ONONIS filiformis*.
 — Ipsi Lin. (4) — *ONONIS Mauritanica*, aliasque *ONONIS prostrata*.

Opæ prætium duximus luculentissimam Lotorum Veteribus cognitarum descriptionem ex Cl. Sprengelio (5) desumptam præmittere; nunc vero quum nulla sit uberior dubitandi materia, nullumque exstiterit plantarum genus vel remotissimæ antiquitati propter suavissimum fructus asperem gratius, vel figmentis postarum celebratius, non pigebit, quò res. clarior luceat, nonnulla etiam ex iis summatim decerpere, quæ nostras Fée, in scientiæ gratiam publici iuris fecit, *Flore de Virgile*, tom. VIII, pag. LXXX seqq. edij. nost.

Primo quidem vir Doct. Olao Celsio vix atque aegre refragatur, Lotum eandem esse cum *doudaim* Hebræorum contendenti, licet rem adhuc in dubio positam ipse fateatur. (6) Collatis verò Herodoti, Theophrasti, Athenæique testimoniis, arborem ad *Rhamnum* Lion. vel *Zizyphum Lotum* Willd. certo refert; sed auctorem audiamus ipsum, sic paulo post disserentem; « Sans savoir bien au juste quelle est l'espèce nommée par les Arabes *akhal*, l'espèce plus connue, qu'ils appellent *argé*, et qui paraît répondre au *Rhamnus Lotus* L. nous semble mieux convenir à la description; d'autant que son fruit, connu sous le nom de *ononé*, passe du vert au rouge par la maturité (comme l'assure Athénée, liv. XIV, d'après Polybe). Nous ne devons pas dissimuler cependant que cette condition exigée par Théophraste repose sur quelque inexactitude; car aucun des arbres proposés, dans les différents systèmes, ne la remplit. Le *Rhamnus Lotus* de Linné, *Zizyphus* de Willdenow, ... est en effet très-commun près des Syrtes, où l'on s'est toujours accordé à placer le pays des Lotophages. Shaw, d'Avity, Poiret, Desfontaines, en exaltent le fruit, comme la plus délicate production des côtes de Tunis et de Tripoli ... La seule objection de quelque poids que nous ne puissions détruire, est celle qui se tire de la couleur du bois de Lotus,

(1) *Almagest*, t. 201; *Amalth. botan.*, p. 431.

(2) *Histor. plant.* p. 510 (Lugd. 1587, fol.)

(3) *Plant. Capens.* p. 227.

(4) *Spec. plant. ed. II*, p. 1090, 1091.

(5) *Specim. Antiquit. Botanic.* I, pag. 47 seqq.

(6) Il n'y a rien, au reste, de plus divergent que l'opinion des botanistes sur le *Doudaim*. On a voulu long-temps y voir l'*Atropa Mandragora*; Sprengel, comme Linné, désigne une sorte de concombre; Bruckmann, au contraire, prétend qu'on ne peut y reconnaître la truffe, d'après les propriétés qu'il lui suppose. M. Virey, partant du même principe, croit avec plus de vraisemblance encore que le *doudaim* est le fameux *salep* des Orientaux, formé des bulbes desséchés de différents orchis. Mais qu'Olao se soit trompé, ce fait importe peu à la conclusion que nous prétendons tirer, savoir que le *Lotus* de Græc est le *Zizyphus Lotus*. (Fée.)

s'il est vrai, comme l'assure Bodæus à Stapel, que le bois des jujubiers soit jaune, et jamais noir. Mais est-il bien sûr de son assertion? »

2.º Quod attinet ad *λωτὸν ἀπύρηνον* Theophrasti (Hist. Plant. IV, 4), de qua item post illud Plinius agit, XIII, 47, cœuset Noster meram esse prioris varietatem, reuente tamen Sprengelio, qui eam vere *Zizyphum* esse contendit; fructum vero *λωτοῦ πικνωδοῦς* ad *Celtim australem* pertinere. Fée, loc. cit. « Entré ce Lotus et le précédent, quels qu'ils soient, il n'y a d'autre différence essentielle, comme on peut le voir par Théophraste et Plin, que dans l'absence ou la présence du noyau... Pour nous qui avons désigné le *Rhamnus Lotus*, nous ne sortirons ni du genre, ni même de l'espèce. Parmi les variétés qu'elle présente, il peut aisément s'en trouver une où la culture ait fait disparaître le noyau... Quand même on ne trouverait pas de jujube entièrement dépourvue de noyau, il suffirait de choisir celle qui approche le plus de ce caractère. Les Anciens, en effet, n'employaient pas strictement, et à la lettre, cette expression de fruits *apyrènes*, ou sans noyau. Le hasard veut que nous en ayons conservé la preuve dans ce passage de Sénèque, ep. 85: *Sic sapiens imperturbatus dicitur, quomodo apyræna dicitur, non quibus nulla est duritia granorum, sed quibus minor.* »

3.º Martynus, qui saepius in Lotus describendis cespitate videtur, bene vidit tamen Theophrastum mentionem fecisse de *Loto Paliuro*, quam ad *nabka*; vel potius *seder* aut *sidr* Arabum refert. De illa specie silet omnino Sprengelius; sic iterum dissert Fée, loc. cit. « Faut-il établir pour notre seconde espèce le *R. Paliurus* Linn.? » il y a aussi en Afrique, dit Théophraste, liv. IV, un Lotus-Paliure, qui diffère du Lotus des Lotophages, ayant la tige plus entourée de rejets, et la feuille du Paliure grec. Le fruit n'en est pas aplati, mais rond et rouge. Ce fruit est suave; on l'améliore encore en le faisant macérer dans du vin, qu'il améliore à son tour. » Plin exalte aussi le Paliurus d'Afrique: « Cyrenaica regio Loton ipsam suo postponit Paliuro. » Or le véritable Paliure, *R. Paliurus* L. ne donne pas d'assez bons fruits, pour qu'on ait jamais pu lui accorder le nom de Lotus. Il est plus raisonnable de chercher un arbre analogue. Ce sera le *seder* des Arabes, que son fruit rapproche du Lotus, et ses épines du Paliure. Le *soter* ou *sidr* dont le fruit *nabka*, *nebik*, etc. doit être servi par les *houris* aux bienheureux, et qu'à la description des auteurs arabes, on reconnaît bien devoir appartenir au genre des jujubiers, est fort épineux sans doute... mais cette qualité n'est pas particulière au *R. Paliurus*. Les épines sont un caractère très-promoué du *Rhamnus divaricatus* de Forsk. !-!, ou *R. Spina Christi* de Linné. Voilà le *Seder* des Orientaux et le *λωτὸς παλίουρος* de Théophraste. »

4.º Quod ad *Celtim*, sive *Lotum italicum* pertinet, bene Sprengelius animadvertit duas hic species omnino diversas a Plinio, ut saepius solet, confundi. Quam autem in hoc consentiant viri rei herbariae peritissimi, scilicet *Lotum italicum* nihil aliud esse quam *Celtum australem*, nobis vulgo *micocodier*, *supervacuum* putamus de hac re fusius disputare.

5.º De *faba graeca* Plinii, loquentem rursus doct. Fée inducimus : Dans tout ce que Plin a dit jusqu'à présent, il n'a point employé le mot de fève grecque. Voici qu'ailleurs (liv. XVI, ch. 31) il décrit un Lotus ou *faba graeca*. Cet arbre n'a de branches que vers le sommet, et les a fort grosses; son écorce lisse est d'une couleur agréable. Son ombrage, très-

passager, disparaît avant l'hiver. Il porte un fruit suave, presque semblable à la cerise. Plinè veut-il réellement parler d'un nouvel arbre? ou n'est-ce encore que le *Celtis*? Un passage qui semblerait de nature à lever ce doute (lib. XXIV, ch. 2) est précisément susceptible de s'entendre dans les deux sens. S'il faut se décider pour un arbre différent du premier, il n'y en a point qui convienne mieux que le *Diospyros Lotus* Linn. dont Matthioli applique mal à propos la figure au Lotus de Dioscoride. Ce *Diospyros* n'est point le *διόσπυρος* de Théophraste, mais la gâie d'Italie, *Guayacana* de Tournefort, nommé en France *plaqueminier*. Son fruit, cerasiforme, est l'*uva d'India* qui se vend à Florence. Mais ne vaut-il pas mieux penser, avec Bo-dæus à Stapel; que Plinè accoutumé, comme les anciens botanistes, à s'affranchir de toute méthode, a simplement traité de la même plante sous deux noms, et dans deux chapitres différents. Quant à nous, la chose nous paraît infiniment probable. Déjà le fruit de la fève grecque est une cerise, comme le fruit de son *Lotus Celtis*. Il attribue ensuite à l'écorce et à la racine de cette *faba græca*, une vertu colorante qui se trouve dans le Lotus de Dioscoride. Colomelle, en parlant de la fève grecque, qu'il range parmi les arbres fruitiers, ne lui donne aucun caractère qui la distingue du Lotus italique ordinaire. Concluons donc, sans toutefois regarder comme inadmissible l'opinion contraire, que *Celtis* et *faba græca* n'éthient que deux noms du *microcotylæ*, ou Lotus d'Italie (*Celtis australis* L.)

De variis *Lotorum* arborescentium speciebus, ea fere sunt quæ a doct. Fée mutuanda potissimum censuimus, præsertim in iis locis ubi a Clariss. Sprengelio dissentire videtur. Ne vero nimiam in molem notulæ exerescant, omnia ad *Lotus* aquaticas terrestresque pertinentia omitimus, ut quæ rem disquirentibus difficultatis minus exhibeant; tabulam tamen *Lotorum* sinopticam, ad mentem doctissimi viri redactam subiungimus. Qui plura noscere voluerit, adeat *Floram Virgilianam*, t. VIII, pag. LXXX editionis nostræ.

SYNOPSIS LOTORVM VETERIBVS COGNITARVM

	NOMINA VULGARIA			NOMINA
	GRÆCA.	ARABICA.	LATINA.	SYSTEMATICA
LOTI ARBORESCENTES	Λωτοράγον δένδρον.	Arb? Fructus, odnah?	Lotus Lotus Africanus. <i>Lotophagorum arbor.</i>	<i>Rhamnus Lotus</i> (L.) <i>Zayphus Lotus</i> (Willd.)
	Λωτός ἀπύρηνος	Arb? Fructus, hēri? rihouf?	Lotus sine nucleo.	<i>Rhamnus Lotus</i> (L.) var...?
	Λωτός παλιούρος	Sēder, vel. Sidr. Fructus, nabku.	Lotus Palmaris Pal. Cyrenensis.	<i>Rhamnus Spina Christi</i> (L.)
	Λωτός...	"	Lotus Italica. Celtus	<i>Celtis australis</i> (L.)
	Λωτός...	"	Lotus sive Faba graeca.	<i>Diospyros Lotus?</i> <i>Celtis australis?</i>
LOTI HERBACEAE	Λωτός. Κόχμος Αἰγυπτιακός. Κιδώριον.	Termous.	Lotus sacra. Faba Aegyptiaca.	<i>Nymphæa Nelumbo</i> (L.)
	Λωτός λιυτός. Κολοκάσιον. Radix, κόρσιον.	Eschemine. Radix, kaymaroum.	Lotus, sive Colocasium.	<i>Nymphæa Lotus</i> (L.)
	Λωτός στεφανωτικός.	Litoufar, Niloufar, etc.	Lotus...? (vyanus).	<i>Nymphæa caerulea</i> (Sav.)
	Λωτός ἢ Κολοκάσιον.	Koulkaz.	Colocasionum. Niliacum obta.	<i>Arum Colocasia</i> (L.)
	Λωτός ἡμέτερος. τριφυλλός. Μελίλωτος.	kadhb?	Lotus...? (pratensis).	<i>Melilotus officinalis</i> (L.)
LOTI terrestres	Λωτός ἄγριος. Δέβυν.	"	Id.	<i>Melilotus caerulea</i> (L.)

EXCURSVS II

DE CYTISIS VETERVM.

Ad ea Plinii verba, lib. XIII:

*Frutex est et cytisis ab Aristoníachō Atheniensi miris laudibus
pabulo ovium, etc.*

Nullum profecto plantarum in Veterum monumentis occurrentium genus in tantas contentiones venit, quam *κύσις* Graecorum, quem *cytissum* Romani vocant. Botanicae enim scientiae iustauratores, saeculo decimo sexto curatius in Veterum plantas inquirentes, modo Medicaginis, amodo Sportii, modo Genistae, aut Anthyllidis, Cytisj Recentiorum, Trifolij aut Loti speciem habuerunt, ut, si hos tantummodo duces sequi volueris, ex tot sententiarum sibi contrariorum labyrintho, nullum fere *βίβαν* Ariadneum reperire licuerit. Quin nostrorum temporum doctissimi viri, Millerus, (1) Vossius, (2) Schneiderus, (3) alique admodum aliena atque disparatas proferunt opiniones. Ille enim, sexcentia auctoribus adlegatis, tantae contentio- nis litere componere plane non audet: Vossius cum *Meranta* et Honorio Bello Medicaginem *arborescē* habet id plantarum genus. Schneiderus vero cum Cytisio Recentiorum confundit.

Neque id mirum, quum cytissum avum Veteres handquasquam ita insigni- verint notis, quibus primo ubique adspectu dignosci possit, quumque et ipsius Recentiorum cytisi genus ita diserte delinitum non sit, quia ipse botanicorum pater Linnaeus, de quo cum Aeschulo dixerim:

...Ταῦτά ποτε τίς ἐξηγήσεται ;
Τίς ἀντιτάξῃ τῷδε ; τίς παύσῃ ;

varias Cytisis adnumeraverit plantas, quae aliis omnino generibus adiudi- caudae sunt. Calix enim bilabiatus et legumen basi attenuatum tantis sistunt huius generis characteres, unde et mihi contigit, ut *Crotalarium incanum*, priusquam staminum coartorum in dorso hiatum conspicerem, olim Cytisi novam habere speciem. Linnaeus autem ipse *Indigoferum prolaroidem*, ad Caput Bonae Spei habitantem, cum Rivino quondam (4) Cytissum vocavit, a quo tamen et legumino lineari, et calcari aululato patulo varinae differt.

(1) Gartner-Lexicon, Th. II, S. 27.

(2) Virgil's Laudbau, G. II, v. 481, S. 439.

(3) Comment. in Columell. lib. V, cap. 42, p. 308; Scriptor. rei. rust. vol. II, P. II.

(4) Amoenit. Acad. tom. VI, n. 33; Spec. plant. ed. II, p. 1043.

Robiniam mitem, quae calyce quadrifido et legumine gibbo gaudet, Cytisus idem accessit olim. (1) Sic Lipariam oppositam, cuius character aliis corollae inferius bilobis, staminisque maioris dentibus tribus brevioribus, tantopere differt a Cytiso, eius tamen speciem Capensem habuit. (2) Sibiricam plantam, quam, ob carinam transverse obtusam, articulosque leguminis monospermos, Linnaeus Hedysariis adnumeravit, *Hedys. iunceum* eam appellans, Ammannus Cytisum *saxatilem* primum nominaverat. (3) *Aspalathi argentea, collosa, orientalis et quinquefolia* Tournefortio et Plukenetio nomine Cytisorum veniunt. Qui errores a nostri aevi botanicis celeberrimis commissi, excusant omnino maiores nostros, si ab affinis plantis leguminosis verum cytisum distinguere non potuerint.

Ipsa autem consulamur priscorum auctorum verba de cytiso, ut, qualis sit nostrorum systematum planta, dilucide pateat. Prima fere eius mentio fit apud Aristotelem, qui, angere lac brutorum, eo pastorum, haudquaquam vero nutrire, quum floreat, ob urentem aut acrem quendam vim, tradit: (4) quam quidem Aristotelis sententiam egregie confirmat Honor. Bellus, dum de cytiso suo loquitur. (5) Theophrastus omni descriptione abstinens, materiem cytisi firmissimam cum ligno ilicis comparat, et nigerrimam eandem cum ebena, necare tamen plantas vicinas ob *πολύρροπον*. (6)

Principatum dedisse Antiquos cytiso in pabulis, vel inde patet, quod et Democritus, et Aristomachus Atheniensis, et Amphilocho (7) peculiare de eo conscripserint libros, e quibus tum Columella, tum Plinius hausisse videntur. Aristomachi volumen forte verterat in latinum idioma Hyginus, quum et Plinius eundem cum Aristomacho laudet, et Columella eius sententias de apibus ex Hygino commemoret. (8) In insula Cythno, quae ad Cycladas pertinet, et inter Ceon et Seriphum sita est, primum inventum esse hunc fruticem, atque inde translatum in omnes Cycladas, mox in urbes Graecas, magno casei proventu, ex eodem Aristomacho aut Amphilocho refert Plinius. Nomen inde varii derivarunt, tum insulae, tum fruticis, *παρά τοῦ τῶν κυθῶν πλῆθος*, ob abundantiam seminum aut fructuum: *κυθῶν* enim a *κύτιν*. (9) Celeberrima insula Cythnos a casei praestantia, quem pabuli egregii acytiso frutice decerpti copia effecit, laudis huius vicinam quoque insulam Ceon participavit. Inde Aeschylides in libris de re rustica cytisum etiam esse optimum Cearn otium pabulum refert: praestantiam idem laudet Cythnii

(1) Spec. plant. ed. I, pag. 741.

(2) Descript. plant. ex Capite Bonae Spei, pag. 217.

(3) Stirp. rar. in imper. Russ. proventient icon et descript. p. 281.

(4) Histor. Animal. lib. III, cap. 21, pag. 894.

(5) Epist. ad C. Clusium, p. CCCIX, ad calc. Clus. rar. Stirp. Hist.

(6) Hist. plant. lib. I, cap. 9, p. 10; lib. IV, c. 20, p. 102.

(7) Plin. lib. XIII, cap. 24; lib. XVIII, cap. 15. Illic quidem in scholiis ad Nicandri Theriac. vs. 617, Antilochus seu Archilochus corrupta lectione vocatur.

(8) Colum. lib. IX, cap. 13, et Schneider. Comment. in Colum. p. 308.

(9) Hesych. vol. I, col. 370; Martyn. Comment. in Virg. Georg. p. 384; Schneider, Index script. rei rust. v. *Cytisus*.

casei, (1) cuius talentum venire drachmis nonaginta. (2) Huius Cythii casei meminerunt et Iulius Pollux, (3) et Eustathius (4).

Quae Cytiso pascuntur armenta, oves, capras, omneque pecudum genus, et celeriter pinguescere, et lactis incredibilem fere copiam parare, communi omnium Veterum testimonio confirmatur. Hinc Theocrito gratissimus dicitur espris cytissus:

Α αἶψ' τὸν κύτισον, ὃ λόχος τὰν ἀγῶν διώξας

Hinc Virgilii tantopere celebres versus:

Georg. III, v. 494:

At, cui lactis amor, cytissum lotosque frequentes
Ipse manu, salsasque ferat praesepebus herbas.

Ecl. I, 59:

..... non, me pascente, capellae
Florentem cytissum et salices carpētis amaras.

II, 64:

Florentem cytissum sequitur lasiua capella.

IX, 31:

Sic cytiso pastae distendant ubera vaccae.

Diserte Plinius, sorte ex Aristomachō aut Amphillocho, refert, ex nullo alio pabulo lactis maiorem copiam aut meliorem indolem armentis esse: praestantem quoque medicinam hsdem animalibus praebere. Sperni solere hordeum a perudibus, dum hoc pabulo gaudeant; utilitatemque eam esse, ut iugero spondeat eius annua HS (5) vel medioeri solo redditus. Aridum quoque subbus atque gallinis exhiberi posse. Animalibus semper postbiduum dandum, hiemeque, quod inaruit, madefactum. Satiare eqnos denas libras, et ad portionem minora animalia. (6)

(1) Vulgatam scripturam κύτισον facile mutandam in κύθιον optime ita emendat Schnoederus.

(2) Aelian. Histor. Animal. lib. XVI, cap. 32. Legitur: καὶ τὸ πάλαιον αὐτοῦ περιέσχεσθαι δραχμῶν καὶ ἐννεήκοντα, quibus verbis Gesnerus iactum addit, ne xai abundet. Quod vero additamentum displicet, ob immensum casei pretium. Talentum enim; seu 60 minae, aequat 54 libras, quas veno positas esse drachmis CXC, seu 40 nummis, quos Thaleros vocamus, creditu difficile est. Quodsi vero, omisso xai, talentum casei XC tantum drachmis venum ivisse statuimus, satis carum est pretium; nempe cuiusvis librae IX grossorum Borussiae.

(3) Onomast. lib. IV, c. 40, s. 63, p. 653, ed. Hemsterhus.

(4) Schol. ad Nicomachum, v. 526.

(5) I. e. fere XL Thaler. Borussiae.

(6) Plin. lib. XIII, c. 24.

Quod admodum rŕsum esse utilissimum hunc fruticem in Italia queratur Plinius, miror equidem; quum Virgiliŕ non solum testimonia supra citata id negare videantur, sed et ipse Varro armentis lactariis dandum esse cytium, maximeque amicum vaccis esse pabulum testatur, (1) et Columella praeprimis uberrimus sit in praedicando huius fruticis usu. Omni pecudum gŕnri, et ipsis gallinis, gratissimum esse et utilissimum pabulum, lactis plurimum ovibus praehere, quod octo mensibus viridi eo uti at postea arido possis. Equo abunde esse viridis pondo xv, bubus pondo vicena, caeterisque pecoribus pro portione virium. Aridum si date voluerit quispiam, parcius praebendum esse, quoniam vires habeat maiora, priusque aqua macerandum, et exemplum paleis permiscendum. Quodsi aridus fieri debeat, circa mensem Septembrem, ubi semina eius grandescere incipiunt, caedendum esse praecipit, paucisque horis, dum flaccescat, in sole habendum, deinde in umbra exsiccandum et ita condendum. (2)

Ipsis quoque apibus gratissimum esse florem cytisi, uno fere ore Antiqui ferunt. Ex Democrito enim et Aristomacho Plinius tradit, apes numquam esse delufuras, cytisi pabulo contingente. (3) Alveariis utiliter quosdam fruticum horum copiam apponere, quod apes alliciantur florum suavitae, testis est Dioscorides. (4) Ad haec Galenus diserte tradit, in monticulo Myrsiae. Britton dicto, prope a Pergamo sito, niel Attico simile produci, quod thymus et cytisos ibi abundant, notum enim esse, quod mellis plurimum ex cytisi floribus capiant apes. (5) Confirmat id quoque auctor, quem Cassianus exscripsit. (6)

In materia Veterum quoque medica locum obtinere cytium, ex antiquis patet monumentis, quae Hippocratis nomine circumferuntur. Quodsi mulieres lactis inopia premantur, auctor librorum de morbis mulierum cytium in aqua decoctum propinari iubet: (7) aliusque, Alexandrius forte auctor (8) succo cytisi expresso diureticam tribuit virtutem: in quo quidem consentit Dioscorides, qui et refrigerantem, et diureticam, et diaphoreticam habet virtutem. Columella quoque ex Aristomacho expressum succum cum vino potandum exhibet mulieribus, quae a lacte deficiunt: sic et ipsas valere, et pueros lactis abundantia confirmari. Diaphoreticam praedicat virtutem Galenus, (9) et qui eum exscripserunt, Oribasius, (10) Aetius, (11) Paullus Egi-

(1) Varro lib. II, c. 4, p. 220; c. 2, p. 231, ed. Schneider.

(2) Columell. lib. V, c. 42; lib. VIII, c. 4.

(3) Loe. cit.

(4) Lib. I, c. 113, p. 286.

(5) Galen. Antidot. lib. I, p. 427.

(6) Geopon. lib. XV, c. 2, p. 1059: Ἡδίστη μέλισσῶν τροφή, τὰ τε νέᾳ σμήνη προσιζάνει κυτίσῳ μέλισσι καὶ ἀπ' αὐτοῦ λαμβάνεται ἀπονώτερον.

(7) Hippocrat. de morb. mulier. lib. I, p. 608.

(8) Id. de dieta lib. II, pag. 360.

(9) De Facult. simplic. medicam. lib. VII, p. 96.

(10) Lib. XV, p. 270, b. ed. Rasar.

(11) Teir. J, serm. 2, c. 90, p. 76, coll. Stephan.

neta, (1) *Matthaeus* quoque *Silvaticus*, (2) Hinc contra *ischia*da expeditissime valere decocta eius folia, *Marcellus Empiricus* contendit. (3)

Præterea ærtis atque coronis Antiquorum ob iucunditatem florum inosserviat, patet ex *Cratini* fragmenta. (4)

Ad ipsam iam accedo *Cytisi* descriptionem, qualem Antiqui nobis reliquerunt. Et primum quidem *Milleri* aliorumque sententia protinus explodenda est, qui neque arborem, neque fruticem fuisse hunc *cytisum* autumant, quod pasci frondilua eius, aliquin armenta et oves una potuerint. Manifesto duram eius, medioque, eeu *ebeni*, nigricantem materiem laudant *Theophrastus* et *Plinius*. Fruticem vocant *Plinius* et *Columella*, qui plantandi rursus rationem docentes, probant in arbusculæ staturam proflare. Fruticem vocant *Dioscorides* et *Strabo*, (5) *Galenus*que cum *myrto* comparat. Frutetum quoque vocat *Marcellus empiricus*. Scio quidem, *Salmasium* niti *Plinii* verbis, quod ligno *cytisi* nulla sit gratia, unde nequaquam fruticem esse, neque eundem ac *Theophrasti* *cytisum*, esse ere aliquis possit. (6) At vero diserte antea ipse *Plinius* locutus erat de *cytisi* ligno et de germanitate cum *ebeni* ligno. (7) Idemque corruptus hic esse locus, ubi de inutilitate ligni loquitur, mihi videtur: id etiam vel inde patet, quod ne hostium quidem iniuriam expavescere *cytisum* *Plinius* dicat, propter nullam ligni gratiam. *Sibyllinis* plane foliis obscuriora hæc verba nemo certe explicabit, si etiam cum *Salmasio* legerit ne nostram quidem iniuriam. Sensit *Salmasius* ipse difficultatem huius loci, quæ tanta omnino est, ut nullo modo, nisi collatis *Aristomachi* ipsius *græcis* verbis, quæ interpretatur *Plinius* sibi prælecta, exponi possit. Neque id mirum, siquidem passim eadem *Plinii* loca, ubi cum vel male intellexisse *græcos* libros, vel textum eius corruptissimum esse patet. (8)

Duplex fuisse *cytisi* genus, alterum sativum, alterum *agreste*, cum *Columella* statuit *Salmasius*, illud quidem nulla ligni præstantia, sed solum frondium usu, hoc vero utilitate et firmitate materiei maxime celebre fuisse; unde difficultates omnes ex differentia *cytisi* *Theophrasti* et *Pliniani*, seu *Dioscoridei*, sine negotio dilucidari posse autumat. Equidem olim in eandem sententiam abiit, dum *Ebenum Creticum* *Linnaei*, *agrestem*, atque *Theophrasti* *cytisum*; *Medicaginem arboream* vero sativum ac *Plinii* *Columellæ*que

(1) Lib. VII, p. 247, ed. Basil. græc. 1538, fol.

(2) *Pandect. medic.* f. 113, col. 6 (Lugd. 1534, fol.) *Kitisueg*, i. e. folia diaphoretica.

(3) C. XXV, col. 352, coll. *Stephan.*

(4) *Athen.* lib. XV, p. 685, Κίττος αὐτόματος παρὰ μέδοντος ἐρχεται.

(5) Lib. XVI, p. 1197, ed. *Almeloveen*. Βάλσαμος πῶτον ἐστὶ θαυμάσιος, κίττος δὲ τὸν καὶ τερπύτρον. Similitudo specierum externarum in *Balsamo*, *Cytiso* et *Terebinthi* nititur præprimis ternis foliis, quæ tum in *Amyride gileadensi*, tum in *Medicagine arborea*, tum etiam in *Pistacia trifolia* et *Narbonensi* observamus.

(6) *Salmas.* honoûym. hyl. iatric. p. 102.

(7) Lib. XVI, c. 38, 40.

(8) Eius retestimonia adduxi olim ad *Bergii* librum von *Leckereyen*, e *Suæcico* *Idiomata* a me translata, Th. I, S. 107: alioque loco (*Geschichte der Arzneykunde*, Th. II, S. 57) causam eius indicavi.

cytisum fuisse opinaret. Neque desunt ei opinioni argumenta speciosa: similitudo enim materiei quam cytisus praebet, cum *Ebeni* ligno accedit ad nomen ipsum *Cytisi-incani Cretici*, quo a Bahuino (1) *Ebenus Cretica* insignitur, ut facile irretiaris, hunc fruticem pro vero cytiso Veterum, et quidem agresti ac Theophrasteo, vendere.

Uterius vero notarum characteristicarum, quas in cytiso Veteres indicant, habeamus rationem, ut eo facilius ac propius ad veritatem accedamus. Frutex licet fuerit, humilis tamen semper monere dicitur. Ita Ovidius:

Silva nemus non alta facit: tegit arbutus herbam,
Rosmarus et lauri, nigraque myrtus olent.
Nec densae foliis buxi, fragilesque myrtae,
Nec tenues cytisi, cultaque tinus abest. (2)

Ob eandem etiam rationem demeti posse totum fruticem vel pueri, vel aous vilissima opera tradit Plinius, quod meo quidem arbitrio, tenditatem solam fruticis probat, nequaquam vero herbis cytisum potius esse adnumerandum, sicut Salmasius statuit.

Speciem eius Plinius ita exprimit, ut eam ad aspectu, et si quis similitudinem exponere velit, angustioris trifolii fruticem esse perhibeat. Amplior est in descriptione Dioscorides: ramos emittere cohibiles, quibus adnata sint folia Trigonellae *Feno graeco* aut Medicagini *sativae* similia, sed minora et magis venosa, quae fricata, odorem spirent Brassicae *Erucae* (σκόζουρον), masticata vero sporem exhibeant cicerum similem. Marcelli vero Empirici descriptionem, quae cum his non convenit, nullius aestimandam esse dūco, quoniam de compilatore eo ἀκριβοῦς iam alibi iudicium, ut arbitror, aequum tulerim. (3)

Ex his itaque elicere audeo, cytisum Veterum, et Theophrasti, et Obolmellae, et Plinii, et Dioscoridis, nil aliud esse, quam *Medicaginem arborescentem*, fruticem, qui per totam Europam australem sponte provenit, nostrarum vero hiemum frigus haudquaquam facile perfert. Elegans hic frutex canescentibus gaudet foliis ternis, venosis, floribus erocelis et materie durissima, quae intus nigricantem monstrat colorem. In ollis servatur per hiemem in nostro frigidario: verno vero tempore terrae illum confidimus. Legumina fert, sicut omnes medicagines, compressa, lunata, margine integerrima. Ex toto eius habitu facile quisvis intelliget, quare Columella arboribus eum inservire statuerit.

(1) Πίστις theatri boian. p. 391. Conf. 40. Pone plantae Balbi montis, pag. 51 (Basil. 1608, in 4.)

(2) Artis amator. lib. III, vs. 690-692. Quanquam bene iam Salmasius (Plin. Exercit. pag. 498) monuerit, loco *pinus* vulgatae *tinus* esse legendum, Burmannus tamen vulgatae lectioni perperam adhaeret. *Tinum* enim ἀσκορρολόγητος vir pro *lauri* habet, cuius iam memiuerit Ovidius. Est tamen Viburnum Tinus, frutex in Italia frequens, atque nostras etiam hiemes tolerans, qui simul cum aliis fruticibus hic nominatur, neque pinus, excelsa arbor, huc pertinere potest.

(3) Geschichte der Araneysk. Th. II, §. 178.

Tempore eo, quo, instauratis litteris graecis, ultra Dioscoridem sapere nefas esset, plantae etiam omnes, quas ille nominaverat, in Germania reperiri et in Gallia, ubivis denique terrarum, arbitrabantur botanici, libris magis quam naturae studentes, quos cum Galeno itaque *ἐκ βιβλίων κεραινή-
ται*; appellare liceret. Primus fere Cornarus, Hippocratis interpretatione egregia celeberrimus, ingenue fassus est, Cytisum verum Antiquorum in Germania haudquaquam provenire. Quatuor vero eius aevi virorum opera clarius tandem expulsa sunt veri cytisi Veterum indoles; Ioannis nimirum Antonii Cortusii, qui horto Patavino praeerat, Bartholomaei Marantae, Venusini, tum Honorii Belli, Vincentini, medici Cydoniensis, et Petri Bellonii, Cenomani, quorum duo priores accepta ex Graecia Syriaque semina ac plantas cum amicis communicabant, tertius ipsum adierat Orientem, totamque Graeciam, Asiam minorem et Aegyptum permigraverat, et quartus artem medicam in Creta exercebat. Cortusius iam ex regno Neapolitano cytisum Veterum miserat Matthiolo, qui iconem eius quoque exhibet, ac omnes fere notas in eo observavit, quas Veteres de suo cytiso nobis reliquerunt. (1) Mox quoque Petrus Bellonius verum hunc fruticem misit Conrado Gesnero, (2) qui legere se cum in Italiae variis regionibus meminit, immerito propterea postulatus a Matthiolo, Coluteam Gesnero Cytisum visam fuisse arbitrante. Neque tamen Bellonius, neque ipse Gesnerus idoneam nobis reliquerunt cytisi descriptionem, quamvis ille huius fruticis saepius meminerit. (3)

Tum Bartholomaeus Maranta, qui peculiarem hortum alebat, seminibus ex Graecia missis, verum cytisum coluit, atque deinde descripsit, unde passim nomen Cytisi *Marantae* tulit. (4) Descriptio ea apprime congruit cum Medicagina nostra *arborae*.

Egregium tandem fulcrum nacta est vera sententia Honorii Belli inquisitionibus. Is enim frequentis huius in Creta fruticis lecti raptum foliis et floribus onustum Carolo Clusio misit. Legumina habebat frutex lunata, flores croceos; superare humanam altitudinem et brachii crassitiem. Dum floreat, acrem spirare odorem, quo Aristotelis supra adlegata sententia confirmatur. Bene quoque differentiam indicat *Ebeni Creticae* et *Medicaginis arborae*. Illam enim foliis gaudere angustioribus et longioribus, neque terna ubique habere, sed quaterna etiam et quina. Semina ferra non in leguminibus, sed trifolii more. (5)

Reliqui eius saeculi auctores, qui botanices studium instaurare sategerunt, tantis premi difficultatibus Antiquorum cytisum crediderunt, ut, qualis sit proprie frutex, definiri plane non posse statuerent, aut plures et longe differentes species uno eodemque nomine comprehenderunt.

Ita Lobelius invenisse se opinatur verum cytisum ad Aquapendulam Hebrurae, et prope Vepanium: plantam vero, quam delineat, Cytisum habeo *alpinum* vel *alpinum* Linn. (6)

(1) Matthiol. Comment. in Dioscor. lib. IV, cap. 408, p. 508.

(2) Gesner. Hort. German. f. 256, b.

(3) Bellon. Observat. lib. I, cap. 56, pag. 60, s.

(4) Marant. Method. cognoscend. simplic. p. 50 (Venet. 1559, in-4.)

(5) Bell. epist. ad Clus. p. CXCIX. ad calc. Clus. rar. stirp. histor.

(6) Lobel. stirp. adversar. p. 387.

Septem species cythi numerat Closius, (1), quarum prima est *Genista Canariensis* Lion. vel *Cytisus anagyrius* Herit. (2)

Secunda *Spartium complicatum* L. vel *Cytisus divaricatus* Her.

Tertia *Cytisus triflorus* Herit.

Quarta *Cytisus nigricans*. (3)

Quinta *Cytisus Austriacus*.

Sexta *Anthyllis cythoides*.

Septima *Cytisus hirsutus*.

Duodecim species vero delineavit Tabernaemontanus: (4). 1. Est *Cytisus Laburnum*; 2. *Cytisus nigricans*; 3. *Medicago arborea*; 4. *Cytisus triflorus* Herit. 5. *Cytisus sessilifolius*; 6. *Cytisus hirsutus*; 7. *Genista Canariensis*; 8. *Spartium complicatum*, s. *Cytisus divaricatus* Herit. 9. *Anthyllis cythoides*; 10. *Cytisus supinus*; 11. *Cytisus Austriacus*; 12. *Cytisus Alpinus*.

(1) Rar. stirp. hist. p. 98, s.

(2) Stirp. nov. fasc. VI, tab. 93.

(3) Cf. Ponteder. antholog. lib. I, p. 92, c. 32.

(4) New-vollkommenlich Kreyterbuch, B. III, S. 823 (Erkf. 1613, fol.)

C. PLINII SECVNDI NATVRALIS HISTORIAE

LIBER XIV.

I.

Externæ arbores, indocilesque nasci alibi, quam ubi coepere, et quæ in alienas non commeant terras, hactenus fere sunt. Licetque iam de communibus loqui, quarum omnium peculiaris parens videri potest Italia, Noscentes tantum meminerint, naturas earum a nobis interim dici, non culturas: quamquam et colendi maxime in natura portio est. Illud satis mirari non queo, interiisse quarumdam memoriam, atque etiam nomen, quæ auctores prodidere, notitiam. Quis enim² non communicatio orbe terrarum, maiestate romani imperii, profecisse vitam putet commercio rerum ac societate festæ pacis, omniaque etiam quæ occulta ante fuerant, in promiscuo usu facta? At hercules non reperiuntur, qui norint multa ab antiquis pro-

I. Hactenus fere sunt. Dal. fere narratae sunt. Ed. P.

Et colendi maxime. Sic ex mss. em. Hard. M. maxima Gr. et Al. — Etiam maxima culturæ pars pendet a natura Hard.

Communicatio. Orbe terrarum facto promiscui usus, amplitudine imperii romani: Hard.

Profecisse vitam. Profecisse homines in vitam, ex usu rerum. A.

Ac societate festæ pacis. Quo die Romani pacem cum hoste faciebant, Dies tantum sacra persolvebant, et vota, ab omni opere abstincentes. Inde festæ pax. Dal. — *Festæ pacis.* Laetæ et iucundæ. Sic lib II, cap.

dita: tanto priscorum cura fertilior, aut industria felicior fuit, ante millia annorum inter principia litterarum Hesiodo praecepta agricolis pandere orso, subsecutisque non paucis hanc curam eius, unde nobis crevit labor: quippe quum requirenda sint non solum postea inventa, verum etiam ea, quae invenerant prisci, desidia rerum internecione memorie inducta. Cuius somni causas quis alias, quam publicas mundi, invenerit? Nimirum alii subiere ritus, circaque alia mentes hominum detinentur, et avaritiae tantum artes coluntur.

Antea inclusis gentium imperiis intra ipsas, ideoque et ingeniis, quadam sterilitate fortunae, necessae erat animi bona exercere: regesque innumeri honore artium colebantur, et in ostentatione has praeferebant opum, immortalitatem sibi per illas prorogari arbitantes. Quare abundabant et praemia, et operae vitae. Posteris laxitas mundi et rerum amplitudo damno fuit: postquam senator censu legi coeptus, iudex fieri censu, magistratum ducemque nihil magis exornare, quam

44: Nunc vero pace tam festa, tam gaudente rerum proventus, etc. H.

Ante millia. Scribendum existimo, ante mille annos, non ante millia annorum. Nam a Plinio ad Homerum mille anni intercesserunt, ut testatur vel Juvenalis versus, atque uni cedit Homero, Propter mille annos. Et Plinius septimo, cap. 16: Jam vero ante annos prope mille vates ille Homerus non cessavit minora corpora mortalium quam prisca conqueri. Porro Hesiodum eodem fuisse tempore quo Homerus, auctores nonnulli tradunt. PIR. — *Ante millia.* Sic max. Reg. Colbert. Th. De aetate Hesiodi diximus in Auctorum Indice. HARD.

Desidia. Propter hominum desidia memoria rerum intermissa, deleta, extincta. In mis. Reg. 1, Colb. 3, et Ch. inditta. In Colb. 2, Th. aliisque inducta. HARD.

Sterilitate fortunae. Quum spes nulla foret extra patriae angustias amplificandae fortunae. HARD.

Regesque. Ms. exercere reges. V1 Hieron. Attalus, alique, de quibus in Auctorum Indice diximus. H.

Has praeferebant opum. Vet. apud Dalec. praeferebant, opem et immortalitatem. Hanc opum suarum partem praecipuam ducebant. HARD.

Laxitas mundi. Latitudo possessionum amplior. HARD.

census: postquam coepere orbitas in auctoritate summa et potentia esse, captatio in quaestu fertilissimo, ac sola gaudia in possidendo, pessum iere vitas pretia: omnesque a maximo bono liberales dictae artes, in contrarium cecidere, ac servitute sola profici coeptum. Hanc alius alio modo, et in aliis adorare: eodem tamen.

Orbitas in amicitia. Quoniam qui liberis carerent, horum benevolentia, spe hereditatis adeundae, omni obsequiorum genere caperetur. HAED. — Similia fere queruntur Senec. Cons. ad Marc. cap. xix, t. II, p. 462; Tac. Annal. III, 25, t. I, pag. 348 edit. nos.

A maximo bono. A liberate acilicet. Sunt enim liberales artes, quae ingenio coluntur, atque ideoque dignae sunt liberis ingenisque hominibus. Unde et ingenuae quoque a Tullio appellatae. H.

Profici coeptum. In ma. coeptae.
Forta, perfici coeptae. H.

Hanc alius alio modo et in aliis adorare. Budæus verba hæc ex fide antiquorum codicum superflue scribit, habentur tamen in nostris; tractat et. hunc locum Rheanus, vir doctus et de Plinio bene meritus. PART. — *Alius hanc alio modo et in aliis adorare, eodem tamen habendi questu ad apes hominum tendente voto.* In edit, quam nobis dedit Lantetia, annotatum est Gulielmum Budæum, virum eruditissimum, priorem istius sententiæ pariter tanquam substitutum rescuisse, non inventam in vol. quodam veteri. De quo re equidem multum miror. Nam ea dempta video sententiæ quoque elegantiam perire quæ est in his verbis, *alio modo et in aliis*, deinde eodem voto. Vult enim hoc dicere Plinius: *miram esse servientium diversitatem*.

propter varias servitutis species: et rursus miram convenientiam, dum omnes huc spectant, ut ditescant. Alterum vero parlem nempe posteriorem sic legendam putat, eodem tamen habendi, quo spes omnium tendente voto. Manuscript. exempla hic habet, Hanc alius alio modo et in aliis adorare, eodem tamen habendique as spes omnium tendente voto. Evolvit malim legere; Hanc alius alio modo et in aliis adorare, eodem tamen, habendique spes omnium accedente voto. Nam concilio accedens scriptum fuisse avulsis priore syllaba a reliquis, hoc modo, ad eundem: Quumque librariorum deus esse dictiones putaret, prepositionemque suo casu ecastro, transtulit hanc in anteriorem locum, aptius legi censens, ad spes omnium, quam spes omnium ad. Deinde eundem, quod nihil significabat mutavit in rō tendente. Cæterum habentique, expositum est, ut sit, Eodem voto habendique voto, hoc est, eodem voto, nempe habendi, spes omnium accedente. Suspensus aliquando sum pro habendique scribendum appendice, sed alterum magis probatur. Rurs. — Haec alius. Servitutis, inquit, genera diversis fore, mira et servitium animorum diversitas, dum alius alium et alio modo coleret; eodem tamen omnium adspirante voto, nempe ad spem habendi ditescendique. — Eodem, etc. In huius loci explicatione exercere se frustra sum.

iure apud priscos magnitudine quoque inter arbores numerabantur. Iovis simulacrum in urbe Populonio ex una conspicimus, tot aëvis incorruptum: item Masiliae pateram. Metaponti templum Iunonis vitigineis columnis stetit. Etiam nunc scalis tectum Ephesiae Dianae scanditur una e vite Cypria, ut ferunt, quoniam ibi ad praecipuam amplitudinem exeunt. Nec est ligno ulli aeternior natura. Verum ista ex silvestribus facta crediderim.

III. Hae vites tonsura annua coërcentur, et vis earum omnis evocatur in palmites, aut deprimitur in propagines succique tantum gratia exire sinitur pluribus modis ad caeli mores, solique ingenia. In Campano agro populis nubunt; maritasque complexae, atque per ramos earum procacibus brachiis geniculato

Hist. lib. I, esp. 5, vitem inter arbores recenset. Columella lib. II, arborem esse negat, sed medium quoddam genus inter arborem et fruticem esse vult. Dal.

Inter arbores. Horat. lib. I, Od. 18: Nullam, Vana, aëra vite prius severa arborem. Et Vlpianus Dig. lib. XLVII, tit. 7, arboris appellatione vitis quoque censeri ait. H.

Iovis simulacrum in urbe Populonio. Geographi omnes Populonium appellant, non Populonion: et sic in Pomponium legendum diximus, sique duo nostri codices praefereunt. Virgilius tamen poetica licentia, nomine abusus Populonio protulit lib. X, 172. PIER.

Una e vite Cypria. Sic ex mas. em. Hard. ex vite Dal. vite una Cypria Gr. et Al. Ed. P.

Verum ista ex silvestribus, etc. Lage: Verum ista ex silvestribus facta crediderim. Miles tonsura annua coërcetur, et vis earum omnis evoca-

ta in palmites, aut deprimitur in propagines, succique tantum gratia exire sinitur, pluribus modis ad caeli mores solique ingenia. SALM. pag. 817.

Crediderim. Hae vites. Gr. et Al. Crediderint, quando hae vites. Ed. P. III. Hae vites. Ita ms. omnes. Nempe silvae, sive miles, quae silvestribus opponuntur: esse namque quotannis tonsae, aut in propaginem depressae, suppeditare materiae seu ligni copiam vis queant ad opera festina, cuiusmodi proxime recepta sunt. HARD.

In palmites. Palmifera sunt nulla in fructum Sagella vitium. H.

Saepeque. Vini tantum gratia exire et crescere sinitur, idque pluribus modis, quos deinde expedit. Sunt porro modi illi disparēs, pro coeli more, et soli ingenio. H.

Geniculato cura. Quoties in vitium palmitibus internodia quaedam articuli sunt geniculorum instar,

cursu scandentes, cacumina aequant, in tantum sublimes, ut vindemitor auctoratus rogum ac tumulum excipiat. Nullo fine crescunt, dividique, aut potius avelli nequeunt. Villas et domos ambiri singularum palmitibus ac sequacibus loris, memoria dignum inter prima Valerianus quoque Cornelius existimavit. Una vitis Romae in Liviae porticibus subdiales inambulationes umbrosis pergulis opacat, eadem duodenis musti amphoris secunda. Vltimos quidem ubique exsuperant. Miratumque altitudinem earum Ariciae ferunt

ῥοῦτοῖς, quibus modo huc, modo illuc repunt. HARD.

Vi vindemitor. Vindemitor operam suam locans vineae putandae, apud praetorem hac exceptionis formula utebatur: ut si casu interiret, rogi sibi ius et sepulchri foret, locantis sive auctorantis impendio. *Excipere* hoc loco est, nominatim cavere, ac nominatim pacisci de roga et tumultu. HARD.

Auctoratus. Ad hanc operam periculosae plenis aleae quasi pretio obligatus. Vide quia de hac voce dicturi sumus lib. XXXVI, cap. 24. HARD.

Loris. Flagellis, seu quibusdam loris sese spargendo dilatantibus. H.

In Liviae porticibus. De Liviae porticu vide Sueton. in Augusto. De porticibus miltariis, stadia, subterraneis, simplici, duplici ordine columnarum extinctis, vide Lucium Faunum, lib. III, c. 8, in explanatione porticus Octaviae, ubi nunc est fanum Divae Mariae in porticu. DAL. — Superiore saeculo vitem *Bianchio* in urbe (*Besançon*) mirari licuit, tanta feracitate, ut, occupata vastae domus facie, multa quotannis in operae pretium vini dolia coeantibus fer-

ret. Multa quae viri docti de hac vite scribere, si libuerit in: Act. Acad. Scient. Parisiensi, legea. Eiusdem generis arbor in Septimania (*Languedoc*) citatur, quae umbris alisque pergulis parietes totius villae, praeter fenestras, portasque vestiens, latum quasi nemus efficiebat, iugera pliusquam septem sequacium larorum ambitu complexa. (Cf. *Journ. économique*, Jul. 1760.) — Hodie item in *Palastratus* vico (*Handelsheim*) vitis collitur ita, ut supra domorum tecta viticae stirpes arborum instar fere assurgant, truncis diametro duos pedes exsuperantibus, nec hibernis quidem anni 1709 gelu torridis. Cf. François de Neufchâteau, *Not. sur Oliv. de Serres*, lib. III, pag. 367. Ed. P.

Umbris pergulis. Pergulae sunt tabulata e vite opere topiario structa. Mihi apud Colum. lib. III, cap. 2, pergulas vites, quae pergulas exornant, arundinibus impositae: *non treille*: Vites pergulas alio significato dixit Petrus de Crescentiis, lib. IV, cap. 4, astr. pag. 113. Hibernae se vitem *Armineam*, in pergulis, quae denas amphoras persequere, Columella testatur, lib. III, c. 9. H.

legatum regis Pyrrhi Cineam, facete lusisse in austero-
riorem gustum vini, merito matrem eius pendere in-
tam alta cruce. Rumbotinus vocatur, et alio nomine
populus arbor Italiae Padum transgressis, cuius ta-
bulata in orbem patula replent, puroque perductae
dracone in palmam eius, inde in subrectos ramorum

Ἰαδὶ γὰρ τὴν αὐτὴν καὶ τὴν δριμύτην ἔχει τὴν ἀνὰ τὴν ἰστίαν

Legatum regis Pyrrhi Cineam. Eam
ἀπαρτος, infecta pace senatus re-
sit, ut ait Plutarchus in Pyrrho, ἀπο-
κρίνεται ἡδίστοτα τῆς ἰταλίας, ἢ
δύο, πρὶν φαίλας καὶ στυμαχίας
διαλέγεσθαι. De eo legato Ennius
apud Varroem Orator sine pace
cessit, regique refert rem. Val.
Cineas. Disiximas de Cruce lib. VII,
cap. 24. Hæm.

In anteriorem gustum vini. Vinum
eiusmodi atrum et asperum, Crucium
vocat Festus, Galliam Lucilius. Quæ
galliam libere ac rugas confutavit ven-
tri. Parre acerato, oleo decumano,
pane coegit Cumano. Exemplo Ale-
sidis præter ceteros ἑταίρους παρὲν, ὁ
γὰρ Κορίνθιος βασιλεύς ἐστι. Dal.
— In anteriorem. Et hanc anterita-
tem nostra tempore magna ex parte
ferunt Aricæ vina, inquit Andr.
Baculus, lib. VI de vituli Ital. pag.
281. Hæm.

Rumbotinus vocatur. Rumbotinus
Columellæ lib. V, cap. 7, non arboris
genus, sed arbusi Gallici, vulgo de
houtins. Vide infra lib. XXIV, cap.
49. Dal.

Populus arbor. Alii opulus arbor ma-
lunt, quam cornu similem facit Co-
lumella. — Populus arbor. Sic libri
omnes, etiam MSS. proferunt appel-
lati. Sunt tamen, qui opulus arbor
legi hoc loco ex Columella malint:
quibus ego lubens assentior. Sic enim
ille descripsit, lib. V, cap. 7, p. 192:
Est alterum genus arbusi Gallici,

quod vocatur rumpotinum: id descen-
dit arborem humilem, nec frondosam,
cui rei maxime videtur idoneus opu-
lus: ea est arbor cornu similes. Quia
etiam cornus, et catpinus, et ornus,
nonnumquam et salix a plenique in
hoc ipsius disponitur. Itaque rum-
potinum Columellæ arbusi genus
est, ὁ δριμύτης, vitibus maritandis
idoneum, ex opulo, cornu, aliave
conditum, quemadmodum ulmarium
ex ulmis. Ipsæ vero arbores, quibus
rumpotinum consistat, rumpotinae
quonque et ipsæ dicebantur, testē eo-
dem Columella, pag. 198 Plinius
lib. XXIV, cap. 112: Rumpotinum
arborem demonstravimus inter arbuta.
Peculiare arboris genus hæc voce si-
gnat, atque, ut arbitror, opulum
eam, de qua Columella. Quo vero
nomine appellari apud nos oportet,
atque adeo num apud nos vivat, ac-
ceptant herbarii. Verum et populum
in hos usus olim adhibitum hæc ta-
mere credimus, quoniam hodieque ad
Hononiam, Parmam, Placentiamque,
in agris vites, insipita scilicet, arbo-
rumque potius nequiora populacearum,
ulmorumque sint, in quibus suble-
vate ab humo vites cum pendulis
racemis iucundo propendent specta-
culo. Hæm.

Cuius tabulata. Hoc est, ramos,
truncosque proiectos in morem tabu-
lati: hos vites amplexæ replent. H.
— Perductae dracone. Ita MSS. non
productæ. Draconem vocant palmitem

digitos flagella dispergunt. Eaedem modici hominis altitudine adminiculatae, sudibus horrent, vineamque faciunt; et aliae improbo reptatu pampinorumque superfluitate, peritia domini amplo discursu atria media complentes. Tot differentias vel sola tantum Italia recipit. Stat provinciarum aliquarum per se vitis sine ullo pedamento, artus suos in se colligens, et brevitate crassitudinem pascens. Vetant hoc aliubi venti: ut in Africa et in Narbonensis provinciae partibus. Exerescere ultra suos pollices prohibita; semperque pastinatis similes, herbarum modo vagantur per arva,

emeritum; multis annis duratum: Palmam, partem eam transectu caudicis, culus ab utroque latere ramuli, velut digiti e palma volsque manus, subrigantur: cui trunco vitis applicata inmittitur, ut dicemus lib. XVII, cap. 35. HARD.

Sudibus. Palis, pedamentis. Gallis *des échules*. Vnde *échauler une vigne*, palos figere, quibus vitis adminiculetur. HAZO.

Horrent. Alii *haerent*. ED. P.

Et aliae improbo. Ita quidem Parmensis editio, aliaeque. At in MSS. Reg. Colbert. Th. etc. hoc tantum: *Et aliae improbo reptatu, pampinorumque peritiam damna discursu atria media complentes.* Quae quidem verba expedienda aliis et corrigenda reliquimus, properantes ad maiora. H.

Ampla discursu atria media complentes. Hae sunt ingatae et compluviatas vites. DAL.

Stai ... per se vitis. Et haec vitis aerea, Graecis *ἐπὶ ἀνέμου* appellatur: in Andegavensi, Vasconicoque Galliae agro frequens. Apud Mompeliensens. ita coluntur vites, ut stipites vix cubitum excedant, nec pedamentis utantur. Ramos fere quo-

tanis omnes abscindunt, stolonibus modo parvis relictis. H.

Brevitate crassitudinem pascens. Dal. *brevitatem crassitudine pensans* ED. P.

Narbonensis provinciae. Plin. lib. II, cap. 46: *Item in Narbonensi provincia clarissimus ventorum est Cretus, nec ullo violentia inferior, etc.* H.

Ultra suos pollices. Sic lib. XVII, esp. 35: *Et semper pollices tantum relinquuntur.* Ne ventorum scilicet vehementiae iniuriarumque pateant. Quid sit in vite pollices nescisse Dalecampius videtur, qui *ultra senos pollices*, Infellici conjectura legi hoc loco iubet. Nos lib. XVII, cap. 35, de his dicturi sumus: ubi et de iusta altitudine vitis agitur, quae sine pedamento ordinatur, qualis ea est, de qua nunc instituta oratio est. H.

Semperque pastinatis similes. Legendum reor non *pastinatis*, sed *per se natis*, quod manifeste indicant verba statim sequentia. *Herbarum modo vagantur per arva.* Et considerandum an scribendum sit paulo ante, *duo pollices*, non *suos pollices*. PIR. — *Semperque pastinatis similes.* Nam quum vinea pastinatur, soluta suis adminiculis saevientia viniferae huius

ac succum terrae passim uvis bibunt, quae ob id magnitudinem infantium puerorum in interiore Africae parte exsuperant. Vva non aliubi gratior callo, ut inde possit invenisse nomen duracina: namque genera magnitudine, colore, saporibus, acinis innumera, etiamnum multiplicantur vino. Hic purpureo lucent colore, illic fulgent roseo, nitentque viridi. Candicans enim nigerque, vulgares: Tument vero mainmarum modo bumasti. Praelongis dactyli porriguntur acinis. Est illa naturae lascivia, ut praegrandibus adhae-

iacere patiuntur, quoad putata suis rursus pedamentis alligent. DAL.

Vagantur. Et hae prostratae vites appellantur, quae a trunco enatae statim serpunt, ac velut projectae per humum porriguntur, proferuntque fructus iucundissimos; apud Andegavenses et Rupellenses, crebrae. In Asia quoque, et Africa, ut Plinius monet, lib. XVII, cap. 35, multis in locis terra cubilla praebet uvis. Gallis, *vignes courantes*. H.

Vva non aliubi gratior. Ita libri omnes, etiam MSS. non *crassior*, ut Turnebo placuit, Adv. lib. XXV, cap. 26, pag. 899. Et gratam esse uvam ad gustum ait Auctor, et callo praeditam: hoc est, carne seu corpore ad morsum paulo solidiore ac duriore: nunc *maroquin* vocant; qualem in borto Regio vidimus: unde forte nomen uvae datum, Duracinae. In omnibus MSS. legitur, *Durus acinus*. Meminit uvae duracinae Suetonius in Augusto, cap. LXXVI, ipsius verba recitans eiusmodi: *Dum lestica ex regia domum redeo, parvis unciam cum paucis acinis uvae duracinae ornamenti*. Prope Vesuvium ab arboribus id genus utarum pendet, teste Sanfelice in descr. Campaniae. H.

Duracina. Vulgo *Pipérpoule*, Moss-peussulnis vero *maroquin* a *Maros* Africae civitate. DALEC. — Sic appellatur a duritia acini omnibus rei rusticae scriptoribus, ut postea etiam liquebit. FAX.

Bumasti. *Ollares* vocat Aurelianus. Vide Columellam lib. XII, cap. 43; Martialem lib. VII, xx, 8, 9, de Sancta coenarum fure his versibus: *Buccis placentae sordidam linit map-pam; Illic et uvas collocantur ollares*. Actius vocat σταφυλῶν ἀπὸ χύτρας, καὶ ἐκ τῶν σταφυλῶν. Dionc, σταφυλῶν ἐκ τῶν σταφυλῶν, καὶ ἐκ τῶν θηκῶν. DALEC. — *Bumasti.* *Boumastroi*, quasi vaccae mammas magnitudine referant. Sed in compositione dictiones auget, quod saepius dicendum erit. *Bumamma* Varro de R. R. cap. 5, et Macrobio, Sat. lib. II, cap. 16, pag. 379, haec uva dicitur. Virgil. Georg. lib. II, 102: *Et tumidis, bumaste, racemis*. Haec uvarum igitur generis rotundatur actio, ut id quod proxime sequitur, porrigitur praelongo. HARD.

Dactyli. A digitali gracilitate, ut ait Plinius, cap. 4. Gallis, *raisins aux longs grains*. HARD.

reant parvi, mites, et suavitate certantes: leptoragas has vocant. Durant aliae per hiemes, pensili concameratae nodo. Aliae in sua tantum continentur anima ollis fictilibus, et insuper doliis inclusae, stipatae vinaceis circumsudantibus. Aliis gratiam, qui et vinis, fumus affert fabrilis; iisque gloriam praecipuam in fornacibus Africae Tiberii Caesaris auctoritas fecit. Ante eum Rhaeticis prior mensa erat, et uvis Veronensium agro. Quin et a patientia nomen acinis datur

Leptoragas. A tenuitate acinorum, seu graporum uvae. Est enim *πάξ* uvae gratum: *λεπτός*, tenue; unde *λεπτοπάγες*. HARR.

Pensili. Suspendi eas iubet e camera, et nodo ligari. Quae ita suspenduntur, opportunissimas esse duracias auctor est Varro de R. lib. I, cap. 18, ex Catone, cap. 7. Haec uva pensilis Horatio, lib. II, Sat. 2, v. 421: *Tum pensilis uva secundas Et nux ornabat mensas, cum duplicet fici.* Plauto, in Poenulo, Act. I, Sc. 2, v. 99. *Uva passu pensilis.* Sic hodieque provinciales uvae in horreis maxime suspenduntur. HARR. — *Dalec. pensiles, congeminatae nodis.* V. *pensili*, conglomeratae nodo. M. pen. cont. modo.

Aliae in sua tantum, etc. Horum conditurae generum meminit Cato, cap. 143 et c. 7: Varro, c. 58. DAL. — *Aliae in sua... anima.* Anima vis est, qua fructus quilibet et poma ipsa pollent, dum a matre pendent, aut ubi statim decerpuntur. Plin. lib. XIII, cap. 9, de palmulis: *Thebaïdis fructus extemplo in caecos conditur, cum sui ardoris anima: ni ita fiat, celeriter expirat, etc.* Varro, l. c. *Vram Ammoneam, et Apician in ollis commodissime condi* Cato ait. Has aliasque arbitror, ab ollis, in

quibus conderentur, ollares appellatas a Martiali, lib. VII, ep. 19. Idem de Venacula tradit Horatina, ut dicturi sumus cap. sq. H.

Doliis inclusae. Ch. *doliis fictilibus.* ED. P.

Stipatae vinaceis. Vinacea sive vinacei hic sunt grana, seu recrementa uvae iam passae: *le marc des raisins déjà falcés.* Graeci *ερίπυλα* vocant. HARR.

Fumus affert. De hoc more Horat. lib. II, Sat. 4, v. 74: *Rectius Albanam fumo duraveris uvam.* Caes. Aurel. Chron. lib. IV, cap. 3: *Item uva, inquit, et magis fumi vapore siccata, quam fabrilis appellatur.* Iterum uvas fabriles idem dicit lib. III, cap. 2. HARR.

Rhaeticis. Qua de vite Virgilius Georg. lib. II, v. 96: *Et quo te carmine dicam, Rhaeticus?* In Valle Tolina, ut vocant, ad flumen Adduam, crescunt eae vites. HARR.

Et uvis. MSS. omnes, et *ullis*. Latere hic proprium agri nomen suspicamus. An et *Tullis*? An et *vindis*, de quibus cap. sq. HARR.

Quin et a patientia, etc. Fallitur Plinius. *Passas* vocamus, quod ad solem expandantur. DALC. — *Quia et a patientia.* Quia solem passi, cuius calore siccantur: vel ignem, ut docet

passis. Conducuntur et musto urae, ipsaeque vino suo inebriantur. Aliae decoctae in musto dulcescunt, aliae vero sobolem novam in matre ipsa expectant, translucidae vitro; additque acinis eandem, quam in doliis amphorisve, duratricem illam firmitatem austeritas picis infusa pediculo. Iam inventa per se in vino picem resipiens, Viennensem agrum nobilitans, Arverno, Sequanoque et Helvico generibus non pridem illustrata. Atque haec Virgilii vatis aetate incognita, a cuius obitu XC aguntur anni. Quid quod insertae ca-

Columella, lib. XII, cap. 46, de vris passis sciendis, pag. 423 Nonius paulo aliter. cap. 1, n. 38: *Passum*, inquit, est proprie rugosum, et siccum; unde et ura passa dicta est, quod ut rugis impuncta. Lucilius Sartyr. lib. IX: *Rugosi passique tene valem omnia quacurrunt*. Gallis, *raisins secs*, *raisins séchés au soleil*, *raisins de passe*, quales sunt Corinthiaci stini, quasi rugis impliciti. Sic passus frons et caperita dicitur, quae rugis exasperata. Hæd.

Conducuntur et musto urae. Nempe Sapa, ut lib. XXII, cap. 1. Conducuntur enim musto, vino dulci, sapa, aqua coelesti. Dæ.

Translucidae vitro. Adeo tenui membrana, seu cute, ut per eam ceu per vitrum, succus inclusus, vinetique transluceant. Hæd.

Quam in doliis. Laudat Plutarch. in Symp. lib. V, Probl. 3, picata et resinata vasa, quod et gratum odorem vitis impertirent, et omnem aquositatem tollerent. Hæd.

Pediculo. Prædiculus appellatur id quo mala, pira, cerasa, uvae et huiusmodi alia sustentantur. Les queues. Hæd.

Iam inventa vitis per se, etc. Allobroga. cap. proxime sequenti Vide

lib. XXIII, cap. 1. Dat. — Iam inventa per se. Hoc est, sine ulla admixtione picis ura picem resipiens. Quod ex ea sit vitium, Delphiciates hodie appellant omne id violente, teste Nic. Chorier, lib. I, pag. 55. Vitis ipsa Allobroga, et eadem picata vocatur cap. seq. Et ea laudatur lib. XXIII, cap. 24: *vinum quod sponte naturae suae picem scepit, picatumque appellatur*. De eo vini genere Martial. lib. XXIII, ep. 107: *Hæc de vitifera venisse picata Vienna Ne dubites: misit Romulus ipse mihi*. Plutarchus quoque l. e. *ἐξ δὲ τῆς πικρῆς βέλους τὰς ἀλάς ὁ κισσὸς οὖρος καταχομίζεται, διακρίσιντος τυρώμενος ὑπὸ τοῦ Ρωμαίου*. Viam incolae vocant, *raisin de lièvre*, ou de Dauphiné. Vidimus in Horto Regio. H

Helvico Helvii hodie Vivares Dat. — Helvico Quod et Helvensacum appellat lib. XXIII, cap. 24, ab Alba. Helvorum, de qua diximus lib. III, cap. 5. Hæd.

XC aguntur anni. Igitur errasse Donatum necesse est, qui Virgilium obiisse asseverat anno Urbis cond. MCCXXX, decimo kal. octob. C. Sentio Saturnino, Q. Lucretio Vespillone cond. Scripsit enim hæc Plinius anno MCCXXX, Tito Vespasiano ætatem iam

stis summam rerum imponuntque continent? Centurionum in manu vitis, et opimo praemio tardos ordines ad lentas perducit aquilas, atque etiam in delictis poenam ipsam honorat. Nec non vineae oppu-

consule, uti ex ipso liquet aperte, ita prodente cap. 5 libri huius, et l. XXVIII, cap. 3. Est porro Plinius alias, ut saepe vidimus, in signandis annorum ac temporum epochis, supra fidem diligens et accuratus. H.

Instrtae... continet. Chiffi. et Turn. inserta... continet. Eo. P.

Centurionum. Vitis. Centurionum insigne fuit: hac plecebant eos qui plagas merebantur: quod pigre ac lente nimis Aquilas sequerentur. Spartianus in Hadriano pag. 5, vitem simpliciter accepit pro Centurionatu: *Nullo vitem, inquit, nisi robusto et bonae famae daret.* Et Iuvenal. Sat. XIV, v. 539: *Aus vitem posce libello.* Hoc est, Centurionatum posce libello supplicii, quem poscegas Imperatori. Livius in Epit. lib. LVII de Scipione Africano: *Quem militem extra ordinem deprehendit, si Romanus esset, vitibus: si extraneus, virgis cepidit.* Cassiodorus, Variar. lib. VII, in formula Principis Dalmatici, Ep. st. 22: *Tu vitem tenes improbis minantem.* Et in actis Martyrum B. Marcellus Centurio Martyr: *Ecoe prociocio vitem.* Centurio quidam apud Tacitum, Annalium primo, militaribus laciis *Cedo alteram* dictus, quod fracta vite in tergo militis, clara voca alteram, ut rursum aliam poposcerat. H.

Et opimo. Pretium fuit fortitudinis opimum vitis, quae tradebatur lis, qui Centurionatus munere et honore donabatur. Eadem tardos alioqui mortis metu milites ad sua signa coegit. Lipsius de Milit. R. lib. II le-

git, *laetas aquilas.* At MSS. omnes, *lentas.* Forte, *clatas.* Harp.

Atque etiam in delictis etc. Polylio, tribuni Rufuli legionum delicta coaducebant, ut auxilium copiarum Socium, praefecti Rhod. lib. XXV, cap. 22. In castigandis militibus centuriones vitem adhibuisse traditum a Livio lib. LVII, et a Floro, observatumque ab Africano Scipione, qui Numantiam evertit. Huius supplicii meminit Plutarchus in Galba. Macrobius centuriales vitem appellat. Martianus ff. de re militari: *Si miles vitem tenet, militiam mutat: si ex industria fragit, velimurda centurioni intulit, capite punitur.* Rhod. lib. XXVI, cap. ult. Qui castigatur a Centurione miles, Pompeio sub vinam iacere dicitur. Vide Pithoeum lib. I, cap. 15. Scipio Aemilianus si quem militem deprehendisset in delicto, romanum ciuem, vulgato inter milites exemplo, vite, externum vero suum caedebat. Alex. ab Alex. lib. I, cap. 22. Castigationum ac animadversionumque militarium varietatem, et graviores levioresque modum, poenae magnitudine et conditione, vide apud eundem auctorem, lib. II, cap. 13. Iuvenal. Sat. 8: *Nodosam posthac scaugebat vertice vitem.* Si lentus pigra minuit castra dolabra. Gerebant vitem centuriones. Vitis eum, cui erat aquila commissa, paulatim et lente ad Principium centurionatum perducebat. Turn. lib. XXV, cap. 26. Dalec.

Poenam honorat. Quoniam cives

gnationum dedere rationem. Nam in medicaminibus adeo magnum obtinent locum, ut per sese vino ipso remedia sint.

IV. (n.) Genera vitium numero comprehendi posse upus existimavit Democritus, cuncta sibi Graeciae cognita professus. Caeteri innumera atque infinita esse prodiderunt, quod verius apparebit ex vinis. Nec omnia dicentur, sed maxime insignia: quippe quae totidem paene sunt, quot agri. Quamobrem celeberrimas vitium, aut quibus est aliqua proprietate miraculum, ostendisse satis erit.

Principatus datur Ammineis propter firmitatem,

tantum romani vite caederentur, uti ex Livio proxime antes diximus. H.

Nec non vineae. Vineae in se millitari machina fuit, tabulatis eratibusve constrata, quae subiectis rotulis impellebatur, cuius tecto muniti obsidentes, muroꝝ fundamenta subruabant. Dicitur autem vinea, a similitudine illius vineae, quae ligata dicitur, et in tectum attollitur. H.

Vt per sese vino ipso remedia sint. Lẽgo, ut per sese vina ipsa remedia sint, ex codice Salmanticensi: nam vinum multos in medicina usus habere, res nota est. PIXT. — *Vino ipso.* Ita libri edũ, et Reg. 2. Vẽl vino quõque ipso, inquit, vites prouent: quum sit alia tardum dictu, pluribus id prouit, an noceat, ut dicitur lib. XXIII, cap. 49. H.

IV. *Genera vitium numero etc.* Vid. Theophr. Hist. lib. II, cap. 7, Columella lib. III, cap. 2. DALC.

Posse, in V. deesl. Eo. P.

Cuncta sibi Graeciae. Non tamen gentium simul exterarum, quas Plinius nihilominus hic etiam complectitur. Cave eos audias qui contra

libeꝝ omnium fidem, cuncta sibi egregie, hoc loco reponunt. H.

Caeteri innumera. Signat imprimis Virgilium, cuius hi noti versus, Ge. lib. II, v. 403, de vitium generibus: *Sed neque quam multae species, nec nomina quae sint, Est numerus, neque etiam numerũ comprehendere refert. Quem qui seire velit, Labyꝝ velit nequoris idem Discere quam multas Zephyro turbentur arenae etc.* H.

Quot agri. Habet istud etiam Theophr. Hist. II, cap. 7, et Columella lib. III, cap. 2, pag. 88. H.

Ammineis etc. Vulgo *gros plant*. Quidam scribunt cum duplici m, syllaba media correpta. Ausonius, *Solus qui Chium miscet et Ammineum*: alii cum simplici m, media producta. *Serenus, Saccus, Amineae vitis cum pane medetur.* Turd. lib. XXIX, cap. 26, Virgil. *Metaphys.* in suis Glossis, vide not. sq. DALC. — *Principatus Ammineis.* Virgilius Georg. lib. II, v. 97: *Sunt etiam Ammineae vites, firmissima vina.* A regione nomen habent, in qua notae primum. De his multa Columella lib. III, cap. 2. — *Ammi-*

senioque proficientem vini eius utique vitam. Quinque earum genera: ex iis germana minor acino, melius deflorescit, imbres tempestatesque tolerat: non item maior, sed in arbore, quam in iugo, minus obnoxia. Gemellarum, quibus hoc nomen trivae semper geminae dedere, asperimus sapor, sed vires praecipuae. Ex iis minor austro laeditur, caeteris ventis alitur, ut in Vesuvio monte, Surrentinisque collibus.

nota. Ita haec vox scribitur etiam Ausonio Ep. 2, ad Vrsulum: Solus qui Chius miscet, et Ammineum. Alii Amineum scribunt. Q. Serenus cap. xxviii, pag. 450: *Ant in Aminaco cochlear haurire Lyaeo.* Hesychius p. 74: *Αμνινός, δὲ ἐκ τῶν α. οἶνος ἢ γὰρ Ἡρακλῆς Ἀμνινὰ λήϊστα.* Ex quo Hesychii loco, Macroblum emendamus, apud quem in vulgatis codicibus ita legitur, Saturn. lib. II, cap. 46, pag. 379: *Ἡ α. Amineae, scilicet a regione: nam Amineae fuerant, ubi nunc Falernum est. Lego, ubi nunc Salernum est, nempe Salentina ager, ubi olim Peucetia regio, Plinio teste, lib. III, cap. 16.* Nugatur, ut saepe, Servius, qui Ammineum dici vinum putat, quasi sine minio, id est, robore; quum nigrum Ammineum Plinius agnoscat hoc ipso cap. Obtulit deinde usus, aevo Galeni, ut velutissima quaeque vira, neque mala modo, sed Graeca quoque Amminea dicerentur. HARD.

Senioque. Sic ex MSS. em. HARD. *senioque prof. vini e. utique Ch. vini eius utique vitam* Gronov. et Al. — *Senioque.* Vetusitate vinum meliorem acquirunt. HARD.

Minor acino. Prius melior ferebatur. At MSS. omnes, Reg. Colb. Th. etc. melius: ipseque Columella. Sic

enim ille H. R. lib. III, c. 2, p. 84, de Ammineis: *Das germanas cognovimus: natum minor acinus et melius deflorescit: habilis arbori, nec non iugo etc.* H.

Non item maior. Columella l. c. de Ammineis: *Das germanas... quorum minor... longe praecedit maiorem, quia imbres et ventos fortius patitur: nam maior celeriter in flore corrumpitur, et magis in iugis, quam in arboribus.* HARD.

Sed in arbore. Quum arbores scandunt. Quam in iugo positam Latini, Galli vocant, *entreille*. Iugata vinea dicta est a similitudine militaris iugis, quod ita fiebat, ut duabus in terram delixis hastis, tertia superligaretur. HARD.

Minus obnoxia. Imbrebus, tempestatibusque. HARD.

Gemellarum. Et haec quoque ut germanae, biseriam dividuntur: altera enim maior, minor altera. Columella lib. III, 2: *Verum et alias duas geminas, quas ab eo quod duplices vas exigunt, Gemellas vocantur, maturioris vini, sed aequae perennis. Earum minor vulgo notissima: quippe Campaniae celeberrimos Vestrii colles Surrentinosque vestit. Hilaris inter aestivas Favonii flatus, Austris affligitur, Caeteris itaque partibus Italiae*

In reliquis Italiae partibus non nisi arbore accommo-
data. Quintum genus lanatae, ne Seras miremur, aut
Indos, adeo lanuga eam vestit: prima ex Ammineis
maturescit, ocysissimeque putrescit.

- 3 Proxima dignitas Nomentanis rubente materia: qua
propter quidam rubellas appellavere vineas. Hae mi-
nus fertiles, vinaceis et faece nimia, contra pruinas
fortissimae, siccitate magis quam imbre, aestu, quam
algore vexantur. Quamobrem in frigidis humidisque
principatum obtinent. Fertior quae minor acino, et
folio scissa minus.

non tam vineis, quam arbusto est ido-
nea, etc. Memini harum etiam Isi-
dor. Orig. lib. XVII, cap. 5. II.

Non nisi proprii. Nominis ut scan-
dal arborem vitis ea idonea est. H.

Quintum. Columella l. c. Lanatam
quoque Ammineam, quidam maxime
probant, quia hoc vocabulum non ideo
usurpat, quod sola ex omnibus Am-
mineis, verum quod praecipue caput
lanugine. Sane boni vini, sed levis-
ris, quam superiores. Crebra quoque
materiam fundit, etque ideo propter
pampini densitatem vitis parum recte
desuerebit, eademque maturo fructu
celeriter putrescit. Apud Isidor. loc.
cit. lanuga pro lanata perperam scri-
bitur. HAD.

Lanatæ. Cuius lanugine vestiuntur
adversa folia. Lanatam ucam Mar-
cellus Empiricus cap. 14, canaliculam
vocat, veluti lanugine canescentem
et histam. Dia.

Ne Seras miremur. Quorum lani-
gera arbores mirati sumus lib. VI,
cap. 20; Isidorum lib. XII, cap. 21.
HAD.

Proxima. Et haec sunt apud Co-
lumellam loc. cit. Nomentanae vineae
notitate subsequuntur Ammineas, fa-

cunditate conveniunt. Sed earum
quoque facies et minor, culva et fa-
lium parva scinditur, et materia non
ita rubet, ut Amminea: a qua color
rubellianae comparatur, eademque
facies, quod plus quam ceteras,
faecis afferant. Nomentana sua in-
datur a Macrobio, Sat. lib. II, cap.
16, pag. 379. A Nomento Italiae op-
pido nomen habet, de quo lib. III,
cap. 9. Nomentanae similis Vicien-
tana, testa ipso Martiali, lib. I, ep.
104: Et Viciensi bibitur faex crassa
rubelli. Nisi Nomentani ibi pro Vi-
cientani legi oportet. HAD.

Materia. Ligno vel sarmento ru-
bente. HAD.

Rubellas. Columella Rubellinas.
Ed. P.

Hae minus fertiles. Sic ex mas-
em. HAD. cons. M. et Ch. Hae mi-
nus fertiles vino, acinis et faece ni-
miae Gr. et Al. Ed. P.

Vinacea. Propter vinces, et fae-
cem nimiam. HAD.

Contra pruinas, etc. Columella l.
c. HAD.

In frigidis. In solo frigido humi-
doque. HAD.

Apianis apes dedere cognomen, praecipue earum avidae. Ex eis duo genera, laetissime et ipsa pubescent. Distant; quod altera celerius maturescit, quamquam et altera properante. Situs frigidus non respuunt; et tamen nullae celerius imbre putrescunt. Vina primo dulcia, austeritatem aphibus accipiunt. Etruria nulla magis vite gaudet. Et hactenus potissima nobilitas peculiaribus atque vernaculis Italiae. Caeterae advenere Chio, Thasove. Graecula non inferior Ammineis bonitate, praetenera acino: et uva tam parva, ut nisi pinguisimo solo colere non prosit, Eugeniæ Tauraminitanique colles cum generositatis cognomine, misere Albaque

Apianis Columella, lib. III, cap. 2, pag. 86, de vitibus Apianis: *Pluvius, ventusque, et apibus offerunt praedam, quarum vocabulo propter hanc expopulationem cognominantur*. Et haec habet etiam Isidor. lib. XVII, cap. 6. *Apiana uva in Gallia raris muscat; Italiamuscarella, a muscarum telis quibus impetitur; non a muscho, ut quibundam visum* H.

Ex eis duo genera. Columella, l. c. *Duae, inquit, laetae qualitate sunt dispariter, quum tardius altera recipit eadem vetustatis*. H.

Situs frigidus. Columella loc. cit. *HABO.*

Nullae celerius imbre putrescunt. Isidorus loc. cit. *HABO.* — *M. nulla celerius maturescit imbre*. Eo. P.

Austeritatem, etc. Plinianum interpolantes locum hunc ita ediderunt: *Austeritatem omnis accipiunt, et rubra sunt*. *Nulla magis vite gaudet*. Quum et vox ea sunt a mas. omnibus libris abiit, et quid ea verba postremis significarent, obscurum sit. In mus. Reg. 1, et Coll. 2, accipiunt et rubra nulla magis. In Tit. Et rubra nulla

magis. At in Reg. 2, et Chiff. pluviosissime accipiunt. *Etruria nulla magis, etc.* Et aene quumtuncque generis nomen hactenus in Italia designavit natale solum, Ammineis Vesuvium et Surrentinum colles, Rubellia Nomentum, Apianae civitates sint, nusquam aperit, nisi hoc loco facit. Sic Plinius ipse inferius, hoc ipso capite de helveticis vite: *Nulla, inquit, vitium minus Italiam amat*. H.

Chio. Tibullus, II, l. 1, 27: *Nunc mihi sumopus veteris proferte Falerni Consulis, et Chio solvite vincla cado*. DALZ.

Graecula. *Ralsius de Corinthe*. DAL. — *Granula*. Non ugius generis id nomen, aut loci est: nam Columella, l. c. pag. 87, *Gracularum vitium generis esse ait Maréoticas, Thasas, Paythias, etc.* HABO.

Eugeniæ. Graecis *εὐγενία* et *εὐγενία* nobilitatem ac generositatem sonat. Col. l. c. pag. 86: *Frigidum ac ruscidum solum et coelum commodissime mutant Eugeniae, sum sunt in Albano colle: nam mutato loco viæ nuntii, suo respondent*. H.

tantum agro: quoniam translata statim mutatur. Namque est aliquibus tantus locorum amor, ut omnem in his gloriam suam relinquunt, nec usquam transeant totae. Quod et in Rhaetica Allobrogicaque, quam supra picatam appellavimus, evenit, domi nobilibus, nec agnoscendis alibi. Fecundae tamen, bonitatis vice copiam praestant: Eugenia ferventibus locis, Rhaetica temperatis, Allobrogica frigidis, gelu maturescens, et colore nigra. Ex his, quas adhuc diximus, sed etiam e nigris vina vetustate in album colorem transeunt, Reliquae ignobiles. Aliquando tamen caeli aut soli opera non fallunt vetustatem, sicuti Fecenia, et cum ea florens Biturica, acino rarior, numquam floris obnoxii, quoniam antecedunt, ventisque et imbribus

Supra. Sub finem primi capituli huius libri. DAL. — *Quam supra picatam.* In Allobrogicis quoque vini incanditatem cum regione mutari, prodidit Columella l. c. H.

Fecenia. Supra Rubella: sic dicta, quod fecis plus afferat, quam caeterae. COLLM. DAL. — *Sicut Fecenia.* Ita libri omnes, etiam MSS. De saeculis seu rubellianis, egimus haud paulo superius hoc ipso capite: Num ea nunc quoque intelligatur, considerandum. HANZ.

Biturica. *Le plant d'Orléans.* DAL. *Biturica.* Non *Biturica*, sed *Biturigiaca*, archetypum Toletanum, magis ex etymologia a Biturigibus Gallicae Aquitaniae populis Plinio? lib. IV, cap. 19. PIST. — *Biturica.* COLLM. lib. III, pag. 21: *Vvae Bituricene fructibus opimae.* Et eiusdem libri cap. 2, pag. 87: *Possunt tamen etiam secundas motae vitae proventus et ubertate commendari, quales est Biturica.... Nam et vetustatem vinum earum patitur, et ad bonitatem aliquam per*

annos venit. Iam vero ipsae fecunditate praestant... tum etiam patientiae: quippe turbines imbresque fortissime sustinent, et commodè flant, nec deficiunt macro solo. Frigora melius quam humores sustinent, humores commodius, quam siccitates, nec caloribus tamen contristantur. Isidorus quoque, lib. XVII, cap. 5: *Biturica a regione nomen sortita*, etc. In MSS. Reg. 1, Th. Coll. et Chiff. *Bituriga.* In Reg. 2, *Biturigiaca.* Biturigum porro Vivischorum agrum, qui nunc Burdegalensis et Vasconicus appellatur, signari hoc loca credimus; etiam quoque laus est Bituricensium vino, qui Culi dicti sunt. De utriusque egimus lib. IV, cap. 33. H.

Acino rarior. Acini sunt uvae granis, non nuclei, seu vinacei quae granis singulis includuntur. H.

Floris obnoxii. Nempe tempestatibus, ut ex Columella diximus. Obnoxium praecise Latini dixerunt olim, quod nos inbecillum, tenerum, ac potens iniuriae. Seneca Nat. Quaes.

resistunt: meliores tamen argenteis locis, quam calidis: humidis, quam sitientibus. Visula magis quam denso uvarum partu, impatiens variantis caeli, sed contra tenorem unum alboris aestusve constans. Quae minor est ex eo genere, melior. In eligendo solo morosa, pingui putrescit, gracili omnino non provenit. Mediam temperiem delicate quaerit, ob hoc Sabinis collibus familiaris. Vva eius indecora visu, sapore iucunda: nisi matura protinus rapitur, etiam non putrescens cadit. Contra grandines eam tuetur foliorum amplitudo atque duritia.

Insignes iam colore inter purpureas nigrasque me-

lib. III, cap. 26, pag. 874: *Quam longo tempore opus est, ut conceptus ad praeteritum perducatur infans? quantis laboribus tener educatur? quam diligenti nutrimento obnoxium novissimae corpus adolescit?* Et Ep. 65, p. 298: *Quidquid in me potest iniuriam pati, hoc est, in hoc obnoxio domicilio animus liber habitat.* Florus, lib. IV, cap. 4, p. 173, ubi de Octavio Caesare, quam intra decem et octo annos senem, et obnoxium, et opportunum iniuriae iuvenem fuisse ait. H. ad.

Visula. Libri hactenus vulgati, *Vix ulla magis, quam denso.* Sinceram lectionem eruimus tum ex mss. Reg. 1, Colb. Th. aliorumque, in quibus *Visula magis quam denso* legitur tum vero maxime, quod multo est certius, ex Columella, ut in notis vidimus. Et vero Visulam aperte Plinius ipse appellat paulo inferius. Sed et voculam excidisse praeterea amanuensis autumamus, integrumque fore locum, si sic legatur, *Visula materia magis quam denso uvarum partu.* Quam scilicet si viderent scriptum per notas et compendia, *Visula* maius magis, mediae hasce litterulas,

quibus materia indicatur, seu superfluas, inducere. Suspiciendi causa ex Columella ipso ducitur, qui postquam de Bituricis uvis aliisque egit, lib. III, cap. 2, pag. 87: *Visulas deinde ab his, inquit, fertiles vastis materiis, et uvis exuberant. Sed desunt mss. codices qui conjecturae faveant.* Itaque iudico tantum, non iudico. II.

Quae minor est ex eo genere. Visulam eam dictam fuisse ostendit Columella, qui haec omnia de Visula tradit. DAL. — *Quae minor.* Haec vero Argitis proprio nomine a Columella appellatur, lib. III, cap. 2, pag. 87: *Visulas deinde, inquit, et minor argitis terrae mediocritate lactatur,* etc. Meminit eius Virgilius, Georg. lib. II, v. 99: *Argitisque minor, cui non certaverit ulla, Aut tantum fluere, aut totidem durare per annos.* II.

Rapitur. Sic ex mss. em. Hard. cons. Ch. *rapitur* Gr. et Al.

Putrescens cadit. Talis est quam Lugdunenses vocant, des gametz. DALEC.

Contra grandines. Columella loc. cit. HARD.

dio helvolae, saepius varianti, et ob id varianae a quibusdam appellatae. Praefertur in his nigrior: utraque alternis annis fertilis, sed melior vino, quam pareior. Et Preciae duo genera magnitudine acini discernuntur, quibus materies plurima, uvaque ollis utilissima, solum apio simile. Basilicam Dyrrachini celebrant, Hispaniae cocolobin vocant. Rarior uva, aestus austrosque tolerat; capiti inimica, copia larga. Hispaniae duo genera eius faciunt: unum oblongo acino, alterum rotundo: novissimas vindemiant. Quo dulcior cocolobis, hoc melior. Sed et austera transit in dulcem vetustate; et quae dulcis fuit, in austeritatem: tunc Albanum vinum aemulantur. Tradunt vesicae vitis utilissimum ex his potum. Albuelis summis arboribus fertilior est, Visula imis. Quamobrem circa easdem satas diversitate naturae locupletant.

Helvolae. Colum. loc. cit. *Sunt et helvolae, quas nonnulli varias appellant, neque purpureae, neque nigrae, ab helvo, nisi fallor, colore vocatae. Melior est nigrior abundantia vini, sed haec sapore pretiosior, etc.* Ex his uvis vinum conficitur, dubii coloris, quod Gallis dicitur, *vin paillet*. Graeci *καπύ* vocant. Helvus color Varroni de R. R. lib. II, cap. 5, inter ruheum et album, habet.

Et Preciae. Vel *Pretiae*; nam utroque nimirum modo diversis in codicibus legitur. Columella loc. cit. Sicut *Pretiae* (nempe *vitis*) maior et minor, quae generositate uini commendantur, et frequentibus materiis frondens, etc. Meminit vitis huius Virg. Georg. lib. II, v. 95: *Purpureae, pretiacusque*. Haec maturitate quasi praecoquas appellari Servius, ut solet, divinat. H. 22.

Ollis utilissima. Apia maxime in

ollis servari, ut Venerula, de qua mus dicemus. Celsus lib. II, cap. 24: *Vras ex olla*. H.

Folium apio. Dissectis nempe altis foliis, quales Vesontione vidit Bauhinus, Herb. Univer. tom. II, l. XV, pag. 33, cuius uvae similes his quas Burgundi vocant *raisins fendans*. H.

Basilicam. Colum. III, cap. 2: *Basilicam*. Cocolobem vocant Hispani, etc. Hodieque in Granatensi regno copiosissima, teste Christ. a Vega, in libris de Art. Med. H.

Capiti inimica. Tale vinum est ea pressum, quod Monspensulani vocant *piquarant*. Dal.

Vetustate. Dal. *vetustatem*,

Albuelis. Colum. III, c. 2: *Albuelis ubi ar, ut ait Celsus, in colle, quam in campo: in arboribus, quam in uva: in una arboribus, quam in una, etc.* De Visula proxime dictum est, H.

Inerticulam e nigris appellavere, iustius sobriam dicturi, inveterato praecipue commendabilem vino, sed vivibus innoxiam; siquidem temulentiam sola non facit.

Fertilitas commendat caeteras, principemque helvenacam. Duo eius genera: maior, quam quidam longam; minor, quam emarcum appellant, non tam fecundam, sed gratiorem haustu. Discernitur folio circinato; verum utraque gracilis. Furcas subdere his necessarium: alioqui ubertatem suam non tolerant: maritimo afflatu gaudent, roscido odore. Nulla vitium minus Italiam amat, rara, parva, putrescens in ea; vino quoque, quod genuit, aestatem non exsuperans; nec alia macro solo familiarior. Graecinus, qui alioqui Cornelium Celsum transcripsit, arbitratur non naturam eius repugnare Italiae, sed culturam, avide palmites evocantium. Ob id fertilitatem suam absumi, si non praepinguis soli ubertas lassescentem sustineat. Carbunculari negatur: magna dote, si verum est, aliqua in vite caelo non esse ius.

Inerticulam. Colum. loc. cit. *Inerticula* tamen nigra, quam quidam Graeci *ἀπύκτων* appellant, potest in secunda quique tribu esse, quod et boni vini est, et innoxia: unde etiam nomen traxit, quod inert habetur in sententis nervis, quoniam in gustu non sit herbes. Et haec habet etiam Isidorus lib. XVII, cap. 5. H.

Principemque. Dalec. praecipueque. Eo. P.

Helvenacam. Quae et Helvica dicta est sup. cap. Nunc in Picenis, praesertim prope Maceratam colitur. H. *Quam Emarcum.* Quam Galliarum incolae, inquit, Columella pag. 38, *Emarcum* vocant, mediocri vini. etc. in cod. Th. marcum. H.

Roscido odore. Quid si roscido

odere legas, ut ante nos Dalecampio visum est? H. — Colum. III, 2: *Laudabilis est, quod siccitates maxime perfert, quod frigora sustinet, dum tamen sine imbris sit.* Eo. P.

Graecinus. Egimus de eo in Auctorum Indice. H.

Avide palmites. Carpit vinorum praeproteram festinationem, qui vitas, ut palmites usque quam celerime ferant, urgent avidius, spe lucri propioris. Plinius supra cap. 3, statim initio, de vitibus: *Vitis earum omnis vocatur in palmites, aut deprimitur in propagines, etc.* H. — Vitium, illud dicimus, *taille trop longue.* Bér.

Fert nam. De fertilitate sua *Carbunculari.* De carbunculatione conf. ad XVII, 37. H.

- 13 **Aestum** fert spionia, quam quidam spineam vocant, autumnisque et imbribus pinguescit. Quin immo nebulis una alitur, ob id Ravennati agro peculiaris. Veniculam inter optime deflorescentes, et ollis aptissimam, Campani malunt circulam vocare, alii staculam: Tarracina numisianam, nullas vires proprias habentem, sed totam perinde ac solum valeat. Surrentinis tamen efficacissima testis, Vesuvio tenuis. Ibi enim Murgentina e Sicilia potissima, quam Pompeianam aliqui vocant, Latio demum feracem: sicut horconia in Campania, tantum vilitatis cibariae, sed ubertate praecipua. Tolerat et annos moerica, contra omne

Spionia. Spioniam Columella laudat pag. 88, dapsilem musto, et aptitudine magis uvarum, quam numero fertilem. HARD.

Ravennati agro. Palustri videlicet et uliginoso. Hinc est quod Martialis lib. III, ep. LVI, Ravennatis vina detreclans, simulque penuriam pinguae obiiiciens, facete ludit: *Sit cisterna mihi, quam vinea malo Ravennae, Quam possim nullo vendere plaris aquam.* Hodie lamen exsiccatis paludibus, vineisque studio excultis, vina copdunt haud poenitenda, teste Agdr. Baecio lib. V, pag. 264. H.

Veniculam. Caeteri veniculam vocant. Horat. lib. II, Sat. 4. *Venicula convenit ollis.* Macrobi. Saturn. lib. II, cap. 16, pag. 379. Colum. pag. 84: *Vt Venicula, eademque vitripula, atque sticula,* etc. Ea in ollis condebatnr, unde ollaria dicta Martiali lib. VII, ep. XIX: *Illis et uvae colloquantur ollares.* Hodie Venetis Marzemina. Sic for veniculum apud Colum. lib. II, cap. 6. H.

Tarracina numisianam. Hanc a Venicula diversam Columella facit pag.

84 et 88. Numesiana dicitur Isidoro lib. XVII, cap. 5. H.

Perinde ac solum. Ingenium ac vires mutat, pro varia soli in quo sortitur, indole. H.

Surrentinis. E testia Surrentinia, in quibus canditur, accipere vim aliquam id vini genus videtur. De collibus Surrentinis dicemus l. XXXV, cap. 46. H.

Murgentina. Translata e Siciliae oppido Murgento, prope Simacethum, de quo lib. III, cap. 14. Columella pag. 88: *Vt Murgentina, eademque Pompeiana.* H.

Horconia. Fortassis quam Arelacam maiorem Columella vocat. DAC.

Cibariae. Alii escariam vocant, quae mensis tantum et cibo non item vino sit utilis. H.

Sed ubertate. Igitur Plinii horconia fuerit fortassis ea, quae Columellae arelaca maior vocatur, quae omnium quae cognoscuntur, copiosissimam sit esse. HARD.

Moerica. Columellae III, 2, est Merica. In Rvg. Colb. et Th. Melica. HARD.

sidus firmissima, nigro acino, vinis in vetustate rubescentibus.

(III.) Et hactenus publica sunt genera: caetera regionum locorumque, aut ex his inter se insitu mixta. Siquidem Tuscis peculiaris est Tudernis, atque etiam eius nominis Florentia. Est opima Aretio talpana, et etesiaca, et conseminia. Talpana nigra candidum facit mustum. Etesiaca fallax, quae quo plus tulit, eo laudabilius fundit; mirumque, fecunditate cessat. Conseminia nigra, vino minime durante, uva maxime: post XV dies, quam ulla alia, metitur; fertilis, sed cibaria. Huius folia, sicut labruscae, prius quam decidant, sanguineo colore mutantur. Evenit hoc et quibusdam aliis, pessimi generis argumento. Irtiola Umbriae, Mevanatique et Piceno agro peculia-

Omne sidus. M. quines sidus.

Inter se ins. mixta. Insitione, quam rannum, ut ait Ovidius, ramus adoptat: surculo ex vite una resecto, et in alteram implantato. H.

Siquidem Tuscia. Tuscae vites, si Martiali credimus, non admodum vino inaignes. Libro I, ep. 27: *Vva nec in Tuscis nascitur lata ingis.* H.

Tudernis. A Tuderte, ut reor, oppido, quod olim Tuscorum fuit, ut dictum est lib. III, cap. 49. H.

Atque etiam eius nominis. Ac pariter Tuscii soli ac nominis, uva Florentia. In MSS. *atque etiam nominis Florentia.* Forte, atque etiam nominis sui Florentia, ut sententia sit, uvam hanc pro nomini respondere, quod nunquam sit floris obnoxil. H. — Immo nomen ducit ab urbe Florentia, auct. Broter. Eo. P.

Talpana. MSS. omnes *Talpona*, a talpae forte colore nomen sortita: ut etesia ab etesiis ventis, quibus flantibus variare ea uva creditur. Conse-

minia vinea Columellae lib. III, cap. 24, ea est, quae ex variis vitium seminibus generibusque constat. H.

Mirumque, etc. Quoniam plurimum vitis ea tulit, tum lassescit ac defieit, atque ubertatem sterilitate mutat. HARD.

Conseminia nigra. Conseminia cognomen hic proprium est. Alioquin *Conseminalis vitis* Columellae l. XII, cap. 45, diversis vitium generibus consistit. DAL.

Pessimi generis. Quod iudicium est e pessimo genere ac semine eas vites esse. HARD.

Irtiola. Vel *Irciola*, ut in MSS. Irtiolae vitis meminit Columella, de R. R. lib. III, cap. 2. pag. 88. Andr. Baccius lib. V, pag. 258, legit *Irtiola*, quoniam *irtios* apud Atheniensem ex Aristophane dulcisviti genus est. Nunc utrumque nomen Italicis auribus ignotum. Pro Italiae pampula accipi eam vocem posse idem patet pag. 269;

ris est, Amiternino pumula. Iisdem bannanica fallax est: amant tamen eam. Municipii uvam Pompeii nomine appellant, quamvis Clusinis copiosiore[m]. Municipii et Tiburtes appellavere, quamvis oleagineam nuper invenerint a similitudine olivae. Novissima haec uvarum ad hoc tempus reperta est. Vinaciolam soli noverunt Sabini, et Laurenti. Nam Gauranas scio in Falerno agro translatas vocari Falernas, celerrime ubique degenerantes. Nec non Tarentinum genus aliqui fecere, praedulci uva. Capnias, et buconiatas, et tarrupia, in Thurinis collibus non ante demetuntur, quam gelaverit. Pharia gaudent Pisae; Mutina Prusinia, nigroacino, intra quadriennium albescente vino. Mirum ubi cum sole circumagi uvam, quae ob

Nevanicaeque agrum his uvia hodie abundare. H.

Pumula. Sic cod. Th. At Colb. 2, *Pomula.* H.

Fallax est. Haud certi constantique proventus, Bannanica unde nomen acceperit, nescio. H.

Municipii uvam Pompeii nomine appellant. Exemplar Toletanum, *Municipii uvam Pompeii nomine appellat.* Scribendum reor praepostero ordine, *Pompeii municipii suo nomine appellant.* PIST. — *Municipii.* Pompeianae et Tiburtinae uvam, de municipiorum nomine traxisse appellationem ait De his municipiis egimus lib. III, cap. 9 et 17. H. — *Pompeii nomine.* Nempe a Pompelis, nunc *Pompeia*, ruinis quam vino clarioribus. Boet.

Municipii. Vel. apud Dalec. *Mutina* nam Ed P.

Vinaciolam. *Vinaciola vitis.* Inquit Baccius lib. VI, pag. 281, in altis arboribus adducta, tenuis et aquosa ferme substantiae vinum cedit. H.

Laurenti. De Laurento oppido, in Ostiensi agro lib. III, cap. 9. H.

Gauranas. A Guro monte, de quo lib. III, c. 9, quo translatas Falernae vites, sed ibi degeneres. H. — *M. n. s. ille* (*Barbaro* quique appellatus) eximiae fertilitatis volcanicus est. Conf. Hamilton, *Campi Phlegraei*, tom. XXVIII Boet.

Tarentinum. De eo genere dicemus cap. 8 H.

Capnias. A quodam quasi colore sumi, qui καπνός est Graecia, sortita haec uva nomen videtur. Hinc οἶνος καπνός Beneventi in Italia praecellens, teste Athenaeo, lib. I, pag. 31, non a fumo, quo vinum suffusum fuerit, ut Barbaro vinum, sed ab uvae colore. Haas.

Quam gelaverit. Martiali teste lib. I, ep. XLIV, in mensarum deliciis fuerit, *Quae de tardis servantur vitibus uvae.* Haas.

Pharia. MSS. *Paria.* Ed. P.

Mutina. Vt Pharia Pisani agri, Ita Mutinensis Prusinia peculiaris fuit. Haas.

Mirum ubi. Ita MSS. proximo lau-

id streptos vocatur. Et in Italia Gallicam placere, trans Alpes vero Picenam. Dixit Virgilius Thasias, et Mareotidas, et Lageas, compluresque externas, quae non reperiuntur in Italia.

Sed sunt etiamnum insignes uva, non vino, am-⁴⁶ brosiaca, duracina, sine ullis vasis in vite servabilis: tanta est contra frigora, aestus tempestatesque firmitas! Nec orthampelos indiget arbore, aut palis, ipsa se sustinens: non item dactylides digitali gracilitate. Columbinæ e racemosissimis: et magis purpureæ cognomine bimammiae, quando non racemos

dati. Forte ibi: vel ubi, pro alicubi. Libri vulgati, ubique, H.

Streptos. *Ἰσπεύς*; versabilis, quae circumagatur. H.

Dixit Virgilius. Georg. lib. II, vs. 94: *Sunt Thasias vitæ, sunt et Mareotides albæ: Pinguis hæc terra habiles, levioribus illæ: et passo Pythia utilior, tenuisque Lagros Tentura pedes olim, vinciturque linguam.* Thasias vitæ ab insula Thaso nomen habent, de qua lib. IV, c. 23; *Mareotides*, ab Aegyptia palude cognomine, ut recte Strabo lib. XVII, p. 706, et Scholiastes vetus Horatii, ad illud vatiscius eumen lib. 1, Od. 37: *Montemque lymphatum Marcotico*, etc. *Lageas* denique Macrobius quoque commendat Sat. lib. II, cap. 46, pag. 379: *Quod ad maturitatem curvant velociter, ut lepus*, dictas putat Isidor. Orig. lib. XVII, cap. 5. A colore leporino alii appellationem repetunt. H.

Duracina. De ea diximus cap. sup. HARD.

Sine ullis vasis. Quibus condendis non est vasis opus, quum in ipsa vite commode asservantur. Quibus in vasis dolivæ servari uvæ mos olim

fuert, dicitur libro seq. cap. 48. H.

Nec orthampelos. Hoc est, vitis erecta, sive surrecta, de qua sup. cap. ubi et de dactylide, quæ Græcis *ἰσπεύς*. Dactylos vocat Columella lib. III, cap. 2, pag. 83. H.

Columbinæ e racemosissimis. Gr. et AL. *Columbinæ acinosissimæ*. — *Acinosissimæ*. Vitis minores, et fraxiosioribus acinis: racemi minores, et temulorithus; qui fere a cindemiotore sub pampinis latentes et folientes relinquuntur. Græcis *ἰσπεύς*: hinc racematio. Turn. lib. XXV, cap. 36. DALEC. — *E racemosissimis*. Ita MSS. omnes, Beg. Colb. Th. etc. H.

Et magis purpureæ cognomine bimammiae. Legendum arbitror, *Et magis purpureæ cognomine bibammias*; hoc est, duplicis tincturæ: ut dibapha purpura, de qua supra Plinius lib. IX, cap. 30: *Fluo successit dibapha Tyria, quæ in libris denarii mille non poterat emi.* Cui vero dictæ sint Bibammias, illico subiicit, quod gerant diversos, hoc est, diversi colores non racemos, sed uvas, quales etiam apud nos plerisque in locis ceruntur. PERR. — *Bimammias*. Quoniam geminas semper uvæ ferunt,

sed uvas alias gerunt. Item tripedanea, cui nomen a mensura est. Item scirpula passu acino: Et Rhaetica in maritimis Alpibus appellata, dissimilis laudatae illi: namque haec brevis, conferta acino, degener vino, sed cute omnium tenuissima, nucleo quem Chium vocant, uno ac minimo, acinum praegrandem unum alterumve habens. Est et nigra Amminea, cui Syriacae nomen imponunt. Item Hispana ignobilium probatissima.

13 In pergulis vero seruntur escariae appellatae, e duracinis, albae nigraeque; et bumasti totidem coloribus; ac nondum dictae Aegia, et Rhodia, et

quae crassitudine mammae aemulentur. Eaedem bumasti superius appellatae. Notae Virgilio purpureae, Georg. lib. II, vs. 65. H.

Tripedanea. Colum. pag. 84.

Item scirpula. Reg. Colb. Theophr. Chiff. *scirpula.* HARD.

Passu acino. Rugosio, sicco. H.

In maritimis. A Genus ad Vesulum montem, qui Padum fundit. H.

Laudatae illi. Superiore cap. II.

Quem Chium. MSS. proxime laudati, quod Chii vocant. H.

Acinum praegrandem. MSS. iidem, *acinum praegrande.* Acinus nostris, *un grain de raisin:* nucleus, *un pépin.* HARD.

In pergulis vero seruntur escariae, etc. Uge: *In pergulis vero seruntur escariae appellatae:* Ederae acinis albae nigraeque bumasti, totidemque coloribus. Vides bumastum uvam dici, quae acinos hederae habet. Ergo acini ederae Graecis proprio μαστολ. SALMAS. p. 386. — *In pergulis.* De pergulis diximus cap. 3. HARD. — *Escariae.* Esul accommodatae, secundisque mensis, H. — *E duracinis.* Ex iam

appellatis vitibus duracinis ait, et bumastos in pergulis seri: ex nondum dictis, Aegium, Rhodium, etc. — *In pergulis,* etc. Haec summa fide expressa lectio a codicibus MSS. Reg. 1, 2, Colb. 4, 2, 3, Th. Chiff. vet. Dolec. et Par. In Parm. edit. *ederae acinis.* Frobenius interpolavit, *ederae acinis*, ex animi coniectura, cui Salmasius favit in Solio. pag. 366, ita emendans: *Ederae acinis albae nigraeque bumasti, totidemque coloribus.* Quam emendationem et MSS. omnium consensus, et Pliniana ipsa oratio, et interpretatio nostra convellit. Nec bumastus igitur uva appellatur, ut Salmasius existimat, quae acinos ederae habet: neque ederae acini, ut idem colligit ex hoc uno loco, μαστολ proprie Graecis vocantur. HARD.

Aegia. Ab Aegio Achaiae oppido, haud procul Corintho, de quo Hb. IV. cap. 6. HARD.

Rhodia. Virgil. Georg. lib. II, v. 104: *Non ego te, mensis et diis accepta secundi, Transierim, Rhodia.* Meminit et Macrobius, Sat. lib. II,

uncialis, velut a pondere acini. Item picina omnium nigerrima: et coronario naturae lusu stephanitis, acinos foliis intercurrentibus: et quae forenses vocantur, celeres proventu, vendibiles aspectu, portatu faciles. Contra damnantur etiam visu cinerea, et rabuscula, et asinusca; minus tamen, caudas vulpium imitata, alopecis. Alexandrina appellatur vitis ¹⁹ circa Phalacram brevis, ramis cubitalibus, acino ni-

cap. 16, pag. 279. Eadem Hipponia appellata, apud Athen. lib. XIV, p. 654. HARD.

Vncialis. Vnciaria. Columellae, lib. III, cap. 2, pag. 84, et Isidoro, lib. XVII, cap. 5. H.

Item picina. Ita MSS. Reg. Colb. Th. Chiff. etc. a colore picis. Prius *Pucina* legebatur. At aliud Pucinum vinum est, de quo cap. 8. H.

Stephanitis. Hoc est, coronaria. Et in coronam quoque vitēs ponuntur, ut in Gallia Narbonensi. Quin etiam, inquit Car. Stephanus in Vineto, p. 298, non longe ab Aurelianensi agro, vitēs iugatae, sive simplici iugo canteriatæ, ita collocantur, ut unumquodque iugum aut canterium vitea in coronam ducat, nec tam ornamentum, quam ubertatis gratia. Verum haec omnia artis sunt et culturae: quod Plinius genus uvæ laudat, sic plane a natura est: nec illo ritu coronam imitatur, quam quod uvæ intercurrentibus foliis distinguantur; ut in coronis folia floribus admiscantur. Stephanitis vitea et a Columella laudantur, l. c. HARD.

Forenses. Etiam veluto pomice retento rusticis nostris, des *foirurs*. HARD.

Rabuscula. *Rovuscula*, colore ad rævum inclinate. Asinusca, asini colore, quemadmodum in hoc Virgilii

versu: *Et passò Pythia utilior, te-
quisque Lageos.* Servius exposuit la-
poria colore. Brod. lib. IV, cap. 25.
DAL: — *Et rabuscula.* In MSS. *rabu-
cula.* Forte, *rovuscula*, ob colorem,
qui ad rævum, hoc est, ut Nonius
interpretatur, ad fulvum, inclinet.
HARD.

Asinusca. Ita MSS. et Macrobius,
l. c. HARD.

Alopecis. *Αλωπεξ.* *Raisini barbus.*
HARD.

*Alexandrina appellatur vitis circa
Phalacram.* Scribo *Phalacrus* numero
plurium, ex Theophrasto, lib. III,
cap. 17: *Vitis*, inquit, nascitur ea
parte *Idæ* quam vocant *Phalacras*,
ad stipulante etiam Stephano. PIRR. —
Alexandrina. Ab Alexandria Troadia,
non Aegypti, iuxta montem *Idæm*:
unde *Idæa* vitis a Theophrasto dici-
tur, Hist. l. III, c. 17, *ἀμπέλως παρὰ
Ἰδῆς*; cuius montis pars *Phalacra* est.
Scholiastes Nicandri, pag. 53, *Φα-
λάκρα, ἀμπελόπιον Ἰδῆς*. Hesychius:
Φαλάκρα, τόπος τῆς Ἰδῆς. *Φάλακρον*,
ἀμπελόπιον Ἰδῆς. Quae in Apennino
vocatur *Vigna dell'Orso*, hanc *Idæam*
vitem esse sicut *Aloya*. Anguillara et
Rob. Constantinus: eandemque *ἀ-
μπελόπιον* Galeno dictam lib. VIII,
κατὰ τὸν οὖρον, cap. 4. Verum huius
Galenicæ vitis fructus austerus, dul-
cis *Idææ* est. H. — Cl. Tournesfort,

gro fabae magnitudine, nucleo molli et minimo obliquis racemis praeduleibus, folio parvo et rotundo, sine divisuris. Septimo hinc anno, in Narbonensis provinciae Alba Helvia, inventa est vitis uno die deflorescens: ob id tutissima Narbonicam vocant; quam nunc tota provincia conserit.

V. (IV.) Catonum ille primus, triumpho et censura super caetera insignis, magis tamen etiamdum claritate litterarum, praeceptisque omnium rerum expectandarum datis generi romano, inter prima vero agrum colendi, illius aevi confessione optimus ac sine aemulo agricola, pauca attigit vitium genera, quarundam ex iis iam etiam nominibus abolitis. Separatim toto tractatu sententia eius indicanda est, ut in omni genere noscamus, quae fuerint celeberrima. anno sexcentesimo Urbis, circa captas Carthaginem ac Corinthum, quum supremum is diem obiit, et quantum postea ccxxx annis vita profecerit. Ergo

Voyage, tom. I, p. 62, vitem illam in monte Ida quaeivit, nec reperit. Brot.

Acino nigro fabae magnitudine. Acino nigro, dulci, oblique ramis adhaerente, fabae magnitudine, qui vinaceo simile quippiam intus continet, molle, folio parvo, etc. Theophr. Dalec.

Racemis praeduleibus. Racemus Graecis *στέρπε*, Gallia, ut *grappe*, na scilicet uvarum testis, quae plurima grana continet. H.

Septimo hinc anno. Sic Reg. 4 eod. et Coll. 3, alique, non ut vulgati libri, *septem his annis*. H.

Alba, etc. Vulgo, *Aubenas de Virena* H. — Nunc *Alpa*. Brot.

Ob id tutissima. Nam quum uno

die deflorescat, vix est in eam imbris tempestatibusque ius. H.

V. *Catonum ille.* Maior idem et Censorius appellatus: de cuius triumpho e citeriore Hispania, Plutarchus in eius vita, pag. 342; de *Censura*, pag. 345. Haro.

Romano. Dal. humano.

Illius aevi. Reg. 1 et Coll. 3, *ille vero aevi.* Reg. 2, et Chiff. *ille aevi*. Haro.

Carthaginem, etc. Eodem utraque urbs excisa anno Urbis nempe octvni, quod de Corintho quidem disertis verbis Plinius asseverat, lib. XXXIV, cap. 3. De Carthagine, Velleius, lib. I. Haro.

CCXXX annis. Scripsisse se hoc opus significat ann. V. C. 836. H.

de vitibus uvisque ita prodidit: qui locus vino optimus dicetur esse, et ostentus solibus Ammineum minusculum, et geminum Eugenium, Helvinum minusculum conserito. Qui locus crassior aut nebulosior, Ammineum maius, aut Murgentinum, Apicium Lucanum serito. Caeterae vites miscellae maxime in quemvis agrum conveniunt. In lora recte conduntur. Quas suspendas duracinas, Ammineas maiores: vel ad fabrum ferrarium pro passis haec recte servantur. Nec sunt vetustiora de illa re latinae linguae praecepta: tam prope ab origine rerum sumus. Ammineam proxime dictam, Varro Scantianam vocat. In

Ergo de vitibus. Haec in Catonis libro de R. R. exstant, cap. 6, pag. 12 et 13. H.

Ita prodidit. Cap. 6 et 7. DAL.

Helvinum minusculum. Scribo *Helveolum minusculum*, ex Catone ipso, cap. 6. Confirmat etiam Varro repetitis Catonis verbis, lib. 1, cap. 25, et Columella, lib. III, cap. 2. Sunt et helvelae quas nonnulli varias appellant, neque purpureae, neque nigrae, ab helvo, nisi fallor, colore. PIET. — *Helvinum.* Reg. t et Chiff. *helvium.* Bag. 2, Colb. et Th. *helvium.* Cato helveolum vocat, et verbis eisdem Varro de R. R. lib. I, cap. 25 (quod melius putat Beoterius. Eo. P.). De his uvarum generibus nominibusque diximus sup. cap. II.

Aut Murgentinum, Apicium, Lucanum serito. Cato praedicto cap. PIET. — Verba Catonis atque ab Harduino laudata v. sq. nota. — *Apicium.* Cato, l. c. *Qui locus crassior erit, aut nebulosior, ibi Ammineum maius, aut Murgentinum, aut Apicium Lucanum serito.* Sic Varro quoque, l. c. H.

In lora recte conduntur. Scribo *ella,*

non lora. Sed complura ut consilio verba hic desiderantur ex ipso Catone, ex cuius cap. 7 patet legendum hoc pacto: *Ammineum minusculum et maiusculum et apicium, haec in villis, ollae in vineis conduntur, eadem in sapa et musto in olla recte conduntur.* PIET. — *In lora.* Quid lora sit, dicemus cap. 12. HAD. — *Robis, le rapé.* BERT.

Quas suspendas. Subintellige, *idoneas esse, Cato, l. c. Quas suspendas, duracinas, Ammineas maiores, et Scantianas opportunissimas esse. Vel ad fabrum ferrarium pro passis esse recte servantur.* HAD.

Vel ad fabrum ferrarium. Ambustus etiam locus, potest vero resciri ex Catone sic: *Et Scantianas opportunissimas esse. Haec et ad fabrum ferrarium pro passis recte servantur.* PIET. — *Vel ad fabrum.* Si sumo fabrilis exprimitur, ut dictum est c. 3. HAD.

Scantianam. A Scantio haud dubie, a quo multo potius duxit originem paterno genere, quae in numero nuro, ex Gans Regio, appellatur mar-

nostra aetate pauca exempla consummatae huius artis
fuerunt: verum eo minus omittenda, ut noscantur
etiam praemia, quae in omni re maxime spectantur.
Summam ergo adeptus est gloria Acilius Sthenelus
e plebe libertina, LX iugerum non amplius vineis
excultis in Nomentano agro atque CCCC nummum
venundatis. Magna fama et Vetuleno Aegialo periinde
libertino fuit, in Campaniae rure Liternino, maior-
que etiam favore hominum, quoniam ipsum Africani
colebat exsilium. Sed maxima, eiusdem Stheneli opera,

MA SCANTILLA AVG. A Scantio enim
fit Scantilla, ut a Lucio fit Lucilla,
Plantilla a Plautio. HASE.

In Nomentano agro. Martialis, lib.
I, ep. 106, de vino Nomentano: *In
Nomentanis, Ovidi, quod nascitur
agris, Accipit quoties tempora longa
merum, Exiit amosa mores nomenque
senecta, Et quidquid voluit, testa vo-
catur anus.* HASE.

CCCC nummum. Ita Reg. 2, alii-
que, hoc est, quadringentias num-
mum, sive sestertium millibus: nam
lineola superposita, ut saepe monui-
mus, centena millia subintelligi in-
dicat. Sunt ea monetae Gallicae,
Turonicae, ut aiunt, librae 4,000,000,
seu quatuor miliones: quae ex aesti-
matione, libris circiter 67,100 iuge-
rum unum quodque venit: quod
pretium suae magnitudinis, omnique
excessu commendat. Quod si CCCC
millibus nummum, cum Hermolao
legi malis, cui haud sane assentimur,
esset modo pretium 60 iugerum, li-
bris taxatum 40,000, singulorum vero
iugerum, libris fere 674: quod si ve-
rum foret, imminuisse tunc commu-
nem vinearum taxationem Acilius,
non ausisse deprehenderetur. HASE.
— Broterius edidit CCCC, nempe

omisso millesimo numero, qui ple-
rumque in mas. omittitur.

In Campaniae rure Liternino. De
quo vide supra lib. III, cap. 9. H.

Africani. Augustin. de Civit. Del,
lib. III, cap. 21: *Scipio ille Romae,
Italicaeque liberator, eiusdemque belli
Punici confessor, victor Hannibalis,
domitorque Cartaginis.... inimicorum
accusationibus cessit, carcerisque patriam,
quam sua virtute salvam et liberam
reddidit, in oppido Liternensi egit re-
liquam, complevitque vitam, etc.* Idem
tradunt Valer. Max. lib. V, cap. 3, p.
258, et Livius, lib. XXXVIII, pag.
485. Hanc Literninam Scipionis Afri-
cani villam describit egregie Seneca,
ep. 86, pag. 373 et 374: *In ea villa,*
inquit, *didici ab Aegialo, diligentis-
simo patrefamilias (is enim nunc In-
sius agri possessor est) quamvis vetus,
arbutum posse transferri. Unde Ae-
giali quae fuerit aetas, intelligimus.*
HASE.

Sed maxima. Palsemoni, inquit,
grammatica quoque arte claro, ante
XX annos mercato rus sexcentis mil-
libus nummum, maxima contigit
fama, eiusdem Stheneli opera, hoc
est, dum in colendis suis vineis cultu-
ram Stheneli imitatur. Sic paulo post.

Rhemmio Palaemoni, alias grammatica arte celebri, in hisce XX annis mercato rus DC nummum in eodem Nomentano decimi lapidis ab urbe diverticulo. Est autem usquequaque nota vilitas mercis per omnia suburbana, ibi tamen maxima, quoniam et neglecta per indiligentiam praedia paraverat, ac ne in pessimis quidem elegantioris soli. Haec aggressus excolere, non virtute animi, sed vanitate primo, quae nota mire in illo fuit, pastinatis de integro vineis cura Stheneli, dum agricolam imitatur, ad vix credibile miraculum perduxit, intra octavum annum CCCC nummum emptori addicta pendente vindemia: cucur-
ritque nemo non ad spectandas uvarum in iis vineis

cura Stheneli, dum agricolam imitatur. De Rhemmio Palaemone multa Svetonius, lib. de Illust. Gramm. cap. 23. Tiberii et Claudii temporibus vixit. HARD.

Mercato-rus. Ruris nomine certum aliquem iugerum modum a Plinio nunc signari non dubitandum. Centuriam Budaeus intelligit, quam in agris ingers ducenta significare auctor est Columella, de R. R. lib. V, cap. 4, cum Varrone de L. L. lib. IV. HARD.

DC nummum. Centena millia, ut prius, lineola superposita signari remur; sunt sitem sexcentis sesterium centena millia, gallicae librae 6 000,000. H. — Broterius DC, sine lineola superposita. Ed. P.

Vilitas mercis. Praediorum ac fundorum. DAL. — *Vilitas.* Maxima fuit, inquit, vilitas pretii, rure illo prioris domini negligentia cultura male habito: et aliqui constituto in Nomentani agri haud feracissimo tractu. HARD.

Quae nota mire in illo fuit. Non

sunt haec verba spuria, ut Pintianus censuit, sed genuinus sactoris fetus, casque obiter grammatici mores, ut paulo post et Senecae: *Principiis tum eruditionis ac potentiae, quae postremo nimia fuit super ipsum.* II.

Cura Stheneli, dum agricolam imitatur. In archetypo Toletano aliter: *Cura Stheneli agricolam imitatus. Legendum reor, cura Stheneli agricolae invitatus.* Porro verba quae statim ante praecedunt, non virtute animi sed vanitate, quae primo nota mire in illo fuit, non Plinii, sed alius esse duco. Nec enim Plinio historiam naturae scribenti tantum otii superfuisset verisimile est, ut grammatici mores tam curiose nobis describeret. PIST. — *Cura Stheneli.* Adhibens culturae genus illud quo Stheneli agricola, ex praescripto eius, uteretur. HARD.

CCCC. Quadringentis sesterium. HARD. — Broter. ut sup. CCCC, omissa millesimo numero. Ed. P.

Cucurritque nemo non. Prius le-

stræ, litteris eius altioribus contra id pigra vicinitate sibi patrocinate: novissima Annaeo Seneca, principe tum eruditionis, ac potentiae quæ postremo nimia fuit super ipsum, minime utique miratore inanum, tanto prædii eius amore capto, ut non puderet in viso alias et ostentaturo tradere palmam

gebatur, non mendose utique, non nimo. HARR.

Litteris eius altioribus contra id pigra vicinitate sibi patrocinate. Emendatius ut puto legatur, *Litteris a latrantibus contra, impigna. vicinitate sibi patrocinate.* PIET. — *Litteris eius altioribus, etc.* Putabatur enim, quod insigniter esset litteratus, rectius potuisse et scivisse agrum colere. DAL. — *Litteris eius.* Vicipi, inquit, non eandem adhibentes in colendis vineis suis diligentiam, quam fructus multo tenuiores inde perciperent, pigritiam suam altioribus eius litteris excusabant; quasi is reconditiore quadam doctrina præditus, 'veneficiis, magicisque incantationibus, non operoso culturae genere tam insignem uvurum perfectum assequeretur. Habet aliud prorsus huius, nec minus lapidum, Plinius noster, lib. XVIII, cap. 8, de C. Furio. HARR.

Novissime Annaeo Seneca. Emendamus errorem publicum, omnes enim *Anneius* penultima correpta scribunt et proferunt, quæ longa est diphthongo, ut manifestum fœcit Terentiani versus: *Annavus Seneca* et *Pomponianus Seneca*. Verba autem quæ sequuntur, *Principe quæ eruditionis, ac potentia quæ postremo nimia fuit super ipsum*, non redolent Plinium, putamusque falso Plinio attribui PIET. — *Novissime Annaeo Seneca.* De his Senecæ vineis Co-

lumell. lib. III, cap. 3, et ipse Epist. 106. DALG.

Ac potentia. De potentia Senecæ et auctoritate, locuples testis est Tacitus, *Annal.* lib. XIV, pag. 236, scribens accusatum apud Neronem fuisse Sevecam, tanquam ingentes, et privatum supra modum evectus opes adhuc auget, quodque studia civium in se verteret: hortorum quoque amœnitæ et villarum magnificentia, quas principem supergrederetur: (eiusdem verba hæc sunt) *Verum mors Burrhi infregit Senecæ potentiam, etc.* Intra quadriennium regis amicitia ter millies sestertium paravisse auctor est idem, *Annal.* lib. XIII, pag. 204, et Dio, lib. LXI, pag. 694, hoc est, monetae gallicæ libras, ut vident, 30,000,000, sive triginta milliones. HARR.

Nimia fuit. Neronem in Senecæ perniciem excitavit. Forte rectius, *Nimia ruit super ipsum.* II.

Super ipsum. In eius calamitatem ac exitium. DAL.

Et non puderet. Exemplar Tolosanum, *Et non puderet in viso alias regiones et ostentaturo;* scribendum arbitror, ut non *puleret* in ipsa illa regione Nomentana, tradere palmam, ex Colinnella, scribente vineas Senecæ in Nomentano fuisse. PIET. — *Et non puderet, etc.* Et superba arrogantis, qua natus secum litteras atque morituros isetabat, et insolent-

eam, emptis quadruplicato vineis illis intra decimum fere eurae annum: digna opera, quae in Caecubis Setinisque agris proficeret; quando et postea saepe numero septenos culeos singula iugera, hoc est, amphoras centenas quadragenas musti dedere. Ac ne quis victam in hoc antiquitatem arbitraretur, idem Cato denos culeos redire ex iugeribus scripsit, efficacibus exemplis non maria plus temerata conferre mercatori, non in Rubrum litus Indicumve merces petitas, quam sedulum ruris larem.

VI. Vino antiquissima claritas Maroneo, in Thra-

tissima maledicentia, quae Varro nem, tantum vitum, porcum appellabat. DAL. — *Vt non puderet.* Non puduit Senecam, inanum rerum alioqui minime miratorem, tam insignis culturae palmam tradere Palaemoni, insano alias homini; quique ob peculiaarem vacillatam, ingentemque lactantiam, in suae industriae ostentationem, cum magna Senecae emptoris invidia, ambitiose de ea foret gloriaturus: non puduit, inquam, Senecam confiteri, eximium in colendo agro, ac singularem vitum fuisse Palaemonem; neque id verbis modo confiteri, sed facto; emptis nempe vineis illis quadruplicato pretio, quo Palaemon ipse coemerat. HARD.

Quadruplicato. Emerat Palaemon sescenties sesterthum, ut diximus: quae summa quadruplicata efficit gallicae monetae libras 24,000,000. Laudat Iuvenal. Sat. 10, v. 46: *Magnos Senecae praevideitis hortos.* II. — Brod. emptas esse vineas interpretatur *XXV nummum*, non *MMCD*, ut Hard. Ed. P.

Septenos. Otonos Columella, lib. III, cap. 3, pag. 90. Culeus mensura

vicenas amphoras continens, vel quod idem est, urnas quadragenas: hac ousla maior liquoris mensura. Culeus modicus nostros duos et semis capiebat, inquit Budaeus, de asselib. V. Amphora pars est octava modii nostri: *la huitième partie d'un mod.* HASU.

Idem Cato. In libro Originum, quem Varro in hanc ipsam rem laudat, de R. R. lib. I, cap. 2: *Annon M. Cato scribit in libro Originum sic? Ager gallicus romanus vocatur, qui viritum eis Ariminum datus est ultra agrum Picentium. In eo agro aliquotfarum in singula iugera dens culca vini sunt.* HARD.

Denos culeos. Scaenas urnas Col. lib. III, cap. 3. DAL. — *Quindenos culeos Fulv.* Vrsin. ad Varr. de R. R. lib. I, cap. 2, p. 15.

Temerata. Mercatorum audacia et lueri cupiditate, ac naufragiis. H.

Larem. Dalec. laborem. Ed. P.

VI. *Maroneo.* Μάρωνος res Thraciae, Cratino apud Pullucem vionum Maroneum: οὗτ' ὄπιον τασούτων, οὐδέ μάρωνα πίκων. DALEC. — *Maroneo.* Athenaeo lib. I, pag. 26: ὁ τοῦ Μάρωνος οἶνος. A. Μάρωνος Εὐανθίου ὁ

ciae maritima parte genito, ut auctor est Homerus. Neque enim fabulosa, aut de origine varie prodita consecramur, praeterquam Aristaeum primum omnium in eadem gente mel miscuisse vino, suavitate praecipua utriusque naturae sponte provenientis. Maroneum viciis tanto addito aquae miscendum Homerus prodidit. Durat etiam vis eadem in terra generi, vigorque indomitus. Quippe quum Mucianus ter consul ex his qui nuperrime prodidere, sextarios singulos octogenis aquae misceri compererit praesens in eo tractu. Esse autem colore nigrum, odoratum, vetustate pinguescere. Et Pramnio, quod idem Homerus celebravit, etiam nunc honos durat. Nascitur Smyrnae regione, iuxta delubrum Matris Deum. In

Illo, Bacchi nepote, Thraciae rege, nomen habet, a quo et Maronea eiusdem orae civitas, de qua lib. IV, c. 18. Hodie *Marogna*. Vini tam nobilis vix hodie restare nomen ait Andr. Baccius, lib. VII, pag. 335. H.

Auctor est Homerus. Odys. IX, v. 197. HARR.

Aristaeum. De eo diximus lib. VII, cap. 57. Hunc τὴ μέλισσουργικῇ invenisse primum scribit Apollonii Scholiastes ad Argon. lib. II, v. 500. H.

Homerus prodidit. Eius haec carmina l. c. v. 208: Τὸν δ' ὅτε πίνουσαν μέλιτ' αἶμα οἶνον ἐρυσθρόν, Ἐν δῖπας ἐμπλήσας, ὁδατος ἀνὰ ἰέχοσι μέτρον Χρὺς ὀδμή δ' ἤδεια, etc. H.

Durat etiam vis eadem, etc. Huic vini generi in eadem illa terra durat ea generositas. H.

Vigorque. MSS. omnes, *vigorque.* H. — Broter. *rigor.* Ed. P.

Sextarios. Sextarius congii sexta pars fuit: inde nomen: eam mensuram capiebat, teste Budaeo, quam lingua nostra ternos septariolos vocat,

hoc est, ternos semisextarios, τρεῖς demi-σέτιες: hic dodrans est pintoc Parisiensis, quae quaternos capit. H.

Octogenis. Sic MSS. omnes, non *octonis*, quod interpolatorum obtruncit audacia. H.

Praesens in eo tractu. Commodius legendum Pintianus putat *praeses*, quam *praescus*. Ed. P.

Et Pramnio. Ax eo caso. et polenta, H. A, Hecamede τὸν χυμῶνα παρὰ. DALLÉ. — *Pramnio* Schol. Nicandri in Alexiph. p. 58: Πράμνιος δὲ οἶνος, ἀπὸ ἀμπέλου Πραμνίας, ἐν καὶ φέβαν τινὲς καλοῦσιν.

Idem Homerus. Iliad. A, vs. 638, Οἶνον Πραμνίου, etc. H.

Smyrnae. Et in Icaro insula, ubi scopulus Pramnius, unde vino nomen teste Eparchide apud Athenaeum lib. I, pag. 30. Et in Lesbo, teste Ephippo apud eundem pag. 28. Et in Ephesino agro, qui Smyrnaensi finitimus, teste Alciphrone, ibidem pag. 31. HARR.

In reliquis claritas generi, etc. Le-

reliquis claritas generi non fuit alicui. Anno fuit omnium generum bonitas; L. Opimio consule, quum C. Gracchus tribunus plebem seditionibus agitans intemptis: ea caeli temperies fulsit; quam coeturam vocant, solis opere, natali Urbis DCXXXIII; durant, que adhuc vina ducentis fere annis, iam in speciem redacta mellis asperi: etenim haec natura vinis in vetustate est; nec potari per se queunt, si non pervincat aqua, usque in amaritudinem carie indomita.

gend. In reliquis claritas generi non fuit alicui, anno fuit omnium generum bonitatis L. Opimio consule, quum C. Gracchus tribunus plebem seditionibus agitans, intemptis, et caeli temperies fulsit, coeturam vocans solis opere, Natali Urbis DCXXXIII. Aqua fuit claritas bonitatis omnium generum. Sillu. pag. 467. b.

Alicui. Anno. Inde noxae sententiae petunt initium codices omnes MSS. Reg. Colb. Th. etc. Prius legabatur in vetustis editionibus, Romano; anni 1609; Parisi. 1476, aliisque, claritas generi non fuit alicui. Anno fuit, etc. quod nunc videtur rectius: nisi enim magis etiam attiserit, Annus fuit omnium generum bonitatis: quoniam haec vox postrema in plerisque MSS. sic legitur. Hanc.

L. Opimio Q. Fabio Max. Alostogico collega. H.

C. Gracchus. Vide quae dicenda sunt lib. XXXIII, cap. 14. H.

Coeturam. Quam tractus est bene solibus coctus, ut Plinius alibi dicit: quod in omni genere vini hoc Opimii consulatu capigit. Martialis lib. II, ep. 40: *Oscula decedunt, quaeque annus coxit Opimi.* Ea lib. III, ep. 24: *Marsica solus habet, et Opimi Coecula solus.* Et Petronius: *Falerium Opimianum.* HAZD.

Opere. Dali. vapora. Eo. P.

DCXXXIII. Ut diximus lib. II, cap. 29, dicentibus iterum cap. 16 libri, etas, Tamen hic loco in MS. Patinensi legitur, natali Urbis sexcentesimo tricesimo quarto. H.

Ducentis fere. Minus annis tribus: nam scripsisse haec ipse prodit anno DCXXX, ut vidimus sup. capite. — Ducentis. Quam haec forma loquendi Plinius noster, temporis notam quo haec edidit, post vini Opimiani aetatem, satis aperte signet: quidam existimant se posse Petronii Arbitri aevum pariter agnoscere ex his verbis eius Satyrii pag. 144: *Statim allatū sunt amphoras vitreas diligenter gyptasae, quarum in cervicibus pittacia erant affixa cum hoc titulo: PATERNYN OPIMIANYN ANTONYN CENTYN.* Referunt alii hunc scriptorem ad Neronis, ad Antoninorum alij, alij ad Gallieni principatum: nullo sane omnes satis idoneo ducti argumento. H.

In amaritudinem. Quam caries vetustatis ingruit: quae nec domari, nisi plurimum aquae miscetur, queat. Catull. ep. xxvi: *Minister vetuli puer Faleri, Inger mihi calicis amariore;* hoc est: meraciores, ob vetustatem arduiores. Cur istem vetustate vitum amarescat, dicit ex Theophrasto; de Causis lib. VI, cap. 16, pag.

Sed, caeteris vinis commendandis minima aliqua mixtura medicamenta sunt: quod, ut eius temporis aestimatione in singulas amphoras centeni nummi statuuntur, ex his tamen, usura multiplicata semissibus, quae civilis ac modica est; in C. Caesaris Germanici filii principatu, anno CLX singulas unciās vini con-

306. Plinius lib. XXIII. c. 22: *Quo generosius vinum est, hoc magis vestustate crassescit, et in amaritudinem corpori minime utilem erit. H.*

Sed caeteris Vina, inquit, quae ab Opimio consule usque ad praesens durant, minima portione addi solent ad alia vina, commendationis et suavitatis gratia; et ob id medicamentorum pretio veneunt: nam ut eo tempore, hoc est, Opimii consulatu, licitatum vinum putamus in singulas amphoras, nummis sestertiisque centenis (gallicae monetae sunt librae omnino decem): tamen ex his amphoris singulas uncias, Caio principe constituisse vidimus tot nummis, sive sestertiis, quot usura centenarum illorum continet, per annos CLX multiplicata semissibus, quae usura civilis et modica est. Usura semissis est, quum de centenis nummis semis in mense redit, in annuo nummi seni: Galli dicunt, *six pour cent*: sive, quod eodem recidit, quum e centenis assibus semis as in mense, sive semissis lucri sit (unde usurae semissi primo nomen), in anno asses seni penduntur: uti ex Columella, eduxat lib. III, cap. 3, pag. 92. Vide quae de usura centesima appellata Gothofredus habet in Cod. Theod. lib. II, tit. 33 de iuribus lib. I, pag. 234. et quae Justellus in Cod. eccl. univ. pag. 73. Itaque si amphora, sive quadrantal (id est, ut Festo placet, verpo *Pallia pondera*, LXXX vini librae),

Opimio consule centum nummis venit: faciunt autem CLX librae uncias ~~duodecim~~; elicitor ut semisses usurae, hoc est, nummi seni annorum CLX summas duodecim inferant: itaque ita singulae vini unciae duodecim nummis, sive sestertiis consistere: quae monetae nostrae librae sunt ~~acti~~ ^{acti} ~~illae~~. — Pallitur Harpocritus. Vide notam ad calceas huius libri. Edo P.

Usura multiplicata semissibus. Usura semissium in singulos annos addenda, in centenarium sex, in millenarium sexaginta. DALLI.

Quae civilis ac modica. Sic Persius Sat. V, vs. 149, quinquentes usuras modestas vocat: *Quid potes, ut nummi, quos huc quinquente modesto Nativum peragant avidos sudare deinceps?* HARP.

Cui Caesaris. Quem Caligulam nuncuparunt alii, Plinius quumquam. HARP.

Annus CLX singulas uncias vini. Sors in singulas amphoras Opimio centum nummi 100. Annua usura semissis 160, annorum elicitor 960, quibus si addas sortem, nempe 100, summa sortis et multiplicatione usurae futura est 1060 DALL. — *Annus CLX singulas uncias vini.* A, ego memini, non annis. FINE. — *Annus CLX.* Post annos CLX ab Opimio consule, nempe ann. V. 893, Cui Principis quarto. HARP.

sūtisse nobili exemplo docuimus, referentes vitam Pomponii Secundi vatis, coenamque quam Principi illi dedit. Tantum pecuniarum detinent vini apothecae! Nec alia res maius incrementum sentit ad vicesimum annum, maiusve ab eo dispendium, non proficiente pretio. Raro quippe adhuc fuere, nec nisi in nepotatu, singulis testis millia nummum. Viennenses soli picata sua, quorum genera diximus, pluris permutasse, sed inter sese amore patrio creduntur: idque vinum frigidius reliquis existimatur in frigido potu.

VII. (v.) Vini natura est, hausto accendendi calore viscera intus, foris infuso refrigerandi. Nec alienum fuerit commemorare hoc in loco, quod Androcydes sapientia clarius ad Alexandrum Magnum scripsit, intemperantiam eius cohíbens: « Vinum poturus, rex, memento te hibern sanguinem terrae:

Pomponii. De eo diximus lib. VII, cap. 48. *Hard.*

Nec alia res maius, etc. Hinc explere liceat praeceptum, seu regulam Varronianam de Re Rust. lib. I, cap. 65. *Dal.*

Maturae ab eo. Post cum annum, nempe vicesimum. *Hard.*

Millia n. Si ad Plinianorum temporum rationem spectes, monetae nostrae sunt sere 470 fr. *En. P.*

Picata sup. De quibus egimus cap. 3. *Hard.*

Permutasse. *Cl. permutare.*

VII. *Vini natura est.* Oivo; Graecis, vel oia to tēs oivēs iupinlathai tōn voū: vel ano tēs, vñkavō. Nam, ut ait Homerus: οὐκ οἶζι ἀκροπόδι. In levandis curis vini utilitatem veterum hi Homerici declarant: Oivo toί Μενέλαο θροί ποίησαν θύιστον θρητο;

ἀνθρώποις ἀποσπῶσάν μελαθόνας
Dalec.

Accendendi calore. Αἶθερα οἶνον Homerus vocat, ἰπικικαυθεῖον τῶν ὀφιν, μέλας ἢ ἐρυθρόν: vel θερμόν, καὶ ἐκκαίνοντα, πρὸ τοῦ αἵθιν. Plutarchus interpretatur λαμπρόν, καὶ διαυγῆ. *Dalec.*

Poturus. Sic ex MSS. em. *Hard.* cons. Chifflet. *potaturus* Gron. et al. *En. P.*

Memento te bibere sanguinem terrae. Lego contra omnia exemplaria, et contra omnium doctissimorum senilectus, *Memento te bibere sanguinem iauri*, id est, venenum; nam sanguinem iauri antridiserum esse haustus praeter Paulum, Aetium, Dioscoridem, Nicandrum, Psellum, et omnem medicorum scholam, Plinius quoque praedit I, XI, c. 38: *Tibereum*, inquit,

cicuta hominum venenum est, cicutae vinum. » Quibus praeceptis si ille obtemperavisset, profecto amicos in temulentia non interemisset. Prorsus ut iure dici possit, neque viribus corporis utilius aliud, neque aliud voluptatibus perniciosius, si modus absit.

VIII. (VI.) Genera autem vini alia aliis gratiora esse quis dubitet? aut non ex eodem lacu aliud praestan-

sanguis celerissime coit atque durascit: ideo pestifer potu maxime. Confirmant hanc correctionem, verba illa quae statim subnectuntur. PINT. — Sanguinem terrae. Haud absimili fere translatione sanguinem uisum vinum appellant Codices Sacri, Gen. XLIX, 11; Dent. XXX, 14 etc. H.

Sicut cicuta homini venenum est, sic cicutae vinum. Duo verba supersunt ex exemplari Toletano, sicut, et sic, legendumque prorsus ex eius fide, Cicuta homini venenum est, cicutae vini. Vidit et hoc ante nos Hermolaus. PINMAN. — Cicutae vinum. Quae vis vini sit adversus cicutam dicitur lib. XXIII, cap. 23, et lib. XXV, cap. 95. Dat operam Androcydes, ut Alexandro persuaderet, tamquam re potentissima parcius ut utatur vino, quod veneni venenum id sit: unde non dispari sanguis terrae esse sanguinem dixit. Haen.

Amicos in temulentia non interemisset. Clitum, Seneca lib. de Ira. c. 17: Callinonem, idem auctor lib. IV Natur. Quaest. cap. 23. Idem de Clito Epist. LXXXIII, 18; Val. Max. lib. IX, cap. 9. Dalec.

Neque viribus corporis utilius aliud. Venustum hac de re graecum epigramma: Οἷος καὶ τὰ λάτρυα, οὐκ ἢ παρὶ χερσὶν ἰσχυρὸν Οὐρανὸν ἰσχυρὸν τὸν οὐρανὸν αἰὶν. Rhod. l. XXVIII, cap. 35. Elegantissimi sunt de Cra-

limo et Nicerato versus: Οἷος τὰ χερσὶν πύλας πύλας ἰσχυρὸν ἀνδρῶν... Ἰσχυρὸν δὲ πύλας οὐ καλὸν τίσεαι ἔπος; etc. Rhodig. ibidem ex Athenaeo. Dalec.

Aliud voluptatibus perniciosius. Vancem voluptatibus Moretus in Varro-nem lib. VI, cap. 12, expungendam censet, esumque lectionem a Politiano et Hermolao probari testatur. Lucilius: Scito etenim bene longinquum mortalibus morbum In vino esse, ubi qui invitavit dapilius sc. Theognis: Οἷος πινόμενος πόσις κακός· ἢν δὲ τις αὐτὸν Πίνῃ ἀναγκάσειν, οὐ κακός, ἀλλ' ἀγαθός. Panyasis: Ὡς οἷος θνητοὶσι θεῶν πύλας ἀνδρῶν ἀρετῶν πινόμενος κατὰ μέτρον, ὑπερμετρός δὲ χειρίων. Vide Politianum, Miscellon, cap. 64. Dalec. — Neque aliud voluptatibus. Quas praenatalura scilicet morte arumpit, si modus potandi absit. — Redundare haec vox voluptatibus Mu-reto videtur. Varr. legit. lib. VI, c. 12, pag. 110, meliorque futura sen-tentia, si ea deleatur. Hoc enim di-cet, immodico vino maxime debili-tari corporis vires: quod et poetæ cecinerunt, quos eo loci recitat: sed et libri testimoniorum pleni sunt, et exemplorum plena vita. Illud tamen voluptatibus, quod expungendum cre-dit, et Hermolaus, et Politianus agnos-cent: et quod in tutius est, MSS. omnes, Reg. Coll. Th. Chiff. Par. etc. Idem.

VIII. Ex eodem lacu. Latus dicitur

tius altero germanitatem praecedere, sive testa, sive fortuito eventu? Quamobrem de principatu se quisque iudicem statuatur. Livia Augusta LXXXII annos vitae Pucino vino retulit acceptos, non alio usa. Gignitur in sinu Adriatici maris, non procul a Timavo fonte, saxeo colle, maritimo afflatu paucas coquente amphoras: nec aliud aptius medicamentis indicatur. Hoc esse crediderim, quod Graeci celebrantes miris laudibus Praecianum appellaverunt ex Adriatico sinu. Divus Augustus Setinum praetulit

in vas quod mustum continet, quum pælo exprimitur, transmittiturque, quum in dolis conditur: une c'est vinum ex eodem lacu, *sin d'une même source*, Иско.

Germanitatem praecedere. Hoc est, praestantius esse altero, quod ex eodem lacu haustum, atque adeo germanitatis, sive fraternitatis, si fas est ita dicere, vinculo quodam conlunctum sit. Simili translatione palmas cuiusdam generis caryotarum sorores vocat, lib. sup. cap. 9. II.

Sive testa. Nam a testa, seu dolio saporem quemdam vinum accipit, et ex piceis quidem dolis olim expectatum. Иско.

LXXXII annos, LXXXVI omnino vixit, teste Diope, lib. LVIII, pag. 621: *ἐξ ἧς οὐδὲν ὀφείλει*. Haec Livia fuit Augusti conjux. Vetustae omnes editiones, Romana anni 1470, Parmensis, Tarvisina, aliaeque; cum libris MSS. vetustioribus habent *Livia*, non *Julia*. Иско.

Pucino. Vino ei nomen a castello est, de quo egimus lib. III, cap. 22. Hodique vinum ibi gloriæ nimiae haberi scribit Ioh. Candidus, lib. de rebus Aquileiae, quædā Baccius Iquidat lib. VI, pag. 328. In Notis, quæ

falso Titoni adscribuntur, apud Græterum pag. 144, *Pacium*. Иско.

Praecianum. Ch. *Praecianum* appellaverint. Gr. et Al. *Pyctanon* appellaverunt. Ed. P.

Pyctanon appellaverunt ex Adriatico sinu. Exemplar, Salmanticense non *Pyctanon* legit, sed *Praecianum*; Toletanum vero *Praecianum*, scribendum puto, *Paroetypianum*, ex Dioscoride lib. V: *Paroetypianum*, inquit, quod ex Hadriano agro itidem offertur, odoratum molliusque est, eo propter sulcit bibentes copiose potum, etc. Neque *pithanon* veribendum, hic esse persuadebit mihi Sabellius, atque qui eum carpit, Herinolaus, *pyctanon*, nam a Pucino castello, quod item Ptolemaeus Pucinum graece vocat, quomodo possessivum deduci possit *pyctanon*, non video. PIER. — *Praecianum*. Ita MSS. omnes, Reg. Colb. Th. non *pyctanon*, ut Herinolaus scripsit. Иско.

Divus Augustus. Et Rhaeticis etiam vino delectatum scribit Suetonius in eius vita, cap. LXXVII. Иско.

Setinum. Ab oppido Setia, nunc Sezze, haud procul Tarracina. Margialis lib. XIII, epigr. CXII: *Pendula Puaplines qua spectat Setia campos*;

cunctis, et fere sequuti principes, confessa propter experimenta, non temere cruditatibus noxiis ab ea saliva. Nasctur supra Forum Appii. Antea Caecubo erat generositas celeberrima in palustribus popule- tis, sinu Amyclano: quod iam intercidit, et incuria coloni, locique angustia; magis tamen fossa Neronis, quam a Baiano lacu Ostiam usque navigabilem inchoaverat.

Exigua vetulos misit ab urbe eosdos. Athenaeo lib. I, p. 26, οἷος Ἀτρίως, quod vinum simile Palermo dicit. Silio, lib. VIII, 376: *Ipsius mentis seposita Lyaci Setia.* HARD.

Non temere cruditatibus noxiis ab ea saliva. Nasctur supra Forum Appii. Simile non salivae exemplar Salinae ticense. Scribendum opinor, non temere cruditatibus noxiis ab ea. *Setia* nascitur supra Forum Appii. PLIN. — *Ab ea saliva.* Saliva, gustus et sapor. Persius: *Nec itaque solers tustorum nosse salivam.* De vini tamen familiari et peculiari sapore usurpatur infra lib. XXIII, cap. 1, circa medium. DALG.

Ab ea saliva. Ita libri omnes. II. e., ab eo vini liquore, quam, uti par est, omnino deserbuit. Plinius lib. XXIII, cap. 22: *Sua cuique vino saliva innocuissima est;* hoc est, naturalis sapor. Alia sententia lib. XI, cap. 12, ubi idem appellat quamdam siderum salivam. Setinis porro vini cibos concoqui Plinius tradit I. XXIII, cap. 21. HARD.

Forum Appii. De quo lib. III, c. 9. Ibi nunc Castrillo di S. Maria, IV MIL. p. m. infra Setiam, iusta paludes Pomptinae. HARD.

Circendo, etc. Galen. lib. xtra τόνου, in Arteriacorum expositione Caecubum vinum a loco dictum mi-

nime putat, sed ita vocatum fuisse quodvis vetustissimum, et ob vetustatem fulvum, κρύβρον, quod etiam Meth. XII rursus confirmat, et lib. I de Antidotis. DALG. — *Antea Caecubo.* Martialis lib. XIII, ep. cxx; *Caecuba Fundantis generosa coquantur Amyclis, Fatis et in media nona palude viret.* Sinus Fundanus, qui et Amyclanus, et Formianus, a Caietanensis dictus est, non minus quam Pomptinae paludes aquis stagnantibus et palustribus oppletur. Cave enim credas de palude Pomptinissima, aut Plinio nunc, aut Martiali, esse sermone; quem tamen errorem Plinio assingit Cluverius in Ital. ant. Ager Caecubus, de quo lib. III, cap. 9, nomen vino dedit. HARD.

Sinu Amyclano. In eo tracta fuerunt Amyclaeae deletae a serpentibus, et in propinquo Fundanus lacus. Sup. lib. I, cap. 5. DALG.

Quam a Baiano lacu Ostiam usque navigabilem inchoaverat. Scribendum non a Baiano, sed ab Averno. Suetonius in Nerone cap. xxx: *Fossam ab Averno Ostiam usque, ut navibus nec tamen mari iretur, longitudinis per sex miliaria; latitudinis qua contrariae quinqueremes contingerent.* Cornelius Tacitus lib. XV: *Namque ab lacu Averno navigabilem fossam usque ad ostia Tiberina depressuram promi-*

Secunda nobilitas Falernæ agro erat, et ex eo maxime Faustiano. Cura culturaque id collegerat. Exolescit hoc quoque, copiae potius, quam bonitati studentium. Falernus ager a ponte Campano laeva petentibus Urbanae coloniam Syllanæ nuper Capuae contributam incipit. Faustianus autem circiter quatuor miliaria vico prope Cedias, qui viens a Sinuessâ vi millibus abest. Nec ulli in vino maior auctoritas: solo vinorum flamma accenditur. Tria eius genera, atisterum, dulce, tenue. Quidam ita distinguunt: summis collibus Gauranum gigoi, mediis Faustianum, imis Falernum. Non omittendum autem nulli eorum, quæ celebrentur, iucundum saporem uvæ esse.

servat. PINT. — *A Baiuio laeu.* Qui et Avernae proprie appellatus, a Baiarum vicinitate Balani cognomen invenit. Hoc Neronis inceptum describit uberius Tacitus, et Tranquillus in Nerone, loc. cit. HARD.

Faustiano. Nunc *Falciano* dicitur, ubi nobilissimum hodieque æternum nascitur, incolæ *Vino Rotare* appellatum. H. — *Faustiano.* Chiffet. *Famatus;* et mox Dalecamp. *culpæ copiae potius, quam,* etc. Eo. P.

Ponte Campano. Fuit ille Savoni anni impositus (quo de anno diximus lib. 3, cap. 9) in via consulari, quæ ab urbe Capua ducit Sinuessam: ut recte vidit Golhofredus in Cod. Theod. lib. IX, tit. 40, de poenis pag. 304. Vide etiam Camillum Peregr. in Campan. pag. 418. Huius etiam nomen restat in vicino pago, & *Giovanni a Ponte Campano.* Quæ villa fortassis ea est, cuius Horatius meminit, Sat. I, v. 45: *Proxima Campano ponti quæ villula, tectum Praebuit* etc.

Urbanam coloniam. Quæ Ptole-

maeo lib. III, cap. 4, Forum Popilii; a Carinola seu Calenensi civitate, et Savone omne hanc provinciam diocesam Capuanam, cuius iurisdictioni olim quoque contribuit. Tabul. Peut. segm. IV. *Sinuessa VII a Ponte Campano III. Urbanis III.* Appellatione ea *Urbanis* indicatur colonia Urbana Syllana. HARD.

Cedias. Hic campus Ceditina, cuius meminil Plinius, lib. XI, cap. 97, et Ceditinae tabernae in via Appia, a doctis nominis vocatae apud Festum. Gruter. pag. 449: COLONIA SINUESSANA ET CEDITINA. HARD.

Summis collibus Gauranum gigoi. Cautimam utrumque exemplar non *Gauranum* agroselli; recte puto: nam de Gaurano infra discept. Cautimam autem Vinum Athenæus celebrat inter Hætica, lib. I. PINT. — *Summis collibus.* Muntium scilicet in eo tractu asinrentium. HARD.

Variæ venere. Variam fuisse eorum vini generum auctoritatem indicat, aliudque alio tempore præcelluisse: aut varia vini Albani genera rectillae,

4. Ad tertiam palmam varie venere Albana Urbij vicina, praedulcia ac rara in austero. Item Surrentina in vineis tantum nascentia; convalescentibus maxime probata, propter tenuitatem salubritatemque. Tiberius Caesar dicebat consensisse medicos, ut nobilitatem Surrentino darent, alioqui esse generosum acetum. C. Caesar, qui successit illi, nobilem vappam. Certant Massica aequae, ex monte Gauro Puteolos Baiasque prospectantia. Nam Falerno contermina Statana ad principatus venere non dubio; palamque fecere sua quibusque terris tempora esse, sicut rerum proventus occasusque, Iuncta his praeponi solebant

quod et Athenaeus prodidit lib. I, pag. 16: alterum subdulce, acerbum alterum: ὁ μὲν γλυκῦς, ὁ δ' ὀξύς. HARD.

Praedulcia, etc. Γλυκῦς, subdulce esse, non praedulce esse Athen. lib. I, ex Galeno aserit.

Albana Urbij vicina, praedulcia ac rara in austero. Item Surrentina in vineis tantum nascentia, etc. Legendum arbitratur Pintianus, non in austero, sed in arbusto, ut inf. Et quae in vineis arbustisque nascuntur, Fivodana. Ed. P. — In austero. Ita MSS. omnes. Rara esse ait Albana vina, quibus nil austera suavius, ut ait Tullius de Orat. lib. III, v. 101. Falernum quoque geminum Athenaeus agnoscit i. e. austerrum, et subdulce: ὀξύς καὶ γλυκῦς. H.

Surrentina. Laudat haec vina Martialis, lib. XIII, ep. ex; et Ovid. Metam. lib. XV, v. 710: *Surrentino generosas palmitē colles*. Colum. III, 2. Horat. II, Sat. 4, 57: *Surrentina vester qui miscet vina*. Ed. P.

In vineis. Palatis vitibus, vignes échalaées. HARD.

Surrentino darent, Galen. lib. XII

Therapeutices: *Surrentinum adstringit nihil, aliisque suavis est ac calidius*. DAL.

Vappam. Vappa, vinum corruptum, ἐσθρηνός οἶνος, vin tourné: ut οἶνος acescens: ἐσθρηνός, et ἐσθρηνός, evanidum, fugiens, qui n'est point de garde: ἐκσθρηνός, languidum et sublestum, qui n'a point de force. DAL. — *Vappam* Vinum sublestum vox ex samph. Horat. lib. I, Sat. 5, v. 16: *Abscentem cantat amicū*. Multa proptus vappa nauta. HARD.

Certant. De tertia palma, alve de tertia nobilitatis gradu certant cum Albanis Massica. Laudat Theophrastus, Od. I, 4, 49: *veteris pocula Massici*. HAN.

Ex monte Gauro. Hoc est, e monte Massico in Gaورانum translatis vitibus vina expressa. H. — *Gauro*. Sic ex MSS. emendavit Hardujinus; Gronov. et alii, *Gaurano*. Ed. P.

Ad principatus. Ad primam palmam: ut caeteris omnibus generibus anteponerentur. H. — *Dalec*, *princepatum*. Ed. P.

Iuncta his praeponi solebant Calena.

Calena; et quae in vineis arbustisque nascuntur, Fundana. Alia ex vicinia Urbis Veliterna. Privernatiaque. Nam quod Sigmiae nascitur, austeritate nimia continendae ntile alve, inter medicamina numeratur.

Quantum curriculum publicis epulis obtinere a Diyo Iulio (is enim primus auctoritatem his tribuit, ut in epistolis eius apparet) Mamertina, circa Messanam in Sicilia genita. Ex iis Potulana, ab auctore

Ab oppido cognomide, de quo iam diximus libro III, cap. 9. II.

Fundana. A suis quaque oppidis cognominata, de quibus, lib. III, egimus. Φουνδανός οἶνος Athen. lib. I, pag. 27. Et Privernas ager, et Veliternus, hodieque vini ferax, teste Baccio, lib. VI, pag. 287 et 289. Privernatia commendat Galenus apud Athen. lib. I, pag. 26. II.

Quod Sigmiae nascitur, austeritate nimia, etc. Martialis quoque, lib. XIII, epigramm. cxxv: Potabis liquidum Signina morantia ventrem; Ne nimiam sistant, sit tibi parca sitis. Celsus item, lib. IV, cap. 5, id resolutionem stomachi medendam, vinum Signinum ob insignem austeritatem commendat: hodieque ea vis ej vino est, teste Baccio, lib. VI, pag. 298. Vide et Catl. Aurelianus, lib. IV. c. 3. II.

Quantum curriculum . . . obtinere, etc. Quantum nempe auctoritatis ac nobilitatis locum: ab aurigis ducta metaphorā, qui currū in Circo certabant. HARD.

Pt in epistolis. Meminit harum Tranquillus in eius vita, cap. Lvi: Epistolae quoque eius ad senatum exstant, quas primum videtur ad paginas et fortiam memorialis libelli con-

vertisse, quoniam antea consules et duces non nisi transversa charta scriptas mitterent. Exstant et ad Ciceronem, item ad familiares, domesticis de rebus: in quibus, si qua occultius perferenda erant, per notas scripsit, sic stricto litterarum ordine, ut nullum verbum effici possit: quae si quis investigare ac perscrutari vellet, quantum elementorum litterarum, id est, d pro a, et perinde reliquis commisset. II.

Mamertina. Locum corruptissimum sic restituo, Mamertina circa Messanam in Sicilia genita et Italiana ab auctore dicta: ut sit sensus: Mamertina a Romanis dicta, eadem in Sicilia genita appellari Italiana. Athenaeus auctor, lib. I. Purr. — Mamertina. Laudat haec Athenaeus, lib. I, pag. 27; Martialis, quoque, lib. XIII, ep. cxxv: Amphora Nestora tibi Mamertina senecta. Si detur, quodvis nomen habere potest. Hoc est, vel Optimiana dici, vel Falerna potest, aut Caecuba: et cum praestantissimo quoque vino de homitate contendere. HARD.

Potulana. Athenaeo, lib. I, p. 27, Ποταλίος οἶνος pro Ποταλίος scribitur, et praecipuae commendationis esse dicitur. HARD.

dicta, in loco proximo Italiae laudantur praecipuae. Est in eadem Sicilia et Taurcominitanis honos, lagenis pro Mamertino plerumque subditis.

7. Ex reliquis autem a supero mari Praetutia atque Ancone nascentia, et quae a palma una forte enata Palmensia appellavere. In mediterraneo vero Caesernatia ac Maecenatiana. In Veronensi item Rhaetica, Falernis tantum posthabita a Virgilio. Mox ab intimo sinu maris, Adriana. Ab infero autem, Latinien-

Et reliquis autem a supero mari. Vista haec iuperntia appellata, ut Persica, de quibus lib. seq. cap. 11; vetus inscriptio apud Rivea. p. 337, NEGOTIANTES. VINI. SUPERNAT. ET. ARJ. MY. HAN.

Praetutia. De Praetutiano agro, I, III, cap. 18. Iuxta Anconam Sirolium oppidum est novo nomine, ubi Praetutianus olim ager, suo adhuc vino celebre, inquit Andr. Baccius, lib. V, pag. 259; Anconitanum laudat Athen. lib. I, pag. 26. H.

Palomensia. In Palmensi agro genita de quo, lib. III, cap. 18, ubi nunc castellum, *Torre de Palma.* Palmenses uvas inculas hodie Maranas vocant a vicino pago. In vinis non habet usum, sed in mensis tantum. Baccius, lib. V, pag. 256 MSS. *Palomensia* praefulerunt, et libri hactenus editi, veteri more, pro *Palomensia* quemadmodum in Vespasiani nummis, ROMA. SPVSCEA. PRO. ROMA. REMGENS. Sic passim in lapidibus et MSS. cos. et rocos., pro Consul, et *Proconsule* HAN.

Caesernatia A Caesena, de qua lib. III, cap. 20. Nostris temporibus, inquit idem Baccius, pag. 261, tam copia quam gratia facile laudem eam exsuperant vina Caesernatia, quam a vetustis scriptoribus habuere. Lau-

dant ea Cato, Varroque, de R. R. lib. I. HAN.

Maecenatiana. A Maecenate, C. Augusti familiari et hō aniceo, regio sanguine orso, quod Horatius palam facit. Eius enim pater Menodorus Caesaris partes secutus contra Pompeium. Menodori pater Menippus, et huius Cecinna, rex Etruscorum. Cilnium vocatum fuisse ostendit Tacitus, lib. V. Caeterum Augustus bellis civilibus Cilnium Maecenstem equestris ordinis cunctis apud Romam atque Italiam praeposuit. DAL.

A Virgilio. Lib. II Georg. v. 95. Admirantis hoc esse Plinius existimat: Seneca vero, inverſi, laudaturus ne, an vituperaturus sit Turn. lib. XXX, cap. 26. DALEC. — Georg. lib. II, v. 95: et quo te carmine dicam, Rhaetica? nec ullis. ileo contendit *Palensis*. Rhaetorum oppidum Verona dicitur, lib. III, cap. 23. HAN.

Adriana. MS. *Adriatica.* — *Adriana.* Αδριανός οἶκος Athenaeo, lib. I, pag. 33, ab Adria oppido in intimo sinu Adriatici maris posito, ut vidimus lib. III, cap. 20, et vino et mari nomen. HAN.

Latinicaesia. Et his generibus a suo quibusque agro nomen. Nos de his dudum in Geographicis egimus, lib. III. HAN.

sia, Gravisæana, Statoniensis. Etruriæ palmam Luna habet, Liguriæ Genua: inter Pyrenæum Alpesque Massilia gemino sapore, quando et condiendis aliis pinguius gignit, quod vocant succosum. Baeterrarum intra Gallias consistit auctoritas. De reliquis in Narbonensi genitis asseverare non est: quoniam officinam eius rei fecere tingentes fumo, utinamque non et herbis, ac medicaminibus noxiis! Quippe etiam aloen mercantur, qua saporem coloremque adulterant.

Verum et longinquiora Italiae ab Ausonio mari, non carent gloria: Tarentina, et Servitiana, et Con-

Luna habet. Hodieque vinum Lunense Romæ gratissimum. Baccius, lib. VI, pag. 307. Ex ora Genuensi vinum e Quinque tertis nominatum, eximie nobilitatis est: idem, p. 308. Hæd.

Liguriæ Genua. Vinum Ligusticum villoris notæ fuisse Martialis innuit, lib. III, ep. 82, *Ligurumque nobis adæquum miniscentur*, etc. H.

Pinguius. Nigrius, crassiusque. Sed et delicatius vinum habet Massilia hodie, cui a S. Laurentio nomen fecere. Hæd.

Baeterrarum. Hæd. procul Baeterris vinum generatum ab agro in quo provenit, nomen habet, *vinum nunc de Frontignan*. Sed et reliqua gallica vina sunt regalibus coenis expetita: e Campania Remense; et quod *vin d'Als de Sillery*, vocant, aliaque propemodum infinita. Hæd.

Quoniam officinam alius rei fecere tingentes fumo. Exemplar Toletanum, *quoniam officinam alius rei fumo tingentes fecere*. Legendum puto: *quoniam officinas eorum fumo et unguentis infecere*. Nam alibi Plinius vina unguentis condiri tradit. PONTAN. —

Quoniam officinam, etc. Vinum id Flato Comicus apud Athenæum *μαρτυρικόν* vocat: Martialis fumos Massilienses Locum; in quo sic condehantur, Columella Nebularium appellat. DæL. — *Tingentes fumo*. Fumo adulterantes, ut saporem mutarent, ac vetustatem referrent. Martialis, lib. X, ep. XXXVI; *Improba Massiliæ quidquid fumararia cõgunt, Accipit acriter quisquis ab igne cadus*. Et lib. III, ep. LXXXII: *P'el cocta fumis musta Massilianis*. Hæd.

Quippe etiam aloen mercantur. Ad potum vinum id non parabatur, sed ad usum medicinae. DæL. — *Etiã aloen*. Sic MSS. Reg. etc. nups. ut edidit omnes vulgo *alocen*. Hæd.

Tarentina. Iam hæc vinum Martialis lib. XIII, ep. LXXV, et Athenæus libro I, pag. 27. Et *Servitiana*, etsi ita MSS. omnes habent, Andr. Baccius lib. V, pag. 244, legit *Siberiniana*; ab urbe nobili, quam vulgus vocat *Sau-Soverina*, Archiepiscopali sede ornata, quae Staphano *Isipavò*, cuius ager hodieque optime vini ferax. Hæd.

sentiae genita, et Tempsae, ac Babiae, Lucanaque, antecedentibus Thurinis. Omnium vero eorum maxime illustrata Messalae potui et salute, Lagarina, non procul Crumēto nascentia. Campania nuper excitavit novis nominibus auctoritatem, sive cura, sive casu, ad quartum a Neapoli lapidem Trebellicis: iuxta Capuam Caulinis. et in suo agro Trebulanis: alioqui semper inter plebeia et Trifolinis gloriata.

Consentida. De Consentia et Tempsa lib. III, cap. 40. Haan.

Babiae. Apud Athen. lib. I, pag. 27, inter vina Italiae Βαβίως οἶνος laudatur, quem Plinius nunc. forte signat. Haan.

Lucanaque. E Lužanīae vinis, inquit, Thurina caeteris antecedit. Θουρίων οἶνος laudat ex Strabone Stephanus pag. 344. Haan.

Lagarina. Quibus salutem tam Messala lulit acceptam: ut Pucino Livia De Messala sene egimus in Auctorum Indice. A Lagaria quondam urbe Lagarina vina nomen habent, teste Strabone lib. VI, p. 263. Propie Thurius fuit: nec oppidi hodie ullum, nec vinearum superest vestigium. H.

Non procul Crumēto. De eo oppido jam supra diximus lib. III, cap. 45. Haan.

Trebellicis. Ο ἐν Νέῃ πόλει Τρεβελλικὸς οἶνος; inquit Ciceronius apud Athenaeum lib. I, pag. 27: εὐχάρτος τῷ θυμῷ, εὐστόμαχος, εὐστομος. H.

Caulinis. Quae: Palernia similia fuisse ait Galenus loc. cit. De vinis Caulinis vide Caraniti. Peregrinum in Camp. Fel. pag. 515. Haan.

Trebulanis. Trebulanis cognomine Balinienses, de quibus in Campania dictum est lib. II, cap. 9, dedere huic generi nomen: non Trevinum Cala-

briae oppidum, ut Baccius existimat lib. V, pag. 267. Haan.

Inter pl. et Trifolinis gloriata. Campania, inquit, et Trifolinis vinis gloriatur, sed quae inter plebeia et vulgaria numerari oportet. Ab agro cognomine traxere nomen. — *Trif.* Sic MSS. omnes et editi libri. Frustra Clavérus in Italia antiqua emendat, *Trifolinis gloria sua.* Hanc emendationem, tum MSS. omnium auctoritas, tum interpretatio nostra convellit. Quod si porro haec vina Campaniae propria ac peculiaris sunt, ut Plinius noster asseverat, male trifolia vina Dalecampiorum interpretatur. ea, quae tertio foliorum exortu, nempe tertio anno ad bibendum tempestiva erant, vulgo *vin de trois feuilles*, quum haec ubique gentium nasci possint. Ab agro Campaniae aliquo nomen oportet accepisse, eoque Cumis vicino. Iuvenalis, Sat. 9, v. 56: *Et Trifolium ager fecundis vitibus implet, Suspectumque iugum Cumis.* Trifolia vina inter plebeia pariter censei vult Martialis lib. XIII, ep. cxiv, cuius lemma, *Trifolinum vinum:* Non aut de primo, fateor, *Trifolia Lyaco, Inter vina tamen septima vitis ero.* Τριφυλῶς οἶνος; Galeno, de sanitate tuenda lib. V, cap. 5, pag. 447, tom. VI. Haan.

Nam Pompeianis summum X annorum incrementum est, nihil senecta conferente. Doloꝛe etiam capitum 10 in sextam horam diei sequentis infesta deprehenduntur. Quibus exemplis, nisi fallor, manifestum est, patriam terramque referre, non uvam; et supervacuum generum consecrationem in numerum; quum eadem vitis aliud aliis in locis polleat. Hispaniarum Laletana copia nobilitantur; elegantia vero Tarracoenſia, atque Lauronensia; et Balearica ex insulis, conferuntur Italiae primis. Nec ignoro, multa praetermissa plerosque existimaturos, quando suum cuique placet, et quocumque eatur, fabula eadem reperitur: Divi Augusti iudiciorum ac palati peritissimum e libertis, censuram vini in epulas eius facientem, dixisse hospiti de indigena vino, novum quidem sibi gustum esse eum, atque non ex nobilibus, sed Caesarem non aliud poturum. Nec negaverim et alia digna esse fama; sed de quibus consensus aevi iudicaverint, haec sunt.

IX. (VII.) Nunc simili modo transmarina dicemus.

Pompeianis. A municipio eius nominis, prope Vesuvium, de quo lib. III, cap. 9. HARD.

X annorum incrementum est. Durationis et aetatis tempus, ὃ ἀρχὴ ΔΑΙΔΩ.

Etiā capitum. MS. etiam capitis. ED. P.

In sextam horam. In meridiem. H. — *Quum eadem vitis... polleat.* Vel. pullulet; quod si placeat, legere inbet Balear. vitis alia olis in locis polletet. ED. P.

Laletana. De quibus iam dixi lib. III, cap. 4. Martialis lib. VII, ep. LIII: *Et Laletanor nigra lagena sapor.* Et lib. I, ep. XXVII: *Paez Laletana Copia*

magis, quae bonitate, commendari ea Plinius significat. HARD.

Tarracoenſia. Idem Martialis lib. XIII, ep. CXXIII: *Tarraco, Camparo tantum cœnura Lyaeo, Haec gessit Tuscis æmula vinq codis.* Silius quoque lib. III, 370: *Latio tantum cœnura Lyaeo Tarraco.* HARD.

Lauronensia. Ἀυρόπλις Tarracoenſis Hispaniae oppidum, a Sertorio Igno vastatum, ut auctor est Plutarchus in eius vita pag. 577. H.

Reperitur. Vel. reperitur. ED. P.

Indigena vino. Ibi genito, nec aliunde advecto: *du vin du pays.* H. *Poturum* MS. potaturum. ED. P.

IX. Nunc simili modo transmarina

In summa gloria post Homerica illa, de quibus supra diximus, fuere Thasium Chiumque: ex Chio quod Arvisium vocat. His addidit Lesbium Erasistrati maximi medici auctoritas, circiter CCCCL annum urbis Romae. Nunc gratia ante omnia est Clezomenio, postquam parcius mari condunt. Lesbium sponte naturae suae mare sapit. Nec Tmoliti per se gratia, ut vino: sed cuius dulci admixto, reliquorum duri-

ditanda. Ex transmarinis vinis praecipua Plautus in Poenulo memorat: *Vbi Lencalio, Lesbio, Thasio, Coo, robustate vino edentulo actum irritet.* DAL.

Supra diximus. Cap. 6. H.

Thasium Chiumque: ex Chio quod Arvisium vocat. Virumque laudat et Athen. lib. 1, pag. 28. Idem pag. 32, ex Chio genere illud anteponit, quod Arvisium vocant: *Χαρίτερπος δ' ἐστὶν ὁ Χίος, καὶ τοῦ Χίου ὁ χαλοῦμαρος Ἀποβέρτος.* Sic et Galenus scribit, κατὰ τόπον lib. II, cap. 4, pag. 364, et lib. IV, cap. 6 pag. 431. De eo Virgil. Ecl. V, vs. 71: *Vina novum fundam calathis Arvisia nectar.* Et Silius VII, 210: *Tmolus, et ambrosiis Arvisia poenula mēctis.* Ab Arvisio eius insulae monte, si Vibio Sequester fides pag. 312, id vino ei nomen. Chium hodieque vinum in summo pretio est. H.

Vocat. Dal. vocant. *Arvisium* Turn. XXV, cap. 26, agro aspero et impertuosq insulae Chio. Strabo lib. XIV. Virgilius in super. nota citatus: *Kipa fundam Arvinia:* quatenus aliqui legant *Archusia*. Huius meminit Clementis Alex. praedagog. II, cap. 2; Plutarch. adversus Epicurum; Victorius XV, c. 24. Servius apud Virgil. Georg. II, in his versibus: *Sunt et Amineae vites, firmissima vina, Tmo-*

lus et asurgit quibus, et rex ipse Phanacrus: notat Lucilio Xio αἶνος δυνάστην vocatum fuisse, tamquam satrapam, eademque forma loquendi Phanacrum regem appellari. Tmolus Lydiae mons Sardibus impiciens, Phanacrus promontorium in insula Chio, vino nobilissimum. Canterus cap. 3. DAL.

Lesbium. Quo nullum suavius alunt Alexius apud Athen. lib. I, pag. 28, et Archestratus pag. 29. HAN.

Circiter CCCCL. Ita MSS. omnes Reg. Colb. Chiff. etc. HAN.

Clezomenio. Ab urbe cognomine de qua lib. V, cap. 34. H.

Nec Tmoliti per se gratia, ut vino. Illud praetermittendum non est, Tmolitem et mesogitem idem vinum esse; Plinio diversa, qui paulo post de mezogite tamquam diverso loquitur; subscribit Plinio Strabo lib. V. PIR.—Nec *Tmoliti*. A Tmolo monte, de quo lib. V, cap. 30. Vinum Tmolites commendat Vitruvius lib. VIII, c. 3, pag. 161. Idem *Lydiam Tmoliten*. Sic enim legendum, non *Meliten*, ut in editis. H.

Cuius dulci admixto. Cuius vini mustum si reliquis admisceatur. Graecorum ritu loquitur, quibus γλυκὺς αἶνος, mustum est, et γινεον dulce. HAN.

lia suavitatem accipiat, simul et aetatem, quoniam vetustiora prolious videntur. Ab his dignatio est Sicyonio, Cyprio, Telmesico, Tripolitico, Berytio, Tyrio, Sebenyptico, In Aegypto hoc nascitur tribus generibus uvarum ibi nobile, Thasia, Aethalo, Peuce. Post haec auctoritas Hippodamantio, Mystico, Cantharitae, Protropo Gnidio, Catacecaumenitae, Petri-

Sicyonio, etc. Et haec a suis cognominatis oppidis, de quibus in Geographiis egimus. Sicyonium laudat Athenaeus lib. I, pag. 33. Berytio porro, Tyrioque, Gazetum adiungi, siue Gazeticum, quod ex eodem fere tractu, potuit, a Gaza scilicet urbe Palaestinae. Commendans enim id vini genus Sidon. Apollinar. Carm. 45, ad Ommatium; Corippus lib. III, mura. 3; Cassiodorus lib. XII, ep. 12; Fortunatus de vita S. Martini lib. IV; Gregor. Turon. de gloria. Conf. cap. 63, et alii. HARD.

Tribus generibus uvarum. Codices omnes tam antiqui quam impressi, Thasia et alopece agnoscunt, sed quia praecessit verbum *tribus*, emendatores veterem lectionem inverterunt, ut ex duobus generibus tria facerent vitellii genera. Sed satius fuisse pro tribus duobus substituere, quum pauca in Plinio numeri errore vacent, quam ita impudenter vinum praese lectioni afferre: nam de Aethalo et Peuce nusquam mentio, de alopece vero sic dicta quod canthas vulpium habetur, in fine capitis tertii dixerat. PIST.

Thasia. Et Thasiam in Aegypto vitem appellatam esse rursus idem tradit; cap. 22. HARD.

Aethalo, Peuce. Graeca haec sunt nomina, quibus fuliginosam, piccamque uvari designat, cui hanc appel-

lationem a colore traxerint. Porro enim *aethalo* rectius, quod probosphyraat, nempe ab εὖ et ἄλλω. II.

Hippodamantio. Vino huic factam appellationem a generositate crediderim: ἀγαθόν enim domare est: vox altera ἱερός, nihil aliud fere in compositione quam significata vocabulorum intendit. HARD.

Mystico. An ab insula Mysto, de qua lib. IV, cap. 49? II.

Cantharitae. A vite sine nominis huic vino appellatio est. Meminit Theophrastus de Caus. plant. lib. II, cap. 20: ἀμυρὸς ἢ λευκὴν καὶ ἀμυρὸς. HARD.

Protropo. ὑπότροπος αἶνος, protropum dicitur vinum, quod suapte impulsu atque uvarum pondere defluit, antequam uvae calcantur. Institores appellant, *Mère goutte: le vin qui vient sans avoir été pressuré.* Mustum lixivum appellat Columella, lib. XII, cap. 27: autem quam prelo pressum ut, quod in lacum musti fluat. HARD.

Catacecaumenitae. In Maeonia Κατακαυμένηταιν αἶνον gigni scribit Varro, lib. VIII, cap. 3, pag. 461. Est enim Maeoniae sive Mysiae pars Catacecaumene, Κατακαυμένη, testat. Strabone, lib. XII, pag. 579. Phrygiae Hesychio, in Εἰσαγωγή. De hoc vino Virgilius locutus, Georg. I. IV,

In summa gloria post HomERICA illa, de quibus supra diximus, fuere Thasium Chiumque: ex Chio quod Arvisium vocat. His addidit Lesbium Erasistrati maximi medici auctoritas, circiter CCCCL annum urbis Romae. Nunc gratia ante omnia est Clazomenio, postquam parcius mari condiunt. Lesbium sponte naturae suae mare sapit. Nec Tmoliti per se gratia, ut vino: sed cuius dulci admixto, reliquorum duri-

disanda. Ex transmarinis vinis praecipua Plautus in Poenulo memorat: *Vbi Leucadio, Lesbio, Thasio, Coe, vetustate vino edentulo aetatem irriget.* DAL.

Supra diximus. Cap. 6. II.

Thasium Chiumque: ex Chio quod Arvisium vocat. Virumque laudat et Athen. lib. 1, pag. 28. Idem pag. 32, ex Chio genere illud anteponit, quod Arvisium vocant: *Χαρίστρεος δ' ἐστὶν ὁ Χίος, καὶ τοῦ Χίου ὁ χαλσόμενος Ἀρβίσιος.* Sic et Galenus scribit, κατὰ τέκνον lib. II, cap. 4, pag. 364, et lib. IV, cap. 6 pag. 431. De eo Virgil. Ecl. V, vs. 71: *Fina novum fundum calathis Arvisia nectar.* Et Silius VII, 210: *Tmolus, et ambrosii Arvisia pocula sacra.* Ab Arvisio eius insulae monte, si Vibio Sequestro fides pag. 342, id vino et nomen. Chium hodieque vinum in summo pretio est. II.

Vocat. Dal. vocant. Arvisium Turn. XXV, cap. 26, agro aspero et importunosq. insulae Chii. Strabo lib. XIV. Virgilius in super. nota citatur: *Κίψα fundam Arvisia*: quamvis aliqui legant *Arthusia*. Huius meminit Clemens Alex. paedagog. II, cap. 2; Plutarch. aduersus Epicurum; Victorius XV, c. 24. Servius apud Virgil. Georg. II, in his verbis: *Sunt et Amineae vites, firmissima vina, Taro-*

lus et asurgit quibus, et rex ipse Phanaeus: notat Lucilio Xio esse *δυαστῆν* vocatum fuisse, tamquam satrapam, eademque forma loquendi Phanaeum regem appellari. Tmolus Lydiae mons Sardibus immixens, Phanaeus promontorium in insula Chio, vino nobilissimum. Canterus cap. 3. DAL.

Lesbium. Quo nullum suavius aiunt Alexius apud Athen. lib. I, pag. 28, et Archestratus pag. 29. HARD.

Circiter CCCCL. Ita MSS. omnes Reg. Colb. Chiff. etc. HAAR.

Clazomenio. Ab urbe cognomine de qua lib. V, cap. 34. II.

Nec Tmoliti per se gratia ut vinum. Illud praetermittendum non est, Tmolitem et mesogitem idem vinum esse; Plinio diversa, qui paulo post de mesogite tamquam diversa loquitur; subscribit Plinio Strabo lib. V. PINT.—*Nec Tmoliti.* A Tmolo monte, de quo lib. V, cap. 30. Vinum Tmolites commendat Vitruvius lib. VIII, c. 3, pag. 461. Idem *Lydian Tmoliten*. Sic enim legendum, non *Aeliton*, ut in editis. II.

Cuius dulci admixto. Cuius vini mustum si reliquis admisceatur, Graecorum ritu loquitur, quibus γλυστός αἶνος, mustum est, et vinum dulce. HARD.

tia suavitatem accipiat, simul et aetatem, quoniam vetustiora protinus videntur. Ab his dignatio est Sicyonio, Cyprio, Telmesico, Tripolitico, Berytio, Tyrio, Sebennytico, In Aegypto hoc nascitur tribus generibus uvaram ibi nobile, Thasia, Aethalo, Peuce. Post haec auctoritas Hippodamantio, Mystico, Cantharitae, Protropo Gnidio, Catacecaumenitae, Petri-

Sicyonio, etc. Et haec a suis cognominata oppidis, de quibus in Geographicis egimus. Sicyonium laudat Athenaeus lib. I, pag. 33. Berytio porro, Tyrioque, Gazetum adiungi, sive Gazeticum, quod ex eodem fere tractu, potuit, a Gaza scilicet urbe Palaestinae. Commendant enim id vini genus Sidon, Apollinar. Carm. 45, ad Oenomatium; Corippus lib. III, num. 3; Cassiodorus lib. XII, ep. 12; Fortunatus de Vita S. Martini lib. IV, Gregor. Turon. de gloria. Conf. cap. 65, et alii. HARD.

Tribus generibus uvarum. Codices omnes tam antiqui quam impressi, Thasia et alopece agnoscunt, sed quia praecessit verbum *tribus*, emendatores veterem lectionem inverterunt, ut ex duobus generibus tria facerent vitium genera. Sed satius fuisse pro *tribus* duobus substituere, quoniam pauci in Plinio numeri errore vacent, quam ita impudenter vinum praeconum lectioni asserre: nam de Aethalo et Peuce nusquam mentio, de alopece vero sic dicta quid castus vitulum haurit, in fine capitis tertii dixerat. PIST.

Thasia. Et Thasiam in Aegypto vitem appellatam esse rursus idem trahit; cap. 22. HARD.

Aethalo, Peuce. Graeca haec sunt nomina, quibus fuliginem, piceamque uvam designat, seu hanc appel-

lationem a colore traxerint. Porro enim *aethalo* rectius, quod probe floreat, nempe ab αἶθερ et ὄλλω. H.

Hippodamantio. Vino huic factam appellationem a generositate crediderim: ἀγαθόν enim domare est: vox altera ἱκτός, nihil aliud fere in compositione quam significata vocabulorum intendit. HARD.

Mystico. An ab imula Mysto, de qua lib. IV, cap. 19? H.

Cantharitae. A vite sine nominis huic vino appellatio est. Meminit Theophrastus de Caus. plant. lib. II, cap. 20: ἀμπέλως ἢ λυγρομένη καὶ ἀκρίως. HARD.

Protropo. Ἰπέρτροπος αἶνος, protropum dicitur vinum, quod nocte impulsu atque uvarum pondere defluit, antequam uvae calcantur. Institoris appellat, Mère goût: le vin qui vient sans avoir été pressuré. Mustum lixivum appellat Columella, lib. XII, cap. 27: ante quam prelo pressum sit, quod in lacum musti stagnat. HARD.

Catacecaumenitae. In Macedonia Κατακαυμένηται αἶνον gigni scribit Vitruvius, lib. VIII, cap. 3, pag. 161. Est enim Macedoniae aive Mysiae pars Catacecaumene, Κατακαυμένη, testq. Strabone, lib. XII, pag. 579. Phrygiae Mesychio, in Εἰσαρίωνος. De hoc vino Virgilius locutus, Georg. I. IV,

tæ, Myconio. Nam Mesogiten capitis dolores facere compertum est: nec Ephesium salubre esse; quoniam mari et defruto condidatur. Apamenum mulso praeicipue convenire dicitur, sicut Praetutium in Italia. Est enim hæc proprietas generum, ut dulcia utique inter se non congruant. Exolevit et Protagion, quod Italicis proximum fecerant Asclepiadis scholæ. Apollodorus medicus, in volumine, quo suavit Ptolemaeo regi, quae vina biberet, Italicis etiam tum ignotis, laudavit in Ponto Nasperceniten, mox Oreticum, Oeneaten, Leucadium, Ambracioten, et quod cunctis prætulit Peparethium: sed minoris famae esse dixit, quoniam ante sex annos non placeret.

X. (viii.) Hactenus bonitas vini nationibus debetur.

v. 330: *cape Masconi carchesia Bachi.* HARD.

Petritæ. A Petra, Arabiæ, ut quidem remur. HARD.

Myconio. Ab insula Mycono, de qua lib. IV, cap. 22. HARD.

Mesogiten. ETímolo monte: Diose. lib. V, cap. 40: Ο δ' (σῶον) ἐκ τῆς Ἀσίας, Μεσογίτης ἐκ τοῦ Τυβόλου, κίτραλγής, καὶ νύκτωρ βλαπτικός. HARD.

Apamenum. Ab Apamea, de qua lib. V, cap. 29. HARD.

Non congruant. Non sint opta, ut inter se miscantur. Plin. lib. XVII, cap. 35: *Mixtura generum etiam in vino, non modo in musto discora.* II.

Protagion. Quasi primæ æ præcipuæ auctoritatis vinum: πρώτης, διὰ τὰ πρώτα ἄγαν, ut quidem auguramur. HARD.

Oreticum. Vel *Oreticium*, ab Orco Eubœæ oppido, de quo, lib. IV, cap. 21. Incolæ Ὀρεῖται, vel Ὀρεῖται: dicti apud Strabonem, lib. X, p. 445. HARD.

Oeneaten. Quam Oeneaten, Leuca-

dium, Ambraciotenque copulet Plinius noster, Leucadia autem et Ambraciæ situs sint probe cogniti, ex lib. III, cap. 2; nullus etiam dubito quin Oeneates vinum appellatum sit a Calydonia his terris vicina, cui Oeneas Deianiræ pater imperavit. Quod si ab Oenoe insula; vel Icarî oppido nomen id deductum foret, non Oeneaten, sed Oenosten dici oportuerat. Leucadium vero commendat Athen. lib. I, p. 29. II.

Peparethium. In MSS. Reg. Colb. *Preparestium.* Vbi *Perperenium* legi oportere coniecit aliquando Sirmondus noster. Pintianum sequimur, quem Tutnebus quoque amplexus, Advv. lib. XXV, c. 26, pag. 909: De Peparetho insula, a vini fertilitate Euboens appellata; diximus lib. IV, cap. 23. Meminerit Peparethii vini Aristoph. apud Athen. lib. I, pag. 29; Heraclides in Politia, aliique. II.

Ante sex. Ita MSS. omnes. Frobenius interpolavit, *post sex annos.* In Reg. 2, *ante sextum annum.* II.

Apud Graecos iure clarissimum nomen accepit, quod appellaverunt Bion, ad plurimos valetudinum usus excogitatum, ut docebimus in parte medicinae. Fit autem hoc modo: uvae paulum ante maturitatem decerpitae, siccantur acri sole, ter die versatae per triduum; quarto exprimuntur; dein in cadis sole inveterantur. Cui marinam aquam largiorem miscent (a servi furto origine orta, sic mensuram explentis),

X. *Apud Graecos iure.* MSS. omnes curae: forte cura. HARD.

Bion. Blazov Rhodig. lib. XXVI, cap. 8, quod ad vetustatem accelerandam affuso mari egeretur. Marinam enim Veteres vinis miscebant; tum ut gratior sapor esset, tum ut celerior et praecocior velustas contingeret. Maris expertum vinum Gal. Meth. XII, ἀρπαγυρὸς vocat. Hermol. in Diosc. a festinatione nomen impositum, quasi violenter fiat. Plinius in Rud. act. II, scen. 7, vs. 30: *Quasi vinis Graecis Neptunus nobis effudit mare.* Itaque alvum prodi sperabit nobis salis poculis. Turneb. XXV, cap. 26, legit *Abion*, id est, adynamon. Vini Graeci faciendi rationem Cato docet cap. 24. Miscetur et sal, ut vinum incorruptum servet. Colum. XII, 37. Apud Horat. II, Sat. 8, 5: *Chium maris expertum*, vel nimis crudum, vel fucitum. — *Bion:* A vino, ut credere est, cuius incohemitati tuendae id utile foret, Dioscoridi vinum Omphacites. — Quod. Ita libri omnes, etiam MSS. tum hoc loco, tum lib. XXIII, cap. 26. Abion legit Turnebus, Adv. lib. XXV, cap. 26, pag. 900, quod ἀδύναμον interpretatur: sed aliud est ab Omphacite, quod bion esse docuimus, ἀδύναμον, uti liquet ex Dioscoride, Ammo et ex Plinio ipso, qui vinum adynamon

describit cap. 49. Blazov Rhodiginus, lib. XXVI, cap. 8, quod ad vetustatem accelerandam affuso mari cogeretur. Atqui in hoc vini genere nulla est aquae marinae mentio: sed in altero tantum, quod leucocum appellatur, et ab eo quod bion dixerunt, diversum est. H.

Docebimus. Lib. XXIII, cap. 26. HARD.

In parte medicinae. Conf. ad lib. XXIII, cap. 1. DAT.

Fit autem. Haec de vino, quod omphaciten vocat, totidem verbis Dioscorides lib. V, cap. 12. H.

Cui marinam aquam largiorem miscent. Exemplar Toletanum Cui legit, non Cui, ut intelligas habitantes insulae Co, nobilis aliqui natalibus Hippocratis. Cui lectioni favere videntur verba illa, quae paulo post sequuntur. PIST. — *Cui marinam.* Ita Reg. 2, non, ut editi, *cui marinam.* Diversum a superiore id vini genus: de quo Palladius, in Octob. lib. XI, tit. 14, p. 154: *Alii Graeci*, inquit, *Cui nimirum insulae Cyprus, ita iubent aquam marinam, etc.* Mox addit ea arte non aetatem solum vino, sed splendorem quoque coloris afferri. HARD.

Origine. Eius mixtura ex arte et modo parapsae origine orta a servi

idque translatum in album mustum, leucocoum appellatur. In aliis autem gentibus simili modo factum tethalassomenon vocant. Thalassiten autem vasis musti deiectis in mare, quo genere praecox sit vetustas. Nec non apud nos quoque Coum viaum ex Italico faciendi rationem Cato demonstravit, super caetera in sole quadriennio maturandum praecipiens. Rhodium Coo simile est, Phorineum salsius Coo. Omnia

mensuram solii, ex quo hauserat, ita replente. II.

Idque translato: Ch. *quae translata.* En, P

Leucocoum. Hoc est, album e Coum. Sic testidimus ex vestigiis veterum codd. Reg. 1, Colb. 4, in quibus *leucocoum*: Reg. 2, in quo *leucocoum* legitur. In Chiff. codice Dalecampius, in aliis hoc Turnebus vidit Adv. lib. XXV, cap. 26, pag. 909. Prius *leucocoum*, *λευκόπου* legebatur, hoc est, albicantis coloris. Factum id porro nomen a *λευκός* et *κῆς*, hoc est, ex vini albi, et patriae, in qua gignitur, appellatione. Apposite id quidem ad totius loci sententiam: antecedit enim ex emendatione nostrae: *Cui marinam aquam largiorem miscuit... idque translatum in album mustum, leucocoum appellatur.* Sic vocis pariter composita *Hippocoum* Veteres appellavere, vinum stilicet, doctore Pesto, ex insula Coo, dictum ab agro generoso, cui nomen est Hippo. II. — *Tethalassomenon* vocant. Oraculum vetus redditum narrant, Dionysium mari demergendum. Athenaeus refert Dionysium fulmine Iovis accensum in ara fugisse. Virumque id vini temperaturam cum aqua marina indicat. Dat. — *Tethalassomenon.* *Tethalassomenon* maxime commendat Athenaeus lib. I, p. 32. Vina

Graeca fere sic omnia condiebantur. Vnde festinus est hominis naufragi apud Plautum in Rodente iocus: vid. sup. not. 2 huj. cap.

Super caetera in sole quadriennio maturandum praecipiens. Ita codices nostri armet. At Cato tantum quadriennio postulavit: de R. R. cap. 112, pag. 63: *Amphoras, inquit, in sole posito, ubi herba non siccet; et amphoras aperto, ne aqua accedat: et ne plus quadriennio in sole siveris.* Post quadriennium in culcum composito, et instipato. Initium hoc capitula siue fecerat: *Vinum Coum, si fuerit velle, aquam ex alto marinam sunita, mari tranquillo, quom ventus non erit, etc.* II. — *Quadriennio.* Videtur in Exemplaribus Casonia, quae habuit Plinius, scriptum fuisse *quadriennium*, ut et quaedam adhuc habent. At in accuratioribus exemplaribus editionibusque legitur, *quadriduum*. Illic certe in Plinio aut emendandum, aut intelligendum; *quadriduo*. Baer.

Rhodium Coo simile est. E Zacyntho praecipue hudebatur. HALL. — *Rhodium.* Rhodium tamen minus quam Coum, aquam marinam pati, scribit Athen. lib. I, pag. 22. HALL.

Phorineum. MSS. R. alique, *Phorineum*. Ignota vox. An *Coryneum*, a Coryna oppido, prope Clazomenas, de quo agitur lib. V, cap. 31. HALL.

transmarina septem vel in sex annis ad vetustatem mediam pervenire existimantur.

XI. (IX.) Vinum omne dulce minus odoratum: quo tenuius, eo odoratius. Colores vinis quatuor: albus, fulvus, sanguineus, niger. *Pythium* et *melampsythium* passi genera sunt, suum saporem, non vini referentia: *Scybilites* vero musti, in Galatia nascenti, et *Aluntium* in Sicilia. Nam *siraenum*, quod alii *hepsema*, nostri *sapam* appellant, ingenii, non naturae

XI. *Minus odoratum.* Aristot. Problem. sect. 3, quæst. 13, et Theopr. de Caus. lib. VI, cap. 24. Basac:

Coloris vinis quatuor: albus. Galeo vinorum colores sunt, λευκός, albus: κίρρος, fulvus: ἐρυθρός, ruber, sive sanguineus: ξανθός, flavus, sive gilvus, quem idem vocari posse ait. πύρρος ὀψρον, s. rufillo pallascentium: μέλας, niger: αἰσπός, pallidus, medius inter album et fulvum, ut fulvus medius est inter album et nigrum. Color κίρρος annis et vetustate in ξανθόν transit. Dal.

Pythium, etc. Pythiam vitem eam esse putant, quæ et Pratinia dicitur. Rhod. lib. XIX, cap. 15. Dal.

— *Pythium.* Ὑθίου οἶνον meminit Eubulus apud Athen. lib. 1, pag. 28. Μελαμψύθιον, nigrum Pythium est. Hesychio, Ψύθια σῆδος ἀμπέλου. H.

Passi genera sunt. Athenæus, lib. 1. Dal. — *Passi genera.* Passum est mustum, quod solem vel ignem passum est. Passum tamen alii sole, destitutum igne et coctione fieri intelligunt. Nonius, cap. 17, n. 16: Varro de vita populi romani lib. I. Passum nominabant, si in vindemia uam diutius coctam legissent, eamque passi essent in sole aburi. Vinum passum imitatur ea potione Turcae, quam sorbet vocant. Fit ex uva passu quæ mol

subacta sit, cui deinde calda superfunditur: vase deinde tecto ea deferrebit per aliquot dies: peractaque fermentatione, sit inmundi, caporis. Vide Busbeq. ep. 1. H.

Scybilites. Græcis Σκυβίλιτας οἶνος. Prius Cimbilites legabatur. At in man. Reg. Colb. ac Par. Cimbilites. Ex quo haud dubia coniectura Scybilites rescriptissimus, suffragante Galeo de sanitato tempore, lib. V, cap. 5, pag. 448, torn. VI: Σκυβίλιτας οἶνος. Et uvæ Σκυβίλιταὶ κατὰ τὰς Παμφυλίαν, de alig. Fac. lib. II, cap. 10, pag. 343, eod. torn. Denique Σκυβίλιτας οἶνος inter vina dulciora eodem censetur de simpl. med. Fac. lib. IV, cap. 8, pag. 95. Hasen.

Aluntium. Ab oppido cognominis, de quo lib. III, cap. 44. H.

Nam *siraenum*. Galenus in explic. voc. Hipp. torn. II, pag. 91: Ἐστὶν ὁπερ καὶ Σίρανον. Hippocr. ipse de morb. mul. lib. 1, text. 91, p. 479, οἶνον σιραῖον. Diosc. lib. V, cap. 9, καὶ ὁ καλεσόμενον τοῦ γλυκύνος Σίρανος ἢ ἔστιν καλούμενος. *Sapam* quæ fit musto igni decocto, Græci siraion seu heptema vocant. In officinis Pharmacopoliarum, ros, sive sapa simplex. Haas:

Nostri sapam appellant. Colum. lib. XII, cap. 49, sapam fieri tradit nunc

opus est, musto usque ad tertiam partem mensurae decocto; quod ubi factum ad dimidiam est, defrutum vocamus: omnia in adulterium mellis excogitata. Sed priora uva terraque constant. Passum a Cretico Cilicium probatur, et Africum, et in Italia finitimis²que provinciis. Fieri certum est ex uva, quam Graeci sticham vocant, nos apianam; item scirpula, diutius in vite sole adustis, aut ferventi oleo. Quidam e quacumque dulci, dum praecocta alba, faciunt: siccantes sole, donec paullo amplius dimidium pondus supersit, tutasque leniter exprimunt. Deinde quantum expressere, adiciunt vinaceis aquae Puteanae, ut et secundarium passum faciant. Diligentiores eodem

quarta parte consumpta, nunc tertia, nunc dimidia. Vide locum. *Carchum* sapam Marcellus medicus appellat, vulgo, *vin aut*: ut defrutum, *raisiné*. DAL. — Quomodo Antiqui vinum excoquerent videri est in Herculanensibus picturis, *Pittura antica d'Ercolano*, tom. I, tab. 35. BERT.

Defrutum. A deferendo dictum, auctore Palladio. Gallis, *vin cuit*. Carasius in Pharmac. pag. 443, modum utriusque parandi edoget. Columella, lib. XIII, cap. 24: *Mustum quum dubiosissimi saporis decoquantur ad tertia, et decoctum, sicut supra dixi, defrutum vocatur*. HARO.

Sed priora. Non ab ingenio et arte, sed a natura, hoc est, ab uvae terraeque bonitate, priora illa suam auctoritatem obtinent. HARO.

Uvae terraque constant. Saporis proprietatem ex uvae terraeque natura et conditione obtinent, non hominum industria. DAL.

A Cretico. Post Creticum, cui princeps locus debetur: *Malvoisie*. Baccius, lib. VI, pag. 23. II.

Nos apianam. Graecis *ερίφρα* a *ερίφ*, hoc est, ab acinorum ordine. *Raisin, raisiné*, ut diximus cap. 4. Passi ex uva apiana conficiendi modum docet Columella, lib. XII, cap. 39, pag. 442. HARO.

Item scirpula. Cuius lani ante facta mentio, cap. 4, his verbis: *Item scirpula pasta acino*. II.

Aut ferventi oleo. Aut aqua fervente et oleo. Sic Montepessulani passum suum dum parant, racemos binos hinc illinc filo ligatos, vitiosis acinis forfice detractis, ferventi linivio, addito olei paululum, immergunt, quoad flaccescant tantum, et corrugentur: deinde periculis imponunt, ut sicascant, ac post triduum quadriduum insolant. DAL. — *Ferventi oleo*. Ita Columella lib. XII, cap. 16, p. 423. HARO.

Adiciunt. Quantum boni succi ad primum passum expressere, tantum vinaceis aquae adiciunt ad secundarium faciendum. Vinacea, *le mare*, ut diximus cap. 3. II.

modo siccatis acinos eximunt, ac sine sarmentis madafactos vino excellenti, donec intumescant, premunt. Et hoc genus ante caetera laudant: ac simili modo aqua addita, secundarium faciunt. Medium inter³ dulcia vinumque est, quod Graeci aigleucos vocant, hoc est, semper mustum. Id evenit cura, quoniam fervere prohibetur: sic appellant musti in vina transitum. Ergo mergunt e lacu protinus in aqua cados, donec bruma transeat, et consuetudo fiat algendi. Est etiamnum aliud genus eius per se, quod vocat dulce Narbonensis provincia, et in ea maxime Vocontii. Asservatur eius gratia uva diutius in vite,⁴ pediculo intorto. Ab aliis ipse palmes inciditur in medullam, ab aliis uva torretur in tegulis; omnia ex Helvenaca vite. His adiciunt aliqui, quod vocant diachyton, uvis in sole siccatis, loco clauso per dies septem, in cratibus, totidem pedes a terra alte, noctibus a rore defensis, octavo die calcatis: ita fieri

Siccatis. Vvis nimirum acinos, hoc est, grana eximunt, reiectis sarmentis, hoc est, pediculis et ligno, cui ea adhaerescunt. Habel haec eadem fere Mago apud Columell. lib. XII, pag. 39. HARD.

Sine sarmentis madafactos, etc. Columell. lib. XII, cap. 39; Cato cap. 43, *scorpiones* vocant: Varro, lib. I, cap. 54, *scopos*, nempe uvas cum acinorum detractorum pediculis integras, a scoparum similitudine. Pediculos acinorum in uva Graeci vocant *ποτμοτρεπάς*, siccum *πύλαμα*, pomorum *πύλαμα*, Palladius *tenacina*. DAL.

Aigleucos. Graeci *ἀγύλαυχοι*, vinum quod est semper dulce, sive mustum, quia fervere prohibetur: nam fervere musta dicuntur, quum in vina transeunt. HARD.

E lacu. Quid lacus sit, diximus c. 7. Habel his aliquid simile Cato cap. 120, pag. 65. HARD.

Genus eius per se. Genus vini quod natura sua ac sponte, sine ulla promodum arte, eiusmodi est quale Graecorum *ἀγύλαυχοι*. Nunc appellant *le vin doux de Limoux*, sive *Mauqueto de Limoux*. Item, *le vin nuocat d'Aile*. Vide G. DU CATEN, hist. Langued. lib. I, pag. 43. HARD.

Pediculi intorto. Hunc morem e Cretensibus in sua Malvasia hodieque servari dicit Apdè. Baccijs, lib. 4, cap. 8, pag. 12. HARD.

Helvenaca. Seu Helvica, ut dictum est cap. 3. HARD.

His adiciunt. His vinorum dulcium generibus. HARD.

Diachyton. Columella, lib. XII, c.

optimi odoris saporisque. Dulei a genere est et melitites. Distat a mulso, quod sit e musto, cum quinque congiis austeri musti, congio mellis et salis cyatho suffervectis, austerum. Sed inter haec genera potuum ponere debeo et protropum: ita appellatur a quibusdam mustum sponte defluens, antequam calcentur uvae. Hoc protinus diffusum lagenis suis deferere passi, postea in sole quadraginta diebus torrent aestalis secutae, ipso Canis ortu.

XII. (x.) Non possunt iure dici vina, quae Graeci deuteria appellant, Cato et nos loram, maceratis aqua vinaceis: sed tamen inter vina operaria nume-

27. DAL. — *Diachyton*. Διαχυτόν, diffusum. Rhodii vini genus, passio quam maxima similia *προχυτόν* appellatum scribit Timachides Rhodius apud Athen. lib. I, pag. 31. HARD. — *Vitis in sole siccatis, loco clauso*, etc. Vvas sic resiccatas extra vitem et a suis palmilibus extractae Graeci vocant *θηλοπιδετυμένης*. In crate, et super cainas id commodè fieri ostendit Colum. lib. XII, cap. 46. Ea vocemittitur Dioscorides in vino myrtile, et *δέ*, inquit, *προθηλοπιδετούσιν ἐν ἡλίῳ*. DAL.

Quod fit e musto. Hoc est, quoniam sit e musto, vinum scilicet melitites. Diosc. lib. V, cap. 45: *Οἶνος μελιτικός, διαφέρει τοῦ γινεμενίτος, ὅτι ἐκείνο μὲν ἐξ αὐστηροῦ οἴνου, ὁ δὲ μελιτικός πρὸς τὴν χύμας αὐστηροῦ γλυκύου. μελιτός, χόυν ἐνα, καὶ ἄλλος κύμας ἐνα*. Distat a mulso: *mulsum enim ex musto vino fit*. Melitites autem ex musto, cum quinque congiis austeri musti congio mellis et salis cyatho suffervectis: nam verbo ὑπαρξὺν paulo postea utitur. H.

Protropum. De quo iam diximus, cap. 9. HARD.

Mustum, etc. Uxviurq mustum a Latinis voceri, auctor est Athod. lib. XXVIII, cap. 34. Vide Athenaeum, lib. I. DAL.

XII. Quae Graeci deuteria appellant. Deuterias Hesychio: *δευτερίας οἶνος, ὁ κατὰ τὸ ὑδιον ἀνιχνῆναι εἰς τὰ στήμυλα*. Turn. cap. decimonono, libri vigesimi, octavi *Advers.* DAL. — *Deuteria*. Subintelliga vina: *δευτερίας οἶνος*, vina secundaria. Diosc. lib. VI, cap. 43; Hesychius l. c. II.

Cato. De R. R. c. 57, pag. 430 *Vinum familiae ubi vltendens facta erit, loram bibant mentes tres*. Varro quoque de R. R. lib. I, cap. 54: *Vocatur lora, quod lota acina, ac pro vino operariis datur hieme*. Quod Galli vocant *du rapé*, et si id secundarium dici vinum quoque, et lora possit, re tamen ipsa ei apparatus, atque etiam facultate a Veterum lora discrepat, HARD.

Vinaceis. Viascea, le marc, ut diximus cap. 3. HARD.

rantur. Tria eorum genera. Decima parte aquae addita, quae musti expressa sit, et ita nocte ac die madefactis vinaceis, rursusque prelo subiectis. Alterum, quomodo Graeci facitavere, tertia parte eius quod expressum sit, addita aquae, expressoque decocto ad tertias partes. Tertium est, faecibus vini expressum, quod faecatum Cato appellat. Nulli ex his plus, quam anno, usus.

XIII. (XI.) Verum inter haec subit mentem, quum sint genera nobilia, quae proprie vini intelligi possint, LXXX fere in toto orbe, duas partes ex hoc numero Italiae esse, longe propterea ante cunctas terras. Et hinc deinde altius cura serpit, non a primordio hanc gratiam fuisse: (XII) auctoritatem post sexcentimum Urbis annum coepisse.

XIV. Romulum lacte, non vino, libasse, indicio sunt sacra ab eo instituta, quae hodie custodiunt morem. Numae regis Postumia lex est: Vino rogam

Decima. Hic modus a Columella traditur; lib. XII, cap. 40, pag. 443: *Lora optima quomodo fiat. Quantum vini uno die feveris, eius partem decimam quot metretas efficiat considerato, et totidem metretas aquae dulcis in vinacea addito.* Sic etiam Diosc. lib. V, cap. 43. HARD.

Cato appellat. De R. R. cap. 453, pag. 82: *Vinum faecatum sic facito. Fascinas olearias Campanicas illi rei habeto: eas foveis impleto, sub preloque subito, exprimitoque.* H.

Nullis ex his. Post annum, inquit, vina haec exolescunt. Diosc. loc. cit. *Χρῆς δὲ μὲν τῶν ἐν τῷ ἐνιαυτῷ τῶν τῶν γὰρ ἀπὸ τῶν ἑξῆς.* II.

XIII. Duas partes. Hoc est, bassem, les deux tiers. HARD.

XIV. Romulum lacte, etc. Paulus

ex Festo: *Sobrium vicum Romae dictum putant, vel quod in eo taberna nulla fuerit, vel quod in eo Mercurio laete, non vino supplicabatur.* Ante Romulum tamen Latinos vino libasse docet eiusdem Festi fragmentum: *Rustica vinidia appellantur, mense Augusto quarto decimo kal. septembris Iovis dies festus, quia Latini bellum gerentes adversus Mezentium, omnis vini libationem ei Deo dedixerunt,* etc. HARD.

Postumia lex est. Postumia, postrema superiotque vitae tempore lata De huius verbi notione vide apud Gellium, lib. XII, cap. 16, Caelii Vindicii et Sulpitii controversiam. Vt ab extra estomus, a citra citumus, sic fit a post postumus, Canterus, lib. II, cap. 10. Vel po-

ne respergito. Quod sanxisse illum propter inopiam rei nemo dubitet. Eadem lege, ex imputata vite libari vina diis, nefas statuit, ratione excogitata, ut putare cogerentur, alias aratores, et pigri circa pe-

numa, ab eorum similitudine, qui patre mortuo nascuntur. Nam multis annis post eius interitum, Numae libri reperti sunt Pontifici iuris, ac tu lucem editi, quibus id iussisse verisimile est. Supra, lib. XIII, cap. 43. Scaliger in Catulli versu: *Vt lex Postumiae iubet magistras*, interpretans, *legem Postumiae*, pro *lege Postumia*: eodem ratione dictum censet, qua urbem Romae, et herbam lapathi legimus: citansque hunc Plinii locum, vult has leges Numae ἀνυστοτικὰς fuisse, non πολιτικὰς. Qui enim id Numae vetarit, quum ex veteribus auctoribus satis constet, vino rogum respergi? Apparet itaque, inquit, allatum esse ad voluptuorum dieteria, cuiusmodi sunt haec in Epigr. Graecis: Μὰ μὲν, μὰ στεγάνους λιβάνας στήλαις χαρίζου, Μυδι τῇ πῦρ βράζει· εἰς πῦρ ἢ δαπάνη. Ζῶν τί μοι, εἴ τι θάλας, χάρισι, τίρρη δὲ μεθίσταναι Πυλὸν ποίεμας, οὐχ' ὁ θάπης κίετο. Quamquam, subiungit, in duodecim scriptum fuit: ΜΥΡΡΙΝΑΝ ΜΟΡΤΥΟ ΝΕ ΙΝΔΕΤΟ. DALED. — *Postumia lex*. A Postumio iudice lata, Numa praesente. Delicias facit Scaliger, qui hoc Catulli versu; *Iuger mi calices amari-ros, Vt lex Postumiae iubet magistrae* legis huius e Numae Pompilio latae fieri mentionem putat; quum ibi Postumia mulier libacissima fuerit, cuius hortatu et Catullus ipse potare se largiter velle significat. II. — *Postumia*. Parm. edit. et Chifflet. cod. *Postimi*. Ev. P.

Vino rogum ne respergito. Manibus quum parentabatur, rogum sepulchrumve conversa manu vino respergebant, pocula libabant, effuso vino vasa in ignem mittebant, nigras hostias immolabant, Alexander ab Alex. lib. V, cap. 26. Quamvis ob inopiam Numa rogum vino aspergi vetuerit: Decemviri tamen, quorum leges interpretati sunt Scaevola, Laelius, Capito, ab suctore nominati, vino quovis id fieri permisissent, praeterquam Murrato, quod ex Varro Festus citat. Pythagoricae disciplinae scientissimum regem hoc Symbolo putant vinum iracundis prohibuisse. DALED. — *Vino rogum*. Fuit ea tamen consuetudo Veterum, ut rogum reliquiasque vino respergerent. Vide Homerum, Iliad. V, in funere Patrocli: quem secutus Maro, Aem. lib. VI, v. 226: *Postquam collapsi cives, et flamma quiescit, Reliquias vino ac bibulam lavere favillam*. Decemviri ann. V. C. trecentesimo tertio, lege XII tabularum, non omnem vini, sed murrati tantum resperisionem vetuere: *Murrata potio mortuo ne inditor*. Quam Cicero de Legg. lib. II, explanans uberius, pro murrata potione, *sumptuosam resperisionem* dixit. HARD.

Imputata vite. Nondum putata. H.

Alias aratores, et pigri circa pericula arbasti. Quum aliqui de aranda solum tellure cogitarent, et circa pericula vitis arbastae pigri forent. HARD.

ricula arbusi. M. Varro auctor est, Mezentium Etruriae regem auxilium Rutulis contra Latinos tulisse vini mercede, quod tū in Latino agro fuisset. (XIII.) Non licebat id feminis Romae bibere. Invenimus inter exempla, Egnatii Mecenii uxorem, quod vinum bibisset e dolio, intersectam fusti a marito, eumque caedis a Romulo absolutum. Fabius Pictor

Arbusi. Vitium arboribus applicitarum. HAZO.

Non licebat id feminis Romae bibere. Vide Val. Max. lib. II, cap. 4. Scribit Gellius romanas mulieres usas in potu laurea; passio, murrhinum; quo loco lauream loram esse intelligunt. Grandiores natu feminas auctor est Varro bibere solitas loram, poscam, defrutum, passum, quod a Plauto dictum volunt murrhinum. Rhod. lib. XVIII, cap. 37. Mulieres romanas, servos; ephebos ad annum usque tricesimum, mulieres item Massilienses vino abstinentiae referi idem auctor, lib. XXVIII, cap. 5. Apud Agellium Cato in oratore de dote: *Vir, nisi quans divorcium facit, mulieri iudex et pro censore est: imperium, quod videtur, habet: si quid perverse tetraque factum est a muliere, multatur: si vinum bibit, si cum alieno viro quid probi fecit, condemnatur, etc.* Lips. lib. I, cap. 13. Apud Nonium Cic. III de Rep. Ita magnam vim habet disciplina verecundiae: Carent temeto omnes mulieres. Idem lib. IV: *Atque etiam si qua erat famosa, ei cognatio oculum non ferebat.* Apud Athenaeum, lib. X, Polybius scribit, etiam nullo modo fallere potuisse quae bibissent, quum mos ille mane ipsas osculandi ea de causa sit inventus, et illarum curae non committeretur cella viparis. Victorius, lib.

XXIV, cap. 2. DALLÉ. — *Non licebat.* Gellius, lib. X, cap. 23, pag. 556: *Mulieres Romae, inquit, atque in Latio, bibere solitas ferunt loram, passum, murrhinum, et quae id genus sapient, potu dulcia.* Vide et Dion. Halic. lib. II, pag. 96. Addit Aelianus Variar. lib. II, cap. 38, nec ruculae cuiquam nobilium a pube ad annum xxxv vinum bibere. II.

Metelli. Val. lib. VI, cap. 3; Gellius, lib. VI, cap. 23; Sigonius de iure ant. Rom. I. I, c. 9. — *Egnatii Mecenii.* Egnatium Metellum vocat Val. Max. lib. VI, cap. 3, pag. 304, eiusque factum sit non accusatore tantum, sed reprehensore caruisse. Verum non Metellum, sed Mecenium appellatum esse, testis est praeter Plautum Tertullianus in Apolog. cap. 6: *Circa feminas quidem, inquit, etiam ipsa illa maiorum instituta ceciderunt, quae sobrietati patrocinabantur... quum mulieres usque adeo vino abstinerent, ut matronam ob resignatos cellae vinariae loculos mi inedia necarint: sub Romulo vero quum vinum attigerat, impune a Mecenio marito trucidata est. Idcirco et oscula propinquis offerre necessitas erat, ut spiritus iudicaretur.* HAZO.

Fabius Pictor. De eo in Auctorum Indice. Habet haec quoque Tertullianus in Apol. cap. 6. II.

in Annalibus suis scripsit: Matronam, quod oculos, in quibus erant claves vinariae cellae, resignavisset, a suis inedia mori coactam. Cato ideo propinquos feminis osculum dare, ut scirent, an temetum olerent. Hoc tum nomen vino erat: unde et temulentia appellata. Cn. Domitius index pronuntiavit, mulierem videri plus bibisse, quam valetudinis causa, viro insciente, et dote mulctavit: diuque eius rei magna parsimonia fuit. L. Papirius imperator adversus Samnites dimicaturus votum fecit, si vicisset, Iovi pocillum vini. Denique inter dona sextarios lactis datos invenimus, nusquam vini. Idem Cato, quum in Hispaniam navigaret, unde cum triumpho rediit: « Non aliud,

Idro propinquos. Gellius, l. c. Institutumque est, ut cognatis osculum ferrent, deprehendendi causa, ut odor indicium faceret, si bibissent. H.

Temulentia. Nonius, cap. 4, n. 14, pag. 486: Temulentia dicta est ebrietas, dicta a temeto, quod est vinum, quod autemet mentem, M. Tull. de rep. lib. IX. Ita magnam habet vim disciplinae verecundiae: Carpent temeto omnes mulieres. Haro.

Mulierem videri plus vini bibisse. Ea modestia fuit priscorum hominum, ut qui testimonium dicerent, etiammi referrent quae vidissent, et certo scirent, ea tamen istud sibi videri, voluptuosius, donatus, loquerentur. Idem observatum fuit in senatueconsultiis, quae ob id δῆγμα Graeci vocaverunt, in plebiscitis, et a iudicibus in causarum cognitione, quae vera esse didicissent, ut eo, non tamquam essent, sed tamquam facta viderentur, promouerent. Cuiusmodi Observ. lib. III, cap. 26. Brissotius, cap. 22. Dal.

L. Papirius imperator, etc. De hoc vide lib. XVII, cap. 11. DALLÉ. — Papirius. Porcorum Caudinarum infamiam, quando deditionem Samnitibus fecit romanis exercitus, et sub legem missus est cum utroque consule, anni Urb. cond. 433, sequenti anno insiori Samnithum clade, ac pari ignominia rependit Papirius imperator, quem Livius, lib. IX, Alexandro M. si in Italiam, ut erat isms, venisset, patrem ait esse potuisse. H.

Quum in Hispaniam navigaret, unde cum triumpho. Quem Livius describit lib. XXXIV, pag. 417. Florus, lib. II, cap. 47, pag. 90: Cato ille censorius, Celtiberos, id est, robur Hispaniae, aliquot praeliis fregit. H.

Non aliud. Frontinus, Strateg. lib. IV, cap. 3: M. Catonem vino eodem quo remiges, contentum esse traditur. Festus in Fragu. pag. 18: Cato in ea quam scripsit, quum in Hispaniam proficisceretur, ait: Navitas, quod seum portarent vinum atque oleum, non tantum eo sum. Haro.

inquit, vinum bibi, quam remiges: » in tantum dissimilis istis, qui etiam convivis alia, quam sibi metipsis, ministrant, aut procedente mensa subiiciunt.

XV. Laütissima apud priscos vina erant; myrrhæ odore condita, ut apparet in *Plauti fabula*, quæ Persa inscribitur, quanquam in ea et calamum addi

Qui etiam convivis alia. Nihil festivius in eam rem dici, aut elegantius potes, quam quod de hominis sordidissimi et sumptuosi, quod deinde de suo more Plinius alter prodidit, lib. II, ep. 2: *Aliud sibi vinum, et nobis, inquit, aliud mihoribus amicis (nam gradatim amicos habet) aliud suis nostrisque libertis.* Animadvertit qui mihi proximus recombebant, et an probarem interrogavit: negavi. Tu ergo, inquit, quam consuetudinem sequeris? Eandem omnibus pono: ad coenam enim, non ad notam invito: enaticisque rebus exaequo, quos mensa et toro aequavi. Etiamne libertas? etiam: convictores etiam tunc, non libertos puto. Et ille, Magna tibi constat: Minime. Qui fieri potest? Quia scilicet liberti mei non idem quod ego bibunt, sed idem ego quod liberti. Et hercule, si gulae temperes, non est mitrosum, quo utaris ipse, communiore cum pluribus. Illa ergo teprimenda, illa quasi in ordinem rectigenda est, si sumptibus parcas, quibus aliquanto rectius tua contumelia, quam aliena contumelia conuas. Spectat huc et elegans Martialis lib. III, epig. 12: *Quam vocer ad coenam, non iam venalis, ut ante: Cur mihi non eadem, quæ tibi, coena datur? etc.* *Itaro.*

Aut procedente. Aut si semel convivis eadem ac sibi metipsis ministrare vinas, procedente mensa aliâ eadem, ac deteriora subiiciunt. H.

XV. *Myrrhæ odore condita.* Myr-

rhæ odorem hic, το ἀρωμα vocat Colum. lib. XII, cap. 19. Ad praedictum autem modum musti adlici debent hi odores, nardi folium, Iris Illyrica, nardum Gallicum. Brod. lib. IV, cap. 20. Vinum sic conditum ἀρωματὴν αἶνον, et ἀρώμα Græci vocabant, ut et Latini veteres violi florem, Fennius: *Hæc amâ odmodum Friguit, nimirum suaviait se flore Liberi.* Dat. — *Myrrhæ odore.* Sic libri omnes vetustissimi, Parm. Van. Braxiens, caeterique edil. Sic Reg. 2, Cod. et Pat. Sic Plinius ipse scripsisse se aperitissime prodit, tum hoc loco, quum ait, et calamum in ea vina adlici: unde intelligitur peculiare iam ab eo aromatis genus fuisse designatum, myrrham videlicet: tum vero maxime, cap. 19, ubi vinum aromatiten describens: *Aromatiten,* inquit, *invenio fœditatum, tantum non unguentorum compositione, primo a myrrha, ut diximus: non alio certe loco, quam isto, quum libi spectat.* Quare caeteros codices nihil moror, in quibus miro odore condita legitur: neque Hernolum audio, qui myrrhῶνον, hoc est, unguenti; neque Salmasium; qui pag. 610 in Solin. pomorum odore condita reposuit. H.

Persa inscribitur. Aut diversam esse necesse est ab ea quæ hodieque existat eo nomina, aut versus eos excidisse quos Plinius noster allegat. Nam qui in ea fabula exstant, quæ Persa inscribitur, act. I, sc. 3, v. 7,

inbet. Ideo quidam aromatite delectatos maxime credunt. Sed Fabius Dossennus his versibus decernit:

Mittebam vinum pulcrum, murrhinam.

Et in Acharistione:

Panem et polentam, vinum murrhinam.

Scaevolam quoque et Laelium, et Atteium Capito-

quos Salmasius affert, pag. 709 in Solin. *Commisce mulnum, strythen, coluthaeque appara, Bene ut in scutris concaleant, et calamus iniice: in iis nec vini genus describitur, sed mulsi; nec myrrhae ibi ulla mentio.* HARR.

Et calamus. Aromaticum scilicet, de quo lib. XII, cap. 49. H.

Aromatite. Vino nimis, quod e myrrha calamoque facilitatem dicitur, cap. 49. Sic MSS. R. etc. Prius *aromatice* perpetam legatur. H.

Dossennus. De eo in auctorum Indice. HARR.

Acharistione. Hanc fabulam Plauto Nonius adiudicat, cap. 2, verbo *Pauperavit.* HARR.

Scaevolam quoque et Laelium et Atteium Capitonem. Lege *Aelium*, non *Laelium*, ex indice antiquorum codicum et Romanae etiam impressionis. Tres enim hic jurisconsulti memorantur, Scaevola, Aelius, Ateius Capito: quorum inter alios Pomponius meminit jurisconsultus primo Digestorum volumine, titulo de origine iuris. Verba cuius de hoc Aelio *Non post multum temporis spatium Aelius alias actiones componit, et librum populo dedit, qui appellatur ius Aelianum: et mox, Deinde Sextus Aelius et frater eius P. Aelius Ateius, et P. Atilius, maximam scien-*

tiam in profitendo habuerunt: et duo Aelii etiam consules fuerunt: Atilius autem a populo primus Sapiens appellatus est. Sextum Aelium etiam Ennius laudavit, et exstat illius liber qui inscribitur Tripartita. Haec Pomponius. Versus autem Equii, quo Aelius hic laudatur, a Cicerone affertur prima Tusculana: *Egregie cordatus homo catus Aelius Sextus: et in Catoe maiorem Cicero hunc Aelium laudat, cuius verba ut ab inveterata multis iam annos menda asserantur, libuit subtexere: Nihil Sextus Aemilius tale, nihil multis annis ante T. Coruncianus, nihil modo P. Crassus, a quibus iura civibus praescribebantur.* Scribendum, *Sextus Aelius, non Sextus Aemilius.* FIET. — *Scaevolam, etc.* De his in Auctorum Indice. Ex Cornelia gente fuit Laelia, quae nomen dedit Laeliano Augusto: cuius nomine nummus inscriptus est in Thesuro Regio: IMP. C. VLP. COR. LAELIANVS, ALII IMP. C. LAELIANVS, P. W. AVG. Quem vero Plinius Laelium vocat, is est fortassis, cuius est nummus argenteus in Gaza Regia, et ap. Patin. in Fam. pag. 288, n. 7. Caput Romae victricis galentum et laurea tum exhibet: supra, ROMA. Retro, P. LAE. CA. Imperator paludatus stans dextram imponit capiti senatoris togati, adstante ad sinistram impe-

nem in eadem sententia fuisse video, quoniam in Pseudolo sit:

*Quod si opus fiet, ut dulce promat
Indidem, ecquid habet? CHAR. Rogas?
Murrhinam, passum, defrutum, mella...*

Quibus apparet non inter vina modo murrhinam, sed inter dulcia quoque nominatum.

ratoris hictore, cum virga: infra, *ροτοκο*. Hic Latcam nescio quem pingi multi, imprudentes scripsere, et de provocatione agi populo rom. data. Atqui sententia haec ibi sub istis litteris laet: *P. LAELIUS CATO praetor omnium votis ordinum constitutus*: id quod ipsa nummi pictura docet. In elio apud Gorlaerum, et in Museo nostro et apud Patinum, n. 3, est tantum *LANCA*, sine praenomine *P.* sed divisa littera *A.* ab *S.* magis recepto more, sensu eodem: *LAELIUS CATO*. In avera parte, *M. PORCIUS* curru quadriga vehitur, supercavitante Victoria, et coronam porrigente. Sub higit, *M. ROSC.* Infra, *ROMA*. Docet hic nummus *P. Laelium Catonem* fuisse paterno genere *Laelium*, materno *Catonem*, ex gente *Porcia*. Vnde *M. Porcii* victoriam in altera nummi parte iussit inscribi. *HARD.*

In Pseudolo. Quae *Plauti* fabula est. Exstat hic locus act. II, sc. 4, v. 84. *HARD.*

Murrhinam: Quidam legunt *Murrinam*, alii *Murinam*, alii *Myrrhinam*. *Hadrian.* *lun.* V, cap. 19, *Murrinum*, ἀπὸ τοῦ μύρρον, quoniam, ut inquit *Aelianus*, οἷον μύρρον μυρρίνης οἷον; ἔστιν, vinum odoribus imbutum bibebant, ποπέρην οἷον, sive, ut legit *Pollux*, μύρρον; *Philippides Comicus* appellavit: Ἦν δὲ τίς, inquit *Pollux*, καὶ μύρρον οἷον;

μύρρον μύρρον; οἱ δὲ τὸν γλυκὺν οἷον, οἷον; καὶ μύρρον; Sex *Pomp.* murrinam exponit *Græcorum* nectari quibus argumentis sit, ut interpretatio *Plinii* minus sit probabilis; quamvis *Fulgentius* laudet: ac praeterea, quia ingrato amaro myrrhæ perfusum vinum vix cuiquam placiturum sit. *Juvenal.* Sat. vi; *Quam perfusa micro' spumant uisguenta Falerno.* *Martialis.* *Et foliata sitis.* *Brod.* lib. IV, cap. 4. Est et οἷον, ἀνδογίας *Xenophonti* *Ellen.* A; ac *Luciano*, idem fortassis cum *myrino*. *Thomas* interpretatur οἷον. *Brod.* lib. V, c. 26 et 33. *Alex.* ab *Alex.* lib. III, cap. 11; *Scalig.* in cap. 6 lib. IX de *Caus.* *Theophr.* *Murrhinam* vocatum censet vinum, quod romanis feminis premebatur ex haccis myrti, quoniam myrrha ob amarorem non sit idonea potui, et myrtum ubique *Theophr.* vocet μύρρον. *Murratam* potionem aediles per supplicationes ad pulvinaria *Jdis* addebant. Duodecim tabulis cautum erat, ne illa mortuo inderebatur. *Murrinam* *Græci* vocant nectar: mulieres *murrinam*: quidam *murratam* vinum: quidam dictum putant ab *uve Murrina*. *Festus*: *Plauti* versus est: *Bene in struthis concolect (mulam) et oclanum inite.* Apud *Satrium Cornicum*, *Glycerium*: *Myrrinem mihi adfer, quo viridibus armis occurrere fortiusculi.* *Supplica-*

XVI. (xlv.) Apothecas fuisse, et diffundi solita vina anno DCXXXIII Urbis apparet indubitato. Opimiani vini argumento, iam intelligente suum bonum Italia. Nondum tamen ista genera in claritate erant. Itaque omnia tunc genita unum habent consulis nomen. Sic quoque postea diu transmarina in auctoritate fuerunt,

tionibus publicis ad Deorum pulvinaria sedilium iussu Myrrinum apponabatur, quos ambrosia et nectare pasci credidit antiquitas. Apud Petronium Arbitrum quidam Myrini potus se ad libidinem concitatum fuisse narrat. DAL., — *Myrrhinum*. Veterum itaque murchinam vini genus aut passi, myrrhæ odore conditi, atque adeo troscitæ, Plinius auster putat, certos auctores secutus, quos Varro laudat apud Noënum, cap. 17, n. 14: *Lecum dicebant in vinulentia, quam expressissent acinis mustum, et sollicitos in dolium conieciunt*. Varro, de vita pop. R. lib. I. *Antiquæ mulieres maiores nata bibebant, aut itapam, aut defrutum, aut panum, quam murchinam Plautum quidam appellare putant*. Sane Gl. Gr. Lat. *myrrinum* *apocynthion* interpretatur. E myrrhæ vinum fieri indicatque se hoc loco Plinius inferius admonet, c. 19. 11. XVI. *Apothecæ*. *Ἀποθήκη* Græcia, Columella, lib. 1, cap. 8, cella vinaria. *Plenam antiquis apothecam cædis apud Phædrum legimus* Fabb. l. IV. Hæd.

Et diffundi solita vina, etc. Scribit: et diffundi solita vina quæ DCXXXIII Urbis apparent, in consulatu Opimii, Opimiani vini argumenta. Nam hoc anno Urbis consul fuit Opimius. SALM. 467, b. — *Et diffundi solita vina, etc.* Colari, siccari, distillari, transvasari, elutriari, ex cups in qua per aliquot dies fuit,

in dolia et cados transfundi, in quibus conditum servabatur, ac unde oenophoris haustum in crateres et pocula fundebatur bibituris. BONA Theophrast. de Caus. lib. VI, c. 24, quasi *ἰδοίμω* vocat. DALC. → *Et diffundi*. Hoc est, recopdi in dolia. Vinum diffunditur, quod e læu in amphoras et cados apothecarum ad asservandum funditur. MORI. lib. 1, ep. V, v. 4: *Vina bibes iterum Tauri diffusa*. Et Iuven. Sat. V: *Ipse capillato diffusum consule potat*. Et SAT. XI: *Hic tibi vina dabit diffusi in montibus illis*. Adde his et Columellam, lib. XII, cap. 28. II.

Anno DCXXXIII: Ita MS9. omnes, Reg. Coll. etc. et recte, ut monuimus cap. 6, ubi de Opimii consulatu. Hæd.

Indubitato. Ita Reg. 2, Coll. 1, 2, Th. etc. Hæd.

Opimiani vini, etc. L. Opimii consulis anno omnium vini generum bonitatem laudavit supra, cap. 4 huius libri. DAL.

Itaque omnia tunc genita, etc. Cicero in Bruto; *Ve si quis Palarno vino delectetur, sed eo nec ita novo, ut proximis cons. natum velit; nec rursum ita vetere, ut Opimiam aut Apatium coact. quærent*. Atqui hæc ita, ut optinas. Credo. Sed vinum vetus, nec habet eam, quam quærentes, sanitatem; nec est iam tam tolerabilis. DAL.

et ad avos usque nostros; quin et Falerno iam reperto, sicut apparet ex illo Comici versu,

Quinque Thasi vini depromam, bina Falerni.

P. Licinius Crassus, et L. Iulius Caesar censores anno Urbis conditae DCXLV edixerunt, ne quis vinum Graecum Ammineumque octonis aeris singula quadralia venderet. Haec enim verba sunt. Tanta vero vino Graeco gratia erat, ut singulae potiones in convivio darentur.

XVII. Quibus vinis auctoritas fuerit sua in mensa,

Sicut apparet ex illo Comico versu Anaxipolis Thasi, etc. Quid ego audlo, Anaxipoliter Thasium latinos versus scripsitisse? an forte graece quidem scripsit, sed togatas fabulas. Alioqui inepte citator testis, ubi agitur de auctoritate, quae fuit vinis in Vebe atque Italia, Subileis et hic veterem lectionem, quo magis appareat depravatio: Sic quoque postea diu transmarina ... sicut apparet ex illo Comico versu, Quippe Thasi, etc. non Quinque, etc. GELIUS.

Quinque Thasi. Hoc est Thasi, vini e Thaso insula advecli. — Prius legebatur, *Quinque Thasi vini inde depromam, Falerni bina.* Gelenium legi malebat, Quippe. At in Reg. ed. Paris. et Th. *Quinque Thasi vini depromam vini Falerni:* omnino probina Falerni: est enim verum hexamet. Voculam inde, quae binis syllabis constat, constata esse ex posteriore vach prioris syllaba, et ex priore subsequenti, nemo non videt. H.

DCXLV. Ita MSS. Reg. Colb. Th. Chiff. Paris. et vett. edd. Sed legendum haud dubie *DLXV.* Nam hos

censores, ipsumque Urbis annum 565, iam supra notavimus, XIII, 5. H. — Ipsa vini vitilitas arguendum est erroris. BAOT.

Edixerunt, ne quis, etc. Olim minime liberum fuit cuique negotiatori tanti res suas aestimare quanti vellet, sed quanti censuisset magistratos, cuius censionem ac aestimationem annonam fori vocabant. Apud Terent. Donatus, illud, scisti ut foro, sumptum vult a negotiatoribus, qui, quanti vendant, quae advehunt, non praescribunt; priusquam veniant in commercii locum: sed secundum annonam fori, quam deprehenderit, de vendendis, aut non vendendis mercibus consilium capiunt. RAEVARD. lib. III Variorum, cap. 47. DAUCC.

Octonis aeris. Hoc est, octonis assibus, romano ac veteri more: quorum deni octonis assibus monetae gallicae aestimatione nostra permittantur: octoni fere senis. Vide quae dicturi sumus lib. XV, cap. 4, et lib. XVIII, cap. 4, de hac vitilitate omnis annonae, Hass.

Quadralia. Quid quadralia, seu amphora sit, diximus cap. 3. H.

M. Varro his verbis tradit: L. Lucullus puer apud patrem nunquam lautum convivium vidit, in quo plus semel Graecum vinum daretur. Ipse quum rediit ex Asia, millia cadum in congiarium divisit amplius centum. C. Sentius, quem praetorem vidimus, Chium vinum domum suam illatum dicebat tum primum, quum sibi cardiaco medicus dedisset. Hortensius super decem millia cadum heredi reliquit. Hactenus Varro. (xv.) Quid? non et Caesar dictator triumphi sui coena vini Falerni amphoras, Chii cados in convivia distribuit? Idem Hispaniensi triumpho Chium, et Falernum dedit. Epulo vero in tertio consulatu suo, Falernum, Chium, Lesbium, Mamertinum: quo primum tempore quatuor genera vini apposita constat: Postea ergo alia omnia in nobilitatem venerunt, circiter septingentesimum Urbis annum.

XVII. *Millia cadum.* Cadus est vasis vinarii genus decem congiis, vel ut aliis placet, duodenos capiens, ut amphora tantum octonos. II.

In congiarium. Congiarium munus erat, quo populus donabatur, ut milites donativo. Sueton. in Aug. cap. xli: *Congiaria frequenter populo dedit*, etc. HARO.

Sibi cardiaco. Cardiacus est, qui cardiaco morbo tentatur: quo de genere morbi dicemus in libris de Medicina. Horat. lib II, sat. 3: *Non est cardiacus*, etc. HARO.

In convivia distribuit. Id est, in singula convivia singulos cados, singulasque amphoras. *Convivia* hic vocat certum convivarum numerum una discumbentium, qui fere intra Musarum numerum constabat, iuxta tritum illud proverbium: *Septem convivium, novem convivium*. GELI.

Epulo vero. Quum esset epulo, Epulones dicebantur illi, quibus potestas esse Iovi O. M. celerisque diis epulas indicendi. Illi primum terni fuere, mox et septeni. Cicero de Orat. lib. III, b. 70: *Pontifices veteres propter sacrificiorum multitudinem tres viros epulones esse voluerunt: quum essent ipsi a Numa*, ut etiam illud ludorum epulare sacrificium facerent, institui. Postea est auctus numerus, et septem creati coepti. Hinc apud Plinium lynciorem l. II, ep. 14: *Septemvir Epulonum*. Huius sacerdotii expressa mentio in denario gentis Coeliae, cum effigie Septemviri in Iovis epulo lectum eidem deo pro more sternentis cum epigraphic. 1. CALDVS. VII. VIR. ETVL. *Lucius Calvus Septemvir Epulonum*. II.

Postea... alia omnia. Alia vinorum genera claritatem accipere. II.

XVIII. (xvi.) Itaque non miror innumerabilia paene genera fictitii reperta multis ante saeculis, quae nunc dicemus, omnia ad medicinae usum pertinentia. Omphacium quo modo fieret, propter unguenta, diximus priore libro. Fit e labrusca, hoc est, vite silvestri, quod vocatur oenanthinum. Flores eius libris duabus in musti cado macerati, post xxx dies mutantur. Praeter hoc radix labruscae et acini coria perficiunt. Ii paulo postquam defloruere, singulare remedium habent ad refrigerandos in morbis corporum ardores, gelidissima, ut ferunt, natura. Pars eorum aestu moritur, priusquam reliqui, qui solstitiales dicuntur. Vniuersi numquam maturescunt: et si prius, quam tota marcescat uva, incocta detur cibo gallinaceo generi, fastidium gignit uvas appetendi.

XIX. Fictitiorum primum fit ex ipso vino, quod vocant adynamon, hoc modo: Albi musti sextarii ix aquae dimidium, fervet donec excoquatur aquae mensura. Alii marinae sextarios decem, taptumdem

XVIII. *Priore libro.* Priore scilicet ex iis in quibus arbores tractantur, hoc est lib. XII, cap. 61. H. — Dalec. *superioribus libris*, mera tamen et inani coniectura. Ed. P.

Fit e labrusca. Haec iisdem verbis Diosc. lib. V, cap. 33: *ὁ δὲ οἰνάνθινος σκευάζεται οὕτω· λαβὼν τῆς ἄγρις ἀμπέλου*, etc. HARD.

Flores eius libris duobus... macerati. Dalecampii cod. *maceratis*; et mox Chifflet. *pro defloruere*, exhibet *defluere*. Ed. P.

Priusquam reliqui. Dalec. *perstant reliqui*. Ed. P.

Qui solstitiales. Iidem et capiculati appellati a Marcello Empirico c. xiv; quoniam adores canculae durant, aut iisdem torrentur: non quia canstem

lanuginem habeant, ut visum est non nemini. HARD.

Marcescat uva. Ita Reg. Coll. Chiff. HARD.

XIX. *Fictitiorum.* Ita MSS. Reg. etc. tum hoc loco, tum in Indice. Sic. lib. XXIII, cap. 26: *Inter vini genera, quae fingi possunt*, etc. Alii *fictitiorum* hic legunt, MSS. omnibus inuitis. H.

Adynamon. Ἀδύναμος οἶνος, Diosc. lib. V, cap. 13, hoc est, vinum impotens, imbecille: in quo parando musti ille et aquae pares recipit portiones: quem a Plinio dupla exigatur musti ad aquam mensura. H.

Sextarii XX. De sextario diximus cap. 5. H.

Aquae mensura. Hoc est, donec ex-

pluviae, in sole quadraginta diebus torrent. Dant aëgris, quibus vini noxiam timent.

Proximum sit e milii semine maturo, cum ipsa stipula, libram et quadrantem in congios duos musti, macerato, et post septimum mensem transfuso. Ex loto arbore, frutice, herba, dictum est uti quaeque fierent.

Fiunt et e pomis quae dicemus, interpretationibus non nisi necessariis additis: primumque e palmis, quo Parthi et Indi utuntur, et Oriens totus: maturarum, quas vocant chydaeas, modio in aquae congiis tribus macerato, expressoque. Sic sit et sycites

coquatur aqua, ἀχρεῖς δὲ ἐξαναλωθῇ τὸ ἴδιον, Diosc. l. c. H.

Mili maritum, Diosc. l. c. H.

E milii semine. Quo plane modo confici vinum e milii semine Plinius noster praecipit, eodem plane Dioscorid. vinum e vettonica, quam χιττρον Graeci vocant: prorsus ut ἀχρεῖς legisse Plinius in iisdem fontibus graecia, in quibus χιττρον Dioscorides, existimari possit. Vidit hoc ante nos Budaeus, de ase lib. V, fol. 115; et Budaeum secutus P. Ciaconius lib. de ponderibus pag. 70. H.

Cum ipsa stipula, etc. Cum iuba, sive phoba. Dat.

Ex loto arbore. Lapsus est memoria Plinius, tum quod citato loto ex fructu loli, Africanæ arboris, vinum tantum fieri dixit multis simile, quod ultra denos dies non durat: tum quod loli arboria, et herbae Aegyptiae, ibi sanjam mentis, non autem fruticis, Dat.

Dictum est uti quaeque fierent. Arborem vocat Africanam: fruticem, Lotometram: herbam, Aegyptiam. Dat. — *Dictum est*. Lib. XIII, c. 32. Haro.

Fiunt et e pomis. Pomum hic nomen est commune fructuum omnium qui esui apti proveniunt: unde et nutes pomorum quandoque genere scriptores veluste comprehendunt. H.

E palmis. Vi dictum est lib. XIII, cap. 9. Haro.

Maturarum quas vocant chydaeas. E caryotis fieri, non e chydaeis, auctur scribit lib. XIII, cap. 4. E chydaeis fieri Dioscorides sit. Datac. — *Maturarum*, etc. Sic Dioscor. lib. V, cap. 40, ubi de palmei vini confectio: Φοινικῆς ἔλκος, Λαβίων ποτῆρας τὰς χυδαίους πεπιπρὺς, etc. Quid chydaei palmulae vox sonet diximus lib. XIII, cap. 9. In MSS. *mitiorum*, forte pro *mitiorum*. Aliud porro longe vinum Palmalianum est, de quo Cassiod. lib. XII, epist. 42: *quod ita redolebat ore ructatum, ut merito illi a palma nomen videretur impositum*. Sed e vite succus is fuit, nomen ab odore, qui palmae fructuum similis foret. Haro.

Expressoque, etc. Lago, expressoque: aut si ita dulce esse non libent, congiis quinque. *Fit et sycites et fico* (carica, Diosc.) *in Cypro, ut pal-*

e fico, quem alii palmiprimum, alii catorchiten vocant. Aut si dulce esse non libeat, pro aqua tantumdem vinaceorum adicitur. E Cypria fico et acetum praecellens, atque Alexandrina quoque melius vinum fit, et e siliqua Syriaca, et e piris, malorumque omnibus generibus. Sed e Punicis, quod rhoiten vocant: et e cornis, mespilis, sorbis, moris siccis, nucleis pineis. Hi musto madidi exprimuntur: superiora per se mitia. Myrtiten Cato quemadmodum

meum: aliquid catorchiten vocant, sed pro aqua tantumdem humoris adiciunt, in quo recenter pressa vinacea maduerint. Fit et liquor in acetum, praecellens, etc. Sic locus hic ex Diosc. restituendus. DALC.

Et *tycitas*. Hoc est, eodem modo concinabatur, quo palmeum, id vini genus quoddam ficatum a fico, unde exprimitur, appellatur. Diosc. lib. V, cap. 41: Καὶ ὁ κατωρχίτης ὅς ἐστιν ἐν τοῖς σκίτην καλοῦσιν, ἐν Κύπρῳ σκευάζεται ὁμοίως τῷ φοινικίτῃ, etc. IL.

Palmiprimum. Haec vox si integra est, vinum Palmeo bonitate proximum significat. Quidam legunt *Carycinum*. DALC. — MSS. *parma primum*. Quem Plinius nouit quum dixit, graece οἶνον subintellexit. IL.

Pro aqua tantumdem, etc. Pro aqua, ceteris vinaceorum tantumdem, Diosc. lib. V: ἔστιν ἀντὶ ὕδατος στυμφύλων ἀποδύρεγμα νοσήλειων τὸ ἴσον μέτριον βάλανον. DALC.

Et *Cypria fico*. De qua dictum iam fuit lib. XIII, cap. 45. Aegyptiae illa sive Alexandrinae similis, quae et sycomorus appellata, ut diximus eodem libro, cap. 31. Dioscor. his coniecit, lib. V, cap. 42, quum e sycomoribus fieri vinum ait, sed quod in acetum acre degeneret. Aceti fi-

culoei parandi modum Columella tradit lib. XII, cap. 47. IL.

Et acetum praecellens. Gronov. et alii ante Harduinum, acetum fit praecellens. En. P.

Atque Alexandrina, etc. Alexandriae plurima sycomorus est, culus e fructu liquor in acetum acre facile degenerat. Dioscor. lib. V, cap. 24. DALC.

Et e siliqua Syriaca. Diosc. l. V, cap. 32 DALC. — Et e siliqua. De qua lib. XIII, cap. 16. HAN.

Et e piris. Qui ἀπὲρτος οἶνος Diosc. lib. V, cap. 32. HAN.

Quod rhoiten. Diosc. lib. V, cap. 33: Ο ῥοίτης δὲ οἶνος, etc. Vide et Pallad. lib. IV in Mart. tit. 10, pag. 94. Poë Graecis malum Puuicum est. HAN.

Moris siccis. Quod moratum, ut remur, sequior aetas appellavit. Capitulare de Villis, cap. 35: *Pinum, acetum, moratum, vinum coctum* etc.

Nucleis pineis. Nuclei pinetæ nucleis, Gallis, *des pignous, les noyaux des pommes de pin*. Vini ex his parandi modum edocet Diosc. l. V, c. 44, apud quem στροβιλήτης οἶνος, a strobilis, hoc est, a nucleis pinetis appellatur. HAN.

Superiora. Corna, mespilis, sorbis,

fieri docuerit, mox paulo indicabimus. Graeci vero et alio modo. Ramis teneris cum suis foliis in albo musto decoctis, tuis, libram in tribus musti congiis defervesciunt, donec duo supersint. Quod ita silvestris myrti baccis factum est, myrtidanum vocatur; hoc manus tingit.

- 5 Ex his quae in hortis gignuntur fit vinum ex radice, asparago, cunila, origano, apii semine, abrotono, mentastro, ruta, nepeta, serpyllo, marrubio. Manipulos binos condunt in cadum musti, et sapae sextarium, et aquae marinae heminam. E napis fit, duum

mora, per se sine musto addito exprimentur, quum miltia seu imatura sunt. HANB.

Mox. Lib. XV, cap. 37. II.

Graeci vero. A quibus haec quod Dioscorides totidem verbis, lib. V, cap. 37, e nigrae myrti ramulis teneris, baccisque. *Μυρτιάκης σταυρίστρου οἶνω*, etc. Vide etiam Palladium, in Febr. lib. III, tit. 31. H.

Quod ita. Quod arte simili paratur ex silvestris myrti baccis (*des baies de myrte sauvage*) myrtidanum vocatur. Alia est apud Diosc. lib. I, c. 456, vocis huiusce acceptio, *μυρτιάχρον*: alia apud scriptores alios, quos laudaturi sumus, lib. XV, cap. 35. Plinio Palladius concinit, de silvestris myrti vino, in Octob. lib. XI, pag. 155. II.

Myrtidanum vocant. Myrtidanum Dioscoridi est adnatum myrto tuber, inaequale, verrucosum, concolor, quod manus instar caudicem myrti amplectitur. Ex eo vinum non fit, sed tuum cum vino mustero reconditur, deinde in pastillos formatur, qui in umbra resiccati efficacia adstringunt, quam myrti et folium, et fructus. Vide infra lib. XXIII, c.

ult. Catonem, c. 125. Palladium, c. II, et Columella lib. XII; c. 18. DAL.

Asparago, etc. Quae sint harum herbarum nomina, aus quoque loca dicemus, ubi de hortensibus agetur, lib. XIX et seq. Ex his vinorum generibus haec a Dioscoride recensentur. Thymbrites, quod e thymbra fit, seu cunila, lib. V, cap. 60. Origanites quod ex origano, cap. 61. Selinites, quod ex apii semine, c. 74. Abrotonites, quod ex abrotono, c. 62. Calaminthites, quod ex calamintha, sive ut Plinius appellat, mentastro, cap. 62. Prasites denique e marrubio, cap. 58. HANB.

Condunt. Sic ex MSS. em. Hard. cons. Ch. trandunt Gr. et Al.

Et sapae. Ita Reg. t. cod. et Par. Editi perperam, et saepe sextarium. HANB.

E napis fit, XI denariorum pondere. Archetypum Toletanum, fit duum denariorum: verbum etiam pondere superfluum, ex eodem exemplari: Hermolaus undecim descendit ex Dioscoride; nescio quo lure: nam Dioscoridis verba libro quinto mire cum verbis emendatissimi exemplaris faciunt. Tundito, inquit, naporum

denariorum pondere in sextarios binos musti addito: item e scillae radice. Inter flores et rosae foliis tuis in linteolo in mustum collatis, cum pondusculo, ut sidat, XL pondere denariorum in sextarios vicenos musti, nec ante tres menses vase aperto. Item e nardo Gallico, et aliud e silvestri.

drachmas duas, etc. Porro idem esse pondus drachmae, et denarii, in aperto est apud omnes. PERR.— *E uapis fit*. Dioscor. lib. V, cap. 56, *βούβιον οἶνος*. Est enim bunion, uti cum Plinio dicemus, lib. XX, cap. 11, naporum genus. HAAR.

Dum denariorum. Sic restitutus ope codicum Reg. Colb. etc. in quibus *dum* planissime, nec per notarum compendia legitur: magis autem ipse Dioscoridis admonitu, qui binas ad id quoque drachmas portulat, lib. V, cap. 56, *βούβιον δραχμὰς δύο κόβας, καὶς εἰς κοτύλας γλυκύους τρεῖς αἰσας*. Graecis κοτύλη hemina est, sive dimidiatus sextarius. Prius legebatur *XL denariorum*: quod quum in quibusdam exemplaribus scriptum librarii recentiores inuenissent, *II denariorum* quae Romani numeri nota *duum* exhibet, Arabicam eae rati, undecim nobis obtulere. H. — *In sextar*. Ita bene Regg. 4, 2, et ed. princ. BAOT.

Item e scillar. Vinum scillites quemadmodum conficiatur docet Colum. XII, 33: *Scillam legito, eamque secata quam tenuissimè, sicut raphani radicem, talcolasque sectas suspende in umbra, ut assicentur: deinde quam aridas erunt, in musti Aminet sextarios XLVIIII, scillae aridae adde pondo libram, eamque inesse potere dictis XXX, postea eximito, et defuacatum vinum in atriphoras binas addicito*.

Ex rose foliis tuis in, etc.

Legend. *Ex rosae foliis tuis in linteolo in mustum chalatis cum pondusculo, ut sidat, CCL denariorum pondere in sextarios vicenos musti, nec ante tres menses vase aperto*. Nam minae sive centum denariorum pondus in sextarios octo, requirit duas minas in sedecim, duas et ἡμίονον in vicepos. Male vulgo, *XL denariorum*. Sed nec recte *chalatis*. Scripsi *chalatis*, id est, demissis: quod verbum apud Vegetium, ut et *chaltorios flumes* eruit Turneb. Vide Gronov. de Sestert. 193. — *In mustum*. In Hysopite id Dioscorides. DAL. — *In mustum collatis*. Sic Reg. 2, Colb. etc., vel ut vetustiore forma Reg. 1, *collatis*. Lange enim a Pliniano stylo vox *chalatis*, quam Gronovius, lib. de Sestert. pag. 193, hic nobis obtrudit. Id latine Plinius noster expressit, quod graece Dioscorides, lib. V, c. 35: *Ποδύρας οἶνος. Καὶς εἰς γλυκύους ἑξάρας η'*. *Vinum rhodites. Confer in mustum sextarios veto*. HAAR.

Et sidat. Iatra linteolum, inquit Dioscorid. Iupilli simul immittuntur, ut degravatus pondusculo fasciculus sidat, petatque eadi fundum. HAAR.

XL pondere. Ita MSS. omnes: etiā de pondere a Plinio dissidet Diosc. loc. cit. multo vero etiam magis Palladius in Maio, tit. 43, de rosa. HAAR.

Nec ante tres menses vase aperto. Vi defuacatum vinum transfundatur. Diosc. DALC.

- 6 Aromatiten quoque invenio factitatum tantum non unguentorum compositione, primo e myrrha, ut diximus, mox et nardo Celtico, calamo, aspalatho, ossis in mustum aut dulce vinum deiectis. Alii de calamo, iunco, costo, nardo Syriaco, amomo, casia, cinnamomo, croco, palma, asaro, similiter et ossa. Apud alios nardi, et malobathri selibris in musti congios duos additis: qualia nunc quoque fiunt pipere et melle addito, quae alii condita, alii piperata appellant. Invenitur et nectarites ex herba, quam alii helenion, alii medicam, alii symphyton, alii Idaeam et Orestion, alii nectaream vocant, radice ponderis xl

Item e nardo. De utraque nardo diximus, lib. XII, cap. 26. Haec Diosc. pariter lib. V, c. 67 et 69. HARD.

Aromatiten quoque, etc. Palladius in Octobri, cap. xiv. Colum. lib. XII. Aphen. lib. I, τοῖμα voscri scribit. DALEC. — *Aromatiten.* Αρωματίζης οἶνος, cuius parandi modos multiplices tradit Diosc. lib. V, cap. 64 et 65. HARD.

Vt diximus. Cap. 45. De vino e myrrha, Diosc. lib. V, cap. 65. Myrrhatum id forte vinum fuerit, οἶνος ἰσχυροσπύνης, quod moriurus Domino propinarunt, ut sacri codices referunt. Haec certe est, quae apud Festum murrata potio nuncupatur. HARD.

Mox et nardo Celtico, calamo, aspalatho, etc. Aliud est aromatitae vini genus, de quo Diosc. lib. V, cap. 64. HARD.

Ossa. Ex contritis herbis proximè nominatis factas gravioribus ossas in mustum austerum deiecit, βάλει, inquit Diosc. l. c. H.

Deiectis. Sic et Dal. *deiectis* Ch. *deiectis* Gr. et Al. Ed. Pa.

Alii de calamo. Alii, inquit, aliter id vinum consingunt. Diosc. loco cit. Συναζεται δὲ καὶ ἄλλως. Καὶ λάγου ὀλκὰ; η'. In MSS. Reg. Colb. etc. Prius, aliud e calamo. H.

Similiter et ossa. Hoc est, deiecta, ut prius dictum est, ossa in mustum. HARD.

Congios duos. Congium sex sextaria capere, auctor est Festus, verbo *Publica pondera*. De sextario disti cap. 6. Et hunc vini parandi modum Diosc. expedit, lib. V, c. 67. HARD.

Pipere et melle addito. Hunc tertium modum non describit Diosc. DALEC.

Nectarites. Totidem verbis haec Diosc. lib. V, cap. 66: Ο δὲ νῆκταρ-της συναζεται ἐκ τοῦ ἰδαίου, ὃ ἐναι Μηδικόν, οἱ δὲ σύμφυτον, οἱ δὲ ἰδαίον φλόμος (hoc est, Idaeum verbascentum), οἱ δὲ ορίστιον, οἱ δὲ νεκτάριον καλοῦσι. Hoc illud helenium est, de quo lib. XXI dicturi sumus, cap. 94. HARD.

Radice ponderis, etc. Lege: *Radice ponderis V denariorum in sextarios XXXVI musti addita, Gro-*

denariorum in sextarios sex musti addita; similiter in linteo. Ex caeteris herbis fit absinthites in xl sextariis musti, absinthii Pontici libras decocta ad tertias partes, vel scopis absinthii in vinum additis. Similiter hyssopites e Cilicio hyssopo, unciiis tribus in duos congios musti coniectis, aut tuis in unum. Fiunt utraque et alio modo, circa radices vitium sato. Sic et elleboriten fieri ex veratro nigro Cato docet. Sic fit et scammonites. Mira vitium natura, saporem alie-

nov. de Sester. pag. 494: Radice ponderis xl. denariorum in sextarios sex musti addita. Scribo, Radice ponderis V denariorum. Dioscorides: Conficitur et nectarites dictum vinum ex helenio herba, quam alii a gente Mediam, alii symphyton, alii verbascon, Idaeon, alii orestion, alii nectarion appellant. Sumit helenii radice siccatæ drachmas quinque, colligatasque in linteolo in musti congios sex demittito, etc. PIST. — Radice ponderis xl. Ita MSS. omnes, dissident, ut prius, scriptore nostro a Dioscoride, in ratione ponderum mensurarumque assignanda. Nec tamen Georg. Agricolam audio, aliosque eum secutos, Salmasium, Gronoviumque, qui V denariorum et sextarios XXXVI respondent: quum præsertim Dioscoridis ipsius codices hac parte vitati vix duo inter se concinnant. H.

Similiter in linteo. Tuis nimirum, et in mustum collatis. H.

Ex caeteris herbis. Quod ad herbas caeteras attinet, ex absinthio primum fit absinthites. Huius concinnandi modus multiplices vide apud Diosc. lib. V, cap. 49. HARD.

In xl sextariis. XLVIII sextariis musti, absinthii Pontici libra, decoctis ad tertias partes. Budaeus. — Regg.

1, 2, sextariis musti, quod recepit Broterius. Eo. P.

Scopis absinthii. Scopas manuales, herbarum fasciculi sunt colligati, seu manipuli, ita dicti, quod manum impleant, ad διαμαί ποῶς χυπονδύλις, dei poignies d'herbes. HARD.

Hyssopites. De quo Dioscor. lib. V, cap. 60: Ὑσσωπίτης δὲ ὁ ἐκ τοῦ Κιλικίου Ὑσσωπῶν καλλιστάς ἐστιν H.

Cilicio. Cedio HARD. ex operarum peccato. Eo. P.

Fiunt utraque. Fit vinum, inquit, et absinthites, et hyssopites alio modo: nam absinthio, vel hyssopo, circa vitia radices sato, eius herbae saporem refert id vinum, quod ex ea vite fit: trahente in se vile saporem alienum. HARD.

Sic et elleboriten. Sic nimirum ad vitium radices veratro consito, vel scammonia, Cato de R. R. c. cxv, pag. 464. HARD.

Cato docet. Cap. cxv. Caeterum serendum veratrum esse non scribit, verum eius radices fasciculos tres circa vitis ablaqueatae radicem defodiendos. Dioscorides ex plantae radicibus musto immixtis elleboritem et scammonitem parat. DALZ.

Saporem alienum, etc. Non sapo-

num in se trahendi, qualem et salicum redolent Patavinorum in palustribus vindemiae. Sic et elleborum seritur in Thaso, aut cucumis silvester, aut scammonia: quod vinum phthorium vocant, quoniam abortus facit.

- ⁸ Fit et ex herbis, quarum naturae suo loco dicentur. E stoechade, et radice gentianae, et tragorigano, et dictamnino, asaro, dauco, elelisphaco, panace, acoro, conyza, thymo, mandragora, iunco. Vocarunt et scyzinum, et itaeomelin, et lectisphagiten, quorum iam oblitterata ratio est.

- ⁹ Et fruticum vero e genere, cedri utriusque, cupressi, laurus, iuniperi, terebinthi, in Gallia len-

rem tantum, sed etiam vires. Diosc. lib. V, cap. 77. *DALSC.*

Phthorium. Haec plane iisdem verbis Diosc. lib. V, c. 77: *ἱσάται δὲ καὶ φθόριον ἐκέρσιον οἶνος*, etc. H.

E *stoechade*, etc. Vinum *stoechadites* Dioscor. lib. V, cap. 52; *Tragoriganites*, cap. 55, *Dictamnites*, cap. 57; *Asarites*, cap. 68; *Daucites*, cap. 70; *Elelisphacites*, cap. 71; *Panacites*, cap. 72; *Acorites*, cap. 73; *Conyzites*, cap. 63; *Thymites*, c. 59; *Mandragorites*, cap. 81. *HASD.*

Cedri utriusque. Negligenter Plinius de utraque cedro id scribit, quum de cedrino ex oxycedri baccis parato, et cedrite ex *cedrya* confecto, id scribat Diosc. *DALSC.* — *Cedri utriusque.* Minoris, opinor, quae inter frutices non maioris, quae inter arborea annumerari debet. Sunt autem duo minoris cedri genera, ut dictum est lib. XIII, cap. 11, *Lycium*, *Phoenixiumque*. Quanquam et cedritea vini genus e maiora cedri fructu laudat Diosc. lib. V, cap. 45, ubi et cupressinum explicatur, ac laurinum.

Iuniperinum, cap. 46; *Terebinthinum*, cap. 39; *Lentiscinum*, cap. 38. *HASD.*

In *Gallia lentisci*. In libris hodie pervulgatis, *terebinthi*, *calami*, *lentisci*: cuius lectionis auctor ac princeps Frobenius exstitit, haud satis considerate: nam e calamo fieri vinum aromatites Plinius paulo ante commonuit. In MSS. Reg. Colb. et Par. *terebinthi nicallin lentisci*, *Dalecampius* in suo *callia* legi admonet: hoc tantum. Plane favent emendationi nostrae vestigia veteris scripturae, resque adeo ipsa, quod in Narbonensis Galliae ora lentiscus nascitur. Quanquam Galliae nomine Italiam Transpadanum intelligi Galliamque Togatam a Plinio similis veri videtur, quod id ei admodum familiare est, ut lib. XVII, cap. 35; *Columellae* quoque, lib. III, cap. 3, aliisque scriptoribus. Hinc acer Gallicum in Transpadana Italia nuncupatum, lib. XVI, cap. 26. In Italia *lentisci* legi nolim, quod id recedat longius paulo a vetere scriptura: nec si velim, id.

tisci, baccas aut lignum recens musto decoquunt. Item chamelææ, et chamaepityos, et chamaedryos lignum eodem modo, et ex flore, in congium musti decem denariorum pondere addito.

XX. (xvii.) Fit vinum et ex aqua ac melle tantum. Quinquennio ad hoc servari caelestem iubent. Aliqui prudentiores statim ad tertias partes decoquunt, et tertiam mellis veteris adiiciunt: deinde xl diebus Canis ortu in sole habent. Alii diffusa ita x. die obturant. Hoc vocatur hydromeli, et vetustate saporem vini assequitur, nusquam laudatius, quam in Phrygia.

XXI. Quin et acetum melle temperabatur: adeo nihil intentatum vitæ fuit. Oxymeli hoc vocarunt, mellis x. libris, aceti veteris heminis quinque, salis marini libra, aquae pluviae sextariis quinque suf-

cireo certe velim, quod *lentiscum italicum* Plinius laudet, lib. XVII, cap. 44: ea enim verba in mendo cubare dicturi eo loci sumus. H.

Item. *Χαμαίπυτος εἶνος*, Diosc. lib. V, cap. 79. *Χαμαίπυτος*; cap. 80; *Χαμαίπυτος*, cap. 51. H.

Eodem modo, et ex flore. Hoc est, lignum recens cum suis bacis, ut in prioribus fruticibus fieri diximus, musto decoquunt: et simul ex flore immittunt in musti congium, denum denarium pondus. Diosc. lib. V, cap. 79. Hæd.

Decem denariorum pondere addito. Diosc. hanc vini et materiae, quæ infunditur portionem docet e. de vino ex chamelææ. Dal.

XX. Fit vinum. Vinum appellat, quum vini nihil admixtum ei sit: vini tamen appellationem meruit, quod, ut mox Plinius ait, vetustate vini saporem assequitur: alve, ut l. XXII, cap. 52, longa vetustate transit in vinum. Hæd.

Quinquennio. Veterem aquam caelestem Dioscorides pariter desiderat, lib. V, cap. 17: *ὕδωρ ἑμπετον παλαιόν*. Hæd.

Aliqui prudentiores. Diosc. loc. cit. Hæd.

Alii diffusa. Vina videlicet. Quæ vis huic voci subsit, disimus cap. 16. Hæd.

Hydromeli. *Υδρομέλι*, ab aqua et melle. Latini aquam mulsam vocant: Galli, de *Hydromel*. De eo rursum, lib. XXII, cap. 51. Hæd.

XXI. Oxymeli. *Οξύμελις* concinnuli modum plate eundem Diosc. offert, lib. V, cap. 22, ex *Dieuche* acilicet, quem inventi huius auctorem Plinius noster facit, lib. XXIII, cap. 29. Nullo fere alio syrupo usa antiquitas, quam suo oxymelite, inquit Andr. Baccius, lib. 1, cap. 26, p. 40; nempe quoniam ii saccharo caruerunt, quo syrups nostra concinnamus. Hæd.

fervefactis decies, mox elutriatis atque ita inveteratis. Omnia ab Themisone summo auctore damnata: et hercule coactus eorum usus videri potest; nisi si quis naturae opus esse credit aromatiten, et ex unguentis vina composita, aut ut biberentur genuisse eam frutices. Ista sunt cognitu iucunda, solertia humani animi omnia exquirente. Nihil quidem ex his anno durare, praeterquam quae vetustate ipsa fieri diximus: et plura ne tricenis quidem diebus, non erit dubium.

XXII. (xviii.) Sunt et in vino prodigia. Dicitur in Arcadia fieri, quod fecunditatem feminis importet, viris rabiem. At in Achaia maxime circa Caryniam abigi partum vino, atque etiam si uvam edant gravidae, quum differentia in gustatur non sit. Troeze-

Mox elutriatis. Hoc est, de vase in vas translatis, transfusus, sive (ut elegantius Latini) diffusis. Plinius ipse ubi hunc oxymelitis conficiendi modum totidem rursus ferme verbis tradit, lib. XXII, cap. 29: *Oxymeli antiqui, ut Dioscorides tradit, hoc modo temperabant: mellis minus decem, aceti veteris heminas quinque, salis marini pondus libram, et quadrantem, aquae marinae sextarios quinque pariter coquebant; decies defervescente cortina, atque ita diffundebant, inveterabantque.* HARR. — *Elutriatis.* Elutrisse est quod vernaculo sermone dicimus, *loutirer*. ED. P.

Vetustate ipsa fieri. Hoc est, confici et absolvi: ut quod e milil semine dictum est cap. 19, post septimum tantum mensem transfundi: rosae item, non ante tres menses, etc. HARR.

XXII. *Sunt et in vino prodigia.* De his vide Theophrastum, Hist. lib. IX, cap. 19. ED. P.

In Arcadia fieri. Apud Heracleam Theophrast. Hist. lib. IX, cap. 20; Athen. lib. I. DALEC. — *In Arcadia.* Sic plane Theophr. ap. Athen. lib. I; Aelianus quoque Var. Hist. lib. XIII, cap. 6. HARR.

Fecunditatem. Theophr. *sterilitatem.* Ἀτεχνόσας ποῦν. ED. P.

Caryniam abigi, etc. Cabineam Theophr. *Cerynium* Athenaeo. Addidit Theophrastus, canibus, si uvae gustaverint, etiam catulos elidi. Victorius, lib. VII, cap. 23. DALEC. — *Circa Caryniam.* περὶ δὲ Καρυνίαν τῆς Ἀχαΐας, Athen. I. c. Theophr. ipse, Hist. lib. IX, cap. 20, πάλιν δ' ἐν Ἀχαΐᾳ, καὶ μέγιστα περὶ Καρυνίαν, etc. At Aelianus I. c. Ἐν δὲ Ἀχαΐᾳ περὶ Καρυνίαν, etc. HARR.

Quum differentia. Quum neque uva in gustu secus ac caeterae, nec vinum, sapist. Theophrast. H. *Troezenium.* Theophr. I. c. H.

nium vinum qui bibunt, negantur generare. Thāsos duo genera vini diversa facere proditur: uno quo somnus concilietur, alterum vero quo fugetur. Apud eosdem vitis theriace vocatur, cuius et vinum et uva contra serpentium ictus medetur. Libanios thuris odore, ex qua diis prolibant. E diverso aspendios, damnata aris. Ferunt eam nec ab alite ulla attingi. Thasiam uvam Aegyptus vocat apud se praedulcem, quae solvit alvum. Est contra in Lycia, quae solutam firmat. Aegyptus et ecbolada habet, abortus facientem. Vina in apothecis Canis ortu mutantur quaedam, posteaque restituuntur sibi. Sic et mari navigatio, culus iactatus his, quae duraverint, tantum vetustatis adiciere sentitur, quantum habuerint.

Thasios duo genera vina diversa facere proditur. Verior lectio eiusdem exemplaris, *Thasios duo genera*, etc. ut iusulam intelligas, non insulares. PIRÆ.— *Thasos*. Theophr. et Aelian. ll. ec. HARD.

Theriace vocatur. Vide infra lib. XXIII, cap. 1. DAL.— *Theriace*, Θεριακή θύπηλος, de qua et eadem cum Plinio, et alia plura prodit Auct. Geopon. lib. IV, cap. 7, pag. 406. Palladius quoque, lib. III, in Febr. til. 28, pag. 80. HARD.

Libanios. Λιβάνιος vel Λιβανίας a thure nomen habet; Λιβανιδίος ab α privante graeco, et σπένδω libare: quod ex vitis eiusce vino libare diis nefas putetur. HARD.

Aspendios. Quidam sic dictam interpretantur ab Aspendo urbe Pamphyliæ. Lego *Aspondos*, vel *Aspōdidios*, a particula privationis graeca α, et verbo σπένδω, libare; ut uva sit, cuius vino diis libare nefas est. DAL.

Thasiam. De qua cap. 9. H.

Ecbolada. Εκβολὰς Græcis abortum sonat, ab ἐκβάλλω, eicio. H.

Vina in apothecis Canis, etc. Hesiodus tamen vinum tum esse opidum scripsit; Τῆμος πιδιτάταί τ' αἶγες καὶ εἰνὸς ἀρίστου, ἃς interpres quoniam τότε ἤδη κικρυμέναι, τὰς μεταβολὰς ὁρῶν ἐκφυγόν, καθ' ἃς ἦν κινδυνὸς τραπήναι. Ea de causa sub Canis ortum Veteras largius bibendum praeceperunt: non tantum quod ingens aestus sitibundus ad potum invitet. Theognis: Ἀρρὸντες ἄνθρωποι καὶ νῆπιοι αἶτνας οἶνον Μὴ πίνοντες, ἄστρον καὶ κύνες ἀρχομένου. Alcæus, θέρους δὲ τέρψις κλεόμενος οἶνω, ἐὼ γὰρ ἄστρον περὶέσθλαται. Brod. lib. III, cap. 20; Magius, lib. I, cap. 28. Ita et Geop. auct. lib. VII, cap. 40, pag. 467. DALSC.

Quae duraverint. Quae iactationem maris citra noxam pertulerint. H.— *His, quae duraverint*, etc. Vinis, quae iactatum illum ferunt. Sic longa navigatione meliora sunt Burdegalensis vina. Illo iactatu plerumque

XXIII. (xix.) Et quoniam religione vita constat, prolibare diis nefastum habetur vina, praeter imputatae vitis, fulmine tactae, quamque iuxta hominis mors laqueo pependerit, aut vulneratis pedibus conculcata, et quod circumcisis vinaceis profluxerit, aut superne deciduo immundiore lapsu aliquo polluta: Item Graeca, quoniam aquam habeant. Vitis ipsa quoque manditur, decoctis caulibus summis, qui et condiuntur in aceto ac muria.

XXIV. Verum et de apparatu vini dixisse conveniat, quum Graeci privatim ea praecepta condiderint, artemque fecerint, sicut Euphronius, et Ari-

labefactantur vina Burgundica. Audivi tamen vinum inter Autissiodorensia, d' Auxerre, optimum, dictumque hemiceranum, le vin de migraine, maris lactatum tulisse illaesium. Baot.

Tantum vetustatis. Alterum tantum. Notat Christoph. a Vega, art. med. lib. II, vina quaedam Hispanica in Germaniam, Hispaniamque novam translata, ibi meliora esse, quam in Hispania, ubi nata. H.

XXIII. *Prolibare diis nefastum habetur vino praeter imputatae vitis, etc.* Non solum, inquit, imputatae vitis, ut dictum est cap. 14, sed et fulmine tactae. Cur voculam praeter Pintian. et in editione Elzeviriana Laetius, in vitis MSS. expungit, non video: nisi quod non intellexere quae vis ei hoc loco subesset. Festus: *Imputatum, nondum purgatum. Putum enim ex purum: unde putare vites dicimus, hoc est, detrahere, quae sunt impedimento ad fructum.* Quae porro vina nefas libare diis, paulo aliter Labeo Antistius apud eundem Festum: *Spurcum, inquit, vinum est, quod sacris adhiberi non licet; ut ait Labeo Au-*

stius, libro decimo Commentarii iuris Pontificii: cui aqua admixta est, defrutumve: aut igne tactum est, mustumve ante quam defervescat. H.

Fulmine tactae. Cuius vinum ideo damnatum, quod, ut scribit Seneca, Natural. Quaest. lib. II, cap. 32, pag. 858, *fulmine gelatum, quam ad priorem habitum redit, potum, aut exanimat, aut deprementes facit.* H.

Quamque iuxta. Et iuxta quam mortui hominis cadaver laqueo pependerit. Hano.

Hominis mors laqueo pependerit. Audacter quidem, sed eleganter pro homine mortuo dictum. Ed. P.

Conculcata. Ita MSS Reg. Coll. Th. Par. Spintellige vina. H.

Circumcisis vinaceis. Mustum id tortivum vocant, quod post primam pressuram vinaceorum circumciso pede exprimitur, inquit Columella, lib. XII, cap. 65. Tortivum mustum circumcidaneum Cato appellat cap. xxiii, pag. 26. H.

Qui et condiuntur in aceto ac muria. Condiendi modum Columella expedit lib. XII, cap. 7, pag. 416. H.

stomachus, et Commiades, et Hicesius. Africa gypso mitigat asperitatem, nec non aliquibus sui partibus calce. Graecia argilla, aut marinore, aut sale, aut mari, lenitatem excitat: Italiae pars aliqua rabulana pice: ac resina condire musta vulgare est ei, provinciisque finitimis. Nonnusquam prioris vini faece, acetove condiunt. Nec non et ex ipso musto fiunt medicamina: decoquitur, ut dulcescat portione virium. Nec durare ultra annum spatium tale proditur. Aliquibus in locis decoquunt ad sapas musta, infusisque his ferociam frangunt. Et in hoc tamen genere,

XXIV. *Africa gypso.* Etiam et Italia, uti ex Columella colligimus; lib. XII, cap. 20, ubi gypsumis huiusce rationem aperit. Quod et Didymus facit in Geop. lib. VI, cap. 48. Etiamnum in Hispania vina quaedam calce et gypso condiuntur, teste Christoph. a Vega, cap. 237. H.

Aliquibus sui partibus. Carthagine, ut dicetur lib. XXXVI, cap. 48. H.

Calce. Condiri etiam vina gypso, et calce, vide lib. XXIII, cap. 4. DALEC.

Aut marmore. Marmoris flore, inquit Colum. l. c. hoc est, marmore in pulverem contrito, du mårbre (chaux carbonatée) pulverisée. H.

Aut mari. adde et muriam ex Colum. lib. XII, cap. 25, pag. 434. HAED.

Italiae pars. Mi. in parte. F.6 P.

Rabulana pice. Lego, radulana (tam sicca ut radi possit. Nam, ut ait Columel. lib. XII, cap. 20, quanto vetustior, tanto melior). Idem auctor raiis (lego rasilan), vocat ῥαίαν. Quidam Rhetioa legunt. Eam certe Constantinus in Geoponicis maxime laudat. DAL. — *Rabulana pice.* Ita Reg. et Colb. At Th. *Rapulana.* Be-

roaldus in Columellam, *radulanam* scribit, quod tam sicca ea est, ut radi possit. Columella ipse lib. XII, cap. 20, pag. 420, raiis vocat, nisi loens est vitialis: *Commisceri debet raiis,* inquit, *quod est genus erulae pice.* HAED.

Resina. Vinum resina conditum resolutioni stomachi prodesse scribit Celsus, lib. IV, cap. 5; Martial. lib. III, ep. LXXVII: *Resinata bibis viua, Faleria fugis.* II.

Nonnusquam. Hunc modum explicat uberius Colum., lib. XIII, cap. 28, etc. 30, pag. 437: *Si qua vina erunt diutiora, aut minus bona, quod agri vitio aut tempestate sit factum, mimito facceam vini boni, et panes facito, et in sole arrefacito, et coquito in igne: paulatim ferito, et pondo quadrante singulis amphoris infricato, et oblinito bonum fiet.* HAED.

Ad sapas musta. Vinum id ῥαίαν vocat Athenaeus, lib. I. DAL. — *Ad sapas.* Hoc est, usque ad tertiam partem, quemadmodum de sapa dictum est, cap. 44: Haec multo uberius Columella lib. XII, cap. 20, pag. 428. HAED.

et in omni alio subministrant vasa ipsa condimentis picis: cuius faciendae ratio proximo dicetur volumine. XXV. (xx.) Arborum succo manantium picem resinamque, aliae ortae in Oriente, aliae in Europa ferunt. Quae interest Asia, utrimque quasdam habet. In Oriente optimam tenuissimamque terebinthi fundunt; deinde lentisci, quam et mastichen vocant; postea cupressi, acerrimam sapore. Liquidam omnes et tantum resinam; crassiorem vero et ad picem faciendas cedrus. Arabica resina alba est, acri odore, difficilis coquenti. Iudaea callosior; et terebinthina quoque odorator: Syriaca Attici mellis similitudinem

Subministrant vasa ipsa condimenta. Alii apud Dalecampium, *subm. vasis ipsis condimenta.* Alii, *sublinunt vasa ipsa condimenta.* Dalecampius vero ipse, *tam condimentis.* Ed. P. — *Condimentis picis.* Hoc est, non vinamodo, sed et vasa quoque cōduntur. HAZO.

Proximo dicetur. Lib. XVI, cap. 24. HAZO.

XXV. *Arborum.* Verbum illud *ortae* procul dubio depravatum est. Exemplar Toletanum acta legit, *noo ortae.* Puto scribendum *Asiae*, quia sequitur statim: *Quae interest Asia utrimque quasdam habet.* Verior lectio *utramque* quam *utrimque*; hoc est, Asiam Orientalem et Europam. PINX.

Utrimque quasdam. Ex utroque genere quasdam habet: earum scilicet quae in Oriente, et quae in Europa gignuntur. Ex arboribus, quae picem ferunt, succus erumpit: qui si igne exprimitur, *pix* vocatur, *poix*: si sponte fluit, *resina*, *poix résine*. II.

Terebinthi. Sic Diosc. lib. 1, cap. 91, primas tribuit *terebinthinae* resinae, *térébenthine*: secundas, e *lentisco*, *lentisque*. Sic etiam Theophr.

Hist. lib. IX, cap. 2, et Galen. κατά γένη, lib. III, cap. 2, pag. 745. II.

Lentisci, quam et mastichen vocant, etc. De Chia mastiche e lentisco dictum iam fuit lib. XII, cap. 37. Diosc. lib. I, cap. 9: Γεννάται δὲ καὶ ῥητίνη... σχιστὴν καὶ οὐράν, ὑπ' ἐνίων δὲ μάστιγην... καλλίστην ἐν Χίῳ τῇ νήσῳ. II. — Conf. TOURNEF., *Mémoir. de l'Académie de Scienc.* a. 1705, pag. 344. Ed. P.

Liquidam omnes, etc. Idem etiam e lentisco resinam liquidam fluere tradit lib. XXIV; quod tamen minus falsum esse monstrat. PINX. — *Liquidam omnes.* Vide quae dicturi sumus lib. XXIV, cap. 22. HAZO.

Crassiorem vero. Qui a cedro manat liquor, expressus igne videlicet, non sponte erumpens, picis e genere est, ut dicitur lib. XVI, cap. 24. HAZO.

Arabica. Haec e terebintho arbore funditur, Dioscor. lib. I, cap. 91. HAZO. — Conf. Tournef. loc. cit. Ed. P.

Terebinthina quoque. Optimam censet Dioscor. I. e quae terebinthum oleat. Plinius lib. XXIV, cap. 22:

habet. Cypria antecedit omnes: est autem melleo colore, carnosa. Colophonia praeter caeteras fulva; si teratur, alba fit, gravior odore: ob id non utuntur ea unguentarii. In Asia quae sit e picea, admodum candida, spagas vocatur. Resina omnis dissolvitur oleo. Quidam et creta figlinarum hoc fieri arbitrantur; pudetque confiteri, maximum iam honorem eius esse in evellendis virorum corpori pilis. Ratio autem con-
diendi musta, in primo fervore; qui novem diebus quam plurimum peragitur, aspersu picis, ut odor vino contingat, et saporis quaedam acumina. Vehe-

In arborum differentiis placet terebinthina, odoratissima, atque levissima: notionum; Cypria et Syriaca: utraque mellis Aethici colore: sed Cypria carnosior, sicciorque. HARR.

Colophonia, etc. Colophoniacam vocat et Celsus lib. V, cap. 48. Dalec. — *Colophonia.* Retinet haec hodie in officinis nomen. *Από τῆς Κολοφώνος Κολοφονία καλεῖται.* Diosc. lib. I, cap. 92. HARR.

Spagas vocatur. Sic mss. Rrg. etc. vox barbaries, incertae originationis; nisi *σπαγᾶς* legi placet, humid magis compertū significatus hoc loco. II.

Resina omnis. Plinius lib. XXIV, cap. 22: *Resolvitur resina ad vulnorum usus et malaxmata oleo.* HARR.

Creta figlinarum. Cretam figularem vocat Celsus lib. V, cap. 4. Dalec.

Pudetque confiteri, etc. Καταπιπτοῦν id Graeci vocabant. Clemens Alexandrin. paedag. lib. III, cap. 3, de Cynaedorum impura, infamisque molitie: *ὅτι τούτους γοῦν πλῆρεις αἰνῶλως πιπτοῦντων, φερόμενων, παρατιλάετων τῶς; ὑγιεινῆς τούτους.* Qui sic vulsi et glabri forent *πιπτοκακή-μενοι* eidem dicuntur. Fuit et κατα-

πιπτοῦν tormenti genus, quum ferventi pice instillata corpora hominum urebantur. Lucrēt. *Verbera, carnifices, robur, pice, lumina, tædæ.* Plautus in Capt. *Atra bilis agitai hominem* B. *At pol, te, si hic sapiat senex, Atra pice agitai apud caruissiem, ac tua capiti illuqeat.* Victorius, lib. VIII, cap. 48. Visco quonque pilos evelli solitos monstrant hi versus Iuvenalis: *... uidlus tota intereate, qualem Præstantabat colidi circumlita fasciæ viact.* De hac re plura Had. lun. lib. de coma. Idem præla: *... quid enim resinata iuventus, Cruraque totius facient tibi lævia gentis?* Philostratus in Viris, de Scopeliano ὡς οὐκ ἐκδιδούκῃς ἐκχρὸν πύττα καὶ παρατιλῆρας. Theopompus apud Athenæum narrat, omnes Barbaros, qui ad occidentem habitant, picari ei radi: apud Thucos multas esse, ad eam rem institutas officinas, quas adeant, et petitis artificibus radendos ac picandos se præbent, nulla prorsus verecundia, si quis foris intueatur, vel dum hoc sit, interveniat. *Evirationem* pilorum eam vulsuram auctor vocat lib. XXXIX, cap. 6. Palladius in Octobri, cap. 14. Dalec. — *Pudetque.* Hic

mentius id fieri arbitrantur crudo flore resinae, excitarique lenitatem. E diverso crapula compesci feritatem nimiam, frangique virus; aut ubi pigra lenitas torpeat, virus addi. Liguriae maxime Circumpadanisque mustis crapulae utilitas discernitur hoc modo: pugnacibus mustis crapulae plus inditur, lenibus parcus. Sunt qui ex utroque condiri velint: nec non alia; quae est musti, pice et natura; vitiumque musto quibusdam in locis iterum sponte fervere: quâ calamitate deperit sapor, vappaeque accipit nomen,

τρωγε vocabatur παρατρώγης, sive vulsura pilorum picis ministerio facta, cuius molles et cinædi curiosi: ob idque vultu et depilati dicti sunt, καὶ περισόμφοι. Hinc πικρὸν Graecis παρατρώγων vile munus erat, quae glabros et depiles reddebant picis illitis. Vide Philostr. et Cl. Alexand. apud Rob. Constant. in Lexico, verbo Πικρὸν. HARD.

Crudo flore. Flos crudus, resina ipsa est, quae nuper est avulsâ arbori, neodem cocturam passa: eadem cocta, crapula nuncupatur: coquendi ratio dicitur lib. XVI, cap. 28. Errant qui crapulam faecem resinae putant, aut florem, id quod supernatât. II.

Excitarique. Addi levioribus vinis saporis quoddam acumen, donner du montant. Eo. P.

Feritatem. Mitigari ea quae fumosa sint, et vehementiora. II.

Virus addi. Tenuiculis, languidisque vinulis vim vehementiorem, quae inducat ebrietatem, addici. II.

Pugnacibus. Vehementibus et validis. HARD.

Sunt qui ex utroque. Ex flore et crapula. HARD.

Alia, etc. Vel musta condenda, vel unstorum condimenta. Dilect.

— Nec non et alia. Condiuntur etiam vina, inquit, si decoctum illa mustum infundatur, quod picis vices et vim representet. — In ed. Parm. nec non alia quae est multa pice natura; in Reg. 2: nec non alia quae simulat pice et natura; Reg. 4: nec non alia quae est multa pice et natura; Colb. quae est multa; Chiff. quae est musti, etc. Nos, quae est musti. Id enim spectare nobis visus est, quod sup. cap. dixit: Aliquibus in locis decoquant ad stupas musta, infundisque his ferociam vinorum frangunt, quibus infunduntur. Et quod cap. 9 docuit, Tmolitis vini dulci, sive musto, si admisceatur, congliri vina caetera, quorum duritia vel sic suavitate accipiat, simul et aetatem. Recensuit sane longissime a veterum exemplarium vestigiis Hermolius, quo auctore vulgati codices ita prae se ferunt, nec non alia acque multiplici natura: quibus verbis nulla, quae hujus loco aptari possit, sententia subest. H.

Vappaeque accipit nomen. Οἶνον παρατρώγην, vappescere, vulgo so leaver, εὐφρίνην μετατρέψιν, εὐφρόνην dicunt, s'aignir. Chrysost. οἶνον μὲν ἀραιὴς βλάβη τὸ παρατραπήναι, καὶ τὴν εὐφρίνην μετατρέψιν. Ἀρχέστου; ho-

probrosus etiam hominum, quum degeneravit animus. Aceti enim nequitiae inest virtus magnos ad usus, et sine quibus vita mitior degi non possit. Cae-tero vinorum medicaminis tanta cura est, ut cineres apud quosdam, ceu gypso alibi, et quibus diximus modis, instaurentur. Sed cinerem e vitis sarmentis, aut quercu praeferunt: quin et marinam aquam eiusdem rei gratia ex alto peti iubent, servarique ab aequinoctio verno, aut certe nocte solstitio, et Aquilone flante hauriri; vel si circa vindemiam hauriatur, decoqui. Pix in Italia ad vasa vino condendo maxime probatur Brutia. Fit e piceae resina: in Hispania autem e pinastris, minime laudata. Est enim resina harum amara et arida, et gravi odore. Differentiam rationemque faciendi proximo volumine demonstra-

mines, etiam Graeci *οξίνα* dicunt, quasi corrupta vita. Aristophanes in Equilibus *Ανδρα μυχθρὸν πωλόνον, οξίνον, ὑπερβολόν*. Idem *ἐμυχθρὸν αὐτοῖσι θυμὸν οξίνον πεπωκότες*: Inde Graecis *οξὺς τροπίξ, καὶ ἐκτροπίξ*, vinum mutatum, fugiens in vappam aut acetum degenerans et exolescens, quod aetati cedit. Horatius: *Ac nisi mutatum parcat defundero vinum*. Turn. lib. I, cap. 4, lib. VII, cap. 9, lib. XX, esp. 43. Dalze. — *Vappaeque*. De vappa superius, cap. 8. Hase.

Probrosus. Subintellige nomen. Vappam Veteres appellarunt hominem ignavum, in quo nihil esset prudentiae, nihil salis. Horat. lib. I, sat. 2, v. 42: *Fusidius vappae funiam tmet, ac nebulois*. Acron: *Vappae*, inquit in Sat. 4, lib. I, dicuntur *perditi ac luxuriosi*. Aliter vappa dicitur stultus et insulzus, qui nihil sapit: dicitur enim vinum vappa, quod verdidit saporem. Hase.

Aceti enim. Aceti enim, quanquam inesse ei quaedam gustus nequitia vidatur, meliortamen est, quam vappae conditio: virtus eximia ad magnos usus etc. Hase.

Ceu gypso. Ut gypso, inquit, Africa, Graecia marmore, aliaque, quibus diximus modis, sup. esp. vina mitigant sic aliis cinere: Hase.

Quin et marinam. Columella lib. XII, cap. 24, pag. 434. Sumitur eadem aqua quam longissime a littore: nam liquidior et purior est, quantum altiori mari hausta est. Hase.

Ad vasa. Subintellige picea. De hac piceatione vasorum, in quibus condebatur vinum, e pice Brutia, vide Colum. lib. XII, cap. 48, pag. 426. Hase.

Condendo. Ms. *conditendo*. Ed. P. Est enim *arida*. Nec valde arida, nec valde haumentem laudat Diosc. lib. I, cap. 92. Hase.

Proximo volumine. Lib. XVI, a cap. 46 ad 23. Hase.

bimus inter arbores feras. Vitia, praeter supra dicta, acor aut fumidum virus: picis autem, adustio: experimentum vero, si fragmenta subluceant, ac subdente lutescant acore incundo. Asia picem Idaeam maxime probat, Graecia Piericam, Virgilius Naryciam. Diligentiores admiscent nigram mastichen, quae in Ponto bituminis similis gignitur; et iris radicem oleumque. Nam ceram accipientibus vasis com-
pertum est vina acescere. Sed transferre in ea vasa,

Inter arbores feras. Ita Reg. 2, alii-
que. Hoc est, peregrinas. Plinius,
lib. XVI, cap. 46: *Peregrinae tui-
videbantur, quoniam non erant indur-
banae, pinus atque abies, omnesque
quae picem ferunt; de quibus nunc di-
cimus, simul et totas considerandi arboris
origo cognoscatur.* In quibusdam MSS.
feraces, male. HARD.

Vitia. Nempe resinae. HARD.

Supra dicta. Amaraorem, aridita-
tem, gravem odorem. DALEC.

Acor. Sapore acido, qualis fere est
in malo Punice. HARD.

Asia picem Idaeam maxime probat,
Hermolaus pro *Indicam*, ut prius le-
gebatur, *Idicam* substituit, id est,
montis Idae: melius qui *Idaram*
emendat, nam picem Idaeam et sum-
mus poeta celebrat Georgicon III;
*Idaeaeque pices et pingues ungues
ceras.* Idicus vero possessivum ab Ida
nusquam (quod recorder) legi. Ex-
emplar quoque Toletanum *Idaeam*
habet, non *Indicam*. PIER. — *Picem
Idaeam.* Ab Ida monte, qui in Troa;
de est. Ita Reg. 2, Tolet. Par. At in
alii, *Indicam*, male. Idaeam Pieri-
camque laudat Didymus in Geop. lib.
VI, cap. 5, pag. 169: *Τὴν πικρὴν οἱ
ἀρχαῖοι ἡμῶν παραδιδόναι καλλίστην
πικρὴν τὴν ἀπὸ τῆς Ἰδαίης, μετὰ ταύτης
τὴν ἐκ Περσίας, etc.* Virgilius quoque

Georg. lib. II, v. 105, *Idaeas pices*
dixit. HARD.

Virgilius. Georg. lib. II, v. 438:
Naryciaeque picis luco. Ab oppido
Loccorum Narycio, de quo lib. IV,
cap. 12. HARD.

Quae in Ponto. Vt dictum antea
est, lib. XII, cap. 36. H.

Et iris radicem. Iris medicum par-
riter admisceri iubet auctor Geopon.
lib. VI, cap. 7, p. 171: *ἴριος τὸ μέ-
γιστον.* De iri dicimus lib. XXI, cap.
19. HARD.

Oleumque. Dalecampius, *foliumque*
id est, malabathrum. Ed. P. — *Oleum-
que.* Ita MSS. omnes et editi libri.
Foliumque nihilominus legi magis
placet Dalecampio: est autem folium
simpliciter appellatum, malabathi
folium, ut diximus lib. XII, cap. 25.
Coniecturae huius haud leve momen-
tum adest, quod apud Didymum le-
gimus in Geoponicis, lib. VI, c. 6,
p. 171, ubi *γύλλου μαλαθήρου* et
calami aromatici pilulas in Italia so-
litas admisceri ait, ad picationem
vasorum. HARD.

Nam ceram accipientibus, etc. In
picandis dolis, ceram picis admi-
sceri solitam scribit Palladius cap.
11 Septembris. Adiecta cera am-
pliore vina vappescere acerbis lib.
VI, cap. 5 et 7, et fortassis hic

in quibus acetum fuerit; utilius, quam in ea, in quibus dulce aut mulsum. Cato iubet, vina concinnari (hoc enim utitur verbo) cineris lixivii cum defruto cocti parte quadragesima in culeum: vel salis sesquilibra; interim et tuso marmore. Facit et sulphuris mentionem, resinae vero in novissimis. Super omnia addi maturescente iam vino iubet mustum, quod ille tortivum appellat, nos intelligimus novissime expressum. Et adiciamus tingendi gratia colores, ut pigmentum aliquod vini, atque ita pinguis fieri. Tot

legendum *vappesere*. Dat. — *Nam ceram*. Didymus in Geop. loc. cit. pag. 476, *vappesere* vini scribit, cere in vasorum picationibus addita, *στρωτόρον τὸν οἶνον γίνεσθαι, ὡς βάλανος εἰς ἀέθρον μεταβάλλει*, sic ut promptius ea accipiam. HARD.

Cato iubet. Libro de R. R. cap. 23. HARD.

Hoc enim utitur verbo. Libro de R. R. cap. 115, pag. 64, et cap. 422, pag. 66. Festus: concinnare, est apte componere. H.

Cineris lixivii, etc. Sic auctor vocat *κενέαν στρατήν* Graecorum, nempe liquidum lixivium. Nam calce addita cum cinere quolibet, lixivium id aut *πρωτόστατος*, aut *στρατή δεινότερον* vocabatur, quasi excolatum lixivium. Dant. *Cineris lixivii*. Apud Catonem hostie perperam, de musto *λίξιο* legitur, quum de cinere lixivio scribi oporteat. Cinerem lixivam femineo genere Scribonius Largus non semel protulit. Est porro hic cinis lixivus, ipsum liquidum lixivium, poncidia, qui in aquae lixiviae fundo adsit. Ad concinnanda vina tantum lixivii Cato requirit, quantum cum admixto defruto ad quadragesimam rulei partem sequendam necesse est. HARD.

In culeum. Quid culeus sit diximus cap. 5. Cato loc. cit. pag. 25: *Si opus erit, defrutum indito in mustum, de cinere lixivii coctum: partem quadragesimam addito defruto, vel salis sesquilibram in culeum: marmor si indes in calicem, libram indito in. Rati- nam si indes in culeum musti, etc.* MSS. Reg. Coll. in culeum. Editi libri perperam, *pinlegii*. HARD.

Facit et sulphuris. In Catonis libris, quos terminus, mentio sulphuris nulla. HARD.

Maturescente. Quum, deferbuit. Verba Catonis sunt ea l. c. pag. 26: *Tortivum mustum circumcidaneum hoc cuique dolio dividito, additoque pariter*. H.

Novissime expressum. E vinaceis circumclis, ut dictum est cap. 23. Idem praecepit Columella, lib. XII, cap. 36, pag. 439. H.

Et adici musti tingendi gratia coloris. Ambo codices non *adici musti* legunt, sed *adiciuntur*: scribo eum maiore littera in initio, *Et adici nos tingendi gratia colores*; nam Tacetanum archetypum *colores* legit, non *coloris*. Par. — *Et adiciuntur*. Sic MSS. Reg. Coll. Par. HARD.

veneficiis placere cogitur; et miramur noxium esse. In vitium inclinantis experimentum est, laminae plumbeae mutatus in eo colos.

XXVI. Proprium autem inter liquores vino, murescere, aut in acetum verti; exstantque medicinae volumina. Et faex vini siccata recipit ignes, ac sine alimento per se flagrat. Cinis eius nitri naturam habet, easdemque vires, hoc amplius, quo pinguior sentitur.

XXVII. (xxi.) Magna et collecto iam vino differentia in cella. Circa Alpes ligneis vasis condunt, circulisque cingunt, atque etiam hieme gelida ignibus rigorem arcent. Mirum dictu, sed aliquando visum: ruptis vasis stetero glaciatae moles, prodigii modo, quoniam vini natura non gelascit, alias ad frigus stupes tantum. Mitiores plagae dolis condunt; infodiuntque terrae tota, aut ad portionem situs. Item caelum praebent: alibi vero impositis tectis arcent:

Placere cogitur. Subintellige, vinum. HARR.

Laminae plumbeae. Sic Geop. auct. lib. VII, cap. 15, pag. 195, apud quem haec paulo explanata uberius. HARR.

XXVI. *Murescere aut in acetum verti.* Proprium verbum id usurpatur de pane, carne et aliis id genus, quae diutino situ lanuginem contrahunt, cum quodam graveolentia. DALEC. — *Murescere.* Hoc est, vappescere, in vappam degenerare. In MSS. Reg. Colb. *mulescere.* HARR.

Exstantque. Et ad hanc depellendam calamitatem medicinae quamplurimae voluminibus integris continentur. HARR.

XXVII. *Mirum dictu, etc.* Aequè mirum quod prodit Arist. in Arcadia

vinum ἀναξερπνισθῆναι ὑπὸ τοῦ κρυοῦ ἐν τοῖς ἀρκεῖς, ὥστε ξυόμενον πνιυμένον. Rhod. lib. XXVIII, cap. 36. Virgil. G. III, 364: *conduntque securibus humida vina.* Vide Brod. lib. V, cap. 31. DAT.

Non gelascit. Causas Macrobius investigat, *Cur vina nunquam aut rarerent congelascant.* Sat. lib. VII, cap. 12, pag. 620. HARR. — Immo in septentrionalibus regionibus glaciatur ipse vini spiritus, *Remède-vice.* Ed.P.

Ad portionem situs. Vt quaeque terra mitiore caelo aut frigidore utilis. Nam ubi calidius caelum, tota sub dio relinquuntur: ubi frigidius, tota defodiuntur: medio, partim abduuntur terra, partim caelo permittuntur. HARR.

tradunturque et haec praecepta: latus cellae vinariae, aut certe fenestras obverti in Aquilonem oportere, vel utique in exortum aequinoctialem. Sterquilinia et arborum radices procul abesse, omniaque odoris evitandi, facillimo in vina transitu: ficos utique et caprificos. Doliis etiam intervalla dari, ne inter sese vitia serpent, contagione vini semper ocysissima. Quin et figuras referre. Ventruesa ac patula minus utilia. Picari oportere protinus a Canis ortu, postea perfundi marina aqua aut salsa: dein cinere sarmenti aspergi, vel argilla, abstersa myrrha suffiri, ipsasque saepius cellas. Imbecilla vina demissis in terram doliis servanda, valida expositis. Numquam implenda:

In Aquilonem. Sic auct. Geopon. lib. VI, cap. 2, pag. 163. Vitruvius, lib. I, cap. 4, pag. 8: In cellis enim vinariis tectis, lumina nemo capit a meridie, nec ab occidente, sed a septentrione, etc. Eadem tradit et Palladius de R. R. lib. I, cap. 18, pag. 17. HARD.

Sterquilinia. Palladius, l. c. In MSS. Reg. Colb. et Chiff. Sterculonia. De ficibus et caprificis, eadem praecipit auct. Geop. lib. VI, cap. 27, p. 166. De sterquilinio, caeterisque, Columella, lib. I, cap. 6: Eadem est ratio in plano sicut vinariae cellae: quae summota procul esse debet a balneis, furno; sterquilinio, reliquisque immunditibus tetrum odorem spirantibus: nec minus a cisternis, aquae salivellus: ex quibus qui extrahitur humor, vinum corrumpit. HARD.

Facillimo in vina. Colum. lib. XII, cap. 28, pag. 437: Nulla res alienum odorem, celerius ad se ducit, quam vinum. HARD.

Doliis etiam. Intervallum pedale requirit auct. Geop. lib. VI, cap. 2,

pag. 165. H. — Qua de re et modo quo vinum confecerint Romani, vid. Cl. Winckelmann, *Lettres sur les découvertes d'Herculanum*, p. 49. BROT.

Picari oportere. Sic Geop. auct. lib. VI, cap. 4, p. 168; Columella quoque l. c. pag. 126. H.

Dein cinere. In MSS. omnibus aspergi constantissime legitur: In Reg. 2, cinere e sarmentis aspergi. Tamen abstergi siacius existimari possit, tum quod proxime sequatur, abstersa myrrha suffiri: tum quod hic ipsum explanans Zoroastres in Geop. lib. VII, cap. 6, pag. 181, abstergi, non aspergi dixit. *ἔτι δὲ τοὺς πλοῦς παρὰ τοὺς σπέρμας ἄλμυρ, ἢ κλιμακτὴν τέρεα, ἢ πιρὼμα, ἢ ἀργιλώδην γῆν.* HARD.

Abstersa. Spongiae ope. Diophanes in Geop. lib. VI, cap. 12, pag. 175. HARD.

Ipsasque saepius. Sic Diophanes in Geop. lib. VI, cap. 12. p. 176. H.

Imbecilla. Auct. Geop. lib. VII, cap. 2. HARD.

Numquam implenda. Quoniam nu-

et quod supersit, passo aut defruto perungendum; admixto croco, pice veteri, cum sapa: sic opercula doliorum medicanda, addita mastiche ac pice. Brumia aperiri vetant, nisi sereno die. Vetant Austro flante, lunave plena. Flos vini candidus probatur: rubens triste signum est, si non is vini colos sit. Item vasa incallescunt, operculave sudantia. Quod celeriter florere coeperit, odoremque trahere, non fore diuturnum. Ipsa quoque defruta, at sapa, quum sit caelum sine luna, hoc est, in sideris eius coitu, neque alio die coqui iubent: praeterea plumbeis vasis, non aereis, nucibusque inglandibus additis: eas enim summa excipere. Campaniae nobilissima exposita sub dio in cadis verberari solè, luna, imbre, ventis, aptissimum videtur.

XXVIII. (XXII.) Ac si quis diligentius reputet, in

stum effervescens per se dolia impleturum est. Diophanes l. c. pag. 475. HARD.

Flos vini candidus probatur. Flos vini, odor, fragrantia. Plaut, in Cuctul. *Flos veteris vini uaribus obiectus est nris.* Flos vini, ἀρώματα οἶνος, vinum optimum, et odoris inuandissimi. Idem in Cistellaria: Quippe ubi linguam percussit flore Liberis. Flos vini, tenuis spuma in summo innata. Conf. Toineb. lib. XXXIX, c. 34. Caecilius apud Nonium in Flores, tris haec numerat, florem, flores, id est, faecem, et vinum. Ego, inquit, neque florem, neque flores volo: mihi vinum volo. DAL. — *Flos vini.* Tenuis spuma quam nos dicimus, du fleur. HARD.

Odor, trahere. Aliam quam suam, et nativam. De hac loquendi forma dicemus lib. XXXVI, c. 30, II.

Ipsa quoque defruta. Columella,

lib. XII, cap. 49, pag. 427. II.

Plumbeta varia. Columella, l. XII, cap. 20, pag. 428: *Ipsa autem vasa, quibus sapa aut defrutum coquitur, plumbea potius quam aenea esse debent: nam in coctum aeruginem remittunt aenea, et medicaminis saporem vitiant.* HARD. — Snum quoque est plumbo vitum, la litharge, ut recentiorum experimentis compertum. HARD.

Funum excipere. In se recipiunt illae funum, qui saporem alias corrumpet. HARD.

Verberari sole. Vlpiano proprie verberatur, quod anima praeditum verberare fertur non sine doloris aliquo sensu: pulsatur, quod anima carens ictu crebro percussione, ut laesum. Alex. ab Alex. lib. III, cap. 49. DAL. — *Verberari.* Sic acrobati in terra fossam tempestatibus verberari Columella dicit, lib. de arbori-

nulla parte operosior vita est, ven non saluberrimum ad potum aquae liquorem natura dederit; quo cetera omnia animantia utuntur. At nos vinum bibere et iumenta cogimus: tantoque opere, tanto labore et impendio constat; quod homines mente mutet, ad furorem gignat, millibus scelertum huic deditis: tanta dulcedine, ut magna pars non aliud vitae praemium intelligat. Quin immo ut plus capiamus, sacco frangimus vires; et alia irritamenta excogitantur: ac bi-

bus, cap. 16, quod alibi, libro nonage V, cap. 6, *pho-is* et *geliolitis* macerari interpretatur. H.

XXVIII. In nulla parte operosior vita est. Eululus primum trateris assilati, secundum voluptati et amori, tertium somno, quartum injuriis dicit. Panyasis vero primum Gratias, Horis, Dionysio: secundum Veneri, ac rursum Dionysio: tertium iniuriis. ATHENAEUS.

At nos vinum bibere, etc. Hector apud Homerum, Iliad. Θ, sic equos suos alloquitur: Νῦν ποτ τὰν ἀνδρῶν ἀντιόχοιο, ἢν μάλα πολλὰν Ἀνδρομάχῃ θυγάτηρ μεγάλῃτερος Πηλεΐδος ἔχουσιν ἀντιόχοιοι μελίσσονα ποτόν ἄδελφον, Οὐδὲν τ' ἐγχεράμενα πρὸς ὄρεθ' ὄνους ἀνέχοι. ἢ ἱμοί, ὅσπερ εἰ θυγάτηρ πρὸς εὐχομαι εἶναι. Dab.

Iumenta. Equis vinum olium praebitur ex Homero discimus, Iliad. Θ, v. 189. Refert Cominatus, Com. Gall. lib. I, equum suum vetulum, de labore fractum, quem post praelium vini situlam casu oblata hausisset, ex potione sic recreatum; ut alacriorem nunquam ostes esset expertus. Fomiliare in Gallia est, vinum in os et nares equorum iniicere, vel offam ex vino et pane offerre, ut valentiores fiant. Et Columella, lib. II, cap. 3, de bobus: Merum fumeus, si

acciderint, infundat. Satis vatem est singulis binos sextarios praebere. Hanc.

Quod homines. Sic MSS. recte. Primum editi, Quod hominis mentem mutet. HARD. — Mentem servat quoque Bruterius. Ed. P.

Sacco frangimus vires. Vitis sacco castratum, σαρκευόμενον, τὸ σάκκῳ ἐκτρονυόμενον, καὶ ἀποθλίβεσθαι, ἰδὲν; Theophr. Causs. lib. VI, cap. 24, vocat: alii σαρὸν δυνήτιον, colatum, sacatum, ἀπὸ τοῦ σάκκου. Cic. II de Finibus, Quibus vinum defusum e pleno sit: hirsiphoi, ut ait Lucilius, cui nihil demittit, nil vires sacculus absulit. Nempe vinum integerrimum, quod nec siphone depletum est, nec volo manus (hic id significat) attigisset. Hic siphon tubulus est; quo vinum exaugitur, olia vero γαστρικῇ, veteri glossario. Meraria; sive gastatorium eidem, γαστρικῶν vasculum, quo in campis vinum gustatur, tenui fistula, angustiore collo. Inde Simpo veteribus Latinis, et a Simpone Simpulati. Scalig. Vide lib. XXXV, cap. 42. Huc pertinet quaestio apud Plutarchum in Sympos. lib. VI, cap. 7, An colandum vinum sit. Dalc. — Sacco frangimus, Sacco quo vinum liquatur, inquit Columella, lib. IX,

bendi etiam causa venena conficiuntur, aliis cicutam praesumentibus, ut bibere mors cogat: aliis pumicis farinam, et quae referendo pudet docere. Cautissimos ex his balineis coqui videmus exanimesque efferi. Iam vero alios lectum expectare non posse, immo vero nec tunicam, nudos ibi protinus anhelos ingentia vasa corripere, velut ad ostentationem virium, ac plene infundere, ut statim vomant, rursusque hauriant, idque iterum tertiumque; tanquam

45, *tenui vimine rarius contextus, im-errae metae similis*. Hinc vinum colatum, sive saccatum, altero non saccato debilius, dulciusque, Theophr. de Caus. lib. VI, cap. 9, οἶνος αὐξήματος, *vin passé par la soie, comme l'hypocras*. Martial. lib. II, ep. 40: *Caccuba saccentur, quaeque annis coxit Opini*. Hoc est, colo, vel sacco transmittantur ea, ut corrigantur, ac defaecentur. Et lib. XII, ep. 61: *Turbida, sollicito transmittere Caccuba sacco*. HARD.

Mors cogat. Melius morlis. Nam contra cicutam vini remedium est, ut dicitur lib. XXII, cap. 23. H.

Pumicis farinam. Vide quae Plinius ipse refert, lib. XXXVI, c. 42: HARD.

Pudet docere. VI de Cosso tradit Seneca, epist. 83. DAL.

Balineis coqui. Cruditatem ex pridiana temulentia ortam balneo calido coquebant; manebant enim in eo tamdiu, ut sodarent, animusque interdum deliceret. Colum. in praef. *Mox deinde ut apti veniamus ad ganeas, quotidianam cruditatem Laconicis excoquimus, et exmoto sudore stilim querimus*, etc. Laconicum locus erat in balneo orbiculari ambitu in se recurvo, ubi sudor eliciebatur calore sicco, inquit Celsus lib. II, c.

47, un poêle. Scribit Vitruvius Laconicam sudationesque coniungendas esse tepidario. Qui saturitate epularum immodica crudi erant, hi ad balneas confugiebant, et in sudoribus Laconicisque sudorem evocabant: Ita stomachi cruditatem digerentes, quam epulae copiosiores allerebant. Haec poetarum Satyricorum conquestio, Horatii primum: *Crudi tumidique lavemur*. Iuvenalis: *Crudum paronem in balnea portas*. HARD.

Lectum exspectare non posse. Sed in mensa obdormiscere. Theophrast. Hist. lib. IX, c. 18. DAL. — *Nec tunicam*. E lecto surgentes. DAL.

Et statim vomant. Et pennis quidem excitabantur ad vomitum. Sic gulosisissimi quique voratu sese exonerabant. Tranquillus in Vitellio, c. xiii: *Sed is vel praecipue saevitiae luxuriaeque deditis, epulas trifariam semper, interdum quadrifariam dispartiebat, in ientacula, et prandia, et coenas, cotestationesque, facile omnibus sufficiens vomitandi consuetudine*. Et pennis quidem excitari solitos ad vomitum disimus, quam consuetudinem notat idem Tranquillus in Claudio, cap. xxi: *Nec temere umquam trielinto abiecit, nisi distentus ac madens, et ut statim supino, ac per totum hianti, penna in hos*

ad perdenda vina geniti, et tanquam effundi illa non possint, nisi per humanum corpus. Ad hoc pertinent peregrinae exercitationes, et volutatio in coeno, ac pectoris cervicis repandae ostentatio. Per omnia, haec praedicatur sitis quaeri. Iam vero quae vasa adulteriis caelata? tanquam per se parum doceat libidinis temulentia. Ita vina ex libidine hauriuntur, atque etiam praemio invitatur ebrietas, et si diis placet, emitur. Alius, ut quantum biberit, tantum edat, pretium vinolentiae lege accipit. Alius quantum alea quaesierit, tantum bibit. Tunc avidi matronam

inderatur ad exonerandum stomachum. Et Aristoph. in Acharn. eiusque Scholiastes: Ἰνερὸν αἵμα ἰν' ἰξήματα, εἰώθασιν γὰρ οἱ δυναστεῖς περὶ αὐτῶν ἀρῆσθαι. Sunt qui et eo pertrahant illud Martialis, lib. III, ep. 82; *Stat exoretus, suggeritque rotanti Pinnas rubentes, cupidesque lentisci.* Aliquis scilicet e ministeriorum turba. Verum pinnis ego rubentibus eo loci, perinde se lentisci cuspidibus, dentiscalpia intelligo, cuiusmodi et hoc aervo sunt in frequenti apud omnes, qua nobiles, quos ignobiles, usu. Vnde vetus poetria apud Zenobium, Cent. 5, adag. 96; Σχίσον διχρώμους. Εἰώθει τὸν Σχίσον τρώγῃ οἱ καλλωπιζόμενοι, ἵσκη τοῦ λευκοῦ τὸς ὀδόντας, etc. HAAR.

Peregrinae exercitationes. Halterum, luctae, saltus, pugilatus, etc. DALEC. — *Peregrinae exercitationes.* Quales a Luciano describuntur, in Anacharai, sive de Gymnasiis, statim initio, p. 786, inter quas volutatio in coeno, suum more, καὶ ἐν τῷ καλῷ συνήγουνται καλινδύμενοι ὡς περ σῆς. HAAR.

Volutatio in coeno. Pulvere palaestritarum, quem ἀπὲν vocaverunt.

Aqueus haec omnis refert ad inhonestas et indecoras poculis certantium inter bibendum leges et gesticulationes: *cervicisque repandam*, curvam interpretatur, nervis temulentia debilitatis, quod mihi non placet. Prolixè locum hunc narrat Rhod. l. VII, cap. 26. DALEC.

Adulteriis. Vasa in quibus adulteriorum caelatae imagines. HAAR.

Praemio invitatur ebrietas. Apud Flavium Vopiscum Aurelianus suos Phagones, sive Comedones et Bibones habuit. Vids apud Erasum. proverb. *Edax currus.* DALEC.

Et si diis placet, emitur alius ut quantum biberit, tantum edat. Scribit diversa interpunctione, et si diis placet emitur: quae prioribus annexenda sunt: deinde sequitur cum maiore littera, *Alius ut quantum biberit, tantum edat*, etc. PIST.

Alius quantum alea quaesierit, etc. Tot haurit pocula, quot imperat modiperator, sive convivii magister et dominus, vel, ut alii Graeci, βεκύλης, talorum sorte eam praefecturam adeptus: de quo Macrobius, Cicero, Plato in Legibus. Nec regna vini sortiere talis, inquit Hor. Ego

oculi licentur, graves produnt marito: tunc animi secreta proferuntur. Alii testamenta sua nuncupant; alii mortifera loquuntur, rediturasque per iugulum voces non continent, quam multis ita interemptis: vulgoque veritas iam attributa vino est. Interea ut optime cedat, solem orientem non vident; ac minus diu vivunt. Hinc pallor, et genae pendulae, oculo-

vero puto accusari perditos mores eorum, qui statim ab alicuius comparent, ut quantum lucrati essent, totum in convivio prodigeretur, omneque vitae tempus in alea et bibendo periret. Vide et Rhod. lib. XXVIII, cap. 6. Insignis est de hoc vitio, ac perverso illo vitae genere, epistola 123 Sesonae. DALEC.

Tunc avari. Fuit quum augurarer: *Tunc avari matronarum oculi licenter graves produnt marito.* Sed satius videtur nihil inmutari. Vino captos oculos ait iam destinare secum ut matronae pudicitiam pretio expugnent: eosdem nimis potu graves, matronae scelus prodere marito, et secreta proferre. HARD.

Graves. Vjño graves. HARD.

Rediturasque. Transfuso, ut ita dicam, iugulo resorbendas; accersente homini saepenumero necem loquendi in vino intemperantiam H.

Vulgoque veritas iam attributa vino est. Inde notum proverbium, *vini cum pueritia, et sine pueritia veridicum.* Sub Tiberio Caesare, quum vigeret accusandi publica rabies, exceptum, quoniam fuisse ebriorum sermonem, Seneca lib. de Beneficiis tradit. DALEC. — *Vulgoque.* Hinc illa Horatiana, lib. I, epist. 4: *Quid non ebrietas designat? aperta recludit etc.* Et lib. III, Od. 21: *Tu leni tormentum ingenio admovcas. Plerumque duro*

tu sapientium Curas, et arcum in iocoso Consilium tectegis Lyaco. Zenobius, in pascoribus, Coel. 4, n. 45. *Εν οίνω ἀλήθεια.* Παροιμία παρόντων οἶνος τοῖς ἐμπαικτικῶν αὐτοῦ. οἱ ποιοῦσι αὐτὸ παρὰθεύοντες. *In vino veritas.* Proverbium docet vinum prodere quales sint illi qui se eo probant. Et Diogenianus, Cent. 4, n. 81: *Εν οίνω ἀλήθεια.* Παρόντων οἶνος χρηστὸν τὸ ἀπὸ καρδίας λαλοῦσθαι. Et in Append. e Vat. Cent. 3, n. 34: *Οἶνος καὶ ἀλήθεια.* Τινὲς γὰρ οἶνον παρὶν, ἀλλ' οἶνος καὶ ἡθὺς. Κατὰ τὸ πρῶτον Παροιμία, παρὶν, εὐ βλαπτικὸς διατάσσεται, ἀλλὰ μεθυσοποιός. HARD.

Solem orientem non vident. Smindyrides Sybarita, luxu et opibus diffusus, id sibi contingere annis plus minus viginti gloriabatur. Idem et Hestius Ponticus, sed honesta causa, quum studiis operam daret tunc fere vita. Rhod. lib. XI, cap. 13, ex Athenaeo, lib. VI. DALEC. — *Solem.* Qui solem nunquam occidentem viderint, nec orientem, Cato antipodes appellabat, apud Senec. epist. 122. Telis Smindyrides Sybarita apud Athen. lib. VI, pag. 273. Porro his similia habet Columella in Praef. Egregia habet in eam sententiam Seneca, ep. 122. HARD.

Minus diu vivunt. MSS. Reg. Coll. etc. bibant: minus apposite. Quid sint Plinio genae, diximus lib. XI, c. 56.

rum halcera, tremulae manus effundentes plena vasa;
et (quae sit poena praesens) furiales somni, et iniquae
nocturna, praemiumque summum ebrietatis libido
portentosa; ac incundum nefas. Postera die ex ore
halitus cadi, ac fere rerum omnium oblivio, mors
que memoriae. Rapere se ita vitam praedicant, quum
priorem diem quotidie perdant, illi vero et venien-
tem. Tib. Claudio principe ante hos annos XL insti-
tutum, ut ieiuni hiberent, potusque vini antece-
deret cibos: externis et hoc artibus, ac medicorum
placitis novitate aliqua sese commendantium. Gloriam
hac virtute Parthi quaerunt, famam apud Graecos
Alcibiades meruit, apud nos cognomen etiam Novel-
lius Torquatus Mediolanensis, ad proconsulatum
usque e praetura honoribus gestis, tribus congiis (unde

H. — Responso. Broter, cum MSS.
et ed. princeps, bibente. Ed. P.

— Oculorum halera, fidei quoque et ni-
ludoi et insensibiliter, lividi, et circa
cavum tumidi, quod et amantibus et
melancholicis contingit; Theodorus
oi d'oi iquos Aeta volens dicitur
itona poydovri. Dalec.

Libido portentosa. Veneris ima-
gine sedatum somnium. H.

Ex ore halitus cadi. Apud Vlpia-
num Trebatius ait non esse morbo-
sum os olere alicui, ut lorcosum et
raponem: hoc enim ex ingluvie oris
accidere, nempe ex τῆς ἀφροδίας
καὶ πολυροίας. Quidam legunt ut
hircomum et strabonem. Hoc enim ex
fluve oris. Scalig. — Postera die
ex ore halitus cadi. Sive amphorae.
De eado diximus cap. 47. — Halitus.
Odorem et animam: Phaedrus ap-
pellat I. VII, feb. 1, in qui quod ha-
ctenus mendum inolevit, operae pre-
tium fuerit obiter castigare. Anu-
lacere vidit opotum amphoram, Adhuc

Faterna fateri et testa nobili, Odo-
rem quae incundum late spargeret.
Hunc postquam totis avida traxit na-
ribus: O survis anima, quale in te
dicam bonum Autelae fuisse, tales
quum sint reliquiae! Male hactenus
vulg. qualem te dicam bonam, id
quod Latinae aures vix ferant. H. —
Cf. Phaedr. I. II, pag. 20 edit. nost.
Ed. P.

Externis et hoc. Aliis antea genti-
bus inolevisse eam consuetudinem
significat: quas inter facere Bithyni, ut
auctor est Phylarchus apud Athen.
lib. II, p. 58; Macedones quoque
ipsi, ut ex eodem Athenaeo colligi-
mus, lib. IV, pag. 128. Vide quae
dicturi sumus lib. XXII, c. 23. H.

Alcibiades. Hunc meri potu super-
rasse Thracas; Satyrus prodidit apud
Athen. lib. XII, pag. 534. Vide et
Plutarch. Symp. Quae. 7, pag. 710.

*HARD.

† Tribas congiis, etc. Tribus congiis,
id est, libra triginta, Hemina libram

et cognomen illi fuit) epotis uno impetu, spectante miraculi gratia Tib. Claudio principe, in senecta iam severo atque etiam saevo alias: sed ipsa iuventa ad merum pronior fuerat. Eaque commendatione credidere L. Pisonem urbis Romae curae ab eo delectum, quod biduo duabusque noctibus perpotationem continuasset apud ipsum iam principem. Nec alio magis

pendit, sextarius 2, congius 10, urna 40, amphora 80, culeus 600. Vel, hemina libram, sextarius heminas duas, congius sextarios quinque, urna congios quatuor, amphora urnas duas, culeus amphoras quatuor. Rhod. lib. XXIX, cap. 4. DAL. — *Cognomen*. Tricongii. Ita Xenarchus quidam Rhodius ob bibacitatem, Μετρητης, hoc est, congius pariter est cognominatus, teste Euphorione in Chiliad: apud Athen. lib. X, pag. 436. Meminit et mulieris tricongiae Hedylus in epigram: apud eundem Athen. lib. XI, pag. 488. H.

Pro impetu. Αἰσχροί. Sic Diotimum Atheniensem χῶρα vocarunt, quoniam infundibulo ori apposito vinum affurum perpetuo bibetet: sic Xenarchum Rhodium Μετρετον. Aureliani Phago, uno die aprum integrum absumebat, vervecem, porcellum, panes centum, vini plus ore. Rhodig. lib. XXIX, cap. 4. Idem auctor lib. eiusque cap. 7, Heraclidem Pyctem voracissimum et bibacissimum nemoat. DAL.

Tiberio Claudio principe, in senecta iam severo. Scribendum opinor *sobrio*, non *severo*: nam sequitur *mox*: Sed ipsa iuventa ad merum pronior fuerat. Verba autem illa, atque etiam alias saevo, invecititia esse existimo. PIET.

Atque etiam saevo. MSS. Reg. Coll., atque etiam saevo. Pat. aequaevo, HARD.

Ad merum pronior. Suet. in Tiberio, cap. XVII: *In castis tiro etiamnum, propter nimiam vini aviditatem pro Tiberio Bibacius, pro Claudio Caldus, pro Nerone Mero vocabatur. Iuventae bibacitatem simul, et crudelitatem senectae, quidam versus exprobrarunt, quos Suetonius recitat, cap. LIX: Fastidit vinum, quia iam sitit iste ornorem: Tam bibit hunc nide, quam bibit ante merum*. HARD.

L. Pisonem urbis Romae curae, etc. Hoc est, ad curam. Praefectus urbis creatus est, non euzator: et praefectura circumloqui libuit. GELIUS. — *Urbis Romae curae*. Hoc est, Praefectura Urbis donatum. Suetonius in Tiberio, cap. XLII: *Postea princeps in ipsa publicorum morum correctione, cum Pomponio Flacco, et L. Pione noctem ceterumque biduum epulando potandoque consumpsit: quorum alteri Syriam provinciam, alteri praefecturam Urbis confestim dedit, codicillis quoque invidiosissimas, et omnium horarum amicos professus*. Seneca, ep. 83, pag. 361: *L. Pisonem, Urbis custos, elarius ex quo semel factus est, fuit. Maiorem partem noctis in convivio exigebat: usque in horam sextam fere dormiebat: hoc erat eius institutum: officium tamen suum, quo tutela Urbis continebatur, diligentissime administravit*, etc. HARD.

Nec alio magis Nec alia dose potri similior, quam vinositate. Id quoque

Drusus Caesar regenerasse patrem Tiberium ferebatur. Torquato rara gloria (quando et haec ars suis legibus constat) non labasse sermone, non levatum vomitione, non altera corporis parte, dum biberet: matutinas obisse vigilias, plurimum hausisse uno potu: plurimum praeterea aliis minoribus addidisse: optima fide non respirasse in hauriendo, neque exspuisse: nihilque ad elidendum in pavimenti sonum ex vino reliquisse, diligenti scito legum contra bibendi fallacias. Tergilla Ciceroni M. F. binos congios simul, haurire solitum ipsi obicit: Marcoque Agrippae a

de Druso Plutarchus refert, Symp. lib. 1, Qu. 6, pag. 624. Drusus Tiberii Aug. filius, de patris cognomine nomen habuit Drusi; de matre Julia, Caesaris Augusti filia, Caesar est dictus. In nummo vetere e Gana Regia ΑΡΟΥΣΟΣ ΚΑΙΣΑΡ ΑΥΓΟΥΣΤΟΥ ΥΙΟΣ: *Drusus Caesar Augusti Tiberii filius*. In altera parte capita duo nuda et adversa, Drusi liberorum, superpositis nominibus; priori, ΤΙΣ, alteri ΓΕΡ. hoc est, *Tiberius et Germanicus*, infra, ΚΑΙΣΑΡΕΣ, *Caesares*: quia de stirpe Caesaris Augusti: quippe ex Druso nati, qui filius Tiberii Augusti fuit, et Juliae Caesaris Augustae filiae. Nomen alteri e gemellis ab evo Tiberio fuit, alteri ab evunculo Germanico Caesare, sive Liviae, quae Drusi coniux. ΠΑΡΙ.

Regenerasse patrem Tiberium ferebatur, etc. Repraesentasse. Vide Suetonium, cap. XLII, in Tiberio. Druso huc Caesari fastidium esulium delicatorem tenerioremque esuliculum, neque id sine castigatione Tiberii patris, dicit infra lib. XIX, cap. 8. DALL. — *Regenerasse*. Ea voce usus antea non semel, lib. VII, cap. 10.

Et lib. XII, cap. 5: *Platani satas regenerare vitium*. HARO.

Torquato. Mediolanensi, de quo proxime dictum est. H.

Haec ars suis legibus constat. De his legibus potius vide Ciceronem ultima Tusculana. DALL.

Non altera corporis parte. Qua nempe micturimus: igitur nec vomitione levatum fuisse dicit, nec urinam. HARO.

Non respirasse in hauriendo. Hoc populo ante dixit uno impetu, ἀνυσσῖ et ἀνυσσῖν Graeci, unde ἀνυσσῖν quomodo Dion scribit Commodum in theatro sefas ex alto iaculis impetentem, dulce vinum libere solitum, exclamante populo ῥᾶσις. DALL.

Ad elidendum in pavimenti. Eum morem indicat Horatius his versibus: *Absumet haeres Carcula dignior, Centum acervata clavibus, et mero Tinet pavimentum superbo, Pontificum potiore carnis*. Vide Rhod. I. XXVIII, cap. 5. ΑΝΧΟΤΤΑΒΩΤΕΥ id Graeci dicunt. DALL.

Ciceroni M. F. M. Tullii filio. Sic mas. Reg. Colb. etc. H. — *Tergilla Ciceroni... binos congios simul haurire*

temulento scyphum impactum. Etenim haec sunt ebrietatis opera, Sed nimirum hanc gloriam auferre Cicero voluit interfectori patris sui M. Antonio. Is enim ante eum avidissime apprehenderat hanc palmam, edito etiam volumine de sua ebrietate; quo patrocinari sibi ausus, approbavit plane. (ut equidem arbitror) quanta mala per temulentiam terrarum orbi intulisset. Exiguo tempore ante praelium Actiacum id volumen exornavit: quo facile intelligatur ebrius iam sanguine civium, et tanto magis eum sitiens. Namque et haec necessitas vitium comitatur, ut bibendi consuetudo augeat aviditatem: scitumque est Scytharum legati, quanto plus biberint, tanto magis sitire Parthos.

XXIX. Est et Occidentis populis sua ebrietas, fruge madida: pluribus modis per Gallias Hispaniasque,

ipsi obicit. Bini congi sunt Parisienses, ut nunc dicuntur, *pintae* septiam. *Boorn.*

M. Antonio. Is, teste Palerculo, hedera redimitus, aurea corona tectus, cothurnos iodatus, curru vectus, Liberum patrem vocari se iussit. Quam ergo sic Athenienses salutassent, ac ut Minervam suam in matrimonium duceret, rogarent, ducturum is ait, sed dotis nomine imperare se mille talenta. Imitatus est tantam insaniam at Caligula, et Commodus, Antigono at Mithridate iam antea Dionysii cultum et nomen usurpare ausis. *Had. Iun. lib V; cap. 4. Seneca suavioria t. Dal.*

Is enim. M. Antonius triumvir. *Had.*

Sitire Parthos. Erasmus vide Chil. 4, cent. 10, adag. 21: *Parthi quo plus biberint.* *Had.*

XXIX. *Frugae madida.* Frumculo,

hordeo, avena, olyra, millo, panico. *Vide Geop. lib. VII; cap. 24, pag. 203. Hasn.*

Per Gallias. Vbi ex hordeo cervisia fit, *de la bière.* *Exsist in Anthol. lib. I, cap. 59, epigramma quintum Iuliani Imper. in vinum Galliarum ex hordeo, oppido sane elegans:* *ΙΟΥΛΙΑΝΟΥ ΒΑΣΙΛΕΩΣ εἰς οἶνον ἀπὸ κριθῆς: Τίς; ῥῶθιν αἶ, Διόνυσος; μὴ γὰρ τὸν ἀνθρώπου Βάκχον Οὐ σ' ἐπ' ἐγὼ νόσχω τὸν Διὸς οἶδ' αὖ μόνον. Κάινος; τίς τ' αὖθις; οὐ δὲ τράγον. ἢ ὅτι σὺ Κέλτοι, Τῇ πενήν βοτάνων; τρέφῃ ἀν' ἀστυόνων; Τῷ σὺ γὰρ μάλα μὲν ἀμύτρων, οὐ Διόνυσον, Πυρρὸν μὲν μάλλον, καὶ βρόμον οὐ Βράμιν.* Quod feliciter satis Grotius ita reddidit: *Vade, quis es Liber? hic sit mihi Liber amicus? Non mihi tu notus, sed puer ille Iovis. Ille ut nectar olet: tu ceu caper: ut feru te genti Ex apice genuit Celtica, istis agens? Hinc*

nominibus aliis, sed ratione eadem. Hispaniae iam et vetustatem ferre ea genera docuerunt. Aegyptus quoque e fruge sibi potus similes excogitavit: nullaque in parte mundi cessat ebrietas: meros quippe hauriunt tales succos, nec diluendo, ut vina, mitigant. At hercules illic tellus fruges parere videbatur. Hæc, mira vitiorum solertia! inventum est quemadmodum aqua quoque inebriaret. Duo sunt liquores corporibus humanis gratissimi, intus vini, foris olei, arborum e genere ambo præcipui, sed olei necessarius. Nec segniter vita in eo elaboravit. Quanto tamen in potu ingeniosior apparebit, ad bibendum generibus centum nonagintaquinque (si species verò aestimentur, paene duplici numero) excogitalis, tantoque paucioribus olei: de quo in sequenti volumine dicemus.

Cerealis eras meliori iure vocandus. Non aptus ex Seneca matre, sed ex simula. HARD.

Aegyptus quoque. Ex horden, teste Hecataeo apud Athen. lib. X, pag. 447, et Herodot. Eulerpe, lib. II, n. 77, pag. 118. HARD.

Et fruge, etc. Horden, tritico, avena, olyra. Camillus in Geoponica, lib. VI, ex Leontio. Columel. *Vt Pelusiaci proritet, pocha zythi.* Vide infra loco proxime citato. DAL. *Aqua quoque inebriaret.* Nationes quibus familiaris est potus eiusmodi, illo inebriari testantur Leonthus apud Cassianum in Geoponica; Dioscorides, qui zytho et curmi cerebrum tentari, excitarique dolorem capitis ait; Dion Academicus, qui Aegyptios hordeaceo potu exhilaratos, cantare et saltare temulentos scribit; Arist. lib. de temulentia, qui scribit, zytho ebrios, quoniam id potionis genus *ὑποπνικόν* est, in dorsum supinus ca-

dere, ac reclinari, *ὑπόπνους τῷ αἵματι* *ὑποπνικόν* sic *ὑποπνικόν* *αἵματι* *ὑποπνικόν* vino autem madidos in faciem pronos ferri. Virg. de septem trionalibus populis, his versibus: *Hic noctem ludo ducunt, et pocula laeti* *Fermento, atque acides incitantur* *vinea sorsibus.* HARD. Jun. lib. II, cap. 12. Scythae herbarum quarundam vapore, dum uruntur, Thraeces quarundam seminum inebriantur, et vulgi temulenti iscent: Babylonii quarundam arborum fructu prunis infectos Indi succo arundinis saccharatae. Alexandr. ab Alex. lib. III, cap. 11. Elegantes hi sunt Luellii vernus apud Nonium de vinosis, in Invito: *Scito eum bene longinquum mortalibus mortuum* *In vino esse, ubi quis invitavit* *clapulus se.* Quos etiam supra adduximus. DAL.

Liquores c. h. gratissimi, intus vini, foris olei. Simile est quod de Pollione dicitur, lib. XXII, cap. 53. II.

NOTA

Ad ea Plinii verba, lib. XIV, cap. 6:

Sed caeteris vini commendandis minima aliqua mixtura medicamenta sunt: quod, ut eius temporis aestimatione in singulas amphoras centeni nummi statuuntur, ex his tamen, una multiplicata semissibus, quae civilis ac modica est, in C. Caesaris Germanici filii principatu, anno CLX singulas uncias vini constitisse nobili exemplo docuimus, etc.

De Opimiani vini pretio Harduinum Broteriumque hallucinatos fuisse docet doctiss. nostras Gueroult, cuius hic verba transcribere nulli dubitamus :

« Le prix du douzième de l'amphore était l'équivalent de l'accumulation des intérêts à six pour cent. Le produit des intérêts pendant cent soixante ans était 960. Ainsi, l'an de Rome 793, l'amphore de vin Opimien se vendait neuf cent soixante sesterces (216 francs) ; l'uncia, ou le douzième de l'amphore, coûtait quatre-vingt sesterces (18 francs), 7 francs 74 centimes le litre.

« Le P. Hardoin, expliquant ce passage dans une de ses notes, dit que chaque once de vin Opimien se vendait un prix égal au produit des intérêts de cent sesterces, valeur primitive de l'amphore. Or, l'amphore contenait quatre-vingt livres romaines, et par conséquent neuf cent soixante onces ; elle aurait donc coûté neuf cent soixante fois dix huit francs (207,360 francs), somme exorbitante et tout à fait incroyable. Brotier a pourtant adopté ce sentiment. Ce qui peut avoir induit en erreur ces savants commentateurs, c'est qu'ils ont oublié pour le moment que le mot *uncia* n'est pas employé par les Latins pour signifier seulement l'once, partie aliquoté de la livre, mais qu'il exprime le douzième de toute espèce de poids et mesures. De plus, ils ont cru que le prix de l'uncia était le produit des intérêts de la valeur de l'amphore ; mais il était, selon le texte, le produit des intérêts de la valeur primitive de l'uncia. A cet égard, l'intonation de l'auteur est clairement expliquée par la dernière phrase de cet article : *a raro quippe adhuc fuere, nec nisi in nepotatu, singulis testis millia nummum.* » On voit qu'il dit expressément que c'est l'amphore qui se vendait neuf cent soixante sesterces. » *Morceaux extraits de Pline, tom. I, pag. 533, 534.*

C. PLINII SECUNDI NATURALIS HISTORIAE

LIBER XV.

I.

Oleam Theophrastus e celeberrimis Graecorum auctoribus, urbis Romae anno circiter ccccxl, negavit nisi intra xl millia passuum a mari nasci: Fenestella vero omnino non fuisse in Italia, Hispania, atque Africa, Tarquinio Prisco regnante, ab annis populi

1. *Oleam. Olea Europaea* (Diand. monog. gen. 37, Pers. *Jasminaeae*, Juss.). Decem et octo varietates oleae recensentur (DuRoi, tom. II, p. 57 seqq.), in variis Europae australioris regionibus cultae. Ed. P. — CCCXXI. Sic libri omnes etiam MSS. Reg. Colb. Th. tum hoc loco recte, tum lib. XIII, cap. 30. Memorandus hic porro obiter lector poeticae studiosus, elegans esse a Passeratius carmen singulare de oliva conditum an. 1588. H. — Vid. Esc. I ad calc. hui. lib. Ep. P.

Nisi intra XL. Sive, ut fert Graecorum mensura, intra ccc stadia a mari, sic enim iterum Plinius noster, lib. XXI, cap. 31, quibus habet similia quaedam Theophrastus, Hist. Pl. lib. IV, cap. 3, ubi is tamen non nasci omnino oleam dici nisi intra

stadia xl a mari, sed a Thebana Aegypti praefectura, ccc stadiis nasci ait, ab aquis marinis fluviatilibusque Nili, ut ipse Plinius ait, lib. XIII, cap. 49, quae duo diversissimi sunt. Experimento nuoc constant reperiri oleas et in locis quoque proxima mari. Caugius itaque Columella, lib. V, cap. 8, pag. 494: *Hanc arborem plerique existimant ultra miliarium lx (forte xl) a mari, aut non vivere, aut non esse fructuam. Sed in quibusdam locis recte valet.* H.

Tarquinio Prisco. Est illud, non aetatis cogoonicae, sed gentis, Iliacorum: e qua pauciter alios, at Prisco, et Priscilla, in libris sacris, et in nummis Graecis, ΠΡΙΣΚΟΣ: et in Latinis, PRISCUS ATTALVS P. F. AVGVSTVS.

Populi rom. CLXXXIII. Perperam

PLIN. N. H. Tom. V.

A a

romani CLXXIII, quae nunc pervenit trans Alpes quoque, et in Gallias Hispaniasque medias. Urbis quidem anno quingentesimo quinto, Appio Claudio Caeci nepote, L. Iunio coss. olei librae duodenae assibus vendere. Et mox anno DCLXXX, M. Seius, L. F. aedilis curulis olei denas libras singulis assibus praestitit populo romano per totum annum. Minus

cod. Reg. 4 et edit. princ. CLXXXIII, quin lectionem sequitur Harduinus in altera sua editione, romanorumque regum chronologiam temere pervertit. En. P. — *Fenestella* vero omnino non fuisse in Italia, Hispania, atque Africa... quae nunc pervenit... in Gallias Hispaniasque medias. Quis unquam credat oleam, Plinii aetate, media in Gallia cultam fuisse, quum nostris etiam temporibus, intra Provinciae Galliaeque Narbonensis fines arboris cultura subsisteret? Neque dubium esse potest, quin nostratis Franciae solum sit temperatus; clementiorque caeli natura, multis saepe in partibus, immensarum silvarum aradicatione facta fuerit. Inde patet non Plinium, sed Poinsett a vero deflexisse, qui de mediis tantummodo Hispaniis hic agi non vidit. En. P.

Caeci nepote. Ita libri omnes miro consensu: tamen sunt Caeci filius Tullius, et Fasti Capitolini, non nepotem vocant: Harb.

Duodenae. Vel. duodenis. En. P.

Duodenae assibus. Incredibilis tum omnino vilis erat, ut ait Plinius lib. XVIII, cap. 4. Sic minimo pretio vina tum consistisse e superiore libro intelleximus, cap. 46, ubi vini amphoram non amplius asses octonos vendisse vidimus. Sic lib. XVIII, cap.

cit. modii frumenti assibus permutati dicuntur. Harb.

M. Seius Lucii filius. De quo Tullius Offic. lib. II, n. 58: *Ne Marco quidem Seio vitio datum est, quod in caritate quoniam assis modium populo dedit; magna tamen se et inveterata invidia, nec turpi iactura, quando erat aedilis, nec maxima liberavit.* Fuit ex gente Seia Aelius Seianus, ut iam diximus. Fuit et Seia Orbiana coniux Caii Valentis Hostiliani Messii Quinti Augusti, in nummis duobus egregiis, quos adest Tristatus, pag. 660 et 661. Prior sic inscribitur: T. OY. OCTIA. M. KOINTOC. CEB. Γαίος Ουέλιος Οκταύριος Μέσιος Κόιντος Σεκτοριος. *Cebus Valerius Hostiliatus Messius Quintus Augustus.* Caput laureatum. (C. TN. SEL HPEN. GAA. B. OPB. CEB. Γαίος Σεία Ηρωική Σεκτοριος Βαβίος Οφλαυριος Σεκτοριος. *Cecia Seia Herennia Salustia Barbis Orbiana Augusta.* Caput eiusdem. Alter est latinus: CK. SEIA. SALL. BARR. BARBARA. AVG. Caput eiusdem.) (CONCORDIA AVGG. *Concordia Augustorum,* mariti et uxoris. Docet hic nummus, quod historicos latpat, Hostiliani Augusti conligem Orbianam filiam fuisse alterius Orbianae, quae ante annos triginta Severi Alexandri Aug. coniux fuit, sed natam ex priore connubio cum Seio: unde filia Seii patris nomen iam olim percelebre maternis praeponit nominibus. II.

ea miretur, qui sciat post annos XXII, Cn. Pompeii in consulatu oleum provinciis Italiam misisse. Hesiodus quoque in primis cultum agrorum docendam arbitratus vitam, negavit oleae satorem fructum ex ea percipisse quemquam: tam tarda tunc res erat. At nunc etiam in plantariis serunt, translatarumque altero anno decerpuntur baccae.

II, Fabianus negat provenire in frigidissimis oleam, neque in calidissimis. Genera earum tria dixit Virgilius, orchites, et radios, et pausias: nec desiderare rastros, aut falces, ullamve curam. Sine dubio et in iis solum maxime, caelumque refert. Verumtamen et tondentur, quum et vites: atque etiam interradi gaudent. Consequens earum vindemia est, ars-

Post annos XXII. Ann. V. C. 702, in quem tertius Pompeii consulatus incidit: non, ut vulgati hactenus libri, et MSS. quidam praeseferunt, quortus, quem nunquam gessit. Haan.

Hesiodus. Nunc carmen illud intercidit. Haan.

In plantariis. Quae et seminaria vocantur, *des' pépinibres*, plantarum locus, unde, quum opus est, transferuntur. Haan. — De olearum plantariis, generibus, cultura, etc. vide quae dixit Cl. Gérardus (not. in ed.), Excursus II, ad calcem huius libri. Ed. P.

II. Virgilius. Georg. lib. II, v. 85: *Nec pingues vitam in faciem nascuntur olivae, Orchites, et radii, et amara pausia bacca.* Vbi Orchites MSS. exhibent, quod et carminis ratio poscit. Et apud Macrobium quidem, Saturn. lib. II, cap. 46, pag. 739, *Olea orolus, rufus, pausia* legitur. Caeteri tamen scriptores, quorum non est carminis legibus adstricta oratio,

orchitis vocant. Varro de L. L. lib. IV, pag. 28. Fest. in Erasm. p. 30: *Orolitis Atteius Philologus, in collectionis, ait esse genus oleae, ductum ex graeco ὀρῆτις, quod testicularium sit magnitudinis: itaque vocari ex eo orchitis. Orchis, et radium, Colum. lib. V, cap. 8, pag. 494. Virgilius, Plinius, alique ab oliva, cuius orchitis, et radii, pausiaque propria appellatio est, ad eorundem generum stirpem singula haec nomina transtulere: nec oleam tamen illi, ut visum est pavilio scriptori, pro oliva dixere. Nam quis oleam non desiderare rastros, quum audiat, de oliva id dici: nisi hardus existimet? II.*

Rastros. Idem Georg. lib. II, v. 420: *Contra, non ulla est oleis cultura: Neque illae Procurvam expectant falcem, rastrosque lenaces, Quon semel haterunt arvis, aurisque tulerunt, Ipsa satis tellus, etc. II.*

Falces. Gr. et Al. *falecra*. Ed. P.

Interradi. Interradi dicuntur arbores, quando rami intermedii suc-

quæ vel maior, olei musta temperandi. Ex eadem quippe oliva differunt succi, Primum omnium e eruda, atque nondum inchoatae maturitatis: hoc sapore praestantissimum. Quin et ex eo prima unda preli laudatissima, ac deinde per diminutiones: sive (ut nuper inventum est), exilibus regulis pede incluso. Quanto maturior bacca, tanto pinguior succus, mi-

ciduntur, quoniam densitas officit: ideoque laevioribus intervallis serendae sunt arbores. Vide quæ dicturi sumus l. XVII, cap. 30. Vnus ea voce Columella, lib. de arboribus, e. 49: *Arbores paribus intervallis serito, ut quon creverint, spatium habeant, quô ramos extendant: nam si apice posueris, neque infra quicquam serere poteris, nec ipsae fructuosae erunt, nisi eas interraseris.* Sic sere interlegi et intervelli latine discenius, ut annotaturimus lib. XVII, cap. 47, et interpolari, atque interpurgari, lib. XVIII, cap. 25. HARD.

Arque vel maior oleum quam musta temperandi. In exemplari Tolentino, *Arque vel maior olei musta temperandi*, verbum enim quam neutrum exemplar agnoscit: appellat vero olei musta; oleum recens. PERTIAX. Olei musta: Sic Reg. 2, et alii: non oleum quam musta. Olei musta translatione dixit, pro recenti oleo: a vincta translatione. Sic proxime antea simili translatione tuitur, quum vindemiam olearum dixit. Nam proprie olivationem diceret. Festus: *Olivetam antiqui dicebant, quum olea colligebatur; ut messem, quum frumenta; vindemiam, quum uvae: quod vocabulum polius frequentari debebat, quum malum: quum etus significatio-nis causum haberemus.* Quamvis quidam olivitatem eam dicant. At Columellae, lib. XII, cap. 50; olivitas

est tempestivitas ad oleam decerpendam. Sed lib. I, cap. 1, *olivitas largissima cum vindemia copulatur.* H.

Primum omnium. Quod Catoni oleum viride dicitur, lib. de R. R. e. LXV; viridis notae Columellae, l. XII, cap. 50. HARD.

Primat unda. Oleum primae notae, id est, primae pressurae, ut vocat Columella, hoc est, quod primo exprimitur, optimum: deinde quod secundo, et sic bonitatis diminutione, ut Plinius ait ipse lib. XIII, cap. 23, ad deterrimum. *Le premier, le second, le troisième pressurage.* Sunt autem, inquit Columella lib. XII, cap. 50, in cella olearia, tres laborum ordines: ut unus primae notae, id est, primae pressurae oleum recipiat, alter secundae, tertius tertiae. Nam plurimum refert non miscere iterationem, multoque minus tertiationem, cum prima pressura: quoniam melioris saporis est, quod minore vi preli, quasi fluxum defluerit. Galli vocant, *de l'huile vierge*: in Gallia ex olivis maturis suo ipsarum pondere sponte id fluit. HARD.

Exilibus regulis pede incluso. Exilibus regulis samia inclusa. Pes, sive samia, *le marc des olives*, olivarum prima saex est, primum recrementum, olivae denique ipsae, ex quibus iam primae pressurae, seu primae notae oleum minore vi preli expressum sit. Regula instrumentum

nusque gratus. Optima autem aetas ad decerpendum, inter copiam bonitatemque, incipiente bacca nigrescere. Nostri vocant drupas, Graeci vero drypetas. Caetero distat, an maturitas illa in torcularibus fiat, an ramis: rigua fuerit arbor, an suo tantum bacca succo, nihilque aliud quam rores caeli biberit.

III. (II.) Velustas oleo taedium affert, non item ut vino: plurimumque aetatis annuo est, provida (si libeat intelligere) natura: quippe temulentiae nascentibus vinis uti necesse non est: quin immo invitat ad servandum blanda inveterati caries: oleo noluit parci, fecitque ea necessitate promiscuum et

est, quod ad facturam olæi cupidem præstat usum, quem fiscus seu fiscina: cuius quidem instrumenti, ac moris, nec nomen ullum, nec vestigium reliquum est. Columella lib. XII, cap. 50: *Tum diligenter mundatam olivam protinus in torcular deferri, et integram in fiscinis novis includi, preliaque subici, ut quantum possit, paulisper exprimitur. Ea primam preli undam. Postea resolutis corticibus, emoliri debebunt, adiectis binis sextariis integri salis in singulos modios: et aut regular, si consuetudo erit regionis, aut certe novis fiscinis samsa exprimi. Quod deinde primum destuaxerit, etc. Quod Plinio pes, hoc samsa Columellæ; qui primum olivam integram includi regulis, seu fiscinis, postea et samsam iubet. Et vinaceorum quoque pedem, ex quo mustam tortivum exprimitur, idem Colum. vocat, laudatus a nobis libro super. cap. 23. Regularum idem, et c. 52 eiusdem duodecimi libri meminit: *Baccam*, inquit, *manu stringito, et statim purgatam prelo integram subiecto, et amurcam exprimito*, post primam scilicet preli undam, expres-*

sam. Deinde suspensa mola olivam frangito, eamque vel in regulas, vel in novos fiscos adiecto: subiectamque prelo sic premito, ne vasa intorqueas, sed tantum ipsius preli pondere quantulumcumque exprimi patiaris. Deinde quam sic fluxerit, etc. Quam priore loco samsam, olivam isto appellat. Hæro.

Optima autem aetas. Columella, l. XII, cap. 52: *Antequam oliva nigrescat, quam primum decolorari coeperit, nec tamen adhuc varia fuerit*. H.

Inter copiam. Vt oleum reddat, neque quam maxima, neque quam minima copia: ut bonitate item neque omnino optimæ, neque infimæ omnino notæ. Hæro.

Drypetas. Helychius *δρυπεταις*, et Suidæ. Athapæus, lib. 4to, pag. 56: *δρυπεταις ἰταλίας τὰς τὰς πομπὰς δρυπεταις λέγουσι*. Hæro.

III. Quia immo. Adeo non cogit natura, ut utique vino, ut etiam ad servandum diutius invitet, spem saporis melioris quem carie ac vetustate contrahit. Contra oleum, quoniam aetatem non ferat, cito iubet absumi, etc. Hæro.

vulgo. Principatum in hoc quoque homo obtinuit Italia toto orbe, maxime agro Venafrano, eiusque parte quae Licinianum fundit oleum: unde et Licinia gloria praecipua olivae. Unguenta hanc palmam dedere, accommodato ipsis odore. Dedit et palatum, delicatioris sententiae. De caetero baccas Licinae nulla avis appetit. Reliquum certamen inter Istriae terram et Baeticae par est. Vicina bonitas provinciis, excepto Africae frugifero solo. Cereri totum id natura concessit: oleum ac vinum non invidit tantum: satisque gloriae in messibus fecit. Reliqua erroris plena, quem in nulla parte vitae numerosiorem esse docebimus. (III.) Olivae constant nucleo, oleo, carne, amurca: sanies haec est eius amara. Fit ex aquis, ideo siccitatibus minima: riguis, copiosa. Suus quidem olivae succus oleum est, idque praecipue ex immaturis intelligimus, sicut de omphacio docuimus. Augetur oleum ad Arcturi exortum a. d. XVI. calen-

Venafrano. Martial. lib. XIII, ep. 98: *Hoc tibi Campani nulasit bovas Venafrum: Unguentum, quoties sumis, et istud olet.* H. — Nunc Venafrum in Campania. Eo. P.

Licinae. De Liciniana olea, Cato de R. R. cap. VI, p. 12; Varro lib. I, cap. 24; et Colum. lib. V, c. 8, pag. 193. Iste et Licinianam et Liciniam vocat. Nomen ei a Licinio Crasso. HARD.

Inter Istriae terram. Oleum Liburnicum, a Liburnia, quae adhaeret Istriae, sic cognominatum, laudat Apicius, lib. I, c. 5. H.

Baeticae. Cuius oleum et Strabo commendat, lib. II: *καὶ βαϊτικὸν οὐ πολὺ πόνος, ἀλλὰ καὶ ἀλλαντικόν.* Vetus inscriptio apud Reines. pag. 460, NEGOTIATORES OLIVARI. EX. BAETICA. ET

apud Gruter. pag. 1116, MERCATOR. OLIV. BAETICI. EX. PROVINCIA. BAETICA. HARD.

Excepto Africae frugifero solo. Byzaceo. Vide librum XVII, cap. 3. HARD.

Non invidit tantum. Sed et caetera quoque frugum aliarum commodum, seu pomorum invidit. Ita MSS. omnes, etsi Barbarus negationis particula crassa legat, invidit tantum. H.

Siccitatibus. Caelo soloque sicco Theophrast. de Caus. plant. lib. VI, cap. 11, pag. 364. H.

Docuimus. Lib. XII, cap. 60. H.

Augetur oleum. Ambo exemplaria: *Augetur oleum ad Arcturi exortum, qui XVI.* etc. veritissima lectio, et quae patrono fulciatur Theophrasto. Erit ergo ad Arcturi exortum; ad

das octobris : postea nuclei increscunt et caro. Quum sitiienti imbres copiosi accessere, vitiatum oleum in amurcam. Huius color olivam cogit nigrescere : ideoque incipiente nigritia, minimum amurcae; ante eam nihil. Et error hominum falsus, existimantium maturitatis initium, quod est vitii proximum. Deinde, quod oleum crescere olivae carne arbitrantur, quum succus omnis in corpus abeat, lignumque intus grandescat. Ergo tum maxime rigantur. Quod ubi cura,

tempus usque quo exortitur Arcturus, quod est XVI kalendas octobris. Theophrastus libro primo de Causis plantarum, cap. vigesimo tertio : *Nonnullis quodam tempore post copia largior data, ut olivis post Arcturi exortum, etc.* PARR.

A. d. XVI kalendas. Hoc est, ante diem XVI, seu die ipso XVI kalendas : qua de forma loquendi diximus lib. VIII, cap. 70. Prius legabatur, ab Arcturi exortu ad XVI. Errorem triplici ex fonte correximus : primum, ex mss. Reg. Th. Colb. in quibus ad Arcturi exortum ad XVI scriptum reperimus. Deinde ex Theophr. de Causis plantarum lib. VI, cap. 44, pag. 363 : *Αἰγύρεαι γὰρ ὡς οὐδὲν πλείον ἔσχει τοῦ ὀλίγου μὲν Ἀρκτουρον,* etc. Et eiusdem operis lib. I, cap. 23, pag. 226 : *Μέχρι γὰρ Ἀρκτουρου τοῦ ὀλίγου ἔγγιστον ὄναι. Κατὰ δὲ τοῦτο τῆς σαρκὸς δ' αὖξινος,* etc. Ad Arcturum usque oleum augescere creditur : postea caro increscit. Denique ex ipso Plinio, qui exortum Arcturi medium hoc ipso die statuit, lib. XVIII, cap. 74. HARD.

Accessere. Dalec. accessere. — Quum sitiienti imbres copiosi accessere, Nilil de hac siti Theophrastus, a quo Plinius haec omnia hausit, ut ipse manifestum facit mox paulo illuna-

cians, quare ita ego legendum censuerim, *Quid si etiam imbres copiosi accessere, etc.* Theophrastus, lib. I, cap. 23 de Causis plant. *Postea carnis incrementum succedit, et si imbres copiosi accessere, oleum in amurcam deterius redditur.* PARR. — Quum sitiienti. Quum post siccitatem imbres copiosi oleum rigant, corrumpitur oleum, et plus amurcae habet. Theophr. de Caus. lib. I, cap. 23, p. 226 : *καὶ ἐν τῇ πλείονι ποσὶ ὄναι καὶ χυρὸν γίνεται τὸ ὀλίγον, ἀμαργὴν λαμβάνει πλείον. II.*

Amurcam. Ms. *argurea.* De amurca vid. EZEURA. II ad calcem huius libri. ED. P.

Huius color. Theophr. de Caus. lib. VI, cap. 44, pag. 363. II.

Et error. Quem Theophrastus pariter l. c. animadvertit. II.

In corpus habeat. In carnem : unde faeces. HARD.

Lignumque. Nucleus, qui Graecis πυρήν. HARD.

Ergo tum maxime rigantur. Scribe, *Quod ubi cura, multo ve imbribus accedit,* ex exemplari Toletano. Praeterea transpositio huius particulae ubi sensum elegantem perdit. Lego igitur, *Ergo tum maxime ubi rigantur, quod cura, etc.* Theophrastus loco citato : *Ενθαυτοῦ σι καὶ αὐτὸς ὑπερμενέτω*

multisve imbris accidit, oleum absumitur, nisi consecuta serenitate, quae corpus extenuet. Omnino enim, ut Theophrasto placet, est olei causa calor: quare et in torcularibus, et iam in cellis multo igne quaeritur. Tertia est culpa in parcimonia, quoniam propter impendium decerpendi, expectatur ut decidat oliva. Qui medium temperamentum in hoc servant, perticis decutiunt, cum iniuria arborum, sequentisque anni dampno. Quippe olivantibus lex antiquissima fuit: Oleam ne stringito, neve verberato. Qui cautissime agunt, arundine levi ictu, nec adversos percutiunt ramos. Sic quoque alternare fructus cogitur decussis germinibus. Nec minus, si expectetur ut cadat: haerendo enim ultra suum tempus, absumunt venientibus alimentum, et detinent locum.

ait, non eodem fungi officio potest, sed velut alienum et adiectitium quidam defleat, vinique omnem suet impellens ad carnem, corpus tantummodo crescere cogit, quod etiam aetate ac huius inebrium accessu et aqua saturientibus accidit incrementi tempore: caro enim crescit, atque ita oleum alimenti nimietate absumitur, nisi secuta serenitate corpus exsiccet atque extenuet, sic enim servari. PINT.

Quod ubi cura, multisve imbris accidit, etc. Gron. et vulgg. Cura multa sive imbris. ED. P.

Vt Theophrasto. Ita nunt de Caus. plant. lib. I, cap. 23, pag. 226 legitur. HARD.

Quare et in toro. et tam in o. multo igne quaeritur. Paratur, conficitur, sercaturque. Cato de R. R. cap. LXV: Quam calidissimum torcularium, et cellam habito. Columella, lib. I, cap. 6, pag. 27: Torcularia praecipue, cellaeque oleariae caliditate debent, quia commodius omnis liquor vapore

solvitur, ac frigoribus magis constringitur: oleum quod nimis provenit, si congelatur, secescet, etc. H.

Tertia est. Theophr. I. c. H.

Qui medium. Theophr. I. c. et de Caus. lib. V, pag. 328. H.

Anni dampno. Theophr. loco citato. — Olivantibus. Olivas colligentibus. DAL.

Oleam ne. Cato de R. R. cap. CLXIV, pag. 26: Oleam ne stringito, neve verberato iniuriam domini aut custodis. Stringere hic decutere est, decerpere, manu legere. Sic queras glandes stringere dixit Virg. Georg. lib. I, v. 305. HARD.

Qui cautissime. Ita et Varro de R. R. lib. I, cap. 58. H.

Sic quoque. Vel sic, inquit, iniuria fit arbori, decussis germinibus: ac nonnisi altero quoque anno fructum ferri arbor. HARD.

Nec minus. Subintellige damnum. HARD.

Argumentum est, quod nisi ante Favonium collectae, novas vires resumunt, et difficiliter cadunt.

IV. Prima ergo ab autumno colligitur, vitio operae, non naturae, pausia, cui plurimum carnis: mox orchites, cui olei: post radius. Has enim occyssime occupatas, quia sunt tenerrimae, amurca cogit decidere. Differuntur vero etiam in Martium mensem callosae, contra humorem pugnaces, ob idque minimae, Licinia, Cominia, Contia, Sergia, quam Sabini regiam vocant, non ante Favonii afflatum nigrescentes, hoc est, a. d. vi idus febr. Tunc arbitrantur eas maturescere: et quoniam probatissimum ex iis fiat oleum, accedere etiam ratio pravitati videtur. Feruntque frigore sterilitatem fieri, sicut copiam maturitatis: quum sit illa bonitas non temporis, sed

Ante favonium. Quo tempore is oritur, dictum est lib. II, cap. 47, et mox dicitur cap. sq. H.

IV. *Prima ergo ab,* etc. Columellae, olivarium decem genera, Pausia, Licinia, Sergia, sive Regia, radius, Nevia, Culminia, Cominia Plinio, Orchites, Algiana, Murtea, Circites, Contia Plinio. DAL.

Vitio operae. Culturae. II.

Amurca cogit Metus amurcae, sive metus, ne in amurcam, ut dictum est superius, oleum vitietur, facit ut celerrime ea oleorum genera occupentur, seu stringantur, ac demittantur. Similia forma loquendi lib. XIV, cap. 28: *Vt hiberna mora cogat.* HARD.

Licinia. Liciniana, Sergiana et Culminea, Macrobio Sat. lib. II, cap. 16, pag. 379. Varro hic Colminia, Culminia Columellae. At Cominia

Palladio, lib. III in Febr. tit. 18, p. 64. HARD.

Cominia. Varro lib. I, cap. 24, *Cominia.* Cato cap. vi, *Colminia.* Columella lib. XII, cap. 48, *culminea.* Palladius lib. III, titulo 18, et codices scripti *cominia* cum Plinio. PIER.

A. d. V. Id. et Al. ad V. Id. Febr.

Accedere etiam ratio pravitati videtur. Parvitati legerem potius quam pravitati, quia praecessit paulo ante *minimae.* PIET. — *Videtur,* Patrocinari quadammodo errori hominum prave iudicantium ratio nonnulla videtur. HARD.

Frigore, etc. Exactae hiemis, qua memorata olivarum genera non colliguntur. DAL.

Quum sit illa. Quum olei bonitas non temporis, sed olivarum naturae tribuenda sit: quae si diutius in arbore haerent, putrescunt, nec oleum reddunt, sed amurcam. H.

generis, tarde putrescentium in amurcam. Similis error collectam servandi in tabulatis, nec priusquam sudet premendi: quum omni mora oleum decrescat, amurca augeatur. Itaque vulgo non amplius senas libras singulis modiis exprimi dicunt. Amurcae mensuram nemo agit, quanto ea copiosior reperiatur in eodem genere diebus adiectis. Omnia in vita error est publicus, tumore oliyae crescere oleum existimantium: praesertim quum magnitudine copiam olei non constare, indicio sint quae regiae vocantur, ab aliis maiorinae, ab aliis phauliae, grandissimae, alioqui minimo succo. Et in Aegypto carnosissimis olei exiguum. Decapoli vero Syriae perquam parvae, nec capparum maiores, carne tamen commendantur. Quam ob causam Italicis transmarinae praeferruntur in cibis, quum oleo vincantur: et in ipsa Italia caeteris Picenae, et Sidicinae. Sale illae privatim condiuntur, et ut reliquae, amurca sapave: nec non

Stipulis error. Catu de R. R. cap. LXXV: Olea ubi matura erit, quam primum cogi oportet: quum minimi in terra, et in tabulato esse oportet. In terra et in tabulato putrescit. HARD.

Senas libras. Olei scilicet, o singulis olearum modiis. HARD.

Quae regiae. A Sergia diversae, quam Sabini quoque regiam appellaverunt, ut paulo ante dictum est. H.

Phauliae. Pauliae Macrobio, Sat. lib. II, cap. 16, pag. 379, male pro Phauliae. De his Theophr. de Caus. plant. lib. VI, cap. 11, pag. 364. ὅτι δὲ ὁ ἀπὸ πολλῆς, ὁ δὲ πρὸς μικρῆς, ὀλιγοδραμοί, καὶ ἄλλα αἱ Φαυλῆαι. Quibus caro multa, nucleis vero minimis, mactem sive oleum parsimone sunt, ut phauliae. HARD.

Et in. Ms. Est et in. Ed P.

Picenae. Martialis pariter Epigr. lib. XLIV, laudat eam: Quae de Picenis venit oliva cedis. Et lib. V, ep. LXXX: Studeant tibi nobiles olivae, Piceni modo quas talere rami. Sidicinae vero a Teano Sidicino nomen accepere, de quo lib. III, cap. 9. HARD.

Sale illae. Columella, lib. XII, cap. 47, pag. 453: Alii sive contruderint, sive insectaverint olivas, modico sale cœcto... immiscuent: deinde saponem vel passum infundunt. Vide et cap. 48, pag. 456. HARD.

Nec non aliquae. Columella, lib. XII, cap. 47: Olivae passivae, quae iam decolorantur, antequam mutescant, cum petiolo leguntur, et in oleo quam optimo servantur: haec maxime nota,

aliquae oleo suo sine accersita commendatione. Muriae innatant colymbades: franguntur eadem, herbarumque viridum sapore condiuntur. Fiunt et praecoces ferventi aqua perfusae, quamlibet innaturae. Mirumque dulcem succum olivas bibere, et alieno sapore infici. Purpureae sunt et in iis, ut uvis, in nigrum colorem transeuntibus, pausiae. Sunt et superbae, praeter iam dicta genera. Sunt et praedulces, per se tantum siccatae, uvisque passis dulciores, admodum rariae in Africa, et circa Emeritam Lusitaniae. Oleum ipsum sale vindicatur a pinguitudinis vitio. Cortice oleae conciso odorem accipit medicati:

etiam post annum, repraesentat viridem sorem olivarium. Haro.

Muriae. Huius loci sic emendandi nolus auctor existit Columella, ubi de olivis colymbadibus parandis agens, lib. XII, cap. 47, pag. 454: Quidam, inquit, unam partem muriae, et duas acetum miscent, eoque iure olivas pausat colymbades faciunt: quibus si per se quis uti velit, satis lucundas experietur: quamvis et hoc quam excoquit de muria, condituras qualescunque recipere possunt. Palladius item, lib. XII in Novemb. loto tit. 22, quem consule; et Athen. lib. IV, pag. 133, quem in Nolk ante laudavimus. In libris hactenus editis, purae, non muriae legebatur, et vitiosa praeter id interpunctione locus laborabat: sic nempe: Nec non aliquae oleo suo sine accersita commendatione purae innatant colymbades. Haro.

Colymbades. Κολυβάδες dicuntur, παρὰ τὸ πολυμάχον, ab innatando, quod muriae innatent, inquit Athen. lib. IV, pag. 133: unde et ἀμύδις eadem vocasse, ἀπὸ τῆς ἀμύνης, a muria. Cael. Aurelian. Chronic. cap. vi, vel natantibus olivis, quae colym-

bades appellantur: unde et ἀμύδις ἀπὸ τοῦ ἀμύνησαι, hoc est, natare, Polluci dicuntur, lib. VI, c. 8, II.

Herbarumque. Praesertim feniculi, ut auctor est Columella, lib. XII, c. 47, p. 453, qui mos hodieque in Gallia Narbonensi obtinet: apii quoque et rutae; ex eodem, cap. 48, pag. 456. Haro.

Et praecoces. Hoc est, aptae cibo, ac mensis: nec ferventi tantum aqua perfusae, sed et huius cinere in Gallia. Haro.

Et aliquo sapore. Herbarum, ut dictum est, sapore, ac muriae, saporem. Haro.

Et superbae. Hispanicam nunc olivam vocant, olive d'Espagne, crassam et carnosam, pucis magnitudinis. Haro.

Per se tantum. Non igne, aut sole siccatae, sed sola actate. II.

Cortice oleae, etc. Lego, Cortice oleae conciso odorem accipit medicatum, alias posito gratia nulla est. Nec tam numerosa, ut visa, differentia. Dae.

Odorem accipit. Si cortex oleae concidatur, inquit, quod oleum ex

alias, ut vino, palati gratia nulla est. Nec tam numerosa differentia: tribus ut plurimum bonitatibus distat. Odor in tenui argutior, et is tamen etiam in optimo brevis.

V. (IV.) Oleo natura tepefacere corpus, et contra algores munire; eidemque servores capitis refrigerare. Vsum eius ad luxuriamvertere Graeci, vitiorum omnium genitores, in gymnasiis publicando. Notum est, magistratus honoris eius octogenis sestertiis strigmenta olei vendidisse: Oleae honorem romana maiestas magnum praebuit, turmas equitum idibus iu-

olivis exprimitur, refert unguenti odorem: alias palatum non ullo eximio sapore invitat, titillatve: sicut nec vinum, ni vitis ante putetur. Haec perperam, ut alia quam multa, Dalecampius accipit. Hæd.

Nec tam numerosa. Nec tot olei, quot vini, genera. Hæd.

Tribus ut plurimum, etc. Prima, secunda; et tertia, pressura. Columella. Dalec.

Argutior. Acutior. Hæd.

Brevis. Non durabilis; etiam in oleo optimo: quum plurimum aetatis annuo sit, ut dictum est cap. 3. II.

Oleo natura. Haec pariter Dioscorides, lib. I, cap. 30. De Graecorum gymnasiis, scilicet Prudentius in Hamartig. v. 365: *Sic Laedæmonias oleo maduisse palaestras Novimus, et placidum servire aut crimina nocum.* Hæd.

Magistratus. Gymnasiarchas, et athletarum ludis praefectos. H.

Octogenis. Sestertia huius generis, ut vocant, neutri intellige: quorum singula sestertia valeant mille: octogena, millia octoginta, seu monetae gallicae libram 8,000. De his olei strigmentis, quae erant e balneis so-

lebant, quos ad usus medicinae nilia putarentur, dicitur lib. XXVIII, c. 13. II. — *Octogena sestertia* sunt nostrae monetae, librae 45,562. Ræd. — Si ad recentiorum computationem retuleris, erunt paulo plus 46,000 fr. Ed. P.

Praebuit. Chiff. perhibuit. Ed. P.
Turmas equitum idibus, etc. Quintus Fabius Rustilianus, equites romanos equis insidentes, et olea coronatos, idibus quintilibus ab aede Honoris in Capitolium transvehi statuit; ordinis eius recognoscendi et probandi gratia: *Augustus*, inquit Suetonius, *turmas equitum frequenter recognovit post longam intercaedientem reducto more transvectionis: sed neque detrahi quumquam in transvehendo ab accusatore passus est, quod fieri solebat,* etc. Atque id est, quod Vlpianus, enim, qui equo publico in Capitolium transvehitur, in ius vocari non posse. Alia fuit equitum porro census, de qua fuit Rævardus lib. II Var. cap. 45; Just. Lips. de milit. Rom. lib. I, dial. 5. Dalec. — *Turmas equitum.* Livius in fine lib. IX, pag. 420: *A Q. Fabio Maximo institutum dicitur, ut equites idibus*

liis ex ea coronando: item minoribus triumphis ovan-
tes: Athenae quoque victores olea coronant, Graeci
vero oleastro Olympiae.

VI. (v.) Nunc dicentur Catonis placita de olivis:
In calido et pingui solo radium maiorem, Salentiniam,

quintilibus transherentur, etc. Et de
eo more Suetonius in Augusto, cap.
xxxj, *Equitum turmas, etc.* De hoc
ritu multa prolixè Dion. Halic. A. R.
lib. VI, pag. 351: *Θυσίαι τε πολυτε-
λαίς, ἀς καθ' ἑκάστον ἐνικυτὸν ὁ δῆμος
ἐπιτελεῖ διὰ τῶν μεγίστων ἐπείων ἐν
μηνί Κυνετίῳ λεγομένης ταῖς καλου-
μέναις εἰδοῖς, ἐν ᾗ κατὰ νόμον ἡμέρας
τὸνδε τὸν πόλεμον ὑπὲρ πάντων δὲ
ταῦτα ἢ μὲν τῆς θυσίας ἐπιτελούμενη
κομπή τῶν ἐχόντων τὸν θεμόσιον ὄ-
πον, οἱ κατὰ φυλάς τε καὶ λόχους πε-
πονημένοι, ὁποῦνται ἐπὶ τῶν ἱππῶν
ὀρχούμενοι πορεύονται πάντες, ἐκ μά-
χης ἔκοντες, ἐστρατευμένοι θάλλοις
ἐλαίας, καὶ πορφυραῖς φοινικεπαρφύ-
κτοις ἄμφεχόμενοι τοῖς ἐνθαῖς, τὰς καλουμένας
τραβέας, etc.* *Splendidum sacrificium,*
quod populus rom. quotannis per uni-
guos equestris ordinis viros idibus quin-
tilibus peragis, qua die haec illi vi-
ctoria contigit. Praeter omnia vero
post sacrificium transvectio eorum,
aut equos habent ex publico: qui per
tribus et centurias distincti, ordine in
equis vehuntur omnes, quasi e pugna
redcant, coronati fronde oleaginea;
et palmitis et purpurea togis amicti,
quas vocant trabēas, etc. HARD.

Ovantes. Quantium igitur corona,
et oleaginea fuit: et myrtes, laurea-
que, ut dicitur cap. 33. Sed et olea-
ginea coronis, inquit Festus, mini-
stri triumphantium utebantur, quod
Minerva Dea belli esse putabatur.
Quare Virgilius, qui se triumphorum

Augusti Caesaris ministrum deligi et
haberi studuit, ita cecinit Georg. lib.
III, v. 24: *Ipse caput ioniae foliis
ornatus, olivae Domi fecam.* H.

Oleastro Olympiae. Theocriti In-
terpres et Aristophanis, Aristoteles
in Pantho, Callistephani oleae ramis,
non oleastri coronatos, suisae tradunt.
Eius autem folia extra, non intus,
candicare: ramos esse myrto similes:
plantatam eam ab Hercule in Olym-
pia. Rhod. lib. XII, cap. 49. Olym-
picorum certaminum initia et pro-
gressus fuisse docet ex Pausania idem
auctor, lib. XIII, cap. 17. Athenien-
sium duces ad bellum 'profecturos
fronde ex olea sacra sumpta coronari
solitos scribit Alex. ab Alex. lib. III,
cap. 3. DAL. — *Oleastro.* Vide Geop.
lib. IX, cap. 4, pag. 248 et 249.
Archias in Anthol. lib. I, ep. 4:
Τέσσαρες εἰσιν ἀγῶνες ἀν' Ἑλλάδα,
τέσσαρες ἱποί. Αἰὶλα δὲ τῶν πότινος,
μᾶλα, σῆλαια, πῖτος. Hoc est, inter-
prete Grotio: *Bis duo Graingénas*
certamina sacra celebrant: Dona,
apium, pinus, mala, ferantque oleae.
Quae Lactanius in Anacharsi, sive de
gymnasijs, fere complexus, pag. 787:
Ὀλυμπίαι μὲν στέφανός ἐκ κελύων,
ισομῶς δὲ ἐκ αἰῶνος, ἡ Νεφέα δὲ, ἐκ
ἐλαίου πεπλεγμένος. HARD.

VI. Catois. Ita nunc in lib. de R.
R. cap. vi, pag. 42. Eadem Varro
habet de R. R. cap. xxiv. Confer ea
cum illa quae Geopon. auctor alferit
lib. IX, cap. 4. H.

orchitem, pausiam; Sergianam, Cominianam, albiceram seri iubet: adiicitque singulari prudentia, quam earum in finitimis locis optimam esse dicant, In frigido autem et macro, Liciniam. Pingui enim aut ferventi vitari eius oleum, arboremque ipsam fertilitate consumi: musco praeterea rubro infestari. Spectare oliveta in Favonium loco exposito solibus censet (vi): nec alio ullo modo laudat. Condi olivas optime, orchites, et pausias, vel virides in muria, vel fractas in lentisco. Oleum quam acerbissima oliva optimum fieri. Caetero quamprimum e terra colligendam: si inquinata sit, lavandam: siccari triduo satis esse. Si gelent frigora, quarto die premendam: hanc et

Cominianam. Cato, *Cominianam*. Varro, *Colunianam, albiceram*. Columella, lib. XII, cap. 49, *Culmincam*, ut supra monuimus. II.

Albiceram. A Macrobio, Sat. lib. II, cap. 46, pag. 379, *albigerus* pro *albicerus olea* appellatur.

Adiicit. Verba haec sunt Catonis: *Quoniam earum in his locis optimam dicent esse, eam maxime serito.* Ex Plinio certe emendandum, *vicinis locis*. HARD.

Musco praeterea. In Chiffi codice, *musco praeterea per rubro*. In aliis, et robore. Aequè inepte: nam similiter Cato haec prodidit, cap. vi: *Et ferundo arbor peribit; et pinguis ruber nectatus erit.* Quia Plinius ipse rursum alibi de morbis oleae disputans, lib. XVII, cap. 37: *Nocere tradit Cato, inquit, et muscum rubrum.* Adde et Columellam, lib. V, cap. 9, pag. 498. HARD.

Spectare oliveta. Varro l. c. ex Catone: *Agram oliveto conscrendo, nisi qui in ventum Favonium spectet, et soli ostentus sit, alium boium nullum*

esse. Catonis eadem verba sunt, cap. vi; Columella quoque, lib. V, cap. 9, pag. 396, et Palladius, lib. III in Febr. tit. 48, pag. 64. HARD.

Nec alio ullo modo laudat. Haec fere omnia Cato a cap. lxxv ad lxxx. DAT. — *Nec ullo alio modo laudat.* Haec verba praecedenti capiti auctenda esse recte monet doctissimus Fulvius Vrsinus super Varr. de R. R. pag. 41 et 60. HARD.

Condi olivas. Cato, cap. vii, p. 13: *Oleis orchites, pausias: eae optime conduntur, vel virides in muria, vel in lentisco contusae, hoc est, in oleo lentiscino.* Sic etiam Varro lib. I, c. 60. HARD.

Oleum quam. Cato, cap. xxv, pag. 46: *Quam acerbissima olea oleum facies tam oleum optimum erit.* II.

Caetero. Verba Catonis l. c. *Oleum viride sic facito: Oleum quam primum ex terra tollito: si inquinata erit, lavito: a foliis et stercore purgato. Postridie, aut post diem tertium, quam lecta erit, facito. Si gelicilis erunt, quam oleam coges, tri-*

sale aspergi. Oleum in tabulato minui, deteriusque fieri: item et in amurea, et fracibus: hae sunt carnes, et inde faeces. Quare saepius dié capulandum: praeterea in conchas, et plumbeas cortinas: aere vitiari. Ferventibus omnia ea fieri clausisque torcularibus, et quam minime ventilatis: ideo nec lingua ibi caedi oportere: qua de causa e nucleis ipsarum

dum aut quatrimum post, oleum façito. Eam oleum, si vides, sale inspergi. Hano.

Oleum in. Cato, cap. LXIV, p. 45: Nolo credere oleum in tabulato posse crescere... olea quae diu fuerit in terra, aut in tabulato, inde olei minus fiet, et deterius. Hoc Catonis placitum laudat maximopere Columella; lib. XII, cap. 50, pag. 462. Oleum certe in tabulato crescere iam falsum est, quam in area frumenta crescere. Hano.

Item et in amurea. Subintellige, minui oleum: si in amurea diutius maneat, vel in fracibus. Sic olivarum carnes vocant, quae ubi succus omnis, hoc est, oleum fluxit, cum nucleo manent: et ex iis sunt faeces, le marc des olives. H.

Fracibus. Fragibus vet. à frangendo tamquam fragmentis. Eae sunt reliquiae fractarum ac contusarum trapetis olivarum: unde fraccacae, seu fragescere, apud Catonem et Nonium ex Acco. Turn. lib. XXVIII, cap. 7, Dalec.

Capulandum. Deplendum, dehauriendum, in alia laba seu vasa transferendum: Nam quanto saepius translatione ipsa ventilatur, et quasi exercetur, inquit Columella, lib. XII, cap. 50, pag. 460, tanto fit liquidius, et amurea liberatur. Cato, cap. LXVI: Vbi factores vetricibus prement, con-

timo capulator concha oleum quam diligentissime poterit, tollat, nec cesset: oleum in lobrum primum indito: inde in alterum dolium, etc. Capulator a capulis, quae sunt ansata vasa, nomen habet. Idem Cato, cap. LXIV, pag. 45: Oleum, si poteris, his in die depleto; nam oleum quam diutissime in amurea et in fracibus erit, tam deterrius erit. Et cap. LXVII: Oleum frequenter capulet. Huc pertipere arbitramur inscriptionem veterem, apud Gruterum ex Sirmundo, pag. 408: CAPLATOR. TIZYRTES. Idem et doliarii, credo, appellati, quod oleum in doliis distenderent. Apud eundem Gruterum, pag. 583: CHATSOGEYVS, 322. COLEA. Servus doliarius. H. — Sic ex MSS. emend. Hano. decapulandum Gron. et vulgg. Tn. P.

Et plumbeas. Cato, cap. LXVI, p. 46: Cortinam plumbeam in locum ponito, quo oleum fluat... Vase athenico ad oleum ne utatur: nam si utetur, oleum male sapiet. Cortina Gallic, une chaudière. H.

Ferventibus. Calidis, ut diximus cap. 3. Hano.

Clausisque. Cato, loc. cit. Caveat quam minimum in torcularibus et in cellam introeatur. Vide et Colum. lib. XII, cap. 50, p. 461. Torcularium, le pressoir. Hano.

Illo nec ligna. Cato, cap. XLVIII: Ligna in torculario ne cadant. H.

ignis aptissimus. Et e cortinis in labra fundendum, ut fraces et amurca liquentur. Ob id crebrius vasa mutanda, fiscinas spongia tergendas, ut quam maxime pura sinceritas constet. Postea inventum, ut lavarentur utique ferventi aqua: protinus prelo subiicerentur solidae, ita enim amurca exprimitur: mox trapetis fractae premerentur iterum. Premi plus quam centenos modios, non probant. Factus vocatur. Quod vero post molam primum est, flos. Factus tres gemino foro a quaternis hominibus nocte ac die premi iustum est.

Liquentur. Sic libri omnes, etiam MSS. Hoc est, ut fraces et amurca, quae in fundo sidunt, paulatim liquefiant, idque quod in ipsis est olei, sponte reddant. **HARD.**

Ob id crebrius. Prius vasa mutanda in editis: in plerisque eadem manu exaratis, tum nostris, tum quos Pinitianus vidit, mutanda: quae vox sincerior visa est, quod Catonem testem habet, cap. LXVII: *Capitator concha oleum quam diligentissime poterit, tollat, nec ceaset: amurcam caveat ne tollat. Oleum in labrum primum indito: inde in alterum dolium indito: de iis labris fraces amurcaeque semper subtrahito.* Et cap. 89. *Quotidie lacum oleo commutes, donec in dolium pervenerit.* **H.**

Fiscinas. Cato, cap. LXVII: *Fiscinas spongia effingat. Fiscus, seu fascina, qualis est in qua olivae ponuntur, quam subiiciuntur prelo, ut exprimantur, teste Columella lib. XII, cap. 49. Un panier d'osier: H.*

Mox trapetis. Scribendum ita ut dictio iterum ad priora pertineat. Non abs re fuerit, quando *trapeti* mentionem incurramus, consutare errandam Servii grammatici et aliorum qui cum secuti sunt, opinionem,

circa *trapeti* intellectum. Exponens enim verum Virgilianum secundum Georgicon: *Perit hiems: teritur Sicyonia bacca trapetis:* Servius, *Trapetis, inquit, olivaribus.* Falsum esse documentum hoc, Columella, ut reliquos omittamus, nos docet libro decimo secundo, capite quadragesimo nono: *Oleo, inquit, conficiendo molae utiliores sunt quam trapetum: trapetum quam canalis et solea. Est et organon erectae tribulae simile, quod rudicula appellatur, idque non incommode opus efficit, pro conditione tamen et regionum consuetudine praedictae machinae exercentur.* Haec Columella, cuius ex verbis elicitur conficiendo oleo quinque fuisse in usu machinas, molam, trapetum, canalem, soleam, rudiculam. **PIST.—**
Mox trapetis. Varro de L. L. lib. IV, pag. 34: *Trapetes, molae oleariae vocantur. Trapetum dixit Columella, lib. XII, cap. 50. HARD.*

Factus vocatur. Unde factores appellati, qui olivas premunt, apud Catonem, cap. LXVI. Factum, vel factus, ut dictum est, centeni sunt olivarum modii. **HARD.**

Flos. Primum unda preli, ut dictum est cap. 2. *Huile vierge.* **H.**

VII. (vn.) Non erat tum fictitium oleum : ideoque arbitror de ea nihil a Catone dictum : nunc eius genera plura. Primumque persequemur ea, quae ex arboribus fiunt, et inter illas ante omnes ex oleastro. Tenue id, multoque amarius quam oleae : tantum ad medicamentum utile. Simillimum huic est ex chame-laea, frutice saxoso, non altiore palmo, foliis oleastri, baccisque. Proximum sit et e cici, arbore in Aegypto copiosa : alii crotonem, alii trixin, alii sesamum silvestre appellant : ibique non pridem. Et in Hispania repente provenit altitudine oleae, caule ferulaceo, folio vitium, semine uvarum gracilium pallidarumque. Nostri eam ricinum vocant a similitudine

Gemino foro. Forum, in torculari locus est, quo deferuntur olea vel uva, ut premantur : qua notione à Varro-ne, de R. R. lib. I, cap. 54, et a Catone, cap. xviij, accipitur. *Una eura.* Prius legebatur, *tergeminos foro* : in MS. Reg. 1, *tres gemine foro*. In Reg. 2, *tres gemino foro*. HARD.

VII. *Fictitium.* Sic ex MSS. em. Hard. *fuctitium* Gr. et vulg.

Ideoque arbitror. Sic ex MSS. em. Hard. consentiunt Ch. *arbitror nihil a Catone* Gr. et vulg. EN P.

Ex chameleae. De qua dicemus l. XXIV, cap. 82. HARD.

E cici. Diosc. lib. IV, cap. 164 : *Κίχι, ἢ κρότων, οἱ δὲ σήσαμον ἀγρίον, οἱ δὲ σέβελι κύριον, οἱ δὲ κρότωνα.* Et in Nothis : *Αἰγυπτίου, σέβελου, οἱ δὲ κρότων.* Εὐμαχίος *ρίκινου*. Oleum ipsam *κίχινον* vocat Galen. in expl. voc. Hippocrat. tom. II, pag. 81. HARO. — *Ricinum osimiquis* (Monocotyledon. gen. 2141, Pers. Euphorbia. Juss.) Herodot. lib. II, cap. 94, τὰ συλλικώπρια vocat, quae Aegyptii nominant *κίχι*. Conf. Spreng-

gel, tom. I, pag. 48. EN P. — *Arbore in Aegypto.* Et arborem Dioscor. vocat, quam is describit l. cit. siccis altitudine, platani foliis, etc. Et Theophrast. Histor. lib. I, c. 48. Galeus quoque κατὰ γέν, lib. III, cap. 5, pag. 728, ut plane mirer a Dalecampio Plinium hoc loco insimulari erroris, qui cici arborem, non herbam, vocaverit. HARD.

Alia trixin. Reg. 2, Th. et Chiff. *alii sibi* ; Reg. et Colb. 1, 2, *alii sine*. Forte, *alii sili*, quae vox Plinio, pro *seveli*, familiaris. HARO.

Altitudine plena. Altitudinis ficus, cavo iuxta arundinis, folio platani, semine quale in uvis asperis. Dioscorid. DALC.

A similitudine. Nempe a similitudine cum animalculo eiusdem nominis, hoc est, *ricino*. Ita Diosc. l. c. *Καρπὸν δὲ ἐν βότρυνι τραχέος, λεπιδέστα ἑμπετον κρότωνι τῶν ζώων.* Semen fert in uvis asperis, quod, ubi decorticatum est, *ricinum animal* representat : quod Galli vocant *tique*. HARD.

seminis. Coquitur id in aqua, innatansque oleum tollitur. At in Aegypto, ubi abundat sine igitur et aqua sale aspersum exprimitur, cibus foedum, lucernis utile.

Amygdalinum, quod aliqui metopium vocant, ex amaris nucibus arefactis, et in ossam contusis, aspersis aqua iterumque tuis, exprimitur. Fit et e lauro, admixto druparum oleo. Quidamque e baccis expriment tantum; alii foliis modo: alii folio et cortice baccarum: nec non styracem addunt, aliosque odores. Optima laurus ad id latifolia, silvestris, nigra bacois. Simile est e myrto nigra: et haec latifolia me-

Coquitur. Hunc olei huius concinnandi modum docet et Diosc. lib. I, cap. 38. Haec.

Innatansque oleum tollitur. Dioscorides, lib. I, c. 38. Dalec.

At in Aegypto. Hoc totidem verbis Dioscorides, lib. IV, cap. 364. Haec.

Lucernis utile. Et emplastris, inquit Dioscorides l. c. Κίτρων ἔλαιον, ἄλ-
ρυτον μὲν, ἄλλως δὲ χρήσιμον εἰς
ἰώχρους, καὶ ἐμπλάστρους. In MSS.
tamen Reg. Coll. Th. Chiff. *Lucernis
utile.* Quanquam Herodot. Euterpe,
lib. II, n. 92, pag. 122, et Diodor.
Siculus, lib. I, pag. 31, oleum cici-
num lucernis commendant. Haec. —
Male. Reg. codd. et edif. princeps,
exile; quod forte melius. Iudicent
qui oleo cicino utuntur. Nunc adhi-
betur ad medicos usus; de eius me-
dica vi, vjd. infra lib. XXIII, c. 41.
Baot.

Aliquid metopium vocant. Vi iam
dictum est lib. XIII, cap. 2. H.

Admixto druparum. Iug. ex Diosc.
admixto omphacino oleo. Quidam ex
drupis baccis expr. Dalec. Ed. P. —

Druparum. Olivarum scilicet, de qui-
bus cap. 2. Haec.

Quidamque. In his Dioscor. lib.
I, cap. 49, laurinum oleum e dru-
pis, hoc est, e lauris baccis maturi-
tate surgentibus, in aqua decoctis con-
feci praecipit: Τὸ δὲ ἔλαιον σκευά-
ζονται διὰ τῶν θάμνιδων, ὅταν ᾖσι
δυσπαστικῶς, ἐφόρμιον μὲν ὕδατος. H.

Nec non styracem. Dioscorid. loc.
cit. Εἰσι δὲ καὶ στύρακα μίγνυνται
καὶ μυρσίνην. Ed. P.

Optima. ad id, etc. Dioscor. ibi-
dem: Ἀρίστη δὲ πρὸς στυπτικῶν ἢ
ὀρενῇ καὶ πλάτυλλοις ἔλαιον, etc.
Ed. P.

Nigra baccis. Supervacuae sunt
hae duse voces. Omnibus enim lauri
generibus maturae baccae nigrae sunt.
Dalec. — *Simile est e myrto nigra,
et haec latifolia melior.* Prava inter-
punctio sensum alioqui perspicuum,
subobscurum et vacillantem reddit.
Legendum: *Simile est e myrto, Nigra
et haec latifolia melior:* nam quia
paucum fuerat oleo laurino faciendo
optimam esse laurum nigram et lati-
foliam, adiecit et myrtum similium

lijor. Tunduntur baccae aspersae calida aqua, mox decoquuntur. Alii foliorum mollissima decoquunt in oleo, et exprimunt. Alii deiecta ea in oleum prius sole maturant. Eadem ratio et in sativa myrto: sed praesertur silvestris minore semine, quam quidam oxymyrsinen vocant, alii chamaemyrsinen: aliqui acoron a similitudine; est enim brevis, fruticosa. Fit et e citro, cupresso: nucibus iuglandibus, quod carynon vocant: malis cedri, quod pisselacon. Ex grano

accidentium accommodata esse olen myrtino faciendo. Consule Dioscoridem libro primo. Pict. — *Simile est.* Haec totidem verbis Dioscorides, l. I, cap. 48. II.

Tunduntur baccae, etc. Dioscorides e foliis tantum parat. Dalec. — *Tunduntur baccae.* Et bacis, granisve myrti fieri quosque Palladius docet in lanuae. tit. 48, pag. 49. H.

Aspersae. Chiff. *aspera.* Ed. P.

Alii foliorum. Dioscorid. loc. cit. HARD.

Sole maturant. Seli prim exponunt coquenda. Diosc. ἰδίως δὲ τὰ φύλλα καὶ τὰ ἐκ ἡλίου, ἐν ὕδατι ἀποξηγνύ. HARD.

Oxymyrsinen, etc. Quidam oxymyrs. alii chamaemyrs. vocant. Fit et ex cypro. MS. Leg. quidam oxym. voc. alii cham. a similitudine, alii acoron vel acarez, etc. Ed. P. *Oxymyrsinen* vocant. Cum sylvestri myrto ruscum, qui et oxymyrsine dicitur, inscienter confundit, e quo nusquam oleum paratur. Dalec. — *Oxymyrsinen.* Minus apposite quidem, sed tamen ita vulgo appellante καρυον: ὅτι καὶ τὰ φύλλα καὶ τὰ ἐκ ἡλίου, ἐν ὕδατι ἀποξηγνύ. oportunitus lib. XXIII, cap. 83. H. — *Oxymyrsinen,* chamaemyrsinem, myrtum silvestrem Plinii pro Ruco aculeato (Dalec. *syngen.* gen. 2304, Pers. *Asparagin.*

Juss.) doct. habet Féa, *Flor. Virgil.* pag. cxxv. l. VIII edit. nostr. En P.

Acoron, etc. Acres pusillum et exiguum, adeo ut prae brevitate funderi nequeat. Dalec. — *Aliqui acoron.* Sic MSS. Reg. 4, 2, alique, non *dearon.* Plinius, lib. XXV, cap. 400: *Nec non invenitur, quod oxymyrsinae radicem acoron vocant,* etc. HARD.

Fit et e citro. Sic codex Thun. recte. De oleo citren ruscum Plin. l. XXIII, cap. 45. HARD.

Iuglandibus. Chiff. *iuglandia.* Ed. PAR.

Carynon, καρύον, de quo Diosc. lib. I, cap. 41: *ἐκ τῶν βασιλικῶν καρύων.* De eo rortum lib. XXIII, cap. 45. HARD.

Quod Pisselacon. Gron. et al. quod cedrelacon. Ed. P. — *Malis cedri,* quod cedrelacon. Fallitur. Cedrelacon fit ex accensis cedri Syriacae ramis, lalitu, inquam, cedrisae, dum coquitur, lana excepta, ut et Pisselacon; Cedrelacon *Chitram* Arabes vocant, Negligenter haec Plinius. Dalec. — *Quod pisselacon.* It. Reg. 4, 2, Colbert. Th. Par. etc. tum hoc loco, tum lib. XXIV, cap. 41, ubi de ea voce dicturi sumus. Illic libri editi perperam cedrelacon. HARD.

Ex grano quoque Cnidio purgato

quoque Gnidio purgato semine et tuso. Item lentisco: nam et cyprinum, et e glande Aegyptia ut fieret odorum causa, dictum est. Indi ex castaneis, et sesamâ, atque oryza facere dicuntur; Ichthyophagi; e piscibus. Inopia cogit aliquando luminum causa et e platani bacis fieri, aqua et sale maceratis. Et oenanthimum sit de ipsa oenanthæ, ut dictum est in unguentis. Gleucino mustum, incoquitur vapore lento; ab aliis sine igne circumdatis vinaceis diebus xii bis singulis permixtum: consumiturque mustum oleo. Aliqui non sampsuchum tantum admiscunt, sed etiam pretiosiora odora menta. Nam in gymnasiis quoque conditur odoribus, sed vilissimis. Fit et de aspalatho, calamo,

semine et tuso. De quo diximus lib. XIII, cap. 35. De oleo quod ex eo fit, Dioscor. lib. I, cap. 43. Plinius rursus de eo lib. XXIII, cap. 45, ubi et de lentiscino. H.

Et cyprinum, et e glande. De cyprino, lib. XII, cap. 51. De balanina, e glande Aegyptia, cap. 46 ejusdem libri: rursus de utroque, lib. XXIII, cap. 45 et 46. H. — *Indi ex-castaneis, et sesamâ, atque oryza, etc.* Propter illas castaneas admiserat Brotierius *Aesoulum hippocastanum*, nobis *marrouier d'Inde* (*Heptand. heptagyn.* gen. 906, Pers. *Aceris*, Juss.), e qua fuere nuper qui eandem paraverint. Sed arborem eam Plinio ignotuisse vix crediderim. Eo. Pan.

E piscibus. Celaccis, quorum adipe pro oleo utitur. Dact.

Vt dictum est: Lib. XII, cap. 61. Haro.

In unguentis. Cap. ult. lib. XII. Dact.

Gleucino. Vt fiat oleum gleucinum, simul vini mustum incoquitur calore

lento, Γέντιον et Dioscorides vocat, qui quâ paretur illud arte edocet, lib. I, cap. 67; ut et Columella lib. XII, cap. 51: *De oleo gleucino. Vas olearium quam maximum... præparari oportet: deinde per vindemiam musti quam optimi generis, quam recentissimi, sextarios LX, cum olei pondus LXXX in id confunde: tum aromata aduci*; etc. Latine musteum dixeris, mustidumque oleum: est enim γέντιον græce mustum. H.

Circumdatis. Circumdatis vinaceis vasi, quod aromata; vinum, oleumque continet: XXII deinde diebus (XXX, Diosc.) his singulis hæc omnia permiscenda, post demum exprimi oleum. Dioscorides loc. c. H.

Fit et de aspalatho, calamo. Dioscorides confectionem tradit ex oleo omphacino, musto, calamo et iunco odoratis, nardo cellico; aspartha, aspalatho, costa, mellito. Dact. — *Fit et de aspalatho.* De his frotieum herbarumque omnibus, viribusque, suis locis agimus. H.

balsamo, iri, cardamomo, meliloto, nardo Gallico, panace, sampsueho, helenio, cinnainomi radice, omnium succis in oleo inaceratis expressisque. Sic et rhodinum e rosis: iuncinum e iunco, quod est rosaceo simillimum: item hyoscyamo, lupinis, et narcisso. Plurimum autem in Aegypto e raphani semine, aut gramine herba, quod chortinon vocant. Item sesama, et urtica, quod cnedinum appellant. E lilio et alibi fit sub dio, Sole, Luna, pruina maceratum. Suis herbis componunt inter Cappadociam et Galatiam, quod Selgiticum vocant, nervis admodum utile: sicut in Italia Iguvini. E pice fit, quod

Hyoſcyamo, etc. De hyoscyamino oleo, Diosc. lib. 1, cap. 42. Plinius ipse de hyoscyamino, therminò (hoc est, quod e hipis fit), narcissino raphaninoque egit, lib. XXIII, cap. 49. De raphanino rursum, lib. XIX, cap. 26. Haan.

Aut gramine herba. Gramen e quo oleum fit, meo iudicio, gramen maanae est, Germanis *Himmel daw*, id est maana caelestis: Italiae vulgo, *Capriola*, et *Sanguinella*, quod aetate poeri apicis eius convolutas, et naribus inditus, extrahant sanguinis eliciendi causa. Sclavi Carniolae incolae et Goricienses id studiose colunt, et serunt, granumque oblongum, candidum, cortice deglubunt in pilis, mill, et paniei modo, ac cum carnibus coquant, non minus suavi gusti quam oryzae. Vide Muthiolum commentario in caput Dioscoridis de coropogy et de gramine. DALB.: — *Chortinon*. Est Graecis gramen χορτον. Haan.

Item sesama et urtica, quod *cnedinum* appellatur. Lege, *Item sesama et urtica*, quod *cnedinum* appellant, ex

Dioscoride, lib. 1, cap. 35: nam ex urtica oleum fieri, nec Dioscorides, nec ullus, quod sciam, auctor tradit. PIST. — *Quod cnedinum*. In MSS. Reg., t, etc. *cnedinum*. In editis male *cnedinum*. Κνέδιν Graecia urticam sonat, sive *urtica*. Fluctu olei ex urtica mentio rursum lib. XXII, c. 45. Haan.

Selgiticum. A Selge, Pisidiae oppido mediterraneo, cuius Polybius, Ptolemaeus, ac Stephanus meminerunt. Id Severi nummis, et Cimelio regio, CAEAEON. Haan.

Iguvini. De his lib. III, c. 9. Prius legabatur, *icut in Italia e gammi*. In MSS. *Egavini*, qui scilicet et Iguvini appellati, ut monuimus lib. III, cap. 49. Ita porro scripsisse Plinium, ut emendavimus, ipse fidem facit, lib. XXIII, cap. 49, ubi haec eadem enumerans olei genera, *Selgiticum*, inquit, *nervis utile esse diximus: ut herbaceum quoque: quod Iguvini circa Flaminiam viam vadunt*. Ex certo herbarum igitur ac peculiari genere quodam, oleum id, non e gummi, exprimitur. Haan.

pissinum appellant, quum coquitur, velleribus supra halitum eius expansis; atque ita expressis: probatum maxime e Brutia: est enim pinguis-
sima. Color pleo fulvus. Sponte nascitur in Syriae maritimis, quod elaeomeli vocant. Manat ex arboribus pingue, crassius inelle, resina tenuius, sapore dulci, et hoc medicis. Veteri quoque oleo usus est ad quaedam genera morborum. Existimatur et ebori vindicando a carie utile esse. Certe simulacrum Saturni Romae intus oleo repletum est.

VIII. (viii) Super omnia vero celebravit amurcam laudibus Cato. Dolia olearia cadosque illa iungi, ne

Quod pissinum. A voce graeca πῖσσος, quae piceus sonat. Sic MSS. opiner, non picium. Hic Scribonius Largus piceis flores vocat, Compos. 40: Piceis flos, inquit, quod πικνιδιον appellant. Et mox: Florem piceis autem appello, quod excipitur dum ea coquitur, lana superposita eius vapor. HARO.

Quum coquitur. Pix videlicet. II.

In Syriae maritimis. Vide quod adnotatum est ad lib. XXIII, cap. 4 Dalec. — In Syriae maritimis. Et in Palmyrenis quaeque Syriae solitudinibus, κατὰ Πάλμυραν τῆς Συρίας, inquit Dioscorides, lib. I, cap. 37, ubi Cornarius legendum ex Plinio putat, κατὰ τὴν ἀμυρὰν τῆς Συρίας. De elaeomelte rursus Plinius, I. XXIII, cap. 50. HARO.

Veteri quoque oleo. Dalecamp. veteris quoque olei. Ed. P. Morborum. Ad tormina sedanda, ad pellendos humbricos, aliisque quae Dioscorides enuqueral, lib. I, c. 30. HARO.

Existimatur. Pausanias in Eliae prior. lib. V, pag. 308, perfusum

oleo a Phidias scribit Iovis Olympici simulacrum, quod ex elaeo finxerat, ut ab omni vitio vindicaretur, ne defenderetur ab aequo soli iniuria. Refert hoc ipsum Epiph. adv. haer. lib. II, haer. 64, n. 18, pag. 542. Saturnus autem, cuius simulacrum hic commemoratur, is esse videtur, quem Plautus in Cistellaria, Act. II, sc. 4, vers. 38, patrem Iunonis appellat, quae Iovis supremi filia. HARO.

VIII. Super omnia, etc. Sic ex MSS. em. HARO. em. MS. et Ch. super omnia autem. Gron. et vulgg. Ed. P. — Amurcam, etc. Vide infra, lib. XXIII, cap. 3, et Cato. a c. xxxi ad cxxx. Dalec. — Amurcam. Quae saetis instar in oleario vase sedit, Ag. lie. HARO. — De amurca, vid. Excurs. II ad calcem huius libri. Ed. P.

Dolia olearia. Cato de R. R. c. c. pag. 57: Oleum si in metretam novam inditum eris, amurca ita intus erit, cruda prius collata, agitataque diu, ut bene combibat: id si feceris, metreta oleum non bibit, et oleum melius fuerit, et ipsa metreta firmior erit. HARO.

hibant oleum. Amurca subigi areas terendis messibus, ut formicae rimaeque absint. Quli et lutum parietum ac tectoria, et pavimenta horreorum frumenti, vestiarii etiam contra teredines, ac noxia animalia, amurca aspergi: semina frugum perfundi: morbis quadrupedum, arborum quodque illa medendum, efficacj ad hulcera interiora humani quoque oris. Lora

Amurca subigi. Saepius conspergi. Cato, cap. xci, pag. 55: *Areas sic facito. Locum ubi facies confodito. Postea amurca conspargito bene: sinitoque combibat. Postea commingito glebas bene. Deinde conequato, et pavimentis verberato. Postea demum amurca conspargito, sinitoque versat. Si ita feceris, neque formicae nocebunt, neque herbae nascuntur. Idem repetit c. cxix, p. 68, et Columella, lib. II, cap. 20. Auctor quoque Geopon. lib. II, cap. 24, pag. 64: *Χρηθὲ συνιχῶς καταβόρην τὴν ἄλιν ἀμύργῃ, οὕτω γὰρ οἱ μύρμηκες οὐκ ἀδικήσουσι.* HARD.*

Vi formicae rimaeque absint. Et ne cucullio noceat, ne iures laedant. Cato. DILEG. — *Vi formicae rimaeque absint.* Videtur legendum *herbae*, non *rimae*, ex Catone, c. xci. (Locum. vide super. not.) — *Rimaeque.* Ita MSS. quib. vidimus, omnes: neque herbae reponi pro rimae placet, etsi visum ita Pintiano. HARD.

Quli et lutum. Neu scilicet frumento cucullio noceat, neve iures tangant, ut ait Cato, cap. xci, pag. 55, atque ut frumentum inde densius ac solidius fiat, ut auctor Geop. lib. II, cap. 25, pag. 65: *καὶ τὸν οἶτον σφιγνότερον καὶ πυκνότερον ποιῇ.* Columella, lib. I, cap. 6: *Parietes oblinuntur amurca subacto luto, cui pro paleis admixta sunt arida*

oleastri, vel si ea non sunt, oleae folia. Deinde quoniam praedictum tectorium iturrit, rursus amurca respergitur: qua allocata frumentum infertur. Ea res ob noxas cuculliorum, et similitum animalium videtur conditis fruges defendere, etc. HARD.

Et pavimenta horreorum frumenti... amurca aspergi. Ne rimas agant, inquit Columella, lib. I, cap. 6, pag. 26, quae eava praebent et latebras subterraneis animalibus. II.

Vestiarii. Area est, in qua vestes servantur. Cato, cap. xcvi, p. 57: *Vestimenta ne tinea tangant, amurcam decoquito ad ulmidum, et ea unguito fundum areae, et extrinsecus pedes, et angulos. Vbi ea attulerit, vestimenta condito. Si ita feceris, tinea non nocebit.* H.

Morbis quadrup. Nempe oves ne scabrae sint. Cato, cap. xci: *Et boves uti valeant, et curati bene sint, et qui sustinent cibum, ut magis cupide appetant; pabulum quod dabis amurca spargito, etc.* Idem cap. ciii, pag. 58. Adde etiam Columell. lib. VI, esp. IV, pag. 216. H.

Humani quoque... oris. Corporis (sedis, genitalium, vulvae) Diosc. et Ch. Ed. P.

Lora, etc. Cato, cap. xcvi, pag. 57: *Amurca decocta axem unguito, et lora, et calcamenta, et coria omnia et melibrea facies, H.*

etiam ac coria omnia, et calciamina, axesque, decocta ungi, atque aeramenta contra aeruginem, colorisque gratia elegantioris: et totam supellectilem ligneam, ac vasa fictilia in quibus ficum aridam libeat asservare: aut si folia baccasque in virgis myrti: aliudve id genus simile. Postremo ligna macerata amurca, nullius fumi taedio ardere. Oleam si lambendo capra lingua contigerit, depaveritque primo germinatu, sterilesce, auctor est M. Varro. Et hactenus de olea, atque oleo.

IX. (ix.) Reliqui arborum fructus vix specie, figurave, non modo saporibus, succisque toties permixtis atque insitis, entimerari queunt. (x.) Grandissimis pineis nucibus, altissimeque suspensus, intus exiles nucleos lacunatis includit toris, vestitos alia ferruginis tunica, mira naturae cura molliter semina collo-

Atque aeramenta. Cato, cap. xcviij, p. 57: *Item alutacea omnia unguito, sed prius exergito bene. Postea quam unxeris, et ea uti voles, iterum exergito, splendidior erit, et aerugo non erit molesta.* II.

In quibus ficum. Cato, cap. xcix, p. 57: *Fici aridae si voles, ut integre sint, in vas fictile condito: id amurca decocta unguito, etc.* II.

In virgis. Hoc est, immaturas, quum adhuc in virgis haerent: seu virgas myrteas cum baccis, ut ait Cato, cap. ci, pag. 58. Sic posita immatura, quum haerent in sua virga, Varro dixit de R. R. lib. I, cap. 49, pag. 71. HARD.

Aliudve id genus. MSS. Reg. Codd. Chiffi. aliudve quod genus, II.

Nullius fumi taedio ardere. Atapna fieri. Cato, cap. cxxx. DAL. — *Nullius fumi.* Cato, cap. cxxx, pag. 68:

Ligna amurea cruda perispargito, et in soleposito: peribant bene; ita neque stigmatiae erunt, et ardebunt bene. HARD.

Oleam si lambendo, etc. Idem infra lib. XVII, cap. 24. Vide quae ad eum locum notata sunt, et supra lib. VIII, cap. 50. DAL. — *Oleam.* Vide quae diximus lib. VIII, cap. 76. H.

M. Varro. De Re Rust. lib. I, cap. 2, monente ib. Fulv. Vrsin. pag. 49. DAL.

IX. *Grandissimis.* Subintellige, fructus, pomme de pin. II. — *Pluteis nucibus,* nempe *Pini pineae:* (Monoc. monadelph. gen. 2130, Pers. Codicer. Juss.) En. P.

Exiles nucleos. Des pignons: qui in squamarum quibusdam torulis in foveam, seu lacunam excavatis, delitescunt, et sunt edules. II.

Ferruginis. Coloris ferrugini. II.

candi. Harum genus alterum terentinae, digitis fragili putamine, aviumque furto in arbore. Tertium sappinae, e picea sativa, nucleorum cute verius quam putamine, adeo molli, ut simul mandatur. Quartum pityda, vocant e pinastris, singularis remedii adversus tussim. In melle decoctos nucleos Taurini aquicelos vocant. Pineae corona victores apud Isthmum coronantur.

X. (XI.) His proxima amplitudine mala, quae vocamus cotonea, et Graeci cydonia, ex Creta insula advecta. Incurvatos trahunt ramos, prohibentque

Terentinae. Tarentinae, fragilis et mollis. Avellana et graeca nux, sive amygdala, quomodo Tarentus fiat; vide apud Columellam, lib. V, c. 10. Macrobio *terentidne*, quoniam Sabi-
norum lingua *terentum* molle significat, τὸ ἄπην. Turn. lib. XXVII, cap. 17. Dalec. — *Terentinae.* Sub-
intellige pineae nucis. Ita MSS. Reg. 4, et Colb. non *tarentinae*. Et Macrobius quidem Sat. lib. II, cap. 14, pag. 374: *Nux terentina dicitur, inquit, quae ita mollis est, ut vix attectata stragatur: de qua in libro Fav-
orini sic reperitur: itemque quidam Tarentinas naves dicunt, quae sunt terentinas, a tereno, quod est Sabi-
norum lingua molle: unde Terentius quoque dictos potat Varro, etc.* Videri possit et ea vox a graeco derivata fonte; est enim τέρην tener. Haec avium rostris in arbore pertundi, et ab Allobregibus Piquarellas vocari ait Dalec. Hist. plant. lib. I, cap. 12, pag. 48. Haad.

Aviumque furto. Turn. *expositum furto.* Ed. P.

Sappinae. Sic ex MSS. em. Hard. *appinae* vet. Turn. et Ch. *sapinas* Gr. et Al. Ed. P. — *Sapinae.* Nem-

pe nucis, e picea sativa, quam Galli *pesse* vocant. Sappium imperiti olim dixere, ipso teste Plinio, lib. XVI, cap. 25. Haad.

Pityda. Non pinastri modo, sed et pinus piceaeque fructus, in conis, seu metis contenti, πυρῳδῆς Graecis appellati. Diosc. lib. I, cap. 87: *Πυρῳδῆς δὲ καλεῖται ὁ καρπὸς τῶν πίνων, καὶ τῆς πύλης ὁ εὐρισκόμενος ἐν τοῖς κώνοις.* Galeo quoque de Faci. simpl. med. lib. VIII, pag. 220. Cafl. Aurel. Chron. lib. III, cap. 4, *Nucleo pineo, quem Graeci πυρῳδῆ vocaverunt* Haad.

Aquicelos vocant. Monspensulani; vulget des tourons. Dal.

Pineae corona. Plot. Symp. lib. V, qu. 3. Vide quae superius diximus, cap. 5. Haad.

X. *Cotonea.* Ob huius fructus et formosam speciem, et amplitudinem, in arbore tam parva nascentis, ac tenui, Thryphon medicus apud Plutarchum, V. Symposiaca, malum ab Homero dictum fuisse *ὑγλαέεσσον* commemorat, tametsi Victorius, lib. XXXII, cap. 5, de mali citriae fructu id potius explicandum esse putet. Dalec. — *Graeci cydonia.* Ku-

crescere parentem. Plura eorum genera: chrysomela, incisuris distincta, colore ad aurum inclinato. Quae candidiora, nostratia cognominata, odoris praestantissimi. Est et Neapolitanae suus honos. Minora ex eodem genere struthea, odoratius vibrant, serotino proveniunt, praecoci vero mustea. Strutheis autem cotonea insita suum genus fecere Mulfianum: quae sola ex his vel cruda manduntur. Omnia iam et virorum saluatoris cubilibus inclusa, simulacris noctium consociis imposita. Sunt praeterea parva silve-

δώντα μήλα, ab urbe Cretensi sic cognominata, *Des. coins*. Q. Ser. Sammonicus, cap. xxv: *Aut quae pomag Cydoni Cretaeis misit ab oris*. HARD. — *Mala Cydonia*. *Piri cydoniae* Linn. fructus. (*Icosandr. pentag. gen.* 1234, Pers. sub. *Cydonia Rosae*. Juss.) ED. PAR.

Plura eorum genera. Columellae lib. V, cap. 10, Chrysomela, Mustea, Struthia. DAL. — *Chrysomela*. Vera, ἀλκυόνη, cydonia Dioscoridi parva sunt, rotunda, odorata, vulgo *pomares coins*? ex his Genuenses suum delicatissimum cydoniatum parant. Struthia sero, magna, sed minus utilia, vulgo *poires coins*. Vide lib. XXIII, cap. 6. DAL. — *Chrysomela*. Χρυσόμηλα, *aurca mala*, Columellae lib. V, cap. 10, p. 102, *Chrysomela*. Haec sunt de quibus Virgilius recinit: *Aurca mala decem misi: cras altera mittam*. H.

Nostratia. Haec Dioscor. ἀλκυόνη, vera appellat, lib. I, cap. 160. H.

Minora ex eodem genere. Neapolitano videlicet, aliqui ερποθία, teste Diosc. l. c. et magna, et minus bona censentur, καὶ πυγάλα; καὶ ἡττόν ἴστω τῶν προτέρων. Galenus quoque lib. de Sonit. tuenda, cap. ult. ερποθιόμηλα cydoniorum esse ma-

xima tradit. Ερποθία sunt Athenaeo, lib. III, pag. 81, *poires coins*. H. — *Maiores emendandum* putat Broterius ex Dioscoride, lib. I, cap. 160; ex Galeno item lib. de Sanitate tuenda, cap. ultimo. ED. P.

Mustea. Et id genus a Columella laudatum, l. c. his fortasse a mitescendi celeritate nomen. Musteum enim idem quod recens. H.

Saluatoris cubilibus inclusa. Sic cubicula vocat, iis quibus divitem e dormitorio suo prodeuntem conmutis amicus, ut inquit Manilius lib. V, salutabat: de quo Martialis, *Et matutinum portat ineptus, Ave*. Turn. lib. XXVIII, cap. 13. Ad horum autem cubiculorum ornatum erectas et comparatas imagines, simulacra noctium consociis appellat. DALC. — Accuratiorem interpretationem reperit apud Cassaubon. super Sueton. pag. 70. HARD.

Noctium consociis. Fuerant inter cubiculares imagines et eorum minimi simulacra dedicata, quae tori genialis curam habere existimabantur. August. de Civ. Dei, lib. VI, cap. 9: *Paratur humanis verecundiae: peragat cuncta contemptiscentia carnis et sanguinis, procurato secreto pudoris*. Quid impletur cubiculum tur-

stria, a struthéis, odoratissima, in sepibus nascentia.

XI. Mala appellamus, quanquam diversi generis, Persica, et granata, quae in Punicis arboribus novem generum dicta sunt. His acinus sub cortice intus: illis lignum in corpore. Necnon et quaedam e pluris libralia appellata, amplitudinem sibi ponderis nomine asserunt. (XII.) Sed Persicorum palma duracinis. Nationum habent cognomen Gallica et Asiatica. Post

ba numinum, quando et paronymphi inde discedunt? Horum numinum capiti, uti nunc abacis, solita imponi colonea. Hæro.

A struthéis. Post struthéa. H.

XI. Dicta sunt. Lib. XII, cap. 31. Hæro.

His. Granatis malis, quae referta acinis sub cortice. H.

Illis. Persicis nimirum, quorum in medio corpore lignum, seu nucleus, & noyau de la pêche. H. — Perhica. Nempe Amygdali Persicæ fructus (Iconand. monog. gen. 1220, Pers. Rosæ Juss.), cuius speciei plures essant varietates cultura ortae, carne aquosa suavissimæ. Conf. LAMARX, Encycl. t. I, part. botan. p. 98-100. Eo. P.

Libralia. Poires de livre. Græcia ταλανταίων ἀπὸν. Hæro.

Duracinis. Rhodacenis. Cornarium. Scultatus ἐν τῷ καπὶ βλάτῳ καὶ δακτύλῳ; Perseam Rhodacensem vocari ait, translataque ex Aethiopia in Aegyptum; Nizander in Alexipharmacis, Perseum Mycenis sevisse, a Cepheo Andromedæ patre dono acceptum, cuiusque nucleus etrusse veneno auxiliari. Vterque scilicet, quamvis classicus et vetustus scriptor, Perseum cum Persica confundit. Rhodacena Paulo, l. 1, c. 81, Persicorum genera, ea sunt, quae nō vocamus auberges,

marrecontons, presses, sic dicta vel quod rosam oleant, vel roseo et rubro colore picturata fere conspiciantur. Ea fortassis Duracina Latini vocarunt ob carnis duriciem, quam mollis et tenera sit in Persica, Praecociis, Armeniis, et Tuberibus, quae vulgus appellat pêches-noix. DAL. — Duracinis. Palladius, lib. XII, in Novemb. lit. 7, pag. 164: Genera Persicorum sunt hæc: Duracina, præcoqua, Persica, Armenica, Et p. 165: Duracinae servantur condita muria, etc. Τὰ δὲ ὑπερῆκτα πικτικὰ, in Geopon. lib. X, cap. 13, pag. 257, et cap. 15, pag. 258, ubi ex Democrito, rosas ip proximo plantatis colorem rubrum trahere dicuntur: unde eadem Rhodacena forte dici potuerunt. Gallis vulgo brughons et pêques: aiunt enim, manger une bonne presse: c'est une sorte de pêche qui ne se fend point: cuius corpus adhaeret, et a nucleo, sive figuo, diffelli nequit, ut ait Plinius cap. 34. H. — Persica duracina, la presse, laetissime quidem in nostris regionibus proveniunt, sed fructu duro palmam non obtinent. Quanto meliora Persica Corbeliana, la pêche de Corbeil, de Montreuil, alioque id genus! Bæro.

Notum. habent cognomen Gallica et Asiatica, etc. Columella, lib. X, in hortulo, sub finem: Exiguus pro-

autumnū maturescunt, aestate praecocia, intra xxx annos reperta, et primo denariis singula venundata. Supernatia e Sabinis veniunt, popularia undique. Pomum innocuum expetitur aegris; pretiumque iam singulis triceni nummi fuere, nullius maiore: quod miremur, quia non aliud fugacius. Longissima namque decerpto bidui mora est: cogitque se venundari.

XII. (xiii.) Ingens postea turba prunorum: versicolor, nigra, candida, hordearia appellata: a comitatu frugis eius. Alia eodem colore seriora maioraque, asinina cognominata a vilitate. Sunt et nigra, ac lan-

perant mitescere Persica mela: Tempestiva malum, quae maxima Gallia donat: Frigoribus pigro veniunt Asiatici feth. HARD.

Praecocia. Diosc. lib. I, cap. 165: Τα ἢ μυχρότερα (Προκρά.) καλούμενα Ἀρμενίαν, προκράτι δὲ προκράν. Eadem Armeniica, et praecocia latine dicuntur: forte quae praeterea Martiali, lib. XIII, ep. 46. *Galliae, des abricots.* Sunt qui malint esse *des avant-pêches*. H.

Denarius. Denarius Romanorum vetus gallicae monetae, ut nunc est argenti pretium, efficit asses quereos octobos, uti dicturi sumus lib. XXXIII, cap. 43. HARD.

Supernatia e Sabinis veniunt. Praecocium duo genera hic Plinius indicat: alterum superbas, amplum, et magnū, quod e Sabinorum locis avehebatur, vulgo *gros abricots*; alterum vulgare, parvum, et strigosum, etiam Armeniica dictum, vulgo *des Armègues*. DALG. — *Supernatia.* Quae ex Sabinis, qui Superum mare accolebant, sive Adriaticum, in Urbem advehebantur. Sic vetus inscriptio apud Reines, pag. 337: *MECOTIARTES. VINI. SUPERNAT. ET. ASININA.* HARD.

Triceni nummi. Hoc est, triceni sestertii: monetarum nostrae aëris sexaginta. HARD.

Fugacius. Minus diuturnum.

XII. *Nigra, candida, hordearia.* Sic ex MSS. em. HARD. cop. MS. *nigra, candicans. Hordearia* Gr. et AL. Ed. P. — *Nigra, candicans. Hordearia appellata.* Scrib. sine distinctione, *nigra, candicans hordearia appellata*: nam nisi sic legeris, quod protinus sequitur, *alia eodem colore, seriora, maiora*, quo referas non habebis. In his tamen verba dictio alia desideratur in codice Salmanticaensi. PINT.

A comitatu frugis eius. Quod quum hordeum metitur, ea maturescunt. DAL. — *A comitatu.* Quoniam ea tum matura sunt ad decerpendum, quum hordeum metitur: quod quum solatio fere fiat, in quod Divo Iohanni sacer dies incidit, inde ei prunorum generi nomen apud nos *prunes de St. Jean*. HARD. — *Pruni domesticae* (Scotsand. monog. gen. 1222, Pers. *Rosio*. luss.); ut quae sequuntur, varietas. Ed. P.

Asinina. *Prune jaune sans goût.* His sucs rura saginant. Pedicularia notu-

datiora cerina, atque purpurea. Necnon ab externa gente Armeniaca, quae sola et odore commendantur. Peculiaris impudentia est nucibus insitorum, quae faciem parentis succumque adoptionis exhibent, appellata ab utroque nucipruna. Ist haec autem, et Persica, et cerina, ac silvestria, ut uvae, cadis condita, usque ad alia nascentia aetatem sibi prorogant: reliquorum velocitas cito mitescens transvolat. Nuper in Baetica malina appellari coeperunt malis insita, et alia amygdalina amygdalis. His intus in ligno nucleus amygdalae est: nec aliud pomum ingeniosius geminatum est. In peregrinis arboribus dicta sunt Damascena, a Syriae Damascq cognominata, iam pridem in Italia nascentia, grandiore quamquam ligno, et exiliore carne, nec umquam in rugas siccata, quoniam soles sui desunt. Simul dici possunt

nulli vocant. HARD. — *Astinina. Prune ceripette.* Mior.

Sicut et nigra. Carne dura: Iberica, et Pertigona vocitata: *prunes de Perdigon*, sive *Pardigon.* H.

Cerina. Quae Virgilio, *Ecl. H., v. 53, Cereia pruna.* In Priapeis: *Magique cera luteum nova prunum.* Nonius, cap. xvi, n. 6, *Cerinum a cerne colure.* Unde Graecis *κερύνος ὑπόμα.* Nigra, cerinaque, carmine Naso complexus, *Metam. lib. XIII, v. 817: Prunaeque non solum nigro liventia succo.* Verum etiam generosa novae imitantia ceras. HARD.

Atque purpurea. Eaque sapore, insculdo: *myrobolus.* Arborisq. hominem idem, *prunier myrobolan.* H.

Armeniaca. Eadem haec est quae Persica praecocia frustra scriptores novitū censuerunt. HARD. — *Mala Armeniaca, les alricots.* (*Armeniaca vulgaris, Iconogr. monog. gen. 1222, Pers. Rosae. Tuss.*). Ed. P. — Alia

quidem sunt pruna rotunda, dura, dulcia, mali: *ampliusdipe.* Sed de his non agit hic Plinius. BAOT.

Nucipruna. Prunes-noix, αμυγδοκοκκύνια. HARD.

Et haec autem. Nempe nucipruna. HARD.

Malina. Prunes-pommes: amygdalina, prunes-amandes. H.

Nucleus amygdalae. Subintelligit, similis. Quid nucleus sit, diximus lib. XIII, cap. 18. HARD. — Vulgo cognoni de cog. BAOT.

Geminatum. Multiplici insitione genere variatum. Apud Gallos certe innumerae sunt prunorum differentiae sunt. HARD.

Dicta sunt. Lib. XIII, cap. 10. *Prunes de Damas.* Syriaca dicta Petronio in *Saty.* pag. 102, H.

Grandiore. *ligyo.* Alii *oasicolum*, alii *nucleum* vocant. H.

Soles sui. Quoniam alieno caelo soloque nata. HARD.

populares eorum myxae, quae et ipsae nunc coeperunt Romae nasci insitae sorbis.

XIII. In totum quidem Persica, peregrina etiam Asiae Graeciaeque esse, ex nomine ipso apparet, atque ex Perside advecta. Sed pruna silvestria ubique nasci certum est. Quo magis miror, huius pomi mentionem a Catone non habitam, praesertim quum condenda demonstraret quaedam et silvestria. Nam Persicae arbores sero, et cum difficultate transiere, ut quae in Rhodo nihil ferant, quod primum ab Aegypto earum fuerat hospitium. Falsum est, venenata cum cruciatu in Persis gigni, et poenarum causa a regibus translata in Aegyptum, terra mitigata. Id enim de Persea diligentiores tradunt, quae in to-

Populares eorum. In Syria pariter natae, ut dictum est lib. XIII, cap. 40. Aeginetae, lib. VII: Μύξα δένδρου καρπός ἐστι μικρότερος μὲν κορυμῶν, ὀνύχου δὲ παρακλῆσις. *Myxa arboris fructus, pruno quidem minor, facultate tamen pessimilis.* In officinis abesse: Dictae nonnullis etiam mixae. Vide Ononist. Rosweydi, pag. 1042. Haen.

XIII. *Persica* Harpocrati taciturnitatis Den Persicam incram esse tradit Plotarchus lib. de Iside et Osiride, quoniam eius arboris folium linguae simile sit, fructus cordi. Dalec. — *Persica per.* Les pêches, de quibus dictum est cap. 41. Haen. — *Persica vulgaris* (*Amygdalus Persica*, gen. 1220, Pers. Rosae. Iuss.). Ed. P.

Pruna silvestria. Gallia, prunelles, e quibus confectis rusticis potionis genus efficiunt. Haen. — *Pruna silvestria.* Plin. (*Prunus spinosa*, gen. 1221, Persoon, Rosae. Iuss.). Ed. P. — *Persicae arbores.* Les pêchers, e quibus pendent Persica mos. appellata.

Vide quae dicturi sumus. lib. XVI, cap. 47. H.

Falsum est. Columellae in hoc carmen lib. X, sub finem: *Et pomis quae barbara Persis Miserae, ut fama est, patriis agnata venenis* Idem tradit et Plato Anthol. lib. I, cap. 20, epigrammate scripto εἰς τὴν θανάτου ἀπὸ πλεονεξίας Περσικῶν μέλων, in eum qui mortuus erat nimio esu Persicorum malorum: *Ex πόλεως Περσῶν πόλεως περὶ τὴν γὰρ Περσῶν. Πάρτι Θουγώστου τοῦ βασιλέως πρόσχον.* Quod ita reddidit feliciter Grothius: *Nate Theognosti, mortis tibi causa fuisse A Persis Persens, quae mala mala tulit.* H.

Venenata cum cruciatu in Persis gigni. Id prodiderunt Nicaner et Sostratus. Vide annotata supra in proximum caput. Dalec.

Terra mitigata. Soli Aegyptii bonitate facta esse meliora, ac saniora. Haen.

Id enim de Persea diligentiores tradunt. Theophr. Hist. lib. IV, cap.

tum alia est, myxis rubentibus, similis; nec extra Orientem nasci voluit. Eam quoque eruditiores negaverunt ex Perside propter supplicia translata, sed a Perseo Memphi satam. Et ob id Alexandrum illa coronari victores ibi instituisse, in honorem atavi sui. Semper autem folia habet et poma, subnascentibus alijs. Sed pruna quoque omnia post Catonem coepisse manifestum est.

XIV. (xiv.) Malorum plura sunt genera. De citreis

2. Vide et *eupra*. lib. XIII. cap. 9. *Dalzc.* — *Id enim de Persa.* Sic Diosc. lib. 2, cap. 187: Πέρσαι δὲν-δρον ἱστίον ἐν Αἰγύπτῳ, καρπὸν φέρων ἐδάδιον... Τοῦτο δὲ ἱστίον τινος ἐν Περσίδι ἀναγερτὸν εἶναι, etc. Galeus de Alim. fac. lib. II, cap. 36, pag. 356, tom. VI, vidisse se Persicam arborem Alexandriae prodit: cuius fructus, haud aliter ac poma, piraquē, esculentus in Aegypto foret: in Perside, ut quidem ferebat tum fama, nōtius. Ignoram sibi prorsus arborem. Lsetur Aequilana, de Simpl. lib. I, pag. 79. *Harro.* — *Id enim de Persa diligentiores,* etc. Est Persee Barrelleri, ie. 878, leuri folio, sed maiore et odorelliore; fructus piri forma; infus nucleus et amygdela espore castaneae. Frequens adhuc crescit in Aegypto propē urbem le Caire. Eius folia fructusque occurrunt in multis antiquis Aegyptiorum monumentis. Que de re plura vide apud Cl. Mahudel; *Mémoires de l'Académie Royale des Inscriptions*, t. III, pag. 174. *Bæoz.*

Myxis rubentibus, similis. *Cordia Myxa* (*Pentand. monog.* gen. 367, *Desrogn. Boeragin. luss.*). *Ea. P.* — *Galenus*, lib. II ἀπὸ τῶν περσικῶν, Persicam a se visam in Alexandria solam, ar-

borem proceram, fructu piri aut mali magnitudine, noxio in Perside, vescō io Aegypto. *Dal.*

Atavi sui. Persei. Macedonum reges ab Hercule genus duxere, ut Curtius, lib. IV, c. 7; Hercules a Perseo, ut Diod. Sic. Bibl. lib. IV, pag. 217, prodidere. *H.*

Semper autem. De Persae arbore loquitur, quem lib. XIII, cap. 17, Persicam Aegypti pecuariam vocavit. *Harro.*

XIV. *Malor. plura sunt genera.* *Ἀγλαόκαρπος* malum, *Homerus* vocat, ubi splendidi fructus atque formosi praestentem et suavitatem: σὺ καὶ τε γλυκύναι καὶ μέλας ἀγλαόκαρπος. *Rhodig.* lib. XXIX, cap. 23. Mirum vero non memorare hic auctorem μέλας τὰ τοῦ δαμνύσου, minuta illa, sed quae totum in amoribus conciliandis valere crediderunt, ut feminas posse sic pellicere ad concubitum sperare. Catonae ex illa Boechi, stethae, imponebantur. *Philetas*: Μᾶλα φέρων κλέπεται, τὰ οἱ ποτε Κύπρις ἐλπίσιν ἄδρα δαμνύσου θάξεν ἀπὸ ἡρωτέρων. *Theocritus*: Μᾶλα μὲν ἐν κλέπτει δαμνύσοιο φυλάσσει. Eius forte generie fuerunt mala; quae manibus tenentem Nanem nympham concupiscit tradit *Arnobius*; quo for-

cum sua arbore diximus. Medica autem Graeci vocant patriae nomine. Aequae peregrinae sunt zizipha, et tuberes, quae et ipsa non pridem venere in Italiam: haec ex Africa, illa ex Syria. Sext. Papinius, quem consulem vidimus, primus utraque attulit; Divi Augusti novissimis temporibus, in castris sata, haecis similibora, quam malis: sed aggeribus praecipue decora, quoniam et in tecta iam silvae scandunt. Tu-

teralis pertinet hic versus ex Annalibus Attii apud Nonium: *Mala manu retineas gravidam conceptam alba. Mutescunt; aive melimales*, quae primum omnium maturescunt, vulgus nostrum vocat punic Divi Iohannis mala, nunc amoris. SCALIG. — *Pius malus* (Iscander. pentagyn. gen. 1234, Pers. Rosae, luss.). VI piri, sic et mali, domesticarum scilicet arborum, etiam nunc plus quam centum et viginti singularum specierum, vel etiam centum et quinquaginta, ut multi volunt, varietates novimus. Ed. P.

De citreis cum sua, etc. De citreis vide Palladium in Martio. DAL. — *Da citreis*. Id. XII, cap. 7. H. — *Potrine nomine*. Medice. II.

Zizipha, Jujubes. Arbor ziziphus, le jujubier. Rutilam, aliamque ziziphum agnoscit Colum. lib. IX, cap. 4, pag. 320. Simeon Sethi, Ζίζιφα vocat. HARD.

Tuberes. Nucipersica vulgus appellat; pêches-noix. II. — Credit Boetius tuberes esse persica odore fructu, le brayon musqué. De his apud Martialem lib. XIII, epigr. XLII et XLIII, pag. 114, 115, tom. III edit. nost. Non tibi de libyis tuberes, et apyrina ramis, De Nomentanis sed damus arboribus. Item: *Tecta suburbanis mictantur apyrina ramis*, et vernae tuberes: quid tibi cum Libyis? Vid.

quoque Sueton. in Domit. cap. XVI, tom. II, pag. 411 edit. nost. Ed. P.

Haec ex Africa. Tuberes nimirum: quod Martialis significat gemitu epigrammate a nobis, alio lib. XIII, ep. XLII, zizipha ex Syria: unde et Edersonus maxime commendat Simeon Sethi, tit. Ζίζιφα. Philoxenus in Glossis; Zizipha, Zizipha, forte pro Zuphā. HARD.

Consulem vidimus. Ann. V. 779, collega Q. Plautio, ex Tacit. Ann. VI, pag. 147, extremis Tiberii temporibus. Exstat inscriptio apud Grueterum pag. 447: SEX. PAPINIO. Q. P. ALLENIO. TRIN. MIL. Q. LEG. TIB. CAESARIS. AVG. COS. HARD.

Divi Augusti novissimis temporibus, in castrorum aggeribus sata, Legé: *Divi Augusti temporibus novissima in castris sata... sed aggeribus praecipue decora*, quoniam in tecta iam silvae scandunt. Aggeres vias sunt publicae stratae, iam in urbe quàm extra urbem: arbores intra urbem in his aggeribus iuxta domos plantabantur, ut in tecta scanderent. Salm. pag. 609. — *Buccis similiora*. De zizipha, non tuberibus, id audiendum. DAL. — *Aggeres illi, les tetrasses*, qui iuxta domos excitabantur, ut perfectae arboribus vestirentur, et silvae in tecta scanderent. BROU. — *Tuberum*. MSS. II. Tuberum. HARD.

berum duo genera : candidum, et a colore syricum dictum. Paene peregrina sunt in uno Italiae agro Veronensi nascentia, quae lanata appellantur. Lanugo obducit, struthis quidem Persicisque plurima : his tamen peculiare nomen dedit, nulla alia commendatione insignibus.

XV. Reliqua cur pigeat nominatim indicare, quum conditoribus suis aeternam propagaverint memoriam, tamquam ob egregium aliquod in vita factum? Nisi fallor, apparebit ex eo ingenium inserendi : nihilque tam parvum esse, quod non gloriam parere possit. Ergo habent originem a Matio, Gestioque, et Manlio, item Scandio : quibus cotoneo insito ab Appio a Clau-

Sericum. Gr. et vulgg. En. P. — *A colore syricum dictum.* *Syricum*, vel ut Hieronymus legit, *sericum*, ruber color factus ex aschide et sinopide mixtis lib. XXXV, cap. 6. Hinc color sericus, ruber vulgo, *pomme suine*. Dat. — *Et a colore sericum dictum.* Expende an non *sericum*, sed *cerinum* legendum sit, ut praecedentè capite. Sunt et nigra, ac laudatiora *cerina* atque *purpurea*. PIER. — *A colore syricum.* Hoc est, rutilum. De colore syrico dicemus lib. XXXV, cap. 24. Non, ut in libris haecenus editis, *sericum* : neque enim id coloris nomen. Et in vetere Lexico Istrico, *Σίκουρα τὰ σπικὰ* legimus. H.

Quae lanata. De quibus Hesychius : *Λανώματα, μέλον τὸ ἔχον χνούν.* Virgil. Ecl. II, v. 51 : *Ipsae ego canae legem tenera larugine mala.* H.

Insignibus. MS. *insigni*. En. P.

XV. Ergo habent. Quae fuerint haec poma veteribus, vix nobis hodie exploratum : alia fere in eorum vicem genera venere, et nomina paucis admodum exceptis. H.

A Matio. Matiana dicta Columellae lib. V, cap. 40, pag. 202, et Macrobio Sat. lib. II, cap. 45, pag. 375. Martiana Athenaeo lib. III, pag. 82. De Matio ipso diximus lib. XII, cap. 6. Et genus obsonii Matianum ab eo dictum laudat Apicius lib. IV, cap. 3, pag. 48. HARR.

Gestioque. Ita libri omnes : forte *Sestioque* : nam *Sextiana* mala sunt Columellae l. c. Aut *Cestio* potius, nam *Κεστίανὰ καλούμενα* μάλιστα Romae laudata fuisse, auctor est Galenus xxix τὸν lib. II, cap. 4, pag. 364, et lib. VI, cap. 9, pag. 522. HARR. — *Gestioque.* Ita quidem libri scripti et editi. Emendandum tamen videtur *Cestioque*. G. pro C saepe occurrit in MSS. et *Cestiana* mala Romae laudata memorat Galenus, Nobis *les pommes de courprende*. BERT. — *Et Manlio.* In MSS. Reg. 4 et 2, et in editione princip. Mallio. BERT.

Item Scandio. Vnde Scandiana mala, apud Varron. lib. I, c. 59 ; Colum. l. c. et Celsum lib. IV, cap. 19. Scandina vocat Scribonius, Comp. 101.

dia gente, Appiana; sunt cognominata. Odor est his cotoneorum, magnitudo quae Scandianis, color rubens. Ac ne quis id ambitu valuisse claritatis et familiae putet, sunt et Sceptiana ab inventore libertino, insignia rotunditate. Cato adiecit Quiriana, et quae tradit in doliis condi, Scantiana. Omnium autem nuperime adoptata sunt parva, gratissimi saporis, quae Petisia nominantur. Patrias nobilitavere Amerina, et Graecula. Caetera e causis traxere nomen: germanitatis, cohaerentia et gemella, numquam singula in fetu: coloris, syrica: cognationis, melapia. Mustea, a celeritate mitescendi: quae nunc melimela

In MSS. Reg. Colb. Th. Scandio. In editis perperam *Claudio*. H.

Quibus. Nempe Scandianis. H.

Quae Scandianis. Proxime appellatis. Ita recto Chiff. alique codices: in editis male *Claudianis*: quoniam *Claudia*, si quae fuero, eadem esse cum Appianis necesse sit.

Et familiae MS. e *familiae*. Ed. P.

Quiriana. Cato de R. R. cap. vii, p. 13, Quiriana vocat: Varro quoque de R. R. lib. I, cap. 59: Quiriana Maerob. l. c. ubi et Scantianorum meminit. Haas.

Scantiana. Cato cap. cxliii, pag. 75: *Scantiana in doliis, et alia quae condi solent*. Et Scantianorum meminit Varro lib. I, cap. 59. H.

Quae Petisia, etc. Quae nunc vulgus appellat *pomme d'api*: vel quae eodem vulgi sermone, *Pommes de Paradis* vocitantur. Rectius forte *Petisia*, ab auctore Petisio. Id nomen romanae gentis apud Gruterum frequens. Haas.

Amerina. Ab America, de qua lib. III, cap. 49. Amerina mala iterum laudat ipse cap. 47 et 48; Macrobius

quoque et Colum. II. cc. Prius *Camarina* perperam legebatur. H.

Germanitatis. Germanitatis et cohaerentiae causa seu occasione, gemella nuncupata: Gallis, *pommes jumelles*. Haas. — *Cohaerentia et gemella*, etc. In nonnullis speciebus occurrunt gemella illa mala, *les pommes jumelles*. Non nota nobis species, cuius singuli fetus sint gemelli. Ed. P.

Coloris syrica. Hoc est, rutilis, ut superius indicavimus. Ita MSS. omnes hoc loco, non *Syrica*. Et Columellae l. c. *syrica* vocantur. Nobis, *pommes de Calville d'automne*, quae egregie rubent. Haas.

Melapia. A cognatione, seu affinitate quam cum piris habent ea mala, est enim *μῆλον* Graecis *pinum*, *pirum* *ἄπριον*, Gallis *pommes-poiras* H.

Mustea. Haec Varro R. R. lib. I, cap. 59. Mustea pariter Macrobio vocitata; Columellae, *melimela*, II. cc. *Melapiana* in Geop. lib. X, cap. 65. *Pommes de S. Jean*. Martioli, lib. I, ep. xiv: *Dulcibus aut certant quae melimela favis*. Haas.

dicuntur, a sapore melleo. Orbiculata, a figura orbis in rotunditatem circumacti. Haec in Epiro primum provenisse argumento sunt Graeci, qui Epirotica vocant. Mammarum effigie orthomastia. A conditione castrati seminis, quae spadonia appellant Belgae. Melosoliis folium unum, aliquando et geminum erumpit e latere medio: Celerrime in rugas marcescunt pannucea. Stolide tument pulmonea. Est quibusdam sanguineus color, origine ex mori insitu tracta. Cun-

Orbiculata. Horum pariter Macrobia ac Columella meminere, ll. cc. Sic appellare possis, quae vernaculo sermone dicimus, *pommes de ram-bour*. HARD. — *Orbiculata.* (mala). Fructu orbiculato, odorato. Tournes. *La pomme rose*. BAOT.

In Epiro. Diosc. lib. I, pag. 162: Τὰ δὲ ἑπαιρωτικά λεγόμενα, ῥομαλ-στί δι' ὀρθοκύκλῳ, etc. Ὀρθοκύκλῳ Athenaei, et Μορρίανῳ, ab Apollonia Epiri civitate, quam incolae Μόρ-διον vocant lib. III, pag. 80. H.

Orthomastia. Sic MSS. Μαστός mammam Graecis: ὀρθός elegantem sonat. HARD.

A conditione castrati seminis, quae spadonia appellant Belgae Melosoliis folium unum, aliquando et geminum. Scribendum reor, *A conditione castrati seminis, quae spadonia appellant, vel gemella a folijs*, etc. Rectiorum tyram lectionem dico, *construione*, quam *conditione*, sunt enim et castrati non praeseclis, sed contritis testibus, qui ob id graece thladiæ et thliblæ vocantur. PINT. — *Quae spadonia appellant Belgae*, etc. Mirum videri non debet, si Belgae spadonia vocabant romano, et non gallico vocabulo, ut qui provinciales id temporis essent, apud quos ipse Plinius aliquando visit: unde hoc possum in

eina notitiam venit, urbanis aliòquæ non admodum notum. *Melosolium* vero dictio est ex graeca ac latina composita, quasi μελοκύκλῳ. GELIUS. — *Spadonia.* Quod nullum semen intus habeant: quorum non semel nec parva copia potestas nobis experiendi facta est: In toto velle veterini dosuarii nullo invento, praeter unum, quod semen obtineret. Sic palmas quaedam spadonum nomine discernuntur a reliquo genere, quæ d nullo intus sint positi ligae, ut dictum est lib XIII, cap. 8. H. — *Melosoliis.* In villa Iacobi Regii, pagi, quem Fontaines vocant, haud procul Lugduno. alii; pirs nascuntur, e quorum medio corpore folium exoritur. Ea simili ratione nomina, *Pirophylla* vocari possent. DAT. — Vidi melosolia, id est, mala ex quibus unum alterumve folium erumperet: sed id e casu contingit, non ex aliqua peculiari specie. ED. P.

Pannucea. Et haec nota quinquæ Macrobio, l. c. Quasi in pannos festescentia, et rugarum plicae, inquit Turnebus, Advers. lib. XXVIII, c. 32, p. 1019. HARD.

Est quibusdam sanguineus color. Sic ex MSS. em. Hard. cons. Ch. aut quibus sanguineus color est Gr. et Ab. ED. P.

clis vero, quae fuerunt a sole, partes rubent. Sunt et parva gratia saporis atque etiam acutiora odore, silvestria. Id peculiare improbitatis et acerbitalis conviciū, et vis tanta, ut aciem gladii perstringat. Dat et farina vilissimis nomen, quanquam primis adventu, decerpique properantibus.

XVI. (xv.) Eadem causa in piris taxatur superbiae cognomine. Parva haec; sed ocysissima. Cunctis autem Crustumia gratissima. Proxime iis Falerna, a potu, quoniam tanta vis succi abundat (lacte hoc vocatur); in iisque alia colore nigro donantur Syriae. Reli-

Sunt et parva. Pommes de malin-
gre. HAND.

Id peculiare. Vel iis. Eo. P.

Datis ferme vilissimis nomen Gr.
et vulgg. En. P. — Dat et farina.
Vt farinacea vocitentur, vel farina-
ria. MSS. omnes, Rég. Colb. Th.
Par. Datis farina. Salmant. teste Pin-
liano, Dat et farina. An ferina le-
gendum, quod superba mox pira
eadem causa appellatur? Libri ha-
ctenus editi inepte, Dacia. ferme. II.

XVI. Eadem causa. Quoniam sunt
prima adventu, ocysissimaque, idcirco
superba cognominata, etiam a Colum-
mella, lib. V, cap. 40, pag. 202,
quod caetera pirorum genera ante-

vertant. *Poire muscate, ou muscadelle,*
HAND. — Superbiae cognomine
Sunt et nunc quoque variis pirorum gene-
ribus sua haec nostratibus nomina:
superba petite muscadelle, Crustu-
mina poire perle, Falerna bergamote,
Lactes blanchette, Dolabelliana poire
muset, Pompeiana bon chrétien, Fa-
voniana grosse muscadelle, Lateriana
poire prévôt, Tiberiana poires forés,
Signina poire chat, Myrapi calvau
rosat, Nardinia poire d'argent, Hor-
dearia poire S. Jcau, Ampullacea
poire d'angoisse, Coriolana poire de

jalousie, Cucurbitina poire course,
Venerea poire acciole, Regia poire
carnaignole, Vocotia poire sartau,
Onychina poire cuissemadame. Dat.

Crustumia. Ita MSS. et ipse Virgil.
Georg. lib. II, v. 87: Nca surculus
idem Crustumia, Syriisque pira,
gravisque volentis. Haec Crustumia
vocat Macrobius, Sat. lib. II, cap. 15,
pag. 375, et Colum. l. c. A Crustu-
mio Italiae oppido nomen habent,
ubi praecipua bonitate et copia. Haec,
inquit Servius, ex parte rubent. Cru-
stumia pira Celsus fragilia appellat,
lib. II, cap. 24. E minorum haec ge-
nere fuerit, ut superba, et Falerna.
HAND.

Falerna. Nunc saccharata vocant,
a suavitate succi, poire sucre.

Lacte hoc vocatur. Sic MSS. Rég.
Colb. Th. Par, etc. ut lacte sit succi
nomen nominandi casu, antiquis fa-
miliare, Plautus in Menach act. V,
sc. 9, v. 30: Neque aqua aquae, ne-
que lacte est lacti, erede mihi, usquam
similius. Item in Mil. act. II, sc. 2,
v. 85. Vide praeterea Nonium, Cha-
risium, Priacianum. H.

In iisque alia colore nigro donantur
Syriae. Legendum puto, In iis quae
alii a colore nigro vocant Syria. De

quorum nomina aliter in aliis atque aliis locis appellantur. Sed confessis Urbis vocabulis auctores suos nobilitavere Decimiana, et ex eo tractum, quod Pseudodecimianum vocant. Dolabelliana longissimi pediculi. Pomponiana cognomine mammosa, Liceriana,² Seviana; et quae ex iis nata sunt, Turriniana, longitudine pediculi distantia. Favoniana rubra, paulo superbis maiora. Lateriana, Aniciana postautumnalia

Syriis piris praeter caeteros Virgilius versu modo citato: *Crustumis Syriis-que piris, gravibusque volentis*: quem locum Servius exponens, *Syria*, inquit, id est, *nigris*. PINT. — *Donantur Syriac*. Syria dicuntur, inquit Columella, l. c. Syrii piri praeter Virgilium meminit Iuvenalis, Sat. XI, v. 73: *Sigillum Syriumque pirum; de corbibus idem*, etc. Martialis, lib. V, ep. LXXVIII, v. 43, commendat in primis, inter secundae mensae munera, *Et nomen pira, quae ferunt Syrocorum*. HARD.

Decimiana. Deelmiana Macrobio l. c. A Decimo aliquo nomen habuere. HARD.

Dolabelliana. Et haec laudata Columellae, l. c. HARD.

Pomponiana. Ita MSS. Reg. Colb. Th. Chiff. non *Pompeiana*. Eadem a forma, mammosa: nunc *poires de bon chrétien*. HARD.

Liceriana, Severiana. Vetus uterque codex *Licerniana*. Columella, l. V, *Lateritana* et *Severiana*; iidem codices *Seviana* appellant. Macrobius, lib. III, et Columella v. *Neviana*, ut put. PINT. — *Liceriana*. In MSS. *Licerniana*. Mallem a Licinio Liciniana dici. II. — *Severiana*. Scaurianorum mentionem facit Marcellus, cap. xx, ut aut illic legendum sit *Severiana*, aut hic *Seviana*. DALC.

— *Seviana*. Ita MSS. omnes, non *Severiana*: nempe a *Sevio*, de quo Gruterus saepe in Inscrip't. II.

Et quae ex his nata sunt *Tyranniana*. Sic quidem praefertunt antiqui codices, sed mallem *Turraniana*, quando et a Plinio citetur auctor Turabius Gracula: et ita sane appellantur a Columella et Macrobin, cum duplici tamen, rr: *Turriniana*. PINT. — *Turriniana*. Sic MSS. Reg. etc. Sic etiam Columella, l. c. nempe a Nigro Turrano, quem ob insigni agriculture studio Varró laudat in praef. lib. II de R. R. Apud Macrobiū *Turriniana*, malle. II.

Favoniana rubra. Lego cum distinctione, *Favoniana*; rubra, ut sit rubra: genus per se, quod Macrobius videtur appellare rubile. PINT. — *Favoniana rubra*. Favoniana dicta putant, quod Favonio flante statim fermentur. DALC. — *Favoniana*. Laudata haec quoque Columellae, l. c. A Favonio, quod viti nomen fuit, sic appellata; *grosses poires muscadelles*. HARD.

Lateriana. Lateritiana Columellae, lib. XII, cap. 40, pag. 419. Macrobio, loc. cit. *Lateresiana*. A Laterano possunt Laterana nuncupari. II.

Aniciana. Macrobi. l. c. Colum. l. V, cap. 40, pag. 202; Cato, esp. vii,

acidulo sapore iucunda. Tiberiana appellantur, quae maxime Tiberio principi placuere: colorantur magis sole, grandescuntque: alioqui eadem essent, quae Liceriana. Patriae nomina habent, serissima omnium Amerina, Picentina, Numantina, Alexandrina, Numidiana, Graeca, et in his Tarentina: Signina, quae alii a colore testacea appellant: sicut onychina, purpurea. Ab odore, myrapia, laurea, nardina. A tempore, hordearia: a collo, ampullacea: a corio

pag. 13. H. — *La crassane*, *beurcé plat*, fructu brumali. β. Eo, P.

Postautumnalia. Anciana, inquit, post autumnum decerpi solita. H.

Picentina. Pira Picena in primis laudat Iuvenalis, satirae XI versu modo citato, et Signinis confert: *Signinum, Syriumque pirum*, etc. H.

Graeca. A Magna Graecia. Graecula, Macrobi. l. c. Tarentina, Columellae, l. c. et Celsi, lib. IV, cap. 19. Idem Celsi, II, 24: *Pira quae reponuntur, Tarentina, atque Signina*. Pomorum genera quaelibet quae reponuntur, Galli vocant *fruits de garde*. Hæd.

Onychina. *Onychina* Plinius purpurea interpretari videtur, quod onyx tegumentum onchylis sit, ut ait Dioscorides, . purpuraceum operculo simile. Pruna onychina Columellae, sic purpurea exponunt. Ego vero, quia Alabastrites lapis, onyx dictus est, unde Propertius *onychem myrrhæum* pro poculo dixit, Et *Crocino naves murcheus ungit onyx*: quodiam ex alabastro pocula fierent: et Horat. *onychem* pro alabastro, *Nardi parvis onyx*: onychinum hic interpretor pirum, alabastro colore simile, vulgo *poire cuitse-malâme*: purpureamque hic genus ab onychino diversum esse reor, non autem onychini vel epi-

thetoni, vel interpretationem. Eodem modo apud Columellam *onychinos* exponendum arbitror. Dal. — *Onychina*. Quae geminam onychem coloris similitudine referant. De onyche dicemus lib. XXXVII, cap. 24. Pruna similiter *onychina* commendat Columella, lib. XII, cap. 12. Hæd. — *Purpurea*. Laudata imprimis a Columella, hb. V, cap. 40, p. 202. H.

Myrapia. Celsi quoque nota hæc l. c. Ab unguenti odore, quod Graeci *μύρον* vocant, nomen traxere, ut a lauro, nardoque, laurea, nardinaque. *Myrapia, poires parfums*. Laure Macrobio nota, l. c. Hæd.

A tempore. Quoniam eodem tempore decerpuntur, quo demeti hordeum solet. Eadem causa cap. 12, pruna hordearia appellata. Columellae, l. c. Hordeacea pira vocantur, *poires* S. Jean. Hæd.

A collo. Quae oblongiore collo, quale est fera ampullae vitreae. H.

A corio laneo, bruta. Quae torum habent lanuginosum, brutorum animalium more, et pecoris lanati, siue lanuginosi. Sunt sane et in pironum genere lanuginosa, uti malorum, quae ob id lanata dicta sunt, cap. 14. — *A corio*. Prius legebatur, *A collo ampullacea, et Coriolana*. *Brutae gentilitatis cucurbitina*. A collo

laneo, bruta. Gentilitatis, cucurbitina: acidula, succi. Incerta nominum causa est barbaricis, Venereisque, quae colorata dicuntur: regiis, quae minimo pediculo sessilia: patriciis, voconiiis, viridibus oblongisque. Praeterea dixit volema Virgilius a Catone sumpta, qui et sementiva, et mustea nominat.

XVII. Pars haec vitae iam pridem pervenit ad columnen, expertis cuncta hominibus. Quippe quum Virgilius insitam nucibus arbutum, malis platanum,

Coriolana quemadmodum dici possint, aut quid sit bruta gentilitas, ne Pythia, credo, ipsa dixerit. Tamen in MSS. et Coriolana bruta: quia lectio ne potior multo visa est nobis conjectura nostra. Nam et a corio duro ficus appellata olim Plinius ipse prodit, libri huius cap. 19, et a laneo quidem pira bruta cognominari non temere suspicamur, translata ab animalibus videlicet ea nomenclatione, quorum lanata quam stultissima; ut dictum est lib. VIII, cap. 75, H.

Gentilitatis. Sunt desolae pira, inquit, gentilitatis, seu affinitatis nomine cum cucurbitis insignis: *poires courges*: ab oblonga cucurbitae figura. Horum Cato meminit cap. vii, pag. 13. Sic poema *thalapia* a cognationis causa sup. capite traxisse nomen dicuntur: HAN.

Venereisque, quae colorata dicuntur. Laudat haec Columell. l. c. et Regia. HAN.

Sessilia. Minus oblonga, atque adeo compachis rotunditatis; sapore praestanti: nunc habent a Bergamo Italiae oppido nomeo, *poires bergamotes*. HAN.

Voconiiis. Colb. 1, 2, Th. Chiffet. vocimis. Eadem viridia et oblonga. HAN.

Volema. Quod volam manus im-

pleant: eadem fortassis; quae et libraria supra cap. et huius libri dicuntur. DALEC.

Virgilius. Loco ante allato. Sunt autem volema, quae libraria superius velut a pondere appellata sunt: nunc eadem, a mole, quod manus volam implent, volema. HAN.

A Catone. Nunc cap. vii, pag. 13. HAN.

Sementina. Sementina a Sementinis feris (hoc vocabulo Varro utitur lib. 4, cap. 2); quae inclinanteestate satiopis causa celebrantur. Turueb. Pirorum hoc genus tunc maturum colligebatur. DAL. — *Sementiva.* Ita codd. et edd. recentiores — *Et mustea.* Quae perperam mustea Macrobius vocat, loc. cit. Mustea pira sunt novella pira, ut quidem videtur: nam mustum non modo vinum dicitur, sed et quidquid novellam, inquit Nonius. HAN.

XVII. *Ad columnen.* Sic MSS. Reg. Colb. Chiffet. Thyian. non culmen, ut editi. HAN.

Quum Virgilius. Georg. lib. II, vers. 69, de insitione loquens: *Inseritur vero ex fetu nucis arbutus horrida, Et steriles platani malos gessere volentes, Castaneae fagos: ormusque incunuit albo Flore piri: glandemque suae fregere sub ulmis.*

cerasis ulmum dicat. Nec quidquam amplius excogitari potest. Nullum certe pomum novem diu iam invenitur. Neque omnia insita misceri fas est, sicut nec spinas inseri, quando fulgura expiari non queunt facile: quotque genera insita fuerunt, tot fulgura uno ictu pronuntiantur. Turbinatio piris figura. In iis serotina ad hiemem usque ad matrem pendent gelu maturescentia, Graeca; ampullacea, laurea, sicut in malis Amerina, Scandiana. Conduntur vero pira, ut uvae, ac totidem modis: neque aliud in cadis praeterquam pruna. Pomis proprietates, pirisque,

Plinius non glandemque, sed cerasumque potius legisse, mihi in his verbis videtur. Nec glandis porro, nec cerasi Servius meminit. An Virgilli carmen vitiatum dicemus? An cepitasse Plinium memoriae lapsu? At minore profecto sunt in honore glandes, quam cerasas: nec repertam insitionem facile crediderim, ut suis saginendis glandes, quae sunt ubique obviae, potius quam ut pascendis hominibus cerassa quaererentur, quae tum erant rariora. Verum quum sues nominat, glandem dixisse potius vates videri iure possit quam cerasum, quod ea libentius vescantur sues. Quod tamen *fregere* dixit idem, utrique lectioni congruit: nam et glandes, et verius cerasorum franguntur ossicula. Itaque quam lectionem potius in Virgilio agnoscas, arbitrii tui, lector, iudicijque esto. HARD.

Malis platannum, cerasis ulmum. Illicibus ulmum, non *cerasis ulmum*, legerem, ego cum Virgilio. Sed forte qui *cerasis* scripsit, deceptus est illo poetae versu: *Pullulat ob radice alius domuscula silva, Et cerasis ulmisque*. Sed illic res alia agitur, quot videlicet modis arbores proveniant. PINT.

Neque omnia insita. Rectius insitu. HARD.

Fulgura expiari. Procurari et expiari fulgura dicuntur, quum eorum vis infesta a capitibus nostris, agrisque, vel lectis, precibus quibusdam, ritibusque sacris depellitur. H.

Genera insita. Varro de R. R. lib. I, cap. 40: *Videndum quae ex arbore in quam transferantur...* Haec sequuntur multi, qui aruspices audiunt multum; a quibus proditum in singulis arboribus quot genera insita sunt, uno ictu tot fulmina fieri in illud quod fulmen concepit. His extricandis nugis piget immorari. HARD.

In iis serotina. Piores tardives. H. *Ad matrem.* Sive in matre, hoc est in arbore. HARD.

Conduntur vero pira. Columella, l. XII, cap. 10. DAL. — *Conduntur.* Ita nunc Cato, cap. CXLV, pag. 75. HARD. — *Ut uvae, ac totidem modis.* Quot modis condantur uvae, dicitur cap. sq. HARD.

Pomis. Et e pomis pirisque potio- nis genus exprimitur, in Normannia imprimis Galliae provincia, quod vini saporem acidulum refert, *Pommé, le cidre qu'on fait avec des pommes: poiré, cidre de poires.* Istud piracium

vini: similiterque in aegris medentes cavent: ac vino et aqua coquuntur, atque pulmentarii vicem implent: quod non alia praeter cotonea, et struthia.

XVIII. (xvi.) In universum vero de pomis servandis praecipitur: pomaria in loco frigido ac sicco contabulari: septemtrionalibus fenestris sereno die patere: Austros specularibus arcere, Aquilonis quoque afflatu poma deturpante rugis. Colligi mala postaequinoctium autumnale, neque ante xvi lunam, neque ante primam horam. Cadiva separari; stramentis,

ab Hieronymo dicitur, lib. II advers. Iovin. HARD.

Similiterque in aegris. Pira praesertim Plin. XXIII, cap. 62: *Pirorum omnium cibis etiam valentibus onerosus: aegris quoque vini modo negatur.* HARD.

Pulmentarii vicem implent. Quamquam vel sic docta pulvis quamdam similitudinem obtinent, ut marmelade: non à pulve tamen pulmentarii petenda origination est, ut dicimus lib. XVIII, cap. 49. Celso, lib. II, cap. 33: *Contrita pira, vel mala, praecipueque cydonia.* HARD.

XVIII. *Pomaria.* Pomarium locus est in quo poma reponuntur: ut vestiarius diximus, cap. 8, in quo vestes. Contabulari est tabulatis communiri. Sic contabulatae turres apud Caesarem Liviumque. HARD.

Septemtrionalibus fenestris sereno die patere. Scribendum opinor, *Septemtrionibus fenestras sereno die patere*; quod tum verba sequentia monstrant, tum magis M. Varro, quem sequi hac parte videtur Plinius. Eius verba lib. I, cap. 59: *Haec omnia in loco arido et frigido supraposita palea servari recte putant, etc.* Et Plinius lib. XVII, cap. 3: *Quidam caelum*

terrae parere cogunt, ut quas in siccis serantur, orientem atque septemtrionem spectent. Et praesenti volumine, cap. 25: *Inter prima hoc e pomis colono gratiam annuam refert, septemtrione frigidisque gaudet.* PIET. — *Septemtrionalibus.* VARR. l.c. Ideo oporothecas qui faciunt ad aquilonem, ut fenestras habeant, atque ut aëre perflectantur, curant; neque tamen sine fœdulis, ne quum humorem amiserint, pertinaci vento victa fiant. H.

Austros specularibus arcere. Cui fenestris vitreis. De specularibus dicitur lib. XXXVI, cap. 45. H.

Cadiva. Quae per se cadere, non manu decerpta, aut decussa pertica. Et haec vox *Cadiva* in Nolis quae vulgo adscribuntur Tirois, reperitur, p. 18. HARD.

Stramentis, stercis, paleisve subterni. Scribendum autumn, *Ramenta, scobes, paleave subterni.* Plinius capite seguente: *Sunt qui malunt vites in scobes, ramentive abietis, populi, fraxini servare.* Columella libro duodecimo, cap. 45: *Atque ea ipsa nonnulli sic in alitis generibus, ut nupera iam diximus populus, quidam etiam obliqua scobe interposita, mala custodiunt.* PIET.

storeis, paleisve substerni. Rara componi, ut limites pervii spiritum aequalem accipiant. Amerina maxime durare, melimela minime.

- 2 (xvii.) Cotoneis in concluso spiramentum omne adimendum, aut incoqui melle ea, immergiver oportere. Punica aqua marina fervente indurari: mox triduo sole siccata, ita ne nocturno rore contingantur, suspendi: et quum libeat uti, aqua dulci perlui. M. Varro et in doliis arenae servari iubet: et immatura obrui terra in ollis fundo effracto, sed spiritu excluso, ac surculo pice illito: sic etiam crescere amplitudine maiore, quam possint in arbore. Caetera mala foliis ficulnis, praeterquam cadivis, singula

Rara componi. Lase disponi, relicto inter singula intervallo, ut aëre aequabiliter cuncta perflectantur. H.

Amerina. De his, et de melimela, cap. 45. Harb.

In concluso. Loco concluso, quo nullus vento sit aditus. Libri hactenus editi: *Cotoneis interclusis*. MSS. Reg. Colb. Th. Chiff. Par. *in concluso spiramentum*, etc. Scripsi, *in concluso*, loco nimirum: uti prius poma vulgaria in loci frigido siccoque contabulari dixit oportere, et septemtrioni serenò pateri: nunc contra concludi cotonea iubet. Locum conclusum dixit Lucretius lib. IV, v. 460. H.

Punica aqua. Sic Geop. auct. lib. X, cap. 38: pag. 272. Columella, lib. XII, cap. 44, pag. 448: *Potius quidem Mago praecipit aquam marinam vehementer calefieri, et in ea mala granata, lino spartove illigata, paulum demitti, dum decolorentur: et exempta per triduum in sole siccati: postea loco frigida suspendi: et quum res exegerit, una nocte, et postero die, usque in eam horam, qua fuerit intendum, aqua frigida dulci macerari.*

Eadem habet Palladius, lib. IV in Martio, tit. 10, pag. 93. H.

Aqua dulci perlui. Idem Columell. loc. cit. Dal.

M. Varro et in doliis arenae servari iubet. Ita nunc legitur in lib. I de R. R. c. 59, p. 74: *Mala punica demissa suis surculis in dolio arenae.* Sic etiam auct. Geop. loc. cit. H.

Et immatura. Varro l. c. *Etiam immatura quum haerent in sua virga, et demiseris in ollam sine fundo, eamque si conieceris in terram, et obiter circa trimum, si extrinsecus apertus afflet, ea non modo integra eximi, sed etiam maiora, quam in arbore unquam pependerit.* Harb.

Spiritus excluso. Ne ventus afflet. H.

Quam possint. Sic ex MSS. em, Harb. cons. Chiff. possunt Gronov. et Al. Ed. P.

Caetera mala. Columella, lib. XII, cap. 45, pag. 450: *Nonnulli foliis ficulneis illigant, deinde oretum figuralem cum amara subigunt, et ea linunt mala, quae quum siccata sunt, in tabulato, frigido loco et sicco re-*

convolvi, cistisque vitilibus condi, vel creta figularum illini.

Pira in vasis fictilibus picatis inversis obrui inter scrobes. Tarentina serissime legi. Aniciana servari et in passo. Sorba quoque et scrobibus, gypsato operculo, dum pedum terra superinducta, in loco aprico, inversis vasis; et in doliis, ut uvas, cum ramis suspendi.

E proximis auctoribus quidam altius curam petunt; deputarique statim poma ac vites ad hunc usum prae-

ponunt. Habet eadem Palladius, lib. III in Febr. tit. 25, p. 76. H.

Vel creta. Sic Apulcius Romanus in Geoponicis, lib. X, c. 21, p. 262: Τινὲς δὲ παρασκευάζειν καὶ κεραμιδαῖν τὰς καὶ ἐν μύλων ξηραίνουσι, καὶ ἀποτίθουσιν. Quidam terra figulina singula mala oblinunt, siccant, et reponunt. HARD.

Inter scrobes. Sic MSS. Reg. Collb. etc. Quare mox etiam sequitur, ex eadem codd.: Sorbe quoque et scrobibus; hoc est, perinde ac pira, de quibus dictum est proxime. H.

Aniciana. Varro l. c. In sapa condita manere pira Aniciana et seminata. HARD.

Sorba vero et in scrobibus gypsato operculo, dum pedum terra superinducta. Verba manifeste praepostero ordine scripta, sicque ut sentio restituenda: Sorba vero et in scrobibus dum pedum gypsato, etc. Columella libro XII, c. 15; unde haec fuisse desumpta apparet perspicue: Plinius quoque eam lectionem confirmat, paulo post, quum dicit: Plerique vero in scrobe dum pedum altitudinis arena subrata et fictili operculo, deinde terra operto. Adnotato et Palladius volumine secundo, titulo 15. PLIN.

— Sorba vero et in scrobibus gypsato, etc. Colum. lib. XII, cap. 16, Varro lib. I, cap. 18. DAL. — Sorba quoque. Colum. lib. XII, cap. 16, pag. 424: Sorba, inquit, manu lecta, curvae in urecolas picatos adiecit, et opercula picata imposito, et gypso linito: tum scrobibus bipedantibus siccato loco intra tectum faedis urecolas intra collocato, ut oblita ora eorum decursum spectent: deinde terram congerito, et modice desuper calcato. Habet eadem Palladius, lib. II in Ianuar. tit. 15, pag. 45. HARD.

Superinducta. Ita Reg. 4. At Reg. 2, Collb. Th. et Ch. *superinducta*, videlicet ut sorba subintelligas. H.

E proximis. E recentioribus ac novitioribus scriptoribus. Columellae haec verba, lib. XII, cap. 43, pag. 445: Omnis autem uva sine noxa servari potest, si luna decrecente, et sereno caelo post horam quartam, quum iam insolata est, nec rosis quidquam habet, viti detrahatur. Idem de pomis praecipit, cap. 45. HARD.

Ac vites ad hunc usum praecipunt, etc. Ita MSS. omnes. Aut vites dixisse pro uvis, aut neutro genere arborem videtur potum appellasse, ex qua demetuntur mala. Deputat

cupiunt, decrescente luna, post horam diei tertiam, caelo sereno, ac siccis ventis. Similiter deligi et ex locis siccis et ante perfectam maturitatem, addito ut luna infra terram sit: uvas cum malleolo sarmenti duro, demptis forfice corruptioribus acinis, in dolio picato recenti suspendi, exclusa omni aura operculo et gypso; sic et sorba, ac pira: illitis omnium surculis pice, Dolia procul ab aqua esse. Quidam sic cum palmitibus in gypso condunt; capitibus eius scillae infixis utrimque. Alii etiam vina habentibus doliis, dum ne contingant ea uvae. Aliqui mala in patinis fictilibus fluitantia: quo genere et vino odorem acquiri putant. Aliqui omnia haec in milio servare malunt. Plerique vero in scrobe duum pedum altitudinis arena substrato, et fictili operculo, dein terra operto. Creta quidam etiam figlina uvas illinunt, sic

vero arborem, sitemve, vindemiari est. HARD.

Diei tertiam. MSS. omnes, post horam seu tertiam. Columella, quantam. HARD.

Cum malleolo. Malleolus dicitur palmes vitis novus, prioris anni flagello; sive sarmento iunctus. H.

Demptis forfice. Colum. loc. cit. pag. 447: *Vitiosa grana forficibus amputantur.* HARD.

Exclusa omni aura. Ne introire spiritus possit. Colum. p. 451. H.

Omnium surculis. Hoc est, pediculis, sive petiolis. Colum. pag. 445: *Uvas quum desecueris a vite, continuo pediculos eorum impicato dura pice.* Et infra: *pix ferreat, in qua pediculi uvarum statim desiccantur.* H.

Quidam sic. Colum. p. 447: *Nonnullis sicco flore gypsi obstrunt uvas, quas non nimium maturas vitibus detraxerunt.* HARD.

Capitibus. Vtroque capite rapui illius, ex quo uva pendet, id scillae radicem iohko. HARD.

Alii etiam. Columell. pag. 445, multo uberius hunc locum explanat, quem consule. HARD.

Aliqui mala. In ollam fictilem novam immissa, olla deinde in vini dolium immersa, ita ut ei innatet: id enim si fiat, et recentia semper mala erunt, et vinum ipsum odoratum, inquit Apuleius Romanus in Geopon. lib. X, cap. 24, pag. 263: *Εἰς χύτραν καλὴν ἐντιθίμενα, πύθω εὐναρῶ τῆς χύτρας ἐμπληθίσας, ὥστε πύθω ταύτην, τοῦ πύθω ἐντιθισθέντος, ἔσται νέα, ὃ δὲ εἶδος εὐνάδας.* Quod et Democritus repetit l. c. cap. 28, pag. 267. HARD.

Aliqui omnia. In milio, Palladius, lib. III in Febr. tit. 25, pag. 76. In hordeo, ne putrescant, Apuleius, l. c. HARD.

catasque sole suspendunt; in usu, diluentes cretam. Eandem pomis vino subigunt. Mala vero generosissima eadem ratione crustant gypso vel cera: quae nisi maturuerint, incremento calycem rumpunt. Semper autem in pediculos collocant ea. Alii decerpunt cum surculis, eosque in medullam sambuci abditos obruunt, ut supra scriptum est. Alii singulis malis pirisque singula vasa fictilia assignant, et opercula eorum picata dolio iterum includunt. Necnon aliqui in floccis capsisque, quas luto paleato illinunt. Alii hoc quidem in patinis fictilibus: aliqui et in scrobe

Vino subigunt. Vel. aqua. Columella, lib. XII, cap. 44, pag. 448: *Sed et Mago Carthaginienſis auctor est, ereta figulari bene subacta recentia mala crasse illinire, et quum argilla exaruit, frigido loco suspendere. Mox quum exegerit unis, in aquam demittere, et cretam resolvere. Haec ratio tamquam recentissimum pomum custodit.* HARD.

Quae nisi maturuerint. Maturissima idcirco legi praecipit Columella, l. c. pag. 450. In MSS. Reg. Colb. 2, Chiff. Th. *maturaverint.*

Semper autem. Columella, p. 451: *Substrata praedicta poma sic debent componi, ut flosculi sursum, pediculi deorsum spectent: quemadmodum etiam in arbore nata sunt.* HARD.

In pediculos collocant. Vt pediculi deorsum spectent, oculi sursum, quemadmodum etiam in arbore nata sunt. Columella lib. XII, cap. 45. DAL.

Alii cum surculis. Hoc est, cum pediculis, seu ramulis, e quibus ea pendunt. Columell. pag. 449: *Omne autem pomum quod in vetustate reponitur, cum pediculis suis legendum est: sed, si sine arboris uoxa fieri*

possit, etiam cum ramulis; nam ea res plurimum ad perennitatem confert. Et pag. 448, fossam fieri loco siccissimo praecipit, eoque inſiggi sambuci ramulos; deinde sereno caelo granata legi cum suis pediculis et sambuco inseri: *quoniam sambucus, inquit, tam apertam et laxam medullam habet, ut facile malorum pediculos recipiat.* HARD.

Vt supra. Hoc est, in scrobe datum pedum altitudinis, arena subſtrato et fictili operculo; dein terra operto. Sic etiam Colum. l. c. *Tum factae scrobe operculum imponitur, et paleato luto circumlinitur;* etc. H.

Alii singulis. Apuleius, l. c. pag. pag. 262, et Pallad. lib. III, in Febr. tit. 25, pag. 72. HARD.

In floccis. In lanarum floccis. Dalecampius *flos* pro *floccis* reponit. Male. Nam ut Boccos Plinius, sic tomenta pura ac nitida, quod idem ferre est, Apuleius ad hunc locum requirit, in Geop. lib. X, cap. 21, pag. 263 et 264: *Και τις αμυγδαλις, inquit, συντίθεται μετὰ γυψάλου καλαμών, καὶ πυλίστρας.* Quin et in *simphonis capsas cum floccis*, sive tomentis puris componuntur et conser-

subiecta arena, ita sicca operiunt mox terra. Sunt qui cotonea cera Pontica illita melle demergant. Columella auctor est, in puteos cisternasve in fictilibus vasis pice diligenti cura illitis mergi. Liguria maritima Alpihus proxima uvas sole siccas iunci fasciis involvit, cadisque conditas, gypso includit. Hoc idem Graeci platani foliis, aut vitis ipsius, aut fici, uno die in umbra siccatis, atque in cado vinaceis interpositis. Quo genere Coa uva, et Berytia servantur,

untur. Et Varro ipse de R. R. lib. I, cap. 59, pag. 71: Mala manere putant satis commode, alii substrata palea, vel etiam floccis, etc. H.

Cera Pontica. Dicitur de eo ceras genere lib. XXI, cap. 49. H.

Columella auctor. In puteis cisternasve in fictilibus vasis pice diligenti cura illitis mergi. Liguria maritima Alpihus proxima uvas sole siccatas iunci fasciis involvit. Si haec lectio recipiatur, falsum contra Columellam, conterraneum nostrum, scriptorem singulari doctrina et facundia, testimonium perhiberi sinemus; neque enim Columella in puteos cisternasve in fictilibus pice diligenti cura illitis mergi cotonea tradit, sed uvas. Quam ob rem dictio, quae paulo post sequitur uvas, ex loco proprio emota ad superiorem aliquanto locum transferenda est, legendumque hoc pacto: *Columella auctor est in puteos cisternasve in fictilibus vasa pice diligenti cura illitis, mergi uvas. Liguria maritima Alpihus proxima, sole siccatas iunci fasciis involvit. Maritimis, inquam, ipse lego, non maritima.* Nam maritimarum Alpium frequens est apud hunc auctorem mentio, ut libro octavo, cap. 39, Et circa maritimas Alpes quondam effos-

sae. Collum. autem verba sunt: *M. Columella patrus meus ex ea creta qua sunt amphorae, lata vasa in modum patinarum fieri iubebat, eaque intrinsecus et extrinsecus crasse picari: quas quum praeparaverat, tum vero purpureas et bumantos, et nupisianas, et duracinas uvas legi praecipiebat, pediculosque earum sine mora in ferventem picem demitti, et in praedictis potius separatim sui cuiusque generis ita componi, ne uvas inter se contingerent: post hos opercula superponi et obtuli crasso gypso, tum pice demum dura quae igni liquata esset, sic picari, ne quis humor transire possit: tota deinde vasa in aqua fontana, vel cisternina ponderibus impositis mergi, nec ullam partem eorum pati exsulare: sic optime uva servatur.* PIST. — *Columella.* Id quidem de uvis praecipit lib. XII, cap. 43, quas eadem arte ac pompa servari Plinius admonuit. HARD.

Hoc idem Graeci. Columella, lib. XII, cap. 6, pag. 424: Quidam uvas passam foliis ficulneis involvant et assiccant: alii foliis vitagineis: nonnulli plataninis, semivietas uvas contegunt, et ita in amphoras recondunt. HARD.

Vinaceis interpositis. Quid sint

nullius suavitati postferendae. Quidam, ut has faciant, in cinere lixivio tingunt protinus quam detraxere vitibus, mox in sole siccant: tum foliis (ut supra dictum est) involutas vinaceis stipant. Sunt qui malunt uvas scobe ramentisve abietis, populi, fraxini servare. Sunt qui suspendi procul malis, protinusque in granariis iubeant, quoniam optime sit operimento pulvis pensilibus. Contra vespas remedio est, oleo aspergi ex ore. De palmis diximus.

XIX. (xviii.) E reliquo genere pomorum ficus am-

vinacea, diximus lib. XIV, cap. 3. HASB.

In cinere lixivio, Colum. 1. c. Sunt qui culmos fabas exurant, et ex eo quod cremaverint, cinere lixiviam faciunt, etc. Ex cinere ficulneae aut vitigineo lixiviam fieri monet auctor Geop. lib. IV, cap. 14, pag. 115, quae tangebantur uvae, ut Cose quodammodo ac Berytiae fierent. H.

Sunt qui malunt uvas scobe ramentisve abietis, populi, fraxini servare. Ex Columella hoc quoque, ut supra visum est libro XII, cap. 43: sed de abiegna populneaque scobe meptio illi tantam, de fraxini nulla omnino. PAIR. — Sunt qui malunt uvas, etc. Columellae verba haec sunt: Quidam arida populnea, vel abiegna scobe virides uvas custodiunt. Vide et cap. 44. — Ramentisve abietis, populi, etc. Eam materiam Graeci vocant βνήματα sive βνήματα, πρήματα, πελκίσματα, λειψήματα, τανεύματα. Hippocr. lib. de ulcer. ιχθυήματα. DALEC.

Malis. Vet. malint. Ed. P. — Procul malis. Procul a pomorum vicino. Docet hoc ipsum auctor Geop. lib. IV, cap. 14, pag. 115: Φυλάττονται διὰ τὰ σταφυλαί, etc. Servantur, in-

quit, uvae multo tempore, in horreis sive granariis frumenti suspensae, praesertim si frumentum saepius moventur: pulvis enim inde excitatus, uvae quae pendunt insidens, plurimum confert ad diuturnitatem. Fira similiter commendat Martial. lib. I, ep. XLIV: Quae lenta pendunt religata genista HASB.

Contra vespas. Ita Geopon auctor, ex Democrito, lib. IV, cap. 9, pag. 108: Ελασιν ῥοφήσας πρόσρπνον, ὡς περ ἱμνυσῶν, ταῖς ἀμπέλαις, καὶ ταῖς σταφυλαῖς, καὶ ταῖς ἄλλαις ἐπύραις. Lemma capitis erat: ὥστε σφίχας μὴ ἀκτισθαι ἀμπέλων, etc. quonquam est proprie, ut suo loco monuimus, crabro; non vespa, σφίξ. H.

De palmis. Lib. XIII, cap. 9. H.

XXI. E reliquo ... pomorum. Pomum appellatione venit etiam ficus, et apud Palladium, lib. IV in Martio, tit. de ficu. Elegantem de ea re disceptationem vide apud Macrobi. Saturno. lib. II, cap. 16, pag. 378. At tenuit deinde usus, ut quoniammodum caulium appellatio defecisset a generis significatione ad brassicam privatim designandam, ita pomum pro malo caperetur. H.

plissima est, quaedamque et piris magnitudine aemula. De Aegyptiae Cypriaeque miraculis retulimus inter externas. Idaea rubet olivae magnitudine, rotundior tantum, sapore mespili. Alexandrinam hanc ibi vocant, crassitudine cubitali: ramosam, materie validam, lentam, sine lacte, cortice viridi, folio tiliae, sed molli. Onesicritus tradit in Hyrcania

Ficus amplissima est. Graecis proverbium est οὐκ ὄν οὐκ, de rebus valde similibus, ut ovum οὐν, lac lacti, aqua aquae. Priscus Comicius apud Ciceroem: οὐκ ἔστιν, μὴ τὴν ἀντιπαρὰ, οὐκ ὄν οὐδὲ ἐν οὕτως ὁμοίαν γέγονεν. Victor. cap. 6, 36, 37. Dal. *Ficus carica.* (Dioc. triand. gen. 12193, Pers. *Viticæ*, Juss.). De ea am fuse supra diximus, XIII, 14 et 15. Sunt inter praecipuas, de quibus Noster hoc libro agit, varietates: *alba ac nigra, petiole figue blanche ou précoce; fructu serotino, albido, figue de Maracille; nigra, fructu nigro, intus purpurascente, figue noire; fructu nigro, intus albo, serotino, figue noire blanche; ad hanc referenda est Alexandrina e nigris, de qua paulo supra dictum est.* Eo. P.

Retulimus. Lib. XIII, cap. 14 et 15. Hæd.

Idaea rubet. De Idaea Theophrast. Hist. pl. lib. III, cap. 17: *Idaea, inquit, fruticosa est, minime procera, tam crassa ut cubitalis ambitus sit. Lignum contortum, lentum, inferne minime nodosum, superne in orbem comosum: colore folii, et corticis laevo: folio tiliae, molli, lato, parvis magnitudinis: flore mespili, qui simul cum mespilo, prodit: fructu rubro, magnitudine olivae, rotundiore, gustu mespili: crassa radice, ut fici, et lenta. Lignum non putret; et solidum*

eor habet, non medullam. Hæc est Theophrasti integra descriptio, a qua Plinius quid dissidet, lector prudens iudicare potest. DAL. — *Idaea.* Ab Ida monte Troadis, Idaea: Ab Alexandria eiudem regionis oppido, Alexandrina nominata. Theophrasto Hist. lib. III, cap. 17, de Ιαυτο, ficu, et vite Alexandrina: *Ιδαία δὲ καὶ τὰς περὶ τὴν Ἰδην ἐστίν. Οἷον ἦτε Αλεξανδρεῖα καλούμενη θάλην, καὶ συκὴ τις καὶ ἄμπλος.* Sunt qui ab Alexandro Paride malini nomen traxisse, quem ea coronatum ferunt. Hanc porro ficus. Idææ descriptionem hausit ex Theophrasto Athenæus, lib. III, p. 77. Hæd. — Paulo post Dalec. legendum hic esse putat: *Alexandrinam et ibi natam laurum vocant. Onesicritus, etc.* Eo. P.

Crassitudine cubitali. Sic locum hunc interpunximus, ut cubitali ambitu, non ramoso, sed caudicem, intelligeres: ex Theopr. loco cit. *Ἡ δὲ συκὴ θαμνώδης μὲν, καὶ εὖχ ὑψηλὸν πάχος δ' ἔχον, ὥστε καὶ πηχυσίων εἶναι τὴν περιμέτρον.* H.

Cubitali: ramosa materie validam. MS. Lege: *ramosam, materia valida, lenta.* Eo. P. — *Materie.* Ligno numquam putrescente. Theophrast. *Λοξυῖ; δὲ ἐστὶ τὸ δένδρον.* Hæd. — *Lentam.* Ὡλοῦν γλισχροῖα, Theophr. viscosam, lubricam. Hæd.

Folio tiliae. Hoc est, simili tiliae

multum nostris esse dulciores, fertilioresque, ut quae modios cclxx singulae ferant. Ad nos ex aliis transire gentibus, Chalcide, Chio: quarum plura genera. Si quidem et Lydiae, quae sunt purpureae, et mamillanae, similitudinem earum habent: et callistruthiae parum sapore praestantiores, ficorum omnium frigidissimae. Nam de Africanis, quas multi praeferunt cunctis, magna quaestio est: quum id genus in Africam nuperrime transierit, patriae nomen obtinent. Nam Alexandrina e nigris est, candicante rima, co-

foliis, mollique et lato. Theophrast. Τὸ δὲ σχῆμα τῶν φύλλων ὅμοιον τῷ τῆς γλυκύρας, καὶ μαλακόν δὲ, καὶ πλατύν. HART.

Chalcide, etc. Vnde Chiae ficus, et Chalcidicae, Herodoto Lycio in opere *De ficibus* appellatae, apud Athen. lib. III, pag. 77. Lydiae quoque purpureae, apud eundem, pag. 76, Αἰρῶντις σῆκα Λύδιαι, a sanguineo colore. HART.

Plura genera. Albae scilicet et nigrae. Macrobius Sal. lib. II, cap. 16, pag. 377: *Cloatius*, inquit, *diversas ficas diligentiae suae more dinumerat Africa*... *Chalcidica alba, nigra: Calpurniana alba, nigra*, etc. Scripsit Passeratius carmen huius invenustum de ficu, kal. jan. 1590. H.

Lydae. Harum, praeter Athenaeum L. c. meminit etiam Macrobius modo laudatus. Columella quoque in Hortulo: *Et picto Lydia tergo. — Purpureae*. Ficus nitida purpureo fructu, *figet violette*. BROT.

Mamillanae. A mammarum forte similitudine aliqua, ut pira mammosa, de quibus, cap. 19, nomen traxere. HART.

Callistruthiae. Lego: *Callistr. laud parum*, ex Athenaeo, apud quem L. III, Magnus omnibus praefert, quae

ubivis nascantur. Ibidem laudatur multum ficus e Paro, quam αἰμασίαν a sanguinis colore vocabant. Vietor. XXXVI, cap. 4. Dalec. — *Callistruthiae*. Iul. Capitolinus in Albino, pag. 83: *Quingentas ficas passarias, quas Graeci callistruthias vocant, ieiunium comedisse aiunt*, etc. Καλλιστρούθιας Athenaeo, lib. III, pag. 75, quarum suavitatem nulli postterendam pronuntiat. Columella in Hortulo: *Et callistruthis roseo quae semine ridet*. HART. — *Callistruthiae*. Fructu praecoci, intus roseo, *figue cordelière*, *servantine*. BROT.

Africanis. De his Martialis, lib. VII, ep. xlii: *Et Libycae fici pondere testa gravis*. Africanas vocat Colum. lib. V, c. 10, p. 204. H.

Nam Alexandrina e nigris est. In aliis exemplar. tam scriptis quam excusis: *Nam Alexandrina e nigris est candicans, terena cognomine delicata*. Ex quibus verbis postremum, expositionem fuisse credimus dictionis illius *terena*, eundem intellectum graecae habentis. PIR. — *Alexandrina*. Ab Aegypti Alexandria: nam alterius fructus rubet, ut dictum est ex Theophr. HART.

Candicante. Quum hiat, albet. Haec, opinor, ea ficus est, quae

gnomine delicatae. Nigra et Rhodia est, et Tiburtina
 3 de praeocibus. Sunt et auctorum nomina iis, Liviae,
 Pompeiae: siccandis haec sole in annuos usus aptis-
 sima, cum mariscis, et quas arundinum folii macula
 variat. Est et Herculanea, et albicerata, et aratia
 alba, pediculo minimo, latissima. Primo autem pro-
 venit porphyritis, longissimo pediculo. Comitatur
 eam e minimis et vilissimis, popularis dicta. Contra
 novissima sub hieme maturatur chelidonia. Sunt prae-

Columellae, lib. X in Hort. p. 359,
Scissa Libyssa dicitur. H.

Rhodia. Meminit huius Athen. lib.
 III, pag. 75. HARD.

De praeocibus. Protericas et Pro-
 dromos vocat Macrobi. lib. III Saturni.
 DATC. — *De praeocibus*. Gallic.
figues hatives. Sunt in horto Regio.
 HARD.

Sunt et auctorum. Dedere iis sus
 nomina, quibus eae maxime placuere.
 Livii quidem Livia, quae Augustum
 maritum siccibus venenatis sustulisse
 ferebatur, inquit Dio lib. LVI, pag.
 589. Hae Macrobio loc. cit. Livianae:
 istae Pompeianae vocantur. De Livia
 Columella in Hortulo: *At gravis Ar-*
cturi sub sidere parturit arbor Livia,
Chalcidicis, et Caunis aemula Chiis.
 HARD.

Siccandis haec. Haec, inquit, ge-
 nera apta sunt, quae sole siccantur,
 condanturque in annuos usus. Ita
 MSS. omnes. HARD.

Cum mariscis. Pingues mariscas
 appellat Columella in Hortulo. Italis
Ficcardare, auctore Ioh. Bapt. Porta:
 sapore iniucundo, stolidi magnitu-
 dine, pinguedine eximia: soles passa
 ad servandum aptior, quam viridis
 ad escam. Fatuas ideo mariscas ap-
 pellat Martialis, nec habet id pretio,

lib. VII, ep. xxiv. Chias contra com-
 mendat: *Infanti melimela dato, fa-*
tuasque mariscas: Nam mihi, quae
novit pungere, Chia sapit. H.

Arundinum. *Grandinum in foliis*.
 Nisi Laconicam arundinem intelligat,
 cuius folium versicolor est, Theophr.
 Histor. lib. IV, c. 12. DAL. — *Est quas*
arundinum. Quae arundinis Laconicae
 in morem diversicolores, maculosae-
 que sunt. De hoc arundinum genere
 Theophr. item agit in Historia. Ge-
 nera siccum ex elementorum serie
 dinumerans Macrobi. loc. cit. *Africa*,
 inquit, *allula, arundinea, asinastra*,
 etc. HARD.

Herculanea. Macrobi. l. c. H.

Albicerata. Quod ex albo cerino
 colore est. Colum. in Hortul. *Alba-*
que, quae servat flavae cognomina
cerae. HARD.

Aratia. Sic Th. et Coll. *Aritia*,
 Reg. Athenaeus ex Theophr. lib. III,
 pag. 77, Charitiam, et Arateam vo-
 cat, ἡ Χαρίτις, Ἀράτης καλουμένη.
 HARD. — *Aratia alba*. Fructu globo-
 so, albo, *figue grosse blanche, ronde.*
 BAOT.

Porphyritis. Nigricans in modum
 purpurae ficus, πορφυρίτης. H.

Chelidonia. Eam Athenienses vo-
 cabant Erythromelaenam. DATC. —

terea eadem serotinae et praecoces, biferae, alba ac nigra, cum messe vindemiaeque maturescentes. Serotinae et a corio appellatae duro: ex Chalcidicis quarundam trifero proventu. Tarenti tantum praedulces nascuntur, quas vocant onas. Cato de ficis ita memorat: « Ficos mariscas in loco cretoso aut aperto serito. In loco autem crassiore aut stercoreato Africanas, et Herculaneas, Saguntinas, hibernas, Telanas atras pediculo longo. » Postea tot subiere nomina atque genera, ut vel hoc solum aestimantibus appareat, mutatam esse vitam. Sunt et hibernae quibusdam provinciis, sicuti Moesiae, sed artis, non naturae. Parvarum autem genus arborum post autumnum fimo contegunt: deprehensasque in hieme

Chelidonia. Purpureae Chelidoniae, apud Colum. lib. X in Hortul. pag. 359. HARD. — *Chelidonia.* Fructu purpureo, tarde maturescente, *figue petite bourjassotte.* BAOT.

Sunt praeterca. Sunt praeterca; inquit, biferae, alba, nigraque, quae et serotinum eadem cum vindemia, et praecocem pariter cum messe fructum ferant. HARD.

Serotinae et a corio appellatae duro. Quid si legas non *serotinae*, sed exigua similis litterulae mutatione, *serotinus*, uota significatione verbi *serotum*. PINT. — *Serotinae et a corio.* Serotinae, inquit, duriculae sunt: sic enim eas appellat Macr. Sat. lib. II, cap. 16, pag. 377. H.

Trifero. Biferas ac triferas agnoscit Colum. lib. V, cap. 40, pag. 201. H.

Vocant onas. Sic MSS. omnes, non *onas*. Forte, *oniae*, *venales*, *pretiosae*. HARD.

Cato de ficis ita memorat: « Ficos mariscas in loco cretoso, » etc. Diverso ordine in Catone leguntur haec verba

capite octavo: *Ficus*, inquit, *mariscas in loco cretoso aut aperto serito: Africanas et Herculanas, Saguntinas, Hibernas, Telanas, atras, pediculo longo, eas in loco crasso aut stercoreato serito.* PINT. — *Cato de ficis.* De R. R. exp. VIII, pag. 14. H.

Ficos mariscas in loco cretoso. Ex huius fici similitudine podicis ulcus attritu genitum, ut in pathicis ex obscena libidine; in his, qui equo nudo insident, ex nimio natium affricu, mariscam et ficum olim vocaverunt. IUVEN. II, 43: *Creduntur tumidas medico ridente mariscas.* MORT. *Stragula succincti venator nunc veredi; Nam solet a nudo surgere ficius equo.* DALEC.

Hibernas. Quae videlicet superius Chelidoniae nominatae: quaeque sub hieme novissimae maturantur. H.

Telanas atras. Sic ista coniunctim legenda, ex Macrobio, l. c. non *Telanas, atras*, vel *Tellianas, atras*. H.

Deprehensasque. Et quae in arbore pendentes grossae, hoc est, virides

grossos, quae mitiore caelo refossae cum arbore, atque in lucem remissae, novos soles, aliosque, quam quibus vixere, avide, tamquam iterum natae, accipiunt: et cum venientium flore maturescunt, alieno praecoces anno, in tractu vel gelidissimo.

XX. Sed a Catone appellata iam tum Africana, admonet et Africae, ad ingens documentum uso eo pomo. Namque perniciali odio Carthaginis flagrans, nepotumque securitatis anxius, quum clamaret omni senatu Carthaginem delendam, attulit quodam die in curiam praecocem ex ea provincia ficum: ostendensque Patribus; « Interrogo vos, inquit, quando hanc pomum demptam putelis ex arbore? » Quum inter omnes recentem esse constaret: « Atqui ter-

adhuc nec maturas ficus, hiems deprehendit. HARD.

Quae mitiore. Vere inenante. H.

Et cum venientium flore maturescunt. Lego contra omnia exemplaria non *venientium*, sed *vernantium*. P. — *Et cum venientium.* Ex quo tempore aliterius anni ficus vix florem ex arbore exserunt, ipsae maturescunt, alieno anno: sic esse praecoces vulgo creduntur, quoniam iustum maturescentium tempus antevertunt. H.

XX. *Quum clamaret omni senatu Carthaginem delendam.* Reclamante Scipione Nasica, ne urbis aemulae sublato metu, felicitas romana luxuriaretur: qua ratione Lacedaemoniorum oppido diruto ingenuerunt, dicentes, οὐχ ἔσθαι τὸ πάλαισμα τῶν νύων, et captam oppidum everti a rege noluerunt, ne tolleretur ἡ τῶν νύων ἀξίον. Rhod. lib. XXVII, cap. 1. DAL. — *Omni senatu.* Hoc est, omni senatus consensu, quoties convenirent Patres, de re aliqua deliberaturi: ad suam sententiam semper id adilic-

bat Cato, delendam Carthaginem. Ita Florus, lib. II, cap. 16, pag. 81. Plut. in Cat. Mai. pag. 352: *Quicumque de re sententiam rogaretur, respondebat, Hoc censeo, et Carthaginem praeterea excidentiam.* Δοκί δι μαι, καὶ Καρχηδόνι μὴ σῖναι. Contra P. Scipio Nasica: Δοκί μοι Καρχηδόνι σῖναι. Vide Livium in Epit. I. XLIX. HARD.

Interrogo. Haec iisdem ferme verbis Plutarch. I. c. narrat. Attigit Tertullian. ad Nation. lib. II, cap. 16: *Ficum viridem Romae nemo noverat... Ficum Cato Senatui intulit, ut quo iam Provincia hostilis esset, cui sub... semper instabat, exprimeret.* H.

Quando hoc pomum demptum putetis ex arbore. Vtrumque exemplar, quando hanc pomum demptam putatis ex arbore: et paulo post *decerptum* in eisdem legitur, non *decerptum*; quod est notatu dignum: item *quandiu libentius legerim, quam quando, et decerptam putatis, quam demptam* PIST. — *Hanc pomum.* Sic

tium, inquit, ante diem scitote decerptam Carthagine: tam prope a muris habemus hostem.» Statimque sumptum est Punicum tertium bellum, quo Carthago deleta est; quanquam Catone anno sequente raptio. Quid primum in eo miremur? curam ingenii, an occasionem fortuitam, celeritatemque cursus, an vehementiam viri? Supra omnia est, quo nihil equidem duco mirabilius, tantam illam urbem, et de terrarum orbe per cxx annos aemulam, unius pomi argumento eversam: quod non Trebia, aut Trasymenus, non Cannae busto insignes romani nominis, perficere potuere: non castra Punica ad tertium lapidem vallata, portaeque Collinae adequitans ipse

MSS. omnes Reg. Colb. Theophr. etc. *hanc pomum demptam*. Et sane mox recentem eandem lege sequitur, etiam in iis libris vulgatis, in quibus *hoc pomum demptum* legitur. H.

Decerptam. Sic MSS. omnes. H.

Punicum tertium. Epitome Livii, lib. XLIX. Obsideri, oppugnarique coepta est Carthago, L. Marcio, M. Manilio coss. hoc est, ann. V. 605. HARD.

Anno sequente. Hoc est, anno post hanc concionem sequente, iam exacto. Nam ut Velleius ait, lib. I, pag. 5: *Ante triennium, quam Carthago deleberetur, M. Cato, perpetuus disuendae eius auctor, L. Censorino, M. Manlio coss. mortem obiit*. H.

Curam ingenii. Quaesitane ea sicut fuerit meditatione ingenii, an oblata fortuito. HARD.

Supra omnia. Bene MSS. Regg. edit. princeps et Clar. Rezzonicus, *super omnia* est. BROT.

Trebia. De clade Romanorum ad Trebiam, Trasymenum, et Cannas,

vide Florum, lib. II, cap. 6, p. 60, et sqq. HARD.

Non castra Punica ad tertium, etc. Quum Hannibal ad Romam noctu legiones ducere coepit, ut ait Ennius, quibusdam nocturnis terrore tantus pavor eius milites invasit, ut inde pedem retulerint. Quo facto Tutano Deo ibi sanum consecrarunt, ac ideo rediculum appellarunt. Varro in Satyra, Hercules tuam fidem: *Noctu Hannibalis quam fugavi exercitum, Tutanus hoc, Tutanus Romae nominor: Hoc propter, omnes, qui laborant invocant*. SCAL. ex Nouio. — *Non castra Punica*, Livius, lib. XXVI, pag. 282: *Inter haec Hannibal ad Auiensem fluvium, tria millia passuum ab Urbe castra admovit. Ibi, stativis positus, ipse cum duobus millibus equitum ad portam Collinam usque ad Herculis templum est progressus: atque unde proxime poterat, moenia situmque Urbis obequitans contemplabatur. Nomen habet porta Collina a collibus Quiri-*

Hannibal. Tanto propius Carthaginem pomo Cato ad-
 2 movit. Colitur ficus arbor in foro ipso ac Comitio

nali et Viminali, aequata ibi planitie
 coniunctis. HABB.

Admovit. Sic optime MS. Reg. 2.
 In MS. Reg. et ed. principe, *admo-
 vult.* Male Rezzonicius, *adiri movit.*
 BAOT.

*Colitur ficus arbor in foro ipso ac
 comitia Romae, etc.* Haec perturbata
 sunt, et ficus duas Romanis sacras
 confundunt: alteram Ruminalem,
 natam iam tum in Cermanico, ut
 scribit Plutarchus in Romulo, laud
 procul a Tiberi, quom expositi sunt
 Romulus et Remus, sub qua rumam
 infantibus lupa praebeuit, ab ea mi-
 racula sic appellatam: alteram Na-
 viam in comitio, satam ab Attio
 Navio augure; an sumptis ex Rumi-
 nali stolonibus, nondum reperi. Cla-
 rius hoc ut fiat, adscripsi, quae hae-
 de re tradit Festus in dictionibus Na-
 via et Ruminalis. Priore quidem loco
 quae integra sunt lege usque ad haec
 verba, iussit rex catem, ac novacu-
 lam: deinde subiungit quae in codice
 Romae edito sequuntur minus lacera,
 hoc modo novaculam proferri;
 qua prolata, quum interrogatus augur,
 an eos illa posset praecidi, respondisset
 posse, novacula subito praecidit,
 quo facto, Navium, ex eo Tarquinio
 nihil auso, contra amplius facere,
 novaculam illum ac eodem sub locum
 consecratum defodi iussisse, et ficum
 ab eo satum ibi esse, intra id spatium
 loci, qui contentus sine sacro sit; cam-
 que, si quando arceere contigisset,
 suberi, sumique ex ea surculos ius-
 sisse: quo facto tantos intra temporis
 tractus, quum aliae in eo loco com-
 plures ficus enatae essent, atque eae
 evulsae deinde de sacro illo loco rudi-

cibus removerentur, omnes quae inibi
 tunc temporis erant, ficum praeter
 unam illam ciectas fuisse, admonitu
 fatali ac iussu imprimis aruspicum, et
 divinis etiam responsis promittentibus,
 quamvis ea viveret, libertatem populi
 romani incolumem mansuram, ideoque
 coli et subari ex illo tempore coeptam.
 Haec scilicet Navia ficus, ad puteal
 Libonis in comitia a Navio depacta.
 Altera, Ruminalis appellata, quod
 sub ea arbore lupa tumam, id est,
 mammam, Romula et Remo dederit,
 sub veteribus (sub tabernis) prope
 curiam fuit, ut auctor est Varro. Haec
 est illa altera, quam a Navia pauci
 distinxerunt, eandem esse utramque
 arbitrati. Ego sic locum hunc totum
 lego: *Colitur ficus in foro ipso Ro-
 mae, in foro iudiciario (prope cu-
 riam sub veteribus tabernis) ac comi-
 tio (ad Libonis puteal), satam ab au-
 gure Attio Navio, sacris ibi conditis
 (novacula et cote, quam cotem prae-
 ciderat), et tamquam in comitium
 sponte transisset (e curia Ruminali-
 que ficu, nec illam arvisset Navio). Illa
 quum arescit, rursus cura sacerdotum
 servitur. Magis altera (sub colitur) ob
 memoriam eius (lupae), quae nutritrix
 fuit Romuli ac Remi conditoris (con-
 ditorum), Ruminalis appellata, quon-
 niam sub ea inventa est lupa, infan-
 tibus praebens rumam, ita vocabunt
 mammam, miraculo ex aere iuxta di-
 cento. Quamvis fori, id est, amplis-
 simae et latissimae plateae partem
 fuisse Comitium dicant, curiam ta-
 men a Libonis puteali, prope quod
 Attius ficum sevit, distare, Veterum
 scripta ostendunt. Apud Tacit. sub
 fin. lib. XIII leg. videtur: Eodem*

Romae nata sacro fulguribus ibi conditis: magisque
ob memoriam eius, quae nutrix fuit Romuli ac Remi

anno ruminalem arborem in foro, quae super octingentos et quadraginta ante annos, etc. quod scilicet ruminalem veram significat, quae Remum ac Romulum electos texit: non alteram illam quae a Navio depacta est. Quoniam libertatis sanum in Navia viva et virente situm erat. Quum illa esurisset sub Nerone, qui moribus suis perditissimis exitium publici status, moliebatur, mortuis ramalibus diligentissime culta est, donec in novos flectus revivisceret. SCAL. — Colitur ficus. De ea Varro, de R. R. lib. II, cap. 16, p. 93. Cave porro, vel Scalligero credas, hunc locum ita corruptum: Colitur ficus arbor in foro Romina, iam supra fulguribus ibi condita: magisque ob memoriam eius ... quam tanquam in comitium sponte transivisset, ab Accio Navio Illio avescit, etc. Aut alteri scriptori novitio, sic refingenti: Colitur ficus arbor in foro ipso Romina, tam sacra quam fulguribus ibi condita. Neuter enim ut eum locum integritati suae restitueret, mentemque scriptoris assequeretur, codices conditivos consuluit: sed ingenii audacis conjecturae emendandique libidini plus aequo indubii. HARO.

Ac comitio. ... sacra, etc. Victor, in Regione Urbis octava: Ficus Ruminalis in Comitio, ubi et Impercal. Et sacrum ideoque Comitium est, quod ibi condita sunt fulgura. Saero autem MSS. Reg. Colb. Th. etc. non sacra. Subintellige, comitio, foro-que. Seneca Nat. Quaest. lib. II, scribit Romanos olim quum crederent nisi facto fulmina non decidere, caesis hostiis, exstructisque aris, ad-

hibito sacerdote, velut in procurationem malorum, condere ea solitos, ibi decidissent. Condi enim dicebatur, quum sacerdos dispersos ignes in unum redigeret, et quadam tacita prece conderet, et consecraret. Hunc morem Lucanus insinuat, lib. I, v. 606: Ardens dispersos fulminis ignes Colligit, et terrae maesto cum murmure condit. Loco sacro fulguribus ibi conditis, statim imponebatur ab augure sacellum, et ara. Sacer autem ac religiosus fieri statim putabatur locus, qui fulgure ictus esset, quod eum sibi Deus dicasse videretur, inquit Festus, verbo Fulguritum. Nisi tamen MSS. exemplaria, quae proxime laudavimus, et alia quae Salmasius vidit, ipso prodente in Solin. pag. 4436, sacro exhiberent, sacra legi hoc loco, vel ex ipsa orationis structura ac serie, praestabilius videretur: quum et ipsa ficus, iuxta quam et fulgura condita fuere, et ara Imposita, perinde sacra idcirco, ac forum ipsum existimari merito possit. HARO.

Fulguribus ibi conditis. Nam quum puteus illic effusus de caelo tactus esset, locus is procuratus, opereculo imposito, Putcal vocatus est: τό τού ὑπὸ τῷ πύτρῳ. DAL.

Ob memoriam eius. Alterius ficus, quae vere ac proprie Ruminalis fuit, quod rumin, hoc est, mammam Romulo, Remoque praebuit: non in Comitio nata, ut illa prior; sed ad Tiberis ripam, in Cernolo, sive Germalo, quo aqua hiberna Tiberis infantes detulerat, in alveolo expositos, inquit Varro, lib. IV, de L. L. pag. 16. Et ob huius memoriam,

conditoris (ruminalis) appellata: quoniam sub ea inventa est lupa infantibus praebens rumen (ita vocabant mammam), miraculo ex aere iuxta dicato, tamquam in Comitium sponte transisset, Atto Navio

altera illa, quae in Comitio fuit, Ruminalis quoque est appellata, quum ab aliis Navia diceretur, quod esset ibi ab Atto Navio augure sala, ut Festus refert. Hanc sicum sacram pro Curia positam vocat Dion. Halic. lib. III, pag. 204. Prioris, quae vere Ruminalis fuit, meminit Aurel. Victor, in Orig. gentis Rom. pag. 40. Remus porro, perinde ac Romulus Urbis conditor appellatur: quod et Livius facit, mox laudandus. Fuerit haec sane vulgi opinio: quam Plinius, veritatis sedulus investigator, osorque sincerus fabularum, haud obscure sugillat, quum ait, iuxta sicum Naviam miraculum lupae pueros lactantis ex aere dicatum, tamquam in Comitium, ubi Navia fons fuit, Ruminalis a Cermallo sponte transisset. Haseo.

Rumen. Ruma, Rumis, Rumen, Rumin, ut germen, germin, Mamma. Inde Rumia den, apud sacellum, cuius Varr. II, c. 2, scribit, a pastoribus satam sicum, eam nimirum, cuius hic auctor meminit. Inde lactantes agni, subrumi, rumi. Varro de liberis educandis apud Nonium: *Hicce Manibus lacte fit, non vino: Cuvinae propter eunas: Rumiue propter rumam.* Idem et eodem opere scribit, quum a lacte depulso pueros primo cibo et potione initiarent, sacrificari solitos, ab edulibus, Edusae; et a potione, Potinae nutriri. Nonius in Edusa et Sacrificari DALZC. — *Rumen.* Ita Colb. 1. At *rumin* Reg. Tb. etc. Festus, verbo *Ruminalis*: *Mamma autem rumis dicitur*, Nonius,

cap. 11, pag. 756: *Rumam veteres mammam dixerunt.* Hinc iocus Pomponii apud eundem Nonium: *Ego rumorem parvis facio, dum sit rumen qui impleat.* Plutarchus in Romulo, pag. 49, et in Quaeest. Rom. p. 278: Τὸν θῆλιν Ρούμαν ἀνύμαζον οἱ παλαιοί. Haseo.

Ex aere. Et cancellis aeneis Curiae circumdatam hanc in foro Comitioque sicum, scribit Dion. Halic. ἐν τῇς ἀγορᾷ; ... τοῦ βουλευτηρίου περιχίται χαλκῆς περιειργασμένη. Livius lib. X, pag. 478: *Ad sicum Ruminalem simulacra infantum conditorum Urbis sub uberibus Lupae posuerunt.* Haseo.

Sponte transisset. A Cermallo, ut dictum est, et Tiberina ripa. Cui prodigio aliud plane par narratur a Plinio Nerouis principatu accidisse; vide lib. XVII, rap. 38: Vectli Marcelli oliveto universo viam publicam transgresso, arvisque inde e contrario in locum oliveti profectis. Id sane Tacitus existimasse videri possit, Annal. lib. XIII, pag. 247, qui Nerone tertium, Valerio Messala Coss. scribit Ruminalem arborem, in Comitio, mortuis ramalibus, et arescente trunco deminutam esse, idque prodigii loco habitum, donec in novos foetus revivisceret: eamque ipsam esse, quae super DCCCXXX annos Remi Romulique infantiam texerat, quam a Comitio procul positam fuisse vidimus. Haseo.

Atto Navio. De hoc augure vide Festum, verbo *Navia*: *Fons quoque in Comitio appellatur Navia ab Attio*

augure. Illic arescit; rursusque cura sacerdotum seritur. Fuit et ante Saturni aedem, Urbis anno cclx sublata, sacro a Vestalibus facto, quum Silvani simulacrum subverteret. Eadem fortuito satu vivit in medio foro, qua sidentia imperii fundamenta ostento fatali Curtius maximis bonis, hoc est, virtute ac pietate, ac morte praeclara expleverat. Aequae fortuita eodem loco est vilis atque olea, umbrae gratia, sedulitate plebeia satae. Ara inde sublata gladiatorio

Navio augure. Nam quum Tarquinius Priscus institutas tribus a Romulo mutare vellet, deterrereturque ab Attio per augurium; ut eluderet eius prudentiam, interrogavit eum, an fieri posset id quod animo proposuisset suo: cui ille permittente augurio quum respondisset efficere posse, iussit rex eam et novaculam, etc. Et Tullium de Divin. lib. I, pag. 170. Huuc locum prior Turnebus emendavit, Advv. lib. XXVII, cap. 17, pag. 961, quum prius adactio navigio legeretur. In Reg. 2 cod. tum hoc loco *Atto Navio*, tum lib. XXXIV, c. 41, *Atti Navii*, scriptum reperimus. Est qui locum integrum ita continnet: *Atti Navii augurio. Si quando arescit, rursus cura sacerdotum seritur*, etc. Sed recedere is longius videtur a vestigiis veteris scripturae. Est ex aere maximae molis nummus antiquus, Antonino Pio principe eusus, in elemelio Christianissimi Regis, cum isto lemmate in imo marginis, NAVIUS. Cave porro ad hunc Navium augurem referas. Stat imperator inter duos montes, qui sunt ad pedes positi, et situm urbis indicant; laureato capite, togatus, brachio sinistro extenso pacifici more; dextero autem, digitoque indice praecipientis more extenso, ad virum, qui praene nudo corpore,

palliatu tamen, pronus procumbit in genua, laeva tenens lituum auguralem, dextra cultellum Inruspicum. Sententia est: *Narbonenses Augures Imperatorem Venerabundi Salutarunt.* HAAN.

Illic arescit. In Comitio sinitur ea arescere, nec ante succiditur. Aruisse Neronis principatu, ex Tacito ante didicimus. HAAN.

Saturni aedem. Fuit in imo clivo Capitolino, ubi nunc aedes est S. Hadriani. HAAN.

Silvani simulacrum subverteret. Radicum rigore et crassitudine, vel ramorum proceritate; vel denique, quod in simulacrum ipsum incumberet. HAAN.

Curtius. Quem se devovisse, concitatoque equo immisisse sese in vastam specum, medio ferme fora, quum ingenti hiatu ibi terra discessisset, narrant Romani scriptores, Livius imprimis, lib. VII, pag. 122. Festus: *Curtius locus appellatur a Curtio, qui ex eo loco in profundissimum hiatum se ob salutem populi romani proiecit.* HAAN.

Ara inde. Ita Reg. et Colbert. In Chiff. ira, male. Sacellum intelligit, de quo supra diximus, pag. 427, not. 43, HAAN.

munere Divi Iulii, quod novissime puguavit in foro.

XXI. Admirabilis est pomi huiusce festinatio, unius in cunctis, ad maturitatem properantis arte naturae. (xix.) Caprificus vocatur e silvestri genere ficus numquam maturescens; sed quod ipsa non habet, aliis tribuens, quoniam est naturalis causarum transitus, atque e putrescentibus identidem generatur aliquid. Ergo culices parit: hi fraudati alimento in matre, putri eius tabe, ad cognatam volant: morsuque ficorum crebro, hoc est, avidiore pastu aperientes ora earum, atque ita penetrantes, intus solem primo secum inducunt, cerealesque auras immittunt foribus adaperitis. Mox lacteum humorem, hoc est, infantiam pomi, absumunt: quod fit et sponte.

Gladiatorio munere. Vide infra lib. XIX, cap. 4, sub finem. DAL.

Quod novissime. Paulo ante necem. De hoc gladiatorio munere Tranquillus in Iulio, cap. x. HARO.

XXI. *Caprificus.* Arbori graece nomen ἰπνός, *figuier sauvage*: ἰπνὸν pomo: Athen. lib. III, pag. 76. H.

Ficus numquam maturescens. Theophr. Hist. lib. II, cap. 42; Palladius, lib. II, cap. 40. DAL.

Est naturalis. Sponte sua causae, quibus aliquid gignitur, eo transcunt, quo vocat Natura. HARO.

Ergo culices. Rem totam uberrime Theophrastus explanat, de Caus. pl. lib. II, cap. 42, pag. 246; Aristot. quoque H. A. lib. V, cap. 27, pag. 633. Culices hi graeco scriptori ψήφες. HARO.

In matre. In caprifico. H.

Putri eius tabe. Quoniam tota intus tabe putruerit. HARO.

Ad cognatam. Ad ficum salivam. HARO.

Ora earum. Ficuum cacumina morsu vellicant, adaperiuntque: τὰς κορυφὰς, Theophr. Hist. pl. lib. II, cap. 9. HARO.

Cerealesque auras immittunt foribus adaperitis. Pecundas, fertiles, maturitatem iuvantes. DAL. — *Cerealesque auras immittunt foribus adaperitis.* Commodior lectio, *foraminibus*, quam *foribus*: quas paulo post rimas appellat: et *adaperitis* habet codex Toletanus. PINT. — *Cerealesque.* Aditum auris frugiferis ac vitalibus praebent, interiusque inclusus spiritus libere permeat: τὸ ἐξωθεν αἶψα διόδον διδόναι, καὶ τὸ ὄλον εὐνοῦντορα ποιεῖν. Theophr. de Caus. lib. II, cap. 42. Cereales auras dicuntur, quae Cereri ac frugibus sunt admodum salutares. Ita MSS. omnes. Risum movent, qui aerialesque reponunt. HARO.

Quod fit et sponte. Absumitur, inquit, et sponte hic lacteus humor, sine caprifici ope, solo loci macrisitu, ut mox dicitur. H.

Ideoquæ ficetis caprificus præmittitur ad rationem² venti, ut flatus evolantes in ficus ferat. Inde reperi-
tum, ut illatae quoque aliunde, et inter se colligatae
iniicerentur fico: quod in macro solo et aquilonio
non desideratur; quoniam sponte arescunt loci situ,
rimisque eadem, quæ culicum opera, causâ perfici-
cit (necnon ubi multus pulvis: quod evenit maxime
frequenti via apposita; namque et pulveri vis siccan-
di, succumquæ lactis absorbendi): quæ ratio, pul-
vere et caprificatione hoc quoque præstat, ne deci-
dant, absumpto humore tenero, et cum quadam fra-
gilitate ponderoso. Fjcis mollis omnibus tactus: ma-
turis frumenta intus: succus maturescentibus lactis,³
percoctis mellis. Senescunt in arbore, anusque distil-
lant gummi lacryma. Siccas honos laudatas servat
in capsis, Ebuso insula præstantissimas, amplissimas-

Ideoquæ. In summo, inquit, ficelli
limite conserunt caprificos, in quibus
culices gignuntur: unde in ficos pro-
ximas deferri vento secundo possit.
Theophr. l. c. HARD.

Vt flatus. Vt ventus culices evolan-
tes in ficus ferat. HARD.

Quod in macro. In macro solo, in-
quit, et Aquiloni ostento, caprifica-
tio non desideratur: quia propter ali-
menti exiguitatem, ipsa loci siccitate
sponte arescunt, ac debiscunt poma:
rimarumque eadem opera est, quæ
culicum foret. Theophr. iisdem verbis
de Caus. pl. lib II; cap. 42, p. 246.
HARD.

Multus pulvis. Quoniam pulvis ex-
citatus a transeuntibus via publica ac
frequenti, desiccat maturatque ficos:
neque ibi caprisico opus, Theophr.
l. c. HARD.

Apposita. Id est, propinqua. Theo-
phr. lib. II, cap. ult. ἐπὶ δὲ πλείους

ποιοῦσι, ἐνταῦθα πλείους καὶ δὲ
ἐχρηστώτα γίνεται τὰ ἐπὶ αὐτά. DALC. —
Apposita. Subintellige, fico. H.

Quæ ratio. Hæc, inquit, ratio,
quæ macro solo, aquilonioque con-
stat, supra eam quæ sit pulvere, seu
caprisico adnotata, habet hanc etiam
utilitatem adiunctam, etc. H.

Frumenta. Grana minuta, observa.
DALC. — Frumenta. Sic. interiora,
tum hoc loco, tum lib. XVII; c. 14.
HARD.

Gummi lacryma. Simili gum-
mum lacryma stillant. Ita MSS.
Thæonius, Paria. et alii. Veteres hæc
gummi, huius gummi dixere. H.

Siccas honos. Quæ laudantur e sic-
cis, eæ honoris causa servantur in
capsis. ἰσχυρὰς Græci vocant.

Ebuso. De ebuso, lib. III, cap 41.
De Marrucinis eodem libro, cap. 47.
Canos seu albas ficos ex Ebuso laudat
Statius in Saturna. lib. I Silvar. Sic

que, mox in Marrucinis. At ubi copia abundat, implentur orcae in Asia, cadi autem in Ruspina Africae urbe: panisque simul et obsonii vicem siccatæ implent: utpote quum Cato cibaria ruris operariis iusta ceu lege sanciens, minui iubeat per fici maturitatem. Cum recenti fico salitis vice casei vesci, nuper excogitatum est. Ex hoc genere sunt, ut diximus, cottana, et caricae: quaeque conscendenti navim adversus Parthos omen fecere M. Crasso, venales praedicantis voce, caunæ. Omnia haec in Albense rus e Syria intulit L. Vitellius, qui postea censor fuit, quum legatus in ea provincia esset, novissimis Tiberii Caesaris temporibus.

enim legendum, non *connas*, vel *caunas*. HARD.

Orcae. Sic appellabant vas luto alio, in quo fici asservantur. Colum. lib. XII, c. 45: *Iu orcas bene picatas meridiano tempore calentem ficium condere, et caleare diligenter oportebit*. HARD.

Panisque. Eleganter Seneca epist. LXXXVII, pag. 378: *De prandio . . . nusquam sine coricis . . . Illas, si panem habeo, pro pulmentario aut: si non, pro pane*. HARD.

Utpote quum Cato. Ita nunc legitur in lib. de R. R. cap. LVI, pag. 43: *Familiae cibario . . . Vbi vineam fodere coeperint, panis pondo V, usque adeo dum ficius esse coeperint; deinde ad pondo IV reddito*. H.

Per fici. Eo tempore quo fici sunt maturae, minui tum rusticis cibaria Cato iubet. H.

Salitis. Carnibus sale maceratis. H. *Vt diximus*. Lib. XIII, c. 40.

M. Crasso. Proficientem Crassum Alieius tribunus plebis gravissimis diris execratus est, quibus iram

indignationemque deorum maxime concitari creditum est. Alex. ab Alex. lib. III, cap. 41. DAL. — *M. Crasso*. Refert hoc Cicero de Div. lib. II, pag. 245: *Quum M. Crassus, inquit, exercitum Brundisii inponeret, quidam in portu caricas Cauno advectas vendens, Caunaeas clamitabat. Dica mus, si placet, monitum ab eo Crassum, caveret, ne iret: non fuisse perituum, si omni paruisset. Omen ex illis verbis ducit Cave ne eas in Caunaeas contractis: omen autem non fuisset, nisi penultima producta vocem hanc ille pronuntiasset, Caunaeas. A Cauno certe fici advectae Cauniae dicebantur, vel Caunæ. Sic enim Stephanus: Καῦνος . . . τὸ ἐστὶν Καῦνος, καὶ Καυναίος. Sic a Κύπρος Κυπραίος, ab Ἐγύψος Ἐγυψιαίος, etc. Tamen et Caunae scriptum reperias passim. Petron. in Satyr. p. 460: *Non habemus oedilem trium cannearum: qui sibi mæule assem, quam vitom nostram*. HARD.*

Albense. Lib. III, c. 9. H.

Qui postea censor. Claudii Caesaris

XXII. (xx.) Malorum pirorumque generi adnumerentur iure mespila atque sorba. Mespilis tria genera, anthedon, setania : tertium degenerat, anthedoni tamen similis, quod Gallicum vocant. Setaniae maius pomum, candidiusque, acini molliore ligno : caeteris minus pomum, sed odore praestantius, et quod diutius servetur. Arbor ipsa de amplissimis. Folia antequam decidant, rubescunt : radices multae atque altae, et ideo inextirpabiles. Non fuit haec arbor in Italia Catonis aeo.

XXIII. (xxi.) Sorbis quadruplex differentia. Aliis enim eorum rotunditas mali, aliis turbinatio piri, aliis ovata species, ceu malorum aliquibus : haec ob-

principalis, cuius collega in censura fuit, ann. V. 801, quo iustrum fecisse 74, in Fastis dicuntur. Fuit is patrus A. Vitellii Imp. Nummus argenteus : A. VITELLIVS GER. IMP. In aversa nummi aerea, L. VITELLIVS COS. III. CENSOR. HARD.

XXII. *Mespilis*. Theophr. Histor. lib. III, cap. 42 : Μεσπίλης δ' ἐστὶ τριζὺ γένη· ἀνθηδών, στανάιος, ἀνθηδονοειδές, ὡς οἱ περὶ τὴν ἰδὴν διακροῦσι. Arbori *mespilē* nonien est, *un néflier*, μέσπιλον pomo, *une néfle*. H.

Setaniae. Haec Theophr. loc. cit. Galen. Icon. II, in Expl. voc Hipp. pag 90. Στανάιον vocat id genus, ex Dioscoride. *Setanium* Plautus in Truc. act. V, v. 15 : *Non enim possunt militares pueri setanio educier*. Nostra es est *mespilus vulgaris*. *Anthedon* Italica est *pomo imperiale* : Gallia, *atarolier*. HARD. — *Crataegum atarolum*, vel *terminalium* primo, deinde *Mespilum Germanicam*, postremo *Pyraeantham* designat. (*Icos. digyn.* et *pentag.* gen. 1229 et 1226, Pers. Rosae. Juss.). Ed P.

Acini molliore. Hoc est, molliore nucleo, πυρῆνας ἔχοντα μαλακωτέρους, Theophr. I. c. HARD.

Minus. Haec Theophr. I. c. II.

Arbor ipsa. Theophr. *Μεγίστη μὲγα τὸ δένδρον*, καὶ περίκρομον. De amplissimis dicitur, quoniam est περίκροτος, *in orbem ramosa*, late ramis in orbem expansis. HARD.

Folia. Theophr. I. c. Πρὸ τοῦ φυλῆσαι ῥοσσεῖν, ἐρυθραίνεται σφοδραπελὺς· ῥίζην δὲ τὸ δένδρον, καὶ βαθύρριζον, διὰ καὶ χρόνιον, καὶ δυσώλεθρον.

XXIII. *Sorbis*. Arboris sorbi pomis. Arborem Graecis οἶον *un cormier* : pomum οἶον dixere, *uae corne*. Arboris generis agnoscit duplex Theophr. Hist. lib. III, cap. 42, pomorum multiplex, sere ut Plinius. II. — *Sorbus domestica* (*Icosand digyn.* gen. 1227, Pers. Rosae. Juss.).

Aliis eorum Theophr. Histor. lib. III, cap. 20. DAL.

Haec obnoxia. Ovata, inquit, saepenumero acida, minusque odorata : Τὰ ὠστώδη πᾶλλαντις ὄξις, καὶ ἥττον εὐώδη. Theophr. de potionis generis

noxia acori. Odore et suavitate rotunda praecellunt: caeteris vini sapor: generosissima, quibus circa pediculos tenera folia. Quartum genus torminale appellant, remedio tantum probabile, assiduum proventu, minimumque pomo, arbore dissimile, foliis paene platani. Non ferunt ante trimatum ex ullo genere. Cato et sorba condij sapa tradit.

XXIV. (XXII.) Ab his locum amplitudine vindicarunt, quae cessere auctoritati, nuces iuglandes:

et succo ea his expresso. Virgil. Georg. lib. III, v. 379: *Hic noctem Indo ducunt, et pocula lacti Fermenta, atque acidis imitantur vitea sorbis.* HARD.

Odore, etc. Theophr. l. c. H.

Caeteris. Ovals ac turbinatis.

Quantum genus torminale. Plinius sorbi silvestris, quam aucupariam herbarii vocant, Sequani vero lignatōres *Tormigne*, et quae vera torminalis est, nunquam meminit, crataegi vero folia quum forte vidisset, ea siccitum et negligenter descripsit, torminalisque sorbi esse credidit, nusquam sibi facta crataegi mentione, praeterquam lib. XXVII, cap. 8, ubi crataegum, quum crataegonon, seu crataegona vocat, inconsiderate aquifolium (τὸν ἀγρίον) Ralorum esse tradit. Genus id sorborum Andromacho dictum voluit ἐπειτρίον, quamvis nonnulli legant ἐπειτρίον, lib. IX, κατὰ τόπου Galeni in curatione dysentericorum. Haeque a Plauto significatum voluit in Poenulo: *Hem mihi iam video propter te victitantum sorbo.* Nempe torminali: tormenta scilicet multa, et cruciatus esse perferendos. Quo etiamnum significato vulgo dicimus, *poires d'angoisse*; DAL. — Torminale. Haec sil-

vestris sorbus est, torminalis dicta, quod dysenteriae, ventrisque inde enatis torminibus medetur. Ad ventris fluxum sedamulum sorba torminalis commendat inprimis Celsus l. IV, cap. 49. Sunt qui velint sorbom torminalem esse crataegum Theophr. Hist. lib. III, cap. 45; ab Italici olim aquifoliam appellatam, ut dicitur lib. XXVII, cap. 40, quibus haud aegre assentimur. HARD. — *Pirus torminalis* Wild. (*Icosand. digyn. gen.* 4227; Pers. sub. *sorbo*, Ros. Juss.) Ed. P.

Non ferunt. Theophr. Hist. lib. III, cap. 42. HARD.

Cato. Ita nunc legitur in lib. de R. R. cap. VII, pag. 42: *Sorba in sapa quum vis condere, belle sicca et arida facias.* Item cap. CXLV, p. 75: *Sorba in sapa, et pira, ut was in dolis.* Palladius quoque, lib. II, in Ianuar. tit. 45, pag. 45: *Alii sorba, inquit, in sapa assuerunt diu posse servari.* HARD.

XXIV. Noces iuglandes. Varro lib. IV de Ling. Lat. Nux, inquit, *iuglans*, quod *horo-nux* antequam purgetur, similis glandi. Haec *glans* optima et maxima, ab Iove et *glande iuglans* est appellata. Eadem *nux*, quod ut nox accen, ita huius noccus

quanquam et ipsae nuptialium Fescenninorum comites, multum pineis minores universitate, eademque portione ampliores nucleo. Nec non et honor his naturae peculiaris, gemino protectis operimento, pulvinati primum calycis, mox lignei putaminis. Quae causa eas nuptiis fecit religiosas, tot modis fetu munito: quod est verisimilius, quam quia cadendo tripudium sonivium faciant. Et has e Perside a regibus

facit corpus atrum. Haec ille: ad quae postrema Scaliger: *Alii, inquit, a nocendo nucem dictam volunt, quomodo et graece quoque κάρυς παρὰ τὸ κάρυον*. Est autem vox Syriaca *Lux*. Sed *L* in *N* abiit: ut *Lympha*, *Nympha*. Vide infra lib. XXIII, cap. 8. *DALC.* — *Nuxca iuglandes*. Arbor, ἡ κάρυς, *le noyer*: *nux*, seu fructus, vel, ut Plinius loquitur, pomum, τὸ κάρυον, *la noix*. *HARD.* — *Iuglans regia* (*Monoc. polyand. gen.* 2100, *Pers. terebinthac* ? *Juss.*). Habitat sponte in Persia, apud nos vulgo colitur. Ducem et quatuor praecipuas nucleis illius varietates recenset Duhamel, tom. II, pag. 60, neque omnes complectitur. arboris usus nemo est qui ignoret. *EO. P.*

Nuptialium Fescenninorum comites. Fescennina carmina a Fescennio urbe Campaniae, vel Sabinorum dicta, ubi primum reperta sunt, lasciva et proecia inter nuptiales iocos et lusus canebantur cum sacro hymno, sive spithalamio, quo praesides coniugiorum deos quinque, Iovem adulterum, Iuonem adulteram, Venerem, Dianam, Suadellam invocabant, rogantes, ut adessent propitii, ac prolem fecundarent. *Alex. ab Alex. lib. III, cap. 5. DAL.* — *Fescenninorum*. Cymminum id genus fuit, inter nuptiales iocos canendi solitum. Festus: *Fescen-*

nini versus, qui canebantur in nuptiis, ex urbe Fescennina (Etruria) dicuntur allati: sive ideo dicti, quia fuscum putabantur arcere. H.

Universitate. Totius corporis minime nux iuglans multo minor quam pinea est: nucleo, haud paulo maior. *HARD.*

Pulvinati. Ad pulvini similitudinem molles, atque convuli. *H.*

Quae causa. Tot operimentis nucleo, qui intra nucem est, munito, voluere Veteres id argumento esse, quanta sit cautio adhibenda, ut illibatus sit coniugum torus. *H.*

Quom quig calendo tripudium: etc. Patresfamilias sponsi quum domesticos pueros meritorios ab officio turpi dimitterent, nuces dabant, quas spargerent nuptialia Fescennina cantantes. Apud Graecos, eodem instituto novus sponsus τὰ καταχύματα, iuglandes, amygdala, et nuxes id genus ilias spargebat, ut putant grammatici, nuptiae clamor ne audiretur. Scribunt enim τὰ κτύπια εἶναι ἐπὶ κτύματα τοῦ θλάμεν, ἃ ἐκτυποῦσιν ἐξωθεν, ὅταν συγκατακλίνῃται τῇ νυμφίῳ ἢ γαμάρῃ. Scalig. in Catul. *DALC.*

Tripudium sonivium. Habet hanc vicem Festus, pro sono quo terra pavitur, hoc est, pulsatur: unde tripudium, mox terripudium, tripu-

translatas, indicio sunt Graeca nomina. Optimum quippe earum Persicon atque Basilicon vocant. Et haec fuere prima nomina. Caryon a capitis gravedine, propter odoris gravitatem, convenit dictum. Tinguntur cortice earum lanae, et rufatur capil-

diuque demum olim disere. In MSS. R. Colbert. etc. *somnium* pro *sonivium*. In Chifflet. *sonivium*. In editis male *somnive*. De hoc nucum in cadendo strepitum, vide Servium in illud *poëtae*, *Sparge, marite, mures*. Et hanc nucum sparsionem in aliis quoque epulis de more receptam vetus lapis indicat apud Gruter. pag. 461: SI. PVBA. PLEPIS. SIRE. DISTINCTIONE. LIBERTATIS. NVCVN. NPAESION. MOD. XXX. Nucum sparsioni modios XXX. HARP.

Persicon atque Basilicon, etc. Ocellatas vocat Tranquillus in Augusto, quod ea parte qua barbatae suae cuti adhaerent, quum avelluntur, oculi figura delineata conspiciatur, nec id in alia ulla nuce appareat. Alex. ab Alex. lib. III, c. 21 Quo loco plurima ludorum genera Veteribus usitata commemorat, ocellatas nuces dici putat *Persicorum* nucleos, quod crebris velut ocellorum foraminibus perlatis sint: sed confidenter magis, quam recte: *ἀρνα*, Hesychio, τὰ Ἡρῶναινα κάρνα. DAL. — *Persicon*. Diosc. lib. I, cap. 178: *Κάρνα βασιλικά*, δ' ἐνίοι Περσικά καλεῖσθαι, etc. II.

Caryon a capitis. *Κάρος* Graecis soporem, veterumque significat: *κάρη* caput. Hinc fortassis etiam nux Latinis a nocendo dicta, quod capiti nocet. Diphilus apud Athen. lib. II, pag. 54: *Τὰ κάρνα τὰ βασιλικά κερῶν γὰρ ἐστίν, καὶ ἐπιπολεστικά*, etc. HARP. — Umbrae iuglandis noxiam

esse plerique affirmant non solum humano capiti sed et stirpibus omnibus iuxta satis. Hinc in hortis et agris, extremis partibus locatur et seritur. Reipsa decubitus sub hac arbore nonnullis capitis dolorem inducere experientia comprobatum est; quod non provenit ab umbra, sed a graveolentibus halitibus, qui, dum ex foliis arboris emanant, nonnullorum cerebro noxii sunt, sed non omnium; testibus Ratio et Evelyno, qui hanc umbram non tantum innocuam, sed et amoenam, et salubrem asserunt, ob odorem iucundum quem folia exspirant. Quum etiam iuglans sit admodum ramosa et patula, spissiore umbram constituit, in qua plantae quaedam satius minus feliciter quam sub aperto caelo crescut. Confer. Geoff. Mat. Med. tom. III, pag. 621. Eo. P.

Tinguntur, etc. Fructuum corticem exteriorem, *le brou*, etiamnunc ad varios usus quaeritant infectores; truncum vero maxime lignarii opifices, ob elegantem suum colorem, venas undulatas et crispas, et soliditatem materiae, quae egregie politur, et splendorem nitidum acquirit. Pharmacopoei ad usum medicum partes fere omnes, sed imprimis folia, flores, germina, nuces adhibent. Efficitur item ex cortice, aqua vitae macerato, additoque saccharo, liquor ad ventriculum roborandum potissimum commendatus. Eo. P.

lus primum prodeuntibus nucleis: id compertum infectis tractatu manibus. Pinguescunt vetustate. Sola³ differentia generum in putamine duro fragilive, e tenui ac crasso, loculoso et simplici. Solum hoc pomum natura compactili operimento clausit: namque sunt bifidae putaminum carinae, nucleorumque alia quadripartita distinctio, lignea intercursante membrana. Caeteris quidquid est, solidum est, ut in avellanis, et ipso nucum genere, quas antea Abellinas patrio nomine appellabant. In Asiam Graeciam-

Id compertum. Quod quercula nux Ovidii testatur. Nostra notat fuso digitor iniuria moco, Cortice contactas inficiente manus. HANB.

Duro fragilive. Duras apud Festum Titium moracilla vocat, unde diminutivum moracillum. Dalec. — Nux fragili putamine; Brot. et Dulci-
doel. dicta, *noix méeange*. Ed. P.

Loculoso. Loculis intus pleno. Sex nucum inglandiam generis carptim attingit: ducum, fragile, tenue, crassum, loculosum, simplex. H.

Solum hoc pomum. Et pomum etiam de nucis dici alias monuimus. Nunc quoque suffragatur Ovidius carmine de nucis, quam ait: *Andrea cultori pomum referre suo*. Nec minus late patet apud Graecos vox *μύλον* pro fructu omni accepta, qui sit edulis, Hesychius: *Μύλον, πᾶς καρπός*. HANB.

Compactili. Testa seu putamine gemino coeunte, atque connexo. Sic trahes compactiles, postesque Vitruvius dixit, lib. IV et X. HANB.

Nucleorumque. Rursus nuclei, inquit, intus inclusi, qui sunt edules, et ipsi quoque lignea intercursante membrana, quatuor veluti in partes dividuntur. HANB.

Caeteris. In avellanis, inquit, et putamini, et nucleo intus incluso solida rotunditas est: non, uti iuglandibus, bifidus cortex, quadripartitusve nucleus. HANB.

In avellanis. MSS. omnes *abellanis*. Gallis, *avelines* ou *grosses noisettes*. Cave cum corylo avellanam misceas, ut plerique faciunt: est enim avellanae, quam coryli, specialius nomen: etsi Macrobius, Sat. lib. II, c. 14, p. 374, nucem avellanam ex ea arbore esse ait, quae dicitur corylus, de qua Virg. dixit, *Georg. II, 299, corylum zere*. HANB. — *Corylus avellana* (Monoc. polyand. genus 2402, Pers. *Amentac. Juss.*). Coryli avellanae mansuetae, seu in hortis cultae, plures varietates recensentur. Ed. P.

Et ipso. Quod ipsum quoque, ait, nucum genus est aliquod. H. ?

Abellinas patrio nomine vocabant. Theoph. Hist. lib. III, cap. 15. DAL. — *Abellinas patrio.* Servius ad *Georg. II: Avellanae*, inquit, ab *Avellano Campaniae oppido*, ubi abundant, nominatae sunt. Malim ego ab *Abellino eiusdem Campaniae oppido*, de quo lib. III, cap. 9, traxisse nomen abellinas. HANB.

que e Ponto venire, et ideo Ponticae nuces vocantur. Has quoque molliis protegit barba. Sed putamini nucleisque solida rotunditas inest. Eae et torrentur. Umbilicus illis intus in ventre medio. Tertia ab his natura amygdalis, tenuiore, sed simili iuglandium summo operimento: item secundo putaminis. Nucleus dissimilis latitudine, et acriore callo. Haec arbor an fuerit in Italia Catonis aetate, dubitatur: quoniam Graecas nominat, quas quidam et in iuglandium genere servant. Adicit praeterea avellanas et galbas Praenestinas, quas maxime laudat, et conditas ollis, in terra servari virides tradit. Nunc Thasiae, et Al-

Ponticae nuces. Κάρυα Ποντική, et λεπτοκάρυα, Dioscorid. lib. I, c. 479. Philoxenus in Glossis: Ποντικήν, nux avellana. Cave tamen cum Heraclitica nuce confundas, quae castanea est, ut recte Opilius animadvertit, lib. de silv. arboribus, apud Macrobius, loc. cit. pag. 373, quamquam ei ab oppido Ponti Heraclaea nomen. HARD.

In ventre medio. In medio nucleo germen, seu umbilicus inest. H.

Amygdalis. Colomella, lib. V, c. 40. DALEC. — *Amygdalis.* Des amandes. HARD. — *Amygdalus communis* (Iconaud. monogyn. gen. 1220, Pers. Rozac Juss.). Plures ex cultura ortae varietates. ED. P.

Summo operimento. Extimo, pulvinato, ut dictum est antea de iuglaede, calyce. HARD.

Item secundo. Interiore ligno putamine. HARD.

Acriore callo. De amaris id verum est, non de dulcibus. DAL. — *Acriore callo.* Carne, seu corpore ad morsum duriore. HARD.

Quoniam Graecus. Incertum aut,

an graecas nuces appellando, amygdalis intellexerit. Macrobius affirmat mox a nobis laudandus. Cato de R. R. cap. viii, pag. 14: *Noces calvas, avellanas, Praenestinas, et Graecas, haec facito, uti servantur.* H.

Et galbas. Ita MSS. omnes. Cato, *calvas*. De Praenestinis nucibus egregius est hic Festi et Pauli locus: *Nuculas Praenestinas appellabant: quod inclusi a Poenis Casilini satem nucibus sustentantur; vel quod in eorum regione plurima nux minuta nascitur.* De Praenestinis, qui cum paucis Romanorum obsessi ab Hannibale in Campania Casilini fuere, satemque sustentavere nucibus, vide Livium, lib. XXIII. HARD.

Et conditas ollis. Cato, cap. cxlv, pag. 75: *Et nuces Praenestinas recentes in urceo in terra obrutus habeat.* HARD.

Nux Thasiae. Nempe nux, quae laudat et Gellius, lib. VII, cap. 16, pag. 435. Et amygdalas quoque Thasia commendat Florentinus in Geop. lib. X, cap. 57, pag. 282: Θασιας τας ἀμυγδαλάς, etc. Macrobi. Sat. lib. II,

benses celebrantur, et Tarentinarum duo genera: fragili putamine, ac duro; quae sunt et amplissimae, et minime rotundae. Praeterea molluscae putamen rumpentes. Sunt qui honoris nomen interpretantur, et Iovis glandem esse dicunt. Nuper consularem virum audiui, biferas et iuglandes nuces habere se profitemem. De pistaciis et ipsi retulimus. Et haec autem idem Vitellius in Italiam primus intulit eodem tempore; simulque in Hispaniam Flaccus Pompeius eques romanus, qui cum eo militabat.

XXV. (xxiii.) Nuces vocamus et castaneas, quan-

cap. 14, pag. 373, Thasiam, Graecamque nucem, amygdalam esse censet. Nunc dicendum est, inquit, quae sit Graeca nux: ac simul hoc dicens, amygdalam de lance tulit, et ostendit: nux Graeca haec est, quae et amygdale dicitur: sed et Thasia eadem nux vocatur. Testis est Clothius in ordinatorum Graecorum libro quarta, quum sic ait, nux Graeca amygdale. Genus Albense ab Alba nomen traxit, de qua lib. III, cap. 9. H.

Fragili putamine. De hoc Tarentino genere Palladius, lib. II in Ian. tit. 16, pag. 38. HARD.

Molluscae. Quae sine strepitu franguntur, quia fragile putamen est. Harum maximus in Italia proventus esse dicitur. Molluscam nucem Suetonius in Moreto Persicum interpretatus olim est, une pêche, teste Macrobio, Sat. lib. II, cap. 14, pag. 373. Verum ut idem recte animadvertit, cap. 15, pag. 375, quum omnes de agricultura scriptores, nuces et mala sic dividant, ut nuces dicant omne pomum, quod foris duro tegatur, et intus habeat, quod esui est: malum vero quod foris habeat quod esui, et durum intus includat: secundum hanc

definitionem, Persicum, quod Suetonius poeta superius, inter nuceos numerat, est inter mala numerandum. Verissime id sane. HARD.

Sunt quae, etc. Sunt qui honoris causa iuglandem appellatam velint. Varro de L. L. lib. IV, pag. 26: Nux iuglans, quod haec nux antequam pargetur, similis glandi. Haec glans optima et maxima, ab Iove et glande iuglans est appellata. Haec multo uberius a Macrobio disputantur, Sat. lib. II, cap. 14, pag. 374. Clothius apud eundem iuglans, di praetermissa, quasi diuglans, διὸς βλάρος, dici arbitrat. HARD.

De pistaciis. Lib. XIII, cap. 10. H.

Idem Vitellius. De quo libri huius cap. 21. HARD.

XXV. Nuces vocamus et castaneas. Castaneae, dictae a Castano oppido Magnesiae, aut, si Stephano credimus, Apuliae; non procul Tarento. Eadem Sardiniae glandes a Sardinibus, ut mox et λίνισσι ἀπὸ τοῦ λίνου, corticoso integumento. Columell. lib. IV, cap. 43. DAL. — Nucces vocamus. Virgilius sane, Ecl. II, v. 52, Castaneas nuceos appellat. HARD. — Castanea vesca (Monoc Po-

quam accommodatiores glandium generi. Armatum
his echinato calycē vallum, quod inchoatum glandi-
bus: mirumque, vilissima esse quae tanta occulta-
verit cura naturae. Trini quibusdam partus ex uno
calyce, cortexque lentus. Proxima vero corpore mem-
brana, et in his, et in nucibus saporem, ni detra-
hatur, infestat. Torrere has in cibis gratius. Molun-
tur etiam, et praestant ieiuno feminarum quamdam
imaginem panis. Sardibus eae provenere primum.
Ideo apud Graecos Sardonios, balanos appellant: nam
Dios balanum postea imposuere excellentioribus satu-
factis. Nunc plura earum genera. Tarentinae faciles,

lyand. gen. 2104, Pers. Anentae.
Juss.). Habitat in Europa australiore.
Una huius speciei arbor, ni plures
constat sint, in Aetna monte,
trunci cecum et sexaginta pedum
ambitu memorabilis. Eo. P.

*Accommodatiores. Propiores, simi-
liores, magis affines.* HARR.

Echinato. Echinorum more teg-
mine spinoso, et aculeato. H.

Moluntur etiam. Pro his vocibus,
moluntur etiam, in MS. R. 4, legitur
modolatum. In R. 2, *modulantum*.
In editionibus vetustis, Parm. Ven.
Briz. quam Hermolaus accuravit,
caeterisque, *modulantium laturas*. Pro-
benius primum, *molitura etiam* edi-
dit; mox alii, *moluntur etiam*. Pelli-
cerius in Nott. MSS. sic augurabatur
legi cum modo posse, modo statum
ne erat: quod sane nobis haud admo-
dum placet. Magis enim istud arri-
serit, quod ad veteris scripturae ve-
stigis accedit quam proxime, *Torrere
has in cibis gratius molutantum*, et
praestant, etc. Ut sit sententia pro-
desse sic imprimis ad vocem cano-
ram: quod eo similis veri videtur,
quod et fabarum naturae affines ca-

stanese iure merito existimari possint,
quas voci prodesse M. Varro prodit,
Plinius teste, lib. XXII, cap. 69,
nec panis sicco esse abimiles, quem
vocis studiosis utilissimum esse Plin-
ius ipse asseverat, eiusdem libri c.
68. Hanc tamen coniecturam nostram
inserere testui religio est, antequam
eruditus viris probari eam intelligen-
mus, HARR.

Ieiunio. Has, inquit, in ieiunio
feminae religiosiores vice panis ad-
hibent. Ita MSS. omnes. Nugantur
qui ingenio femininum legunt. H.

Sardonios balanos. Sic Diophylus
apud Athenaeum, lib. II, p. 54: Τὰ
καύματα Σαρδωνίους βάλανους appel-
lat Dioscorid. lib. I, cap. 145. Σαρ-
δωνίους βάλανους, femineo genere
et δῖος βάλανους. HARR.

Nam Dios balanum δῖος βάλανον.
Eiusmodi castaneae castaneas mareis
vulgo vocamus: vulgaribus reliquis
castanearum nomen mansit. Sic MSS.
Reg. Colbert. Chiff. Thuan. id quod
ante Turnebus in suis vidit, Advers.
lib. XXVII, cap. 47, pag. 961. In
libris vulgatis inepte ab interpolato-
ribus insertum Tiberii nomen, et vix

nec operosae cibo, planae figura. Rotundior, quae balanitis vocatur, purgabilis maxime, et sponte prosiliens. Pura et plana est ex eis et Salaria: Tarentina minus tractabilis: laudatior Corelliana; et ex ea facta, quo dicemus in insitis modo, Etereiana, quam rubens cortex praefert triangulis, et popularibus nigris, quae coctivae vocantur. Patria laudatissimis Tarentum; et in Campania Neapolis. Caeterae suum pabulo gignuntur, scrupulosa corticis intra nucleos quoque ruminatione.

XXVI. (xxiv.) Haud procul abesse videantur et praedulces siliquae, nisi quod in iis cortex ipse

ipsa nomen, nullo suffragante codice, hoc modo: Nam *Dixus Tiberius postea balanum nomen imposuit*. Similiter castaneam Theophrastus διός βάλανον appellavit: ex quo Hesychius διός βάλανος... τὰ κατάνια. HAAR.

Nec operosae. Nec difficilis ad coquendum tibi. HAAR.

Balanitis. A figura glandis nomen trahit, quae βάλανος Graecis. Hanc omnium deterrimam, et suum potius, quam hominum escae nata, scribit Galenus, lib. de Cibis boni et mali succi, cap. 4, pag. 426, ubi προμήνη, oblongam, vocat. HAAR.

Purgabilis. Quae purgari facile, et esui echino suo, seu calyce potest. Hunc locum praepostere Salmasius interpungit, in Solin. pag. 603. HAAR.

Pura et plana. E castaneorum genere, inquit, pura, seu maxime purgabilis, est Salaria aequo ac Tarentina: quae geminam utriusque dotem una colligit. An a Salaria porro via, quae Romae fuit, id nomen ei generi inditum sit, adhuc obscurum est. HAAR.

Et ex ea facta. Et altera, inquit, Corellianae insita, ut dicitur lib. XVII, cap. 26, ubi et de Etereiana (sic enim legendum, non *Meteriana*, ut haecenus), dicturi sumus. H.

Quam rubens. Quae, ob rubentem corticem caeteris anteponitur. Coctivae a coctura nomen habent. H.

Neapolis. Martialis, lib. V, epigr. 79: Et quas docta Neapolis erant, Lento cantantiae vapore tostae. H.

Scrupulosa. Scrupuloso, inquit, scabroque cortice, intra nucleos quoque ipsos se insinuante atque intercurrente. Ita MSS. omnes, ut plane nugae agere videantur, qui pro ruminatione, hoc loco ferruminatione scribunt. Ruminatione Plinio replicatio esse videtur, et quasi iteratio. Sic lib. XVII, cap. 35: Ruminatione quaedam hienis. HAAR. — Ruminatione. Ob illam scrupulosam corticis intra nucleos replicationem, posterioris sunt et manducae difficiles. BASOR.

XXVI. Siliquae. Κατάμα, carobes, vel carouges, ut diximus lib. XIII, cap. 16, ubi de arbore, quae sicut Aegyptia, egimus. Hesychius, Κατάμα, σικὴ Αἰγύπτου, id est, si-

manditur. Digitorum omnis longitudo illis, et interrim falcata, pollicari latitudine. Glandes inter poma numerari non possunt: quamobrem in sua natura dicentur.

XXVII. Reliqua carnosae sunt generis: eaque baccis atque carnibus distant. Alia acinis caro, alia moris, alia uuedonibus: et alia acinis inter cutem succumque, alia myxis, alia baccis, ut olivis. Moris succus, in carne vinosus: trini colores, candidus primo, mox rubens, maturis niger. In novissimis florent, inter prima maturescunt, tingunt manus succo matura, eluunt acerba. Minimum in hac arbore ingenia profecerunt, nec nominibus, nec insitis, nec

πωρία, vel *καράτις*. Nam alibi idem, pag. 873: *Συκὴ Αἰγυπτία, ἡ λεγομένη καράτις τὸ δένδρον*. Cave enim vero putes leguminum siliquas hic describi (Gallia, *siliqua*, *des gousses*) quales habent pisa, fabae, lupini, phaseoli: nam haec leguminum siliquae non sunt Graecis *καράτις*, sed *λοβός*. Glossae: *Siliqua, καράτις*, et *ἐνλόγικον*, a suavitate fructus: Columella, lib. V, cap. 40, pag. 202: *Siliquam graecam, quam quidam καράτιον vocant*, etc. Hae sunt siliquae, quibus prodigis adolescens repleri cupiebat, Loc. XV, vs. 46: *Ἀπὸ τῶν καράτιων, ὧν ἥσθιον οἱ χοῖροι*. II. — *Ceratonia siliqua*. De qua iam supra diximus. Ed. P.

Digitorum hominis longitudo. Sic et MSS. em. Hard. cons. M. et Chifflet. *Digitorum hominis longitudo illis Gr.* et al. Ed. P.

Interim. Interdum. H.

Glandes. De his dicitur lib. XVI, cap. 6: Hard.

In sua. Vbi de natura glandiferarum arborum dicitur. II.

XXVII. *Eaque baccis*. Baccae sunt minores quavis arborum fructus, ut lauri, pluviae, etc. H.

Alia acinis. Vvarum granis, ederae, sambuci, punici mali, aliorumque. Hard.

Uuedonibus. De his cap. seq. De myxis dictum est, cap. 12. H.

Moris succus. Theophr. Hist. lib. I, cap. 19: *τῶν δὲ χυλῶν, οἱ μὲν εἰσιν οἰνώδεις, ὡς παρ' συκκαμίνου*, etc. *Des mûres*: morus arbor, *le nûrier*. Hard. — *Morus alba* (*Monoc. tetrand.* gener. 2062, Pers. *Vrtio*. Juss.). Folia inculta integra, laevia. Variat fructu rubicundo, rubro, nigro. Folia sericeis erucis appetita. Plures species sunt varietates descriptae apud Rei Rusticae scriptores. Ed. P.

Trini colores. Praeter viridem, qui primo advenit: sed is negligitur, quoniam cum aliis omnibus communis est moro. Hard.

In novissimis. Ob id dicta sapientissima arborum, ut Plinius ait, lib. XVI, cap. 41. Hard.

alio modo, quam pomi magnitudine. Differunt mora Ostiensia, et Tusculana Romae. Nascuntur et in rubis, multum differente callo.

XXVIII. Aliud corpus est terrestribus fragis, aliud congeneri eorum unedoni: quod solum pomum simile frutici, terraeque gignitur. Arbor ipsa fruticosa. Fructus anno maturescit; pariterque floret subnascens, et prior coquitur. Mas sit, an femina sterilis, inter auctores non constat. Pomum inhonorum, ut

Nascuntur et in rubis. Ovid. Met. I. 405: *Cornaque, et in duris nascentia mora rubetis.* DAL. — *Rubus fruticosus* (Icosand. polygyn. gen. 1238, Pers. Rosae. Juss.). Vulgo *mûres de haie*. ED. P.

Differente callo. Carne, corpore, quae vox alibi haud semel usurpata. De his rubis, morisque, dicitur lib. XXIV, c. 73. Describit ea eleganter Phaniar apud Athen. lib. II, cap. 54. HAAB.

XXVIII. *Fragis. Des fraises.* Ad unedonis sive arbuti affinitatem cum fragis alluisse Naso videtur, quum ea copulat, Metam. lib. I, vs. 404: *Arbutos fetus, montanaque fraga legebant.* HAAB. — *Fragaria vesca* (Icosand. Polyg. gen. 1240, Pers. Rosae. Juss.). Multae varietates. ED. P.

Unedoni. L'arbusier. Pingitur a Dalecampio, Hist. Plant. lib. II, cap. 36, p. 195. HAAB. — *Arbutus unedo* (Decand. monogyn. gen. 1091, Pers. Ericae. Juss.). ED. P.

Quod solum pomum simile frutici terrae gignitur. Locus hic restituitur (ni fallor) si ad hunc modum scribatur: *Quod solum pomum simile factum aere gigni ex Dioscoride, lib. I, his verbis: Is quum manditur, veluti palearum acus linguas et denti-*

bus representat. PERR. — *Quod solum pomum, etc.* Non recordabatur Plin. quum haec scriberet, Adrachnes fructum, quem similem Memaecylo Theophrastus esse tradit, Hist. lib. III, cap. 16, fructui quoque terrae, nempe frago, similem esse. Apud Pausaniam, lib. IX interpretes vertit *Portulacum*. DAL. — *Quod sol. pomum, etc.* LEÇ. *Quod solum pomum simile frutici terraeque gignitur:* fruticum et arborum fructus in alto, non humi gignuntur, ut herbarum, quarum fructus in terra fusi, ideo terrae et frutici simile pomum gigni dicit, fraga et unedones, consimiles igitur fructus fraga et unedo. Vide Salmas. pag. 514. HAAB.

Simile frutici. Ita reposuimus, tum MSS. codicum, quos proxime laudavimus, tum Parmens. caeterarumque vetustiorum admonitu, quas Barbarus neglexit ut sic reponeret, *Simile, fructus terrae gignitur*, fructumque terrae fraga interpretarebatur. HAAB. — *Terraeque. Humique, ceu fraga, Tursum nascitur.* HAAB.

Fructus anno. Sic Theophr. Hist. lib. III, cap. 16. HAAB.

Et prior coquitur. Hoc est, simul et floret fructus subnascens, et prior maturescit: Theophrast. loc. cit. O 42

cui nomen ex argumento sit unum tantum edendi. Duobus tamen hoc nominibus appellant Graeci, comaron et memecylon: quo apparet totidem esse genera. Et apud nos alio nomine arbutus vocatur. Iuba auctor est, quinquageaum cubitorum altitudine, in Arabia esse eas.

XXIX. Acinorum quoque magna est differentia. Primum inter uvas ipsas callo, teneritate, crassitudine, interiore ligno, aliis parvo, et aliis etiam gemino, qui minime feraces musti. Plurimum vero differunt ederae sambucique acini: et figura etiam Punici, angulosi quippe soli. Nec cutis ulla singulis

καρπὸς ἐκαστοῦ πεπλατισται: ὥσθ' ἄμα συμβαίνει τοῦτόν τ' ἔχειν, καὶ τὸν ἑταίρον ἀνθεῖν. HAAR.

¶ *Et cui nomen.* Vnedonis inditum ei poma nonien affirmat, quod quum unum esitaveris, edere prae fastidio plura nolis; et idcirco minime sit in honore menaeum. II.

Duobus tamen hoc nominibus appellant Graeci, comaron et memaeeylon. Si lectio haec errore vacat, quod non puto, mirandum est, tam diversum abuisse Plinium in hac traditione ab alijs auctoribus; nam Theophrastus, lib. III, cap. 36, arborem comarum vocat, fructum memaeeylon. Comaros, inquit, quae fructum e ui habilem memaeeylon fert, magnitudine non nimium praestat. Et Dioscorides, lib. I: Comaron, ait, Romani arbutum dicunt, Cotoneae malo unitis arbutus est, tenui folio, fructu prunorum magnitudine, sine nucleis, quem memaeeylon vocant. Hesychius glossographus: Comarba, inquit, planta quaedam est quae memaeeylon fert. Confirmat id quoque Athenaeus, lib. II, consentiuntque caeteri omnes.

Illud non praeterierim, a Theophrasto praerallegato loco cum e in prima syllaba, et ae diphthongo in secunda, memaeeylon scribi: ab Athenaeo autem et Hesychio cum i, in prima, et eadem diphthongo in secunda, mimaeeylon. FIAT.

Comaron, etc. Scriptores alij a Plinio dissident, Galen. de fac. simpl. Med. lib. VII, pag. 493, arborem κόμαρον, fructum μημέκυλον vocat. Theophrastus quoque μιμαέκυλον fructum appellat. Hesychius: Μιμαέκυλον, ὁ καρπὸς τοῦ κομάρου. Tamen Glossaria et pro ipso pomo κόμαρον accipiunt. HAAR.

XXIX. *Sambucique acini.* Lucilius, lib. XXVII, apud Nonium, Αῖδννι, miserrimum, atque infelix lignum Sambucum vocat. DAT. — *Sambucus nigra* (Pentand. trigyn. gen. 729, Pers. Caprifol. Juss.). Eo P.

Punici. Punicorum malorum acini, sive grana, ea re a caeteris distant, quod soli omnium plurimos habent angulos. HAAR.

Nec cutis. Sic lennem vocat, quae vestiuntur grana, membranam. II.

praeter communem, quae est candida: totisque succus et caro est, iis praecipue quibus parvulum inest ligni, Magna et baccis differentia: aliae namque sunt olivis, lauris; et alio modo loto, cornis; alio myrtis, lentisco. Aquifolio enim ac spinæ sine succo; medioque etiamnum genere inter baccas acinosque cerasis: pomum his primo candidum, et fere omnibus baccis. Mox aliis virescit, ut olivis, lauris: rubet vero moris, cerasis; cornis. Deinde nigrescit moris, cerasis, olivis

XXX. (xxv.) Cerasi ante victoriam Mithridaticam L. Luculli non fuere in Italia: Ad Urbis annum dclxxx is primum vexit e Ponto: annisque cxx trans Oceanum in Britanniam usque pervenere. Eadem, ut diximus, in Aegypto nulla cura potuere gigni. Cerasorum

Totisque. Succo, inquit, et carne acini toti copulant: in iis praecipue quae lignum, hoc est, nucleum, aut nullum omnino, aut exiguum, aut tenerum habent; ut sunt ederae et avaram acini. H.

Iis praecipue, Apyrenis. Dal.

Cornis. Cornus (Tetrand. monogyn. gen. 296, Pers. Coprifol. Juss.). En. P.

Cerasis. Silvestribus, quorum fructus maturitate summa cum colorem accipit, et sativarum uni generi. Dal.

XXX. *Cerasi ante. Sic Athen. lib. II, pag. 61. Tertull. in Apoll. cap. xi, pag. 42: Caeterum si propterea Liber Deus, quod vitem demonstravit, mole cum Lucullo actum est, qui primus cerasa ex Ponto Italiae promulgavit, quod non est propterea consecratus, ut novae frugis auctor, quia inventor et ostensor. H.*

Annum. DCLXXX. Quo anno Mithridaticum bellum suscepit Lucul-

lus, Mithridatemque anno post tertio fugere in Armeniam et ad Tigranem compulit. Vide Velleium, lib. II, n. 33. Haan.

Eadem, ut diximus. Lego, Eadem ut diximus, peregrinae, Aegypto, etc. Peregrinas quidem ut et Persicas dicit, lib. XII, cap. 3, sed nusquam Aegypti solum designatas, praeterquam hic. Dalen. — Eadem ut diximus. Eadem vero quasi cerasa ante, non cerasi dixisset. Cerasi tamen in omnibus MSS. legitur. Quem nunc locum signat, is est e lib. XIII, cap. 24, ubi in Aegypto, seu Delta, saltem ubi Sebennyticus nomus est, nihil nasci omnino ait, praeter papyrum. Haan.

Cerasorum. Insignis in Gallia horum differentia est, quae quotidie insitione et cultura augetur. H. — Prunus Cerasus (Jovand. monog. gen. 4224, Pers. Rosae. Juss.), cuius

Aproniana maxime rubent: nigerrima sunt Lutatia: Caeciliana vero et rotunda. Iunianis gratus sapor, sed paene tantum sub arbore sua, adeo teneris, ut gestatum non tolerant. Principatus duracinis, quae Pliniana Campania appellat: in Belgica vero Lusitanis. In ripis etiam Rheni, tertius iis colos e nigro ac rubenti viridique, similis maturescentibus semper. Minus quinquennium est, quod prodire, quae vocant laurea, non ingratae amaritudinis, insitae in lauro. Sunt et Macedonia parvae arboris, raroque tria cubita excedentis: et minore etiamnum frutice, chamaecerasi. Inter prima hoc e pomis colono gratiam annuam refert. Septemtrione frigidisque gaudet: siccatur etiam sole, conditurque, ut oliva, cadis.

XXXI. (xxvi.) Quae cura et cornis, atque etiam

plures in hortis coluntur varietates. Ed. P.

Aproniana maxime rubent. Vide Theophrast. Histor. lib. III, cap. 21. DALM. — *Maxime rubent.* Et idcirco caeteris ea anteponit Diphilus Medicus apud Athen. lib. II, pag. 5. E ceraso ea sunt racemosa rubra; pendentes ex uno pediculo plura, *cerasier à trochets.* HAEN.

Nigerrima. E silvestri ac maiore ceraso: quae nigro succo rmanu et ora inficiunt. Lutatia, caeteraque, ab ancistribus nomen habent. Prius, ut notia, male. H. — *Lutatia.* Sunt cerasa nigra, Tabern. *le merisier.* BROT.

Et rotunda. Quae proprie cerassa vocamus, *cerises.* HAEN.

Iunianis. Cerasa sunt carne tenera et aquosa: *guignes.* HAEN.

Duracinis. Quae calli praestant, seu pulpula duriore: *bigarreaux.* H.

— *Prunus avium*, γ, Pers. Ed. P.

Lusitanis. Nunc Hispanica herbarii vocant, et ea sunt maiora salivis vulgaribus; *griottes.* HAEN.

Vocant laurea. *Amarasia* dici vulgo, quod amarorem non iniucundum resipiant, Ruellius est auctor, de natura Stirp. lib. I, p. 438. Ed. P.

Chamaecerasi. Cerasi pumillae, *cerisiers nains.* Odoratum harum fructum esse instar moschi, *ρώδη λίαν ὡσπερ μόσχου*, ait Diosc. lib. I, cap. 154. H. — Etiamnunc *Pruni* (Cerasi, Pers.) *Chamaecerasi.* Ed. P.

Gratiam annuam. Laborem coloni annuo proventu compensat. H.

Septemtrione. Ita Palladius, lib. XI in Octobr. tit. 12, p. 452. H.

XXXI. *Quae cura.* Adhibetur, inquit, eadem cura cornis, atque lentisco: ut nempe sole siccantur, et condantur cadis. HAEN.

lentisco adhibetur, ne quid non hominis ventri natum esse videatur. Miscentur sapor, et alio alius placere cogitur. Miscentur vero et terrae caelique tractus. In alio cibi genere India advocatur, in alio Aegyptus, Creta, Cyrene, singulaeque terrae. Nec cessat in veneficiis vita, dummodo omnia devoret. Planius hoc fiet in herbarum natura.

XXXII. (xxvii.) Interim quae sunt communia et pomis omnibusque succis, saporum genera xiii reperiuntur: dulcis, suavis, pinguis, amarus, austerus; acer, acutus, acerbus, acidus, salsus. Praeter haec, tria sunt genera mirabili maxime natura. Vnum, in quo plures pariter sentiuntur sapor, ut vinis: namque in his et austerus, et acutus, et dulcis, et suavis: omnes alieni. Alterum est genus, in quo sit et alienus quidem, sed et suus quidam ac peculiaris, ut in lacte. Siquidem inest ei, quod tamen iure dici dulce, et pingue, et suave non posset, obtinente lenitate; quae ipsa succedit in saporis vicem. Nullus hic aquis, ne succus quidem, ut tamen eo ipso fiat

Et cornis. Arbos ἡ *κρυσία* cornus, *un cornouiller*; pomum vero cornum dicitur, *nse cornouille*. Lentiscus nomen etiam in Gallica lingua tenel: *lentisque*. H. — De cornis lentiscisque iam suo loco diximus. Ed. P.

In veneficiis. Nec venenis quoque parant, aut abstinere homines, cuiusmodi venena fungi supi, boleti, tubera, aliaque, de quibus inferius. HARD.

XXXII. Saporum genera XIII reperiuntur. Theophrastus simplices recenset Histor. lib. I, cap. 19, vinosum, pingue, dulce, acrem, amarum, aquosum, acidum. At lib. VI, cap. 4, de Caus. dulce, pingue, amarum, austerum, acrem

acidum, acerbum, et ex quorundam sententia vinosum, ac salum. DALZ.

Acer. Acer, linguam urgens, ut pyrethri: acutus, linguam pungens, ut cinnamomi. DAZ.

Omnes alieni. Praeter proprium accedentes, praeter τὸν οὐκ ἴδιον; praeter uvae saporum genuinum adventitium, quia in omni vino necessario non insunt. DAL. — Omnes alieni. Trahit ad se vinum omnes alienos odores ex rebus vicinis, ut dictum est, lib. sup. cap. 27. HARD.

Obtinente. Vincente. H.

Nullus hic. Nullus sapor. De hoc argumento uberius multo dicitur lib. XXXI, cap. 22. Tertium illud est,

aliquis ac suum genus faciat. Sentiri quidem aquae saporem ullum succumve, vitium est. Magnum his omnibus in odore momentum, et magna cognatio, qui ipse nullus est aquis: aut si sentitur, omnino vitium est. Mirum, tria naturae praecipua elementa sine sapore esse, sine odore, sine succo: aquas, aëra, ignes.

XXXIII. (xxviii.) Ergo succorum vinosi piro, mōro, myrto: minime (quod miremur) uvis. At pingues olivae, lauro, nuci iuglandi, amygdalis: dulces uvis, ficis. palmis: aquosus prunis. Magna differentia et in colore succi. Sanguineus moris, cerasis, cornis, uvis nigris. Idem albis candidus. Lacteus in capite ficis, in corpore non item: spumæus malis: nullus Persicis, quum praesertim duracina sugco abundant: sed quis eius ullum dixerit colorem? Sua et in odore miracula. Malis acutus; Persicis dilutus, dulcibus nullus.

quod ante proposui genus: eorum nempe, quae per se nullum saporem, sul succum habent: etsi peculiare quoddam aquosi succi in cæteris saepe deprehendimus, ut in prunis, ex humore sane, ut apparet, ipso aqueo natum. HARD.

Sium. Fatuum, ὄξυς. DAL.

Aquas, aëra, ignes. MSS. omnes: *aqua, aer, ignis.* HARD.

XXXIII. *Ergo succorum vinosus piro, etc.* Scribo, *vinosi* non *vinosus*, tum ex exemplari Salmanticensi, tum ex Theophrasto. PIET. — *Erga succorum.* Theophr. Hist. lib. I, cap. 49: Τῶν δὲ χυλῶν οἱ μὲν εἰσιν οἰνώδεις ὡς περ ἀμπέλου, συκαμίνου, μύρτου. HARD.

Quod miremur. Quum ex iis vinum ipsum exprimitur. Habent tamen vitioso succum affinem uvæ, ut Theophrastus vidit l. c. HARD.

At pingues. In eodem Salm. apog. *pingues*, non *pinguis* legas et eodem iure statim, *dulcis* et *aquosus*: legendum *dulcis* et *aquosus*; sicque praefert idem exemplar. PIET. — *At pingues.* Ελαιώδεις, oleοί. Theophrasti. l. c. Λιπαροί, *pingues*, auctori operis de plantis, lib. I, cap. 5: Τῶν χυλῶν οἱ μὲν εἰσι λιπαροί, ὡς οἱ τῆς ὀλέας, τῆς πεύκης, καὶ τῆς καρύδας. HARD. — *Pingues.* Gronov. et Al. *pinguis*; et mox non *dulces*, sed *dulcis* exhibent. Eo. P.

Dulces uvis. Rectius quam μιλτώδεις, *mellei*, ut Theophrast. divil. HARD.

Sanguineus. Vnde αἰνῶδες μόρξ Athenæus vocat, lib. II, pag. 51. HARD.

Sua et in odore miracula. Theophr. toto lib. VI CAUS. DAL.

Malis acutus. Suavis tamen, et

Nam et vinum tale sine odore, tenue odoratius: multoque celerius talia ad usum veniunt, quam pingua. Quae odorata, non eadem in gustu tenera: quia non sunt pariter odor et sapor. Quamobrem citreis odor acerrimus, sapor asperrimus: quadamtenus et coto-neis: nullusque odor ficis.

XXXIV. Et hactenus sint species ac genera pomorum, naturas arctius colligi par est. Alia siliquis gignuntur, ipsis dulcibus, semenque complexis amarum: quum in pluribus semina placeant, in siliqua damnentur. Alia baccis, quarum intus lignum, et extra caro, ut olivis, cerasis. Aliquorum intus baccae, foris lignum, ut his quae in Aegypto diximus gigni. Quae baccis natura, eadem et pomis. Aliorum intus corpus, et foris lignum, ut nucum. Aliis foris, corpus, intus lignum, ut Persicis et prunis: vitiumque cinctum fructu, quum fructus alibi muniatur vitio. Putamine clauduntur nuces, corio castanae. Detrahitur hoc iis: at in mespilis manditur. Crusta teguntur glandes, cute uvae, corio et membrana

adeo iocundus, ut vel animo defectos revocet. Plaut. in Amphit. *Enimvero praegnantis oportet et malum dari, Ut quod abrodat sit, animo si male case coeperit.* DAL.

Ad unum. Sic ex MSS. em. Hard. cons. MS. et Ch. ad nunc Gr. et Al. Ed. P.

Talia ad usum. Tenuia vina scilicet, in usu frequentiora, quam pingua. H.

Non sunt pariter. Non sunt pari modo: odor et sapor in eodem fructu non eodem modo habent. H.

Nullusque odor ficis. Ficus, etiam sicca odor est, sed tenuis. Vide Scalig.

in Theophr. Hist. lib. I. cap. 49. DARR.

XXXIV. *Alia siliquis gignuntur.* Αὐλῶν, des gousses. Haec Plinius multo explanatius, quam Theophrastus, qui in eodem habitat argumentum, Hist. Pl. lib. 1, cap. 48. H.

In siliqua. Dol. ex siliqua. Ed. P.

Aliquorum intus baccae. Abutitur hac voce ad nucleum significandum, ut in Perseae fructu, quam et Persicam vocat, lib. XIII, cap. 17. DAT. — *In Aegypto diximus.* De Perseae, sive Persica arbore (*Cordia myxa*), iam suo loco supra dictum est. Ed. P.

Vitium. Id quod proici necesse est, quod mandi non potest. H.

Punica. Carne et succo mora constant, cute et succe cerasi. Quaedam statim a ligno recedunt, ut nuces, et palmae. Quaedam adhaerent, ut olivae laurique. Quorumdam generi utraque est natura, ut Persicis. Etenim duracinis adhaeret corpus, e lignoque avelli nequit: quum in caeteris facile separetur. Quibusdam nec intus, nec extra lignum; ut in palmarum genere. Aliquorum lignum ipsum in usu et pomi vice, ut generi amygdalae, quam in Aegypto gigni diximus. Quorumdam extra, gemina geminantur vitia, ut in castaneis, amygdalis, nucibusque iuglandibus. Quorumdam natura trigemina est: corpus, deinde lignum, rursusque semen in ligno, ut Persicis. Quaedam inter se densa, ut uvae, sorba: quae ramos circumdata ex omni parte uvarum modo degravant. Alia rara, ut in Persicis. Quaedam albo continentur, ut granata. Dependent alia pediculis, ut pira; alia racemis, ut uvae, palmae; alia et pediculis et racemis, ut ederae, sambuci; alia ramo adhaerent, ut in lauro. Quaedam utroque modo, ut olivae; nam et breves pediculi et longi. Quaedam vasculis constant, ut Punica et mespila, lotosque in Aegypto et Eu-

Carne et succo mora constant. Confer Theophr. Hist. lib. 1, cap. 48, quem hic superavit. DAL.

Quaedam statim, etc. Fructuum nempe genera. Vide lib. XIII, cap. 9. DAL.

Etenim duracinis. Les pressés, de quibus dictum est cap. 44. H.

In palmarum genere. Quas quodones Ideirco nuncupavit, lib. XIII, cap. 8. H.

Gigni diximus. Libro XIII, cap. 47. H.

Geminantur vitia. Crustae, seu cortices, quae detrahi oportet ac proijci,

in quibusdam geminae sunt: quibus nucleus, seu haec obvolvitur. H.

Vasculis. Vel flosculis, ut apud Columel. lib. XII, cap. 45, vel ut quidam legendum apud eundem censent, *ovolis*: DAL. — *Quaedam vasculis.* Vasculum hoc loco Plinius vocal, quod in summo fructu cavum, et quasi umbilicatum est, videlicet ut in mespilis, punicis, loto, aliisque id genus. Flosculum nominat Columella: *Deinde,* inquit, *poma sic componi, ut flosculi partem, pediculi decursum spectent.* H.

phrate. Iam vero diversa gratia et commendatio. Carne palmae placent, crusta Thebaicae, succo uvae, et caryotae: callo, pira ac mala, corpore melimela, mora cartilagine, nuclei grano. Quaedam in Aegypto cute, ut caricae. Detrahitur haec fisis virentibus, ut putamen: eadem in siccis maxime placet. In papyris et ferulis, spinaque alba, caulis ipse pomum est. Sunt et ficulni caules. In fruticoso genere, eum caule caparis: in siliquis vero quod manditur, quid nisi lignum est? non omittenda seminis earum proprietate: nam neque corpus, nec lignum, nec cartilago dici potest, neque aliud nomen inueniet.

XXXV. (xxix.) Succorum natura praecipuam admirationem in myrto habet, quando ex una omnium olei vinique bina genera sunt. Item myrtidanum,

In papyris et ferulis. Nam Aegyptii papyri caulem erudum coctumque mandunt, succum tantum deo-rantes, lib. XIII, cap. 44. Hac ratione caulem, sive thyrsam, *καρπὸν* Aeschylus vocat: *βύβλον δὲ καρπὸς οὐ καρπὸς στέγυν μύραν*. GILLARD. — De papyro vide supra lib. XIII, cap. 44; ex Theophr. Hist. lib. VI, cap. 2. De ferula infra lib. XX, cap. 9 et 23; ex Theophr. Hist. lib. VI, c. 2. Vide quoque Dioscorid. lib. III, cap. 90. DAL.

Pomum est. Hoc est, pomi instar manditur, ut dictum est, lib. XIII, cap. 22. Sic et teneri ficuum caules. HARR.

In siliquis vero quod manditur, quid nisi lignum est? Falluntur doctissimi viri, qui de siliqua legumium haec dici putarunt: de siliquis arboris, quae *καρπία* Graecis, omnino sunt accipienda. Salm. pag. 4:9. — *In siliquis vero quod man-*

ditur. *Καρπία*. De quibus cap. 26 diximus. H.

XXXV. *Bina genera sunt.* Vnum geous esse vini myrtel docet Cato cap. cxxv; Palladius in Ianuario, c. xix; Dioscorid. lib. V. At duo huius vini genera describit, nempe album et nigrum, Columell. lib. XII, cap. 38. Olei genera duo tradit Dioscorid. Pallad. unum in Ianuario, cap. xvi. DAL. — *Bina genera.* De utroque vini genere, quod e myrto sativa fit: tertioque, quod e silvestria myrti laccis myrtidanum appellarunt, diximus lib. XIV, cap. 49. De oleo utroque, cap. 7 libri huius. Sed illud iterum in memoriam revocandum, quod ante monuimus, aliam esse apud scriptores Graecos, quos quidem nunc terimus, acceptionem huius vocis *Μυρτίδαρον*, de qua vide Glossas, et Galen. in Expl. Voce Hipp. I. II, 92 et 97, ex Dioscoride Anazarbeo, et altero cognomine Lexico-

ut diximus. Et alius usus haccæ fuit apud antiquos, antequam piper reperiretur, illius obtinens vicem: quodam etiam generosi obsonii nomine inde tracto, quod etiam nunc myrtatum vocatur. Eademque origine aprorum sapor commendatur, plerumque ad intinctus additis myrtis.

XXXVI. Arbor ipsa in Europæ citeriore caelo, quod a Cerauniis montibus incipit, primum Circeiis in Elpenoris tumulo visa traditur: Graecumque ei

grapho inniore: ipsumque Hippocratem, de Morbis mulierum, lib. II, cap. 84, pag. 608. H.

Myrtidatum, ut dix. Vinum e haccæ myrti silvestris; *Rusci* neripe oculcati (*Diap. gynand.* gen. 3201, Pers. *Asparag.* Juss.) Ed. P.

Vas haccæ. Pomi, seu fructus myrtici. — H.

Antequam piper reperiretur, illius obtinens vicem. Abhorraisse Veteres a pipere in obsoniis adhibendo auctor est Plutarch. Symp. lib. IX, quaest. 9, pag. 733. Dryophoni, seu myrti nemoralis haccæ, hodieque piperis loco coudiunt rusticorum cibos, ut dicemus lib. XXVII, cap. 49. H.

Myrtatum vocatur. Varro, lib. IV de L. L. pag. 28: *Myrtatum*, inquit, a myrto (vel ut alii legunt, eadem plane sententia, *Myrtatum a murto*), quod eo large factum intestinum crassum. H.

Ad intinctus. Τὰ ἐψάμματα, liquores nimirum vel liquamina, quibus aut panem, aut carnem intingimus ad saporis gratiam, et gulæ irritamentum: ἀρωματά odorata et aromata quæ liquoribus imbutur, ut eos condiant. Saepius alterum pro altero usurpatur. Dat. — *Ad intinctus*. Hic intinctus ἐψάμματα est, quod

vel ex aceto, oleove, aut alio liquore vel liquamine fit. Galli dicunt, *la sauce*. H. — De pipere et eius usu apud Veteres, vid. lib. XII, cap. 14. Ed. P.

XXXVI. *Arbor ipsa in Europæ*, etc. Virg. in Culice Parthiam vocat: *Et rosa purpuræ crescit rubicunda colore, Et violæ omne genus: hic est et Parthica myrtus*. Apud Athenæum quoque lib. XV. Apollodorus, lib. IV. τὴν Παρθικὴν scribit in Parthia ποσειδῶνος ἱστία παρθία γλῶσσιν, ἀρωματίζεσθαι καὶ καλῶμεν τὴν ἐψάμματα. Dat. — *Arbor ipsa in Europæ citeriore caelo*. Lego: *Arbor ipsa in Europæ tetriciore caelo*, ex exemplari Toletano, rectissime. PIST. — *Solo Dalec.* Ed. P. — *Arbor ipsa*. *Le myrte*. Ceraunios montes dici hoc loco palati est, pro Acrocerauniis, de quibus lib. III, statim initio egimus. H. — *Myrtus communis* (*Iconaul. monogyn.* gen. 1209, Pers. *Myrtac.* Juss.) Ed. P.

In Elpenoris. Varius ex Ulyssis sociis, quos in porcorum faciem a Circe mutatos finxit Homerus. De Circeiis lib. III, cap. 9. Tradit hæc etiam Theophr. Hist. lib. V, cap. 9. HARD.

nomen remanet, quo peregrinam esse apparet. Fuit ubi nunc Roma est, iam tum quum conderetur: quippe ita traditur, myrtea verbena Romanos Sabinosque, quum propter raptas virgines dimicare voluissent, depositis armis purgatos in eo loco, qui nunc signa Veneris Cluacinae habet. Cluere enim antiqui pur-

Myrtea verbena. * Verbena proprie (inquit Serv. ad illud Aen. XII, 420. *Verbena tempora victi*), est herba sacra, ros marinus, ut multi volunt, id est, *λεβανωτίς*, sumpta de loco sacro Capitolii, qua coronabantur Feciales, et Pater patratus, foedera facturi, vel bella indicturi. Abusive tamen verbenas iam vocabamus omnes frondes sacratas, ut est laurus, oliva, vel myrtus. Terent. Ea ara sume hinc verbenas: Nam myrtum fuisse Menander testatur, de quo Terentius transtulit. * Vnde intelligi frustra esse eos, qui *myrto et verbenis* hic malunt, in vitis omnibus libris. HAZD.

Raptas virgines. Vide Livium, lib. I. Est in Cinesio Serenissimi Ducis Parmensis nummus Neronis inscriptus: NERO. CLAVDIVS. CAESAR. AVG. GERM. P. M. TR. P. IMP. P. P. caput laureatum, X. SABINAE. *Raptus Sabinarum pulcherrimus, apud Albertum Principem, inquit Occo pag. 134: Figuræ pulcherrimæ, in quarum medio tres obelisci. Depictus etiam hic nummus est ab Oysello, tab. xcvi, n. 9; sed prius ab Eriazo, pag. 109, ubi negat hunc nummum Romæ cussum fuisse; et recte negat. Cussa est Arelate. Et littera illa septem hinc subest sententia: Scenicis Arelate Basilicam Imperator Nero Augustus Extruxit. Nam alioquin quid ad Neronem pertinent raptæ quondam Sabinæ Virgines? Scenicæ mulieres*

a militibus coactas esse, non in civitate vagari per diversas aedes, sed intra unam se basilicam, a Nerone eo sine aedificatam, continere; pietura cum titulo eo declarat. Est et alius in Giza Mediceæ nummus ex aere masimo: N. N. CONSTANTINA. P. P. AVG. nempe qui Flavii Iulii Constantis frater. Caput cinctum gemmis, X. INFRA SABINAE, ut in nummo Neronis: et raptum Sabinarum similiter pingi hic aiunt, cum obelisco uno tantum. Sed quid, amabo, ad Principem Christianum raptus pertinet Sabinarum? Nihil cum imagine talis ac tanti Principis iungi posset ineptius. Contraria sub his litteris subest sententia, quam in priore numismate; hæc olmirum, *Scenicis Arelate Bono Imperii Natus Augustus Eiecit*: id quod pictura quoque loquitur. Ita littera iisdem geminum sacinus, alterum Nerone, alterum Christiano Principe dignum exprimitur. HAZD.

Veneris Cluacinae. Luere, purgare: Lūs mater, dea quæ purgabat: ei nonnunquam ad laustrandam hostium eadem arma et spolia incendebantur. Cluscina Venus, quas cluacina, a purgatione est dicta, quamvis Tertullian. a cloaca, Cloacinam dictam contendat. DAL. — *Cluacinae.* In nummis legitur Mussidiae gentis apud Patin. pag. 182, et in Museo nostro CLOACIN. Sed cave huc referas. Sententia enim est primis singularum vocum litte-

gare dicebant. Et in ea quoque arbore suffimenti genus habetur. Ideo tum electa, quoniam coniunctioni, et huic arbori Venus praeest. Haud scio, an prima omnium in locis publicis Romae sata, fatidico quidem et memorabili augurio. Inter antiquissima namque delubra habetur Quirini, hoc est, ipsius Romuli: in eo sacrae fuere myrti duae ante aedem ipsam per longum tempus, altera patricia appellata, altera plebeia. Patricia multis annis praevaluit, exuberans ac laeta, quamdiu senatus quoque floruit, illa ingens: plebeia retorrída ac squalida. Quae posteaquam evaluit, flavescente patricia, Marsico bello, languida auctoritas patrum facta est, ac paulatim in sterilitatem emarcuit maiestas. Quin et ara vetus fuit Veneri myrteae, quam nunc Murtiam vocant.

ris expressa, quae nihil hoc allinet. *Cymbam Labentes Obtulerunt Augusto Caesari Imperatori Narbonenses.* In altera nummi parte caput est Solis iuvenis radiatum, symbolum Orientis ab Augusto pacati sine inscriptione. Lactantius, lib. I, cap. 20, a cloaca maxima, ubi id simulacrum repertum est, appellatum putat. Plinio, Cluacina Venus, quasi purgatrix dicta, et expiatrix. *Cluacinae sacrum* Romae fuisse Plautus commemorat, In Curculione, act. IV, sc. 1, v. 14. De purgationibus veterum, suffutibusque, lib. XXV, cap. 59. H.

Cluere enim. Quasi contractum, et vechu colluere. Sed et alios praeterea significatus habet; de quibus Lexica consule. H.

Suffimenti. In suffutis ipsa quoque assumitur. H.

Coniunctioni. Foederi et coniugii. Supra lib. XII, cap. 2, Veneri dicata myrtus. Et Nasoni Fastor. lib. IV, v. 15, *Cytherea myrtus*. H.

An prima etiam omnium. MSS. omnes, an primaeve omnium. H.

Inter antiquissima namque, etc. Semper id clausum fuit, nec aperire licebat, quasi arcanum haberi vellent, an humo tectus, an inter Deos Romulus relatus fuisset, tametsi Varro post rostra Romuli sepulcrum fuisse scribat. Alex. ab Alexandro, lib. II, cap. 14. DAL.

Illo ingens. Sic MSS. Reg. In editis, *vigens*. HAZO.

Flavescere. Sic MSS. non *flavescente*. Sic lib. XVI, cap. 7, de fagi foliis, et aliarum glandiferarum, *celerissime flavescuntibus*. Et lib. XIX, c. 47, de nienta: *Aetate viris, hiems flavescit*. Et eiusdem libri, cap. 47, de morbis hortensium: *Omnia accensu mulieris menstrualis flavescunt*. Supraque lib. XIII, cap. 16: *Et id eo superficie flavescens*, etc. H.

Marsico. Sive sociali, de quo diximus, lib. II, cap. 85. H.

Murtiam vocant. Idem Plutarchus

XXXVII. Cato tria genera myrti prodidit, nigram, candidam, coniugulam, fortassis a coniugiis, et illo Cluacinae genere. Nunc et alia distinctio, sativae, aut silvestris: et in utraque latifoliae. In silvestri, propria oxymyrsine. Sativarum genera topiarii faciunt: Tarentinam folio minuto: nostratem, patulo: hexasticham densissimo, senis foliorum versibus. Haec

in cauis Rom. Alia fuit Murtia desidia ignaviaeque Dea, de qua vide Gyraldum. De Venere Murtia, quae aedem habuit ad metas primas Circi, prope Coni aram defossam, Tertull. lib. de Spectacul. Vide *Murtia* apud Festum. Porro ut Veneri myrtus sacra est, sic Iovi aesculus, Apollini laurus, Minervae olea, Herculi populus, Baccho edera, Pani pinus, Diti cupressus. Itaque quum iis divis sacrum fieret, sua fronde templum atque ornabatur. Alex. ab Alex. lib. IV, cap. 17. DALBÉ. — *Murtiam*. In MSS. *Murtiam* et *Murtiam* legas. Plutarch. in Quaesl. Rom. pag. 268: Καὶ γὰρ ἂν τῶν Μουρτιάων Ἀρροδίτην παλαιοῖς, Μουρτίαν τὸ παλαιόν, ὡς ἱστορεῖται, ἀνόμενον. Varron, lib. IV de L. L. *Intimus Circus ad Murtium vocatus, ut Proculus aiebat, ab iureis, quod is locus esset inter figulos. Alii esse dicunt a Murteto declinatum, quod ibi id fuerit: cuius vestigium manet, quod ibi sacellum etiam nunc Murtiae Veneris. Fuit aedes Murtiae, teste P. Victore, in undecima regione Urbis: Romuli, in octava. H.*

XXXVII. Cato tria. Cato, de R. R. cap. viii, pag. 14: Sub urbe hortum omne genus... *Myrtum coniugulam, et albam et nigram*, etc. Idem repetit, cap. cxxxiii, pag. 69: *Myrtum coniugulam, et myrtum albam, et nigram*, etc. HARD.

Fortassis. Haec sane videtur gene-

ris id nomen esse, sed consilii institutique hominum, nempe a coniugiis, quibus Venus praestit, et expiationibus, purificationibusve, quibus olim myrtus adhibita in eo loco, qui deinde factus ex ea re Veneri Cluacinae sacer. Sunt tamen qui coniugulam dictam malint, quod opere topiario cum pergula parietibusque hortorum eleganti spectaculo apte coniugatur. HARD.

Et in utraque latifoliae. In utroque, inquit, genere latifolia myrtus est, in silvestri scilicet et sativo. Sic quadruplex iam myrti genus, sativum angustifolium, latifoliumque, silvestre item geminum. H.

In silvestri. In silvestri genere peculiaris differentia ac ratio est oxymyrsinae, inquit. Nos de ea dicemus lib. XXIII, cap. 83. H.

Topiarii. Qui topiaria faciunt: sicut coronarii, qui coronas. Velut inscriptio apud Gruter, pag. 602: LVCIO AVG. TOPIARIO. EX. HORTIS. *Lucretio Augusti Topiario, ex hortis. H.*

Tarentinam. Quae myrtus minor vulgaris. A Clusio pingitur, Hist. lib. I, pag. 67. HARD.

Nostratem. Haec myrtus Romana, cuius iconem Matthiolus exhibet in Diosc. lib. I, p. 228. II. — *Myrtus communis, variet. α.* Mill. tab. (21), fig. 1. Ed. P.

Exoticam densissimo. Phurimum hoc loco debemus archetypo Sal-

non est in usu: ramosa utraque aliâ. Coniugulam existimo, nunc nostratē dici. Myrtus odoratissima in Aegypto. Cato docuit vinum fieri e nigra, siccata usque in ariditatem in umbra, atque ita musto indita. Si non siccentur baccae, oleum gigni. Postea compertum, et ex alba vinum fieri album, duobus sextariis myrti tusae, in vini tribus heminis maceratae, expressaeque. Folia et per se siccantur in fariinam, ad hulcerum remedia in corpore humano, leniter mordaci pulvere, ac refrigerandis sudoribus. Quin immo oleo quoque (mirum dictu) inest quidam

manticensi, cuius beneficio restituitur locus pulcherrimus: legendum est enim ex eo non exoticam, sed *hexasticham*, hoc est, sex ordinum; unde statim sequitur, *senis foliorum versibus*. Meminit et Columella, lib. II, cuiusdam generis hordei, quod vocetur *hexastichon*, ei alterius quod *diastichon*. *PIST.* — *Hexasticham*. Sic MSS. Reg. Colbert. Th. et iis quos Turnebus et Pintianus videre, non exoticam. Omnino est myrtus latifolia Baetica, quam et exoticam Cluuius vocat, Hist. Plant. lib. I, cap. 43, pag. 65, nos in horto regio vidimus. Vulgaris in hortis est olivis, quae tetrasticha est: eadem Tarentina superius nominata. H. — *Myrti communis* varietas 6, *Baetica* Blackw. tab. 114, Eo. P.

Coniugulam. Ch. *coniugalem*. Eo. P. — *Coniugulam* existimo. Et nos assenlimur. Hæro.

Myrtus odoratissima. Theophrast. Caus. lib. VI, cap. 27. Dal.

In Aegypto. Vbi caeteri flores sine odore. Causam huius rei Theophr. aperit, de Caus. Pl. VI, 27, pag. 385. Hæro.

Cato docuit. de R. R. cap. cxiv, pag. 66. Hæro.

Atque ita in mulso indita. Musto non mulso agnoscit codex Toletanus, quam lectionem confirmant verba Catonis, cap. cxiv. *PIST.* — *Atque ita musto*. Prius mulso legebatur. Nos musto rescripsimus, lum ex fide codicum Reg. 1, 2, Colb. et Tolet. teste Pintiano: tum, quod mulso est certius, ex Catone, cap. cxiv, pag. 66: *Vinum murtæum*, inquit, *sic facito: Murtam nigram arefacito in umbra: ubi iam passa erit, servato ad vindemiam: in urnam murti contundito murtæ semodiu: id oblitito: ubi desiverit fervere mustum, murtam eximito*. Adde Columellam ea multo uberius explanantem, lib. XII, cap. 38. Hæro.

Postea compertum, et ex alba vinum, etc. Hæc suae traelata a Columella, de R. Rust. lib. XII, cap. 38. Hæro.

Tribus heminis. Hemina quid sit dicemus lib. XXI, cap. ultim. De sextario iam diximus lib. XIV, cap. 6. Hæro.

Folia et per se siccantur. Vid. sup. lib. XIV, cap. 22. Dal.

vini sapor, simulque pinguis liquor, praecipua vi ad corrigenda vina, saccis ante perfusis. Retinet quippe faecem, nec praeter purum liquorem transire patitur, datque se comitem praecipua commendatione liquato. Virgae quoque eius gestatae manu viatori prosunt in longo itinere pediti. Quin et virgei annuli expertes ferri inguinum tumori medentur.

XXXVIII. Bellicis quoque se rebus inseruit: triumphansque de Sabinis Postumius Tubertus in consulatu (qui primus omnium ovans ingressus Vrbein est), quoniam rem leviter sine cruore gesserat, myrto

Saccis ante. Myrteo oleo ante perfusis. Quid saccus sil, et quis sacci usus, dialmus lib. XIV, cap. 28. H. — Antequam liquarentur vina, sacci, la toile, myrteo oleo perfundebantur. Ed. P.

Commendatione liquato. Vino percolato. HADD.

Virgae quoque eius gestatae, etc. Ad myrtum Graeci olim canebant eiusque ramo tradito, illum, qui postea cantaturus esset, invitabant. Alex. ab Alex. lib. II, cap. 25. DAT. — *Gestatae manu.* MSS. omnes, gestatae modo. HADD.

Quin et virgei annuli, etc. In antiquis sanctuariis Turn. reperit, quis et virgae iaculi: fortasse quod e myrto iacula nonnumquam fierent, quorum hastile nondum ferro spiculationem virgam vocant. Virgilius: *Cretis hastilibus horrida myrtus.* Iterum: *Et pastorem praefixa cuspidem myrtum.* Itaque virgae iaculi dici possunt, tam grandes, ut pro iaculo muniri ferro possint. DAT. — *Virgae annuli.* Virgae, seu ramuli, in annuli modum circa inguina ligati. Sic Parm. editio, caeteraeque omnes, et Reg. 2, cod. Par. alique: etsi in Reg. 4

legatur, *virgae iaculi*: quae scriptura Turnebo scrupulum iniecit, num de hastilibus, iaculisque e myrto hic sermo foret: haeretque plurimum in sua coniectura. Verum ea quae vulgatis libris continetur lectio, non ope tantum MSS. codicum, sed indubitato Plinii alterius medici, quem Valerianum vulgo dicunt, testimonio constabitur. Is enim opus suum de Re Medica, ex ipsis Plinii nostri verbis concinnans, locum hunc sic expressit, l. II, c. 43: *Myrtea virga, quae ferro tacta non fuit, in dolore inguini circumligatur.* HADD.

XXXVIII. *In consulatu.* Vnico fuisset functum consulatu Postumium, videtur hic Plinius affirmare: tametsi aliter Livius, lib. II, pag. 27, et Dion. Halicarn. A. R. lib. IV, pag. 314. H.

Ovans. Ovatio, minor triumphus. Qua re a triumpho distet, mox dicemus, n. 6, ex Gellio. H. — Anno Urb. cond. 254. Ed. P.

Quoniam rem. Aliam causam affert Dionysius, loc. cit. quod cladem ante probrorum acceperat: etsi in hac expeditione adversus Sabinos, praetextam navarit operam, cum Agrippa

Veneris Victricis coronatus incessit, optabilemque arborem etiam hostibus fecit. Haec postea ovantium fuit corona, excepto M. Crasso, qui de fugitivis et Spartaco laurea coronatus incessit. Masurius auctor est, curru quoque triumphantes myrtea corona usos. L. Piso tradit, Papirium Masonem, qui primus in monte Albano triumphavit de Corsis, myrto coronatum in-

collega, cui decretus a senatu eam ob rem triumphus. HARR.

Myrto Veneris Victricis coronatus incessit. Dionysius Halicarnassensis non myrto, sed laurea coronatum tradit, volumine quinto. PIET. — *Myrto Veneris Victricis*, etc. Myrto, quod Plinius tacet, mortuorum busta etiam Graeci ornarunt, quum inferias solverent. Euripides in Electra: Ἀγαμέμνωνος δὲ τύμβος ἡτιμασμένος, Οὐ πω χάς ποτ', οὐδ' ἄλωνα μυρσίνας φλάσι: πύρρ' δὲ χέρος ἀγλαισμάτων. Cui respondet Agamemnonis ultor: Ἥλδον γὰρ αὐτοῦ πρὸς τάφον πάριον ὁδοῦ, καὶ προσπεσὼν ἑλκυστ' ἐρημίας τυχόν, Σπονδάς τε, λύσας ἀσπὸν ἐν φέρω ξίνοις; Ἐπαισα, τύμβω δ' ἀμφέθηκα μυρσίνας. Victorius, l. XVI, cap. 2. Praeterea qui olim in conviviis carmina cantabant; myrtum laurumve manu tenebant: laurum, qui versus Homericos recitarent: myrtum, qui Aeschyli, Simonidis, Stesichori. Apud Plutarchum Dicarchus, lib. de Certaminibus musicis. DALL.

Optabilemque arborem etiam hostibus fecit. Sic enim agi de se triumphum potius, quam alio quovis modo, hostis quilibet velit. H.

Haec postea ovantium. Gellius, lib. V, cap. 6, pag. 327: *Ovalis corona myrtea est: ea utebatur imperatores*

qui ovantes introibant Urbem. Ovandi autem, ac non triumphandi genus est, quum aut bella non rite indola, neque cum iusto hoste gesta sunt: aut hostium nomen humile, aut non idoneum est, ut servorum piratarumque: aut deditione repente facta, impulverea, ut dici solit, incrementaque victoria obvenit: cui facilitati aptam esse Veneris frondem crediderunt: quod non martius, sed quasi venerius quidam triumphus foret. Et olea tamen etiam coronatos esse ovantes Plinius noster admonet libri huius cap. 5. Myrto et milites redimitus scripsit Claud. Saturninus, lib. de Coronis, apud Tertullianum, lib. de Corona, cap. 12. HARR.

M. Crasso. Gellius, loc. cit. *Myrteam coronam M. Crassus quum bello fugitivorum confecto ovans rediret, insolenter aspernatus est, senatusque consultum facicudum per gratiam curavit, ut lauro, non myrto coronaretur.* HARR.

Masonem. Recitat haec totidem verbis Val. Max. lib. III, n. 5, pag. 173. Vide vero Festus, Paulusve id hauserit quod refert, *Myrtea corona Papirii usus est, quod Sardis in caenis myrteis superaret, quive illi campi sint myrtei, non liquet.* HARR. — *Triumphavit de Corsis.* Anno Urb. cond. 523. EN. P.

dos Circenses spectare solitum. Avus maternus Africani sequentis hic fuit Marcus Valerius duabus coronis utebatur, laurea, et myrtea, qui et hoc voverat.

XXXIX. (xxx.) Laurus triumphis proprie dicatur, vel gratissima domibus, ianitrix Caesarum Pontificumque: sola et domos exornat, et ante limina excubat. Duo eius genera tradit Cato: Delphicam et Cypriam. Pompeius Lenaeus adiecit quam mustacem appellavit, quoniam mustaceis subiiceretur. Hanc esse folio

Ludos Circenses. De Circensibus vide quod notatum est ad l. XXXVI, c. 22 huius operis. DAL.

Africani sequentis. Hoc est, Africani posterioris, eius qui Carthaginem, Numantiamque delevit. H.

M. Valerius. Publicolae frater, eius qui post exactos reges primum consul fuit. HARO.

XXXIX. *Laurus.* Lauri fere dotes universas, quas oratione prosa Plinius expressit, carmine haud ingenuo reddidit Ioh. Passeratius, kalendis Ianuar. 1594. Et Graecos solitos esse pro foribus laurum statuere auctor est Hesychius, in voce Κάμυδα. Κάμυδα, δάφνην, ἢ ἰσῶσι πρὸ τοῦ κυλάν. HARO. — *Laurus nobilis* (Eusebius, Monogyn. gen. 994, Pers. *Laurin*. Juss.). Habitat in Italia, Hispania et Oriente. Ed. P.

Ianitrix Caesarum. Ovid. Metam. lib. 1, v. 562: *Pontibus Augustus laurus fidelissima custos, Ante fores stabit, medianque tuebere quercum.* Et Trist. lib. III, eleg. 1, vers. 39. de Augusti Palatio: *Cur tandem apposita velatur ianua lauro, Cingit et Augustas arbor opaca fores? Num quia perpetuos meruit domus ista triumphos, etc.* HARO.

Pontificumque. Pontificum maiorum et minorum gradus, ordinem, dignitatem, ius, auctoritatem, immunitatem, cultum, munus et officium, collegia, prolixè describit Alex. ab Alex. lib. II, cap. 8. Pontifices a ponte dictos volunt: quod his solis liceret pontem publicum ligneum, nullo aere, vel ferro compactum, si collaberetur, caesa victima, et sacrificio peracto, reficere. Pontificum galerus insigne fuit, ut augurum lituus. DAL.

Duo eius genera.... Delphicam et Cypriam. Cato, cap. cxxxix, p. 69. Idem tamen, cap. viii, pag. 14, tertium genus addit, silvaticum. H.

Pompeius Lenaeus. Pompeii libertus, grammaticus doctissimus, de quo lib. XXV, cap. 2. Olim gentilitium nomen patronorum liberti assumebant. Auctor Lactant. lib. III, Instit. Tertull. de Resurrect. carnis. Sic Carvilias, Carvili libertus nominatus est Plutarcho, Laetae Tull. Ciceronis, XXXI, cap. 4. Cornelius Alexander; Corneli Lentuli, Suidas. Brissonius, lib. II, cap. 14. Persius: *Verterit hunc dominus, momento turbinis erit Marcus Dama.* DAL.

Quam mustacem appellavit, quoniam

maximo, flaccidoque et albicante: Delphicam aequali colore, viridiorem, maximis baccis atque e viridi rubentibus. Hac victores Delphis coronari, et triumphantes Romae. Cypriam esse folio brevi, nigro, per margines imbricato, crispam. Postea accessere genera, Tinus: hanc silvestrem laurum aliqui intelligunt, nonnulli sui generis arborem. Differt color: est enim ei caerulea bacca. Accessit et regia, quae coepit Augusta appellari, amplissima et arbore et folio, baccis gustatu quoque non asperis. Aliqui negant eandem esse, et suum genus regiae faciunt, longioribus foliis latioribusque. Idem in alio genere baccaliam appellant hanc quae vulgatissima est, baccarumque fertilissima. Sterilem vero earum (quod maxime miror) triumphalem, eaque dicunt triumphantes uti: nisi id a Divo Augusto coepit, ut docebimus, ex ea

niam *mustaceis* subiceretur. *Mustacei* Catoni, *mustacea* Iuvenali, sunt e farina siliginis musto conspersa, aniso, cymino, adipe, caseo, ramentis virgae lauri subditi, dum coquantur lauri foliis. Iuvenalis: *... nec est quare coenam et mustacea perdas Labente officio, crudis donanda.* DALHC. — *Quoniam mustaceis.* Mustacea sunt levia cibaria, iis praebere solita, qui stomachi imbecillioris forent. De his Cato, cap. cxxi, pag. 65: *Mustaceos sic facito: farinae siligineae modicum unum musto conspargito: Anisum, cuminum; alapis, P. II, casei libram, et de virga lauri decedito, eodem addito. Et ubi defixeris, lauri folia subius adlito quam coques.* Liba universa, bellariaque lauri foliis veteres involvebant, teste Athen. lib. IV, pag. 140. In Notis, quae Tironi falso adscribuntur, apud Gruterum, pag. 176, *Mustacium* exhibetur. Cræ-

stulium. *Edubium*, pro *Edulium*. Et paulo ante legitur item, *Placenta*. *Scribilita*, pro *Scribilita*. H.

Tinus. *Laurier-tin.* *Viburnum Tinus* (Pentand. trigyn. gen. 727, Pers. *Caprifol.* Juss.). En. P.

Differt color. Nempe a caeteris lauri generibus. HAAP.

Et regia. *Laurier royal*, cuius iconem Lobelius exhibet in Advv. pag. 424. HARD.

Aliqui negant eandem. Negant regiam eandem cum Augusta esse. H.

Quae vulgatissima. *Laurus vulgaris* baccifera, *laurier*. *Baccalis* dicitur lib. XVII, cap. 11. Sed nimirum eadem est baccalis ac baccalia, ut hortensis et hortensis. HARD.

Quod maxime miror. Miratur triumphalem eam esse destinatam, quae sit sterilis. HARD.

Coepit. Sic ex MSS. emend. HARD. *coeperit* Gron. et al. En. P.

lauru, quae ei missa e caelo est, minima altitudine, folio crispo ac brevi, inventu rara. Accedit in topiario opere taxa, excrescente in medio folio parvulo, veluti lacinia folii. Et sine ea spadonia, mira opacitatis patientia: itaque quantalibet sub umbra solum implet. Est et chamaedaphne silvestris frutex. Est et Alexandrina, quam aliqui Idaeam, alii hypoglottion, alii Danaen, alii carpophyllon, alii hypelaten vocant. Ramos spargit a radice dodrantaes, coronarii operis, folio acutius quam myrti, molliore et candidiore,

Vt docebimus. Cap. 40. H.

Taxa. Sive laurotaxa. — *Ruscus angustifolia* Tourn. Et mox chamaedaphne est *Ruscus racemosus* (Danae Pers.); Alexandrina autem *R. hypophyllum* (Diosc. gynand. gen. 3204, Pers. *Asparag.* Juss.). Ed. P.

Et sine ea. Sine ea lacinia, hoc est, sine eo folio parvo exeunte de foliis, spadonia est: quae lacinia spadoniam laurum a taxa secerat, atque qui plane pares. HARD.

Mira... patientia. Cui nihil officit opacitas loci: quae nihilo minus est in opaco, quam in aprico loco, esuberans ac laeta, ac solum semper implens. HARD.

Chamaedaphne. Non lauri proprie sunt cae, quae deinceps appellantur, sed ob foliorum quendam cum lauro similitudinem, id nomen ipsoe quoque sortiuntur. De hoc triplici genere, hoc est, de chamaedaphne, Alexandrina daphne, et de ea quae *δρυονδής* vocatur, Galenus egit, de fac. simpl. Med. lib. VI, p. 169. De chamaedaphne dicemus lib. XXIV, cap. 81. HARD.

Alexandrina. Ab Alexandria Troadis, in qua et Ida mons. Theophrast.

Hist. lib. III, cap. 17, et Dioscorid. lib. IV, c. 147: *Ἀλγὴν Ἀλεξάνδρεια*, *οἱ δὲ ἰδναίαν* *οἱ δὲ δρυονδὴν* *οἱ δὲ ὑπόγλωττον*, etc. Et in Nothis, p. 473: *Οἱ δὲ δάφνης* *οἱ δὲ ὑπογλωττίων*, etc. nempe a similitudine quadam foliorum cum altera hypoglottion, de qua lib. XXVII, cap. 67. Haec a Dalecampio recte delineatur, Hist. lib. II, cap. 46, pag. 208. HARD.

Alia Danaen. Sic MSS. Reg. 1, 2, Colb. etc. non *daphnitin*. Sic etiam Dioscorides mox citatus, et Stephanus, ut dicemus statim. H.

Carpophyllon. Quod folii dorso fructus insidet, vel dorsum, ut ita dicam, spinas. Stephanus: *Ἔστι δὲ Ἀλεξάνδρεια... τινὲς δὲ δανάνην αὐτὴν καλοῦσι, οἱ δὲ χαμαιδάφνην* *οἱ δὲ ἐπιφυλλόκαρπον, ἢ φυλλόκαρπον*. Diosc. loc. cit. *καρπὸν δὲ ἐν μέσσοις*, fructum fert in mediis foliis: hoc est, in medio folii dorso. Eadem *ὑπελάτη*, a similitudine quadam cum abiete, quae Graecis *ἐλάτη*. HARD.

Coronarii. Coronis apta nectendis. HARD.

Folio acutius. Diosc. lib. IV, cap. 147, haec totidem fere verbis eadem certe sententia. HARD.

et maiore: semine inter folia rubro. Plurima in Ida, et circa Heracleam Ponti, nec nisi in montuosis. Id quoque, quod Daphnoides vocatur, genus, in nomenclum ambitu est. Alii enim Pelasgum, alii eupetalon, alii stephanon Alexandri vocant. Et hic frutex est ramosus, crassiore ac molliore, quam laurus, folio: cuius gustatu accenditur os atque guttur, bacis e nigro rufis. Notatum antiquis, nullum genus laurus in Corsica fuisse: quod nunc satum et ibi provenit.

XL. Ipsa pacifera, ut quam praetendi etiam inter

Et maiore, etc. Prius legebatur: Molliore et candidiore: maiore semine inter folia rubro. Emendandi auctor Dioscorides fuit, cuius haec verba e lib. IV, cap. 147: δάφνη Δαξάνδου ... φύλλα ὀξυμυρσίνη ὄμακα ἔχου, μακρότερα δὲ, καὶ μαλακώτερα, καὶ λευκώτερα, καρπὸν δὲ ἐν μέσῳ ἐρυθρὸν, ἐπιβένδον τὸ μέγεθος. Et Oribasii quoque interpres, lib. XI, pag. 195: *Daphne*, hoc est, *laurus Alexandrina*; folia rusco similia, sed maiora, et molliora, et candidiora habet; fructum in mediis fere rubrum, ceteris magnitudine, etc. H.

Montuosis. Sic ex MSS. em. Hard. cons. Chifflet, nisi montosis Gronov. Ed. P.

Id quoque, quod Daphnoides vocatur, genus, in nomenclum ambitu est: alii Pelasgum, alii eupetalon, alii stephanon Alexandri. Hic vides stephanon Alexandri vocari τὸ δαφνοειδές, quod cognomen tum proprie convenit Alexandreae lauro, quod ea coronari solitus esset Alexander Paris in agonilib. certaminibus. Vide Salmasius pag. 403, id quod, etc. Vide quae de chamaedaphne sunt adnotata infra, lib. XXIII, cap. 8, et l. XXIV,

cap. 45. DAL. — *Daphnoides*. Dioscorid. lib. IV, cap. 148: δαφνοειδές, εἰ δὲ εὐπέταλον. De eo genere magna lis inter herbarios. HARD. — *Thymelaea lauri folio*, semper virens, TOURN. (*Daphne Laureola*, Oestend. monog. gen. 967, Pers. *Phymel.* Juss.). Ed. P.

Pelasgum. Πίλασγον, quod ex Geaei coronarentus, quum ad Troiam essent. Εὐπέταλον, quod foliis sit eximiiis. HARD.

Crassiore ac molliore. Diosc. loc. cit. φύλλα δάφνη εὐκρότα, μαλακώτερα δὲ καὶ ισχυρότερα, quae Oribasii interpres recte *graciliora, molliora*que reddit, l. c. At ισχυρότερα legisse Plinius in his auctoribus videtur, quos sequutus est. Serapion quoque in ipso Dioscoride, quum eius interpres tenaciora verterit. HARD.

E nigro rufis. Nigris vel rufis. Diosc. bacca nigra est Daphnoides. Theophrast. lib. IX, cap. 15. In Aetadia nascitur Daphnoides croceum, i. e. croceis bacis. Vtrumque Plinius hic significat. DAL. — *Bacis e nigro*. Oribasius Dioscoridem sequutus, *bacca nigra, ubi matura est*, l. c. H.

armatos hostes quietis sit indicium. Romanis praecipue laetitiae victoriarumque nuntia additur litteris, et militum lanceis, pilisque. Fasces Imperatorum decorat. Ex his in gremio Iovis Optimi Maximique deponitur, quoties laetitiam nova victoria attulit. Idque non quia perpetuo viret, nec quia pacifera est, praefereunda ei utroque olea, sed quia spectatissima in monte Parnasso: ideoque etiam grata Apol-

XI. Additur litteris. Rōmani Imperatores reportata de hostibus victoria, litteras Romam ad senatum mittebant, lauri ramo involutas. Ita libri omnes tum editi, tum manu earrati; quorum fide neglecta titula Hermolaus rescripsit. At morem veterem a nobis laudatum, litteras laureo ramulo obvolvendi, plane edocent testimonia haud obscura scriptorum utriusque sermonis. Appianus in *Mithrid.* pag. 223: Καὶ Λούκιλλος περὶ τῶνδε Ρωμαίων ἐπέτειλα τὰ γράμματα δάφνη περιβελόν, ὡς εἶδος ἐστὶν ἐνὶ νίκαις. Quibus de rebus Lucullus litteras Romam misit, lauro involutas, ut mos est in victoria. Livius lib. V, p. 97: Litterae a Postumio laureatae acquuntur: victoriam populi rom. esse: Aequorum exercitum deletum. Ad eum motem alludere poetæ: Naao, *Amor.* I, xi, v. 25: Non ego victrices lauro redimere, tabellas, etc. Et Martial. lib. IX, epigram. xxxvi, vs. 6: *Victricem laurum, quam venit ante, vides.* Ammianus quoque, lib. XVI de Iuliano Imperatore: *Etsi verbis gratia, eo agente tunc in Italia, dux quadam egisset fortiter contra Persas... laureatas litteras ad provinciarum damna mittebat,* etc. Atque idcirco sane laurus a Plinio, laetitiae victoriarumque nuntia appellatur, quod addere-

tor litteris, quibus felices de victoria novelli contingerentur. H.

Militum lanceis. Quum laetiae res essent ac prosperae: quod factitatum a Pompeii militibus referi Plutarch. in *Pomp.* pag. 640. Mart. de utroque more, lib. VII, epigr. vi, vers. 5: *Publica victices testantur gaudia chartae, Martia laurigeri cupide pila virent.* HAAO.

In gremio Iovis. Quem ad munera respexit Silina Ital. I. XV: *Secl dabo qui ventrum saevo nunc Marte fatigat Imperium suppetere manū, laurumque superbam In gremio Iovis excisis deponere Poenis.* Item Iul. Obsequens de *Prodigiis*, cap. cxiiii; Plinius in *Paneg.* cap. 8. Statius *Silv.* lib. IV: *Restat Baetra novia, restat Babylona tributis Frenari: nondum gremio Iovia indita laurus.* HAAO.

Utroque. Quum gemina ea dote lauro oles antecellat. HAAU.

Ideoque etiam grata Apollini. Nam, ut ait Hesiodi ioterpres, *ἐμπύλι πρὸς ἐνδοσιασμούς.* Ideo παντὶν ἐντὸν nominatur. Sophocl. in *Cassandra*: *Δάφνην φαγὼν ἐδόντι πρῶτο στόμα.* Lycophron: *Δάφνης ἄγαν φοῖβαζεν ἐκ λαμπρῶν ὄψα.* Vates certe lauro semper coronati futura praecinebant. Vide *Eklog.* lib. V, cap. 7. DALEC.

lini, assuetis eo dona mittere iam et regibus Romanis, teste L. Bruto. Fortassis etiam in argumentum, quoniam ibi libertatem publicam is meruisset, lauriferam tellurem illam osculatus ex responso. Et quia manu satarum receptarumque in domos, fulmine sola non icitur. Ob has causas equidem crediderim, honorem ei habitum in triumphis potius, quam quia suffimentum sit caedis hostium et purgatio, ut tradit Masurius. Adeoque in profanis usibus, pollui laurum et oleam fas non est, ut ne propitiandis quidem numi-
3 uibus accendi ex his altaria araeve debeant. *Laurus*

L. Bruto. Nota ex Livii historia, lib. I, ubi de Tarq. Superbo: *Domestico exterritus vias, Delphos ad maxime inclytum in terris oraculum mittere stotuit. Neque responsa sortium ulli alii committere ausus, duos filios per ignotas ea tempestate terras, ignotiora maria, in Graeciam misit. Titus et Aruns profecti. Comes his additus L. Iun. Brutus, Targuinia sorore regis natus, iuvenis longe alius ingenio, quam cuius simulationem induerat, etc.* HARD.

Lauriferam tellurem illam osculatus ex responso. Titus Livius, Ovidius et alii auctores, non explicant, utra fuerit terra, quam exosculatus sit Brutus, Delphica an Italica. Plinius Delphicam intelligit: Dionysius Halicarnassensis quarto volumine, Italiam. *Brutus*, inquit, *intelligens quid vellet declarare deus, ubi quam celerime Italicam terram ascendit, procedens, osculatus est terram, hanc esse putans omnium hominum matrem.* PINT. — *Laur.* Atqui non Delphicam, sed Italiam tellurem osculatum esse refert Dion. Halic. A. R. lib. IV, pag. 265. Atque id forsitan oraculo con-

gruentius fuit, imperium portendenti ei viro, qui matrem prior oscularetur. Sed Plinio Livius suffragatur, lib. I, pag. 20. H.

Sola non icitur. Id Veteribus quidem creditum: negat Recentiorum experientia. H. — Id falsum esse experientia demonstravit. At certum est resinosas arbores fulmini esse minus obnoxias, illud etiam repellere. Contra aquosae arbores saepe fulminibus icipiuntur. Quod ad electricae vis leges merito refert Cl. Toaldo. BERT.

Honorem ei habitum, etc. Et, si quando imperatores de hostium exercitu deleti, aut expugnata urbe ad aenium scriberent, litteris exornandis, quas nunc victrices, nunc laureas appellabant. Quin et lidem insigni victoria parta, laureatis fascibus incedebant, nuntios cum laureatis iaculis mittebant, navesque laureas, aut vltatas. DAL.

Pollui oleam fas non est. Castitas etiam requiritur in oleae cultura. Constantinus lib. IX ΓΑΜΠΟΥΚΩΝ Pallad. lib. I, cap. 9. DAL.

Accendi ex his altaria. Geminio lapsum esse errore hoc loco Plinium

quidem manifesto abdicat ignes crepitu, et quadam detestatione: interaneorum etiam vitia et nervorum ligno torquente. Tiberium principem tonante caelo coronari ea solitum ferunt contra fulminum metus. Sunt et circa Divum Augustum eventa eius digna memoratu. Namque Liviae Drusillae, quae postea Augusta matrimonii nomen accepit, quum pacta esset illa

nonnemo arbitratus est: et sermonis vitio, qui *accendi altaria* dixerit: et *ταυτολογία* pariter reprehendenda, qui *altaria* et *aras* copularit, quum eiusdem significatus esse vox utraque videatur. Sed falsa utroque eo nomine haec criminatio est. Nam et Maro ipse sic loquutus, Aen. lib. VIII, vs. 285: *Inocensa altaria circum*. Et valet hic potissimum Servii animadversio in illud eiusdem vatis, Ecl. VIII: *Corripuit tremulis altaria flamma: Altaria dicuntur, et quae continent, et quae continentur ab eis: nunc vero ipsa quae possuntur*. Ad alterum vero criminationis caput, quod de *ταυτολογία* est, adeo non eo nomine culpandus auctor videtur, ut insignis potius eruditionis specimen eo ipso dederit. Nam ut apposite idem Maronis interpretes in illud *περὶ* Ecl. V: *en quatuor aras Ecce duas tibi, Daphni, duaeque altaria Phoebō*. Fecl, inquit, aras quatuor, tibi o Daphni, duas: et duas aras Apollini, quae sint altaria. Novimus enim aras diis esse superis et inferis consecratas: altaria vero esse superiorum tantum deorum, quae ab altitudine constat esse nominata, quae nunc dat Apollini quasi deus, Daphnidi vero aras ponit: nam licet eum dixerit deum, tamen mortalem fuisse manifestum est. H.

Laurus quidem, etc. Inde Graecis

δάφνη quasi *δάφνη* dicitur. Crepitu eum sonorum portendere felicia existimatum a Theocrito, Lucretio, Porphyrio: contra vero, laurum inietam igni et tacitam, tristitia: *Laurus ubi bona signa dedit, gaudete coloni*, Propert. *Et tacet extincto laurus adusta fumo*. Rhodig. lib. V, cap. 7. Dat.

Interaneorum. Ligno, seu cortice, si devoretur, interaneis nervisque utili; nam calculos rumpit, aliaque praestat, quae dicuntur lib. XXIII, cap. 80. H.

Tiberium. Sueton. in Tiber. cap. LXVI. Vide quae diximus lib. II, cap. 56. H.

Circa Divum Augustum. Idem in Augusto, et Dion. lib. XLVIII. Dat.

Augusta iure matrimonii cum Augusto in Augustae nomen assumpta est. H. — *Quae*, etc. Id Augustae nomen, Liviae passim Plinius noster attribuit: nunc etiam a viva usurpatum testatur. Vnde Tranquilli locum vitiatum obiter emendamus, in Claudio, cap. XI: *Aras Liviae... divinos honores... matri Carpentum, et cognomen Augustae ab avia recusatum*. Lage ab *viva*, ne ab *avia*, quae Livia Augusti fuit, recusatum id cognomen putes; aut Tranquillum bis hallucinatum confitere: primum quod Augustae nomen Liviam habuisse negat, dum viveret: nam id nomen ei adhuc viventi nummi antiqui tribuunt, tum

Caesari, gallinam conspicui candoris sedenti aquila ex alto abiect in gremium illaesam; intrepideque miranti accessit miraculum, quoniam teneret rostro lauream ramm onustum suis baccis. Conservari alitem et sobolem iussere aruspices, ramumque enim seri, ac rite custodiri. Quod factum est in villa Caesarem, fluvio Tiberi imposita iuxta nonum lapideam Flaminia via; quae ob id vocatur Ad gallinas: mi-
s reque silva provenit. Ex ea triumphans postea Caesar, laurum in manu tenuit, coronamque capite gessit: ac deinde imperatores Caesares cuncti. Traditusque mos est ramos, quos tenuerunt, serendi, et durant silvae nominibus suis discretas, fortassis ideo mutatis triumphalibus. Vnius arborum latina lingua

Graeci, tum Latini: deinde quum a Claudio Imp. datum matri Augustae nomen comminiscitur: nam illud ANTONIA AVGVSTA Claudii mater, natalium iure gesserat: Antonia a M. Antonio patre dicta; Augusta a matre, Augusti sorore. Feminae deinceps caeterae ab Augustis, seu viris, seu femineis, vel a Caesaribus natae, aliquidem nummi earum honori cuderentur, Augustae appellabuntur. Hunc vero ipsum Plinii locum forte rectius ita legas, quae postea Augustae matrimonio nomen accepit. Vtut est; sententia est, matrimonii quasi dotem fuisse Augustae cognomen: quod et Marcelli Empirici locus haud obscure innuit, in quo et matrimonii vocem accipi pro uxore dignum notatu est: Augustam, inquit cap. XIII, constat hoc iam Messalinam, deinde aliorum Caesarum matrimonia hoc denotificio sua sunt. Vti nempe servitia pro servis, pro ministris ministeria Latini dixerunt. H.

Gallinam. Hoc prodigium verbis

totidem fere narrat Dio lib. XLVIII, pag. 389. Etiam paulo dilucidius Tranquillus in Galba, cap. 1. H.

Nonum lapidem. Nonum milliare, Plutarcho; Tiberius Gracchus vias milliaribus dimensus est omnes, quod spatium parum esset ab octo stadiis, eiusque mensurae notam lapideam columellam statuit: ac praeterea ex utraque parte vias lapides parum ab invicem distantes disposuit, e quibus facilius salire in equum liceret, nec tamen aversos opus esset; quos in loco ἀνὰ στάδια quidam staphain nostram exponunt, alii servum coram domini prehensis natibus utvolentem. Iude usus obtinuit, ut miliaris lapis vocetur. Brissonius, lib. IV, cap. 9. DAL.

Ad gallinas. Sueton, loc. cit. Tanta pulorum soboles provenit, ut hodie quoque ea villa ad Gallinas vocetur: tale vero laetum, ut triumphaturi Caesares inde laureas decerperent, etc. HARD.

Mutatis triumphalibus. Abiecto eo

nomen imponitur viris. Vnius folia distinguuntur appellatione : lauream enim vocamus. Durat et in Vrbe impositum loco , quando Loretum in Aventino vocatur , ubi silva lauri fuit. Eadem purificationibus adhibetur : testatumque sit obiter et ramo eam seri , quoniam dubitavere Democritus atque Theophrastus. Nunc dicemus silvestrium naturas.

genere laurus sterili, quo dictum est olim triumphantes uti cap. 39, laureisque ex hac potius silva petitis. Hæro.

Nomen imponitur. Vt Tullio Ciceronis liberto, Laurese cognominato, de quo lib. XXXI, cap. 3. H.

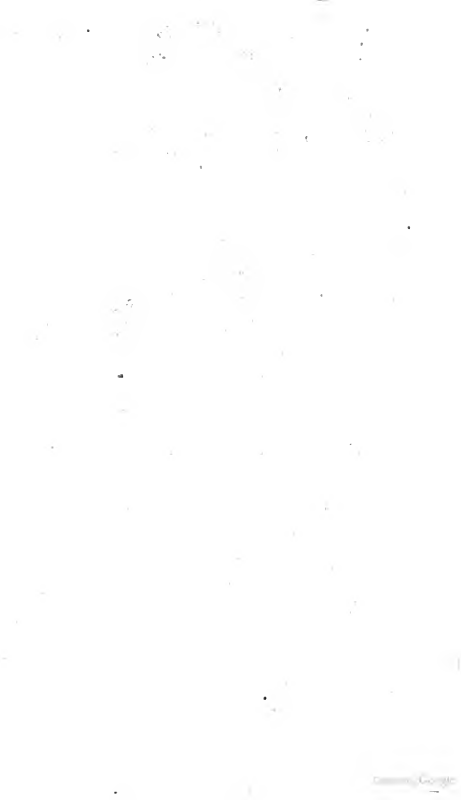
Vnius folia. In hoc uno genere, aliud arbori, aliud folio nomen H.

Quando Loretum. In regione Urbis

XIII, teste P. Victore, et Aventinus mons fuit, et vici duo Loreti maioris ac minoris. Vide et Tabulam regionum ac vicorum urbis Romæ, apud Gruterum pag. 250. H.

Eadem. De purificationibus Veterum dicemus lib. XXV, cap. 59. H. *ut ramo.* Vti dicemus lib. XVII, cap. 44. H.

Theophrastus. Lib. II, cap. 4. Dal.

EXCURSVS I

DE OLEA

CARMEN A IOH. PASSERATIO CONDITVM ANN. 1588.

Ad Plinii lib. XV, cap. 4-8.

Ioh. Passeratii carmen ab Hard. iure laudatum, not 4 cap. 4 huiusce libri, exceptis tantum locis qui minus ad rem nostram pertinere videbantur, ex doctissimi viri iudicio, partim transcribere nulli dubitavimus. Quippe non supervacaneum duximus aliquid ex *ποιναις* deerpere, si, quo in pretio fuerit olim una ex nostris celebratissimis arboribus, melius cuivis innotesceret; praesertim quum totius fere opusculi *summa* ex allegatis ipsius Secundi capitibus paene ad verbum expressa fuerit.

Alnam oleae stirpem capimus, quam Pallas in arce
 Actaea statuit, victi monumenta tridentis.
 Nam gemino nuper positus a Cecrope muris,
 Cum patruo certasse ferunt de nomine terrae.
 Ille prior, vasti qui nactus regna profundi,
 Vertendis acrem glebis, belloque frementem,
 Cuspide fudit equum, percussit e vulnere saxi.
 At dea, cui torva munitum Gorgone pectus,
 Ut priusquam emissa tellurem diffudit hasta,
 Exsiluit baccis onerata nitentibus arbor;
 Addictamque tulit bisseño a iudice palmam.

Pacifera auctori pacis debetur oliva.
 Hac caput evinctus genitor, qui fulmina torquet,
 Auratum ingreditur limen stellantis Olympi.
 Gestat et hanc dextra Iovis internuncius Arcas.
 Vatis illa piis intonsosnectere crines,
 Lustrantique novis cum frugibus arva colono,
 Romuleique solet cui credita cura triumphi.
 Cepit Erechtheis haec praemia victor Athenis,
 Dux et ovans dominae quum se pedes intulit Urbi.
 Vos quoque quintiles invicti Caesaris idus,
 Felici turmas equitum cinxistis oliva.
 Contenta est cultu modico, nec plura referre

PLIN. N. H. TOM. V.

Gg

Villa potest arbor tutandae comoda vitae.
 Vtique sator fructus carpat serique nepotes,
 Bis decies denos aetatem extendit in annos.
 Glaucus honor foliis, cognato et ab aethere ductus:
 Frigidus hiberno nec flamine detuit Auster.
 Frondibus et stirpi tanta est reverentia sacrae,
 Numina nulla suis uri ut patiantur in aris:
 Exigat et poenas usu polluta profano.
 Medorum facibus quondam succensa nefandis,
 Vno eodemque die (voluit Tritonia virgo)
 Mensuram in cubitum recrevit adulta duorum.
 Religione viget; castaeque accepta Minervae,
 Plantanda est puris manibus, purisque legenda.
 Rore levi et terna fontanae aspergine lymphae,
 Purgat ab exsequiis redeuntem et funere turbam.
 Trux licet ipsa in armis erret Gradivus in armis,
 Perque acies rapiat rorantes sanguine currus,
 Supplicis ille tamen si forte adspexit olivae
 Velamenta procul, rabies de pectore cedit;
 Tela minaeque cadunt: belli obliviscitur hostis.

.....
 Multiplices oleae fortis, adeoque salubres,
 Maxima Socratisae fuerint ut fercula coenae:
 Innocuo pastu cessantem hortantur oressin,
 Languidaque infirmi stomachi fastidia pellunt.
 Talibus olim epulis mirmecumque assucta iuventus,
 Tradebat longae viridentia membra senectae.
 Iode liquor manat, duris dum bacca trapetis
 Frangitur, homines valide qui roborat artus;
 Quo sine pulvereae certamina nulla palaestrae;
 Sidus ut Orbaliū, pelagi qui temperat iram;
 Qui rigidum ferrum emollit; caecisque sub undis
 Dat lucem atque animam, quum spargitur ore natantum.
 Laoiferae pensis dextrae; studiisque severis
 Invigilat, servatque aeternae lumina Vestae.
 Naturae arcana et in hoc mirabere vires:
 Quod lapidem Lycium, vel calcem, ubi frigida lympba
 Accendit, calidum contra restinguit olivum.
 Quis divum aut hominum tam chri muneris auctor?
 Nempe is nectareo qui nobis aemula succo
 Mella dedit vimque austeri domitura Lyaei,
 Pastor Aristaeus: Libycis quem mater arenis
 Ediderat cupido compressa ab Apolline uympha.
 Est etiam nigrae non pessimus usus amureae:
 Hortorum haec caecae metuit quae munda supellex.
 Gramina, et agricolae metuit quae munda supellex.
 Hac silvae Alcinoi, frugesque, et laeta ulciscunt

Detergo vitlo scabrae rubiginis aera,
Arboreis eadem morbis, morbiisque medetur
Quadrupedum; sterilesque iubet plaguescere campos.
Quin et materies oleae putrescere nescit
Conditæ sub terra, Pylium sub fluctibus ævum
Durat, et augustis lignum venerabile templis,
Sanctorum gerit effigiem vultusque deorum.

.....

EXCVRSVS II

DE OLEAE CVLTVRA

Ad ea Plinii verba, lib. XV, cap. 1:

§ I. *Hesiodus quoque in primis cultum agrorum docendam arbitratus vitam, negavit oleae satorem fructum ex ea percepisse quemquam: tam tarda tunc res erat. At nunc etiam in plantariis serunt, translatarumque altero anno decerpuntur baccae.*

« L'olivier ne se sème point, parce qu'il lève difficilement de graine, que son accroissement est fort lent, et que ce procédé soumettrait le plan qui leverait à une greffe, parce qu'une olive franche ne produit qu'un sauvageon; au lieu qu'en plantant des rejetons ou des caïeux qu'on élève quelque temps dans des pépinières, et qu'on transplante ensuite, ceux-ci peuvent donner du fruit au bout de deux ans.

« Les Romains ne sèment pas certainement des olives; ils n'avaient pas recours à un tel procédé pour se procurer des plants, qu'ils pouvaient obtenir d'une façon bien plus avantageuse. Il n'est pas moins vrai aussi que Pline ait entendu qu'on les sème, puisqu'il dit ailleurs: *Si quis quaerat quod tempus oleae serendae sit, agro siveo per sementem*. Lib. XVII, cap. 30.

« S'il avait été question de semer la graine (quod falso credidisse quoque videtur nostras Poininet de Sivry, qui locum hunc sic interpretatur: *présentement on le sème dans les pépinières*), Pline se serait exprimé autrement; au lieu d'*oleae*, il aurait dit *olivae*: il aurait désigné le fruit, non le plant. Vainement objecterait-on qu'on devait conserver l'olivier dans les pépinières assez de temps pour qu'il fût en état de produire la seconde année de sa transplantation; on s'écarterait alors du sens de Pline, suivant lequel l'olivier n'est plus aussi tardif qu'autrefois: car ce serait plutôt en la semant, qu'en voulant le multiplier par d'autres procédés, que se vérifierait la mot d'Hésiode, « qu'on ne cueille jamais d'olive sur un olivier qu'on a planté. »

§ II. *Verumtamen et tondentur (oleae), quam et vites; atque etiam interradi gaudent.* Cap. 2.

« Faute de comprendre le sens du mot *interradi*, on fait dire à Plin que l'olivier doit être taillé et quelquefois élagué; mais la mot *élaguer*, qui est une dépendance de celui de *tailler*, doit être sous-entendu et compris dans celui de *tondentur*. Ces deux opérations qu'on fait subir à l'arbre ne diffèrent pas assez pour qu'on doive supposer que les Latins se soient servi

du verbe *interradere*, afin d'exprimer une opération dont le signification eût été de donner du jour à un arbre, en coupant ses branches intérieures ou superflues. L'expression littérale d'*interradere* ne peut se rendre que par celle de *racler*, de *ratisser* la partie du cep, à l'endroit où elle commence à être à découvert. Elle répond à une pratique usitée à l'égard de l'olivier. Cet arbre pousse du haut de sa souche de petites racines filamenteuses qui paraissent à découvert quand il est déchaussé, et qui sont recouvertes de terre quand on le l'attention de le chauffer. On croit que ce cheveu le dessèche : pour prévenir cet inconvénient, on en dégage le souche, on la ratisse, *interradiat*. C'est ce qui fait dire ensuite à Pline que les oliviers prospèrent davantage quand on les débarrasse de ce cheveu.

« Si ces filaments n'avaient été qu'extérieurs, les Latins ne se seraient sans doute servi que du verbe *radere*. En employant celui d'*interradere*, ils ont voulu dire qu'il falloit ratisser intérieurement. Que peut-on donc ratisser de la sorte, si ce n'est les fibres chevelues de la partie supérieure, qui sont le plus souvent intérieures, surtout quand l'olivier reçoit les leçons convenables ? »

Non praetercundam iudicavimus novam prorsus et ad hoc tempus ineditam Gerardi opinionem, quanquam in interpretatione a vulgari sensu diaccedat, et ipse Columella quam laudat ad hunc locum Harduinus, refragari videatur. Peritissimi viri his in rebus auctoritatem negligere nobis religio fuit; litem dirimendam erhoris colendae artem edoctus quivis suscipiat.

§ III. *Olivae constant nucleo, oleo, carne, amurea. Sanies est haec eius amara; fit ex aquis, ideo siccitatibus minima, riguis copiosa. Cap. 3.*

« Les mots *amurea* et *sanies*, qui expriment deux produits différents, sont également rendu dans toutes les traductions par celui de *lie* : il s'en faut cependant de beaucoup que ces deux termes expriment la même chose, ni que Pline ait prétendu que la lie dût provenir d'une surabondance aqueuse, ce qui est vrai à l'égard du *sanies*, et faux quant à l'*amurea*.

« Le *sanies* de Pline est cette eau noirâtre que les olives déposent lorsqu'on les entasse, et surtout lorsqu'on les foule, afin de pouvoir les conserver et d'en prévenir l'échauffement. A la faveur de cette compression, les olives se déchargent d'une eau teinte d'une couleur noirâtre, et d'un extrait gommeux amer et acerbe qu'elle dissout : elle sort ainsi sans aucun mélange de partie huileuse : ce qui n'est pas surprenant, vu l'immiscibilité de ces deux substances. Quand les olives sont charnues, et qu'elles ont essuyé des pluies fréquentes, cette eau noirâtre est plus abondante, parce qu'elle est d'autant plus imbibée. A ce caractère on doit reconnaître le *sanies amara*, son origine ; son produit plus ou moins considérable : *fit ex aquis; ideo siccitatibus minima, riguis copiosa*.

« Ce *sanies* se rapporte à l'olive ; mais dans le sens de Pline il n'est pas partie constituante de ce fruit comme l'*amurea*. Pline se sert ici au figuré d'un terme reçu en médecine. La sanie est une humeur dégénérée, un écoulement purulent qui n'entre point naturellement dans la composition

de nos humeurs. En comparant le goût amer et acerbe de cette eau noirâtre qui découle des olives, avec la saveur de l'huile et les autres parties constituant de l'olive, Pline n'a du regarder le *sanie* que comme un produit vicieux opposé à l'huile, et comme une matière étrangère plus ou moins abondante, selon que les olives en étaient plus ou moins chargées.

« L'eau bouillante qu'on répand sur les olives écrasées entreline avec les parties huileuses de l'olive une seconde sanie qui diffère de la première, en ce que cette seconde se trouve mêlée avec une eau étrangère, dont la chaleur a détaché tout ce qui n'a pas résisté à son action; mais ce n'est pas de cette sanie qu'il est question dans Pline: ce qui est prouvé par son observation, qu'elle est plus abondante quand la saison est pluvieuse que par un temps sec. La différence des saisons n'en mettrait aucune dans le produit de la seconde sanie, qu'on n'obtient que par l'eau bouillante et par artifice.

« Si ce que nous venons de dire ne suffisait pas pour lever tous les doutes, nous pourrions ajouter que l'eau contenue dans les olives n'en saurait augmenter la lie. « *Sanies fit ex aquis*, » dit Pline. En voulant que la lie provienne d'une surabondance squeuse, on ne songe pas qu'une plus grande quantité d'eau, qui est immiscible avec l'huile, n'est pas capable d'en augmenter la partie limoneuse. »

Hactenus Gerardi notas transcripsimus: nunc filium Doct. patre non indignum de *amurea* fusius disserentem audiamus :

« Pour compléter l'explication de ce passage, on auroit dû donner la version du mot *amurea*, sur lequel le commentateur ne fait pas connaître son opinion. Pline signale par cette expression le sédiment que l'huile dépose dans les vases qui la renferment, lorsqu'elle y a séjourné durant quelque temps. Ce sédiment est formé par des matières crasses, hétérogènes, qui enveloppent et entretiennent avec elles des parties huileuses que les procédés de la fabrication n'ont pas pu réussir à séparer complètement. Ces matières spécifiquement plus pesantes que l'huile, descendent au fond des vases; et celle-ci étant débarrassée prend une couleur et devient claire et limpide. On a soin de transvaser l'huile dans les premiers jours du mois de juin; on réunit ensuite tous les dépôts qu'elle a laissés, et soit en les exposant aux ardeurs d'un soleil d'été, soit par l'action du feu, on dégage toute la partie huileuse de ce sédiment, qui s'en sépare par l'effet de sa légèreté spécifique. Il ne reste plus après cette opération qu'un *caput mortuum*, composé de terres, d'ordures, et des parties ligneuses, qui par leur petit volume s'échappent des caños de spart ou de jonc dans lesquels on presse la pâte.

« Il est à remarquer à l'appui du sens que le commentateur (M. Gérard père) attribue au mot *sanies*, que les années pluvieuses n'augmentent en aucune manière le volume de l'*amurea*, tandis qu'elles accroissent considérablement celui de l'eau noirâtre qui se dégage des olives par l'effet de la légère pression qu'on exerce sur ce fruit avant d'en extraire l'huile. Le sédiment déposé par ce liquide au fond des vases qui le renferment, est plus abondant lorsque les olives ont été attaquées par les vers. Ces chenilles, après s'être saturées de la chair, triturèrent et pulvérisèrent une partie du noyau, et les corps de ces insectes avec les parcelles les plus délicieuses du noyau contribuent à augmenter le volume de l'*amurea*.

« Les olives ne rendent le *sanjes* que par leur entassement et par l'effet de la pression légère qu'on exerce sur-elles en les foulant. Sans cette opération, l'eau noirâtre dont on les dégage resterait mêlée et confondue avec l'eau bouillante dont on échauffe la pâte ; et comme cette méthode n'est pas généralement répandue, il s'ensuit que dans les lieux où on ne la met pas en pratique, on n'obtient pas de *sanjes*. C'est un fait propre à exciter notre curiosité, d'apprendre par quelques mots de Pline que de son temps on pratiquait une opération préparatoire sur les olives avant d'en extraire l'huile, et que l'usage s'en est maintenu dans certaines localités.

« Les dictionnaires, toujours habiles à se copier, ont répété les uns des autres que Virgile s'était servi du mot *amurca*. » Cependant le père La Rue, qui a si péniblement compulsé tous ceux que ce poète a employés dans ses ouvrages, n'a pas fait mention de celui-ci. S'il en a fait usage, ce doit être dans les Géorgiques : on peut facilement en faire la recherche dans l'auteur lui-même.

« Il serait curieux de savoir quelle est la distinction que les traducteurs italiens et espagnols ont établie entre les mots *amurca* et *sanjes*. Je parle seulement de ceux de ces deux nations, parce que l'olivier est cultivé dans ces contrées, et qu'on y connaît la fabrication des huiles. On voit par tout ce qui a été dit précédemment, que sans cette connaissance il n'est pas possible de saisir la pensée de l'auteur original. »

Excerptae ex Emendationibus adhuc ineditis Clarissimi nostratis Gerardi notae.

« Bis hoc vocabulum occurrit in Georgicis, et cum Plinio consentit Virgilius. Ille enim, cap. 8, supra pag. 391, dicit *amurca semina frugum perfundit*, et *morbis quadrupedum illa medendum esse*. Hic autem lib. I, 491 : « *Semina vidi equidem multos medicare serentes, Et nitro prius et nigra perfundere amurca.* » Et lib. III, de ovium morbis, v. 448 : « *Aut toasum tristi continguat corpus amurca.* » Quae loca in nostro Indice Virgiliano comparent. En. P.

C. PLINII SECVNDI NATVRALIS HISTORIAE

LIBER XVI.

I.

Pomiferae arbores, quaeque mitioribus succis voluptatem primae cibis attulerunt, et necessario alimento delicias miscere docuerunt, sive illae ultro, sive ab homine didicere blandos saponos adoptione et connubio, idque munus etiam feris volucrisque dedimus, intra praedictas constant. Proximum erat narrare glandiferas quoque, quae primae victum mortalium aluerunt, nutrices inopis ac ferae sortis, ni praeverti cogeret admiratio usu comperta, quae-
nam qualisque esset vita, sine arbore ulla, sine fru-

I. *Miscere*. Sic ex MSS. em. Hard. cons. MS. et Ch. *immiscere* Gr. et Al. Ed. P.

Adoptione. Insignione. HAAR.

Idque munus. Vt iucundioribus nempe ism fructibus, mitioribusque, opera nostra, vescantur. II.

Quae primo victum mortalium aluerunt. Primae, non primo, archetypum Toletanum. Caeterum commovere hic lectores libuit, deseri nos in praesenti volumine reliquisque inae-

quentibus, a semiveteri illo exemplari bibliothecae florentissimae huius Salmanticensis Academiae, cuius testimonio in superioribus usi sumus: neque enim plures quindecim libros illud complectitur: reliquum praesi-
di nobis superesse in uno tantum Toletano codice, tantae tamen integritatis, ac in locis numerosissimis tam indubitatae fidei, ut quod de Platone dixit Antimachus, solus sit instar omnium. PRAT.

tice viventium. (1.) Diximus et in Oriente quidem iuxta Oceanum complures ea in necessitate gentes. Sunt vero in septemtrione visae nobis Chaucorum, qui maiores minoresque appellantur. Vasto ibi meatu, bis dierum noctiumque singularum intervallis, effusus in immensum agitur Oceanus, aeternam operiens rerum naturae controversiam: dubiumque terrae sit, an parte in maris. Illic misera gens tumulos obtinet altos, aut tribunalia structa manibus ad experimenta altissimi aestus, casis ita impositis: navigantibus similes, quum integant aquae circumdata: naufragis vero, quum recesserint: fugientesque cum mari pisces circa tuguria venantur. Non pecudem his habere, non lacte ali, ut finitimis, ne cum feris quidem dimicare contigit, omni procul abacto frutice. Vlvæ et palustri iunco funes nectunt ad praetenda piscibus retia: captumque manibus lutum ventis magis, quam sole siccantes: terra cibos, et

Diximus et in Oriente. Lib. XIII, cap. 50: *At in Oriente mirum est, statim a Copto per solitudines nihil gigni præter spinam, quæ silens vocatur, et hanc raram admodum.* HASD.

Chaucorum. De his dictum est lib. IV, cap. 29. HASD. — *Nunc la Frise.* BORT.

Vasto ibi meatu. Cursu, fluctuque late discurrentis aquae: diei unius noctisque spatio hic ibi maris aestu ex alto sese incitante ad ingentem altitudinem, eodemque impetu, quo effusus est, relabente. H.

Aeternam. Tractum ingentem obtegit Oceanus, de quo lis esse aeterna possit, terrane, an maris pars sit appellanda. HASD. — *An parte.* Bene editio princeps, *an pars maris.* BORT.

Tumulos. Terrenae molis aggeres. HASD.

Aut tribunalia. Tuguriola et casae, quae aggerum parti imponuntur, quo altissimum maris aestum minime perungere saepe experti sunt, sive *σιρωνιζός*, sive *πεταροσιζός*, quod sint in loco sublimi posita, tribunalia vocant. HASD.

Quum integant. Quum integant aquae circumiectam planitiem.

Naufragis. In vado haerentibus. HASD.

Captumque manibus. Scribendum reor *capiente manibus*, ut intelligas piscem. FIST.

Lutum ventis. Bituminosas nigraeque glebas intelligit, caespitesque utiles, quos Belgae *Turfas* vocant, nostri *des tourbes*. Hæc in segmenta

rigentia septemtrione viscera sua urunt. Potus non nisi ex imbre servato scrobibus in vestibulo domus. Et hae gentes, si vincantur hodie a populo romano servire se dicunt! Ita est profecto: multis fortuna parcit in poenam.

II. Aliud e silvis miraculum: totam reliquam Germaniam replent, adduntque frigori umbras: altissimae tamen haud procul supra dictis Chaucis, circa duos praecipue lacus. Littora ipsa obtinent quereus, maxima aviditate nascendi: suffossaeque fluctibus, aut propulsae flatibus, vastas complexu radicum insulas secum auferunt: atque ita libratae stantes navigant ingentium ramorum armamentis, saepe teritis classibus nostris, quum velut industria fluctibus agerentur in profundas stantium noctu, inopesque remedii illae, praelium navale adversus arbores inirent. (II.) In eadem septemtrionali plaga Hercyniae silvae roborum vastitas intacta aëvis, et congenita

quadrata sectae, sic apte disponuntur, ut vento perflante magis, quam sole siccantur. Harum usus in Belgio et Picardia frequens: nec illi aliter in culina usuque domestico, quam ligno, aut carbone utuntur. Singularem de his distribam Lüd. Guicciardinus subiunxit Hollaëdiae delineationi Geographicae a se institutae. Scripsere de hoc argumento et alii, quos laudat V. Clar. Du Cange in Glossario, verbo *Turba*. H.

Multis fortuna, etc. Publius Laberius: *Fortuna multis parcere in poenam solet*. DALG.

Parcit in p. MSS. *parciat*. II.

II. *Circa duos lacus*. Locorum faciem mutavit moris violentia; eaque loca nunc mare, quod appellant *Zu-*

dersee, ut diximus lib. IV, cap. 29. HASO.

Armamentis. VI ingentibus armis, cum velis navium, et armamentis, classes, quae lita occurrerent, terrentur. HASO.

In proras. In proras navium, quae noctu stabant immotae. H.

Hercyniae silvae. Melsae Hercyniae silvae magnitudo sexaginta dierum itineris est ab Istro usque ad Neccarum. Ea *Schwärzwaldt* dicitur: a Moeno usque ad fluvium Lonam, quem et *Mond* vocant prope Confluentiam, *Wenterwaldt*. Inde Franconiæ ab Hassia et Thuringia dividens, in Bohemiam, Moraviam, Sarmatiam, Pannoniam, Getas porrigitur, variis appellata nominibus. DAL.

mundo, prope immortali sorte miracula excedit. Vt alia omittantur fide caritura: constat attolli colles occursantium inter se radicum percussu: aut ubi sequuta tellus non sit, arcus ad ramos usque, et ipsos inter se rixantes, curvari portarum patentium modo, ut turmas equitum transmittant: (III.) glandiferi maxime generis omnes, quibus honos apud Romanos perpetuus.

III. (IV.) Hinc civicae coronae, militum virtutis insigne clarissimum: iam pridem vero et clementiae imperatorum, postquam, civilium bellorum profano,

Attolli colles. Ob radicum molem et occursum, in colles solum intumescere. HARD.

Arcus. Vbi terra fuerit levior, erumpentibusque radicibus ceaserit, ibi arrigere sese radices in arcum, seu fornecem, ad ramos usque. H.

Rixantes. Collisu velut dimicantes. HARD.

III. *Civicae coronae.* Corona querna, et draconum voluminibus olim Triviae Dianae, τῆς ἐνοδίας, sive τριποδίδου, quam eandem esse cum Hecato putabant, imaginem coronare mos fuit. Sophocles in Rhizotomis apud interpretem Apollonii: Ἡς δίστορα, καὶ πῦρ ἐπὶ τῆς ἐνοδίας ἑκάτης πέγγος τὸ δὲ Ὀλύμπου πολλὸν προσέειπε. καὶ γὰρ ναῖουσ' ἐπ' αὐτὴς τριπόδους, στεφανωσάμενη δρυσὶ καὶ πλεστάταις αἰῶν στήριχται δρυκόντων. Hanc coronam ut inferis diis, sic etiam Parcia imponebant. Catullus: *Hic corpus tremulum complectens undique quercus, Candida purpureis ramis induxerat ora. Purpureis, τοῖς ἀγλαῖς.* SCAL. — *Hinc civicae coronae.* Nempe e glandifero genere arborum. Huic coronae duplex e re nomen inditum: ut a cive servato, et servatore civica

diceretur: a materia, unde plectebatur, quercea, vel querna. H.

Militum. Illi uni seposita haec olim corona fuit, qui e manibus hostium civem romanum eripuisse. Sile olim Coriolano data, quoniam sic lege cautum erat, inquit Plutarch. in eius vita, pag. 214: Τοῦτον γὰρ ὁ νόμος τῷ πολίτῃν ὑπερασπιστῇ τῆς δρυὸς στήριχτον ἀποδίδωκεν. HARD.

Clementiae imperatorum. Hac ratione Palatinae aedes, et Augustae quercu coronabantur, ut regis sacrorum, flaminis, Pontificis maximi, lauro. Alex. ab Alexandro, lib. III, cap. 27. Ἰλα. — *Et clementiae.* Caesari Dictatori post bella civilia decretam esse coronam civicam, tamquam patriae servatori, auctor est Appianus BeH. Civ. lib. II, pag. 494: καὶ στέφανος ἐκ δρυὸς ... ὡς σωτὴρ τῆς πατρίδος. Ex eo deinde postea Augustae domus sempiterna gloria quercu triumpharunt, ut verbis utar Valerii Max. lib. II, cap. 3. Fuit nempe in vestibulo quercea corona. HARD.

Profano. Scelere et calamitate. Ita MSS. omnes. HARD.

meritum coepit videri, civem non occidere. Cedunt his murales, vallaresque, et aureae, quanquam pretio antecedentes. Cedunt et rostratae, quamvis in duobus maxime ad hoc aevi celebres: M. Varrone e piraticis bellis, dante Magno Pompeio: itemque M. Agrippa, tribuente Caesare e Siculis, quae et ipsa

Meritum. Nam imperatorum clementiam oblique perstringit, ad id mihi visus alludere, quod Tullius dixit Philipp. II: Quod est aliud, P. C. beneficium latronum, nisi ut commemorare possint, iis se dedisse vitam, quibus non elemerint. H.

Et aureae. Tergeminum hic coronae genus intellige: murale, vallare, aureum. Sic in vetustis inscriptionibus, apud Gruterum distinguendae, pag. 375: CORONA. MVRALI. VALLARI. AVREA. quod Scaligero lauit, qui Gruterianum Indicem concinnavit: constatque liquidum ex altera inscriptione, pag. 430: CROONIA. MVRALIS. AVS. II. VALLARIENS. II. CLASSICIS. II. AVATIS. II. Aurea a Plinio intelligi arbitrat triumphales, quas ex euro fieri solitas Gellius testatur lib. V, cap. 6, quanquam et murales idem, castrensesque seu vallares, et classicae ex euro perinde factitatas esse ait: quod et Plinius ipse videtur innuere, cap. 5. Neque tamen semper fuere, ut ex Tranquillo liquet, in Augusti, cap. xxi: *Dona militaria aliquantulum facilius, phaleras et torques, quidquid auro argentoque constaret, quam vallares ac murales coronas, quae honore praecellerent, dabat: hasquam paucissime, et sine ambitu, ac saepe etiam obligatis tribuit.* Praelatam euntem auro civicam praeterea declarat hic Augusti iocus apud Fabium, lib. VI, cap. 3: *Quum ei Galli torquem aureum centum pondo dedissent, et*

Dolabella per ictum, tentans tamen ioci sui eventum, dixisset: Imperator, torque me dona: Mulo te, inquit, civica donare. Muralis porro coronae est, inquit Gellius, lib. V, cap. 6, quae donatur ab Imperatore, qui primus murum subiit, inque oppidum hostium per vim ascendit: ideoque quasi muri pinnis decorata est. Castrensis (eadeque vellaris), est corona, quae donat eum Imperator, qui primus hostium castra pugnans introivit. Ea corona insigne valli habet. H.

Et rostratae. Sive navales, eademque classicae: quibus donabatur is, qui primus in hostium navem armatus vi transiret: ea quasi navium rostris insignita est. Ita Gellius, l. c. Haso.

M. Varrone. De eo diximus I. VII, cap. 31. Haro.

Itemque M. Agrippa. In denarium entium gentis Vipsaniae, Marci Vipsanii Agrippae altera parte signatum caput est, cum rostrata corona, altera Neptunus delphinum manu dextra gestans: in alius denarii parte altera, caput Agrippae cum civica et rostrata corona, altera Augusti caput. DAL. — *M. Agrippa* Epitome Livii, lib. CXXIX: *M. Agrippa navali corona a Caesare (Augusto) donatus est: qui huius nemini ante eum habitus est, nempe a Caesare.* Virgilius, Aen. lib. VIII, v. 682: *Parte alia, ventis et Divis Agrippa secunda, Ardens, agmen agens: cui belli insigne superbum,*

piratica fuere. Antea rostra navium tribunali praefixa fori decus erant, veluti populo romano ipsi corona imposita. Postquam vero tribunitiis seditionibus calcari ac pollui coepere, postquam vires ex publico in privatum magis, singulisque civium quaeri, et sacrosancta omnia profana fecere, tum a pedibus eorum subiere in capita civium rostra. Dedit hanc Augustus coronam Agrippae: sed civicam a genere humano accepit ipse.

IV. Antiquitus quidem nulla, nisi Deo, dabatur: ob id Homerus caelo tantum eas, et praelio universo tribuit: viritum vero ne in certamine quidem ulli. Feruntque primum omnium Liberum Patrem imposuisse capiti suo ex edera. Postea Deorum honori sacrificantes sumpsere, victimis simul coronatis. Novissime et in sacris certaminibus usurpatae: in quibus hodieque non victori datur, sed patriam ab eo coro-

Tempora navali fulgent rostrata corona. Sicula bella sunt, quae adversus Lepidum et Sextum Pompeium gessit Augustus. HARD.

Rostra navium. Ex nere illa fuerunt, unde aeratae naves, rostratae, Graeci χαλκήρεϊς, et χαλκήρεσσι. Virgil. lib. IX: Quot prius aeratae steterant ad littora puppes. Brod. lib. IV, cap. 43. Vid. «Navalis apud Festum. DALEC.

Sed civicam. Et quidem adspicientibus Augusti domum haec corona primum sese offerebat, ut quae esset in eius fastigio collocata. Vide Suetonium in Augusto; Val. Max. lib. II, cap. 3, aliosque. Verum non civica modo, sed et obdionali donavit Augustum aenalis, ut dicitur lib. XXII, esp. 6. HARD.

IV. Ob id Homerus. Quo loco Homerus caelo coronam dederit, nunc

quidem non occurrit. *Praelio universo* tribuit, Iliad. N, v. 736: Πάντα γὰρ σὺ πῆρ' ἀνέγκων; πολλῶν δὲ δίδης. *Paulique enim te circum corona praelii flagrat.* HARD.

Liberum patrem. Quem idecirco Acharnenses Κισσόν, poeta vetus, Κισσυνστήφανον, Homerus Κισσώκην agnominavit. HARD.

Sacrificantes. Luro, olea, auro. Vide Paschal. lib. IV, cap. 43, p. 244. HARD.

Victimis. Capressa, pinguis, floribus denique fronde. Alfius numinis propria, cui immolarentur. Paschal. lib. IV, cap. 47, pag. 256. HARD.

In sacris certaminibus usurpatae. Olympia, Nemeseis, Pythiis, Isthmiis. Vide supra lib. septimi c. 26. DALEC.

Sed patriam. Non soli victori, sed eiusdem patriae decus hoc parari dicitur

nari pronunciatur. Inde natum, ut etiam triumphaturis conferrentur in templis dicandae: mox ut et ludis darentur. Longum est, nec instituti operis, disserere quisnam Romanorum primus acceperit: neque enim alias noverant, quam bellicas. Quod certum est, uni gentium huic plura sunt genera, quam cunctis.

V. Romulus frondea coronavit Hostum Hostilium, quod Fidenam primus irrupisset. Avus hic Tulli Hostilii regis fuit. P. Decium Patrem, tribunum militum, frondea donavit exercitus ab eo servatus, imperatore Cornelio Cossio cos. Samnitium bello. Civica iligna primo fuit, postea magis placuit ex esculo Iovi sa-

cebatur. Quod de Pompeio ante dixi, lib. VII, cap. 27: *Hos retulit patriae titulos, more sacris certaminibus vincientium*. Praeconium quo Nero renuntiatus est victor, fuit eiusmodi: *Nero Caesar certamine vincit, et populum romanum coronat, et proprium imperium*. Το δὲ κήρυγμα ἔν. Νέρου Καίσαρ νικᾷ τόνδε τόν ἀγῶνα, καὶ σταφύλοι, τόν τε τῶν Ρωμαίων δῆμον, καὶ τὸν ἰδίον οἰκουμένην. Nihilin. in Nerone pag. 721. Vide que diximus lib. VII, cap. 27. II. — *Vt etiam triumphaturis*. MSS. Regg. bene, ut et triumphaturis. Baot.

V. *Hostum Hostilium*. Meminit huius Hostilii Plutarchus in Romulo, pag. 29, eumque Hostilii, qui post Numam regnavit, pariter avum fecit. Hunc eodem, quo nepotem, nomine, Tullum Hostilium appellat Dion. Hal. A. R. lib. III, statim initio, pag. 136. Hostium Hostilium Livius lib. I, pag. 6. Ex lapide Capitolino *Hostum* legi debere Sigonius in notis ad Livium asseverat. Haed. — *Tulli Hostili regis*. Ita cold Regg. et editio. princeps. Baot.

P. Decium. Haec Livius lib. VII, pag. 133. Haed.

Cornelio Cossio. Ann. V. 411, M. Valerio Corvino tertium, collega Cornelio, decretum bellum Samnitium est. Livius lib. VII, pag. 130 et 131. Haed.

Civica iligna. De illice haec Gellius, lib. V, cap. 6, pag. 326: *Quod genus superiori (nempe quercui) proximum est, sicuti scriptum est in quadam comoedia Caecilii: Advehatur, inquit, cum iligna corona et chlamyde*. Haed.

Iovi sacra. Urbium praesidi, ac civium: maxime vero rei romanae, et Capitolii; unde ipse Capitolinus dictus est: quāprobrēm ex arbore ei sacra dari coronam cive servato iustum esse Veteres fortassis censuerunt, inquit Plutarch. in Coriolano, pag. 214: *Διὸς Πολέως ἱερὸν ὄντα τὸν τῆς ἀρπύης στέφανον εἰσήμενοι ἐπὶ σωτηρίᾳ παλίστω ἀνίστασθαι προπύοντες*. Haec sacra Iovi quercus, de acemine Dodonaeo, ut canit Ovid. Metam. I. VII. II.

cra. Variatumque et cum quercu est, ac data ubique, quae fuerat, custodito tamen honore glandis. Additae leges arctae, et ideo superbae, quasque conferre libeat cum illa Graecorum summa, quae sub ipso Iove datur, cuique muros patria gaudens rumpit. Civem servare, hostem occidere: utque eum locum, in quo sit actum, obtineret hostis eo die. Ut servatus

Ac data ubique. Plutarchus in Quaest. Roman. 92. DAL. — *Ac data ubique.* Mos, inquit, demum invaluit, dandi civicam e qualibet quercu: hoc tantum e prisca institutione religiose servato, ut glans in ea eligeretur optima, et grandissima. H.

Leges arctae. Arduae, ac difficiles. H.RO.

Superbae. Coronae. DAL.

Summa. Clarissima ex oleastro in Olympicis, ut diximus. DAL. — *Graecorum summa.* Praecipuus, atque adeo unica lege. H.

Quae sub ipso Iove datur, cuique, etc. Coufert leges romanas de civica, cum illis Graecorum de Hieronicis, hoc est, sacrorum certaminum victoriis, in quorum honorem patria cuique sua redeuntium murorum partem diruebat, qua oppidum intraret: tamquam nihil opus esset moenibus civitati, quae tales viros gigneret. Mox subiciuntur capita legum: *Civem servare: Hostem occidere,* etc. GEL. — *Sub ipso Iove.* Iove ipso Olympico teste advocato, cuius ante statuum a Phidia elaboratam, es lex recitabatur. Nugantur, qui sub Iove, hoc loco, sub dio, vel in arena media interpretantur. H.

Cuique muros patria, etc. Nero e Graecis reversus Neapolim, quod in ea primus artem canendi protulerat, albis equis introiit, disiecta parte muri, ut mos est hieronicarum. DAL.

Cuique muros. Disicere moenia certo quodam loco Veteres solebant, qua transvectio Olympionicae, et triumphalis in urbem currus super moenia disiecta ingressus foret: quod Plutarchus aperte docet, Symp. lib. II, quæst. 5, easumque subdit eam fuisse, quod significare eo ritu voluerunt, non magnam in ea civitate utilitatem murorum esse, in qua viri essent, qui pugnare possent, et vincere. Xiphilinus, de rebus Neronis in urbem: *Quiddam, inquit, murorum disiectum est, eo portarum: quibusdam asseverantibus ita sancitum esse, ut ita fieret iis qui e certaminibus coronati revertuntur.* Νεωμισθίου τινῶν λεγόντων ἑκάτερος τοῖς ἐκ τῶν ἀγῶνων στεφανηφόροις γίνεσθαι. In Nerone, pag. 723. In patriam suam quadrigis sic invehi solebunt pompa, Graeci *σισιλάωνται* dicebant. Hinc in nummis antiquis, CAT. 142. hoc est *Certamina Isclastica.* Et Plinius alter ad Traianum *σισιλατικῶν, Isclasticum.* H.

Utque eum locum, in quo sit actum, obtineret eo die. Has leges luculenter Gell. his verbis exponit, lib. V, cap. 6: *Mansurus Sabinius, inquit, civicam coronam tum dari solitam dicit, quam is qui civem servaverat, eodem tempore etiam hostem occiderat, neque locum in ea pugna reliquerat: aliter ius civicæ coronæ negat concessum. Tiberium tamen Caesarem con-*

fateatur : alias testes nil prosunt. Vt civis fuerit : auxilia, quamvis rege servato, decus id non dant. Nec crescit honos idem imperatore conservato, quoniam conditores in quocumque cive summum esse voluere. Accepta licet uti perpetuo. Ludos ineunti semper assurgi, etiam ab senatu, in more est. Sedendi ius in proximo senatui. Vacatio munerum omnium ipsi, patrique, et avo paterno. Quatuordecim eas accepit Siccus Dentatus, ut retulimus suo loco : sex Capitolinus. Is quidem et de duce Servilio. Africanus de patre accipere noluit apud Trebiam. O mores aeternos, qui tanta opera honore solo donaverint : et quum reliquas coronas auro commendarent, salutem civis in pretio esse noluerint : clare professi, ne servari quidem hominem fas esse lucris causa.

sultum, an civem coronam capere posset, qui civem in praelio servasset, et hostes ibidem duos interfecisset, sed locum, in quo pugnabat, non retinisset, eoque loco hostes potiti essent : rescripsisse dicit, cum quoque civica dignum videri ; quod appareret tam iniquo loco civem ab eo servatum, ut etiam a fortiter pugnantibus retineri non quiverit. HARD.

Vt civis fuerit. Qui servatus fuerit, qui coronam dederit. Gellius I. c. Civica corona appellatur, quam civis civi, a quo servatus est, in praelio testem vitae, salutisque perceptae dat. HARD.

Auxilia. Parm. auxiliis. En, P. — Auxilia. Praerogativa haec est civitatis romanae. Miles auxiliaris, aut mercenarius, nullam partem habet huiusce laudis, et gloriae. II.

Conditores. Legis auctores de corona civica lauda. HARD.

Vt retulimus. Lib. VII, cap. 29. HARD.

PLIN. N. H. Tom. V

Capitolinus. M. Manlius, servati Capitolii decore inclutus, et ob id Capitolini cognomen sortitus : ex illo ipso, quod tulatus erat, Tarpeio saxo deiectus, ann. V. C. 370. Livius, lib. VI, pag. 42, civicas octo hunc retulisse ait, servatos ex hostibus cives produxisse, inter quos Servilium magistrum equitum absentem nominatum. Vide quae diximus lib. VII, c. 29. HARD.

Africanus. Scipio Africanus minor, qui Carthaginem postea Numantianque delevit. Vide Florum, lib. II, cap. 6, pag. 60. II.

Apud Trebiam. Id. Iulius ad Trebiam quoque contigisse Polyb. refert lib. XV. Florus, inter Padon et Ticinon. Item Val. Max. lib. V, cap. 4, et Seneca de Benef. lib. III, cap. 33. HARD.

Clare professi, etc. Sic ex MSS. em. HARD. cons. Turn. et Chiff. clara professione servari quidem hominem nefas esse L. c. Gr. et A. Ed. P. c.

II h

VI. (v.) Glandes opes esse nunc quoque multarum gentium, etiam pace gaudentium, constat. Necnon et inopia frugum arefactis molitur farina, spissaturque in panis usum. Quin et hodieque per Hispanias, secundis mensis glans inseritur. Dulcior eadem in cinere tosta. Cautum est praeterea, lege XII tabularum, ut glandem in alienum fundum procidentem liceret colligere. Genera earum multa. Distant fructu, situ, sexu, sapore. Namque alia fageae glandi figura, alia quernae, et alia ilignae: atque inter se quoque generum singulorum differentiae. Praeterea sunt aliquae silvestres, aliae placidiores, quae culta obtinent. Iam etiam in montuosis, planisque distant: sicut et sexu mares ac feminae: item sapore. Dulcissima omnium fagi, ut qua obsessos etiam homines durasse in oppido Chio tradat Cornelius Alexander. Genera distinguere non datur nominibus, quae sunt alia alibi. Quippe quum robur quercumque vulgo nasci videamus, esculum non ubique. Quartam vero generis eiusdem, quae cernus vocatur, ne Italiae quidem maiore ex parte notam esse. Distinguemus ergo proprietate, naturaque: et ubi res coget, etiam graecis nominibus.

VI. *Glandes opes*, etc. Theophrastus, Hist. lib. III, cap. 9 et 20. Dax.

Per Hispanias, secundis mensis, etc. In Bætica, l'Andalousie, maxime nascitur glans illa dulcis, quae per totam Hispaniam magnitibus dono mittitur. Hodieque venales Salmanticae et alibi Octobri mense proponuntur, teste Car. Clusio. Ed. P.

Leges XII tabularum. Raevardus in lege XII tabularum, cap. 26.

Dist. fructu. Fructus: silvestres enim aliae sunt, aliae placidae, et

miliores: et omnium inter se figura dispar. Situ: nam aliae montuosis locis, aliae planis gaudent. Sexu: mares et feminae. H.

Genera distinguere. Hodieque discipulant inter se eruditi, de variis quercuum generibus, nominibusque. Nos, quid sentiamus, breviter interim aperimus. Robur Theophrasto *ἄρῦς ἀγρία* est, nec habet in gallica lingua nomen: nec receptum usu est, quod quidam inculcant, *le roure*. Quercus, ἡ *κρυός* Theophrasto, *le grand chêne*.

VII. (VI.) Fagi glans nucleis similis, triangula cute includitur. Folium tenue, atque e levissimis, populo simile, celerrime flavescens: et media parte plerumque gignens superne parvulam baccam viridem, cacumine aculeatam. Fagi glans muribus gratissima est, et ideo animalis eius una proventus: glires quoque saginat: expetitur et turdis. Arborum fertilitas omnium fere alternat, sed maxime fagi.

VIII. Glandem, quae proprie intelligitur, ferunt robur, quercus, esculus, cerrus, ilex, suber. Continetur hispido calyce, per genera plus minus cutem complectente. Folia, praeter ilicem, graviora, carnosa, procerà, sinuosa lateribus, nec quum cadunt, flavescencia, ut fagi: pro differentia generum brevior-

Fagus Latinorum, Theophrasto *αὐτλῶς*, *le hêtre*, ou *le fouteau*. Esculus, Theophrasto, *ἄμπερις*, *le petit chêne*, ut dicemus cap. 8. Cerrus, *ἄζον*: nec ortum in Gallia; nec nomen habet: Ilex, Theophrasto *ἑρπύς*, *l'yeuse*, ou *chêne verd*. Haec iis nominibus idoneis argumentis suo quaeque loco vindicabimus. H. — Vide Excurs. I ad calc. huius libri. Ed. P.

VII. *Fagi glans nucleis similis*. Castanese, Theophr. Hist. lib. III, esp. 10, qui et *fagum* *ἄμπεριον* vocat: Caza vertii inepte *Scissimain*, Dalec. — *Fagi glans*. Galli has nuces *faginas* *faines* vocant. Arboris et glandis iconem accuratam exhibet Dodonaeus lib. IV, Pemptid. 6, cap. 11. HARD. — *Fagus sylvatica* (*Mouog. polyand.* gen. 2403, Pers. *Amentac.* Juss.). Semina expressione oleum fundunt. Ed. P.

Flavescens. De hac voce diximus superiore libro, cap. 36. H.

Baccam, Tuberculum duriusculum

baccam simile, quod in medio fere folio superne enascitur. H.

Glires quoque. Refert Matthioli, in lib. I Diosc. pag. 206, quum fagi maturitas appellat, innumeros capi glires in Carniola, Carinthia, Stiriaque: mures es esca illeetos e longinquo silvas petere gregstim acuris, turdis, merulis, gase pariter in cibatu grutam. H.

Alternat. Alternis tantum annis maximo serupit proventus glandem. H.

VIII. *Suber*. Omittit Haliphloeon, quum postea memorat. Dalec. — *Suber*. *Φελὼς*, *du liège*. — *Quercus suber* (*Mouog. polyand.* gen. 2104, Pers. *Ament.* Juss.). Ed. P.

Per genera. Pro differentia generum: qua loquendi forma mox ipse abutitur. Itaque pro arborum diversitate maior minorve calycis amplitudo est, maiorem calyx, vel minorem cutis glandisve partem amplectitur. HARD.

ra, vel longiora. Ilicis duo genera. Ex iis in Italia folio non multum ab oleis distant, smilaces a quibusdam Graecis dictas. In provinciis sunt aquifoliae. Ilicis glans utriusque brevior et gracilior, quam Homerus acylon appellat, eoque nomine a glande di-

Ilicis duo genera. Theophrast. Hist. lib. III, cap. 16. Dal.

Folio non multum. Non igitur aculeato: et hoc primum ilicis genus est, quod in Italia provenit. Alterius generis in provinciis reperiuntur, quae proprie ilicea, πρινοί, eademque aquifoliae, aculeatis nimirum foliis, appellantur. In Provincia frequentes: *Peuces*, ut diximus, et *Eoues*. H.

Smilaces a quibusdam, etc. Legend. *smilaces a quibusdam Graecis dictae*, in provinciis *aquifoliae sunt ilices*. *Glans utriusque brevior*, etc. duo genera ilicis facit; et utrumque describit, ex his esse in Italia, folia non multum ab oleis diverso: ergo nec aculeato: in provinciis vero aquifolios ilices, genus, ab aculeatis nimirum foliis sic dictas. Multum itaque distant apud Plinium, *aquifolia illex*, et *aquifolia*: *aquifolia illex* genus est amplex ilices comprehendens, quae aculeato sunt folio: *aquifolium spinosae* genus. SALM. pag. 271. — *Smilaces a quibusdam*. Nempe ab Arcadibus, auctore Theophr. Hist. lib. III, cap. 16: Οἱ δὲ περὶ Ἀρκάδιον δένδρον τι σμύλακα ἑκαλοῦσιν, ὃ ἴσται ὀμβριον τῷ πρίνω, *Smilacem Arcades vocant arborem ilici similem, folio tamen non pectinato, τὰ δὲ φύλλα οὐκ ἀκανθώδη ἔχει.* Vox est σμύλαξ πολύσημος, multa significans. Hesychius: Σμύλας, δένδρον, οἱ δὲ πρίνον ἄλλοι σμύλακα, ἢ στεφανοῦνται. HAN. — *Quercus jaginea* (Monoro. polyand. gen. 2104, Pers. Amentac. Juss.). EN. P.

Sunt aquifoliae. Alterum scilicet ilicis genus. Locum nos ita interpretamur, voculamque sunt adiecimus, ex fide MSS. Reg. Colb. Paris. additamque consulto ab auctore palam est, ne quis censeret idem esse ilicis genus, cui smilacis, et cui aquifoliae nomen esset attributum: maxime quum statim aequatur ex iisdem exemplaribus, librisque editis, *Ilicis glans utriusque*, etc. HAN.

Ilicis glans utriusque. Tam smilacis, quam aquifoliae. Theophr. l. c. HAN.

Acylon appellat. Acylon hodie Graeci, praesertim in Lemno insula, *Acylaca* vocant. Bellonius *Smilacem*. Plinius glandiferam a Phellodryi nescit distinguere. Smilacis satium in ambitu minime pungit: Phellodryi vero aculeatum est et margine, et cacumine, Agriae moda: quamobrem Dores Agriam, quae Latinis *Aquifolia* est, vocaverunt. Theophr. Hist. lib. III, cap. 16. *Smilacea etiam* Graeci vocant *Milaci*. Dal. — *Homerus acylon*. Odyss. K, vers. 223. Theocritus quoque, Idyll. E. Et Galen. lib. de alim. boni et mali succi, tom. VI, pag. 427: Τὰς δὲ τῶν πρίνων βάλανους, ἃς ἀκύλους ἐνομάζουσιν Ἕλληνες. HAN.

A glande. Quae proprie glans appellatur, βάλανος Homericum versum Phloius recte sic distinxit: Πᾶρ δ' ἄκυλον, βάλανόν τ' ἔσται. Et in editis aliter. HAN.

stinguit. Masculas ilices negant ferre. Glans optima in quercu, atque grandissima: mox esculo: nam roboris parva: cerro tristis, horrida, echinato calyce, ceu castaneae. Sed et in querna; alia dulcior, molliorque feminae: mari spissior. Maxime autem probantur latifoliae ex argumento dictae. Distant inter se magnitudine, et cutis tenuitate. Item quod aliis subest tunica rubigine scabra, aliis protinus candidum corpus. Probatur et ea, cuius in balano utrimque ex longitudine, extrema lapidescit duritia: melior, cui in cortice, quam cui in corpore: utrumque non nisi mari. Praeterea aliis ovata, aliis rotunda, aliis acutior figura. Sicut et colos nigrior, candidiorve, qui praefertur. Amaritudo in extremitatibus, mediae dulces. Quin et pediculi brevitates proceritasque differentiam habet. In ipsis vero arboribus, quae maximam

Masculas ilices negant ferre. Theophrasti. Hist. lib. III, cap. 16, quo loco tractat de ilice; Smilace, Phellodryi, nusquam id scribit. Vide vocem παραλιθάσκει in diction. Constantini. DALEC.

Glans optima in quercu, etc. Dulcissima in Fago atque grandissima, mox Hemeridi; nam latifoliae parva, Cerro amarissima. DAL.

Cerro tristis. Quercus est proceras, glande majore, calyce echinato. A Dodoqueo recte depingitur, pag. 819, qualem in Horto regio vidimus: sed is aegilopem perperam vocat. HANB. — *Quercus Ceris* (gen. 2101, Pars.). ED. P.

Latifoliae. Fagi Theophrasti. DAL.

— *Latifoliae.* Πλατυφύλλου Theophrasto appellatae, Hist. lib. III, c. 9, e quercuum genere. In Andagavorum agro perpetuo vinct. II. —

Quercus Tournesfortii (gen. 2101, Pars.). ED. P.

Distant inter se. Nempe glandes generationis et univertae. HANB.

Probatur et ea, etc. Id accidere glandi maris Fagi, et Χαλιφλοει, tradit Theophrastus, sed glandem non commendare. DAL.

Ex longitudine. Imis summaque parte glans dyrescit in lapidem: Παραλιθάσκουσιν ἐν τοῖς ἄρρεσιν καλομύνους, ἐξ ἄκρων τῶν βάλανων ἐκείνων, αἱ μὲν πρὸς τὸ κίλως, αἱ δὲ πρὸς αὐτῇ τῇ σαρκί, Theophr. l. c. HANB.

Lapidescit duritia. Nunc in cute, nunc in carne. Theophrast.

Aliis rotunda. Ut quercui: φαγὸς τὰς στρογγύλας. Theophr. Hist. lib. III, cap. 10. HANB.

Quin et pediculi. Quo glans arboris adherescit. HANB.

fert, hemeris vocatur, brevior, et in orbem comosa, alasque ramorum crebro cavata. Fortius lignum quercus habet et incorruptius: ramosa et ipsa: procerior tamen, et crassior caudice. Excelsissima autem aegilops, incultis amica. Ab hac proxima latifoliae pro-

Hemeris vocatur. Ημερίς, latine esculus appellata, a suavitate glandis, ut diximus cap. 6; quam breviorē quercu quum Plinius asseverat, omnino docet hemerim esse quam nos dicimus *petit chène*. 811. H. — *Quercus ballota*: Desfont. (gen. 2101, Para. Eo. P.

Alasque. Alia ramorum cavatis, *κοιλαισυχαιον*. De his dicemus lib. XXV, cap. 18. H. H. H.

Fortius lignum quercus habet, et incorruptius, ramosa et ipsa, procerior tamen et crassior caudice. Legendum non *quercus*, sed *fagus*: et non *procerior*, sed *brevior*. Vitzumque evidentissima ex Theophrasto, libro III, cap. 9: comparat enim hemerida, quam Theodorus placidam vertit, cum *fago*. Namque placida, inquit, non erecta, nec levis, nec exdela est quippe quae corpore in orbem comosa, contorto sinuosoque stet, ut nodosa alataque assurgat. Materies robusta, verum infirmior quam *fago*: haec enim robustissima, putredini que nulli obnoxia est. Sed nec ipsa erecta, quanquam minus torta quam *quercus*, caudice vero crassissimo constat, ut tota quoque brevis species reddatur: nam eius etiam corpus in orbem comosum minimeque erectum est. PIST. — Fortius ... *quercus habet*. Et Theophr. de sna *ἐν γῇ*, Hist. lib. III, c. 9: τοῦτο γὰρ ἐσχυρότατον, καὶ ἀεικνίστατον. Nec Glosis credo, quae *escalum ἐν γῇ* vocant. H.

Procerior tamen. Quam hemeris,

sed *aegilope minor*, inquit Theophr. *Le grand chène*. H.

Excelsissima. Theophr. J. c. II δὲ αἰγίλωσ' ὀρθοκνίστατον, καὶ ὑψηλότατον ... φύεται δὲ ἐν τοῖς ἀγροσιν σπάρτατος. Est autem *aegilops*, ut diximus cap. 6, Latinorum *fagus*. Eadem ramosa, ut Plinius notat: unde Virgilius cecinit, *patulae sub tegmine fagi*. H. — Plinianas, ad eas quae sequuntur, Casp. Bauh. memoratas species referi Broter. in suis notis: *Robur* est Q. foliis molli lanugine pubescentibus; *Quercus* est Q. latifolia, mas, brevi pediculo; *Esculus* est Q. parva, seu *phagus* Graecorum; *Cerrus* est Q. calyce echinato, glande maiore; *Ilex*, Q. ilex; *Suber*, Q. suber; *Hemeris*, Q. cum longo pediculo; *Aegilops*, Q. calyce hispido, glande minore; *Halophilaeos*, Q. Burgundica est, calyce hispido; *Aquilifolia*, ilex folio aquifolii, etc. Conf. de Quercuum generibus ap. Veteres Excurs. I ad calcem huiusce libri. Ed. P.

Ab hac proxima latifoliae proceritas, sed minus utilis aedificiis: atque carbone dotata vitis obnoxia est. Quam ob rem solida utuntur, carboni arariorum tantum officinis compendio: quoniam, etc. Stribo; *Aspris* dolata, vitis obnoxia. Quam ob rem solida utuntur. Carboni utilis, arariorum tantum officinis compendio, etc. Theophr. lib. III, de aspri arbore loquens: *Materies*, inquit, improba, et laborata huiusmodi: *rumpitur*

cēritas, sed minus utilis aedificiis, atque carboni: dolata vitiis obnoxia est: quamobrem solida utuntur: carbo in aerariorum tantum officinis compendio: quoniam desinente flatu protinus emoriens, saepius recoquitur: caetero plurimis scintillis. Idem ē novellis melior. Acervi confertis taleis recentibus luto cami-

enim et cadit: rudis autem melior: ob id sic ea utuntur. Improba etiam ad cremandum et ad carbonem faciendum: quippe quam carbo eius omnino inutilis, quod transillat scintilletque, praeterquam aerariorum officinis: his enim utilis caeteris hic habetur, quod enim flatu desinente protinus extinguatur, parum absumi potest. FINT. — Legend. Ab hac proxima latifoliae proceritas, sed minus utilis aedificiis atque carboni, dolata vitiis obnoxia est: quamobrem solida utuntur. Carbo in aerariorum tantum officinis compendio, quoniam desinente flatu emoriens protinus recoquitur, Paulo post lege: querna diffusam: gravissima et ipsa glandium atque dulcissima. Sequitur: proximam huic cerream tradit Nigidius, nec ex alia solidiorem carnem, sed duram. Cerriam Latini vocarunt, quam Graeci ὀξύνη. SALM.

Atque carboni. Sic et Dalec. atque carbone dolata, vitiis obnoxia est Gr. et Al. Ep. P. — Atque carboni. Ad carbonem faciendum. Prius legebatur, nulla plane sententia, Atque carbone dolata. Et mox, carboni aerariorum. Emendandi auctor, praeter MSS. Reg. Colb. et Th. Theophrastus fuit, Hist. lib. III, cap. 10, a quo eodem traduntur plane totidem verbis. Μοχθηρά δὲ, inquit, τῆς πλατυφύλλου τὰ ξύλα πλεκτηθέντα μὲν, ὧς ἀχρεῖα, καταργήνται γὰρ καὶ διακρίνται ἀπὸ δάκτυα δὲ βλάτω, δυν

καὶ οὕτω χρῶνται: μοχθηρά δὲ καὶ εἰς καύσιν, καὶ εἰς ἀνθρακίαν ἀχρεῖος γὰρ ὧς ὁ ἀνθραξ, διὰ τὸ πικρὸν, καὶ σπινθηρίζειν, πλεον τοῖς χαλκιστοῖς τοῖς δὲ χρυσιωτάτοισι τῶν ἄλλων, διὰ τὸ ἀποσβένυσθαι τοῦτος, ὅταν παύσῃται φυσώμενος, διὸ ὀλίγος ἀναλίσσεται. Vocem τῆς πλατυφύλλου quae in vulgatis Theophrasti libris nunc desideratur, confidenter adhibemus: iuxta quod addendam esse ex Plinio, huius loci fidissimo interprete, liquido apparet: tum ex Theophrasto ipso, qui eadem fere superiore eiusdem libri capite de πλατυφύλλῳ refert. HAAR.

Vitiis obnoxia est. De Cerro, sive Aspri Macedonum, haec Theophrast. Histor. lib. III, cap. 10. Dat.

Idem ē novellis. Nempe carbo. Ita MSS. Reg. etc. non item. Theophr. Hist. lib. V, cap. 10: Χειρὸς δὲ καὶ οἱ τῶν πρεσβυτέρων τῶν νέων, καὶ μέλιστα οἱ τῶν γεροντέρων, etc. Vetusioris arboris, et potissimum annosae, deterior est, quam novellae, carbo: minima enim siccitate constat, ideoque quavis ardet, dissilit, etc. HAAR.

Acervi luto caminantur. In asmini formam oblinuntur. Cadunt compotitque, inquit Theophr. J. c. ad carbonem conficiendum tales recentes et rectas: has autem quam densissime componi ad concretionem oportet. Quam vero fornicem luto oblinierint, accendunt, et zonitis pui-

nantur: accensaquæ strue contis pungitur durescens calyx, atque ita sudorem emittit. Pessima et carboni et materiæ haliphloeos dicta, cui crassissimus cortex atque caudex, et plerumque cavus fungosusque. Nec alia putrescit ex hoc genere, etiam quum vivit. Quin et fulmine sæpissime icitur, quamvis altitudine non excellat: ideo ligno eius nec ad sacrificia uti fas habetur. Eidem raro glans, et quum tulit, amara, quam præter sues nullum attingat animal: ac ne hæ quidem, si aliud pabulum habeant. Hoc quoque inter reliqua neglectæ religionis est, quod emortuo carbone sacrificatur. Glans fagea suem hilarem facit, carnem coquibilem, ac levem et utilem stomacho:

gunt a latere. Τήνουσι δὲ καὶ ἐκζητοῦσιν εἰς τὰς ἀνθρακίνας τὰ εὐθία, καὶ τὰ εὐία. Αἱ γὰρ ὡς πυκνότερα θίναι πρὸς τὴν κατὰσπρηνιν: ὅταν δὲ περιελθῶσι τὴν καμίνον, ἐξάπτουσι, παρκεντοῦντες ὀρελλήνοισι. Hæro.

Tuleis. Frusteis ligni ex utraque parte præcisis. Hæro.

Durescens calyx. Lulosa crusta, quæ carbonis struem integit. H.

Atque ita sudorem emittit. Hoc fieri Theophrastus vult, ut excitata flamma omnia corripiat. Dal.

Et carboni. Tum ad faciendum carbonem parum apta, tum ad materiam ædificiorum. H.

Haliphloeos. Scribe, haliphloeos cum oe diphthongo; in tertia. PINT. — Haliphloeos. Ἀλίφλοος Theophr. Hist. III, 9; hoc est, crassicortex; ἢ γὰρ ἀλίφλοος παρὸν μὴ εἶχει τὸ σπέρμα; χαῖνον δὲ καὶ κοῖλον, etc. Hæro. — Quercus Pseudoluber Santi (Monaco. polyand. gen. 2504, Pers. America. Juss.). Ed. P.

Quin et fulmine. Theophrast. l. c.

qui Acetes negat eam ob causam ad sacrificia lignum id adhibere. H.

Eidem raro glans, et quum tulit, amara, quam præter sues nullum attingat animal, ac ne eæ quidem si aliud pabulum habeant. Hæc verba falso hic inserta sunt, falsoque haliphloeos tribuuntur, ad hemeridem enim pertinent, et cum his quæ de illa paulo ante dicta sunt continuari debent: ex Theophrasto, lib. IV, c. 10. Hemerida, inquit, quam alii sterilem dicunt, alii fructum adeo vitiatum ferre, ut eum animal nullum mandere possit: præterquam sues, et hoc quum glum nullum habeat. PINT. — Eidem raro. MSS. omnes, rare. Hæro.

Præter sues. Hoc pariter Theophr. Hist. lib. III, cap. 10, de ea arbore narrat, quam ἀσπριν Mæcedones vocant. Hæro.

Nullum attingat animal. De Corrigande id Theophr. Dalæc.

Hoc quoque. Hanc etiam ob causam, inquit, præter cæteras causas, in religionibus non adhibetur, quod

iligna, suem angustam, nitidam, strigosam, ponderosam: querna, diffusam: gravissima et ipsa glandium, atque dulcissima. Proximam huic cerream tradit Nigidius: nec ex alia solidiorem carnem, sed duram. Iligna tentari sues, nisi paulatim detur. Hanc novissimam cadere. Fungosam carnem fieri esculo, robore, subere.

IX. Quae glandem ferunt, omnes et gallam, alternisque annis glandem. Sed gallam hemeris, optimam,

facile carbo emoriatur, dum res sacra peragitur. HARD.

Iligna. Horatius, *Umbrae et iligna nutritus glande rotundas Carvet aper landes carnes viscantis inertem.* DAL.

Suem angustam. Macilentam: ei ut subditur, strigosam. Laudat tamen aprum *iligna glande nutritum* Horat. Sat. lib. II, v. 40. HARD.

Querna, diffusam. Plaguem, ac probe saginatam. HARD.

Atque dulcissima, etc. Sic ex MSS. em. HARD. et *ipsarum glandium quae et dulcissima* DAL. nempe *sagel Graecorum. Diffusam et gravissimam, et ipsa glandium aequae dulcissima* Gr. et AL. Ed. P. — *Atque dulcissima.* Querna, inquit, glandium dulcissima est: quod de sua *πηγῇ* tradit Theophr. Hist. lib. III, c. 9: *ἡλικύτατα δὲ τὰ τῆς πηγῆς.* HARD.

Tradit Nigidius. Contra iudicium Theophrasti. DAL.

Solidiorem. Ita MSS. Reg. Colbert. Th. Clus. etc. non, ut in editis haecenus legitur, *solidiorem*. II.

Hanc novissimam cadere. Quoniam sero maturascit, novaque vetere occupat. Theophrast. Hist. lib. III, c. 15. DAL.

Esculo. Glande esculi, roboris, etc. HARD.

IX. *Quae glandem ferunt omnes et gallam.* Videtur hoc falsum esse: nam illex glandem fert teste Plinio hoc ipso libro et capite, et Theophrasto libro tertio de Hist. Plant. cap. 16, et tamen gallam non fert, ut eodem loco refert Theophrast. Videtur autem deceptus Plinius, dum Theophrastum sequitur male intellectum. Nam quod Theophrastus eodem libro, cap. 9, tradit de generibus roboris, ferre videlicet omnia genera glandem et gallam, id Plinius ad omnes glandiferas arbores transtulit. Annotavit hoc ante me Genasius Sepulveda doctus theologus, ac Caesarene maiestatis historiographus, vir usularum disciplinarum scientia elatus, graecaeque ac latinae facundia eminentissimus. PIER. — *Quae glandem.* Sic Theophrast. loc. cit. *Κηλίδας δὲ πάντα φέρει τὰ γῶνα.* Verum ex eo numero eximenda illex, quippe quae nec glandem proprio appellatam, sed *ἀκυλον*, quam recte Hemerus, ut dictum est super, cap. a glande distinxit, nec proinde gallam ferat. Hic Plinium immerito eorrigunt Pintianus, et Sepulveda, Epist. III, 45, ad Pionian. pag. 180. *Galla, noir de galle.* HARD.

— *Sed gallam.* Haec pariter apud Theophr. l. c. HARD.

et coriis perficiendis aptissimam. Similem hujc latifolia, sed leviozem, multoque minus probatam. Fert et nigram. Duo enim genera sunt. Haec tingendis utilior. (VII.) Nascitur autem solè de Geminis exeunte, erumpens noctu semper universa. Crescit uno die candidior. Et si aestu excepta est, arescit protinus, neque ad iustum indrementum pervenit: hoc est, ut nucleum fabae magnitudine habeat. Nigra diutius vi-
ret: erescitque, ut interdum mali compleat magnitudinem. Optima Commagena, deterrima ex robore. Signum eius, quod cavernae translucent.

X. Robur, praeter fructum, plurima et alia gignit.

Similem huic latifolia, sed leviozem. Scribo diphthongo. ac leviozem, ut intelligas leviozem, non levitatem, ex Theophrasto. PINT. — *Sed leviozem.* Theophr. πλὴν λευτέρη. H.

Haec tingendis. MSS. tinguendis, nempe lanis, vel coriis. Theophrast. Φίται δὲ καὶ τὴν ἑτέραν τὴν μελαιναν, ἣ τὰ ἴσα βάπτουσιν. HARD. — De galla, vernacula sermone, la noix de galle, Noster fuscus iterum disse-
rit inf. lib. XXIV. Ed. P.

Nascitur autem. Haec totidem fere verbis Theophrast. Histor. lib. III, cap. 6. HARD.

Solè de Geminis exeunte. Theophr. loc. citat. tempore secundae germinationis, quae fit circa desinentem martium, quum in Ariete sol adhuc vertitur: Dalec. — *Solè de Geminis,* etc. Theophrast. lib. III, cap. 6, *Scirrhophorione mense,* Theodorus Martio transtulit. PINT. — Scilicet circa desinentem iunium mensam, πρὶ Ζυγγοφοριῶνα λήγοντα. H.

Crescit. Quae candida est, crescit die uno. HARD.

Et si aestu. Theophrast. iterum loco citato. HARD.

Hoc est ut nucleum fabae magnitudine habeat. Scribendam puto, hoc est cur nonnullae fabae magnitudinem habeant, ex Theophrast. lib. III, cap. 6: Si ab aestu, inquit, occupetur, arescit, augeri que amplius nequit: quae de causa earum aliquae non maiores fabis evadunt. PINT. — *Ut nucleum.* Nuclei voce abutitur, ut gallam significet: quod iterum facit, lib. XXIV, cap. 5. HARD.

Signum eius. Deterrima, inquit, ex eo se signo prodit, quod sit multis foraminibus pervia, τετραπυρήνα, inquit Dioscorides, lib. I, cap. 146. HARD.

X. Robur, praeter fructum, etc. Theophrasto, praeter fructum, quercus haec omnia fert: Κικιάδα, συκαμίδες, αἰδιώδες, ταυρονέφαλον, πῖλον, σφαίριον, μελιτέριον, σφαίριον μαχαλαγενίς, λιθάριον, σφαίριον φυλλικόν, σφαίριον ὑδατῶδες: Dalec. *Robur.* Theophrast. Hist. lib. III, cap. 8: Πλείστα δὲ πάντων ἡ δρυς φέρει παρὰ τὸν καρπὸν, etc. Et Graecorum δρῦν Maro quoque robur interpretatur, quum ad hunc Homeri verbum alludens, Οὐ γὰρ ἀπὸ δρῦος

Namque fert et gallae utrumque genus, et quaedam veluti mora, ni distarent arida duritie: plerumque tauri caput imitantia, quibus fructus inest nucleis olivae similis. Nascuntur in eo et pilulae, nucibus non absimiles, intus habentes floccos molles lucernarum luminibus aptos. Nam et sine oleo flagrant, sicuti galla nigra. Fert et aliam inutilem pilulam cum capillo, verno tamen tempore melligeni succi. Gignunt et alae ramorum eius pilulas, corpore, non pediculo, adhaerentes: candicantes umbilicis: caetera nigra varietate dispersa. Media cocci colorem habent.

ἴσθι παλαισμάτων, οὐδ' ἀπὸ πέτρης,
ita in Aeneidē cecinit: *Genuis vi-*
rum traquid, et duro robore nata. H.

Utrumque genus. Album ac nigrum.
Theophrast. loc. citat. HAN.

Veluti mora. Quidam quod speciem moti refert, *συναμμιγνός* ἄλλο, sed durum illud oppido; fractaque difficile. HAN.

Plerumque tauri. Ab hac aliud quogue gignit, quod quum plane crevit, tauri caput quodammodo imitatur. Kai ἔτερον . . . προσεμμεγής τρόπον τινά τοῦτ' ἐστὶ καὶ ταύρου κεφαλῇ, περιχαταγνύμενον δὲ ἐνδοθὶν ἔχει πυρῆνα ἐλαία ὁμοῦν. Theophr. loc. cit. H.

Nascuntur in eo pilulae nucibus non absimiles intus habentes flocculos, etc. Nucleis hic legendum, non nucibus, idem Theophrastus docet, lib. III, cap. 8: *Fert*, inquit, et quod quidam pilum appellant: id pilula est, omnium generis *lanaceum*, mollem, nucleis durior, quae in lucernarum luminibus utuntur. PIER.

Lucernarum. Vicem ellychnii in lucernis praebentes. HAN.

Et sine oleo. Theophrast. Καίεται γὰρ καλῶς ὁσπερ καὶ ἡ μέλας καλὴς. HAN.

Melligeni succi. Quae melleum succum tactu, gustatoque referat. Theophrast. Φοῖσι καὶ ἔτερον σπαιρίσις κόρην ἔχον) τὰ μὲν ἄλλα ἀρχαίον, κατὰ δὲ τὸν ἱερὴν ὥραν ἐπιδέκτου χυλῷ μελετηρίῳ, καὶ κατὰ τῆς ἀρῆς, καὶ κατὰ τὴν γῆσιν. HAN.

Corpore. In ramorum alis, inquit, pilulas gignit alias, quae per se ipsae, suo corpore, ac sine pediculo, ramis adhaerescant: quae umbilicos candicantes habeant, reliquum corpus variegatum e nigro. Ita Theophrast. l. cit. Φοῖσι δ' ἐνδοτέρῳ, τῆς τῶν βαθῶν μασχαλίδος ἐπὶ τοῦ σπαιρίσις ἀμισχόν. τοὺς μὲν γὰρ ἐπ' ἀναστοχότας ὁρατοὺς ἐπιλούζους, ἢ ἐπιστιγμένους ἔχει μέλανας. Sic enim admonitus a Plinio medicus Constantinus, vistor huic alioqui graeci scriptoris loco inedicinam fecit. HAN. — *Adhaerentes.* Adhaerentes, intus sculptas, varii coloris. Nam eminentes umbilicos aut candicantes, aut punctis maculosos, aut nigros: media splendida et cocci-neae. Apertae vero et nigrae sunt, et pules. Theophr. DAL.

Media. Theophrast. Τὸ δὲ ἀναμίστον κοκκοβάς καὶ λαμπρὸν. Cocci colorem, mixtum intellige: uti de

Apertis amara inanitas est. Aliquando et pumices gignit: necnon et e foliis convolutas pilulas: et in folio rubente aquosos nucleos, candicantes ac translucidos, quamdiu molles sint, in quibus et culices nascuntur: maturescunt in modum gallae.

XI. (VIII.) Ferunt robora et cachryn (ita vocatur

psittaci torque in cervica Plinius ait, lib. X, cap. 58. II. — Cocci colorem. L'Écarté. Baot.

Apertis amara inanitas est. Legendum forte *atra* potius quam *amara*. Theophrast. lib. III, cap. 8: *Aperta nigra et fruticosa cernitur*. PINT. — Apertam pilulam nigram videri at subputridam dixit Theophrast. loco cit. *Ανογόμενον δὲ ἔστι μύλαν καὶ ἐπίστανον*. Fungosam, raramque lanugineam, quae intus est, *inanitatem* vocat. HAN.

Et pumices. Pumiceum lapillum, *σπάνιον δὲ παραγύει καὶ λιθάριον καυκρόδες ἐπὶ πλίσιν*. Theophrast. HAN.

Et e foliis. Sic Theophrast. *φυλλῶν σφαίριον συμπεπλημένον*. H.

Et in folio rubente, etc. A tergo vero folii, medias costas insidentes, pilulas albās (*σφαίρια λευκά*) pellucidas, aquosas, quamdiu molles sint, in quibus et muscae interdum nascuntur: durescunt in modum gallae parvae et levis. Theophrast. DALLÉC. — *Et in folio.* In ipsa folii spina, quae per medium tergum recta discurrit, *ἐπὶ τοῦ φύλλου κατὰ τὴν ῥάχιν*, inquit Theophr. II.

Aquosos. Pilulas aquosas, albas, pellucidas, quamdiu molles sunt, *σφαίριον λευκόν, διαγυγίς, ὑδατῶδες, ὅταν ἀπλὸν ᾖ*. Theophrast. Vulgo pilulas asininas vocant. H.

Et culices. Μύζας Theophrast. dixit, hoc est, *muscas*. HAN.

XI. *Ferunt robora.* Theophr. Hist. lib. III, cap. 7. DALLÉC.

Cachryn. Cachrys foliorum conceptu, e medio geminis globo prominens, tamquam parturiente folium natura, qui in folia post explicatur: convoluta, e foliis pilula iulus, in luglande et avellana racematim compactus callus, floris vicarius. Cytarus in coniferis gradatum, equanotumque nucamentum, rudimentum fructus: Bryon in quercu, racemosi villi, qui loco floris sunt. Haec diligenter distinguenda. *Κάχρυν* pro Libanotidis semine quidam scribunt. DALLÉC. — *Cachryn.* Habet haec vix *Κάχρυν* ap. Hesychium aliosque multos significatus. Est autem haec Pliniana *κάχρος* ab ea quam Theophrastus offert, et forma, et nascendi modo dispar. Huic pilulae instar est, cui nihil simile Theophrastea habet: haec, postquam folia cecidere, hieme durescit, autumno nata: illa primo vero gignitur. Adiecit tamen statim idem Theophrastus, Hist. lib. III, cap. 7, quiddam in robore peculiare autumno nasci, quod per hiemem daret: eamque facile adducor ut credam *κάχρυν* Plinianam esse. Sed nihil est ex Theophrasti loco corruptius. Τῇ δὲ ἰδιότητι τοῦ μεταπύρου μετὰ τὸ φύλλο ἐσθλόν, etc. HAN.

Ita vocatur. Eo quoque nomine, inquit, appellatur, pilula quaedam in medicinae usu: quam scilicet *κάχρυν*, vel potius *κάχρυν* vocat Dio-

pilula in medicina urendi vim habens). Gignitur et in abiete, larice, picea, tilia, nuce, platano: postquam folia eccidere, hieme durans. Continet nucleum pineis similem: is crescit hieme, aperitur vere pilula tota: cadit, quum folia coepere crescere. Tam multifera sunt, tot res praeter glandem pariunt robora. Sed et boletos, suillosque, gulae novissima irritamenta, quae circa radices gignuntur: quercus probatissimos; robur autem, et cupressus, et pinus, noxios. Robora ferunt et viscum, et mella, ut auctor est Hesiodus. Constatque rores melleos, e caelo, ut

scribes, lib. III, esp. 88, qui proprie secundi rosmarini fructus: nec pilula, sed semen est: pariter urendi vim habens, καὶ οὕτως οὐκ ἀπὸ τοῦ ὕδατος. HARD.

Urendi vim habens. Roboris et arborum sequentium cachryn inepte confusum cum rosmarini pilula seri et urentis, quae etiam cachrys dicitur: ut ei medulla seminis erechmi, lib. XXVI, cap. 8, non procul a fine. DALL.

Gignitur et in abiete. Dissimile est, quod in iisdem fere arboribus gigni Theophrastus prodit, Hist. Plant. lib. III, esp. 7. HARD.

Tilia, nuce, platano. Theophrast. Hist. lib. III, cap. 7. PIER.

Continet nucleum, etc. Hoc de illa avellanarum Theophrast. esse nuci pineae similes, crescere hieme, aperiri vere lotos, etc. Dormitavit hic Plinius. DALL. — *Continet nucleum:* iisdem plane verbis nucis avellanae (*coryli avellanae*, de qua iam supra dictum est. Ep. P.) iulum Theophr. describit, loco citato. HARD.

Sed et boletos. Theophr. Hist. I, III,

cap. 9: Οἱ γὰρ μύκητες πρὸς τῶν μύκων, καὶ παρὰ τὰς βέλους φύμνος, etc. HARD. — *Suillosque*, id fungorum tertium genus nomen habet: venenis accommodatissimum, ut dicitur infra, lib. XXII, cap. 47. H.

Robur autem. Apud Graecis, ut diximus. Subscribit in Georgicis Nicander his versibus, apud Athen. I, II, pag. 60: ... Εὐχρὰ δ' ἱλαίνης Ποιῆς τε, πρίν τε, ἄνθος· ἔπει πῆμα καί τρι, Οἰδαία, σύγκολλα, βάρη πνεύματα μύκητων. Hoc est: *Noxia oleae, Punicae, ilicis, roborisque purgamenta iacent, tumidi, glutinosi, malefici, strangulantes fungi.* De his dicitur opportunius, lib. XXII, cap. 47. HARD.

Et pinus. Athenaeus, lib. II, pag. 61, ex Diphilo, pineos inter edules recenset, et αἰνείας; αἱ ἐν πταλίαις καὶ πτόλαις γυγνόμεναι. II.

Robora. Theophrast. loc. cit. Πασύρας καὶ ἡ ἱλὴ, ἐν δὲ γὰρ καὶ ἡλοδοῦ, γίγνεται πῆμα καὶ μύκητας, etc. Hesiodi versus hi sunt in Ergoicis, vers. 230: ... Οὐραὶ δὲ δρόος Ἀχην μὲν το γίγνεται βαλάνους, μέσση δὲ μύκητας. HARD.

diximus cadentes, non aliis magis insidere frondibus. Cremati quòque, roboris cinerem nitrosum esse certum est.

XII. Omnes tamen has ejus dotes ilex solo provocat cocco. Granum hoc, primoque ceu scabies fruticis,

Ut diximus. Lib. XI, cap. 42. Huc pertinet, quod Maro cecinit Ecl. IV: *Et duræ quercus audabant rascida mella.* Et quod Naso Metam. lib. I, v. 442: *Flabique de viridi stillabant ilice mella.* HAAR.

Cremati. Theophrast. l. c. Φύξι δὲ καὶ φῆται κατακαυθῆναι, γίνεσθαι νίτρον ἐξ αὐτῆς. HAAR.

XII. Provocat cocco. Aequal, vel etiam superat. Theophrast. Histor. lib. III, cap. 46: Οὗ γὰρ πρῶτος... Φύσι καὶ παρὰ τῶν βελανῶν κόκκον τινὰ ποικιλοῦν. *Ilex fert præter glandem, granum quoddam punctum.* In Gallia Narbonensi, nunc *vermillon* vocant, vel *graine d'écarlate*. Quoniam ea grana vermiculis scatent, quorum saniem coccino tingende idonea est, efficitque eum colorem, quem et nos miramur, et Veteres impensè laudant. Illud emblemate *vermiculatum*, dixere, coccineo colore tinctum. H.

Granum hoc primoque, etc. Non granum, sed insectum in *Quercu coccifera* Willd. (*Monoc. Polyand. gen.* 2104, Pers. *Amentac. Inis*). Quum autem lucrementum accepit, crassum ac rotundum est, ut cicer, Bombycia quadam lanugine tectum; intus plenum liquoris rubicundi. Medio mense maio in hoc grano, sub insecti ventre, capiuntur 88 aut 20,000 grana minima rotunda, quae totidem sunt quæ. Tam colligitur coccus mense, antequam sol ortem abstulerit. Qui nascitur in quercubus prope mare crescentibus, rubicundior est quam qui procul. Eo. P.

Ceu scabies, Dalecamp. male emendat, seu *scapo fruticis*. Turneb. Advers. IV, 16, *scabies*. Gron: *ceu scapus frutio*. Eo. P. — *Ceu scabies.* Ac veluti arboris vicrementum, seu purgamentum quoddam. In libris hætenus editis, *ceu scapus*. At in Reg. 4, Colb. et Th. *ceu scaptes*. In Reg. 2 planissime, *era scabies*, quæ sincerissima lectio est, dudum a Turnebo e suis quoque libris eruta. Eulcitur egregie hæc emendatio vel re ipsa, fruticisque et cocci natura, quam Petri Quinquarani verbis, de laudibus Prov. lib. II, fol. 48, operæ pretium duximus hoc loco repræsentare. *«Vermiculum, inquit, Hispani olim large collegere, testimonio C. Plinii: nec scio an hodie quoque... Certe provincia nostra uberrimum ejus feturæ beneficium sentit, ut inde in ipsam quoque Hispaniam asportari a mercatoribus sciam. Maxima omnium copia atque præstantia ex Campis Lapideis, Arelatensium agro. Igitur quæ mihi super hoc nota sunt atque comperta, dicam. Coccum granum, seu coccus ilicis, nostris popularibus vermiculum appellatur. An sit κόκκος βακτηρί Græcis non dico: quod de eo Dioscorides omnino somnolenter tractavit. Itaque non placet digladiantes super hoc medicos in gratiam revocare, ea tantil otii penuria: quæ nec ab Arabibus vacat exquirere, sitne illud suum kermes. Purgent ipsi sentinam suam... Illicis nobis duæ sunt species: earum una nulla dote, in arboreis adolescit. Altera, fruticæ*

parvae aquifoliae ilicia: cusculum vocant: pensionem

exiguus, sesquipedali proceritate, laetissime vires: foliis laevora praefulgidiis, spinarum vallo ambitis, numerosa stolone assurgit in morem rosarii. A nostris fagi appellationem sortitur, quamquam nullam fagi imaginem repraesentet... Vere medio rostrati imbribus frutices, coccum hoc modo ordiuntur. Ac primum omnium, ut fere fit in fruticibus, qui non arborum modo, trunco in altum evaduntur, sed pullulant densa propagine: ubi imus scirpus se in duo brachia partiatur, in horum medio instar focanei palmitis increaschi rotundum quiddam, magnitudine et colore pis. Hoc matrem vocant, quod ex ea caetera grana produntur. Matres potro habet ut plurimum quinque quaelibet caespitem familia: quae ineunte aestate aestaque, minutissimorum vermiculorum, ut tantum visum, non effugiant, catervam profundunt, fasciuntque in summitate. In animalia procrepit nova suboles colore candida, pro se quisque in sublimis... Hi incrementis aucti, multum magnitudine fiunt. Inde liberius adollescentibus albus color in cinerium transit, iamque non animal, sed pisum rursus apparent. Tuncque ea grana maturitatem adepti colliguntur, iam coloratis vermiculis feta. Dumque asportantur, ambiens pellicula praeteneritate rumpitur... Torpent interim vermiculi, ac immobiles iacent. Caeterum quam primum tempestivitas adest, in linteas praecipitati, soli exponuntur. Tum libito calore statim prorepunt, atque aufugere nituntur: sed a custode, qui continuus assidet, concussu linteae in medium eo usque reiciuntur... Si quae vepo

grana legentis effugerint sedulitatem, ea mox paulo alatorum animalium numerosum exercitum in auras effundunt: Observatum est hoc anno (1550) ex Campo Lapideo Arelatensi agro, hunc proventum undecim aureorum millibus aestimatum. Ita Quiqueranus, cuius elegantissimam orationem, libranil vitio foedissime deformatam, suo nitori restitimus. Habet his plane similia G. de Cayl, Hist. lib. I, pag. 50. Hase.

Parvae aquifoliae. Et parvum illicem, et fruticem vocat, ut ab eo utroque genere ilicia, de quo dictum est cap. 8, diversum istud esse intelligas. Et est ex illo sane id genere, quod aquifolium ipse alibi, alique dixerit, alij agrifolium: Galli, *le petit houx*: minima, ut prius duo, glandiferum: Dioscorides, lib. IV, cap. 48. *Κόκκος βραχύν, ὀξύς ἐστὶ μῆκος, ὀρυζανίδης, ὃ πρότερον οἱ ῥωμαῖοι ὠς παρὰ, etc.* *Frutex* est parvus: *sarcocollus*, cui grana, oeu lentis, adhaerent. Tamen et in illice *πλεῖον γίγνι* Theophrastus paulo ante censuit. Haec aquifolia eidem *ἀγρὸς* dicitur, Hist. lib. III, cap. 4, unde et latinis *agrifoliae*. In notis quae falso Tironi ascribuntur, apud Gruterum, pag. 470, ubi arborum genera recensentur: *Fraxinus acrifolium, ilex. H.*

Cusculum vocant. Fortassis *quisquilium*: nam *quisquiliae* Festo, quidquid sarculorum foliorumve cadit ex minutis arboribus, ac inde res quaevis nihili. Capellus: *Quisquilis volantes, venti, spolia memoranti modo.* Naevius in Togularia: *Abi, disturba te saxo, homo non quisquilis.* Id est, non nauci. Coccum scirpis de-

alteram tributi pauperibus Hispaniae donat. Vsum eius gratiorem in conehylis mentione tradidimus. Gignitur et in Galatia, Africa, Pisidia, Cilicia, pessimum in Sardinia.

XIII. Galliarum glandiferae maxime arbores agaricum ferunt. Est autem fungus candidus, odoratus,

rarum talere notum est: Inde *quisquilium*, appellantur. Dicitur. — Immo *cusculum*: est enim hispanum vocabulum, non romanum; et *cusculium* videtur, olim dictum quod nunc depravate *scarlatum*: GALEX. — *Cusculum* Κοσκύλου quoniam e cortice erantur. Graecis κοσκύλου est ex-crecentes nigritius praescorre. II.

Pensionem alteram. Alteram ex horto, ex agro alteram pauperes tributum pendebant. Nam et hortensia in macello distrahebant, eorum fidem possum nonnullis fructibus decepebant: atque ex gemina ea merce corrahebant, unde tributum penderent. E. credo igitur pensio altera tributum peti solita a Plinio nunc dicitur: altera ex horto, lib. XIX, cap. 49, his verbis: *quam credatur pensio ea pauperum.* Accepit hunc locum aliter longe Salmasius in Solinum; pag. 475. Tributum collationem ait duplicem fuisse: aliam in capite, aliam in censu. Posteriori tributo pendendo non fuisse obnoxios eos, qui agrum aut praedia non haberent: quoniam pensio capitis omnes tenerentur, qui divites, qui pauperes. Sed neque hoc loco collationis vim quidve vox ea valeat, intellexisse Salmasium, non optimum sane iurisconsultum, discit ex iis quae de capitationibus disputat Gothofredus in eod. Theodori lib. XI, lit. i de Annona et Tributis, pag. 37

et 43; iterum lib. XIII, lit. 40 de Censu, pag. 416. Capitatio enim et genus illud tributi dicebatur, quod pro possessionum quoque numero, si quas essent, imponeretur. Salvianus, de Guberno Dei, lib. V: *Quam possessio ab his reaverit, capitatio non recedit: proprietatibus earent, et vetigalibus obruantur.* Vide et Glossarium De Cangii, verbo *Capitatio* et *Caput*. Neque verum de tributo gemino nunc sermonem esse Plinius ipse haud obscure indicat, quoniam *pensionem tributi alteram* hunc coeci proventum, non *tributi alterius pensionem* vocat: hoc est, in coeco alterum esse solvendo tributo subsidium, non tributo alteri. II.

Tradidimus. Lib. IX, cap. 65.

Gignitur. Dioscor. IV, 48. H.

XIII. *Glandiferae.* Principae latices; oculato teste Nic. Chorier, Hist. Delph. lib. I, pag. 58. Sunt enim in ea regione plurimae Haen.

Agaricum. Ἀγάριον, et apud Gallos retinet nomen, *agaric*, fungi genus. A Dodonaeo pingitur, Pempt. 3, lib. V, cap. 24, p. 477. De eo rursus Plin. XXV, 57, quem locum vide. II. — *Agaricum*, *Agaric* de eodem, quo tam feliciter nunciamur in bibendo sanguine. Brot. — *Agaricum.* Agaricus officinae sive *Boletus laticinus* L. Mat. Med. 654. Qui truncus quercuum affrascitur, species est a genuino offic. agarico plane diversa,

antidotis efficax, in summis arboribus nascens, nocte relucens. Signum hoc eius, quo in tenebris decerpitur. E glandiferis sola quae vocatur aegilops, fert pannos arentes, muscoso villo canos, non in cortice modo, verum et e ramis dependentes cubitali magnitudine, odoratos, ut diximus inter unguenta. Suberiminima arbor, glans pessima, rara: cortex tantum in fructu, praecrassus ac renascens, atque etiam in denos pedes undique explanatus. Usus eius ancoralibus maxime navium, piscantiumque tragulis et cado-

Geoff. Mat. Med. II, p. 772. Eo. P.

Odoratus. Immo potius odoris expertus. DALRO.

Relucens. Fabulosum hoc.

Vocatur aegilops. Fagus haec est Latinorum, ut diximus cap. 6. Haec porro Theophrast. lib. III, cap. 9: Ο δὲ καλοῦσι τινες φάσκον, ὁμοίως τοῖς βελύκιν, ἢ αἰγύλωψ μόνη φέρει, πολὺν καὶ βρύθλον, καὶ γὰρ παχυρίον κατακρημάννυνται, καθάπερ τρύχος ὀθονίου μακρῶν. Φύεται δὲ τοῦτο ἐκ τοῦ φλοιοῦ, καὶ οὐκ ἐκ τῆς κορμῆς ὅθεν ἡ βάλανος, etc. Quod autem φάσκον quidam vocant, pannis simile, aegilops sola fert, canum et muscosum, cubitali longitudine pendens, ut vestis lacerus longaeque pannus: nascitur e cortice, non e sterculorum cacumine: unde glans, neque ex gemma, sed ex latere ramorum anni exacti, etc. H. — Cum talibus pannis Querc. latifoliam, le rowre, exhibet Du Hamel, t. II, pag. 210. BAOT.

Pannos arentes, muscoso villo canos. An *Parmelia iubata*? (Cryp. Linn. Musci Juss.). Conf. lib. XII, cap. 50. Eo. P.

Vt diximus. Lib. XII, cap. 50.

M. arbor. Nempe e glandiferis.

PLIN. N. H. Tom. V.

Cortex tantum in fructu. In usu: quod ex ea arbore nihil ad vitam utile colligas, praeter corticem. H.

Praecrassus. Theophr. III, 46: φλοὶν ἔχει παχύν σπόδρα. HARN.

Renascens. Intra annos tres: ἐν τρεσίν ἔτεσιν. Theophr. l. c. H.

Usus eius ancoralibus. Theophr. Hist. lib. III, cap. 16. DAL.

Tragulis. Piscatorum verricula tragulas vocat, sine controversia a trahendo nomen adeptas, ut vidit iam dudum Turnebus, Advv. lib. XXII, cap. 44, pag. 721. Et Glossae Lindori: *tragum*, genus piscatariae. Glossae. Latin. Gallic. *tragum*, *rets à pêcher*, Catholicon Armoricum, *trai-maill*; e'est un *rets à pêcher*; Latine, hoc *tragum*, *verriculam*, Gallis, *tremail*, Italis, *tramaglio*: quod tribus maculis, vel triplici macularum ordine constat, quas *maillles* nostri appellitant. HARN.

Et cadorum. Nunc quoque subere lagenis amphorisque obpurandis utimur: et a calceariis suberem expeti ad conficiendas crepidas, nemo nescit. Haec obturamenta Galli vocant, *bondons*: obturare cadum, *bondonner un muid*. HARN.

Ii

rum obturamentis: praeterea in hiberno feminarum calceatu. Quamobrem non infacete Graeci corticis arborem appellant. Sunt et qui feminam ilicem vocent: atque ubi non nascitur ilex, pro ea suber utantur, in carpentariis praecipue fabricis, ut circa Elin et Lacedaemonem. Nec in Italia tota nascitur, aut in Gallia omnino.

XIV. (ix.) Cortex et fagis, tiliae, abieti, piceae, in magno usu agrestium. Vasa, corbesque, ac patentiora quaedam messibus convehendis vindemiisque faciunt, atque praetexta tuguriorum. Scribit in recenti ad du-

In hiberno feminarum calceatu. Non solum valetudinis causa id feminae hieme fecerunt, sed ut grandiores viderentur. Clemens Alexandrinus I. III Paedagogi, ex Alexi Comico: Τὴν χλαμὶ μικρὰ τῆς ὥρας, πολλὸς ἐν τῇς βλαυτίαις ἐγχεκάρτυται. Xenophon lib. de tuenda re famill. de uxore Ischomachi: Ὑποδμάτια δ' ἐχούσαν ὤρηλα, ὥπως μᾶλλον θεοαῖα εἶναι ἢ ἀνθρώπινα. Victorius lib. XV, cap. 25. DALLER.

Non infacete Graeci. Videtur φάλλον, quasi φλόιον dici a Graecis velle. Φάλλος certe Hesychio φλόος δένδρου, καὶ ξύλον Ὀξάρρον, arboris cortex, et lignum leve. Suberem etiam simpliciter corticem Latini dixere. Horat. lib. III, Od. 9, v. 22: *Tu levisae cortice.* Et lib. I, sat. 4, v. 419: *Simul ac duraverit aetas Membra, animusque tamen, natis sine cortice.* HAAR.

Sunt, et qui. Haec Theophrast. iisdem plene verbis, Hist. lib. III, cap. 46, de arbore, quam φάλλον Ἀεκάδες vocabant: eandem esse cum φάλλω, seu subere, ex aliis auctoribus Plinium didicisse credimus. HAAR.

Nec in Italia tota nascitur, etc. Falsum id. Nam quod et Theophr. ait, Tyrrheniae, id est Iteuriae familiarissima est, et paene propria, DALLER.

Aut in Gallia. Galliae nomine Narbonensis provincia hoc loco minime comprehenditur. Nam, ut ait lib. IV, cap. 31: *Gallia omnis comata uno nomine appellata, in tria populorum genera dividitur*, Belgas nimirum, Celtas et Aquitanos. In provincia certe, quae pars est provinciae Narbonensis, indigenam esse suberem, nec adscititiam aliunde, argumento est, quod dumosis et squalentibus locis ibi luxuriose prosilit, ut prodidere Petr. Quiquerantus, L. II, fol. 50; Honor. Bouche, lib. I, cap. 8, pag. 49, ipsaque experientia comprobatur. HAAR. — *Aut in Gallia omnino.* Suber nunc frequens nascitur in Gallia Narbonensi, et maxime in Aquitania, ubi Condom, Nerae, les Landes de Bajas, etc. BAOT.

XIV. *Vasa corbesque ac patentiora quaedam.* Immo e contrario lego, corbesque ac patentiora quaedam vasa. PIST.

Praetexta tuguriorum. Tecti tugu-

ces explorator, incidens litteras a succo. Nec non in quodam usu sacrorum religiosus est fagi cortex. Sed non durat arbor ipsa.

XV. (x.) Scandulae e robore aptissimae, mox e glandiferis aliis, fagoque: facillimae ex omnibus quae resinam ferunt: sed minime durant, praeterquam e pino. Scandula contectam fuisse Romam, ad Pyrrhi usque bellum, annis cccclxx, Cornelius Nepos auctor est. Silvarum certe distinguebatur insignibus. Fagutali Iovi etiam nunc, ubi lucus fageus fuit: porta Quer-

riorum marginem, seu oram extimam, quae eo corticia genere praetextitur. Ducta metaphora videtur a praetexta nobilium, quae purpura circumtexta erat. Forte *proiecta* rectius, quod in MSS. *proiecta* legitur. *Prominentiae* lectrum, Vitruvius libro IV, capite 2, et libro II, cap. 8, *proiecturae: saillies, égouts*. Vide quae mox dicturi sumus infra, libro XVII. Hæro.

Incidens litteras. Suoci madidi beneficio litteras incidit, inscribitque cortice, minime conspicuas: easdem, siccato cortice, apparentes. Hæro.

Non durat arbor ipsa. Cortice spoliata. Dalec.

XV. *Scandulae.* Asseres, seu tabellae parvae, hoc est in exiguas laminas fissae. Columella lib. VIII, c. 3, fenestellis scandulas iungi praecipit, quibus ab corte irrepant aves ad requiem nocturnam. *Scandulas*, non *scindulas* habent MSS. omnes. Adde his ea quae V. Cl. Du-Gangista habet in Gloss. verbo *scindula*. H.

Scandula. Lignis assulis, sectilibusque asserculis. Mirum est *ardetius* nostras incognitas Veteribus fuisse, quae hodie passim habentur. *Nosti*, inquit Philander ad Vitruv. lib. I, c.

4, *utuntur caerulei in nigro sectilibus laminis arutivae. Is lapis serra dentata, ut lignum secatur, assulatiqque frangitur. Ardeum (ardoise) vocamus, credo ab ardendo, quod e tectis ad solis radios veluti flammis iaculetur.* Hæro.

Ad Pyrrhi... bellum. Quod coeptum esse anno. V. 472, diximus lib. VIII, cap. 6. Hæro.

Silvarum. Erant in urbe silvae insignes, quibus regiones quam plurimae distingui splerent. Nam vel in una regione Urbis quinta, lucus Fagutalis fuit, de quo Festus: *Fagutal, sacellum Iovis, in quo fuit fagus arbor, quae Iovi sacra habebatur.* Fuit et collis campusque viminalis, a viminalium silva cognominatus, et Ara Viminis Iovis. Fuit et lucus Petelinus. Hæro.

Fagutali Iovi. Varro lib. IV de Ling. Lat. in Esquilis fuit lucus Fagutalis et Virarum querquetulanum sacellum; et lucus Menila. *Viras* Festus dictas vult nymphas, quae praesident querceto virescenti, *χλωρίδες καὶ ἀκρόπυλινες*. Dal.

Querquetulana. Vbi et Querquetulanum sacellum, de quo Varro de L. L. lib. IV, pag. 45: *Pestus: Quer-*

quetulana, colle in quem vimina petebantur, totque lucis, quibusdam et geminis. Q. Hortensius Dictator, quum plebs secessisset in Ianiculum, legem in Esculeto tulit, ut quod ea iussisset, omnes Quirites teneret.

XVI. Peregrinae tum videbantur, quoniam non erant suburbanae, pinus atque abies, omnesque quae picem gignunt, de quibus nunc dicemus, simul ut tota condjendi vina origo cognoscatur. Quaedam ferunt in Asia, aut Oriente, e praedictis picem. In Europa sex genera cognatarum arborum ferunt. Ex iis pinus atque pinaster folium habent capillamenti modo praelenue, longumque, et mucrone aculeatum. Pinus fert minimum resinae, interdum et nucibus

quetulana porta Romae dicta, quod quercetum (quercetum) intra muros Urbis iuxta se habuerit. HARD.

Quum plebs. Tres plebis secessiones factae memorantur. Prima, in montem sacrum, trans Anienem amnem, trita ab urbe millia passuum, aeris alieni causa, ann. V. 264, de qua Livius lib. II, pag. 32. Secunda secessio facta est ann. 395, ob Decemvirorum insolentiam, et Appii Claudii Decemviri scelus, auctore L. Virginio. De ea Livius lib. III pag. 60. Tertia, de qua nunc sermo, rursus aeris alieni causa, facta in Ianiculum, ann. 367. De hac epitome Livii, lib. XI: *Plebs propter aces alienum, et longas seditiones, ad ultimum secessit in Ianiculum: unde a Q. Hortensio Dictatore deducta est, isque in ipso magistratu decessit. HARD.*

In Esculeto. Locus fuit esculis consitus. HARD.

Quirites teneret. Hoc est, Romanos ex Urbe et in Urbe tantum. Hae ferrebantur leges a tribuno plebis. Huic

vero Dictatoris Hortensii legi similem primum L. Valerio, M. Horstio cons. istam legimus apud Livium lib. III, pag. 60; secessione secunda: *Quum veluti in controverso iure esset, tenerentur Patres plebscitii: legem centuriatis Comitibus tulere, ut quod tributim plebs iussisset, populum teneret. Repetita igitur ab Hortensio est. Gellius lib. XV, cap. 27, pag. 848: Q. Hortensius Dictator eam legem tulit, ut eo iure, quod plebs ratuisset, omnes Quirites tenerentur. HARD.*

XVI. *Pinus.* Quae Graecia fere πίνυς, nostris un pin. Archiae epigramma a nobis relatum lib. XV, e. 5, ubi inter Olympioniesum coronas πίνυς numeratur, Ausonius ista reddidit in Eclogario: *Quatuor antiquos celebravit Achaia ludos: Serta quibus pinus, malus, oliva, opium. HARD.* — *Pinus pinea* (Monoco, monand. gen. 2430, Pers. *Conifer*. Juss.). Eo. P.

Et nucibus. Interdum, inquit, fert resinam in ipsis nucibus pinis, de quibus dictum est lib. XV, cap. 9;

ipsis, de quibus dictum est, vixque ut adscribatur generi.

XVII. Pinaster nihil aliud est, quam pinus silvestris, mira altitudine, et a medio ramosa, sicut pinus in vertice. Copiosiorem dat haec resinam, quo dicemus modo. Gignitur et in planis. Easdem arbores alio nomine esse per oram Italiae, quos tibulos vocant, plerique arbitrantur, sed graciles succinctioresque, et anodes, liburnicarum ad usus, paene sine resina.

XVIII. Picea montes amat, atque frigora: feralis arbor, et funebri indicio ad fores posita, ac rogis virens: iam tamen et in domos recepta, tonsili facilitate. Haec plurimam resinam fundit, interveniente candida gemma, tam simili thuris, ut mixta visu discerni non queat: unde fraus Seplasiae. Omnibus his

sed eam quidem adeo exiguum, ut resiniferarum arborum generi vix pinus adscribatur. H.

XVII. Pinaster. Ἰπύρος ἀγρία, pinus savage. Pingitur a Dodoneo. — Servat nomen *P. pinaster*. Eo. P.

Copiosiorem dat haec. Nempe pinus silvestris. Hæd.

Quo dicemus modo. Cap. 23. H.

Tibulos. MS. stubulos. Herniculus strubulus. Eo. P. — Quos tibulos. Harum iconem Dalecampius exhibet, lib. I, pag. 47. Mox succinctiores, magis compactas interpretator. H.

Liburnicatum. Genus est bellicae navis velocissimae, a Liburnis Illyrici populis conditoribus nuncupata. His struendis pinaster arbor idonea. Hæd.

XVIII. Picea. Haec Theophrast. ἰπύρος, alia πύκη, pice Gallis. Pityocampas (erucæ genus est), in picea Plinius, lib. XXIX, cap. 30, in pinu alii nasci produci. Pingitur a Mal-

tholo, in Diosc. lib. I, pag. 97. H. — *Pinus picea* (Persoonio militat sub *Abietis*). Eo. P.

Feralis arbor. Quae funeribus adhibetur. Vade illud Maronis, Aen. lib. VI, Miseni funus describentis, v. 180: *Procumbunt piceae*, etc. H.

In domos. Etiam, si Virgilio credimus, Ecl. VII, v. 65: *Pulcherrima pinus in hortis*. H.

Interveniente. Quae sponte manat resina, inquit, e pice, in gemmam interdum candidam coit, quae resinae thuris simillima. Hæd.

Fraus Seplasiae. Hoc est, Seplasiariorum. Festus: *Seplasia*, forum Capuae, in quo plurimi unguentarii erant. Ascon. Ped. in or. Cic. contra Pis. nem: *Dietum est in disputatione legis Agrariae apud populum, plateam esse Capuae, quae Seplasia appellatur, in quo unguentarii negotiari sunt soliti*. Hæd.

generibus folia brevī seta, et crassiore, duraque, ceu cupressis. Piceae rami paene statim ab radice modici, velut brachia, lateribus inhaerent. Similiter abieti, expetitae navigiis. Situs in excelso montium, ceu maris fugeret: nec forma alia. Materies vero praecipua trabibus, et plurimis vitae operibus. Resina ei vitium, unde fructus unus piceae: exiguumque sudat aliquando contactu solis. E diversa materies, quae abieti pulcherrima, piceae ad fissiles scandulas, cupasque, et pauca alia secamenta.

XIX: Quinto generi situs idem, eadem facies: larix vocatur. Materies praestantior longe, incorrupta vis, mori contumax: rubens praeterea, et odore acrior. Plusculum huic erumpit liquoris, melleo colore,

Brevi seta. Instar setae brevia, exili-
liaque, et gracilia. HANB.

Similiter abieti. Te spin. Theophr.
Hist. lib. III, cap. 10, ἐλάτη ἡ ἀβία;
abies femina. A Clusio recte pingi-
tur, Hist. plant. lib. I, pag. 34, et a
Matthiolo in Diosc. lib. I, pag. 107.
HANB.

Navigis. Virg. Georg. lib. II, v.
68: *Caus abies vinura marinorum.* H.

Situs in excelso. Idem Ed. VII, v.
66: *Abies in montibus altis.* H.

Nec forma alia. Nam camerato
ramorum et foliorum veluti fornice
imbrem prorsus respuit. Theophrast.
Diluc. — *Nec forma alia.* Quam pi-
cen. Adeo sane inter se affines ambae,
ut observat Matthiolus, pag. 106, ut
fabros lignarios hac similitudine saepe
fallant etiam peritos, inquit Plinius
cap. sq. HANB.

Resina ei, etc. Ch. *Resinae vitium
unde fructus piceae.* Ed. P. — *Resina
ei.* Resinae fluxua ex abiete, arbori
exilis est: e picea ad vitae usum
perutilis, nec matri noxia. H.

Piceae ad. Piceae materies, inquit,
idonea tantum parandis scandulis fis-
silibus, cupisque, hoc est, vasis
vinariis, aliisque sectilibus operibus
paucis. HANB.

XIX. *Larix vocatur.* Eadem fere
verbis a Vitruvio describitur, lib. II,
cap. 9, pag. 35. Theophrasto μέλιξ.
Sed nondum haec arbor in certi ali-
cuius nominis gallici possessionem
venit: etsi eruditi viri eam esse asi-
aticam, quam μέλιξ vulgus appel-
lat: res nihilominus habet dubitatio-
nem, ut pluribus argumentis inferius
demonstrabimus. Melesia ea porro in
Delphinatu et Alpibus frequens. Vide
Nic. Chorier, Hist. lib. I, pag. 57. A
Dodoneo pingitur, pag. 856. H. —
Pinus siue dubio est Larix, quam nos
dicimus *le mélèze.* Eo. P.

Vis. MS. usu. Eo. P.

Plusculum . . . liquoris. Resinae.
Eam quae ex melesia manat, officinae
pro terebinthina venditant: in-
terdum etiam pro benjuino. H.

atque lentiore, numquam durescentis. Sextum genus est teda proprie dicta; abundantior succo quam reliqua, parciore liquidioreque quam in picëa, flammis ac lumini sacrorum etiam grata. Hae, mares dumtaxat, ferunt et eam, quam Graeci sycen vocant, odoris gravissimi. Laricis morbus est, ut teda fiat. Omnia³ autem haec genera accensa, fuligine immòdica, car-

Lentior. MS. recentior, Dalec. *lentioris.* Ed. P.

Sextum genus est teda proprie dicta. Mule haec. Vide Theophr. Hist. lib. III, cap. 12. Tedaè nomen πολύσχημον est. Nuoc enim pini resinotum et pingue lignum significat, τὴν δ᾽ ἄλδα, quod lucernae candelaeve loco uritur: nunc arborem sui generis, lignum Theophrasto, quam Cembro vocant Tridentini, Allobroges *Auvia*. Dalec. — Vide Salmas. pag. 505. — *Pinus silvestris*, Cembro (quod nomen ab Italis accepit, et etiamnunc aervat) a Matthiolo appellatur, qui eam et ipse accurate delineat in Diosc. lib. I, pag. 106. H. — *Pinus cembra*. Habitat in Alpibus. Ed. P.

Parciore liquidioreque. Sic ex MSS. em. Hard. cons. Ch. *parciore liquidiorque* Gr. et Al. Ed. P.

Lumini sacrorum etiam grata. Inde Iustales faces, quas Claudianus VI Cons. Honorii describit luculenter, v. 234: *Lustralis sic triste facem, cui lumen odorum Sulphure caeruleo, nigroque bitumine sumat, Circum membra rotat, doctus purganda sacerdos, Rore pib' spargens, et dira fugantibus herbis Numina, terrificumque Iovem, Triviamque precatas, Trans caput averis manibus iaculatur in Austrum, Secum rapturas cantata piacula tedas.* Ovidius: *Pror ut induratae èrato sulphure tedae.* Vide quae

notata sunt lib. XXXV, cap. 25. Iuvenal. *si qua darentur Sulphura cum tedis.* Ab agitatione quae in orbem fiebat, ductum est verbum *Circumferre* et *Circumferri*. Vigilius: ... *ter socios pura circumtulit unda.* Plaut. in Amphit. So. *Quaesò quin tu istam iubes Pro cerita circumferri*, etc. Iusurari, περιφάττεισθαι, περιφάττεισθαι, καθίστασθαι. Quod fieri ovis solitum, teda, acilla, sulphure, catmine ad aures inaniurrate. Turneb. Adnotat. lib. IV, cap. 15, et lib. IX, cap. 10; sed manibus prius rore pin, sive expiatorio ablutis: quod Aristophanes, ἐν Εἰρήνῃ; χερσίνισθαι dixit. Apuleius, lib. XI. Asini aurei, de expiata nave: *Summus sacerdos, inquit, teda lucida, et ovo, et sulphure, solemnissimas preces de casto praefatas ore, quam purissime purificatam deae nuncupavit.* Dalec. — *Lumini sacrorum.* Ad faces, quae in sacris ritibus accenduntur. Vnde et tedas faces ipsas vocamus. Apuleius Asin. lib. XI, ubi de expiata nave: *Sacerdos*, etc. vide supra. H.

Hae, mares. E tedarum genere, mares dumtaxat. Sed et ταῖς μέγισταις id quoque subnaestitur, quod οὐρεῖν Graeci, hoc est, sicut vocant, a Theophrasto credimus, Hist. lib. III, cap. 10. Hæd.

Vt teda fiat. VI, instar tedae, abundantiore in succum, resinamque

bonem repente exspuunt cum eruptionis crepitu, eiaculanturque longe; excepta larice, quae nec ardet, nec carbonem facit, nec alio modo ignis vi consumitur, quam lapides. Omnia ea perpetuo virent, nec facile discernuntur in fronde, etiam a peritis: tanta natalium mixtura est! Sed picea minus alta quam larix. Illa crassior, leviorque cortice; folio villosior, pinguior, et densior, molliorque flexu. At piceae rariora siccioraque folia, et tenuiora, ac magis argentia; totaque horridior est, et perfusa resina.

fundat: est enim ea copia exitiosa arbori. Haec de larice, quam πύκην vocat, etiam prodidit Theophr. Hist. lib. III, cap. 10. Haan.

Excepta larice. Theophrastus id de fico adnascente pinis maribus: de larice idem Vitruv. DALSC. — *Excepta larice.* Vitruvius eadem tradit conceptis verbis. Larix vero, inquit ille, lib. II, cap. 9, pag. 35, qui non est notus, nisi his municipibus, qui sunt circa ripam fluminis Padis, et littora maris Adriatici, non solum ab carie aut a tineâ non nocetur: sed etiam flammam ex igni non recipit, nec ipse potest per se ardere, nisi uti saxum in fornace ad calcem coquendam, aliis lignis utatur: nec tamen tum flammam recipit, sed longo spatia tarde comburitur. Eadem de larice Palladius lib. XII, in Novemb. tit. 13. Quae tamen valde vereor, ut vere dicta, nec temere credita sint a summis viris: nihil enim resiniferis arboribus, cuiusmodi in primis larix est, quae liquida resina turget, concipiendâ igni aptius videtur. Abest ea sane dos a melesii arboribus, quas Veterum larices esse eruditi volunt. Harum enimvero carbo, praesertim

in acerrimorum officinis, mire expetitur. Haan.

Omnia... virent. At larici nostrae, siquidem melesia ea sit, folia hieme decidunt: etiam coniferae arbores caeterae perpetuo virent. H.

Illâ crassior. Nempe larix, quae Theophrasto πύκη, ut dialimus. Nam quae de larice Plinius, ea de πύκη totidem verbis Theophr. lib. III, cap. 10: καὶ τὰ φύλλα τὴν μὲν πύκην ἔχουσιν πολλὰ, καὶ λεπὰρ, καὶ δασέα, καὶ πτελέμεινα, ἰσφλεῖα. H. — *Illâ* pro haec usurpatur; id enim intelligendum de larice. Baot.

At piceae. Quae Theophrast. l. e. πένος. Τὴν δὲ πένον, inquit, εὐλγχετε, καὶ αὐχμωδέστερα, καὶ πιερικότερα μάλλον, παυειότερα, σqualidiότερα, horridiora. Haan.

Et tenuiora ac magis argentia. Legendum videtur *rigentia*, non *argentina*: quum, ut opponatur illis, *mollior flexu*, tum quod sequitur paulo post, *pinguioribus foliis et simplicibus atque non rigentibus*. Appellat autem *folia rigentia*, subrecta, non proclivia in terram, ex Theophrasto, libro tertio, capite 10, κατεκλινόμενα μάλλον, id est, inclinata magis; *simplicibus* intelligi *mollioribus* ex eodem. Purr.

Lignum abietis similis. Larix ustis radicibus non repullulat; picea repullulat, ut in Lesbo accidit, incenso nemore Pyrrhaeo. Alia etiamnum generibus⁴ ipsis in sexu differentia. Mas brevior et durior: femina procerior, pinguioribus foliis et simplicibus, atque non rigentibus. Lignum maribus durum, et in fabrili opere contortum: feminae mollius, publico discrimine in securibus. Hae in quocumque genere deprehendunt marem; quippe respuuntur, et fragosius sidunt, aegrius revelluntur. Ipsa materies retorrída, et nigrior maribus radix. Circa Idam in Troade⁵

Lignum abietis. Piceae lignum simile; nec totius arboris formam fere aliam esse dixit cap. sup. Theophrast. l. c. Καὶ πέντος τὰ φύλα λευκότερα, καὶ εὐσιώτερα τῇ ἰλίτῃ. H.

Larix ustis. Laricem iterum vocal, quae Theophrasto πύκνη est: quae πέντος, iterum piceam. Sic eibim ille l. c. Πύκνη μὲν γὰρ ἐπικαυθευῶν τῶν ῥιζῶν οὐκ ἀναβλαστάνειν τὴν πέντος δὲ φασὶ τινες ἀναβλαστάνειν ὥσπερ καὶ εἰς Ἀέσθον ἐμπροσθέντος τοῦ Πυρραίων ὄρους πυτώδους. Egm ubi cerasam lib. XXIV, c. 86, chamaepeuceu sic appellatam tradit a similitudine foliorum eum larice. H.

Picea repullulat. Sic in omnibus libb. vetl. legitur: duas voces omittunt Harduinus Broteriusque, ut quidem videtur, operarum incuria. En. P.

Generibus ipsis. In sex commemoratis resiniferarum arborum generibus, sexus quaedam differentia est. Hæc.

Mas brevior et durior. Addi debet, ut opinor, verbum foliis, ex Theophrasto libro III, c. 10: *Et marem, inquit, breviorē foloque duriorē; feminā proceriorē, foliis pinguiorē, mollem procliviorēque*, PINTIAN.

Simplicibus. Apud Theophrast. l. c. ἀπλά mollia: ἀπλῇ simplicibus leguas Plinius videtur. H.

Non rigentibus. Non subrectis, sed languidis. H.

Lignum maribus. Haec iisdem verbis Theophr. l. c. Ἐστὶ δὲ τὰ φύλα τοῦ μὲν ἄρρενος περιμήτρια, καὶ σκληρά, ἐν ταῖς ἐργασίαις στρεφόμενα τῆς δὲ θηλείας εὐεργά, καὶ εὐστραφεῖ, καὶ μαλακώτερα. Σχεδὸν δὲ κοινὴ τις ἡ διαφορά πάντων τῶν ἄρρενων καὶ θηλειῶν, ὧν οἱ ὑλοτόμοι φασὶν ἅπαν γὰρ τὸ ἄρρεν τῇ πελακίσει τραχύτερον καὶ ἐπεστραμμένον μάλλον, καὶ δυσεργότερον, καὶ τῷ χρώματι μελάντιον, εἰς, Hæc.

Hæc in. Secures in omni arborum genere deprehendunt quæ arbo mascula, quæ femina sit. H.

Fragosius. Maior, quum foditur, sit fragor, et in ictu hæret securis. Hæc.

Ipsa materies retorrída et nigrior maribus radix. Dictio radix videtur superflua ex eodem Theophrasto, citato loco: *Omnia mas securi brevior et contortior, operisque difficilior est: femina procerior atque facilior*. PINT.

Nigrior. . . radix. Tota materies,

et alia differentia est; montanae, maritimaeque. Nam in Macedonia et Arcadia, circaque Elin, permutant nomina, nec constat auctoribus, quod cuique generi attribuant; nos ista romano discernimus iudicio. Abies e cunctis amplissima est, et femina etiam prolixior: materie mollior utiliorque, arbore rotundior, folio pinnato densa, ut imbres non transmittat, atque hilarior in totum. E ramis generum horum panicularum modo nucamenta squamatim compacta dependent, praeterquam larici. Haec abietis masculae, primori parte nucleos habent: non item feminae. Piceae vero

non radicis modo, sed corpora ac ligni, nigrior in maribus esse a Theophrasto dicitur: καὶ τὸ χρώματι μολνέστερον. H.

Circa Idem. Theophr. l. c. Πρώτη Ἰδαία, quae P. maritima. Eo. P.

Nam in Macedonia et Arcadia. Macedones pinum dividunt in marem, feminam, sterilem; Arcades nec sterilem agnoscunt, nec sativam, sed silvestrem tantum, quam suis notis a picea distinguunt. In Arcadia picea pauca nascitur in Eleo agro multa. Theophrast. Plinius negligenter hoc reddit. DAL.

Materies mollior utiliorque. Operibus facilius, εὐπεγνέστερα. Theophr. DALEC.

Folio pinnato densa. Frons pinnas habet, superne minores, tota specie camerata, Boeotorum galeis simili, tam densa, etc. Theophr. qui pinhas vocat ramos exprorectos alarum distentatruin modo. DAL. — Folio pinnato. Folia pinnas avlum referunt, tam densa, ut neque nivem, neque imbrem transmittant, inquit Theophrast. l. c. Ἐξ ἧ δὲ ὁμοιότητος τοῦ φύλλοντος... πυκνὸν δὲ οὗτος, ὥστε μᾶλτε χιτῶνα δύνειν, μᾶθ' ὕετον. Hic

vero recte Constantinus observat, φύλλον vocari, non singula folia abietis, veluti capillamenta: sed eorum in singulis ramulis, surculisque, totam seriem pectinatim dispositam. Itaque hic φύλλον collective dicitur. H.

Panicularum. Panicula in arundinibus, milio, iuglandibus, aliisque, ea coma dicitur, in qua pendent semina. L'épi du millet, les chatons des noyers, etc. H.

Nucamenta. Coni, nuces, κότταροι. Nucamenta pinas dicimus, pommes de pin. H.

Praeterquam larici. Fallitur Plinius. Sui enim sunt et larici coni, veluti pino, sed minores et expressinis similes. DALEC. — Praeterquam larici. Vnde intelligas haud certam satis coniecturam esse eorum qui laricem esse melesiam arbitrantur. H.

Haec abietis. Haec nucamenta, inquit, in mascula abiete nucleos anteriore parte gerunt, qua sunt acuminata: in picea toto nucamenti corpore nuclei sparguntur, sed minimi, quos Graeci φθίραξ vocant: unde arbori nomen φθισορόρος: neque enim, ut visum est Dalecampio, ea vox φθίρα tantum pediculum sonat, sed et pi-

totis paniculis, minoribus gracilioribusque, minimos ac nigros. Propter quod Graeci phthirophoron eam appellant. In eadem nucamenta compressiora maribus sunt, ac minus resina roscida.

XX. Similis his etiamnum aspectu est; ne quid praetereatur, taxus, minime virens, gracilisque et tristis, ac dira, nullo succo, ex omnibus sola baccifera. Mas noxio fructu. Letale quippe baccis, in Hispania praecipue, venenum inest. Vasa etiam viatoria ex ea vinis in Gallia facta, mortifera fuisse comperitum est. Hanc Sextius smilacem a Graecis vocari dixit: et esse in Arcadia tam praesentis veneni, ut qui obdormiant sub ea, cibumve capiant, moriantur. Sunt

εκε νελευν: Hesychius: φθίρ, ὁ τῆς κίρως καρπός. Eustath. in Iliad. B, φθίρες, τὰ μικρὰ σπρόβιλα, H.

Minimas ac nigros. Pediculis similes, aut pulicibus. DAL.

XX. Similis his. Nempe resiniferis arboribus, maxime vero piheti; sed ad aspectu tantum similis, non resina, nec squamato fructu. Taxus, L'if. H. — *Taxus baccata* (Diosc. monad. gen. 2287, Pers. *Conifer*, Juss.). Habitat in Europa, Sibiria, in montosis calcaris. Ed. P.

Minime virens. At nostra laxos perpetuo viret in gallico caelo. H.

Ex omniabus. Nempe ex resiniferis proxime memoratis. H.

Mas noxio. Manifestum et haec Plinium s. Theophrasto non hausisse: is enim, Hist. Lib. III, cap. 40, taxi baccas edules esse et innoxias homini scribit: ei sane sunt eiusmodi in Anglia, teste Penn in Advv. p. 450. H. — Saepe tamen, ut multis comperitum est exemplis, laxi baccae venena fuere praesentissima. Distinguenda ergo sunt taxi species. Baor.

¹ In Hispania. Etiam in Italia baccas venenatas esse Dioscor. prodidit: sed falso. Hon. Bouche Hist. lib. I, cap. 8, pag. 49, experimento se compro-
basse ait, largiorem taxi esum equis esse letalem: huius certe esse, rustici nobis liquido affirmarunt. H.

Smilacem. Diosc. lib. IV, pag. 80: Σμίλαξ... Ρωμαίοι δὲ τὰς ἐν χαλκίδι. A Sextio forte Diosc. ut Plin. hausit. Et smilacem de ilice dici superius vidimus, cap. 8. H.

In Arcadia. Etiam in Narbonensi Gallia, si Dioscoridi fides, i. e. ἐν τῇ Ναβωνίᾳ. Apud nos umbra taxi minus aliquanto exitiosa est: dolorem modo capitis facit us, qui diutius sub ea haerent. H.

Ut qui obdormiant sub ea. Plutarch. in Sympos. Ιστοροῦσθ' ὅτι καὶ σπῆλαιος ἀποκτείνει τοὺς ἐγκαταδρόμους, ὅταν ὀργᾷ μέλιντα πρὸς τὰς ἀνθρώπων. Lucretius: *Est etiam magnis Heliconis montibus arbor, Floris odore hominem tetra convecta necare*. Victorius lib. XVIII, cap. 22. DAL.

qui et toxica hinc appellata dicant venena, quae nunc toxica dicimus, quibus sagittae tingantur. Repertum, innoxiam fieri, si in ipsam arborem clavus aereus adigatur.

XXI. (XI.) Pix liquida in Europa e tela coquitur, navalibus muniendis, multosque alios ad usus. Lignum eius concisum, furnis undique igni extra circumdato, fervet. Primus sudor aquae modo fluit canali: hoc in Syria cedrium vocatur: cui tanta vis est, ut in

Toxica hinc appellata dicant venena. Plaut. in Merc. Certum est: ibo ad medicum, atque me ibi toxico morti dabo: Quando mihi admittar, qua causa vitam cupin vivere. DAL. — Sunt qui et toxica. Quod ex erbare taxo sagittae fierent, quae venenis tingebantur, quibus inde toxicorum, sive taxicarum est appellatio indita. Liber mirae. S. Martini, laudatus e Duncangio in Glos. verbo Ivis: Est autem id genus arboris aptum spiculis et arcubolistris: vulgo quoniam dicitur Ivis. Alii autem tamen toxicorum toxica credunt appellata, quod his venenis sagittas barberi tingebant. Dioscor. in Alex. cap. 20: Το δὲ τοξικὸν δοξὶ μὲν νομίζονται ἐν τοῦ τὰ τοξικὰ τῶν βαρβάρων ὡς αὐτοῦ χρίσθαι. H.

XXI.* Quibus modis sunt genera picis, etc. Theophrast. Hist. l. IX, cap. 2 et 3. De resina et pice vide lib. XIV, cap. 20; lib. XXIII, c. 4; lib. XXIV, c. 6. DALC.

Pix liquida in Europa e tela coquitur. In libris legitur: Pix liquida in Europa tela coquitur: quod rectum est, id est, colligitur. Sequitur paulo post: e tela omnia illa fiunt, e-picea, etc. haec inerta sunt et false. SALM. — E tela. Sexto illi resiniferarum arborum genere de qua cap. 49. Ex eo ignis vi pis elicitur. HARD.

Navalibus. Ita MSS. hoc est, omni nevigiorum generi et instrumento picando. HARD.

Multosque alios ad usus. Pice liquata et in corpus affusa, flagitiosos homines olim cruciari solitos indicat hic Plauti versus ex Captivis: ut pot te hic si aspiciet senex, Atra pix agitet apud carnificem, tuoque capiti illuceat. DAL. — Alios ad usus. Quae ipse proferet, lib. XXIV, c. 23. H.

Lignum eius. Hunc picis conficiendae modum Theophr. quoque prodit, Hist. lib. IX, cap. 3, ubi multo prolixius tractatur. HARD.

Hoc in Syria cedrium vocatur. Senatus, qui potest ex his verbis colligi, est, primum illum sudorem aquae modo fluentem e canali in Syria vocari cedrium, sive ex teda, seu ex quovis ligno. At hoc falsum est, si Dioscoridi fidem habemus, libro I, capite de cedro. Ex cedro namque tantum cedrium, aut cedrinus liquor dicitur. Aut igitur legendum: Hoc e cedro cedrium vocatur: aut additis aliquot verbis: hoc in Syria e cedro cedrium vocatur. Nam in Syria praestantissimas esse cedros Theophrast. euctor est lib. XI, cap. 5. PUT. — Hoc in Syria. Nempe hic primus sudor, poix vierge: quod enim primum in stanni liquore manat, id

Aegypto corpora hominum defunctorum eo perfusa servantur.

XXII. Sequens liquor, crassior iam, picem fundit. Haec rursus in cortinas aereas coniecta, aceto spissatur: et coagulata Brutiae cognomen accepit: doliis dumtaxat, vasisque caeteris utilis, lentore ab alia

prestantissimum. Sic in oleo prima unda preli caeteris antepennitur, lib. XV, cap. 2. HARD. — *Cedrium*. Quoniam Syri ex cedro tantum et terebintho picem urunt: pino, picea, caeterisque resiniferis arboribus carent: teste Theophr. Hist. lib. IX, cap. 3. HARD.

In Aegypto corpora hominum, etc. Vide lib. XXIV, cap. 5. Varius modus curandi funera apud diversas gentes fuit. Graeci, statim ac expirasset qui obierat, calentis adhuc corpora membra dirigebant. Vide infra lib. XXI, cap. 3, et lib. XXIV, cap. 5; Victorium lib. X, cap. 20; Marti Var. lib. III, c. 10; Alex. ab Alex. lib. III, c. 7, qui copiosissime omnes omnium gentium mores in curandis funeribus tradidit. DALEC. — *Vt in Aegypto*, etc. Haec Plinius ex Herodoto, Euterpe, lib. II, n. 87, p. 421, adhiberi ad hos usus prudente, τὸ ἐκ τοῦ κέδρου ἀλείφειν, quam τὴν κέδριν vocat. Vide et Diod. Sic Bihl. lib. I, pag. 74, et ante caeteros Galenum, de Fac. simpl. medic. lib. VII, pag. 187. Mortuorum ita condita cadavera, *Μύμιας*, et *Γαββάρας* vocant. Et prior illa quidem appellatio vulgaris est, de qua alii satis multa. Posterioris meminit Augustinus Serm. 120 de Diversis, cap. 12: *Aegyptii soli credunt resurrectionem, quia diligenter curant cadavera mortuorum: morem enim habent siccare*

corpora, et quasi aenea reddere: *Γαββάρας* ea vocant. HARD.

XXII. *Picem fundit*. Quae propterea pix appelletur. Nam primus sudor id nomen vix obtinet, liquidior. Haec pix sicca, quae e liquida pice decoquitur; *Ξυπὴ πίττα* Graecis, *poix sèche*. Nonnullis *παλίμπισσα*, quasi pix iterum cocta, teste Diosc. lib. I, cap. 97. In Indice libri huius locus iste ita signatur: *Quibus modis spissa pix fiat*. HARD.

Rursus in cortinas aereas coniecta. *Palimpissas* vocat Dioscoridi, a *πάλιν* et *πίττα*. DALEC.

Aceto spissatur, et coagulata Brutiae cognomen accepit. Archetypum sic Toletanum, *aceto spissatur ut coagulo, et Brutiae cognomen*, etc. PINT.

Coagulata. Talis Brutia et Lycia est Dioscor. DALEC.

Brutiae cognomen. In Brutis, Straboni, oppidum Mamertium, et silva, quae optimam picem fert. DAL.

Doliis dumtaxat, etc. Pugnat seculum Plinius, qui lib. XXIV, cap. 7, scribit Brutiam medicinae utilissimam esse. DAL. — *Doliis dumtaxat*. Non item navalibus, ut liquida. Nam alioqui multos habet in medicina usus, uti dicitur lib. XXIV, cap. 23. HARD.

Lentore ab alia pice differens. Scrib. *Lentore ab alia pice differens: item colore rutilante et quod pinguior*

pice differens: item colore rutilante, et quod pinguior est reliqua. Omnia illa sunt e picea, resina ferventibus cocta lapidibus, in alveis validi roboris: aut si alvei non sint, struis congerie, velut in carbonis usu. Haec in vinum additur, farinae modo tusa, nigrior colore. Eadem resina si cum aqua levius decoquatur coleturque, rufo colore lentescit, ac stillatitia vocatur. Seponuntur autem ad id fere vitia resinae

est reliqua illa omni. Fit e picea resina. Vult e teda picem cogi, quae piceae species est, e picea autem resinam fieri quod est falsissimum. SATM. — *Lentore.* Haec enim visci modo lentescit: qua dote alia pia caret, quae sicca omnino est. Nam Brutia picis ac resinae dotes in se colligit. Dioscorid. l. c. HAAB.

Rutilante. Dioscorid. ὑπόαιβρος καὶ πτηνώδης, subtilis et resinosa. H.

Omnia illa. Nempe pia liquida, et geminum siccae genus. — *Quod pinguior.* Sic restitimus ea certissima coniectura, et vetustiorum codicum admonitu. Nam in Reg. t, Colbert. Par. etc. sic totidem plane apicibus syllabisque legitur. Quae dum Salmas. in Solin. pag. 504, sic emendat, quod pinguior est reliqua illa omni. Fit e picea resina, et Plinianum textum interpolat, et alienam a scriptoris mente sententiam, eamque falsissimam, ut ipse constitetur, eidem affingit: a qua quantum is abhorrerit, et ipsa per se oratio, et nostra, ut regitur, interpretatio palam facit. Est enim sententia huius loci picem liquidam, et eam quae crassior est, spissaque dicitur, et eam quae Brutia nuncupatur, non e teda modo coqui, quod ante monuerat: sed et ex picea, quamquam diversa ratione, fieri: nempe resina cocta. Quod ipse mos

egregie constabit, cap. seq. dum aperiri piceam tradit e parte solari, atque item in teda fieri. In libris haecenus editis legebatur, quod pinguior est. E teda omnia illa fiunt, E picea resina. HAAB.

Ferventibus. Vnde haec frigida resina vocatur ποικίλη πτηνή, quam esse eandem cum colophonis quidam putant. HAAB.

Struis congerie. Consertis congelatisque lignis, iisdemque luto campanatis, quo plaus modo fieri carbonem ante dictum est cap. 8. Multo haec fusius Theophr. Hist. lib. IX, cap. 3. HAAB.

Haec in vinum. Hae resina frigida, vina conduntur. Plinius, lib. XIV, cap. 24: Resina condire musta vulgare est Italiae, provinciaeque finitimis. HAAB.

Eadem ... si cum aqua levius, etc. Negligentius, breviori tempore, minore cura. Hunc cocturae modum Diosc. non descripsit. DAL.

Seponuntur autem, etc. Antequam resina decoquatur, liquatam eam prius colare oportet, ut spurcities eximatur ac separetur. Diosc. Lego, seponuntur ante id fere vitia, etc. vide supra lib. XIV, cap. 20. DALEC. — *Seponuntur.* Ad picandum, inquit, condiendumque vinum eligitur vetustior, ac mius laudata, quae instat

cortexque. Alia temperies ad crapulam. Namque flos crudus resinae, cum multa assula tenui brevique avulsus, conciditur ad cribri minuta; deinde ferventi aqua, donec coquatur, perfunditur. Huius expressum pingue, praecipue resina sit, atque rara, nec nisi paucis in locis Subalpinae Italiae, conveniens medicis. Resinae albae congium in duobus aquae pluviae coquunt. Alii utilius putant sine aqua coquere lento igne tota die, utique vase aeris albi. Item terebinthi-

orticis et crustae dura est. Sic MSS. omnes Reg. Colbert. Th. Chiff. etc. Editi, in id. Sed et libentius fortassis agnoverit quispiam, vetus resina. Nam Columella in hoc ipso argumento versatus, lib. XH, c. 23, cui titulus: De pice qua utuntur Allobroges ad condituram vini picati: *Pix corticata appellatur*, inquit, *qua utuntur ad condituram Allobroges. Ea sic conficitur, ut dura sit; et quanto facta est vetustior, eo melior in usu est. Nam omni lentore misso facilius in pulvere resolvitur, atque cribratur. Hanc ergo conterere ac cribrari oportet*, etc. HAAR.

Ad crapulam. Crapula vini condimentum ex pice, resina, resinae flore, sic dictum, quod vertigines et capitis dolorem facit, lib. XXIII, c. 4. Florem autem vocat tenuissimam, purissimam, et nitidissimam eius partem quae ibi superficie exstat vulnerati ligoi. DALEC. — *Ad crapulam.* Ad id faciendum quod crapulam vocant, ii qui vicia condunt. Est porro flos crudus resinae, ut distigus lib. XIV, cap. 25, resina ipsa, nuper avulsa arbori, necdum passa cocturam: eadem percocta, quo nunc dicitur modo, crapula punctionatur. Haec porro totidem verbis refert Dioscorides, lib. I, cap. 93. Pro assula, de

qua lib. XIII, cap. 49, MSS. *astula* legunt: qua de voce dicemus cap. seq. HAAR. — *Assula.* Brot. *astula.* Ed. P.

Conciditur ad cribri minuta. Quae ita minutatim conciditur, ut cribro excerni possit. Flos resinae crudus cum astula excisus, dicitur est, quod Plinius non intellexit. SALM. — *Ad cribri minuta.* Vt cribro excerni, sive, ut passim loquitur Theod. Priscianus, *cribellari* possit.

Huius expressum. Nempe quum coquitur, ut Plinius ait, lib. XV, c. 7, velleribus super balitum eius expansis, atque ita expressis. In pice quod est ita expressum, florem picis Scribonius Largus appellat, Compos. XL. HAAR.

Resinae albae congium. Resinae liquidae Dioscor. qui hoc coctionis genere eximie sacri albam tradit, *ὕψαν* ex *ῥεσπιν*. Liquidam Galen. vocat, lib. VI Methodi, et lib. IV de tuenda Valetud. DAL. — *Resinae albae.* Quae ad crapulam parandam imprimis expetitur. Quid congium sit, vide lib. XIV, cap. 49. Quid aes album, lib. XXXIV, cap. 20. HAAR.

Tota die. Triduo et sine intermissione liquida est: sin arida, unius diei spatio. Dioscor. DAL.

nam in sartagine referventi, hanc caeteris praeferentes. Proxima ex lentisco.

XXIII. (XII.) Non omittendum apud eosdem zopissam vocari derasam navibus maritimis picem cum cera, nihil non experiente vita, multo efficaciorum ad omnia, quibus pices resinaeque prosunt, videlicet adiecto salis callo. Aperitur picea e parte solari, non plaga, sed vulnere ablati corticis, quum plurimum bipedali hiatu, ut a terra cubito quum minimum absit. Nec corpori ipsi parcutitur, ut in caeteris, quoniam

Hanc caeteris praeferentes. Hanc terebinthinam sub. sed non frictam. Cui bonitate secunda lentiscina. Dioscor. Suspicio Plinium φρυκτὴν πικρίων Græcorum, id est, igne, non aqua coctam, existimasse in sartagine frigi. Dalec. — *Hanc caeteris praeferentes.* Plinius supr. lib. XIV, cap. 23 de pice ac resina: *In Oriente optimam tenuissimamque terebinthi fiuntur: deinde lentisci.* Vide ei lib. XXIV, cap. 22. Hæd.

XXIII. *Non omittendum.* Hæc es Theoph. Hist. lib. IX, cap. 2 et 3. Dal.

Zopissam. Dioscorides, lib. I, cap. 98, iisdem verbis: ζώπισσάν δὲ αἰ μὲν αἶνον τὴν ἐκ τῶν πλοίων ξυμψύων πικρίων μὲν τοῦ κρηοῦ, etc. Hanc in liniendis navibus cum cera miscebant, unde *ceratae puppes*, ap. Ovidium aliosque. Hæd.

Derasam navibus maritimis. Vide infra lib. XXIV, cap. 7. Dal.

Cum cera. Inde *ceratae naves*, Ovid. Metamorph. XI: *Iamque labant cunei spoliataque tegmine cerae Rima patet.* Item de Remed. amoris 447: *Non satis una tenet ceratas anchora puppes.* Lucianus in dialogo Mercurii et Chironidis: Καὶ κρηὸν ὡς ἐμπλήσαι

τοῦ σκαφιδίου τὰ ἀνωγόμενα. Brod. lib. IV, cap. 43. Dalec.

Salis callo. Duritie quadam a sale sive marina aqua accepta, et adstinguendi, siccandique vi. H.

Aperitur, etc. Ad resinam eliciendam id fit. Theophrast. id ἀπὸ λειψύ, ulcerare et scalpero dicit, non vulnerare. Dalec. — *Aperitur picea.* Ad eliciendam resinam. Hoc fere caput integrum apud Theophrastum existat; Hist. Plant. lib. IX, cap. 2. H.

E parte solari. Qua solem aspicit. Hæd.

Non plaga, sed vulnere, etc. Aliud enim plaga, aliud vulnus est. Plaga ἐντομή, ubi cutis laesatur, et scinditur. Vulnus τὸ ἔλκος, quando avellitur, distrahiturque a corpore: est etiam ἔλκος ab ἔλκω, traho. Hic ergo vulnus est, quum cortex detrahitur, nec tantum laceratione dividitur. Hæd.

Absit. Subintellige vulnus, et hiatus. Theophrast. Hist. lib. IX, c. 2: Απειλόμεναι δὲ τὸ πρὸς ἡλίου μέρος ἐπὶ οὗς ἢ τρεῖς πήχεις ἀπὸ τῆς γῆς. H.

Nec corpori ipsi parcutitur. Plinius apud Theophrastum, Histor. lib. II, cap. 2, legit, et recte: *Εὐ μὲν τῇ πύκνῃ ἀπὸ λειψύσεως, ὅταν ἡ δορά ἐξέλκεται, etc.* In pino quidem quum de-

astula in fructu est. Verum haec terrae proxima laudatur: altior amaritudinem affert. Postea humor oianis e tota confluit in huleus: item in teda. Quum id manare desiit, simili modo ex alia parte aperitur,

tracto cortice corpus vulneraverint: in picea et abiete quum lignum delibatum tantum scalperint. DALEC. — *Nec corpori* Nec corticem, inquit, solum vellunt, sed in corpus ipsum, seu caudicem arboris securim impingunt: quoniam quae inde assula effringitur, eximiturque cum cortice, habet magnus usus. HARR.

Ut in caeteris. In abiete, pinu, larice, quarum corpori parciunt, ne securis ictu violatur. Theophr. ἐν τῇ ἀλκυ καὶ τῇ πεύκῃ, ubi sul oblitus pectus: καὶ πάλιν vices dotesque permutat. HARR.

Astula. Ita MSS. omnes, pro assula. Astulas quoque dixit Plinius Valer. l. I, c. 36: *Teda pinguis*, inquit, *in astulas consider.* Astulam filicis Celsus pariter dixit, lib. V, c. 26, tit. *Curatio gangraenae.* Ξυλῶνας, Dioscorid. lib. II, cap. 83. *Festus*, *astulas.* *Fomites*, inquit, *sunt astulae ex arboribus, dum ceduntur; ex arboribus.* Nostri, *cata.* Hinc assimilatione Plautus in Captivis, Act. V, sc. 2, vers. 51: *Aperite haec ambas fores, priusquam pulsando vel assulotim foribus exitum affero.* In Mercat. act. I, sc. 2, v. 20: *At etiam astulo? At etiam ceno foribus facere hinc astulas? Aperite aliquis.* HARR.

In fructu est. Villitatem habet. H.

Verum haec terrae proxima laudatur. Theophrast. lib. VIII, cap. 2: *Οὐ δὲ πρὸς τὴν ἰσπὴν κατὰ, ὅταν λαπέσῃ τὸ πέλμας.* ἔνταυθα τὴν ἐμπόρην χειρομένην ἐνδοχὸν ἐκαστὴν μέλιστα τοῦτο ὃ ὅταν ἐκπελάσῃται, ἐν ἑτέρῳ πάλιν ἐνδοχὸν εἶναι καὶ τὸ τρί-

τὴν ὡσαύτως. Τὰ δὲ τοιαῦτα διὰ τὴν ὑποκατὰ ἐκκρίσιν διένδρα ὑπὸ τῶν πνευματικῶν σπέννται τοῖς δ' ἐξαίρεται αὐτοῦ τὴν καρδίαν τοῦτο γὰρ μέλιστα ἐξελθὼς ἐξαίρεται δὲ ἐν τῷ οἷζόν καὶ γὰρ ταύτας, ὡς περ' αἰσόμεν, ἐνδοχὸν παρὼν μέλιστα x. τ. λ. *Ilari ubi arboris caudicem cortice spiliat ut, quod parte solari, sit, binis aut ternis supra terram cubitis, anno post confluxum succi pinguis et resinosa abundantissimum in plagam fieri arbitrantur (μέλιστα ἐνδοχὸν σπύρρον), Eum vero quum securi detrazerint, secundo rursum anno resinoso inscio valius expleri, ac tertio pariter.* Postea ob eam paulatim factas incisiones arborem exterminatam et putrescentem a ventis humi prosterni, ac eius medullam extrahi, quae maxime pinguis teda faciendae idonea est, etc. Hunc locum Plinium corrumpit. DALEC. — *Verum haec.* Astula scilicet, sive assula. HARR.

Amaritudinem affert. Resinam amariorum fa it. HARR.

Postea humor. Resina quae ex tota manat arbore, vulnus explet. H.

Huleus. Huleus resinorum, ἐνδοχὸν, ut Idæi loquebantur. Theophr. DALEC.

Item in teda. Ut e picea, inquit, sic etiam e teda, sexto tempore illo resiniferarum arborum genere, de quo cap. 19, resina exprimitur: ac simili ratione vulnus coit. H.

Quum id manare desiit. Quum id ascia securive abstulerint, simili modo anno proximo resina iterum manat, ac deinde rursum alio. Posthac ob

ac deinde alia. Postea tota arbor succiditur, et medulla eius uritur. Sic et in Syria terebintho detrahunt cortices, ibi quidem et e ramis, ac radicibus, quum resina damnetur ex his partibus. In Macedonia laricem masculam urunt, feminae radices tantum. Theopompus scripsit, in Apolloniatarum agro picem fossilem, non deteriorem Macedonica, inveniri. Pix optima ubique ex apricis, Aquilonis situ. Ex opacis

vulnera succisa arbore ventis facile, putrefacta, deficiunt, ac tum medulla ei trunci, et radicem, quae maxime resinosa est, eximitur attedam. Theophrast. *Dalec.* Quum id. Ita libri omnes: subintellige, vulnus, seu hulus. *Hard.*

Medulla eius uritur. Teda ex ea facta candelarum vice. *Dal.* — *Medulla eius.* Quam arboris cor vocant. Haec pars faciendis tedis q̄ pinguedinem aptissima: adeoque tum uritur. Theophrastus, loco citato. *Hard.*

In Syria terebintho, etc. Theophr. ait Syrius vulnerata, terebinthorum ramos et caudicem, ad elicendam resinam, meliorem tamen et largiorem confluere in caudicem, quam in ramos, *οὗ δὲ πλείων καὶ βέλτιον ἢ πρὸ τοῦ στελέχους συρρίνουσιν, τῶν τε τῶν ἀρρινοῦσιν.*

Quum resina. Quum in Europae tractu, inquit, resina omnis damnetur, quae ex picrae, laricis, abietis, quae ramis ac radicibus elicatur: in Syria contra laudatur, quae ex hisdem terebinthi partibus nascat. Hic *Dalecamp.* ut saepe alias, cespitavit. *Hard.*

In Macedonia: Macedones, inquit, ad exprimendam picam e larice, masculam quidem urunt totam; feminae radices tantum; hac enim maxime

parte resinosa est: *Οἱ γὰρ πρὸς Μακεδονίαν, οὐδὲ τὴν πλείων πικρῶναι τοῦτον, πλὴν ἀλλὰ ἢ τὴν ἁρρινοῦσιν, τῶν δὲ ὀψιλέων, ἴσιν τινὰς τῶν μέγαν λάβουσι: ἀπὸ τῶν γὰρ τοῦδε πλείων ταῖς μέγας, e Theophr.* *Hard.*

Laricem masculam urunt. Ad picem conficiendam Theophrast. id quomodo fiat, intelligi non posse, tamquam oblitus sui Plinius tradit lib. XXIII, cap. 7. *Dalec.*

Picem fossilem. Ex Pissaspphaltum est, ita appellavit Theopomp. nomine e vulgo sumpt. Nasci id in Apolloniatarum agro circa Epidaurium, ait *Dioscorides Dalec.* — *Picea.* *Πικρῶσφαλτον* intellexit, cui nomen ex cognatione pice ac bituminis, ut dicemus lib. XXXV, cap. 51, de eo praefatus ibi disputat hri. Pice fossinae picariae appellatae, de quibus *Cicero* in *Bruto*, num. 85: *Liberi societas eius, quae picaria de P. Cornelio et L. Mumio Conscribit re-ferunt.* Et *Vlpianus*, *Digest.* lib. L, tit. de carbonum Signif. *Inter publica: Vestigal salinarum, metallorum et picariorum.* *Hard.*

Pix optima. Optima, inquit, quam aprica loca, et Aquilonis ostenta praebent. Haec eisdem verbis Theophr. l. c. *Hard.*

horridior, virusque praeferens. Frigida hieme, deterior, ac minus copiosa, et decolor. Quidam arbitrantur in montuosis copia praestantiorē ac colorem, et dulciorem fieri, odorem quoque gratiorem, dum resina sit: decoctam autem minus picis reddere, quoniam in serum abeat: tenuioresque esse ipsas arbores, quam in planis: sed has et illas serenitate steriliores. Fructum quaedam proximo anno ab incisu largiuntur, aliae secundo, quaedam tertio. Expletur autem plaga resina, non cortice; nec cicatrice, quae in hac arbore non coit. Inter haec genera proprium quidam fecere sappinum, quoniam ex cognatione earum seritur, qualis dicta est in nucleis: eiusque arboris imas partes tedas vocant: quum sit illa arbor nil aliud, quam picea, feritatis paulum mitigatae satū:

Frigida hieme. Οταν λαγυρος χειμῶν, Theophrast. Hæro.

Quidam arbitrantur. Theophrastus, Histor. lib. IX, cap. 2, et lib. III, cap. 12. Dalec.

Odorem quoque gratiorem. Sinceriorem, αἰσθησιμώτερον, Theophrast. Plinius legit, αἰσθησιμώτερον. Dalec.

Dum resina sit. De picis cruda id Theophr. non de resina. Dalec.

Dum resina sit. Ante nimirum, quam in picem coquatur, eo quo dictum est rando, cap. 23, his verbis: *Omnia illa fiunt e picea, resina picta.* Hunc locum Dalec. ut intelligeret, corruptit. Hæro.

Decoctam. Seu scissam, ut diximus cap. 22. Hæc Theophrast. eisdem verbis. tum Hist. lib. III, cap. 49, tum lib. IX, cap. 2. Hæro.

In serum abeat. Vi hoc, serescit. Hæro.

Tenuioresque esse ipsas arbores. Tenuiorem, esse resinas ex illa piceo-

Theophrast. ait, crassiores ex ingratius, non autem tenuiores esse arbores. Præterea ex parti tedā plurius carlo largiorem, et seragorem picem fieri, quam sicco: et ex gelidis ac apicis locis, quam ex tepentibus et apricis. Dat. — *Tenuioresque.* Aliunde certe hæc Plinius, quam ex Theophrasto, qui tenuiorem resinam fore, non arborem, dixit. Nec tamen ablutit a veritate, quod de ipsis nunc arboribus proditur. Hæro.

Fructum. Resinosum et pinguem confluxum. Theophrast. Hist. lib. IX, cap. 2. Es. P.

Sappinum. Ita MSS. R. Coll. Thuan. Glusæ: *Soppinus*: πῶν. Et *Sappino*, πῶν. Hæro.

Ex cognatione. Ex cognatarum arborum semine, ut piceae, pinus laricisque. Hæro.

In nucleis. Lib. XV, cap. 9, ubi de nucibus, piceis, nucleisque dictum est: ubi sappinis crucis mentio, necope

sapinus autem materies caesarum e genere sit, sicuti docebimus.

XXIV. (XIII.) Materiae enim causa reliquas arbores natura genuit, copiosissimamque fraxinum. Proceras haec ac teres: pinnata et ipsa folio: multumque Homeri praeconio, et Achillis hasta nobilitata. Materies est ad plurima utilis. Ea quidem, quae sit in Ida Troadis, in tantum cedro similis, ut e mentes fallat,

e sappio arbore, et e sativa picea. Hæro.

Sapinus autem. Sapius, inquit, non arboris nomen est, sed materiei, a parte nimirum inferiore caesæ tam abietis, et decorticatæ: sicuti docebimus cap. 26 libri huius. Quæ Plinius nunc signal hunc, is nimirum est e cap. 26 libri huius: Abietis, inquit, quæ pars a terra fuit, enodis est: hæc fluviosa decorticatur, atque ita sapinus vocatur. Quo quum respexissæ Plinium minime ambiguum sit, miror id fugisse Salmasium: tantumque deinceps indulgisse eum conjecturae suæ, ut legendum hoc loco pronuntiavit, Sapinus autem materies causa regenerescit, in Solin. pag. 903, quæ nec latina sunt, et a scriptoris mente abhorrent. II.

XXIV. Pinnata et ipsa folio. Tamen similem esse τῇ ἰδέῃ Theophrastus ait, Hist. lib. III, c. 40, atque idem eodem capite tradit abietis folium πτερυγὸς ἔχειν, pinnatum esse: quod movit Plinium, ut fraxini folium, quam nilum esse putavit, pinnatum esse traderet. Legit nimirum loco τῇ μὲν apud Theophrastum τῇ μὲν. Dalec. — Pinnata et ipsa. Sicuti de abiete diximus cap. 18. Fraxinus, se frax. II. — Fraxinus excellior (Læc. triand. gen. 2181, Pers.

Jatmin luss.). Multæ recensentur proprietates. Eo. P.

Achillis hasta. Apud Homer. Iliad. Y, v. 277, Ἀχιλλεύς ἔλκετο μὲλός. Hinc apud Ovidium, Metamorph. lib. X, v. 93: Et fraxinus utilis hastis. Hodiernæ oblongiores hastæ, τὴν πικρὴν, ex maiore fraxino, βουβυλίδι, et ex cornu sunt. II.

Ad plurima. Vitruv. II, 9. Eo. P. Cedro nimis Gronov. et al. citro. Eo. — Citro similis. Materies e qua sunt citreæ mensæ pretiosissimæ et pulcherrimæ. Dalec. — Cedro similis. Id. vero Theophrast. non de fraxino, seu πτελῃ, sed de τῷ τῷ, quæ μὲν, refert. — Ea quidem. Cedro pro citro prescriptum, tum vetustiorum codicum Reg 1, 2, Colbert. Thuan. etc. tum ipsius Theophrasti admonit: etsi ea de fraxino, quæ πτελῃ Græcis, nunc commemorat, nomen similitudinis forte delusus, quæ ille de τῷ τῷ, seu μὲν. Sunt enim hæc Græci scriptoris verba, Histor. lib. III, cap. 10: Ἡ δὲ μὲν ἐκ τῆς ἰδέας, ξυμβῶν πτελῃ (ἐξ ὧν ἔχει) καὶ ὁμοῖον τῇ κέδρῳ διὸ καὶ τοὺς πολλοὺς φανερὸν ἔφατ' ὅτι, ὡς κέδρον πολλοὺς. ἡ δὲ γὰρ ὡς κέδρον, εἰς ὃ φέρει πτερυγῶν. Sed habet etiam fortassis hanc cum cedro cognationem. Idæa fraxinus, quam ab aliis auctoribus acceptam vult prodiit. Hæro.

cortice ablato. Graeci duo genera eius fecere: longam, enodem: alteram brevem, duriorē, fusciorēque laureis foliis. Bumeliam vocant in Macedonia amplissimam, lentissimamque. Alii situ divisere. Campestrē enim esse crispam, montanā spissam. Folia earum iumentis mortifera, caeteris ruminantium innocua, Graeci prodidere. In Italia, nec iumentis nocent. Contra serpentes vero succo expresso ad potum, et imposita h ulceribus, opifera, ac nihil aequē, repēriuntur. Tantaque est vis, ut ne matutinas quidem,

Cortice ablato. De taxo id Theophr.

quae nobis Tax. *bucato*.

Graeci duo genera eius fecere. Theophrast. totidem verbis, Hist. lib. III, cap. 11. HARD.

Fusciorēque. Ita libri omnes: et Theophrast. *fusciorē*, *fusciorē*. Forte libi caeli solive natura mutatus color. HARD.

Bumeliam. Βουμάλειον, quam fraxinū bubulum, vertit Gaza. Forte, quod fraxini folia ad boum pabulum reponuntur, ita prodente Colimella, lib. VI, cap. 3. Ego veto *fraxinum* magnam libentius dixerim: quod in compositionibus praefixa mōmīni ēh vocula βου, significatum eius vocis sugēt, ut in βοὺνδραγος. II.

Lentissimamque. Teneram ac flexibilem. Vt *lentia salix* Virgilio dicitur. HARD.

Campestrē enim esse crispam. Theophrast. Hist. lib. III, cap. 17.

Iumentis mortifera. Id quoque de taxo Theophrastus. DALMG.

Graeci prodidere. Quorum in libris veretur ne *pallex* iterum pro *pallo*, hoc est, pro taxo fraxinum legent. De vi taxi venenata diximus, cap. 20. HARD.

In Italia. Etiam boum pabulo, ut

diximus, fraxinae frondes, cum ulmēis, populeisque summo reponuntur. HARD.

Contra serpentes. Dioscorid. lib. I, cap. 108, περί μύλη; , de fraxino: τὸν φύλλον οὐ χολέ; , καὶ ἀντὶ τοῦ σίρκου πικρὰ , καὶ σατανάσσομα; , ἐχιδνῶντος βοηθεῖ. *Foliorum mucus, et folia ipsa e vino pota, atque etiam imposita, viperarum moribus epitulantur.* Th. Priscianus, lib. I, c. 22, de apum percussibus, vel scorpionum, caeterorumque serpentum: *Et fraxini folia cum vino trita, bilenti dantur.* HARD.

Tantaque est vis, ut ne matutinas quidem occidentem umbras quam aut longissimae, serpens arboris eius attingat. Verba temere et inordinate posita: videntur enim hoc modo esse legendi, *Tantaque est vis, ut ne matutinas quidem occidentem umbras arboris eius, quam aut longissimae, serpēs attingat.* PIST. — *Tantaque.* Simile est quod de *quidā* Callitrichus offert apud Aetianum, Hist. Anim. lib. IX, cap. 27, ut *μύλον* rursum pro *pallo* accipisse Plinius videri possit, hoc est, taxum cum fraxinō consulesse. HARD.

occidenteseve umbras quamvis sint longissimae, serpens arboris eius attingat, adeo ipsam procul fugiat. Experti prodimus: si fronde ea gyroque claudatur ignis et serpens, in ignes potius, quam in fraxinum fugere serpentem. Mira naturae benignitas, prius quam hae prodeant, florere fraxinum, nec ante conditas folia dimittere.

XXV. (xiv.) In tilia mas et femina differunt omni modo. Namque et materies mări dura, rufiorque ac nodosa, et odoratioꝝ cortex quoque crassior; ac detractus inflexibilis. Nec semen fert, aut florem, ut femina, quae crassior arbore, materie candida praecellensque est. Mirum in hac arbore, fructum a nullo animalium attingi; foliorum corticisque succum esse dulcem. Inter corticem ac lignum tenues tunicae multiplici membrana, e quibus vincula, tiliae vocantur: tenuissimae earum philyrae, coronarum lemnis-

Experti prodimus. Plane aliter se rem habere, experiundo sibi compertum Charasius contestatur, lib. de Vipēris, pag. 115, viperam a se nimirum fronde fraxinea circumclusam, statulamque in medio, statim ad eam frondium strnem insulisse, ac sub eas abdidisse se. Alia fonte vis est fraxineae frondi ingenua in Italo solo, caeloque, quam ait in nostro. De Vethonica Plinius idem tradit, lib. XXV, c. 55. HARN.

XXV. In tilia. Theophr. Hist. lib. III, cap. 40. Nostris tilleul, et aillan. Graecis πομπά: II. — Tilia Europaea (Polyand. monogyn. gen. 1270, Pers. Tiliae. Juss.). Variet foliis parvis aut magnis. Eū. P.

Differunt omni modo. Totā figurā, ligni specie, secunditate, Theophrast. Histor. lib. III, cap. 16. DALAC.

Rufiorque. Theophrast. ξανθή, quae

vox interdum rubrum ex flavo sonat. Et mox: Ετι δὲ εὐωδιστέρον τοῦ τῆς θηλιάς τὸ ξύλον ἀρβένος.

Cortex. Theophrastus, loco citato. HARN.

Et femina. Quae florem et fructum edit. Theophr. loc. cit. H.

Mirum. Theophrast. Histor. Plant. lib. I, cap. 20: Ο δὲ καρπὸς οὐδὲν ἔσται. HARN.

Foliorum, etc. Theophr. Hist. lib. III, cap. 10: Τὸ δὲ φύλλον, καὶ ὁ φλοιὸς, ἁθρία, καὶ γλυκύτατα. HARN.

Multiplici membrana. Idem, Hist. lib. III, cap. 21. DAL.

Philyrae. Vide Politianum, Miscell. cap. 27. DALAC. — *Philyrae.* Vetus Horatii interpres, in Oden ult. lib. I, *Philyra est cortex, nempe tenuissimus, tiliac arboris.* HARN.

Lemnicis. Vide Turn. Adv. lib. XVIII, cap. 3, pag. 536, et quae di-

ecis celebres, antiquorum honore. Materies teredinem non sentit, proceritate perquam modica, verum utilis.

XXVI. (xv.) Acer eiusdem fere amplitudinis, operum elegantia ac subtilitate citro secundum. Plura eius genera. Album quod præcipui candoris, vocatur Gallicum in Transpadana Italia, transque Alpes nascentes. Alterum genus crispo macularum discursu:

cluri sumus inf. lib. XXI, cap. 4. Hæd.

XXVI. *Acer*. Apud Theophr. Siagiritis, Sphendamnios: acer est nervosum, et album, vulgo *bois blanc*, vel *plane*. Zyglas, acer flavum et crispum: Chytrochos flavum et non crispum: Olympicis vero Zyglas montanum est, Sphendamnios et montanum et campestre: ac montanum quidem flavum, pulchrum, solidum, crispum: campestre, quod et glinou vocant, laxum, candidum, minus crispum. In hoc quoque genere marem a femina distinguunt, quod tunc in planis potius nascatur, germinet citius, ligno sit crispiore et contorto. Campestris, e quibus Rhipoditum sit, Opulus Columella vocat, Insulæ nunc Opult, quod alibi momimus. Dalec. — *Acer*. In Indice, *aceris genera decem*, spondet auctor: nunc fidem datant præstat. Primum enim est Album, seu Gallicum; secundum, Pavonaceum, tertium, Crassivenium. Deinde genera hinc, ex Græcorum campestri ac montano. Quæ genera quinque, si in marem ac femineam singula divides, decem omnino efficiunt. De acre mare Plinius cap. seq. De campestri sexus utriusque, Theophrast. Hist. lib. III, cap. 11. De montano iterum dupliciter, Plinius ipse plane modo. Græcis *εφιδρυος* di-

citur, nostris *érable*. II. — *Acer pseudo-platanus* (Octand. monog. gen. 951, Petz. *Acer*. Juss.): En. P.

Citro secundum. Atlanticæ arbori, de qua diximus lib. XXIII, c. 29. *Citro*, non *cedro*, ut in libris hactenus editis legebatur, præter Parm. edit. quæ vetustiorum codicum fidem sequuta, *citro* habet: quemadmodum et Reg. Colb. Th. Chifflet. etc. Martialis certe, lib. XIV, ep. xc, cui lemma præfigitur: *Mensa acerna*, acernem cum citro confert: *Non nunc vitæ quidem, nec silvæ filia Mauræ: Sed norunt lautas et mea ligna dapet*. Et Plinius ipse, cap. seq. de acere: *Si magnitudinem mensarum coperet: haud dubie præferretur citro*. Sic enim exemplaria omnia, R. Colb. Chifflet. Th. tojm edita typis, tum manu exarata præferunt: etsi Turnebus Adv. lib. IV, cap. 16, pag. 118, *cedro* reponit. Hæd.

Album. Est acer maior Valerii Cordi, de Hist. Plant. lib. III, c. 5. Nostris *sycomore*, et quibusdam *plane*, a similitudine platani: et *bois blanc*. Hæd.

Alterum genus. Perperam corrigunt, quod quum excellentius fuit: nec enim ad aceris genus id referri debet, sed ad venarum discursum, qui quum excellentior in illo aceria gente reperitur, pavonum caudæ

qui quam excellentior fuit, a similitudine caudae pavonum nomen accepit, in Istria, Rhaetiaque praecipuum. E viliori genere, crassivenium vocatur. Graeci situ discernunt. Campestre enim candidum esse, nec crispum, quod glinon vocant: montanum vero crispus, duriusque: etiamnum e mascula crispus ad lautiora opera. Tertium genus zygiam, rubentem, fissili ligno, cortice livido, et scabro. Hoc alii generis proprii esse malunt, et latine carpinum appellant.

XXVII. (XVI.) Pulcherrimum verò est bruscum,

oculos imitatur, et inde nomen habet. SALMAS. — *Alterum. Erable madré.* Dalecampsio, Hist. Plant. lib. I, cap. 28, opulus montana dicitur. Ovid. Metam. X. vers. 95: *Acerque coloribus impar.* HARO.

Pavonum. Vi acer pavonaceum nuncupatur. Sic et de citri maculis, lib. XIII, cap. 19: *Sunt, inquit, et undatim crispae: maiore gentia, si pavonum caudae oculos imitentur.* HARO.

Crassivenium. Ob crassiorem ac radiorem venarum muscularumque discursum. Idem à Theophr. loc. cit. *αλευροποιος* vocatur; seu quod lecti ex eo fierent lortho currente, seu quod rotulati ex eo tornarentur, subiectae pedibus lectorum. HARO.

Campestre enim, etc. Sphendammii genus. DALEC.

Quid glinon. Γλινον Theophr. Hist. lib. III, c. 11; γλειβον eidem, cap. 4. Forte vilius acer vox ea sonat: nam Suidae γλιν, γλινος, sordes. HARO.

Montanum. Sphendammii genus alterum. DAL. — *Acer campestre, opalus, Crepicumve* h. I. Designat. Ed. P.

E mascula. Hodit quoque ligna-

fores Sequoni, inquit Dalec. loco citato, acer montanum mare feminaeque distinguunt: colore magis flavo in mare, pallidior in femina: ligno in mare duriore, venosiore, magisque crispo: in femina laxiore, molliore, solutiusque, ac minus crispo. Et mas quidem prius foret, quod Plinius quoque agnovit, cap. seq. femina tardius HARO.

Zygiam. Ζυγία Theophrast. Hist. lib. III, cap. 11. Carpinum recte Gaza vertit. Vitruvius, I. II, cap. 9, pag. 34: *Item Carpinus... habet utilissimam tractabilitatem. Itaque Graeci quod ex ea materia iuga iuventis comparant, quod apud eos iuga ζυγία vocantur, item et eam ζυγία appellant.* Gallis, charme. Gallis igni potius quam lautis operibus dicat. H. — *Carpinus Betulae* (Monoc. Polyand. gen. 2106 Pers. *Alnus* Jacq.). Ed.

Rubentem. Flavum, fissili ligno, platani modo, cortice paulo asperiore quam lilas, sublivido, crasso, Theophrast. DALEC.

XXVII. *Mollusum.* Lignarii montis laeae sibi et picidarum candidissimos truncos, recto venarum discursum nec nodis interruptos ad opera

multoque excellentius etiamnum mollescent. Tuber utrumque arboris eius: bruscum intortius crispum: mollescent simplicius sparsum. Et si magnitudinem mensarum caperet, haud dubie praeferretur citro. Nunc intra pugillares, lectorumque silicios, aut laminas, raro usu spectatur. E brusco fiunt et mensae nigrescentes. Reperitur et in alno tuber: tanto deteriorius, quanto ab acere alnus ipsa distat. Aceris mares prius florent. Etiamnum in siccis natae praeferuntur aquaticis, sicut et fraxini. Est et trans Alpes arbor, simillima aceri albo materia, quae vocatur staphylo-dendron. Fert siliquas, et in iis nucleos, sapore nucis avellanae.

faciles, adhuc vocant hodie *louhon* et *onhon*; Theophrast. vero *louhon*, servata vetusta dictione Dalec.

Arboris eius. Nempe aceris. H.

Simplicius. Recto ac simplice, non crispum aut contorto, venarum inaruarumque discursu, nec nodis interrupto. Hanc

Et si. Si mensarum ex eo tubera, tanti orbis, quanti ex citro fiunt; haud dubie citro praeferretur idaceris tuber. De magnitudine mensarum citrearum dictum est lib. XIII, c. 29. De acerna mensa Martial. lib. XIV, ep. xē. Viraque ex arboris suae tubere factae. H.

Lectorumque silicios. Porrectos inter eminentes sculpturas tabellarum velut abacos. Sed locus citro contraversarius corruptus. Lego, Lectorumque siliceas laminas: scilicet linteas, flavas, qualis est aceris color: quae vocis usus est Vitruvius, l. VII, c. 5. Alii legunt, Lectorumque silicia aut laminas: id est, secamenta, a sciendiendo, id est, secando, quamvis rei rusticae Scriptores peculiari significa-

tione sciendi dicant scisse, quae sciendae praefererent. Apud Casanensem scilicet prius loco scito legitur. Dalec. — Lectorumque silicios. Legit Lectorumque solidos. Lequitur de brusco et mollescent quae et sunt aceris tubera Dalec. — Siliceas. Ita libri omnes, etiam scripti, et quae terminus, et quae Salmasius vidit, ipso prodente, in Solinum. Sed latet adhuc rursus vocis significatus, nisi forte pro operimento laminas lectis mensis addito, accipi quis velit. Quod indicare Plinius videtur, quum subiicit statim; aut laminas. Sunt qui siliceas laminas hic legant, hoc est, silis colore tinctas, quae vocis Plinius iterum abutitur lib. XXXV, cap. 32, H.

Reperitur et in alno tuber. Colore rubro; et macularum varietate, linteis etiamque procerum excellens. Reperitur et in populo, et in ulmo Dalec. — Alnus glutinosa (Monac. tetrand. gen. 2046. Pers. Ament. Juss.). Ed. P.

Staphylo-dendron Pistaciam silvestrem alii vocant: Galli, nec coupé.

XXVIII. In primis vero materies honorata buxo est, raro crispanti, nec nisi radice: caetero lenis quies materiae, silentio quodam, et duritiae, ac pallore commendabilis: in ipsa vero arbore topiario opere. Tria eius genera: Gallicum, quod in metas emittitur, amplitudinemque proceriorem. Oleastrum in omni usu damnatum, graveip praefert odorem. Tertium genus nostrates vocant sylvestre, ut credo, unigatum satius: diffusius, et densitate parietum; virens semper, ac tonsile. Buxus Pyrenaeis, ac Cytoriiis montibus plu-

Vidimus in horto Regio. H. — *Staphylea pinnata* (Pentand. trig. gen. 731, Pers. *Rhamn.* Juss.) Eo. P.

XXVIII. Nec nisi radice. Germani ex Gallia Narbonensi, locis Hispaniae finitimis, et praecipue montibus Pyrenaeis, circa oppidum dictum *Limon* haud procul Carcassona, radicem buxi magnam copiam emunt, ab maculas varias, variosque et fluctuosos linearum discursus ad opera lautiora expetitorum, quas servato prisco vocabulo adhuc vocant *brachin* et *brachon*. Ex his cochlearia pretiosa et cultellorum manubria faciunt, qui in monte lura oppidum incolunt Divi Claudii nomine celeberrae. Dalec.

Lenis quies. Materiei perpetuus laevis, qui et sil prodis, et crispis venarum discursus careat. Et quietem et silentium dici *μυρραστρόν* hoc loco palam est: Haseo. — *Buxus sempervirens* (Monac. tetrand. gen. 2053, Pers. *Euph.* Juss.). Eo. P.

In ipsa vero. In arbore, inquit, ipsa, commendabilis maxime quies et patientia topiarii operis exhibendi, natura buxi tonsili. H.

In metas. In conum, et aeternum.

lum arborem crescens. Herbarii buxum arborescentem vocant.

Oleastrum. Oleastrum, huius mendosus locus sit. Id buxi genus vocant, quod oleastri modo semper humile sit, ac via nunquam in arbutulae magnitudinem assurgat: et quod reliquis generibus folium minus habet, quemadmodum oleastri folia, si cum olea confectas, breviora et angustiora sunt. Ego quidem prorsus deceptum fuisse Plinium, aut liberum eius scribam puto, et quoniam apud graecum auctorem legisset secundum buxi genus *ἄγριον ὅλον τὴν*, nemo ino sylvestre, et agreste esse, non utile materia, ut primum genus, nec vestiendis parietibus idoneum ut tertium, immo etiam abominandum foetore et gravitate odoris, incaute legisse *ἄγριον ὅλον* oleastrum esse. Dalec.

De tonsile. Et tonsile buxum Martialis est, l. III, ep. LVII. Tom denum illud, ut in hortis parietum vicem obtineat. Haseo.

Buxus Pyrenaeis. Et Cyrene quoque, in *Κυρήνη*, inquit Theophr. Hist. lib. III, cap. 15, quam vocem cum *Πυρήνη* permutasse incaute Plin-

rima, et Borecyntio tractu: crassissima in Corsica; flore non spernendo; quae causa amaritudinis mellis. Semen illius cunctis animantibus invisum. Haec in Olympo Macedoniae gracilior, sed brevis. Amat frigida, aprica. In igne quoque duritia, quae ferro; nec flamma, nec carbone utilis.

XXIX. (xvii.) Inter has atque frugiferas, materie vitiumque amicitia, accipitur ulmus. Graeci duo eius genera novere: montuosam, quae sit amplior: campestrē, quae fruticosa. Italia Atinias vocat excelsissimas, et ex iis siccas praefert, quae non sint riguae. Alterum genus Gallicas. Tertium nostrates, densiore folio, et ab eodem pediculo numerosiore.

nium, quidam falso putant. De Cythoro Virgil. Geopg. lib. II, v. 437; *Et inest pudantem luxu spectare Cythorum*. Nos de Bercynthio tracta, I. V, c. 29. H.

Non spernendo, Ob elegantem speciem, et lucundum colorem; ab apibus adeo non spernitur, ut ultro etiam appetatur. HALL.

Quare causa Theophr. Hist. lib. III,
cap. 45: ἀπὸ καὶ τὸ μέλι νόχ' ἡδύ,
ὄξος τῆς πύξου. HARD.

Semen illius. Carthagen vocat lib
hulis cap. 30. Datur.

Nace in Olympo. Théophrast. l. c.
HARR

Amat. Theophr. l. c. Φύεται δ' ἐν τοῖς ψυχραῖς τόποις καὶ τραχεῖ. Nasitur locis frigidis, asperisque. Habb.

XXIX. *Inter has. Inter silvestres ac frugiferas. Inter silvestres quidem, bonitate materiae: inter frugiferas, affustate vitium: huc enim maritatur ulmis, quae uvas, racemos, palmitesque sustinent, ac veluti partus suos ostentant. Ulmus, Forme. H.*

Ulmus campestris (Pendant. di gyn.
gen. 652, Pers. *Amentac. Juss.*)
Fr.

Græci duo: Theophr. Hist. lib.
III, cap. 14. Harp.

— *Montuorum*. Therapir. Ορεινῶν τῶν ἐν Ἰταλίᾳ. Pingitur a Dodonseo, Pemptad 6, lib. IV, cap. 45, pag. 525. Hæd.

Fruticosa. Ramis pluribus opaca;
sed exiguis et brevibus. DALL. —

Fruticosa. Frutici similis, *Ορυζοει-
στερος*. Iconem habet Lobelius in
Obst. pag. 607. H.

Italia... excelsissima. Nempe montuosas, quæ sunt, illi dictum est, ampliores. Sicciores sunt, in siccis natae. Sic Columellas, lib. II, cap. 17. Prati duo genera: alterum sicciorum, alterum riuorum. HARD.

Alterum. Gallicum genus ab *Atinia*,
Columella non accernit: *Ulmorum*,
inquit, duo esse genera convenit: *Gal-*
licum, et *vernaculum*: *Illi* *Atinia*,
hæc nostras dicitur: Lib. V, cap. 6,
pag. 183. Hæb.

Quartum silvestre. Atiniae non ferunt samaram: ita vocatur ulmi semen: omnesque radicum plantis proveniunt: reliquae semine.

XXX. (xviii.) Nunc celeberrimis arborum dictis, quaedam in universum de cunctis indicanda sunt. Montes amant cedrus, larix, teda, et caeterae, e quibus resina gignitur. Item aquifolia, huxus, ilex, iuniperus, terebinthus, populus, ornus, cornus, carpinus. Est et in Apennino frutex, qui vocatur cotinus,

Atiniae non ferunt, Columellae ferunt quidem, sed rariorem. Dab.

Samaram. Columella l. c. pag. 184. *Atinium ulmum*, inquit, *Tremellius Scrofa* non ferre samaram, quod est semen eius arboris, falso est opinatus; nam rariorem sive dubio creant, et id curio plerisque sterilibus videtur, seminibus inter frondem, quam prima germinatione edit, latentibus. At enim vero samaram Plinius vocat, non minutum illud semen quod sub foliis latitat, sed maiores haecae, quales in ulmo campestri Lobelii delineatae apparent: quod haec solae in saluoe utiles. HARD.

Radicum plantis. Hoc est, plantis cum radice ex ulmario vulsis: ut diceretur lib. XVII, cap. 9 et 15. *Columella* l. c. Nemo iam scribit ex samara, sed ex sobolibus. H.

Reliquae semine. Sive samara, quam reliqua, praeter Atiniam, genera creant. De his enim Plinius l. XVII, cap. 15: *Ulmorum*, priusquam folia ventiantur, amara colligenda est circa martius kalendas, quam flavescere incipit. HARD.

XXX. Montes amant cedrus. Theophrast. Hist. lib. II, cap. 7; lib. III, cap. 4; lib. IV, cap. 1. Dab.

Item aquifolia. Αγγιζ h. l. Theophrasto nuncupatur. H. — *Ilex aquifolium* (Tetrand. tetrag. gen. 339,

Pers. Rhom. Juss.) Ea. P.

Populus. In planis haec magis nascitur. Dab. — At Theophr. Hist. lib. III, cap. 1, populum utramque, albam et nigram, lucos et aquas desiderare ait. Notum quoque Virgilii carmen, Ecl. VII, v. 65: *Fraxinus in silvis pulcherrima, pinus in hortis, Populus in fluvio, abies in montibus altis* HARD.

Ornus. Virgil. Georg. lib. II, vss. 111: *Siciles saxosis montibus orni.* Ornus ea escaerba existimatur, quae silvestris fraxinus Columellae, *frêne sauvage*. Sed a Βαυελία Macedonica discrepat. H. — *Fraxinus ornus* L. (*Ornus Europaea*. Pers. Diand. monog. gen. 38: *Jasmin*. Juss.) Ea. P.

Cotinus. Cnoecygiem supra vocavit lib. XIII, cap. 22. Hanc esse putant, quod Strytharion, tamquam Scythicum lignum, Graeci vocaverunt: alii *Thapsum*, alii *Chrysoxylon*, flavo melianae odore, et laevis tingens, et capillum Rhod. lib. XVIII, cap. 24. Apud Cratinum Hippodamici οὐδενός id est, πῦρρός vocatur. Interpres Theocriti ait en ligno ἔρα βαπτόμενα, μήλα ποτίσθαι, τρίχας ξανθίζεσθαι. Asclepiadenique id vocare, φυτόν χλωρόν, καὶ βαπτέσθαι ἐκ τούτου τὰ ποτιδῆ. Paulus Aeginet. lib. III, cap.

ad linamenta modo conchylii colore insignis. Montes et valles diligit abies, robur, castaneae, tilia, ilex, cornus. Aquosis montibus gaudent acer, fraxinus, sorbus, tilia, cerasus. Non temerè in montibus visae sunt prunus, Punicae, oleastri, iuglans, mörus, sambuci. Descendunt et in plana, cornus, corylus, quercus, onus, acer, fraxinus, fagus, carpinus. Subeunt et in montuosa, ulmus, malus, pirus, laurus, myrtus, sanguinei frutices, ilex, tingendisque vestibus

2, θάψον rubiam exponit, perperam, ut sentio. Nam Rubiae virtus albarubra est, non crocea. Quidam Glycyrrhizam vulgarem esse putant, cuius fructus aculeatus non est: quod in historia sua Dioscorides requirit ad eius colorem insecturam commodam, quam et *Seythioem* auctor vocat infra lib. XXV, cap. 8. Aristophanes in *Vespis*: Γυναιξὶ καὶ τῶν ἰατρῶν ὁμοίως ὁρίζεται. Plutarchus in *Focione*: Αἱ ταπεινὴν μὲν αἰς περιλίσσονται τὰς μυρτιὰς καίτας, βαπτίζονται θάψινον ἀντὶ ποικυλοῦ χρώματος καὶ ἀερρόδης ἀνήμερον. Hoc loco θάψινον sepulchrale, ἀπὸ τοῦ θάπτειν intelligo, et alrum, non croceum, ἀπὸ τοῦ θάψου. DALLI — *Cotinus*. Est ea cotaria cotinus, quam Dodonaeus describit ac delineat, Pempt. VI, lib. II, cap. 49, p. 767 et 768, atque in Galliae plerisque Italiaeque montibus reperitur. Scaudii vocant, *du fustil*. Anguillara, part. IV, ag. 85, *Scorano* ab Italis appellari, radicem tingendis lanis pannoisque purpureo colore utilem tradit. Est et πότις; Graecis, nempe olea silvestris, quae ab hoc frutice multum discrepat. HANB. — *Alnus Cotinus* (Pentand. trigyn. gen. 726, Pers. *Terebinth* Juss.) Ed. P.

Linamenta. Ad fila tantum vestes.

que lineas conchylii colore tingendas, idoneus. In editis haecenus libris perperam legitur *linamenta* in MSS. *Linamenta*. H.

Diligit abies. Sic Theophr. Hist. lib. IV, cap. 4. HANB.

Cornus. Sic Palladius lib. XI, in Octobr. tit. 11, pag. 132 H.

Descendunt. Theophr. Hist. lib. III, cap. 4. HANB.

Myrtus. Myrtum montanam Diosc. lib. I, pag. 133, reliquis generibus anteposuit: et si Virgilius canit Georg. lib. IV, vs. 124, esse *amantes litorea myrtos* Et lib. II, vs. 412 *Lettora myrtos* laetissima. H.

Sanguinei frutices. A colore corticis sanguineò nomen ei frutici inditum: hodieque vulgus *sanguis* vocat. Sol. de Ianus, in Cathol. *Sanguis*, quaedam parva arbor, quod cortex et fructus eius sit sanguinei coloris: unde sanguinetum, locus ubi abundavit sanguis. Virg. *sanguineam* Phœnus appellat, XXIV, 43. Huc Theophr. l. c. θήλυραπίς est, cornus femina. — *Cornus sanguinea* (Tetrand. *myrtos* gen. 296, Pers. *Caprifol* Juss.) Ed. P.

Tingendisque. Non genus quarebet, sed quae a re ipsa *genista tinctoria* nominatur. Describit eam, delineatque Dodonaeus pag. 751. Galli

nascentes genistae. Gaudet frigidis sorbus, et magis etiam betulla. Gallica haec arbor mirabili candore atque tenuitate, terribilis magistratum virgis. Eadem circulis flexibilis, item corbium costis. Bitumen ex ea Galliae excoquunt. In eodem situs comitatur et spina, nuptiarum facibus auspicatissima, quoniam inde fecerint pastores qui rapuerunt Sabines, ut auctor

vocat, *fleur à tondre*, vel *herbe à jaanir*. H. — *Genista tinctoria* (Diedelph. decand. gen. 1691, Pers. *Leguminos.* Juss.), ut *Genista ovata*, ad colorem flavum vestimentis cunctandandum adhibetur. Ea. P.

Gaudet... sorbus. Palladius lib. II, in Ianuar. tit. 15, pag. 44: *Amat loto humida, montana, et frigida proxima et solius pinguisimum*. H.

Betulla. Du boulean. H.

Terribilis magistratum virgis. Vide Brissonium lib. IV, cap. 14. Dal. — *Magistratum*. Nunc quoque pueros virgis e betulla praedagogi terrent. His consulares olim fasces plerumque constabant. Consulares, inquam; nam, ut recte Plinius libro sup. cap. 40. fasces Imperatorum laurus decorabat. Nunc betulla baculis praeteres scopisque nascitur. H.

Corbium costis. Sic et MS. Turn. et Chiff. *sporis* Gronov. alique; et paulo ante *flexilis*, non *flexibilis*. Ea. P. — *Corbium costis*. Sic MSS. omnes, et quos habemus praemanibus, et quos Tornebos laudat, Advv. IV, 16, non *sporis*. Corbium costae veluti statumina sunt, crassioraque et firmiora vimina, quibus reliqua quae tenuiora subtilioraque firmantur, atquenectuntur. Vide Inferius cap. 68.

● *navium costas* Plinius ipse superius docuit lib. XIII, cap. 19. H.

Bitumen. Sane bitumine scatet; et in facibus resinorum quoddam emit-

tit, picis instar nigrae. Matthiolus in Diosc. lib. I, cap. 93. H.

Et spina. Vet. et pinus. Ea. P. — *Spina*, nuptiarum facibus, etc. Quam ad maritum virgo prodiret, ingenium patrimus, matrimusque puer ex alba spina facem accensam ferebat, eoque praefluente ad dotum sponsi deducebat; more a priscis saeculis tradito: quibus non nisi noctu et in tenebris uxorem advenientem maritus excipiebat. Eam facem sub viri lecto posuisse, aut in sepulcro combussisse, tristissimum et iraspiratissimum credebatur. Alex. ab Alex. lib. II, cap. 5. Plautus in Casina: *Primum omnium hinc laevis novae nuptiae facies*. Vsi sunt et ad nuptiales facies pinus. Virg. Cir. 438: *Non mihi sacri pinus audabunt tempora myrrha, Pronuba, nec castos accendat pinus rotas*. Neque recte Parthenius, hoc loco impulsus, apud Catellum in Epithalamio pro pineam quae talem; legit *spineam* Ritum uxoris domum ducendae vide apud Brissonium lib. I, cap. 18. Vide et lib. III, cap. 14, et alium ritum nubentium apud Nonium. Dal. — *Et spina*. Non quaelibet; sed ea modo, ex qua fieri in nuptiis solitae facies, hoc est, spina alba: ut Varro testatur de vita populi Rom. apud Nonium lib. II, cap. 2, n. 340. Et Festus, verbo *Patrimi*: *Patrimi et matrimi puri praetextati tres nubentem deducunt: totus, qui facem prae-*

est Masurius. Nunc facibus carpinus et corylus familiarissimae.

XXXI. Aquas odere cupressi, iuglandes, castaneae, laburnum. Alpina et haec arbor, nec vulgo nota, dura ac candida materie, cuius florem cubitalem longitudine apes non attingunt. Odit et quae appellatur Iovis barba, in opere topiario tonsilis, et in rotunditatem spissa, argenteo folio. Non nisi in aquosis proveniunt salices, alni, populi, siler, ligustra tesseris

fert ex spina alba, quia noctu mubeant: duo qui teneant subentem. Ideo autem spina alba adhibita, quod polere ea plurimam in advertendis rursus noxis crederetur, teste Nasone, Fast. lib. VI: *Sic factus, spinam qua tristes pelleri posset. A. foribus noxas, haec erat alba, dedit.* Et mox: *Virgaque lanolis de spina nuntur alba,* etc. Vero denique in Arliis, apud Charisium lib. I, pag. 117: *Fux ex spina alba praefertur, quod purgationis causa adhibetur.* H. — *Spina*, etc. Nempe *Crataegus oxyacantha*, de qua iam sup. dictum est. Ed. P.

Corylus. De corylo diximus lib. XV. cap. 24.

XXXII. *Laburnum.* — *Cytisus Laburnum* (Diad. ph. decand. gen. 1721, Pers. *Legnorum* Juss.) Ed. P. De eo plura dicemus lib. XVII, cap. 35. H.

Iovis barba, etc. Nondum in certi nominis gallica lingua possessionem venit. In Bonterroni Galliae agro frequens, Dalec. teste, et in Italia iuxta Livornam, ita prodeste Anguillara. H. — *Anthy Ivis barba Iovis* (Diad. ph. decand. gen. 1695, Pers. *Legnorum* Juss.) Ed. P.

Salices. *Les santes.* Cast. de R. R. cap. 12: p. 14: *Salix* locis aquosis, humectis, umbrosis propter amnes ibi

seri oportet. Virg. Georg. lib. II, vs. 110: *Fluminibus salices, crassique paludibus alni nascuntur.* H.

Siler. Fruticem vocat lib. XXIV cap. 44, ex quo baculas rusticis conficiunt, ad serpentes fugandos. Anguillara latifolium esse salicem putat cuius e cinere, sulfure et aphonitrop mixtis, pulvis efficitur excutiendis tormentis bellicis. Sed varius fruticem ignatum remus. H. — *Salix caprea*, Sprengelio teste. Ed. P.

Ligustra tesseris utilissima. Alexander ab Alexandro lib. III, cap. 21, tesseris his luvories interpretatur: ego vero lignea signa, vinum, frumentum, oleum, aut aliud quippiam eiusmodi significantia et promittentia, quibus in congiariis et publicis largitionibus imperatorum utebantur. De tessera ambigari vide apud eundem scriptorem cap. 24. Dicit. — *Tesseris.* Nempe vel militaribus, vel iis quos imperatores in publicis largitionibus virtutis dabant. His enim frustis ligni quadratis, certa insignitis notisque forms, qui a principe donati erant, ius eis deinde fuit petendi frumenti publici. H. — *Ligustrum vulgare*, Gail. lib. 1, *troupe* (Diad. monog. gen. 33, Pers. *Jamin.* Juss.) Ed. P.

utilissima. Item vaccinia, Italiae mancipiis sata: Galliae vero etiam purpurae tingendae causa ad servitorum vestes. Quaecumque communia sunt montibus planisque, maiora sunt, aspectuque pulchriora in campestribus; meliora materie, crispioraque in montibus: exceptis malis, pirisque.

XXXII. (xix.) Praeterea arborum aliis decidunt folia: aliae sempiterna coma virent. Quam differen-

*Item vaccinia, etc. Lege: Item vaccinia Italiae mancipiis sata, Galliae vero etiam purpurae tingendae causa ad servitorum vestes. Ideo sata mancipiis dicit, quod mancipiorum pubertatem tardaret, idque utile erat mangonibus, utquam diutissime venales mos impubes conservarent. Vaccinium, id est, hyacinthum, in Gallia aeri dicit tingendae purpurae causa ad servorum vestes. Diserat supra in Gallia hyacintho hyacinum tingi, hic purpuram vaccinio infici scribit, atque hyacinthos et vaccinium idem: ergo purpureus et hyacinus color idem, qui et hyacinthineus. SALM. — Item vaccinia. Constantinus et Turnebo legit: Italia mancipiis sata: quia mangonio vaccinii tardatur corporis pubertas, quod erat venalibus utile. Ego vero si eam lectionem probarem, rationem potius ex aequantibus veritas afferrem, quia vaccinii succo tinguntur servitorum vestes in purpurae colorem. Praeterea tardior pubertas iis utilis non erat, sed dominis, et mangonibus, quod plures eos nondum barbatos venderent. Constantinus putat vaccinium fuisse hyacinthum: ego vero arbusculum in s-pibus frequentius, quam *Mugoleb* quidam vocant. Vide lib. XXI, cap. 26. Plinius certe vaccinium arbusculum perperam loco cit. hyacinthum reddit, eamque inépie*

cum hyacintho bulbosam herba confudit. DAL. — *Vaccinia. Prunus Mahaleb* (Iconod. monog. gen 422), Pers. Rosac. Juss.). Ea. P.

Italiae mancipiis. MSS. editique Tibri, in *mancipiis*; praefereunt, manifesto errore, quem Turnebus ante nos vidit, Advv. lib. IV, cap. 6, pag. 118. Etmen. tionis causam repêit ex Plinii verbis, lib. XXI, cap. 97, quam et nos probamus. Geminum itaque distingui vaccinium a Plinio scito: Italicum alterum, quod mancipiis aetat: alterum Gallicum, sive hyacinthum, qui et gladiolus vocetur; de quo dicemus lib. XXI, cap. 97. Hano.

Purpureae tingendae. Sic MSS. omnes. Varronius lib. VII, cap. ult. pag. 148: *Vacciniarum temperantes, et lac miscentes, purpuram faciunt elegantem* Hano.

Quaecumque. Theophr. Hist. l. III, cap. 4: *Ἀπὸ τῆς δὲ ὁπρὸς τοῦ ὄρου καὶ τοῦ πιδίου, μᾶλλον μὲν καὶ ἐκλίβω τῇ ὁπρὶ τὰ ἐν τοῖς πιδίοις γίνεσθαι, ὑπερταῖ δὲ τῇ χορῇ τοῦ ἑυδίου καὶ τοῦ προπύου τὰ ὁπρὶν, πλεον ἄχρηστος, καὶ ἀπύου, καὶ μελῆς αὐτὰς δὲ ἐν τοῖς πιδίοις ἐπείτρουσιν, οὐ μόνον τοῖς παρκοῖς, ἀλλὰ καὶ τοῖς ἑυλοῖς.* Hano.

XXXII. *Praeterea arborum, etc.* Theophr. l. 4, 4. Dalec.

tiam antecedit necesse est prior. Sunt enim arbores quaedam urbaniores, quas his placet nominibus distinguere. Hae mites, quae fructu, aut aliqua dote, umbrarumve officio humanius iuvant, non improbe dicantur urbanae.

XXXIII. (xx.) Harum generi non decidunt: oleae, lauro, palmae, myrto, cupresso, pinis, ederae, rhododendro, et (quamvis herba dicatur) sabinae. Rhododendron, ut nomine apparet, a Graecis venit. Alii nerion vocarunt, alii rhododaphnen, sempiternum fronde, rosae similitudine, caulibus fruticosum. Iumentis caprisque et ovibus venenum est. Idem homini contra serpentium venena remedio. (xxi.) Silvestrium generis folia non decidunt abieti, larici, pinastro, iunipero, cedro, terebintho, buxo, ilici, aquifolio,

XXXIII. *Harum generi.* Hoc est, mitiorum e genere, et urbaniorum. Theophr. Hist. lib. I, cap. 19. Eadem habet auctor Geopon. lib. XI, cap. 4, pag. 305. Hæd.

Quamvis herba. Herba, inquit, vocatur, inter frutices tamen numeranda. Virgilius in Culce: *Herbaque thuris apex priscis imitata Sabinis* Arborem tamen δῖνδρον Dioscorides vocat, lib. I, pag. 101. Sed quoniam pumila est, et coactae brevitatis, herbam Romani appellavere. Dicemus de ea uberius lib. XXIV, cap. 61. H.

Rhododendron Lauream ipsam Apuleius vocat. Ποδωγὺν Theophr. Hist. lib. I, cap. 15. Diosc. lib. IV, cap. 82: Νάρκυν, οἱ δὲ ποδωδάφνη, οἱ δὲ ποδωδάφρον θάμνος, etc. Gallis, *laurier rose*. Italis, *oleandro*, testa Anguillara, lib. de Simpl. part. IV, pag. 82. Hæd. — *Nerium oleander* (Pentand. monog. Pers. *Apocyn. Juss.*). Ed. P.

Iumentis. Diosc. l. c. et Galen. de fac. simpl. medic. pag. 215. Prudentius in Hamartigenia, v. 232: *Noxius in teneris sapor aestuat eces frutetis: Quam prius innoxias tulerit natura cunctas: Roseidus et viridem qui vestit flos rhododaphnen, Palata lascivis dederit sincera capillis* H.

Idem ... remedio. Diosc. l. c. H.

Silvestrium. Theophr. Hist. Plant. lib. I, cap. 15, et lib. III, cap. 4. Hæd.

Larici. Melesiae arbori, quam esse laricem quidam volunt, decidunt hieme folia: et quidem soli, e coniferis arboribus. Hæd.

Buxo. Perpetuoque virens buxus. Ovid. Metam. lib. X, v. 97. H.

Illici. Πρίνυ, Theophr. II. ec. H.

Aquifolio. Ἀγρίη, Theophr. Hist. lib. I, cap. 15. De ea diximus c. 12. Hæd.

suberi, taxo, tamarici, Inter utraque genera sunt adrachne in Graecia, et ubique unedo. Reliqua enim folia decidunt his, praeterquam in cacuminibus. Non decidunt autem et in fruticum genere cuidam rubo, et calamo. In Thurino agro, ubi Sybaris fuit, ex ipsa urbe prospiciebatur quercus una, numquam folia dimittens, nec ante mediam aetatem germinans. Idque mirum est, Graecis auctoribus proditum, apud nos postea sileri. Nam locorum tanta vis est, ut circa Memphim Aegypti, et in Elephantine Thebaidis nulli arbori decidunt, ne vitibus quidem.

XXXIV. (xii.) Caeterae omnes extra praedictas (etenim enumerare longum), folia deperdunt; observatumque non arescere, nisi tenuia, et lata, et mollia. Quae vero non decidunt, callo crassa, et angusta esse. Falsa definitio est, non decidere his, quarum succus pinguior sit. Quis enim potest in ilice

Tamarici. Folia tamarici omnia in hortis nostris hieme delabuntur. De eo disimus lib. XIII, cap. 37. H.

Inter utraque. Inter ἀίφυλλα videlicet, et φύλλοις, ea, quae perpetuo virent, et quibus folia decidunt. Sic Theophr. Hist. lib. I, cap. 15: Δοκί δὲ ἡ ἀδράχνη, καὶ ὁ αἰνάρως (forte rectius, ὁ κόμπερος) τὰ μὲν κατὰ φύλλοις, τὰ δὲ ἐν ἑστέῃ τῶν ἀκροτάτων ἀίφυλλα ἔχουσιν. Folia infima decidunt, cacuminibus perpetuo virent. De odrachne et unedo disimus lib. XIII, cap. 40. H.

Adrachne in Graecia; etc. Adrachne et Unedo, servant nomen, *Arbutus Andrachne* et *A. Unedo* (Doct. cand. monogyn. gen. 1091, Pers. Erioc. Juss.). Ed. P.

Unedo. Οἰνάρως Theophr. Histor. lib. I, cap. 15, quae eadem et κόμπερος dicitur. Dalec.

Et calamo. Hoc est, arundini Theophr. I, c. τῶν δὲ θαμνωδῶν, βέρος, βέρος, κίλκμος. Haseo.

In Thurino agro Sybari, qui nunc Thuri dicitur. Varro lib. I, c. 7, de Re Rust. uli et de Elephantine. Dalec.

Apud nos sileri. Recitat tamen Varro de R. R. lib. I, cap. 7, p. 51. Haseo.

Num locorum. Theophr. et Varro, lib. ec. Haseo.

XXXIV. Callo crassa. Corpore, carne, et quadam veluti pulpa. H.

Falsa Theophr. Hist. lib. I, c. 15, ea perpetuo virent sit, quae et angustiore folio et pinguitudine quadam praedita essent, et odore laetando: quum obijci hae dotes ab ilice. Hæcτα δὲ τῶν ἄλλων τὰ αἰφυλλα, στενωδέστερα, καὶ ἔχοντά τε καὶ λιπαρότητα καὶ εὐωδίαν. H.

intelligere? Decidere Timaeus mathematicus sole Scorpionem transeunte, sideris vi, et quodam veneno aëris, putat. Cur ergo non eadem causa adversum omnes polleat, iure miremur. Cadunt plurimis autumno. Quaedam tardius amittunt, atque in hiemes prorogant moras. Neque interest maturius germinasse: utpote quum quaedam primae germinent, et inter novissimas nudentur; ut amygdalae, fraxini, sambuci. Morus autem novissima germinat, cum primis folia dimittit. Magna et in hoc vis soli. Prius decidunt in siccis macrisque: et vetustae prius arbori: multis etiam, antequam maturescat fructus. In serotina ficu, et hiberna piro, et malo granato est pomum tantum aspici in matre. Neque his autem, quae semper retinent comas, eadem folia durant: sed subnascentibus aliis, tum arescunt vetera: quod evenit circa solstitia maxime.

XXXV. Foliorum unitas in suo cuique genere permanet, praeterquam populo, ederae, crotoni, quam

Quaedam tardius. Theophr. Hist. lib. I, cap. 15. HART.

Neque interest. Haec verba totidem Theophr. l. c. HART.

Morus autem. Theophr. l. c. II.

Vis soli. Δοξί. ὅτι καὶ ἡ χύμα συμ-βάλλεται καὶ ὁ τόπος ὁ ἐνερμὸς πρὸς τὸ διαρῆναι, etc. Theophr. l. c. In libris quibusdam, *vis solis*, male: quum sequatur proxime causa eiusce placenti: *Prius decidunt in siccis, macrisque.* HART.

Vetustae Ch vetustate. Ep. P.

Pomum tantum. Deestis hieme foliis universis, arbori adhuc pomum adhaerescit. HART.

Neque his autem. Theophr. Hist. l. c. HART.

Quod evenit circa, etc. Sic ex

MSS. em. HART. cons. MS. et Chimm. *quod evenit circa solstitium. Maxime fol.* Gr. et Al. Ed. P. — *Circa solstitia maxime.* Ita MSS. omnes. Apud Latinos, qui exacte integreque in eloquendo versati sunt, non dicitur solstitium sere, nisi de aestivo. Nam tametsi motus eadem proportio cum hiberno, tamen id. Romani numquam dixerit, sed brumam. Theophr. l. c. τοῦτο δὲ περὶ τροπῆς μάλιστα γέγραται ὁμοίως. HART.

XXXV. *Foliorum unitas.* Idem color, inquit, foliis in suo cuique genere, eadem forma, in iuventa, et quum senescunt. At in populo, edera, et gytione, sunt diversa. Theophr. Hist. lib. I, cap. 16. HART.

et cici diximus vocari. (xxiii.) Populi tria genera: alba, ac nigra, et quae Libyca appellatur, minima folio, ac nigerrima, fungisque enascentibus laudatissima. Alba folio bicolor, superne canalicans, inferiore parte viridi. Huic, nigraeque, et crotoni, folia in iuventa circinatae rotunditatis sunt: vetustiora in angulos exeunt. E contrario ederae angulosa rotundantur. Populorum foliis grandissima lanugo evolat: candidae, traditae folio numerosiore, candida, et ut villi. Folia granatis et amygdalis rubentia.

XXXVI. Mirum in primis, quod ulmo, tiliaeque, et oleae, et populo albae, et salici evenit. Circumaguntur enim folia earum per solstitium: nec alio argumento certius intelligitur sidus confectum. (xxiv.)

Cici dicimus. Lib. XV, cap. 7. H.

Populi tria. Ab his verbis ductum hactenus capitis primordium est: quam inepie, ex totius orationis serie liquet. HASE.

Alba ac nigra. *Peuplier blanc et noir.* Libycam vulgo Tremulam vocant, a tremulorum foliorum crepitu strepituque assiduo, *tremble*: HASE. — Tres sunt species, nempe *Pop. alba, nigra, Tremula* (*Dince, octand. gen. 2246, Pers. Amentac. Juss.*). ED. P.

Enascentibus. Ramo scilicet, aut caudici adnascentibus. HASE.

Huic. Hoc est, populo ollae. Theoph. l. c. τῆς δὲ οἰκίας, τοῦ κρητοῦ, καὶ τοῦ καλουμένου πρότυου;... τὰ δὲ (πύλλα) περιτροῦ τὰ δὲ καλίστατα, γινώσκον. HASE.

Populorum foliis grandissima lanugo. Legend. *Populorum foliis grandissima lanugo evolat, candidae, traditae folio numerosiore, candida et ut villi.* Dicit populum liliis in genere grandissimum vocari: lanuginem, hoc

est, βῆλον candidae vero, traditae folio numerosiore candidam evolare et ut villos. *Candida, tradita folio numerosiore* loquutio Pliniana, id est, quae traditur esse folio numerosiore. SALM. — Gron. Alique: *Lanugo. Evolat candidae (tradita fol. numer. candida)*, ut latus Salmasii emendationem recepit Harduinus. ED. P.

Candidas, traditae. Ita MSS. Reg. Colb. Th. HASE.

Et ut villi. In MSS. proxime laudatis, et ut villae. Forte, et ut oleae. Nam ut lib. XII, cap. 62, bryoniae populi albae dicitur. HASE.

XXXVI. *Circumaguntur.* Vertunt partes supinas statim post aestivum solstitium: eoque argumento solstitium exactum rustici intelligunt. Theophrast. Histor. lib. I, cap. 16. Tractet hoc argumentum nerrime et eleganter Plinius, lib. XVIII, c. 64. HASE. — *Per solstitium.* Gronov. *post solst. περὶ τὸν ὁριζόντιον* Theoph. l. c. ED. P.

Sidus confectum. Solstitium para-

Est et publica omnium foliorum in ipsis differentia. Namque pars inferior a terra herbido viret colore. Ab eadem laeviora, nervos, callumque, et articulos in superiore habent parte: incisuras vero subter, ut manus humana. Oleae superne candidiora, et minus laevia: item ederae. Sed omnium folia quotidie ad solem oscitant, interiores partes tepesceri volentia. Superior pars omnium lanuginem quantulamcunque habet, quae in aliis gentium lana est.

XXXVII. In Oriente funes validos e palmarum foliis fieri dictum est, eosque in humore utiliores esse. Et

etiam. Auctor Geop. lib. IX, cap. 2, pag. 219: Προσπαθείς δὲ καὶ τὰς τροπὰς θέρωνος στραφέντα τὰ φύλλα τῆς Δαλίας, ὥσπερ ἡ πεύκη, καὶ ἡ πικρία, καὶ ἡ λεύκη. Causam eius rei aperit Theophr. de Caus. lib. II, cap. 26, pag. 262. HARD.

In ipsis. In ulmo scilicet, tilia, olea, populoque alba, de quibus dictum est proxime. Sic Theophr. Hist. lib. I, cap. 16. HARD.

Namque. Haec a Plinio verissime pronunciata: etsi nonnihil discrepare videtur Theophr. Hist. I: I, cap. 16. HARD.

Inferior. Superior. Sup'na Theophrast. τὰ ὑπὲρ πωδίστην, colore magis herbaceo viret. DAL.

Ab eadem. Quum ab inferiore parte laeviora sint folia, in superiore nervos habent et callum, et articulos: tenuiores fibras, atque incisuras, seu veluti venas in inferiore. Theophrast. loc. citat. ὡς καὶ φιλίζας, ἐν τοῖς ἰσχυρίσιν, ὥσπερ ἡ χύρ. Quae venae graeco auctori, et ὡς, latino incisurae appellantur. HARD.

Incisuras. Nihil de incisuris Theophrastus. DATAC.

Oleae superne candidiora. Oleae

folia supina et superiore parte, contra alium naturam, candidiora sunt, et minus laeva: ederae vero superne, non quidem candidiora, sed minus laevia. DALAC. — Oleae. Theophrastus, loco citato, τὰς ἄλκινας δὲ λευκώτερα, καὶ ἁπλοῦς λευκ. HARD.

Omnium. Aut certe maximae partibus. Theophr. DALAC.

Oscitant. Superne converuntur. Theophrast. Πάντα δὲ ἢ τὰς πλείους ἐκφανῆ ἔχει τὰ ὑπὲρ, καὶ τὰ ὑπὲρ γίνετα τὸ ἥλιον φανερόν. HARD.

Interiores partes tepesceri volentia. Haec de suo Plinius, et absorde. DALAC. — Interiores partes, etc. Eadem et inferiores, terramque spectant. HARD.

Superior pars. Inferior et praena. Theophrast. DALAC.

In aliis gentium. Apud Scythas, aliasque, ut dictum est lib. VI, cap. 20. HARD.

XXXVII. In Oriente... dictum est. Lib. XIII, cap. 7. HARD.

Funes validos e palmarum foliis. Dictum est supra lib. XIII, c. 4. Fiant et ex ista scopos. Martialis. In pretio scopos testatur palma fuisse, Oia sed scopos tunc audec'a da'unt.

apud nos ferè palmis a messe decerpuntur. Ex his meliora, quae sese non diviserint. Siccantur sub tecto quaternis diebus: mox in sole expanduntur; et noctibus relictæ, donec candore inarescant, postea in opera finduntur.

XXXVIII. Latissima fico, viti, platano: angustæ myrtō, Punicae, oleae: capillatæ pino, cedro: aculeata aquifolio, et ilicum generi; nam iuniperō spinā pro folio est: cernosa cupresso, tamarici: crassissima alno: longa arundini; salici: palmae etiam duplicia: circinata piro, mucronata malo, angulosa ederae, divisa platano: insecta pectinum modo piceae, abieti: sinuosa toto ambitu robori: spinosa cute, rubo. Mordacia sunt quibusdam, ut urticis. Pungentia pino, piceae, abieti, larici, cedro, aquifoliis. Pediculo brevi oleae, et ilici: longo vitibus: tremulo populis, et iisdem solis inter se crepitantia.

Et apud nos ferè palmis. Et apud nos vere palmis a matre integra decerpuntur. Meliora enim sunt, quae divisa non sapient. Vetusta omnia. Convenit id cum eo, quod scripsit lib. XIII, cap. 4: Palmae folia quum primum novellas demum intravere gemmas, in opera varia findi. DAL.

Donec candore. Donec se arida probeant candore. HARO.

In opera finduntur. In funes viliumque nexus, et capillum levis umbraeula, uti dictum est loco proxime appellato, lib. XIII, cap. 7. HARO.

XXXVIII Latissima fico, etc. Haec maximam partem apud Theophrastum legas, Histor. lib. 1, cap. 16. H.

Capillata. Vel, ut alibi capillacea, τριχόφυλλα. HARO.

Ilicum generi. Hoc est, ilici gemmae, de qua cap. 8 diximus. H.

Crassissima alno. Theophrast. ner-

vosa dixit: ἰσώδη, Hist. lib. III, c. 44. HARO.

Palmae... duplicia. Quamobrem bifidata foliorum, palmae latera vocat, lib. XIII, cap. 7. HARO.

Insecta pectinum. In rectum velut serra dissecta. DAL. — *Infesta.* Theophrast Hist. lib. I, cap. 16, τῶν σκῆπτρων τὰ τῆς ἐλάτης, etc. Probe secta, fissaque. Sic lib. IX, cap. 56, pectini injecto dixit. HARO.

Urticis. In lexico vetere Graeco-latino ob id urtica, sive ἀκκλήνη, Acia et Acuela dicitur, quod ut ferri acies ulceret Turn. l. XVII, cap. 42. DALC. — Urticæ species, nempe *Urt. urens*, vel *diorica*, aut *pilulifera*, etc. (*Monoc. tetrand. gen. 2037*, Pers. *Urtic. Juss.*). ED. P.

Aquifoliis. Hoc est, et aquifolia simul, et aquifoliae ilici De utroque genere, cap. 8 et 12. HARO.

Iam et in pomis ipso, mali quodam in genere, parva mediis emicant folia, interim et gemina. Praeterea aliis circa ramos, aliis et in cacumine ramorum: robori, et in caudice ipso. Iam densa, ac rara, semperque lata rariora. Disposita myrto, concava buxo, inordinata pomis. Plura eodem pediculo exeuntia malis pirisque. Ramulosa ulmo; et cytiso. Quibus adicit Cato decidua, populea quernaeque, animalibus iubens dari non perarida: bubus quidem et ficulnea, ilignaue, et ederacea. Dantur et ex arundine, ac lauro. Decidunt sorbo universa, caeteris paulatim. Et de foliis hactenus.

XXXIX. (xxv.) Ordo autem naturae annuus ita se habet. Primus est conceptus, flare incipiente vento Favonio, circiter fere sextum Idus Februarii. Hoc maritantur vivescencia e terra: quippe quum etiam

Mali quodam in genere. Quod melosolium ex ea re appellatum vidimus, lib. XV, cap. 15. HARD.

Praeterea aliis. Haec etiam Theophrastus, loco proxime citato.

In cacumine ramorum. Ex surculis Theophrast. ἐκ τῶν ἀκράγων; cacumen ramorum Plinius inconsiderate vertit. DALLÉ.

Disposita myrto. Et praesertim, quam hexastichum vocant, ut disimus lib. XV, cap. 37, a senis foliorum versibus. HARD.

Eodem pediculo. Eodem potius petiolo: unde cum suis pediculis folia plura pendent. HARD.

Ramulosa. Venosa, ut quidem reor: sic enim cytisum Dioscorides, l. b. IV, cap. 113, αἰὶ ῥάχην ἔχον παλῶνα, spina dorsum praeemulore esse. H.

Cato decidua. Decidua pro credua dixit paulo licentius. Sic enim MSS. omnes. Catonis verba sunt ea, e c.

v: *Frondem populeam, ulneam, querneam caedito: per tempus ram condito, non peraridam, pabulum ovibus.* Et cap. xxx: *Bubus frondem ulneam, populeam, querneam, ficulneam, usque dum habebis, dato.* Denique cap. xlv: *Bubus... si senum non erit, frondem iligneam, et ederaceam dato.* Vide Columellam, lib. VI, c. 3. HARD.

XXXIX. *Ordo autem naturae.* Theophrast. Caus. lib. I, cap. 40, et Hist. lib. III, cap. 6. DAL.

Circiter fere sextum. Ut dictum est lib. II, cap. 47. HARD.

Hoc maritantur. Sic ex MSS. emendavit Harduinus. *Circiter fere sexto idus...* Hoc enim maritantur... quum etiam equae Gr. et Al. Ed. — *Hoc maritantur.* Hoc vento fecundantur, stimulantur, illiciuntur, invitantur ad concepsum. Sic palmae mares af-

equae in Hispania; ut diximus. Hic est genitalis spiritus mundi, a fovendo dictus, ut quidam existimaverè. Flat ab occasu aequinoctiali, ver inchoans. Catulitionem rustici vocant, gestiente natura semina accipere, eoque animam inferente omnibus satis. Concipiunt variis diebus, et pro sua quaeque natura. Alia protinus, ut animalia: tardius aliqua, et diutius gravida partus gerunt: quod germinatio ideo vocatur. Pariunt vero quum florent, flosque ille ruptis constat utriculis. Educatio in pomo est: hoc, et germinatio, laborum.

XL. Flos est pleni veris indicium, et anni rena-

flatu visque dicuntur semina maritare, lib. XIII, c. 7. HARD.

Pt diximus. L. VIII, c. 67. H.

A fovendo. Ita MSS. omnes. Graecis pariter Ζήφυρος, qui Favonius est, quasi Ζονήρος, vitam affrens, appellatur. Sic Favonius a fovendo, quoniam foveat sata, *genitalis aura Favoni*, ut canit Lucretius, lib. III. Iudorus, Origg. lib. IX, esp. 5: Favonios appellabant, quia quaedam animalia Favonio spirita hausto concipere existimantur. HARD.

Ver inchoans. Vide infra l. XVIII, esp. 34. DALEC.

Catulitionem rustici vocant. Catulire, ad Venerem incitari. Apuleius de seminis subare, ἐπύρε, dicit, de maribus surire, κατρίρε, ut vetus grammaticus exponit. Inde Catulast-r in Critico, βούλαξ. Catulitionem hic multi legunt ex fide vetusti exemplaris. Apud Vitruv. pro *Castrus* legitur *Catastus*: Ideoque semper, inquit, *transmarinos catustos emere formosos et puellas maturas, eosque coniungere, ut qui nascerentur ex his, non solum egregia voce, sed etiam forma*

essent non inventista. Turneb. Advers. lib. XXIV, esp. 7, οὐχὶν canum est ad libidinem incitatorum et prurientium, κατρίρεν suum, κατρίρεν tantorum, ἱπποκρίρεν equorum. DAL.—*Catulitionem*. MSS. Reg. Coll. Th. *Cat. tione*. Catulire Grammatici novit autem idem esse, atque in Venerem incitari. HARD.

Eoque animam. Eo vento scilicet, Favonio. HARD.

Alia protinus, ut animalia; tardius, etc. Theophr. Hist. lib. III, esp. 6. DALEC.

Utriculis. Hoc est, calyculis, unde flos erumpit. Ελὺρε sunt Dioscoridi, lib. II, esp. 114 H.

In pomo. Quamdiu pendet a matre pomum quasi quaedam fetus educatio intelligitur. HARD.

Hoc, et germinatio, laborum. Est et haec educatio, et germinatio plena laboris. H. — Locum intricatus, nec fixam felicissime restituit. Vid. inf. cap. 40, not. 2. Ep. P.

XL. *Arborem flos est pleni veris, etc.* Sic ante Harduinum et H. omnes legunt distinguuntque editt. *germi-*

scientis; flos gaudium arborum. Tunc se novas, aliasque quam sunt, ostendunt: tunc variis colorum picturis in certamen usque luxuriant. Sed hoc negatum plerisque. Non enim omnes florent: et sunt tristes quaedam, quaeque non sentiant gaudia annorum. Num neque ilex, picea, larix, pinus, ullo flore exhilarantur, natalesve pomorum recursus annuos versicolori nuntio promittunt: nec fici, atque caprifici. Protinus enim fructum flores gignunt. In ficis mirabiles sunt et abortus, qui numquam maturescunt. Nec iuniperi florent. Quidam earum duo genera tradunt: alteram florere, nec ferre: quae vero non floreat, ferre protinus baccis nascentibus, quae biennio haereant. Sed id falsum: omnibusque iis dura fa-

notio *Arborum*, etc. Vid. not. seq. — Apud Athenaeum, I. XIII, Chyremmon vocat flores, nunc veris, nunc praetorum filios, ἐν τῇ τοῦ Ἀθηναίου τέλει. Ἐπεὶ πρὸς ἀπὸ τῶν ἐπεὶ. In Centauro: Ὁμηροῦ τὰ λεγόμενα τέλει. Aeschylus in Persis, Ἀντὶ τοῦ πλεῖστα παμπόρου γαίης τέλει. Victorius ex Athenaeo, lib. XXXII, cap. 21. DAL.

Flos est, etc. Est nutritio pomi, inquit, est et germinatio arbori, ut fere mulieri partus, et educatio fetus, plena laboris: flos autem res plena gaudii. — *Educatio ... gaudium*, etc. Sic restitutum ope codicum Reg. Colbert. Thuan. quum prius *perperam legere*, *Hoc, et germinatio. Arborum flos est*, etc. Sineceram, quam nos edidimus, lectionem, vel nostra una interpretatio, et orationis series ipsa constabit. HAAR.

Nam neque ilex, etc. Apud Theophrastum, Hist. lib. III, cap. 5, *Ilex*

fleret Eisdem, libro eodem, cap. 6, *pino pro flore est squamatum compactilis meta*, χύτταρος. Larix autem vere florem mittit, et ramulorum eacuminibus, in purpura ardenter rubentem, foliolis constantibus adnexum, miro quodam naturae artificio, Daa.

Nec fici, Macrobi. Sat. lib. II, cap. 16, p. 378: *Nec hoc ignorandum*, inquit, *ficum solum ex omnibus arboribus non florere*. HAAR.

Nec iuniperi. Hanc se res habeat, an secus, amplius considerandum, Theophrastus admonet, σκεπτόμενος, Hist. lib. III, cap. 6. *Iuniperus, genévrier et genièvre*, II.

Quidam earum. Sic etiam Theophrastus, loco citato, susfragante nunc quoque in Gallis experientia. HAAR.

Nascentibus. Sic et Chiffi. Gr. et AL *subnascentibus* Eo. P.

Dura foveas semper. Flore nuda et privata. DAL.

cies semper. Sic et hominum multis fortuna sine flore est.

XLI. Omnes autem germinant, etiam qui non florent, magna et locorum differentia. Quippe quum ex eodem genere quae sunt in palustribus, priora germinant: mox campestria, novissima in silvis. Per se autem tardius piri silvestres, quam caetera. Primo Favonio cornus, proxime laurus, pauloque ante aequinoctium tilia, acer. Inter primas verò populus, ulmus, salix, alnus, nuces. Festinat et platanus. Caeterae vere coepturo, aquifolium, terebinthus, paliurus, castanea, glandes. Serotino autem germine malus, tardissimo suber. Quibusdam germinatur geminatio, nimia soli ubertate, aut invitantis caeli voluptate: quod magis in herbis segetum evenit. In arboribus tamen nimia germinatio elassescit. Sunt aliae naturales quibusdam, praeterque vernas, quae suis constant sideribus, quorum ratio aptius reddetur tertio ab

Sine flore Nunquam benigna aut blande aridens. HARD.

XLI. Quippe quum ex eodem. Theophr. loci proxime citato. Eo P.

Novissima in silvis. In montibus, Theophrast. ἰσχυρὰ δὲ τὰ ἐν τοῖς ὄρεσιν, etc. loco citato HARD.

Quam caetera. Quam urbanae, inquit Theophrastus, loco citato: Ἀρχαὶς δὲ μᾶλλον ὑστερον τοῦ ἀνίου II.

Primo Favonio. Etiam ante Favonium in Graecia, πρὸ ξυφύου, teste Theophrasto, loco citato. II.

Inter primas. Theophrast. II.

Festinat. Sic tamen, ut paulo serius germinet, quam proxime appellatae. Theophrastus, loco citato. HARD.

Vere coepturo. Sic libri omnes. Theophr. περιμιστραμένον τοῦ ἥρος, inausate vere. HARD.

Glandes. Iuglandes, ex Theophr. Hist. lib. III, cap. 6: τὰ δ' ἄλλως περιμιστραμένον τοῦ ἥρος, οἷον ἱππεῖς, φίλων, ὄξυάκωνθος, παλίσυρος, τέρμιθος, καρύκ, διὸς βάλανος. Dac.—*Glandes.* Vel iuglandes scribi necesse est, ex Theophrasto. HARD.

Serotino Theophrastus, loco citato. II A-D.

Quibusdam germinatur. Ita MSS. omnes: sincerior tamen lectio haud dubie, *geminatur*. H. — *Geminatur* Broter, ex ed. princ. Eo. P.

Elascescit. Arborum secunditatem exhaustit, elicquitque saep-numero, ut fructus suos alternet. HARD.

Quar suis constant. Quae certorum exortu, occasive siderum eveniunt. quorum ratio expeditur uberrime. lib. XVIII, cap. 57, et sequentibus. HARD.

hoc volumine. Hiberna Aquilae exortu, aestiva Canis ortu, tertia Arcturi. Has duas quidam omnibus arboribus communes putant: sentiri autem maxime in ficco; vite, Punicis: causam afferentes, quoniam in Thessalia Macedoniaque plurima tum ficus exeat. Maxime tamen in Aegypto apparet haec ratio. Et reliquae quidem arbores; ut primum coepere, continuant germinationem: robur, et abies, et larix, intermittunt tripartito, ac terna germina edunt: ideo et ter squamas corticum spargunt: quod omnibus arboribus in germinatione evenit, quoniam praegnantium rumpitur cortex. Est autem prima earum in-

Et reliquae. Haec totidem verbis Theophrastus, *Histor. lib. III, cap. 6.* HAN.

Intermittunt tripartito. Ter intermittunt germinationem, terque turgent. Πρώτην δὲ, καὶ δεύτεραν, καὶ τρίτην διαλείπειν, καὶ τρεῖς ὁρμαὶ εἶναι, καὶ τρεῖς ἀρύναι βλαστῶν. Theophrast. loc. citat. En rursus δρῶς Plinio robur est, abies δάρε, πύκη larix, ut disimus. Sed mel-zia, quam laricem esse eruditi volunt, non intermittit. HAN.

Ideo et ter squamas. Ter corticem, qui squamarum instar est, genitali, qui interlabitur, insimulque sese, humore respergunt: quod in unaquaque germinatione evenire vel ex eo intelligitur, quod tum facile cortex abiat, detrahaturque corpori. Haec plane mecha Theophrasti, Plinique est, quae Interpretes hactenus male vexavit. Hactenus legebatur, *Ideo et inter squamas*, nulla plane aut inepta sententia. Theophrasti locus eiusmodi est, ex *Hist. Plant. lib. III, cap. 6:* Διό καὶ τριώλιποι. Πάν γὰρ δὴ δένδρον ὅταν βλαστάνῃ λυγρῇ. Porro τριώλιποι

δένδρα dicuntur, arbores, quae terna germinatione genitali humore turgescunt. Διπλῆν dicuntur arbores, quoniam pinguescunt. Quod si tum ima parte caesentur, per forulum effluet ille liquor, humorque pinguis, seu salivarum lentor emanabit. Idem Theophrastus sub finem eius capituli, abietis caedendae tempus opportunum esse circa solstitium monet, διὰ τὸ λυγρῇ (ed. Ald. λοιπῇ) quia tunc cortex facile abistit, avelliturque a corpore, ut ipse statim explicat, ἐνέριζέμενος ὁ φλοιός. Neque tamen admodum reluctabor, si quis simpliciore usus Interpretatione malit ternis corticum squamis, triplicem intelligi corticem: quoniam in unaquaque germinatione et partu adnasci corticem, qui arborem circumvestiat, auctor est Theophrastus. Idem de *Caus. lib. I, cap. 6, pag. 204:* Ἀλλὰ γὰρ τῇ ἐγκνήσει καὶ βλαστήσει ὁ φλοιός ἀπὸρρίπτεται καὶ περιλαμβάνεται. HAN.

Est autem prima. Alia ratio est Graeciae, quam Theophrastus explicat loco citato, alia Italiae, quam Plinius nunc declarat. HAN.

cipiente vere, circiter xv. diebus. Iterum germinant transeunte Geminos sole. Sic fit, ut prima cacumina impelli secutis appareat, geniculato incremento. Tertia est earundem ad solstitium brevissima, nec diutius septenis diebus. Clareque et tunc cernitur exerescentium cacuminum articulatio. Vitis sola his parturit: quum primum emittit uvam: iterum quum digerit. Eorum quae non florent, partus tantum est et maturitas. Quaedam statim in germinatione florent, properantque in eo: sed maturescunt tarde, ut vites. Serotino quaedam germinatu florent, maturantque celeriter, sicuti morus, quae novissima urbanarum germinat, nec nisi exacto frigore; ob id dicta sapientissima arborum. Sed quum coepit, in tantum universa germinatio erumpit, ut una nocte peragat, etiam cum strepitu.

XLII. Ex his, quae hieme Aquila exoriente (ut diximus) concipiunt, floret prima omnium amygdala mense ianuario: martio verb pomum maturat. Ab ea

Transeunte Geminos. Theophrast. loc. cit. περί τῶν Σιπφορομένων ἀν-
γώνων. Vide quae dicturi sumus de
mensibus graecis, l. XVII, cap. 37,
circa finem. Hæro.

Sic fit, ut prima. Prima cacumina
aqueantibus, quae adnascuntur, ap-
paret impelli: et articulis quibusdam,
sive nodis incrementa distinguuntur.
Ruellius de Natur. Stirp. lib. I, pag.
29, legit ita: *Sic fit ut dum prima
cacumina propelluntur, se cutis ape-
rat, etc.* Sed male. Hæro.

Articulatio. Graniculum cacumi-
num incrementum, ut dictum est
proxime. Fit illud, quum cacumina
erescunt ramorum, medullæ ante se
tendente, et novam impelleute mate-

riam, ut dicitur lib. XVII, cap. 35.
Hæro.

*In eo: sed maturescunt tarde, ut
vites.* Serotino quaedam germinatu flo-
rent maturantque. Verba hæc omnia
desunt in Broletii operarum incuria.
Ed. P.

Sicuti morus. Quæ propter frigidi-
tatem solum tardè germinat, eadem pro-
pter debilitatem cito maturat. Theo-
phrast. de Caus. lib. I, cap. 21. Vide
quæ dicturi de moro sumus, lib. XVIII,
cap. 67. H.

XLII. *Ut diximus.* Cap. sup. H.

Floret. Flore purpurea, in Priapico,
Amygdalæ flore purpureo fulgens.
Dilac.

proximè florent Armeniaca, dein tuberes, et praecoces: illae peregrinae, hae coactae. Ordine autem naturae, silvestrium primae, sambucus, cui medulla plurima: et cui nulla, cornus mascula. Urbanarum, malus: parvoque post, ut simul videri possit, pirus, et cerasus, et prunus. Sequitur laurus, illamque compressus, dein Punica, fici. At vites et oleae florentibus iam iis germinant. Concipiunt Vergiliarum exortu. Hoc sidus illarum est. Floret autem solstitio vitis, et quae paulo serius incipit, olea. Deflorescunt omnia septenis diebus, non celerius: quaedam tardius, sed nulla pluribus his septenis. Omnia et intra viri idus iulii, Etesiarum praecursu.

XLIII. Nec statim fructus sequitur in aliquibus. (xxvi.) Cornus enim circa solstitia reddit primo candidum; postea sanguineum. Ex eo genere semina post autumnum fert baccas acerbas, et ingustabiles cunctis animantibus: ligno quoque fungosa et inutilis, quum mas e fortissimis quoque sit: tanta differentia ab eodem genere sit. Sed et terebinthus messibus reddit

Armeniaca. S. ilicet praefus, de qua lib. XV, cap. 42. HAND.

Praecoces. Nempe praetocia Persica, de quibus lib. XV, cap. 44. HAND.

Haec coactae. Ad velociorem maturitatem arte evocatae, praeter inusitam a natura indolem. HAND.

Sambucus. Da succav, arbor notissima, et passim in dumetis obvia. HAND. — *Sambucus nigra* (Pers. trig. gen. 729, Pers. *Capsifol.* Juss.). Ed. P.

Vergiliarum exortu. De quo lib. XVIII, cap. 66. HAND.

Etesiarum praecursu. Sic plane ut Etesiarum ortum antevenerant: qui

ortus incidit in viii kal. Aug. ut dicitur lib. XVIII, cap. 68. IL.

XLIII. *Cornus enim circa,* etc. Theophrastus Hist. III 42, fructum eodem fere tempore ferre scribit, quo olea. DATES. — *Cornus enim.* Haec habet iisdem verbis Theophrastus, Hist. I. III, cap. 6: Κορυτὶς μὲν ... περὶ τῶν πρὸς θερινὰς, etc. HAND.

Ab eodem genere. Tanta est, inquit, in arborum differentia, in arboribus etiam eiusdem generis. Theophrastus. τῶν αὐτῶν δὲ ἢ διὰ τὴν περὶ ἄρῃν HAND.

Sed et ... messibus. Theophr. περὶ πυρρῶν ἀνθρώπων, circa messum tritici. HAND.

semen, et acer, et fraxinus; nuces, et mala, et pira, praeterquam hiberna, aut praecocia, autumnino. Glandiferae serius etiamnum. Vergiliarum occasu: esculus tantum autumnino. Incipiente autem hieme quaedam genera mali, pirique, et suber. Abies flores croci colore circa solstitium, semen reddit post Vergiliarum occasum. Pinus autem et picea praeveniunt germinatione quindecim fere diebus. Semen vero post Vergilias et ipsae reddunt.

XLIV. Citreae, et iuniperus, et ilex, anniferae habentur, novusque fructus in his cum auno pen- det. In maxima tamen admiratione pinus est: habet fructum maturescentem: habet proximo anno ad maturitatem venturum, ac deinde tertio. Nec ulla arborum avidius se promittit. Quo mense nux ex ea decerpitur, eodem maturescit alia: et sic dispensatur, ut nullo non mense maturescant. Quae se in arbore ipsa divisere, azaniae vocantur: laeduntque caeteras nisi detrahantur.

Et acer ... autumnino. Haec pariter omnia Theophrastus, loco cit. II.

Nuces et mala, etc. Alnus, nux juglans, et Achradum quoddam genus autumnino: quercus et castanea serius, circa Vergiliarum occasum DALEC.

Glandiferae. VI robur, et castanea, δρῦς καὶ δαίς βάλανος, Theophrast. IIARD.

Vergiliarum occasu. De quo lib. XVIII, cap. 59. HARD.

Incipiente autem hieme, etc. Aria hiemis initio, Malus primis frigidibus, Achra serotina hieme. DAL.

Abies flores. Theophrast. loco cit. καὶ τὸ ἑλάτης ἄλως κρόκινον, etc. IIARD.

Pinus autem, etc. Theophr. πύξος

δὲ καὶ πύξος κροκκοῖν τῇ βλαστῇ κρόκον, etc. HARD.

Semen vero. Theophrast. loc. citat. μετὰ βλάστην, hoc est, μετὰ δένον βλάστηος. HARD.

XLIV. *Citreae et iuniperus.* Celsi, iuniperus et ilex tardissime perficiunt fructum, etc. Theophr. Hist. lib. III, cap. 6. Plinius haec negligerter vertit. DALEC. — *Citreae* De citreis iam vetissime superius affirmavit, lib. XII, cap. 7. De iunipero et ilice, Theophrast. loco cit. II.

Anniferae. Toto anno ferre fructum existimantur. HARD.

Azaniae vocantur. Hoc est, exarescentes, αὐ ἀζῆτος, exareto, vel ab ἀζῆτος, exsiccio, quod vel siccitate aëris, vel longiore mora in arbore

XLV. Fructum arborum solae nullum ferunt, hoc est, ne semen quidem, tamarix scopis tantum nasceus, populus, alnus, ulmus Atinia, alaternus, cui folia inter ilicem et olivam. Infelices autem existimantur, damnataeque religione, quae neque seruntur umquam, neque fructum ferunt. Crematius auctor est, numquam virere arborum, ex qua Phyllis se suspenderit. Quae gummi gignunt, post germinatio-

factae aridiores dehiscant noces eque pineae. Ita porro MSS. Reg. Theophr. Colb. Chifflet. non *Zanias* (ut apud Gronovium legitur). HARD.

XLV. *Tamarix*. Nempe silvestris, et nostras, quae plane est sterilis, ut dicitur lib. XXIV, c. 42, non activa, quae in Aegypto Syriaque fert fructum. HARD.

Populus. Alba nimirum, λευκή. Nam nigrae semen in comitialibus morbis iis commendat, lib. XXIV, cap. 32. HARD.

Alnus. Ainos in Creta fructum ferre scribit auctor lib. de Mirab. Aiscutt. pag. 1155. Apud nos oblongum quiddam emittit, et multis compositum squamulis, quod pro fructu habetur: iis dehiscantibus semen autumnio exsilit. HARD.

Ulmus Atinia. Dixerunt de ea ulmo, cap. 29. HARD.

Alaternus. Et hanc Macrolus inter infelices arbores reponit, Sat. lib. II, cap. 16, pag. 878. A Clusio pingitur Hist. Plant. lib. I, cap. 33, pag. 50. Gallia, *Alaternus*. Plura eius genera in Iberia Regio. — *Rhamnus Alaternus* (*Pentag. monogyn. gen. 532*; Pers. *Frangulae*. Juss.). Habitat in Europa meridionali. Ed. P.

Infelices. Felices arbores vocant, quae fructum ferunt; infelices, quae non ferunt. Livius, lib. V, pag. 95:

Nulla felix arbor, nihil frugiferum in agro relictum. HARD.

Quae neque seruntur, etc. Vocantur et infelices, ad quam capitis damnatus suspensio neceretur, oblecto velatoque capite, quod constat ex illo praeco dicto carmine, *Caput abscibito, arbori infelici suspendio*, recitato a Cicerone in orat. pro Caio Rabirio: nisi quis forte existimet, non solitos Veteres supplicium id sumere ad alias arbores, quam quae esset ex infelicum genere. Muret. in Var. lib. VIII, cap. 9, Brod lib. IV, cap. 6. Apud Gellium, lib. X, c. 15, Flaminica aureolum de arbore felici in rica habet, quod inarculum, a terendo, arcece enim hoc significavit, olim nominarunt. Fuit autem rica cingulum capitis, quo sacerdos vittae loco redimebat se. Arborem felicem, Puniceum malum Festus exponit. SCAL. — Inarculum quod fuit Flaminicis, *stropus* in Flaminum pileis dicebatur. Idem in Varr.

Ex qua Phyllis. Fuit haec Lyeurgis, Thraciae regis filia, quae Demophoonta Thesi regis Atheniensis ex Phaedra filium amavit, excepitque e Troiano bello redeuntem. Is quum Athenas ad componenda regni negotia reversus, illie longiora contra datam fidem traheret moras, Phyllis se spretam rata, amoris impatience

nem aperiuntur: gummi vero non nisi fructu detracto spissatur.

XLVI. Novellae arbores carent fructu quamdiu crescunt. Perdunt facillime ante maturitatem, palma, ficus, amigdala, malus, pirus: item Punica, quae etiam roribus nimis et pruinis florem amittit. Quae de causa inflectunt ramos eius, ne subrecti humorem infestum excipiant, atque contineant. Pirus et amigdala, etiamsi non pluatur, sed fiat Austrinum caelum, aut nubilum, amittunt florem et primos fructus, si, quam defloruere, tales dies fuerint. Ocyssime autem salix amittit semen, antequam omnino maturitatem sentiat, ob id dicta Homero frugiperda: sequuta aetas scelere suo interpretata est hanc sententiam,

vitam laqueo finivit, et in arborem amygdalum foliis carentem est mutata. Reversus deinde Demophoon, quem arborem amplexus esset, illa sponsal adventum veluti sentiens, emisit folia; quae ab eius nomine φύλλα daíνδε dicta sunt, quae prius μήλα dicebantur. Vide Hygin fab. 243. HARD.

Aperiuntur. Dehiscunt, ut gummi emittant. HARD.

XLVI. *Perdunt facillime.* Theophr. Hist. lib. II, cap. 9. HARD.

Inflectunt ramos eius. Theophrast. lib. II, cap. 14 de Causis. DAL.

Pirus et amigdala. Plinius ipse, lib. XVII, cap. 2: Adeo ut amygdalae et piri, etiam omnino nubilum fuit, Austrinive flatus, amittant fructus. HARD.

Ocyssime autem salix amittit semen, antequam omnino maturitatem sentiat, etc. Apud Theophrast. Hist. lib. III, cap. 2: Ἀλλὰ τὴν ἰτίαν ταχὺ προκαταβάλλειν πρὸ τοῦ τέλειος ἄ-

δρῦσαι καὶ πρὶν τὸν καρπὸν διὸ καὶ τὸν ποτιτὴν οὐ κακῶς προσγοροῦσιν αὐτὴν ὠλισίκαρπον. Quae Plinius ipse iterum repetit, lib. XXIV, cap. 38. Id purro semen, quod in arsenedem abit, ante quam percussatur, etsi Theophr. καρπὸν appellat, Galenus, Aegineta, et alii, volunt florem vocare. — *Salix, etc.* Salices (Diosc. diand. gen. 2179, Pers. Amentae. Juss.) semina habent παρρηια. Ed P.

Homero. Odys. K. v. 510: Μαρμαί τ' αἰγυροί, καὶ ἰτίαν ὠλισίκαρποι. Vbi Didymus Interpres: ὠλισίκαρπος ἐπεὶ τὸ ἔνδοξ ἀποβάλλουσιν ἢ ἰτίαι οἱ πίνοντες αὐτοὺς ἰτίαν, αἰγυροὶ διαμύχουσιν. Quoniam florem amittit: vel quod in potu sumptus sterilitatem inducit, HARD.

Sequuta aetas. Theophrastus ἐν φυτοῖς, citante Didymo loc. cit. Democritus in Geopon. lib. XI, c. 14, pag. 312, ubi Homericus versus ita scribitur, Κλέρατ' αἰγυροί, καὶ ἰτίαν ὠλισίκαρποι. Diosc. lib. I, pag.

quando semen salicis mulieri sterilitatis medicamentum esse constat. Sed in hoc quoque providens natura, facile nascenti, et depacto surculo, incuriosius semen dedit. Vna tamen proditur ad maturitatem perferre solita, in Creta insula, ipso descensu Iovis speluncae, torvum ligneumque, magnitudine cicris.

XLVII. Fiunt vero quaedam loci vitio infructuosa, sicut in Paro silva caedua, quae nihil fert. Persicae arbores in Rhodo florent tantum. Fit haec differentia et ex sexu: in hisque mares non ferunt. Aliqui hoc permutantes, mares esse, quae ferant, tradunt. Facit et densitas sterilitatem.

XLVIII. Gignentium autem quaedam et lateribus ramorum, et cacuminibus ferunt: ut pirus, Punica, ficus, myrthus: caetero eadem natura, quae frugibus. Namque et in eis spica in cacumine nascitur, legumina in lateribus. Palma sola (ut dictum est) in spathis habet fructum, racemis propendentem.

136; Aelian. Hist. Anim. lib. IV, c. 23, ac Plinius ipse tursum l. XXIV, cap. 38. HAN.

Medicamentum. Φάρμακον, quod sterilitatem affert. HAN.

Et depacto surculo. Quum vel depacto, inquit, in terram nulla fere arte, vel cultura, facile haec nascatur arbor, indiligentius et natura semen dedit, quod vix perfert ad maturitatem. HAN.

Vna tamen. In eiusdem speluncae aditu fuisse et populum nigrum, quae fructum ferret. Theophrast. Hist. lib. III, cap. 5. HAN.

XLVII. *Persicae arbores.* Id iam superius memoratum lib. XV, c. 43. Idem de arbore Persica Theophrastus, Hist. lib. III, cap. 5; quoniam arbor

utraq; Aegypti indigena fuit. H.

Fit haec . . . et ex sexu. Apud Theophr. Hist. lib. III, cap. 6. H.

Aliqui hoc. Theophr. l. c. H.

XLVIII. *Gignentium.* Theophrast. Hist. lib. I, cap. 23. HAN.

Caetero eadem natura. Caetero constant haec arbores eadem natura, quae frugibus inest. Namque et in ipsis frugibus spica est in cacumine, ut in frumento: legumina sunt in lateribus, ut in faba. Haec Plinius fere, sed alio certe ex fonte, quam ex Theophrasto. HAN.

Ut dictum est. Lib. XIII, cap. 7, ubi spathas, quae vox graeca est, palmitem transtulit. Pollux lib. I, cap. ult. ἐξ οὗ χερσῶν τῶν αἰ γάλατος, σπάθη. HAN.

PLIN. N. H. TOM. V

M m

XLIX. Reliquis sub folio pomum, ut protegatur, excepta fico, cui folium maximum umbrosissimumque, et ideo supra id pomum: ei demum serius folium nascitur, quam pomum. Insigne proditur in quodam genere Ciliciae, Cypri, Helladis, ficos sub folio, grossos vero post folium nasci. Ficus et praecoces habet, quas Athenis prodromos vocant. In Laconico genere maxime sunt.

L. (xxvii.) Sunt et biferae in eisdem. In Cea insula caprifici triferæ sunt. Primo fetu sequens evocatur, sequenti tertius: hoc fici caprificantur. Et caprifici autem ab adversis foliis nascuntur. Biferae et in malis ac piris quaedam, sicut et praecoces. Malus silvestris bifera. Sequens eius fructus post Arcturum in apricis

XLIX. *Ficos sub folio.* Hoc est, infra folium. Grossos vero post folium, hoc est, a terg. foliorum, et uti nos loquimur, supra folia. Haec quoque recitat Athenaeus ex Theophr. lib. III, p. 77: τὸ μὲν αὖτος ἐμ-
προσθεῖν πέρας τοῦ φύλλου τὸν δὲ ὀλυν-
θος ἐξῆκισθῆναι. Grossus est pomum serotinum, vel raro, vel numquam maturescens. H.

Ficus et praecoces. Theophrast. de Caus. lib. V, cap. 4, et in hoc argu-
mento habitat, ei causas eius rei in-
vestigat. Haab.

In laconico genere maxime sunt. Ita MSS. omnes, non uti hactenus per-
peram fuit editum, maximae. Neque
enim sententia est in Laconico genere
nasci ficus mole priores: sed in eo
potissimum genere praecoces seu pro-
dromos reperiri. Sunt enim haec
Theophrasti verba, apud Athen. lib.
III, pag. 77, et apud Theophr. ipsum
de Causis plantarum lib. V, cap. 4:

Πάλιν δὲ τοὺς προδρόμους αἱ μὲν πέ-
ποιται, ἥτις Λακωνικῇ, καὶ ἡ λευκομ-
γάτος, καὶ ἑτέραι πλείους: αἱ δὲ οὗ
πέποιται. Ficus quaedam praecoces fru-
ctus gignunt, ut Laconica, et Leu-
comphalia. quaedam minime. H.

Et sunt et biferae. In Scubus, ut
dictum est lib. XV, c. 19. H.

In Cea insula. H. die etiam incolae
eius insulae hunc caprificandi morem
retinent. DALM. — *In Cea.* Ex κῆρ
Theophrast. de Plant. lib. II; apud
Athen. lib. III, pag. 77. H.

Hoc fici. Hoc nempe tercio capri-
fici fetu, fici urbane caprificantur,
quo dictum est modo lib. XV, cap.
21. Haab.

Ab adversis foliis. Supra folia, ut
fici: non sub ipsis, ut reliqua pomâ.
Haab.

Post Arcturum. Μὰρ Ἀρκτοῦρος
Theophrast. Hist. lib. I, cap. 23, post
Arcturi exitum de quo dicemus lib.
XVIII, cap. 74. H.

maxime. Vites quidem et triferæ sunt, quas ob id insanas vocant: quoniam in his alia maturescunt, alia turgescunt, alia florent. M. Varro auctor est, vitem fuisse Smyrnæ apud Matroon biferam, et malum in agro Consentino. Hoc autem evenit perpetuo in Tacapensi Africae agro, de quo plura alias: ea est soli fertilitas. Trifera est et cupressus. Namque bæcæ eius colliguntur mense ianuario, et maio, et septembri: ternasque earum gerit magnitudines. Est

Vites quidem et triferæ sunt. Non ter, sed triplicem fructus varietatem ferentes: ut apparet ex Arist. lib. sept. *Θαυρ. Αὐθενόμενον.* CONSTANT. — Ego vero sic dictas puto, quod ter fructum quotannis edunt: quales multis in locis mihi visæ sunt, et præcipue in horto Guil. Cauli Lugduni, DAL. — *Vites.* Theophr. de Caus. lib. I, c. 11, pag. 244. HARD.

M. Varro auctor est, vitem fuisse Smyrnæ apud mare. Archetypum Tolet non mare habet, sed *matreans*: quæ dictio non temere mutanda fuit: fortasse enim Plinius *Metroon* scriptum reliquit, hoc est, seniplum Matris Deorum, quale in Elide Peloponnesi fuisse auctor est Pausanias in Eliacis. PINTIAN. — *M. Varro auctor est, etc.* Locus Varronis lib. est lib. I, cap. 7: *Propter eamdem causam multa sunt biferæ, ut vitæ apud mare Smyrnæ: malus biferæ, ut in agro Consentino.* DAL.

Apud Matroon. Matris Deum Cybeles, sanæ. Castigandus hoc loco Varronis locus est, qui ad ea pertinet, quæ modo recitantur, de vite Smyrnensi biferæ. Quam enim in libris Plinii vulgatis hæcenus legitur, *M. Varro auctor est, vitem fuisse Smyrnæ apud mare biferam*:

atque ita sane, ut nunc sunt libri editi, apud ipsum Varronem legatur: utrobique mendum existere haud leve ex MSS. Plinii exemplaribus deprehendimus. Nam in Reg. 4, 2, Coll. 4, 2, 3, Th. Chiff. ipsoque Toletioo teste Pottiano, scribitur, *apud Matroon triferam*; quum scribi haud dubie par sit, *apud Matroon biferam*. Et *Ματρῶν* certe Smyrnæ fuisse Matris Deum Cybeles sanæ, Strabo lib. XIV, pag. 646, locupletissimus est auctor. Plinius quoque ipse lib. XIV, cap. 6, ubi de vino Pramnio: *Nascitur Smyrnæ regione, iuxta delubrum Matris Deum.* Hinc hymnos Cybeles *ματρῶν* vocant, quos prius tibi cecinit Sicles, teste Athenæo lib. XIV, p. 618, et Iul. Polluce, cap. 10: *Ζαφίτης κατηύλησε τὰ ματρῶν πρῶτος.* Hæcæcampio τὰ ματρῶν Cereales hymnos nequidquam reddeute. Biferam autem ibi vitem fuisse, non triferam, ex eo efficiamus, quod in Tacapensi etiam agro non alia quam biferæ fuerit, ut dicitur lib. XVIII, cap. 51, cui agro Sincynensis nunc conferitur. II.

Plura alias. Lib. XVIII, cap. 51. HARD.

Ternasque earum. Tergenitas est, loquit, magnitudinis baccarum differentia. HARD.

vero et in ipsis arboribus etiam onustis peculiaris differentia. Summa sui parte fertiliores, arbutus, quercus: inferiore, juglandes, fici mariscæ. Omnes, quo magis senescunt, hoc maturius ferunt, et in apicis locis, nec pingui terra. Sylvestriora omnia tardiora. Quaedam ex iis omnino nec maturescunt. Item quæ subarantur, aut quæ ablaqueantur, celeriora neglectis: hæc et fertiliora.

LI. Est etiamnum ætatis differentia. Amygdala enim et pirus in senecta fertilissimæ: ut et glandiferae, et quoddam genus ficorum. Caeteræ in iuventa tardiusque maturantes; quod maxime notatur in vitibus. Vetustioribus enim vinum melius; novellis copiosius. Celerime vero senescit, et in senecta deteriore fructum gignit malus: namque et minora pota proveniunt, et vermiculis obnoxia. Quin et in ipsa arbore nascuntur. Ficus sola ex omnium arborum setu, maturitatis causa medicatur: iam quidem ex porten-

Et in ipsis arboribus, etc. Theoph. Hist. lib. I, cap. 24. DALZ.

Summa parte fertilior est arbutus, quercus inferiore, juglandes, fici, mariscæ. Emendatius antiquus codex: Summa sui parte fertiliores arbutus, quercus; inferiore, juglandes, fici, mariscæ. PINT. — Summa. Hæc loci huius sincerissima lectio, quoniam partim ex re ipsa, partim Varronis ipsius testimonio tæmatur. Sic enim ille de R. R. lib. I, cap. 6: Summa fertiliores, ut arbutus ac quercus: deorsum, ut nuxes Græcæ, et mariscæ fici. Varronem tamen eo toto capite quum sursum ac deorsum dicit, non partem arboris signat, superiorem, inferioremve: sed soli, in quo est, situm, montanum scilicet, vel planum et campestrem. Prius legebatur: Summa sui parte fertilior

est arbutus: quercus inferiore, etc. (Sic Gronov. aliique). Multiplici, ut patet, errat H. — Fici mariscæ. De his egimus lib. XV, cap. 49. H.

Sylvestriora Tardius ea fructus suos perliant. Theophrast. Hist. lib. III, cap. 3: παντὸς γὰρ ὀψιτέραν. H. — Nec maturescunt. Gronov. et alii, non matur. Ep. P.

Item quæ subarantur. Subscare, est subtus arando terram movere: idem fere quod ablaquare. H.

Hæc et fertiliora. Nempe, quæ subarantur. Nam ut paulo prius ipse verissime. Omnis cura fertilitatem adiecit. HAZO.

LI. *Medicatur. Veluti medicina invatur. Coprifactione id fit, quum putrescente caprifici fructu enlices geniti in urbanæ fructus evolvant, et*

tis, quoniam maiora sunt pretia praeposteris. Omnia autem celerius senescunt praefecunda. Quin et protinus moriuntur aliqua, a caelo fecunditatem omnem eblandito: quod maxime vitibus evenit. (xxviii.) Contra morus tardissime senescit, fructu minime laborans. Tarde et quorum crispa materies: ut acer, palma, populus. Et subarata ocyus senescunt. (xxix.) Silvestria autem tardissime. Atque in totum, omnis cura fertilitatem adiicit, fertilitas senectam: ideo et praeflorent talia, et praegerminant, atque in totum praecocia fiunt: quoniam omnis infirmitas caelo magis obnoxia est.

LII. Multae vero plura gignunt, ut diximus in glandiferis: inter quas laurus uvas suas: maximeque ste-

fructum mordent, sic properante eius maturitate. Vide lib. XV, c. 49. DAL. — *Medicatur.* Sparso ad radices bordeo, milioque, terraque obruto. Quae arte sicus praesertim humiles ac pumilae in vasis fictilibus satas nutriuntur: et citius eae, quam reliquae, germinant, et fructum edunt. Neque enim de capellificatione hic sermo, ut Dalecampius est arbitratus. H.

Ex portentis. Portentosae, inquit, cuiusdam luxuriae est, maiore esse in pretio eas quae sic medicatae contingunt ad maturitatem, ac praepostere nec legitimo tempore perficiuntur: quum sint eae minus salubres. Plinius iterum lib. XXIII, cap. 63: *Novissimas sicut salubriores, quam primas; medicatae vero, nunquam.* Dalecampius hallucinatur, qui praeposteras hoc loco novissimas putat esse, H.

Praeposteris. Serotinis et novissimis, quae salubriores censentur. Infra lib. XXIII, cap. 7. DAL.

Praefecunda. Quorum coacta medicamentis fecunditas est, quae domini

aviditas ad fertilitatem celerius quam par est, evocat. Simili futo, similique forte de causa, senilis prudentia praematurae mortis signum est, ut ait Plinius lib. VII, cap. 52. H.

Caelo. Caelo et aëris benignitate ad fecunditatem arbores invitante. H.

Fructu minime. Ita Reg. 2, et alii; Reg. 1, Colb. Th. fructus. Haud multum, inquit, in edendo fructu morus laborat: ideo tardius senescit. H.

Silvestria autem tardissime. Theophrast. Hist. lib. IV, cap. 14. DAL.

Omnis cura fertilitatem adiicit. Theophrast. de Causis. lib. II, cap. 15. DAL.

Praeflorent talia. Nempe silvestria. HART.

Certe magis. Caeli vires affectionesque sentit. HART.

Magis obnoxia est. MSS. Reg. Th. Colb. etc. magis obnoxia est. H.

LII. *Vt diximus.* A. cap. 9 ad cap. 14. HARD.

Inter quas laurus uvas suas. Apud Theophrast. de Causis. lib. II, cap. 15,

rilis; quae non gignit aliud: ob id a quibusdam mai existimatur. Ferunt et avellanae iulos compactili callo, ad nihil utiles: (xxx.) Maxima vero buxus. Nam et semen suum, et granum, quod crataegum vocant, et a septentrione viscum, a meridie hyphear: de quibus plura mox paulo. Interdumque pariter res quaternas habent. *ἡνύσο ἀπορῶδες καὶ αὐτὸς τοῦ αὐτοῦ*

et Hist. lib. III, cap. 14, *laurus* haec fert tā βρύχ, non βότρυς: nempe conertos flores, similes quercuum et olearum floribus. GAZA. tamen hoc Plinii loco deceptus, apud eundem Philosophum, Hist. lib. III, cap. 8, βότρυας, inconsiderate reposuit, nec in alio supra citatis locis emendandum putavit, inconsistenti iudicio DAL. — *Vus suar*. Quiddam uvae simile, HAED.

Maximeque. Et saliva quidem, inquit, et sterilis: sed haec maxime, quae fructum illum nullum gignit. Theophr. Hist. lib. III, cap. 8: *Ἡ δὲ δάφνη τὸ βωτρυόειον φέρει μὲν καὶ καρποφόρος, εἰ μὴ καὶ πᾶσι ἀλλὰ καὶ γένος τι αὐτῆς οὐ μὴν ἀλλὰ πᾶσι ἢ ἀκαρπός, ἣν δὲ καὶ ἀβρόντα τινες καλοῦσιν. Fert laurus uvam. Et fructifera, quoniam non omnis, sed genus quoddam. Verum sterilis copiosius, quam masculina nonnulli appetant. HAED.*

Iulos. Theophr. l. c. *ἡφραλοειτικὴ καρὸν, τὸν ἰούλον*. Est autem iulus, quem avellanae florem Su das vocat, callo, seu squamula plurima ea qua compingitur: et tandem quidem compactilis dicitur, donec in stuculos aequos dehiscat. Galli vocant, *des chutons*. H.

Plurima vero buxus. Scribendum non *buxus*, sed *ilex* manifeste ex Theophrast. libro III, cap. 16. Nihil enim tale, quale hic dicitur a Plinio,

fert buxus, ex eodem Theophrasto, cap. 15. De ilice vero mox locuante tanto sic tradit: *Fert praeter glandem granum quiddam paucissimum. et viscum atque hyphear habet. Quapropter ut fructus quaternos habeat interdum contingit, binos proprios, binosque alienos, visci coilectique hyphearis: fert a septentrione viscum, a meridie hyphear*. Quod autem sequitur *carthegon*; legendum quidem *crategon*: sed arbor est, non granum eodem Theophrasto *crategon*; eodem libro, capite 15. Et eiusdem nominis herba Dioscoridi, libro III. FERT.

Quod crataegum. MSS. omnes h. l. *gratangum*. In iudicio, *grataeum*. Nos utrobique *crataegum* rescripimus. In editis perperam *carthegon*. HAED.

Viscum. De ilice hoc Theophrastus, et non de buxo, Hist. lib. IV, cap. 16, et de Caus. lib. II, cap. 32, τὸν πύξον αὐτὸν τὸ πρῖον Plinius confundit. DALECI. — *Vicum*. Viscum et hyphear ilici pariter, πρῖον attribuit Theophr. Hist. lib. III, cap. 16. Nec tamen istos audio, qui buxum pro ilice acceptum hoc loco a Plinio volunt: aut παραπλῆγαν aliud nultum esse; praeter arborem eam, quam Theophr. cap. 15 extremo post buxum describit. HAED.

Max paulo. Csp. 93, ubi et ilici viscum assignat. HAED.

LIII. *Arbores quaedam simplices, quibus a radice caudex unus: et rami frequentes, ut olivae, fico, viti, Quaedam fruticosi generis, ut paliurus, myrtus: item nux avellana: quia immo melior est, et copiosior fructu, in plures dispersa ramos. In quibusdam omnino nullus, ut in suo genere buxo, loto transmarinae. Quaedam bifurcae, atque etiam in quinas partes diffusae. Quaedam dividuae, nec ramosae, ut sambuci. Quaedam individuae, ramosae, ut piceae. Quibusdam ramorum ordo, sicut piceae, abieti. Alias inconditus, ut robori, malo, piro. Et abieti quidem subrecta divisura, ramique in caelum tendentes, non in latera proni. Mirum, cacuminibus eorum decisis moritur: totis vero detruncatis durat. Et si intra, quam rami fuere, praecidatur, quod superest, vivit; si vero cacumen tantum auferatur, tota moritur. Alias ab radice*

LIII. *Arbores quaedam.* Dissimilia plane sunt quae Theophrastus affert Hist. lib. I, cap. 13, et ab hoc argumento, in quo Plinius habitat, valde discrepantia. Οὐδὲν πρὸς ἑαυτῶν, ut ajunt. Vt plane frustra sicut Rob. Constantinus, Dalecampius, caeterique, qui Plinianam orationem ex Theophrasta metiri, falsique coarguere moliantur. H.

Quaedam fruticosi. Hoc est, fruticibus annumeranda. Est autem frutex, qui ad iustam arboris magnitudinem, crassitudinemve non assurgit: lignosum tamen et ipse caudicē, qui non perarescat, ut in herbis accidit, sed perennis eduret. HAD.

In quibusdam nullus. Subintellige, nullus caudex: sed statim pullulat a radice ramorum silva, ut in buxi genere quodam. Itoque Africana, de qua diximus lib. XIII, cap. 32. HAD.

Loto transmarinae. Nihil Theophras-

tus. Dioscoridi, loto arbor, loto silvestris, loto Aegypcia caulem habent DAL.

Quaedam dividuae. Caudice bifurco, vel in plures partes difflisso. H.

Sambuci. Theophrast. Hist. lib. I, cap. 2, laurus, sicut DAL.—*Sambuci.* *Quaedam individuae, ramosae* ut. Haec in Broterio desunt, operum errore. ED. P.

Individuae. Simplices, nec nequam scisso, vel bifurco caudice. H.

Et abieti. Theophr. I, 13. H.

Mirum. Theophr. Hist. lib. III, cap. 8. HAD.

Cacuminibus eorum decisis moritur. Theophrast. Hist. lib. IV, cap. 49; lib. III, cap. 8; eiusd. et lib. V, cap. 24, de Caus. DAL.

Et si infra Theophr. loc. cit. θάυμα δὲ τὰ κατωτέρω, etc. H.

Si vero cacumen Theophrast. lib.

brachiata, ut ulmus. Alia in cacumine ramosa, ut pinus, lotos, sive faba Graeca: quam Romae a suavitate fructus silvestris quidem, sed cerasorum paene natura, loton appellant. Praecipue domibus exspatiantium umbra, et in vicinas domos saepe transilientium. Nulli opacitas brevior: nec aufert solem hieme, decidentibus foliis: Nulli cortex iucundior, aut oculos excipiens blandius. Nulli rami longiores, validioresque, aut plures, ut dixisse totidem arbores liceat. Cortice pelles tingunt, radice lanas: Malis proprium genus: ferarum enim rostra reddunt, adhaerentibus uni maximo minoribus.

LIV. Ramorum aliqui caeci, qui non germinant: quod natura fit, si non evaluere: aut poena, quum deputatos cicatrix hebetavit. Quae dividuis in ramo

το ἄκρον μόνον ἐπὶ τῶν, vel solo decimo cacumine moritur. H.

Lotos, sive faba. Gallis, *Falavier*, a his Biturigibus Cubis valde familiaris. Recte a Dodonaeo pingitur, et describitur eadem areolate, Pempt. VI, lib. iv, cap. 24. H. ad.

Malis proprium. Arbori, inquit, quae malus vocatur, peculiaris est ramorum forma seu facies: ferarum enim rostra referunt n-dia suis, unus est eorum praegrandis: complures exigui circumadhaerescunt. Theophr. Hist. lib. I, cap. 13: ἰδιώτατοι δὲ οἱ τῆς μεγάλης ἔχει ἄριστοι γὰρ θηρίων προσώποις εἰς μὲν ὁ μέγιστος, ἄλλοι δὲ περὶ αὐτὸν μικροὶ πλεόντες. HARD.

LIV. Ramorum aliqui. Ramorum, inquit, ἄκρας Theophrastus vocat (quod eodem, recidit: nam ἄκρας nudi sunt, unde rami exeunt), alii caeci (sic enim vocantur infertiles, ἀβλαστοί), qui non germinant: quod et

natura fit, genitali ibi deficiente succo: et laesione, deputatis ramis, excisis, avulsis. Theophr. l. c. Εἰσὶ δὲ τῶν ἔλων οἱ μὲν τυροὶ, οἱ δὲ γόνημοι. Ἀέθρι δὲ τυροὺς, ἄρ' ὦν μηδὲ βλαστὸς. Οὗτοι δὲ καὶ φύσις, καὶ περὶ αὐτὰ γίνονται. Index huius loci, de ramis. HARD.

Si non evaluere. Plinianum hoc evlescere respondere Theophrastae voci ἐκδιὰκασθαι, ex loco citato falso credidit Constantinus in Lexico: quum isti Latinae aut poena, etc. Graeca aequivalent. HARD.

Quum deputatos cicatrix hebetavit. Quum discerpti, avulsi, excisi, incendio mutilati fuerint. Theophrast. DALEC.

Quae dividuis in ramo. Quod in arboribus, quum caudex dividitur, ramus est, hoc in vite oculus, sive gemma, in arundine gunculum est: omnium natura similis, calamitas pari

natura est, haec viti in oculo, arundini in geniculo: Omnium terrae proxima crassiora. In longitudinem excrescunt abies, larix, palma, cypressus, ulmus, et si qua unistirpia. Ramosarum cerasus etiam in xl cubitorum trabes, aequali per totam duum cubitorum crassitudine reperitur. (xxxI.) Quaedam statim in ramos sparguntur, ut mali.

LV. Cortex aliis tennis, ut lauro, tiliæ: aliis crassus, ut robori. Aliis laevis, ut malo, ficox. Idem scaber robori, palmae. Omnibus in senecta rugosior. Quibusdam rumpitur sponte, ut viti. Quibusdam etiam cadit, ut malo, unedoni: carnosus, suberi, populo:

hisdem obvia runcta casibus, sive naturae vitio, sive lusione ex iniuriisque hominum accidunt. Theophr. l. c. Ὡς γὰρ ὁ θεὸς ἐν ἄλλοις, οὕτως καὶ ἀνθρώποις ἐν ἀμύλλῃ, καὶ ἐν καλῶν γένῃ. Hæd.

In longitudinem excrescunt abies, Theophrast. Hist. r. lib. I, cap. 8 et 14. Dal.

Unistirpia. Quae simpliciore assurgunt caudice, seu μονοστύλῃ. Theophr. Hist. lib. I, cap. 14. Il.

In xl cubitorum. Ita libelli omnes, eibm manu excusati. Rectius tamen fortassis pro quadraginta, scripturis quatuor et viginti. Nam ita suadent haec Theophrasti verba, Hist. lib. III, cap. 13: Ἰδὼς δὲ τῇ γούτῃ διδρῶς ἡ κίρασις ἐστὶ. μεγάλῃ μὲν μέγας καὶ γὰρ ὡς τίτταρος καὶ αἰκονί πύχας αὐξάνει· ἐστὶ δ' ἐρδερυὶς ἐρδερὰ πάχος δὲ, ὥστε καὶ διπλάσιον τὸν περίμετρον πρὸ τῆς βίτης ἔχειν. Hæd.

Quaedam statim. Theophr. l. c. Ἐνταῦθα δὲ αὐτὸς σχίζεται, αὐτὸν ἡ μάστιξ. Hæd.

LV. Cortex aliis. Quae de corticis multiplici natura hic produntur, a

Theophrasto quoque traduntur, Hist. lib. I, cap. 8. H.

Vt lauro, Vt lauri, philyrea. Vtiosum est exemplar Theophrasti, lib. I, cap. 8, quom idem scribit lib. III, cap. 10, tiliæ crassum esse corticem. DALEC.

Omnibus in senecta rugosior. Scribo, quibusdam, non omnibus. Theophrastus libro I, capite 8: Quaedam, inquit, sen'ra cortice, ut robor, suber, palma. Haec dum adolescunt, laeviori cortice sunt: quom senescunt, crassiori, scabriorique. PINT. — Quibusdam rumpitur sponte, ut viti. Enia γὰρ ἐρδερὰ inquit Theophrast. ubi perperam legitur βίτταρος, quid Gaza non animadvertens, sic inepte locum. cum vētiti: Nonnullis cortex radiis specimen gerit, ut viti. DAL.

Quibusdam etiam, etc. Theophrast. sic habet: Τὰ δ' ὡς περιβάτται, ὡς ἀδράχην, νηλεῖς, κόμωρες. Quibusdam veluti per circumdatum cadit, ut adrachnae, unedoni, arbuto. Loco νηλεῖς lego ἐνερπιδῆ, quae ei ἐνερπιδίς dicitur: DALEC.

membranaceus, ut viti, arundini: libris similis, ceraso: multiplex tunicis, ut vitibus, tiliæ, abietis. Quibusdam simplex, ut fico, arundini.

LVI. Magna et radicum differentia. Copiosae fico, robori, platano: breves et angustae, malo: singulares abietis, larici. Singulis illis innituntur, quanquam minutis in latera dispersis. Crassiores lauro et inaequales item oleae, cui et ramosae. At robori carnosae. Robora suas in profundum agunt. Si Virgilio quidem credimus, esculus, quantum corpore eminent, tantum radice descendit. Oleae malisque, et cupressis, per summa cespitum. Aliis recto meatu, ut lauro, oleae: aliis flexuoso, ut fico. Minutis haec capillamentis hirsuta, ut abies, multaeque silvestrium: e quibus montani praetenuia fila decerpentes, spectabiles lagenas, et alia vasa nectunt. Quidam non altius descen-

Membranaceus. Nervosus, gracilis, ac minime carnosus, ἐνδον καὶ λεπτός... οὐκ ἀπὸ τοῦ καὶ ἀμύου, etc. H. *Abietis.* Addit Theophr. linospartum et caepas, Dat.

Arundini. Addit idem lolium, Dat.

LVI. *Magna et radicum.* Haec radicum differentia proditur eadem fere verbis a Theophrasti. Hist. l. b. I, cap. 9. Haad.

Abietis, larici. Aliis una tantum radix, ut abietis et larici. Τὰ δὲ κερύβερα, καὶ ἀμύου ἕλκτα, πρὸς. En iterum: πρὸς, laris, ut diximus cap. 19. Haad.

Crassiores lauro et inaequales. Quibusdam, crassae magis, quibusdam inaequales, ut lauro, item oleae, cui et nodosae ac limbratae. Theophr. ἐνδοῦς, καὶ θυσαυδοῦς.

Cui et ramosae. Theophrast. l. c. ἐνδοῦς Plinius ramosas recte scripsit. Gasa nodosae perperam interpretatus est, Haad.

Robora. Theophr. Εὐρεὶ δὲ καὶ τὰ μὲν βελόβερα, καὶ ἀμύου δρῦς. Robor Plinio δρῦς est, ut diximus caepius. Haad. — *Robora.* De Quercubus Veterum vid. Excurs. I ad calcem huius libri. Ed. P.

Si Virgilio. Georg. lib. II, v. 291: Esculus in primis, quae quantum vertice ad auras Aethereas, tantum radice in tartara tendit. H.

Per summa cespitum. In summa terra adrepunt. Theophr. Τὰ δὲ ἐκτολαυόβερα, καὶ ἀμύου ἕλκτα, πρὸς μάλᾳ, θυσαυδοῦς. Haad.

Aliis recto.... lauro. Et si aliquantum obliquae radices lauro, oleaeque sint, tamen illae aequabiliore cursu per summa cespitum repunt: ficus, flexuoso magis ei contorto. Haec a re ipsa, non e Theophrasto, petita. H.

Quidam non altius, etc. Tacite reprehendit Theophrastum a quo id scriptum est, Histor. Lib. I, cap. 11. Dalec.

dere radices, quam solis calor tepefaciat, idque natura loci tenuioris crassiorisve dixere, quod falsum arbitror. Apud auctores certe invenitur, abietis planta quum transferretur, vii cubitorum in altitudine: nec totam refossam, sed abruptam. Maxima spatio atque plenitudine et citri est. Ab ea platani, roboris, et glandiferarum. Quarumdam radix vivacior superficie, ut lauri. Itaque quum trunco inaruit, recisa etiam laetius fruticat. Quidam brevitate radicum celerius senescere arbores putant; quod coarguunt sci, quarum radices longissimae, et senectus ocyssima. Falsum arbitror et quod aliqui prodidere, radices arborum vetustate minui. Visa etenim est annosa quercus eversa vi tempestatis, et iugerum soli amplexa.

LVII. Prostratas restitui plerumque, et quadam terrae cicatrice vivere, vulgare est. Et familiaris-

Idque natura. Conferre si dixere, inquit, ad βαθυπύκλας, et teporem solis et tenuitatem: καὶ ἡν ὁλόγη, καὶ παχὴ, καὶ σιδιόδες, inquit Theophrast. In MSS. B. etc. idque natura loci tenuiores, gravissimae dixere. Haud recte, ut alij ante nos intellexerunt. H.

Abietis planta. Lego plantarum, non planta, ut repetas radicem. Consimiliter mox paulo quum dicit, *Visa etenim est annosa quercus vi tempestatis eversa*, legendum patrio casu, *annosae quercus vi tempestatis eversa*, ut rursus subandias radicem. PIST. — *Apud auctores.* Quod de abietis radice Plinius, hoc ipsum de lauræ Theophr. Hist. lib. II, cap. 7: Παύρον δὲ τῆς, etc. HAAE.

VIII cubitorum. Subintellige, radicem fuisse. HAAE.

Et citri. Vt dictum est superius, lib. XIII, cap. 29. HAAE.

Ab ea platani. De platani radicibus XXXIII cubitorum, dictum est lib. XII, cap. 5, ex Theophr. et Varro. HAAE.

Quidam brevitate, etc. Theophrastus, Hist. lib. I, cap. 11, non ita quidem scribit, ut refert Plinius, sed novellas et vigentes arbores longius et altius radices mittere quam vetustas, radicemque marcescente arbore minui, et velut una contabescere; quod verissimum est. DALAC.

Quarum radices. Theophrastus, Hist. lib. I, cap. 11. HAAE.

Et iugerum soli. Partim corpore et ramis, partim radicibus iugerum amplexa. HAAE.

LVII. *Prostratas.* Haec sunt etiam apud Theophr. Hist. lib. IV, c. 19. HAAE.

Vivere. Sic MSS. omnes, non reviviscere. HAAE.

simum hoc platanis: quod plurimum ventorum concipiant propter densitatem ramorum: quibus amputatis, levatae onere in sua scrobe reponuntur. Factumque iam est hoc in iuglandibus, oleisque, ac multis alijs. (xxxii.) Est in exemplis, et sine tempestate, ul-lave causa alia quam prodigii, cepidisse multas ac sua sponte resurrexisse. Factum hoc populi romani Quiritibus ostentum Cimbricis bellis Nuceriae in luco

Et. platanis. Theophr. *l. v. cit. H.*

Levatae onere. MSS. omnes, *levato onere.* At lib. XVII, cap. 39: *Arboribus putatione levatis onere.* H.

Factum hoc. *lul.* Obarquens, cap. 103, pag. 54: *Nuceriae ulmus vento eversa, sua sponte erecta in radicem evoluit.* H. 105.

Pop. R. Quir. *Populi R. Quirites* sunt e populo R. non quilibet (nam totu orbe romano sparsus populus R. fuit): sed li qui in ipsa Vrbe regie, *ἐν τῇ ζυγὰν πόλει*, domicilium haberent. Auctor Virg. l. qui Georgie, lib. IV, vers. 200, de apibus sic cecinit: *Verum ipsae e foliis natos et manibus herbis Ore legunt; ipse uxorū, parvosque Quiritēs Sufflunt, aulaque, et circa ardua refingunt.* Vbi parvi Quirites sunt *οἱ παῖδες*, quae regem sui quaeque alvearis essiduae ac proxime circumcingunt, ut regi suo ollm cives urbis regiae Romae proxima aderent. Inde est et *Quirinus*, qui proinde conditor regie civitatis est, nempe Romulus. Plinius lib. XV, c. 36: *Inter antiquissima delubra habetur Quirini, hoc est, ipsius Romuli.* Est Quirini nomen etiam in nummo vetere familiae Memmiae, apud Patinum, pag. 174, capite Romuli laureo, vultu senili et barbato, cum hac epigraphe pone caput *QUIRINVS*: e regione, c. *MEMMIVS* c. t. Trium-

vir monetalis: qui nempe ex aliqua Romuli filia se genus trahere gloriabatur. Est ergo *Quirinus*, ut diximus, Vrbs regiae conditor, vel rector. Virile nomen illud etiam Caesaris Augusto tribuitur a Virgilio Georg. III, vers. 26: *In foribus pugnam ex auro solidoque elephanto Gangaridum faciam, victoriarum arma quibus.* Hoc est, Romani principis, qui Romae in urbe regia sedem habet. Denique legitur etiam in Vitellii et Galbae nummis haec epigraphe: *VESTA P. A. QUIRITIVM.* *Vesta Populi Romani Quiritium*: hoc est, Religio Pietasque P. p. Romani, nempe eorum qui in Vrbe regia Rome degunt. In singulari numero dixit *Quiritem* Ulpianus, lib. I, ep. 5, v. 7: *Quid plinius, et amici dona Quiritis?* Verisimiliora certe haec videntur, quum quae Festus conminiscitur de v. *Curis* et *Caritis*. — Sincerissima haec est omnium librorum scriptura, tum memi exaratorum, tum etiam typis editorum, ante Dilecamp. qui *Populo R. Quiritibus* scripsit. Accipit hunc modum loquendi, credo, a Brissonio, de Formulis, lib. I, p. 62, ubi antiquo receptum usu multis veterum testimonis probat, quae tu consule. Verum ista, *Populi Romani Quirites*, genuina esse libri omnes conditivi clamant, Reg. Colbert. Th. Chiffet,

Iunonis; ulmo, postquam etiam cacumen amputatum erat, quoniam in aram ipsam procumbebat, restituta sponte, ita ut protinus floreret: a quo deinde tempore maiestas populi romani resurrexit, quae ante vastata cladibus fuerat. Memoratur hoc idem factum et in Philippis, salice procidua atque detruncata: et Stagiris in Museo populo alba: omnia fausti ominis. Sed maxime mirum, Antandri platanus etiam circumdolatis lateribus restibilis sponte facta, vitaeque redita longitudine quindecim cubitorum, crassitudine quatuor ulnarum.

LVIII. Arborea, quas naturae debeamus, tribus modis nascuntur: sponte, aut semine, aut ab radice.

Par. alique, et quid illa verba significant, abunde in prioribus Notis, ex Virgilio in libris Georgicon, Plinioque, et nummis antiquis ostendimus. Hæd.

Cimbriis bellis. Cimbro Marius cum Catulo vicit, an. V. 653. Vide Plutarchum in Mario. Hæd.

Maiestas populi Rom. Simile ostentum de maiestate Senatus primum florentie, deinde et marcescente, relatum est superiore libr. cap. 36. H.

Memoratur. Theophr. a. Hist. lib. IV, cap. 19, et de Caus. hb. V, c. 3, pag. 328. Hæd.

Philippis. Thraciae oppidum, de quo lib. IV, cap. 18. Hæd.

Et Stagiris. Theophr. Hist. lib. IV, cap. 19, in Στάγαις ἐν τῷ Μωσύν. Hæd.

Sed maxime. Theophrastus, loco mox citato. Hæd.

Circumdolatis. Duobus lateribus circumdolatis, περιπεπλατημένον δ' ἐνύψυχον ἐκ τῶν δύο μερῶν. Theophr. loc. cit. Hæd.

Restibilis sponte facta. Spontē ἐρε-

τα ἐκ τῆς γῆς. Obserua significationis modum. Dalecamp. — Simile propemodum exemplum narrat oculatus testis Cl. Iacobus Palmerius Exercitat. Critic. ad Theophr. lib. V, p. 598, de quercu quadam truncum habente xvj pedes aut circiter longum, crassum vero unius pedis, aut paulo minus diametro: hæc venturum violentia delecta et humi prostrata iacuit per duorum mensium spatium; postea vero, rursus amputatis, onere levata denuo sponte resurrexit, et tamquam nihil passa viguit. Dalec. — Restibilis. Regrminans, restituta fecunditate, παύσας βλάστης. Hæd.

LVIII. Arborea, quas naturae. Non arti, non curae, aut industriae. Unde in Indice huius libri locus hic notatur his verbis: Quot modis sponte nascuntur arboris. H.

Tribus modis. Tergeminam arborum originem tam paucis verbis perstrinxit, quam luculenter Virgilius explicat, Georg. Hb. II, v. 9, exemplisque illustrat, quae infra hic com-

Cura numerosior existit: de qua suo dicemus volumine: nunc enim totus sermo de natura est, multis modis mirisque memorabili. Namque non omnia in omnibus locis nasci docuimus, nec translata vivere. Hoc alias fastidio, alias contumacia, saepius imbecillitate eorum, quae transferantur, evenit; alias caelo invidente, alias solo repugnante.

LIX. Fastidit balsamum alibi nasci: nata Assyria malus, alibi ferre: nec non et palma nasci ubique, aut nata parere; vel quum promisit etiam, ostenditque ea educare, quae tamquam invita peperit. Non habet vires frutex cinnami in Syriae vicina perveniendi. Non ferunt amomi nardique deliciae, ne in Arabia quidem ex India, et nave peregrinari. Tentavit enim Seleucus rex. Illud maxime mirum, ipsas arbores plerumque exorari ut vivant, atque transmigrare: aliquando et a solo impetrari, ut alienas alat, adve-

memorare: *Principio arboribus varia est natura errantis. Namque olivae, nullis hominum cogentibus, ipsae Sponte sua veniunt, eamque et flumina late Curva tenent: ut molle silex, lentaeque genistae, Populus, et glauca canevia fronde salicta. Pars autem praesto surgunt de semine: ut altae Castaneae, nemorumque Iovi quae maxima frondet Esculus, atque habitas Graetis oracula quercus. Pullulot ab radice alijs densissima silva: Ut ceratis, ulmisque; etiam Parnassa laurus Parva sub ingenti matris se subicit umbra. Haec natura modos primum dedit; his genus omne Silvarum fruticemque viret, nemorumque sacrorum. Sunt alii, quos ipse via tibi repperit unus. Quam multa Noster quam paucis contraxit.* HAAB.

Suo dicemus volumine. Libro XVII,

cap. 9: Nunc de his arboribus dicemus, quae cura hominum atque arte proveniunt. H.

Docuimus. Lib. XII, cap. 6. H.

LIX. *Nata Assyria malus.* Voculam nata ex MSS. H. G. Colbert. Thuaenoque adiecit. Negat alibi feracem malum eam esse, quum in alibi natam. Sic statim de palma: *Nec non et palma nasci ubique fastidit, aut nata parere.* H.

Vel quum promisit. Alludit ad ea, quae superius ipse notavit, lib. XIII, cap. 6 de palmis: *Ferunt in maritimis Hispaniae fructum, verum immitem: dulcem in Africa, sed statim avascentem.* H.

Et nave. Etiam nave, quod transvectionis genus molliissimum est. HAAB.

nasque nutriat: caelum nullo modo flecti. Vivit in Italia piperis arbor: casiae vero etiam in septemtrionali plaga: vixit in Lydia thuris. Sed unde sorbentes succum omnem ex iis soles, coquentesque lacrymam? Illud proxime mirum, mutari naturam in iisdem, atque pro indiviso valere. Cedrum aestuosis partibus dederat: et in Lyciis Phrygiisque montibus nascitur. Frigus inimicum lauro fecerat: sed in Olympo copiosior nulla est. Circa Bosphorum Cimmerium in Panticapaeo urbe, omni modo laboravit Mithridates rex, et caeteri incolae, sacrorum certe causa, laurum

Vivit in Italia. Vi dictum est, lib. XII, cap. 14. Haas.

In septemtrionali. Vide l. XII, cap. 43. De casia porro aromathes accipit haec oportere. Columella testis est, cuius haec oratio, lib. III, c. 8: *Thurion et Coryciorum florere croco animadvertimus: Iudaeam et Arabiam pretiosis odoribus illustrum haberi. Sed nec nostram civitatem praedictis egere stipulis; quippe quam pluribus locis Perhis iam etiam frondentem conspiciamus: iam thuream plantam, florentesque hortos myrrha et croco.* H.

In Lydia. Nempe Sardibus, ut dicitur lib. XII, cap. 31. H.

Sed unde. Sed sunt eae arbores, inquit, in alieno caelo, soloque, sine surco, sine lacrymis, absumente fortassis utrumque vi solis, et, si superis placeat, sorbente. H.

Mutari naturam in iisdem. In iisdem scilicet arboribus; quum ess, quae aestuosis, fere nascuntur locis, etiam edant frigida, et versa vice. — *Mutari.* Adiecere hic voculam interpolatores, in iisdem locis, quae Pliniansam sententiam labefactat. Nos sequuti scriptoris mentem, fidemque codicum

vetustiorum, inter quos cum Chifflet. et Par. eandem erosimus. Haas.

Pro indiviso. Perinde. Sic R. 2, alique, et editi omnes. Ea voce usus idem superius l. IX, c. 64. H.

Cedrum aestuosis, etc. Cedrus quidem con fers in aestuosa Syria gignitur, ac haecifera in Ida. Cedrum in Lyca multum nasci, materia ad navium fabricam utili Strabo scribit l. XV. DALL. — *Cedrum aestuosis.* Syriae. Theophr. Hist. lib. IV, cap. 8. Haas.

Et in Lyciis. Theophrastus, loco citato: *Κίθρον δὲ καὶ τὰ Θρύακτα ἐστὶν, καὶ τὰ Φρύγεια.* Haas.

Sed in Olympo. Nempe Pierico, de quo lib. IV, cap. 15. Quem *ὀρεῖαν* montem nivisum, Homerus alter vocat, hymno in Herculem. Theophrastus, loco citato. H.

Circa Bosphorum. Theophr. loc. cit. Haas.

Sacrorum certe. Quoniam in sacris adhiberi myrtus laurusque solebat, ad purgationes, ad suffimenta, ut dictum est libro super. cap. 36 et 40, diciturque uberius lib. XXV, c. 59. Haas.

myrtumque habere: non contigit, quum teporis arbores abundant ibi, Punicae, sicique, iam mali et piri laudatissimae. Frigidus eodem tractu non genuit arbores, pinum, abietem, piceam. Et quid attinet in Pontum abire? iuxta Romam ipsam castaneae cerasique aegre proveniunt: Persica in Tusculano, nec non nuces Graecae cum taedio inseruntur, Tarracina silvis scatet earum.

LX. (XXXIII.) Cupressus advena, et difficillime nascentiam fuit, ut de qua verbosius, saepiusque, quam de omnibus aliis, prodiderit Cato. Natu morosa, fructu supervacua, baccis torva, folio amara, odore

Non contigit. Frigus pariter negat posse myrtum Virgil. Eclog. VII, v. 6: *Dum tenerus defendo a frigore myrtos*, Et Plinius lnu. lib. V, ep. 6, villam suam membratim describens: *Caelum, inquit, est hieme frigidum et gelidum: myrtos, olivas, quaeque alia assiduo tepore laetantur, aspernatur ac respuit.* Apud Aemmnicos, qui Britones nominantur, multa myrtus est, caelum tamen hieme frigidum satis, gelidumque. Hase.

Teporis arboris. Tepida videlicet calidoque caelo feliciter provenientes. Hase.

Punicae, etc. Theophrastus, loco cit. Hase.

Frigidas. Theophr. rursum, loco cit. Hase.

Scatet. Gr. *scatente earum*, quod recepit Broterius. Ed. P.

LX. *Cupressus*, etc. *Κυπάριστος* Graecia, ἀπὸ τοῦ κύβιν τοῦ παρὰ τοῦ ἀπρίμου. Quidam cupressos *χαρίτα* dicere ab eleganti vinctaque coma. In Arcadia apud Psophidem tantae proceritatis fuerunt, ut proximus mons inumbraretur: dictae *παρθένας*, quia ferro intactae, et Alemaeoni sacrae,

quoniam Argis necata matre illuc se recepisset. Materis cupressi ἀσπιδας, quatuordecim eorum, qui in bello ceciderant, corpora arcis a cupressis conditi solita Thucydides scribit: et Plato leges publicas, sacrorumque ritus, ob aeternam firmitatem in tabulis cupressinis describi voluit. Rhod. lib. XXV, c. 2. Veiovis simulacrum ex hoc ligno in arce duravit ab V. C. anno 551, ad auctoris usque tempora. Dalec. — *Cupressus advena.* Quoniam ci patria a Creta fuit, ut mos dicitur. Hase.

Cato. De R. R. cap. XLVIII, et cap. CLI. pag. 80 et 81, II.

Natu morosa. ἀσπιδας, Theophr. de Caus. lib. I, c. 9, crescens aegre admodum. Vide p. 815 dicta *lenta cupressus*. Plinius, lib. XVII, cap. 34 de arboribus: *Minna morosa nasci.* H.

Fructus supervacui. Cerasi ca res in proverbium, *Κυπάριστος κάρπός*, cupressi fructus, de re pulchra quidem, et aspectu speciosa, sed prorsus inutili. Vide Caes. Rodig. lib. XXV, c. 2. Hase.

Baccis torva. Quae gustanti faciem torvam reddunt, quum ora, ut Vir

violenta, ac ne umbra quidem gratioſa, materie rara, ut paene fruticoſi generis, Diti ſacra, et ideo funebri ſigno ad domos poſita. Femina ſterilis diu. Metæ deum adſpectu non repudiata, diſtinguendis tantum

gilius cecinit, Georg. I II, verſ. 247, *Tristia truncum ſenſu mole torquet amaror.* Barcas viſuſque di galbulos appellat Varro, lib. de R. R. c. 40, et tamquam pilas corticias ait eſſe, in quibus ænina natura conſulerit. Pilulas Plinius, lib. XVII, cap. 14; Theophrastus, de Cauſ. lib. I, cap. 5, *καπρὸς ὑγαιονεύει*, Haad.

Materie rava. Macilentæ. Quid fruticosum ſit, diximus cap. 53. H. — *Capreaſus ſempervirens* (*Monoco-mo-naleph.* gen. 2133, Pers. *Amentac.* Juſs.). Ed. P.

Diti ſacra. Feſtus: *Cupreſſi mortuorum domibus ponebantur ideo, quia huius generis arbor exiſta non renaſcitur: ſicut ex mortuo nihil eſt iam ſperandum: quam ob cauſam in tutela Ditis patris eſſe putabatur.* Haad.

Funebri ſigno, etc. Nobilium tantum et diuitem. Lucanus: *Et non plebeios luctus tentata cupreſſus.* Varro adhiberi rugis cupreſſum ait propter gravem uſtrinae nidorem: quoniam fetorem eſdaveris dum uritur, odoris ſui iniquunditate leuit. Feſtus Diti ſacram eſſe, Seruius Procræpinæ vult, quia præciſo capite moritur, et ſubſecta non renaſcitur, præterquam in Aenaria, quemadmodum ex mortuis niſi ſperatur, Fabulas de Cypariſſa filia Boreæ, Cypariſſarum Eteoclis gnatarum, Cypariſſi et Telepho geniti, cuius meminit Ovid *Metamorph.* X, Seruius Aen. III, proluxe narrat. Haad. Iun. lib. I, cap. 20. Hermipus ſceptum Iovis et Cypariſſo edolum fuiſſe prodit, ideoque Pythago-

raeos arculis et utenſilibus cupreſſinis abſtinuiſſe Laertius refert. Virgil. de ſupere Polydori: *ſtant Manibus arces, Cæruleis moeſtas vittis, atraque cupreſſo.* Dal.

Ad domos. Nobilium ſcil. ut recte Dalæ. admonuit, ad hunc Lucani verſum, III, 442: *Et non plebeios, etc.* Neque ad domos tantum, ſed et ad ſepulera. Horat. lib. II, Od. 14: *Linquenda tellus, et domus, et placens Por: necque harum, quam colis, arborum Te, præter inuiſas cupreſſos, Villa breuem dominum ſequetur.* Et apud Maronem, Aen. lib. VI, v. 215, in Miſeni funere, *ferales ante pyram cupreſſos conſtituunt.* H.

Femina ſterilis diu. Legendum arbitror, *ſpreta*, non *ſterilis*. Supra enim traditum fuit, feminam eſſe feracem, marem ſterilem, indicant id etiam verba protinus ſequentia, *Metæ demum adſpectu non repudiata.* PIST. — *Femina ſterilis diu.* Tarde fructum edit. Sed mas omnino non gignit, ut dicetur inferius, I. XVII, cap. 14. Et Creonem, mictor diſerte monet, lib. XI, cap. 6, pag. 308: *Κυνάρπιος δὲ ὁ ἄπην ἄνθρωπος ἔστιν.* Haad.

Metæ demum. Acuminato ſaſtigio placuit, ſive cono. Vnde *coniferæ cypariſſi* apud Virgil. *Aeneid.* lib. III, v. 670: *Et metæ imitata cupreſſus,* apud Ovid. *Metam.* lib. X, v. 106. Haad.

Diſtinguendis tantum, etc. Id fieri ſolitum duobus modis intelligunt, aut quum in ſingulis ordinibus, dua-

pinorum ordinibus: nunc vero tonsilis facta in densitate parietum, coërcitaque gracilitate perpetuo tenera. Trahitur etiam in picturas operis topiarii: venatus, classesve, et imagines rerum tenui folio, brevique, et virenti semper vestiens. Duo genera earum: Meta in fastigium convoluta, quae et femina appellatur. Mas spargit extra se ramos, deputaturque et accipit vitem. Vtraque autem immittitur in perticas, asseresve, amputatione ramorum, qui xxi anno

bus pinis cupressum unam interponebant: aut quum duobus pinorum ordinibus cupressorum ordinem unum interserebant, venustatis gratia, elegantisque et lucundi adaspectus. DAL. — *Distinguendis tantum pinorum ordinibus.* Scribo vinearum, non pinorum, ex M. Varrone libro primo, cap. 26: *In omni, inquit, vinea diligenter observa, ut recta vitis ad septentrionem versus figatur, et si cupressos vivas pro rectis inserunt, alternis ordines imponunt, etc.* PIET. — *Pinorum ordinibus.* Sic libri omnes, etiam MSS. non vinearum, uti reponebat Varronis lib. I, cap. 26, nititur Pictianus. Et aliud Varro voluit de R. R. lib. I, cap. 15. de limitatione agrorum, ita scribens: *Servat alii circum fines praediorum pinos, ut habet arbor in Sabina: alii cupressos, ut ego habeo in Venaio.* Aliud Plinius, qui ipsos pinorum ordines claudi cupressis iuternis ac distinguere monet. HARO.

In densitate. Tam densum, ut in hortis parietum vicem obtineat. Simili modo et de huxo superius, cap. 28: *Densitate parietum virens semper, ac tonsile.*

Coërcitaque gracilitate, etc. Lege. *Coërcitaque gracilitate perpetuo terete.*

Trahitur etiam in picturas operis topiarii: venatus classesve et imagines rerum tenui folio brevique et virenti semper vestiens et postea scribe: Vulgoque dotem filiae antiqui plantare appellabant: quod erat quaestuosissima illa ratio cupressorum plantandarum ad perticas et asseres, quum eas pangebant, vulgo dicitabant antiqui dotem filias plantare se. SALM. — *Perpetuo tenera.* Tonsilis. HARO.

Operis topiarii. Sic hodie in hortis elegantioribus cupressos tractas int acies, classes, et Centauros videmus. In MSS. *operis historiarum.* In editis, *opere historiali*, quae defendi utcumque scriptura potest Pictianum sequi sanctus H.

Virentis. Sic ex MSS. em. HARO. *superveniens.* Vri. *et virente semper vestiens.* Chiff. *super-vestiens.* Gr. et al. Eo. P.

Accipit vitem. Moriantur et cupresso vites. Varronem vide de R. R. lib. I, cap. 26. Fiant et e cupressu pedumina vitium teretia, Iste Columella, l. IV, c. 26. HARO.

Vtraque autem. Cupressus mas feminique crescere sinitur in ramos longiores, quibus amputatis perticas fiunt, asseresve. HARO.

denariis singulis veneunt. Quaestuosissima in saturs ratione silva: vulgoque, dotem filiarum antiqui plantaria appellabant. Huic patria insula Creta, quum Cato Tarentinam eam appellet: credo, quod primum eo venerit. Et in Aenaria succisa regerminat. Sed in Creta quocumque in loco terram moverit quispiam, vi naturali haec gignitur, protinusque emicat: illa

Denariis singulis. Monetae gallicae assibus octo. HæRD.

Quaestuosissima. Inter ea quae se-
rentur. Solinus, c. xi, p. 30. H.

Dotem filiarum., etc. Dos apud Romanos quanta olim fuerit, explicat Alexander ab Alex. VIII, c. 4. DAL. — *Dotem.* Cupressorum plantaria dotem filiarum pominebant: nam dotis usum et commoditatem praestabant: quod ex iis pecuniam ad illas maritandas conficerent. Ita Petavius noster in Miscellan. Esere HæRD.

Huic patria. Theophr. Hist. I. IV, cap. 6. HæRD.

Cato. L. b. de R. R. c. cxi. *Semen cupressi Tarentinæ per ver legi oportet*, etc. HæRD.

Et in Aenaria. De qua diximus, lib. III, cap. 12. Sic libri omnes conspirante conveniunt: prorsus ut mirari subeat esse aliquos, qui hanc lectio- nem sollicitant, scribique velint, et in *Tarha*, ex Theophrast. Hist. lib. II, cap. 2, qui hoc ipsum in Τάρχη contingere prodidit: periinde ac si non et alibi cupressi, quum in Tar-
rhensi agro, vim eam obtineant. Certe nihil de Tarha Plinium cogitasse, quum haec scriberet, argumento est, quod statim ipse subiungit, *sed in Creta*, etc. quum ait ipsius Cretae oppidum Τάρχη, Stephanus teste H.

Sed in Creta. Salmasius in Soli-

num, pag. 173, legit in vitis omnibus libris, *sed in Tarento*, ita necessario, ut sibi videatur, flagitante sententia. At de Tarento ne quidem Plinius somniavit: sed Cretam dicere sane voluit, quod Theophrasti locus evincit; Hist. lib. III, cap. 2: *Εμάρχο δὲ, ἀν' μὲν οὖν ὑπερπλάσσαντα καὶ κινέουσαν, τοὺς ἀναβλάσκοντες τὰ εὐκείῃ τῆς γῆρας; ὥστε ἐν ἑκέρῃ συνάπτει.* Alioqui, si leviter Sulcum im-
presserint, eo moverint, statim emer-
gere familiaria illi terrae, ut in Cretae cupressi. HæRD.

Haec gignitur protinusque emicat. In aliis endecibus non emicat legi-
tur, *sed emigrat*, minus villosae: legendum enim, ut opinor, *emergit* quo verbo Iamquam Pliniano usus est Theodorus interpres in Theophr. loco supra proxime cit. PIST. — *Vi naturali haec gignitur.* Per sese, ac nullo saturo, nulla quadam terrae vi cupressus erumpit. Sic vetus codex Dalecampii satis sane probabiliter. Neque tamen improbanda penitus librorum impressorum lectio, nisi scaturat alia (nempe arbus), *haec gignitur*. Quum in Reg. 2, *ni scaturat olia*, scriptum agnoverimus. In Reg. 4, Colbert. 4, 2, et Thun. *ni naturalia*. In Colb. 3, *ni naturali*. Mox vero pro *emicat* MSS. omnes *emigrant* prae se ferunt. Salmas. pag. 173. Si *naturalis* haec: quam durum illud!

vero etiam non appellato solo. ac sponte, maximeque in Idaeis montibus, et quos Albos vocant, summisque iugis, unde nives nunquam absunt, plurima, quod miremur: alibi non nisi in tepore proveniens, et nutricem magnopere fastidians.

LXI. Nec terrae tantum natura circa has refert, aut perpetua caeli, verum et quaedam temporaria vis imbrium. Aquae plerumque semina afferunt: et certo fluunt genere, aliquando etiam incognito:

quam ridiculi sensus! Nempe si proprie et naturalis ei haec terre fuerit! Hæd.

Illæ vero etiam. In eadem insule, inquit, non solum impressa leviter tellure, nullo actu ac sponte gignitur cupressus, quod unum Theophrastus de illa stripit: verum etiam non commota terre, hoc est, non appellato ac fossionibus sollicitato solo, et quasi ad parendum compulso, sed sponte. Hæd.

Ac sponte. Ita libri, et MSS. omnes. Elii ex sponso legi Pelavio τῇ παραγῇ placet in Misc. Exerc. cap. 11, quoniam dum colitur, eeerreturque terre, quasi nexu quodam obligatur, ut ee sponso, vel ut elii aiunt, ex sponso, citari cogique possit ad reddendum mutuum. Sponsus pro sponcione in Dig. tit. de Verb. sig. legitur sponso. Hæd.

In Idaeis. Theophrast. Hist. l. IV, cap. 1: Ἐν Κρήτῃ γούν φασὶν ἐν τοῖς Ἰδαίοις ὄρεσι, καὶ ἐν τοῖς Λευκοῖς καλοῦμενοι, ἐπὶ τῶν ἄκρων, οὐκ ἐπὶ οὐδένῳ ἐπιδίδου χιόν, κατὰ πᾶν αἶμα. Hinc apud Virgil Georg. lib. II, v. 84, *Idææ cyparissi*, H.

Et quos Albos vocant, etc. Lege: *Et quos Albos vocant, summisque in iis unde nunquam, etc.* De summis

Albis montibus intelligit, unde nunquam nives absunt, et inde Albi dicti. Salm. — *Albos.* Montes illi Albi sunt *les montagnes de la Sfachia, près de la Canée*. Quae Plinius hic prodit de cupresso inter nives crescente observavit Cl. Tournefort, *Voyage*, tom. I, pag. 32, et refutat quae calumnias fuerit Bèlon, *Observat* cap. 5. Bæot.

In tepore. Theophrast. Hist. l. IV, cap. 6: Ἐν τοῖς ἀστεροῖς, καὶ τοῖς πρὸς μεσημβρίαν, τοῖς ἀπρῖοις, et *meridiano soli expositis*, H.

Et nutricem. Et ah eo loco transferri magnopere cupiens, ubi primum elta et enutrita est. H.

LXI. *Nec terrae tantum, etc.* Lege: *Nec terrae tantum natura, etc. temporaria vis, imbre aliquo plerumque semina afferente. Certe fluunt genere aliquando etiam incognito: quod, etc.* Salm.

Vis imbrium. Theophrast. de Caus. lib. I, cap. 5. MSS. Reg. Coll. etc. *vis imbrum aliqua, etc.* Libri editi: *vis imbres aliquas, etc.* Mallem *imbræ aliqui*. Sed sincerior ea lectio est, quam coniectura nostra exculit. Hæd.

Certo fluunt. Nunc certe veliunt amnes, et cognita nobis semine:

quod accidit Cyrenaicae regioni, quum primum ibi laserpitium natum est: ut in herbarum natura dicemus. Nata est et silva urbi ei proxima, imbre piceo crassoque, circiter urbis Romae annum ccccxix.

LXII. (xxxiv.) Edera iam dicitur in Asia nasci: negaverat Theophrastus: nec in India, nisi in monte Mero. Quin et Harpalum, omni modo laborasse, ut sereret eam in Mediis, frustra: Alexandrum vero ob raritatem ita coronato exercito, victorem ex India rrdiisse, exemplo Liberi Patris: cuius Dei et nunc adornat thyrsos, galeasque etiam ac scuta, in Thraciae populis, in solemnibus sacris. Inimica arbori, satisque omnibus: sepulcra, muros rumpens: serpentium frigori gratissima, ut mirum sit ullum hono-

nunc etiam prius incognita. Theophrastus, Hist. lib. III, c. 2: Εὐταχὺ καὶ ὁδάρων ἐπερσιπύων ἰδιότη-
των ἀνατίθαι ὡς πλεονάζει. Quare Salmasius in Solin. pag. 173, perperam certe reponit, vel libris iuvitis. HARD.

Quod accidit. Refert hoc ipsum Theophr. loco citato. Accidisse ann. V. C. 136, Plinius ipse admonet, lib. XIX, cap. 15. HARD.

Dioenus. Lib. XIX, cap. 15. H.

Nota est et silva. Theophrast. loc. cit. Refert quiddam simile in Peruvia, occidentalis Indiae regione, occidisse fos. a Costa, lib. IV, cap. 31. HARD.

CCCCXXX. Quo fere anno Aristoteles obiit, magister Theophrasti; et quo Darium devicit Alexander. HARD. — CXXXVI ex lib. IX, cap. 3. Nam urbs Cyrenae condita est an-
urbis Romae 143; defluxit autem la imber annis septem priusquam conderetur. DALZ.

LXII. Edera iam, etc. Hedera

Helix (Pentand. monog. gen. 576, Pers. Genus familiae Coprifoliacear. affine. Juss.). Plures Noster varietates enumerat. Eo. P.

In Medis. Non in ipsa Media, sed Babylone, quae Medorum ditionis fuit. Theophrast. loc. citat. Εὐ τοῖς παρα-
δείοις τοῖς κατὰ Βαβυλῶνα Ἀρπάλος γυρῶν... οὐδὲν ἴσμεν πλεον. De Harpalo, quem olim Alexander inter si-
dissimos, mox inter hostes habuit, vide Curtium lib. X, cap. 6, pag. 393. De monte Mero diximus lib. VI, cap. 23. HARD.

Alexandrum. Theophrast. loc. cit. et ex eo Arrianus, VI, 23. H.

Inimica arbori, etc. Libenius: *Et edera serpens vires arboreas necat. Ita me vetustas amplexu annorum enocat; Sepulcris similis, nil nisi nomen retineo.* DAL.

Serpentium frigori. Quoniam edera frigidis locis gaudet, sub ea serpentes lubenter latent, quarum est etiam natura perfrigida. H.

rem habitum ei. Duo genera eius prima, ut reliquarum, mas, et femina. Maior traditur mas corpore, et folio durior etiam ac pinguiore, et flore ad purpuram accedente. Vtriusque autem flos similis est rosae silvestri, nisi quod caret odore. Species horum generum tres. Est enim candida, et nigra edera, tertiaque quae vocatur helix. Etiamnum hae species dividuntur in alias: quoniam est aliqua fructu tantum candida, alia et folio: fructum quoque candidum ferentium aliis densus acinus, et grandior, racemis

Duo genera. Quae $\alpha\iota\sigma\tau\omega$, vel $\alpha\iota\sigma\tau\eta$ tribuenda erant, ea $\alpha\iota\sigma\tau\omega$ ederae imprudenter assignasse quibusdam videtur Plinius. Theophrasti Graeca, quae hic representari vulgo creduntur, haec sunt, ex Histor. Plant. lib. VI, cap. 2: $\text{Καὶ γὰρ περὶ τοῦ δῶα γένου διαίρεσις, τὸ μὲν ἄρρεν, τὸ δὲ θῆλυ. Τῷ τὸ μὲν μείζον, καὶ τελερώτερον, καὶ λεπρώτερον φύλλον ἔχειν, καὶ τὸ ἄνθος ἐπιπορφυρίζον. ἄμφω δ' ὁμοίαι τοῖς ἀγρίαις ῥόδοις, πλὴν ἑκάστη, καὶ ἄσπρα.$ Quae omnia sunt Plinianis simillima: et Plinio imp. misse existimatur mendium illud quod iam tuus ab illiussevo in Theophrastiendecilys inolevisse aiunt, hodieque perseverare, ut $\alpha\iota\sigma\tau\omega$ pro $\alpha\iota\sigma\tau\omega$, vel $\alpha\iota\sigma\tau\eta$ legatur, modo ederae incantus adscripsit, quae cisthi fruticis sunt propria. Cur enim vero Theophrastus hoc libro sexto ederam iterum retractandam sumeret inter frutices, quam libro iam tertio, cap. ult. fusc explicarat? Neque vero ederae flos ullam habet cum rosa similitudinem: cisthi flos habet. Verum ab invidis obiectatoribus, et male volis id obiectum Plinio arbitramur, etc. H. — Reliquam Harduini notam transcribere omittimus, quippe qui rei botanicae parum sciens, et id interpretis munus esse arbitratus, ut

auctoris sui errores etiam manifestissimos acerrime propugnet, nescio quas asari, vel aristolechia species, quas inter ederas refert, huc aine causa adducit. Liqueat ex prava Theophrasti lectione ortum esse hunc Plinii locum. Eo. P.

Et reliquarum. Arborum scilicet: arborum enim nomine et vites et ederae continentur, ut dicitur in Lexico Iuris Civilis. H.

Mas, et femina. Turpissime lapsus hic Plinius, quae de cisto audienda sunt, $\tau\omega\ \alpha\iota\sigma\tau\omega$, id est, ederae, tribuit. Nec apud Theophrast. nec apud Dioscorid. ulla ederae differentia statuitur e sexu petita. DAL.

Species horum generum tres. Theophrasto, ederae summa duo genera sunt: altera quae humi repit altera quae in altum tollitur. Posterioris rursum tria genera; candida, nigra, helix, etc. DAL. — *Species horum, etc.* Tria pariter ederae summa genera Theophrastus habet Hist. lib. III, c. 18: $\text{Ὁ τε λευκός, καὶ ὁ μέλας, καὶ τῶν ἐν ἑλίσσῃ ἐν ἑλίσσῃ, quod est cum voluta magis est lita: vel quod cincinnos, qui πίτις vocantur, magis conspicuos habet. H.}$

Etiamnum. Theophr. l. c. H.

in orbem circumactis, qui vocantur corymbi. Item selenitium, cuius est minor acinus, sparsior racemus. Simili modo in nigra. Alicui et semen nigrum, alii crocatum: cuius coronis poetae utuntur, foliis minus nigris: quam quidam Nysiam, alii Bacchicam vocant, maximis inter nigras corymbis. Quidam apud Graecos etiamnum duo genera huius faciunt, a colore acinorum: erythranum, et chrysocarpum. Plurimas autem habet differentias helix, quoniam folio maxime

Qui vocantur corymbi. Lego, quae vocantur corymbias, ex Theophrasto lib. III, c. 48. Neque enim ad ramos referenda est vox corymbi, sed ad ederae fructum album ferentes. Est et genus ederae corymbia. Dioscoridi II. DAL. — Corymbi. Racemus in edera est, ut in vite, ex quo grana plura pendent: hunc quidam corymbum vocant: ὃν δὲ καλεῖται τις κόρυμβον, inquit Theophr. II.

Item selenitium. An ei generi a σελήνη nomen? An sel nictum; ut in MSS. Reg. aliisque, ab aliqua acinorum, sive granorum similitudine cum semine apii, quod Graeci σελίνον vocant? In Anthol. lib. III, cap. 24, Epigram. 40, mentio est σελίνου καὶ σελίνου, hoc est, tabernacula integrentis, seu topiariae ederae. An denique Selenitium, a Sileno paelagogo et comite Bacchi, quem et edera, pariter coronari Plinius asseverat cap. 63. HARO.

Simili modo in nigra. Vt in candida proxime dictum est: sic in nigra, aliqua fructu tantum nigra est, alia et folio: alia maiore fructu, seu acino, alia minore. Theophr. I. c. Εἴτε δὲ ὁ μῆλας διαφοράς. At mox idem αὐτίκα, ἀλλ' οὐχ ὁμῶς φανερός, sed non ad eundem modum conspicuus. II.

Alicui. Nempe e genere nigrarum ederarum. HARO.

Crocatus. Croceo colore, Dioscor. lib. II, pag. 210: Ο ὅτι μῆλας, μῆλας (καρπὸν ἔχει) ἢ κροκώοντα. II. — De illa ederae varietate, aureo fructu, la terre à fruit doré, vide Cl. Tournefort, Voyage, tom. II, pag. 246. BAOR.

Poetas. Virgil. Ecl. VII, vs. 25: Pastores edera nascentem ornate poetam. HARO.

Nysiam. Sic MSS. omnes. Nempe a Nysa Buechi nutrice, de qua lib. V, cap. 46, vel ab urbe Nysa, in qua ipse nutritus est, de qua lib. VI, c. 23. Dionysiam ab ipso Baccho vocat Diosc. I. c. Vide Ovid. Fast. III, vs. 769. HARO.

Erythranum. A rubro acinorum colore. qui Graecos ἐρυθρός. H.

Chrysocarpum. Dioscor. in Noth. ad cap. de edera, οἱ δὲ χρυσέκαρπος. Apuleius c. 419, Chrysocanthos, pro chrysocarpon, vocat: et sic appellari ait, quod grana auri coloris ferat. Idem habet et Plin. Val. III, 12, de Re med. HARO.

Maxime distat. Nempe ab aliis generibus, albae, nigraeque ederae. Theophrast. Histor. lib. III, cap. 48. HARO.

distat. Parva sunt et angulosa, concinnioraque, quantum reliquorum generum simplicia sint. Distat et longitudine internodiorum: praecipue tamen sterilitate, quoniam fructum non gignit. Quidam hoc aetatis esse, non generis existimant: primoque helicem esse, fieri ederae vetustate. Horum error manifestus intelligitur: quoniam helices plura genera reperiuntur, sed tria maxime insignia: herbacea ac virens, quae plurima est: altera candido folio: tertia, versicolori, quae Thracia vocatur. Etiamnum herbaceae tenuiora folia, et in ordinem digesta, densioraque. In alio genere diversa omnia. Et in versicolori alia tenuioribus foliis, et similiter ordinatis densioribusque est: alteri generi neglecta haec omnia. Maiora quoque aut minora sunt folia, macularumque habitu distant: et in candidis alia sunt candidiora. Adolescit in longitudinem maxime herbacea. Arbores autem necat candida,

Parva sunt. Haec totidem verbis Theophr. l. c. H.

Concinnioraque. Εὐθημονιστέρα, Leopard. lib. V, cap. 2. DAL.

Distat et longitudine. Theophr. l. c. Διαφέρει καὶ τῷ μήκει τῶν κλημάτων, καὶ ἐν τῷ ἄκρῳ εἶναι.

Quoniam fructum non gignit. Ederae folium novum angulosum est, velustum rotundius, auctore Theophrast. Histor. lib. I, cap. 16. At helix folium, sive novum, sive iam velustum, semper angulosum est: quare ab ederae foliis discrepat. Quid autem ἀποκρίττοσθαι Theophrastus ait, et Plinius vertit ederae fieri, alij, et rectius intelligunt, ederae modo folium mature. DAL.

Quidam. Haec rursus totidem verbis Theophr. l. c. H.

Quae Thracia. Theophrast. ἢν δὲ καλεῖσιν τινες Θρακίαν. H.

In alio genere. In alio herbaceae genere: uti nos geminum versicoloris ederae genus distinguitur. Theophrast. l. c. καὶ γὰρ τῆς χλωδούς, ἢ μὲν λεπτοτέρα, καὶ εὐρυθροφυλλοτέρα, καὶ ἐν πυκνοφυλλοτέρα ἢ δ' ἄλλον πάντα ταῦτ' ἔχουσα. Καὶ τῆς ποικίλης, ἢ μὲν μείζον, ἢ δ' ἔλαττον τὸ φύλλον, καὶ τῆς ποικίλειαν διαφέρουσα. HARS.

Alia tenuioribus foliis. Nihil Theophrast. Haec de sup. Pinus. DAL.

Et in candidis, etc. In candida, alia tantum fructu, alia etiam folio candida est. Theophr. DAL.

Arbores autem, etc. E candidis quae asperitima et maxime silvestris est. DAL. — *Arbores.* Theophrast. l. c. Eo alludit Poeta Laberius apud Macrob. Saturn. lib. II, cap. 7, pag. 344. Ὡς edera serpens vires arborea utunt, ita me vetustas amplexu aviorum enecat:

omnemque succum auferendo tanta crassitudine augetur, ut ipsa arbor fiat. Signa eius, folia maxima atque latissima, mammas erigentis, quae sunt caeteris inflexae: racemi stantes, ac subrecti. Et quanquam omnium ederarum generi radicata brachia, huic tamen maxime ramosa ac robusta: ab ea nigrae. Sed proprium albae, quod inter media folia emittit brachia, utrimque semper amplectens: hoc et in muris, quamvis ambire non possit. Itaque etiam pluribus locis intercisa, vivit tamen duratque: et totidem initia radicum habet, quot brachia, quibus incolumis et solida arbores sugit ac strangulat. Est et in fructu differentia albae nigraeque ederae: quoniam aliis tanta amaritudo acini, ut aves non attingant. Est et rigens

Sepulchri similia nil nisi nomen retineo. Ederae nomen fictum, quia id, cui adhaeserit, edat. Festus innuit, verbo edera. H. x. d.

Omnemque. Theophr. l. c. H.

Signa eius, folia, etc. Lege: *Signarius maxima atque latissima; mammas erigentes, quae sunt caeteris inflexae, racemi stantes, etc.* dicit enim ederam racemis stantibus at subrectis esse, erigentibus mammas quae sunt caeteris inflexae: mammas vocat acinos ederae: quos qui insperxit, scit mammis similis esse, cum parvo ἀροματιστῆς quod papillam refert: inde et *humatus* uva dicta, quod acinus haberet ederae mammas, id est, acinis similes. SALM. — *Signa eius folia, etc.* Signum eius quae ad perfectae ederae naturam ventura sit, et folium mutatura, est non tantum folium maius, et amplius, sed quod statim germina recta habet (impte pro βλαστῶς, μωτοῦς Plinius luc legit), non ubi longitudinem et tenuitatem (que-

modum in helice) v. lu inflexa. Verum enim ederae crassa et brevia germina sunt, de illarum cultis, quom fructum edit, recta et sublimia. Theophrast. Dal. — *Signa eius.* Candidae nimirum ederae, in vetustatem inclinentis. HARO.

Mammas. Quid mamma sit, dicimus lib. XVII, cap. 25. H.

Radicata. Radicem in morem efformatae clavicular, et armenta, ἀλάματα.

Huic, etc. Candidae, asperissimae, et maxime silvestri. Theophr. nigrae magis id tribuit, deinde candidarum huic generi. DAL.

Sed proprium. Theophr. totidem fere verbis, l. c. HARO.

Itaque etiam Theophr. l. c.

Est et in fructu. Est, inquit, fructus alius gustu iucundus, alter peramarus, tam in candida, quam in nigra: Ο μὲν γὰρ ἐπιγλυκὺς ὄνεια, ὁ δὲ σφόδρα πικρὸς, καὶ τοῦ λευκοῦ, καὶ τοῦ μέλανος. Theophr. HARO.

edera, quae sine adminiculo stat, sola omnium generum ob id vocata cissos. E diverso numquam nisi humi repens chamaecissos.

LXIII. (xxxv.) Similis est ederae, e Cilicia primum quidem profecta. sed in Graecia frequentior, quam vocant similacem, densis geniculata caulibus, spinosis frutectosa ramis, folio ederaceo, parvo, non anguloso, a pediculo emittente pampinos, flore candido, olente lilium. Fert racemos labruscae modo, non ede-

Sola omnium, etc. Nihil horum apud Theophr. nihil apud Dioscor. Vel aliunde haecumpsit Plinius, vel Chamaecissai voce deceptus, eam a rigente distinguere tentavit. Theophr. quidem ederae ἰντύνου, et αἰς ὄρος αἰπουμένης meminit, nusquam Chamaecissai, plantae sui generis ab ederis diversissimae. Dalec.

Vocata cissos. Sunt qui ὀφθαλμοσκόποι malini, quasi subrecta edera; et asurgens. At si ea quae humi serpit χαμαίωσος recte vocatur, sane ἰντύν πρὸς τι, ea quae subrecta est et rigens, erit recta πρὸς. HARD.

Chamaecissos. Quae ἰντύνος edera Theophr. l. c. Est edera terrestria, quae in horto Regio visitur, minor et elegantior, quam vulgaris. HARD. — *Chamaecissos*. F. 1, Sprengelin suffragante, *Antirrhinum Asarum* (*Didyn. angiosp.* gen. 1463, Pers. sub *Orontio*, *Scrophul.* Juss.). Ed. P.

LXIII. *Edera*, e Cilicia, etc. In Gron. et al. *edera Cilicia quidem, sed profecto*. Ed. P.

Smilacem. Σμύλαξ τρυχίτη vel Dinsc. lib. IV, cap. 133. Galtia, *liseron*. H. — *Smilax aspera* (*Diosc. hexand.* gen. 2235, Pers. *Asparag.* Juss.). Ed.

Densis. Densio geniculatum, seu internodiorum numero distinctos caules habet. HARD.

Spinosis. Rubi instar spinosa ei samenta sunt; inquit Diosc. l. c. HARD.

Frutetosa. Sic ex MSS. emendavit Hard. cons. Chiff. *fruticosa* Gron. et al. Ed. P.

Folio. Theophr. Hist. lib. III, cap. 18: Τὸ δὲ φύλλον πτερύδες, μικρόν, ὀρώμενον: ipsaque id experientia oculorum probat. H.

Non angulosa. Apud Theophr. legitur ἰγγώσιον absque negatione: verus esse quod hic legitur, herbae figura monstrat. Dalec.

A pediculo. Ea eodem pediculo, ex quo folia enascuntur, emittant et claviculae, quales in ederis ceruntur. Pampinos interdum Plinius et hos, et vitium capreolos vocat: quorum a similitudine et polyporum cirrhos seu crines, tortilem pampinum appellavit; lib. IX, cap. 74. *Porium*, inquit, vere *uva*, *tortili vibrata pampinus*. H.

Oliente lilium. Alter haec Theophrastus, qui odoratum modo florem dixit, et ἄριστον verno tempore provenientem, non λισπρόν; quod etsi Theophrastus scripsisset, non odorem lilii eo vocabulo, sed formam modo, effigiisque is expressisset: Occupavit hoc fere Dalecampius, Salmasius arripuit, obiecitque Plinio in praefat. p. 90. H.

Fert racemos. Theophr. et Diosc. H. cc. HARD.

rae, colore rubro, complexa acinis maioribus nucleos ternos, minoribus singulos, nigros durosque: infausta omnibus sacris et coronis: quoniam sit lugubris, virgine eius nominis, propter amorem iuvenis Croci, mutata in hunc fruticem. Id vulgus ignorans, plerumque festa sua polluit, ederam existimando: sicut in poetis, aut Libero Patre, aut Sileno, quis omnino nescit quibus coronentur? E smilace fiunt edicilli: propriumque materiae est, ut admota auribus, lenem sonum reddat. Ederae mira proditor natura ad experienda vina: si vas fiat e ligno eius, vina transfluere, ac remanere aquam, si qua fuerit mixta.

LXIV. (xxxvi.) Inter ea, quae frigidis gaudent, et aquaticos frutices dixisse conveniat. Principatum in his tenebunt arundines, belli pacisque experimentis necessariae, atque etiam deliciis gratae. Tegulo earum domus suas septemtrionales populi operiunt,

Complexa acinis. In singulis graneis nucleis sunt bim, terni; *πρῆτες δύο ἢ τρεῖς.* Theophr. l. c. H.

Invenis Croci. Cuius lib illam recitat Galenus ipse *κατὰ τόμους*, lib. IX, cap. 4, pag. 608, et Ovid. Metam. lib. IV, v. 283: *Et Crocon in parvos verum cum Smilace flores.* HARD.

Ederam existimando. Quam in coena Liberi Patris et Sileni adhiberi nemo nescit. HARD.

Ederae mira. Cato de R. R. cap. cxi, pag. 61: *Si voles scire in vinum aqua addita sit, nevis, unsculum facito de materia ederacea. Vinum id quod putabis aquam habere, eodem mittito. Si habebit aquam, vinum effluet, aqua manebit. Nam non continet vinum vel ederaceum.* HARD.

Si vas fiat e ligno eius. *Καρύστου* vocat Macrobius, Saturn. V, de quo Euripides in Andromeda, ... *πᾶς δὲ πομπέων ἵπποι λαός, ὅ πῦν γάλακτος χρίσιναι γένοιτο πέπον, Πόντος ἀνέφρονος, ὅ δ' ἀνέφρονος γένος.* Victor. lib. XVI, cap. 27. DALEC.

LXIV. *Belli pacisque.* Belli quidem, ad iacula: pacis ad calamos, quae scribimus. HARD.

Delicias gratae. Ad tibiarum usum. DALEC.

Tegulo his pro tegumento utuntur aedium suorum. Quo Plautus alludit in Rudente, act. I, sc. 2, v. 34: *Quis tu in paludem is, exarsitque arundines. Qui pertegamus villam, dum audum' at? H.*

durantque aëvis tecta alta. Et in reliquis vero orbe cameras levissime suspendunt: chartisque serviunt calami, Aegyptii maxime, cognatione quadam papyri. Probatiores tamen Gnidii, et qui in Asia circa Anaticum lacum nascuntur. Nostratibus fungosior subest natura, cartilagine bibula: quae cavo corpore intus, superne tenui inarescit ligno: fissilis praescuta semper acie: geniculata. Caetero gracilitas nodis distincta, leni fastigio tenuatur in cacumina, crassiore paniculae coma, neque hac supervacua. Aut enim pro

Durantque aëvis, etc. Equidem *ἐκ τῶν ἀνδρῶν*, Aristot. quæst. 6, cap. 3, ignis in arundine accensus, qui cito exardescit, cito emoritur, διὰ τὴν τῆς οὐκ ἀσθενεῖαν ἀσθενέστερον τοῦ πυλίου. Quare et Herodoto, lib. V, Sardibus captis Persæ nullam prædæ ex eis cupiosa et opulenta urbe retulerunt, quod domus ex arundine constructæ, vel arundine lectæ, iniectione ignis, incendio statim absumptæ sint, Vict. lib. XXXIII, cap. 1. *DALE.*

Cameras levissime suspendunt. Ex his cameræ fornicesque pergularum quam levissimè et minime onerati sunt. *DALE.*

Chartique. Calamis chartæ exarantur in scribendo. Persius Sat. III, 11: *Inque manus chartæ, nodosaque venit arundo: Tunc querimus, crassius calamo quod petat humor.* *HAB.*

Aegyptii. Martialis lib. XIV, epigr. XXVIII, v. 1: *Dat chartis habiles calamos Memphis tellus.* *HAB.*

Cognatione. Quoniam et ex demiveluti netali solo papyrus nascitur. *HAB.*

Gnidii. Hinc Gnidus arundinosa dicitur a Catullo, Carm. 37, pag. 58. Calamus ipse scriptorius, Gnidius

nodus Ausonio, ep. 4, ad Theonem Grammaticum et alibi, si memini, *Gnidus adus arundinis.* *HAB.*

Anaticum. In regione Armeniæ cognomine, de qua lib. V, cap. 20. *HAB.*

Fungosior. Rarior, laxiorque, carne spongiosa, sub lignoso cortice, quo superne, hoc est, exterius circumvolutur. Cartilago Theophr. lib. IV, cap. 12, *ξύλον.* *H.*

Praescuta. Quia quam sordidè, in praescutam aciem assulae eius denunt. *HAB.*

Geniculata. Caetero gracilitas, etc. *Legè: Geniculata caetero gracilitas nodisque distincta, leni fastigio tenuatur in cacumina crassiore paniculae coma.* *SALM.* — *Geniculata, etc.* Nimis frequentibus nodis distincta. *DALE.*

Paniculae. Sic cornam eam appellat, unde semina dependent, in arundinibus, iuglandibus, millo, similibusque. Nomen habet ab affinitate: est enim panus et panicula, lana bene elaborata, carpta, ac depexa, et adnendum concionata, cuius similitudinem hæc coma refert. Notæ, quæ falso Tironi adscribuntur apud Gruterum, pag. 160: *Linum, Panicula.*

pluma strata cauponarum replet; aut ibi lignosiore callo induruit, sicut in Belgis, contusa, et interiecta navium commissuris, ferruminat textus, glutino tenacior, rimisque explendis fidelior pice.

LXV. Calamis Orientis populi bella conficiunt: calamis spicula addunt irrevocabili hamo noxia. Mortem accelerant pinna addita calamis; sitque et ex ipso telum aliud fracto in vulneribus. His armis solem ipsum obumbrant. Propter hoc maxime serenos dies optant: odere ventos et imbres, qui inter illos pacem esse cogunt. Ac si quis Aethiopas, Aegyptum, Arabas, Indos, Scythas, Bactros, Sarmatarum tot gentes et Orientis, omniaque Parthorum regna diligentius computet, aequa ferme pars hominum in toto mundo calamis superata degit. Praecipuus hic usus in Creta bellatores suos praecipitavit. Sed in hoc quoque, ut caeteris in rebus, vicit Italia: quando nullus sagittis aptior calamus, quam in Rheno, Bononiensi amne,

Floccus, Festus: Panus facit diminutivum, panicula. Hano.

Pro pluma. Sic gluma, quae horridi frumentique tunicula est, rustici, quibus res angustior, pro pluma cunctas hodieque faciunt. H.

Lignosiore callo. In MSS. limosiore. Hano.

Ferruminat textus. Commissuras tabularum et compages, rimasque, si quae sint, obstrunt, obturantque his filliculis, quos diutius, contusis: ut nuncio injecto alii. Hano.

LXV. *Calamis Orientis, etc.* Sagittariis, Democritus Geoponicon II, βλάταις et σατοκαλάμους vocat; quoniam, ut ait Dioscorides, ex arundine nato sagittae sunt: quamvis in Geoponicon corrupte legatur, *halicos* et *mento calami*. GUILLAND. — *Nastus* antiqua est appellatio Indicae arun-

dinis, quae nobis *Bambas*, seu *Bambusa arundinacea* Vahl n. 1. inf. p. g. 574, ed. t. En. P.

In Creta. Bello, postremo Cretici, unde Cretici Metellus cognomen tulit. Vide Florum, lib. III, cap. 7. Sagittarum usus Cretenses fecit audaciores promptioresque ad bellum cum Romanis incedendum, quod ipsa postremum fuit, et exitiosum. Prudentius, hym. 5, v. 51: ... ille volutua Praefigit calamis spicula Guosis. Hano.

Praecipitavit. Cretensibus gentilitium telum sagittas esse scribit Pausanias lib. I. Hinc et Theophr. Hist. l. IV, c. 12, ἀράχος τοξικός, arundo sagittaria, Cretica dicitur.

Aptior calamus. Arundo sagittaria ea vocatur, de qua paulo infra. DAL.

Quam in Rheno. Huius arundinis,

cui et plurima inest medulla, pondusque volucre: et contra flatus quoque pervicax libra. Quippe non eadem gratia Belgicis. Haec et Creticis commendationibus: quanquam praeferantur Indi, quorum alia quibusdam videtur natura, quando et hastarum vicem praebent additis cuspidibus. Arundini quidem Indicae arborea amplitudo: qualem vulgo in templis videmus. Differre mares ac feminas in his quoque Indi tradunt. Spissius mari corpus, feminae capacius: navigiorumque etiam vicem praestant (si credimus) sin-

quae in eo ampe gignitur, iconem exhibet Jac. Zanoni, Bononiensis horti praefectus, in historia Botanica, pag. 62. Haseo.

Pondusque volucre. Adeo nihil pondus velocitati detrahit, ut libramentum quoddam potius, et nixum addat contra ventorum flatus. Haseo.

Contra flatus quoque, etc. Legend. Et contra flatus quoque pervicax: libra quippe, non eadem gratia Belgicis et Creticis commendationibus: ibid. paulo inferius leg. *Suum genus ingittaria o ilam sed Cretico longissimis interuodis, olaequumque quod libet flati consuetudo.* SALM.

Haec Haec libra, hoc pondus volucre, haec gratia. Haseo.

Et hastarum vicem, etc. Quoniam tanta magnitudine et firmitate sunt, ut his pro iaculis utantur. Theophrast. Dalec.

Arundini quidem Indicae Ctesiae de Indicia rebus hoc Fragmentum Photius recitat in Bibl. cod. LXXIII, pag. 141: Εν οἷς καὶ ὁ λεγόμενος Ἰνδικὸς κάλαμος φέρεται, παχύς μὲν ὅσον δύο ἀνδρες περιστερυμένοι περιβάλλειν τὸ δὲ ὕψος, ὅσον κυρτοκόρου πύλιντος. εἶναι δὲ τῶν καλάμων καὶ ἀρόρεας καὶ θηλαίας: ὁ μὲν οὖν ἀρόρεν, ἐντεριόνην οὐκ ἔχει, καὶ ἐστὶ κάρτα

ἰσχυρός ἢ δὲ θήλαια ἔχει. In its locis calamus, quem vocant Indicum, tantae crassitudinis, quantum duo simul homines expansis ulnis complecti possint: amplitudinis vero, quanta est mali ingentis onerariae navis.... In his differre mares ac feminas: mari corpus esse validum ac firmum, sine medulla: feminae medullam esse, etc. Haseo. — Calamus, cui medulla est, is videtur esse quem rotang appellamus. Eo. P. — Arundo illa, le bambou, de qua vid. Cf. Gibot, Mémoires concernant l'histoire etc. des Chinois, t. II, p. 623. Tanta huic materiae firmitas ut in Sinensium monumentis stent ante mille annos coluinae arundinaceae, tantumdem duraturae. Haseo. — Bambos arundinacea (Hexand. monogyn. gen. 871, Pers. Gramin. Juss. sub. natio). Eo. P.

Differre mares, etc. De arundine Epigeio, uno de Indica id Theophr. Dalec.

Navigiorumque. Theophrast. Hist. lib. IV, cap. 32: Τῷ μεγάλῳ μεγάλῳ καὶ εὐπαχέι, ὥστε ἀκρίτως χρῆσθαι. Vide quae de his navigiis, arundinumque internodio uno compactis, diximus lib. VII, cap. 2 Pro navigiis Mela et Sinos lembum dicere. Haseo.

gula internodiâ. Circa Acesinem amnem maxime nascuntur. Arundo omnis ex una stirpe numerosa, atque etiam recisa secundius resurgit. Radix natura vivax, geniculata et ipsa. Folia Indicis tantum brevîa. Omnibus vero a nodo orsa, complexu tenues per ambitum inducunt tunicas: atque a medio internodio quum plurimum desinunt vestire, procumbuntque. Lateralia arundini calamoque in rotunditate bina, super nodos alterno semper inguine, ut alterum ad dextra fiat, alterum superiore geniculo ad laeva per vices. Inde exeunt aliquando rami, qui sunt calami tenues.

LXVI. Plura autem genera. Alia spissior, densiorque geniculis, brevibus internodiis: alia rarior, maioribus; tenuiorque et ipsa. Calamus vero alius totus

Circa Acesinem. Circa hunc amnem nasci eas arundines, quae sagittarum praebent usum, scribit Theophrast. l. c. Ibi et caeteras reperiri simile veri est. Hæd.

Arundo omnis, etc. Scribendum opinor et alia lesione, Arundo omnis vivax, atque etiam exusta secundius resurgit. Radix natura ex una stirpe numerosa, geniculata et ipsa, ex Theophrast. lib. IV, cap. 12, qui vivacitati arundini tribuit, non radici. Præst.

Radix. Theophrast. l. c. II. — A nodo orsa. A geniculo H.

Lateralia arundini. Arundini vulgari, inquit, et calamo, in sua rotunditate, duo sunt lateral: ex utroque latere folia uti ex inguine alterna vice exeunt: a dextro latere in inferiore nodo, sive geniculo alterum, alterum a laevo latere, in superiore nodo: ac deinceps ita per vices Theophr. Hist. lib. VI, cap. 2, de ferula similiter:

Βλαστάνει δὲ παραλλάξ τὰ φύλλα. Μηδὲ παραλλάξ, ὅτι οὐκ ἐκ τοῦ αὐτοῦ μέρους τῶν γονάτων, ἀλλ' ἐναλλάξ· περιεληφότα δὲ τὸν καυλὸν ἐπὶ πολλοῦ, καὶ ἅπαν τὰ τοῦ καυλοῦ. Folia alternim trunpunt & geniculis: alternim dico, quod non ex eodem latere geniculorum exeunt, sed permutatis vicibus: emulensque maxima parte, complectuntur, ut arundinaceæ. Hæd.

Rotunditate. Sic et MSS em. Hæd. cons. Chiff. rotunditatem Gronov. et al. Eo. P.

LXVI. Plura autem genera. Hæc Theophr. eisdem fere verbis, Hist. lib. IV, cap. 12. Hæd.

Alia rarior, maioribus. Minus densa, minus numerosa ab una stirpe, sed maioribus internodiis. Hæd.

Calamus vero alius, etc. Falsum id esse apertissime ostendit historia Theophr. de Orchomenio calamo. Plinius hæc vitæ pertrahit. Legit, Calamus vero alius Orchomenius totus

concauus, quem syringiam vocant, utilissimus fistulis, quoniam nihil est ei cartilaginis atque carnis. Orchomenius est continuo foramine pervius, quem auleticum vocant: hic tibiis utilior, fistulis ille. Est alius crassiore ligno, et tepui foramine; hunc totum fungosa replet medulla. Alius brevior, alius procerior, exilior, crassiorque. Fruticosissimus, qui vocatur donax, nonnisi in aquaticis natus: quoniam et haec differentia est, multum praelata arundine, quae in siccis proveniat. Suum genus sagittario calamo, ut

concauus, quem syringiam vocant, utilissimus fistulas, quoniam nihil est ei cartilaginis atque carnis, continuo foramine pervius. Quam vero auleticon, etc. DALC.

Syringiam. Hoc est, ut habetur in Indice libri huius, *fistulatorium*. *Fistulas e calamis compingi milites docent in primis poëtae. Osid. Metam. lib. I, v. 705: Panagie, quoniam pressam sibi iam Syringa putaret, Corpore pro Nymphae calamus tenuisse palustres: Dumque ibi suspirat, montos in arundine ventos Effloisse sonum tenuem, similemque querenti. Atque ita disparibus pavinis compagine cerae Inter se iunctis nomen tenuisse puellae.* Graeci namque fistulam Syringa vocant. Συριγγιν alii calamum dictum volunt, quod instat fistulae, concavus sit et inanis. H.

Quoniam nihil Theophrast. Οὐδὲν γὰρ ὡς σινὴν; ἔχει ξύλον καὶ σπῆν. HAAB.

Orchomenius. Ab Orchomēno lacu Bueotiae, quem alio nomine Copsida appellant HAAB.

Auleticum. Αὐλητικόν, quoniam est tibiis utilis, quas αὐλὸς Graeci vocant. HAAB.

Hic tibiis utilior. Tibias a Barbaris inventas fuisse tradunt, idemque in describendis musicis instrumentis, quibus perstrepebat furiosa Baerhan-tium cohors, recte Catullum dixisse, *Barbaraque horribili stredebat tibia cantu.* Apud Hom. Troiani de sua rebus prosperis laeti, seque ut oblectent, pernoctantes in campo tibiis insulant. Olympiodorus a Phrygibus inventas fuisse tradit, namque in certamine Marsiam tibia. Apollinem vero cithara. Victorius lib. XXX, cap. 10. Vide quae notata sunt lib. VII, cap. 46. DAL.

Est alius crassiore ligno. Est alius solidus et totus paene intus repletus. DAL.

Donax. Est *Arundo Donax* (Triand. digru. gen. 183, Pers. *Gramin.* Jun.). Idem et Ζαργήτης Theophrasto dicitur ab copulationem tibiariam ex eo confectarum. Variat foliis pictis. Eo. PAA.

Haec differentia est. Plurimum tamen in quoque genere differunt inter se aquaticae et in siccis nascentes. Theophr. DALC.

Multum praelata. Theophr. loc. cit. HAAB.

diximus; sed Cretico longissimis internodiis, obsequentique, quo libeat flecti, calefacto. Differentias faciunt et folia non multitudine, verum et colore. Varia Laconicis, et ab ima parte densiora, quales in totum circa stagna gigni putant, dissimiles amnicis, longisque vestiri tunicis spatiosius a nodo scandente complexu. Est et obliqua arundo, non in excel-

Ut diximus. Cap. sup. H.

Sed Cretico, etc. Theophrast. loc. cit. Haan.

Obsequentique. Rectius ex MSS. Reg. 4, 2, Colb. 4; 2, 3, Th. etc. obsequiumque. Theophr. Μάλιστα κάμψιν δεχόμενος, καὶ ὅσως ἄγεσθαι δυνατόν, ὡς ἂν θέλῃ τις θερμαίνεσθαι. Haan.

Differentias faciunt, etc. Deesse arbitror dictionem tantum, et legendum varia, non valida, et ima, non una, ut in totum scribendum sit: Differentias faciunt et folia non multitudine tantum, verum robore et colore. Varia Laconicis, et ab ima parte densiora. — Vid. inf. not. Harduini, qui Pintiani emendationem recepit. Ed. P. — Differentias, etc. In MSS. valida. Unde Pliniani interpolatores vocalem proxime antea adjiciendam ita putarunt, verum robore et colore. Ego vero nec quod sit robur foliorum, intelligo, nec genus illud, cui a robore foliorum differentia potius sit, quam cui a colore, assignatum a Plinio putem: praesertim quum illud ipsum Laconicum genus variegato esse folio, tum ex re ipsa constet, tum ex Theophr. Εχουσι δὲ, inquit Hist. IV, 12, καὶ κατὰ τὰ φύλλα μεγάλας διαφοράς, οὐ πλεῖσθι καὶ μεγάλῃ μόνον, ἀλλὰ καὶ χροῖα ποικίλῃ; γὰρ ὁ Λακωνικὸς καλούμενος. Itaque varia, non valida, in Pliniano contexta scribendum, mosque ex fide

edic. Reg. Colb. Th. Chiff. atque ex re ipsa, et ab ima parte densiora, non ut editi libri habent, et ab ima. Theophrastus et hic quoque faveat, qui et in foliorum situ hoc ipsum discrimen agnoscit: Κάτωθεν γὰρ ὅσως πλείονα φέρουσι τὰ φύλλα. Haan.

Varia Laconicis. Et sic Vet. ποικίλα Theophr. Valida Laconicis, et ab ima parte Gr. et al. Ed. P. — Valida Laconicis. Laconica versicolor est. In positu etiam foliorum et adnexu differetia est. Nam quaedam ab ima parte foliorum suorum maximum numerum edunt, ac velut a frutice se attollunt. Theophr. Dalec. — Laconicis. Arundo Laconica, seu variegata, canne royale. H.

Vestiri tunicis. Hoc est, folia, quae, uti dictum est sup. cap. complexu arundinis tenues per ambitum inducunt tunicas, nempe circa nodum, unde ipsa exeunt. H.

Spatiosius. Folia, quae a nodo, seu geniculo exeunt, eanlem alte vestiunt, tunicae in morem, ac circumplectuntur: et priusquam pendeant ac procumbant, alte subriguntur. Haan.

Est et obliqua. Theophr. l. c. Est, inquit, genus quoddam arundinis, ἐπίγειον, quod per humum repit, nec in aërem subrectum attollitur, sed graminis modo per terram funditur, ἀρίστη καλὴν ὡς περ ἄγρωστις. Haan. — Arundo Epigeios, servat nomen. Ed. P.

sitatem nascens, sed iuxta terram fruticis modo se spargens, suavissima in teneritate animalibus. Vocatur a quibusdam elegia. Est et in Italia nascens adarca nomine, palustris, ex cortice tantum sub ipsa coma, utilissima dentibus, quoniam vis eadem est quae sinapi. De Orchomenii lacus arundinetis accuratius dici cogit admiratio antiqua. Characian vocabant crassiorem firmioremque, plotian vero subtiliorem: hanc in

Elegia. Sic MSS. etiam omnes. Frustra sunt qui *epigea* ex Theophr. malunt; quam vocem ne grammaticae quidem leges ferunt, pro *ἐπιγυος*. Sed ita tingunt scriptum a Plinio, ut errorem deinde summo viro exprobrent, quod Salmasius fecit, *Præfat. ad Plinium*. H.

Est et in Italia, etc. Lege: *Est et in Italia nascens adarcæ, calami palustris ex cortice tantum, sub ipsa coma*, etc. Ex cortice calami palustris sub ipsa coma nasci vult adarcæ. Et pro *utilissima dentib.* scribe: *utilis medentibus*. SALM. — *Est et in*, etc. Nam in Cappadocia tantum nasci Dioscorides scribit. DALEC. — *Est et in Italia*. Et in Italia, inquit, circa palustres arundines, ex cortice tantum, et sub ipsa coma nascens adarca. Quo nomine intelligitur concreta salsilago, ut ait Diosc. lib. V, cap. 437, quae locis humidis et palustribus siccitate emergit, et circa arundines concrevit: Ο δὲ προσπαχυνόμενος ἀδάρκης... ὡς περ ἐπίπυγος ὑπερμυρζών, καὶ ὑγρῶν καὶ τετραπυλίων τόπων ἐν ξηρασίᾳ ἐπιγυόμενος, καὶ περιπυγόμενος καλὰμοις. Plinius ipse rursum, lib. XX, cap. 89: *Sinapis naturam effestusque eosdem habere traditur adarcæ... in cortice calamorum sub ipsa coma nascens*. Iterumque lib. XXXII, cap. 52: *Inter aquatilia dici debet et*

καλαμίζωνος; latine *adarcæ* appellata. *Nascitur circa arundines tenuis et spinosa aquae*, etc. Ex quibus intelligas calumniari Dalecampium, qui Plinium dicat adarcam inter arundinum genera inepte ceusere. H. — Vide sequentem notam.

Adarcæ nomine. Calamachne ea quoque dicitur lib. XXXII, cap. 52. Vide lib. XX, cap. 88. Adarcæ est subsalsa concretio, humidis et palustribus locis, sicco caelo, spissescens, arundinibus et herbis inhaerescens: molli Alcyonio prorsus similis, valde spongiosa, etc. Ex hac historia Dioscoridis apparet Plinium adarcæ naturam non intellexisse, quoniam nec arundini peculiaris est, nec e cortice comave nascitur. DALEC.

Characian. Χαράκιον Theophr. Hist. lib. 4, cap. 42. Non ea arundo est, quam Diosc. φραγμίτην, nos vulgarem dicimus, Galli *roseau*. Quam si solam etymon spectes, eadem fere vis est utriusque vocis, χαράκιος, et φραγμίτης, ut τοῦ φραγμοῦ et χάρακος. Sepimentum enim et munimentum sonant. At φραγμίτης tenuis arundo est ex Diosc. lib. I, pag. 114, et gracilia: characias Plinio et Theophrasto crassior. HAAN. — *Characias* Theophr. Sprengelio *φ. Phragmites* esse videtur. Ep. P.

Plotian. Ita etiam MSS. Πλωτίαν

insulis fluitantibus natam, illam in ripis, exspatiantis lacus. Tertia arundo est tibialis calami, quem auleticon dicebant: nono hic anno nascebatur. Nam et lacus incrementa hoc temporis spatio servabat: prodigiosus, si quando amplitudinem biennio extendisset: quod notatum apud Chaeroniam infausto Atheniensium, et saepe: Lebaida vocatur influente Cephisso. Quum igitur anno permansit inundatio, proficiunt in aucupatoriam quoque amplitudinem:

Plinius scribi censuit oportere: quoniam sciret nasci id arundinis genus, ἐν τοῖς πλωσσοῖς, in fluitantibus insulis. Nunc in editis graece Theophrasti libris πλωσσοῖς legitur: quod ex eius foliis storeae, tegetes, aliaeque fierent. HARD.

Illam in ripis, etc. Arundineis cepitibus, ubi arundo multa connexu mutuo radicum implectitur, pingui lactoque solo. Theophrast. DALEC.

Tertia arundo, etc. In sequentibus multa Plinius ex Theophrasto male transcripsit. Apud Theophr. locus est lib. IV, 42. DAL.

Auleticon. A tibis, ut diximus sup. cap. HARD.

Nono hic anno nascebatur: Nono anno nasci putabant, quoniam eo temporis intervallo lacus augebatur, sed magno errore, etc. Theophrastus. DALEC.

Nam et lacus. Haec totidem verbis Theophrastus l. c. Toto novennio crescere lacum dicebant; calami tibiales post id tempus exactum nasci. HARD.

Prodigiosus. Prodigiosum id esse Theophrastus non ait, sed contigisse circa tempus eius infausti praellii. DALEC.

Biennio extendisset. Post itubres

frequentes aqua biennio copiosa permansisset, Theophr. DAL.

Quod notatum, etc. Lego: Quod notatum apud Chaeroniam infausto Atheniensium exitu, et saepe: Copaida vocatur influente Cephisso. Vt dicat Orchomenium, illum lacum Copaidem vocari, in quem influit Cephissus. SALMAS. — *Chaeroniam*, etc. Chaeroneia, Straboni, oppidum ad quod Philippus, Amyntae filius, Boeotius, Corinthius, Atheniensibus gravi praelio superatis, Graeciani subiugavit. In vicino Lebadae est, quae Iovis Trophonii antrum et oraculum habet. Strabo lib. IX. DALEC.

Infausto Atheniensium, etc. Gr. et al. infausto Atheniensium praelio et apud Lebadiam saepe notatus influente Cephisso. ED. P. — *Infausto Atheniensium*. Hoc est, infortunio. Pliniana locutio, quam non semel reperimus; cap. 3 huiusce libri: postquam civilium bellorum praefano meritum colpit videri, civem non occidere. Vid. Excurs. II ad calcem huius libri. Ep. P.

In aucupatoriam. In eam crescunt amplitudinem, propter quam imitato iam nomine ζευγῆται, hoc est, aucupatorii calami appellantur. Ζεύγαι Hesychin, ζεύγαι ορνίθων, laquei captandis aviculis destinati. In eo ge-

vocabantur zeugitae. Contra bombyciae, maturius reciproco; graciles; feminarum latiore folio atque candidiore; modica lanugine; aut omnino nulla, spadonum nomine insignibus. Hinc erant armamenta ad inclusos cantus: non silendo et reliquo curae mira-

nere aucupii, quod calamis peragebatur, arundo ad arundinem sic adtexi iungique consuevit, ut sensim cumulus cresceret, donec alitis eius quae coptabatur, alas viscum tangeret. Hinc arundo crescens dicitur Martiali, lib. XIV, ep. cxxviii, culus lemma; *calami aucupatori*: *Non tantum calamis, sed cantu fallitur ales, Collida dum tacita crescit arundo manu*. Et lib. IX, ep. ix: *Aut crescente levis traheretur arundine praeda, Pinguis et implicitas virga teneret aves*. Petron. in Satyr. pag. 141: *Parati aucupes cum arundinibus fuerunt*. HARR.

Zeugitae. Zeugitin aucupatorium male Plinius exponit. *Zeuyitay* dicebant eam, quae crassitie et longitudine ad compingenda duarum tibiarum paria et coniugia, τὰ ζεύγν, idonea et apta foret, ut *σφουλιχὰ*, quae ob strigosam maciem tibia dignum sonum non ederet, sed bombum tantum. Apul. lib. IV Asini, nuptiales tibias vocat iugias, quasi iugales, sicut lunonem zygiam, iugam, sive iugalem vocant, ... *enī vincla iugalia curae*, ut inquit Poëta. Idem lib. VI arundinem *Musicae nutriculae* appellat, lepide quidem, sed affectate. DAT.

Contra bombyciae. Quum anno, inquit, integro non manet inundatio, sed citius aqua subsidit: quae tum crescunt arundines, eas bombyciae appellantur: ei tibiarum generi utiles, quod *σφουλιχὰ* appellat Ariost. lib. πρῶτον. p. 1202. Longae fuerit ti-

biae, quae difficiliter inflarentur. Haec etiam Theophr. l. c. HARR.

Graciles. Sunt eae arundines, inquit, graciles: ex his feminae appellatae, quae laxiore folio, et modica lanugine: quae nulla, spadones. Sic etiam Theophr. li.

Hinc erant armamenta. Tibiae fiebant, quibus canerent. *Armamentum* licenter Plinius instrumentum vocat: quod Gazam impulsi, ut apud Theophrastum parum apte ζευγίτν verteret. *Armamentarium*. DALL. — *Armamenta*. Ex spadonibus, inquit, tibiae fiebant. Sunt enim tibiae armamenta, sive instrumenta inclusi cantus. Sunt autem cantus inclusi iidem qui tibiales; inclusi nempe tibiis ad discrimen assae vocis, quae sola voce linguae, ut Nonius interpretatur, proferri solebat, statimque in aërem effundi, nec inclusa teneri instrumentis. Theophr. *σφουλιχὰ, ἐξ ὧν ἀρετὰ μὲν παρὰ τινος γίνεσθαι τὰ ζεύγν*. Sunt porro ζεύγν compacta simul in tibiis calamorum interfodienda. HARR.

Ad inclusos cantus. Inclusos cantus dici volunt, qui in theatris aut templis muro circumseptis, vel etiam in privatis aedibus personarent, non autem in aperto ederentur, veluti tubis et cornibus. Aldus putat scriptum fuisse *inclusos* pro *inclutis*, unde factum sit *inclusus*. Eanius de Coelitis, *Hic datus est oculus Horatius inclutis saltu*, apud Festum. DALL.

Non silendo. Neque praetereundum silentio, inquit, quantum curae Ve-

culo, ut venia sit, argento iam potius cani. Caedi solebant tempestivae usque ad Antigenidem tibicinei quum adhuc simplici musica uterentur, sub Arcturo: sic praeparatae aliquot post annos utiles esse incipiebant. Tunc quoque multa domandae exercitatione, et canere tibiae ipsae docendae, comprimantibus se ligulis, quod erat illis theatrorum moribus utilius. Postquam varietas accessit, et cantus quoque luxuria, caedi ante solstitia coeptae, et fieri utiles in trimatu,

teres in tibiis concinnandis et explorandis adhibuisse videantur.

Reliquo curae miraculo. In arundinis tibialis praeparatione. H.

Argento iam. Tibiis ex argento: quibus concinnandis levior multo opera danda, quam olim e calamus. HARR.

Caedi solebant. Haec deinceps apud Theophr. ut priora, ex Hist. I. IV, cap. 42. HARR.

Ad Antigenidem tibicinem. Antigenem, Theophrastum musicum, primum calceis Milesiis usum fuisse, timbratamque vestem, *ῥοκκωτήν*, in comessationibus attulisse, *καὶ μάστιγι*, Suidas refert. Antigebide tibicine harmonia canente, Plutarchus scribit epulantem Alexandrum sic exarsisse, ut raptis armis adstantes fere invaderet, ut verum sit quod Spartiatum dictabant: *Verget in ferrum scita fidibus cantio.* Magius lib. IV, cap. 43. Antigenidae musici meminist Apuleius lib. Florid. DAL. — *Antigenidem.* Sic MSS. Reg. Colbert. Th. non *Antigenem*, *Αντιγενίδα*; Theophr. I. c. Plutarchus in Apophth. pag. 493, et Tatianus or. contra Graecos, p. 477. Antigenidam tibicinem laudat et Val. Max. lib. III, cap. 7; Gellius, lib. XV, cap. 17, pag. 227. De eo

Tullius in Bruto, pag. 569: *Antigenidas dixit discipulo, Mihi cane et Musis.* Alexandri M. temporibus vixit. HARR.

Quum adhuc simplici. Theophrast. *ἔτι καὶ πῦλον ἀπλάστως*, sine modulorum varietate, et multiplici flexu. HARR.

Sub Arcturo. Theophr. *ὑπὸ Ἀρκτούρου Βανθρομύωνος μηνός.* Sub Arcturi exortum, mensis septembri. Vide I. XVIII, cap. 74. H.

Comprimantibus. Erant compressiones, nec satis apertae, ligulae tibiarum. Postea vero caesae solstitio in trimatu utiles, apertioresque ad flecendos sonos: ut statim dicetur. De voce *ligulae*, sive *lingulae* in tibiis, Vossium et Festum vide. Gallis, *anche*. HARR.

Quod erat illis theatrorum, etc. In Theophrasto est, *ὁ πρὸς διακρίσει καὶ χορείᾳ*, quod ad usum exercitationemque tamenodi utilius fuit. DAL.

Postquam varietas accessit, et cantus quoque luxuria, etc. Cantus varietatem at luxuriam latine reddit, quod Theophrastus ait *τὸν πλάσιν*, nempe rudioris simpliciorisque musicae ad cantus delicias, ac iucundam argutamque varietatem, veluti conformationem atque etuditionem. DAL.

apertioribus earum ligulis ad flectendos sonos, quae inde sunt et hodie: sed tum ex sua quamque tantum arundine congruere persuasum erat: et eam, quae radicem antecesserat, laevae tibiae convenire; quae

Quae inde. Quales ab eo acvo, inquit; hodieque sunt. HARD.

Sed tum ex sua. Persuasum erat, lingulas tiliarum, ex eodem arundinis internodio eximi oportere, unde tibia ipsa constaret: alias non fore congruas: Συμφωνεῖν δὲ τὰς γλώσσας, inquit Theophr. τὰς ἐκ τοῦ αὐτοῦ μεσογονατέου τὰς δὲ ἄλλας οὐ συμφωνεῖν. HARD.

Quae radicem antecesserat. Theophrastus radici proximam linguam, laevam esse ait, dextram vero quae ad germina est. Plinius ad dextram laevamque tibiam, perquam apte refert, et eum Theophrasti locum quasi interpretatur commode. Varro lib. I, cap. 2, ait, tibiam dextram in carminibus esse moderum incentivam, laevam autem sucentivam. Sed de his statim. DAT.

Laevae tibiae convenire. Ut capaciorem, amplioris et gravioris soni. Dextra acutior, laeva gravior, ubtior, obscurior. Impares, id est, unica tantum, in monodio; quum unica persona ageret, inflabantur: pares, sive binae, quum multi: choricae, quum chorus. Unicae personae πανόδιος fuit: plurium συνόδιος. Monodium est canticum dixerunt: Synodium, diverbium. Vide Rhod. lib. IX, cap. 7, Quando chorus canebat, inquit Diomedes lib. III, choricis, sive chorauleis tibiis artifex concinebat; in canticis autem, Pithaulicis respondebat, nempe quibus pithaulicis, sive ascaules, id est, utricularius utitur. Brod. lib. II, cap. 13.

Vide quod notatum est supra in lib. VII, cap. 37. De monodia vide Victorium lib. XXXI, cap. 8 observat. Dextras vocarunt, quod oris parte dextra inflarentur; dextra manus tenerentur: laevas ob contrarias causas Victor. lib. XXXVIII, cap. 22. Serranae tibiae ab acuto serrae stridore ac sono, ut gingrinae, ab anserum clangore: gingriunt enim anseres. Serranae sinistrae fuerunt, acutius tinnientes, et ut Varro inquit, sucentivae, ut dextrae, quae gravius sonant, incentivae, Turn. I. XXVIII, cap. 34. Dextra ea fortassis est, quam Cic. lib. II ad Atticum, μυχρὴν vocat. Cui quidem noster, ait, iam plane quid cogitet nescio: Φυσὴ γὰρ οὐ συμ- κροῖται αὐλίανος ἔτι, Ἀλλ' ἀγγίχας φύ- σαισι φοβεστὴς ἄτερ. Qui locus apud Dionysium Longinum citatur ex Sophocle: Φλοτάδης γὰρ ἀνὴρ, inquit, καὶ φυσῶν κατὰ τὸν Σοφοκλῆ μυχρὸς μὲν αὐλίανος ἔτι, Ἀλλ' ἀγγίχας φύ- σαισι φοβεστὴς ἄτερ. Servius in lib. II Aeneid. Serranae tibiae, quae sunt pares et aequales habent cavernas, sive foramina, τὰ τρήματα Phrygiae, quae impares tibiae et inaequalibus foraminibus. Varroni Phrygia dextra unum habet foramen, sinistra duo: quorum unum sonum acutum edit, alterum gravem. Brod. lib. V, cap. 32. Praecentarias, vaseas, Puellatorias, Gingrinas, Milvinas tibiae memorat Alex. ab Alexand. lib. IV, c. 2. Funebrium hic non meminit, quas adhibebant plebeiis exsequiis, ut tubas iustis nobilibus et locupletum, Statius: Ti-

cactimen, dextræ: immensum quantum praelatis, quas ipse Cephissus abluisset. Nunc sacrificæ Tuscorum e buxo, ludicræ vero loto, ossibusque asininis, et argento fiunt. Aucupatoria arundō a Panhormio laudatissima: piscatoria Abaritana ex Africa.

LXVII. Arundinis Italiae usus ad vineas maxime.

bis, cui teneros solitum deducere manes. Ovidius: *Tibiis funeribus convenit ista mæst.* Persius de divite: *Hinc tuba, candelæ, tandemque brachialis alto*, etc. Hinc Siticines Apuleio in Floridis monimentaril tibiicines. Sic elatus est corvus supra lib. X; cap. 43 Athen. vers. 18, pag. 34, ex Philtaero: *ἢ Ζαῦ, καλὸν ἔστιν ἀποθασιὺν αὐλοῦμενον, τοῦτοις ἐν αἴθρῳ γὰρ μάλιστα ἔξουσιν Ἀφροδιταῖς ἔστιν οἱ δὲ τοὺς τράπους Ρωμαίους ἔχοντες μαυσιτικῆς ἀπειρίας.* Εἰς τὸν πῖθον φέρουσι τὸν τετραπύδον. DAL. — *Laeva tibiae*, Festus: *Dexterarum tibiarum genus est, quæ dextra tenentur: et laevarum igitur versa vice; quæ laeva.* Dextera simul et sinistra, impares tibiae vocabantur, quia et impari erant foraminum numero, et soni diversi. Pares, duxæ dextræ, vel duxæ sinistrae. HARD.

Quas . . . Cephissus. Arnis, de quo supra, et in Geograph. lib. IV, c. 42, qui in Copaidem paludem influebat. HARD.

Nunc sacrificæ. In sacris exhibitæ. Seneca similiter: *Sacrificæ dulces tibia effundat modos.* De tibiæ usu in sacris, dicitur lib. XXVIII, cap. 3. HARD.

E buxo. Ovid. Metam. lib. XII, v. 457: *Non illos carmina vocum, Longæve multifori delectat tibia buxi.* H. *Loto.* Africana arbore, de qua lib. XIII, cap. 32. De hoc tibiæ ge-

nere Athenæus, lib. IV, pag. 182: *Οἱ δὲ καλούμενοι λωτινοὶ αὐλοὶ*, etc. *Festus*: *Lotus, arboris genus, ex cuius materia frequenter tibiae fiebant: cuius baccis pasti quondam Lotophagi diceb.* HARD.

Ossibus asininis. Plutarchus in Convivio septem Sapientum miratur, asinum animal stolidissimum et alienissimum a musica, ossa tenuissima, atque maxime canora suppeditare. Vide locum. DALC. — *Asininis.* In eam rem multa lepide Aesopus et Nitroxenus, apud Plutarchum in Convivio septem Sapientum pag. 450. Fuere et e cruribus hinnuli, teste Athenæo, lib. IV, et e fœlis gruum. HARD.

Panhormio, Siciliae oppido. H.

Abaritana ex Africa. Haec sunt viginti duo genera: quibus si addas Aegyptium, Gnidium, Analtium, Italicum, Belgicum, Creticum, Indicum, supra memorata, viginti novem comperies, quot se recitasse ait lib. XXIV, cap. 41, DALC. — *Abaritana.* Pars est Africae, incomperti adhuc situs. Vide Victorem Vitensem lib. I. HARD.

LXVII. *Ad vineas maxime.* Ad earum pedamenta et inga. Vide Varonem lib. I, cap. 8. DALC. — *Ad vineas.* Unde arundō *vinitoria* in indice huius libri est nuncupata. H. — *Arundō ampelodeuston* Cyrill. Nea-

Cato seri eam iubet in humidis agris bipalio subacto prius solo, oculis dispositis intervallò ternorum pedum. Simul et corrudam, unde asparagi fiant: concordare enim amicitiam. (xxxvii.) Salicem vero circa; qua nulla aquaticarum utilior, licet populi vitibus placeant, et Caecuba educent: licet alni sepibus muniant, contraque erumpentium amnium impetus, riparum muro in tutela ruris excubent in aqua satæ caesaeque densius innumero herede prosint.

LXVIII. Salicis statim plura genera. Namque et in proceritatem magnam emittunt iugis vinearum perticas, pariuntque balthéo corticis vincula: et aliae

polit. Fascic. II, t. 42, ad hos usus hodieque servatur. Ed. P.

Cato. De R. R. cap. vi, pag. 42: *Sicuti in his locis ripae, aut locus humectus erit, ibi ... serito, et arundinetum. Id hoc modo serito: Bipalio vortito: ibi oculos arundinis pedes ternos alium ab alio serito. Ibi corrudam serito, unde asparagi fiant: nam convenit arundinetum cum corruda, eo quia foditur, et incenditur, etc. Sic rursum idem, cap. 47. Bipalium instrumentum est ad fodiendum. Oculi in arundine qui dicantur, ipse aperit lib. XVII, cap. 33, statim initio. Colum. lib. de Arbor. cap. 29: *Arundo optime seritur, quos alii bulbos, alii oculos vocant. De corruda, sive asparago, in herbarum volumine dicitur. Hæd. — Oculis. Nobis, des drageons. Ed. P.**

Concordare enim amicitiam. Quia foditur, incenditur, et umbram per tempus habet. DAL.

Salicem vero circa. Nempe circa arundinem, de qua dictum est proxime. Vnde intelligas perperam a superiore sententia hanc distaxisse Plinii editores, ut inde novi capituli

exordium aumerent. Nam Cato verbis modo laudatis hæc subiunxit: *Salicem Græcam circa arundinetum serito, uti sicut qui vineam alliges. H. Herede. Numeroso atolone. H.*

LXVIII. Salicis genera. Galls, saule. Sunt in horto Regio salicis genera omnino quindecim. Hæd. — Multo plura hodie species salicis recensentur. Ed. P.

Namque, etc. Est hæc salix alba vulgaris arborescens, ab ælis perticæ appellata. Hæd.

Iugis vinearum. Ad vinearum iuga struenda. Iugum in vinea dicitur, quum duabus pluribusve perticis fixis aliae super eas alligantur, in quibus vites coniunguntur, et quasi iugum in summitate faciunt, ut iam alibi monuimus. Colum. lib. IV, cap. 12: *Arandines binas singulis vitibus applicabimus: qui si regionis conditio permittit, vetera deponemus hastilia: quibus annectuntur singulae transversae perticae in imam partem ordinis: quod genus iugum canterium vocant rustici. Nostri, vignes perohées. H.*

Balthéo corticis. Cortex in balthéo modum a summo rami capite junctus

virgas sequacis ad vincturas lentitiae. Aliae praeternues viminibus texendis spectabili subtilitate. Rursus aliae firmiores corbibus, ac plurimae agricolarum suppellectili; candidiores ablato cortice lenique tractatu, ylioribus vasis, quam ut e corio fiant: atque etiam supinarum in delicias cathedrarum aptissimae. Caedua salici fertilitas, densior tonsura, ex brevi pugno verius, quam ramo: non, ut remur, in novissimis curanda arbore. Nullius quippe tutior est redditus, minorisve impendii, aut tempestatum securior.

LXIX. Tertium locum ei in aestimatione ruris Cato attribuit, prioremque quam olivetis, quamque frumento, aut pratis: nec quia desinit alia vincula. Siquidem et genistae, et populi, et ulmi, et sanguinei frutices, et betullae, et arundo fissa, et arundinum

usque sectus, vineali praebelet vicem. H. — *Salix vitellina* (Dioc. diand. gen. 2179, Pers. *Amentac.* Juss.) cuius duas quoque species agnoscit Dioscorid. IV, 34, *vitellialis scilicet et peritica*. Ed. P.

Aliae. Amerinae, rufae, nitelinae. DAL. — *Et aliae.* Vt nitelinae, *le franc ostier*, et Amerinae, *Lajier*, II.

Aliae praeternues. Quae folio sunt amygdalino, purpureo nigrae viminales dictae. Iconem vide apud Dalecamp. Hist. lib. II, p. 276. H.

Ylioribus. MSS. Reg. Colbertius Thuan. *melioribus vasis*, quae ut ne corio fiant *podem*: atque etiam, etc. H. 1120.

Supinarum. Supina cathedra est, quae desidentes, ac molliter resupinos excipit: *une chaise à dos.* H.

In delicias cathedrarum aptissimae. In quibus ignavae sedent totos dies mulierculae ei cum iis molles ac effeminae viri; unde cathedralium Mar-

tiali, *Quon cathedralitios portet tui rheda ministros, Et Libys in longo pulvere sudet eques.* Ac rursum: *Inter femineas qui tota buce cathedras Desidet.* Rhod. I. XV, cap. 8. DAL.

Ex brevi pugno. Cacumen tonsae alicis, unde rami fruticant, brevis pugni verius, quam rami, nomen obtinent: H. 1120.

LXIX. Cato, de R. R. lib. I, c. 6: *De omnibus agris, optimoque loco si emeris iugera agri centum, vinea est prima, si vino multo siet: secundo loco, hortus irriguus: tertio, salicium: quarto, oleum: quinto, pratium: sexto, campus frumentarius: septimo, silva caedua: octavo, arbutum: nono, glandaria silva.* H.

Siquidem. Columella, lib. IV, cap. 13: *Optima est ergo ad vitem ligandam genista, vel palustibus desectus iuncus, aut ulva: non possime tamen in umbra siccata faciunt in hunc unum arundinum quoque folia.* De saepui-

folia, ut in Liguria, et vitis ipsa, recisisque aculeis rubi alligant, et intorta corylus: mirumque contuso ligno alicui maiores ad vincula esse vires. Salici tamen praecipua dos. Finditur Graeca rubens: candidior Amerina, sed paulo fragilior, ideo solido ligat nexus. In Asia tria genera observant. Nigram, utilioreim viminibus; candidam agricolarum usibus; tertiam, quae brevissima est; helicem vocant. Apud nos quoque multi totidem generibus nomina imponunt: vimineam vocant, eandemque purpuream. Alteram nitelinam a

meis fruticibus diximus cap. 3. De genista dicemus lib. XXIV, cap. 40. HARD.

Rubi alligant. Colum, lib. IV, cap. 31. HARD.

Salici tamen. Etiam contusae, vel contortae. HARD.

Graeca rubens. Amerina sub. Haec enim de Amerina, quae sola finditur, sunt intelligenda. Amerinarum quaedam rubet, quam Graecam vocant. Plinius etiam nigram, lib. XXIV, c. 9; quaedam candida est. Amerinam Lugdunenses hodie vocant, *amerinas*, et *ambres*, Parisiensea *osier*. DAL. — *Graeca rubens.* Columellae; lib. IV, cap. 30, pag. 161. Graeca flavo coloris est, haud dubie, quae mox nitelina dicitur. HARD.

Candidior Amerina. Sic ex MSS. emend. HARD. *candidiorque Amerina* Gron. et Alex. Ed. P. — *Amerina.* Amerina salix, Columellae loco citato, gracilem virgam et rutilantem gerit. *L'osier.* Est salix minor viminalis a Dodonaeo delineata, pag. 831. HARD.

Sed ... fragilior, ideo solido. Ideo non finditur, ut Graeca: sed solido ramo, seu virga necili. H.

Nigram. Quae cortice nigro aut

purpureo est, inquit Theophrastus Hist. lib. III, cap. 13, nigra dicitur candida, quae candida. Virgas pulchriores, et ad texendum commodiores nigra profert: candida, spissiores. Nigrae iconem Dalecampius exhibet, ut ante monuimus, albae, Dodonaeus: HARD.

Agricolarum usibus. Cotibus, et reliquis agricolarum impellentili.

Helicem. Ελικήν, Theophrast. loc. cit. παρὰ τὸ ἑλίσσασθαι, quod id; τὰ πλεκτά ἑλίσσεται, tortilis ac plectilis est, et ad viminum textus idonea. Eadem cum Amerina nobis esse ea videtur. HARD. — *Salix Helix*, servat nomen. Ed. P.

Apud nos quoque, etc. Columellae, lib. IV, cap. 30, vimineae salicis tria genera: graeca, flavo coloris: gallica, obsoleti, purpurei et tenuissimi viminis: sabina, quam plurimi Amerinam vocant, gracill et rutila virga. DALEC. — *Vimineam.* Quae nigra et viminalis prius a nobis est appellata. HARD.

Purpuream. Cortice e nigro purpurascens. DAL.

Nitelinam. Ruell. *vitellinam.* Ed. P. — *Nitelinam.* Ita MSS. omnes. A colore flavo, vel rubro: eadem quae

colore, quae sit tenuior. Tertiā Gallicā, quae tenuissima.

LXX. Nec in fruticum, nec in veprium cauliumve, neque in herbarum, aut alio ullo, quam suo genere, numerentur inre scirpi fragiles palustresque, ad tegulum tegetesque, e quibus detracto cortice, candelae luminibus et funeribus serviunt. Firmior qui-

græca rubens. De nitelis vide quæ diximus lib. VIII, cap. 82. II.

Gallicam. Colum. loco proxime citato, Gallica obsoleti purpurei et tenuissimi viminis dicitur. II.

LXX. Nec in fruticum, etc. Legend. Nec in fruticum, nec in veprium cauliumve, nec in herbarum aut ullo alio quam suo genere numerentur inre scirpi fragiles palustresque ad tegillum tegetesque: Tegilla cuculli vel pefusi ex scirpo facti. Scirpum grammatici interpretantur, id quod in palustribus locis nascitur, etc. Hoc est, φλόγς Græcorum. Et quod sequitur sic corrige: Pro maximoque aestimanti hoc videatur esse quod in interiore parte mundum papyrum uni det. Fructuosi generis sunt inter aquaticas et rubi atque sambuci; aestimanti, inquit, virtutes papyri hoc pro maximo videatur esse quod interior eius pars mundum papyrum usui det; id est, mundi papyri usum proestel. SAT. 1. — Varias hic designat iunci vel scirpi species; ad πλύμαξ maxime idoneas. Ed. P.

Scirpi. Glossæ: Scirpus, φλόγς πάλυπος. Festus: Scirpus est id, quod in palustribus locis nascitur; laeve, et procerum, unde tegetes fiunt. Indu proverbium est, in eas statum res, quæ nullum impediunt, In scirpo nodum quaerere, quia nihil rectius; et enodius iuncus. H.

Ad tegulum. Ad tegumentum pe-

dium. Quæ voce iam ante usus initio cap. 64. Hæra.

Tegetesque. Glossæ: Ψάδοι φλόγιν, tegetes scirpear, stragula scilicet e iuncis, scirpoque. Sic etiam, pectore Festo, Tegillum, cucullunculum ex scirpo factum. Plinius: Tegillum mihi ariet: id, si vis, dabo. Genua venis nimirum a tergo pendentia, quod pluvium arcebat a capite; dictum a tegete: quod, ut tegetes, e scirpo fieret. Sunt et e lino, palmas, canabique tegetes. Des natter. H.

Candelæ. Addita cera; et quidem odorata. Paulinus Natali 9; Lumina ceratis adolentur odora papyrus. Nam et scirpos eoa Latini papyrus dicere, non Aegyptium illam quidem; de qua dictum est lib. XIII; sed Italianam, ut Glossæ mox laudatæ docent. Has scirpeas papyraceasve facies cereas imbulas lunica; λαμπράς κηροπύκτας; eleganter Antipater in Antholog. Papyrus cera circumdatus vocat Isidorus Orig. lib. XI, cap. 2: Fortunatus, vitæ S. Hilarii lib. II; sub finem; Quantum fuit cerei longitudo, cera incens. inventa est, papyro consumpta, etc. Fila scirpea, stupam calentem, non invenisse vocat Prudentius, hymn. 5 ad incensum Incensæ, v. 45: Quin et fila fatis scirpea floribus Presso melle prius coacta fingunt. Vivax flamma viget. Sen ceram teretem stuppa calens bibit. II.

busdam in locis eorum rigor. Namque iis velificant non in Pado tantum nautici, verum et in mari piscator Africanus, praepostero more vela intra malos suspendens. Et mapalia sua Mauri tegunt, proximeque aestimanti hoc videantur esse, quo inferiore Nili parte papyri sunt, usu.

LXXI. Sed frutectosi generis sunt inter aquaticas et rubi, atque sambuci fungosi generis: aliter tamen, quam ferulae; quippe plus ligni utique sambuco. Ex qua magis canoram buccinam tubamque credit pastor, ibi caesa, ubi gallorum cantum frutex ille non exaudiat. Rubi mora ferunt: et alio genere similitudinem rosae, qui vocatur cynosbatos. Tertium

Et funeribus servant. Quod adnotavit interpres Theocriti, instā mortui cadaver, quādiu supra terram esset, iguem accensum conservabant, qua in re candelis his utbantur. DAL. — *Et funeribus.* Ita libri omnes, etiam MSS. non ut quibusdam placet, *funeribus.* HARO.

Velificant. Ex his vela texunt. H.

Intra malos. Ita ut quum venti intendunt vela, ea in malos ipsos impellant: sunt enim ad proram mali: ex his, qua parte puppim aspectant, vela pendent. H.

Mapalia. Aedificia Numidarum agrestium, de quibus Sallustius in Bello Iugurth. Festus: *Mapalia* casae *Puulce* appellantur, etc. H.

Inferiore Nili. Inferiore Aegypto, quam Delta vocant. In MSS. Reg. Coll. Thuan. Chiff. quo in inferiore mundi parte papyrus usque sincereiore sane scriptura. Estima mundi romani pars Mauritania est: interior, haec quam colimus. HARO.

LXXI. Sed frutectosi. Sic ex MSS. emend. HARO. Ch. *frutectosi*, MS. *frutectosi* Gronov. et al. Eo. P.

Rubi. Rubus vulgaris fructu nigro, ronce. Iconem vide apud Dalecam-pium, Hist. Plant. lib. II, cap. 6, p. 419. H. — *Rubus fruticosus* designatur, et mox tertio loco *R. Idaeus*; de quibus iam supra dictum est. ED. P.

Et ako. Et aliud, inquit, rubi genus est: cynosbaton vocant. Fructum id subrutilum parit, malo Punico similem: est inter fruticem, arboremque; rosae non absimile. Theophrastus Hist. lib. III, cap. 48: Τὸ δὲ κυνόςβατον τὴν καρπὸν ὁπώραν ἔχει, καὶ παραπλήσιον τῷ τῆς ῥοαῖς ὅτι δὲ δένδρου καὶ θάμνου μεταξὺ, καὶ παρόμοιον ταῖς ῥοδαῖς. Non est id rubi genus, in quo rosa nasci dicitur lib. XXIV, cap. 73. Cynosbaton hunc, qui florem ad fruticem rosae silvestris praebet, vidisse se Lobelius testatur in Adv. p. 446. H. — *Similitudinem rosae.* Hoc est quod Theophrastus ait Hist. I, III, c. 48, Cynosbaton fructum subrutubrum habere, παραπλήσιον τῷ τῆς ῥοαῖς, non ut vulgo legitur, τῆς ῥοαῖς. DAL. — *Cynosbaton* nihil aliud esse apud Graecos, sc. Hippocratem, Dioscoridem,

genus Idaeum vocant Graeci a loco. Tenuius est quam caetera, minoribusque spinis, et minus aduncis. Flos eius contra lippitudines illinitur ex melle: et igni sacro. Contra stomachi quoque vitia bibitur ex aqua. Sambuci acinos habent nigros atque parvos, humoris lenti, inficiendo maxime capillo: qui et ipsi aqua decocti manduntur.

LXXII. (xxxviii.) Humor et cortici arborum est, qui sanguis earum intelligi debet, non idem omnibus. Ficis lacteus: huic ad caseos figurandos coaguli vis. Cerasis gummosus; ulmis salivosis; lentus ac pinguis malis; vitibus ac piris aquosus. Vivaciora, qui-

etc. quam *Rosam nostram caninam*, testatur Sprengelius. Ed. P.

Idaeum. Ab Ida monte, in quo nascitur copiosius quam alibi, inquit, Dioscorides l. IV, c. 38. Gallis *framboisier*. Pingitur a Dodonaep p. 371. HARD.

Tenuis est. Haec pariter Dioscori l. c. HARD.

Flos eius. Dioscorid. loc. citat. ad oculorum inflammationem adhibet. HARD.

Et igni sacro. Subintellige, igni sacro medendo illinitur. Erysipelata restinguere dicitur a Dioscorid. quod eodem pertinet, ut alibi dicturi sumus. HARD.

Contra stomachi. Dioscorides, loco citato, et Plinius iterum lib. XXIV, cap. 25. HARD.

Sambuci. Theophr. l. III, cap. 13. Habet eadem Dioscor. lib. IV, c. 175. HARD.

Aqua decocti manduntur. Olerum more. Diosc. qui de sambuci et ebulli foliis id tradit. DAL.

LXXII. Humor et cortici arborum est, qui sanguis earum intelligi debet, non idem omnibus: ficis lacteus. Di-

ctionem cortici Plinianam non credimus, ducti verbis Theophrasti lib. I, cap. 19: *Arborum*, inquit, *ipsarum humor variis generibus consummari videtur: alius enim succis lacteo similis est, ut fici, papaveris, etc.* PINT. — *Humor et cortici, etc.* Theophr. Hist. lib. I, cap. 19, et eiusdem lib. IX, cap. 1. DAL.

Ad caseos figurandos. Varro, de R. R. lib. II, cap. 11. Caseum cum Veteres ὀνίαν, ἀπὸ τοῦ ὄνιου, et κραιδίαν; ἀπὸ τῆς κραιδῆς, ut exponit Hesychius, ἀπὸ τοῦ ὄνιου τῆς κραιδῆς πικροδρακῶν. Apud Euripidem Polyphemus suas divitias ostentans, inquit, καὶ τυρὸς ὀνίης ἰστί, καὶ βούς γάλα. Victor. lib. XXXII, cap. 7, et Annot. in Varrois citatum locum. D. — *Figurandos*. Cogendos, ligendos. Ita MSS. omnes. Arist. Hist. Anim. lib. III, cap. 16, p. 390: ἡ γυνυία δὲ τὸ γάλα, ὅπως τε συρῆς, καὶ πικρῆς. Cogitur lac mace flouilleo, et coagulo. HARD.

Gummosus. MSS. omnes, gummosus. H. — Brolet. gummosum edidit ex MSS. Regg. 1 et 2. Ed. P.

bus lentior. Atque in totum corpori arborum, ut reliquorum animalium, cutis, sanguis, caro, nervi, venae, ossa, medullae, pro cute cortex. Mirum! is in moro medicis succum quaerentibus, vere, hora diei secunda, lapide incussus manat; altius fractus siccus videtur. Proximi plerisque adipēs: ii vocantur a colore alburnum: mollis ac pessima pars ligni, etiam in robore facile putrescens, teredini obnoxia; quare semper amputabitur. Subest huic caro, cui ossa, id est, materiae optimum. Alternant fructus quibus siccus lignum, ut olea: magis quam quibus carnosum, ut cerasus. Nec omnibus adipēs carnesve largae,

Atque in totum. Theophr. id habet, Hist. lib. I, cap. 4. H.

Pt reliquorum animalium. Inter nam arborum structuram, et quamdam earum cum reliquis animalibus organorum similitudinem, quam Noster hoc cap. et sqq. perscquitur, multo facilius accuratiusque recentiores botanici exquisivere. Cf. de hoc argumento Sprengelius, qui varia quum Veterum, tum Recentiorum phytologorum systemata ad sanae criticae lancem ponderat, in opere luculentissimo Hist. Rei Herbar. tom II, cap. 5. En. P.

Mirum, hio in moro medicis, etc. Antiquum exemplar, *Mirum hio in moro medicis suocum quarrentibus, vere horae diei secunda lapide incussu manat*: ut forte legendum sit *ionus*, non *hio*: nam sequitur statim *altius fractus*, etc. PINX. — *Mirum. is.* Cortex videlicet, qui, si leviter incidatur, succo manat: si altius frangatur, siccus manet. HARD.

In moro. Hoc de sycomoro Dioscorides retulit lib. I, cap. 131, sed de moro Empiricus c. xii, qui necum

eius ad dolorem dentium impense commendat. HARD.

Vere. Sic MSS. non. fere. Dioscor. ἴσας; πρὸς τὸν. DAL.

Vere, hora d. s. Νεπὸν δειδρὸν, πρὸς εὐπρόσποιν, ὀκλῆσθαι, Diosc. scribit, nempe lacteum succum ex arbore lenella colligi, priusquam fructum ferat. Νεπὸν ad matutinum, sive horam diei secundam retulisse videtur Plinius. Ruellius, primo vere arbore tenera succum eximi vertit in Hist. sycomor. apud Dioscoridem, tanquam ὀκλῆσθαι pro νεπὸν legisset. DAL.

Incussus. Ita MSS. omnes, hoc est, leviter, ac superficie summa inclius. HARD.

Alburnum. Non arboris id modo nomen est, sed vitium arborum. Lignarū fabri appellant l'aubour, vel l'ambier. HARD.

Alternant. Alterno quoque anno edunt. Columella l. V, cap. 9: *Optimum est constitutum iam et maturum olivum in duas partes dividero, quae alternis annis fructu iuduantur: neque enim olea continuo biennio uberat.* H.

sicuti nec animalium acerrimis. Neutrum habent buxus, cornus, olea; nec medullam, minimumque etiam sanguinis; sicut ossa non habent sorba, carnem sambuci (et plurimam ambae medullam), nec arundines maiore ex parte.

LXXIII. In quarundam arborum carnibus pulpae venaeque sunt. Discrimen earum facile. Venae latiores candidioresque pulpae fissilibus insunt. Ideo fit ut aure ad caput trahis quamlibet praelongae admota, ictus ab altero capite vel graphii sentiat, penetrante rectis meatibus sono. Vnde deprehenditur, an torta sit materies, nodisque concisa. Quibus sunt tubera, sic sunt in carne glandia. In iis nec vena, nec pulpa, quodam callo carnis in se convoluta. Hoc pretiosissimum in citro, et acere. Caetera mensarum genera

Cornus. Nempe macula, cui medulla quoque nulla inest, ut dictum est cap. 42. De olea, cum medulla careat, vid. Theophrast. Hist. V, 16. De buxo, cap. 7. HARD.

Sanguinis. Humoris in cortice. H.

Sambuci. Theophrast. Hist. lib. 1, cap. 19, in MSS. omnibus, *sabuci*, et Q. Serenus Samonicus, c. de phrepsi ei capite curando: *Fugitur et quocis dederis, quos parva sabucus. H.* — *Sambucus nigra*, de qua iam supra dictum, cap. 74. Axtō Theoph. et Diosc. Ed. P.

LXXIII. In quarundam arborum, etc. Theophrast. Hist. lib. 4, cap. 2. DALZ.

Pulpae. Pulpam pro nervo accipit, quem ita Theophrast. vocat. Similitudo dicitur ab animalium corpore, in quibus pulpa dicitur caro sine pinguedine, sicut est tunda et grossa caro crurium et brachiorum, inquit Ioh. de Lana, in Catholico. H.

Ideo fit. Id iam delibatum a nobis lib. XI, cap. 112. Quotidiani huius experimenti causam Kircherus explicat in Phonurgia nova, pag. 65. HARD.

Vel graphii sentiat. Est autem graphium, ut vulgo etiam notum est, stylus ferreus, quo in ceralis tabellis, quidquid liquerit, exarare solemus, GELES.

Tubera. Prominentes foras humores ac veluti quidam gibbi.

Glandia. Glandulae. Dicimus de hac voce opportunius l. XXXVI, cap. 3. HARD.

Quodam callo carnis in se convoluta. *Σπίραξ* vocat Theophrastus, Hist. I, V, cap. 3, quo in loco spiram nec nodum, *ὄζον*, esse, nec crispam materiam, *ὀλότηα*, ait, quemadmodum in acere et citro Plinius interpretatur. DALZ.

In citro, et acere. Ita MSS. Reg. Coll. Thūsa. Chiff. etc. non *cedro*,

fissis arboribus circinantur in pulpam: alioqui fragilis esset vena in orbem arboris caesa. Fagis pectines transversī in pulpā. Apud antiquos inde et vasis honos. Manius Curius iuravit se ex praeda nihil attigisse, praeter guttum faginum, quo sacrificaret. Lignum in longitudinem fluctuatur: ut quae pars fuit ab radice, validius sidit. Quibusdam pulpa sine venis, mero stamine et tenui constat. Haec maxime fissilia. Alia frangi celeriora, quam findi, quibus pulpa non est; ut oleae, vites. At e contrario totum e carne corpus fico. Tota

Et de citri quidem tubere diximus lib. XIII, cap. 29; de tubere aceris, libri huius c. 27. HARD.

Fissis arboribus. Ad mensas trutendas e reliquis arborum generibus, finduntur primum arbores in longitudinem: dein pulpa, hoc est pars ligni fissis ad opus circioatur: nec statim in orbem, sive per latitudinem ac transversim arbor dividitur, quoniam fragilis tum vena foret, seu facile frangeretur. II.

Arboris. Dalecamp. cod. dat arbore. Ed. P.

Pectines. Sic appellantur lineae quaedam ductusque per longitudinem arborum latitudinemque, omnium angulumve more serpentes: qui ductus in polita praecipue materia, non sine quadam colorum varietate, conspiciunt sicut περσίδες. Venarum curvas appellat, cap. 26. Gallis *veines*. HARD.

Apud antiquos. Virgil. Ecl. III, vs. 36: *Pocula ponam fagina*. Ovidius, Metamorph. lib. VIII, vers. 669: *carlatus eodem sisalitur argento crater, fabricataque fago Pocula*. HARD.

Manius Curius. Ad locum sedenti illi, ut quod Athenaeus ex Megacle tradit, rapum coquenti, quum Sa-

mites magnam auri pondus attulisent, repudiati sunt. Non enim aurum habere praeclarum sibi videri dixit, sed eis, qui haberent aurum, imperare. Cicero in Caton. Maiore; Victor. lib. X, c. 5; Valer. Maxim. I, IV, cap. 3. DALBC. — *Curius.* De quo iam diximus lib. VII, cap. 15. H.

Guttum. Poculi genus, quo in sacrificiis mensisque utebantur, et quo guttatim infundebatur aqua. Plautus: *Et guttulum hauriret ex guttulo*. H.

Fluctuatur. Mari immergitur, ut veluti condialur, ac maceretur, et firmitatem accipiat. Theophrast. Hist. lib. V, cap. 6: *Robur et laricem, inquit, quum in mari condiant, ἄρῶν καὶ πεύκης, ὅταν περιχέωσι τῇ θαλάττῃ, et quae radici propiora sunt, citius in aqua merguntur, ac plus caeteris sidunt, τὰ πρὸς τὴν βέαν, θάρτον δύνει καὶ ὕδατος; καὶ ἐπισύει μᾶλλον*. HARD.

Et quae pars fuit ab radice. Theophrast. Histor. lib. V, cap. 6, observari hoc tradit in lignis, quae mari inveterantur; DALBC.

Alia frangi. In assulas dissilire. II.

Tota ossea. Os esse materiae optimum super, cap. interpretatus est HARD.

ossa est ilex, cornus, robur, cytissus, morus, ebenus, lotos, et quae sine medulla esse diximus. Caeteris nigricas color. Fulva cornus, in venabulis nitet, incisuris nodata propter decorem. Cedrus, et larix, et iuniperus rubent. (xxxix.) Larix femina habet, quam Graeci vocant aegida, mellei coloris. Inventum est pictorum tabellis immortale, nullisque fissile rimis, hoc lignum. Proximum medullae est. In abiete leuson Graeci vocant. Cedri quoque durissima, quae medullae proxima, ut in corpore ossa, deraso modo limo. Et sambuci interiora mire firma traduntur;

Esse diximus. Supet. cap. buxum, cornum, oleam. Haan.

Caeteris. E proximis appellatis: ilici, cornu, robori, etc. praeter cornum. Haan.

In venabulis. Venabulum, *αἰγίδα*, telum quondam venationi aptum: e corno ut plurimum arbore. Ovid. Ep. 4, v. 83: *Sive tenes lato venabula cornea ferro.* H. — Magnus quondam eius usus in apri et aliorum trucidationum ferarum venatione. Baer.

Nodata. Vet. *nodata.* Ed. P. — *Incisuris nodata.* Erant aspera nodis venabula, ubi rami e candide amputati: nam cesurae manebant vestigia. Haan.

Larix femina. Sic ex MSS. em. Hard. *Larix feminam* habet Gronov. et al. Ed. P. — *Larix femina.* Theophrast. Hist. lib. III, cap. 10: *Καὶ τὴν αἰγίδα τὴν λευκωμένην ἢ θάλασσαν τῆς πύκνης ἔχει* (en *πύκη* rursum *larix*) τοῦτο δὲ ἐστὶν τὸ ἐγκάρδιον αὐτῆς. *Est autem aegis arboris veluti cor, ac medullae interiori proximum.* Haan.

Mellei coloris. Theophrast. loco citato: *ἢ δὲ αἰγίς λευκωμένη, coloris elegantis et boni.* H.

Pictorum tabellis. Τὰ τῶν ζωγρά-

PLIN. N. H. Tom. V

φῶν πίνακις vocat Theophrast. loco citato. Galli, palettes, polliculares assulas, quibus colores insident. Nisi major pro tabulis ligneis accipere in quibus olim, uti nunc in tela, pingebatur: unde tabula plerumque antiquos usurpata pro pictura est. H. *Proximum medullae est.* Immo vero medulla, *ἐγκάρδιον.* Dalec.

Leuson. Theophr. l. c: *Εἷς δὲ, ὥσπερ ἡ πύκη τὴν αἰγίδα, καὶ ἡ ἑλκτὴ τὸ λευκόν, λευκωμένην,* etc. In Sequanis fabri lignarii, inquit Robert. Constantinus, adhuc *Louchois* vocant, et ex ea materia *pyssides* conficiunt. Haan.

Lima. Alburnum, credo, intelligit, de qua cap. sup. Haan.

Et sambuci interiora, etc. Plurimum tamen habere medullam sambucum supra scripsit, cap. 25 huius libri. Idem tradit et Theophrast. Hist. lib. I, cap. 9, et lib. III, cap. 13; ita tamen, ut quosdam existimasse medulla carere dicat. Legó, *traduntur.* E corno, qui venabula, etc. Theophr. *πυρρίς κοραὶ* materiam corde carere (*ἐγκάρδιον αἶμα*), totam solidam esse, densitate, ac firmitate cornibus aemilem; id quod

Pp

namque qui venabula ex ea faciunt, praeferunt omnibus; constat enim ex cute et ossibus.

LXXIV. Caedi tempestivum quae decorticentur, ut teretes, ad templa caeteraque usus rotundi, quum germinant, alias cortice inextricabili, et carie subnascente ei, materiaque nigrescente. Tigna et quibus aufert securis corticem, a bruma ad Favonium: aut si praevenire cogamur, Arcturi occasu et ante eum Fidiculae: novissima ratione, solstitio. Dies siderum horum reddetur suo loco. Vulgo satis putant obser-

Plinius parum feliciter vertit, *constare ex cute et ossibus*. DALLG. — *Et sambuci*. MSS. omnes, *sabuci*, ut diximus cap. sup. Interiora porro non medullam vocat, sed ossa, hoc est, lignum ipsum, materiaeque optimum, quod cortice, seu cute vestitur. H.

Qui venabula. Baculos fieri leves et sambuco dicit Theophrast. loc. cit: Εξ οὗ τὰς βακτηρίας ποιῶσι τὰς κούρας. HAN.

LXXXIV. *Caedi tempestivum*. Theophrast. Histor. lib. V, cap. 1: Ὡρίαν δὲ τέμνεσθαι ἔβλη, τὰ μὲν στρεγγύλα, καὶ ὅσα πρὸς φλοισμὸν, ὅταν βλαστάνῃ· τότε γὰρ εὐπεριζήματος ὁ φλοῖς· ὁ δὲ κλεῖσθαι λίαν, διὰ τὴν ὑγρότητα ὑπογενομένην αὐτῷ. Μετὰ δὲ ταῦτα, δυσπερικέλευτος, καὶ τὸ ξύλον μέλιν γίνεται καὶ δυσκέρως *Caedi tempestivum est, materiam quidem rotundam, et quae decorticanda est, quum germinare incipit. Tunc enim cortex extricari facile potest: id quod λίαν appellant, ob humorem, λίαν, qui sub eo cortice est, etc.* Ed. P.

Ve teretes. Quae candidae sunt terete et procero: ut abies, pinus, picea. De abiete specialiter cap. 80, circa geminationes caedi enim tempestive, pronuntiatur. HAN.

Alias cortice. Alias cortex, nisi

aegre admodum, avelli non potest: nigrescitque materies, etc. Theophr. HAN.

Tigna et quibus aufert, etc. Sic Theophrast. *Quadrata quum turgere, λίαν, desiderint*. Securis enim, τὸ δυσκέρως, vel, ut alii, δυσκέρως, *defurmitatem aut putorem (corticem Plinius) aufert. Reliqua nunc post messem (Solstitio Plinius), nunc post vindemiam et Arcturum, ut aria, ulmus, etc.* Plinius τριπῶνα tigna reddidit, et Arcturum, nempe Arcturi ortum, qui sit pridie idus septembris, eius occasum intellexit, qui sit pridie idus martii, ante quod tempus Fidicula occidit, nempe pridie nonas februarii, et Favonius spirat, nempe circiter sextum idus februarii. DALLG. — *Tigna et alia huiusmodi, quae quadrari debent, τριπῶνα*, Theophrast. H.

Arcturi occasu. Theophrast. μετὰ τρυγητὸν καὶ Ἀρετοῦρον. Post vindemiam et Arcturi occasum, si recte Plinius etiam dixit: non post Arcturi ortum, ut Dalecampius. H. — Brot. ex Theophr. emendandum putat, *Arcturi ortu*. Ed. P.

Vulgo satis. Theophrast. loc. cit. Οἷος δὲ πᾶν πρὸς ἰσχὺν ἀραιώτατον, οὐ μόνον περιπαυμένον τῇ βλαστῶσει,

vare, ne qua dedolanda arbor sternatur ante editos suos fructus. Robur vere caesum, teredinem sentit: bruma autem, neque viatur, neque pandatur, alias obnoxium etiam ut torqueat sese findatque: quod in subere tempestive quoque caeso evenit. Infinitum refert et lunaris ratio; nec nisi a vicesima in tricesimam caedi volunt. Inter omnes vero convenit, utilissime in coitu eius sterni, quem diem alii interlunij, alii silentis lunae appellant. Sic certe Tiberius Caesar concremato ponte naumachiario, larices ad restituendum caedi in

ἀλλ' ἔτι μᾶλλον ἐκπεριαιὼν τὸν χρόνον. *Omne quod validum esse debet, tempestivius caeditur, non solum quam germinare desierit, verum etiam quam fructum percoxerit.* HARO.

Ne qua dedolanda. Sic ex MSS. Hard. Gron. et Al. *ne quae dedolanda arbores sternantur.* Ed. P.

Robur vere caesum, etc. Queraus profecto caesa tempestive, nec paret, nec vermis eroditur, et cornu instar dura spissaque manet, tota enim cordi similis est: at haliphloeos etiam tum vilis et inutilis. Theophrasti. Negligentissime Plin. haec vertit. Suberque pro haliphloeos scripsit. DAL. — *Robur vere.* Theophrastus, ἄρ' οὐκ εἰ ἐφ' ἡμέλ' αὐτῆς, etc. Robur, inquit, scripsimus caedendum, hieme post autumnum: quod si caeditur, dum turgescit (id quod fieri verno tempore Vitruvius monet, lib. II, cap. 9, pag. 32), citissime omnium fere competescit, ἀπ' αὐτῆς. Vere enim, inquit Vitr., omnes arbores sunt praegnautes, et omnes suae proprietatis virtutem effugit in fraudes, quousque etiam fructus. Quam igitur inanes et humidae temporum necessitate fuerint, vanae sunt, et raritatis imbecilles. Pti etiam corpora muliebria quam conce-

perint, a fetu ad partum non indicantur integra: neque invenitibus ea quae sunt praegnantia, praestantur sana: ideo quod in corpore praeseminatio cre-scens, ex omnibus cibi potestatibus detrahit alimentum in se: et quo firmior efficitur ad maturitatem partus, eo minus potitur esse solidum: id ipsum ex quo procreatur, etc. HARO.

Neque viatur. Ita MSS. Reg. In Chiffi. vitiat. Neque putredinem sentire, neque vermis erodi robur bruma caesum dicit Theophr. loco citato. HARO.

Infinitum, etc. Haec rursus Theophrast. Hist. lib. V, cap. 1, et Columella, lib. XI, cap. 1, pag. 370: Quoniam, inquit Columell., omnis materia sic caesa indicatur earie non infestari. HARO.

Inter omnes vero. Dethoc argumento multa Furnerius, Hydrot. lib. I, cap. 23, pag. 37. Vide et auctorem Geop. lib. I, cap. 4, p. 83, HARO.

Ponte naumachiario. lunctae fuere plures ponte naves: ex quo ponte naumachiarii inter se dissidebant, P. Victore teste, Naumachiae quinque Romae fuere, XIV Urbis regione, in Circum effloae, quo Tiberis aqua immittebatur, ut ibi navalis pugnae specimen ederet. HARO.

Rhaetia praefinivit. Quidam dicunt, ut in coitu et sub terra sit luna: quod fieri non potest nisi noctu. At si competant coitus in novissimum diem brumae, illa sit aeterna materies: proxime, cum supra dictis sideribus. Quidam et Canis ortum addunt, et sic caesas materies in forum Augustum. Nec novellae autem ad materiem, nec veteres utilissimae. Circumcisas quoque ad medullam aliqui non inutiliter relinquunt, ut omnis humor stantibus defluat. Mirum apud antiquos primo Punico bello classem Duilii imperatoris ab arbore excisa LX die navigasse. Contra vero Hieronem regem cxxx naves effectas diebus XLV tradit L. Piso. Secundo quoque Punico bello, Scipionis classis XL

Larices... cordi. Causam Palladius edocet, lib. II in Novembr. tit. 45, pag. 473, quoniam neque flammam recipiunt, nec carbonem creant, ut dictum est cap. 49. H.

Quidam dicunt. Sic suctor Geopon. loc. cit. HARR.

Quod fieri non potest nisi noctu. Nam solis sidus, cum quo luna coit, non nisi noctu sub terra est. DALEC.

Sit. DALEC. tit. Ed. P.

Proxime, cum. Ad bonitatem, perennitatemque materiae eius quae tum caeditur, quum coitus incidit in ipsum brumae diem, accedit ea proxime, cuius caesura fit, quum idem coitus in occasum incidit supra dictorum siderum, Fidulae, et Arcturi. H.

In forum Augustum. Ita MSS. omnes: hoc est, ad forum Augusti exaedificandum, quod in octava Urbis regione fuit, ut P. Victor prodidit. HARR.

Circumcisas. Habet Vitruvius eadem, lib. II, cap. 9, pag. 33. Palladius quoque loc. cit. p. 472: *Materies*, inquit, ad fabricam caedenda

est; quum luna decreverit, sed arbores, quae caeduntur, usque ad medullam securibus recisas, aliquandiu stare poteris, ut per eas partes humor, si quis in venis continetur, excurrat. HARR.

Mirum apud. Florus, lib. II, cap. 2, pag. 42: Duillio Cornelioque eos etiam mari congredi populus romanus ausus est. Tum quidem ipsa velocitas ventis comparatae auspiciu fuit. Intra enim LX diem quam caesa silva fuerat, CLX navium classis in ancoris stetit: ut non arte factae, sed quodam munere deorum conversae in naves, atque mutatae arbores viderentur. Fuit hic annus Urbis 493, belli Punici primi quartus: quinto primus idem Romanorum Duilius navalem victoriam adeptus est. H.

Contra... Hieronem. Syracusarum regem. Egit de hoc bello, victoriaeque celeritatem commendavit Florus loco citato. Hiero sub initium primi Punici belli victus a Romanis, victorum in partes postea amicitiamque transiit. HARR.

Scipionis. Africani prioris. H.

die a securi navigavit. Tantum tempestivitas etiam in rapida celeritate pollet!

LXXV. Cato hominum summus in omni usu, de materiis haec adiicit: «Prelum e sapino atra potissimum facito: ulmeam, pineam, nuceam: hanc atque aliam materiam omnem quum effodies, luna decre-scente eximito post meridiem, sine vento Austro. Tunc erit tempestiva, quum semen suum maturum erit; cavetoque ne per rorem trahas, aut doles.» Idemque mox: «Nisi intermestri, lunaque dimidiata, ne tangas materiem. Tunc ne effodias aut praecidas abs terra. Diebus septem proximis, quibus luna plena fuerit, optime eximitur. Omnino caveto ne quam materiam doles, neve caedas, neve tangas, nisi siccam: neve gelidam, neve rorulentam.» Tiberius idem et in capillo tondendo servavit interlunia. M. Varro adversus defluvia praecepit observandum id a pleniluniis.

LXXV. *Prelum e sapino.* Ita nunc Cato, cap. xxxi, pag. 29: *Prelum e sapino atra potissimum facito: aut ulmeam, aut pineam, vel nuceam: hanc atque aliam materiem omnem quum effodies, caeteraque*, ut Plinius. H.

Tunc erit tempestiva. Cato, c. xvii, et xxxi, xxxii. Dab.

Idemque mox. Cap. 37. II.

Intermestri. Interlunio, et in coitu lunae. Harb.

Diebus septem. In libris hactenus editis, legitur *diebus quatuor proximis*. In MSS. Reg. 4, 2, Colb. Thuan. et aliis *diebus iv proximis*. Fecit nimirum assintias notarum *iii* et *iii* ut hi numeri saepius ab amanuensibus permutarentur. At Cato *septem* habet, cap. xxxvii. *Nisi intermestri*, inquit, *lunaque dimidiata materiam ne tangas. Materiam, quam effodies, aut*

praecides abs terra diebus septem, quibus luna plena fuerit, optime eximitur. Omnino caveto, ne quam materiam doles, neu caedas, neu tangas, nisi siccam, neu gelidam, neu rorulentam. Et auctor Geopon. ἀρχαίου αὐτῆς κατὰ τὸ πανσέληνον. Harb.

Caveto nigram. Ita MSS. Lihenlius tamen, *caveto ne quam materiam*, ex Catone agnoverim. Dalecampius legit *nigra*, subintelligique lunam iubet: Quid porro sit luna nigra, nescio. Harb.

Tiberius idem. De quo nempe proxime, cap. sup. Ita MSS. H.

M. Varro. Lib. I de Re rust. cap. 37, ubi et Varr. emendat et hunc Plinii locum adducit 'Fulv.' Vrsin. DABAC

Observandum id. Nempe tonderi a pleniluniis tempestivius esse. Varro,

LXXVI. Larici et magis abieti succisis, humor diu defluit. Hae omnium arborum altissimae ac rectissimae. Navium malis antennisque propter levitatem praefertur abies. Communia his pinoque, ut quadripartitos venarum cursus bifidosque habeant, vel omnino simplices. Ad fabricorum intestina opera medulla sectilis: optima quadripartitis materies, et mollior

de R. R. lib. I, cap. 37: Ergo ista etiam, inquit Agrostius, non solum in ovibus tondendis, sed in meo capillo a potre acceptum servo, ne decrescente lana tondens cavefiat. Vbi Plinius Vrsinus mele emendat, ut decrescente lana. HARD.

LXXVI. Larici, etc. Theophrast. Hist. lib. V, cap. 2: Οἷον δὲ τρεῖς αἰεὶ καὶ ἐκ τῶν τῆς ἐλάτης, καὶ ἐκ τῶν τῆς πεύκης ἐπὶ πολὺν χρόνον ὠρώμεν· καὶ μᾶλλον ἐκ τῶν τῆς ἐλάτης. Rursum πεύκη larix est. H.

Succisis. Theophrast. Hist. lib. V, cap. 2. DALC.

Navium malis antennisque, etc. Theophrast. Hist. lib. III, cap. 8, abietis caudicem comparat cum navis arbore. DALC.

Levitatem. GRONOV. et el. levitatem. EN. P.

Ut quadripartitos venarum, etc. Κεῖρας, κτείνους καὶ διαρῶντες τετραζεύς. Vitruvius quadrifludio disparatos vocat. DALC. — Quadripartitos. Pectines quatuor, seu venarum cursus, quos in politis maxime materie cernimus amnium instar, conguissime serpere. Si quateroni fuerint, quadripartitos venarum cursus materies habere dicitur; vel, ut Vitruvius ait, quadrifluis esse disparatis: si bini modo, bifido, venarum cursu: si unicis, simplice. HARD.

Ad fabricorum, etc. Legc: Ad fa-

brorum intestina opera medulla pectilis optima quadripartitis materis, etc. Talis est abietis in ea parte quae proxime terrae est, quadruplici nempe venarum cursu fluviate. SALM. — Ad fabricorum: De medulle ebeni, cytisi, terebinthi, et cuiusdam arboris colore ebeno similis. Roboris hoc Theophrastus, Hist. lib. V, cap. 4. DAL.

Intestina opera medulla sectilis: Lantiora, minutiora, pretiosa, σπουδαζόμενα. Theophrast. DAL. — Intestina opera. Hoc est, opera lignariae fabricae subtilioris et elegantioris: acquiescentie. Intre domum fere tantum locum habet, et in eedum interiore parte: inde nomen intestinalium artifices, leg. 2, eod. Theodos. de excusst. artific. qui intestinum opus faciebant. H.

Medulla. Quae Theophrasto, Hist. lib. V, cap. 1, ἐντρίχυν, cor ligni, sive matrix, et pars interna materiel. HARD.

Optima quadripartitis materies. Quadripartitis ed opera valde probant, aegidem gignere solitas, quoniam materiam spississimam habent. Bifidarum mollis materies, sed in opere pessima, quia maxime pervertitur. Simplicium rara quidam est materia, sed a perversione tutissima. Theophrast. DALC. — Optima. Optima materies est, quae quadripartitos habet venarum cursus. Theophrast. loc. citato, ubi de quadrifluis arboribus

quam caeterae. Intellectus in cortice protinus peritis. Abietis quae pars a terra fuit, enodis est: haec qua diximus ratione, fluviata decorticatur atque ita sapinea vocatur: superior pars nodosa duriorque, susterna. Et in ipsis autem arboribus robustiores Aquiloniae partes. Et in totum deteriores ex humidis opacisque: spissiores ex apricis, ac diuturnae. Ideo

Εἰσι δὲ καὶ πρὸς τὰς ἱππασίας αὐτὰν καλλεστὰς πυνόματα γὰρ ἔχουσι τὴν ἑύλα. Sunt illas ad opera praestantes: materiam enim spississimam habent. HARD.

Intellectus. Discrimen, inquit Theophrast. loc. cit. arbores ipsae, vel cortice ipso ostendunt. Quamobrem periti, ubi arborem videre, probe diiudicant, quatenam ea sit. Quibus enim venae egregiae sunt, his cortex laevis rectusque: quibus e contrario, scaber, contortus διαφορὰς δὲ ἔχουσι τοῖς φλοιαῖς, καθ' ὅς γε γνωρίζουσιν ἰδόντες αὐτῆς τὸ δένδρον περικύκλῳ τί ἐστι τῶν μὲν γὰρ εὐκατέδωνων, καὶ ὁ φλοιὸς λεῖος καὶ ἁεθὺς τῶν δὲ ἐναντίων, τραχύς τε καὶ διστραμμένος. HARD.

Abietis quae pars a terra. Quae terrae proxima. Vitruv. lib. II, cap. 9, pag. 33. HARD.

Qua diximus. Cap. 73, his verbis: *Lignum in longitudinem fluviatur:* ubi fluvari, seu fluviari, diximus esse idem quod macerari aqua, et veluti condiri: ταριχεύεσθαι. Collis, bois flotté. Neque enim hic sermo, ut quibusdam visum est, de multifluvio, seu multiplici venarum cursu. HARD.

Haec, qua decorticatur. Legit Salmasius in Solinum, pag. 1033, ex suis MSS; decoratur, explicatque tunc

παλέκναι, sive percolationem, quae materiei decoratio est. Sane contra scriptoris sententiam, quam pliniam Vitruvii oratio facit. Ex abiete autem, inquit ille, lib. II, cap. 9, pag. 33, *antequam est excisa, quae pars est proxima terrae, per radices excipiens ex proximitate humorem, enodis et liquida efficitur: quae vero est superior ... propter nodationis duritiem dicitur esse susterna.* Immo autem, quoniam excisa quodsi fluvis disparatur, electo rotulo, ex eadem arbore ad intestina opera comparatur, et sapinea vocatur. Quadrifluvis, inquit, disparata materies, quae est optima, ut diximus, postquam fluviata est, seu animat mersa, electo torulo, hoc est, alburno cum cortice, ad intestina opera comparatur. HARD.

Sapinea. Sic Vitruvio loc. cit. ima sapinea, summa pars susterna dicitur, propter nodationis duritiem. H.

Sapinea vocatur. Conf. ad cap. 23 huius libri. Ed. P.

Duriorque, susterna. Quia nodosa, ut solent esse fustes et baculi, crebris ut plurimum nodis asperi. H.

Et in ipsis. Theophrast. Hist. I, V, cap. 2. HARD.

Aquiloniae partes. Theophr. Hist. lib. I, cap. 14, et lib. V, c. 2. DAL.

Et in totum. Theophr. Hist. lib. V, cap. 3. HARD.

Romae infernas abies supernati praefertur. Est per gentium quoque regiones in iis differentia. Alpibus, Apenninoque laudatissimae: in Gallia, Iura, ac monte Vogeso: in Corsica, Bithynia, Ponto, Macedonia. Deterior Aeneatica, et Arcadica. Pessimae Parnassia, et Euboica; quoniam ramosae ibi et contortae, putrescentesque facile. At cedrus in Creta, Africa, Syria laudatissima. Cedri oleo-peruncta materies nec tineam, nec cariem sentit. Iunipero eadem virtus, quae cedro. Vasta haec in Hispania, maximeque Vaccaeis: medulla eius ubicumque solidior etiam, quam

Infernas abies supernati praefertur. Infernas abies, et esesa in Apennini parte mari Thusco proxima: supernas caesa in ea parte, quae Adriatico vicina est. DALEC. — *Infernas abies.* Tyrchenum mare inferum vocatur, superum vero Adriaticum, ut diximus lib. III, cap. 10. Quae abietes igitur ex ea Apennini parte, quae ad Tyrchenum mare protenditur, advehi solent, eae dicuntur infernae. Quae ab ea vero, quae vergit in Adriaticum, supernae nominantur. Vitruv. lib. II, cap. 10, pag. 33: *Ideo infernae, quae ex apricis locis apportantur, meliores sunt, quam quae ab opacis de supernatibus advehuntur.* H.

In Gallia, Iura. MSS. omnes. et editiones vetustae, *Iuribus*, ut I. III, cap. 5. HARD.

Ac monte Vogeso. Le mont de Vauge, in Lotharingiae Alsatiacque continio. Ei eo amnis Mosella oritur. HARD.

In Corsica. Corsicae arbores, imprimisque abietes laudat impensis Theophr. Hist. lib. V, c. 9. H.

Deteriores Aeneatica et Arcadica, pessimae Parnassia et Euboica. Scribo *Aenatica*, non *Aenatica*, ex Theo-

phr. I. V, c. 3: *Secundam*, inquit, *Ponticam* tradunt: *tertiam Rhyndicam*: *quartam Aenaticam*: *deterriorem Parnassiam* atque *Euboicam*. Haec Theophrastus. Est autem Aenae urbs Macedoniae Stephano, PONT.

Aeneatica. Theophr. Αἰνῆτις. Forte Αἰνῆτις, ab Aenianibus, quorum in regionibus mons Oeta fuit, silvis consitus, ubi sibi rogam Hercules struxit. De his egimus lib. IV, cap. 3. HARD.

Ramosae. Theophr. *nodosae*, ῥαχιδῆς. HARD.

At cedrus, etc. Haec etiam Vitruvius, lib. II, c. 9, p. 35. HARD.

Cedri oleo. Vitruvius, loci citato, pag. 34: *Quemadmodum ex capresso et pinu, resina: sic ex cedro oleum, quod cedreum dicitur, nascitur: quo reliquae res quattuor unctae, qui etiam libri, a tineis et a carie non laeduntur.* HARD.

Iunipero. Vitruv. loc. citato. Cedrus et iuniperus eandem habent utilitates. HARD.

Vaccaeis. Hispaniae gens ea est, de qua lib. III, cap. 4. Prius legabatur, *maximaeque baccae eius.* Al in Reg. 4, 2, Colb. 4, 3, Th. et reli

cedrus. Publicum omnium vitium vocant spiras, ubi convolvere se venae atque nodi. Inveniuntur in quibusdam, sicut in marmore, centra, id est, duritia elavo similis, inimica serris. Et quaedam forte accidunt, lapide comprehenso, aut recepto in corpus, aut alterius arboris ramo.

Megaritis diu stetit oleaster in foro, cui viri fortes affixerant arma, quae cortice ambiente aetas longa occultaverat: fuitque arbor illa fatalis excidio urbis praemonitae oraculo, quum arbor arma peperisset: quod succisae accidit, ocreis galeisque intus repertis.

quis vaccae eis. In ed. Pasm. baccae eis. Nos siucera inde lectionem eruiamus. De vastitate atque amplitudine materiae iuniperi nunc sermo est: de bacca iuniperi plauis aliena hoc loco praesentio. HAN.

Spiras. *Σπῆρας*; quoque Theophrastus vocat, Hist. lib. V, cap. 3, convolutionem eam complurium orbium, quam neque nodum, inquit, neque crispitudinem merito dixeris; fabris longe molestior ea, difficiliorque tractatu, quam nodi. HAN.

Ubi convolvere se venae atque nodi. Vbi convolutio quaedam fit in plures orbes: quam nec nodum, nec crispitudinem iure dixeris, fabris longe molestior, tractatuque difficilior quam nodi. Theophrast. Hist. lib. VI, cap. 39. DALEG.

Centra. Graecam adhibuit vocem: nam *κέντρον* pariter a Theophrasto appellantur hi duriores nodi, clavorum instar, in infima ligni parte, aut marmoris, aut gemmae. Sic enim lib. XXXVII, cap. 39, inutilis sculpturae sapphirus dicitur, intervedicibus crystallinis centrīs. Et c. 40 eiusdem libri: praedurum ac fragile

centrum in crystalli vitis censetur, HAN.

Clavo similis. Alius est oleae clavus, de quo inf. lib. XVII, c. 24.

Et quaedam forte accidunt, etc. Nodos arborum, quum mitius est caelum alimentumque melius ac nitidius, torrescente carne et cute obduci, quamvis sensui manifestissimum sit, tamen et ex aliis similibus cognoscimus. Nam saepe arboris pars quaedam ab altera coalescenteprehenditur: ac si quis vasum, vel aliquid aliud eiusmodi incautat, accrescente quod in ambitu est, id occultatur, sicut in oleastro contigit Megaritis in foro sato, etc. Theophr. Hunc locum Plinius incuriose vertit. DAL. — *Et quaedam.* Alii centrorum in arboribus origo. Lapis nimirum inculcato, atque implexu incrementi circum obducti demum occultato; vel alterius arboris, quae in proximo fuerit, ramo in alterius rami congmentato. (Vide supra.) HAN.

Megaritis. Et haec a Theophr. traduntur, l. c. HAN.

Quod succisae accidit. Quum a Pelae vastata est Megaritis, bello Pelo-

Ferunt lapides ita inventos, ad continendos partus esse remedios. (XL.) Amphissima arborum ad hoc aevi existimatur Romae visa, quam propter miraculum Tib. Caesar in eodem ponte naumachiaro exposuerat advectam cum reliqua materie: duravit ad Neronis principis amphitheatrum. Fuit autem trabs e larice, longa pedes cxx bipedali crassitudine aequalis. Quo intelligebatur vix credibilis reliqua altitudo, fastigium ad cacumen aestimantibus. Fuit memoria nostra et in porticibus septorum a M. Agrippa relicta, æque miraculi causa, quae diribitorio superfuerat, xx pedi-

ponnesiaco, et quidem refert Diod. Sic. lib. XII. HARD.

In eodem ponte. De quo iam dictum est cap. 7. De Neronis amphitheatro dicitur lib. XIX, c. 6. H.

In porticibus septorum. Septa quondam Ovisia, in campo Martio loca frequentia, cincta primum tabulatis, deinde marmore, auroptu magnifico, excellentique cultu, excelsis porticibus, ingentibusque et amplis ambulationibus ornata, in quibus pretiosae marces venundabantur. Eo populus ad comitia conveniebat, ut honores daret ei de rep. cerneret. Alex. ab Alex. lib. II, cap. 48. PALEO. — Fuit... et in porticibus septorum. Septa dictus est locus, quo populus conveniebat ad ferenda suffragia in comitiis: qui locus ligneis primum caecellis, post marmoreis septus est. Inde nomeo. HARD.

Diribitorio. Alii delibatorio. Suetonius io Claudio *diribitorium* appellat: itemque Dion, graecus *auctor*, *διπλοβρόχιον*, ut dubitari praeterea nec possit, nec debeat, etiam nemo eorum, quale id esset, explicavit. In antiquissimo autem latino Lexico, in Noricis (Pomponio Laeto referente)

scriptum erat, *Diribitorium*, a diribendo, hoc est, distribuendo nonnatum finime, quia lineos esset, in quo recenserebantur exercitus, et stipendia militiae numerareptur: ut *diribere* sit, quod graece *διζεύωνν* *ζεύματα*: id autem munus in praefectis Procuratores Caesaris obibant: Strabo auctor, qui et *militare logisterion* locum vocari tradit in relatione Syriae, non dissimilem fortasse ab eo, quod nos *diribitorium*. Cicero de peditu suo ad senatum: Quando, inquit, *ulla dignitate tot rogatores, diribitores ostodesque vidistis?* Hoc est, divisores distributoresque; qui inter tribus viris pecuniam dividerent: quos Plautus in *Aulularia curiarum magistros* appellavit, qui distribuereot, loquit, argenti-minas in viros. Nam et Pedagogos Asconius quaerere id solet, oumquid tribus legitimis aliquos habuerit divisores suos. Erant et in petitione honorum, qui munera et dictata gratiosis quibusque sua partierent: ut apud Ciceronem legitur. Asconius ad Gratianum de consulatu suo: *Nihil, inquit, cum sequestro deponi, cum distributore nihil pegigi.* Distributorem vocavit ipse quem Cicero

bus brevior, sesquipedali crassitudine. Abies admirationis praecipuae visa est in navi, quae ex Aegypto Caii principis iussu, obeliseum in Vaticano Circo statutum, quatuorque truncos lapidis eiusdem ad sustinendum eum adduxit; qua nave nihil admirabilius visum in mari certum est: cxx m. modium lentis pro sabarra ei fuere. Longitudo spatium obtinuit magna ex parte Ostiensis portus latere laevo. Ibi namque demersa est a Claudio principe, cum tribus molibus, turrium altitudine in ea exaedificatis obiter Puteolano pulvere, advectisque. Arboris eius crassitudo quatuor hominum ulnas complectentium implebat: vulgoque auditur Lxxx nummum et pluris malos

diribitorem. Ex hac similitudine structores epularum, et omnino praepositi negotiis, vocabulum id quandoque accipiunt. Apuleius, lib. II Fabulae Milesiae: *Frequens ibi, inquit, opulorum diribitores plausuli, splendide amicti, sercula copiosa, scitulae administratae, pueri calamistrati, pulchre indusiati.* Ammian. XVIII, 5: *Dum haec, inquit, in castris Constantii quasi per lustra aguntur et scenam, et diribitores venundatae subitopotentatis pretium per potiores diffundunt domos.* HERM. BALE. — *Diribitorio.* Locus fuit in quo caesebantur milites, et stipendiis donabantur: a distribendo, hoc est, distribuendo dictum. Magnificum imprimis aedificium eb Agrippa inchoatum, perfecit post eius obitum Augustus. Vide Dionem ad annum DCCLVII, lib. LV. HARD.

Caii principis. Quem Caligulem elij appellaverunt, numquam ita Plinius. HARD.

Obeliscum. De quo dicemus I. XXXVII, cap. 15. HARD.

Ibi namque. Sueton. in Claud. c. 22: *Portum Ostiae extruxit... ubi navem demersit, qua magnus obeliscus ex Aegypto fuerat advectus, etc.* HARD.

Obiter Puteolano pulvere advectisque. Scribendum arbitror; ob id iter Puteolano pulvere advecto. Nam quum tres moles altitudine turrium exaedificatae fuerint, optime quadrat ter ob id advectum esse Puteolanum pulverem: de quo Vitruvius secundo. PIRR. — *Obiter.* Quum Puteolis et navis transiret, Romamque contingeret. De Puteolano pulvere dicemus lib. XXXV, cap. 45. H. — Brot. separatim ex MSS. Reg. 2. et Ambros. 4, 2, ob iter. REAZON. ob id iter. Ed. P.

Lxxx nummum. Ita MSS. omnes. Hoc est, octoginta nummum, sed sestertiorum millibus. Gallicae monetae librae sunt octingentae. HARD.

XL HS. Quadringenta sestertium millibus: seu libra gallica omnino quodringentis. Hoc pretio ex hoc abie-

venundari ad eos usus, rates verò connecti XL HS plerasque. At in Aegypto, et Syria reges inopia abietis cedro, ad classes feruntur usi. Maxima ea in Cypro traditur, ad undeciremem Demetrii succisa, centum triginta pedum, crassitudinis vero ad trium hominum complexum. Germaniae praedones singulis arboribus cavatis navigant, quarum quaedam et triginta homines ferunt.

Spississima, ex omni materie, ideo et gravissima, iudicatus ebenus, et buxus, graciles natura: neutra in aquis fluitat, nec suber, si dematur cortex; nec larix. Ex reliquis siccissima lotos, quae Romae ita appellatur. Deinde robur exalburnatum: et huic nigricans color, magisque etiam cytiso, quae proxime accedere ebenum videtur. Quanquam non desint,

tis genere connectebantur rates, *des radeaux*. HARD.

At in Aegypto. Haec Theophrast. lib. V, c. 9. Sesostris, Aegypti regis, navigium cedrinam laudat Diodorus Siculus, Bibl. lib. I, pag. 57. Fabricasse etiam Caligula dicitur de cedris Libanoticas, gemmatis puppibus, etc. Suetonius in Caio, cap. xxxvii. II.

Maxima ea Maxima cedrus. Theophrast. loc. cit. HARD.

Demetrii. Eius qui Poliorcetae cognomen adeptus est, Antigoni F. HARD.

Centum triginta. Theophrast. loc. cit. Τρις καὶ δέκα ὀργυσίων. Ergo unaquaeque ὀργυσία decocti melitur pedes. Nempe maior ὀργυσία. De minore lib. VIII, cap. 16. HAAR.

Spississima. Haec Theophr. Hist. lib. V, cap. 4. H.

Ideo et gravissima. Etiam quum utraque arbor. Theophr. Histor. lib. I, cap. 8. HARD.

Graciles natura. Buxus quidem tota; ebenus medulla. Theophr. Dat.

Neutra in aquis. Ebenum decorticatum in aqua sidere, buxum cum ipso cortice demergi, aii Theophr. H.

Si dematur cortex. Nihil Theophr. Vide Vitruvium lib. II, cap. 9. DAT.

Nec larix. Vitruvius lib. II, cap. 9. HARD.

Ex reliquis siccissima. Ita MSS. Theophrast. loc. cit. Τὸ δ' ἄλλω, ὁ λατὸς πυρόεστος, spississima. Sed de Africana. HARD.

Quae Romae ita. Plinius supra cap. 53: *Lotos sive faba Graeca, quam Romae a suavitate fractur, loton appellant.* HARD.

Exalburnatum. Demplo alburno, seu torulo. *L'aubour*, vel *l'ambier*. H.

Huic nigricans color. Roboris exalburnati dignant medullam, Theophr. μελαδρπρον vocat Hist. lib. I, esp. 9, et lib. V, cap. 4. DAT.

Quanquam. Theophr. I. c. H.

qui Syriacas terebinthos nigriores affirmant. Celebratur et Thericles nomine, calices ex terebintho solitus facere torno, per quem probatur materies. Omnium haec sola ungi vult, meliorque oleo fit. Colos mire adulteratur iuglande ac piro silvestri tinctis, atque in medicamine decoctis. Omnibus, quae diximus, spissa firmitas. Ab his proxima est cornus, quam non potest videri materies propter exilitatem,

Thericles. Vixit is Aristophanis aetate. Videtur Plinius velle Thericlem τερικλέην, non figulum fuisse. Sed Aratus apud Athen. lib. XI, p. 471, aperte fictilem figlinorum operum facit, ὡς γὰρ νεομαίει, ὃ ὁ Θεοφράστης ποτὶ Ἐτινῆς, etc. Theophrast. ipse Hist. lib. V, cap. 4, ei qui eum laudat Athenaeus l. c. pag. 479, Thericlea aiumi ex terebintho vasa aden affabre elaborata fuisse, ut a fictilibus discernere aegre possent: Non igitur ipse Thericles, aut certe diversus ab eo, e terebinthino ligno vasa tornavit: sed figlina, e nigra nempe terra, egregii nitore. Hesychius: Θερικλῆος, καλὸς αἶδος ἀπὸ Θεοφράστους χαρμῆς. Quae porro ad pocula ex proxime accederent, aive ex ligno forent, aive ex argento, vitrove, Thericlea dicebantur. Suidas, Θερικλῆος ποτήριον, ὑάλινον exponit. H.

Calices ex terebintho, etc. Lege: Calices ex terebintho solitus facere torno, perquam probatos. Materies omnium haec sola ungi vult. Valde probatos calices ex terebintho tornata solitum dicit hunc Thericlem, qui ab eo Thericlei sunt nominati. SALM. — *Calices e terebintho solitus facere torno, per quem probatur materies. Omnium haec sola, etc.* Scribendum videtur, *Calices e terebintho solitus facere torno; eorum omnis probatur. Ma-*

teries omnium haec sola, etc. Theoph. lib. V, cap. 4: *Et pocula Thericlea tornari quae fictilibus secerui non possunt: verum eor tantum accipi et perungi materiam oportere volunt.* PINT. — *Calices ex terebintho, etc.* Quos a figlina discernere facile non erat. Theophrast. Corinthius is Thericles fuit. Quidam Θερικλῆος dicta volunt, quod in iis ferse insculperentur. Rhodig. lib. XXVII, cap. 27. Figulum Corinthium Thericlem fuisse, non aulem usum torno, scribit Athenaeus lib. XI. Idem tamen ex Apollodoro Geloo citat Θερικλῆος ποτήριον. DALC.

Per quem probatur. Torno, inquit, materiae bonitas firmitasque agnosciuntur, et coloris nitor. Ita MSS, omnes. HARN.

Omnium haec sola. Terebinthus sola perungi priusquam tornetur, postulat: sic enim melior, nigriorque efficitur. iuglandis et pirus; si decoquantur in colore nigro, quando tinguntur, secescent terebinthi similitudinem. H.

Ungi vult. Syriacae terebinthi medulla. Theophr. DAL.

Ab his proxima. Theophr. Hist. lib. V, c. 8: ἰσχυρότατος δὲ καὶ ἡ κρῆνις. HARN.

Quamquam non potest videri materies propter exilitatem, sed lignum non esse paucis, quam, etc. Hinc sequior latinitas materiem pro trabo usurpavit.

sed lignum non alio paene, quam ad radios rotarum, utile: aut si quid cuneandum sit in ligno, clavisve figendum, ceu ferreis. Ilex item, et oleaster, et olea, atque castanea, carpinus, populus. Haec et crispa aceris modo, si ulla materies idonea esset ramis saepe deputatis: castratio illa est, adimittique vires. De caetero plerisque eorum, sed utique robori, tanta duritia est, ut terebrari nisi madefactum non queat, et ne sic quidem adactus avelli clavus. E diverso clavum non tenet cedrus. Molissima tilia; eadem videtur et calidissima: argumentum afferunt, quod citissime ascias retundat. Calidae

Et materies quinquagenarige, pro trabibus quinquaginta pedes longis. Notanda et illa locutio, non alio paene, id est, non alia utile, pro non ad aliam rem utile. Sic quo, pro ad quam rem. SALM.

Non alio paene. Sed et hastilla ex corno arbore facta Festus refert, quae columna ex eo dicentur. Glossae: Κρανία δένδρων. Colarum, cornus. Virgil. Georg. lib. II, v. 396: *Pit-guiusque in veribus torrobimus exta colurnis*. Quae ex corylo arbore, perperam, ut remur, Servius, alique, qui sunt subsecuti, facta interpretantur. Maro Aeneid. IX, v. 690: *Volas itale cornus*. HARR.

Si quid cuneandum. Si quid findendum cuneos: is enim et cornu fieri apte et utiliter potest. Cuneare, est ea quae natura iuncta sunt, per vim distrahere, ut ait Quintilianus I. IV, cap. 3. Et e cornu-clavi fuit, qui ferreorum duritiem representant. H.

Ilex item, et oleaster, et olea: etc. Theophrast. Histor. lib. III, cap. 12. HARR.

Haec et crispa. Supra cap. 51: *Quorum crispa materies, ut acer, palma,*

populus. Au utrobique *apulus* legendum, cuius arboris meminisse Columella possim? HARR.

Ideam esset. Operibus intestinis: si rami saepe deputarentur in arbore: sed castratio illa est, quae ligno firmitatem duritiemque adimit. H.

De caetero. Theophr. Hist. lib. V, cap. 4: *Σκληρότατα δὲ τὰ δένδρα... καὶ γὰρ ὑποβρίχουσι ταῦτα πρὸς τὰς τρύπησις μαλακίως χρίει*. H.

Molissima. Theophr. l. c. totidem verbis. HARR.

Ascias retundat. Indicis est, inquit, quod ferri aciem vehementer hebetet, et calore suo obtundat. Ascia ferreum instrumentum est, quo fabricae materias perdolantur. *Une do-loire*. HARR.

Calidae, et moris, etc. Theophr. l. c. Et de lauro, Porphyrius quoque, apud Euseb. Praep. lib. III, pag. 112: *Οτι πυρὸς πλεῖστος τὸ πυρὸν*, etc. Denique Seneca Nat. Quaest. lib. II, c. 22, pag. 852: *Duoque modis, inquit, apud nos fit ignis: unus, si excitatur, sicut ex lapide percussio: altero, si attritu invenitur, sicut quum duo ligna inter se distincta trita sunt*. Non omnis

et morus, laurus, edera, et omnes, e quibus ignavia fiunt.

LXXVII. Exploratorum hoc usus in castris, pastorumque reperit, quoniam ad excidendum ignem non semper lapidis occasio est. Teritur ergo lignum ligno, ignemque concipit attritu, excipiente materia aridi fomitis, fungi vel foliorum facillimo conceptu, Sed nihil edera praestantius quae teratur, lauro quae terat. Probatur et vitis silvestris, alia quam labrusca, et ipsa ederae modo arborem scandens, Frigidissima quaecumque aquatica: lentissima

hoc tibi materia praestabit, sed idonea eliciendis ignibus: sicut laurus, ederae, et alia in hunc usum nota pastoribus. HARD.

LXXVII. Teritur ergo lignum ligno, etc. Mercurio id inventum tribuit hymnus ad eum scriptus: Ἐν δ' ἐσχάτῃ ῥήξῃ πολλὰ, πυρὸς δ' ἐπιμαίετο τίχυν. Ἀέφνης ἀγλαὸν ὄζον ἰδὼν ἐπέλεψε σιδήρεον ἄρπυγιόν ἐν παλάμῃ, ἀνὰ δ' ἄμπυτος θερμὸς αὐτῇ. Ερμῆς τοι πρῶτα πυρὴν, πῦρ τ' ἀνέδωκε. Sic ap. Fest. ignis Vestae si quando interstinctus esset, virgines a Pontifice verberibus affectae clavulam (nimirum clavulam, sive exiguam elavam, maleolam) felicitis materiae, tandem tererebant, quousque ignis conciperetur, quem aeneo tribus virgo in aedem ferret. Sic arboribus silvarum, ventorum vi inter se collis, ignis exprimitur, ac ut ait Lucretius l. V: Exprimuntur validis extritus viribus ignis, Et micat interdum flammulae fervidus ardor, Mutua dum inter se rami strisque teruntur. VI vero, Cor. Severus in Aetna: Haud aliter, quam quum proua iocure sub Austro, Aut Aquilone fremunt sylvae: dent brachia posito Implicitae, ac serpunt inuictis in-

cendia ramis. SCAL. — Teritur ergo. Theophr. Hist. lib. V, cap. 10. Et hoc solerter faciunt hodie Canadenses. HARD.

Aridi fomitis. Eam olim lucubrum vocaverunt. Paratur fere ex sulphuratis, fungis arborum insolatis et srectis, acie, sive acu, nimirum carptis carminis et lino, vel stupae, ut in Moreto: Et producit acu stupas humore carentes: nimirum, εἰς τὴν σπύριον καὶ συσταμα πυρὸς. Hanc λυχνάφην, Glossarion vetus appellat, Canapturn. SCAL.

Vitis silvestris. Athresgndm significat memoratam Theophr. Hist. lib. V, cap. 10. DAT.

Alia quam labrusca. Vitis illius appellatio propria, apud Theophr. l. c. ἀθραγίν. Περσίων δὲ φασιν, inquit, ἄριστον μὲν ἐκ τῆς ἀθραγίνος καλούμενης ὑπὸ τούτων. Τοῦτο δὲ ἐστὶ τὸ δένδρον. ὁμοίαν τῇ ἀμπύ, καὶ τῇ οἰνάνθῃ τῇ ἀγρίᾳ ὥσπερ ἐκείνη καὶ τοῦτο ἀναδίδει πρὸς τὸ δένδρον. H.

Frigidissima. Theophr. Hist. lib. V, cap. 4. HARD.

Lentissima. Theophr. l. c. totidem fere verbis. HARD.

autem, et ideo scutis faciendis aptissima, quorum plaga contrahit se protinus, clauditque suum vulnus, et ob id contumacius transmittit ferrum: in quo sunt genere fici, salix, tilia, betulla, sambucus, populus utraque. Levissima ex his ficus et salix, adeoque utilissimae. Omnes autem ad cistas, quaeque flexili crate constant. Habent et candorem, rigoremque, et in sculpturis facilitatem. Est lentitia platano, sed madida, sicut alno. Siccior eadem ulmo, fraxino, moro, ceraso, sed ponderosior. Rigorem fortissime servat ulmus: ob id cardinibus, crassamentisque portarum utilissima, quoniam minime torquetur: permutanda

Quo sunt genere fici, etc. Salix, vitis, sed levior salix, quia laxior, ideo magis ea uluntur. Platanus lenta est, sed natura humidior, ut ei ulmus. Morus spissa, et leota est. Theophrast. Plinius haec oscitanter. DALEC.

Levisima. Theophr. Μὰν δὲ τὰ ἁκτινὰ, καὶ τὰ εὐκτινὰ. HARO.

Flexili crate. Et ad ea quae vimine flexili texuntur, ut crates. HARO.

Rigoremque. Hoc est, non pandantur, non flectunt se, torqueolve. H.

Est lentitia. Obsequens natura quo libet flecti. Theophr. I. 6. Τὸ δὲ τῆς πλατάνου γλισχρότητα μὲν ἔχει φύσει δὲ ὑγρότερον τοῦτο, καὶ τὸ τῆς πεύκης, sicut ulmo. Quare an ita scribendum et in Plinio quoque contextu, facili transiit characterum a in u, amplius cogitandum. Et Hist. lib. V, cap. 8, lentitiam cum firmitate γλισχρότητα καὶ δύσιν platano attribuit, moro, fraxino, ulmo: sed deteriore conditione platani, quod celeriter ea computrescit. H.

Rigorem fortissime servat ulmus. Ἀσπράδιστάν ἐστι, minime pervertitur. Theophr. Hist. lib. III, cap. 23,

et lib. V, cap. 8. DALEC. — Rigorem fortissime. Non flectit se, non cedit ponderi, non torquetur ulmus, forte δὲ καὶ ἀσπράδιστάν τὸ τῆς πεύκης, inquit Theophr. Hist. lib. V, cap. 4. Et Vitruv. lib. II, cap. 9, pag. 34: Ulmus vero et fraxinus maximas habent hamores, minimumque aeris et ignis... Sunt in operibus, quoniam subriantur, lentae: et sub pondere propter humoris abundantiam, non habent rigorem, sed celeriter pandant. Simul autem virtute sunt aridae factae, aut in agro perfectae, qui in eis inest liquor, stantibus emoritur, fiuntque duriores: et in coagmentationibus ab lentitudine firmas recipiunt catenationes. HARO.

Crassamentisque. Hoc est, crassioribus portarum coagmentationibus. Sic porro MSS. omnes, Reg. Colb. Th. Chiff. Par. etc. HARO.

Permutanda tantum. Dum bina cardinum ligna coassantur, ita contrario sunt disponenda situ, ut arboris caeumen spectet inferius, superius vero radix: sic eorum inter se coarctata, alterum alterius impetum cohibebit: alioqui lotum flecteretur lignum, et

tantum sic, ut cacumen ab inferiore sit cardine, radix superior. Palmae est mollis, et suberis materies; spissae et malus, pirusque; nec non acer, sed fragile; et quaecumque crispa. In omnibus silvestria et mascula differentias cuiusque generis augent: et infecunda firmiora fertilibus, nisi quo in genere mares ferunt, sicut cupressus et cornus.

LXXVIII. Cariem vetustatemque non sentiunt cupressus, cedrus, ebenus, lotus, buxus, taxus, iuniperus, oleaster, et olea: ex reliquis tardissime larix, robur, suber, castanea, iuglans. Ritamam sis-

contorqueretur. Ita fere Theophrast. Hist. lib. V, cap. 4: Ηορώσι δὲ αὐτοῦς (τοῦς στροφεῖς τῶν θυρῶν) ἔμπαντες τὴντες τὰ ἔλαια τὸ τε ἀπὸ τῆς ῥίζης ἔκω, καὶ τὸ ἀπὸ τοῦ φύλλου αὐτῶ. Hæro.

Palmae est mollis, et suberis materies. Ita Reg. 1 cod. Io. Reg. 2; *palma mīlis.* Theophr. l. c. Palma levis, tractatu facilis mollisque est, quousmodum suber: Ο δὲ ποῖνιξ κοῦρος, καὶ εὐσπρος, καὶ μαλακός, ὥσπερ ὁ γιλλός. Hæro.

In omnibus silvestria, etc. Idem ibid. lib. I, cap. 33. Dælio: — *Et quaecumque crispa.* Crispa; inquit, materies postiter spissa sunt, ut acer. Theophr. l. c. Ἰσχυρόν δὲ καὶ ἡ σπένδαμος, καὶ ὅλως πάντα τὰ ὄληα. Π.

Et infecunda firmiora fertilibus. Idem ibid. l. V, c. 5. Dælio. — *In omnibus.* In omni, inquit, arborum genere et silvestres, et masculae, doles eas habent, quas retulimus, potiore cum laude, quam urbanæ et feminæ. Sunt enim spissiores, robustiores. Theophrast. Histor. lib. V, cap. 5: Ἀπαντα δὲ τὰ ἄγρια τῶν ἑμπερῶν, καὶ τὰ ἄρβια τῶν θηλειῶν πυκνότερά τε καὶ σκληρότερα, καὶ βαρύτερα, καὶ τὸ ὅλον

ἰσχυρότερα... ὥς δὲ ἐνὶ τῷ πᾶν, καὶ τὰ κερπύτερα τῶν καρπύμων, καὶ τὰ χεῖρα τῶν καλλικαρπότηρων. Εἰ μὴ τοῦ καρπυώτερου τὸ ἄρβον, ὥσπερ ἑλλὰ τέ φασι, καὶ τὴν κερπύρτον, καὶ τὴν κρανίαν. Quae sunt orationi Plinianae simillima. Hæro.

LXXVIII. *Cariem, etc.* Theophr. l. c. Hæro.

Taxus iuniperus. Nec taxum, nec iuniperum his adnumerat Theophr. loco proxime citato. Dælio.

Larix. Theophr. πύκν. H.

Castanea iuglans. An ea coniunctim legenda; *castanea iuglans*? Nam de iuglande ipsa, ut a castanea vulgo accernitur, nihil Theophrastus hoc loco: καρὸν modo Εὐβοιᾶν dixit, sive castaneam. Et quod de eadem καρὸν Εὐβοιᾶν contigisse Antandri idem Theophrast. narrat, id in iuglande factum Plinius ait libri huius cap. 81. Prorsus ut ipsam castaneam, quam Αἰὼς βάλανον Graeci appellaverunt, ut dictum est lib. XV, cap. 25, ipse lasine iuglandemque quasi loris glandem, appellari potuisse, existimasse Plinius videatur. Sic libro sequente, c. 10, ambigere merito quis

suramque non capit sponte cedrus, cupressus, olea, buxus.

LXXIX, Maxime aeterna putant ebenum et cupressum, cedrumque, claro de omnibus materiis iudicio in templo Ephesiae Dianae: utpote quum tota Asia extruente quadringentis annis peractum sit, convenit

possit, an non conjunctioni legi oporteat, castaneas inglaudes? H.

Roman fistraeque, etc. Legent. Aliquam fistramque non capit apertae cedrus, cupressus, olea, buxus. Maxime aeterna putant ebenum et cupressum, claro de omnibus materiis iudicio in templo Ephesiae Dianae. Salm. p. 813, a. — Riquam, etc. In Indice, quae cariem non sentiunt, quae rursus. Hard.

LXXIX. *Maxime aeterna putant.* Sic testificamus eum locum sequi cod. Reg. 2, aliosque. Prius enim legebatur, avulso praepostere ex superiore sententia vocabulo, *Buxum maxime aeternum putant, ebenum, et cupressum, cedrumque.* Sane, quum eiusmodi lignorum perennitatem, uno templi Ephesini argumento comprehendit: in eoque templo, quae genera fuerint adhibita dum commemorat, cedrum, cupressum, ebenumque laudet, deest de buxo: annon palam facit, se tergeminae tantum huius materiae aeternitatem commendare? Hard.

Quadringentis annis. Quot annorum anni fluxere ab Alexandri principatu ad illud tempus, quo Phniys haec scriberet, hoc est, usque ad ann. V. 830. Ego anno Vrlas 430, docet coeptum extrui templum Ephesium a tota Asia, hoc est, ex anno quo vixit Darius Alexander: perfectumque annis ducentis et viginti, ut dicitur lib. XXXVI, cap. 21, iudicium

vero Asiae totius extruenda de perennitate materialium, quadringentorum denique annorum experimento peractum esse: ut postea de eorum aeternitate reliquis nullus sit discipulandi locus. Templum Dianae a communi Asiae fuisse constructum testatur Domitiani Aug. nummus ex aere mediocri: ΔΟΜΙΤΙΑΝΟΣ ΚΑΙΣΑΡ ΣΕΒΑΣΤΟC ΠΕΡΜΑΝΙΚΟC. Capite laureato. X. Supra ΕΦΕCΙΩΝ. Infra ΜΑΡΝΑC. Dea capite turrito decumbit, proviceia scilicet, inponit templo dextram, qua tenet arundinem: retro, serpens, Asiae symbolum: et ex utro profluens aqua, ut videtur. Cave autem hic ΜΑΡΝΑC vocem aliquam unam esse, aut dei Μαρναe nomen. Lege: ΜαρναC ΑΡΤΙΔΟC ΝΑΒC ΑCΙΑC ΖΩΤΕΥCΤΩC, *Magnae Dianae templum Asia simul cavillidit.* Haec *lingua Diana Ephesiorum* in Aetis est, cap. 19: ΜαρναC ΑρτιδωC ΕφεCιωC. Similiter in nummis Hadriani ΑΥΤ. ΤΡΑΙΑΝ. ΑΔΡΙΑΝΟC X. In templo disabus columnis ornatu, stant dextrorsum Diana cum arcu, et veste succincta: sinistrorsum Apollo cum arcu similiter. Hinc FAXA: inde ΜΑΡΝΑ. Cave, inquam, cuiquam hic quoque credas, esse Μαρnam hanc: quum id pictura neget: et ipse titulus, cuius haec sententia est: ΜαρναC ΑΡΤΙΔΟC ΝΑΒC ΖΩΤΕΥCΤΩC ΑΡΓΕΙΩΝ: *Magnae Diana, iunuda gaudem Apollo.* quae duo sola scilicet in nummo sunt insculpta, ab antiquiore cervi-

tectum eius esse e cedrinis trabibus. De ipso simula-
cro Deae ambigitur: cacteri ex ebano esse tradunt.
Mucianus tunc consul, ex his qui proxime viso eo scrip-
psere, vitigineum, et nunquam mutatum septies re-
stituto templo. Hanc materiam elegisse Pandemion:
etiam nomen artificis nuncupans: quod equidem mi-
nor, quam antiquiorem Minerva quoque, non modo
Libero Patre, vetustatem ei tribuat. Adiecit multi
foraminibus nardo rigari, ut medicatus humor alat,

nam in eo tractu celebratissimam,
cui praeesse hinc duo numina Vete-
res credidere. Propterea lib. I, Epigr.
tit. Ἐπεὶ δὲ Πανδῶν, μέγας δὲ Ἀπόλ-
λων, Νεφεοχάρης; Apollo vocatur.
In imo numismate litterae sunt E
EIII A quae quas alibi dudum expo-
suimus. Est hic nummus ex aere mag-
no in Thesuro Regio. Denique
nummum affert ex aere minimo Se-
golinus, pag. 63, eam Deae vulgus,
et epigraphae APT ZEBA: In altera
parte cernuus est: sine inscriptione.
Legendum pronuntiat APTZEUS ZE-
BAOTI: et Dianam Augustam appel-
lari Liviam censet. Alsi Livia foret,
de nomine certe Livia diceretur: ut
in nummo AIBIAN HPAN Liviam
Iunonem. Nec matronam decet iam
aetate, proveciam venatu delectari,
quam cervus hic pictus designat: nec
proinde conveniens erat, Augustam
Dianam appellari. Lege: Ἀπτερεν
Τριπορρον ZEBOTI AOTI. Dianam
triformem Asia veneratur. Hanc.

Comment tectum Vitruv. II, 9, pag.
35. Hanc.

Cacteri ex ebano. Vitruv. I, c. e
cedro. Hanc.

Vitigineum. Ex vite. Ita liliat em-
nes. Hanc.

Hanc materiam elegisse, etc. Lege:
Hanc materiam elegisse Demetridon,

etiam nomen artificis nuncupans: quod
equidem minor, quam antiquiorem
Minerva quoque, non modo Libero
Patre, vetustatem ei tribuat. SALM.
— Hanc materiam elegisse Pande-
mion: etiam, etc. Prius insulse lege-
batur: elegisse eandem, Coniectum
nomen, etc. In MSS. Reg. Coll. Chiff.
Th. etc., elegisse eandem non etiam.
Apud nos servatis lege totidem api-
cibus litterarum, Pandemion etiam,
erimus. Felicius, ut quidem remur,
quam Salmasius, qui pag. 316 in
Salm. Demetridon, etiam reponit.
Pandemion tamen si Mucianus, cuius
verba recitantur a Plinio, nomen
esse singularis evaspiam artificis pu-
tauit, lapsus erant haud sane me-
diecri videtur: quum aliud nihil vox
ea significet, Πανδηνία, quam com-
mune Asiae, τὸ πανὸν τῆς Ἀσίας
vel uti Plinius ante dixit, tota Asia,
qua extruente, et ut cuique libuit,
conferente operam, Dianae Ephesiae
templum perfectum est, atque abso-
lutum. H.

Quam antiquiorem Minervā. Quae
parens artium habita semper fuit:
atque melis artificis qualibet vetustior.
Athenarum qui caelo laqueum hoc as-
trusceretur igni modo a Plinio pu-
tat, ut E. fecit per in Solin. pag. 816.
Hanc.

teneatque iuncturas, quas et ipsas esse modico admodum miror. Valvas esse e cupresso, et iam quadringentis prope annis durare materiem omnem novae similem. Id quoque notandum, valvas in glutinis compage quadriennio fuisse. Cupressus in eas electa, quoniam praeter caetera uno in genere materiae nitor maxime valeat aeternus, Nonne simulacrum Veiovis in arce e cupresso durat, a condita Vrbe DCLVI anno dicatum? Memorabile et Uticae templum Apol-

Modico. Quum sit modicum simulacrum, qui possunt esse in eo iuncturae, quae vel in maximis vix ullae sunt. Iterum hic Muciani fidem elat. HARO.

Valvas esse. Et hoc rursum Plinius ex Muciani relatu et fide refert, ut ex ipsa verborum structura percipuum est: neque ex Theophrasto hausit, ut visum est Salmasio, in libello quem inscripsit, *Iudicium de Plinio*. Aliud longe est, quod Graecus scripserit; Hist. lib. V, cap. 5, aliud quod Latinus narrat. Ille, veteres templi valvas, factas vetustate inutilis, reconditas insculpsae per aetates quatuor, αἱ θύραι τῶν νῦν τεύχεων περικλυταί τετραπῶς ἐκαστῶν γυνεῶν. Iste, non modo non iacere, sed stare iam ab annis propemodum quadringentis: hoc est, ipso quoque aevo Pliniano, eo nitore materiae, ac firmitate plane eadem, ac si nova foret. H.

Id quoque notand., etc. Valvas ulmeas non statim perficiunt, sed compactas, relinquunt. Nonnulli, ut laetus opus sit, anno post tertio statuunt. Nam aestatis fervore siccitae deliquescent; hiems vero coëunt, quia rara carnosaque materies aërem humidum trahit. Theophr. Hist. lib. V, cap. 4. Diëc. — *In glutinis compage.*

Valvae, inquit, compactae, et conglutinatae, priusquam affixae sunt, aptataeque foribus, quadriennio toto sub dio relictas, ut ligni humor omnis exlueret. Et hoc Plinius a Muciano. HARO.

Cupressus in eas electa, quoniam... nitor max. valeat. Theophr. Hist. lib. V, cap. 5. HARO.

Veiovis. Gellius lib. V, cap. 12, p. 337: *Quum Iovem igitur, et Diavem a iuvando nominassent; eum quoque contra Deum, qui non iuvandi potentiam, sed vim nocendi haberet (nam Deos quosdam, ut prodessent, celebrabant, quosdam, ne obessent, placabant), Veiovem appellaverunt, dempta atque detracta iuvandi facultate... Simulacrum igitur Dei Veiovis, quod in aede est, de qua supra dixi, sagittas tenet, quae nunc videlicet paratae ad nocendum. Quapropter eum Deum plerique Apollinem esse dixerunt, etc.* De Veiovis vocabulo vide et Ovid. Fast. III, v. 445. HARO.

In arces. In aede, quae inter arcem et Capitolium. Gellius l. c. pag. 336. Sic P. Victor, in regione octava urbis Romae: *Aedes Veiovis inter arcem et Capitolium, prope aylum.* HARO.

DCLXI. Ita Reg. 1, 2; Colb. alique. In Theophr. DLI. H.

linis, ubi Numidicarum cedrorum trabes durant, ita ut positaē fuere prima urbis eius origine, annis MCLXXVIII. Et in Hispania Sagunti aiunt templum Dianae a Zacyntho advectas cum conditoribus, annis ducentis ante excidium Troiae, ut auctor est Bocchus, infraque oppidum ipsum, id haberi. Cui pepercit religione inductus Hannibal, iuniperi trabibus etiam nunc durantibus. Super omnia memoratur aedes in Aulide eiusdem Deae, saeculis aliquot ante Troianum bellum exaedificata; quoniam genere materiae scientia obliterata. In plenum dici potest utique quae odore praecellant, ea aeternitate praestare. A praedictis morus proximè laudatur, quae vetustate etiam nigrescit. Et quaedam tamen in aliis diuturniora sunt

Numidicarum cedrorum. Ita libel omnes, etiam MSS. non, ut quidam mutant, *citrorum*. Et vero de tergemino solum ligni genere nunc est instituta oratio, quod aeternitatem sibi quondam vindicat, ebano, cupresso, cedro: obiterque de iunipero; cui virtus eadem, quae cedro, est attributa, ut diximus cap. 76. Et in Africa cedrum provenire; eamque laudatissimam, ibidem ex Plinio, Vitruviusque abunde docuimus. HAZO.

MCLXXVIII. Ita MSS. omnes, recte: non ul' hactenus editi, *MCLXXXIII.* Quum porto haec Plinius scripserit anno ab V. C. 880, Vticam necesse est conditam fuisse ante urbis Romae originem; annis 348, anno Heli Pontificis Hebraeorum circiter 33; anno fere à Trois centesimo octogesimo quarto. HAZO.

Quoniam genere materiae scientia obliterata. In aliis codicibus, cuius quoniam generis materiae, etc. Scribendum coniicio, *Thūsae quidem ge-*

neris materiae, etc., tum quod Theophrastus post cedrum et thulom tertiam tertio loco ponit morum, quod hio vides fieri itidem a Plinio: tum etiam quod statim subiungit Plinius, quae odore praecellant aeternitate praestare. Et supra Plinius libro tertio decimo, cap. 46, de thua loquens, *Hanc*, inquit, *inter odores citi tradit in deliciis Circes.* PUNT. — *Quoniam genere.* Sic libri editi, et MSS. Reg. etc. HAZO.

In plenum dici potest, etc. In plenum dici potest, utique quae odore praecellant eas, et aeternitate praestare. Ita corrigend. *In plenum*, *ὅλως*, *καθόλου*, *πανόρως* sicut. SALM. — *In plenum dici potest.* Sic MSS. Reg. Colb. etc. Non *dicitur* par est, ut perperam in Chifflet. legitur. Haec vox, *in plenum*, summam, universae, omnino, sonat. HAZO.

A praedictis. Hoc est, post praedictas: cedrum, ebenum, cupressum. Theophrast. V, 5. H.

usibus quam alia. Vinas in perfletu firma, robur defossum, et in aquis quereus obruta. Eadem supra terram rimosa facit opera, torquendo sese. Larix in humore præcipua, et alnus nigra. Robur marina aqua corrumpitur. Non improbat et fagus in aqua, et iuglans: hæc quidem in his quæ defodiuntur, vel principales. Item juniperus: eadem et subdialibus aptissima. Fagus et cerrus celeriter marcescant. Esculus quoque humoris impatiens. Contra adiecta in terram in palustribus alnus æterna, onerisque quantilibet patiens: cerasus firma: ulmus et fraxinus lentæ,

Vinus in perfletu. Si ad ea opera adhibetur, quæ aeri paleant, et quæ perflentur. Theophr. *Πρώτη μὲν ἐν τῷ ἀέρι ἀσπῆς.* HARD.

Robur defossum, et in aquis quereus obruta. Lege alia distinctione, *Robur defossum et in aquis, quereus obruta.* Theophrastus lib. V, cap. 5: *Robur defossum atque in aquis demersum, putredinis quippe hoc immune potius videtur: ob id fluvii lacubusque naves hoc etiam materia conduunt, sed mari putrescit.* Confirmat id rursus cap. 7. eiusdem libri. PIER. — *Robur.* *Ἀπὸς δὲ κατὰ τοὺς ὁρμῶν, καὶ ἐν ὕδατι κατὰ τοὺς ὁρμῶν.* Theophr. I. a. Et de quereu Palladius, lib. XII, in Novembr. tit. 15, pag. 473. HARD.

Larix in humore. In aquis ad palationes et fundamenta: et ad naves. HARD.

Alnus nigra. Vitruvius de ea arbore magnifice, lib. II, cap. 9, pag. 34: *Alnus autem, inquit, quæ proximum fluvium ripis procreatur, et minime materis utilis videtur, habet in se egregias ratines: etenim in palustribus locis infra fundamenta ædificiorum, palationibus crebre fixa, recipiens in se quod minus habet liquo-*

ris, permittit immortales ad æternitatem, et sustinet immania pondera structuræ, et sine vitio conservat. Ita quæ non potest extra terram ponum tempus durare, ea in humore obruta, permanet ad duritatem, etc. Palladius I. c. *Alnus fabricæ inutilis, sed necessaria, si humidus locus ad accipiendâ fundamenta palatibus est.* HARD.

Robur marina. Theophr. I. c. *Ἀπὸς ἐν τῷ θαλάττῃ σπύρεται.* H.

Et fagus... et iuglans. Theophr. nec fago, nec iuglandi hanc dotem adiudicat, sed οὕτως καὶ κατὰ τὸν ὁρμῶν, hoc est, cæro et casamæ, H.

Subdialibus. Ad ea opera, quæ sub dio sunt. HARD.

Fagus et cerrus. Vitruv. I. c. pag. 34: *Cerrus, suber, fagus, quod parvam habent mixtionem humoris, et ighis, et terreni aeris plurimum, per viam raritatis humores penitus recipiendo, celeriter marcescant.* Palladius in Nov. pag. 15: *Fagus in sicco utilis, humore corrumpitur.* HARD.

Alnus æterna. Vitruvius et Palladius, locis paulo ante citatis. H.

Vinus et fraxinus Vitruvius, loco a nobis sup. cap. laudato. Palladius I.

sed facile pendentur: flexiles, tamen, mantesque et circumcisaura siccatae: fideliores. Laticeum in maritimis navibus obnoxiam teredini tradunt; omniaque praeterquam oleastrum et oleum. Quaedam enim in mari, quaedam in terra vitis opportuniore.

LXXX. (xli.) Infestantium quatuor genera. Tere-
dines capite ad portionem gravissimo; rodunt denti-
bus. Hae tantum in mari sentiuntur; nec aliam putant
teredinem proprie dici. Terrestres, tuncas vocant;
culicibus vero similes, thripas. Quartum est et e ver-
miculorum genere; et eorum alii putrescente succo
ipsa materies; alii pariuntur; sicut in arboribus; ex

e. breviter: *Ulmus et fraxinus*, in
siccentur, rigerunt: vix curabiles.
HARD.

A circumcisaura. Postquam circum-
sectae sunt, eo quo dictum est modo,
cap. 74. Fideliores autem firmiores in
opere interpretor; hoc est, quae huius
facile pendentur: cui vitis olivae
eade ulmum et fraxinum, dictum est
prothipe. HARD.

Laricem. Præter Theophrastum,
quas Plinio, ut diximus, semper est
laris. HARD.

LXXX. Infestantium: Quae hoc
capite continentur, ad verbum fere
habet Theophr. Hist. lib. V, cap. 5.
HARD.

Teredines. Terebinthae Theophr. Sunt
eae capite proportionē corporis gran-
dissimo: Τὰ μὲν μεγάλου σώματος, καὶ
καλὸν δ' ἔχει μαγάλου, καὶ ὀδύνη.
HARD.

Nec, aliam putant. Hae sane Theo-
phrastī sententia I. e. Plinius tamen
lib. VII, cap. 74, et ad terrestres id
vocabulum transtulit, quoniam Servii
Tullii praefestas dixit teredinem non
sensisse iniurias, annis 560. Et Ap-
syrto τερνόντις sunt equorum lum-

brici. Vid. Constant. in Lex. HARD.

Thripas. Spinas Theophr. II.

Quorum quidem alii putrescente succo.
Verbum quidem demendum est, ex
archetypo Toletano: ego vero et di-
clionem etiam illam succo, adventi-
tiam esse existimo, Theophrastus lib.
quinto, capite quinto: *Vermium au-*
tem qui nasci in materia solent, alii
putrescente materie generari solent;
alii parientibus aliis vermibus. Pariunt
enim vel in eadem materia vermes, quem-
admodum in arboribus qui cerastae
vocantur: quem scilicet tantum erode-
runt atque excavaverunt, ut se circum-
agere possint. PIST. — Et eorum alii.
Vermium, inquit, quibus lignum
eroditur, alii ex ipsa materie sunt,
putrescente succo, ex τῷ σικκῷ σὺ-
κῳ; inquit Theophr. alia a vermieu-
lis aliis pariuntur, et δ' ex τῷ σικκῷ
ἐκείνῳ. Pariunt enim vel in caesa
materie vermes, quemadmodum in
ipsa arbore hi qui ξηροτῆς, hoc est,
cornutus appellatur: qui quum tan-
tum corroserit, ut circumagere se
commode possit, tum gignit alium.
Sic Theophr. I. c. In lico praesertim

eo qui cerasates vocatur. Quum tantum eroserit, ut circumagat se, generat alium. Haec nasci prohibet in aliis amaritudo, ut cupresso; in aliis duritia, ut buxo. Tradunt et abietem circa germinationes decorticatam, qua diximus luna, aquis non corrumpi. Alexandri Magni comites prodiderunt, in Tylo Rubri maris insula arbores esse, ex quibus naves fierent; quas coannis durantes inventas; et si mergerentur, incorruptas. In eadem esse fruticem baculis tantum idoneae crassitudinis, varium tigrinum maculis, ponderosum; et quum in spissiora decidat, vitri modo fragilem.

LXXXI. (XLI.) Apud nos materiae finduntur aliquae sponte: ob id architecti eas sumo illitas siccare

nasci cerasatem dicitur, lib. XVII, cap. 37. HARD.

Quum tantum eroserit, etc. *Ὡςπερ μνῶδες χον*, ut murum modo fossam sibi latebramque escavaverit. Theophrast. DALBC.

Haec. Omnia nempe haec vermium infestantium genera. H.

Tradunt, etc. Theophr. l. c. *Θασι, δι καὶ τὴν ἑλκτὴν φλοισθεῖσαν ὑπὸ τῇ βλάστῃσι ἀσπρῇ διαμένει ἐν τῷ ὕδατι*. HARD.

Circa germinationes decorticatam. Theophr. Hist. lib. V, cap. 5. Vide supra huius libri cap. 25. DALBC.

Qua diximus. Cap. 74. H.

In Tylo. Theophr. Hist. lib. V, cap. 6. HARD.

Quas CC annis durantes inventas. Verum durantes supervacuum putamus, et caveto ne illo quas, naves referri putes. Theophrast. lib. V, c. 6: In Tylo autem, Arabiae insula, materiam esse affirmant ex qua naves aedificant, quae mari incorrupta poene perdurat: quippe quom annos plus quam ducentos demersa, immuis ab

omni offensa servetur. PINT. — Quas CC annis. Quas arbores per annos ducentos in aquis obrutas, omnis noxae expertes invenere, inquit Theophrast. l. c. *Διὰ τὴν γὰρ τὸ ὕδωρ εἶναι πλέον ἢ διακρίσις κατὰ φύσιν*. HARD.

In eadem, Theophr. l. c. HARD.

Varium. Colorum varietate tigrinum maculosae pelli similem, HARD.

Quum in spissiora. Quum in solidiora coepta aut sponse deciderit, aut quis de industria proiecerit. Theophrast. *Ὅταν δὲ τις εἴη πρὸς στερεώτερον τόπον, κατὰ φύσιν, καὶ ἄλλως τὰ πρῶτα*, scilicet modo. H.

LXXXI. Apud nos materiae, etc. Lotum et alias, e quibus cardines fiunt, ne findantur, fimo bubulo illinant, ut siccetur et diffletur paulatim medullae humor. Theophr. Hist. lib. V, cap. 7. HARD.

Siccari iubent. Materias, sive arbores: ne aere perflante findantur. Fimum bubulum adhibet Theophrast. Hist. lib. V, cap. 7. HARD.

iubent, ut afflatus non noccant. Pondus sustinere valida, abies, larix, etiam in transversum positae, Robur et olea incurvantur, ceduntque ponderi. Illae reſtituntur, nec temere rumpuntur; priusque carie, quam viribus deficiunt. Et palma arbor valida in diversum enim curvatur, et populus. Caetera omnia inferiora pandantur: palma e contrario fornicatim. Pinus et cupressus adversus cariem tineasque firmisſimae. Facile pandatur iuglans; sunt enim et ex ea

Sustinere validae. Ελληνισμός βα-
περ δ' ἐννεύειν ἰσχυρά. Theophr. DAL.

Abies, larix. Theophr. l. c. Βάρος
δ' ἐννεύειν ἰσχυρά καὶ ἡ ἐλάτη καὶ
ἡ πεύκη. Plin. rursum πεύκη larix.
Porro hellenismus est, *validae su-*
stinere, pro *sustinent valide*. H.

Et palma arbor invalida: in di-
versum enim curvatur. At populus, etc.
Scribo, *Et palmas arbor valida: in di-*
versum enim curvatur. Nam quon om-
nes in inferiora panduntur, palma e
contrario fornicatim: reliqua falsū
edjecta sunt, ex Theophrasto, libro
quinto, capite septimo, PINZ. — *Et*
palma. Sic restituitur tum ope co-
dicum Reg. 1, 2, Colb. 1, 2, 3,
Th, etc. tum maxime ex re ipsa, et
admonitu Theophrasti. Graeca verba
sunt eiusmodi cum Plinio mire con-
sistentia: libro nempe V, cap. 7:
ἰσχυρὸν δὲ καὶ ἐ ποίνε. Ἀνάπλιν
γὰρ καὶ ἡ κάμφει ἢ τοῖς ἄλλοις γίνε-
ται: τὰ μὲν γὰρ εἰς τὰ κάτω κάμπτει-
ται, ὁ δὲ ποίνε εἰς τὰ ἄνω. Prius ar-
bor invalida insulse legebatur. H.

In diversum. Contra quam coelerae
arbores: nam eas in inferiora tur-
ventur: palme se fornicatim flectit.
HAEN. — *In diversum.* Intricata ac
plane obscure sententiae, vel potius
nulla, prius legebatur: *In diversum*
enim curvatur. At populus contra om-

nina inferiora pandatur: palma e con-
trario fornicatim. Habent haec verba
et populus MSS. omnes: quāmolire
ea expungere religio fuit. Aliis nec
agnoscit ea Theophrastus, loco pro-
xime allato: nec de populo idne sit
verum, perinde scilicet ac palmam
reſiſti, sursumque pandari, experiri
adhuc liquit. Deinde *pandantur* une-
nim consensu eadem exemplaria ma-
nu exarata exhibent: et *fornicatim*.
Nos ex conjectura, ut remur, haud
temeraria, caetera pro contra substi-
tuimus, Theophrastum ad verbum
secuti: ἀλλὰ μὲν γὰρ, etc. Nam con-
tra omnia inferiora pandari nec Pla-
nius certe dixerit, nec quid illud sit
demum, Oedipus ipse sane intelle-
xerit. HAEN.

Pandantur. Curvantur, ceduntque
ponderi. Plinius lib. XI, 40, de epi-
bus, Totaeque onustae remeunt sur-
cina pandatae. HAEN.

Fornicatim. Fornicis in morem sur-
sum versus curvatur. Plinius lib. IX,
cap. 40: Bucentes aeras sulcunt, pila-
tum intergerinis a solo fornicatis. Et
fornicatio Vitruvio nota et Senecae
vox est. HAEN.

Iuglans. Εὐχόχρη καρύνη. Castanes,
Theophr. Histor. lib. V, cap. 7, qui
illam sonitu se frangi pronuntiare qui-
dem scribit, sed non facile pandari,

trabes. Frangi se praenunciat strepitu: quod in Antandro accidit, quum e balneis territi sono profugerunt. Pinus, piceae, alni ad aquarum ductus in tubos cavantur. Obrutae terra plurimis durant annis. Eadem si non integantur, cito senescunt; mirum in modum fortiores, si humor extra quoque supersit.

LXXXII. Firmissima in rectum abies. Eadem valvarum repagulis, et ad quaecumque libent intestina opera aptissima, sive Graeco, sive Campano, sive Siculo fabricae artis genere spectabilis: ramentorum crinibus, pampinato semper orbe se volvens ad incitatos runcinarum raptus. Eadem et curribus maxime sociabilis glutino, in tantum, ut findatur ante, quam solida est.

quod ait Plinius. Daur. — *Ingland.* Non inglandem Theophr. sed castaneam dixit, de quibus iam scripsimus. En. P.

Strepitu. Creptu, *πάσ.* Theophr. Hist. lib. V, cap. 7. HARB.

In Antandro. Theophr. l.c. de castaneae materie, trabibusque, ut diximus, non inglandis. In MSS. in Andro. At Theophrast. ἐν Ἀντρέσπῳ. HARB.

LXXXII. *Firmissima ad tectum abies*, etc. Eo loco libri scribunt: *firmissima in rectum abies*, quae verissima lectio; firmissimam aut esse abietem in operibus, quum recta statuitur. *In rectum*, sic ὀρθόν. Et sciendum est *intestinum opus* propriè dici, quod ex ligno sit, sed elegantius fabrilis, et ea arte quam minutiariam nunc appellamus. Veteres quoque λεπτοργίαν dixere. Sequentià sic legitur: *Ad incitatos runcinarum actus.* Eadem et fabrica maxime sociabilis glutino. SALM. — *Firmissima in rectum.* Si recte statuitur. Ita Chiff. codex,

aliquae probatissimi. At libri omnes editi, *firmissima ad tectum*. Mihi certe sincere. Nam Theophr. Hist. lib. V, cap. 7, sicut validam esse dicit, quum recta statuitur, magis vero abietem: *ἰσχυρόν δὲ τὸ τῆς οὐχὸς, πλὴν τῆς ὀρθῆς ἢ δὲ ἰστέρας μάλιστα, ὡς αἰετὶς, ἐργον δὲ ἢ.*

Valvarum repagula. In MSS. omnibus, *valvarum repagula*: haud poenitenda lectio: videntur enim paginae valvarum appellari asces, quibus ipsae compinguntur, coagmentanturque, ac veluti compaginantur valvae. H.

Intestina. De his cap. 76. H.

Ramentorum. Ramenta, inquit, abietis, dum singuli runcinae ictus rapiunt, raduntque, ea tum convolvuntur in modum crinium, et in ochem, festas tortilis pampini, hoc est, claviculae vitilum. Runcina instrumentum est ferreum, quo ligna aspera lignarii fabri laevigant: *le robot*. Pampinum pro clavicula, capreoloque vitis accipi, monimus cap. 63. H.

LXXXIII. (χλσι.) Magna autem et glutini ratio, propter ea quae sectilibus laminis, ac in alio genere operiuntur. Stamineam in hoc usu probant venam, et vocant feruleam, argumento similitudinis, quo-

Et fundatur ante. Ante, inquit, sociata glutino materia, ea parte indetur, qua solida est, quam qua adglutinatur. Numquam enim dissociabitur, quod semel glutinatum sit: Οὐδέ γάρ τις ποτὶ πάγινός τι φέρει, ἢν καλλήδῃ. Theophr. Hist. lib. V, cap. 3. ΗΛΑΝ.

LXXXII. Magna autem et glutini ratio, etc. Sic legend. Magna mater et glutini ratio propter ea quae sectilibus laminis, ac in alio genere operiuntur staminea. In hoc usu improbant venam, et vocant festucam, quoniam lacunosae crispae in omni genere et glutinum abdicant. Quomodo et inter se, etc. Staminea igitur vocat, quae alio ligno intingebantur, quaeque vicem staminis sive statuminis praebent. Nam laminae superinductae subterminis instar obtigebant. Festuca vel festucea vena in ligno, discussus est tenuis et crispus, ad instar festucae lacunosus. Vel quod exempla illa festuca, lacunae in ligno remanent. SALM. pag. 417.

Sectilibus laminibus. Ενικαλλήματα vocat Theophr. lib. VI, cap. 4. DAL. — *Sectilibus laminis.* E pretiosiore maxime ligno: ut aeterni gratia, et cetero. Sectiles laminae a nostra appellantur vulgo des-placages: menseae, pavimenta, caeteraque, quae his operiuntur, ouvrages de marqueterie. H.

In alio genere. In alio genere ligni ac materiae: quoniam diversi generis ligna socianda sunt, et conglutinanda. Sed praeterea et sacramenta festudinum signati hoc loco a Plinio cum Dalecampio arbitramur. Vide c. 24.

HABO. — *De in alio.* Sic MSS. omnes et edit. princeps: nihil ergo mutandum in hoc optimorum librorum consensu: hoc putat Hieronimus asse esse certam grammaticorum opinionem, qui ac ante vocalem poni posse, negant. EN. P.

Stamineam, etc. Rectissimum. Stamineam venam materiam vocant matresse vicina. DAL. — *Stamineam in hoc usu.* In eo ligno quod cum altero sociandum est, staminea maxima vena deligitur; hoc est, rectissima, longissimaque, instar staminis. HABO.

Feruleam. Ob similitudinem caute feruleae: crispae nimirum vena, et in tenuis veluti scissa laticulus, ut sunt ferulae folia. quod in omni arborum genere evenit. Sic plantaginis lacunosa folia Philus appellat, lib. XXV, cap. 77. Ducta translatio a lacinis vestimentorum, quae caesuratum sectae et quasi divisa sunt. —

Feruleam. Secuti sumus summa fide vestigia codicum Reg. Coll. Th. Chiff. et vat. Dalecamp. in quibus feruleam, et lacunose legitur: quae vox totidem ductus et apices litterarum habet quot ista, lacunose: non, uti in editis fertiles; et lacunose crispae: s. In omni genere et glutinum abdicant quaedam, etc. s. aut uti Salm. in Solin. pag. 417, festuceum, quam secum ipse pugnat et probat maxime in hoc usu cupit, hoc est, in glutinatione, et glutinum simul abdicare. Sic enim interpungi iubet: In hoc usu probant venam, et vocant festuceam, quoniam lacunosae crispae

niam laciniöse crispa, in omni genere. Et glutinum abdicant quaedam, et inter se cum aliis insociabilia glutino, sicut robur: nec sese cohaerent, nisi similia natura, ut si quis lapidem lignumque coniungat. Cornum maxime audit sorbus, carpinus, buxus, postea tilia. Cuicumque operi facilia, flexilia omnia, quae lenta diximus; praeterque morus, et caprificus. Serrabilia ac sectilia, quae modice humida. Arida enim lentius serrae cedunt; viridia, praeter

in omni genere, et glutinum abdicant. Quaedam et inter se, etc. Nam omnibus libris vel ipso fatente, probent, constantissime legitur. Itaque nova coniectura mox paulo legi censet oportere: *In hoc aut probant: improbant venam*, etc. Denique de stamineb' venis, et de lacunoso crispato, et de festuca dicit, quae festucae videri possint: nec sibi ipsi satisfacit: nobis vero multo minus. HARD. — *Perulaeum* recipit Broterius, et Harduinum taxat qui *feruleum* scribere e MSS. maluit, ipso teste. Ed. P.

In omni genere. Et glutinum, etc. Pino et abieti quercus aequae non adglutinantur: altera enim (pinus) spissa, rara altera (abies) et altera (pinus) similior: altera (abies) minus similis. Simili vero natura esse oportet quae coalescere et compingi debent, non contraria, seu lignum et lapidem. Theophrast. DALHC. — *Laciniöse*, etc. Broterius e MSS. Reg. 4 totidem litteris, quoniam lacunosa et crispa glutinum abdicat. Ed. P.

Nisi similia. Οὐκ ὁμοιότης, inquit Theophrast. Hist. lib. III, cap. 8. HARD.

Vt si quis. Is sane frustra foret, et glutinum perderet, et operam. HARD.

Audit sorbus. Admittit, eique glu-

tini ope cohaeret, ac sociatur. Ita libri quoniam, etiam MSS. H. — *Audit*. Broterius odit, quod invenit in MS. Reg. 2 ex emendatione scriptum. Ed. P.

Cuicumque operi. Haec apud Theophrastum Hist. lib. V, cap. 7: Εὐκταπτα δὲ, ὡς πέν ἀπλῶς τινίσι, ἐπεὶ γλισχρὰ διαίρειν δὲ δοκίμῃ συνάμεινος καὶ ἐπικτός. HARD.

Lenta diximus. Cap. 77. HARD.

Serrabilia. Quae secari serris facile possunt. Sectilia, quae securi. Εὐκταπτα καὶ εὐσχιζα. In libris omnibus editis haecenus legebatur, *Durabilia ac suctilia*. Dulcecampius raponere mitebatur, *dolabilia*. In MSS. Reg. Colb. et alijs *furabilia*, legimus. At haud dubie *serrabilia* scripsit auctor: ut et Theophrast. Hist. lib. V, cap. 8: Εὐκταπτα δὲ καὶ εὐσχιζα τὰ ἐναιμότερα τῶν πλάκων ξηρῶν. HARD.

Arida enim lentius, etc. *Arida enim* (μαλόντα) cedunt ignavius, nec appressum occurrentique serrae sustinent, alia resistunt et fluctuant, serramque hebetant. Theophrast. Lego, *Arida enim lentius serris cedunt: viridia praeter robur, et buxum porphyraeum resistunt* (καὶ συμμάς Theophrast.) et committuntur. DALHC. — *Arida enim*. Arida, inquit, cedunt ignavius, nec appressum occurrentique

robur et buxum pertinacius resistunt, serrarumque dentes replent aequalitate inertī: qua de causa alterna inclinatione egerunt scobem. Obedientissima quocumque in opere fraxinus, eademque hastis corylo melior, cornu levior, sorbo lentior. Gallica vero, etiam ad currus flexibilis, vitem aemularetur ulmus, ni pondus esset in culpa.

LXXXIV. Facilis et fagus, quanquam fragilis et tenera. Eadem sectilibus laminis in tenui flexilis, capisque ac scriniis sola utilis. Secatur in laminas praetenuēs et ilex, colore quoque non ingrata: sed

serrae sustinent, τὰ μὲν γὰρ παύονται. Viridia resistunt et obliquantur, τὰ δὲ ἱστανται. Theophr. Hist. lib. V, c. 8. Et prius, c. 6: Σιδήρη δὲ ἵστανται τήνων μᾶλλον τὰ σκλερὰ τῶν μαλακῶν, etc. HARD.

Aequalitate inertī. Opus impediēte, ἀδύνατο. Theophrast. Inefficaci dentium occūso, quum eorum inaequales proiecturas aequavit scobis impacta. DAT. — *Aequalitate inertī.* Ita replent serrae dentes, et inaequales proiecturas sequant scobe impacta, et adhaerescēte, ut serram deinde ipsam inertem reddant, neque aptam ad secandum. HARD.

Alterna inclinatione. Serrae dentes alterna inclinatione permutant, ut scobis facilius egeratur: Διὸ καὶ παρὰλλήλων αἰσθάνονται τῶν ἐσόντων, ἵνα ἰσθύνται τὰ πρῶματα, Theophr. Hist. lib. V, cap. 8. HARD.

Eademque hastis. Vide quae diximus cap. 24. HARD.

Gallica vero etiam ad currus flexibilis. Vitem aemularetur ulmus, ni pondus esset in culpa. (Sic exhibent libb. ante Hard. editi.) Leg. petimulata dictionibus puto, Gallica vero ulmus etiam ad currus flexilis. Vitem

aemulatur, ni pondus esset in culpa. Quanquam quinque verba novissima aliena suspicor esse, non Plinii Porro meminisse oportet, Plinium sup. cap. 18, inter genera ulmorum, secundum genus fecisse gallicas ulmos: capite vero 11, ubi de fraxino disseruit, nullam gallicae fraxini mentionem fuisse habitam. PINT.

Ad currus flexibiles. Facile curvatur, flectiturque in rotas, ulmus gallica, de qua cap. 29, eaque ligni bonitate vitem aemularetur, ni ponderosior foret. HARD.

LXXXIV. Facilis et fagus, quanquam, etc. Legendum videtur taxus, non fagus, et mox paullo non sectilibus, sed plectilibus; seu plexilibus: sic enim magis explicatur intellectus verbi graeci παρὰλλήλων, hoc est, conglutinationes. Theodorus ut in Plinio invenit, sic in Theophrasto transulit sectilibus. Lege Theophrastum libro V, capite octavo. PINT.

In tenui. Modo tenues eae laminae fuerint, erunt eodem et flexiles. HARD.

Secatur in laminas praetenuēs et ilex. Flex commendatur ad axes et vehicula, quae aguntur unica tantum rota

maxime fida iis quae terantur, ut rotarum axibus: ad quos lentore fraxinus utilis, sicut duritia ilex, et utroque legitur ulmas. Sunt vero et parvi usus fabrilium ministeriorum insignes: ideoque proditum terebris, vaginas ex oleastro, buxo, ilice, ulmo, fraxino, utilissimas fieri. Ex iisdem malleos, maioresque e pinu et ilice. Est his autem maior ad firmitatem causa tempestivae caesurae, quam immaturae: quippe quum ex olea, durissimo ligno, cardines in foribus diutius immoti, plantae modo germinaverint. Cato vectes aquifolios, laureos, ulmeos fieri iubet. Hyginus manubria rusticis carpinea, iligna, cerrea. Quae in laminas secantur, quorumque operimento vestiatur alia materies, praecipua sunt citrum, terebinthus, aceris genera, buxum, palma, aquifolium, ilex, sambuci radix, populus. Dat et alnus, ut dictum est, tuber sectile, sicut citrum, acerque. Nec aliarum

(μυρορρόπος ἀμύξας), item iuga lyrarum et psalteriorum. Theophr. DALEC.

Ut rotarum axibus. Theophrast. l. c. Πρώτος δὲ πρὸς ἄλλους τε, καὶ μυρορρόπος ἀμύξας, etc. HARD.

Et utroque. Et ob utramque dotem, lentitiam nimirum, duritienique, ad rotarum axes, ulmus seligitur. HARD.

Sunt vero et parvi usus. Parva instrumenta in fabrilis arte, sed ea tamen insignia. HARD.

Ideoque proditum, etc. Malleolus et terebra ex oleastro optima sunt, quamvis et buxeis, ulmeis, fraxineisque utuntur. Malleos magnos ex pioea faciunt. Theophrast. Hist. lib. V, cap. 9. DAL. — *Terebris vaginas.* Terebra, instrumentum quo ligna perforantur: ut latere, ut vellequin. Vagina manubrium est, le manche, et la poignée. HARD.

Est his autem. Materiae illi summas praecior, quae sit tempestive caesa, quam illi quae immature. HARD.

Ex olea. Idem ibid. lib. V, cap. 10. DALEC.

Cato vectes aquifolios, laureos. Consideratur verbum, iligneos, ex ipso Catone, cap. XXVI: *Vectes iligneos, aquifolios, laureos, aut ulmeos facito, uti sicut parati.* PINT.

Aquifolium. Aquifolia ilex, de qua cap. 8. HARD.

Dat et alnus, ut dictum est, tuber sectile, sicut citrum acerque. Scribo permutatis verbis, *Dat et alnus tuber sectile sicut citrum acerque, ut dictum est:* Etenim relatum sicut est libro tertio dechina, capite quintodecimo, et lib. praesenti, capite trigesimo octavo. PINT.

Ut dictum est. Cap. 27. HARD.

Tuber sectile. In radice. DAL.

tubera in pretio. Media pars arborum crispior, et quo propior radici, minoribus magisque flexilibus maculis. Haec prima origo luxuriae, arborem alia integri, et viliores ligno pretiosiores cortice fieri: ut una arbor saepius veniret, excogitatae sunt et ligni bracteae. Nec satis: coepere tingi animalium cornua; dentes secari: lignumque ebore distingui, mox operiri. Placuit deinde materiam et in mari quaeri. Testudo in hoc secta; nuperque portentosis ingenijs principatu Neronis inventum, ut pigmentis perderet, se, plurisque veniret imitata lignum. Sic lectis pretia quaeruntur: sic terebinthum vinci iubent, sic citrum

Flexilibus, Flexuosis. HAN.

Haec prima origo luxuriae, etc. Legendum: Haec prima origo luxuriae, arborum ubi integri, et viliores ligni e pretiosiore cortice fieri, ut una arbor saepius veniret: excogitatae sunt et ligni bracteae. Nec satis, etc. Lecturum illae laminae etiam ex testudine aecta fieri solitae, quam et pingebant ligni colore. SALM.

Et ubi res ligna pretiosiores cortice fieri. Ob laminae superadditam pretiosiores haberi arbores. HAN.

Ut una arbor saepius veniret. Vi saepius una arbor venalia esset: primum quidem, priusquam secaretur in laminas: iterumque, quum seeta esset in eas laminas, bracteas. H.

Excogitatae sunt, etc. Ebor illud et cornu quo lignum operiebatur et distinguebatur, centro etiam inui solebat, et testroium fieri. Inde aurota foris ornamenta. VITRUV. SALM.

Dentes secari. Ebor. HAN.

Testudo in hoc secta. In his usus. HAN.

Nuperque portentosis, etc. Legend. Nuperque portentosis ingenijs princi-

pali Neronis inventum, ut pigmentis perderetur, imitata lignum. Subiicit: Sic lectis pretia quaeruntur, sic terebinthum vinci iubent, sic citrum pretiosius fieri, sic acer decipi. Testudo picta terebinthini ligni colore, terebinthum ipsam vincebat: eadem citri instar picta, factitium erat citrum, vero citri pretiosius: sic citrum pretiosius fiebat quam nascebatur. Acer autem decipi intelligendum de testudine, quae aceris colorum accipiebat per picturam, quaeque verus acer sic videbatur. Sequentia sic legendo: modo luxuria non sumat contenta ligno: iam lignum et e testudine facit: quod enim testudo in ligni figuram pingeretur, lignum e testudine faciebat luxuria. SALM.

Sic terebinthum vinci iubent. In Syria nigrum testudinis colore superari. DALLER. — Sic terebinthum. Sic terebinthum, inquit, vinci voluit, picta testudine terebinthini ligni colore: testudinem instar citri pictum, citro ipso fieri pretiosius: denique eandem aceris colore imbutam, pro acere vero ac nativo accipi. H.

pretiosius fieri, sic acer decipi. Modo luxuria non fuerat contenta ligno: iam lignum enim e testudine facit.

LXXXV. (XLIV.) Vita arborum quarundam immensa credi potest, si quis profunda mundi et saltus inaccessos cogitet. Verum ex his quas memoria hominum custodit, durant in Liternina Africani prioris manu satae olivae. Item myrtus eodem loco conspicuae magnitudinis. Subest specus, in quo manes eius custodire draco traditur. Romae vero lotos in Lucinae area, anno qui fuit sine magistratibus CCCLXXIX Urbis, aede condita, incertum ipsa quanto vetustior. Esse quidem vetustiore non est dubium, quum ab eo loco Lucina nominetur: haec nunc circiter annum

Iam lignum enim e testudine facit. Testudine picta in ligni similitudinem. Summa fide a poetas huius loci lectionem representamus, a nobis e codice Reg. 2 erutam, et Coll. In Reg. 4, iam lignum cuius e testudine. Corruptius ab interpolatoribus editum in libris vulgatis, omni trāndinem. Longe libentius tamen sic agnoscere, iam lignum etiam e testudine facit: ut instabilem luxuriae libidinem congrui intelligas, quae modo ligno contenta non fuerat, nunc vel in ipsa testudine lignum quaerit. Haec.

LXXXV. *Vita arborum quarundam immensa.* De arborum vita cf. Adanson (*Famil. des Plantes*, tom. I, pag. CCV. sqq.), qui fusius de eo argumento disserit, et Plinium etiam testem adducit. Ep. P.

Anno... CCCLXXIX. Quo nempe anno haec Plinius litteris consignabat, qui fuit Urbis, ut saepius adnotavimus, DCCCXXX, qui numerus annorum ex utraque illa summa ex-

sistit, si annum unicum exceperis: quamobrem is circiter caute adiecit. In libris porro ante nos editis detracta denarii nota legebatur modo CCCLXXIX. Ut et in MSS. Reg. 4763 et 4972; in Vaticano autem, aliisque CCCLXXIX, errore minime obscuro, vel duplici exaspate. Nam et utraque summa indicat hand dubie Plinius annos Urbis conditae, ad illud usque tempus quo haec commentabatur: et annum CCCLXXIX non sine magistratibus fuisse. Chronologi omnes consentiant, ac sub tribunis militum consulari potestate: quum idem perhibeant annum CCCLXXIX ἀναρχίαν illam quinque annorum coepisse: quod altercatione orta patricios inter et plebeios, ob legem latam a tribunis plebis anno antiore, de plebeio altero creando consule, patribusque acerrime obstantibus, nullum curulem magistratum pusi sunt fieri tribuni. Haec.

Lucina nominatur. Lucina, sive Lucetia, Iuno aliis dicitur. Tibullo

cocti habet. Antiquior illa est; sed incerta eius aetas, quae capillata dicitur, quoniam Vestalium virginum capillus ad eam deferitur.

Natalis, Graecia γενεαίς, vel γενεαίῳ, alia Diana, quae et Εἰλεθῦνα, ὠκυτόκος, μογυστόκος, προθυαία; utraque sic nominata, vel a loco, ut auctor putavit, vel a luce, quam recens natis praebet, et quoniam partum, qui adhuc utero gestantur, menses regit. Catullus, Carm. xxiv, vs. 14: *Tu Lucina dolentibus Iuno dicta puerperis.* Ovid. Pastor. lib. II, vs. 449 et seqq. *Gratia Lucinae: dedit haec tibi nomina lucus, Ant quia principium tu, Dea, lucis habet.* Parcae, precor; gravidis, facilis Lucina; puellis; Maturumque utero molliter effert omni. Idem Met. IX, 283: *Præpositam timidis partentibus Ilithyiam.* Theocr. in Daphnide: χαλκὸν βέλος Εἰλεθῦνας. Orpheus in hymnis. Αρτεμὶς Εἰλεθῦνα καὶ ἡ στυγὴ προθυαία. Fabulosa multa de Εἰλεθῦῃ vide apud Pausaniam in Arcadicis. Lilius Gyraldus. Αὐτοῦργον etiam quidam vocaverunt, ἐπὶ λόοις τῷ ἐπαγγεμένον τῶν κήλων. Rhodig. I. XXVIII, cap. 24. Dicitur et Marcellino ἐρεο-λογεῖν, παρὰ τὸ ἔρεον, τοῦτ' ἔστιν, ὀρεῖσθαι τὸν λοχίαν. Hadr. lun. I. IV, cap. 23. *Plaut. in Trucul. Date mihi huc stactem, atque ignem in aram, ut Venerer Lucinam deam.* Et paulo post: *fer. huc verbenam mihi, thui, et bellaria: Dato aquam manibus.* DALZG.

Haec nunc. Aedes Lucinae. H. Antiquior illa. Arbor scilicet, cuiuscumque illa generis fuit. Festus: *Capillatam, vel Capillarem arborem dicebant, in qua capillum totum suspendebant.* HAD.

Quoniam Vestalium, etc. Apud

PLIN. N. H. Tom. V

Polyaenum Theleus crines anteriores capitis radit, quos Dīs sacros dicit; non quod sit Phylaschus, ne vetusto more παρίχου ἐκ τῶν τριχῶν πολεῖται. Apud Suet. in Nerone cap. xlv. Nero gymnico, quod in septis edebat, inter buthysiae apparatus barbam primam posuit conditam in auream pyxidem, et pretiosissimis margaritis adornatam Capitolio consecravit. Apud Petronium in Satyra, Trimalcionis barba pyxide aurea non pusilla condita fuit, in armario porticus, intra aediculam, cum lilibus, et Veneris marmoreo signo. Festus in voce *capillata*. Tondebantur ergo et Vestales, quum in aedem id collegium receptae a pontifice certo carminae sacrarentur, ac Dīs vocerentur. Nec absimilis fuit Graecorum consuetudo, primum iuvenem coronam demendi, quae vel Deo, vel flumini cuiquam offerretur. Homero Iliad. V de Achil. Ἰλῆς δ' ἀνδρὸς περὶς, ἐκνήθ' ἀπασσάρου χαλκῆν, τὴν βα Σπερχυῶ ποταμῷ τρέψι τληθῆσαν. Varro apud Non. *Itaque Ambrosiae primum capillum puilem demptum, item cirros ad Apollineum ponere solent.* Victorius lib. VI, c. 23. Alia quidem causa est, cur apud Europaeam Mors, non quod Servius putat, Mercurius, sorum quibus fatalis advenit dies, crineque, veluti Dīs Manibus sacrum, hasta libat: θαν. Ἰσχύω δ' ἐν αὐτῇ, ὡς κατὰ ἔωπαί ἔρη. Ἰσχύς γὰρ οὗτος τῶν κατὰ χθονός θεῶν, Οὐρανὸς δ' ἔχχας χρεῖος ἀγνίστη τρέψα. Ad quod alludit Virg. Aen. IV, 696 sqq. *Nam, quia nec futo, merita nec morte peribat...*

R r

LXXXVI. Verum altera lotos in Vulcanali, quod Romulus constituit ex victoria de decumis, aequaeva Vrbi intelligitur, ut auctor est Masurius. Radicēs eius in forum usque Caesaris per stationes municipiorum penetrant. Fuit cum ea cupressus aequalis; circa suprema Neronis principis prolapsa atque neglecta.

LXXXVII. Vetustior autem Vrbe in Vaticano ilex,

Nondum illi flavum Proserpinae verticis arcem Abstererat, Stygiæque caput danuvierat Oreo. Mureb in Var. cap. 16°, de Vestalium religione ap institutis, honore, dignatione; multis Alex. ab Alex. lib. V, esp. 12. Vide et eundem lib. V, cap. 18. Vi Flamines Diales inaugurabantur, sic capiebantur Vestales; virginitas a populo viginti lectis, Pontificis arbitratur, ac sortitione ex eo numero in concione facta, ut cuius virginis ducta esset, Pontifex eam caperet; eaque Vestae sacer. Gellius lib. II, esp. 12. Roeverdus cap. 17 Variorum. DAL. — *Vestilium ... capillu.* Tondebantur eae, priusquam in collegium receptae certo carmine a Pontifice Deo munciparentur et sacrorentur. Sic apud Christianos capillorum positio in viris feminisque Deo dicatis; symbolum servitutis est, qua se Numini, inquit servorum, mancipant; unde *Servi Dei* nuncupantur: quod erant olim servi tonsi. Vide Du Cange in Glossar. verbo. *Capilli.* Tonsos deinde crines prius illi vel Apollini Delio, vel alteri Numini consecrabant, vel suspendebant ex arbore. H.

LXXXVI. *In Vulcanali.* P. Victor in descriptione urbis Romae, regione quarta: *Arca Vulcani, cum Vulcanali, ubi lotos a Romulo sata, in qua arca sanguine per biduum pluit. Vul-*

canal sedicula fuit Vulcano sacra. HARR.

De decumis. De parte spoliis et praedae decimis. HARR.

Per stationes. Stationes, loca in quibus egeris tempore coeunt et consistunt homines. In foro Romano variae fuerunt; Senaculum, statio, in qua; auctore Valerio, cap. 12, senatores assiduam stationem peragebant, ut citati in curiam venirent: statio municipum: statio iuvenum, qui quum patres in curiam deduxissent, quod ait Valer. cap. citato, valvis affixi expectabant, donec officio reducendi fungerentur. Roev. lib. IV, cap. 7 Varior. DAL. — *Per stationes.* Stationes Municipiorum inter Forum Augusti, a P. Victore statuuntur, in descript. urbis Romae, regione octava. Locus videtur fuisse publicus, in quo post negotia sives convenerent, confabulandi gratis. Iuvenalis Sat. XI, v. 4: *Omnis Convectus, thermas, stationes, omne theatrum;* etc. Plinius Iunior, lib. I, epist. 13: *Plerique in stationibus sedent, tempusque audientis fabulis conterunt.* HARR.

Fuit cum ea cupressus. Eam quam Vesponiani aevō resurrexisse sponte, auctor est Tacitus, Hist. lib. II, pag. 33? HARR.

LXXXVII. *Vetustior autem vrbe,* etc., Pausanias saeculo, quod is scri-

in qua titulus aereis litteris Etruscis, religione arborem iam tum dignam fuisse significat. Tiburtes quoque originem multo ante urbem Romam habent. Apud eos exstant ilices tres, etiam Tiburto conditore eorum vetustiores, apud quas inauguratus traditur. Fuisse autem eum tradunt filium Amphiarai, qui apud Thebas obierit una aetate ante Iliacam bellum.

LXXXVIII. Sunt auctores et Delphicam platanum Agamemnonis manu satam: et alteram in Caphyis Arcadiae lucco. Sunt hodie ex adverso Iliensium urbis, iuxta Hellespontum, in Protesilai sepulcro arbores, quae omnibus aëvis, quum in tantum accrevere,

bit in Arcadida, arbores vetustissimae fuerunt: vitæ Samia ad Iungula sedem; olea, in arce Athenia; Deli palma; quercus Dodonaea, et platanus Menelai, hic memorata, quam iuxta fontem Caphyis vicinam, Menelaus ad Troianum bellum iturus aëvit. DAL.

Tiburto conditore. Miro, Aen. VII, vs. 670: *Tum gemini fratres Tiburtia moenia linquunt, Fratris Tiburti dictam cognomine gentem.* HARD. — *Vetustiores.* Adamsonius in opere sup. cit. (*Familles des Plantes*, tom. I, pag. cccxiii) plures arborum species citat, quae quatuor et amplius annorum millibus aut diutius aëvit, aut, si nullus casum praematurum afferat exitum, duraturae sint. Ed. P.

Amphiarai. Qui primus somniorum interpret fuit. Ad eius oraculum qui pergebant, aëro illi, et aliis diis, quorum nomina in ara sculpta fuerunt, peracto lustrati, arietis pelle substrata obdormiscentes, somnia captabant, quo modo ait Virgilius: *Pellibus inculcat atratis, somniaque petivit.* Rhodig. cap. 44. DAL.

Una aetate. Annis 37. Vide Clem. Alex. Strom. lib. I. Aëtas et de annis triginta dicitur, auctore Servio in Georg. III. Et saeculum Druidis olim, teste Plinio inferius, cap. 95. H.

LXXXVIII. *Sunt auctores.* Theophrast. Histor. Plant. lib. IV, c. 44: *Τίτεις δὲ παρὶ καὶ τὴν ἐν Δελφοῖς πλάτανον Ἀγαμέμνονα φησὶν ἔσθαι, καὶ τὴν ἐν Καφύαις τῆς Ἀρκადίας.* H.

Sunt hodie ex adverso, etc. Legend. *Sunt hodie ex adverso Iliensium urbis, iuxta Hellespontum, in Protesilai sepulcro arbores, quae omnibus ex eo aëvis, quum in tantum accrevere ut Iliam aspiciant, inarejeant, rursusque adolescant.* SALM.

In Protesilai sepulcro. De huius delubri diis lib. IV, cap. 48. Marum arborum meminit Philostratus, in Heroic. pag. 614. HARD.

Quae omnibus. Lege cum Salmonio: *quae omnibus ex eo aëvis cum, etc.* Omnibus aëvis, manifeste hic dicitur pro omni tempore; et pro toto illo spatio quod a Protesilao usque ad suum saeculum effluxit. Neque totae interibant arbores, sed sal-

ut Ilium adspiciant, inarescunt, rursusque adolescent. Iuxta urbem autem quercus, in Ili tumulo tunc satæ dicuntur, quum cepit Ilium vocari.

LXXXIX. Argis olea etiamnum durare dicitur, ad quam Io in vaccam mutatam Argus alligaverit. In Ponto circa Heracleam aræ sunt Iovis Stratii cognomine: ibi quercus duæ ab Hercule satæ. In eodem tractu portus Amyci est Bebryce rege interfecto clarus. Eius tumulus a supremo die lauro tegitur, quam insanam vocant: quoniam si quid ex ea decerptum inferatur navibus, iurgia fiant, donec abiciatur. Regionem Aulocrenen diximus, per quam ab Apamia in Phrygiam itur: ibi platanus ostenditur, ex qua penderit Marsyas victus ab Apolline, quæ iam tum magnitudine electa est. Nec non palma Deli ab eius-

tem folia. Vide Vossium in Melam, pag. 128. — *Quæ omnibus ævis.* Ita roscipimus, ex Colb. 3. Ita Vossius in suis libris scribi asseverat, Obs. in Melam (vid. supra). II.

Ævis. Εἰρησίων locus in quo ἔφηροι ἐκέρχοντο: ἐφέβοι palæstra. In Ili Proteύλει aedificiis multas eiusmodi fuisse arbores consiliis probabile; quæ, ut inquit auctor, orescebant, et rursus adolescent. DALL.

Ili tumulo. Ilium Troia filium fuisse docet Homerus in Iliad. V. Quæ Plinio quercus, ea Theophrasto, hoc ipsum referenti Hist. lib. IV, c. 11, ἐχρύς dicitur, ut ante monuimus, cap. 6. HARD.

LXXXIX. *Iovis Stratii.* Iovem Stratium, hoc est, militarem, Veteribus coli solitum, auctor est Iulius Pollux. HEYM. BARNARD. — *Iovis Stratii.* Διὸς Στρατιῶν meminit Herodot. in Terpsich. lib. V, cap. 33, Iovis Militaris. HARD.

Portus Amyci. De eo diximus lib. V, cap. 43. HARD.

Aulocrenen diximus. Lib. V, c. 29. HARD.

Ibi platanus ostenditur, ex qua penderit Marsyas victus ab Apolline. Lægo non platanus, sed pinus: nam e pinu suspensum ab Apolline Marsyam auctor est præter cæteros Archias poeta graecus epigrammaton sect. III. PINT. — *Ibi platanus.* Hyginus fab. 165: Apollo victum Marsyam ad arborem religatum, Scythæ tradidit, qui eum membratim separavit. Non platanum eam, sed pinum fuisse Archias ait in Anthol. lib. III, cap. 8, Epigr. ἐκλασας πίττος. Nicand. quoque in Aleph. pag. 151, et Philostr. in Icon. HARD.

Nec non palma Deli. Cætero de Legg. 1: Nisi forte Athenas tunc sempernam in arce oleam tenere poterunt: aut quam Homericus Ulysses Deli se proceram et teneram palmam vidisse dixit, hodie monstrat eam-

dem Dei aetate conspicitur. Olympiae oleaster, ex quo primus Hercules coronatus est, et nunc custoditur religiose. Athenis quoque olea durare traditur in certamine edita a Minerva.

XC. E diverso brevissima vita est Punicis, fico, malis: et ex his, praecocibus brevior quam serotinis, dulcibus quam acutis: et dulciori in Punicis. Item in vitibus, praecipueque fertilioribus. Graecinus auctor est, sexagenis annis durasse vites. Videntur et aqua-

dem, etc. Locus Homeri est *Odys.* 2, v. 163. Vide et Aelian. *Var. Hist.* lib. V, cap. 4; et Theophr. *Hist.* lib. IV, cap. 14, etc. *HARD.*

Olympiae oleaster. Aristoph. *espē* *θαυμάζε. ἀνθρώπων.* Interpres Aristoph. in Plato, in voce *καλλιστέφανος.* Theophr. *Hist.* lib. IV, cap. 15. *DAL.*

Athena. Cicero l. c. Herod. *Vra.* lib. VIII, pag. 480. *HARD.*

In certamine, etc. Fabulantur Graeci de Athenarum principatu cum Neptuno Minervam certasse. Idem Iupiter sic diremit: ut is potiretur loco, qui de civibus optime mereretur. Urbem portu ac navalibus Neptenus instruxit; Minerva oleam in arce edidit: ea, re vicisse Palladem pronuntiatum est. Auctor. *Geopon.* lib. IX, cap. 4, pag. 248 et 249: *H.* — *Minerva.* Menere in saliarum carmine, monerare, monere: unde minisci, comminisci. Hinc Minerva sapientiae Dea, quae bene monet. *DAL.*

XC. *E diverso.* Haec apud Theophr. lib. IV, cap. 14. De Punicis etiam Martialis subscribit, lib. I, ep. 44: *Aut imitata breves Punica mala rosas.* Breves dicit, quia brevis aevi inter flores, ut *Punica mala* inter arboris. *ED. P.*

Brevissima vita est. Theophrastus lib. VI, cap. 13: *Vixit praedictae aliquot complures longo tempore. Brevis profecto patula, ficus, malus, praecipue verna et dulcis minus quam acida, ut inter punicas quae nucleo carent inferiori.* Ex quibus Theophrasti verbis apparet legendum hic esse non acutis, sed acidis. Neque enim acutum opponitur dulci: immo fieri potest ut aliquid simul sit et dulce, et acutum, ut de melle supra Plinius lib. II, cap. 15, retulit, et Dioscorides lib. II. Neque dilator flego cum Hermolao, ex cuius castigatione quis sensus elici possit non video; sed licet dura nimis castigatione, *apyrenis*; hoc est, sine nucleo. *PXY.*

Et ex his. Ex malorum genere. *HARD.*

Et dulciori in Punicis. Sensus est: Quo dulciora poma, eo minus vivacem esse arborem. *Galen.* — *Et dulciori.* In Punicorum genere, dulcius, quae et *apyrina* dicuntur, ex arbore gignuntur minus vivace. De Punicis *apyrinis*, lib. XIII, cap. 34 Theophr. l. c. *ἀπύρην τῶν ποῦν ἢ ἀπύρην.* *HARD.*

Item in vitibus. Theophr. loc. cit. *HARD.*

Videntur et aquaticae. Ut salix,

ticae celerius interire. Senescunt quidem velociter, sed e radicibus repullulant laurus, et mali, et Punicae, Firmissimae ergo ad vivendum oleae, ut quas durare annis cc inter auctores conveniat.

XCI. Est in suburbano Tusculani agri colle, qui Corne appellatur, lucus antiqua religione Dianae saccratus a Latio, velut arte tonsili coma fagei nemoris. In hoc arborem eximiam aetate nostra adamavit Passienus Crispus bis consul, orator; Agrippinae matrimonio et Nerone privigno clarior postea; osculari complectique eam solitus, modo cubare sub ea, vinumque illi affundere. Vicina luco est ilex, et ipsa nobili, xxxiv pedum ambitu caudicis, x arbores mittens singulas magnitudinis visendae, silvamque sola facit.

XCII. Edera necari arbores certum est. Simile quiddam et in visco: tametsi tardiozem earum iniuriam arbitrantur; namque et hoc praeter fructus agnoscimus.

populus, sambucus. Theophr. f. e. et de Causis, lib. II, cap. 15, pag. 249: Et animalium quoque aquaticis, quam terrestribus, vitae brevius spatium est. HARD.

Senescunt quidem. Theophr. Hist. lib. IV, cap. 14. HARD.

Sed e radicibus repullulant laurus, et mali, et puniceae. Lego e lateribus, non e radicibus, ex Theophrasto, lib. IV, cap. 13: Quaedam senescunt quidem, putrescentque velocius, sed ex iisdem rursus lateribus suis germinant, ut laurus, mali, puniceae. PIST. — Sed e radicibus. Theophrast. παραβλάττω; emittit germina: adnata e latere interdum filii e radice non raro. HARD.

Firmissimae ergo ad vivendum oleae. Theophrast. Hist. lib. IV, cap. 15. DALE.

XCI. Qui Corne. Ita Reg. 2, alilique, et edili. HARD.

A Latio. Ita libel omnes. An a Latino? An a communi Latio? H.

Passienus Crispus. De eo Seneca Nat. Quaest. IV, in praef. p. 883: Crispus Passienus, quo ego cognovi nihil subtilius in omnibus rebus, etc. Passieni oratoris dictum in Caium Principem, Tacitus refert Annal. lib. VI, pag. 140. Ex Suetonio in Nerone, cap. vi, apparet, Claudii temporibus oblitae. HARD.

XCII. Edera necari. Id prolix Theophr. docet de Caus. lib. II, cap. 25, pag. 25. Vide quae diximus cap. 62. HARD.

Earum iniuriam. Ederae et visci. Visum, le guy de chêne. H.

Praeter fructus. Praeter gollum, glandesque. HARD.

tur non in novissimis mirabile. Quaedam enim in terra gigni non possunt, et in arboribus nascuntur; namque quum suam sedem non habeant, in aliena vivunt, sicut viscum. Est et in Syria herba quae vocatur cadytas, non tantum arboribus, sed ipsis etiam spinis circumvolvens sese: item circa Tempe Thessalica, quae polypodium vocatur, et quae dolichos, ac serpyllum. Oleastro quoque deputato quod gignatur,

Agnosceatur non in novissimis, etc. Vide supra cap. 30 huius libri. Dal.

Quaedam enim. Haec deinceps totidem verbis Theophr. de Caus. lib. II, cap. 23, pag. 259. H.

Namque quum suam, etc. Theophr. de Caus. lib. II, cap. 23. Dal.

Est in Syria. Theophr. l. c. Et δὲ τὸ Συριακὸν βοτάνιον, ὃ καλεῖται καὶ ἄδύτας, καὶ ἀδύρας, καὶ ἀδύρας, καὶ ἀδύρας, καὶ ἀδύρας, καὶ ἀδύρας. H.

Circumvolvens sese. Lego: *Circumvolvens se: item circa Tempe Thessalica.* Innascitur aliis et quae polypodium vocatur, etc. Parum distincte hinc Plinius. Polypodium quidem aliis plantis innascitur: dolichos vero et serpyllum nobis innascitur, sed scandendo: his invehuntur, quae pro adminiculo sunt. Darz. — *Cadytas, etc.* *Cadyta filiformis* (*Enneand. monogyna*. gen. 994. Pers.: *Plant. inart. sed. Juss.*) sine dubio τὸ Συριακὸν βοτάνιον est, quod cadytas Theophr. appellat (de Caus. II, 23). Miram eam vocat auctor graecus et parafoxam, qualem Forskaleus (*Flor. Aegyptiac. Arab. pag. 84*), *Volucellae aphyllae* nomine, in Arabia inventam describit. Est P.

Item circa. Theophr. l. c. Καὶ τὸ πολυπόδιον ἐκ τῶν ἀδύρας, quibusdam innascitur arboribus. Aliunde Plinius haec mutatas est, ubi legisse videtur, ἐκ τῶν ἀδύρας. Vocant

autem Graeci, Hesychius, caeterique, Tempe, Τέμπε, τὰ ἀδύρας καὶ γαρία. Nec porro Theophrastus, aut Plinius, de polypodio, dolicho, serpyllaque tractant eo loci, quod aliis ea plantis innascitur: ut viscum: sed quod ea vitam non habent, nisi aliis circumvolvant sese, hisque cum adminiculo innituntur, ut edras: τὰ δὲ γὰρ, καὶ πρὸς ἑτέροις δένδρεσι, etc. Polypodium pingit Dodonaeum. Pempt. III, lib. V, pag. 464. Latini Filiculam vocant: Gull. *Polypodi. Adlyxos* idem qui phascolus: Gull. *ferocelle, jova, de mar.* Ab eodem Dodonaeo pingitur, Pempt. IV, lib. II, cap. 6, pag. 500. Vide *quae dicturi sumus* lib. XVIII, cap. 35. De serpyllo dicemus lib. XX, cap. 90. Haen. — *Polypodium vulgare* (*Cryptogami Linn. Filic. Juss.*), nobis, ut Vetrabius, satis notum. Adlyxos Gesecorum (*Phascelus vulgaris, Diatelp. decand. gam. 4704*, Pers. *Leguminos. Juss.*) habitat sponte in ludis orientali; nunc vulgo colitur. Iam tum in India forte cum Alexandri militibus allatos, fuisse phascolos, patet ex descriptione Theophrasti, Hist. VIII, 3, et ex loco Galeni (de Facult. af. I, pag. 347), ubi a Diosc. idem Caryatio, Theophrasto tempore sequenti, descriptos fuisse refert. Est P.

Oleastro, quoque deputato. Lego: *Oleastro quoque deputato, quod gi-*

vocant phaunos. Quod vero in spina fullonia hippophaeston, capitulis inanibus, foliis parvis, radice alba, cuius succus ad detractioes in comitali morbo utilissimus habetur.

XCIII. Visci tria genera. Namque in abiete ac lalice stelin dicit Euboea nasci, hyphear Arcadia. Viscum autem in quercu, robore, pruno silvestri, terebintho, nec aliis arboribus adnasci, plerique. Copiosissimum in quercu, quod dryos hyphear vo-

gnatur, vocant phaunos, id est, φαυ-
λινός δάϊας. SALM.

Vocant phaunos. Ita libri omnes: neque eos audio, qui ut Plinium erroneo insinuant, Theophrastum ipsum corrumpunt: apud quem Hist. lib. II, cap. 3, non φέρει θάλας, sed φέρει γουλλίας, hoc est, olivas, scriptum olim fuisse volunt, insigni fraude. Nam quum sint haec graeci scriptoris verba: Ο γάρ ἐν τῷ κοίτῳ φασι συμβαίνειν, ὡς αὖ περι-
κρίτης τὴν θάλας, ἡ δὲ ὅλως μεταγυ-
ταυθῇ, φέρει θάλας quis non intelli-
git, similitudine vocum θάλας et θα-
λάς lusisse eum? Quid porro hoc loco
valeat vox ea θάλας, tam incomper-
tum est, quam quid latina phaunos.
HARD.

Hippophaeston. Oscitanter Plinius hippophaeston recenset inter plantas, quas aliis subaënae vivunt. Nam hu-
milis herba est, humi strata, ut et
serpyllum, non tamen in vicina scan-
dens dolichi modo. DALLÉ. — Hip-
pophaeston. Aequo caeteros scriptores,
hippophaeston ipsa spina fullonia est,
non aliquid ei adnatum, ut dicemus
lib. XXVII, cap. 66, ubi haec ite-
rum repetuntur H. — Dioscoridi est
Cnicus stellatus Wild. SRAVEN.

Detractiones in comitali morbo. Ad
deiciendos alve pravae humores, H.

XCIII. Visci tria. Theophr. Hist.
lib. IV, cap. 15. Visci fructuosi ieo-
nem vide apud Dodon pag. 814.
HARD. — Viscum album (Diatro te-
trand. gen. 2204, Pers. Caprifol.
Juss.). Habitat in variis arboribus
Eo. P.

Stelin. Stelin Euboensium vox est,
Hyphear Arcadium, viscum commu-
nis. Alii Stelin et Hyphear nasci vo-
lunt in pino et abiete, viscum in
quercu, terebintho, et aliis multis.
Theophrast. DALLÉ. — Stelin. Theo-
phr. de Caus. lib. III, cap. 16: Η
ἔξια, καὶ ἡ στελὶς, καὶ τὸ ὕπερ ὧν
τὴν μὲν στελὶν καλοῦσιν Εὐβοεῖς, τὸ
δ' ὕπερ Ἀρκάδες. ἡ δὲ ἔξια κοινὴ πᾶ-
σιν. Τὸ γὰρ ὕπερ ἐν ταῖς ἑλάνταις καὶ
πύκναις γίνεσθαι, καὶ ἡ στελὶς. ἡ δ'
ἔξια, καὶ ἐν δρύϊ, καὶ ἐν περρύνῳ,
καὶ ἐν ἑτέροις κλίμασιν. En russum
πύκνη larix. H.

Hyphear Arcadia. Vide quod ad-
notatum est ad cap. 30 huius lib.
DALLÉ.

Pruno silvestri. In MSS. primo,
Mullem piro silvestri, in qua frequen-
tius, quam in alia quavis arbore vi-
scum reperitur in pruno autem sil-
vestri, qui observari, nondum scio.
HARD.

In quercu, quod dryos hyphear.
MSS. omnes, adhyphear vocant. Nus-

cant. In omni arbore, excepta ilice et quercu, differentiam facit odor virusque, et folium non iucundi odoris utroque visci amaro et lento. Hyphear ad saginanda pecora utilius. Vitia modo purgat primo; dein pinguefacit, quae suffecere purgationi. Quibus sit aliqua tabes intus, negant durare. Ea medendi ratio, aestatis quadragenis diebus. Adiciunt discrimen; visco in his quae folia amittant, et ipsi decidere: contra iuhaerere nato in aeterna fronde. Omnino autem satum nullo modo nascitur, nec nisi per alvum avium redditum; maxime pulumbis ac turdis. Haec est natura, ut nisi maturatum in ventre avium, non proveniat. Altitudo eius non excedit cubitalem, semper frutescenti ac viridis. Mas fertilis, femina sterilis: aliquando non fert.

XCIV. Viscum confit ex acinis, qui colliguntur messium tempore immaturi; nam si accessere imbres, amplitudine quidem augentur, visco vero mar-

equam Plinio *ὄπυς* quercus est, sed robor. HAARD.

Differentiam facit. A visco differt atelis et hyphear, et grani odore, et folii: habet enim utrumque, granum, foliumque, in visco, amaritudinem, et lentorem: solet utrumque in gemino illo grano, quod viscum imitatur. HAARD.

Ad saginanda pecora utilius. Theophrast. *πρὸς τὸ Χυλιδίον*. DAT.

Quae suffecere. Pinguefacit ea animalia, quibus suffecere vires ad eam purgationem ferendam. Nam multa est ea letalis, nempe lis qui tabe intus laborat aliqua. HAARD.

Nec nisi per alvum. Ovis, hoc est, columba silvestris, vel ut alii interpretantur, turdus, si devorato visci semine in arbore aliqua saturi-

talem egerit, viscum aliut enascl. Alder. lib. IX, pag. 394. Vide Erasm. Chil. I, Cenſ. 4, Adag. 55; *Turdus ipse sibi malum cecat.* At multa tamen in regionibus turdi non sunt, in quibus visci copia est. H.

XCIV. *Viscum confit.* Glutinum nempe quod ad aucupium pertinet: *la glu.* Id est ex visci iam laudati acinis sive granis: *des grains de guy.* Iti etiam Diosc. III, 103. H. — Nunc facilius copiosiusque monstratibus conficit viscum cortex supra iam memoratae arboris, *Ilci* nempe *Aquifolius*, quam vulgo dicunt *le houx*. H. P.

Visco vero. Visco vero faciendo sunt minima utiles. Nec tanta copia viscum reddunt, nec tam eximia bonitate. HAARD.

cescunt. Siccantur deinde, et aridi tunduntur, ac conditi in aqua putrescunt duodenis fere diebus: unumque hoc rerum putrescendo gratiam invenit: inde in profluente, rursus malleo tusi, amissis corticibus interiore carne lentescunt. Hoc est viscum pennis ayium tactu ligandis, oleo subactum, quum libeat insidias moliri.

XCV. Non est omittenda in ea re et Galliarum admiratio. Nihil habent Druides (ita suos appellant magos) visco, et arbore, in qua gignatur, si modo sit robur, sacratius. Iam per se roborum eligunt lucos, nec ulla sacra sine ea fronde conficiunt, ut inde appellati quoque interpretatione graeca possint Druides videri. Enimvero quidquid adnascatur illis, e caelo missum putant, signumque esse electae ab ipso Deo arboris. Est autem id rerum admodum inventu, et repertum magna religione petitur: et ante omnia sexta luna, quae principia mensium annorum

Ac conditi in aqua putrescunt. Legendum reor, cocti in aqua, non conditi. Dioscorid. lib. III: Tunditur autem fructus is, quum cavatur, post haec in aqua decoquitur. PIER.

Inde. Deinde in aqua profluente iterum malleo contusi, abiectis corticibus, remanet interior caro, quae lentescit, dum tractatur. HAN.

Viscum. Scilicet Plutus in Barchidibus: Viscus acrius vestra est blanditia: nempe ad me capiendum illecebra, laqueus, tendicula, insidiae. Idem scriptor eadem comedia: Tactus meus vehementer visco, cor stimulo foditur. DAT.

XCV. *Druides. De Bardis, Druidis, et in universum Gallorum moribus, vide plurima apud Rhod. lib. XVIII, cap. 21, praesertim ex Strabone. DALEC.*

Druides. A graeca dictione δρῦς, quae robur significat, vel, ut alii, malunt, a Celtica Drud, quae fortlem, strenuum ac fidelem sonat: quod quidem etymon Eucherius noster probat in Belgio Rom. V, 4, § 14. De his multa Caesar B. G. VI. Dii estant post inductam Christi religionem invaluisse in Gallia, Italia, Germania, Africa, aliisque locis, arborum lucorumque cultum, multis proditum est testimonis, quae vide apud du Cange, in Gloss. v. Arbor. HAN.

Mensium annorumque. Ergo annia illi mere lunaribus utebantur, ut hic aperte quidem Plinius docet. Sed quod hic obiter adnotandum est, mirum profecto, nullum apud Romanos, Graecosve, vel hos etiam Druidas, hebdomadarum usum fuisse. Cycles

que hic facit, et saeculi et post tricésimum annum,

scilicet septem dierum. Deum ipsummet habet auctorem: sed Abrahae temporibus neglectus ab hominibus, quia essent in idolatriam omnes fere prolapsi. Soli hunc servavit Abrahæ domus et mox solis Abrahæ posteris est cognitus. Vnde populo Israelitico dicitur, veluti non novo dato, sed vetere renovato mandato, quod sibi erat in desuetudinem apud cæteras gentes: *memorato tu ut diem sabbati sanctifices*, quomodo facit. Nō, subsequenter proxime filii eius ac nepotes, Exod. XX, 8. Nullum diei septimi in orhem sedecimtis vestigium est apud Plinium: id quod certissimo argumento est, apud eos qui Plinium norunt, et scripta eius perlegerunt, non fuisse hunc cyclum Romanis cognitum. Quid quod nec Livius, Tacitusve in historiis, nec in Fastis Ovidius, nec e profanis scriptoribus alii, quod quidem nunc sciam, appellant diem solis aut Iovis, aut Lunæ, aut Martis, aut Mercurii, aut Veneris, aut Saturni: tàmetsi Philaster in Catalogo hæresium auctorem harum appellationum Hermen facit? Illud quidem Horatii, II, Sat. III, vers. 288, ubi mater ursus pro salute pueri inducitur: *Iuppiter, ingentes qui das artumque dolores, mater vit pueri menses iam quinque cubantis: Frigida si puerum quartana reliquerit, illo Mane die, quo tu indicis ieiunia, nudus In Tiberi stabit*: hæc inquam verba interpretes nonnulli de die Iovis dicta accipiunt, sed sine ullo probabili argumento. Verius aliquis fuit in vetere Romsnorum calendario dies, qui semel in anno occurreret, quo die scriptam erat *Ieiunium Iovi*: sicut est apud Iudæos

diem Expiationis, decimus dies Tiberi, ieiunii dies. Vnde et hic præter ieiunium, veluti culpæ piamementum lavatio pœni macti in Tiberi Iovi promittitur. Apud Sinus non est cyclus ille septem dierum. Apud Arabes semper fuit, ut in notis ad Alcoranum nondum editis ostendimus, ab Imaele Abrahæ filio; Mahometani ulicumque sunt, habent illam a Mahomete Arabe. Non est apud Americanos, ullos, exceptis illis qui Christianis sacris sunt imbuti. Non est denique apud ullas gentes quæ verum Deum non norunt: quoniam ab illis qui colere ipsam desierunt, abiectus septimi diei cultus neglectusque est: quem præscriptum ab eo fuisse ob sui reverentiam prædicare possunt ii quatuor, qui eum norunt. Siamenses Sabbathum non norunt. Mosaiicum, sive Christianum, quamvis nonnulli secus affirmant: sed quatuor festos dies agitant in novitio, et lunæ quadrantibus. Scribit Vlug Beg, in libro quem inscripsit, Tavarikh, hoc est epochæ, Persas non habere hebdomadas: sed singulos dies cuiusque mensis appellare proprio nomine. At ex quo Mahumetsni sunt, numerant Persæ dies hebdomadae, ut Arabes: et diem Veneris sacrum habent, ut nos Dominicum. Ita et Turcæ, ut diximus, ex Mahumetismo. Cathasiani denique et Turcæ orientales non habent hebdomadas, sed cyclum sexaginta dierum. Cathasiani tamen habent etiam cyclum alterum quindecim dierum. Vide Bibliothecam Orient. D. D'Herbelot, pag. 422 et 417. Hebræi dicunt primam sabbati, secundam, tertiam, etc. Latini Christiani diem Lunæ, Martis, Mercurii,

quia iam virium abunde habeat, nec sit sui dimidia. Omnia sanantem appellantes suo vocabulo, sacrificiis epulisque rei sub arbore praeparatis, duos admovent candidi coloris tauris, quorum cornua tunc primam vinciantur. Sacerdos candida veste cultus arborem scandit; falce aurea demetit: candido id excipitur sago. Tum deinde victimas immolant, precantes ut suum donum Deus prosperum faciat his quibus dederit. Fecunditatem eo potō dari cuicumque animalium sterili arbitrantur: contra venena omnia esse remedio. Tanta gentium in rebus frivolis plerumque religio est.

etc. Graeci non sic, sed *δευρίαν*, *επίαν*, *επίπρον*, etc. *εἰς ἰσδομίδος*.
HARD.

(Quia. Quia Luna tum satis virium habet, nec pervenit adhuc ad dimie-

diam sui magnitudinem, quam die tantum septima habet.

Sub arbore praeparatis. MSS. omnes, *comparatis.* HARD.

EXCVRSVS I

DE QVERCVBVS VETERVM

Ad ea Plinii verba; lib. XVI:

Glandem, quae proprie intelligitur, ferunt robur, quercus, esculus, cerrus, ilex, suber, etc.

Nullum fere arborum genus ab omni antiquitate hominibus vel gratius fuit, vel utilius, vel etiam maiore religionum sanctitate existimatum quam quercus. Excelsae enim arbores, quae ad hoc pertinent genus, ad sidera tendere caeloque comas miscere; altissimis defixae radicibus, robor signare ac firmitatem humanas vires superantem; aenosaes eadem cuius vis generis vicissitudines vincere atque aeternitatis speciem praeseferre; umbra diffusarum frondium et foliorum ampforum verecundiam quorundam humidis praesentis atque horrorem cedere videbantur. Accedebat et material, quum praebent, utilitas, ad construendas domos variaeque instrumenta conficienda; et glandium, quia quaedam quercuum species ferunt, suavitas et nutriendi indoles, quae propitiis deorum dona esse videbantur.

Quum idem arborum genus per totum fere, qui habitatur, terrarum orbem invenitur, hic antiqui dumtaxat orbis quercus describere, vestigiisque earum monumentis antiquis illustrare conabor. Sunt vero, quot mihi innotescunt, sequentes:

1. Qu. *Robur*, foliis oblongis pedunculatis glabris sinuatis; lobis rotundatis, glandibus oblongis sessilibus (1).

Chêne-mâle. *Stein-Eiche. Winter-Eiche.*

Per totam Europam habitat.

2. Qu. *pedunculata*, foliis oblongis subsessilibus glabris sinuatis, lobis rotundatis, glandibus oblongis pedunculatis (2).

Chêne-blanc. *Stiel-Eiche. Sommer-Eiche.*

Per totam Europam.

3. Qu. *pubescens*, fol. oblongis, subtus tomentoso-pubescentibus sinuatis rotundatis, glandibus oblongis breviter pedunculatis (3).

(1) Willdenow's Berlin, Baumzucht, pag. 277.

(2) Ib. p. 278.

(3) Willdenow's Berlin, Baumzucht, p. 279.

Chêne noir. *Französische Eiche.*

¹ In Gallia australi.

4. Qu. *Cerris*, fol. sinuato-pinnatifidis subtus pubescentibus, lacinii acutiusculis, ramentis axillaribus filiformibus, calycibus echinatoramentosis (1).

Burgundische Eiche.

Habitat in Austria, Helvetia, Italia, Hispania et Asia Minore.

⁵ Qu. *Esculus*, fol. pinnatifidis, subtus pubescentibus; lacinii lanceolatis acutis, ramentis axillaribus filiformibus, glandibus oblongis, calycibus muricatis (2).

Italianische Eiche.

Habitat in Europa australi.

6. Qu. *Ilex*, fol. ovato-oblongis indivisis serratisque, subtus incanis, cortice integro.

^β Qu. *Smilax*, fol. oblongo-ovatis integerrimis, subtus tomentosis.

^γ Qu. *Gramuntia*, fol. oblongo-ovatis pinnato-spinosis sessilibus tobtus tomentosis, glandibus pedunculatis (3).

Yusse Gall.

Habitat in Europa australi.

7. Qu. *Valentia*, fol. ovato-lanceolatis, serratis spinosis, subtus pubescentibus (4).

Rovere Hispan.

Habitat in regno Hispaniae Valentis.

8. Qu. *Suber*, fol. ovato-oblongis indivisis serratis sublus tomentosis, cortice rimoso fungoso (5).

Liège. Kork-Eiche.

Habitat in Europa australi.

9. Qu. *Pseudo-suber*, fol. lanceolatis singulis subtus incanis, cortice rimoso-fungoso (6).

Cerro-Sugheru Ital.

Habitat in Etruriae montibus.

10. Qu. *Coccifera*, fol. ovatis indivisis spinoso-dentatis, utrinque glabris, glandibus sessilibus (7).

Kermes-Eiche.

Habitat in Europa australi et Asia.

(1) Ib. p. 280.

(2) Aiton hortus Kewensis, tom. III, p. 358.

(3) Linnæi system. plant. ed. Reichard. P. IV, p. 160.

(4) Cavanilles icones et descript. plant. Hispan. vol. II, n. 441, tab. 429.

(5) Du Roi Harbke'sche wilde Baumzucht, B. II, S. 263.

(6) Senti viaggio al Montemiale, p. 156, tav. IV, quam imaginem repetendam curavi.

(7) Scopoli flor. Carniol. ed. II, n. 1183.

44. Qu. *Acgidops*, fol. ovato-oblongis glabris serrato-dentatis (1).

Pelanida.

Habitat in Europa australi. Vide Tournefort. tom. III, epist. xxi, pag. 297.

Praeter has undecim species quercuum in orbe antiquo occurrentium aliae observatae sunt in insulis Molluccis et Iaponia, quas vero antiquitati incognitas praeterfundas esse duco. Enumerarum autem specierum plerasque quum in variis monumentis veteribus inveniamus, incipiendum esse videtur a sacris Hebraeorum libris, in quibus voces קֶרֶן , קֶרֶן (pro quo קֶרֶן Jos. XXIV, 26, legitur) קֶרֶן a pluribus auctoribus quercus species habentur. Doctissimus vero Ol. Celsius egregie monstravit, has voces nil nisi Pistaciam *Terebinthum* signare, quae in oriente et zonossima fere et gratissima arbor, materiam etiam praebet durissimam (2). Sola autem vox קֶרֶן , quae Esai, VI, 43, aliisque locis, cum קֶרֶן coniuncta, ob eandem diserte discernitur, quercus speciem quendam exprimit, et quidem, meo arbitrio,

Quercum pedunculatam, n. 2,

quae et exaltior vult esse et diutius persistere, et loca fertilia solumque humile atque udum amare, quum quercus *Robur* magis in montosis et aridis proveniat (3). Materies quoque quercus *pedunculata* durior observatur et firmior ea, quam *Robur* praebet.

Celebratissima erat regio Baschan trans Iordanem, inter omnes Iabok et Arnon sita, ob quercuum abundantiam, quam proferret. Laudatur autem praecipuis Esai II, 434 Hesech. XXVII, 6, et Zachar. XI, regio haec, a fertilitate et quercetorum copia; alioque loco (Num. XXXII, 4) pecoribus alendis optissima (קֶרֶן , קֶרֶן) dicitur. Occurrit quoque apud Proferentem *Bazazias* nomine (4). Quercuum glandiferarum ubertas gratissimum porcis praestabat pabulum, quorum magnam ibi fuisse frequentiam vel inde colligas, quod duo porcorum millia Christi permisso a daemonebus in mare praecipitata atque submersa, Evangelica refert Historia. Altitudo quercuum Basaniticarum comparatur Esai II, 43, cum cedris Libani: firmitas msteriei, quam praebent, Hesech. XXVII, 6, laudatur, quum Tyri locolae ex iis remos navium conficere soliti fuerint: iterumque comparantur Zach. XI, 2, cum cedris Libani.

Earumdem quercuum lignum adhibebatur ad imagines idolorum conficiendas (Esai, XLIV, 44). Eandemque ad continendum aggerem, qui ab arce regia ad Solomonis templum, maxime ad portam רֹחַב dictam, ducebat, una cum terebinthis plantatas fuisse, legitur Es. VI, 43. Id quod Celsius optime explicat, quum in vulgaribus versionibus רֹחַב de deciduis

(1) Scopoli flor. Carniol. ed. II, n. 4485.

(2) Celsi hierobotan. lib. I, pag. 34.

(3) Munchhausens Hauswater, Th. V. S. 250, 251.

(4) Arab. p. 7, in Hudson. geogr. minor tom. IV.

arborum foliis male intellectum est (1). Ea fuit arbor, sub qua Debora, Rebecca nutrix, humabatur (Genes. XXXV, 8), עֵץ דְּבוֹרָה, *quercus stetus*, ideo dicta: eadem, sub qua, ob umbram amoenam, sacra faciebant idololatrae (Hos. IV, 13): eadem quae generatim symbolum erat fortitudinis (Amos II, 9).

Alia vero quercus species semel in codice Hebraeorum sacro nominatur, עֵץ עֲשָׂא (Esaï, XLIV, 14) ubi simul cum עֵץ עֲשָׂא quercus pedunculatae ligno usurpata fuisse ad idole construende dicitur. Durissima certe arbor intelligitur, quum vocis עֲשָׂא radix עָרַץ *robustus, firmus fuit*, id indicare videatur. Sine rationibus itaque haudquequam Celsius *quercum ilicem* hoc nomine intelligi arbitratus est (2), quanquam Faustinae locus (3), quem citat, de σμύλα, huc non faciat.

Acedo ad volustissime Graeciae monumenta, in quibus δρῦς arboris nomen ceepissime occurrit. Exprimis vero vel arborem cuiusvis generis altem et praevalem, sicut ἵππυ Chelaeorum (Dan. IV), vel speciatim omne id genus, quod nos nomine quercum comprehendimus. Illud quidem patet, tum ex alijs, tum praecipue ex Lycophronis loco (4).

Στρατῶν δ' ἀρίστου πᾶσα μὲν βροθυσαται
φλοιῶτις ἐκδύνουσα δὴ λῆξ' ἀνίπην
καρπετόρος δρῦς.

Ad quem locum scholiastae omnes arboris genas a Veteribus ἀμύς nomine comprehendendi testatur, quod etiam Aristophanis scholiastes confirmet his verbis: Οἱ ἀρχαῖοι πᾶν δένδρον δρῦν ἐκάλεον, ὥσπερ καὶ ἀκρόδρυα, τὰ ἀκρὰ τῶν δένδρων (5). Hinc et Hesychius δρῦν exponit πᾶν δένδρον καὶ ξύλον, et δρυτόμος, ξυλοτόμος, vel ξυλοτόμος (6).

Quod si vero quercus quaedam eo nomine a poetis Graecis insignitur, est potissimum utraque pētriarum quercuum species:

Quercus nimirum *Robur* et

Quercus *pedunculata*,

praesertim si nil, praeter emplitudinem, proceritatem, umbram amoenam atque ennosam senectam laudatur. Vbi vero drities materiei et utilitas, ubi frequentie maior ad fontes atque in locis humilibus praedicatur, ibi Qu. *pedunculata* nostram intelligi exploratum habeo. Occurrunt tamen tot tantaeque utriusque speciei varietates, ut Qu. *Robur* praesertim saepius humilior observetur, *pedunculata* vero excelsior.

(1) L. c. p. 41, 42.

(2) L. c. lib. II, p. 270.

(3) Lib. VIII, c. 17, p. 400, tom. II, ed. Facij.

(4) Alexander. v. 1423.

(5) Aristoph. Equit. v. 672.

(6) Hesych. Lexic. col. 1038, ed. Alberti,

Virgae igitur quercuum species eo est, quam poetas ob radicis longitudinem et altitudinem laudant, quae tanta est, ut et nostrates, qui sylvas curant, tradant has arbores

..... quantum vertice ad auras
Aetherae, tantum radice in Tartara

tendere. Quod vero υπερβολικῶς dictum de incredibili fere altitudine radicum valet. Homerus iam fortitudinem heroum in pugnis perbelle ita exprimit (1):

Κατασταν ὡς ὅτι τι δρύας οὐραστον ὑφικέμενοι,
Αἶψ' ἄκμον μύμνουσι καὶ ὅτεόν τιμῶντα πάντα,
Ρίζησιν μεγάλῃσι διενεχέουσ' ἀραρυῖαν.

Vossius:

.... Also stehn hochwipflige Eichen der Berge,
Welche den Sturm ausharren und Regenschauer beständig,
Eingesenkt mit grossen und weithin reichenden Wurzeln.

Hinc et βαθύρριζοι saepius Veteribus dicuntur.

Vitaeque quercus ob annosam senectam Veteribus sacra, et ob tenebricosam frondium umbram, eo inservit, ut sub eadem idola colerentur. Hinc praesertim locus Iovi dicatus, ob antiquissimas quercus, Dodonae in Chaonia Epiri, celebrabatur. (2) Hinc quercubus inhabitare nymphas, quas peculiari nomine Δρυάδας, Αραρυάδας, Επημυιάδας aut Ναιάδας appellabant, veteres Graeci arbitrabantur. (3) Haec autem fere una cum quercubus esse nasas, iisdem invigilare; gaudere, quoniam imbrebus quercus nutriuntur, flere vero, dum decidunt folia, Callimachus fabulatur (4):

Ἡ δ' ἐταύν ἐγένοντο τότε δρύας, ἥνικα νύμφαι
Νύμφαι μὲν χαίρουσιν, ὅτι δρύας ὄμβρος ἀΐξει,
Νύμφαι δ' αὖ κλαίουσιν, ὅτι δρυσίην, οὐκ ἔτι φύλλα.

Decantatissimus est cultus quercuum apud veteres Germaniae incolae, Celatarumque tribus, quem praeter Caesarem (5) Plinius (6) quoque memorat, unde etiam viscum quercuum, sub nomine *Quercus*, tanquam πανάκτιον praedicabant Druidae, quorum nomen ipsum varii auctores a quercuum *graece* nomine derivarunt. Immerito id quidem, quoniam *gallicum* nomen quercus *druidum* fuerit. (7)

Quercus *Robur* ipsa a Theophrasto πλατύφυλλος dici videtur, quoniam folia

(1) Il. M., 432.

(2) Pausan. Kb. VIII, cap. 23, p. 445; tom. II, ed. Fac.

(3) Schol. Apollon. Rhod. Argonaut. lib. II, ad v. 479.

(4) Hygion. in Delum, v. 83, 2.

(5) Caes. de Bello Gall. lib. III, cap. 44.

(6) Plin. lib. XVI, c. 44. (Nost. edit. cap. 95).

(7) Keyssler antiquit. septemtrion. et celt. p. 37.

superne latiora esse solent. (1) Huius materiem non usui oeconomico idoneam, nec ad cremandum utilem habet: neque gallus, quas ferat, in magno haberi pretio, neque glandes. Ante mediam aetatem folia non germinare, quod apprimè cum nostro robore congruit. Dicitur enim idcirco *Winter-Eiche*.

Huius varietas humilis a Macedonibus ἄρκυς vocabatur, nequaquam itaque ἄρκυς *ceruus* habenda, quum stes glandibus earundem vesci tantum, dum aliis fructibus careret, referat Theophrastus. (2) Sistit quernos frutices, qui in altitudinem non prosilire Columellae dicuntur: (3) in caeduis silvis enim nati sunt, aut ab armentis teneri depasti. Satianda enim esse armenta frondibus quernis ad kalendas novembres usque idem susdet auctor. (4)

Proceræ autem huius speciei arbores in montibus lætius proveniunt, quam in udis locis et humilibus: hæc itaque sunt

Καλαί, τηλεθόσσοι ἐν οὐρεσὶν ὄρηλοι
ἑστῶς ἕλκεται. (5)

hæc sunt, quæ Virgilius *æsculus*, Iovi sacras, *scopulis hærens* dicit. (6)

Accedo ad secundam quercuum speciem, *pedunculatam*, quæ a materiei præstantia ad aedes inævesque construendas et ad conficienda varia instrumenta a Veteribus laudatur. Lignum enim eius infinitam habere æternitatem, parum habens humoris et æris et ignis; docet Vitruvius. (7) E Dodonæo quercu Argo compacta fertur Valerio Flacco. (8) Ἀρσοναγῆ στίβον dicit Sophocles in *deperdito Philoctete Troiano*, classem e quernis lignis fabricatam. (9) De Venetiis narrat Strabo, naves πλατύφυας ποταμὸν καὶ ὄρη πρυμνὰς, ὀφύλας ὠκῆς, ἧς ἐστὶν εὐνομήα. (10) Ex eodem ligno veteres holotras, teste Pausania, simulacra Deorum suorum consecisse dicuntur. (11)

Durities ligni comparationem cum silice et scopulis peperit, quam multoties apud antiquos legitimus. Penelope Ulyssem adloquitur:

Οὐ γὰρ ἀπόθροός ἐστι πέλαγερόν οὐδ' ἀπὸ πέτρης (12)

Hinc Ovidius de puella:

Ille graves potuit quercus, adamantaque durum,

Surdaque blanditiis saxa movere ens. (13)

(1) *Histor. plant. lib. III, c. 9, p. 50, cap. 10, p. 62.*

(2) *Ib. lib. III, c. 10, pag. 52.*

(3) *Columell. de Re Rustic. lib. VII, 6, pag. 354, ed. Schneider.*

(4) *Ib. lib. VI, c. 3, p. 298.*

(5) *Homeri hymn. in Vener. v. 267.*

(6) *Virgil. Georg. lib. II, v. 15, 290, et Martinii comm. ad h. v.*

(7) *Architect. lib. II, cap. 9, p. 33.*

(8) *Argonaut. lib. I, v. 302.*

(9) *Hesych. lexie. col. 4038, not. Alberti ad h. v.*

(10) *Geogr. lib. IV, p. 297, ed. Almeloveen.*

(11) *Lib. VIII, cap. 17, p. 400.*

(12) *Od. T, 163.*

(13) *Amor. lib. III, el. VII, v. 57.*

Ad cremandum itaque praeferebatur id lignum, et ad busta conficienda, ut ad tumulum Patrocli ex παλυνθίου Ida quercus ὀπίκρουσι advectae testantur. (1)

Temporibus Theophrasti ea quercus ab Idae incolis αἰγυλῶσι dicebatur. Maxime fare procera et recta dicitur, atque materies optima ad opera humana: in cultis rarius occurrere. (2) Gallas proferre, quae utiliter adhiberi ad cortis paranda non possint: proferre quoque γάρκον seu liehenem (Veneram plicatam, barbatam, floridam Hofmann.), penduloni, saepe cubitalem. Male itaque cetrinum interpretantur αἰγυλῶσι versiones antiquae, (3) quod Salmasius iam notavit: (4) immerito vero ipse αἰγυλῶσι credit esculum esse, quoniam huius fructus edules, αἰγυλῶσι vero amarae sint: ob eandem rationem neque nostra aegilops praecorum αἰγυλῶσι respondet.

Eam arborem docet Apuleius ἐν τοῖς οὐνεγῶν κατόμβησι τοῖς τόποις plantari. (5)

Proferre hanc quercum eas galas, quae nomine Knappern venduntur, Burgsdorfius optime probavit. (6) Interest vero Inter eas et vulgares, quod non globosae sint, sed difformes, angulosae, maioresque et firmiores orientalibus. Cognovisse hanc gallarum quercus pedunculatae virtutem Theophrastus non videtur, sicut et nostri mercatores nuperimis eam tandem temporibus didicerunt. (7) Oritur autem ea differentia gallarum inde, quod chrysalia cynipis fructui immaturo seae insinuat atque tuberculum excitat difforme, quàm alioquin ea insecta soleant folia maxime amare.

Quod superest, Arabes hanc arborem nomine بلوطه Belutah insigniunt, glandes قلت Kulot, et gallas سنه Sane vocant (8), aut حسه Hafs.

Iam vero ad antiquissimam simul et vetustissimam quercuum speciem transeamus, esculum, glands non solum esculenta, sed et sapidissima celebrata. Ea est, quae πηγός a Veteribus dicta, primum Arcadibus nutrimentum praebebat, postquam Pelasgus regnare coepisset, Is enim Arcades, qui antea non nisi radices ac herbas devoraverant, docuit tuguria aedificare, tunicas e coriis suillis consuere, ac gladium, quas πηγός proferit, eum praeferre. Fuit vero tam frequens atque diuturnus hic glandium cibus Arcadibus, ut, quo tempore monuit Apollo Lacedaemonios, ne Arcades bello lacesserent, celebre illud oraculum pronunciaverit: (9)

(1) II. Ψ, 449.

(2) Theophrast. Histor. plant. lib. III, cap. 2, p. 50.

(3) Valer. Cord. annot. in Dioscorid. lib. I, cap. 143, f. 21, b; Clus. rar. stirp. Hist. lib. I, cap. 43, p. 20.

(4) Plinian. exercit. p. 360.

(5) Gerponic. lib. II, cap. 9, p. 115, ed. Niclas.

(6) Schriften der Berlin. Gesellsch. naturforsch. Freunde B. IV, II, 1, et Krünitzens Encyclopäid. B. XLI, S. 706.

(7) Beckmanns Vorbereit. zur Waarenkunde, Th. I, S. 374.

(8) Serapion de simplic. Medicam. f. 435, b. Al-'Awam Hispaniensis in Casiri biblioth. Escorial. vol. I, p. 523.

(9) Herodot. lib. I, c. 66, p. 35, ed. Reiz. Pausan. lib. VIII, c. 1, p. 349 t. II, ed. Fac.

Ἀρκάδην μ' αἰτεῖς; μέγα μ αἰτεῖς· οὐ τοι δώσω.
Πολλοὶ ἐν Ἀρκάδι βάλανθράγει ἄνδρες ἔσσι,
Οἱ σ' ἀποκωλύσουσιν· ἐγὼ δέ τοι οὐ τι μεταίρω.

Hinc quoque lumen accipit Penelope sermo, supra allegatus:

Οὐ γὰρ ἀπὸ δρυὸς ἔσσι παλαιράτην, οὐδ' ἀπὸ πέτρης,

quem Eustathius ita explicat, ut Ulysses genus suum laudat, quod ex Arcadum glandibus rescentium temporibus deducturum esse speraverit coniux, sed veros parentes indicaturum. Addit idem Eustathius proverbium ἄλλος δρυὸς, eundem pristinum Arcadem victum quoque indicare, quippe quod de homine usurpetur, qui sum tenuissimo usus fuerit victu, iam ad lautum vivendi genus transeat. (1)

Eandem φηγὺν sub nomine δρυὸς laudat Hesiodus, quod summa ferat glandes, media vero aprium opifisia.

Τοῖσι φέρι μὲν γὰρ πολὺν βίον· οὐρεσι δὲ δρυὸς,
Ἄκρη μὲν τι φέρι βάλανους, μέσση δὲ μάλιστα. (2)

Ante Ioviani autem Arcades gavisos fuisse glandibus hisce esculentis, testatur Apollonius Rhodius: (3)

Ἀρκάδες, οἱ καὶ πρόσθε σιληναίης ὀδόντων
Ζέειν φηγὺν ἔδοντες ἐν οὐρανῷ...

cuius distichi quum scholiastes varias afferat explicationes, ea praeprimis mihi arridet, quam ex Aristotele περὶ τῆς Τρυγατῶν πολιτείας sumit, Arcades nempe Barbaros vicisse πρὸ τοῦ ἐπιτεῖλαι τὴν σελήνην, id est, vespertino tempore; antequam luna apparuerit, in fugam adeo rapidam coniectos fuisse, ut προσιληναῖοι dicti fuerint. Inde quoque idem auctor solia querna Rheae, deorum matri, sacra fuisse tradit, διὰ τὸ καὶ πρὸς στέγας καὶ πρὸς τροφὴν πρῶτον χρησιμῶσαι. (4) Plutarchus testatur, ob dulce nutrimentum, quod φηγὸς praebeat et δρυὸς, ζιθώρων καὶ μντίων καὶ τροπῶν appellatam fuisse a Veteribus. (5) Συγγένειαν Arcadibus quamdam esse ἅδ quercum, (6) ac ideo frondes quernas quoque coronis sertisq; civicis inservisse. (7)

(1) Eustath. in Od. T, p. 293 (Basil. 1578.)

(2) Op. et dies, p. 251.

(3) Argonaut. lib. IV, v. 265.

(4) Lib. I, v. 4425. Aliam et doctissimam quidem explicationem Bottigeri vid. in Sprengel's Beytr. zur Geschichte der Medicin, St. II, S. 29.

(5) Plutarch. de carnis esu, p. 993, ed. Nyland.

(6) Ej. Quaest. Rom. p. 285.

(7) Ej. Coriolan. p. 244: Ἐστὶ δὲ ἡ δρυὸς τῶν μὲν ἀγρόων καλλικροπέτατος, τῶν δὲ τεθασῶν ισχυρότατος. Ἦν δὲ καὶ σιτῶν ἐν αὐτῇ ἡ βάλανος, καὶ ποτὸν τὸ μάλιστα. Οὖον δὲ παρέχει τὰ πλείωτα τῶν νεμημένων καὶ πτηνῶν, θήρας ὀργαγον φέρουσα τὸν ἱζόν.

Quod superest, Strabo (1) iam populum Hispanum vesci per duo anni tempora glandibus quernis refert, idemque narrat de Marocanis Histius. (2)

Theophrastus praeter dulcissimas glandes praedicat firmitatem materiei ac robur, quae tanta sint, ut putrescere numquam soleat. Arborem ipsam non valde proceram esse, sed caudice crassissimo instructam. (3) Quam quidem arborem longe differre a nostra fago, bene iam animadvertit Valer. Cordus (4) nominisque etymologiam Salmasius iure quidem a *payxw comedere*, ut Romani *cauli* ab *esse*, deduxit. (5)

Tertia species, *Quercus pubescens*, quum in sola fere Gallia proveniat, Veteribus incognita fuit. Clusius primus eam nomine *Roderis* I, ita designavit: Humilis frutex, contortis ramis, foliis magis sinuosis et incis is quam quercus, nec ita viridibus, sed aversa parte pubescentibus. In Aquitania maxime frequentiam esse. (6)

Sequitur de *Cerro* sermo, quam quidem arborem a Theophrasto primum ἀλφλοῖον nomina descriptam esse cum Salmasio persuasum habeo. (7) Martio taxat eos, qui ἀλφλοῖον *salsicorticem* verterunt, quasi ἀλφ intelligatur, quum ipsum Theophrasti additamentum, arborem eandem et εὐφλοῖον appellari, satis doceat, ab ἀλφ *satis* esse derivandum. Caudice etiam gaudere ἀλφλοῖον crasso et fungoso, οὐκ ἰγχαρδία, lignoque hoc et Acoles non ad cremandum utilis. (8) Materiem quoque eius arboris reicit Vitruvius, quod pervia raritate humores penitus recipiendo celeriter marcescat. (9) Bene quoque observavit Plinius calyce hanc speciem distugui horrido, echinato, ceu castanene, (10)

Optime quidem hanc speciem inter recentiores primus descripsit Clusius, in eo tamen fallitur, quod αἰγύλων Veterum habeat. Αἰγύλων enim materiem firmissimam adiudicat Theophrastus; cerro autem fragilis est et cito marcescens. Caeteroquin Clusius corticem habet cervi crassiore et scabrum; folia frequentioribus incisuris, sed minus altis, divisa, ac longioribus petiolis adhaerentia, quam in quercubus vulgaribus. Ramulos esse breviores, frequentioribus nodis obritos, gemmas minores et aliquot gracilibus foliolis, ceu staminibus aut villis septas: caliculos breviores, crassoque pediculo annotinis ramulis cohaerentes, omnino hispidos et molliter echinatos, in quibus sit glans querna brevior et obtusiori mucrone praedita. Materiem esse candidiorem, laxiorem et ad opera minus aptam. (11)

(1) Lib. III, p. 233.

(2) Nachrichten von Marokos, S. 306.

(3) Hist. plant. lib. III, c. 9, p. 50. Cf. de iis glandibus Galen. de facult. alim. lib. II, p. 329.

(4) Annot. in Dioscorid. lib. I, c. 144.

(5) Plinian. exercit. p. 360.

(6) Rar. stirp. histor. lib. I, c. 13, p. 18.

(7) Salmas. Plinian. exercit. p. 236.

(8) Hist. plant. lib. III, c. 9, p. 500.

(9) Architect. lib. II, c. 9, p. 33.

(10) Lib. XVI, c. 6.

(11) Clus. rar. stirp. Hist. lib. I, c. 13, p. 20.

bet, Ionibusque et Hermesianacti, elegiarum auctori, familiare esse tradit. (1) Vitruvius is adnumerat, quarum lignum malam praebet materiem: primus autem inter recentiores bene descripsit eam arborem Clusius. (2)

Celeberrima species quercus, quae πέρνες Veteribus dicta, materiei firmitate et duritie praecipuis commendabatur. Ita Hesiodus iam suadet aratri dentale ex πέρνευ esse faciendum, et rursus:

Πέρνειον, ἐς γὰρ βουεὶν ἀρούς ἐχυρώτερός ἐστιν. (3)

Inde Aristophanes: (4)

Ἀχαρνεῖς, στικτοὶ γέροντες, πέρνειον.

Lychnos quoque ex durissimo hoc ligno fabricatos fuisse, testatur Athenaeus; (5) rotas axesque et lyras aliaque instrumenta, Theophrastus. (6)

Huius vero arboris, quae hodie Quercus *Ilex* vocatur, quum tot tantaeque sint varietates, ut haudquaquam sine negotio easdem discernere possimus, primum Theophrasti descriptionem πέρνευ ipsius consulamus, deinde vero ad eas transeamus, quae differunt. Arborem esse fatetur, quercus vulgares proceritate exaequantem, dum idoneum fuerit solum; radicibus copiosis et altis instructam; folia esse quernis similia, sed minora, ac aculeata; corticem querno laeviore; materiem spissam atque robustam; fructum glandosum, glandem vero ipsam pusillam. Veterem fructum a novo occupari, quum sero matureseat: ideoque διφορτίον nonnullis dici. Praeter glandem fere etiam κόκκον τῆς φαινιχοῦν, καὶ ἰξίαν, καὶ ὕμπαρ. (7) Casterum in montibus crescere ac maturescere fructus post Pleiadum occasum, (8) (id est, mense novembri).

Glandes ipsae ἔκρυα a Veteribus dictae, ab Homero iam nominantur inter eos fructus, quos Circe Ulyssis comitibus proiecerit: (9)

Παρ' δ' ἔκρυον βάλανόν τ' ἔβαλε καρπὸν τε κρανίης,

cui Vossii nostri versio non satis respondet:

Schüttelte Eichelmast, Buchnüss' und rothe Kornellen.

Amphis apud Athenaeum: (10)

(1) Lib. VIII, c. 42, p. 385, t. II, e d. Pac.

(2) Rar. stirp. lib. I, c. 24, p. 24.

(3) Hesiod. op. et dies, v. 427.

(4) Acharn. v. 479, 480.

(5) Lib. XV, p. 693.

(6) Histor. plant. lib. V, c. 8, p. 144.

(7) Ib. lib. III, c. 47, p. 64.

(8) Ib. lib. III, c. 6, p. 45.

(9) Od. K, 242.

(10) Lib. II, c. 41, p. 82, ed. Schäfer.

Ο συνάμεινος συνάμεινος, ἔρξῃ, φέρει,
Ο πρίνος ἀκύλους, ὁ πύμαρος μιμνήσκουλα.

Quum glandes ilignae, tenui exsuccoque putamine nucleum condant, Theocriti huc pertinent versus:

Οὐδὲ γὰρ οὐδ' ἀκύλους ἀριμαλίδες αἱ μὲν ἔχουσι
Λεπτόν ἀπὸ πρίνου λεπύριον, αἱ δὲ μελῃραι. (1)

Speciatim sic dictae fructus πρίνου non comedi, sed varietatum ilicis, testatur Dillenius. (2) Hinc iure quidem Galenus non multum interesse virtutis inter glandes vulgares, ἀκύλους et castaneas, docet. (3)

Plinii verba de ilicis duplici specie insignem pepererunt confusionem, quam eam speciem, quae spinosis foliis insignitur, *Aquifolium* appellet, commutans hanc quercus speciem cum arbuscula aut frutice longe alieno, ilice nimirum *Aquifolio*. (4) quae quidem glandem handquasquum fert, sed baccas. Id discrimen primus monuit Lobelius; (5) atque septemtrionalibus familiarum esse regionibus aquifolium, illicem vero, quae species quercus sit, australes tantum regiones amare. Idem confirmat Salmasius, nomen aquifolii, seu acufolii derivans ab ἄκφυλλον; ostendit quoque, male Plinium *κρυταγόν* Theophrasti alio loco (lib. XXVII, cap. 8) aquifolia reddere: audiverat forte proconul, qui veterum Graecorum monumenta sibi praelegi iusserat, *κρυταγόν* Theophrasti esse graminis speciem ad flumina abundantem (Polygonum *Persicaria*). Similitudo itaque nominis ipsum irretivit, ut plantae adeo dissimiles coniungeret.

Varietates ilicis potissimum duas describit Theophrastus, quarum alteram *σμύλακα*, alteram *φιλλόδρυν* nominat. Smilacis nomine venire apud Arcadas arborem iliei similem, sed molliori, integriore magisque vario folio instructam; materiem non solidam esse, sed mollem; (6) ideoque Pausaniae *σμύλαξ*, ex qua simulacra deorum confecta esse testatur, (7) aliud genus ligni esse debet. Non sine iure Salmasius (8) taxum esse credit, in quo equidem ipsi consentio, quum taxus, quae Theophrasti et Nicandri temporibus *μύλον* aut *σμύλον* nomine insigniebatur, postea *σμύλακος* appellatione ferretur, notumque sit et nostris temporibus lignum, ob insignem firmitatem, ad varia domestica utensilia conficienda adhiberi. (9) Theophrasti vero *σμύλαξ* eadem est, quam Plinius cum oleis comparat, ilicis species.

Φιλλόδρυν ipsa Theophrasti *ἀνίφυλλον* est, et medium locum inter ilicem et quercum obtinere, a quibusdam quoque, tamquam ilicem feminam, loco

(1) Id. V, v. 94, 95. Cf. Schreberus ad h. v. in edit. Harlesii.

(2) Reise durch Spanien, T. II, S. 307.

(3) Galen. *περὶ τῶν χυμῶν καὶ κρυταγῶν*. p. 355.

(4) Lib. XVI, c. 6.

(5) *Adversar.* p. 430.

(6) Theophrast. *Hist. plant.* lib. III, c. 17, pag. 64.

(7) Lib. VIII, c. 17, p. 400.

(8) Plin. *exercit.* p. 723.

(9) Du Roi's *Harbke'sche wilde Baumzucht*, Th. II, S. 454.

huius adhiberi dicitur. Dorienses appellare ipsam *ἀγρίαν*; lignum eius esse mollius ilice, quercu autem solidius, colore quoque magis albido quam illis, obscuriori quam quercus. Folia maiora esse quam ilicis, minora quam quercus; fructum vero minorem quam ilicis, atque dulciorem. (1)

Hanc quidem descriptionem alii arborum speciei neutiquam respondere arbitror, tertiae varietati Quercus *Ilcis*, quam Cavanilles descripsit, (2) atque de qua Dillonius iam locutus fuerat. (3) Generatim tamen animadvertam, ilicis folia tantopere variare, ut in una saepius arbore modo dentata, modo integra folia occurrant.

Optima iconem *πυλίσσον* expressit Lobelius ac descripsit: folia habere serrata, velut castaneae, minora tamen quernis, maiora ilignis, lignum esse mollius iligno. (4) Eandem arborem vidit Matthiolus in montibus Hetruriae, nomineque Theophrasti descripsit. (5)

Denique aequidamus ad Quercum *cocciferam*, quae, Europae australi Asiaeque familiaris; Cocco sedem praebet, *βαγινά* iam a Veteribus dicto, a qua *kermesinus* color et *scarlatinus* originem ducit.

Vetustissimis autem temporibus nobilissimam, quem praebent cocci huius fructicia, colore tinctam fuisse lanam, patet ex sacris Hebraeorum monumentis, ubi vox *תולע* aut *תולע* saepius hoc sensu occurrit. (6) Vermiculum autem signat ea vox, a *قَلْع* (*promittit*) derivanda, sicut *רמה* a *רמס*.

Varia quoque locis, ubi *תולע* occurrit, arabica versio id *قرمز* *Kermès* reddidit. Semel vox *רמל* in veteri testamento legitur (2, Paralip. II, 7, 14) ubi simile omnino exprimere debet: facile quoque vox *قرمز*, quae persica est, (7) post exilium babilonicum transisse videtur in linguam Hebraicam, mutata littera γ in λ , sicut alioquin saepius factum est. Ante exilium babilonicum varii auctores crediderunt coccum *βαγινόν* huiusmodi potuisse Hebraeis innoscere, ideoque *תולע* colorem eum significare, qui e Buccino lapillo aut Helice *lanthina* elicitur. Consentiant tamen plerique et antiquissimi interpretes, coccum potius voce *תולע* indicari, vetustissimaque Graecorum monumenta tradunt, Theseo ad Minotaurum interficiendum abuturo

(1) Theophrast. lib. III, c. 17, p. 64.

(2) Icones et descript. plant. Hispan. vol. II, n. 142.

(3) Reise durch Spanien, Th. II, S. 307.

(4) Stirp. adversar. p. 432.

(5) Annotat. in Dioscorid. p. 189, 190.

(6) V. g. Exod. XXVIII, 5; Ps. XXII, 7, etc.

(7) Persice enim *قَرْمَز* et *شکر دل* idem signant, nempe *vermiculum*, *σμηλέσιον*, *vermilion*, et nomen provinciae *Kermān* a vermibus. Wahl's Geschichte von Persien, Th. I, S. 587; Avicenn. lib. III, c. 21, tr. 3, p. 585, *قَرْمَز* dicit coccineum colorem sanguinis menstrualis.

Aegeum duq vela largitum fuisse, quorum alterum ποσειδῶν ὑπὸ περισπόμενον πρίνος (1. πρίνος) ἄνθι ἐπιβάλλου erat, alterum autem strum. (1)

Apud Theophrastum semel tantum occurrit ἡ πρίνος, τὸν νέκυνος πόρουσιν ποσειδῶν. (2) Plinius vero, proconsul Hispaniarum, uberius illam descripsit, granaque illa, quae ceu scabies in frutice erumpant, Cusculia appellari docuit, quae quidem vox Graecam omnino originem prodit: τὰ κοσκύλλια enim Hesychius (3) et Aristophanis scholias (4) exponunt τὰ τῶν σπυρίων περισπώματα. In Galatia et circa Emeritam Lusitaniae (Meridam hodie) gigni, et pensionem alteram tributi Hispaniae pauperibus donare idem Plinius testatur. (5) Ad Ambryssam in Phocide provenire docet Pausanias, appellari fruticem a Galatia ὄν, eum esse spinosum, foliis obscurioris coloris quam σχοίνον (pro quo alii σχίνος *lentiscus*, ego autem cum Palmerio πρίνος lego); granum ipsum vero magnitudine orobum aequare. (6) Cum lentibus comparat grana haec Dioscorides, legi ea a mulieribus τῷ στρώματι, pro quo alii τῷ στρώματι, alii τῷ στρώματι habent, Tychsenius vero egregie τῷ στρώματι emendat. (7) Optimae huic emendationi equidem omnino assentior, quum Hesychius eam vocem στῶν τὸ ἄκρον τῶν ὀνύχων exponat. (8) Eximiae indolis Cocco Dioscorides habet, quae ex Galatia atque Armenia advehantur, postremo vero locum obtinere, qui in Hispaniis proveniant. (9)

Quum mediis aevi barbaries ingrueret, huius praestantissimi coloris loco aliqui substitueri coeperunt homines purpuram adfectantes; ex bullula illum sumpserunt, quas sibi chrysalis Cocci sic dicti *polonici* ad radices *Scleranthi annui*, tum in Polonia, tum in Pomerania format. Hinc quoque glebas adscriptis episcopi et dyoastae Germaniae pensionem illam imposuerunt, ut coccum hunc *apuriu* colligerent. (10) Tandem, post orbem novum inventum, et *Coccus ilicis* et *Coccus polonicus* cesserunt *Cocco cacti* e *Mexicano* regno allato. (11) Plura autem adicere huic historiae temerarium duco, quum et Beckmannus et Dillonius eam uberius tractaverint. *Synonyma*.

(1) Simonides apud Plutarch. Thes. p. 7.

(2) Hist. plant. lib. III, c. 8, p. 49; c. 16, p. 64.

(3) L. c. vol. II, p. 327.

(4) Equit. ad v. 49.

(5) Plin. lib. XVI, c. 8; lib. IX, c. 41.

(6) Pausan. lib. X, c. 36, p. 283, ed. Fae.

(7) Beckmann's Beytr. zur Gesch. der Erfind. Th. III, S. 11.

(8) L. c. vol. II, c. 1274. Cf. Schol. Apollon. Rhod. lib. IV, v. 1679.

(9) Lib. IV, c. 48, p. 260, 261.

(10) Beckmann, l. c. p. 23.

(11) Fischers's Gesch. des deutschen Handels, Th. II, S. 626 (ed. II, 1797).

Male tamen, ac, uti solebat, μὴ ἀπιστεῖν, auctor cocci haec species et inter se et cum *coccinella* nostrale confundit.

EXCVRSVS II

Ad ea Plinii verba, lib. XVI:

Nam et lacus (Copais) incrementa hoc temporis spatio servabat: prodigiosus, si quando amplitudinem biennio extendisset: quod notatum apud Chaeroneiam, infausto Atheniensium, etc.

In libris vulgo editis interpolatorum opera sic legitur: « Atheniensium praetio: et apud Lebadiam saepe notatur influente Cephisso: » quae oratio mihi inops sententiae est. In MSS. Reg. 1, 2, Colb. Par. « Infausto Atheniensium et saepe Lebadia vocatur, etc. » Itaque omnia intacta et integra liquimus: etai Lebadia vox est haud satis cognita, nec dubitamus Copaidem paludem hic intelligi, in quam Cephissus insuit, ut dictum est lib. IV, c. 12, cui forte etiam ista attributa appellatio sit, qua parte Cephissum excipit. *Infausto Atheniensium* porro dici simpliciter ac nullo adiuncto, pro *infortunio* et calamitate praesignificata, haud temere quidem, ut credimus, euguramur: quum et hoc ipso libro, cap. 3, *bellorum civilium praefatio*, haud insolentiori loquendi norme, neque huic multum abstrusuli, dixerit. Quod quidem adiecta hic vocula, « infausto Atheniensium exitu et saepe » legunt, eudacia nimium coniecturae nobis videtur, quibus consilium est non Plinii textum novum eudera, sed veterem ac genuinum fide integra repraesentare. Et saepe autem quum adiecit, hoc prodigium alias rursum accidisse innuit, nec semel. Sic lib. II, cap. 57: « Lacte et sanguine pluisse, M. Acilio cos. et saepe alias. » Id vero et Theophrastus ipse haud obscure innuit, qui *Histor. lib. IV, cap. 12*, simili prodigio pestem alias praenuntiatam significat, alias penuriam erundinum consecutam. *Μετὰ δὲ ταῦτα ὤσπερ, ὡς ὁ λόγος ἐγγύς, ὅπου οὐδὲν, etc.* Denique Salmasii coniectura, *Exercit. in Solin. pag. 147*, stituentis legi oportere, « Pelecania vocatur influente Cephisso » et abest longius a vestigiis veteris scripturae, nec Theophrastum, quo niti se putat, suffragatorem habet. Ait enim ille, *Hist. lib. IV, cap. 12*, nasci plurimam arundinem inter Melanem et Cephissum: locum eum Pelecaniam vocari. Huius loci partes quasdam esse, quae *Χόρποι* dicerentur, hoc est, voragine, nempe e forma collarum: quibus arundo laudatissima proveniret: omnium autem optimum nasci circa Oream Campen, qui locus Cephissi ostium est: atque in totum, ubi erassum, laetum, saecumque solum sit, Cephissusque se permisceat, ampliorque sit lacus altitudo, ibi probatissimam arundinem oriri: atque haec omnia utique circa Oream Campen et Boedriam reperiri: habere enim annem eum vim maximam ad arundinum commendationem: *Φύεται δὲ πλείους μὲν μεταξύ τοῦ Κηφισοῦ καὶ τοῦ Μελανος ὄντος δὲ ὁ τόπος προσαγορεύεται Πελεκανία. Τούτου ὅστις ἄντα Χόρποι καλοῦμενοι, βέλνυματι τῆς λίμνης, ἐν οἷς κάλλιστόν φασί... Κάλλιστος δὲ δοκί*

γίνεσθαι πάντων περὶ τὴν Οἰεῖαν καλουμένην Καμπήν. Ο δὲ τύπος αὐτὸς ὅσπερ ἐμβολὴ τοῦ Κηριστοῦ ... Τὸ δὲ ὅλον πῦ ἀν ᾗ βαθύγειον καὶ εὐγειον χωρίον καὶ Πλωδὸς, καὶ ὁ Κηριστὸς ἀναμύγνυνται, καὶ πρὸς τοῦτοις βάθυσμα τῆς λίμνης, κάλλιστον γίνεσθαι κάλαμον· περὶ γὰρ τὴν Βοηθρίαν ταῦτα πάντα ὑπάρχει· ὅτι δὲ ὁ Κηριστὸς μεγάλαν ἔχει ῥοπὴν εἰς τὸ ποιεῖν καλὸν κάλαμον, etc. Quibus verbis quis non intelligit, laudatissimum calamus tibiale non ex eo loco oriri Theophrastum velle, qui Pelecania vocaretur: sed in aliis quibusdam locis pinguibus ac laetis, ubi se Cephissus amnis immisceret, aut ubi ostium Cephissi foret? nec Pelecaniam vocari locum lacumve eum quo Cephissus amnis influeret: sed Oxeam Campen, et Boedriam, auctore Theophrasto: et praeter istas appellationes, alio fortassis latere, Plinio auctore, Lebaidam? Mitto ea commemorare, quae Salmasius ex loci congerit de voce πελαγονία, quam in πελαγονία commutat: atque ut eius verbi vim interpretetur, graeci scriptoris verba sententiamque pervertit: mitto ea, iocumque, et negligo, quod properandum sit ad maiora. Est enim operae pretium hic obiter animadvertere, quam eleganti et concisa brevitate Plinius perstrinxerit, quidquid de Veterum tibiis, de earum materia, forma, usu, aut scitu incundum, aut a caeteris scriptoribus pariter est memoriae proditum; uberiorque nunc versari in eo argumento, quod in prioribus Notis, pro instituti brevitate, quam maxime sequimur, leviter modo delibavimus.

Nam quod ad materiam primum attinet, fulvae eam multiplicem docet: « Nunc sacrificae, inquit, Tuscorum e buxo: luderae vero loto, ossibus asininis, et argento fiunt. » Fieri et ex auro, orichalco, cervorum, asinorumque cruribus Philostratus admonet, de vita Apoll. lib. V, cap. 7, pag. 228: Χρυσοῦ τε καὶ ὀρισχάλκου, καὶ ἰδαίων κνήμης ... οἱ δὲ καὶ ὄνων. Iul. Poll. lib. IV, cap. 9, tit. 6: Ἢ δὲ ὅλη τῶν πύλων κάλαμος, ἡ χαλκός, ἡ λωτός, ἡ πύξος, ἡ κέρας, ἡ ὀστόου ἰδαίον, ἡ δάφνης τῆς χάμπι ἐξ ὅλων κλάδος, τῆς ἐντεριώτην ἀρηραμένης, etc. Fulvae significat ex calamo, aere, loto, buxo, cornu, osse cervino, ligno chamaedaphnes exempta medulla, etc. E buxo quidem in sacris adhibitas esse tibiis, non Plinius modo, sed et Stetius auctor est, Theb. lib. IV, vers. 49: « Quin et sacra vocant, Idaeaeque suadet Buxus. » Atque ea tibia ἔλυμος vocabatur. Pollux, lib. IV, cap. 10, ubi varia tiliarum genera enumerat: Ἐλυμος, τὴν μὲν ὄνην, πύξινος τὰ δὲ εὐρημα, Φρυγῶν. Alias in sacris ex ebone fuit: Virgil. Georg. lib. II: « Inflavit quum pinguis ebur Tyrrhenus ad aras. » Hoc est, tibicen, qui in sacra tibiā inflavit eboream. E loto vero, praeter Plinium et Athenaeum, quem in prioribus Notis ad hunc locum, et Pollucem, quem proxime appellavimus, prodidere alii, quos retulimus, lib. XIII, cap. 32. Sed vetustissima tiliarum materies, ut ex Plinio ac caeteris liquet, calamus tibialis fuit, antequam in crassitudinem aucupatoriam cresceret, dicereturque zeugites: quod erat tum aucupis tantum utilis, non tibiis: atque haec ei crassitudo appellatioque adveniebat tum, quum lacus inundatio anno permansisset: ex vero maturius recedente ac subsidente, gracillior calamus fiebat, idemque tibiis aptus, et bombycia cognominatus, ob similitudinem soni, et ὑπαδο, quod lanugine omnino nulla esset. Plinii haec verba sunt ex hoc capite: « Tertia arundo est tibialis calami, quem auleicon dicebant: mono hic anno nascebatur: nam et lacus incrementa hoc temporis spatio servabat ... Quum igitur anno permansit inundatio, proficiunt in aucupatoriam quoque amplitudinem: vo-

cabantur zengitae. Contra bombyciae, maturius reciproco, graciles: feminarum latiore folio atque candidiore, modica lanugine: aut omnino nulla, spadonum nomine insignibus. Hinc erant armamenta ad inclusos cantas, etc.» Theophrastus totidem ferme verbis, *Hist. lib. IV, cap. 42*: Φασὶ γὰρ καὶ δοκῇ βαθυνομένης τῆς λίμνης, μείναντα τὸν ἐπὶ οὐτὰ ἱκαντὸν, ἀφύπνευσαν καὶ γίνεσθαι τὸν μὲν ἀφρυθύντα ζευγίτην· οὗ δ' ἂν μὴ συμπαράμειναι τὸ ὕδωρ, βομβυκίαν... Διαφέρει δὲ τῶν ἄλλων καλὰ μιν, ὡς καθόλου λαθεῖν, ἀτροφέα τινὶ τῆς φύσεως· ἀπληθέστερον γὰρ εἶναι, καὶ ἀσπαρχότερον, καὶ ὅπως δὲ θεῶν τῇ προσούψει· καὶ γὰρ τὸ φύλλον, πλατύτερον ἔχειν καὶ λευκότερον, τὴν δὲ ἀνθήλην ἐλάττω τῶν ἄλλων. Τινὰς δὲ ὅπως οὐκ ἔχουν, οὓς καὶ προσπαγορεύουσιν εὐνουχίας· ἐξ ὧν ἄριστα μὲν φασὶ τινες γενέσθαι τὰ ζεύγη, κατορθοῦν δὲ ὁλόγα παρὰ τὴν ἐργασίαν. » Fertur enim, videturque, aucta latitudinis lacus, duranteque inundatione, crassari arundinem: et fieri quidem crassiorem, zengitem: bombyciam vero, quum aqua non permanserit... Distat autem bombycias a reliquis arundinibus, univæse loquendo, nutrimenti nativi penuria: itanior enim est, et gracilior: atque in totam feminis arundo aspectu intelligitur: latius enim ei folium est, candidiusque: lanuginis minus, quam caeteris. Quaedam etiam omnino lanuginis nihil habent, quas spadonum nomine indignant. Ex his optima tibiæ paria fieri aiunt, sed pauca tamen recte in opere succedere. » Quibus ex verbis intelligas præposterae inter-punctionis vitium ante nos hunc Plinii locum laborasse, quum sic ederetur: » Feminarum latiore folio atque candidiore: modica lanugine, aut omnino nulla, spadonum nomine insignibus. »

Iam forma tibiæ in eo præcipue posita, quod et foraminibus multis constaret, et ligulis. De foraminibus res obvia est, nec eget explicatu. Papias in *Vocabulario*: » Tibia est instrumentum musicae, cum diversis foraminibus, quæ ore inflatur. » Hinc *multifora tibiæ* Senecæ, *Nasoni multiforum baxium*. Ligulae vero, seu lingulae, frusta erant duo excisa ex arundine, tibiæ utri inserta, sic admotæ invicem, compactaque inter se, ut tennis modo immit-tendo spiritali aditus inter utrumque foret: Galliis: » anche de hautbois, de cornemuse, de musette. » Polluel, *lib. IV, cap. 9, tit. 5, γλώττιαι*, Hesychio γλώτται, et γλωσσίδες τῶν αὐλῶν. Festo, *lingulae*. Ab his concinnatores tibiæ-*rum γλωσσοποιοί*, uti a foraminibus αὐλοτρόποι vocabantur, auctiore Pol-luce, *tit. 6, pag. 189*. Tibicinum in eo ars elucebat in primis, ut habia lin-gulam bene complecterentur, neque ardenti idcirco ore canerent: *Εὐστομία* δὲ, ἣν τὰ χεῖρῃ ἐνέθμενα τὴν τοῦ αὐλοῦ γλώτταν, μὴ συμπαράμειναι τοῦ προ-sώπου, αὐλῆ, inquit Philostr. de vita Apoll. *lib. V, cap. 7, pag. 228*. Com-pressiores vero inter se lingulae, contentionem utique maiorem poscebant: atque id genus tibiæ bombyces vocabantur, a similitudine soni; inflaban-turque difficilius, et erant longiusculæ. Aristot. *lib. Περὶ ἀκούσ.* pag. 4202: Πάντες γὰρ χαλεπῶς πληροῦσι τοὺς βόμβυκας, καὶ μετὰ συντονίας πολλῆς, διὰ τὸ μέγεθος τῆς ἀποσπάρσεως. Hinc et calami bombyciae a Plinio appellati. Harum vero tibiæ præcipuus in thestris usus. Plinius: » Tunc quoque multa demandæ exercitatione, et canere tibiæ ipsæ docendæ, comprimen-tibus se ligulis, quod erat thestrorum moribus utilis. » Et idem legere est apud Theophrastum, *Hist. lib. IV, cap. 42*: Συμμεύει δὲ τὸ στόμα τῶν γλωτ-τῶν, ὃ πρὸς διακτορέαν εἶναι χρήσιμον. Sed linguarum ora comprimi, quod ad ingressum nunciiorum in scenam maxime est accommodatum. Διακτορέα

scilicet ingressum significat nunciorum in scenam, in quo tibiaram utique contentione opus fuerit, hoc est, graviore concentu, qui apertis deinde tibiis acutior fuit. Eadem processu temporis *apertiores* factae sunt, inquit auctor, *ad flectendos sonos*. Scilicet ut assa vox in cantu quum flectitur, varietatem modulationis faciat: quod qui praestant *ἀπαρτομένηται*; Graeci vocant: sic in tibiaram modulatione spiritus tibiicinis vertitur ac temperatur, ut varios edat sonos. Quo spectasse Plautus videtur, Merc. act. I, sc. 11: « Perii: animam nequeovertere: nimis nihili tibiicen siem. » Atque eiusmodi tibiicinas, *campulas* vocat Flavius Vopiscus in Carino, pag. 254.

Vos denique tibiaram in sacris: unde *sacrificae Tuscorum tibiae* apud auctorem. Gruteri Inscriptio, pag. 269: TIBICINES. ROMANI. QVI. SACRIS. PVBLICIS. PRAEST. SVNT. Et pag. 475: COLLEGIO. TIBICINVM. ET. FIDICINVM. ROMANORVM. QVI. S. P. Q. A. hoc est, « qui sacris publicis praesto sunt. » Vide quae dicturi sumus lib. XXVIII, cap. 3. Vos et in ludis, nuptiis, choreis, unde ludicrae Plinio appellatae. Sed de tibiis ac tibiicinihus satis. Haud.

(Optimam erud. Harduini notam de Plinianae orationis tenor ac contextus legentibus periret, haud poenitenda ratione, ad calcem libri reliciendam censuimus. Ed. P.).

TABVLA RERVM

QVAE IN HOQ QVINTO VOLVMEINE CONTINENTVR.

P raemonitio	pag. 7
C. Plinii Secundi Naturalis Historiae liber XII	9
Excursus I de citro Medica	105
Excursus II de lanigeris Serum arboribus	110
Excursus III de ebeno	114
Excursus IV de pipere et zingibere	116
Excursus V de lycio Veterum	119
Excursus VI de macire vel macere	121
Excursus VII de variis nardi speciebus, et de malabathro	123
Excursus VIII de thurifera arbore	126
Excursus IX de cinnamomo et casia	128
Excursus X de cancamo	131
Excursus XI de myrobalanis	137
Excursus XII de bryo	146
C. Plinii Secundi Naturalis Historiae liber XIII.	149
Excursus I de lotis Veterum	246
Excursus II de cytlisis Veterum	263
C. Plinii Secundi Naturalis Historiae liber XIV.	271
Nota ad ea Plinii verba, lib. XIV, cap. 6: «Sed caeteris vinis commendandis, etc.	368

C. Plinii Secundi Naturalis Historiae liber XV .	369
Excursus I de olea	465
Excursus II de oleae cultura	468
C. Plinii Secundi Naturalis Historiae liber XVI .	473
Excursus I de quercubus Veterum	637
Excursus II ad ea Plinii verba, lib. XVI, cap. 66:	
«Nam et lacus (Copais) incrementa hoc tem-	
poris spatio servabat, etc.	651

QVINTI VOLVMINIS FINIS.

Facultate obtenta.

